

MAREK STRZAŁA

OŚWIADCZENIE WOLI
WYZNANIOWEJ OSOBY PRAWNEJ

**OŚWIADCZENIE WOLI
WYZNANIOWEJ OSOBY PRAWNEJ**

Marek Strzała

OŚWIADCZENIE WOLI WYZNANIOWEJ OSOBY PRAWNEJ

Kraków

© Copyright by Marek Strzała, 2019

Recenzent
prof. dr hab. Wacław Uruszczak

Redakcja
Edyta Wygonik-Barzyk

Projekt okładki
Księgarnia Akademicka

ISBN 978-83-8138-105-5 (wersja papierowa)

ISBN 978-83-8138-184-0 (wersja online)

<https://doi.org/10.12797/ISBN.9788381381055>

Publikacja dofinansowana przez Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Jagiellońskiego

KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Spis treści

Wykaz skrótów.....	15
Wprowadzenie.....	21
Znaczenie osobowości prawnej dla realizacji wolności sumienia i wyznania	21
Pojęcie wyznaniowej osoby prawnej.....	23
Znaczenie składania oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne	25
Znaczenie wyznaniowych osób prawnych dla obrotu cywilnoprawnego	27
Zagadnienia badawcze	28
Cel badawczy	30
Materiał źródłowy	31
Stan badań	32
Zastosowana metodologia	37
Układ pracy	38
Stosowane skróty i oznaczenia	39
Podziękowania	40
Rozdział I.	
Kształtowanie zasad reprezentacji osób prawnych wspólnot religijnych w wybranych państwach europejskich	43
I.1. Uwagi wstępne	43
I.2. Republika Austrii	45
I.2.1. Formy prawne wspólnot religijnych.....	45
I.2.2. Wspólnoty religijne o statusie publicznoprawnym	45
I.2.3. Wspólnoty religijne zarejestrowane.....	54
I.2.4. Wspólnoty religijne działające jako stowarzyszenia	55
I.3. Republika Francuska	57
I.3.1. Formy prawne wspólnot religijnych.....	57
I.3.2. Wspólnoty religijne działające jako stowarzyszenia	58

I.3.3. Wspólnoty religijne na terytoriach zamorskich	60
I.3.4. Wspólnoty religijne Górnego Renu, Dolnego Renu i Mozeli	61
I.4. Królestwo Hiszpanii	64
I.4.1. Formy prawne wspólnot religijnych	64
I.4.2. Kościół Katolicki	64
I.4.2.1. Hierarchiczne wyznaniowe osoby prawne	65
I.4.2.2. Zakonne osoby prawne	69
I.4.2.3. Pozostałe osoby prawne	69
I.4.3. Wspólnoty religijne zarejestrowane	70
I.4.4. Wspólnoty religijne działające jako stowarzyszenia	71
I.5. Republika Federalna Niemiec	72
I.5.1. Formy prawne wspólnot religijnych	72
I.5.2. Wspólnoty religijne o statusie publicznoprawnym	73
I.5.2.1. Zasady ogólne	73
I.5.2.2. Umowy ze wspólnotami religijnymi	75
I.5.3. Fundacje kościelne	77
I.5.4. Wspólnoty religijne działające w powszechnych formach cywilnoprawnych	79
I.6. Republika Włoska	83
I.6.1. Formy prawne wspólnot religijnych	83
I.6.2. Wspólnoty religijne o statusie indywidualnym	83
I.6.2.1. Kościół Katolicki	83
I.6.2.2. Pozostałe wspólnoty religijne	90
I.6.3. Wspólnoty religijne uznane na mocy ustawy z 1929 r.	93
I.6.4. Wspólnoty religijne działające w oparciu o prawo stowarzyszeniowe	93
I.7. Podsumowanie	94

Rozdział II.

Kształtowanie zasad reprezentacji wyznaniowych osób prawnych w Polsce w latach 1918-1989 99

II.1. Uwagi wstępne	99
II.2. Prawo państw zaborczych	99
II.2.1. Była dzielnica austriacka	99
II.2.1.1. Kościół Starokatolicki	101
II.2.1.2. Ewangelicki Kościół Braterski	101
II.2.1.3. Kościół Menonicki	101
II.2.1.4. Kościół Prawosławny	102
II.2.1.5. Żydowska Wspólnota Wyznaniowa	102
II.2.1.6. Kościół Katolicki	103
II.2.1.7. Ewangelicki Kościół wyznań augsburskiego i helweckiego	106
II.2.2. Była dzielnica pruska	110

II.2.2.1. Wyznaniowe korporacje prawa publicznego	111
II.2.2.1.1. Kościół Katolicki	111
II.2.2.1.1.1. Powszechne prawo krajowe z 1794 r.	111
II.2.2.1.1.2. Późniejsze ustawodawstwo pruskie	116
II.2.2.1.2. Kościoły protestanckie	118
II.2.2.1.2.1. Ewangelicki Kościół Unijny	118
II.2.2.1.2.2. Kościół Starołuterski	122
II.2.2.1.2.3. Ewangelicki Kościół Braterski	122
II.2.2.2. Wyznaniowe korporacje prawa prywatnego	122
II.2.2.2.1. Gminy żydowskie.	123
II.2.2.2.2. Kościół Menonicki.	124
II.2.2.2.3. Kościół Baptystyczny.	124
II.2.3. Była dzielnica rosyjska	125
II.2.3.1. Wspólnoty religijne uznane	125
II.2.3.1.1. Kościół Prawosławny.	125
II.2.3.1.2. Żydowskie Towarzystwo Religijne.	128
II.2.3.2. Wyznaniowe korporacje prawa prywatnego	129
II.2.3.2.1. Staroobrzędowcy i inne wspólnoty, które porzuciły prawosławie	129
II.2.3.2.2. Muzułmanie	130
II.2.3.2.3. Karaimi	131
II.2.3.2.4. Kościół Katolicki	131
II.2.3.2.5. Kościół Ewangelicko-Augsburski	133
II.2.3.2.6. Kościół Ewangelicko-Reformowany	134
II.2.3.2.7. Jednota Wileńska	135
II.2.3.2.8. Mariawici	137
II.3. Druga Rzeczpospolita	138
II.3.1. Złożony system prawa wyznaniowego	138
II.3.2. Ograniczona unifikacja prawa wyznaniowego w pierwszych latach Drugiej Rzeczpospolitej	139
II.3.3. Znaczenie Konstytucji marcowej	140
II.3.4. Formy prawne wspólnot religijnych	143
II.3.5. Uznane wspólnoty religijne	144
II.3.5.1. Kościół Katolicki	144
II.3.5.1.1. Recepja prawa kanonicznego na mocy konkordatu	144
II.3.5.1.2. Judykatura.	150
II.3.5.2. Żydowska Wspólnota Religijna	152
II.3.5.3. Wschodni Kościół Staroobrzędowy	153
II.3.5.4. Muzułmański Związek Religijny	156
II.3.5.5. Karaimski Związek Religijny	157
II.3.5.6. Kościół Ewangelicko-Augsburski	160
II.3.5.7. Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny	162

II.4. Polska Rzeczpospolita Ludowa	166
II.4.1. Kościół Katolicki	167
II.4.2. Wspólnoty religijne o statusie regulowanym aktem indywidualnym ...	168
II.4.3. Wspólnoty religijne działające jako stowarzyszenia	170
II.5. Podsumowanie	172

Rozdział III.

Składanie oświadczeń woli przez osoby prawne w prawie polskim.	175
--	------------

III.1. Uwagi wstępne	175
III.2. Pojęcie osoby prawnej	175
III.2.1. Teorie osób prawnych	176
III.2.2. Koncepcja osoby prawnej w polskim prawie cywilnym	178
III.2.3. Teoria wyznaniowej osobowości prawnej	180
III.3. Działanie osoby prawnej	185
III.3.1. Teorie działania osób prawnych	185
III.3.2. Koncepcja działania osób prawnych w polskim prawie cywilnym. ...	190
III.3.3. Katalog przesłanek przypisania oświadczenia woli osobie prawnej. ...	192
III.4. Skutek wadliwego złożenia oświadczenia woli za osobę prawną	195
III.4.1. Nowelizacja Kodeksu cywilnego w 2019 r.	195
III.4.2. Konsekwencje działania rzekomego organu przed nowelizacją	197
III.4.2.1. Nieważność bezwzględna	197
III.4.2.2. Bezskuteczność zawieszona	201
III.4.2.3. Nieistnienie czynności prawnej	203
III.4.2.4. Wymóg zgody jako przypadek szczególny	205
III.4.2.4.1. Zgoda organu osoby prawnej składającej oświadczenie woli.	206
III.4.2.4.2. Zgoda podmiotu zewnętrznego	212
III.5. Znaczenie rejestrów osób prawnych	214
III.6. Podsumowanie	219

Rozdział IV.

Osobowość prawna wyznaniowych osób prawnych.	221
--	------------

IV.1. Uwagi wstępne	221
IV.1.1. Istnienie osoby prawnej a chwila składania oświadczenia woli	222
IV.1.2. Warunki powstania osoby prawnej	223
IV.1.3. Moment powstania osoby prawnej	226
IV.1.4. Warunki ustania osoby prawnej	227
IV.1.5. Moment ustania osoby prawnej	228
IV.2. Katalog wyznaniowych osób prawnych	228
IV.2.1. Rejestrowe osoby prawne	229

IV.2.1.1. Związki wyznaniowe	229
IV.2.1.2. Jednostki organizacyjne	235
IV.2.1.3. Krajowe organizacje międzykościelne	240
IV.2.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	240
IV.2.2.1. Katalog osób prawnych Kościoła Katolickiego	241
IV.2.2.1.1. Osoby prawne utworzone przed 1989 r.	241
IV.2.2.1.2. Osoby prawne utworzone po 1989 r.	245
IV.2.2.1.2.1. Tryb ustawowy	246
IV.2.2.1.2.2. Tryb powiadomienia	249
IV.2.2.1.2.3. Tryb rozporządzenia	251
IV.2.2.1.2.4. Tryb konkordatowy	259
IV.2.2.2. Pozostałe wspólnoty religijne	263
IV.3. Przesłanki nabycia osobowości prawnej przez wyznaniowe osoby prawne	269
IV.3.1. Rejestrowe osoby prawne	269
IV.3.1.1. Związek wyznaniowy	269
IV.3.1.2. Jednostki organizacyjne posiadające osobowość prawną	270
IV.3.1.3. Krajowe organizacje międzykościelne	273
IV.3.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	273
IV.3.2.1. Tryb ustawowy	273
IV.3.2.2. Tryb rozporządzeniowy	274
IV.3.2.3. Tryb powiadomienia	275
IV.3.2.3.1. Pochodzenie od właściwej władzy kościelnej	275
IV.3.2.3.2. Istnienie jednostki organizacyjnej	276
IV.3.2.3.3. Wadliwość treści powiadomienia	277
IV.3.2.3.4. Odbiór powiadomienia	279
IV.3.2.4. Tryb konkordatowy	279
IV.4. Moment nabycia osobowości prawnej	282
IV.4.1. Rejestrowe osoby prawne	282
IV.4.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	283
IV.4.2.1. Tryb ustawowy	284
IV.4.2.2. Tryb rozporządzeniowy	284
IV.4.2.3. Tryb powiadomienia	284
IV.4.2.4. Tryb konkordatowy	287
IV.5. Przesłanki utraty osobowości prawnej przez wyznaniowe osoby prawne ..	288
IV.5.1. Rejestrowe osoby prawne	288
IV.5.1.1. Związki wyznaniowe	288
IV.5.1.2. Jednostki organizacyjne	289
IV.5.1.3. Krajowe organizacje międzykościelne	291

IV.5.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	291
IV.5.2.1. Tryb ustawowy	291
IV.5.2.2. Tryb rozporządzeniowy	294
IV.5.2.3. Tryb powiadomienia	295
IV.5.2.4. Tryb konkordatowy	295
IV.6. Moment utraty osobowości prawnej przez wyznaniowe osoby prawne	296
IV.6.1. Rejestrowe osoby prawne	296
IV.6.1.1. Związki wyznaniowe	296
IV.6.1.2. Jednostki organizacyjne	296
IV.6.1.3. Krajowe organizacje międzykościelne	296
IV.6.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	297
IV.6.2.1. Tryb ustawowy	297
IV.6.2.2. Tryb rozporządzeniowy	297
IV.6.2.3. Tryb powiadomienia	297
IV.6.2.4. Tryb konkordatowy	298
IV.7. Podsumowanie	298

Rozdział V.

Działanie w charakterze organu reprezentacji wyznaniowej osoby prawnej ... 301

V.1. Uwagi wstępne	301
V.2. Właściwość przepisów ustrojowych wyznaniowych osób prawnych.	303
V.2.1. Zakres podmiotowy	303
V.2.2. Zakres przedmiotowy	306
V.2.2.1. Rejestrowe osoby prawne	307
V.2.2.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	309
V.3. Istnienie organu reprezentacji	311
V.3.1. Rejestrowe osoby prawne	312
V.3.1.1. Struktura organizacyjna	312
V.3.1.1.1. Swoboda statutowa	312
V.3.1.1.2. Zasady kształtowania struktury organizacyjnej	314
V.3.1.1.3. Sposób wskazania struktury organizacyjnej	316
V.3.1.1.4. Charakterystyka postanowień statutowych	317
V.3.1.2. Kompetencja do reprezentacji	317
V.3.1.2.1. Ustawowe pojęcie reprezentacji	318
V.3.1.2.2. Zasady regulowania kompetencji do reprezentacji	319
V.3.1.2.2.1. Wyrażne przyznanie	319
V.3.1.2.2.2. Bezpośrednie przyznanie	320
V.3.1.2.2.3. Zgodny sposób zaciągania zobowiązań i reprezentacji	321

V.3.1.2.2.4. Terminologia	322
V.3.1.2.2.5. Podmiot-organ	326
V.3.1.2.2.6. Korelacja ze sposobem reprezentacji	328
V.3.1.2.2.7. Pełny zakres reprezentacji	329
V.3.1.2.2.8. Osoby prawne jako podmiot reprezentowany	329
V.3.1.2.2.9. Irrelevantność rejestru	330
V.3.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	331
V.3.2.1. Struktura organizacyjna	331
V.3.2.1.1. Określona ustawą indywidualną	331
V.3.2.1.2. Nieokreślona ustawą indywidualną	336
V.3.2.2. Kompetencja do reprezentacji	337
V.3.2.2.1. Wschodni Kościół Staroobrzędowy	337
V.3.2.2.2. Muzułmański Związek Religijny	338
V.3.2.2.3. Karański Związek Religijny	340
V.3.2.2.4. Kościół Katolicki	341
V.3.2.2.4.1. Konferencja Episkopatu Polski	341
V.3.2.2.4.2. Struktury jednoorganowe	345
V.3.2.2.4.3. Struktury pozornie wieloorganowe	346
V.3.2.2.4.4. Osoby prawne tworzone w trybie rozporządzenia	347
V.3.2.2.4.5. Uczelnie katolickie	348
V.3.2.2.4.5.1. Akademia Teologii Katolickiej	349
V.3.2.2.4.5.2. Katolicki Uniwersytet Lubelski	349
V.3.2.2.4.5.3. Wydziały teologiczne	352
V.3.2.2.4.5.4. Sekcje Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie	353
V.3.2.2.4.5.5. Papieski Uniwersytet Jana Pawła II w Krakowie	355
V.3.2.2.4.5.6. Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum” w Krakowie	356
V.3.2.2.4.5.7. Instytuty naukowe i dydaktyczno-naukowe	356
V.3.2.2.4.6. Osoby prawne tworzone w trybie konkordatowym	357
V.3.2.2.5. Pozostałe wspólnoty religijne	359
V.3.2.2.5.1. Kościoły jako całość	360
V.3.2.2.5.2. Określony sposób reprezentacji	363
V.3.2.2.5.3. Struktury wieloorganowe	363
V.4. Ujawnienie działania w charakterze organu reprezentacji	368
V.4.1. Oznaczenie osoby prawnej	369
V.4.1.1. Nazwa wyznaniowej osoby prawnej	370
V.4.1.1.1. Rejestrowe osoby prawne	371
V.4.1.1.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	373
V.4.1.1.2.1. Tryb ustawowy	374

V.4.1.1.2.2. Tryb powiadomienia	377
V.4.1.1.2.3. Tryb rozporządzenia	379
V.4.1.1.2.4. Tryb konkordatowy	380
V.4.1.2. Siedziba wyznaniowej osoby prawnej	381
V.4.1.2.1. Rejestrowe osoby prawne	381
V.4.1.2.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	383
V.4.1.2.2.1. Tryb ustawowy	383
V.4.1.2.2.2. Tryb powiadomienia	385
V.4.1.2.2.3. Tryb rozporządzenia	386
V.4.1.2.2.4. Tryb konkordatowy	386
V.4.2. Oznaczenie organu reprezentacji	386
V.4.2.1. Rejestrowe osoby prawne	386
V.4.2.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	387
V.5. Sposób działania organu reprezentacji	393
V.5.1. Rejestrowe osoby prawne	394
V.5.1.1. Typologia sposobów reprezentacji	394
V.5.1.2. Zasady regulowania sposobu reprezentacji	396
V.5.1.2.1. Ekskluzywność	396
V.5.1.2.2. Obligatoryjność regulacji	396
V.5.1.2.3. Jednoznaczność	398
V.5.1.2.4. Bezpośredniość	398
V.5.1.2.5. Ograniczenie do piastunów organu reprezentacji	401
V.5.1.2.6. Odrębność od przesłanek ważności	401
V.5.1.2.7. Spójność	402
V.5.1.2.8. Przejrzyistość	403
V.5.1.2.9. Pełny zakres reprezentacji	404
V.5.1.2.10. Osoba prawna jako podmiot reprezentowany	404
V.5.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	404
V.6. Podsumowanie	406

Rozdział VI.

Działanie piastuna organu reprezentacji

VI.1. Uwagi wstępne	411
VI.2. Powołanie do funkcji piastuna organu reprezentacji	411
VI.2.1. Rejestrowe osoby prawne	411
VI.2.1.1. Kompetencja kreacyjna	412
VI.2.1.2. Przesłanki powołania	413
VI.2.1.3. Procedura powołania	420

VI.2.1.4. Znaczenie rejestru	423
VI.2.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	424
VI.2.2.1. Znaczenie powiadomienia	424
VI.2.2.2. Znaczenie zaświadczeń	426
VI.2.2.3. Recepja prawa wewnętrznego	427
VI.3. Utrata funkcji piastuna organu reprezentacji	428
VI.3.1. Rejestrowe osoby prawne	428
VI.3.1.1. Uprawnienie do odwołania z funkcji	428
VI.3.1.2. Przesłanki utraty funkcji	430
VI.3.1.3. Procedura utraty funkcji	434
VI.3.1.4. Znaczenie rejestru	438
VI.3.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną	439
VI.3.2.1. Znaczenie powiadomienia	439
VI.3.2.2. Znaczenie zaświadczeń	441
VI.3.2.3. Recepja prawa wewnętrznego	441
VI.4. Podsumowanie	442

Rozdział VII.

Działanie organu reprezentacji w granicach umocowania

VII.1. Uwagi wstępne	445
VII.1.1. Kompetencja do reprezentacji a kompetencja do złożenia konkretnego oświadczenia woli	445
VII.1.2. Znaczenie wytworzenia woli wewnętrznej w polskim prawie cywilnym	448
VII.1.3. Modele zakresu umocowania do reprezentacji	451
VII.1.4. Modele regulacji granic umocowania	452
VII.1.4.1. Model ustawowy	452
VII.1.4.2. Model statutowy	453
VII.1.4.3. Model prawa wewnętrznego	453
VII.2. Rejestrowe osoby prawne	454
VII.2.1. Organ decyzyjny	454
VII.2.2. Zasady ustalania kompetencji	455
VII.2.2.1. Ekskluzywność statutu	455
VII.2.2.2. Pełny zakres kompetencji	459
VII.2.2.3. Podmiot-organ	461
VII.2.2.4. Bezwarunkowość	462
VII.2.2.5. Nieprzenoszalność	463
VII.2.2.6. Jednoznaczność	463
VII.3. Wspólnoty religijne działające na podstawie ustaw indywidualnych	466

VII.3.1. Recepcja prawa wewnętrznego	467
VII.3.1.1. Podstawy recepcji	467
VII.3.1.1.1. Luka prawna	467
VII.3.1.1.2. Wola poszanowania prawa kanonicznego	470
VII.3.1.1.3. Zasada określania ustroju wyznaniowych osób prawnych prawem wewnętrznym	470
VII.3.1.1.4. Równouprawnienie	472
VII.3.1.1.5. Autonomia i niezależność wspólnot religijnych	473
VII.3.1.2. Zasady recepcji	477
VII.3.1.2.1. Szerokość recepcji	477
VII.3.1.2.2. Głębokość recepcji	477
VII.3.1.2.3. Moc prawna recypowanych przepisów	478
VII.3.2. Ograniczenia reprezentacji	479
VII.3.2.1. Kościół Katolicki	480
VII.3.2.1.1. Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r.	481
VII.3.2.1.1.1. Zakres zastosowania	482
VII.3.2.1.1.2. Instytucje wyznaczające granice umocowania	484
VII.3.2.1.1.2.1. Rady i zgody	485
VII.3.2.1.1.2.2. Akty nadzwyczajnego zarządzania	488
VII.3.2.1.1.2.3. Alienacja	491
VII.3.2.1.2. Polskie prawo partykularne	498
VII.3.2.1.2.1. Prawodawstwo synodalne	499
VII.3.2.1.2.2. Dekrety biskupów diecezjalnych	500
VII.3.2.1.2.3. Akty Konferencji Episkopatu Polski	504
VII.3.2.1.3. Zakonne osoby prawne	505
VII.3.2.1.3.1. Ograniczenie zdolności prawnej	505
VII.3.2.1.3.2. Akty nadzwyczajnego zarządzania	506
VII.3.2.1.3.3. Alienacja	507
VII.3.2.2. Pozostałe wspólnoty religijne	509
VII.4. Podsumowanie	516
 Uwagi końcowe	 519
 Aneksy	 527
Summary	721
Spis tabel	727
Bibliografia	729

Wykaz skrótów

AAS	– Acta Apostolicae Sedis
ABGB	– Powszechny Kodeks Cywilny (austriacki)
AKEP	– Akta Konferencji Episkopatu Polski
AktG	– ustawa z dnia 6 września 1965 r. o akcjach
ALR	– Powszechne prawo krajowe dla państw pruskich
Amtsbl.	– Amtsblatt
AnnerkG	– ustawa z dnia 20 maja 1874 r. o prawnym uznaniu wspólnot religijnych
AUWr	– Acta Universitatis Wratislaviensis
BayStG	– bawarska ustawa z dnia 26 listopada 1954 r. o fundacjach
BGB	– Kodeks Cywilny (niemiecki)
BGBL	– Bundesgesetzblatt (niemiecki)
BGBL.(a)	– Bundesgesetzblatt (austriacki)
Biul. SN	– Biuletyn Sądu Najwyższego
B.O.E.	– Boletín Oficial del Estado
Brem. GBl.	– Bremisches Gesetzblatt
BremStiftG	– bremeńska ustawa z dnia 7 marca 1989 r. o fundacjach
Bull.	– Bulletin des lois
Bull. civ.	– Bulletin civil de la Cour de cassation
B-VG	– konstytucja związkowa Republiki Austrii z dnia 1 października 1920 r.
CC	– Kodeks Cywilny (hiszpański)
CCEO	– Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 r.
CIC'1917	– Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r.
CIC'1983	– Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r.
CPH	– Czasopismo Prawno-Historyczne
DRE	– Diecezjalna Rada ds. Ekonomicznych
DRGBL	– Reichsgesetzblatt (niemiecki)
DzP KP	– Dziennik Praw Królestwa Polskiego
Dz. R. G.-G.W.	– Dziennik Rozporządzeń dla Generał-Gubernatorstwa Warszawskiego
Dz. U.	– Dziennik Ustaw
Dz. U. M. B. D. P.	– Dziennik Urzędowy Ministerstwa Byłej Dzielnicy Pruskiej
Dz. U. M. W. R. O. P.	– Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
Dz. U. Min. Adm. Publ.	– Dziennik Urzędowy Ministerstwa Administracji Publicznej
Dz. U. MS	– Dziennik Urzędowy Ministra Sprawiedliwości
Dz. Urz. UE	– Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
Dz. Urz. WE	– Dziennik Urzędowy Wspólnot Europejskich
Dz. U. Z. C. Z. W.	– Dziennik Urzędowy Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich

GBL.	– Gesetzblatt
GenG	– ustawa z dnia 1 maja 1889 r. o spółdzielniach
GG	– konstytucja Republiki Federalnej Niemiec z dnia 23 maja 1949 r.
GmbHG	– ustawa z dnia 20 kwietnia 1892 r. o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością
GS	– Gesetzessammlung
G.U.	– Gazzetta Ufficiale
G-S. K.P. S.	– Gesetzssammlung für die Königlich-Preußischen Staaten
GVBl.	– Gesetz- und Verordnungsblatt
GVBl. LSA	– Gesetz- und Verordnungsblatt für das Land Sachsen-Anhalt
GV. NRW	– Gesetz- und Verordnungsblatt für das Land Nordrhein-Westfalen
GVOBl. M-V	– Gesetz- und Verordnungsblatt für Mecklenburg-Vorpommern
GVOBl. Schl.-H.	– Gesetz- und Verordnungsblatt für Schleswig-Holstein
HGB	– Kodeks handlowy z dnia 10 maja 1897 r.
InsKon2000	– Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski z dnia 13 marca 2000 r. dotycząca sposobu powiadamiania organów państwowych o uzyskaniu osobowości prawnej przez terytorialne i personalne instytucje kościelne
InsKon2014	– Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski z dnia 31 sierpnia-18 września 2014 r. dotycząca sposobu powiadamiania organów państwowych o uzyskaniu osobowości prawnej przez instytucje kościelne terytorialne i personalne (art. 4 ust. 2 Konkordatu) oraz powiadamiania o powoływaniu i odwoływaniu osoby sprawującej funkcję organu osoby prawnej
IslamG	– ustawa z dnia 15 lipca 1912 r. dotycząca uznania wyznawców islamu jako wspólnoty religijnej
IslamV	– rozporządzenie Ministra Nauki, Sztuki i Sportu z dnia 2 sierpnia 1988 r. o islamskiej wspólnocie religijnej w Austrii
IsraelitenG	– ustawa z dnia 21 marca 1890 r. dotycząca uregulowania zewnętrznych stosunków prawnych Żydowskiej Wspólnoty Wyznaniowej
JGS	– Justizgesetzsammlung Österreichs
J.O.	– Journal Officiel
k.	– kanon
KatholikenG	– ustawa z dnia 7 maja 1874 r. o wprowadzeniu przepisów regulujących zewnętrzne stosunki Kościoła Katolickiego
k.c.	– ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny
KGVBl.	– Kirchliches Gesetz- und Verordnungsblatt
KK	– Kolegium Konsultorów
k.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny
k.p.	– ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy
k.p.a.	– ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego
k.p.c.	– ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego
k.s.h.	– ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych
KUL	– Katolicki Uniwersytet Lubelski
lca	– prawo z dnia 1 lipca 1901 r. o umowie stowarzyszenia
LEX	– System Informacji Prawnej LEX Omega
LODA	– ustawa nr 1/2002 z dnia 22 marca 2002 r. o prawie stowarzyszeniowym
LOLR	– ustawa nr 7/80 z dnia 5 lipca 1980 r. o wolności religijnej
lsee	– ustawa z dnia 9 grudnia 1905 r. o rozdziale Kościołów i Państwa
LStiftG	– Krajowa ustawa z dnia 19 lipca 2004 r. o fundacjach
M.P.	– Monitor Polski
M.Prawn.	– Monitor Prawniczy
Nds. GVBl.	– Niedersächsisches Gesetz- und Verordnungsblatt
NStiftG	– ustawa z dnia 24 lipca 1968 r. o fundacjach Dolnej Saksonii

NTA	– Najwyższy Trybunał Administracyjny
OGH	– Oberste Gerichtshof
OrientKG	– ustawa z dnia 26 kwietnia 2003 r. o zewnętrznych stosunkach prawnych Kościołów Wschodnich Ortodoksyjnych
OrthodoxenG	– ustawa z dnia 15 lipca 1967 r. o zewnętrznych stosunkach prawnych Kościoła Grecko-Wschodniego
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego Zbiór A
PiP	– Państwo i Prawo
Pr.Bank.	– Prawo Bankowe
Pr.Gosp.	– Prawo Gospodarcze
Pr. Nauk. UŚl. Pr. Praw.	– Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego. Prace Prawnicze
Prok.i Pr.-wkl.	– Prokuratura i Prawo – wkładka
ProtestantenG	– ustawa z dnia 6 lipca 1961 r. o zewnętrznych stosunkach prawnych Kościoła Ewangelickiego
ProtestantP	– patent protestancki z dnia 8 kwietnia 1861 r.
ProtestantV1861	– rozporządzenie wykonawcze ProtestantP z dnia 9 kwietnia 1861 r.
prstow32	– Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. Prawo o stowarzyszeniach
Prz. Sejm.	– Przegląd Sejmowy
PS	– Przegląd Sądowy
p.s.w.	– ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo szkolnictwie wyższym
p.s.w.n.	– ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce
P.W.K.E.M.'1991	– Prawo wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (1991)
P.W.K.E.R.'1991	– Prawo wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej (1991)
P.W.K.P.K.'1995	– Prawo Wewnętrzne Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (1995)
P.W.K.Z.'2007	– Prawo Wewnętrzne Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej (2007)
P.W.W.W.Ż.'2006	– Prawo Wewnętrzne Wyznaniowej Wspólnoty Żydowskiej w Rzeczypospolitej Polskiej (2006)
Rev. adm.	– La Revue administrative
RFDC	– Revue française de droit constitutionnel
RGBL.	– Reichsgesetzblatt (austriacki)
RGG	– Die Religion in Geschichte und Gegenwart: Handwörterbuch in gemeinverständlicher Darstellung
RIDC	– Revue internationale de droit comparé
Riv. Not.	– Rivista del Notariato
RNP	– Roczniki Nauk Prawnych
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
RPW	– Rocznik Prawniczy Wileński
RRBG	– ustawa o osobowości prawnej zarejestrowanych wspólnot religijnych
r.r.k.z.w.	– rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 1999 r. w sprawie rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych
r.s.p.w.k.s.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o stosunku Państwa do Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego
RSR	– Religious Studies Review

- SächsGVBl. – Sächsisches Gesetz- und Verordnungsblatt
 SächsStiftG – ustawa z dnia 7 sierpnia 2007 r. o fundacjach Saksonii
 sCP – Statut Caritas Polska
 S.K.A.D.S.'2008 – Statut Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (2008)
 s.k.e.p. – Statut Konferencji Episkopatu Polski
 S.K.K.M.'1967 – Statut Kościoła Katolickiego Mariawitów (1967)
 S.K.S.M.'1967 – Statut Kościoła Starokatolickiego Mariawitów (1967)
 sKUL – Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (2006)
 S.K.Z.R.'PRL – Statut Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (z okresu PRL)
 SMC – konstytucja apostolska *Spirituali militum curae* z dnia 21 kwietnia 1986 r.
 S.M.Z.R.'1936 – Statut Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (1936)
 S.M.Z.R.'2009 – Statut Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (2009)
 sOD – Statut Opus Dei (1983)
 sOP – Statut Ordynariatu Polowego (1991)
 S.P.P.A.K.P. – Statut Parafialny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (1998)
 St. Apost. – Stolica Apostolska
 StGBL. – Staatsgesetzblatt (austriacki)
 StGG – ustawa zasadnicza o prawach obywateli dla Królestw i Krajów reprezentowanych w Radzie Państwa z dnia 21 grudnia 1867 r.
 StiftG – ustawa z dnia 13 lipca 1972 r. o fundacjach prawa cywilnego ze zdolnością prawną
 StiftGBbg – ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o fundacjach dla Kraju Brandenburgii
 StiftG Bln – berlińska ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o fundacjach
 StiftG HE 1966 – heska ustawa z dnia 4 kwietnia 1966 r. o fundacjach
 StiftG LSA – ustawa z dnia 20 stycznia 2011 r. o fundacjach Saksonii-Anhalt
 S.W.K.S.'1928 – Statut Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego nie posiadającego hierarchii duchownej (1928)
 S.W.K.S.'PRL – Statut Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego nie posiadającego hierarchii duchownej (z okresu PRL)
 S.W.P.A.K.P.'1995 – Statut wewnętrzny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (1995)
 ThürStiftG – turyńska ustawa z dnia 16 grudnia 2008 r. o fundacjach
 TS – Tribunal Supremo
 u.f. – ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach
 u.g.w.s.w. – ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania
 u.k.r.s. – ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym
 um.ucz.p1989 – umowa między Rządem a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie uregulowania statusu wyższych uczelni papieskich oraz trybu i zakresu uznawania przez Państwo stopni i tytułów naukowych nadawanych przez te uczelnie (1989)
 um.ucz.p1999 – umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie statusu prawnego szkół wyższych zakładanych i prowadzonych przez Kościół Katolicki, w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych, oraz w sprawie trybu i zakresu uznawania przez Państwo stopni i tytułów nadawanych przez te szkoły wyższe (1999)
 UNTS – United Nations Treaty Series

u.pr.stow.	– ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach
u.p.sp.	– ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze
u.s.p.g.w.ż.	– ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. z o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.a.d.s.	– ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwenty- stów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.c.b.	– ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześci- jan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.e.a.	– ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko- -Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.e.m.	– ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelic- ko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.e.r.	– ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko- -Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.k.	– ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.k.m.	– ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.p.k.	– ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskoka- tolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.s.m.	– ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolic- kiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.z.	– ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielono- świątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.k.z.r.	– ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.m.z.r.	– ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej
u.s.p.p.a.k.p.	– ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicz- nego Kościoła Prawosławnego
u.s.w.1982	– ustawa z dnia 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym
u.s.w.1990	– ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym
VAG	– ustawa kościelna w sprawie nadzoru kościelnego nad zarządem majątkami gmin kościelnych z dnia 18 lipca 1892 r.
VerG 2002	– ustawa o stowarzyszeniach z 2002 r.
WRV	– konstytucja weimarska
Zb. pr. i rozp. b. ces. ros.	– Zbiór praw i rozporządzeń byłego cesarstwa rosyjskiego
Z.P.W.K.C.B.'2005	– Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rze- czypospolitej Polskiej (2005)
Z.P.W.K.E.A.'1996	– Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rze- czypospolitej Polskiej (1996)

Wprowadzenie

Niniejsza książka stanowi zmodyfikowaną wersję dysertacji doktorskiej obronionej z wyróżnieniem na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego dnia 17 października 2016 r. W publikacji uwzględniono stan ustawodawstwa polskiego na dzień 1 sierpnia 2019 r.

Znaczenie osobowości prawnej dla realizacji wolności sumienia i wyznania

Wspólnoty religijne odgrywają istotną rolę w życiu społecznym, spełniając wiele doniosłych zadań, takich jak zabezpieczenie osobom fizycznym możliwości realizacji kultu, urzeczywistnianie celów oświatowych, naukowych czy dobroczynnych. Realizują w ten sposób ideał dobra wspólnego¹ i współpracują w tym zakresie z państwem – jako dwie społeczności doskonałe².

Realizacja wielu celów wyższych, zwłaszcza w okresie dłuższym niż czas jednego pokolenia, wymagających znacznych nakładów pracy osobistej, organizacyjnych czy finansowych, przekracza możliwości jednego człowieka. Osiągnięcie takich celów wymaga przede wszystkim współdziałania wielu osób, ale i ciągłości. Tego ostatniego problemu nie rozwiązuje sukcesja praw i obowiązków kolejnych osób fizycznych, albowiem nie ma gwarancji, że wolą następców będzie kontynuowanie realizacji pierwotnych celów i że wola ta będzie niezmienna. Stąd oderwanie praw i zobowiązań od wielu poszczególnych osób fizycznych i powiązanie ich z jednym, formalnym, abstrakcyjnym, trwałym podmiotem prawa było rozwiązaniem przełomowym w dzie-

¹ W. UruszczaK, *Wprowadzenie*, [w:] *Kościół i inne związki wyznaniowe w służbie dobru wspólnemu*, red. W. UruszczaK, K. Krzysztofek, M. Mikuła, Kraków 2014, s. 15-16. Por. m.in. J. Sawicki, *Studia nad położeniem prawnym mniejszości religijnych w Państwie Polskim*, Warszawa 1937, s. 5; S. Piekarski, *Wyznania religijne w Polsce: Administracja wyznań. Konstytucja a wyznanie. Wolność sumienia. Konkordat. Prawosławie. Ewangelicy. Żydzi. Inne wyznania. Rozporządzenia wykonawcze do Konkordatu*, Warszawa 1927, s. 95; L. Halban, *Zanik supremacji państwa nad kościołem w Niemczech*, „Pamiętnik Historyczno-Prawny” 1933, nr 1, s. 32-33.

² W. UruszczaK, *Konkordat z 1993 r. ważnym etapem w stosunkach Polski ze Stolicą Apostolską*, [w:] *Konkordat 1993. Dar i zadanie dla Kościoła i Polski*, red. J. Dyduch, Kraków 1994, s. 95.

jach prawa. Znaczenie wprowadzenia do systemu prawa takich podmiotów-osób prawnych podkreślają przedstawiciele tak nauki prawa cywilnego (w tym handlowego)³, jak i historii prawa, prawa kościelnego i wyznaniowego⁴.

Analogiczny problem występuje w przypadku wspólnot religijnych. Wspólnoty religijne zgodnie z ich samorozumieniem⁵ i wyznawaną doktryną religijną dążą do realizacji najróżniejszych celów, w tym zwłaszcza takich, jak sprawowanie obrzędów kultu i apostołat. Realizacja tych celów wymaga uczestnictwa w obrocie cywilno-prawnym. Można chociażby wskazać na konieczność posiadania tytułu prawnego do przedmiotów wykorzystywanych w trakcie obrzędów oraz miejsc (w tym budynków), w których ten kult ma być sprawowany⁶. Z reguły realizacja niektórych celów wspólnot religijnych wymaga także posiadania odpowiednich środków finansowych, co z kolei prowadzi do tego, że wspólnoty religijne celem ich pozyskania muszą brać udział w obrocie cywilnoprawnym, np. poprzez działalność gospodarczą⁷.

Realizowanie celów wspólnot religijnych teoretycznie mogłoby się odbywać za pośrednictwem zdolności prawnej poszczególnych osób fizycznych (w szczególności członków wspólnoty religijnej, sympatyków bądź innych osób dobrej woli). Mogłoby to jednak prowadzić do niebezpiecznych konsekwencji⁸, a z pewnością byłoby niezwykle uciążliwe⁹. Model ten, niekiedy wykorzystywany w przeszłości, okazał się

³ S. Sołtysiński, *Wynalazek osoby prawnej: o krok od wieczności*, [w:] *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin profesora Aleksandra Ratajczaka*, red. A. J. Szwarc, Poznań 1999, s. 257.

⁴ Jako wybitnego przedstawiciela tych trzech ostatnich można wskazać Rudolfa Sohma. Autor ten konstrukcję osoby prawnej określił mianem arcydzieła – R. Sohma, *Instytucje, historia i system rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1925, s. 191.

⁵ Termin „samorozumienie” stanowi bezpośrednie tłumaczenie niemieckiego zwrotu *Selbstverständigung*. W literaturze polskiej występuje też termin „samoświadomość” – zob. R. Sobąński, *Niezależność i autonomia Kościoła i państwa podstawową przesłanką konkordatu*, „Ateneum Kapłańskie” 1996, t. 127, z. 1, s. 17.

⁶ Por. J. Brzeziński [w:] *Ankieta o Konstytucji z 17 marca 1921*, red. W. L. Jaworski, Kraków 1924, s. 406.

⁷ Por. A. Januchowski, *Skuteczność prawa kanonicznego w zakresie reprezentacji osób prawnych Kościoła katolickiego*, „Rejent” 2007, nr 9, s. 30.

⁸ Przykładowo, gdyby nieruchomości miała stanowić własność jednego z członków wspólnoty religijnej, ten mógłby skutecznie nią rozporządzić z niekorzystnym skutkiem dla wspólnoty religijnej. Podobne ryzyko zachodziłoby, gdyby nieruchomości zakupiono z datków członków wspólnoty, formalnie na rzecz jednego z członków wspólnoty religijnej, który później bądź to przeszedł do innej wspólnoty religijnej, bądź z innej przyczyny wystąpił z pierwotnej wspólnoty religijnej i odmawia przeniesienia własności nieruchomości na rzecz innego podmiotu, który miałby działać jako forma prawna jej uczestnictwa w obrocie.

⁹ Można chociażby wskazać na konieczność niezwykle precyzyjnego konstruowania umów celem zabezpieczenia interesów wspólnoty religijnej, aby uniknąć ryzyka związanego z posiadaniem przez konkretne osoby fizyczne tytułów prawnych do poszczególnych składników majątkowych, wykorzystywanych przez wspólnotę religijną do realizacji jej celów (złożone kary umowne, zobowiązania do powrotnego przeniesienia własności itp.). Ponadto obrót takim majątkiem pomiędzy różnymi osobami fizycznymi rodziłby dodatkowe zobowiązania podatkowe.

także w praktyce co najmniej problematyczny¹⁰. W rezultacie powszechnie podkreśla się znaczenie osobowości prawnej dla realizacji zadań wspólnot religijnych¹¹, a której posiadanie znacząco ułatwia działalność w obrocie cywilnoprawnym nie tylko wspólnotom religijnym, ale wszystkim zorganizowanym grupom społecznym¹².

Godzi się w tym miejscu również wskazać na związek osobowości prawnej wspólnot religijnych z wolnością sumienia i religii przydaną każdemu człowiekowi z samej jego natury (w świetle postanowień Konstytucji RP¹³ z „przyrodzonej godności człowieka”). Zadania wspólnot religijnych stanowią bowiem proste przedłużenie religijnych potrzeb człowieka, a wolność religijna w znaczeniu instytucjonalnym jest emanacją tej wolności w sensie indywidualnym¹⁴. Innymi słowy kwestia osobowości prawnej wspólnot religijnych pozostaje w bezpośrednim związku z wolnością sumienia i wyznania, przysługującą każdemu człowiekowi w nowoczesnym państwie prawnym, gdyż przesądza o sposobie i możliwościach ich rzeczywistej realizacji¹⁵.

Pojęcie wyznaniowej osoby prawnej

Ustawodawcy, świadomi znaczenia osobowości prawnej dla wspólnot religijnych, umożliwiają im udział w obrocie cywilnoprawnym bądź w ramach powszechnych form osobowości prawnej (np. stowarzyszenia, spółki prawa handlowego), dostępnych wszystkim uczestnikom obrotu, bądź w formie przewidzianej wyłącznie dla wspólnot religijnych¹⁶. Najczęściej jest to konsekwencją uznania, że uregulowania w ramach zwykłych form osobowości prawnej są niedostosowane do działalności

¹⁰ W ten sposób próbowali funkcjonować chociażby wyznawcy religii mojżeszowej na terenie zaboru rosyjskiego, co prowadziło do szeregu komplikacji. Zob. J. Grynsztajn, I. Kerner, *Przepisy o organizacji gmin wyznaniowych żydowskich wraz z ustawami, rozporządzeniami, okólnikami i reskryptami związkowymi oraz orzecznictwem sądowym*, Warszawa 1931, s. XIII.

¹¹ Zob. wśród wielu innych: M. Rynkowski, *Status prawny kościołów i związków wyznaniowych w Unii Europejskiej*, Warszawa 2004, s. 18; P. Lombardía, *La personalidad civil de los entes eclesásticos según los Acuerdos de la Santa Sede y el Estado Español de 3 de Enero de 1979*, „Ius Canonicum” 1979, nr 37, s. 94; A. Czochara, *Stosunki państwo – Kościół. Belgia, Francja, Hiszpania, Włochy*, Warszawa 1994, s. 38.

¹² Z. Radwański, *Zarys części ogólnej prawa cywilnego*, Warszawa 1979, s. 138.

¹³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

¹⁴ Zob. W. Uruszczaś, *Wprowadzenie*, [w:] W. Uruszczaś, Z. Zarzycki, *Prawo wyznaniowe. Zbiór przepisów*, Kraków 2003, s. 20; A. Czochara, *Stosunki...*, s. 27; A. Mezglewski, *Utworzenie oraz rejestracja związku wyznaniowego jako przejawy wolności religijnej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2015, t. 18, s. 124-125.

¹⁵ Por. M. Rynkowski, *Status...*, s. 18; W. Góralski, W. Adamczewski, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 r.*, Płock 1994, s. 31.

¹⁶ Nieco odmiennie: A. Januchowski, *Uzyskiwanie osobowości prawnej przez związki wyznaniowe i ich jednostki organizacyjne – zagadnienia wybrane*, „Rejent” 2009, nr 5, s. 30-31 i 35, który oprócz osób prawnych stanowiących specjalne formy osobowości prawnej przewidziane dla wspólnot religijnych wyróżnia również osoby prawne, w których wspólnoty religijne występują „pod własną formą organizacyjną”. Zob. też: M. Rynkowski, *Status...*, s. 18-19; M. Winiarczyk-Kossakowska, *Państwowe prawo wyznaniowe w praktyce administracyjnej*, Warszawa 1999, s. 23-25.

wspólnot religijnych, które wymagają unormowań specjalnych, bądź wynikiem woli prawodawcy szczególnego potraktowania wspólnot religijnych, w szczególności umożliwienia im działania w obrocie cywilnoprawnym w zgodzie z własnym samorozumieniem i prawem wewnętrznym¹⁷. W ramach niniejszej pracy właśnie tę specjalną formę osobowości prawnej określa się mianem „wyznaniowej osoby prawnej”, odróżniając ją od innych form prawnych dostępnych wspólnotom religijnym. Takie pojmowanie wyznaniowej osoby prawnej występowało już w okresie międzywojennym¹⁸. Jest to również termin nie tylko doktrynalny, ale także ustawowy¹⁹.

W ujęciu niniejszej pracy nie stanowią wyznaniowej osoby prawnej takie osoby prawne, które wykazują jedynie funkcjonalny związek ze wspólnotą religijną, będąc przez nie wykorzystywane do realizacji swoich celów, a które są dostępne także innym podmiotom²⁰. Przykładowo nie będzie stanowić wyznaniowej osoby prawnej stowarzyszenie, które jako forma prawna zostało wykorzystane do obecności w obrocie cywilnoprawnym grupy kilkunastu wyznawców nowego ruchu religijnego. Taki (funkcjonalny) związek z punktu widzenia regulacji prawnej nie wpływa na przepisy dotyczące działania osób prawnych w obrocie i w konsekwencji można odwołać się do znacznego dorobku nauki prawa dotyczącego zasad składania oświadczeń woli przez powszechne formy osobowości prawnej.

W powyższym ujęciu nie stanowi także wyznaniowej osoby prawnej taka forma powszechnej osobowości prawnej, względem której ustawodawca z uwagi na jej związek ze wspólnotą religijną przewidział pewne odrębności w uregulowaniach jej dotyczących. W szczególności do kategorii wyznaniowych osób prawnych w tym rozumieniu nie można zaliczyć stowarzyszeń wyznaniowych czy fundacji kościelnych. Także w tych przypadkach podstawowe kwestie, w tym dotyczące zasad udziału w obrocie cywilnoprawnym, są regulowane przepisami normującymi te powszechne formy osobowości prawnej, opracowanymi szeroko przez przedstawicieli nauki prawa.

W literaturze przedmiotu najczęściej występuje pojęcie „kościelnej osoby prawnej”, które bądź jest synonimiczne z zaproponowanym wyżej pojęciem wyznaniowej osoby prawnej, bądź odwołuje się do związku funkcjonalnego ze wspólnotą religijną. W tym ostatnim ujęciu przez kościelne osoby prawne rozumie się takie osoby prawne, które są związane z działalnością wspólnot religijnych, odróżniając je od osób prawnych państwowych i samorządowych, które są związane z działalnością państwa

¹⁷ M. Pietrzak, *Prawo kanoniczne a państwowy porządek prawny*, RPEiS 1985, nr 3, s. 11.

¹⁸ J. Sawicki, *Studia...*, s. 16-17.

¹⁹ Zob. np. art. 22 ust. 1 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r., Nr 41, poz. 251 z późn. zm., u.s.p.g.w.ż.), w którym posłużono się pojęciem żydowskiej wyznaniowej osoby prawnej.

²⁰ Tak np. w odniesieniu do pojęcia żydowskiej wyznaniowej osoby prawnej – wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2007 r., III CSK 411/06, OSNC 2008, nr 1, poz. 9, Biul. SN 2007, nr 6, poz. 14, LEX nr 282125; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 2009 r., III CSK 265/08, LEX nr 584751. Analogicznie w odniesieniu do pojęcia „kościelna osoba prawna” – J. K a b z a [w:] *Prawo Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Komentarz*, red. J. C e b u l a, Warszawa 2017, s. 33-34, teza 11.

i jednostek samorządu terytorialnego²¹. W niniejszym opracowaniu termin „kościelna osoba prawna” używany jest na oznaczenie osoby prawnej prawa wewnętrznego wspólnot religijnych i jako taki nie jest tożsamy z pojęciem wyznaniowej osoby prawnej.

Znaczenie składania oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne

Wprowadzenie specjalnej formy osobowości prawnej wymaga rozwiązania szeregu zagadnień. W szczególności należy rozstrzygnąć kwestie związane ze statusem publiczno- czy prywatnoprawnym takich osób prawnych, ich uprawnieniami, także w zakresie majątkowym i podatkowym, oraz kompetencjami władz państwowych i religijnych względem nich. Zarazem wobec szczególnego charakteru wspólnot religijnych, stanowiących emanację podstawowej wolności człowieka – wolności religii, którym z tego względu przysługuje szeroka autonomia i niezależność, regulacja w zakresie wyznaniowych osób prawnych najczęściej będzie uwzględniać dodatkowe aspekty, niewystępujące w przypadku innych rodzajów osób prawnych.

Do takich zagadnień należy w szczególności to, który z podmiotów ma stanowić normy odnośnie do zasad działania wyznaniowych osób prawnych. W tym zakresie fundamentalnym zagadnieniem jest, czy państwo może arbitralnie normować zasady składania oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne, czy raczej powinno uwzględniać samorozumienie wspólnot religijnych i ich prawo wewnętrzne. Wreszcie, jeśli przyjąć jako zasady poszanowanie wyżej wskazanych elementów oraz współpracę państwa i wspólnot religijnych, do rozstrzygnięcia pozostaje, czy państwo powinno oddać regulowanie tych kwestii samej wspólnotie religijnej, a jeśli tak, to na jakich zasadach.

W rezultacie kwestia wyznaniowych osób prawnych stanowi zagadnienie niezwykle skomplikowane, w którym ogniskują się zarazem interesy państwa, koncentrujące się wokół ochrony porządku publicznego (w tym w szczególności bezpieczeństwa obrotu), oraz interesy wspólnoty religijnej, będącej emanacją wolności religijnej, zainteresowanej realizacją swoich celów, w tym poszanowaniem jej samorozumienia i prawa wewnętrznego.

Również w literaturze obcej wskazuje się na szczególny charakter osób prawnych kościołów i innych związków wyznaniowych wśród osób prawa prywatnego²². Podobnie szczególny charakter wyznaniowych osób prawnych podkreśla polska nauka prawa cywilnego, wyodrębniająca je jako osobną kategorię osób prawnych²³. Jak pisał

²¹ A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 213.

²² Zob. P. Piccoli, *La rappresentanza negli enti ecclesiastici*, Riv. Not. 2000, nr 1, s. 21.

²³ Zob. A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 213, 217-218. Por. też: S. Buczkowski [w:] F. Błahuta et al., *Kodeks Cywilny. Komentarz*, t. I, Warszawa 1972, s. 110-111. Zob. też: E. Gniewek [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011,

Ludwik Méjan, dyrektor administracji autonomicznej kultów Republiki Francuskiej, uczestnik prac nad dwudziestowieczną reformą ustroju wyznaniowego Francji, forma prawna uczestnictwa wspólnot religijnych w obrocie cywilnoprawnym jest kwestią delikatną i trudną do rozwiązania²⁴.

Wśród szeregu zagadnień związanych z wyznaniowymi osobami prawnymi w polskich realiach zagadnieniem wywołującym największe spory i trudności w praktyce okazała się kwestia składania przez wyznaniowe osoby prawne oświadczeń woli, a zwłaszcza problem granic umocowania organu reprezentacji (tzw. ograniczeń reprezentacji). W zagadnieniu tym bowiem trudno o oczywiste rozwiązanie, a jego rozstrzygnięcie zależy od interpretacji zasady autonomii i niezależności państwa oraz wspólnoty religijnej, przyjmowanej koncepcji osobowości prawnej, przydanego znaczenia potrzebie ochrony obrotu i zaufania osób trzecich, jak też poglądu na naturę prawa wewnętrznego wspólnot religijnych, co niejednokrotnie prowadzi w ujęciu różnych autorów do rozbieżnych wyników. Rozwiązanie problemu granic umocowania nie jest możliwe w oparciu o proste zastosowanie wypowiedzianych przez ustawodawcę norm w przepisach prawa polskiego, stanowiąc tym samym przypadek tzw. *hard case* w ujęciu filozofii prawa Ronalda Dworkina²⁵, w którym objawia się prawdziwa istota prawa. Problem ograniczeń reprezentacji wyznaniowych osób prawnych mógłby stanowić dla polskiej filozofii prawa doskonały przykład, w którym do rozstrzygnięcia kwestii prawnej niezbędne jest odwołanie się do wyżej wymienionych norm-zasad²⁶.

Zarazem składanie oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne stanowi warunek praktycznej realizacji osobowości prawnej²⁷. Osoby prawne (czy też szerzej: także jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, lecz wyposażone w zdolność prawną) stanowią szczególną kategorię uczestników obrotu cywilnoprawnego. Ich cechą charakterystyczną jest w szczególności to, że stanowiąc byty niematerialne (w ujęciu realistycznym) bądź też będąc abstrakcyjnym konstruktem pojęciowym (w ujęciu nominalistycznym), nie mogą samodzielnie objawiać swojej woli w świecie materialnym. Wskutek powyższego nie jest możliwe złożenie przez nie bezpośrednio

s. 80, teza 2 *in fine*. Nawet w opracowaniach kierowanych do studentów kierunków nieprawniczych podkreśla się wyjątkowość kościelnych osób prawnych – zob. *Zarys prawa*, red. J. Ku ci ń s k i, Warszawa 2012, s. 252.

²⁴ L. V. Méjan, *La séparation des églises et de l'état. L'oeuvre de Louis Méjan, dernier directeur de l'administration autonome des cultes*, Paris 1959, s. 179, [za:] M. Pietrzak, *Francuska ustawa o rozdziale Kościołów i Państwa z 9 grudnia 1905 r.*, [w:] *Francuska ustawa z 9 grudnia 1905 roku o rozdziale Kościołów i Państwa z perspektywy stu lat*, red. M. Pietrzak, Warszawa 2007, s. 23. Cytowany autor stwierdzenie to odnosił do formy prawnej jako takiej, ale zachowuje ono aktualność, a nawet nabiera dodatkowego znaczenia w przypadku wprowadzenia specjalnej formy osobowości prawnej wspólnot religijnych.

²⁵ R. D w o r k i n, *Hard cases*, „Harvard Law Review” 1975, nr 6, s. 1057.

²⁶ Na temat rozumienia norm-zasad – zob. R. S a r k o w i c z [w:] R. S a r k o w i c z, J. S t e l m a c h, *Teoria prawa*, Kraków 2001, s. 166-167.

²⁷ Zauważała to już nauka przedwojenna – zob. S. D e m b i c k i, *Sytuacja prawna Autokefального Kościoła Prawosławnego w Polsce*, „Głos Sądownictwa” 1934, nr 5, s. 366.

oświadczenia woli, a więc „wyrażonej na zewnątrz (uzewnętrznionej) w sposób prawem przewidziany decyzji wywołania określonych skutków prawnych”²⁸.

Z tej przyczyny wyżej wspomniane podmioty prawa zmuszone są składać oświadczenia woli za pośrednictwem osób fizycznych. Konsekwencją jest konieczność rozwiązania szeregu zagadnień związanych z wyodrębnieniem z wszystkich oświadczeń woli wszystkich osób fizycznych tych, które należy przypisać osobom prawnym, i wypracowania kryteriów pozwalających na przypisanie konkretnego oświadczenia woli konkretnej osobie prawnej.

Znaczenie wyznaniowych osób prawnych dla obrotu cywilnoprawnego

Osoby prawne jako takie mają istotne znaczenie dla obrotu cywilnoprawnego²⁹. Wyznaniowe osoby prawne są niebagatelnym jego uczestnikiem³⁰, chociaż niektóre z nich stosunkowo rzadko biorą w nim udział³¹. Z uwagi na umożliwienie prowadzenia przez wyznaniowe osoby prawne działalności gospodarczej³² udział ten w ostatnim czasie ulega zwiększeniu³³. Wyznaniowe osoby prawne mają znaczenie w obrocie także ze względu na wolumen posiadanego majątku. Truizmem jest, iż dysponują tytułami prawnymi do wielu nieruchomości, choć w wielu przypadkach nieruchomości takie, jako zabudowane budowlami sakralnymi, nie będą przedmiotem obrotu.

Warto także wskazać na liczbę wyznaniowych osób prawnych. Choć ich dokładna liczba nie jest znana, przewyższa ona liczbę istniejących w Polsce i wpisanych do Krajowego Rejestru Sądowego fundacji. Mianowicie, zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego, do wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego należy zaliczyć (dane z 2008 r.): 10 108 parafii obrządku łacińskiego, 61 męskich oraz 151 żeńskich instytutów życia konsekrowanego³⁴, przy czym w ramach każdego z instytutów mogą istnieć osobne wyznaniowe osoby prawne (np. domy zakonne, kapituły, prowincje), a nie są to również wszystkie jednostki organizacyjne Kościoła Katolickiego obdarzone osobowością prawną. Ponadto liczby te cechuje tendencja wzrostowa. Według danych z 2011 r. łącznie parafii obrządku łacińskiego było już 10 177³⁵.

²⁸ S. Szer, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1970, s. 310. Por. wśród wielu innych: S. T. Lipiński, *Na marginesie Kodeksu Zobowiązań*, „Głos Sądownictwa” 1934, nr 5, s. 369.

²⁹ S. Buczkowski [w:] F. Błahuta et al., *Kodeks...*, t. I, s. 106.

³⁰ Zob. M. Jasiakiewicz, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r. IV CKN 88/00, „Rejent”* 2005, nr 1, s. 124. Na znaczenie wyznaniowych osób prawnych wskazywano nawet w literaturze okresu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej – zob. Z. Radwański, *op. cit.*, s. 146.

³¹ S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*, Warszawa 2011, s. 151-152, teza 12, zd. 1.

³² Zob. M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2010, s. 277.

³³ Por. M. Jasiakiewicz, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r. IV CKN 88/00*, s. 124.

³⁴ Opracowanie Głównego Urzędu Statystycznego: *Wyznania Religijne. Stowarzyszenia Narodowości i Etniczne w Polsce 2006-2008*, Warszawa 2010, s. 36-37.

³⁵ Opracowanie Głównego Urzędu Statystycznego: *Wyznania Religijne. Stowarzyszenia Narodowości i Etniczne w Polsce 2009-2011*, Warszawa 2013.

Ponadto z danych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji³⁶ wynika, że na dzień 17 maja 2016 r. do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych było wpisanych 164 osób prawnych-związków wyznaniowych, przy czym w ramach każdego z nich mogą istnieć jednostki organizacyjne obdarzone własną osobowością prawną. Podsumowując, ostrożne szacunki pozwalają przypuszczać, że istnieje znacznie przeszło 20 000 wyznaniowych osób prawnych, przy ok. 8500 działających fundacji oraz ok. 32 500 działających stowarzyszeniach i podobnych organizacjach społecznych (bez uwzględnienia stowarzyszeń kultury fizycznej, związków sportowych, ochotniczych straży pożarnych i kół łowieckich)³⁷.

Zagadnienia badawcze

Wyżej opisany szczególny charakter wyznaniowych osób prawnych, ich znaczenie dla realizacji wolności religii, skomplikowanie zagadnienia wyznaniowej osobowości prawnej, a przede wszystkim ich znaczenie w obrocie ze względu na ich liczbę i posiadany majątek oraz spory wokół zasad ich działania w obrocie cywilnoprawnym uzasadniają szczegółowe opracowanie kwestii składania przez nie oświadczeń woli. W kontekście powyższego podstawowym zagadnieniem badawczym niniejszej pracy są przesłanki przypisania wyznaniowej osobie prawnej oświadczenia woli. W założeniu niniejsza praca ma za zadanie odpowiedzieć na pytanie, jakie są warunki niewadliwego działania za wyznaniową osobę prawną. W konsekwencji pośrednio zagadnieniem badawczym jest ustalenie przesłanek skutecznego przypisywania oświadczeń woli osobom prawnym.

W ramach podstawowego problemu przypisywania wyznaniowej osobie prawnej oświadczeń woli badaniami zostaną objęte w odniesieniu do tych osób prawnych poszczególne przesłanki działania osoby prawnej w prawie polskim, a to: istnienie osoby prawnej, działanie w charakterze jej organu reprezentacji, sprawowanie funkcji piastuna tego organu oraz działanie w granicach jego umocowania. W ramach badania przesłanki istnienia osoby prawnej przedmiotem zainteresowania niniejszej pracy jest ustalenie warunków nabycia i utraty osobowości prawnej przez wyznaniową osobę prawną oraz momentów wystąpienia tych zdarzeń prawnych. W zakresie drugiej z nich w dysertacji badaniu poddano kwestię istnienia organu reprezentacji, sposobu jego działania, jak i właściwego uzewnętrznienia działania przez osobę fizyczną w charakterze tegoż. Zagadnieniem badawczym w ramach sprawowania funkcji piastuna organu reprezentacji jest przede wszystkim kwestia warunków obsady i utraty tej funkcji. Ostatecznie analizie poddano kwestię granic umocowania organu reprezentacji ze szczególnym uwzględnieniem zasad wytworzenia woli wewnętrznej, ich przejrzystością oraz wywoływaniem skutków prawnych *in forum externum*.

³⁶ Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, <https://mswia.gov.pl/download/1/26288/E-RejestrHW17052016.xlsx> – 5 VI 2016.

³⁷ Opracowanie Głównego Urzędu Statystycznego: *Trzeci sektor w Polsce. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, samorząd zawodowy i gospodarczy oraz organizacje pracodawców w 2012 r.*, Warszawa 2014, s. 207-208.

W trakcie analizy wyżej wskazanych przesłanek działania osoby prawnej szczególną uwagę poświęcono możliwości i zasadności recepcji norm prawa wewnętrznego do systemu prawa państwowego oraz możliwości odwzorowania w tych przesłankach samorozumienia wspólnoty religijnej. Zagadnienia te są istotne ze względu na najbardziej sporną kwestię z zakresu działania wyznaniowych osób prawnych, a mianowicie kwestię ograniczeń reprezentacji.

Istotnych argumentów w tym sporze może dostarczyć wykładnia porównawcza i historyczna. Z tego względu zagadnieniami badawczymi objęto także kwestię możliwości ustalania zasad reprezentacji (zwłaszcza jej ograniczeń) zgodnie z samorozumieniem wspólnoty religijnej oraz recepcji w tym zakresie ich prawa wewnętrznego w wybranych państwach obcych oraz w regulacjach prawnych obowiązujących w okresie II Rzeczypospolitej i Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej³⁸. Unormowań wcześniejszych nie poddano badaniom z uwagi na fakt, iż regulacje w zakresie wyznaniowej osobowości prawnej w ramach nowoczesnego państwa prawnego pojawiły się dopiero w prawie byłych państw zaborczych, zaś regulacje prawa polskiego mieszczące się w kanonach współczesnego rozumienia systemu prawnego rozpoczynają się od okresu międzywojennego. Nie oznacza to jednak, by kwestia nadzoru nad czynnościami zarządu mieniem kościelnym (dzisiaj traktowanego najczęściej w kategoriach ograniczeń reprezentacji) i jego cywilnoprawna skuteczność nie miały znacznie dłuższej historii³⁹. Ponadto wystąpienie w praktyce problemów dotyczących stosowania przepisów wcześniejszych niż objęte badaniami jest stosunkowo mało prawdopodobne.

Z regulacji zagranicznych badaniami objęto unormowania krajów Europy kontynentalnej, jako najbardziej zbliżonych pod względem kultury prawnej i historii relacji państwo – wspólnoty religijne. Analizę tę ograniczono do największych krajów z tego obszaru kulturowego, a to Republiki Federalnej Niemiec, Republiki Francuskiej, Republiki Włoskiej, Królestwa Hiszpanii, uzupełniając ją o unormowania Republiki Austrii ze względu na liczne paralele z obecnie obowiązującym prawem polskim oraz historyczne związki z prawem Drugiej Rzeczypospolitej. W grupie tej reprezentowane są więc kraje o systemie relacji państwo-wspólnoty religijne określanym separacją wrogą (Republika Francuska⁴⁰) oraz reprezentujące dominujący model separacji sko-

³⁸ Okres II wojny światowej zostaje w niniejszej pracy pominięty. Uznanie prawa Trzeciej Rzeszy za nieobowiązujące, krótki okres jego ewentualnej mocy oraz charakter regulacji tego prawa powodują, że treść przepisów tego prawa dotyczących działania wyznaniowych osób prawnych nie może być punktem odniesienia dla obecnie obowiązujących unormowań prawa polskiego i jako takie nie mają one znaczenia dla sporów toczących się wokół zasad reprezentacji wyznaniowych osób prawnych oraz recepcji prawa wewnętrznego wspólnot religijnych.

³⁹ Na temat rozwoju przepisów prawa kanonicznego o zarządzie majątkiem kościelnym i ich ewentualnej skuteczności w porządku państwowym, ale też przepisów państwowych w tym zakresie (zwłaszcza na terenie Hiszpanii) – zob. M. Moreno Antón, *La enajenación canónica de bienes eclesíasticos y su eficacia en el derecho español* (dysertacja doktorska), s. 404-439, <https://repositorio.uam.es/xmlui/handle/10486/4495> – 29 VI 2015.

⁴⁰ Republika Francuska jest powszechnie podawana jako przykład separacji wrogiej – zob. m.in. M. Pietrzak, *Francuska ustawa...*, s. 27; A. Czochara, *Francuski model rozdziału Kościoła od Państwa po stu latach*, [w:] *Francuska ustawa...*, red. M. Pietrzak, s. 31; J. Krukowski, *Kościelne*

ordynowanej (Republika Federalna Niemiec⁴¹, Republika Włoch⁴², Królestwo Hiszpanii⁴³, Republika Austrii⁴⁴).

Cel badawczy

Szczegółowa analiza zasad przypisywania wyznaniowej osobie prawnej oświadczenia woli pozwoli ustalić warunki skutecznego uznania działania konkretnej osoby fizycznej za działanie danej wyznaniowej osoby prawnej. Ustalenie tych warunków będzie miało nie tylko walor poznawczy, ale także praktyczny, albowiem pozwoli ono sądom oraz uczestnikom obrotu na ocenę niewadliwości potencjalnego oświadczenia woli wyznaniowej osoby prawnej. Dla tych ostatnich oraz samych wyznaniowych osób prawnych przedstawienie katalogu warunków skutecznego działania wyznaniowej osoby prawnej pozwoli także na ustalenie ewentualnych czynności, które muszą zostać podjęte, aby zamierzone przezeń czynności prawne doszły do skutku.

Wskazanie ewentualnych zagadnień spornych oraz wątpliwości pojawiających się na gruncie analizy przedmiotowych przesłanek, nawet bez ich jednoznacznego rozstrzygnięcia, umożliwi uczestnikom obrotu ocenę ryzyka oraz podjęcie ewentualnej decyzji co do dodatkowych kroków celem jego zmniejszenia. Ponadto wskazanie tych zagadnień, wraz z opisem ewentualnych błędów, pozwoli uczestnikom obrotu, piastunom organów wyznaniowych osób prawnych, ale też twórcom norm prawa wewnętrznego i statutów, jak i prawodawcy polskiemu na ich uniknięcie bądź uwzględnienie w regulacjach przez nich tworzonych podejmowanych w niniejszej pracy problemów powstających na gruncie praktycznego stosowania norm o zasadach działania wyznaniowych osób prawnych.

Analiza prawa obcego pozwoli ustalić modele regulacji zasad składania oświadczeń woli przez osoby prawne wykorzystywane przez wspólnoty religijne. W szczególności pozwoli ustalić, czy przyjęty przez dominującą część polskiej judykatury oraz znaczną część doktryny system określania zasad reprezentacji poprzez recepcję

prawo publiczne. Prawo konkordatowe, Lublin 2013, s. 57; A. Mezglewski [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, s. 17 i n.; J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2008, s. 31-32. Francja jest jedynym państwem o laickości wpisanej do konstytucji – zob. B. Margueritte, *Republika i religia. Francuski model stosunków państwo-Kościół*, [w:] *Religia – tożsamość – Europa*, red. P. Mazurkiewicz, S. Sowiński, Wrocław 2005, s. 178.

⁴¹ Na temat zakwalifikowania modelu stosunków państwo-wspólnoty religijne występującego w Republice Federalnej Niemiec jako systemu rozdziału – zob. m.in. P. A. Leszczyński, *Kontekstualizacja zasady rozdziału Kościoła i Państwa na przykładzie Republiki Federalnej Niemiec*, [w:] *Francuska ustawa...*, red. M. Pietrzak, s. 118-119; P. A. Leszczyński, *O stosunkach państwo – Kościoły w Niemczech*, „Res Humana” 1997, nr 6, s. 13. Zob. też: J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 33; A. Mezglewski [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo...*, s. 22.

⁴² Również Włochy uznaje się za państwo separacji skoordynowanej – zob. A. Mezglewski [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo...*, s. 22-23; J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 33.

⁴³ Wskazuje się w przypadku Królestwa Hiszpanii na zbliżony do polskiego model separacji skoordynowanej – zob. A. Czochara, *Konstytucyjne ramy hiszpańskiego modelu wolności religijnej*, [w:] *Religia...*, red. P. Mazurkiewicz, S. Sowiński, s. 191 i 194. Zob. też: J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 33; A. Mezglewski [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo...*, s. 23.

⁴⁴ J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 33.

norm prawa wewnętrznego (w przypadku niektórych wyznaniowych osób prawnych) występuje w państwach europejskich, czy też jest zjawiskiem wyjątkowym, właściwym wyłącznie prawu polskiemu. Na gruncie tej analizy będzie także możliwe sformułowanie modeli rozstrzygania kwestii określania zasad reprezentacji w przypadku specjalnych form osobowości prawnej, które ustawodawcy pozostawili wspólnotom religijnym do wykorzystania jako formę ich udziału w obrocie prawnym.

Podobnie analiza rozwiązań historycznych pozwoli odpowiedzieć na zasadnicze pytanie, czy w przeszłości zasady reprezentacji wyznaniowych osób prawnych kształtowało państwo arbitralnie, czy przy uwzględnieniu uregulowań prawa wewnętrznego, bądź też czy regulowały je wspólnoty religijne, a jeśli tak, to przy zastosowaniu jakich instytucji prawnych. Ponadto chronologiczne ujęcie pozwoli sformułować wnioski dotyczące historycznego rozwoju regulacji (kontynuacji bądź zarzucenia uregulowań poprzednich) z zakresu działania wyznaniowych osób prawnych. W szczególności analiza historycznoprawna pozwoli stwierdzić, czy prawodawca polski kontynuował przyjęty przez ustawodawstwa zaborcze model kształtowania zasad składania oświadczeń woli, a prawodawca okresu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej odszedł od rozwiązań międzywojennych, jak również czy obecne regulacje są dziedzictwem poprzednich.

Materiał źródłowy

Badaniami objęto przede wszystkim współczesne prawodawstwo polskie, w szczególności regulacje ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania⁴⁵, ustaw regulujących status poszczególnych wspólnot religijnych⁴⁶ oraz konkordatu z 1993 r.⁴⁷

⁴⁵ T. jedn. Dz. U. z 2005 r., Nr 231, poz. 1965 z późn. zm., u.g.w.s.w.

⁴⁶ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (t. jedn. Dz. U. z 2013 r., poz. 1169 z późn. zm., u.s.p.k.k.); ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (Dz. U. z 1991 r., Nr 66, poz. 287 z późn. zm., u.s.p.p.a.k.p.); ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1994 r., Nr 73, poz. 323 z późn. zm., u.s.p.k.e.a.); ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1994 r., Nr 73, poz. 324 z późn. zm., u.s.p.k.e.r.); ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1995 r., Nr 97, poz. 479 z późn. zm., u.s.p.k.e.m.); ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1995 r., Nr 97, poz. 480 z późn. zm., u.s.p.k.c.b.); ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1995 r., Nr 97, poz. 481 z późn. zm., u.s.p.k.a.d.s.); ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1995 r., Nr 97, poz. 482 z późn. zm., u.s.p.k.p.k.); ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r., Nr 41, poz. 252 z późn. zm., u.s.p.k.k.m.); ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r., Nr 41, poz. 253 z późn. zm., u.s.p.k.s.m.); ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r., Nr 41, poz. 254 z późn. zm., u.s.p.k.z.) oraz przywołana już wyżej ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej.

⁴⁷ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. (Dz. U. z 1998 r., Nr 51, poz. 318).

Z uwagi na regulacje przedmiotowych aktów prawnych, jak też stanowisko judykatury oraz części doktryny, w myśl których ustalenie niektórych elementów powołanych przesłanek oświadczenia woli wyznaniowej osoby prawnej wymaga odwołania się do prawa wewnętrznego wspólnot religijnych, analizie poddano podstawowe akty prawa wewnętrznego. W przypadku Kościoła Katolickiego badaniami objęto przede wszystkim Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r.⁴⁸ Z uwagi na obszerność pozostałego materiału (172 systemy prawa wewnętrznego w czasie przystępowania do pisanie dysertacji) oraz jego zmienność niezbędne okazało się ograniczenie badań do aktów prawa wewnętrznego obowiązujących w konkretnym momencie. Jako datę relevantną dla badania prawa wewnętrznego przyjęto daty obowiązywania aktów opublikowanych w dwóch prywatnych, najbardziej aktualnych zbiorach, a to opracowaniach P. Boreckiego i Cz. Janika⁴⁹ oraz R. Brożyniaka i M. Winiarczyk-Kossakowskiej⁵⁰. W zakresie prawa wewnętrznego niekatolickich wspólnot religijnych o statusie uregulowanym własną ustawą indywidualną jest to dzień 1 maja 2012 r., za wyjątkiem prawa wewnętrznego Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich (21 stycznia 2012 r.) oraz Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego (data obowiązywania jego prawa wewnętrznego nie została wskazana w pierwszej z wyżej wymienionej publikacji)⁵¹. W zakresie statutów związków wyznaniowych oraz krajowych organizacji międzykościelnych wpisanych do rejestru prowadzonego przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych, z uwagi na stale zmieniające się postanowienia statutów również w drugiej z cytowanych publikacji nie podano dokładnej daty ich obowiązywania (najpewniej należy przyjąć 2014 r.)⁵².

Ograniczenie się do prawa wewnętrznego opublikowanego w wyżej wymienionych zbiorach ma dodatkowy walor, albowiem umożliwia łatwą weryfikację powołanych w niniejszej pracy przepisów prawa wewnętrznego. Ponadto pozwoli na ewentualne zapoznanie się z całością regulacji danego aktu prawa wewnętrznego, który w niniejszej pracy jest analizowany jedynie częściowo, a to pod kątem przesłanek skutecznego działania za wyznaniową osobę prawną.

Stan badań

Zagadnienie sposobu określania w prawie obcym zasad składania oświadczeń woli osób prawnych wspólnot religijnych, w szczególności możliwości unormowania kompetencji ich organów zgodnie z samorozumieniem wspólnot religijnych i ich

⁴⁸ Codex Iuris Canonici, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-320, CIC'1983; przekład na język polski dokonany przez E. Szafronowskiego ogłosił dekretem nr 48/84/P Prymas Polski kard. Józef Glemp.

⁴⁹ P. Borecki, Cz. Janik, *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce – wybór aktów prawnych*, Warszawa 2012.

⁵⁰ R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości wyznaniowe w Polsce. Prawo wewnętrzne (statutowe)*, Warszawa 2014.

⁵¹ Zob. P. Borecki, Cz. Janik, *Prawo...*, s. 13.

⁵² Zob. R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 14.

prawem wewnętrznym oraz ewentualnej recepcji norm w prawie tym zawartych, właściwie nie było do tej pory przedmiotem badań przedstawicieli polskiej nauki. Zupełnie wyjątkowo w literaturze polskiej można odnaleźć bardziej rozbudowane wypowiedzi odnoszące się do kwestii zasad działania wyznaniowych osób prawnych w państwach obcych. Do nich należy w pierwszej kolejności zaliczyć opracowania przygotowane przez P. Stanisza⁵³ i A. Czocharę⁵⁴. Pozostałe mają postać pojedynczych zdań, czy nawet ich fragmentów, częstokroć dotycząc przedmiotowych kwestii jedynie pośrednio, zazwyczaj w kontekście wywodu dotyczącego samego nabywania osobowości prawnej. Należy tutaj wymienić zwłaszcza wypowiedzi M. Pietrzaka⁵⁵ i B. Trzeciaka⁵⁶.

W dostępnej literaturze zagranicznej kwestia zasad działania osób prawnych, będących formami działalności wspólnot religijnych, w tym reprezentacji wyznaniowych osób prawnych, zwłaszcza w kontekście recepcji prawa wewnętrznego wspólnot religijnych, była przedmiotem licznych opracowań⁵⁷. Natomiast porówna-

⁵³ P. Stanisza, *Porozumienia w sprawie regulacji stosunków między państwem a niekatolickimi związkami wyznaniowymi we włoskim porządku prawnym*, Lublin 2007, s. 250 i n.

⁵⁴ A. Czochara, *Stosunki...*, s. 45 i 49.

⁵⁵ M. Pietrzak, *Prawo wewnętrzne (kanoniczne) Kościołów i związków wyznaniowych w polskim systemie prawnym*, [w:] *Prawo państwowe a prawo wewnętrzne związków wyznaniowych. Pamiętnik VII Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego, Gniezno 11-12 IX 2010*, red. K. Krasowski, M. Materniak-Pawłowska, M. Stanulewicz, Poznań 2010, s. 144.

⁵⁶ B. Trzeciak, *Klauzule odsyłające w konkordatach z Hiszpanią i z Polską*, Lublin 2007, s. 55-56. Zob. też: *ibidem*, s. 94, na której w wyliczeniu spraw unormowanych za pomocą klauzul odsyłających kwestia zasad działania wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego, z uwagi na uboczny charakter tego zagadnienia, zostaje pominięta w związku z koncentrowaniem się wywodu na podstawowym problemie uznawania ich osobowości prawnej.

⁵⁷ R. Bollenberger [w:] *Kurzkomentar zum ABGB: Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, Ehegesetz, Konsumentenschutzgesetz, IPR-Gesetz und Europäisches Vertragsstatutübereinkommen*, hrsg. H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger, Wien 2007, s. 806-808; B. Schinkele, *Religious entities as legal persons – Austria*, [w:] *Churches and Other Religious Organisations as Legal Persons*, ed. L. Friedner, Leuven 2007, s. 39-42; P. Rummel [w:] *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch mit IPR-Gesetz, Ehegesetz, Mietrechtsgesetz, Wohnungseigentumsgesetz, Landpachtgesetz, Konsumentenschutzgesetz, Produkthaftungsgesetz, UN-Kaufrecht*, hrsg. idem, t. I, Wien 1990, s. 1065; idem [w:] *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch mit wichtigen Nebengesetzen und EU-Verordnungen*, t. §§ 859-916 ABGB, hrsg. P. Rummel, M. Lukas, Wien 2014, s. 97; H. Pree, *Österreichisches Staatskirchenrecht*, Wien 1984, s. 98 i n.; H. Pree, B. Primetshofer, *Das kirchliche Vermögen, seine Verwaltung und Vertretung*, Wien 2007, s. 147-163; J. Haring, *Kommentar zum neuen österreichischen Konkordat-Text des Vertrages mit Erklärungen*, Innsbruck 1934, s. 71; *Code civil*, réd. G. Wiederkehr et al., Paris 2008, s. 2224; K. Orzeszyna, *Systemy relacji między państwem i Kościołem we Francji*, RNP 2002, nr 1, s. 252-254; M. Moreno Antón, *op. cit.*, s. 398 i n.; P. Piccoli, *La rappresentanza ...*, s. 21-42; A. Motilla, *Religious Entities as Legal Persons-Spain*, [w:] *Churches...*, ed. L. Friedner, s. 209 i n.; P. Lombardía, *La personalidad...*, s. 104; M. López Alarcón, *Eficacia civil de la licencia para la enajenación de bienes eclesiacos*, „*Ius canonicum*” 1989, nr 57, s. 305-326; R. Navarro Valls, *La licencia en la enajenación canónica y el Derecho español*, „*Ius Canonicum*” 1970, nr 10, s. 303-391; S. Ferrari, *Entités Religieuses comme Personnes Juridiques – Italie*, [w:] *Churches...*, ed. L. Friedner, s. 139 i n.; L. Lamachia, *Note sul ruolo del notaio nell’alienazione di beni ecclesiastici*, „*Notariato*” 2007, nr 5, s. 563-571.

nia tych kwestii występują jedynie pomiędzy prawem hiszpańskim i włoskim⁵⁸ oraz austriackim i niemieckim⁵⁹. W tym zakresie porównanie w niniejszej pracy kwestii normowania w wybranych państwach obcych ustroju wewnętrznego osób prawnych stanowiących formy udziału wspólnot religijnych w obrocie cywilnoprawnym, w szczególności zagadnienia recepcji prawa wewnętrznego (zwłaszcza kanonicznego) odnośnie do granic umocowania wyznaniowych osób prawnych, stanowi *novum* w literaturze polskiej, jak i zagranicznej.

Zasady reprezentacji form prawnych wspólnot religijnych w okresie Drugiej Rzeczypospolitej, możliwość uzgodnienia tych zasad z ich samorozumieniem oraz z ich prawem wewnętrznym, a zwłaszcza określenie granic umocowania w zgodzie z tym ostatnim i ewentualnej recepcji w tym zakresie, również nie było przedmiotem monograficznego opracowania. Kwestie te pojawiały się ubocznie w opracowaniach ogólnych dotyczących statusu wspólnot religijnych na tle rozważań o ich osobowości prawnej. W pierwszym rzędzie należy wskazać zwłaszcza na nieocenione prace J. Sawickiego⁶⁰, który niejednokrotnie zajmował się w nich szczegółowo samą kwestią posiadania osobowości prawnej poszczególnych wspólnot religijnych i ich jednostek organizacyjnych, jednak kwestie reprezentacji (w szczególności ograniczeń umocowania) zajmowały go tylko ubocznie i bądź zostawały pominięte, bądź ograniczały się do przytoczenia treści odnosnych przepisów. Dla badań nad zasadami reprezentacji wyznaniowych osób prawnych w okresie międzywojennym ważne są również jego, jak i innych autorów⁶¹ ogólne uwagi odnośnie do recepcji przepisów uznanych wspólnot religijnych na gruncie konstytucji marcowej, które jednakże odnoszą się tylko pośrednio do przedmiotu niniejszej pracy. Nie można także pominąć prac S. Grelewskiego⁶² i S. Piekarskiego⁶³. Więcej miejsca w literaturze poświęcono ogólnie recepcji prawa wewnętrznego Kościoła Katolickiego na mocy konkordatu z 1925 r., w tym w zakresie skuteczności zamieszczonych w prawie kanonicznym norm potencjalnie wpływających na zakres umocowania wyznaniowych osób prawnych⁶⁴.

⁵⁸ M. Moreno Antón, *op. cit.*, s. 540 i n.

⁵⁹ H. Pree, B. Primetshofer, *Das kirchliche Vermögen...*, s. 147-163.

⁶⁰ J. Sawicki, *Studia...*; idem, *Z aktualnych problemów administracji wyznaniowej w województwach zachodnich*, Warszawa 1936.

⁶¹ W. Abraham, *Konstytucja a stosunki wyznaniowe i Kościół*, [w:] idem et al., *Nasza Konstytucja. Cykl odczytów urządzonych staraniem dyrekcji Szkoły Nauk Politycznych w Krakowie od 12-25 maja 1921 r.*, Kraków 1922, s. 116-117 i 126-130; K. Kierski, *Prawa mniejszości niemieckiej w Polsce*, Poznań 1923, s. 30; W. Komarnicki, *Ustrój państwowy Polski współczesnej. Geneza i system*, Wilno 1937, s. 425 i 428-429; idem, *Polskie prawo polityczne (Geneza i system)*, Warszawa 1922, s. 383 i 427, pkt 2-o; W. L. Jaworski, *Kościół rzymsko-katolicki a Konstytucja polska*, [w:] *Ankieta...*, red. W. L. Jaworski, s. 409, pkt 2, i 410; idem, *Prawa państwa polskiego*, z. IIA: *Konstytucja z dnia 17 marca 1921. Prawo polityczne: od 2 października 1919 r. do 4 lipca 1921*, Kraków 1921, s. 693; E. Krzemuński [w:] *Ankieta...*, red. W. L. Jaworski, s. 99; K. Dembski, *Osobowość cywilnoprawna Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, RPEiS 1981, nr 3, s. 3.

⁶² S. Grelewski, *Wyznania protestanckie i sekty religijne w Polsce współczesnej*, Lublin 1937.

⁶³ S. Piekarski, *op. cit.*

⁶⁴ K. Dembski, *op. cit.*, s. 4; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 14; L. Halban, *Konkordat ze Stolicą Apostolską*, Warszawa 1934, s. 4; idem, *Pakta Laterańskie*, Warszawa 1931, s. 51-54; J. Osuchow-

Kwestie zasad działania wyznaniowych osób prawnych w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej także nie były przedmiotem monograficznych badań. W literaturze można jednak spotkać wypowiedzi dotyczące zwłaszcza reprezentacji osób prawnych Kościoła Katolickiego, szczególnie w kontekście uznania konkordatu z 1925 r. za nieobowiązujący⁶⁵.

Przedstawiciele nauki prawa więcej uwagi poświęcili natomiast kwestiom związanym z wyznaniową osobowością prawną w okresie po 1989 r. Stosunkowo najwięcej miejsca w literaturze poświęcono zagadnieniu ograniczeń reprezentacji i problemowi zasadności recepcji w tym zakresie norm prawa wewnętrznego wspólnot religijnych o własnej ustawie indywidualnej, głównie w odniesieniu do prawa kanonicznego Kościoła Katolickiego⁶⁶. Cenne te opracowania stanowią jednak w większości analizy

ski, *Problemy polskiego konkordatu z 1925 r.*, PiP 1965, nr 12, s. 845; S. Piekarski, *op. cit.*, s. 39-40; J. Sawicki, *Z aktualnych problemów...*, s. 3-4; H. Świątkowski, *Państwo a kościół w świetle prawa (wybrane zagadnienia)*, Warszawa 1960, s. 34-35; J. Wiśłocki, *Uposażenie Kościoła i duchowieństwa katolickiego w Polsce 1918-1939*, Poznań 1981, s. 29, 96 i 146-148.

⁶⁵ S. Piotrowski, *Konkordat zawarty ze Stolicą Apostolską w 1925 r. przestał obowiązywać jako wewnętrzna ustawa krajowa*, PiP 1947, nr 6-7, s. 3-8; H. Świątkowski, *Wyznaniowe prawo państwowe*, Warszawa 1962, s. 150, przyp. 1.

⁶⁶ P. Stanisławski, *Proboszcz jako reprezentant parafii rzymskokatolickiej w stosunkach majątkowych*, [w:] *Prawo...*, red. K. Krasowski, M. Materniak-Pawłowska, M. Stanulewicz, s. 191-200; M. Pietrzak, *Prawo wewnętrzne (kanoniczne)...*, s. 137 i n.; A. Pawluk, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego (Izba Cywilna) z dnia 19 grudnia 2008 r.*, III CZP 122/08, „Rejent” 2010, nr 7-8, s. 138-153; M. Jasiakiewicz, *Glosa do wyroku SN z 27 lipca 2000 r.* IV CKN 88/00, s. 122 i n.; M. Krzemieński, *Znaczenie prawa kanonicznego dla określenia sposobu reprezentacji kościelnych osób prawnych. Glosa do wyroku SN z dn. VII. 2000 r.* IV CKN 88/00, Pr. Bank. 2005, nr 10, s. 20-30; G. Radecki, *Glosa do wyroku SN z 27.07.2000 r.* IV CKN 88/00, OSP 2004, z. 5, s. 246-249; idem, *Glosa do wyroku SN z 24.03.2004 r.* IV CK 108/03, PS 2006, nr 1, s. 134-140; idem, *Organy osób prawnych Kościoła Katolickiego w Polsce (na styku prawa kanonicznego i cywilnego)*, „Rejent” 2003, nr 7-8, s. 127-155; B. Rakoczy, *Glosa do orzeczenia SN z 22. VII. 2000 r.* IV CKN 88/00, OSP 2003, nr 9, s. 492-495; idem, *Glosa do wyroku SN z 24.03.2004 r.* IV CK 108/03, „Rejent” 2005, nr 11, s. 131-144; idem, *Prawo kanoniczne w orzecznictwie sądów polskich*, [w:] *Prawo wyznaniowe w Polsce (1989-2009). Analizy – dyskusje – postulaty*, red. D. Walencik, Katowice–Bielsko Biała 2009, s. 275-283; idem, *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 33-39 i 205; idem, *Reprezentacja kościelnych osób prawnych. Glosa do wyroku SN z dnia 17 lutego 2005 r.*, IV CK 582/04, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2009, nr 2, s. 159-164; A. Januchowski, *Skuteczność...*, s. 49-67; idem, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r.*, III CZP 122/08, OSP 2010, nr 2, s. 127-132; idem, *Wybrane zagadnienia związane z reprezentacją parafii przez proboszcza na gruncie prawa kanonicznego i polskiego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2008, t. 11, s. 219-232; idem, *Uprawnienia majątkowe związków wyznaniowych*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2006, t. 9, s. 204-205; W. Chmiel, *Obrót nieruchomościami przez parafię rzymskokatolicką*, „Rejent” 2000, nr 6, s. 18-22; M. Olszówka, *Przenikanie się prawa państwowego i prawa wewnętrznego związków religijnych w świetle art. 25 ust. 3 Konstytucji RP*, [w:] *Prawo...*, red. K. Krasowski, M. Materniak-Pawłowska, M. Stanulewicz, s. 117-120; R. Sztyk, *Kościół i związki wyznaniowe jako podmioty czynności prawnych w praktyce notarialnej*, cz. I, „Rejent” 2005, nr 1, s. 52-73; idem, *Kościół i związki wyznaniowe jako podmioty czynności prawnych w praktyce notarialnej*, cz. II, „Rejent” 2005, nr 2, s. 62-87; P. Kuglarz, P. Majer, *Obrót majątkiem kościelnym jest ograniczony*, „Rzeczpospolita” 2005, 4 VII, s. B1; M. Plisiecki, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego (Izba Cywilna) z dnia 19 grudnia 2008 r.*, III CZP 122/08, „Rejent” 2010, nr 7-8, s. 154; J. Kuźnicka-Sulikowska, P. Machni-

częściowe, pomijające ogólne opracowanie niektórych zagadnień, takich jak szerokość recepcji, głębokość recepcji czy jej zasady. Poza kwestią granic umocowania, istniejące prace dotyczące wyznaniowych osób prawnych koncentrują się głównie na kwestii samego nabycia osobowości prawnej i katalogu wyznaniowych osób prawnych, zwłaszcza Kościoła Katolickiego⁶⁷.

Osobnego omówienia wymagają dwie monografie autorstwa M. Plisieckiego. Pierwsza z nich⁶⁸ dotyczy wyznaniowej osoby prawnej i z uwagi na obszerność tematyki kwestie dotyczące przesłanek skutecznego przypisania oświadczenia woli traktuje skrótowo, a niektóre jej elementy w ogóle pomija. Praca ta ma charakter kompilatorski występujących w literaturze poglądów związanych z wyznaniową osobą prawną. Jak pisze sam autor we wstępie tejże pracy, jest ona „próbą całościowego spojrzenia na problematykę wyznaniowej osoby prawnej. Zestawienie zagadnień wiążących się z tą formą podmiotowości prawnej (...), uwzględniające także ogólne regulacje i poglądy wypracowane przez doktrynę odnośnie do osoby prawnej jako takiej, umożliwia dostrzeżenie luk i niespójności zarówno w przyjmowanych konstrukcjach teoretycznych, jak i w przepisach mających zastosowanie w praktyce sądowej i administracyjnej”⁶⁹. W rezultacie praca ta była pisana pod kątem zestawienia i analizy przepisów dotyczących wyznaniowych osób prawnych jako takich, nie koncentrując się na zagadnieniach szczegółowych mających znaczenie dla niewadliwe-

kowski, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08, „Rejent”* 2010, nr 2, s. 120-126; M. Tomkiewicz, *Obrót majątkiem kościoła rzymskokatolickiego w Polsce*, Olsztyn 2013, s. 191-207; D. Walencik, *Prawo kanoniczne (wewnętrzne) związków wyznaniowych a prawo polskie*, PS 2013, nr 5, s. 11-25; M. Strzała, *Skuteczność norm prawa kanonicznego w zakresie reprezentacji kościelnych osób prawnych w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, [w:] *Prawo...*, red. K. Krasowski, M. Materniak-Pawłowska, M. Stanulewicz, s. 211-221; D. Wybrańczyk, *Obrót nieruchomościami kościelnymi z naruszeniem prawa*, „Rejent” 2018, nr 9, s. 58-78; M. Pietraszewski, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r. (III CZP 122/08), „Rejent”* 2010, nr 3, s. 211-230; P. Kaleta, *Skuteczność zawarcia umowy pożyczki przez parafię bez zezwolenia biskupa*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2013, t. 16, s. 288-291; W. Malesa, A. Wawrzaszek, *Rejestr wyznaniowych osób prawnych – wybrane zagadnienia na przykładzie jednostek Kościoła katolickiego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2014, t. 17, s. 281-289; M. Kaliński, *Rozporządzanie prawami do nieruchomości należącymi do wyznaniowych osób prawnych na przykładzie Kościoła katolickiego*, „Przegląd Sądowy” 2013, nr 4, s. 30-38; P. Cupriak, *Reprezentacja osób prawnych związków wyznaniowych*, „Nowy Przegląd Notarialny” 2017, nr 1, s. 51-52 i 57-61; M. A. Panek, *Reprezentacja kościelnych osób prawnych w umowach cywilnoprawnych*, „Przegląd Sądowy” 2015, nr 10, s. 85-90; A. Głowacka, *Wybrane zagadnienia dotyczące problematyki czynności prawnych dokonywanych przez osoby prawne Kościoła katolickiego*, „Folia Iuridica Wratislaviensis” 2014, nr 3, s. 299-307.

⁶⁷ Z. Zarzycki, *Tryby nabywania osobowości prawnej przez kościelne osoby prawne w Polsce*, [w:] *Kościół...*, red. W. Uruszczak, K. Krzysztofek, M. Miłucha, s. 71-90; A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 30-56; K. Zieliński, *Uzyskiwanie cywilnej osobowości prawnej przez instytucje kościelne w Polsce w świetle ustawy z 1989 r. o stosunku państwa do kościoła i w świetle konkordatu*, „Ate-neum Kapłańskie” 1996, t. 127, z. 1, s. 82-91. Zob. też: W. Góralski, A. Pieńdyk, *Zasada niezależności i autonomii państwa i Kościoła w konkordacie polskim z 1993 r.*, Warszawa 2000, s. 28; S. Dubiel, *Uprawnienia majątkowe Kościoła Katolickiego w Polsce w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. i ustaw synodalnych*, Lublin 2007, s. 126.

⁶⁸ M. Plisiecki, *Wyznaniowa osoba prawna w prawie polskim*, Warszawa 2013.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 11-12.

go oświadczenia woli wyznaniowej osoby prawnej. Opracowanie to z konieczności pomija również analizę systemów prawa wewnętrznego wspólnot religijnych istotną z punktu widzenia przesłanek skutecznego składania oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne. Druga z monografii została poświęcona osobie prawnej w prawie wewnętrznym⁷⁰. Praca ta w znacznej mierze jest poświęcona znaczeniu i rozwojowi prawa wewnętrznego wspólnot religijnych o statusie uregulowanym ustawą indywidualną⁷¹. Kwestiom związanym z osobowością prawną prawa wewnętrznego w istocie zostały poświęcone jej ostatnie dwa rozdziały (s. 144-203), a z uwagi na obszerność tematyki i objęcie nią np. takich zagadnień, jak teren działalności czy cele wspólnoty religijnej, w stosunkowo wąskim zakresie porusza ona kwestie istotne dla przypisywania oświadczeń woli wyznaniowym osobom prawnym. Nie sposób pominąć, że praca ta nie zawiera również analizy tych kwestii w odniesieniu do prawa wewnętrznego zarejestrowanych wspólnot religijnych, ograniczając się wyłącznie do wspólnot religijnych działających w oparciu o regulację indywidualną.

Podsumowując, istnieje potrzeba dalszych badań nad kwestią reprezentacji wyznaniowych osób prawnych, gdyż brak jest całościowego opracowania tej tematyki. Istniejące opracowania monograficzne, nawet jeśli poruszają kwestie związane ze składaniem oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne, nie analizują ich przez pryzmat skuteczności takiego oświadczenia. Szereg zagadnień z przedmiotowego zakresu nie doczekał się w ogóle całościowego opracowania, a niektóre z nich (dotyczące zwłaszcza prawa wewnętrznego zarejestrowanych wspólnot religijnych) w ogóle nie były przedmiotem badań.

Zastosowana metodologia

Założeniem niniejszej pracy było całościowe potraktowanie kwestii składania oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne także w aspekcie metodologicznym. Stąd przy przygotowywaniu niniejszej dysertacji zastosowano różne metody znane naukom prawnym: formalno-dogmatyczną, opisową, prawnoporównawczą i historyczną.

Wśród powyższych metod jako podstawową należy wskazać metodę formalno-dogmatyczną, przy pomocy której analizie poddano uregulowania zarówno prawa polskiego, jak i prawa wewnętrznego wspólnot religijnych. Wskutek jej zastosowania zostały przedstawione problemy związane z przesłankami reprezentacji wyznaniowych osób prawnych, kłopotami w ocenie ich ziszczenia się w praktyce oraz (w niektórych przypadkach) wadliwości wyżej wymienionych uregulowań. Posłużyła ona także do zaprezentowania wykładni składających się na powołane przesłanki konstrukcji prawnych, sformułowania własnych ocen interpretacyjnych oraz praktycznych porad dla uczestników obrotu.

⁷⁰ M. Plisiecki, *Osoba prawna w prawie wewnętrznym kościołów o regulacji ustawowej*, Warszawa 2013.

⁷¹ *Ibidem*, s. 14.

Metoda opisowa w niniejszej pracy została wykorzystana w znacznie mniejszym zakresie, a przedmiotem jej zastosowania były głównie wyżej wspomniane regulacje prawa polskiego i prawa wewnętrznego wspólnot religijnych jako punkt wyjścia do ich analizy formalno-dogmatycznej. Przedstawienie jednak norm prawa wewnętrznego wspólnot religijnych, zwłaszcza wyodrębnienie ze statutów rejestrowych związków wyznaniowych postanowień mogących mieć znaczenie dla ich reprezentacji, ma ten dodatkowy walor, że zestawienia takie nie były wcześniej dostępne w literaturze. Oznaczało to, że dotarcie do nich wymagało zapoznania się z całością norm statutowych, często o znacznej objętości. Użyta metoda opisowa w postaci tabel postanowień statutowych dotyczących poszczególnych zagadnień pozwoli na ich analizę bez konieczności badania całokształtu tych regulacji.

Z uwagi na objęcie badaniami zagadnienia kształtowania zasad działania wyznaniowych osób prawnych w wybranych państwach obcych oraz w regulacjach historycznych miejscowo została zastosowana metoda prawnoporównawcza i historycznoprawna. Metoda statystyczna została użyta w niniejszej pracy w szczątkowym zakresie.

Układ pracy

Osnową pracy są przesłanki skutecznego przypisania oświadczenia woli wyznaniowej osobie prawnej. Z tego względu poszczególne przesłanki zostały omówione w osobnych rozdziałach poświęconych kolejno: istnieniu wyznaniowej osoby prawnej w chwili składania oświadczenia woli, działaniu w charakterze jej organu reprezentacji, piastowaniu funkcji jej organu reprezentacji oraz działaniu w granicach umocowania tego organu. Podział ten, ze względu na logikę struktury pracy oraz jego przydatność w odszukiwaniu analizy danego elementu konstrukcji oświadczenia woli wyznaniowej osoby prawnej, został utrzymany niezależnie od znacznego zróżnicowania objętościowego przedmiotowych rozdziałów. W każdym z przedmiotowych rozdziałów w jego części wstępnej omówiono wynikające z reguł prawa cywilnego ogólne zasady odnoszące się do tych przesłanek, a mające znaczenie dla interpretacji przepisów dotyczących wyznaniowych osób prawnych.

Wyżej wymienione rozdziały poprzedza osobny rozdział dotyczący ogólnych zagadnień związanych z działaniem osób prawnych w polskim prawie cywilnym, które mają znaczenie przy analizie zasad reprezentacji wyznaniowych osób prawnych. W rozdziale tym poruszono tak istotne kwestie, jak teoria działania osób prawnych w polskim prawie cywilnym, katalog przesłanek przypisania oświadczenia woli osobie prawnej (która stanowi punkt wyjścia dla konstrukcji pozostałych rozdziałów), czy skutki ich naruszenia. Z uwagi na związek z teorią działania osoby prawnej po krótko przedstawiono także teorie osoby prawnej oraz podjęto próbę wstępnego nazskicowania natury wyznaniowej osoby prawnej, gdyż – jak się podkreśla w doktrynie – ściśle łączy się ona z kwestią uzyskiwania osobowości prawnej⁷².

⁷² K. Zieliński, *Uzyskiwanie...*, s. 90.

Z uwagi na obszerność ich opracowania oraz przejrzystość pracy, treści o charakterze prawnoporównawczym i historycznym nie mogły zostać zamieszczone w poszczególnych rozdziałach dotyczących przesłanek działania wyznaniowej osoby prawnej. W tym stanie rzeczy wyodrębniono je w postaci dwóch osobnych rozdziałów, dotyczących odpowiednio kształtowania zasad reprezentacji w państwach obcych oraz w ujęciu historycznym w Polsce.

Stosowane skróty i oznaczenia

W pracy z uwagi na jej obszerność zastosowano szereg skrótów i oznaczeń. W przypadku źródeł prawa obcego zasadniczo, zamiast tworzenia skrótów na podstawie tłumaczenia obcojęzycznych nazw aktów prawnych, posłużono się skrótami powszechnie stosowanymi w nauce danego państwa. Pozwoli to Szanownemu Czytelnikowi, pragnącemu zapoznać się z literaturą obcą, na łatwiejszą orientację. Skróty takie wprowadzane są najczęściej po obcojęzycznej nazwie danego aktu prawnego.

W przypadku prawa włoskiego użyto pojęcia „ustęp” na oznaczenie kolejnych jednostek redakcyjnych tekstu. W praktyce włoskiego ustawodawstwa często nie numeruje się kolejnych jednostek redakcji tekstu danego artykułu, wyróżniając go jedynie w postaci akapitu i określając go jako „comma”⁷³. Jest to przyjęty sposób oznaczania włoskich tekstów prawnych, tak w opracowaniach ogólnych prawa włoskiego⁷⁴, jak i opracowaniach polskiego prawa wyznaniowego⁷⁵. Natomiast w przypadku dokumentów prawa hiszpańskiego na oznaczenie nienumerowanych fragmentów tekstu normatywnego, często oznaczanych w literaturze języka Cervantesa jako *parágrafo*, użyto oznaczenia „akapit”, zaś „ustęp” na oznaczenie części numerowanych (*número*).

W przypadku odnoszenia się do statutów zarejestrowanych związków wyznaniowych numery zamieszczone w nawiasach bez dodatkowego określenia oznaczają odpowiednie postanowienia statutowe. Cytując statuty, posługiwano się dokładną ich pisownią, bez wprowadzania jakichkolwiek poprawek, poza ujednoliceniem w niektórych przypadkach formy fleksyjnej, o ile stanowiło to oczywistą omyłkę pisarską. W zakresie powoływanych jednostek redakcyjnych przedmiotowych statutów zastosowano następujące nazewnictwo. W zakresie podstawowej jednostki organizacyjnej tekstu statutu używane jest oznaczenie stosowane przez dany statut. Bezpośrednio niższą jednostkę redakcyjną określa się mianem ustępu (ust.), niezależnie od nazewnictwa stosowanego w danym statucie, jak i w przypadku braku posługiwania się przez statuty nazewnictwem tego rodzaju jednostek redakcyjnych. Powołanie ustępów ma miejsce zarówno wtedy, gdy jednostki te w obrębie większej jednostki redakcyjnej są numerowane, jak i gdy zostają wyodrębnione w postaci akapitów (w liczbie większej niż jeden). Ustępy zostały również powołane w tych sytuacjach, gdy dana

⁷³ P. Stanisławski, *Porozumienia...*, s. 12, przyp. 7.

⁷⁴ Z. Witkowski, *Ustrój konstytucyjny współczesnych Włoch w aktualnej fazie jego przemian 1989-2004*, Toruń 2004, *passim*.

⁷⁵ P. Stanisławski, *Porozumienia...*, *passim*.

podstawowa jednostka redakcyjna statutu składa się tylko z jednego ustępu, aczkolwiek poddanej numerowaniu.

W odniesieniu do konkordatów (za wyjątkiem polskich) wskazywano jako miejsce publikacji wyłącznie *Acta Apostolicae Sedis*, pomijając promulgator państwowy. W odniesieniu do umów dwustronnych z biskupami Kościoła Katolickiego wskazano publikator państwowy (jeśli nie była ona publikowana w AAS). Przy zapisie nazw osób prawnych i ich organów zasadniczo zachowano pisownię wynikającą z materiałów źródłowych.

Podziękowania

Niniejsza praca nie powstałaby, gdyby nie wsparcie wielu osób dobrej woli. W pierwszej kolejności autor chciałby podziękować najbliższym – ukochanej Babci, Rodzicom, Siostrze oraz Bratu, któremu należą się szczególne podziękowania za pomoc w segregowaniu i skanowaniu materiałów oraz nieprzerwane motywowanie do dalszej pracy, a także pani Jadwidze za życzliwość i dobre słowo. W pierwszej kolejności, po osobach związanych więzami krwi, autor szczególne słowa podziękowania pragnie skierować do promotora w przewodzie doktorskim, prof. dr. hab. Wacława Uruszczaaka, wyrażając wdzięczność za przykład pracy naukowej i zachętę do podjęcia prac badawczych oraz cenne uwagi merytoryczne. Autor pragnie również podziękować recenzentom w przewodzie doktorskim – ks. dr. hab. Piotrowi Stanisłowi, prof. KUL, oraz dr. hab. Zdzisławowi Zarzyckiemu za cenne wskazówki i nieocenione uwagi krytyczne.

Autor winien jest również podziękowania uczestnikom cotygodniowych połączonych zebrań Katedry Historii Prawa Polskiego oraz Zakładu Prawa Kościelnego i Wyznaniowego, a to, oprócz prof. dr. hab. Wacława Uruszczaaka, prof. dr. hab. Dorocie Malec, dr. hab. Izabeli Lewandowskiej-Malec, dr. hab. Zdzisławowi Zarzyckiemu, dr. Władysławowi Pęksie, dr. hab. Katarzynie Krzysztofek, dr. hab. Maciejowi Mikule, dr. Markowi Stusowi, dr. Michałowi Nowakowskiemu, dr. Annie Karabowicz, dr. Krzysztofowi Foktowi, mgr. Piotrowi Suskiemu, mgr. Jakobowi Maziarzowi, mgr. Jakubowi Pokojowi, mgr. Kacprowi Górskiemu oraz mgr. Jackowi Ożogowi za dyskusję nad referatami przedstawiającymi kolejne fragmenty niniejszej dysertacji.

Wyrazy wdzięczności należą się również przedstawicielom Kościoła Katolickiego, a to poczynając od rodzimej kurii – b. kanclerzowi kurii metropolitalnej archidiecezji krakowskiej ks. prof. dr. hab. Piotrowi Majerowi, b. notariuszowi kurii metropolitalnej archidiecezji katowickiej ks. Adamowi Sekścińskiemu, kanclerzowi kurii diecezji ełckiej ks. dr. Marcinowi Maczanowi, kanclerzowi kurii diecezji pelplińskiej ks. dr. Adamowi Kałduńskiemu, ekonomowi kurii diecezji opolskiej ks. dr. Ginterowi Żmudzie, notariuszowi kurii metropolitalnej archidiecezji wrocławskiej ks. dr. Ireneuszowi Bakalarczykowi, wicedyrektorowi ekonomicznemu wydziału finansowo-gospodarczego kurii metropolitalnej archidiecezji wrocławskiej ks. Bartłomiejowi Błońskiemu, kanclerzowi kurii archidiecezji warszawskiej ks. dr. Januszowi Bodzonowi, notariuszowi kurii diecezji drohiczyńskiej ks. dr. Jarosławowi Rzymkiem,

ekonomowi kurii diecezji sandomierskiej ks. Józefowi Szczepańskiemu, ekonomowi diecezji sosnowieckiej ks. Pawłowi Rozpiątowskiemu, kanclerzowi kurii diecezji łowickiej ks. dr. Stanisławowi Plichcie, kanclerzowi kurii diecezji elbląskiej ks. dr. Zdzisławowi Biegowi, kanclerzowi kurii diecezji tarnowskiej ks. dr. hab. Robertowi Kantorowi, b. kanclerzowi kurii metropolitalnej archidiecezji gdańskiej ks. Zbigniewowi Przybylskiemu, kanclerzowi kurii diecezji szczecińskiej ks. dr. Sławomirowi Zydzie, ekonomowi diecezji włocławskiej ks. Lesławowi Witczakowi, kanclerzowi kurii diecezji bydgoskiej ks. Grzegorzowi Nowakowi oraz ekonomowi diecezji rzeszowskiej ks. Bogusławowi Babiarczowi za udzielenie informacji na temat majątkowego prawa partykularnego oraz pomoc w gromadzeniu materiałów do dysertacji.

Autor chciałby podziękować również osobom, które zachęcały do dalszych prac i swoimi pytaniami dotyczącymi zagadnień poruszanych w niniejszej dysertacji przyczyniły się do jej pogłębienia – dr. hab. Józefowi Koredczukowi, prof. Uniwersytu Wrocławskiego, prof. dr. hab. Tadeuszowi J. Zielińskiemu oraz mec. Grzegorzowi Szudemu.

Specjalne podziękowania autor kieruje w stronę swojego patrona w trakcie aplikacji adwokackiej mec. Marka Forystka za wyrozumiałość dotyczącą realizacji obowiązków aplikanckich i godzenia jej ze studiami doktoranckimi oraz pracą nad dysertacją. Z tych samych względów autor pragnie podziękować ówczesnym wspólnikom krakowskiej centrali kancelarii Forystek i Partnerzy – mec. Józefowi Forystkowi oraz mec. Łukaszowi Wołkowi. Również za wyrozumiałość w trakcie realizowania studiów licencjackich z prawa kanonicznego chciałbym podziękować ks. prof. dr. hab. Józefowi Krzywdzie.

Autor jest również winny słowa podziękowania pracownikom Biblioteki Jagiellońskiej, w szczególności pani mgr Magdalenie Kaczor za pomoc w uzyskiwaniu dostępu do księgozbioru tejże Książnicy Narodowej.

Rozdział I.

Kształtowanie zasad reprezentacji osób prawnych wspólnot religijnych w wybranych państwach europejskich

I.1. Uwagi wstępne

W państwach Unii Europejskiej kwestie dotyczące statusu wspólnot religijnych, w tym dotyczące się ich osobowości prawnej, a więc i modelu kształtowania zasad reprezentacji, pozostawiono z mocy art. 17 ust. 1 TFUE⁷⁶ samym państwom członkowskim jako ich tzw. kompetencję wyłączną⁷⁷. Konsekwencją powyższego jest to, że na

⁷⁶ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana, Dz. U. UE C z 2012 r., Nr 326, s. 47-390). Powołany przepis jest odpowiednikiem tzw. klauzuli kościelnej zamieszczonej w Deklaracji nr 11 Aktu Końcowego Traktatu Amsterdamskiego z 1997 r. (Dz. Urz. WE C z 1997 r., Nr 340, s. 133). Na gruncie tej ostatniej uznawano m.in., że nie są możliwe unijne próby harmonizacji ustrojów wyznaniowych państw członkowskich – D. R o s s a, *Polityka wyznaniowa Unii Europejskiej*, „Przegląd Religioznawczy” 2011, nr 3, s. 107 i 113. Por. J. K r u k o w s k i, *Kościelne prawo...*, s. 104-105.

⁷⁷ Odnosnie do pojęć kompetencji wyłącznej Unii Europejskiej, kompetencji podzielonej (konkurencyjnej) oraz kompetencji wspierających, uzupełniających i harmonizujących – zob. P. S a g a n e k [w:] *Ustrój Unii Europejskiej*, red. J. B a r c z, t. I, Warszawa 2010, s. I-76-I-80; i d e m [w:] *Zasady ustrojowe Unii Europejskiej*, red. J. B a r c z, Warszawa 2010, s. II-76-II-80; K. M i a s k o w s k a - D a s z k i e w i c z [w:] *Prawo Unii Europejskiej z uwzględnieniem Traktatu z Lizbony*, red. A. K u ś, Lublin 2010, s. 200-202; A. Ł a z o w s k i [w:] *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*, red. M. M. K e n i g - W i t k o w s k a, Warszawa 2011, s. 197-204; A. P a r o l [w:] *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej w zarysie*, red. A. K u ś, Lublin 2012, s. 84-89. W niektórych z powołanych prac wyróżnia się także kompetencje wyłączne państw członkowskich – zob. P. S a g a n e k [w:] *Ustrój...*, red. J. B a r c z, s. I-68. Należy zaznaczyć, że wyznaczenie obszaru kompetencji wyłącznych państw członkowskich i ich granic jest kwestią problematyczną z uwagi na fakt, że regulacje unijne w ramach przyznanych Unii Europejskiej kompetencji mogą niejako pośrednio wkroczyć także w sfery uznawane za objęte kompetencją wyłączną państwa członkowskiego. Przykładowo działalność kościołów i innych związków wyznaniowych nie jest objęta kompetencjami unijnymi, ale ich działalności gospodarczej niewątpliwie dotyka prawo unijne. Z tego punktu widzenia, z odpowiednimi zastrzeżeniami, niektórzy autorzy do kompetencji państw członkowskich zaliczają również prawo wyznaniowe – tak m.in. P. S a g a n e k [w:] *Ustrój...*, red. J. B a r c z, s. I-75-I-76; i d e m [w:] *Zasady...*, red. J. B a r c z, s. II-75-II-76. Nie rozstrzygając w tym miejscu przedstawionego zagad-

drodze unijnych procedur stanowienia prawa nie jest możliwe wprowadzenie jednolitej formy prawnej europejskiej wyznaniowej osoby prawnej na kształt chociażby spółki europejskiej (*societas europaea*)⁷⁸, jak również to, iż nie może dojść w tym trybie do ujednolicenia (harmonizacji) przepisów o dostępności wspólnotom religijnym powszechnych form osobowości prawnej. *A maiori ad minus* nie jest dopuszczalne również działanie organów Unii Europejskiej w obszarze harmonizacji przepisów krajowych o wyznaniowych osobach prawnych, stanowiących specjalną formę osobowości prawnej, przewidzianą wyłącznie dla wspólnot religijnych i ich jednostek organizacyjnych, tak jak to miało miejsce chociażby w odniesieniu do spółek prawa handlowego⁷⁹.

W braku harmonizacji wymuszonej regulacjami unijnymi, jak i w braku podejmowania przez państwa członkowskie samodzielnych działań mających na celu ujednolicenie krajowych przepisów dotyczących wyznaniowej osobowości prawnej, w Europie występuje mozaika rozwiązań w zakresie wyznaniowej osobowości prawnej. Zróżnicowanie dotyczy zarówno jej form⁸⁰, jak i modelu kształtowania zasad

nienia, można wskazać, że określenie rodzaju form prawnych dostępnych wspólnotom religijnym oraz ewentualne regulacje dotyczące kształtowania zasad składania oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne należą do kompetencji wyłącznych państw członkowskich.

⁷⁸ Zob. ustawa z dnia 4 marca 2005 r. o europejskim zgrupowaniu interesów gospodarczych i spółce europejskiej (Dz. U. z 2005 r., Nr 62, poz. 551 z późn. zm.) oraz rozporządzenie nr 2157/2001/WE z dnia 8 października 2001 r. w sprawie statutu spółki europejskiej (Dz. Urz. WE L z 2001 r., Nr 294, s. 1-21 z późn. zm.).

⁷⁹ Zob. szerzej: A. Opalski, *Europejskie prawo spółek. Zasady prawa europejskiego i ich wpływ na polskie prawo spółek*, Warszawa 2010, s. 39-47; J. Frąckowiak, *Źródła i formy harmonizacji prawa spółek w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej*, [w:] *Wspólnoty Europejskie. Wybrane problemy prawne*, red. J. Kolasza, cz. 1, AUWr 1998, nr 1653, s. 206-217.

⁸⁰ Typologię tych form w oparciu o kryterium mieszane: rodzaju osobowości prawnej (publicznej czy prywatnej, krajowej czy międzynarodowej) oraz techniki nadania osobowości prawnej (w drodze wyłącznej regulacji państwowej czy przez odesłanie) przeprowadził M. Ryńkowski, *Status...*, s. 18-19, wyróżniając następujące formy osobowości prawnej wspólnot religijnych: osoba prawa publicznego, osoba prawa prywatnego, osoba prawna *sui generis* prawa prywatnego, osoba prawna na podstawie przepisów prawa kanonicznego oraz osoba prawna prawa międzynarodowego – Stolica Apostolska. Cytowany autor przez osoby prawa prywatnego *sui generis* rozumie wyłącznie podmioty objęte regulacją holenderskiego kodeksu cywilnego (s. 23), zaś występujące w Polsce wyznaniowe osoby prawne zalicza do grupy „zwykłych” osób prawa prywatnego. W niniejszej pracy proponuje się przyjąć nieco odmienny podział wyznaniowych osób prawnych prawa państwowego, oparty na wyróżnieniu osób prawa publicznego oraz osób prawa prywatnego, a wśród obu tych kategorii: powszechnych form osobowości prawnej oraz wyznaniowej osobowości prawnej (osobowości prawnej *sui generis*, wyznaniowej osoby prawnej *sensu stricto*), rozumianej jako wprowadzenie przez ustawodawcę specjalnej formy osobowości prawnej wyłącznie dla wspólnot religijnych. W tym ostatnim ujęciu polskie wyznaniowe osoby prawne uzyskujące osobowość na gruncie ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania należą do osób prawnych *sui generis* (wyznaniowych osób prawnych *sensu stricto*), gdyż nie należą do żadnej z ogólnodostępnych form osobowości prawnej (stowarzyszeń, fundacji, spółek prawa handlowego, spółdzielni itd.). W ramach tego podziału wyznaniowe osoby prawne nabywające osobowość prawną w drodze odesłania do prawa kanonicznego należy zaliczyć do odpowiedniej kategorii publicznych lub prywatnych osób prawnych, w zależności od rodzaju tej osobowości przyznawanej przez ustawodawcę świeckiego (przykładowo w Austrii co do zasady do osób prawa publicznego *sui generis*, zaś w Hiszpanii

składania oświadczeń woli, w tym zwłaszcza możliwości odwzorowania w strukturze wyznaniowej osoby prawnej wewnętrznej struktury wspólnoty religijnej zgodnie z jej samorozumieniem oraz skuteczności w obrocie cywilnoprawnym ograniczeń reprezentacji odpowiadających zasadom nadzoru przewidzianym prawem wewnętrznym.

I.2. Republika Austrii

I.2.1. Formy prawne wspólnot religijnych

Model kształtowania w Republice Austrii zasad reprezentacji osób prawnych stanowiących formę prawną działania wspólnot religijnych nie jest jednolity, lecz różni się w zależności od rodzaju osobowości prawnej i podstawy prawnej jej nabycia. W oparciu o te ostatnie kryteria wyróżnia się trzy kategorie osób prawnych, stanowiących formę występowania w obrocie wspólnot religijnych w Austrii. W pierwszej kolejności należy wskazać na kościoły i inne związki wyznaniowe posiadające osobowość prawa publicznego, obejmującą również prywatnoprawną zdolność prawną (*Rechtsfähigkeit*), będącą przez długi czas jedyną specjalną formą prawną funkcjonowania w obrocie prawnym wspólnot religijnych w Austrii. Następnie należy wyróżnić kościoły i inne związki wyznaniowe działające w oparciu o uchwaloną w 1997 r. ustawę o osobowości prawnej zarejestrowanych wspólnot religijnych (*Bundesgesetz über die Rechtspersönlichkeit von religiösen Bekenntnisgemeinschaften*, RRBG)⁸¹. Ostatnią grupę stanowią wspólnoty religijne działające w oparciu o ogólne przepisy prawa stowarzyszeniowego⁸².

I.2.2. Wspólnoty religijne o statusie publicznoprawnym

Podstawą normatywną publicznej osobowości prawnej kościołów i innych związków wyznaniowych, które właśnie takim rodzajem osobowości prawnej się legitymują, jest art. 15 pochodzącej z okresu tzw. „austriackiego Kulturkampfu”⁸³ ustawy zasadniczej o powszechnych prawach obywateli dla Królestw i Krajów reprezentowanych w Radzie Państwa z dnia 21 grudnia 1867 r. (*Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder*,

do osób prawa prywatnego *sui generis*). Podziału takiego i terminologii używa np. doktryna austriacka – zob. R. Potz, *Państwo i Kościół w Austrii*, [w:] *Państwo i Kościół w Unii Europejskiej*, red. G. Robbers (tyt. oryg.: *State and Church in the European Union*), tłum. J. Łopatońska-Rynkowska, M. Rynkowski, Wrocław 2007, s. 14.

⁸¹ BGBl. I Nr 19/1998 z późn. zm.

⁸² Podział za: B. Schinkele, *Religious entities...*, s. 37. Analogiczny podział wydaje się przyjmować R. Potz, *Państwo...*, s. 14-18.

⁸³ A. Dziadzio, *Wolność wyznania i sumienia a przymus religijny w austriackiej monarchii konstytucyjnej 1867-1914*, CPH 1993 (XLV), z. 1-2, s. 66.

StGG)⁸⁴, wchodzącej w skład tzw. konstytucji grudniowej⁸⁵, a obowiązujący po dzień dzisiejszy na mocy art. 149 ust. 1 konstytucji związkowej Republiki Austrii z dnia 1 października 1920 r. (*Bundes-Verfassungsgesetz, B-VG*)⁸⁶, wprowadzonej ponownie w 1945 r. na podstawie art. I deklaracji o niepodległości Austrii⁸⁷.

Zgodnie z treścią przedmiotowego przepisu każda wspólnota religijna uznana przez prawo ma uprawnienie do samodzielnego (*selbständig*) kształtowania i zarządzania swoimi wewnętrznymi sprawami (*innere Angelegenheiten*), aczkolwiek podlega powszechnie obowiązującym przepisom prawa⁸⁸. Zgodnie z panującą wykładnią powołanego przepisu uznaje się, że powyższe prawo samostanowienia przesądza o publicznej osobowości prawnej podmiotów, które zostały uznane przez prawo⁸⁹.

W konsekwencji przyjętej przez prawodawcę austriackiego zasady autonomii wspólnot religijnych uznanych przez prawo w wyżej powołanej ustawie zasadniczej o powszechnych prawach obywateli nie zostały ogólnie wyznaczone zasady składania oświadczeń woli przez wspólnoty religijne posiadające status korporacji prawa publicznego, a zatem będące wyznaniowymi osobami prawnymi *sui generis* o publicznej osobowości prawnej. Również zasad tych, jak i reguł ich kształtowania nie sposób odnaleźć w podstawowym akcie regulującym warunki nabycia tej osobowości prawnej, tj. w ustawie z dnia 20 maja 1874 r. o prawnym uznaniu wspólnot religijnych (*Gesetz betreffend die gesetzliche Anerkennung von Religionsgesellschaften Annerkennungsgesetz, AnnerkG*)⁹⁰. Ustawa ta jedynie w ograniczonym zakresie dotyczyła zasad działania jednostek organizacyjnych takich kościołów i innych związków wyznaniowych, regulując właściwie wyłącznie konsekwencje ich nieuregulowania przez prawo wewnętrzne.

⁸⁴ RGBl. Nr 142/1867 z późn. zm. Tekst pierw. w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych*, t. I, Lwów 1909, s. 163-180.

⁸⁵ A. Dziadzio, *Ochrona praw i wolności obywatelskich w austriackiej monarchii konstytucyjnej (1867-1914)*, CPH 2001 (LIII), z. 1, s. 263.

⁸⁶ Ustawa z dnia 1 października 1920 r. o utworzeniu Republiki Austrii jako państwa związkowego (*Gesetz vom 1. Oktober 1920, womit die Republik Österreich als Bundesstaat eingerichtet wird*), t. pierw.: StGBL. Nr 450/1920.

⁸⁷ Deklaracja o niepodległości Austrii z dnia 27 kwietnia 1945 r. (*Proklamation über die Selbständigkeit Österreichs*), StGBL. Nr 1/1945. Zob. też H. Baltl, *Österreichische Rechtsgeschichte: unter Ein-schluß sozial- und wirtschaftsgeschichtlicher Grundzüge: von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Graz 1986, s. 304-305. Por. R. Potz, *Państwo...*, s. 11-12 i 14.

⁸⁸ Por. R. Potz, *Państwo...*, s. 14.

⁸⁹ B. Schinkele, *Religious entities...*, s. 38. Ten sam skutek osobowości publicznoprawnej Kościoła Katolickiego w Polsce wywodzono z analogicznej konkordatowej zasady autonomii i niezależności – zob. W. UruszczaK, *Znaczenie konkordatu z 1993 r. dla państwa polskiego*, „Ateneum Kapłańskie” 1996, t. 127, z. 1, s. 75.

⁹⁰ RGBl. Nr 68/1874 z późn. zm. Tekst pierw. w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, Lwów 1912, s. 1-4. Wśród warunków uznania nie zamieszczono również *expressis verbis* wymogu uregulowania w prawie wewnętrznym zasad reprezentacji. Szerzej na temat uznania i jego przesłanek – zob. B. Schinkele, *Religious entities...*, s. 38-39; K. Orzeszyna, *Status prawny Kościołów i innych związków wyznaniowych w systemie prawnym Republiki Austriackiej*, [w:] *Ecclesia et Status. Księga jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej profesora Józefa Krukowskiego*, red. A. Dębiński, K. Orzeszyna, M. Sitarz, Lublin 2002, s. 759-761.

W świetle przepisów wyżej wymienionej ustawy w sytuacji, gdy ogólna konstytucja (prawo wewnętrzne) wspólnoty religijnej nie reguluje organizacji gminy wyznaniowej (jednostki organizacyjnej wspólnoty religijnej mającej posiadać własną publiczną osobowość prawną), konieczne jest posiadanie przez taką gminę (jednostkę) własnego statutu, który musi określać sposób wyboru zarządu (*Vorstand*) oraz zakres jego działania (*Wirkungskreis*, § 6 ust. 1 pkt 2 AnnerkG)⁹¹. Z niektórych poglądów w literaturze można wnosić, że ten sam wymóg określenia w konstytucji wspólnoty religijnej lub statutach poszczególnych osób prawnych nauka austriacka odnosi także do osób uprawnionych do działania za taką osobę prawną, a więc uprawnionych do składania za nią oświadczeń woli, czyli do organu reprezentacji⁹².

Oznacza to, że wspólnota religijna ma obowiązek uregulować bądź w prawie wewnętrznym całej wspólnoty religijnej, bądź w normach organizacyjnych indywidualnie opracowanych dla danych jednostek organizacyjnych wspólnoty religijnej zasady obsadzania i działania tak organu decyzyjnego, jak i organu reprezentacji, przy czym może być to także ten sam organ. Wspólnota religijna ma jednakże swobodę w kształtowaniu tych zasad, mogąc odwzorować w formalnej strukturze osoby prawnej elementy jej własnej struktury wewnętrznej, byleby określała ona należycie, jakie osoby, w jaki sposób i pod jakimi warunkami mogą podejmować decyzje i składać oświadczenia woli za jednostkę organizacyjną wspólnoty religijnej obdarzoną własną osobowością prawną. Przedmiotowa ustawa nie ogranicza wspólnot religijnych w zakresie przesłanek, od których uzależnione będzie powstanie uprawnienia do podjęcia decyzji czy do złożenia oświadczenia woli za wyznaniową osobę prawną. W szczególności możliwe jest uzależnienie prawa reprezentacji od przeprowadzenia konkretnych procedur, takich jak zasięgnięcie opinii czy uzyskanie zgody innego organu tej lub innej osoby prawnej, zgody określonej osoby fizycznej (np. zajmującej określone stanowisko w strukturze wspólnoty religijnej) czy przeprowadzenia wyceny⁹³.

Zakres umocowania do reprezentacji wyznaniowych osób prawnych o publicznej osobowości prawnej nie został również uregulowany w ustawach dotyczących poszczególnych wspólnot religijnych. Ustawy te najczęściej wymagają określenia w konstytucji lub statutach poszczególnych wyznaniowych osób prawnych organów

⁹¹ Por. tłum. tekstu pierw. w j. polskim: E. Till, *Ustawy wyznaniowe w przekładzie polskim wraz z autentycznym tekstem niemieckim*, Lwów 1874, *Zbiór ustaw państwowych i krajowych*, t. III, s. 52. Zob. też: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 2, który tłumaczy termin *Vorstand* jako „przełożony”. Wydaje się, iż na gruncie omawianej regulacji termin „zarząd” należy rozumieć czysto technicznie – jako organ, który będzie uprawniony do podejmowania decyzji, bez wywodzenia stąd jakichkolwiek szczegółowych kompetencji czy wniosków co do jego składu osobowego. Przy takim rozumieniu statut jednostki organizacyjnej może swobodnie kreować strukturę wewnętrznej organizacji, o ile w tej strukturze przewidziany będzie organ decyzyjny i jego kompetencje. Zob. też: J. Sawicki, *Studia...*, s. 122.

⁹² B. Schinkele, *Religious entities...*, s. 39.

⁹³ Zgodnie z treścią cytowanej ustawy statut powinien być załączony do wniosku wspólnoty religijnej o utworzenie takiej gminy wyznaniowej i podlegać państwowemu zatwierdzeniu (§ 6 ust. 2 AnnerkG), co ma zapewniać kontrolę spełnienia wyżej opisanych warunków należytego unormowania zasad podejmowania decyzji i zasad składania oświadczeń woli.

uprawnionych do reprezentacji oraz zawierają szereg postanowień dotyczących powiadomienia władz o powołaniu osób wchodzących w ich skład lub utracie uprawnień do działania w imieniu danej osoby prawnej. Ustawy te również nie tylko nie normują szczegółowo ograniczeń umocowania do reprezentacji, ale nie zabraniają również wprowadzenia takich ograniczeń, pozostawiając w istocie ich określenie prawu wewnętrznemu (konstytucji wspólnoty religijnej) lub statutom poszczególnych jednostek organizacyjnych. Tak jest zarówno w ustawie dotyczącej Kościoła Ewangelickiego⁹⁴, jak też w regulacjach dotyczących Wspólnoty Muzułmańskiej⁹⁵, Kościoła Grecko-Wschodniego⁹⁶, Żydowskiej Wspólnoty Wyznaniowej⁹⁷ oraz Kościoła Wschodnio-Ortodoksyjnego⁹⁸.

Analiza powyższych rozwiązań prowadzi do wniosku, że ustawodawca austriacki nie wyznacza zasad składania oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne prawa publicznego, pozostawiając wspólnotom religijnym możliwość swobodnego

⁹⁴ Ustawa z dnia 6 lipca 1961 r. o zewnętrznych stosunkach prawnych Kościoła Ewangelickiego (*Bundesgesetz über äußere Rechtsverhältnisse der Evangelischen Kirche, ProtestantenG*), BGBl. Nr 182/1961 z późn. zm. Por. R. Potz, *Państwo...*, s. 16.

⁹⁵ Ustawa z dnia 15 lipca 1912 r. dotycząca uznania wyznawców islamu jako wspólnoty religijnej (*Gesetz betreffend die Anerkennung der Anhänger des Islams als Religionsgesellschaft, IslamG*), RGBl. Nr 159/1912 z późn. zm. Tekst pierw. w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, Lwów 1912, s. 276-278. Powołana ustawa przewiduje jednakże uregulowanie zewnętrznych stosunków w drodze rozporządzenia (§ 1 ust. 1 IslamG). Wydane na jego podstawie rozporządzenie Ministra Nauki, Sztuki i Sportu z dnia 2 sierpnia 1988 r. o islamskiej wspólnocie religijnej w Austrii (*Verordnung des Bundesministers für Unterricht, Kunst und Sport betreffend die Islamische Glaubensgemeinschaft in Österreich, IslamV*), BGBl. Nr 466/1988, stanowi natomiast, że konstytucja Muzułmańskiej Wspólnoty Wyznaniowej musi w szczególności określać organy Wspólnoty i jej gmin oraz ich zadania, zasady wyboru i czas sprawowania funkcji (§ 2 ust. 1 pkt 4), a sama konstytucja uzyskuje moc w porządku państwowym na podstawie państwowego zatwierdzenia. Por. R. Potz, *Państwo...*, s. 16-17. Na tym gruncie powstaje wątpliwość co do zgodności tych uregulowań z austriackimi przepisami prawa cywilnego, które w zakresie warunków skutecznej reprezentacji odsyłają wyłącznie do konstytucji wspólnoty religijnej i ustaw państwowych, nie przewidują natomiast, by warunki ważności czynności prawnych (np. państwowe zatwierdzenie konstytucji wspólnoty religijnej sankcjonujące wymogi ważności przewidziane we wprowadzanej w tym trybie konstytucji) regulował akt prawny o statusie rozporządzenia. Szerzej o tej kontrowersji – zob. J. Bair, *Islamgesetz. An den Schnittstellen zwischen österreichischer Rechtsgeschichte und österreichischem Staatsrecht*, Wien 2002, s. 117-118.

⁹⁶ Ustawa z dnia 15 lipca 1967 r. o zewnętrznych stosunkach prawnych Kościoła Grecko-Wschodniego (*Bundesgesetz über äußere Rechtsverhältnisse der griechisch-orientalischen Kirche in Österreich, OrthodoxenG*), BGBl. Nr 229/1967 z późn. zm.

⁹⁷ Ustawa z dnia 21 marca 1890 r. dotycząca uregulowania zewnętrznych stosunków prawnych Żydowskiej Wspólnoty Wyznaniowej (*Gesetz betreffend die Regelung der äußeren Rechtsverhältnisse der israelitischen Religionsgesellschaft, IsraelitenG*), RGBl. Nr 57/1890 z późn. zm. Zob. też: A. Dziedzio, *Orzecznictwo austriackiego Trybunału Administracyjnego w sprawach wyznaniowych (1876-1918)*, CPH 1995 (XLVII), z. 1-2, s. 147, który pisze (na gruncie tekstu historycznego, ale niezmienionego istotnie w przedmiotowym zakresie), że: „Urządzenie wewnętrznej organizacji gminy przekazała ustawa samej gminie przez upoważnienie jej do samodzielnego ustanowienia statutu”.

⁹⁸ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2003 r. o zewnętrznych stosunkach prawnych Kościołów Wschodnich Ortodoksyjnych (*Bundesgesetz über äußere Rechtsverhältnisse der orientisch-orthodoxen Kirchen in Österreich, OrientKG*), BGBl. I Nr 20/2003 z późn. zm.

ich uregulowania, a zwłaszcza wprowadzenia warunków, od których uzależnione będzie prawo do ich reprezentacji. Wypracowany *modus procedendi* opiera się na pozostawieniu wspólnotom religijnym określania zasad składania oświadczeń woli, w tym zwłaszcza granic umocowania do reprezentacji, z tym że strona państwowa wymusza stworzenie odnośnych norm w postaci statutów konkretnych osób prawnych, jeśli prawo wewnętrzne wspólnoty religijnej nie zawiera zasad reprezentacji ich jednostek organizacyjnych, co pozostaje w korelacji z obowiązkiem informowania władzy państwowej o tych unormowaniach i kontrolą spełnienia przez przedłożone unormowania wymogu określenia elementów niezbędnych do rekonstrukcji normy przyznającej kompetencję do działania w imieniu osoby prawnej.

Z przyznania osobowości prawnej i pozostawienia wspólnotom religijnym określania zasad reprezentacji można jedynie pośrednio, w drodze wykładni funkcjonalnej, próbować wyprowadzić recepcję w prawie cywilnym przepisów prawa wewnętrznego dotyczących zasad składania oświadczeń woli za wyznaniowe osoby prawne prawa publicznego, albowiem samo pozostawienie uregulowania kwestii zasad składania oświadczeń woli, w szczególności ograniczeń umocowania organu reprezentacji, nie przesądza jeszcze o ich przejściu do państwowego porządku prawnego ze skutecznością na forum prawa cywilnego. W szczególności hipotetycznie możliwe jest uznanie ze względu na ochronę osób trzecich nieograniczonej kompetencji do reprezentacji, przy pozostawieniu tym ograniczeniom wyłącznie skutku wewnętrznego. W prawodawstwie austriackim można jednak odnaleźć przepisy, które w sposób bezpośredni, choć nie bez potrzeby ich odpowiedniej interpretacji, odsyłają w omawianym zakresie do prawa wewnętrznego wspólnot religijnych.

Bezpośrednią i dotyczącą wszystkich wspólnot religijnych o statusie korporacji prawa publicznego normatywną podstawę recepcji norm prawa wewnętrznego regulujących zasady reprezentacji ich osób prawnych stanowią przepisy powszechnego kodeksu cywilnego (*Allgemeine Bürgerliches Gesetzbuch*, ABGB)⁹⁹. Zgodnie z treścią § 867 ABGB¹⁰⁰ przesłanki ważności aktów prawnych z wspólnotami, którym przyznano specjalną opiekę administracji publicznej, są wyznaczone przez ich konstytucje lub ustawy polityczne. Innymi słowy regulacje wewnętrzne osób prawa publicznego mogą przewidywać przesłanki, od których zależy ważność danej czynności prawnej. Tym samym co do zasady normy ustrojowe publicznych osób prawnych jako normy o charakterze publicznoprawnym wyznaczają przesłanki skutecznego składania oświadczeń woli za takie osoby prawne, w tym – choć jest to sporne – także ich formę (zwłaszcza pisemną). Osoba trzecia zawierająca umowę z publiczną osobą prawną jest związana przepisami wewnętrznymi o zasadach wytworzenia woli wewnętrznej (*Willensbildung*), a zawarte w nich ograniczenia reprezentacji (*Beschränkungen der*

⁹⁹ JGS Nr 946/1811 z późn. zm.

¹⁰⁰ „Was zur Gültigkeit eines Vertrages mit einer unter der besonderen Vorsorge der öffentlichen Verwaltung stehenden Gemeinde (§ 27), oder ihren einzelnen Gliedern und Stellvertretern erfordert werde, ist aus der Verfassung derselben und den politischen Gesetzen zu entnehmen (§ 290)”.

Vertretungsmacht) stają się niejako ustawowymi warunkami (*condicio iuris*) niewadliwości czynności prawnej i mają skutek zewnętrzny¹⁰¹.

Przenosząc te ogólne uwagi na grunt przedmiotu niniejszej dysertacji, należy podnieść, że powyższe reguły mają zastosowanie do wyznaniowych osób prawnych, które zostały wyposażone przez ustawodawcę austriackiego w osobowość prawa publicznego, jako że zgodnie z jednolitym orzecznictwem sądów austriackich¹⁰² wyznaniowe osoby prawne prawnie uznanych wspólnot religijnych stanowią w rozumieniu § 867 ABGB wspólnoty poddane specjalnej opiece administracji publicznej¹⁰³. W konsekwencji dochodzi do recepcji konstytucji uznanych prawnie wspólnot religijnych, a więc ich prawa wewnętrznego (w tym zarówno wszystkich norm ogólnych, jak i regulacji wewnętrznych poszczególnych osób prawnych). Wszystkie te unormowania określają przesłanki, od których zależy ważność czynności prawnych dokonywanych przez wyznaniowe osoby prawne prawa publicznego uznanych wspólnot religijnych, w szczególności mocy takich przesłanek nabierają ograniczenia w zakresie prawa reprezentacji¹⁰⁴. Nie można jednak pominąć, że przedstawione wyżej stanowisko judykatury austriackiej spotkało się z krytyką części doktryny¹⁰⁵.

W efekcie powyższego przesłanki ważności czynności wyznaniowych osób prawnych wynikające z prawa wewnętrznego ograniczają możliwość skutecznego podejmowania czynności prawnych przez uprawnione do reprezentacji organy na forum państwowym i wiążą osoby trzecie. Osobną kwestią jest, czy ze względu na dobrą wiarę osób trzecich takich czynności prawnych nie należałoby uznać za ważne w związku z konstrukcją tzw. ochrony zaufania do zewnętrznych okoliczności (*der Schutz des*

¹⁰¹ R. Bollenberger [w:] *Kurzkomentar...*, hrsg. H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger, s. 806-807, teza 2, 3 oraz 6. Szerzej na temat wykładni § 867 ABGB oraz kontrowersji z nią związanych: P. Rummel [w:] *Kommentar...*, hrsg. idem, t. I, s. 1065-1069; G. Seikel, *Umfang, Grenzen und Nachweis der Vertretungsmacht bei privaten und öffentlichen Rechtsträgern in Österreich*, Berlin 1998, s. 227 i n.; P. Rummel [w:] *Kommentar...*, hrsg. P. Rummel, M. Lukas, s. 97, teza 1.

¹⁰² Tak w szczególności: orzeczenie austriackiego Sądu Najwyższego (*Oberste Gerichtshof*, OGH) z dnia 25 listopada 1959 r., 5 Ob 554/59; orzeczenie OGH z dnia 8 maja 1974 r., 1 Ob 68/74, SZ 47/59; orzeczenie OGH z dnia 19 czerwca 1975 r., SZ 48/71; orzeczenie OGH z dnia 28 maja 1980 r., SZ 53/85; orzeczenie OGH z dnia 22 marca 2011 r.; orzeczenie OGH z dnia 13 kwietnia 1999 r.; orzeczenie OGH z dnia 9 września 1999 r.; orzeczenie OGH z dnia 5 listopada 2002 r. Szerzej na temat tych orzeczeń – zob. M. Strzała, *Orzecznictwo austriackiego Sądu Najwyższego w sprawie reprezentacji wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2017, t. 20, s. 249 i n.

¹⁰³ Por. P. Rummel [w:] *Kommentar...*, hrsg. idem, t. I, s. 1065, teza 1; idem [w:] *Kommentar...*, hrsg. P. Rummel, M. Lukas, s. 97, teza 2 *in principio*; R. Bollenberger [w:] *Kurzkomentar...*, hrsg. H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger, s. 807-808, teza 7; H. Pree, B. Primetshofer, *Das kirchliche Vermögen...*, s. 156; B. Schinkele, *Religious entities...*, s. 42; H. Pree, *Österreichisches Staatskirchenrecht*, s. 96-97; G. Seikel, *Umfang...*, s. 227, przyp. 3.

¹⁰⁴ R. Bollenberger [w:] *Kurzkomentar...*, hrsg. H. Koziol, P. Bydlinski, R. Bollenberger, s. 807-808, teza 7; tak również: H. Pree, *Österreichisches Staatskirchenrecht*, s. 98, przy czym autor ten prezentuje pogląd, że § 867 ABGB sam w sobie nie stanowi przesłanki ważności aktów prawnych publicznych osób prawnych, lecz jedynie dokonuje recepcji przesłanek zawartych w prawie wewnętrznym. Por. J. Bair, *Islamgesetz...*, s. 76-77.

¹⁰⁵ B. Schinkele, *Religious entities...*, s. 42.

Vertrauens auf den äußeren Tatbestand), albo czy taką nieważną czynność prawną można by sanować. Również w tym zakresie orzecznictwo sądów austriackich jest co do zasady spójne i przyjmuje, że w przypadku wyznaniowych osób prawnych prawa publicznego zarówno późniejsze zrealizowanie przesłanek ważności (np. poprzez następcze udzielenie zezwolenia wymaganego prawem kanonicznym), jak i zasada ochrony dobrej wiary nie mogą co do zasady prowadzić do uznania takiej czynności za ważną¹⁰⁶. Jak trafnie podsumowano w jednej z prac austriackiej nauki prawa wyznaniowego: „przyznaje się więc jednoznacznie pierwszeństwo publicznoprawnej sferze interesów przed prywatnoprawną ochroną obrotu”¹⁰⁷.

Wyżej przedstawione uregulowania prawa cywilnego przewidujące recepcję prawa wewnętrznego w zakresie reprezentacji mają zastosowanie w odniesieniu do wszystkich wspólnot religijnych prawnie uznanych. Jednak w tym zakresie sytuacja prawna Kościoła Katolickiego jest szczególna, gdyż jego prawo wewnętrzne (prawo kanoniczne) dotyczące zasad reprezentacji zostaje przejęte do krajowego porządku prawnego nie tylko na podstawie § 867 ABGB¹⁰⁸, ale również z mocy zawartego w 1933 r. pomię-

¹⁰⁶ Orzecznictwo to często posługuje się analogią i dorobkiem austriackiego Sądu Najwyższego w odniesieniu do reprezentacji gminy przez burmistrza jako przykładu ograniczenia zdolności do czynności prawnych uprawnionego do reprezentacji organu publicznej osoby prawnej (*Beschränkung der Handlungsfähigkeit eines vertretungsbefugten Organs*). W odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych, iż co do zasady konstrukcja ochrony zaufania do zewnętrznych okoliczności nie wchodzi w rachubę w przypadku wyznaniowych osób prawnych prawa publicznego – zob. m.in.: orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2011 r., teza 3.1; orzeczenie OGH z dnia 8 maja 1974 r., 1 Ob 68/74, SZ 47/59; orzeczenie OGH z dnia 19 czerwca 1975 r., SZ 48/71. W odniesieniu do ogólnych reguł ograniczeń reprezentacji publicznych osób prawnych na przykładzie burmistrza – zob. orzeczenie OGH z dnia 29 września 2010 r., teza 2; orzeczenie z dnia 15 lipca 1981 r., SZ 54/111 oraz orzecznictwo tam podane. Warto też wskazać, że niektóre orzeczenia zdają się hipotetycznie dopuszczać możliwość udzielenia kontrahentowi publicznej osoby prawnej takiej ochrony. Tak przykładowo w powołanym wyżej orzeczeniu z dnia 8 maja 1974 r. austriacki Sąd Najwyższy stwierdził, że zapewnienie proboszcza o tym, że przepisy o alienacji nie mają zastosowania i organy kurii diecezjalnej nie mają nic przeciwko transakcji, nie ma znaczenia dla ustalenia nieważności czynności prawnej, gdyż na tzw. zaufanie do zewnętrznych okoliczności można by się powoływać jedynie, gdyby było ono wywołane zachowaniem organu, którego zgoda była wymagana. Por. H. Pree, *Österreichisches Staatskirchenrecht*, s. 99.

¹⁰⁷ H. Pree, B. Primetshofer, *Das kirchliche Vermögen...*, s. 157-158, tłum. wł. Zob. też: P. R u m m e l [w:] *Kommentar...*, hrsg. P. R u m m e l, M. L u k a s, s. 97, teza 2. Ochrona majątku kościelnego, jako majątku służącego celom publicznym, przejawiała się w Austrii już wcześniej w konieczności spełnienia dodatkowych wymagań przy dokonywaniu czynności prawnych, wskutek których mogłoby dojść do jego alienacji czy obciążenia, w szczególności zaś objawiała się w konieczności uzyskania różnego rodzaju zatwierdzeń wydawanych przez organy władzy państwowej. Syntetycznie regulacje dotyczące właśnie alienacji i obciążania majątku kościelnego w Austrii w okresie od reformacji do 1848 r. przedstawia I. Gampl w pracy: *Staat-Kirche-Individuum in der Rechtsgeschichte Österreichs zwischen Reformation und Revolution*, Wien–Graz–Köln 1984, s. 25, 54, 93, 145 i 170.

¹⁰⁸ Stąd częstokroć w orzeczeniach pomija się problematykę obowiązywania konkordatu, wskazując, że nawet gdyby przyjąć brak jego mocy wiążącej, wówczas i tak prawo kanoniczne byłoby właściwe do oceny zasad składania oświadczeń woli przez posiadające osobowość prawa publicznego wyznaniowe osoby prawne *sui generis* Kościoła Katolickiego z mocy samego § 867 ABGB. Tak m.in. orzeczenie OGH z dnia 25 listopada 1959 r., 5 Ob 554/59.

dzy Stolicą Apostolską a Austrią konkordatu¹⁰⁹, którego moc obowiązująca w systemie prawa austriackiego zasadniczo nie jest już kwestionowana¹¹⁰ i który niezależnie od ewentualnych sporów doktrynalnych co do objęcia regulacją § 867 ABGB osób prawnych uznanych wspólnot religijnych niewątpliwie w przypadku Kościoła Katolickiego wpływa na skuteczność oświadczeń woli składanych za jego osoby prawne¹¹¹.

Mianowicie, powołany konkordat przewiduje – oprócz zasady, iż majątek kościelny jest zarządzany przez wyznaczone prawem kanonicznym organy (art. XIII § 2 zd. 1 *in principio*) – również regułę ogólną w zakresie majątkowej reprezentacji kościelnych podmiotów prawa, stanowiąc, iż reprezentacja osób prawnych Kościoła Katolickiego będzie sprawowana przez umocowane do tego zgodnie z prawem kanonicznym organy (art. XIII § 2 zd. 1 *in medio*). Nadto rzeczony konkordat literalnie wprowadził w odniesieniu do zakonów i kongregacji zakonnych regulację szczególną, przewidując, że w porządku państwowym uchodzić będzie za uprawnionego reprezentanta miejscowy przełożony, zaś w przypadku zgromadzeń zakonnych – przełożony danego związku (art. XIII § 2 zd. 1 *in fine*)¹¹². Daje to asumpt do twierdzenia, iż na mocy porozumienia konkordatowego doszło do modyfikacji reguł reprezentacji zakonnych podmiotów przewidzianych w prawie kanonicznym i wprowadzenia znacznie bardziej przejrzystej i służącej pewności obrotu regulacji. Orzecznictwo jednak odrzuca często taką interpretację, powołując się m.in. na postanowienia protokołu dodatkowego do przedmiotowego artykułu konkordatu¹¹³.

¹⁰⁹ AAS, 26 (1934), Nr 7, s. 249-284. Zob. też cytowane wyżej orzeczenie OGH z dnia 25 listopada 1959 r. oraz orzeczenie OGH z dnia 5 listopada 2002 r., w których austriacki Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że w odniesieniu do Kościoła Katolickiego odwoływanie się do wykładni § 867 ABGB nie jest w ogóle konieczne, gdyż recepcja wynika bezpośrednio z art. XIII konkordatu.

¹¹⁰ Wątpliwości co do mocy wiążącej konkordatu były związane z transformacjami ustrojowymi Republiki Austriackiej, a spór właściwie zakończyła deklaracja rządowa z 1957 r., w której uznano obowiązywanie konkordatu. Szerzej na temat tego sporu – zob. A. H e s s, *Państwo a Kościół. Doświadczenia austriackie – uregulowania konkordatowe*, Kraków 2003, s. 69-75. Zob. również: H. B a l t l, *Österreichische Rechtsgeschichte...*, s. 325 oraz W. B r a u n e d e r, F. L a c h m a y e r, *Österreichische Verfassungsgeschichte*, Wien 1983, s. 264-265; R. P o t z, *Państwo...*, s. 12. Można też wskazać, że orzecznictwo w sprawach reprezentacji wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego najczęściej jednoznacznie uznawało moc wiążącą konkordatu. Jedną z przedstawianych argumentacji opierała się na generalnej regule prawa, iż normy nieuchylone pozostają w mocy, stąd nawet jeśli w świetle prawa międzynarodowego konkordat nie stanowi już wiążącej umowy międzynarodowej, to jego postanowienia zostały w 1933 r. inkorporowane do austriackiego systemu państwowego i jako nieuchylone obowiązują przynajmniej jako normy prawa krajowego. Innymi słowy, odesłanie do prawa kanonicznego zawarte w art. XIII konkordatu w zakresie zarządu i reprezentacji, wobec braku uchylenia przejętych wówczas do krajowego porządku prawnego norm prawa kanonicznego, skutkuje nadal wiążącym charakterem tych ostatnich. Zob. zwłaszcza: orzeczenie OGH z dnia 19 września 1956 r.

¹¹¹ Por. m.in.: P. R u m m e l [w:] *Kommentar...*, hrsg. i d e m, t. I, s. 1065, teza 1 *in medio*; i d e m [w:] *Kommentar...*, hrsg. P. R u m m e l, M. L u k a s, s. 97-98, teza 2 wraz ze wskazaną tam literaturą.

¹¹² Por. B. S c h i n k e l e, *Religious entities...*, s. 42; H. P r e e, B. P r i m e t s h o f e r, *Das kirchliche Vermögen...*, s. 36; A. H e s s, *Państwo...*, s. 55. Wskazuje się również, iż ponieważ ze względu na fakt, że prawo kanoniczne przewiduje także nowe kategorie osób prawnych (wspólnoty życia apostolskiego i instytuty świeckie), do nich również zastosowanie znajduje przepis art. XIII konkordatu. Tak m.in.: H. P r e e, B. P r i m e t s h o f e r, *Das kirchliche Vermögen...*, s. 159.

¹¹³ Zob. M. S t r z a ł a, *Orzecznictwo...*, s. 259-260.

W konkordacie austriackim nie porzeczano na recepcji prawa kanonicznego w zakresie wskazania reprezentanta oraz zarządcy mienia kościelnego, lecz postanowiono dodatkowo, że zarządzanie majątkiem kościelnym ma miejsce pod nadzorem i kontrolą właściwych władz kościelnych lub przełożonych zakonnych (art. XIII § 2 zd. 2 *in principio*), jak również *expressis verbis* wyrażono zasadę, iż bez zgody wyżej wymienionych podmiotów majątek kościelny nie może być ani zbywany, ani obciążany (art. XIII § 2 zd. 2 *in fine*)¹¹⁴.

Wobec treści zwłaszcza tego ostatniego postanowienia nie może budzić wątpliwości konieczność sięgnięcia przy ustalaniu przesłanek ważności czynności prawnej dokonywanej w imieniu wyznaniowej osoby prawnej do prawa kanonicznego¹¹⁵. Wniosek taki wynika po pierwsze z wyraźnie wyrażonej woli poszanowania regulacji wewnętrznych, przewidujących wymóg uzyskania zgody właśnie na zbycie (alienację) i obciążenie majątku kościelnego, po drugie zaś z posłużenia się pojęciem właściwych władz kościelnych w sytuacji, gdy termin ten nie został zdefiniowany w konkordacie ani w prawie państwowym¹¹⁶. Konkludując, interpretowany art. XIII konkordatu dokonuje dalszej recepcji prawa kanonicznego, transponując do prawa austriackiego także ograniczenia zakresu umocowania reprezentantów wskazanych przez prawo kanoniczne¹¹⁷.

W tym miejscu warto wskazać na praktykę sądów austriackich i ich interpretacji wyżej opisanych regulacji konkordatowych, gdyż ich wykładnia nastrocza pewnych trudności. W pierwszej kolejności wykładnia ściśle gramatyczna mogłaby prowadzić

¹¹⁴ Warto przy interpretacji art. XIII konkordatu austriackiego wskazać na toczący się w nauce austriackiej spór co do tego, czy powołany przepis stanowi *lex specialis* względem zasad reprezentacji przewidzianych w prawie kanonicznym. Zwolennicy takiego poglądu twierdzą, że przepis ten ogranicza katalog mających skuteczność w prawie państwowym przesłanek ważności przewidzianych w prawie kanonicznym jedynie do zezwoleń władz hierarchicznie nadrzędnych i czyni inne wymogi w postaci konieczności uzyskania rady bądź zgody podmiotów stanowiących element organizacyjny danej osoby prawnej (np. kapituł niektórych zakonnych osób prawnych) irrelevantnymi dla skuteczności dokonanej czynności prawnej. Szerzej odnośnie do tego zagadnienia – zob. H. Pree, B. Primetshofer, *Das kirchliche Vermögen...*, s. 160-163 i przedstawioną tam przekonującą argumentację, przemawiającą za przyjęciem pełnej skuteczności w prawie cywilnym również tego rodzaju wymogów prawa kanonicznego.

¹¹⁵ Tak przyjmowano w doktrynie jeszcze przed II wojną światową – zob. J. Haring, *Kommentar...*, s. 71; A. Vetulani, *Konkordat z Austrią*, Kraków 1936, s. 16.

¹¹⁶ Osobną kwestią jest, czy postanowienia konkordatu stanowią samodzielną podstawę stwierdzenia nieważności czynności prawnej dokonanej bez zgody wymaganej prawem kanonicznym. Judykatura austriacka generalnie wymóg uzyskania zezwolenia wywodzi z treści samego konkordatu, jednak skutek jej braku w postaci nieważności czynności najczęściej wywodzony jest z treści § 867 ABGB. Zob. m.in. orzeczenie OGH z dnia 8 maja 1974 r. Należy jednak wskazać, że kwestia skutku wadliwości czynności prawnej na gruncie § 867 ABGB jest również sporna – zob. P. Rumel [w:] *Kommentar...*, hrsg. P. Rumel, M. Lukas, s. 98, teza 4 i n. W przypadku jednak wyznaniowych osób prawnych orzecznictwo austriackie najczęściej operuje sankcją nieważności – zob. *ibidem*, s. 100, teza 10.

¹¹⁷ Praktycznym elementem realizacji tych postanowień było przewidziane w protokole dodatkowym konkordatu, w części uzupełniającej komentowany przepis art. XIII § 2 konkordatu, rozwiązanie, by biskupi przy intabulowanych czynnościach prawnych poświadczali, że czynność dokonywana przez wyznaniową osobę prawną jest zgodna z prawem kanonicznym.

do wniosku, że art. XIII konkordatu austriackiego statuuje wymóg uzyskania zgody właściwych władz kościelnych i przełożonych zakonnych jedynie w odniesieniu do zbycia lub obciążenia majątku kościelnego i to w każdym przypadku, nie zaś jedynie wtedy, gdy prawo kanoniczne jej wymaga (np. w przypadku alienacji majątku, który nie stanowił *patrimonium stabile*). W istocie więc z jednej strony taka interpretacja prowadziłaby do ograniczenia recepcji przesłanek ważności tylko do zbycia lub obciążenia majątku kościelnego, z drugiej zaś do ich stosowania w szerszym aniżeli wynikającym z prawa kanonicznego zakresie. Orzecznictwo te problemy interpretacyjne wydaje się rozstrzygać w oparciu o funkcjonalną interpretację konkordatu, którego celem niewątpliwie było zapewnienie faktycznej realizacji norm prawa kanonicznego. W konsekwencji sądy austriackie konsekwentnie przyjmują, nawet wbrew literalnej wykładni art. XIII § 2 konkordatu, iż ilekroć w prawie kanonicznym przewidziany jest wymóg stanowiący w tymże prawie o ważności czynności prawnej, tym samym jego dochowanie stanowi przesłankę ważności czynności prawnej na forum prawa państwowego. Tak jest chociażby we wskazanym już wcześniej orzeczeniu austriackiego Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 1959 r., w uzasadnieniu którego z art. XIII § 2 konkordatu wywiedziono wymóg zgody w odniesieniu do umowy najmu, która ze swej istoty nie stanowi obciążenia (w rozumieniu ograniczonego prawa rzeczowego państwowego porządku prawnego) majątku, który to jednak stosunek wieloletniego najmu w prawie kanonicznym traktowany jest jako obciążenie wymagające zgody przełożonych władz kościelnych. W podobnym duchu wydaje się iść również przytoczone już wyżej orzeczenie z dnia 8 maja 1974 r., w którym przyjęto, że nie tylko o tym, czy umowa wymagała zezwolenia, ale także czy została ona ważnie udzielona, należy rozstrzygać według prawa kanonicznego¹¹⁸.

I.2.3. Wspólnoty religijne zarejestrowane

W dniu 10 stycznia 1998 r. w Republice Austrii weszła w życie ustawa o osobowości prawnej zarejestrowanych wspólnot religijnych. Powołana ustawa, stanowiąca swoisty odpowiednik polskiej ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (w szczególności jej rozdziałów II i III), w szerokim zakresie umożliwiła funkcjonowanie w obrocie cywilnoprawnym wspólnot religijnych w postaci osób prawa prywatnego, które wobec surowych wymogów ustawy o uznaniu nie miały możliwości uzyskania statusu korporacji prawa publicznego¹¹⁹.

Powołana ustawa nie określa wewnętrznej struktury organizacyjnej związku wyznaniowego, w szczególności nie przewiduje istnienia konkretnego organu określonego jako zarząd. Nie reguluje ona także zasad działania związku wyznaniowego,

¹¹⁸ Dodatkowo zgodnie z art. XII konkordatu wszystkie pozostałe kwestie dotyczące kościelnych osób prawnych, które to kwestie nie zostały unormowane w konkordacie, mają być regulowane zgodnie z prawem kanonicznym. W tym postanowieniu również niekiedy upatrywano recepcji prawa kanonicznego – zob. J. Wiślicki, *Konkordat...*, s. 59.

¹¹⁹ B. Schinkele, *Religious entities...*, s. 40.

pozostawiając te kwestie w zupełności do swobodnego uregulowania przez wspólnotę religijną. Ustawa wymaga jednak, by uregulowania w tym zakresie znalazły się w statucie, przewidując m.in., że statut winien określać przede wszystkim sposób wyboru organów, ich miejscowy i rzeczowy zakres działania (§ 4 ust. 1 pkt 5 RRBG) oraz zasady zewnętrznego zastępstwa (§ 4 ust. 1 pkt 5 RRBG). Konsekwencją niezamieszczenia unormowań w tym przedmiocie jest odmowa zarejestrowania wspólnoty religijnej (§ 5 ust. 1 pkt 2 RRBG), przez co także nie nabywa ona osobowości prawa cywilnego. Przedmiotowa ustawa pozwala także na tworzenie terenowych jednostek organizacyjnych z własną osobowością prawną, o ile statut przewiduje takowe i który wówczas musi nadto określać ich własne uprawnione do zastępstwa organy (§ 4 ust. 2 RRBG). Tym samym jest to regulacja analogiczna do wymogów przewidzianych w odniesieniu do osoby prawnej wspólnoty religijnej jako całości. W konsekwencji istnieje możliwość odwzorowania w przepisach ustrojowych tych osób prawnych unormowań prawa wewnętrznego wspólnoty religijnej.

I.2.4. Wspólnoty religijne działające jako stowarzyszenia

Nowa ustawa o stowarzyszeniach z 2002 r. (*Bundesgesetz über Vereine, VerG 2002*)¹²⁰ dopuściła możliwość funkcjonowania w obrocie cywilnoprawnym wspólnot religijnych w formie stowarzyszeń niedziałających w celu osiągnięcia zysku¹²¹. Zgodnie z jej postanowieniami można co do zasady swobodnie kształtować strukturę organizacyjną stowarzyszenia (§ 3 ust. 1 VerG 2002). Owo kształtowanie odbywa się poprzez pierwotnie opracowany tekst statutu i jego późniejsze modyfikacje, a który musi normować m.in. organy stowarzyszenia i ich zadania, w tym w szczególności jasne i wyczerpujące określenie, kto prowadzi sprawy stowarzyszenia i kto reprezentuje je na zewnątrz (§ 3 ust. 2 pkt 7 VerG 2002). Pomimo powyższego ustawa ta przewiduje pewne minimalne wymogi dotyczące struktury organizacyjnej stowarzyszenia. Stanowi mianowicie (§ 5 ust. 1 VerG 2002), że musi istnieć organ, który będzie wyrazicielem woli członków (zebranie członków, *Mitgliederversammlung*), oraz organ do prowadzenia spraw stowarzyszenia i zastępstwa zewnętrznego (organ prowadzący, *Leitungsorgan*).

W przeciwieństwie do niemieckiego prawa stowarzyszeniowego organ prowadzący, który można określić mianem zarządu, musi składać się z co najmniej dwóch osób fizycznych. Do prowadzenia spraw i zastępstwa może być uprawnionych kilka różnych organów, pomiędzy które można te uprawnienia rozdzielić (§ 5 ust. 3 VerG 2002). W istocie więc wspólnota religijna jest stosunkowo swobodna w kształtowaniu zasad reprezentacji, gdyż w zasadzie jedynym wymogiem wobec niej jest umieszczenie w strukturze organizacyjnej co najmniej jednego wieloosobowego organu reprezentacji, w szczególności można w statucie zamieścić ograniczenia umocowania do działania w imieniu stowarzyszenia.

¹²⁰ BGBl. I Nr 66/2002 z późn. zm.

¹²¹ Por. B. Schinkele, *Religious entities...*, s. 41.

Wyżej opisana swoboda kształtowania wewnętrznego ustroju i zasad zastępstwa doznaje jednak istotnego ograniczenia w obrocie cywilnoprawnym. Należy bowiem wskazać, że kompetencja do reprezentacji nie podlega żadnym ograniczeniom ze skutkiem względem osób trzecich, a przewidziane w statucie jej ograniczenia mają jedynie skutek wewnętrzny (§ 6 ust. 3 VerG 2002)¹²². Zatem wspólnota religijna choć może zamieścić w statucie przesłanki, które muszą być spełnione, aby organ reprezentacji mógł złożyć konkretne oświadczenie woli, to oświadczenie takie złożone w przypadku ich braku jest skuteczne względem innych uczestników obrotu. Czynność prawna, której składową było takie oświadczenie woli, nie będzie z tego powodu nieważna. Zastrzeżenie w statucie takich ograniczeń reprezentacji będzie mieć przede wszystkim to znaczenie, że piastunowie organu, którzy złożyli oświadczenie woli z ich naruszeniem, mogą ponieść odpowiedzialność o charakterze korporacyjnym¹²³.

Ponadto przedmiotowa ustawa zawiera szereg domniemań korzystnie wpływających na praktyczne stosowanie jej przepisów, co ma związek ze swobodą regulacji spraw wewnętrznych stowarzyszenia. W pierwszej kolejności należy wskazać

¹²² W tym miejscu warto wskazać na problem możliwego ograniczenia zasad reprezentacji w przypadku stowarzyszeń, które choć uzyskały osobowość na gruncie prawa o stowarzyszeniach, to stanowią funkcjonalnie część wspólnot religijnych cieszących się statusem korporacji prawa publicznego, a których prawo wewnętrzne nie traktuje jako osoby publiczne (chodzi tu przykładowo o stowarzyszenia prywatne, o których mowa w k. 299 CIC'1983). Zob. H. P r e e, *Österreichisches Staatskirchenrecht*, s. 99.

¹²³ Otwarte pozostaje zagadnienie, czy skuteczności zawartych w prawie wewnętrznym przesłanek dokonywania czynności prawnych nie można zapewnić w drodze specyficznego uregulowania sposobu działania w imieniu osoby prawnej. Jeśli bowiem np. do danej czynności prawnej wymagana jest zgoda innego podmiotu, to *a limine* nie wydaje się wykluczone takie unormowanie sposobu działania organu reprezentacji, by składające się na tę czynność prawną oświadczenie woli musiało być złożone z udziałem osoby, której zgoda jest wymagana. Przykładowo można sobie wyobrazić sytuację, w której organ reprezentacji w świetle statutu był złożony z dwóch osób, oświadczenie woli mogło być złożone przez każdą z nich samodzielnie co do zasady, jednak przy np. alienacji zastrzeżona była reprezentacja łączna. W takim przypadku nie mamy do czynienia z ograniczeniem umocowania, bo organ reprezentacji może niezależnie od warunków zewnętrznych złożyć dane oświadczenie woli, jednak w przypadku alienacji musi tylko działać w określony sposób. W przedstawionym modelu jeden z piastunów może działać samodzielnie w ramach bieżącej działalności osoby prawnej, a tylko do co ważniejszych czynności prawnych musi współdziałać z drugim piastunem (najczęściej w strukturze wewnętrznej wspólnoty religijnej pełniącym funkcje nadzorcze). Takie rozwiązanie *de facto* powoduje, że konkludentna zgoda tego ostatniego w postaci przystąpienia do konkretnej czynności prawnej jest warunkiem działania osoby prawnej. Rozwiązanie to ma swoje wady i ograniczenia, w szczególności możliwe jest uzależnienie skuteczności oświadczenia woli wyłącznie od działania osób fizycznych i – ze względów praktycznych – osób fizycznych w ograniczonej liczbie, podczas gdy inne spotykane w prawach wewnętrznych warunki (takie jak np. wymóg zasięgnięcia rady, pisemność udzielonej zgody, podjęcie określonej uchwały przez organ kolegialny) nie mogłyby w ten sposób zostać inkorporowane do zasad sposobu działania organu reprezentacji. Warto jednak podkreślić, że najczęściej spotykane i najważniejsze wymogi prawa wewnętrznego dotyczą właśnie zgody osoby sprawującej stanowisko hierarchicznie wyższe w strukturze wspólnoty religijnej. Przedstawiony powyżej swoisty mechanizm przekształcenia ograniczeń umocowania na zasady działania organu reprezentacji jest stosowany w polskim prawie spółek handlowych, które również zawierają przepisy ograniczające skuteczność wobec osób trzecich ograniczeń umocowania współników czy organów reprezentacji zawartych w umowach czy statutach spółek.

na domniemanie, nakazujące przyjąć, iż decyzje podejmowane są wspólnie w braku odmiennej regulacji statutowej (§ 6 ust. 1 zd. 1 VerG 2002), przy czym w razie wątpliwości do podjęcia decyzji wystarcza zwykła większość głosów (§ 6 ust. 1 zd. 1 VerG 2002). Podobnie, jeśli statut nie przewiduje czegoś odmiennego, należy domniemywać wspólną reprezentację czynną (§ 6 ust. 2 VerG 2002).

Z powyżej opisanych regulacji można wywieść, że obecnie obowiązujące w Austrii prawo stowarzyszeniowe, pomimo iż w pewnym zakresie zawiera normy *iuris cogentis* odnośnie do ustroju stowarzyszeń, to jednak pozwala na stosunkowo swobodne jego uregulowanie i szerokie odwzorowanie norm prawa własnego wspólnoty religijnej, przy czym ewentualne ograniczenia reprezentacji wywołują co do zasady jedynie skutek wewnętrzny.

I.3. Republika Francuska

I.3.1. Formy prawne wspólnot religijnych

Zgodnie z podstawowym¹²⁴ aktem francuskiego prawa wyznaniowego – ustawą z dnia 9 grudnia 1905 r. o rozdziale kościołów i państwa (*loi concernant la Séparation des Eglises et de l'Etat*, lsee)¹²⁵ – Republika Francuska prawnie nie uznaje (*ne reconnaître*) żadnej religii¹²⁶. W konsekwencji żadna wspólnota religijna jako taka nie może uzyskać jako całość na gruncie prawa francuskiego osobowości prawnej¹²⁷. Nie oznacza to jednak, że ruchy religijne nie mogą brać udziału w obrocie cywilnoprawnym. W praktyce wspólnoty religijne mogą wykorzystywać ogólne formy osobowości prawnej prawa francuskiego, w szczególności formę prawną stowarzyszenia, a także przewidziane w tym prawie szczególne konstrukcje przeznaczone wyłącznie dla wspólnot religijnych¹²⁸.

¹²⁴ Tak: B. Basdevant-Gaudemet, *Droit et religions en France*, RIDC 1998, nr 2, s. 340 i tam wskazana literatura.

¹²⁵ J.O. z dnia 11 grudnia 1905 r., s. 7205 i n. z późn. zm. Tekst pierw. w j. pol.: *Francuska ustawa...*, red. M. Pietrzak, s. 230-240. Ustawa ta wbrew swojej nazwie nie koncentruje się tylko na relacjach państwo – wspólnoty religijne, ale stanowi również wyrażenie o zapewnieniu wolności sumienia (*liberté de conscience*), co według niektórych autorów oznacza, że wolność ta jest jedną z „zasad podstawowych uznanych przez ustawy Republiki”. Tak: F. Luchaire, *La protection constitutionnelle des droits et des libertés*, Paris 1987, s. 111 za: L. Garlicki, *Rada Konstytucyjna a ochrona praw jednostki we Francji*, Warszawa 1993, s. 95.

¹²⁶ Por. K. Orzeszyna, *Systemy...*, s. 248.

¹²⁷ B. Basdevant-Gaudemet, F. Messner, *Entites religieuses comme personnes juridiques – France*, [w:] *Churches...*, ed. L. Friedner, s. 101, 106-107.

¹²⁸ *Ibidem*, s. 101. Por. K. Wojtyczek [w:] *Prawo francuskie*, red. A. Machnowska, K. Wojtyczek, t. II, Kraków 2005, s. 66.

I.3.2. Wspólnoty religijne działające jako stowarzyszenia

Podstawową formę prawną funkcjonowania wspólnot religijnych w obrocie cywilnoprawnym we Francji stanowią stowarzyszenia, przy czym należy wyróżnić stowarzyszenia działające wyłącznie w oparciu o przepisy ogólnego prawa stowarzyszeniowego, tj. prawa z dnia 1 lipca 1901 r. o umowie stowarzyszenia (*loi relative au contrat d'association*, lca)¹²⁹, których cel działania nie musi się ograniczać wyłącznie do zapewnienia kultu, oraz stowarzyszenia kultowe, do których zastosowanie, oprócz powołanej ustawy, znajdują także postanowienia szczegółowe ustawy o rozdziale kościołów i państwa, w myśl której ich jedynym celem może być zapewnianie kultu (art. 19 lsee)¹³⁰. W przypadku obu rodzajów stowarzyszeń¹³¹ kwestie reprezentacji są regulowane ustawą o stowarzyszeniach, gdyż ustawa o rozdziale nie zawiera przepisów w tej kwestii, natomiast odsyła do przepisów tej pierwszej (art. 18 lsee), choć pewne wskazówki co do ustroju stowarzyszeń kultowych można wyprowadzać już z samej treści ustawy o rozdziale¹³².

Wspólnoty religijne, wybierając formę prawną stowarzyszenia, mają daleko idącą swobodę w określaniu jego struktury organizacyjnej, gdyż prawo stowarzyszeniowe z 1901 r. nie wyznacza jednoznacznie ustroju wewnętrznego stowarzyszenia, w tym zasad reprezentacji¹³³. Powołana ustawa wymaga natomiast podania, w warunkującym uzyskanie osobowości prawnej zgłoszeniu¹³⁴, nazwisk, zawodów, miejsc zamieszkania i obywatelstwa osób odpowiedzialnych z jakiegokolwiek tytułu za zarządzanie stowarzyszeniem oraz przedłożenia egzemplarza statutu (art. 5 ust. 2 zd. 2 lca). W rezultacie wspólnoty religijne na zasadach autonomii statutowej mogą uregulować niemal swobodnie i zgodnie z prawem wewnętrznym ustrój wewnętrzny, o ile ustrój ten nie będzie sprzeczny z naturą stowarzyszenia jako takiego (w szczególności z jego

¹²⁹ J.O. z dnia 2 lipca 1901 r., s. 4025 i n. z późn. zm.

¹³⁰ Por. M. Pietrzak, *Francuska ustawa...*, s. 23; A. Czochara, *Francuski model...*, s. 32; idem, *Stosunki...*, s. 42; B. Basdevant-Gaudemet, F. Messner, *Entites...*, s. 101-102; L. Garlicki, *op. cit.*, s. 113; B. Basdevant-Gaudemet, *Droit...*, s. 343.

¹³¹ Trzeba w tym miejscu wskazać, że w obu przypadkach mamy do czynienia z tą samą (powszechną) formą prawną stowarzyszenia. Zawarcie pewnych modyfikacji w odniesieniu do stowarzyszeń kultowych nie powoduje powstania jakiejś zupełnie swoistej formy osobowości prawnej. Z tej przyczyny stowarzyszenia kultowe nie są w ujęciu niniejszej pracy wyznaniową osobą prawną, lecz uznawane są za powszechną formę osobowości prawnej, choć zmodyfikowaną. Por. nieco odmiennie: M. Pietrzak, *Prawo wewnętrzne (kanoniczne)...*, s. 144.

¹³² Przykładowo można wskazać na art. 23 lsee, przewidujący ukaranie grzywną dyrektorów lub administratorów stowarzyszenia, przez które to pojęcia, jak się wydaje, należy rozumieć ogólnie członków organów zarządzających i wykonawczych.

¹³³ Por. K. Wojtyczek [w:] *Prawo...*, red. A. Machnowska, K. Wojtyczek, t. II, s. 62; R. Chauveau, *Constitution et fonctionnement des associations et syndicats*, Paris 1972, s. E1. Należy jednak wskazać, że w samej ustawie mowa jest o dyrektorach (*directeurs*) i administratorach (*administrateurs*) stowarzyszenia (art. 8 ust. 1 lca) oraz walnym zebraniu (*assemblée générale*) stowarzyszenia (art. 9 lca), a także o likwidatorze (art. 18 lca).

¹³⁴ Por. L. Garlicki, *op. cit.*, s. 113; R. Chauveau, *op. cit.*, s. C4; J. S. Langrod, *Polskie prawo o stowarzyszeniach. Uwagi krytyczne*, Kraków 1934, s. 13.

dobrowolnym, zrzeszeniowym charakterem i zasadą demokratycznego podejmowania decyzji). Reprezentacja stowarzyszenia zazwyczaj zaś będzie realizowana przez przewodniczącego stowarzyszenia (*président d'une association*) o statusie przedstawiciela, którego umocowanie wyznaczone będzie umową stowarzyszenia¹³⁵.

Szczególnym przykładem stowarzyszeń kultowych są tworzone przez miejscowych biskupów diecezjalnych tzw. stowarzyszenia diecezjalne (*association diocésaine*), które stanowią zasadniczą formę prawną funkcjonowania w obrocie cywilnoprawnym Kościoła Katolickiego we Francji¹³⁶. Statuty przedmiotowych stowarzyszeń są oparte na statucie wzorcowym¹³⁷, opublikowanym jako załącznik¹³⁸ do wydanej dnia 18 stycznia 1924 r. encykliki papieża Piusa XI *Maximam gravissimamque*¹³⁹, i są co do zasady identyczne¹⁴⁰. Głównym organem są rady zarządzające (art. X ust. 1) wraz z reprezentującym stowarzyszenie przewodniczącym, którym jest biskup diecezjalny (art. V ust. 4), których to rad członkowie mają go wspierać w zarządzaniu stowarzyszeniem zgodnie z prawem kanonicznym (art. X ust. 1).

Prawo kanoniczne jednak nie wywołuje *ipso iure* skutków we francuskim porządku prawnym i nie jest do niego recypowane, w szczególności odnośnie do granic umocowania stowarzyszeń stanowiących formę prawną występowania w obrocie Kościoła Katolickiego. W rezultacie możliwe jest, że czynności prawne nieważne w świetle prawa kanonicznego będą niewadliwe na forum francuskiego prawa cywilnego¹⁴¹. Powyższe jednak wydaje się nie wykluczać takiego sformułowania statutu stowarzyszeń diecezjalnych, zwłaszcza poprzez odwzorowanie w nim za pomocą instytucji prawa statutowego mechanizmów dotyczących alienacji, by w ten sposób chociażby próbować zapewnić poszanowanie norm prawa kanonicznego.

Ustawa z 1901 r. wśród stowarzyszeń wymienia także tzw. kongregacje religijne (*congrégation religieuse*), przy czym zakres semantyczny tego pojęcia odpowiada co do zasady znaczeniowo terminowi „zakony”¹⁴². Należy jednak wskazać, że odrębno-

¹³⁵ Zob. *Code...*, réd. G. Wiederkehr et al., s. 2224, teza 6. oraz powołane tam orzeczenie Sądu Kasacyjnego Izby Cywilnej z dnia 5 lutego 1991 r., 88-11351, Bull. civ. I, nr 45, s. 29. Por. G. Cornu, *Droit civil*, t. I: *Introduction, les personnes, les biens*, Paris 1980, s. 296.

¹³⁶ K. Wojtyczek [w:] *Prawo...*, red. A. Machnowska, K. Wojtyczek, t. II, s. 68. Zob. też K. Orzeszyna, *Systemy...*, s. 249.

¹³⁷ K. Wojtyczek [w:] *Prawo...*, red. A. Machnowska, K. Wojtyczek, t. II, s. 68.

¹³⁸ AAS 16 (1924), Nr 1, s. 19-24. Tekst został zmodyfikowany w 1996 r.

¹³⁹ AAS 16 (1924), Nr 1, s. 5-11.

¹⁴⁰ F. Messner, *The autonomy of religious confessions in France*, [w:] *Legal position of churches and church autonomy*, ed. H. Warnink, Leuven 2001, s. 116. Por. A. Czochara, *Stosunki...*, s. 42.

¹⁴¹ J.-P. Durand, *Les institutions religieuses*, Paris 1999, s. 68.

¹⁴² Ustawa nie zawiera definicji legalnej kongregacji wyznaniowych. Lukę tę próbowała uzupełnić nauka francuska, podając, że „kongregacja jest zrzeszeniem katolików w celu prowadzeniu wspólnego życia, związanych ślubami usankcjonowanymi przez władzę duchowną” (cyt. za: G. Burdeau, *Les libertés publiques*, Paris 1972, s. 206, za: K. Wojtyczek [w:] *Prawo...*, red. A. Machnowska, K. Wojtyczek, t. II, s. 69. Zob. też: R. Chauveau, *op. cit.*, s. M1. Obecnie kongregacje mogą tworzyć również wspólnoty niekatolickie. Zob. K. Wojtyczek [w:] *Prawo...*, red. A. Machnowska, K. Wojtyczek, t. II, s. 69. Zob. też: J. S. Langrod, *Polskie prawo...*, s. 24-25.

ści względem kongregacji dotyczą przede wszystkim przesłanek ich powstania oraz tworzenia ich jednostek organizacyjnych¹⁴³, zaś wyżej opisana swoboda kształtowania ustroju wewnętrznego i zasad reprezentacji ma do nich w pełni zastosowanie.

I.3.3. Wspólnoty religijne na terytoriach zamorskich

Wyżej opisane, zmodyfikowane normami ustawy o rozdziale kościołów i państwa, regulacje prawa stowarzyszeniowego obowiązują jedynie na większości terytorium francuskiego. Zgodnie z pierwotnym tekstem ustawy z 1905 r. (art. 43 ust. 2 lsee) akty prawne administracji państwowej określają warunki, na jakich jej postanowienia będą znajdować zastosowanie w Algierii i na terytoriach zamorskich¹⁴⁴. Dekretem z dnia 6 lutego 1911 r. (*Decret du 6 février 1911 concernant les conditions d'application à la Martinique, à la Guadeloupe et à la Réunion, des lois sur la séparation des Églises et de l'État et l'exercice public des cultes*)¹⁴⁵ regulacje ustawy o rozdziale wprowadzono jedynie na Gwadelupie, Martynice i Réunion (art. 44). W konsekwencji pozostałych terytoriów zamorskich (*territoires et collectivités d'Outre Mer*), w tym w szczególności Gujany oraz terytoriów Saint-Pierre-et-Miquelon, Wallis-et-Futuna, Nowej Kaledonii oraz Polinezji Francuskiej (Tahiti i Markizy) nie objęto postanowieniami ustawy z 1905 r.¹⁴⁶

Kwestie dotyczące organizowania się wspólnot religijnych na wyżej wymienionych terenach podlegających jurysdykcji francuskiej są uregulowane w drodze dwóch dekretów, zwanych dekretami „Mandel” od nazwiska ówczesnego ministra ds. kolonii. Mianowicie mowa tu o dekreście z dnia 16 stycznia 1939 r.¹⁴⁷ (tzw. dekret Mandel I) i dekreście z dnia 6 grudnia 1939 r.¹⁴⁸ (tzw. dekret Mandel II)¹⁴⁹. Zgodnie z postanowieniami pierwszego z nich, by umożliwić wspólnotom religijnym udział w obrocie cywilnoprawnym, przewidziano w jego art. 1 możliwość tworzenia przezeń rad zarządzających (zarządów, *conseils d'administration*), które posiadają prywatną osobowość prawa cywilnego (art. 4 ust. 1 Mandel I) i są na podstawie prawa państwowego umocowane do zarządzania i dysponowania majątkiem danej misji (art. 4 ust. 3 Mandel I), w której imieniu i na rzecz której działają (art. 4 ust. 2 *in medio*

¹⁴³ Zob. m.in. K. Orzeszyna, *Systemy...*, s. 246-247.

¹⁴⁴ Zob. też: O. Guillaumont, *Le Conseil d'État et le principe constitutionnel de laïcité, à propos de l'arrêt du 16 mars 2005, Ministre de l'outre-mer c/gouvernement de la Polynésie française*, RFDC 2005, s. 632.

¹⁴⁵ J.O. z dnia 10 lutego 1911 r., s. 1 021 i n. z późn. zm.

¹⁴⁶ F. Messner, *State and religion in France* (cz. I), RSR 2007, nr 1 (maj), s. 29. Por. B. Basdevant-Gaudemet, F. Messner, *Entites...*, s. 103; K. Wojtyczek [w:] *Prawo...*, red. A. Machnowska, K. Wojtyczek, t. II, s. 65.

¹⁴⁷ Dekret z dnia 16 stycznia 1939 r. wprowadzający w terytoriach zamorskich zarządy misji religijnych (*Décret-loi du 16 janvier 1939 instituant outre-mer des conseils d'administration des missions religieuses*), J.O. z dnia 19 stycznia 1939 r., s. 1001 i n. z późn. zm.

¹⁴⁸ Dekret z dnia 6 grudnia 1939 r. o zarządach misji religijnych w koloniach (*Décret-loi du 6 décembre 1939. Conseils d'administration des missions religieuses aux colonies*), J.O. z dnia 11 grudnia 1939 r., s. 13 670 i n. z późn. zm.

¹⁴⁹ B. Basdevant-Gaudemet, *Droit...*, s. 341, przyp. 14.

Mandel I)¹⁵⁰. W przedstawionym stanie prawnym wydaje się, że wspólnoty religijne są związane określoną przedmiotowym dekretem strukturą organizacyjną misji, w tym przyznaniem pełnego umocowania do działania w ich imieniu zarządom. Należy więc wnosić, że kompetencji zarządów do działania w imieniu misji, jako wynikającej z powszechnie obowiązującej normy prawa państwowego, wspólnoty religijne nie mogą ograniczyć ze skutkiem wobec osób trzecich, a jedyne ograniczenia prawa reprezentacji przewidziane są prawem państwowym i dotyczą konieczności uzyskania zezwolenia miejscowej władzy państwowej (*chef de la colonie*) na niektóre rodzaje czynności prawnych¹⁵¹. Prowadzi to do wniosku, że nie jest możliwe uzależnienie przez wspólnoty religijne skuteczności podejmowanych przez ich reprezentantów czynności od zgodności z prawem wewnętrznym¹⁵².

I.3.4. Wspólnoty religijne Górnego Renu, Dolnego Renu i Mozeli

Na mocy art. 7 pkt 9 i 13 ustawy regulującej wprowadzenie prawa francuskiego w departamentach Dolnego Renu (*Bas-Rhin*), Górnego Renu (*Haut-Rhin*) i Mozeli (*Moselle*)¹⁵³ ich obszar wyjęto spod ogólnych uregulowań ustawy o rozdziale i prawa o stowarzyszeniach, utrzymując w tym zakresie miejscowe prawo dotychczasowe¹⁵⁴, w tym konkordat z 1801 r.¹⁵⁵, wprowadzony w życie przez ustawę z dnia 18 *germinal*a r. X. wraz z tzw. artykułami organicznymi¹⁵⁶, oraz ustawodawstwo wyznaniowe sprzed 1870 r.¹⁵⁷, regulujące status tzw. uznanych wspólnot religijnych, do których należały

¹⁵⁰ Por. O. Guillaumont, *op. cit.*, s. 633; B. Basdevant-Gaudemet, F. Messner, *Entites...*, s. 101.

¹⁵¹ Zob. m.in. wymóg zgody w odniesieniu do majątku nieruchomego (art. 7 ust. 1 Mandel I) czy zezwolenia na przyjęcie zapisu (art. 8 ust. 1 Mandel I).

¹⁵² Nie można też pominąć, że od powyższej regulacji o charakterze szczególnym dalsze wyjątki przewiduje prawo francuskie w odniesieniu do Gujany. Pomimo rozciągnięcia zakresu obowiązywania wyżej opisanych dekrétów na teren Gujany decyzją z dnia 26 sierpnia 1939 r. w mocy pozostał art. 36 ordonansu z dnia 27 sierpnia 1828 r. dotyczący organizacji religii katolickiej. W rezultacie do dnia dzisiejszego niektóre parafie zarządzane są przez zakłady stanowiące instytucje publiczne. Zob. O. Guillaumont, *op. cit.*, s. 633; B. Basdevant-Gaudemet, F. Messner, *Entites...*, s. 103.

¹⁵³ Prawo z dnia 1 czerwca 1924 r. wprowadzające w życie prawo cywilne francuskie w departamentach Bas-Rhin, du Haut-Rhin i de la Moselle (*Loi du 1er juin 1924 mettant en vigueur la législation civile française dans les départements du Bas-Rhin, du Haut-Rhin et de la Moselle*), J.O. z dnia 15 lutego 1924 r., s. 1618-1619.

¹⁵⁴ Por. K. Wojtyczek [w:] *Prawo...*, red. A. Machnowska, K. Wojtyczek, t. II, s. 60 i 65; H. Łakomy, *Państwo a kościół we Francji. Historia i współczesność*, Kraków 1999, s. 22-23; B. Basdevant-Gaudemet, *Droit...*, s. 341; J. Krukowski, *Kościelne prawo...*, s. 57; A. Czochara, *Stosunki...*, s. 41.

¹⁵⁵ O okolicznościach, które doprowadziły do zawarcia tego konkordatu – zob. wśród wielu innych M. Żywczyński, *Kościół i rewolucja francuska*, Kraków 1995, s. 71 i n.

¹⁵⁶ Prawo z dnia 18 *germinal*a r. X. dotyczące organizacji kultów (*Loi du 18 germinal an X relative à l'organisation des cultes*), Bull. r. X., Nr 172, s. 13 i n.

¹⁵⁷ G. Dole, *Le régime juridique des cultes en Alsace et Moselle*, Rev. adm. 1986 (XXXIX), nr 234, s. 558-559. Por. K. Wojtyczek [w:] *Prawo...*, red. A. Machnowska, K. Wojtyczek, t. II, s. 65.

Kościół Katolicki, Kościół Ewangelicki (luterkański), Kościół Ewangelicki (reformowany) i Wspólnota Żydowska¹⁵⁸. W konsekwencji nie doszło do likwidacji z mocy art. 2 ust. 2 ustawy o rozdziale z 1901 r. tzw. publicznych zakładów wyznaniowych (*établissement public du culte*), które nadal stanowią formę prawną występowania w obrocie wyżej wspomnianych wspólnot religijnych, w szczególności formę sprawowania zarządu majątkiem¹⁵⁹.

W przypadku Kościoła Katolickiego osobowość publicznoprawną posiadają przede wszystkim zakłady kościelne (*fabriques d'églises*), utworzone na mocy art. 76 artykułów organicznych i służące jako prawna forma działania parafii¹⁶⁰. Strukturę organizacyjną tych podmiotów, jak i zasad reprezentacji wyznacza jednoznacznie i bez możliwości ich kształtowania przez Kościół Katolicki prawo państwowe. Zgodnie z dekretem z dnia 30 grudnia 1809 r.¹⁶¹ zakłady są zarządzane przez radę i biuro (art. 2), kompetencje decyzyjne należą do rady (art. 28 w zw. z art. 12), a reprezentację sprawuje przewodniczący biura, bądź w razie przeszkody skarbnik, którzy mogą także podejmować samodzielnie czynności zachowawcze (art. 78)¹⁶².

Pomimo tak jednoznacznego wyznaczenia w przedmiotowym akcie prawnym zasad działania przez prawo państwowe, można odnaleźć w nim wyraźne ślady choćby częściowego zagwarantowania poszanowania regulacji kanonicznych. Świadczy o tym wprowadzenie wymogu uzyskania przez radę zgody biskupa na transakcje, których wartość przekracza 30 500,00 euro (art. 42) oraz konieczność powiadomienia go o zamiarze sprzedania, zamiany albo obciążenia długookresową dzierżawą dóbr nieruchomości (art. 62).

Osobowość prawa publicznego posiadają także mensy biskupie, które służą zarządzaniu mieniem dwóch diecezji – Strasburg i Metz, obejmujących tereny przedmiotowych trzech departamentów i które same nie posiadają osobowości prawnej, oraz mensy kapitulne i proboszczowskie, a także seminaria¹⁶³. Zarząd oraz reprezentacja tych podmiotów również wyznaczone są przez prawo państwowe, a to dekretem z dnia 6 listopada 1813 r.¹⁶⁴, w myśl którego mensą biskupią zarządza i reprezentuje ją biskup (art. 29). W świetle tego samego aktu prawnego mensą kapitulną zarządza kapituła (art. 49), która wybiera ze swego grona skarbnika, który co do zasady rów-

¹⁵⁸ G. Dole, *op. cit.*, s. 558. Por. B. Basdevant-Gaudemet, F. Messner, *Entites...*, s. 104; K. Orzeszyna, *Systemy...*, s. 244; B. Basdevant-Gaudemet, *Droit...*, s. 338; A. Czochara, *Stosunki...*, s. 41.

¹⁵⁹ Por. K. Wojtyczek [w:] *Prawo...*, red. A. Machnowska, K. Wojtyczek, t. II, s. 65 i 67; M. Pietrzak, *Francuska ustawa...*, s. 22; K. Orzeszyna, *Systemy...*, s. 252.

¹⁶⁰ B. Basdevant-Gaudemet, F. Messner, *Entites...*, s. 104.

¹⁶¹ Dekret z dnia 30 grudnia 1809 r. dotyczący zakładów kościelnych (*Décret du 30 décembre 1809 du concernant les fabriques des églises*), Bull. 1810, Nr 303, s. 69 i n. z późn. zm.

¹⁶² Por. K. Orzeszyna, *Systemy...*, s. 254.

¹⁶³ G. Dole, *op. cit.*, s. 559; B. Basdevant-Gaudemet, F. Messner, *Entites...*, s. 104. Por. K. Orzeszyna, *Systemy...*, s. 254.

¹⁶⁴ Dekret z dnia 6 listopada 1813 r. o zachowaniu i zarządzie dóbr posiadanych przez kler w wielu częściach imperium (*Décret du 6 novembre 1813 sur la conservation et administration des biens que possède le clergé dans plusieurs parties de l'empire*), Bull. 1813, Nr 536, s. 377 i n. z późn. zm.

niez dokonuje czynności w imieniu mensy (art. 52). Natomiast w przypadku seminariów utworzono specjalne organy, zwane biurami, które zarządzają ich majątkiem, a w skład których wchodzi ekonom i skarbnik (art. 62). W konsekwencji ich umocowanie wynika z prawa publicznego, stąd czynności przezeń dokonane, nawet nieważne w myśl prawa wewnętrznego, są skuteczne w świetle prawa cywilnego.

Kościół protestancki działa w formie parafii i konsystorz, które stanowią zgrupowania parafii i które są instytucjami prawa publicznego¹⁶⁵. Organizację tych podmiotów reguluje dekret z dnia 26 marca 1852 r.¹⁶⁶, w myśl którego w każdej parafii istnieje rada (art. 1 ust. 2), która zarządza majątkiem parafii (art. 1-4 ust. 4), nie przyznając żadnemu konkretnemu podmiotowi prawa reprezentacji, toteż z zasady prawo to przysługuje całej radzie, która jednak może w trybie pełnomocnictwa upoważnić daną osobę do dokonania określonej czynności prawnej. Analogiczne uwagi należy odnieść również do konsystorz protestanckich oraz konsystorz utworzonych po jednym na każdy z departamentów jako formę funkcjonowania w obrocie wspólnoty żydowskiej¹⁶⁷, której status został uregulowany dekretem z dnia 17 marca 1808 r.¹⁶⁸ oraz ordonans z dnia 25 maja 1844 r.¹⁶⁹

Wspólnoty religijne nieuznane w omawianych departamentach również występują w odmiennych formach prawnych aniżeli na pozostałym terytorium Francji. Wobec ograniczenia zastosowania przepisów ustawy o stowarzyszeniach z 1901 r. w przedmiotowych trzech departamentach wspólnoty religijne organizują się na gruncie miejscowego prawa stowarzyszeń, będącego w istocie częścią niemieckiego prawa cywilnego (*Bürgerliches Gesetzbuch*, BGB)¹⁷⁰ dotyczącą stowarzyszeń (art. 21-79 BGB) wraz z późniejszymi nowelizacjami dokonanymi przez prawodawcę francuskiego¹⁷¹. Ponieważ zmiany dokonane w wyżej wymienionych przepisach nie zmieniły sposobu kształtowania wewnętrznego ustroju i zasad reprezentacji, toteż co do zasady aktualność zachowują uwagi poczynione w części poświęconej zasadom działania form prawnych wykorzystywanych przez wspólnoty religijne w Republice Federalnej Niemiec¹⁷².

¹⁶⁵ B. Basdevant-Gaudemet, F. Messner, *Entites...*, s. 104. Por. G. Dole, *op. cit.*, s. 559.

¹⁶⁶ Dekret z dnia 26 marca 1852 r. o organizacji kultów protestanckich (*Décret du 26 mars 1852 sur l'organisation des Cultes protestants*), Bull. 1852, Nr 527, s. 1211 i n. z późn. zm.

¹⁶⁷ B. Basdevant-Gaudemet, F. Messner, *Entites...*, s. 104. Por. J.-P. Durand, *op. cit.*, s. 23.

¹⁶⁸ Dekret z dnia 17 marca 1808 r. o zasadach wykonania regulacji z dnia 10 grudnia 1806 r. dotyczących Żydów (*Décret du 17 mars 1808 qui prescrit des mesures pour l'exécution du Règlement du 10 Décembre 1806 concernant les Juifs*), Bull. 1808, Nr 187, s. 211 i n. z późn. zm.

¹⁶⁹ Ordonans z dnia 25 maja 1844 r. o regulacjach dla organizacji kultu żydowskiego (*Ordonnance du 25 mai 1844 portant règlement pour l'organisation du culte israélite*), Bull. 1844, Nr 1102, s. 571 i n. z późn. zm.

¹⁷⁰ DRGBl. 1896 I, s. 195 i n. z późn. zm.

¹⁷¹ B. Basdevant-Gaudemet, F. Messner, *Entites...*, s. 105. Por. G. Dole, *op. cit.*, s. 561.

¹⁷² Zob. podrozdział I.5.4. poniżej.

I.4. Królestwo Hiszpanii

I.4.1. Formy prawne wspólnot religijnych

W przypadku Królestwa Hiszpanii wspólnoty religijne działają w formie osób prawa prywatnego, tworzonych i rejestrowanych w oparciu o ustawę nr 7/80 z dnia 5 lipca 1980 r. o wolności religijnej (*Ley Orgánica 7/80 de 5 de julio de 1980 de Libertad Religiosa*, LOLR)¹⁷³. Wśród tych należy także wyróżnić osoby prawne wspólnot religijnych, których status, oprócz powołanej ustawy, regulują również dwustronne państwowo-konfesyjne porozumienia, o których mowa w art. 7 ust. 1 LOLR¹⁷⁴. W praktyce wspólnoty religijne działają również często w powszechnej formie prawnej stowarzyszenia. Szczególny status w zakresie osobowości prawnej posiada Kościół Katolicki, którego jednostek organizacyjnych osobowość prawną normują przede wszystkim konkordaty¹⁷⁵.

I.4.2. Kościół Katolicki

Analizę uregulowań dotyczących zasad reprezentacji wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego należy rozpocząć od przepisów hiszpańskiego kodeksu cywilnego (*Código Civil*, CC)¹⁷⁶. Ten akt, regulujący również podstawowe zagadnienia z zakresu działania osób prawnych w ogólności, stanowi w swoim art. 37, iż zdolność prawną osób prawnych regulują normy, na podstawie których je utworzono lub uznano. Natomiast w zakresie składania oświadczeń woli art. 38 ust. 1 CC przewiduje, w odniesieniu do wszystkich osób prawnych, że mogą one nabywać majątek, zaciągać zobowiązania oraz dokonywać czynności prawnych zgodnie z prawem i konstytucją (ustrojem wewnętrznym) danej osoby prawnej.

Reguła powyższa doznaje w przypadku Kościoła Katolickiego swoistego uzupełnienia. Ustawodawca hiszpański bowiem, przewidując szczególny charakter wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego, wprowadził w art. 38 ust. 2 CC zasadę, że Kościół Katolicki w sprawach wymienionych w ustępie poprzedzającym rządzi się konkordatem¹⁷⁷. W konsekwencji w przypadku Kościoła Katolickiego unormowań w zakresie realizacji w obrocie cywilnoprawnym zdolności do czynności prawnych należy poszukiwać w normach konkordatowych, nie zaś w normach samodzielnie stanowionego prawa państwowego. Ów szczególny status Kościoła Katolickiego

¹⁷³ B.O.E z dnia 24 lipca 1980 r., Nr 177, s. 16 804.

¹⁷⁴ Por. M. Rynkowski, *Status...*, s. 50.

¹⁷⁵ Por. nieco odmienny podział wspólnot religijnych: I. Soler, *Kościół katolicki w nowej sytuacji politycznej w Hiszpanii*, [w:] *Religia...*, red. P. Mazurkiewicz, S. Sowiński, s. 202.

¹⁷⁶ B.O.E. z dnia 25 lipca 1889 r., Nr 206, s. 249-259 z późn. zm. Tekst angielski można odnaleźć w publikacji hiszpańskiego Ministerstwa Sprawiedliwości: *Spanish Civil Code* [z serii *Traducciones del derecho español*], Madrid 2009, [http://www.elra.eu/wp-content/uploads/file/Spanish_Civil_Code_\(C%C3%B3digo_Civil\)%5B1%5D.pdf](http://www.elra.eu/wp-content/uploads/file/Spanish_Civil_Code_(C%C3%B3digo_Civil)%5B1%5D.pdf) – 25 IV 2011.

¹⁷⁷ Por. M. Moreno Antón, *op. cit.*, s. 489-490, 534-536; M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 309; B. Trzeciak, *Klauzule...*, s. 54, przyp. 32.

w zakresie jego wyznaniowych osób prawnych był także w przeszłości cechą charakterystyczną hiszpańskiego systemu prawa cywilnego, a przejawiał się w szczególności w poszanowaniu norm prawa kanonicznego dotyczących ustroju wyznaniowych osób prawnych oraz majątku kościelnego¹⁷⁸.

I.4.2.1. Hierarchiczne wyznaniowe osoby prawne

Miarodajne dla wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego normy konkordatowe zostały zawarte w dotyczącym kwestii prawnych układzie między Stolicą Apostolską i Państwem Hiszpańskim z dnia 3 stycznia 1979 r.¹⁷⁹ Porozumienie to, zupełnie analogicznie jak obecnie obowiązujący konkordat polski, przewiduje uznanie osobowości prawnej wszystkich diecezji, parafii i innych jednostek terytorialnych, o ile mają one osobowość w myśl prawa kanonicznego, przy czym stanowi również wyrażnie o warunku w postaci powiadomienia o tym organów państwa (art. I ust. 2)¹⁸⁰. W rezultacie względem tych osób prawnych nie ma zastosowania obo-

¹⁷⁸ Konkordat między Jego Świątobliwością i Jej Katolicką Królewską Mością, podpisany w Madrycie dnia 16 marca 1851 r. (*Concordato celebrado entre Su Santidad y S. M. Catolica firmado en madrid el 16 de marzo de 1851*), tekst angielski konkordatu: UNTS 1991, t. 1221, poz. II-874, s. 300-313, nie tylko przyznawał zdolność prawną kościelnym instytucjom (art. 41 zd. 1), ale również wskazywał wprost, iż wszystkie kwestie dotyczące osób prawnych Kościoła Katolickiego, a nieuregulowane odmiennie w konkordacie będą regulowane zgodnie z prawem kanonicznym (art. 43). W przepisie tym niekiedy upatrywano ówczesnej skuteczności przepisów prawa kanonicznego o alienacji – zob. M. Moreno Antón, *op. cit.*, s. 456-458. Podobną klauzulę zawierał art. XXXV ust. 2 konkordatu zawartego pomiędzy Hiszpanią i Stolicą Apostolską w dniu 27 sierpnia 1953 r. (*Concordato entre la Santa Sede y España*), AAS 45 (1953), Nr 13, s. 625-656, tekst angielski konkordatu: UNTS 1981, t. 1219, poz. I-19671, s. 77-87. W przedmiotowym przepisie wskazano, że kwestie dotyczące kościelnych osób prawnych i rzeczy będą regulowane zgodnie z prawem kanonicznym. W orzecznictwie w przepisie tym upatrywano skuteczności prawa kanonicznego w państwowym porządku prawnym – zob. orzeczenie hiszpańskiego Sądu Najwyższego (*Tribunal Supremo*, TS) z dnia 22 listopada 1962 r., STS 134/1962, w którym rozpatrywano m.in. kanony 534, 1530 oraz 1532-1533 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r., *Codex Iuris Canonici*, *Pii X Pontificis Maximi, iussu digestus, Benedicti Papae XV, auctoritate promulgatus*, AAS 9 (1917), pars II, s. 11-521 (CIC'1917), jak również odwoływano się do mocy prawa kanonicznego w kontekście cytowanego również wyżej art. 43 konkordatu z 1851 r. W doktrynie wskazywano również, że przepis ten oznaczał odesłanie do prawa kanonicznego – zob. M. Moreno Antón, *op. cit.*, s. 552 i n. oraz tam wskazana literatura. Według innych przedstawicieli doktryny powołany przepis nie prowadził jednak do przejścia norm prawa kanonicznego do państwowego porządku prawnego jako jego części, a stanowił jedynie gwarancję, że państwo nie będzie tych materii normować samodzielnie wbrew prawu kanonicznemu – zob. M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 310-311 wraz ze wskazaną w przyp. 10. literaturą oraz s. 314-315. Nie brakło również poglądów, że konkordat z 1953 r. *en bloc* przejmował do hiszpańskiego porządku prawnego prawo kanoniczne w zakresie osób i rzeczy kościelnych – zob. M. Moreno Antón, *op. cit.*, s. 550 i tam wskazana literatura.

¹⁷⁹ AAS 72 (1980), Nr 1, s. 29-36; tekst w j. pol.: J. Krukowski, *Konkordaty współczesne: doktryna, teksty (1964-1994)*, Warszawa 1995, s. 306-309.

¹⁸⁰ Ów warunek jest jednak istotną odmiennością w odniesieniu do konkordatu polskiego, przewidującego wyłącznie obowiązek powiadomienia, nie przesądzając jednak o jego statusie *condicio sine qua non*. Z tej przyczyny konkordat polski w ujęciu niniejszej pracy, zakładający automatyczne uzyskiwanie osobowości prawnej (zob. IV.3.2.4), nawet w braku powiadomienia, stanowi inny niż występujący w Hiszpanii system nabywania osobowości prawnej.

wiążąca w przypadku innych wyznaniowych osób prawnych zasada rejestracji, co z kolei wyłącza obowiązek składania statutu, w którym byłyby zamieszczone normy wewnętrznej organizacji i zasad reprezentacji¹⁸¹. To szczególne zwolnienie spod obowiązku rejestracyjnego potwierdza także uchwała Dyrekcji Generalnej ds. Wyznań z dnia 11 marca 1982 r. dotycząca wpisu osób prawnych Kościoła Katolickiego do Rejestru Wyznaniowych Osób Prawnych¹⁸², która przesądza, że jednostki terytorialne Kościoła Katolickiego nie podlegają procedurze wpisu do rejestru (art. 1 pkt a)¹⁸³.

W przedmiocie wewnętrznego ustroju wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego konkordat hiszpański z 1979 r. nie zawiera bezpośrednich regulacji, a w szczególności nie reguluje *expressis verbis* zasad ich reprezentacji, ani nawet sposobu normowania tej materii¹⁸⁴. Jedynie w przypadku Konferencji Episkopatu omawiany konkordat wspomina o statutach zaaprobowanych przez Stolicę Apostolską (art. I ust. 3)¹⁸⁵. W konsekwencji, wobec braku innych norm o ustroju wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego, skuteczne stają się regulacje zawarte w prawie kanonicznym. Należy w tym miejscu dodać, że ustawodawca hiszpański nie tylko nie reguluje wewnętrznego ustroju przedmiotowych wyznaniowych katolickich osób prawnych, pozostawiając to prawu kanonicznemu, ale również nie wprowadza szczegółowych wymogów, jakie normy ustrojowe musiałyby spełniać (np. minimalnej liczby organów czy zasady jednego organu zarządzającego). W rezultacie Kościół Katolicki może całkowicie swobodnie kształtować wewnętrzny ustrój swoich osób prawnych, odwzorowując niejako automatycznie w ustroju wyznaniowej osoby prawnej organizację kościelnych osób prawnych, a zatem zgodnie z własnym samorozumieniem.

W tym kontekście szczególnym zagadnieniem pozostaje kwestia ograniczeń kompetencji do reprezentacji. Pogląd o skuteczności prawa kanonicznego w państwowym porządku prawnym także w tym zakresie jest obecnie poglądem dominującym w orzecznictwie sądów hiszpańskich¹⁸⁶, a poszanowanie na forum prawa cywilnego regulacji prawnokanonicznych w zakresie majątkowej kontroli kanonicznej ma swój długi rodowód¹⁸⁷.

¹⁸¹ A. Motilla, *Religious Entities...*, s. 210 i 213. Por. P. Lombardía, *La personalidad...*, s. 99-100.

¹⁸² B.O.E. z dnia 30 marca 1982 r., Nr 76, s. 8151-8152.

¹⁸³ Wydaje się odmiennie: B. Trzeciak, *Klauzule...*, s. 55-56 wraz z przyp. 39 i s. 151, który zdaje się odnosić obowiązek rejestracji do wszystkich wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego.

¹⁸⁴ Por. M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 309 i 321.

¹⁸⁵ Por. P. Lombardía, *La personalidad...*, s. 100. Zob. też: B. Trzeciak, *Klauzule...*, s. 55.

¹⁸⁶ M. Moreno Antón, *op. cit.*, s. 839 i n. Z orzeczeń zapadłych w stanie prawnym z okresu sprzed wejścia w życie konkordatu z 1979 r. opowiadających się za skutecznością prawa kanonicznego w zakresie ustroju wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego, w tym w szczególności za skutecznością przewidzianych nim ograniczeń reprezentacji – zob. orzeczenie TS z dnia 6 czerwca 1959 r., STS 1362/1959, nr ECLI:ES:TS:1959:1362; orzeczenie TS z dnia 22 listopada 1962 r., STS 134/1962, nr ECLI:ES:TS:1962:134; orzeczenie TS z dnia 11 marca 1967 r., STS 68/1967, nr ECLI:ES:TS:1967:68; orzeczenie TS z dnia 23 stycznia 1975 r., STS 30/1975, nr ECLI:ES:TS:1975:30. Por. M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 315-316.

¹⁸⁷ Oprócz ogólnych przepisów stanowiących o prawie kanonicznym w kontekście wyznaniowych osób prawnych (zob. przyp. 178 powyżej), *explicite* ograniczeń reprezentacji dotyczyły postanowienia

Sporne w orzecznictwie i doktrynie są jednak przede wszystkim natura i źródło owej skuteczności. Jedną z obecnie dominujących koncepcji skuteczności prawa kanonicznego w zakresie zasad składania oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne jest tzw. teoria statutowa. W jej świetle prawo kanoniczne jest skuteczne na zasadzie statutu osoby prawnej ze wszystkimi tego konsekwencjami, w szczególności udzieleniem jej mocy przez prawo państwowe, które jednocześnie określa granice jego skuteczności. Normatywnej podstawy tej teorii upatruje się w wyżej przedstawionych przepisach hiszpańskiego kodeksu cywilnego, zwłaszcza art. 37 CC¹⁸⁸. Zwolennicy tej podstawy prawnej¹⁸⁹ wskazują na brak zamieszczenia w konkordacie z 1979 r. klauzul analogicznych do art. XXXV ust. 2 i art. IV ust. 3 poprzednio obowiązującego konkordatu, w których wcześniej doktryna i judykatura upatrywały skuteczności prawa kanonicznego¹⁹⁰, oraz na niezgodność stosowania prawa kanonicznego w charakterze prawa państwowego z obecnie obowiązującą hiszpańską konstytucją¹⁹¹, zakładającą rozdział Kościoła Katolickiego od państwa¹⁹², co ma po-

umowy podpisanej dnia 25 sierpnia 1859 r., uzupełniającej Konkordat zawarty dnia 16 marca 1851 r. pomiędzy Jego Świątobliwością i Jej Królewską Katolicką Mością (*Convenio firmado el 25 de Agosto de 1859, adicional al Concordato celebrado el 16 de Marzo de 1851, entre Su Santidad y S. M. Católica*), tekst hiszpański opublikowany w: *Tratados de España. Documentos internacionales del Reinado de Doña Isabel II desde 1842 a 1868*, Madrid 1869, s. 193-196. Już pierwszy artykuł umowy odwoływał się do ogólnej zasady niedokonywania zbywania, zamiany ani żadnego innego rodzaju alienacji dóbr kościelnych bez zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej. Aczkolwiek ze względu na kontekst art. 3 rzeczono go aktu prawnego, w tym pierwszym przepisie mogło chodzić przede wszystkim o normatywny zakaz wprowadzania zmian w dobrach kościelnych prawem państwowym (np. wywłaszczeniem bez zgody Stolicy Apostolskiej) – zob. M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 309. Także w okresie obowiązywania konkordatu z 1953 r. skuteczność w prawie cywilnym regulacji kanonicznych w zakresie ograniczeń umocowania wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego była niemal jednomyślnie przyjmowana przez orzecznictwo i doktrynę – zob. M. Moreno Antón, *op. cit.*, s. 543-544. Często skuteczność tę wywodzono z treści zawartego w jego tekście pierwotnym art. IV ust. 3, w którym przewidziano, iż zwyczajna i nadzwyczajna administracja dóbr należących do kościelnych osób prawnych lub zgromadzeń zakonnych, jak i nadzór i kontrola nad nimi będą należeć do właściwych władz kościelnych. Zob. np.: P. Lombardía, *La personalidad...*, s. 86-87. Niektórzy inni autorzy uznawali jednak, że treść tego przepisu nie przesądza jeszcze o skuteczności norm prawa kanonicznego w zakresie przesłanek skuteczności takich czynności i konieczne jest odwołanie się do państwowego prawa cywilnego, w szczególności art. 37 CC. Tak m.in.: R. Navarro Valls, *La licencia...*, s. 372, 376 i 386. Por. M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 312-313.

¹⁸⁸ Tak na gruncie jeszcze konkordatu z 1953 r.: orzeczenie TS z dnia 6 czerwca 1959 r., STS 1362/1959, w którym odwołano się z mocy art. 37 CC do kanonów 534 i 536 CIC'1917 o warunkach odpowiedzialności zakonnej osoby prawnej za działania zakonnika podjęte bez zgody przełożonych oraz konstytucji zakonnych. Zob. też: orzeczenie TS z dnia 11 marca 1967 r., STS 68/1967.

¹⁸⁹ M.in. *ibidem*, s. 316.

¹⁹⁰ Zob. przyp. 178 i 187 powyżej.

¹⁹¹ *Constitucion Española Aprobada por las Cortes el 31 de octubre de 1978. Ratificada en referéndum por el pueblo español el 6 de diciembre de 1978 Sancionada por el Rey Don Juan Carlos I el 27 de diciembre de 1978*, B.O.E. z dnia 29 grudnia 1978 r., Nr 311, s. 29 316-29 339 z późn. zm.; tekst w j. pol.: T. Mołdawa, *Konstytucja Hiszpanii z 27 grudnia 1978 znowelizowana 27 sierpnia 1992*, Warszawa 2008, s. 29-98.

¹⁹² Zob. W. Brzozowski, *Konstytucyjne ramy stosunków państwo – kościół w Hiszpanii na przestrzeni XX wieku*, [w:] *Francuska ustawa...*, red. M. Pietrzak, s. 154-155; B. Trzeciak, *Klauzule...*, s. 49-50.

wodować, iż źródłem obowiązywania prawa kanonicznego musi być prawo państwowe (w tym przypadku hiszpański kodeks cywilny). Argumentują oni również, że w przypadku zakonnych osób prawnych konkordat z 1979 r. *expressis verbis* stanowi, iż prawo kanoniczne traktowane jest jako prawo statutowe i skutecznie reguluje granice umocowania organów reprezentacji tych osób prawnych¹⁹³. Ponieważ zaś brak racjonalnych argumentów za odmiennym traktowaniem zakonnych osób prawnych w stosunku do innych wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego, wskazuje się w literaturze przedmiotu¹⁹⁴, iż także w przypadku tych ostatnich ograniczenia reprezentacji wynikające z prawa kanonicznego zachowują skuteczność w porządku państwowym na zasadzie statutowej, a nie prawa powszechnie obowiązującego. Wskazuje się także, iż rozwiązanie w postaci teorii statutowej ma tę dodatkową zaletę, że stawia wyznaniowe osoby prawne pod tym względem na równi z innymi osobami prawnymi, uniemożliwiając odmienne, mniej korzystne, uregulowanie sposobu kształtowania oświadczeń woli¹⁹⁵.

Inni autorzy podnoszą, że odwoływanie się do teorii statutowej jest niepotrzebne, gdyż już z treści samego konkordatu wynika odesłanie do prawa kanonicznego i za takim odesłaniem się opowiadają. Skuteczności tej upatrują już w treści samego art. I ust. 1 konkordatu z 1979 r. stanowiącego o prawie Kościoła Katolickiego do wykonywania jego misji apostolskiej oraz o gwarancji wolnej i publicznej działalności, w szczególności w sprawach kultu, jurysdykcji i nauczania¹⁹⁶. Krytycy tej koncepcji wskazują natomiast, że powołany przepis ma tylko takie znaczenie, że zapewnia wolność od ingerencji państwowej regulacji w te kwestie i należy go interpretować w tym duchu, podobnie jak analogiczny przepis konkordatu z 1953 r. (art. II ust. 1)¹⁹⁷.

Istnieje również pogląd, w myśl którego z wypowiedzianej w art. I ust. 2 zasady uznania wyznaniowej osobowości prawnej kanonicznych osób prawnych dochodzi do recepcji zawartych w prawie kanonicznym norm ustrojowych, w tym także norm ograniczających umocowanie organów reprezentacji. Zgodnie z tą teorią odesłanie nie jest wyrażone *expressis verbis*, ale *implicite*, gdyż uznanie osobowości prawnej, w braku obowiązku rejestracji i przedkładania przepisów ustrojowych, musi zakładać odesłanie do jedynych istniejących przepisów ustrojowych zawartych w prawie kanonicznym¹⁹⁸.

¹⁹³ Zob. niżej podrozdział I.4.2.2.

¹⁹⁴ Tak m.in. M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 321.

¹⁹⁵ *Ibidem*, s. 314. Za teorią statutową jeszcze przed wejściem w życie konkordatu z 1979 r. opowiadał się m.in. R. Navarro Valls, *La licencia...*, s. 386.

¹⁹⁶ M. Moreno Antón, *op. cit.*, s. 769-770. Zob. też: orzeczenie TS z dnia 11 marca 1967 r., STS 68/1967, które w odniesieniu do konkordatu z 1953 r. wydaje się łączyć obie koncepcje. Por. M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 315.

¹⁹⁷ M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 322 lit. b).

¹⁹⁸ P. Lombardía, *La personalidad...*, s. 99-100.

I.4.2.2. Zakonne osoby prawne

Nieco odmiennie przedstawia się stan prawny w zakresie reprezentacji takich wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego, jak zakony, kongregacje zakonne i instytuty życia konsekrowanego, oraz ich domów i prowincji, które nie dysponowały osobowością prawną w chwili wejścia w życie konkordatu. W ich przypadku bowiem przewidziano w przedmiotowym konkordacie obligatoryjny wpis do państwowego rejestru osób prawnych (art. I ust. 4)¹⁹⁹. W samym konkordacie przewidziano także, że wpis ten jest dokonywany (analogicznie jak w przypadku osób prawnych wspólnot religijnych działających w oparciu o ustawę o wolności religijnej) na podstawie dokumentów załączanych do wniosku, które muszą określać m.in. organy reprezentujące, zasady ich działania oraz ich kompetencje²⁰⁰ (art. I ust. 4)²⁰¹.

Najbardziej charakterystyczną jednak cechą regulacji konkordatowej w odniesieniu do omawianych osób prawnych jest to, iż pomimo obowiązku przedłożenia przy rejestracji przepisów ustrojowych, w zakresie dóbr kościelnych zakres kompetencji oraz ograniczeń w zdolności do działania w ich imieniu tych osób prawnych, a co za tym idzie ograniczeń w dysponowaniu ich majątkiem, zostaje ustalony przy uwzględnieniu prawa kanonicznego uznawanego w ich przypadku za prawo statutowe (art. I ust. 4 akapit 2 *in fine*). Przepis ten interpretowany wprost prowadzi do wniosku, iż wymogi przewidziane prawem kanonicznym stają się przesłanką skuteczności odpowiednich oświadczeń woli w świetle prawa państwowego, aczkolwiek na zasadzie prawa statutowego²⁰².

I.4.2.3. Pozostałe osoby prawne

Zasady dotyczące odwołania do prawa kanonicznego mające zastosowanie w przypadku zakonnych osób prawnych wprost (na mocy bezpośredniego odesłania) czy hierarchicznych osób prawnych (na mocy milczącego odesłania, analogii lub wy-

¹⁹⁹ A. Mottilla, *Religious Entities...*, s. 213. Por. B. Trzeciak, *Klauzule...*, s. 54-55.

²⁰⁰ Powoływane polskie tłumaczenie posługuje się terminem „władze”, które to pojęcie jest jednym z możliwych tłumaczeń użytego we włoskim tekście autentycznym konkordatu wyrazu *poteri*. Należy jednak wskazać, że wyraz „kompetencje” (ewentualnie „uprawnienia”) lepiej oddaje sens analizowanego przepisu. Po pierwsze jest on również jednym z dosłownych tłumaczeń słowa *poteri* oraz najbliższym znaczeniowo wyrazowi *facultades*, użytemu w równie autentycznym tekście hiszpańskim, opublikowanym równoległe z wersją włoską w *Acta Apostolicae Sedis*. Ponadto jest to termin powszechnie używany w doktrynie prawa cywilnego na oznaczenie uprawnień organów osób prawnych. Terminem „kompetencje” posługuje się też doktryna polska, odnosząc się do tego przepisu – zob. B. Trzeciak, *Klauzule...*, s. 57.

²⁰¹ Zob. też art. 2 pkt b cytowanej wcześniej uchwały Dyrekcji Generalnej ds. Wyznań. Por. P. Lombardía, *La personalidad...*, s. 103. Zob. też: M. Rynkowski, *Status...*, s. 50, który nieco odmiennie tłumaczy nazwy poszczególnych kategorii podmiotów prawa kanonicznego, uzyskujących w tym trybie osobowość prawną.

²⁰² M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 318 pkt 3 i 4.

kładni funkcjonalnej) nie dotyczą stowarzyszeń, fundacji kościelnych²⁰³ i innych osób prawa kanonicznego, które zostały utworzone po wejściu w życie konkordatu z 1979 r. Podmioty te przy rejestracji składają dokumenty zawierające także ograniczenia umocowania (por. art. I ust. 4 *in fine* konkordatu z 1979 r.)²⁰⁴. W ich przypadku normy ustrojowe prawa kanonicznego dotyczące ograniczeń w rozporządzaniu majątkiem nie są recypowane w charakterze ograniczeń reprezentacji bezpośrednio, tak jak w przypadku wcześniej omówionych rodzajów wyznaniowych osób prawnych, lecz muszą być zawarte w aktach wyznaczających z mocy prawa państwowego ustrój i zasady działania tych osób prawnych, w szczególności w statucie stowarzyszenia i akcie powołania fundacji (art. 37 CC)²⁰⁵. Także w tym przypadku unormowania państwowe nie wyznaczają jednoznacznie ustroju i zasad działania takich osób prawnych, a w konsekwencji możliwe jest ich uregulowanie zgodnie z normami prawa kanonicznego na zasadach i w granicach autonomii statutowej, co z kolei zapewnia im skuteczność w państwowym porządku prawnym²⁰⁶.

I.4.3. Wspólnoty religijne zarejestrowane

Stosunkowo niewielka w swej objętości ustawa o wolności religijnej przewiduje, iż wspólnoty religijne i ich zrzeszenia uzyskują osobowość prawną na wniosek po zarejestrowaniu w odpowiednim rejestrze publicznym prowadzonym przez Ministerstwo Sprawiedliwości (art. 5 ust. 1 LOLR)²⁰⁷. Niezbędny element wniosku stanowią załączane doń dokumenty, które winny określać w szczególności sposób działania i organy reprezentacji, w tym ich kompetencje oraz warunki ważnego obsadzenia (*régimen de funcionamiento y órganos representativos, con expresión de sus facultades y de los requisitos para su válida designación*)²⁰⁸. Informacje te zostają również objęte

²⁰³ Przytoczony wyżej polski przekład konkordatu tłumaczy termin *fundaciones religiosas* jako „fundacje zakonne”, tymczasem w przedmiotowym tekście autentycznym chodzi o fundacje kościelne. Wynika to również z treści wstępu i art. 1 dekretu królewskiego nr 589/1984 z dnia 8 lutego 1984 r. o fundacjach kościelnych Kościoła Katolickiego (*Real Decreto 589/1984, de 8 de febrero, sobre Fundaciones religiosas de la Iglesia Católica*), B.O.E. nr 75 z dnia 28 marca 1984 r., s. 8631. Zob. też: M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 325; B. Trzeciak, *Klauzule...*, s. 54. W art. IV ust. 1 konkordatu z 1953 r. podobnie jest mowa o uznaniu praw wszystkich instytucji i stowarzyszeń religijnych („instituciones y asociaciones religiosas”), wśród których powołany przepis wymienia w szczególności diecezje, parafie oraz instytuty świeckie chrześcijańskiej doskonałości, które w oczywisty sposób nie mają charakteru zakonnego. Na temat wykładni tego samego terminu użytego w konkordacie z 1953 r. i niekiedy oddawanych przez termin *eclesiásticas* – zob. szerzej: M. Moreno Antón, *op. cit.*, s. 512-520, zwłaszcza s. 515 wraz ze wskazaną tam literaturą. Posługiwanie się terminem fundacji religijnych (*fundaciones religiosas*) może być w pewnej mierze również efektem tego, że w trakcie negocjacji nie znano jeszcze ostatecznej wersji obecnego kodeksu prawa kanonicznego.

²⁰⁴ Por. P. Lombardía, *La personalidad...*, s. 104.

²⁰⁵ Por. M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 325-326.

²⁰⁶ *Ibidem*, s. 326.

²⁰⁷ Por. A. Czochara, *Stosunki...*, s. 45.

²⁰⁸ Por. R. M. Martínez de Codes, *The Contemporary Form of Registering Religious Entities in Spain*, „Brigham Young Law Review” 1998, nr 2, s. 380; B. Trzeciak, *Klauzule...*, s. 57, przyp. 42.

wpisem do rejestru zgodnie z art. 3 ust. 2 pkt d dekretu królewskiego nr 142/1981 z dnia 9 stycznia 1981 r. o organizacji i funkcjonowaniu rejestru wyznaniowych osób prawnych (*Real Decreto 142/1981, de 9 de enero, sobre Organización y Funcionamiento del Registro de Entidades Religiosas*)²⁰⁹.

Powołane akty prawne nie zawierają żadnych regulacji dotyczących struktury organizacyjnej wyznaniowych osób prawnych, powstających wskutek zarejestrowania wspólnoty religijnej, pozostawiając całkowicie wspólnotom religijnym uregulowanie tych kwestii w przedkładanych wraz z wnioskiem o rejestrację dokumentach, w szczególności statucie, stanowiącym obligatoryjny załącznik do wniosku rejestracyjnego²¹⁰. Swobodę tę potwierdza także sformułowanie zawarte w art. 6 ust. 1 LOLR stanowiącym o pełnej autonomii (*plena autonomía*) zarejestrowanych wspólnot religijnych oraz o stanowieniu przez nie własnych norm organizacyjnych (*normas de organización*)²¹¹.

I.4.4. Wspólnoty religijne działające jako stowarzyszenia

Zgodnie z art. 6 ust. 2 LOLR wspólnoty religijne mogą działać również w formie stowarzyszeń, fundacji i instytucji zgodnie z ogólnym prawodawstwem państwa hiszpańskiego. Sposób normowania zasad reprezentacji stowarzyszeń prawa powszechnego został uregulowany w ustawie nr 1/2002 z dnia 22 marca 2002 r. o prawie stowarzyszeniowym (*Ley Orgánica 1/2002, de 22 de marzo, reguladora del Derecho de Asociación*, LODA)²¹² i jest w zasadzie analogiczny do modelu przewidzianego ustawą wyznaniową. Elementem aktu założycielskiego stowarzyszenia musi być określenie statutu (art. 6 ust. 1 pkt c LODA), który z kolei musi regulować m.in. organy kierownicze i przedstawicielskie, ich skład, zasady i procedury wybierania oraz zmiany ich członków, kompetencje, kadencję, przyczyny odwołania, sposób procedowania nad uchwałami, ich podejmowania oraz wykonywania (art. 7 ust. 1 pkt h LODA)²¹³. W konsekwencji wspólnota wyznaniowa ma znaczącą swobodę uregulowania zasad działania stowarzyszenia jako prawnej formy swojej obecności w obrocie cywilnoprawnym. Swobodzie tej nie stoi na przeszkodzie ustanowienie szeregu domniemań w zakresie reprezentacji, np. przewidujących, że w braku odmiennych postanowień statutu kompetencje organów przedstawicielskich obejmują wszystkie czynności stowarzyszenia, o ile nie wymagają zgody Walnego Zebrania (art. 12 pkt a LODA).

²⁰⁹ B.O.E. z dnia 31 stycznia 1981 r., Nr 27, s. 2247-2248.

²¹⁰ Por. A. Motilla, *Religious Entities...*, s. 212; R. M. Martínez de Codes, *op. cit.*, s. 382.

²¹¹ Por. A. Czochara, *Stosunki...*, s. 45.

²¹² B.O.E. z dnia 26 marca 2002 r., Nr 73, s. 11 981-11 991.

²¹³ Należy jednak nadmienić, że ustrój organizacyjny stowarzyszenia zostaje również częściowo wyznaczony przez przedmiotową ustawę o stowarzyszeniach, powodując tym samym ograniczenie swobody wspólnot religijnych w stanowieniu norm organizacyjnych w uregulowanym przez prawo państwowe zakresie. W szczególności powołana ustawa przewiduje zgodnie z powszechnie przyjmowaną zasadą demokratyczności stowarzyszeń, iż naczelnym organem stowarzyszenia jest Walne Zebranie, podejmujące uchwały większością głosów (art. 11 ust. 3 LODA).

I.5. Republika Federalna Niemiec

I.5.1. Formy prawne wspólnot religijnych

Niemiecki model określania zasad działania osób prawnych stanowiących prawną formę działania w obrocie cywilnoprawnym wspólnot religijnych znajduje oparcie w normach o randze konstytucyjnej. Normy te są zawarte w postanowieniach konstytucji weimarskiej²¹⁴ (*Weimarer Reichsverfassung*, WRV), określających podstawowe zasady także obecnego ustroju wyznaniowego Niemiec i utrzymanych w mocy przez art. 140 obecnie obowiązującej Konstytucji Republiki Federalnej Niemiec²¹⁵ (*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, GG).

Unormowania wyżej wskazanych aktów nie narzucają wspólnotom religijnym żadnej z form prawnych funkcjonowania w obrocie cywilnoprawnym, w szczególności nie przewidują konieczności przyjęcia przez wspólnoty religijne jednej z nich, ani też nie traktują arbitralnie wspólnot religijnych jako jednej z tych form, której zasady działania uregulowane są prawem państwowym (np. uznając je za stowarzyszenia). Związane to jest z przyznaniem wspólnotom religijnym w art. 137 ust. 3 WRV prawem samostanowienia (*Eigenstandrecht*), zgodnie z którym mogą one swobodnie kształtować i zarządzać swoimi sprawami (*ihre Angelegenheiten*) w granicach powszechnie obowiązującego prawa²¹⁶. Toteż wspólnoty religijne decydują o swojej wewnętrznej organizacji, przy czym nie przekłada się ona automatycznie na ustrój wyznaniowych osób prawnych z uwagi na wyżej powołane ograniczenie do przepisów powszechnie obowiązujących, które regulują zasady działania osób prawnych²¹⁷. Wolność wspólnot religijnych w zakresie reprezentacji wyznaniowych osób prawnych nie obejmuje także żądania przyznania przez państwo konkretnej formy prawnej o konkretnym ustroju i zasadach działania, a jedynie prawo do działania w formie prawnej spośród przewidzianych prawem państwowym, po spełnieniu przesłanek w nim określonych

²¹⁴ Konstytucja Rzeszy Niemieckiej z dnia 11 sierpnia 1919 r., DRGBL 1919, s. 1383-1418; tekst w j. pol.: *Ustawa zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec*, red. L. Janicki, Poznań 2007, s. 317-320. Por. B. Banaszak, A. Malicka, *Konstytucja Niemiec*, Warszawa 2008, s. 115-116. W tym miejscu należy zaznaczyć, że ostatnie z podanych tłumaczeń posługuje się terminem „związek wyznaniowy”, który w polskiej nauce prawa wyznaniowego ma odmiennie znaczenie niż *Religionsgesellschaft* na gruncie konstytucji weimarskiej, albowiem oznacza byt formalny (osobę prawną, stanowiącą formę prawną zarejestrowanej wspólnoty religijnej), a nie ruch religijny (wspólnotę religijną) rozumianą w sensie religioznawczym.

²¹⁵ Konstytucja Republiki Federalnej Niemiec z dnia 23 maja 1949 r., BGBl. 1949, s. 1 i n. z późn. zm.; tekst w j. pol.: *Ustawa...*, red. L. Janicki, s. 65-331. Por. B. Banaszak, A. Malicka, *Konstytucja...*, s. 37-114.

²¹⁶ Przedmiotowe postanowienie konstytucji weimarskiej było więc odejściem od występującego m.in. w Prusach zjawiska normowania ustroju wewnętrznego wspólnot religijnych i ich osób prawnych przez ustawodawcę państwowego – zob. podrozdział II.2.2.

²¹⁷ Por. ze starszej literatury nieco tylko odmiennie: L. Halban, *Zanik...*, s. 10 i 28.

i na zasadach w nim przewidzianych. Ustrojodawca niemiecki już w powołanych wyżej uregulowaniach konstytucyjnych przewidział możliwość uzyskania przez wspólnoty religijne tak osobowości prawnej prawa publicznego²¹⁸ (art. 137 ust. 5 WRV), jak i prawa prywatnego (art. 137 ust. 4 WRV). Zasady określania sposobu reprezentacji tych dwóch rodzajów osób prawnych kształtują się znacząco odmiennie.

I.5.2. Wspólnoty religijne o statusie publicznoprawnym

I.5.2.1. Zasady ogólne

Osobowość prawa publicznego wspólnot religijnych usankcjonowana w art. 137 ust. 5 WRV może bądź wynikać bezpośrednio z uregulowań konstytucyjnych²¹⁹, bądź może być uzyskana w ramach procedur i przesłanek określonych przez prawo kraju związkowego²²⁰. Wspólnoty religijne mające status korporacji prawa publicznego są wyposażone w szereg uprawnień nieprzysługujących innym wspólnotom religijnym, a jednym z nich jest możliwość tworzenia własnego prawa dotyczącego tzw. spraw własnych, stanowiącego zarazem część publicznego porządku prawnego państwa (*Rechtssetzungsgewalt*)²²¹.

Do spraw własnych należy zaliczyć kwestie dotyczące bezpośrednio samej korporacji, w tym zagadnienia organizacji wewnętrznej i procedur wytworzenia woli wewnętrznej oraz zewnętrznego zastępstwa²²². Zgodnie z wcześniej wspomnianą treścią art. 137 ust. 3 WRV swoboda wspólnot religijnych zostaje ograniczona ustawodawstwem państwowym. W przeciwieństwie jednak do osób prawa prywatnego, prawo niemieckie jedynie szczątkowo reguluje kwestie dotyczące wspólnot religijnych o statusie korporacji prawa publicznego, pozostawiając im możliwość skutecznego ure-

²¹⁸ Warto w tym miejscu wskazać, że wspólnoty religijne są jedynymi niepaństwowymi organizacjami, które mogą uzyskać taki status. Zob. C. D. Claassen, *Religionsrecht*, Tübingen 2006, s. 126.

²¹⁹ Zgodnie z utrzymanymi w mocy postanowieniami art. 137 ust. 5 WRV wspólnoty religijne, które w chwili jej wejścia w życie posiadały osobowość prawa publicznego, zachowują ją, a pozostałe mogą ją uzyskać po spełnieniu określonych warunków. W przypadku wspólnot, których status publicznoprawny wynika bezpośrednio z art. 137 ust. 5 WRV, status ten posiada nie tylko wspólnota jako całość, ale też jej jednostki organizacyjne. Zob. S. Fundowicz, *Osobowość publicznoprawna wspólnot religijnych w Niemczech*, [w:] *Współczesne problemy prawa publicznego*, red. i d e m, Lublin 1999, s. 57-58.

²²⁰ Niektórzy autorzy zaznaczają, że właśnie uregulowanie kwestii dotyczących reprezentacji w statucie wspólnoty religijnej jest jedną z przesłanek nabycia statusu korporacji prawa publicznego. Zob. S. Magen, *Körperschaftsstatus und Religionsfreiheit: Zur Bedeutung des Art. 137 Abs. 5 WRV im Kontext des Grundgesetzes*, Tübingen 2004, s. 114 i tam wskazana literatura. Ogólnie o przesłankach i procedurze uznania pisze C. D. Claassen, *Religionsrecht*, s. 128-130.

²²¹ S. Mückl, *Religious Entities as Legal Persons-Germany*, [w:] *Churches...*, ed. L. Friedner, s. 112. Por. S. Fundowicz, *Osobowość...*, s. 58-60. Szerzej na temat szczegółowych uprawnień kościołów o statusie korporacji prawa publicznego – zob. G. Robbers, *Religion and Law in Germany*, Alphen aan den Rijn 2010, s. 137-148.

²²² S. Magen, *Körperschaftsstatus...*, s. 107-108.

gulowania ich ustroju i zasad reprezentacji zgodnie z ich samorozumieniem²²³. Nie oznacza to jednakże, że stanowione przez te wspólnoty religijne normy w zakresie reprezentacji mogą regulować czy modyfikować ogólne przepisy prawa cywilnego dotyczące reprezentacji osób prawnych, a to ze względu na powoływane już ograniczenie do ram ustaw państwowych. Przykładowo więc normy stanowione przez wspólnoty religijne nie mogą skutecznie modyfikować konsekwencji braku umocowania organu czy uzupełniać *essentialia negotii* nazwanych umów prawa cywilnego²²⁴.

Niemiecki model działania osób prawnych oparty jest na konstrukcji przedstawicielstwa²²⁵, zatem co do zasady do skuteczności oświadczenia woli składanego w imieniu osoby prawnej – tak prywatnej, jak publicznej – wymagane jest istnienie uprawnienia do zastępstwa (kompetencji do reprezentacji, *Vertretungsmacht*)²²⁶. W rezultacie prawo wewnętrzne określające, komu to uprawnienie i po spełnieniu jakich przesłanek przysługuje, uzyskuje swoją bezpośrednią skuteczność w obrocie cywilnoprawnym w tym zakresie. Stanowione przez wspólnoty religijne normy regulujące zasady ich działania jako korporacji prawa publicznego (i ich jednostek posiadających ten sam status) mają zatem doniosłe znaczenie praktyczne, choć osoby trzecie są nimi związane jedynie pośrednio²²⁷. Nadto przewidziane w prawie wewnętrznym tych wspólnot religijnych przesłanki ważności czynności prawnych zgodnie z panującą opinią stanowią ustawowy zakaz dokonywania czynności prawnej w rozumieniu § 134 BGB, przy czym stosuje się odpowiednie reguły dotyczące wadliwego zastępstwa, a mianowicie bezskuteczność zawieszoną²²⁸.

²²³ *Ibidem*, s. 107-108 i 252.

²²⁴ Podobnie norma prawa wewnętrznego stanowiąca, że stowarzyszenie rejestrowane, będące prawną formą działania diecezji, nie działa przez zarząd, a przez każdorazowo wyznaczoną przez biskupa osobę, w żaden sposób nie wpływa na skuteczność dokonanej przez zarząd czynności prawnej. Zob. H. Pree, B. Primetshofer, *Das kirchliche Vermögen...*, s. 34-35 oraz 148 wraz z podaną tam literaturą i orzecznictwem.

²²⁵ H. D. Fisher, *The German Legal System and Legal Language*, New York 2009, s. 45. W tym modelu działania osób prawnych ich organy, a właściwie ich piastunowie, stanowią przykład ustawowych przedstawicieli (*gesetzliche Vertreter*).

²²⁶ H. Pree, B. Primetshofer, *Das kirchliche Vermögen...*, s. 149. W prawie niemieckim ogólne reguły przedstawicielstwa zostały uregulowane w tytule 5 (*Vertretung und Vollmacht*) pierwszego rozdziału księgi pierwszej BGB, tj. w § 164-181. Podobnie jak w prawie polskim, oświadczenie woli przedstawiciela, który działa w imieniu zastępowanego i w zakresie kompetencji do zastępstwa (*Vertretungsmacht*), wywołuje bezpośredni skutek dla reprezentowanego (§ 164 ust. 1 BGB). Również analogicznie, w razie braku umocowania reprezentanta czynność przezeń dokonana nie jest bezwzględnie nieważna, ważność czynności prawnej zależy od jej potwierdzenia przez reprezentowanego (§ 177 ust. 1 BGB). W razie gdy druga strona zażąda potwierdzenia czynności przez reprezentowanego, ma on dwa tygodnie na wyrażenie zgody; po upływie tego terminu uważa się, że odmówił zatwierdzenia czynności prawnej (§ 177 ust. 2 BGB).

²²⁷ W literaturze podaje się przypadek reprezentacji jako przykład związania prawem wewnętrznym nie tylko osób przynależących do danej wspólnoty religijnej, ale także pozostałych uczestników obrotu prawnego. Zob. S. Magen, *Körperschaftsstatus...*, s. 107-109.

²²⁸ H. Pree, B. Primetshofer, *Das kirchliche Vermögen...*, s. 150. Należy wskazać, że zgodnie z tradycyjnym ujęciem niemieckiej doktryny prawa wyznaniowego prawo stanowione przez wspólnoty religijne o statusie korporacji prawa publicznego stanowi część szeroko rozumianego prawa publiczne-

Jest to zasadniczo odmienny względem opisanego poniżej system określania zasad działania kościelnych osób prawnych. Normy kościelne stają się skuteczne bez potrzeby jakiegokolwiek szczególnego aktu inkorporacji w państwowy porządek prawny, np. poprzez ich zamieszczenie w statucie, w rejestrze czy na skutek decyzji organu administracji publicznej o zatwierdzeniu. Nie są one jednak skuteczne w sposób bezwzględny, albowiem pomimo włączenia przepisów prawa wewnętrznego w omawianym zakresie do państwowego porządku prawnego, ich naruszenie jest traktowane jako brak umocowania do reprezentacji, a prawo niemieckie przewiduje sytuacje, w których pomimo tego braku czynność prawna jest ważna²²⁹.

I.5.2.2. Umowy ze wspólnotami religijnymi

Wyżej przedstawiono regulacje prawa niemieckiego dotyczące określania przez wspólnoty religijne zasad działania osób prawnych, które są przezeń wykorzystywane do działania w obrocie cywilnoprawnym, mające charakter ogólny w tym znaczeniu, że ich podmiotowy zakres zastosowania nie ograniczał się do konkretnej wspólnoty religijnej, lecz z założenia mają one zastosowanie do wszystkich wspólnot. Nie sposób jednak pominąć, że istnieje cały szereg porozumień pomiędzy krajami związkowymi a konkretnymi wspólnotami religijnymi mającymi status korporacji prawa publicznego²³⁰. Przedmiotem powołanych umów są również kwestie związane z reprezentacją wyznaniowych osób prawnych. Stosunkowo rzadko ograniczają się one jedynie do przyjęcia przez wspólnotę religijną określonych obowiązków informacyjnych związanych z normowaniem przez wspólnotę religijną zasad działania ich osób prawnych. Tak jest jedynie w przypadku konkordatów zawartych z krajami związkowymi Szlezwikiem-Holsztynem w 2009 r.²³¹ (art. 12 ust. 4) i Hamburgiem w 2005 r.²³² (art. 12 ust. 3), które to konkordaty poprzestają na wprowadzeniu obowiązku powiadomienia władz krajowych o wydaniu lub zmianie przepisów dotyczących reprezentacji osób prawnych oraz zarządu ich majątkiem.

Generalnie postanowienia tych umów przewidują przede wszystkim obowiązek przedłożenia przez władzę kościelną (w szczególności biskupów) projektów przepisów diecezjalnych o zarządzie majątkiem wyznaniowych osób prawnych i ich prawno-majątkowej reprezentacji oraz możliwość złożenia sprzeciwu przez władzę

go – zob. J. Jurina, *Der Rechtsstatus der Kirchen und Religionsgemeinschaften im Bereich ihrer eigenen Angelegenheiten*, Berlin 1972, s. 21-22.

²²⁹ Zob. niżej.

²³⁰ Zob. P. Stanisławski, *Porozumienia...*, s. 62-63. Ze względu na znaczną liczbę korporacji prawa publicznego, które stanowią formę prawną działania wspólnot religijnych (ok. 200), oraz znaczną liczbę zawartych umów ich szczegółowe omówienie przekracza możliwości niniejszej pracy i nie jest konieczne dla osiągnięcia jej celów badawczych. Wobec powyższego w dalszej części zostaną przedstawione przykładowe umowy zawierane pomiędzy władzami krajów związkowych a Kościołem Katolickim, które najlepiej obrazują kwestie dotyczące reprezentacji osób prawnych.

²³¹ AAS 101 (2009), Nr 6, s. 539-556.

²³² AAS 98 (2006), Nr 11, s. 825-847.

państwową w sytuacji, gdy nie gwarantują one należytej reprezentacji. Często też zawierają one przepisy o publikacji takich odnośnych kościelnych uregulowań, jak też pozostałych przepisów prawa wewnętrznego, jeśli może to służyć pewności obrotu. Rozwiązanie takie zastosowano w konkordatach zawartych pomiędzy Stolicą Apostolską a Saksonią-Anhalt w 1998 r.²³³ (art. 14 ust. 3), Meklemburgią w 1997 r.²³⁴ (art. 14), Saksonią w 1996 r.²³⁵ (art. 15) oraz Turynią w 1997 r.²³⁶ (art. 21).

Podobne regulacje, choć uzupełnione o bardziej szczegółowe postanowienia, zawiera konkordat Dolnej Saksonii z 1965 r.²³⁷, który określa częściowo skład organów reprezentacyjnych niektórych kościelnych podmiotów²³⁸ oraz przewiduje zniesienie państwowych przepisów dotyczących reprezentacji kościelnych osób prawnych i współdziałania z państwem w tym zakresie (art. 13 wraz z korespondującym § 8 allegatu).

Regulacja w drodze konkordatu ze Stolicą Apostolską kwestii reprezentacji osób prawnych Kościoła Katolickiego w danym kraju związkowym jest procesem długim i złożonym. Stąd w niektórych landach niemieckich władze państwowe poprzestały na zawarciu porozumień z lokalnymi władzami kościelnymi. W ten sposób problemy związane z określaniem przez prawo kanoniczne zasad działania niektórych osób prawnych Kościoła Katolickiego rozwiązano w Berlinie w postaci protokołu ustaleń z miejscowym biskupem diecezjalnym²³⁹. W powołanym dokumencie władze Berlina zobowiązały się na wniosek ordynariusza miejsca opublikować w dzienniku urzędowym kraju związkowego przepisy o zarządzie majątkiem kościelnym oraz te z przepisów prawa kanonicznego, które wpływają na ważność czynności jego dotyczących (pkt V *in fine*). Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku krajów związkowych

²³³ AAS 90 (1998), Nr 7, s. 470-502. Zob. też: H. Pree, B. Primetshofer, *Das kirchliche Vermögen...*, s. 35. Nadto można wskazać, że zgodnie z protokołem dodatkowym do tegoż przepisu na prośbę właściwej władzy kościelnej przepisy te zostaną opublikowane w dzienniku urzędowym Ministerstwa ds. Wyznań, a skarga władz kraju związkowego w zakresie sprzeciwu będzie rozpoznawana w drodze administracyjnoprawnej.

²³⁴ AAS 90 (1998), Nr 2, s. 98-116.

²³⁵ AAS 89 (1997), Nr 9, s. 613-650.

²³⁶ AAS 89 (1997), Nr 11, s. 756-795. W protokole końcowym tego konkordatu wymieniono dotychczasowe ustawy kościelne regulujące zarząd mieniem, a Kościół Katolicki zobowiązał się w przeciągu trzech lat wprowadzić jednolitą regulację w zakresie zarządu jego majątkiem dla całej Turynii.

²³⁷ AAS 57 (1965), Nr 12, s. 834-856.

²³⁸ W parafiach lub podobnych wspólnotach kościelnych w organach reprezentacyjnych uczestniczyć mają w większości ich członkowie, którzy będą wybierani okresowo w drodze bezpośrednich i tajnych wyborów. Dla jednostek zrzeszających parafie lub podobnych wspólnot kościelnych organ reprezentujący będą stanowić w liczbie przeważającej osoby wybrane przez organy reprezentujące parafie lub podobne wspólnoty zainteresowane.

²³⁹ Protokół końcowy konferencji przedstawicieli Biskupa Ordynariusza Berlina i Senatu Berlina w sprawie regulacji zagadnień będących przedmiotem wspólnego zainteresowania z dnia 2 lipca 1970 r., http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/ExterneLinks/DE/Themen/Kirchen_und_Religionsgemeinschaften/Berlin_katholische_gemeinde.html?nn=268184 – 16 II 2012.

Nadrenii-Palatynatu²⁴⁰ (art. 3) oraz Hesji²⁴¹ (art. 3-5), które także zawarły umowy z niektórymi biskupami Kościoła Katolickiego – na mocy tych umów zarząd majątkiem i reprezentacja kościelnych osób prawa publicznego zostanie uregulowana przez kościelne przepisy, a odpowiadające im regulacje państwowe zostaną zniesione.

I.5.3. Fundacje kościelne

Wyżej opisany model recepcji norm prawa wewnętrznego w zakresie ustroju i zasad działania wspólnot religijnych będących korporacjami prawa publicznego nie jest wyłącznym sposobem przejmowania tych norm do krajowego porządku prawnego, w przypadku bowiem niektórych fundacji mamy do czynienia z bezpośrednim odesłaniem do prawa wewnętrznego w omawianej materii²⁴². Zgodnie z § 80 ust. 3 BGB regulacje poszczególnych krajów związkowych dotyczące fundacji kościelnych (*kirchliche Stiftungen*) i fundacji zrównanych z nimi zgodnie z prawem danego kraju związkowego mają pierwszeństwo przed postanowieniami niemieckiego kodeksu cywilnego. Warto w tym miejscu wskazać, że jedynie władze Berlina zdecydowały się w swoich regulacjach dotyczących fundacji w ogóle pominąć kwestię fundacji kościelnych²⁴³.

Ustawodawstwa krajów związkowych w większości przypadków, choć regulują niektóre kwestie dotyczące fundacji kościelnych, uwzględniając ich charakterystykę (zwłaszcza w zakresie sprawowania nadzoru), nie przewidują jednak *expressis verbis* recepcji prawa wewnętrznego w zakresie reprezentacji. W rezultacie wspólnoty religijne na zasadzie autonomii statutowej mogą skutecznie kształtować zasady składania oświadczeń woli fundacji kościelnych. Taki model pozostawienia wspólnotom religijnym możliwości kształtowania zasad reprezentacji, poprzez swoiste przemilczenie i subsydiarne stosowanie reguł ogólnych prawa fundacyjnego, przewiduje ustawo-

²⁴⁰ Umowa z dnia 18 września 1975 r. pomiędzy krajem związkowym Nadrenia-Palatynat i arcybiskupstwem Kolonii oraz biskupstwami Limburgii, Moguncji, Spirytury i Trewiru dotyczące zagadnień pozycji prawnej i zarządu majątku Kościoła Katolickiego (*Vertrag vom 18. September 1975 zwischen dem Land Rheinland-Pfalz und dem Erzbistum Köln sowie den Bistümern Limburg, Mainz, Speyer und Trier über Fragen der Rechtsstellung und Vermögensverwaltung der Katholischen Kirche*), GVBl. 1975, s. 398 i n. z późn. zm.

²⁴¹ Umowa z dnia 29 marca 1974 r. pomiędzy krajem związkowym Hesja i biskupami Fuldy, Limburgii i Moguncji oraz arcybiskupstwem Paderborn (*Vertrag zur Ergänzung des Vertrages des Landes Hessen mit den Katholischen Bistümern in Hessen*), GVBl. 1974, s. 388 i n. z późn. zm.

²⁴² Por. H. P r e e, B. P r i m e t s h o f e r, *Das kirchliche Vermögen...*, s. 149.

²⁴³ Zob. berlińska ustawa z dnia 11 marca 1960 r. o fundacjach (*Berliner Stiftungsgesetz*, StiftG Bln), t. jedn. GVBl. 2003, s. 293 i n.

dawstwo Brandenburgii²⁴⁴, Hamburga²⁴⁵, Hesji²⁴⁶, Kraju Saary²⁴⁷, Meklemburgii²⁴⁸, Nadrenii Północnej-Westfalii²⁴⁹, Nadrenii-Palatynatu²⁵⁰, Saksonii-Anhalt²⁵¹, Szlezwi-ku-Holsztyna²⁵² oraz Turynii²⁵³.

Od wyżej opisanego modelu odeszły jednak niektóre kraje związkowe. Saksonia ogólnie nakazała w swoich ustawach dotyczących fundacji stosowanie przepisów kościelnych i umów państwowo-kościelnych²⁵⁴. Badenia-Wirtembergia przewidziała generalnie odesłanie do przepisów wydanych przez wspólnotę religijną w zakresie zarządu fundacją²⁵⁵. Inny sposób recepcji, polegający na wprowadzeniu zastrzeżenia, że stosowanie przepisów krajowej ustawy o fundacjach ma miejsce jedynie w takim zakresie, w jakim brak jest odpowiednich uregulowań prawa wewnętrznego, przyjęła Brema²⁵⁶ i Dolna Saksonia²⁵⁷. Natomiast Bawaria *expressis verbis* przewidywała wydawanie przez wspólnoty religijne przepisów dotyczących zasad zastępstwa²⁵⁸.

²⁴⁴ Zob. ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o fundacjach dla Kraju Brandenburgii (*Stiftungsgesetz für das Land Brandenburg*, StiftGBbg), GVBl. I 2004, s. 150 z późn. zm.

²⁴⁵ Zob. hamburska ustawa z dnia 14 grudnia 2005 r. o fundacjach (*Hamburgisches Stiftungsgesetz*), GVBl. 2005, s. 521 z późn. zm.

²⁴⁶ Zob. heska ustawa z dnia 4 kwietnia 1966 r. o fundacjach (*Hessisches Stiftungsgesetz*, StiftG HE 1966), GVBl. I 1966, s. 77 z późn. zm.

²⁴⁷ Zob. ustawa z dnia 11 lipca 1984 r. o fundacjach Kraju Saary (*Saarländisches Stiftungsgesetz*), t. jedn. Amtsbl. 2004, s. 1825 z późn. zm.

²⁴⁸ Ustawa z dnia 7 czerwca 2006 r. o fundacjach Kraju Meklemburgii-Pomorza Przedniego (*Stiftungsgesetz des Landes Mecklenburg-Vorpommern*), GVBl. M-V 2006, s. 366.

²⁴⁹ Ustawa z dnia 15 lutego 2005 r. o fundacjach dla Kraju Nadrenii-Północnej Westfalii (*Stiftungsgesetz für das Land Nordrhein-Westfalen*, StiftG NRW), GV. NRW 2005, s. 52 z późn. zm.

²⁵⁰ Krajowa ustawa z dnia 19 lipca 2004 r. o fundacjach (*Landesstiftungsgesetz*, LStiftG), GVBl. 2004, s. 385 i n.

²⁵¹ Ustawa z dnia 20 stycznia 2011 r. o fundacjach Saksonii-Anhalt (*Stiftungsgesetz Sachsen-Anhalt*, StiftG LSA), GVBl. LSA 2011, s. 14.

²⁵² Ustawa z dnia 13 lipca 1972 r. o fundacjach prawa cywilnego ze zdolnością prawną (*Gesetz über rechtsfähige Stiftungen des bürgerlichen Rechts*, StiftG), t. jedn. GVBl. Schl.-H. 2000, s. 208 z późn. zm.

²⁵³ Turyńska ustawa z dnia 16 grudnia 2008 r. o fundacjach (*Thüringer Stiftungsgesetz*, ThürStiftG), GVBl. 2008, s. 561 z późn. zm.

²⁵⁴ Zob. § 14 ust. 4 ustawy z dnia 7 sierpnia 2007 r. o fundacjach Saksonii (*Sächsisches Stiftungsgesetz*, SächsStiftG), SächsGVBl. 2007, s. 386 z późn. zm.

²⁵⁵ Zob. § 25 ust. 1 ustawy z dnia 4 października 1977 r. o fundacjach dla Badonii-Wirtembergii (*Stiftungsgesetz für Baden-Württemberg*), GBl. 1977, s. 408 z późn. zm.

²⁵⁶ Zob. § 16 ust. 2 pkt 3 bremeńskiej ustawy z dnia 7 marca 1989 r. o fundacjach (*Bremisches Stiftungsgesetz*, BremStiftG), Brem. GBl. 1989, s. 163 i n. z późn. zm.

²⁵⁷ Zob. § 20 ust. 2 ustawy z dnia 24 lipca 1968 r. o fundacjach Dolnej Saksonii (*Niedersächsisches Stiftungsgesetz*, NStiftG), Nds. GVBl. 1968, s. 119 i n. z późn. zm.

²⁵⁸ Zob. art. 23 ust. 1 bawarskiej ustawy z dnia 26 listopada 1954 r. o fundacjach (*Bayerisches Stiftungsgesetz*, BayStG), t. jedn. GVBl 2008, s. 834-839. Zob. też w odniesieniu do poprzedniej wersji po-woływanej, a zawierającej analogiczne unormowania: H. Pree, B. Primetshofer, *Das kirchliche Vermögen...*, s. 149.

I.5.4. Wspólnoty religijne działające w powszechnych formach cywilnoprawnych

W zakresie prawa prywatnego organizacje religijne (*Religionsgesellschaften*) uzyskują zdolność prawną (*Rechtsfähigkeit*) zgodnie z powszechnymi przepisami prawa (art. 137 ust. 4 WRV). Innymi słowy kościoły i ruchy religijne mogą działać we wszystkich przewidzianych w prawodawstwie typowych formach prawnych, takich jak stowarzyszenia, fundacje czy spółki handlowe, przy czym według opinii prezentowanych w literaturze wyżej wskazane postanowienie konstytucyjne wyklucza możliwość specjalnego uregulowania tzw. wyznaniowej osobowości prawnej²⁵⁹. W konsekwencji prawo Republiki Federalnej Niemiec nie przewiduje specjalnej, osobnej kategorii osób prawnych prawa prywatnego, stanowiącej formę prawną funkcjonowania w obrocie prawnym wspólnot religijnych, analogicznej do występujących w prawie polskim związków wyznaniowych²⁶⁰.

Wydawać by się mogło, że rozwiązanie takie znacząco ogranicza możliwość kształtowania przez wspólnoty religijne zasad reprezentacji osób prawnych, a także podmiotów innych niż osoby fizyczne, a wyposażonych w zdolność prawną, w postaci których zamierzają one brać udział w obrocie cywilnoprawnym. Analiza jednak szczegółowych unormowań prowadzi do wniosku odmiennego, a mianowicie że prawo niemieckie w szerokim zakresie pozwala na uregulowanie tych kwestii zgodnie z prawem wewnętrznym, a w niektórych sytuacjach i z pewnymi ograniczeniami również na uzależnienie skuteczności czynności prawnej od zgodności z nim.

W pierwszej kolejności należy wskazać na fakt, że niemiecki prawodawca w ustawach regulujących poszczególne kategorie osób prawnych zróżnicował stopień, w jakim dopuszczalne jest kształtowanie zasad reprezentacji i wewnętrznego ustroju. Stosunkowo najmniejszy zakres swobody regulacji tych zagadnień występuje w ustawach regulujących typowe formy prawne prowadzenia działalności gospodarczej, takich jak spółka akcyjna²⁶¹, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością²⁶², spółka

²⁵⁹ S. M ü c k l, *Religious entities...*, s. 109.

²⁶⁰ Należy jednak wskazać na często odrębne uregulowania dotyczące fundacji kościelnych. Zob. podrozdział I.5.3. powyżej.

²⁶¹ Ustawa z dnia 6 września 1965 r. o akcjach (*Aktiengesetz*, AktG), BGBl. I, s. 1089 i n. z późn. zm. Zgodnie z § 78 ust. 1 AktG organem reprezentacji spółki akcyjnej (*Aktiengesellschaft*) jest zarząd (przy czym w przypadku braku zarządu reprezentację bierną sprawuje rada nadzorcza), którego członkowie są uprawnieni łącznie, o ile statut nie stanowi inaczej (§ 78 ust. 2 AktG). Nadto statut może również przewidywać, że członek zarządu będzie mógł reprezentować spółkę samodzielnie lub łącznie z prokurentem (§ 78 ust. 3 AktG). Należy też wskazać, że prawa reprezentacji nie można ograniczyć ze skutkiem wobec osób trzecich (§ 82 ust. 2 AktG).

²⁶² Ustawa z dnia 20 kwietnia 1892 r. o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością (*Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung*, GmbHG), DRGBl. 1892, s. 477 i n. z późn. zm. W przypadku spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung*) kompetencja do reprezentacji przysługuje dyrektorowi (*Geschäftsführer*), zaś gdy jest ich kilku, reprezentacja jest sprawowana łącznie przez wszystkich dyrektorów, chyba że umowa spółki stanowi inaczej (§ 35 GmbHG). Sprawowanej tak reprezentacji nie można ograniczyć ze skutkiem wobec osób trzecich (§ 37 GmbHG).

jawna²⁶³ czy tzw. spółdzielnia rejestrowana²⁶⁴. Wspólnoty religijne, wybierając jedną z wyżej wymienionych form funkcjonowania w obrocie cywilnoprawnym, w praktyce mają jedynie wpływ na skład osobowy organów reprezentacji. W szczególności nie jest możliwe bezpośrednio uzależnienie skuteczności w prawie państwowym danego rodzaju czynności prawnych przez nich dokonanych od współdziałania innych organów (np. poprzez wyrażenie zgody w drodze uchwały), albowiem umocowanie do zastępstwa nie podlega ograniczeniom ze skutkiem wobec osób trzecich²⁶⁵.

Natomiast poza formami prawnymi działalności gospodarczej niemieckie ustawodawstwo przewiduje również takie rodzaje osób prawnych, których ustrój i reprezentacja nie są zdeterminowane normami o charakterze *iuris cogentis*. Wśród nich można wskazać zwłaszcza fundacje i stowarzyszenia prawa cywilnego. W przypadku fundacji jej ustrój jest częściowo wyznaczony przez prawo, a mianowicie musi ona posiadać zarząd, który jest uprawniony do reprezentacji, przy czym dopuszczalne jest skuteczne ograniczenie jego kompetencji do zastępstwa ze skutkiem względem osób trzecich (§ 81 ust. 1 pkt 5 BGB oraz § 26 ust. 1 w zw. z art. 86 BGB). W pozostałym zakresie jej ustrój, w tym kształt zarządu, zasady jego wyboru i zasady zewnętrznego zastępstwa zostają ustalone w ramach czynności prawnej tworzącej fundację, której koniecznym elementem jest nadanie statutu (§ 81 ust. 1 BGB).

Wśród możliwych do wyboru przez wspólnoty religijne prawnych form działania w obrocie państwowym na szczególną uwagę zasługuje jednak przede wszystkim forma stowarzyszenia rejestrowanego niedziałającego w celu prowadzenia działalności gospodarczej (*eingetragene Idealverein*)²⁶⁶, które prawdopodobnie właśnie z uwagi na szeroką możliwość swobodnej regulacji w zakresie ustroju stanowi najczęściej wybieraną formę prawną funkcjonowania kościołów w RFN²⁶⁷. Zasady funkcjonowania takich stowarzyszeń zostały uregulowane w § 21-53 BGB (przepisy ogólne o stowarzyszeniach) oraz § 55-79 BGB (przepisy szczególne dotyczące stowarzyszeń rejestrowanych) i co do zasady pozostawia kwestie wewnętrznej ustroju, kompetencji

²⁶³ Kodeks handlowy z dnia 10 maja 1897 r. (*Handelsgesetzbuch*, HGB), t. jedn. BGBl. III, 4100-1 z późn. zm. Uprawniony do reprezentacji spółki jawnej jest każdy ze wspólników, o ile nie wyłączono w umowie spółki względem niego prawa reprezentowania spółki (§ 125 HGB), przy czym ograniczenia prawa reprezentacji nie są skuteczne względem osób trzecich (§ 126 ust. 2 HGB).

²⁶⁴ Ustawa z dnia 1 maja 1889 r. o spółdzielniach (*Genossenschaftsgesetz*, GenG), t. jedn. BGBl. I 2006, s. 223 i n. z późn. zm. Spółdzielnię reprezentują członkowie zarządu łącznie, przy czym statut może postanawiać inaczej (§25 ust. 1 GenG). W szczególności może on przewidywać, że w imieniu spółdzielni oświadczenia woli składać będzie członek zarządu samodzielnie bądź razem z prokurentem (§ 25 ust. 2 GenG). Podobnie jak w przypadku spółek prawa handlowego, ustanowione ograniczenia reprezentacji nie mają skutku wobec osób trzecich (§ 27 GenG).

²⁶⁵ Do rozważenia pozostaje wprowadzenie ograniczeń reprezentacji pośrednio, a to poprzez odpowiednie uregulowanie sposobu reprezentacji – zob. przyp. 123 powyżej.

²⁶⁶ Należy w tym miejscu zaznaczyć, że wspólnoty religijne mogą też działać jako stowarzyszenia nierejestrowane, do których nie stosuje się dodatkowych wymogów dotyczących stowarzyszeń objętych wpisem do rejestru. Stowarzyszenia nierejestrowane nie posiadają osobowości prawnej, natomiast co do zasady są równorzędne rejestrowanym w większości spraw. Zob. S. M ü c k l, *Religious entities...*, s. 109.

²⁶⁷ *Ibidem*, s. 109. Zob. też: G. R o b b e r s, *Religion...*, s. 131.

decyzyjnej organów, jak również zasad reprezentacji postanowieniom statutowym²⁶⁸. W zakresie reprezentacji zasadniczo jedynym przepisem bezwzględnie obowiązującym jest § 26 ust. 1 BGB, w myśl którego stowarzyszenie musi posiadać zarząd, który reprezentuje stowarzyszenie w czynnościach sądowych i pozasądowych. Pozostałe kwestie, takie jak skład zarządu czy liczba członków zarządu, których współdziałanie jest niezbędne do reprezentacji, mogą być swobodnie regulowane przez statut. Należy też wspomnieć o możliwości ustanowienia w statucie specjalnych przedstawicieli do pewnych czynności prawnych (§ 30 BGB). Najistotniejsza jednak jest możliwość ograniczenia prawa reprezentacji stowarzyszenia przez zarząd i jego członków ze skutkiem wobec osób trzecich (§ 26 ust. 1 zd. 2 BGB).

Analiza powyższych regulacji dotyczących stowarzyszenia rejestrowanego prowadzi do wniosku, że wspólnoty religijne, wybierając tę formę prawną funkcjonowania w państwowym obrocie prawnym, mają swobodę określania zasad reprezentacji. Wspólnoty te mogą ukształtować prawo statutowe w zakresie reprezentacji takiego stowarzyszenia zgodnie z ich prawem wewnętrznym. Wniosku takiego nie zmienia wyżej wspomniana konieczność posiadania zarządu, gdyż jest oczywiste, że każda osoba prawna musi posiadać podmiot ją reprezentujący.

Podsumowując, w przypadku wyboru jednej z powszechnych form osobowości prawnej, wobec zasady ograniczenia zasady samostanowienia do ustaw powszechnie obowiązujących, wspólnoty religijne mogą swobodnie regulować zasady reprezentacji, o ile taką możliwość przewidują państwowe regulacje dotyczące danego typu osoby prawnej. Należy jednak z całą mocą podkreślić, że system ten – w przeciwieństwie do publicznej formy wyznaniowej osobowości prawnej – nie polega na bezpośrednim przejęciu do państwowego porządku prawnego norm prawa wewnętrznego, gdyż te ostatnie w prawie państwowym będą miały charakter norm statutowych, skutecznych na takich samych zasadach i z takimi samymi ograniczeniami, co normy statutowe stanowione przez podmioty niemające charakteru wyznaniowego.

Nawet jednak w przypadku dopuszczalności ograniczenia umocowania do działania za osobę prawną nie zawsze będzie ono wywierało skutek w postaci braku skuteczności oświadczenia woli osoby prawnej. Analiza prawa niemieckiego prowadzi bowiem do wniosku, że skuteczność statutowych ograniczeń reprezentacji może ulegać wyłączeniu. Zasadniczo ograniczenia tej skuteczności mogą mieć dwojaki charakter. Po pierwsze mogą one wynikać z ogólnych uregulowań prawa cywilnego dotyczących działania w imieniu osób prawnych, część ogólna bowiem niemieckiego prawa cywilnego przewiduje sytuacje, w których, pomimo braku uprawnienia do zastępstwa, czynność prawna będzie ważna. Do takich sytuacji należy zaliczyć

²⁶⁸ Kodeks bądź nie reguluje danych kwestii w ogóle, bądź reguluje niektóre z nich na zasadzie przepisów dyspozytywnych, które znajdują zastosowanie, o ile statut nie stanowi inaczej. Przepisy te dotyczą m.in. zasad wyboru zarządu, zasad podejmowania uchwał czy domniemania kompetencji walnego zebrania członków stowarzyszenia (zob. § 40 BGB i przepisy w nim wskazane). Uregulowania o charakterze bezwzględny są nieliczne i dotyczą m.in. odpowiedzialności członków zarządu. Por. ze starszej literatury: J. S. L a n g r o d, *Polskie prawo...*, s. 16-17.

następcze zatwierdzenie czynności zawartej bez umocowania czy niektóre działania pełnomocnika²⁶⁹. Drugim typem ograniczeń są ograniczenia wynikające z uregulowań szczególnych regulujących dany rodzaj osoby prawnej, w szczególności związane z potrzebą ochrony dobrej wiary i pewności obrotu. Wśród tych ostatnich na szczególną uwagę zasługują kwestie związane z istnieniem publicznych rejestrów, z wpisem do których związana jest skuteczność ograniczeń reprezentacji, zmiany statutu czy skuteczność działań osób w takim rejestrze ujętych, a odwołanych z pełnionych funkcji²⁷⁰.

W konsekwencji oznacza to, że w niektórych sytuacjach, pomimo uregulowania zasad reprezentacji zgodnie z prawem wewnętrznym, działania z nim sprzeczne będą ważne w państwowym porządku prawnym. Przykładowo czynność prawna dokonana przez reprezentanta, który zgodnie ze zmienionym prawem wewnętrznym wspólnoty religijnej, którą to zmianę uwzględniono również w statucie, nie miał już w tym zakresie kompetencji, przed wpisem tych zmian do rejestru będzie ważna. Podobnie będzie również w przypadku działania reprezentanta po jego odwołaniu zgodnie z prawem wewnętrznym i stanowiącym jego recepcję prawem statutowym, a przed wykreśleniem jego osoby z rejestru.

Podsumowując, w przypadku wspólnot religijnych, które wybrały funkcjonowanie w obrocie w jednej z powszechnych form cywilnoprawnych, zasada samostanowienia w zakresie reprezentacji wyznaniowych osób prawnych ogranicza się przede wszystkim do decyzji, czy przyjąć którąś z uregulowanych prawem państwowym form prawnych ze wszystkimi tego konsekwencjami dotyczącymi tak ustroju, jak i reprezentacji. Możliwość kształtowania zasad reprezentacji nie wynika bezpośrednio z zasady samostanowienia, a z pozostawienia przez ustawodawcę swobody regulowania tych kwestii w przypadku niektórych typów osób prawnych. Wyżej wymieniony model określania przez wspólnoty religijne zasad reprezentacji osób prawnych prawa prywatnego znajduje również, choć ograniczone, zastosowanie w odniesieniu do wspólnot religijnych mających status korporacji prawa publicznego. Mianowicie powyższe zasady dotyczą tych ostatnich w takim zakresie, w jakim utworzą one, poza istniejącą strukturą osoby prawa publicznego i jej jednostek organizacyjnych, prywatną osobę prawną jako formę prawną swojego działania²⁷¹.

²⁶⁹ H. Pree, B. Primetshofer, *Das kirchliche vermögen...*, s. 151-152.

²⁷⁰ W odniesieniu do stowarzyszeń rejestrowanych należy chociażby wskazać na zasadę, iż ograniczenia prawa reprezentacji zarządu oraz inne uregulowania w zakresie reprezentacji względem przewidzianych w § 26 ust. 2 zd. 1 BGB muszą być zamieszczone w rejestrze, gdyż w przeciwnym wypadku nie można powoływać się na nie względem kontrahenta, chyba że o nich wiedział (§ 70 w zw. z § 68 BGB).

²⁷¹ W szczególności z powodów organizacyjnych lub podatkowych, tak by podmiot już istniejący realizował wyłącznie cele religijne albo służył wyłącznie celom niezarobkowym, nie łącząc tego z działalnością gospodarczą. Zob. H. Pree, B. Primetshofer, *Das kirchliche Vermögen...*, s. 6-7 i 55-56.

I.6. Republika Włoska

I.6.1. Formy prawne wspólnot religijnych

W przeciwieństwie do wcześniej omawianych systemów prawnych Austrii, Francji, Hiszpanii czy Niemiec, w prawodawstwie Republiki Włoskiej nie sposób odnaleźć normatywnej, ogólnej zasady określającej, w ramach jakiej formy prawnej wspólnoty religijne mogą uzyskać osobowość prawną. Można jednak wskazać uregulowania normatywne i formy prawne, które w praktyce są najczęściej wykorzystywane przez wspólnoty religijne. Z tego punktu widzenia należy wyróżnić Kościół Katolicki, którego status jest regulowany przede wszystkim w drodze konkordatów, w oparciu o które nabywają osobowość prawną jego jednostki organizacyjne. W dalszej kolejności należy wskazać wspólnoty religijne, z którymi rząd włoski zawarł porozumienie, a które zawierają szereg przepisów dotyczących ich wyznaniowych osób prawnych. Pewne, aczkolwiek ograniczone znaczenie praktyczne mają również wyznaniowe osoby prawne wspólnot religijnych uznanych na mocy ustawy nr 1159 z dnia 24 czerwca 1929 r. o uprawianiu kultów uznanych przez państwo i małżeństwach zawieranych przed ich duchownymi²⁷². Istotną grupę stanowią natomiast wspólnoty religijne, które działają w oparciu o powszechne prawo stowarzyszeniowe²⁷³.

I.6.2. Wspólnoty religijne o statusie indywidualnym

I.6.2.1. Kościół Katolicki

Zgodnie z włoską konstytucją²⁷⁴ status Kościoła Katolickiego regulują postanowienia umów laterańskich i konkordatów stanowiących ich nowelizację (art. 7 ust. 2 zd. 1). Konstytucja ta stanowi nadto o tym, iż zarówno państwo włoskie, jak i Kościół Katolicki są niezależne i suwerenne (*indipendenti e sovrani*), każde w swoim zakresie (*ciascuno nel proprio ordine*)²⁷⁵. Natomiast brak jest we włoskiej konstytucji przepisów nor-

²⁷² Legge n. 1159 del 24 giugno 1929 *Disposizioni sull'esercizio dei culti ammessi nello Stato e sul matrimonio celebrato davanti ai ministri dei culti medesimi*, G.U. nr 164 z dnia 16 lipca 1929 r.

²⁷³ Por. S. Ferrari, *Entités...*, s. 139; K. Orzeszyna, *Status prawny kościołów i innych związków wyznaniowych w Republice Włoskiej*, Prz. Sejm. 2006, nr 2, s. 65-66. Czasami jednak wyróżnia się także specyficzną formę działania na podstawie Traktatu o Przyjaźni ze Stanami Zjednoczonymi zawartego w 1948 r., którą to formę pominięto w niniejszym opracowaniu ze względu na stosunkowo niewielkie znaczenie w praktyce i status w zasadzie analogiczny do stowarzyszeń. Zob. S. Ferrari, *The Emerging Pattern of Church and State in Western Europe: The Italian Model*, „Brigham Young Law Review” 1995, nr 2, s. 432; K. Orzeszyna, *Status prawny kościołów i innych związków wyznaniowych w Republice...*, s. 70.

²⁷⁴ *Costituzione della Repubblica Italiana*, G.U. z dnia 27 grudnia 1947 r.; tekst w j. pol.: Z. Witkowski, *Konstytucja Republiki Włoskiej*, Warszawa 2004, s. 57-106.

²⁷⁵ P. Stanisławski, *Porozumienia...*, s. 54 i 58. Por. K. Orzeszyna, *Status prawny kościołów i innych związków wyznaniowych w Republice...*, s. 67.

mujących osobowość prawną Kościoła Katolickiego, a tym bardziej zasad składania oświadczeń woli jego wyznaniowych osób prawnych oraz sposobu ich normowania.

Przepisy o osobowości prawnej jednostek organizacyjnych Kościoła Katolickiego można natomiast odszukać w konkordacie laterańskim, jednym z trzech porozumień składających się na tzw. pakty laterańskie²⁷⁶. Konkordat ten potwierdzał osobowość prawną kościelnych podmiotów, które taką osobowość posiadały w chwili jego wejścia w życie, takich jak np. diecezje czy parafie (art. 29 ust. 2 pkt a), oraz normował w pewnym zakresie uzyskiwanie osobowości prawnej prawa cywilnego przez nowo tworzone osoby prawa kanonicznego (art. 31-32)²⁷⁷. Powołany konkordat jednak co do zasady nie regulował ustroju wyznaniowych osób prawnych²⁷⁸ ani zasad składania przezeń oświadczeń woli.

Podobnie szczegółowych regulacji w przedmiocie kompetencji do składania oświadczeń woli za wyznaniowe osoby prawne nie zawiera porozumienie rewidujące konkordat laterański zawarte w 1984 r.²⁷⁹ Natomiast na mocy art. 7 ust. 6 tegoż porozumienia powołano specjalną komisję dwustronną celem opracowania norm szczegółowo regulujących kwestie objęte porozumieniem. Wynikiem prac komisji było przygotowanie dokumentu porządkującego dotychczasowy stan prawny w zakresie reprezentacji wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego. Dokument ten został zatwierdzony oddzielnym porozumieniem państwa włoskiego i Stolicy Apostolskiej zawartym w formie protokołu i podpisanym dnia 15 listopada 1984 r.²⁸⁰ Przepisy, o których mowa, wprowadzono oddzielnie w obu porządkach prawnych (państwowym i kanonicznym). Z mocą w prawie kanonicznym normy te ogłoszono jako dekret Sekretarza Stanu i Prefekta Rady Publicznych Spraw Kościoła²⁸¹, natomiast w prawie państwowym jako ustawę nr 222 z dnia 20 maja 1985 r. o instytucjach i dobrach kościelnych we Włoszech i wspieraniu duchownych katolickich w służbie diecezji²⁸².

²⁷⁶ AAS 21 (1929), Nr 6, s. 275-294.

²⁷⁷ Por. L. Halban, *Pakty...*, s. 60.

²⁷⁸ Zob. jednak np. art. 29 ust. 2 pkt e konkordatu laterańskiego.

²⁷⁹ Umowa między Stolicą Apostolską i Republiką Włoską w sprawie rewizji konkordatu laterańskiego (*Accordo trala Santa Sede e la Repubblica Italiana che apporta modificazioni al concordato lateranense*), AAS 77 (1985), Nr 6, s. 521-535; tekst w j. pol.: „L'Osservatore Romano” 1984, nr 3, s. 20-21; J. Krukowski, *Konkordaty...*, s. 423-430.

²⁸⁰ Protokół zatwierdzenia norm o uregulowaniu kwestii, o których mowa w art. 7 n. 6 Umowy pomiędzy Stolicą Apostolską i Republiką Włoską, która wprowadziła zmiany do konkordatu laterańskiego (*Protocollo di approvazione delle norme per la disciplina della materia di cui all'art. 7 n. 6 dell'Accordo trala Santa Sede e la Repubblica Italiana che apporta modificazioni al concordato lateranense*), AAS 77 (1985), Nr 6, s. 536-537; tekst w j. pol.: J. Krukowski, *Konkordaty...*, s. 431-432.

²⁸¹ Dekret Kardynała Agostino Casaroli Sekretarza Stanu i Prefekta Rady Publicznych Spraw Kościoła (*Decreto il Cardinale Agostino Casaroli, Segretario di Stato, Prefetto del Consiglio per gli Affari Pubblici della Chiesa*), AAS 77 (1985), Nr 6, s. 547-578. Tekst polski zatytułowany „Normy dotyczące instytucji i dóbr kościelnych we Włoszech oraz rewizji zobowiązań finansowych Państwa Włoskiego i jego interwencji w zarząd majątku instytucji kościelnych podpisane 3 czerwca 1985” można odnaleźć w pracy J. Krukowskiego, *Konkordaty...*, s. 437-455.

²⁸² *Disposizioni sugli enti e beni ecclesiastici in Italia e per il sostentamento del clero cattolico in servizio nelle diocesi*, G.U. nr 129 z dnia 3 czerwca 1985 r., dodatek zwyczajny.

Ustawa²⁸³ ta nie reguluje wprost struktury wewnętrznej wyznaniowych osób prawnych ani tym bardziej nie przyznaje konkretnym podmiotom kompetencji do reprezentacji, jak też nie określa warunków, w których ta kompetencja przysługuje. Natomiast zgodnie z jej art. 5 ust. 1 i 2 wyznaniowe osoby prawne powinny być wpisane do rejestru osób prawnych, z którego powinny wynikać zasady funkcjonowania (*norme di funzionamento*) i kompetencje organów reprezentacji (*poteri degli organi di rappresentanza*) wyznaniowych osób prawnych, przy czym zasady te i kompetencje miały zostać sformułowane zgodnie z art. 33 i 34 włoskiego kodeksu cywilnego²⁸⁴.

Należy w tym miejscu wskazać, że powołane przepisy zostały uchylone rozporządzeniem o uproszczeniu procedur uznawania osób prawnych z 2000 r.²⁸⁵, jednak zgodnie z jego postanowieniami (art. 9 ust. 1-3) przepisy nim przewidziane co do zasady mają zastosowanie do wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego, a odwołania zawarte w innych przepisach do uchylonych artykułów włoskiego kodeksu cywilnego należy traktować jak odwołania do tegoż rozporządzenia²⁸⁶. W konsekwencji, na gruncie prawa włoskiego przedmiotowe odesłanie zachowuje moc prawną i wyznaniowe osoby prawne muszą spełniać wymogi przewidziane w obecnie obowiązującym rozporządzeniu.

Zgodnie z art. 3 ust. 4 w zw. z art. 4 ust. 1 rozporządzenia w dziale drugim rejestru wpisuje się imiona i nazwiska oraz numery identyfikacji podatkowej zarządców osoby prawnej ze wskazaniem, którym z nich przysługuje prawo reprezentacji (*il cognome, il nome e il codice fiscale degli amministratori, con menzione di quelli ai quali è attribuita la rappresentanza*)²⁸⁷. Podobnie w myśl art. 4 ust. 2 należy ujawnić zmiany w składzie zarządców, również wskazując, komu przysługuje prawo reprezentacji (*la sostituzione degli amministratori, con indicazione di quelli ai quali è attribuita la rappresentanza*).

²⁸³ Z uwagi na analizowanie w niniejszym rozdziale przepisów prawa państwowego regulującego skuteczność przepisów prawa wewnętrznego kościołów i innych związków wyznaniowych w zakresie reprezentacji ich osób prawnych w dalszej części odwołania będą czynione do przepisów ustawy nr 222/1985, przy czym należy podkreślić, że mają one swoje odpowiedniki w wyżej powołanym dekreście.

²⁸⁴ *Codice Civile*, G.U. nr 79 z dnia 4 kwietnia 1942 r. z późn. zm. Przepisy włoskiego kodeksu cywilnego będące przedmiotem odesłania (art. 33 ust. 2) formułowały obowiązek wpisu do rejestru m.in. imion i nazwisk zarządców (*il cognome e il nome degli amministratori*) ze wskazaniem tych, którym przysługuje prawo reprezentacji (*con la menzione di quelli ai quali è attribuita la rappresentanza*). Także zmiana na tych stanowiskach wraz ze wskazaniem, na kim spoczywa reprezentacja (*la sostituzione degli amministratori con indicazione di quelli ai quali spetta la rappresentanza*), podlegała ujawnieniu w rejestrze (art. 34 ust. 1).

²⁸⁵ Rozporządzenie nr 361 z dnia 10 lutego 2000 r. dotyczące przepisów o uproszczeniu procedur uznawania osób prawnych prawa prywatnego oraz zatwierdzania zmian aktu założycielskiego i statutu (*Regolamento recante norme per la semplificazione dei procedimenti di riconoscimento di persone giuridiche private e di approvazione delle modifiche dell'atto costitutivo e dello statuto*), G.U. nr 286 z dnia 7 grudnia 2000 r.

²⁸⁶ Zob. szerzej: P. Stanisławski, *Porozumienia...*, s. 246 wraz z przyp. 114 oraz s. 250.

²⁸⁷ *Ibidem*, s. 246, przyp. 113. Odnośnie do analogicznych regulacji kodeksu cywilnego – zob. A. Czochra, *Stosunki...*, s. 49.

Recepcja struktury organizacyjnej osób prawnych Kościoła Katolickiego jest realizowana dwojako, co wynika z uregulowań rozporządzenia wykonawczego do ustawy nr 222/1985²⁸⁸. Po pierwsze, poprzez złożenie wraz z wnioskiem o uznanie osobowości cywilnoprawnej przepisów regulujących ustrój danej osoby prawnej oraz wskazanie w nim osób ją reprezentujących (art. 2 ust. 2 pkt b rozporządzenia). Przedstawiając więc kanoniczny statut, z chwilą wpisu do rejestru uzyska on skuteczność cywilnoprawną. Drugi model recepcji przepisów dotyczący struktury organizacyjnej ma charakter bezpośredni, gdyż w odniesieniu do osób prawnych wchodzących w skład hierarchicznego ustroju Kościoła Katolickiego (a więc tych, których ustrój reguluje CIC'1983), instytutów zakonnych i seminariów powołany wyżej przepis zwalnia je z konieczności złożenia statutow, a zatem przepisy prawa kanonicznego mają zastosowanie wprost. Natomiast w świetle art. 15 ust. 2 rozporządzenia w przypadku dokonywania wpisu do rejestru osób prawnych instytucji, które są częścią hierarchicznej struktury Kościoła, statut zostaje zastąpiony przez dekret kanonicznej erekcji wskazujący nazwę, rodzaj i siedzibę jednostki²⁸⁹.

Analizując powyższe, należy stwierdzić, że przepisy dotyczące rejestracji nie przewidują jakiegś konkretnej struktury organizacyjnej, którą musiałaby przyjąć wyznaniowa osoba prawna. W istocie wymagane jest jedynie ujawnienie w rejestrze danych personalnych osób uprawnionych do reprezentacji, a niekiedy również złożenie przepisów ustrojowych ustalających zasady działania osoby prawnej, co zakłada wyłączenie istnienia kompetencji do reprezentowania, pozwalając wspólnocie religijnej przyjąć dowolną strukturę wewnętrzną jej osób prawnych. W konsekwencji tych założeń ustawodawcy włoskiego co do swobody kształtowania wewnętrznego ustroju wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego dopuszczalne jest również wprowadzenie w normach organizacyjnych ograniczeń kompetencji do składania za nie oświadczeń woli. Normy te jednak (na zasadach ogólnych) do swojej skuteczności wymagają zamieszczenia w państwowym rejestrze, w efekcie więc możliwe jest ograniczenie reprezentacji na takich samych zasadach, jak w przypadku powszechnych form osobowości prawnej, czyli na zasadach autonomii statutowej. Nie oznacza to jednak, aby w przypadku wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego recepcja ograniczeń umocowania do składania oświadczeń woli następowała wyłącznie poprzez procedurę wpisu do rejestru.

Konkordat laterański (art. 30 ust. 1) przewidywał, iż tak czynności zwyczajnego, jak i nadzwyczajnego zarządu (*la gestione ordinaria e straordinaria*), mające za

²⁸⁸ Rozporządzenie wykonawcze do ustawy nr 222 z dnia 20 maja 1985 r. (*Regolamento di esecuzione della legge 20 maggio 1985, n. 222*) zatwierdzone dekretem nr 33 Prezydenta Republiki Włoskiej z dnia 13 lutego 1987 r. (*Decret del Presidente della Repubblica 13 febbraio 1987, n. 33*), G.U. nr 41 z dnia 19 lutego 1987 r.

²⁸⁹ Por. też art. 15 ust. 4 omawianego rozporządzenia, który stanowi, że w przypadku innych instytucji kościelnych, które nie posiadają statutu uznanego ze skutkami cywilnymi zawierającego zasady działania instytucji oraz kompetencje organów przedstawicielskich, niezbędne jest zatwierdzenie przez Stolicę Apostolską lub biskupa diecezji wniosku w zakresie, w jakim wpis ma obejmować wyżej wskazane treści.

przedmiot mienie kościelnych instytucji oraz stowarzyszeń, pozostawać będą pod kierownictwem i kontrolą właściwej władzy kościelnej (*ha luogo sotto la vigilanza ed il controllo delle competenti autorità della Chiesa*). Przepis ten wywołał rozbieżności w doktrynie co do jego znaczenia. Wedle poglądu znacznej części autorów wprowadzał on ogólną zasadę, w myśl której przesłanki ważności oświadczeń woli kościelnych podmiotów prawa dotyczących ich majątku były formułowane przez prawo kanoniczne, zatem dochodziło do recepcji prawa wewnętrznego, która często była przewidziana tymże konkordatem²⁹⁰. Wedle przeciwnej koncepcji, przepis ten miał na celu wykluczenie państwowego zarządu majątkiem kościelnym²⁹¹. Powstał spór analogiczny do występującego w Hiszpanii na gruncie konkordatu z 1953 r.²⁹²

Abstrahując od zagadnienia obecnej mocy cytowanego przepisu konkordatu laterańskiego, należy wskazać, że analogiczne postanowienie zawiera wspomniane już wyżej porozumienie rewidujące konkordat laterański z 1984 r. Mianowicie w świetle jego art. 7 ust. 5: „administracja mieniem należącym do instytucji kościelnych podlega kontroli przewidzianej przez prawo kanoniczne” (*l'amministrazione dei beni appartenenti agli enti ecclesiastici è soggetta ai controlli previsti dal diritto canonico*)²⁹³, przy czym zachowane zostają również wymogi prawa włoskiego co do nabywania mienia przez osoby prawne (*controlli previsti dalle leggi italiane per gli acquisti delle persone giuridiche*).

Sformułowania przedmiotowego przepisu wydają się nie pozostawiać wątpliwości co do recepcji norm prawa kanonicznego w zakresie ograniczeń umocowania wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego. Po pierwsze, *expressis verbis* stanowi on o podleganiu kontroli przewidzianej prawem kanonicznym, a sformułowanie takie nie miałoby treści normatywnej, gdyby nie następowała w jego skutek recepcja, albowiem zarząd majątkiem wyznaniowych osób prawnych i bez tego przepisu podlegałby kontroli kanonicznoprawnej (np. biskup wydawałby zgody na alienacje poniżej kwoty najniższej itp.), aczkolwiek nie wywoływałoby to żadnych

²⁹⁰ Również pozostałe postanowienia konkordatu laterańskiego wskazywały na recepcję prawa kanonicznego. Przykładowo warto wskazać na postanowienia dotyczące istniejącego jeszcze wówczas systemu beneficjalnego – w odniesieniu do beneficjów konkordat laterański postanawiał, że ich przyznanie jest skuteczne z chwilą kościelnego nadania (art. 26 ust. 1), a zarząd i przychody, które przynosiły w czasie ich wakowania, podlegały zasadom prawa kanonicznego (art. 26 ust. 2).

²⁹¹ P. Piccoli, *La rappresentanza...*, s. 23. Por. M. Moreno Antón, *op. cit.*, s. 540-542, przyp. 74 oraz s. 544-545, przyp. 77 i tam wskazana literatura.

²⁹² Zob. przyp. 187 powyżej. Warto jednak w tym miejscu wskazać, że w przedmiotowym przepisie konkordatu laterańskiego, w tym samym zdaniu, co cytowane, zawarto również sformułowanie o zakazie interwencji władzy państwowej (*escluso ogni intervento da parte dello Stato italiano*), co przemawia za rozumieniem tego przepisu jako reguły wyłączającej państwo od dokonywania samowolnych zmian w majątku wyznaniowych osób prawnych. Analogicznego fragmentu nie zawierał bliźniaczy art. IV ust. 3 konkordatu hiszpańskiego z 1953 r. Oznacza to, iż na gruncie art. 30 konkordatu laterańskiego argumentacja, iż treścią normatywną omawianego przepisu jest jedynie wykluczenie interwencji państwowej wobec majątku kościelnego doznaje szczególnego wzmocnienia w kontekście wykładni gramatycznej i porównawczej.

²⁹³ Tłum. za: J. Krukowski, *Konkordaty...*, s. 425.

skutków w porządku państwowym. Trudno byłoby się zgodzić, że skutkiem normatywnym miałyby z kolei być tylko nałożenie prawem państwowym na osoby zarządzające mieniem wyznaniowych osób prawnych obowiązków związanych z kontrolą kanoniczną ze skutkiem odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone niedochowaniem przepisów prawa kanonicznego dotyczących teŝe kontroli. Po drugie, równieŝ wykładnia historyczna wydaje się przemawiać za recepcją. Analogiczny przepis konkordatu laterańskiego stanowił o tym, że zarząd ma miejsce „pod nadzorem i kontrolą właściwych władz kościelnych”, nie odwołując się *explicite* do prawa kanonicznego.

Równieŝ kontekst przedmiotowego przepisu przemawia za recepcją. Po pierwsze, w porównaniu z analogicznym przepisem konkordatu laterańskiego brak jest w zdaniu pierwszym mowy o wyłączeniu ingerencji państwowej. Ponadto, w zdaniu drugim mowa jest o podleganiu kontroli przewidzianej prawem włoskim w zakresie nabywania dóbr przez osoby prawne. To ostatnie sformułowanie zdaje się niejako zrównywać kontrolę kanoniczną i państwową.

W konsekwencji powyższego w literaturze powołany przepis umowy z 1984 r. interpretowany jest dość jednoznacznie jako wprowadzający skuteczność w prawie cywilnym w tym zakresie wymogów przewidzianych przez prawo kanoniczne²⁹⁴. Jednakowoŝ włoski model działania osób prawnych cechuje się specyficzną regulacją w zakresie skuteczności ewentualnych ograniczeń reprezentacji. Należy bowiem wskazać, iż w myśl art. 19 włoskiego kodeksu cywilnego, co prawda poświęconemu fundacjom i stowarzyszeniom, ograniczenia reprezentacji (*limitazioni del potere di rappresentanza*), które nie wynikają z rejestru osób prawnych, nie są skuteczne przeciwko osobom trzecim (*non possono essere opposte ai terzi*), chyba że zostanie udowodnione, iż o nich wiedziały (*salvo che si provi che essi ne erano a conoscenza*). W wyŝej powołanej ustawie nr 222/1985 przewidziano analogiczne unormowanie w zakresie ograniczeń reprezentacji wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego. Odchodząc od zasady pełnej i skutecznej recepcji tych ograniczeń, wprowadzono zasadę, iż w celu stwierdzenia nieważności lub bezskuteczności czynności prawnych dokonanych przez instytucje kościelne nie można podnosić zarzutów względem osób trzecich dotyczących ograniczenia prawa reprezentacji lub pominięcia kontroli kanonicznej, o których one nie wiedziały, a które nie wynikają z CIC'1983 lub z rejestru osób prawnych (art. 18)²⁹⁵. Takŝe w tym przepisie nauka włoska wydaje się niekiedy upatrywać skuteczności ograniczeń umocowania wynikających z Kodeksu Prawa Kanonicznego²⁹⁶.

²⁹⁴ Tak: L. L a m a c c h i a, *op. cit.*, s. 564. Równieŝ nauka obca upatruje w powołanym przepisie „wyraźnego uznania skuteczności cywilnej kontroli kanonicznej” – tak: M. M o r e n o A n t ó n, *op. cit.*, s. 544-545, przyp. 77 *in fine*.

²⁹⁵ „Ai fini dell'invalidità' o inefficacia di negozi giuridici posti in essere da enti ecclesiastici non possono essere opposte a terzi, che non ne fossero a conoscenza, le limitazioni dei poteri di rappresentanza o l'omissione di controlli canonici che non risultino dal codice di diritto canonico o dal registro delle persone giuridiche”. Zob. tekst pol. J. K r u k o w s k i, *Konkordaty...*, s. 440.

²⁹⁶ Zob. L. L a m a c c h i a, *op. cit.*, s. 568.

Nie sposób nie zauważyć, że jest to niezwykle specyficzny model recypowania prawa wewnętrznego kościołów i innych związków wyznaniowych w zakresie przesłanek ważności czynności prawnych dokonywanych przez ich osoby prawne. Z jednej bowiem strony przepis art. 18 ustawy nie ogranicza w żadnej mierze recepcji uregulowań prawnokanonicznych w wyżej opisanym zakresie. Należy podkreślić, że unormowanie to nie uchyla ogólnej zasady recepcji prawa kanonicznego do włoskiego porządku cywilnoprawnego w zakresie reprezentacji osób prawnych Kościoła Katolickiego, wyrażonej w art. 7 ust. 5 porozumienia z 1984 r. W istocie bowiem art. 18 jedynie ogranicza dopuszczalność powoływania się przez kościelne podmioty na niespełnienie wymogów kanonicznych przy dokonywaniu przez wyznaniowe osoby prawne czynności prawnych. Powyższy zakaz ma jednak ograniczone zastosowanie i nie obejmuje wszystkich regulacji prawa kanonicznego. Przesłankami niemożności podniesienia zarzutu niespełnienia wymogów prawidłowej reprezentacji, które muszą być spełnione koniunktywnie, są:

- a) brak wiedzy drugiej strony czynności prawnej o istnieniu danego ograniczenia prawa reprezentacji;
- b) dane ograniczenie wynika z innych uregulowań niż Kodeks Prawa Kanonicznego;
- c) dane ograniczenie nie zostało ujawnione w rejestrze osób prawnych.

W praktyce więc możliwa jest pełna recepcja uregulowań prawnokanonicznych, wystarczy bowiem bądź poinformować kontrahenta o istnieniu odpowiednich wymogów prawa kanonicznego, bądź dokonać ich wpisu w rejestrze osób prawnych. Przesłankami więc uchylenia ochrony przewidzianej w art. 18 jest albo wiedza, albo możliwość dowiedzenia się przez drugą stronę czynności prawnej dokonywanej przez instytucję kościelną o istnieniu ograniczeń kanonicznych. W takim wypadku kontrahent wyznaniowej osoby prawnej ponosi ryzyko braku upewnienia się, czy doszło do skutecznej czynności prawnej. Zawsze jednak swoją skuteczność zachowują uregulowania Kodeksu Prawa Kanonicznego, jako regulacji podstawowej, którą kontrahent wyznaniowej osoby prawnej winien znać²⁹⁷.

Podsumowując, nowa regulacja włoska w zakresie normowania ustroju wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego z jednej strony nadal utrzymuje recepcję prawa kanonicznego w odniesieniu do określania przesłanek ważności czynności prawnych wyznaniowych osób prawnych, z drugiej zaś zwiększa ochronę dobrej wiary osób trzecich, zapewniając im praktyczną możliwość weryfikacji istnienia wpływających na tę ważność ograniczeń prawnokanonicznych. Cel ten osiągnięto przy zastosowaniu specyficznej instytucji prawnej, jaką jest ograniczenie prawa podnoszenia określonego rodzaju twierdzeń, co ma znaczenie zwłaszcza w postępowaniach sądowych, w których wskutek zastosowania tej instytucji dochodzi również do ograniczenia kognicji sądu rozpoznającego sprawę²⁹⁸.

²⁹⁷ Por. *ibidem*, s. 568-569.

²⁹⁸ W tym miejscu należy również wskazać na przyjęte przez ustawodawcę włoskiego rozwiązania intertemporalne. W związku z przekształcaniem struktury Kościoła Katolickiego, w szczególności likwi-

Warto w tym miejscu wskazać na wyraźną korelację, jaka zachodzi pomiędzy recepcją przesłanek ważności czynności prawnych a recepcją przepisów o strukturze organizacyjnej. Mianowicie, w obu przypadkach zakłada się, że kontrahent jest wprost związany przepisami Kodeksu Prawa Kanonicznego jako aktu o charakterze zasadniczym dla ustroju Kościoła Katolickiego – tak odnośnie do przesłanek ważności, jak struktury kompetencyjnej instytucji, pozostałe zaś źródła prawa kanonicznego wymagają do uzyskania przezeń pełnej skuteczności współdziałania państwa – w tym przypadku poprzez ujawnienie regulacji prawnokanonicznych w rejestrze osób prawnych.

I.6.2.2. Pozostałe wspólnoty religijne

We włoskim porządku prawnym zgodnie z postanowieniami konstytucji (art. 8 ust. 3) zasadą jest regulowanie sytuacji prawnej kościołów i innych związków wyznaniowych w formie ustaw uchwalonych na podstawie zawieranych pomiędzy oboma stronami porozumień, które to porozumienia publikuje się łącznie z ustawami jako ich załączniki²⁹⁹. Podkreśla się też, że owa zasada bilateralności jest jedną z najbardziej charakterystycznych cech włoskiego prawa wyznaniowego³⁰⁰. W jej myśl, w drodze porozumień uregulowano także kwestie państwowej osobowości prawnej kościelnych jednostek organizacyjnych oraz zasady reprezentacji.

Przepisy te, przewidując możliwość uzyskania osobowości prawnej prawa cywilnego przez jednostki organizacyjne tych wspólnot religijnych, nie regulują jednak ustroju wewnętrznego ich wyznaniowych osób prawnych, pozostawiając to samym wspólnotom religijnym. Przewidują jednak obowiązek wpisu do rejestru, z którego mają wynikać zasady funkcjonowania i kompetencje organów reprezentacji, co w świetle uwag poczynionych wyżej oznacza przedłożenie odpowiednich norm władzom rejestracyjnym³⁰¹.

Tak jest w przypadku Chrześcijańskich Kościołów Adwentystów Dnia Siódmego³⁰² (art. 26 ust. 2), Chrześcijańskiej Unii Ewangelicko-Baptystycznej Włoch³⁰³

dacją beneficjów kościelnych i przekazywaniem ich majątków do rejestrowanych osób prawnych, pomimo wejścia w życie ustawy, a w szczególności art. 18, aż do 31 grudnia 1986 r. utrzymano dotychczasowe zasady skuteczności regulacji prawnokanonicznych przewidujących nieważność aktów przekraczających zwyczajną administrację beneficjów bez spełnienia wymogów kanonicznych. Natomiast w okresie od 1 stycznia 1987 do 31 grudnia 1989 r. w ogóle wyłączono możliwość dokonywania alienacji dóbr i aktów przekraczających zwyczajną administrację bez upoważnień kanonicznych (art. 52 ustawy).

²⁹⁹ P. Stanis, *Porozumienia...*, s. 14, przyp. 14. Por. A. Czocha, *Stosunki...*, s. 48.

³⁰⁰ P. Stanis, *Porozumienia...*, s. 12 i wskazana tam literatura.

³⁰¹ *Ibidem*, s. 56, 244 wraz z przyp. 106 oraz 246.

³⁰² Ustawa nr 516 z dnia 22 listopada 1988 r. o normach regulujących stosunki między państwem i Włoską Unią Chrześcijańskich Kościołów Adwentystów Dnia Siódmego (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e l'Unione italiana delle Chiese cristiane avventiste del 7° giorno*), G.U. nr 283 z dnia 2 grudnia 1988 r., dodatek zwyczajny nr 107 z późn. zm.

³⁰³ Ustawa nr 116 z dnia 12 kwietnia 1995 r. o normach regulujących stosunki między państwem i Chrześcijańską Unią Ewangelicko-Baptystyczną Włoch (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo*

(art. 13 ust. 1), Zgromadzeń Bożych we Włoszech (art. 18 ust. 2)³⁰⁴, Związku Gmin Żydowskich (art. 24 ust. 1-3)³⁰⁵, Kościoła Ewangelicko-Luterańskiego we Włoszech (art. 24 ust. 2)³⁰⁶, Świętej Archidiecezji Prawosławnej Włoch i Egzarchatu dla południowej Europy (art. 18 ust. 2)³⁰⁷, Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych Dni Ostatnich (art. 19 ust. 2)³⁰⁸, Kościoła Apostolskiego we Włoszech (art. 19 ust. 3)³⁰⁹, Włoskiej Unii Buddyjskiej (art. 13 ust. 2)³¹⁰ oraz Włoskiej Unii Hinduistycznej *Sanatana Dharma Samgha* (art. 14 ust. 3)³¹¹. Wprost takiego sformułowania natomiast nie zawiera jedynie ustawa dotycząca sytuacji prawnej wspólnot religijnych reprezentowanych przez Stół Waldensów³¹².

Analogicznie też do opisanych wyżej unormowań dotyczących statusu prawnego Kościoła Katolickiego, ustawy uchwalone na podstawie zawieranych przez włoski rząd porozumień z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi zawierają przepisy o kontroli niektórych czynności prawnych wyznaniowych osób prawnych przez podmioty hierarchicznie wyższe w świetle prawa wewnętrznego. Mianowicie przewidziano, iż czynności prawne zwykłego jak i nadzwyczajnego zarządu (*la gestione ordinaria e gli atti di straordinaria amministrazione*) znajdują się pod kontrolą właści-

Stato e l'Unione Cristiana Evangelica Battista d'Italia), G.U. nr 94 z dnia 22 kwietnia 1995 r., dodatek zwyczajny nr 46 z późn. zm.

³⁰⁴ Ustawa nr 517 z dnia 22 listopada 1988 r. o normach regulujących stosunki między państwem i Zgromadzeniami Bożymi we Włoszech (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e le Assemblee di Dio in Italia*), G.U. nr 283 z dnia 2 grudnia 1988 r., dodatek zwyczajny nr 107.

³⁰⁵ Ustawa nr 101 z dnia 8 marca 1989 r. o normach regulujących stosunki między państwem i Związkiem Włoskich Gmin Żydowskich (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e l'Unione delle Comunità ebraiche italiane*), G.U. nr 69 z dnia 23 marca 1989 r., dodatek zwyczajny nr 21 z późn. zm.

³⁰⁶ Ustawa nr 520 z dnia 29 listopada 1995 r. o normach regulujących stosunki między państwem i Kościołem Ewangelicko-Luterańskim we Włoszech (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e la Chiesa Evangelica Luterana in Italia*), G.U. nr 286 z dnia 7 grudnia 1995 r., dodatek zwyczajny nr 146.

³⁰⁷ Ustawa nr 126 z dnia 30 lipca 2012 r. o normach regulujących stosunki między państwem i Świętą Archidiecezją Prawosławną Włoch i Egzarchatem dla Europy Południowej (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e la Sacra arcidiocesi ortodossa d'Italia ed Esarcato per l'Europa Meridionale*), G.U. nr 183 z dnia 7 sierpnia 2012 r., dodatek zwyczajny nr 168.

³⁰⁸ Ustawa nr 127 z dnia 30 lipca 2012 r. o normach regulujących stosunki między państwem i Kościołem Jezusa Chrystusa Świętych Dni Ostatnich (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e la Chiesa di Gesù Cristo dei Santi degli ultimi giorni*), G.U. nr 183 z dnia 7 sierpnia 2012, dodatek zwyczajny nr 168.

³⁰⁹ Ustawa nr 128 z dnia 30 lipca 2012 r. o normach regulujących stosunki między państwem i Kościołem Apostolskim we Włoszech (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e la Chiesa apostolica in Italia*), G.U. nr 183 z dnia 7 sierpnia 2012 r., dodatek zwyczajny nr 168.

³¹⁰ Ustawa nr 245 z dnia 31 grudnia 2012 r. o normach regulujących stosunki między państwem i Włoską Unią Buddyjską (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e l'Unione Buddhista Italiana*), G.U. nr 14 z dnia 17 stycznia 2013 r.

³¹¹ Ustawa nr 246 z dnia 31 grudnia 2012 r. o normach regulujących stosunki między państwem i Włoską Unią Hinduistyczną *Sanatana Dharma Samgha* (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e l'Unione Induista Italiana, Sanatana Dharma Samgha*), G.U. nr 14 z dnia 17 stycznia 2013 r.

³¹² Ustawa nr 449 z dnia 11 sierpnia 1984 r. o normach regulujących stosunki między państwem i kościołami reprezentowanymi przez Stół Waldensów (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e le chiese rappresentate dalla Tavola valdese*), G.U. nr 222 z dnia 13 sierpnia 1984 r. z późn. zm.

wych władz kościelnych bez ingerencji ze strony państwa³¹³. W istocie jest to prawie dosłowne powtórzenie treści art. 7 ust. 5 konkordatu z 1984 r. i art. 30 konkordatu laterańskiego.

Klauzulę tej treści bez dodatkowych modyfikacji zawierają przepisy ustaw regulujących status Chrześcijańskich Kościołów Adwentystów Dnia Siódmego (art. 25 ust. 1), Chrześcijańskiej Unii Ewangelicko-Baptystycznej Włoch (art. 12 ust. 1) oraz Zgromadzeń Bożych we Włoszech (art. 16 ust. 1).

Podobną treść, choć uzupełnioną o postanowienie dotyczące zatwierdzenia, można odnaleźć w art. 12 ust. 5 ustawy zawierającej normy odnośnie do sytuacji prawnej wspólnot religijnych reprezentowanych przez Stół Waldensów. Jeszcze bardziej precyzyjne postanowienia zawierają ustawy dotyczące działania Związku Gmin Żydowskich (art. 25 ust. 2) oraz Kościoła Ewangelicko-Luterańskiego we Włoszech (art. 23 ust. 1), które przewidują kontrolę zgodnie z postanowieniami statutu oraz wykluczają, oprócz ingerencji władz państwowych, również ingerencję władz samorządowych.

Uchwalone w ostatnim czasie ustawy indywidualne również zawierają analogiczne przepisy, w świetle których czynności zwykłego i nadzwyczajnego zarządu mieniem pozostają pod kontrolą władz kościelnych, bez udziału władz państwowych i samorządowych, nie odwołując się jednak do pojęcia statutu. Mowa tu o ustawach regulujących status prawny Świętej archidiecezji prawosławnej Włoch i Egzarchatu dla południowej Europy (art. 17), Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych Dni Ostatnich (art. 20). Pewne *novum* wprowadziła ostatnio uchwalona ustawa dotycząca Kościoła Apostolskiego we Włoszech, w której wskazano konkretny podmiot (Radę Narodową, *Consiglio Nazionale*), którego kontroli podlegają akty zwyczajnego i nadzwyczajnego zarządu osób prawnych powołanego Kościoła (art. 18 ust. 1).

Z uwagi na podobieństwo omawianych regulacji ustaw indywidualnych niektórych wspólnot religijnych oraz unormowań dotyczących Kościoła Katolickiego aktualność zachowują uwagi dotyczące ich normatywnego znaczenia jako podstaw recepcji ograniczeń umocowania wyznaniowych osób prawnych. W przedmiotowych ustawach brak jest normy, która – tak jak art. 18 ustawy nr 222 z 1985 r. – wskazywałaby na zakres, w jakim można powoływać się względem osób trzecich na naruszenie regulacji prawa wewnętrznego. W konsekwencji zastosowanie w tym zakresie znajdują regulacje ogólne zawarte we włoskim kodeksie cywilnym, w myśl którego nie mogą być podnoszone względem innych uczestników obrotu zarzuty dotyczące ograniczeń reprezentacji, które nie wynikają z rejestru osób prawnych. W rezultacie normy prawa wewnętrznego do swojej skuteczności wymagają bądź wiedzy osoby trzeciej o nich, bądź wpisu w rejestrze.

W przypadku Włoskiej Unii Buddyjskiej i Włoskiej Unii Hinduistycznej *Sanatana Dharma Samgha* brak jest analogicznego przepisu, stanowiącego o kontroli władz kościelnych nad aktami zarządu majątkiem, co może być wynikiem założonej nieza-

³¹³ *Ibidem*, s. 250.

leżności poszczególnych wyznaniowych osób prawnych i brakiem cechy hierarchiczności struktur. Nie oznacza to jednak, że ewentualne ograniczenia reprezentacji nie są przejmowane do państwowego porządku prawnego. Następuje ich recepcja, aczkolwiek na zasadach autonomii statutowej. Warunkiem ich ewentualnej skuteczności jest zamieszczenie ich w statutach i wpisanie do rejestru.

I.6.3. Wspólnoty religijne uznane na mocy ustawy z 1929 r.

Do dnia dzisiejszego status niektórych spośród uznanych na mocy ustawy z dnia 24 czerwca 1929 r. wspólnot religijnych nie został uregulowany w drodze ustaw indywidualnych. W konsekwencji mają do nich nadal zastosowanie przepisy powołanej ustawy, która w zakresie osobowości prawnej i reprezentacji zawiera jedynie przepisy o charakterze rudymenarnym, przewidując właściwie tylko prawo uzyskania osobowości prawnej na mocy dekretu Prezydenta Republiki. W istocie ustawa ta zawiera jedynie normy ogólne, pozostawiając szczegóły wydanym na jej podstawie dalszym aktom prawnym.

Właściwa regulacja dotycząca osób prawnych i zasad ich działania została zamieszczona w dekrecie królewskim z dnia 28 lutego 1930 r.³¹⁴ Dekret ten w art. 10 ust. 2 stanowi mianowicie, że do wniosku o przyznanie osobowości prawnej musi być załączony statut, określający m.in. organy (*organi dell'amministrazione*) i zasady funkcjonowania danej osoby prawnej (*norme di funzionamento di esso*). W rezultacie na zasadzie swobody statutowej pozostawiono kościołom i innym związkom wyznaniowym w znacznej mierze określanie struktury organizacyjnej ich osób prawnych i zasad reprezentacji³¹⁵.

Wobec braku przepisów szczegółowych dopuszczalne jest wprowadzanie w normach ustrojowych ograniczeń umocowania do składania oświadczeń woli wyznaniowych osób prawnych przedmiotowych wspólnot, aczkolwiek ze wszystkimi konsekwencjami stosowania art. 19 włoskiego kodeksu cywilnego, ograniczającymi ich skuteczność względem osób trzecich.

I.6.4. Wspólnoty religijne działające w oparciu o prawo stowarzyszeniowe

We Włoszech, podobnie jak to ma miejsce w przypadku Republiki Federalnej Niemiec, podstawowa regulacja prawna dotycząca stowarzyszeń została zamieszczona

³¹⁴ Dekret królewski nr 289 z dnia 28 lutego 1930 r. o normach dla wykonania ustawy nr 1159 z dnia 24 czerwca 1929 r. o uprawianiu kultów uznanych przez państwo i małżeństwach zawieranych przed ich duchownymi (*Norme per l'attuazione della L. 24 giugno 1929, n. 1159, sui culti ammessi nello Stato e per coordinamento di essa con le altre leggi dello Stato*), G.U. nr 87 z dnia 12 kwietnia 1930 r.

³¹⁵ Por. *ibidem*, s. 56.

w Kodeksie cywilnym³¹⁶. Unormowanie to, znacząco uzupełnione przez inne ustawy szczegółowe, przewiduje w art. 16 ust. 1 m.in. obowiązek zawarcia w akcie założycielskim (w szczególności statucie) przepisów o ustroju i zarządzie stowarzyszenia (*norme sull'ordinamento e sull'amministrazione*). W konsekwencji prawo państwowe nie wyznacza ściśle struktury wewnętrznej stowarzyszenia, co umożliwia wspólnotom religijnym odwzorowanie na zasadach autonomii statutowej swojej struktury wewnętrznej w ustroju stowarzyszenia, aczkolwiek przy zachowaniu stowarzyszeniowego charakteru takiej osoby prawnej.

Podobnie, jak w przypadkach omawianych powyżej, możliwe jest ustanowienie ograniczeń umocowania do działania za osobę prawną, przy czym w pełni zastosowanie znajduje powołany już wcześniej art. 19 włoskiego kodeksu cywilnego. Oznacza to ograniczenie dopuszczalności podnoszenia względem innych uczestników obrotu zarzutów związanych z ograniczeniami reprezentacji do wypadków, w których dane ograniczenie zostało ujawnione w rejestrze osób prawnych lub wykazano, że podmioty trzecie dysponowały wiedzą o tym ograniczeniu w chwili dokonywania transakcji.

I.7. Podsumowanie

Przedstawione powyżej unormowania wybranych państw członkowskich Unii Europejskiej pozwalają wyciągnąć wniosek, że wspólnotom religijnym pozostawia się decyzję co do zasad składania oświadczeń woli przez osoby prawne, za pomocą których zamierzają one brać udział w obrocie cywilnoprawnym. Przedstawione prawodawstwa nie narzucają wspólnotom religijnym i ich jednostkom organizacyjnym osobowości prawnej, pozostawiając im wybór co do formy osobowości prawnej, z której chcą skorzystać. W konsekwencji również wspólnota religijna decyduje o zasadach, według których jej osoby prawne będą składać oświadczenia woli. Nie oznacza to jednak, że wspólnoty religijne mają dowolność w kształtowaniu zasad reprezentacji osób prawnych stanowiących ich formę udziału w obrocie prawnym. Zakres swobody wspólnot religijnych w tym zakresie określa ustawodawstwo państwowe. Swoboda ta polega na tym, że wspólnota religijna, decydując się na wykorzystanie określonej formy osobowości prawnej, wybiera zarazem przewidziane w prawie państwowym normy o charakterze *iuris cogentis* składania oświadczeń woli. W tym sensie wspólnota religijna ma swobodę w kształtowaniu zasad reprezentacji w Republice Federalnej Niemiec, nawet wybierając formę prawną spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, której ustrój i zasady reprezentacji są wyznaczone ustawą, gdyż wybierając tę formę osobowości prawnej, zarazem decyduje się na te zasady reprezentacji.

Swoboda w rozumieniu przedstawionym powyżej jest jak najbardziej zgodna ze standardami wolności sumienia i wyznania w aspekcie instytucjonalnym, najczęściej

³¹⁶ Zob. też K. Orzeszyna, *Status prawny kościołów i innych związków wyznaniowych w Republice...*, s. 70.

jednak zostaje uzupełniona o umożliwienie wspólnotom religijnym funkcjonowania w formie osobowości prawnej o ustroju niemal nieuregulowanym bądź tylko szczerunkowo unormowanym normami *iuris cogentis* prawa państwowego. W szczególności mowa tu o powszechnych formach prawnych osobowości prawnej – stowarzyszeniu i fundacji. Takie elastyczne formy prawne przewidziano w Republice Austrii, Królestwie Hiszpanii, Republice Federalnej Niemiec, Republice Włoskiej, a nawet w Republice Francuskiej, powszechnie uznawanej za państwo separacji wrogiej.

W tych powszechnych formach osobowości prawnej o daleko posuniętej w regulowaniu ustroju autonomii statutowej wspólnoty religijne mogą odwzorowywać swój ustrój oraz zasady składania oświadczeń woli zgodnie z własnym samorozumieniem, aczkolwiek najczęściej tylko w takim zakresie, w jakim jest on zgodny z istotą danej formy osobowości prawnej. W szczególności formy prawnej stowarzyszenia funkcjonującej na zasadzie demokratyzmu i zrzeszeniowego charakteru nie da się zastosować do wspólnot religijnych działających w oparciu o koncepcje hierarchicznego podporządkowania i władzy nie pochodzącej z demokratycznych wyborów. Z tego względu w niektórych z analizowanych państw (Republice Austrii, Królestwie Hiszpanii) wprowadzono do prawodawstwa specjalną formę prywatnej osobowości prawnej dostępną wyłącznie wspólnotom religijnym, której ustrój wspólnoty religijne mogą niemal całkowicie swobodnie unormować zgodnie z własnym samorozumieniem.

Niejednokrotnie również kwestie ustroju osób prawnych wspólnot religijnych pozostawiono w zupełności samym wspólnotom religijnym, przejmując do państwowego porządku prawnego bądź wprost, bądź na zasadzie norm o charakterze statutowym regulacje prawa wewnętrznego wspólnot religijnych. Tak się dzieje w szczególności w przypadku wyznaniowych osób prawnych prawa prywatnego (Hiszpania, Włochy) czy publicznego (Austria, Republika Federalna Niemiec).

Przedstawione wyżej sposoby recepcji (odesłanie do prawa wewnętrznego na zasadzie norm prawa państwowego, odesłanie do prawa wewnętrznego na zasadzie norm statutowych, odwzorowanie na zasadzie autonomii statutowej w przepisach ustrojowych przewidzianych prawem państwowym) pozwalają na zapewnienie na forum prawa cywilnego skuteczności prawa wewnętrznego wspólnot religijnych w zakresie zasad składania oświadczeń woli przez wykorzystywane przez nie do udziału w obrocie osoby prawne.

Szczególne zagadnienie w zakresie zasad składania oświadczeń woli przez osoby prawne stanowiące formę udziału wspólnot religijnych w obrocie cywilnoprawnym stanowi kwestia ograniczenia umocowania organów reprezentacji. W tym zakresie można wyróżnić całe spektrum szczegółowych rozwiązań stosowanych w analizowanych systemach prawnych państw członkowskich Unii Europejskiej. Można je określić mianem modeli: „zerowego zaufania”, „ograniczonego zaufania” i „zaufania” lub odpowiednio modelami: „braku skuteczności ograniczeń umocowania”, „skuteczności warunkowej” bądź „skuteczności automatycznej”.

Pierwszy model zakłada brak dopuszczalności ograniczenia kompetencji do składania oświadczeń woli ze skutkiem wobec osób trzecich. Rozwiązanie to w sposób możliwie najpełniejszy chroni dobrą wiarę kontrahentów osób prawnych stanowią-

cych formę prawnego uczestnictwa w obrocie wspólnot religijnych. W tym modelu wspólnoty religijne nie mogą, wykorzystując instytucję ograniczeń reprezentacji, zapewniać skuteczności swojego prawa wewnętrznego w państwowym porządku prawnym, zaś ewentualne przekroczenie zastrzeżonych granic reprezentacji rodzi jedynie po stronie piastunów organów reprezentacji odpowiedzialność o charakterze korporacyjnym. Rozwiązanie to znajduje zastosowanie najczęściej w udostępnionych wspólnotom religijnym powszechnych formach osobowości prawnej i jest pochodną przyjętych przez ustawodawcę założeń co do regulujących je przepisów. W szczególności występuje ono w przypadku spółek prawa handlowego w Republice Federalnej Niemiec oraz stowarzyszeń w Republice Austrii. Taki system występuje również w przypadku wyznaniowych osób prawnych na francuskich terytoriach zamorskich.

Drugi z występujących modeli zakłada możliwość ograniczenia reprezentacji ze skutecznością względem osób trzecich na zasadzie przedkładanych norm ustrojowych (najczęściej statutu) i związanej z tym autonomii statutowej. Jest to model stosowany najczęściej i niekiedy przewiduje dodatkowe warunki (zwłaszcza o charakterze rejestracyjnym), od których uzależniona jest skuteczność tych ograniczeń wobec kontrahentów osób prawnych, przez które uczestniczą w obrocie wspólnoty religijnej. Należy jednak wskazać, że ustawodawstwa często przewidują także przypadki, w których czynność przekraczająca granice umocowania będzie jednak ważna i skuteczna (np. wobec dobrej wiary osoby trzeciej). Model ten jest realizowany zarówno w przypadku powszechnych form osobowości prawnej (stowarzyszenia, w tym stowarzyszenia kultowe we Francji; stowarzyszenia w Republice Federalnej Niemiec), jak i w przypadku specjalnych form wyznaniowej osobowości prawnej (wspólnoty religijne rejestrowane w Republice Austrii, wyznaniowe osoby prawne działające w oparciu o LOLR oraz niektóre osoby prawne Kościoła Katolickiego w Hiszpanii).

Trzeci model zakłada również skuteczność ograniczeń umocowania do składania oświadczeń woli w imieniu osób prawnych wspólnot religijnych, jednak, w odróżnieniu od poprzedniego, nie warunkuje skuteczności tych ograniczeń od jakiegoś aktu inkorporacji norm ustrojowych do państwowego porządku prawnego (np. zatwierdzenia statutu, przedłożenia władzom, rejestracji statutu przez sąd), lecz dokonuje automatycznej recepcji norm prawa wewnętrznego, przewidujących dodatkowe warunki dla dokonywania określonych czynności prawnych. Model ten w maksymalnym zakresie szanuje samorozumienie wspólnoty religijnej i jej prawo wewnętrzne, zarazem jednak jest najbardziej niebezpieczny dla obrotu cywilnoprawnego. Z tych przyczyn rozwiązanie to najczęściej jest zarezerwowane tylko dla części wspólnot religijnych działających w analizowanych państwach członkowskich – z zasady najstarszych, najdłużej działających w danym państwie i największych, co w świetle działań prawodawców przemawia za obdarzeniem ich zaufaniem w przedmiotowej kwestii.

We wspomnianym modelu trzecim można wyróżnić dwa podtypy. W pierwszym następuje przejście norm prawa wewnętrznego na zasadzie analogii do statutów innych osób prawnych ze wszystkimi tego konsekwencjami. W szczególności przewidzianą niekiedy w przepisach dotyczących działania osób prawnych jako takich ważnością czynności prawnych dokonanych przy braku umocowania. Rozwiązanie to

zastosowano w przypadku zakonnych osób prawnych Kościoła Katolickiego w Hiszpanii, niektórych fundacji kościelnych w Republice Federalnej Niemiec czy przepisów CIC'1983 w Republice Włoskiej. Drugi podtyp przejmuje prawo wewnętrzne ze skutecznością norm prawa państwowego, a warunki przewidziane w tym pierwszym traktowane są co do zasady jak *condicio iuris* prawa cywilnego. Takie rozwiązanie zastosowano w przypadku publicznych wyznaniowych osób prawnych w Republice Austrii i Republice Federalnej Niemiec. Niekiedy sporne jest, do której grupy należą konkretne rozwiązania (hierarchiczne osoby prawne Kościoła Katolickiego w Hiszpanii). W tym modelu również (w obu jego podtypach), wskutek odesłania do prawa wewnętrznego, staje się ono bezpośrednio skuteczne w państwowym porządku prawnym bez każdorazowego odrębnego aktu inkorporacji. W konsekwencji sądy państwowe przy rozstrzyganiu sporów o skuteczność oświadczeń woli składanych za osobę prawną biorą pod uwagę prawo wewnętrzne, uznając je za podstawę swoich orzeczeń³¹⁷.

Podziałowi przedstawionemu wyżej wymykają się niektóre regulacje prawa włoskiego. W tym przypadku (poza regulacjami CIC'1983 i ewentualnie spornym znaczeniem niektórych przepisów regulacji indywidualnych) mamy do czynienia z systemem *sui generis*, pośrednim pomiędzy dwoma ostatnimi modelami. W przypadku bowiem Republiki Włoskiej następuje pełna recepcja przepisów prawa wewnętrznego, która teoretycznie jest skuteczna w zakresie ograniczeń reprezentacji wobec osób trzecich, jednak w praktyce przez wprowadzenie procesowej instytucji ograniczenia możliwości podnoszenia zarzutów realizacja tej skuteczności zależy od pewnych dodatkowych warunków (zamieszczenia w rejestrze). Teoretycznie więc jest to model swoisty, aczkolwiek z praktycznego punktu widzenia wyraźnie zbliża się on do przedstawionego powyżej modelu pośredniego.

Powyższa typologia wymaga uzupełnienia o szczerłkowo występujący obecnie system, w którym dokonuje się recepcji norm prawa wewnętrznego poprzez samodzielne odwzorowanie przez ustawodawcę świeckiego w przepisach prawa państwowego. Rozwiązanie to, obecnie archaiczne, właściwe regulacjom i formom osobowości prawnej wspólnot religijnych o charakterze historycznym występuje m.in. we Francji (wyznaniowe osoby prawne departamentów Górnego Renu, Dolnego Renu i Mozeli).

Podsumowując, rzadko ustawodawstwo państwowe jest jednolite w regulacji ograniczeń umocowania i przejmowania w tym zakresie wymogów prawa wewnętrznego (jedynie we Francji zbliżono się do takiej jednolitości). W istocie wyraźnie można zauważyć, że analizowane ustawodawstwa w przypadku nowych ruchów religijnych skłaniają się do modelu ograniczonego zaufania, z jednej strony umożliwiając wspólnotom religijnym uzależnienie od zgodności z prawem wewnętrznym skuteczności reprezentacji ich osób prawnych na zasadzie ograniczeń umocowania do składania oświadczeń woli, zarazem wprowadzając kontrolę i mechanizmy służące pewności

³¹⁷ Por. jednak odmiennie: M. Pietrzak, *Prawo wewnętrzne (kanoniczne)*..., s. 144.

obrotu i ochronie dobrej wiary uczestników tego obrotu. Równie wyraźnie da się zauważyć tendencję do automatycznej recepcji (modelu zaufania) prawa wewnętrznego w przypadku tradycyjnych wspólnot religijnych, które zasadniczo dają rękojmię niewykorzystywania skuteczności prawa wewnętrznego do czynienia wybranych (niekorzystnych) czynności prawnych bezskutecznymi, np. poprzez antydatowanie aktów prawa wewnętrznego wprowadzających wymogi co do czynności prawnych ich osób prawnych, jak i rękojmię stałości prawa wewnętrznego, umożliwiającą kontrahentom zapoznanie się z nim i przyzwyczajenie do jego skuteczności. Z pewnością zaś można orzec, iż ograniczenia reprezentacji wyznaniowych osób prawnych i recepcja przepisów prawa wewnętrznego w tym zakresie nie są zjawiskiem niespotykanym w prawie państw europejskich systemu rozdziału kościoła i państwa, lecz przeciwnie są niezwykle często stosowaną formą regulacji przedmiotowego zagadnienia.

Rozdział II.

Kształtowanie zasad reprezentacji wyznaniowych osób prawnych w Polsce w latach 1918-1989

II.1. Uwagi wstępne

Pierwotnie, po odzyskaniu niepodległości, Rzeczpospolita nie posiadała jednolitego prawa wyznaniowego i podobnie jak to miało miejsce w stosunku do całego systemu prawa, obowiązywały przepisy państw zaborczych³¹⁸. W pierwszej kolejności należy więc przyrzeć się uregulowaniom niemieckim, austriackim i rosyjskim w zakresie osobowości prawnej kościołów i innych związków wyznaniowych, w szczególności zasad określania ich struktury organizacyjnej i reprezentacji. Regulacje te różniły się między sobą znacząco i stanowiły odzwierciedlenie różnorodnego podejścia przez te państwa do kwestii religii jako takiej oraz poszczególnych wyznań³¹⁹.

II.2. Prawo państw zaborczych

II.2.1. Była dzielnica austriacka

W świetle prawa austriackiego osobowość prawną posiadały wyłącznie wspólnoty religijne prawnie uznane na podstawie aktu prawa państwowego (osobnej ustawy lub

³¹⁸ Por. M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, s. 111; J. Osuchowski, *Prawo wyznaniowe Rzeczypospolitej Polskiej: 1918-1939. Węzłowe zagadnienia*, Warszawa 1967, s. 70; K. Krasowski, *Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historycznoprawne*, Warszawa-Poznań 1988, s. 4 i 18; J. Sawicki, *Studia...*, s. 2; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 4-6.

³¹⁹ Por. K. Krasowski, *op. cit.*, s. 4, 22-23; J. Osuchowski, *Prawo...*, s. 70. Ogólnie na temat relacji pomiędzy państwami zaborczymi a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi – zob. m.in. J. Krukowski, *Prawo...*, s. 37-38; H. Misztal [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo...*, s. 24-25; M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, s. 111.

rozporządzenia wydanego na podstawie ustawy o uznawaniu wspólnot religijnych³²⁰), nabywające wskutek takiego uznania osobowość publicznoprawną, a określane w orzecznictwie niekiedy terminem „korporacje wyznaniowe”³²¹. Pozostałe wspólnoty religijne miały wyłącznie status religii tolerowanych bez osobowości prawnej, a nawet bez możliwości organizowania się w formie prywatnoprawnego stowarzyszenia³²².

Podstawowe elementy dawnego austriackiego ustawodawstwa regulującego zasady reprezentacji wyznaniowych osób prawnych zasadniczo występują w Republice Austrii bez większych zmian aż do dnia dzisiejszego. W szczególności na terenie zaboru austriackiego w 1918 r. obowiązywał, pozostający w mocy także dziś, Powszechny kodeks cywilny³²³ (zwłaszcza jego § 867) oraz postanowienia ustawy o prawnym uznaniu wspólnot religijnych z 1874 r.³²⁴ Zatem w odniesieniu do ogólnych zasad wyznaczania reguł reprezentacji wyznaniowych osób prawnych na terenie zaboru austriackiego w chwili odzyskania przez Polskę niepodległości aktualne pozostają uwagi sformułowane na gruncie analizy obecnych uregulowań austriackich. W szczególności przejęte w 1918 r. prawo austriackie przewidywało określanie zasad działania wyznaniowych osób prawnych przez wspólnotę religijną w jej prawie wewnętrznym (konstytucji) lub w każdorazowym statucie indywidualnej wyznaniowej osoby prawnej oraz skuteczność zawartych w nich ograniczeń reprezentacji (zob. podrozdział I.2.2.).

Występujące w 1918 r. różnice względem obecnego stanu prawnego w kwestii reprezentacji wyznaniowych osób prawnych uznanych wspólnot religijnych były wynikiem regulacji indywidualnych, skierowanych do poszczególnych wspólnot religijnych i ich osób prawnych. W przypadku bowiem wspólnot religijnych, których uznanie nie zostało dokonane w trybie rozporządzeniowym, lecz na podstawie osobnej ustawy, lub uznanych historycznie, ale których status został uregulowany w ustawie indywidualnej, sposób kształtowania zasad reprezentacji wprowadzony tymiż ustawami różnił się nieco od rozwiązań stosowanych w samej ustawie o uznaniu wspólnot religijnych. Ustawy te bądź obecnie nie obowiązują wskutek ich całkowitego uchylecia, bądź zostały zmodyfikowane dwudziestowiecznymi nowelizacjami³²⁵. Przedmiotowe regulacje, mające obecnie znaczenie historyczne, zostaną omówione poniżej.

³²⁰ Wspomnianej już wcześniej w podrozdziale I.2.2. powyżej i obowiązującej po dzień dzisiejszy w nieco tylko zmienionej postaci.

³²¹ Zob. m.in. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 1922 r., I. rej. 687; OSP 1921-1922, poz. 459, s. 400.

³²² K. Krasowski, *op. cit.*, s. 32; J. Sawicki, *Studia...*, s. 369; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 110-114.

³²³ S. Grzybowski [w:] *System prawa cywilnego. Część ogólna*, red. idem, t. I, Wrocław 1985, s. 35. Na części terytorium odziedziczonego po Austro-Węgrzech (Spisz i Orawa) w 1918 r. obowiązywało cywilne prawo węgierskie. Jednak już w 1922 r., na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 14 września 1922 r. w przedmiocie organizacji sądownictwa na Spiszu i Orawie i rozciągnięcia na ten obszar mocy obowiązującej niektórych ustaw i rozporządzeń, Dz. U. z 1922 r., Nr 90, poz. 833, na tereny te rozciągnięto obowiązywanie omawianego prawa austriackiego za wyjątkiem prawa małżeńskiego i niektórych przepisów prawa spadkowego. Zob. ibidem, s. 37. Z uwagi na ograniczony zasięg terytorialny, szybkie uchylenie i niewielkie znaczenie dla tematu niniejszej pracy cywilne prawo węgierskie zostaje pominięte.

³²⁴ S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 111.

³²⁵ Kwestie zasad działania wyznaniowych osób prawnych Muzułmańskiego Związku Wyznaniowego pominięto, albowiem uznająca tę wspólnotę religijną ustawa z 1912 r. w kwestii zewnętrznych sto-

II.2.1.1. Kościół Starokatolicki

Kościół Starokatolicki został uznany rozporządzeniem ministerialnym³²⁶ wydanym na podstawie § 2 AnnerkG³²⁷. Wobec braku przepisów indywidualnych w zakresie zasad działania osób prawnych zastosowanie znajdowały wprost unormowania ustawy o uznaniu wspólnot religijnych. W konsekwencji powołana wspólnota religijna dysponowała pełną swobodą w zakresie kształtowania zasad składania oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne na zasadzie autonomii statutowej, w szczególności mogła ona wprowadzać ograniczenia reprezentacji ze skutkiem wobec osób trzecich.

II.2.1.2. Ewangelicki Kościół Braterski

Sytuacja prawna Ewangelickiego Kościoła Braterskiego (hernhutów) kształtowała się podobnie do statusu Kościoła Starokatolickiego. Wspólnota ta została uznana rozporządzeniem z 1880 r.³²⁸ w trybie ustawy o uznaniu. W rezultacie funkcjonowała ona wyłącznie w oparciu o przepisy tej ostatniej na zasadzie autonomicznego kształtowania konstytucji wewnętrznej i statutów poszczególnych gmin wyznaniowych, w tym zasad i ograniczeń reprezentacji, skutecznych w państwowym porządku prawnym.

II.2.1.3. Kościół Menonicki

Niemal zupełnie analogicznie przedstawiała się sytuacja prawna innej wspólnoty ewangelickiej – menonitów. Nie stanowiła ona formalnie na mocy AnnerkG uznanej jako całość wspólnoty religijnej, odrębnej od Ewangelickiego Kościoła wyznań augsburskiego i helweckiego. Tworzenie poszczególnych jednostek organizacyjnych (gmin) działających na podstawie odrębnych statutów następowało w trybie ustawy o uznaniu i wymagało wyłącznie zatwierdzenia władzy państwowej³²⁹. Czyniło to

sunków, w tym wyznaniowych osób prawnych, odsyłała do rozporządzenia, które miało zostać wydane na jej podstawie. Zob. też J. Sawicki, *Studia...*, s. 180. W związku z wybuchem I wojny światowej prace nad rozporządzeniem nie zostały zakończone i odpowiedni akt prawa państwowego nie został wydany do chwili odzyskania przez Rzeczpospolitą niepodległości.

³²⁶ Rozporządzenie ministra wyznań i oświecenia z dnia 18 października 1877 r., którym orzeczono zostaje uznanie społeczności religijnej starokatolickiej [tytuł zaczerpnięty z polskiego urzędowego wydania austriackiego promulgatora] (*Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 18 October 1880, womit die Anerkennung der altkatholischen Religionsgemeinschaft ausgesprochen wird*), RGBl. z 1887 r., Nr 24, poz. 99, s. 210.

³²⁷ J. Sawicki, *Studia...*, s. 331. Por. J. S. Langrod, *Wyznania*, [w:] K. W. Kumaniecki, J. S. Langrod, Sz. Wachholz, *Zarys ustroju, postępowania i prawa administracyjnego w Polsce*, Kraków–Warszawa 1939, s. 365-366; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 89 i 92-93.

³²⁸ Rozporządzenie Ministra wyznań i oświaty z dnia 30 marca 1880 r. dotyczące się uznania Kościoła braci ewangelickich [pis. oryg. z polskiego urzędowego wydania austriackiego promulgatora] Kościoła braci Herrnhuckich (*Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 30 März 1880, womit die Anerkennung der evangelischen Brüderkirche (Herrnhuter-Brüderkirche) ausgesprochen wird*), RGBl. z 1880 r., Nr 16, poz. 40, s. 152.

³²⁹ J. Sawicki, *Studia...*, s. 348, który jednak w zatwierdzeniu statutu i jego poszczególnych przepisach upatruje uznania tej wspólnoty religijnej jako odrębnej od Ewangelickiego Kościoła wyznań augsburskiego i helweckiego – zob. *ibidem*, s. 350-351.

gminy menonickie osobami prawnymi z ustrojem uregulowanym swobodnie przez tę wspólnotę religijną, niewyznaczoną przepisami wydanymi przez władzę państwową i skutecznymi względem osób trzecich, jako częściami uznanego prawnie wymienionego wyżej Kościoła.

II.2.1.4. Kościół Prawosławny

Wydany w 1781 r. patent tolerancyjny skutkował uzyskaniem przez Kościół Prawosławny statusu wyznania uznanego w późniejszych Austro-Węgrzech. Nie wydano jednak żadnych ustaw indywidualnych regulujących zewnętrzne relacje tego kościoła. W konsekwencji w II Rzeczypospolitej na terenie byłego zaboru austriackiego podstawą prawną działania wyznaniowych osób prawnych była AnnerkG³³⁰. W rezultacie prawo wewnętrzne (ogólna konstytucja) tego kościoła wyznaczała zasady reprezentacji wyznaniowych osób prawnych (o ile uzyskały one osobowość prawną w trybie przewidzianym AnnerkG), a w ich braku odpowiednie statuty, podlegające państwowemu zatwierdzeniu. Dokumenty te normowały ograniczenia umocowania ze skutkami przewidzianymi w § 867 ABGB.

II.2.1.5. Żydowska Wspólnota Wyznaniowa

Stosunkowo najmniejsze różnice pomiędzy przepisami indywidualnymi obecnie obowiązującymi w Republice Austrii a prawodawstwem zaborczym przejętym w 1918 r. dotyczą Żydowskiej Wspólnoty Wyznaniowej³³¹, której ustawa indywidualna, choć w znowelizowanej formie, obowiązuje nadal. W przeciwieństwie do obecnie obowiązujących rozwiązań, w których zasady składania oświadczeń woli regulują wyłącznie statuty poszczególnych gmin, a ustawodawstwo nie zawiera właściwie żadnych regulacji co do wewnętrznego ustroju i zasad reprezentacji żydowskich gmin wyznaniowych, odsyłając w tym zakresie do statutów poszczególnych gmin (§ 5 ust. 4 pkt 5-7 IsraelitenG), pierwotne brzmienie³³² ustawy wyznaczało w pewnym zakresie ich strukturę organizacyjną³³³. Mianowicie przewidziano w przypadku poszczególnych

³³⁰ *Ibidem*, s. 270-271.

³³¹ Należy w tym miejscu dodać, że prawo austriackie traktowało karaimską wspólnotę religijną, występującą jedynie w Haliczu, za część korporacji wyznania mojżeszowego i jako taką za żydowską gminę wyznaniową ze wszystkimi tego konsekwencjami, w szczególności regułami dotyczącymi ustalania zasad składania oświadczeń woli zawartymi w przepisach prawa państwowego i normach statutowych. Zob. W. Kumaniecki, *Administracja wyznaniowa*, [w:] K. W. Kumaniecki, B. Wasiutyński, J. Panekko, *Polskie prawo administracyjne w zarysie*, cz. I, Kraków, ca. 1930, s. 244; J. Sawicki, *Studia...*, s. 198 i 199-200, przyp. 1; S. Piekarski, *op. cit.*, s. 91; W. Piotrowicz, *Z zagadnień wyznaniowych w Polsce*, Wilno 1929, s. 196-197; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 102. Na temat regulacji wcześniejszych odnośnie do osób prawnych wspólnoty żydowskiej – zob. S. Kutrzeba, *Sprawa żydowska w Polsce: szkic historyczny*, Lwów 1918, s. 64 i 66.

³³² Tekst pierw. w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 251-259.

³³³ Na temat regulacji wcześniejszych – zob. S. Kutrzeba, *Historia ustroju Polski w zarysie*, t. IV, Lwów 1920, s. 158-161; S. Piekarski, *op. cit.*, s. 88.

gmin żydowskich (niekiedy określanych mianem izraelickich gmin wyznaniowych) istnienie zarządu (*Vorstand*, zwierzchności), któremu przysługiwało prawo zastępowania na zewnątrz gminy (§ 9 ust. 1 *in fine* t. pierw. IsraelitenG). Natomiast pozostałe kwestie ustrojowe, w tym określenie zakresu kompetencji organów oraz kwestii dotyczących „kompetencji do zatwierdzania czynności prawnych gminy” („*der Befugnis zur Beurkundung von Rechtsgeschäften für die Cultusgemeinde*”, § 9 ust. 2 i § 28 ust. 2 pkt 2 *in medio* oraz *in fine* t. pierw. IsraelitenG), miał nadal wyznaczać statut danej gminy wyznaniowej, podlegający państwowemu zatwierdzeniu (§ 29 ust. 1 *in fine* t. pierw. IsraelitenG)³³⁴.

Przepisy te zostały uchylone z chwilą rozciągnięcia na tereny zaboru austriackiego okupacyjnego prawa niemieckiego z 1916 r. (zob. podrozdział II.3.5.2.). Natomiast na terenach Śląska Cieszyńskiego przedstawione powyżej zasady miały obowiązywać przez cały okres II RP³³⁵ i formalnie zostały uchylone dopiero z chwilą wydania ustawy indywidualnej z okresu III RP.

II.2.1.6. Kościół Katolicki

Zasadnicze różnice względem obecnego stanu prawnego w zakresie zasad działania wyznaniowych osób prawnych wynikały przede wszystkim nie z przepisów tych ustaw, które znowelizowane obowiązują do dziś, lecz z norm aktów prawnych regulujących status, które w 1918 r. pozostawały jeszcze w mocy, lecz później zostały całkowicie uchylone. Przykładem takiej ustawy, której zasady znacząco różnią się od obecnego modelu określania zasad działania wyznaniowych osób prawnych, była austriacka ustawa z dnia 7 maja 1874 r. o wprowadzeniu przepisów regulujących wewnętrzne stosunki Kościoła Katolickiego³³⁶.

Ustawa ta przewidywała osobowość prawną przede wszystkim poszczególnych kościołów, biskupstw, kapituł i klasztorów oraz beneficjów (*arg. ex* § 41-42, 44 i 46 KatholikenG), przy czym Kościół Katolicki jako całość nie miał osobowości prawnej³³⁷. Zawarte w niej unormowania są zbliżone do uregulowań pruskich dotyczących dozorów kościelnych i podobnie jak w ich przypadku w celu przejęcia kontroli nad

³³⁴ Por. A. Dziadzio, *Orzecznictwo...*, s. 147; J. Sawicki, *Studia...*, s. 170; S. Piekarski, *op. cit.*, s. 88-89; W. Piotrowicz, *op. cit.*, s. 150 i 152; J. Grynsztajn, I. Kerner, *op. cit.*, s. XIV; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 22-23. Sformułowanie „prawo urzędowego poświadczania czynności prawnych imieniem gminy wyznaniowej” obecnie może być rozumiane dwuznacznie – nie tylko jako tzw. ograniczenie reprezentacji związane z koniecznością uzyskania zgody innego organu, ale także jako rodzaj urzędowego poświadczenia samego dokumentu. Wydaje się, że ze względu na kontekst przepisu, w którym wyraźnie jest mowa o określeniu granic kompetencji (*Wirkungskreises*) organów, „a w szczególności także związanych z tym” (*insbesondere auch rücksichtlich*) przedmiotowych kompetencji do zatwierdzania, należy przyjmować to pierwsze rozumienie powołanego przepisu.

³³⁵ Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 169-170; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 21-22.

³³⁶ *Gesetz, wodurch Bestimmungen zur Regelung der äußeren Rechtsverhältnisse der katholischen Kirche erlassen werden*, KatholikenG, RGBl. z 1874 r., Nr 16, poz. 50, s. 101-111; tekst pierw. w j. pol.: E. Till, *Ustawy...*, s. 3-35; J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 15-61.

³³⁷ J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 51, przyp. 4 wraz z powołanym tam orzeczeniem.

majątkiem kościelnym powołana ustawa stanowiła, że zarząd majątkiem kościołów parafialnych należy wspólnie do przełożonego parafii, samej gminy parafialnej i patrona kościoła (§ 41-42 KatholikenG). Jednakowoż powyższy cel nie mógłby zostać zrealizowany skutecznie, gdyby nieograniczoną kompetencję do reprezentacji nadal miał wyłącznie przełożony parafii. W tym celu ustawodawca austriacki samowolnie określił zasady składania oświadczeń woli przez kościoły parafialne i zakłady kościelne, stanowiąc, że wymogiem ważności czynności prawnych dokonywanych w ich imieniu są podpisy tak przełożonego kościoła, jak i co najmniej dwóch przedstawicieli ludności (§ 48 KatholikenG). Odnosnie do pozostałych osób prawnych (biskupstw, klasztorów i kapituł) zasady ich działania określać miały ich statuty (§ 44 KatholikenG). W odniesieniu więc do najliczniejszych wyznaniowych osób prawnych ustawodawca państwowy samowolnie unormował ich ustrój wewnętrzny i zasady reprezentacji, co do pozostałych natomiast pozostawiając określenie tych zagadnień samej wspólnotie religijnej w statutach indywidualnych osób prawnych.

Nie oznaczało to jednak całkowitego pozbawienia wpływu wspólnoty religijnej na granice umocowania do składania oświadczeń woli. Ustawodawca austriacki z jednej strony bowiem uzależnił skuteczną reprezentację od udziału podmiotów nieprzewidywanych prawem wewnętrznym, z drugiej zachował skuteczność niektórych ograniczeń reprezentacji wynikających z prawa kanonicznego. Zgodnie z § 45 KatholikenG biskupi i ich zastępcy zachowują „służący im na mocy ustaw kościelnych wpływ na zarząd majątku kościelnego, znajdującego się w ich diecezjach, o ile przepisy kościelne nie sprzeciwiają się ustawom państwa”³³⁸.

Ponadto, na mocy § 51 KatholikenG utrzymano w mocy również ograniczenia reprezentacji wynikające z rozporządzenia ministerialnego o alienacji i obciążaniu majątku kościołów katolickich, beneficjów i zakładów duchownych z dnia 20 czerwca 1860 r.³³⁹ wydanego jeszcze na mocy art. XXX konkordatu z 1855 r.³⁴⁰ Ten ostatni przepis przewidywał zarządzanie dobrami kościelnymi przez podmioty upoważnione do tego z mocy ustaw kościelnych oraz zakaz sprzedaży i znacznego obciążania dóbr kościelnych bez uprzedniego zezwolenia Stolicy Apostolskiej³⁴¹ oraz Jęgo C.-K. Mości.

³³⁸ Por. tłum. E. Till, *Ustawy...*, s. 27; J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 54-55 wraz z przyp. 1 na tej ostatniej i powołanym tam orzeczeniem. Zob. też *ibidem*, s. 149 wraz z przytoczonymi tam i powołanymi przepisami.

³³⁹ Rozporządzenie Ministerstwa Wyznań i Oświaty z 20 czerwca 1860 r. o pozbywaniu i obciążaniu majątku kościołów i beneficjów katolickich tudzież zakładów duchownych (*Verordnung des Ministeriums für Cultus und Unterricht und, bezüglich der Militärgränze, des Armee-Ober-Commando vom 20 Juni 1860, wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, mit Ausnahme des lombardisch-venetianischen Königreiches, betreffend die Veräußerung und Belastung des Vermögens katholischer Kirchen, Pfründen und geistlichen Institute*), RGBl. z 1860 r., Nr 40, poz. 162, s. 278-280. Tekst w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 63-65, za którym podano również skrócone tłumaczenie polskie tytułu rozporządzenia.

³⁴⁰ Porozumienie między Jego Świątobliwością Papieżem Piusem IX i Jego Cesarsko-Królewską Apostolską Mością Franciszkiem Józefem I, cesarzem Austrii (*Vereinbarung zwischen Seiner Heiligkeit Papst Pius IX. und Seiner kaiserlich-königlichen Apostolischen Majestät Franz Joseph I., Kaiser von Österreich*), RGBl. z 1855 r., Nr 42, poz. 195, s. 637-652.

³⁴¹ Zob. jednak przyp. 346 poniżej.

W świetle cytowanego rozporządzenia dóbr kościelnych o wartości powyżej 200 koron nie wolno było zbywać³⁴² bez opinii miejscowego biskupa (§ 1-3). W procedurze alienacji biskupich dóbr stołowych przewidziano, że biskup powinien uzyskać opinię właściwego metropolity i kapituły katedralnej (§ 4). Znaczne obciążenie³⁴³ dóbr kościelnych wymagało również opinii biskupa (§ 7-9) lub w przypadku biskupich dóbr stołowych – wyżej wspomnianych kapituł (§ 10)³⁴⁴.

Naruszenie zasad przewidzianych rozporządzeniem miało skutkować nieważnością (§ 15). Dodatkowo, aby zapewnić w praktyce skuteczność tych norm, przewidziano, że wpis do ksiąg publicznych mógł nastąpić jedynie na podstawie zaświadczenia władz państwowych o zachowaniu procedur przewidzianych rozporządzeniem (§ 11)³⁴⁵, zaś zaświadczenie takie nie mogło być wydane, dopóki Stolica Apostolska lub jej pełnomocnik nie udzielili pozwolenia na alienację lub obciążenie majątku kościelnego³⁴⁶ albo po udowodnieniu, że dana czynność prawna takiego pozwolenia nie wymagała (§ 12)³⁴⁷.

Niezależnie od powyższych unormowań, obowiązywały dodatkowe regulacje dotyczące zasad działania i ograniczeń reprezentacji w odniesieniu do zakonów i kongregacji duchownych w postaci rozporządzenia ministerialnego z dnia 13 czerwca 1858 r.³⁴⁸ Akt ten przewidywał, że organem reprezentacji byli przełożeni, którzy w sprawach zwyczajnego zarządzania mogli składać oświadczenia woli za zakon lub kongre-

³⁴² Pojęcie pozbywania na gruncie przedmiotowego rozporządzenia rozumiano szeroko, jako „każde odpłatne lub bezpłatne odstąpienie między żyjącymi”. Zob. J. P i w o c k i, *Zbiór...*, t. V, s. 66, ust. 3 notatki pod tekstem i tam wskazane orzecznictwo. Co istotne, przez pozbycie majątku kościelnego, wymagające zgody władz kościelnych, rozumiano w doktrynie również wytaczanie powództwa do spadku (o ile niosłoby za sobą obciążenie majątku kościelnego), a nawet zaniechanie takiego powództwa, gdyż oznaczałoby to zrzeczenie spadku, a więc pomniejszenie majątku kościelnego – zob. *ibidem*, s. 53, przyp. 4.

³⁴³ Znaczne obciążenie dóbr kościelnych zdefiniowano jako obciążenie przekraczające 2000 koron, dzierżawę powyżej trzech lat oraz najem lub dzierżawę, jeżeli czynsz ma być uiszczony z góry za okres przekraczający rok (§ 5 i 6 komentowanego rozporządzenia).

³⁴⁴ Zob. też: *ibidem*, s. 52, przyp. 1 i 2 oraz jego cd. na s. 53.

³⁴⁵ Celem zapewnienia realizacji tej zasady wydano rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 lipca 1866 r. o pozbywaniu i obciążaniu majątków kościołów i beneficjów katolickich i zakładów duchownych (*Verordnung des Justizministeriums und des Armee-Ober-Commando vom 13 Juli 1860, wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, mit Ausnahme des lombardisch-venetianischen Königreiches, betreffend die Veräußerung und Belastung des Vermögens katholischer Kirchen, Pfründen und geistlicher Institute*), RGBl. z 1860 r., Nr 42, poz. 175, s. 295. Tekst w j. pol.: J. P i w o c k i, *Zbiór...*, t. V, s. 66-67, za którym podano również skrócone tłumaczenie polskie tytułu rozporządzenia. W rozporządzeniu tym potwierdzono, że niezachowanie procedur opisanych powyżej prowadziło do nieważności aktu prawnego.

³⁴⁶ Powołany wyżej przepis § 51 *KatholikenG* zniósł jednak wyraźnie wszelkie zawarte w nich wy-mogi dotyczące zatwierdzenia czynności prawnych przez Stolicę Apostolską.

³⁴⁷ Postanowienia przedmiotowego rozporządzenia rozciągnięto także na majątek klasztorów – zob. J. P i w o c k i, *Zbiór...*, t. V, s. 64, przyp. 1, ust. 2.

³⁴⁸ *Verordnung der Ministerien für Cultus und Unterricht und der Justiz, und bezüglich der Militärgränze des Armee-Ober-Commando, wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, betreffend die Erfordernisse und den Nachweis des gesetzlichen Bestandes geistlicher Orden und Congregationen, so wie die Bedingungen, welche bei Abschließung von Rechtsgeschäften für dieselben zu beobachten sind*, RGBl. z 1858 r., Nr 25, poz. 95, s. 393-395. Tekst w j. pol.: J. P i w o c k i, *Zbiór...*, t. V, s. 117-119.

gację, jeśli jednak z przepisów prawa zakonnego wynikało, że podlegają oni prowincjałowi, konieczne było jego zezwolenie (§ 5 ust. 2)³⁴⁹. Rozporządzenie to umożliwiała uzależnienie ważności oświadczeń woli składanych za zakonne wyznaniowe osoby prawne od wymogów przewidzianych w ich prawie własnym. Warunkiem powstania skutku nieważności wynikającego z naruszenia ograniczeń reprezentacji zawartych w prawie własnym było przedłożenie odnośnych regulacji prawa własnego władzom państwowym, które miały je opublikować, a sankcję nieważności ograniczono wyłącznie do czynności prawnych dokonanych po ogłoszeniu (§ 5 ust. 3 i 4).

Specyficznym dodatkiem było również poszanowanie prawa własnego zakonów w sferze czynności prawnych polegających na obejmowaniu majątku, podczas gdy zazwyczaj recepcja dotyczyła przesłanek dotyczących się jego pozbywania i obciążania. Zrealizowane zostało to poprzez ograniczenie zdolności prawnej zakonnych osób prawnych, w ten sposób, że jeśli reguła zakonna nie zezwalała na nabywanie własności, podmioty te nie mogły dokonywać tego rodzaju czynności prawnych, a posiadanie zdolności do nabywania każdorazowo miał potwierdzać miejscowy biskup (§ 5 ust. 1 *in fine* i § 6 ust. 1 zd. 2)³⁵⁰.

II.2.1.7. Ewangelicki Kościół wyznań augsburskiego i helweckiego

Początkowo sytuację protestanckich wyznaniowych osób prawnych regulował patent z dnia 8 kwietnia 1861 r.³⁵¹ oraz wydane na jego podstawie rozporządzenie³⁵², które obowiązywało przez 30 lat³⁵³. Owe akty prawa państwowego szczegółowo regu-

³⁴⁹ Zob. też: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lutego 1931 r., R. 51/31, OSP 1931, poz. 553, s. 537.

³⁵⁰ Biskup miał również potwierdzać fakt sprawowania funkcji przełożonego (§ 6 ust. 1 zd. 1 komentowanego rozporządzenia).

³⁵¹ *Kaiserliches Patent vom 8. April 1861, womit die Angelegenheiten der evangelischen Kirche augsburgischen und helvetischen Bekenntnisses, insbesondere die staatsrechtlichen Beziehungen derselben in dem Erzherzogthume Oesterreich ob und unter der Enns, dem Herzogthume Salzburg, dem Herzogthume Steiermark, den Herzogthümern Kärnthen und Krain, der gefürsteten Grafschaft Görz und Gradisca, der Markgrafschaft Istrien und der Stadt Triest mit ihrem Gebiete, in der gefürsteten Grafschaft Tirol und Vorarlberg, dem Königreiche Böhmen, der Markgrafschaft Mähren, dem Herzogthume Ober- und Nieder-Schlesien, den Königreichen Galizien und Lodomerien mit den Herzogthümern Auschwitz und Zator, dem Großherzogthume Krakau und dem Herzogthume Bukowina geregelt werden* (ProtestantP), RGBl. z 1861 r., Nr 18, poz. 41, s. 337-343. Tekst w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 203-207.

³⁵² *Verordnung des Staatsministers vom 9. April 1861, womit die innere Verfassung der evangelischen Kirche beider Bekenntnisse in dem Erzherzogthume Oesterreich ob und unter der Enns, dem Herzogthume Salzburg, dem Herzogthume Steiermark, den Herzogthümern Kärnthen und Krain, der gefürsteten Grafschaft Görz und Gradisca, der Markgrafschaft Istrien und der Stadt Triest mit ihrem Gebiete, in der gefürsteten Grafschaft Tirol und Vorarlberg, dem Königreiche Böhmen, der Markgrafschaft Mähren, dem Herzogthume Ober- und Nieder-Schlesien, den Königreichen Galizien und Lodomerien mit den Herzogthümern Auschwitz und Zator, dem Großherzogthume Krakau und dem Herzogthume Bukowina proviso- risch geregelt wird* (ProtestantV1861), RGBl. z 1861 r., Nr 18, poz. 42, s. 344-384.

³⁵³ T. Giewartowski, *Kościół ewangelicki w Polsce z uwagi na ich właściwości ustrojowe i narodowościowe*, „Strażnica Zachodnia” 1933 (XII), s. 140. Por. K. Kierski, *Ochrona praw mniejszości*

wały ustrój wewnętrzny jednostek organizacyjnych, takich jak wspólnoty (gminy) parafialne (*Pfarrgemeinde*), okręgi (senioraty, *Seniorates*), superintendentury (gminy krajowe, *Superintendentenz*), posiadających osobowość prawną³⁵⁴, podobnie zresztą jak ustrój Kościoła jako całości. W szczególności uregulowano strukturę organów (§ 4 ProtestantP, § 3 ProtestantV1861), a w rozporządzeniu dodatkowo wyraźnie wskazano, któremu z organów będzie przysługiwać prawo składania oświadczeń woli za daną osobę prawną. I tak przykładowo w świetle obszernego w swej treści rozporządzenia organami obdarzonymi kompetencją reprezentacji były w przypadku gmin parafialnych zarządy (*Gemeindevorstand*; § 31, § 40 ProtestantV1861), choć mowa jest także o prezbiterstwach (*Presbyterium*).

W przedmiotowym rozporządzeniu zamieszczone były również przepisy, które rodzą wątpliwości, czy można je traktować jako ograniczenia umocowania, czy raczej należy je traktować jako przesłanki ważności czynności prawnych wynikających z prawa państwowego. Tytułem przykładu można wskazać na przepisy, w myśl których indywidualnie podjętej uchwały wymagały czynności, na mocy których dochodziło do wyzbycia się dóbr gminy parafialnej (§ 45 ust. 3 lit. c ProtestantV1861), czy wymóg zgody Rady Przełożonej (Naczelnej Rady Kościelnej, *Oberkirchenrat*) na czynności prawne wspólnoty parafialnej, wskutek których dochodziło do zmian w jej majątku (§ 30 ust. 2 ProtestantV1861).

Poczynając od 1892 r., dokładniej status kościołów ewangelickich regulowała zatwierdzona przez władzę państwową kościelna „ustawa wewnętrzna” (konstytucja)³⁵⁵. Została ona ogłoszona odpowiednim obwieszczeniem³⁵⁶ i opublikowana w oficjalnym promulgatorze państwowym. Ten akt prawa wewnętrznego, przejęty do systemu prawa państwowego, był podstawą funkcjonowania przedmiotowej wspólnoty religijnej w chwili odzyskania przez Polskę niepodległości³⁵⁷.

Powołana ustawa kościelna normowała wprost strukturę organów osób prawnych kościołów ewangelickich (§ 3 pkt 1-4)³⁵⁸. Zarząd majątku parafii powierzono prezbiterstwu (§ 51 pkt 7 *in medio*), przy czym z uwagi na dawną technikę legislacyjną kwestia uprawnień reprezentacyjnych nie jest jasna. Przewidziano mianowicie,

w Polsce, Poznań 1933, s. 473; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 365, przyp. 113; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 83-84, 88 i 260. Nieco odmiennie: S. Piekarski, *Wyznania*, s. 74.

³⁵⁴ J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 365, pkt f).

³⁵⁵ Ustawa Ewangelickiego Kościoła wyznań augsburskiego i helweckiego w królestwach i krajach w Radzie Państwa reprezentowanych z dnia 9 grudnia 1891 r. (*Verfassung der evangelischen Kirche Augsburgischen und Helvetischen Bekenntnisses in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern*), RGBl. z 1892 r., Nr 2, poz. 4, s. 5-38. Tekst w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 208-245.

³⁵⁶ Obwieszczenie Ministerstwa Wyznań i Oświecenia z dnia 15 grudnia 1891 r. (*Kundmachung des Ministeriums für Cultus und Unterricht, betreffend die Verfassung der evangelischen Kirche Augsburgischen und Helvetischen Bekenntnisses in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern*), RGBl. z 1892 r., Nr 2, poz. 4, s. 5. Tekst w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 207.

³⁵⁷ T. Giewartowski, *op. cit.*, s. 140. Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 215-216, 277 i 322; K. Kierski, *Ochrona...*, s. 473; K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 229 i 242; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 84.

³⁵⁸ Zob. też § 26, 82, 99 i 115.

iz działanie w imieniu prezbyterstwa³⁵⁹ należy do wybranego przez samo prezbyterstwo ze swojego grona świeckiego przełożonego, zwanego kuratorem, oraz jego zastępcy. Prezbyterstwo także określało zakres ich umocowania (§ 52 ust. 2). Podobnie przewidziano urząd sekretarza i kasyera [pis. oryg. – przyp. M.S.] lub zarządcy funduszków (§ 52 ust. 3 i 4)³⁶⁰. Z kolei w innym miejscu zawarto postanowienie, w świetle którego „do urzędowego udowodnienia czynności prawnych” niezbędne były podpisy przewodniczącego i dwóch innych członków prezbyterstwa oraz opatrzenie pieczęcią zboru (§ 62 ust. 1 zd. 2)³⁶¹. Uregulowano nawet sposób potwierdzania uprawnień osób reprezentujących zbor i ich podpisów, powierzając tę kompetencję seniorom lub superintendentom (§ 62 ust. 2). Ograniczenia reprezentacji wynikały z kompetencji decyzyjnych zastępstwa zborowego, w szczególności w kwestiach wynagrodzenia duchownych, nabywania i zbywania nieruchomości, dzierżawy lub najmu powyżej trzech lat, znaczniejszych pożyczek i prac budowlanych (§ 66 ust. 1 pkt 3-4). Nadto od zgody Naczelnej Rady Kościelnej zależały zmiany w stanie majątku nieruchomego, nowe budowy oraz pożyczki o wartości przekraczającej połowę normalnych dochodów zboru w skali roku (§ 66 ust. 3).

W odniesieniu do senioratów zarząd majątkiem powierzono wydziałowi senioralnemu (§ 89 ust. 1 pkt 3), a reprezentację – jak się wydaje w świetle niejednoznacznego przepisu – powierzono seniorowi (§ 84 ust. 1 zd. 1). Podobnie stanowiła cytowana ustawa w przypadku superintendencji (diecezji), przekazując zarząd majątku wydziałowi (§ 108 ust. 1 pkt 4), a superintendentowi wszelkie zastępstwo i zarząd superintendencji w sprawach niezastrzeżonych dla wydziału (§ 101 ust. 1 zd. 1). Analogicznie też zarząd majątkiem Kościoła jako całości należał do Naczelnej Rady Kościelnej (§ 119 ust. 2 pkt 5 akapit 2)³⁶², a pewnych wskazówek co do reprezentacji dostarcza jedynie przepis, w którym czytamy o prowadzeniu spraw kolegialnie (§ 123 ust. 1)³⁶³.

Warto też wskazać, że akt ten potwierdzał – które to stanowisko, jak już zostało wcześniej opisane, występuje również w obecnej judykaturze austriackiej na gruncie § 867 ABGB – iż majątek ewangelickich osób prawnych uważa się za majątek podmiotów pozostających pod szczególną ochroną prawa (§ 151). Konsekwencją tego była skuteczność prawa wewnętrznego i zawartych w nich przesłanek ważności czynności prawnych na forum prawa państwowego. Podsumowując, w 1918 r. nie tylko ustrój osób prawnych Ewangelickiego Kościoła wyznań augsburskiego i helweckiego, ale także zasady ich działania i ograniczenia reprezentacji regulowało skutecznie

³⁵⁹ Niewykluczone, iż regulacja ta jest swoistym określeniem sposobu działania prezbyterstwa jako organu, który z uwagi na prakseologiczną konieczność składania oświadczeń woli za parafię przy realizacji czynności tegoż zarządu jest obdarzony kompetencją do reprezentacji, która jeszcze w tamtym okresie nie została wyraźnie wyodrębniona.

³⁶⁰ Status tych osób wydaje się jednak sugerować działanie w charakterze pełnomocników.

³⁶¹ Wykładnia systemowa, wskutek zamieszczenia tej normy w przepisie o wydawaniu wyciągów z protokołu posiedzeń prezbyterstwa, wydaje się przeczyć, aby chodziło tu o sposób reprezentacji zboru.

³⁶² Por. też przepisy o tzw. ogólnym funduszu kościelnym (§ 160).

³⁶³ Naczelna Rada Kościelna mogła także wydawać dodatkowe przepisy w zakresie zarządu majątkiem kościelnym (§ 119 ust. 2 pkt 5).

w państwowym porządku prawnym recypowane prawo wewnętrzne, nie zaś prawo państwowe³⁶⁴.

Po odzyskaniu niepodległości, wobec faktu, że na terenie Polski znalazła się jedynie część tej wspólnoty religijnej, której naczelne władze kościelne rezydowały w Wiedniu, a jako całość stanowiła ona obcą osobę prawną, część ta zaczęła działać jako samodzielna wspólnota religijna, tworząc organ w postaci Wydziału Superintendencjalnego. Superintendencja, początkowo z siedzibą w Białej, a później w Stanisławowie przejęła rolę naczelną władz kościelnych tej wspólnoty religijnej w II Rzeczypospolitej (w 1922 r. formalnie uprawnienia te przekazały również naczelne austriackie władze kościelne)³⁶⁵, a zatem i kompetencje w zakresie reprezentacji Kościoła jako polskiej osoby prawnej. Doszło więc do specyficznej sytuacji, w której z majątku jednej obcej osoby prawnej, wskutek wyodrębnienia nowego państwa polskiego, utworzono nowy podmiot prawa, będący jego następcą prawnym³⁶⁶. Natomiast w grudniu 1918 r. część tej wspólnoty funkcjonującej na terenie Śląska Cieszyńskiego przyłączyła się do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego działającego w dawnym Królestwie Polskim³⁶⁷. W konsekwencji w okresie międzywojennym przyjmowano, iż pierwsza z nich funkcjonowała dalej na podstawie powołanych przepisów austriackich, aczkolwiek niezależnie od władz wiedeńskich, z kolei druga z omawianych wspólnot działała także na podstawie przepisów austriackich³⁶⁸, choć była już częścią wspólnoty religijnej funkcjonującej w oparciu o zupełnie inny stan prawny³⁶⁹.

³⁶⁴ S. Piekarski, *op. cit.*, s. 70-71.

³⁶⁵ T. Giewartowski, *op. cit.*, s. 140-141; Por. T. Szaliński, *Sprawa ewangelicka na Kresach Zachodnich*, „Strażnica Zachodnia” 1923 (II), nr 1-3, s. 41, przyp. 1; K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 229; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 365, pkt f); S. Piekarski, *op. cit.*, s. 74, przyp. 1; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 84.

³⁶⁶ Wydaje się, że doktryna międzywojenna nie pojmowała tej sytuacji w kategoriach nowej osoby prawnej. Opierając się na realistycznym pojmowaniu osoby prawnej, najzwyczajniej, jak się wydaje, przyjęto, że skoro na terenie Rzeczypospolitej nadal zamieszkują przedstawiciele tego wyznania, tworzą oni jako całość korporację o polskiej osobowości prawnej, zwłaszcza że nadal pozostawały w mocy dawne przepisy austriackie, osobowość tę przyznające. Na zasadzie analogii do organizmu żywego, ta funkcjonująca w granicach Polski wspólnota religijna została potraktowana jako samodzielny organizm, zamiast części wspólnoty austriackiej. Stanowisko takie zawierało jednak wewnętrzną sprzeczność, gdyż z chwilą odzyskania niepodległości osoby te wyznawały tę samą religię, były członkami tej samej wspólnoty religijnej. W ujęciu nominalistycznym wnioski są zupełnie inne. Skoro osoba prawna była właścicielem mienia, to wskutek zmiany granic i powstania państwa polskiego nadal nim pozostawała. Tak samo w ujęciu tej koncepcji w mocy pozostawały wszystkie uprawnienia zastrzeżone wobec niższych hierarchicznie osób prawnych pozostałych na terenie Polski. Owszem, stan taki był niepożądany i wymagał zmiany, jednak w ujęciu koncepcji nominalistycznej utworzenie polskiej osoby prawnej było postulatem jedynie *de lege ferenda*. Odrębną kwestią jest, czy ze względu nadzwyczajny charakter wydarzeń 1918 r. nie należałoby w ramach koncepcji nominalistycznej uznać, że w tym przypadku konieczne jest odejście od wniosków, jakie ze sobą ona niesie, aczkolwiek przy pełnej tego świadomości.

³⁶⁷ T. Giewartowski, *op. cit.*, s. 130-132. Por. K. Kierski, *Prawa...*, s. 31; T. Szaliński, *op. cit.*, s. 41, przyp. 1; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 35-36 i 42-43.

³⁶⁸ K. Kierski, *Ochrona...*, s. 472. Tak samo: K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 229. Zob. też: S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 38, 42-43, 78 i 226, przyp. 5.

³⁶⁹ Przeciwno stosowaniu w odniesieniu do tej wspólnoty przepisów obowiązujących na terenie Królestwa Polskiego przemawiało zwłaszcza to, że ich mocy prawnej nie rozciągnięto terytorialnie na

II.2.2. Była dzielnica pruska

Zgodnie z dominującym w międzywojennej literaturze przedmiotu poglądem, pomimo ratyfikacji i wejścia w życie traktatu wersalskiego³⁷⁰, a nadto wobec objęcia następnie jurysdykcji nad plebiscytowym terenem Górnego Śląska w 1922 r., prawo polskie przejęło normy pruskie według stanu z 1918 r., a więc sprzed wejścia w życie konstytucji weimarskiej i jej przepisów wyznaniowych³⁷¹. W ślad za tym stanowiskiem poniżej zostaną przedstawione unormowania dotyczące zasad składania oświadczeń woli za wyznaniowe osoby prawne na podstawie stanu prawnego obowiązującego w Prusach z chwili odzyskania przez Polskę niepodległości³⁷².

W przeciwieństwie do prawa austriackiego prawo pruskie nie przewidywało jednolitego modelu wyznaniowej osobowości prawnej jako szczególnej formy publicznej osobowości prawnej. Przeciwnie, prawo pruskie rozróżniało uznane przez państwo wyznania (uprzywilejowane³⁷³ oraz nieuprzywilejowane) mające status korporacji prawa publicznego (*öffentlich aufgenommenen Kirchengesellschaften*)³⁷⁴, wprowadzając jednocześnie wyznania posiadające z mocy ustaw indywidualnych status korporacji prawa prywatnego³⁷⁵ oraz przewidując istnienie wyznań nieposiadających praw korporacyjnych³⁷⁶, przy czym te ostatnie mogły się organizować w powszechnych for-

obszar zaboru austriackiego, co powodowało, że nie sposób było ich stosować do tej wspólnoty religijnej, która przecież nadal funkcjonowała w obszarze obowiązywania regulacji austriackich.

³⁷⁰ Traktat pokoju między mocarstwami sprzymierzonymi i skojarzonymi i Niemcami, podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 r., Dz. U. z 1920 r., Nr 35, poz. 200.

³⁷¹ J. Sawicki, *Studia...*, s. 321.

³⁷² Warto jednak dodać, że zaakceptowanie stanowiska przeciwnego prowadziłyby przede wszystkim do przyjęcia podziału osób prawnych wspólnot religijnych wedle art. 137 WRV ust. 4 i 5 na wyznaniowe osoby prawne (publiczne i prywatne) oraz powszechne formy osobowości prawnej, jak też do zaliczenia prawa wewnętrznego tych pierwszych do prawa publicznego. Ponieważ przepisy wyznaniowe konstytucji weimarskiej obowiązują do dziś, podobnie jak przepisy BGB, zasady składania oświadczeń woli zasadniczo prezentowały się tak, jak to opisano w podrozdziale I.5. powyżej.

³⁷³ Zob. § 17, II, 11 Powszechnego prawa krajowego dla państw pruskich (*Allgemeines Landrecht für die preussischen Staaten*, ALR). Tekst w języku polskim wydano w czterech tomach nakładem Wilhelma Dekera i Spółki w 1826 r. w Poznaniu.

³⁷⁴ Można w tym postanowieniu doszukiwać się również późniejszej i trwającej do dnia dzisiejszego tradycji prawa niemieckiego przyznawania niektórym wspólnotom religijnym statusu korporacji prawa publicznego. Por. też § 193, II, 11 ALR.

³⁷⁵ Zob. § 20, II, 11 ALR.

³⁷⁶ Zob. M. Fąka, *Stan prawny Kościoła Katolickiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1815-1850 w świetle prawa pruskiego*, Warszawa 1975, s. 51-54; S. Piekarski, *op. cit.*, s. 77; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 22, 63, 111-112; K. Krasowski, *op. cit.*, s. 28-30. Autorzy wyżej wymienieni, choć przyjęli ten podział, różnią się w podejściu do znaczenia terminu „wyznania tolerowane”. S. Grelewski (*Wyznania...*, s. 22, 63 i 112) za wyznania tolerowane uważa wyznania inne niż uznane, którym status osób prawa prywatnego nadawała specjalna ustawa, natomiast K. Krasowski (*Związki...*, s. 29) używa tego terminu na określenie wyznań nieposiadających praw korporacyjnych. By uniknąć nieporozumień, w dalszej części niniejszej pracy używany będzie najczęściej termin „wyznaniowa korporacja prawa prywatnego”. Zob. też J. Sawicki, *Studia...*, s. 118 i 369-370, w tym przyp. 7 na tej ostatniej.

mach osobowości prawnej, zwłaszcza w formie stowarzyszenia w oparciu o przepisy BGB³⁷⁷.

II.2.2.1. Wyznaniowe korporacje prawa publicznego

Zasadniczo wyznaniami uznanymi przez państwo w zaborze pruskim był Kościół Katolicki, Ewangelicki Kościół Unijny, Kościół Starołuterski oraz hernhuci (Ewangelicki Kościół Braterski)³⁷⁸.

II.2.2.1.1. Kościół Katolicki

Unormowania dotyczącego statusu Kościoła Katolickiego w Prusach i jego osób prawnych były złożone. Na terenie zaboru pruskiego pomimo upływu ponad wieku od ich wejścia w życie, nadal formalnie obowiązywały przepisy o ustroju wyznaniowym zawarte w Powszechnym prawie krajowym dla państw pruskich³⁷⁹, zwanym potocznie *Landrecht* (pruskim) lub Ogólną Ustawą Krajową³⁸⁰. Przy czym niektóre z tych przepisów w pewnym zakresie ulegały derogacji (milczącej) lub wyraźnej wskutek późniejszego ustawodawstwa, niekiedy dotyczącego również kwestii zasad działania wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego.

II.2.2.1.1.1. Powszechne prawo krajowe z 1794 r.

Względem wyznań *Landrecht* przewidywał zasadę supremacji prawa państwowego, w myśl której we wszystkich sprawach, które mają wspólne z innymi wspólnotami, muszą się kierować prawem państwowym (§ 27, II, 11 ALR)³⁸¹. Odnośnie do reprezentacji wydaje się, że *Landrecht* nie regulował odrębnie osobnej kategorii abstrak-

³⁷⁷ S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 113-114.

³⁷⁸ J. Sawicki, *Studia...*, s. 370. Por. S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 112. Gminy żydowskie za tym ostatnim, *ibidem*, s. 22 i 63, zostały zaliczone do korporacji prawa prywatnego. Zob. też S. Kutrzeba, *Historia...*, t. III, s. 11. W odniesieniu do Ewangelickiego Kościoła Unijnego status publicznoprawny wyraźnie uznawał m.in. też T. Lubicz, *Stan prawny ewangelickiego kościoła unijnego na polskim Górnym Śląsku*, „Komunikaty” (Wydawnictwo Instytutu Śląskiego) 1936, seria I, nr 19, s. 1.

³⁷⁹ Zgodnie z postanowieniami *Landrechtu* w zakresie zarządu majątkiem do uznanych przez państwo wyznań stosowały się przepisy o korporacjach publicznych (§ 193, II, 11 ALR). W szczególności zastosowanie znajdowały przepisy tytułu szóstego drugiej części, które przewidywały osobowość prawną całej korporacji oraz poszczególnych gmin (§ 81, II, 6 ALR). W efekcie jednostki organizacyjne uznanych wspólnot religijnych były traktowane jak osoby prawne – mogły być podmiotem prawa własności, nabywać i zbywać majątek ruchomy i nieruchomy.

³⁸⁰ S. Piekarski, *op. cit.*, s. 22.

³⁸¹ Por. O. Kieć, *Historia protestantyzmu w Poznaniu od XVI do XXI wieku*, Poznań 2015, s. 59-60. Nadrzędność władzy państwowej przejawiała się także w szeregu innych postanowień *Landrechtu*. Można w szczególności wskazać na obowiązek poddania państwowemu zatwierdzeniu aktów prawa kościelnego (§ 118, II, 11 ALR), wyborów wikariusza generalnego (§ 133, II, 11 ALR), kontrolę państwa nad synodami i konsystorzami (§ 141 i 145, II, 11 ALR) czy wreszcie zwierzchni nadzór nad zarządem majątkiem kościelnym (§ 161, II, 11 ALR). Por. S. Kutrzeba, *Historia...*, t. III, s. 12; K. Krasowski, *op. cit.*, s. 19, przyp. 3.

cyjnych uprawnień do reprezentacji, lecz operował przede wszystkim kompetencjami do zarządu (czynności decyzyjnych) majątkiem danych wyznaniowych osób prawnych i dokonywania określonych w nim zmian, co *de facto* skutkowało również uprawnieniem do składania oświadczeń woli.

Kościółowi Katolickiemu nie pozostawiono swobody ukształtowania ustroju jego osób prawnych, w tym zasad ich reprezentacji. Prawodawca pruski, w odniesieniu do niejednej kategorii tych osób prawnych, w sposób arbitralny uregulował ich ustrój, nie przewidując w ogóle możliwości ich unormowania przez powołaną wspólnotę religijną zgodnie z jej samorozumieniem bądź pozostawiając jedynie ograniczony margines tej swobody³⁸². Przykładowo, wprowadzono oprócz urzędów przewidzianych prawem kanonicznym, np. proboszcza (plebana, § 318, II, 11 ALR) czy wikarego (kapelana, § 510, II, 11 ALR), także elementy zupełnie mu obce, takie jak kollegia kościelne, w skład których wchodził duchowni i tzw. prowizorzy (§ 156, II, 11 ALR). To właśnie tym ostatnim w przepisach ogólnych dotyczących majątku osób prawnych Kościoła Katolickiego powierzono zarząd majątkiem kościelnym, aczkolwiek pod dozorem zwierzchników kościelnych (§ 217, II, 11 ALR)³⁸³. Tym samym prawo państwowe samodzielnie przyznało kompetencje decyzyjne konkretnemu organowi osób prawnych.

Powszechne prawo krajowe dla państw pruskich, oprócz wyżej wskazanej reguły ogólnej wyznaczającej prowizorów jako podmioty decyzyjne w sprawach zarządu majątkiem wyznaniowych osób prawnych, regulowało także bardziej szczegółowo zasady dysponowania tym majątkiem, a w konsekwencji i reprezentacji wyznaniowych osób prawnych. Stosunkowo najbardziej precyzyjnie uregulowano ustrój najliczniejszych jednostek organizacyjnych – parafii³⁸⁴. Na tym szczeblu *Landrecht* rozróżniał dobra i majątek kościoła parafialnego (*der Güter und des Vermögens der Pfarrkirchen*), mający na celu w szczególności utrzymywanie budynku kościoła, oraz majątek proboszcza (*Pfarrvermögen*), z którego dochody miały być przeznaczane na utrzymanie osoby fizycznej sprawującej ten urząd. Zarówno kościół parafialny, jak i majątek proboszczowski, jako samodzielne masy majątkowe, stanowiły w świetle współczesnych kategorii cywilistycznych podmioty obdarzone zdolnością (osobowością) prawną. Prawo pruskie jednoznacznie powierzało zarząd majątkiem kościoła parafialnego prowizorom kościelnym (§ 619, II, 11 ALR), co było oczywiście niezgodne z prawnokanonicznym ustrojem parafii³⁸⁵, podczas gdy zarząd majątkiem

³⁸² Por. wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 10 października 1928 r., I. rej. 18/25, 2969/27, 4703/27, 4890/27, 4925/27, 4995/27, Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego 1930 (VI), poz. 1539, „Czasopismo Adwokatów Polskich” 1928, s. 145-147. O orzeczeniu tym pisze szerzej: J. Wiśłocki, *Uposażenie...*, s. 42-43.

³⁸³ Por. J. Wiśłocki, *Uposażenie...*, s. 39.

³⁸⁴ Przykładowo można wskazać na bardzo szczegółowe uregulowanie zasad obsadzania urzędu proboszcza, w tym prawa patronatu (§ 324 i n., II, 11 ALR).

³⁸⁵ Choć pozostaje to poza tematem głównym niniejszej pracy, którym są kwestie związane z oświadczeniami woli o charakterze materialnoprawnym, warto w tym miejscu wskazać na uregulowanie w *Landrechcie* specyficznej formy reprezentacji wyznaniowych osób prawnych, jaką jest działanie

proboszczowski miał należeć do samego proboszcza (§ 778, II, 11 ALR). W tym zakresie więc stanowiły one organy reprezentacji tych osób prawnych.

Towarzystwa duchowne (*geistlichen Gesellschaften*), w tym klasztory, które wszystkie w 1888 r. uzyskały osobowość prawną³⁸⁶, miały posiadać kapituły, które – jak się wydaje – obdarzono kompetencjami decyzyjnymi (§ 955, 958, II, 11 ALR), co w świetle uwag poczynionych wyżej pociągało za sobą również prawo składania oświadczeń woli. Szczególną instytucją prawną była możliwość wyznaczania konkretnych osób fizycznych do załatwiania bieżących spraw (§ 954, II, 11 ALR), przy czym nie jest jasne, czy takie osoby należałoby traktować w kategoriach pełnomocnika, czy raczej piastuna dodatkowego organu zajmującego się bieżącymi czynnościami prawnymi³⁸⁷. Pewna swoboda w ustaleniu podmiotu uprawnionego do działania za towarzystwo duchowne wynikała z dopuszczalności przewidzenia przez prawo własne towarzystwa, że jego przełożony jest uprawniony do podejmowania pewnych określonych działań bez udziału kapituły (§ 971, II, 11 ALR). Na przeciwnym biegunie, jeśli rozpatrywać możliwość swobodnego kształtowania ustroju, była regulacja państwowa pozwalająca kapitułom katedralnym na zarząd swoim majątkiem, a więc i dokonywanie dotyczących go czynności prawnych, niezależnie od biskupa (§ 1029, II, 11 ALR).

Podobnie jak opisana wyżej kwestia wyznaczania organu reprezentacji, przedstawiało się w przepisach *Landrechtu* zagadnienie kształtowania granic umocowania tych organów. Prawodawca pruski, oprócz szeregu kompetencji nadzorczych zastrzeżonych na rzecz państwa względem czynności prawnych wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego³⁸⁸, wprowadził również całą gamę przepisów stanowiących odpowiedniki współczesnych ograniczeń umocowania w postaci różnego rodzaju wymogów uzyskania rozmaitych zgód i zezwoleń, które zachowywały najczęściej skuteczność także wobec osób trzecich³⁸⁹.

W przepisach ogólnych o majątku kościelnym, w odniesieniu do sprzedaży, *Landrecht* postanawiał, że do zbycia pojedynczych gruntów niezbędna była zgoda bezpo-

w ich imieniu w postępowaniach sądowych. Mianowicie w świetle § 650, II, 11 ALR prowadzenie sporów sądowych mających za przedmiot majątek kościoła parafialnego należało do prowizorów. Do wytoczenia sprawy przez kościół parafialny potrzebne było natomiast zatwierdzenie ze strony odpowiedniej władzy kościelnej (§ 653, II, 11 ALR).

³⁸⁶ S. Kutrzeba, *Historia...*, t. IV, s. 102.

³⁸⁷ Zob. M. Strzała, *Przejawy supremacyjnej polityki wyznaniowej władz państwowych w przepisach Powszechnego Prawa Krajowego dla Państw Pruskich regulujących ustrój osób prawnych Kościoła Katolickiego*, [w:] *Wokół prawa wyznaniowego*, red. K. Górski, J. Pokoj, Kraków 2015, s. 95, przyp. 45.

³⁸⁸ Zob. M. Fąka, *Stan...*, s. 104, 290-291. Por. M. Strzała, *Przejawy...*, s. 96-99.

³⁸⁹ Należy w tym miejscu wskazać na uregulowania dotyczące reprezentacji zawarte w tytule VI drugiej części *Landrechtu* (§ 114 i n.). W świetle zamieszczonych tam przepisów osoba, która angażowała się w transakcje z osobą prawną, była związana nadto tymi ograniczeniami reprezentanta, wynikającymi z instrukcji lub dawnego zwyczaju zachowywanego w ramach tej osoby prawnej, tylko tak dalece, jak powinna i mogła była się z nimi zapoznać (§ 120, II, 11 ALR). Powiązane było z tym domniemanie, że brak jest innych ograniczeń poza wynikającymi z publicznie znanej konstytucji osoby prawnej oraz ustaw (§ 121 II, 6 ALR) oraz obowiązek zapewnienia upublicznienia instrukcji przedstawicieli (§ 122 II, 6 ALR).

średniego zwierzchnika duchownego (§ 220, II, 11 ALR), a dokonanie alienacji bez tej zgody było nieważne (§ 223, II, 11 ALR). Podobnie obciążenie nieruchomości wymagało w przypadku Kościoła Katolickiego zezwolenia biskupa (§ 227, II, 11 ALR). Zasadniczo regulacje powyższe nie odbiegały znacząco od ograniczeń reprezentacji przewidzianych prawem kanonicznym.

Na szczeblu diecezji biskup w każdej ważniejszej sprawie biskupstwa i diecezji był zawsze zobowiązany wystąpić o radę i zdanie kapituły katedralnej (§ 1031, II, 11 ALR). Wyliczono również *expressis verbis* sprawy, w których biskup potrzebował zezwolenia kapituły, takie jak zastawienie lub sprzedaż praw biskupstwa lub danego kościoła (§ 1032, II, 11 ALR). W przypadku towarzystw duchownych również nie brakło regulacji tej samej natury. Zaciągnięcie zobowiązania na ogół wymagało zgody zgromadzenia (*arg. ex* § 973, II, 11 ALR).

Najliczniejsze przepisy odpowiadające obecnie kategorii ograniczeń umocowania miały za swój przedmiot majątki wyznaniowych osób prawnych na szczeblu parafialnym. W przypadku majątku kościoła parafialnego, oprócz zachowania w mocy wyżej opisanych zasad ogólnych (§ 618, II, 11 ALR), postanowiono, iż złożenie na procent pieniędzy należących do majątku kościoła czy ich wypłata nie mogły nastąpić bez zezwolenia kollatora lub zgromadzenia kościelnego, o ile było ono ustanowione (§ 629, II, 11 ALR; § 647, II, 11 ALR)³⁹⁰. Podobnie udzielenie pożyczki wymagało zezwolenia patrona parafii lub kolegium kościelnego, a w przypadku ich braku zgody proboszcza (§ 637, II, 11 ALR)³⁹¹, natomiast jej zaciągnięcie – zezwolenia kollatora lub zgromadzenia kościelnego, albo w ich braku zezwolenia gminy, tudzież zwierzchności kościelnej (§ 645, II, 11 ALR). Remonty i wznoszenie budowli kościelnych o wartości powyżej 50 talarów (§ 704, II, 11 ALR)³⁹², jak i zakładanie nowych cmentarzy (§ 764, II, 11 ALR), wymagały z kolei zezwolenia zwierzchności kościelnej. W przypadku nieruchomości kościoła parafialnego do alienacji niezbędna była poza zgodą patrona (o ile był ustanowiony), także zgoda samej gminy wyznaniowej wyrażona przez jej wybranych przedstawicieli (§ 647, II, 11 ALR). Najem oraz dzierżawa wymagały zatwierdzenia patrona lub kolegium kościelnego (§ 668, II, 11 ALR)³⁹³. Uгода wymagała

³⁹⁰ Charakterystyczne jest jednak to, że w pierwszej kolejności uregulowano wypłaty, a dopiero następnie zawieranie samych umów, na podstawie których takie wypłaty mogłyby następować, choć chronologia i logika sugerowałyby kolejność odwrotną. Może to wskazywać na hierarchię ważności i aktualności w rozumieniu prawodawcy przedmiotowych czynności. Uznawszy bowiem za ważniejsze uregulowanie wypłat, jako bardziej niebezpiecznych dla majątku kościelnego, gdyż wiążących się z ustanowieniem zobowiązania do wypłaty danej kwoty w przyszłości i potencjalnym sprzeniewierzeniem gotówki, dopiero w dalszej kolejności uregulowano składanie jej na procent, czemu z natury rzeczy towarzyszy zawsze skierowane przeciwnie zobowiązanie do jej wypłaty. Owo położenie akcentu na wypłaty już w pierwszych przepisach o majątku parafialnym może również wskazywać na częstotliwość problemów, z którym ówczesnie się spotykano – mianowicie samowolnej wypłaty gotówki i jej defraudacji oraz sporami w tym zakresie.

³⁹¹ Ponadto pożyczka udzielona na rzecz kollatora, prowizora, proboszcza lub członka zgromadzenia kościelnego wymagała również zezwolenia odpowiednich władz kościelnych. Zob. § 641-642, II, 11 ALR. Natomiast pożyczka na rzecz przełożonych kościelnych była ogólnie zakazana (§ 644, II, 11 ALR).

³⁹² Zob. też: § 706, II, 11 ALR.

³⁹³ Por. M. Fąka, *Stan...*, s. 121-122.

zgody przełożonego duchownego (§ 662, II, 11 ALR), jeśli zaś w jej skutek miałyby dojść do alienacji, konieczne było również zachowanie wymagań dotyczących alienacji jako takiej (§ 663, II, 11 ALR). Nie sposób pominąć, iż w Powszechnym prawie krajowym dla państw pruskich przewidziano również możliwość wprowadzenia przez władze kościelne dalszych ograniczeń poprzez wyznaczenie kwot, powyżej których tzw. nadzwyczajne wydatki nie mogły być dokonywane przez prowizorów bez zgody kollatora lub zgromadzenia kościelnego (§ 687, II, 11 ALR). Zatem w znaczącym zakresie państwo samodzielnie ukształtowało zasady wytworzenia woli wewnętrznej tych osób prawnych, skutkiem zaś braku wymaganego przy alienacji zatwierdzenia przełożonego kościelnego i władzy państwowej była nieważność czynności prawnej (§ 648, II, 11 ALR).

Ograniczenia w czynnościach prawnych mających za przedmiot dobra proboszczowskie były mniejsze aniżeli w przypadku dóbr kościoła parafialnego. Majątki proboszczowskie ogólnie podlegały nadzorowi kollatora i prowizorów kościelnych (§ 779, II, 11 ALR)³⁹⁴. Nadzór ten obejmował m.in. udzielanie zezwoleń na oddanie w najem mieszkania proboszcza (§ 782, II, 11 ALR). Z kolei wynajęcie budynków mieszkalnych (*Wohngebäude*) wymagało zgody patrona kościoła i starosty kościelnego (§ 782, II, 11 ALR). W przeciwieństwie do tych ostatnich pola należące do beneficjum proboszczowskiego mogły być wynajmowane bez uzyskiwania dodatkowych zgód, przy czym umowy takie co do zasady nie wiązały następcy proboszcza, który je zawarł (§ 800, II, 11 ALR)³⁹⁵. Również lasy należące do tego majątku były przedmiotem obostrzeń – co do zasady drewno z nich pochodzące nie mogło być sprzedawane, jednak gdy zostało jakieś drewno niezużytkowane na potrzeby budowy, starosta kościelny mógł je zbyć za zgodą patrona kościoła lub kolegium kościelnego, a w przypadku ich braku – za zgodą samej gminy kościelnej lub jej reprezentantów (§ 807, II, 11 ALR). Dodatkowo w odniesieniu do ulepszeń, co do których istniał obowiązek zwrotu, niezbędna była zgoda patrona lub kolegium kościelnego oraz zatwierdzenie przełożonego kościelnego (§ 824, II, 11 ALR)³⁹⁶.

Pomimo stosunkowo arbitralnego uregulowania zasad reprezentacji *Landrecht* przewidywał również częściową recepcję prawa wewnętrznego. Przykładowo prawu wewnętrznemu pozostawiono określanie szczegółowego ustroju kapituł katedralnych (§ 1028, II, 11 ALR), a konstytucjom diecezji określenie, do ważności jakich innych czynności biskupa konieczne było uzyskanie zgody kapituły katedralnej (§ 1033, II, 11 ALR). Pozostawiono również możliwość uregulowania w prawie wewnętrznym (konstytucji) danej wspólnoty duchownej zakresu, w jakim przełożony nie potrzebuje zwracać się do kapituły (§ 971, II, 11 ALR).

Podsumowując, prawo państwowe zawarte w *Landrechcie* narzuciło nieznanne prawu kanonicznemu dodatkowe przesłanki ważności czynności prawnych, często uzależniając ich skuteczność od uzyskania zgody wprowadzonych przez prawo pań-

³⁹⁴ Por. *ibidem*, s. 260.

³⁹⁵ Por. jednak § 801-803, II, 11 ALR.

³⁹⁶ Por. M. Fąka, *Stan...*, s. 260-261.

stwowe dodatkowych organów nieprzewidzianych prawem wewnętrznym (w szczególności kolegium kościelnego czy reprezentantów parafii). W ten sposób ustawodawca świecki kształtował nie tylko zasady składania oświadczeń woli w oderwaniu od prawa wewnętrznego, ale również ustrój wewnętrzny podmiotów kościelnych³⁹⁷. Nadto *Landrecht* znosił obowiązywanie prawa kościelnego, zastępując je swoimi regulacjami, choć niekiedy przewidywał recepcję norm prawa kanonicznego, aczkolwiek w stosunkowo wąskim zakresie, przez co „przepisy tegoż prawa w konkretnych kwestiach nabierały mocy ustaw państwowych w sprawach kościelnych”³⁹⁸.

II.2.2.1.1.2. Późniejsze ustawodawstwo pruskie

Pomimo obowiązywania powyższych regulacji, kościoły uznane przez państwo, w szczególności Kościół Katolicki, formalnie miały zagwarantowaną swobodę regulowania swoich spraw wewnętrznych na mocy konstytucji pruskiej z dnia 31 stycznia 1850 r.³⁹⁹ Przyznawała ona Kościołowi Katolickiemu autonomię (art. 15) oraz znosiła uprawnienia władz państwowych w zakresie obsadzania stanowisk kościelnych (art. 18). Dalsze samowolne kształtowanie ustroju kościelnych podmiotów i zasad składania przezeń oświadczeń woli przyniósł okres tzw. Kulturkampfu⁴⁰⁰. Preludium stanowiła ustawa z dnia 5 kwietnia 1873 r.⁴⁰¹ zmieniająca wyżej powołaną konstytucję poprzez wprowadzenie w miejsce zasady autonomii zasady supremacji państwa⁴⁰².

Zmiany w zakresie ustroju i zasad reprezentacji podmiotów kościelnych wprowadziła natomiast ustawa z dnia 20 czerwca 1875 r. o zarządzie majątkiem w katolickich gminach wyznaniowych⁴⁰³. Na szczeblu parafialnym wprowadziła ona tylko jeden podmiot obdarzony osobowością prawną (publiczną) – gminę kościelną⁴⁰⁴. Stworzyła ona dualistyczny system organów, na który składał się dozór (zarząd) kościelny (*Kirchenvorstand*), czasami określane również mianem gminnej rady kościelnej⁴⁰⁵, oraz reprezentacja parafialna (*Gemeindevertretung*)⁴⁰⁶. Zarząd majątkiem kościelnym nale-

³⁹⁷ Jak wskazuje K. Krasowski, *op. cit.*, s. 21 i 37, przepisy regulujące ustrój oraz zasady nadzoru nad majątkiem zawarte w *Landrechcie* były oparte na organizacji Kościoła Ewangelickiego, sprzecznej z prawem kanonicznym, i miały doprowadzić do jego asymilacji. Por. też: M. Fąka, *Stan...*, s. 59-60.

³⁹⁸ M. Fąka, *Stan...*, s. 58-59.

³⁹⁹ *Verfassungsurkunde für den Preußischen Staat vom 31 Januar 1850*, GS z 1850 r., Nr 3, poz. 3212, s. 17-35.

⁴⁰⁰ Szerzej na temat polityki państwa pruskiego wobec Kościoła Katolickiego piszą: L. Trzeciakowski, *The Kulturkampf in Prussian Poland*, New York 1990; J. Krasuski, *Istota Kulturkampfu*, „Przegląd Zachodni” 1957, nr 1, s. 72 i n.; i dem, *Kulturkampf. Katolicyzm i liberalizm w Niemczech XIX wieku*, Poznań 1963. Zob. też: B. Kumor, *Historia Kościoła*, t. VII: *Czasy najnowsze 1815-1914*, Lublin 2001, s. 242-249.

⁴⁰¹ *Das Gesetz vom 05. April 1873, betreffend die Abänderung der Artikel 15 und 18 der Verfassungsurkunde vom 31 Januar 1850*, GS z 1873 r., Nr 8, poz. 8113, s. 143.

⁴⁰² Por. L. Trzeciakowski, *The Kulturkampf...*, s. 57; J. Krasuski, *Kulturkampf...*, s. 174; S. Kutrzeba, *Historia...*, t. IV, s. 94-96; B. Kumor, *Historia...*, t. VII, s. 244-245.

⁴⁰³ *Das Gesetz vom 20 Juni 1875 über die Vermögensverwaltung in den katholischen Kirchengemeinden*, GS z 1875, Nr 20, poz. 8302, s. 241-255.

⁴⁰⁴ J. Sawicki, *Z aktualnych problemów...*, s. 5.

⁴⁰⁵ K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 241.

⁴⁰⁶ Por. J. Sawicki, *Z aktualnych problemów...*, s. 5.

zał do dozoru (§ 1), który także reprezentował wszystkie masy majątkowe wchodzące w skład tego majątku (§ 8)⁴⁰⁷. Powołana ustawa uregulowała także sposób reprezentacji, przewidując, że oświadczenia woli wymagały podpisów przewodniczącego oraz dwóch prowizorów (z liczby od 4 do 12), a także pieczęci (§ 19).

Szczegółowemu unormowaniu uległy również kwestie ograniczeń umocowania. Przedmiotowa ustawa wprowadziła katalog kilkunastu rodzajów aktów prawnych dozoru, do których ważności konieczna była zgoda reprezentacji parafialnej jako organu nadzorczego⁴⁰⁸. W szczególności można wskazać na czynności prawne, których przedmiotem było (§ 21):

- nabywanie, sprzedawanie lub obciążanie rzeczowe nieruchomości;
- oddawanie w najem lub dzierżawę na dłużej niż 10 lat;
- sprzedawanie przedmiotów mających wartość historyczną, naukową albo artystyczną⁴⁰⁹;
- pożyczka, chyba że służyła ona wyłącznie pokryciu bieżących – wydatków i mogła być zwrócona z nadwyżki pozostałej z bieżących dochodów względem rozchodów;
- wytaczanie procesów (z wyjątkami) i zawieranie ugody;
- wznoszenie nowych budowli albo znaczne naprawy budynków, o ile o potrzebie wykonania budowy właściwe władze już ostatecznie nie zadecydowały (za znaczne naprawy uważane były te, których kosztorys wynosił powyżej 200 marek)⁴¹⁰;
- dysponowanie majątkiem kościelnym na cele inne niż kościelne, dobroczynne lub szkolne w obrębie samej parafii;
- ustanawianie tzw. etatu (budżetu)⁴¹¹.

Analiza powyższych regulacji prowadzi do wniosku, że ustawodawca pruski w XIX w. kontynuował model, w którym to prawo państwowe samowolnie reguluje tak urządzenie wyznaniowych osób prawnych, jak i zasady składania przezeń oświadczeń woli, w tym ograniczeń umocowania, abstrahując od uregulowań prawa wewnętrznego⁴¹².

⁴⁰⁷ Por. J. Krasuski, *Kulturkampf...*, s. 178; S. Kutrzeba, *Historia...*, t. IV, s. 98; B. Kumor, *Historia...*, t. VII, s. 244-245; J. Wiślicki, *Uposażenie...*, s. 39.

⁴⁰⁸ Niezależnie od tego, do wielu czynności dozoru konieczna była zgoda państwowej władzy nadzorczej. W znaczącej części pokrywały się one z czynnościami, do których niezbędna była zgoda reprezentacji parafialnej (zob. § 50). Ustawą z dnia 7 czerwca 1876 r. (*Gesetz vom 7. Juni 1876 über die Aufsichtsrechte des Staates bei der Vermögensverwaltung in den katholischen Diözesen*, GS z 1876 r., Nr 12, poz. 8411, s. 149-152) wprowadzono także w diecezjach katolickich wymogi związane z państwową kontrolą majątku kościelnego – zob. J. Krasuski, *Kulturkampf...*, s. 179.

⁴⁰⁹ Widać tu wyraźną analogię także z obecnym prawem kościelnym, które również przewiduje obostrzenia w przypadku alienacji dóbr kościelnych o znaczeniu historycznym, naukowym lub artystycznym (zob. k. 1292 § 2 CIC'1983).

⁴¹⁰ Reprezentacja parafialna mogła w razie potrzeby upoważnić dozór kościelny na przyszłość do podejmowania większych napraw o wartości nieprzekraczającej 1000 marek.

⁴¹¹ Por. J. Wiślicki, *Uposażenie...*, s. 39-40.

⁴¹² Innym przykładem nieliczenia się z samorozumieniem wspólnoty religijnej i jej organizacją wewnętrzną było zaliczanie w jej skład gmin starokatolickich na mocy ustawy z dnia 4 lipca 1875 r.

II.2.2.1.2. Kościoły protestanckie

Powołany już wcześniej w przypadku Kościoła Katolickiego *Landrecht* normował w chwili wejścia w życie także status ewangelickich wspólnot religijnych⁴¹³. Pierwotnie jego przepisy regulowały ustrój protestanckich osób prawnych, takich jak diecezje i powiaty, przewidując istnienie organów o uprawnieniach biskupa katolickiego w postaci konsystorza głównych i pośrednich (§ 143, § 147, II, 11 ALR), a nadto wprowadzały funkcje superintendentów, inspektorów i dziekanów (§ 150, II, 11 ALR). W odniesieniu do przyznania kompetencji majątkowych, wyznaczających również kompetencje do reprezentacji, w przypadku protestanckich wyznaniowych osób prawnych w mocy pozostawały opisane wyżej w przypadku Kościoła Katolickiego regulacje ogólne, w szczególności dotyczące majątków kościelnych i kolegiów kościelnych.

Również przedstawione wyżej regulacje stanowiące odpowiedniki współczesnych ograniczeń reprezentacji zasadniczo znajdowały zastosowanie w odniesieniu do protestanckich osób prawnych. Tylko niekiedy wyraźnie odnoszono się specjalnie do nich, przewidując np., iż obciążenie nieruchomości w przypadku kościołów protestanckich wymaga zezwolenia konsystorza (§ 227, II, 11 ALR). W zakresie wprowadzania ograniczeń reprezentacji istotne jest również, że kompetencje konsystorza mogły być dodatkowo regulowane w drodze aktów prawa wewnętrznego (§ 144, II, 11 ALR).

II.2.2.1.2.1. Ewangelicki Kościół Unijny⁴¹⁴

Kościół Staropruskiej Unii działał w oparciu o przepisy pruskie, w szczególności ordynację gmin kościelnych i synodów z dnia 10 września 1873 r.⁴¹⁵ (ogłoszoną dekretem w pruskim dzienniku ustaw⁴¹⁶), ustawę o ustroju Kościoła Ewangelickiego w Prusach z dnia 3 czerwca 1876 r.⁴¹⁷, która uchylała niektóre przepisy *Landrechtu*, oraz ustawę kościelną w sprawie nadzoru kościelnego nad zarządem majątkami gmin kościelnych

o prawach społeczności starokatolickich do majątku Kościoła Katolickiego (*Gesetz, betreffend die Rechte der altkatholischen Kirchengemeinschaften an dem kirchlichen Vermögen vom 4. Juli 1875*), GS z 1875 r., Nr 24, poz. 8329, s. 333-334. Gminy takie mogły mieć własną osobowość prawną – zob. S. G r e l e w s k i, *Wyznania...*, s. 16 i 90-91.

⁴¹³ J. Sawicki, *Studia...*, s. 215. Por. S. Piekarski, *op. cit.*, s. 68.

⁴¹⁴ Czasami okreśłany mianem Kościoła Ewangelicko-Unijnego – zob. K. Kierski, *Prawa...*, s. 31, przyp. 3; por. i d e m, *Ochrona...*, s. 473, przyp. 6.

⁴¹⁵ *Kirchengemeinde- und Synodalordnung für die Provinzen Preussen, Brandenburg, Pommern, Posen, Schlesien und Sachsen*, G-S. K.P. S. z 1873 r., Nr 29, poz. 8157, s. 418-444.

⁴¹⁶ *Allerhöchster Erlaß vom 10 September 1873., betreffend die Einführung einer evangelischen Kirchengemeinde- und Synodalordnung für die Provinzen, Preussen, Brandenburg, Pommern, Posen, Schlesien und Sachsen, sowie die Berufung einer außerordentlichen Generalsynode für die acht älteren Provinzen*, G-S. K.P. S. z 1873 r., Nr 29, poz. 8157, s. 417-418.

⁴¹⁷ *Gesetz vom 3. Juni 1876, betreffend die evangelische Kirchenverfassung in den acht älteren Provinzen der Monarchie*, G-S. K.P. S. z 1876 r., Nr 11, poz. 8410, s. 125-132.

z dnia 18 lipca 1892 r.⁴¹⁸, które obowiązywały również w chwili odzyskania przez Polskę niepodległości⁴¹⁹. W mocy jednak nadal pozostawały niektóre inne przepisy Powszechnego prawa krajowego dla państw pruskich⁴²⁰.

Pierwsza z powołanych ustaw wyznaczała strukturę wewnętrzną wyznaniowych osób prawnych w postaci parafii (gminy wyznaniowej). Organami parafii (§ 1 ust. 2) były kościelne rady gminne (*Gemeindekirchenrat*)⁴²¹ oraz reprezentacje gminne (*Gemeindevertretung*)⁴²², obowiązkowe w gminach wyznaniowych liczących więcej niż 500 osób (§ 2 ust. 1 i § 27). Prawo zastępowania na zewnątrz (*in äußeren Angelegenheiten vertretung*) również zostało wprost w przedmiotowych przepisach zastrzeżone na rzecz konkretnych organów, a to kościelnej rady gminnej (§ 13 *in fine* i § 22 ust. 1), której powierzono też zarząd majątkiem tych osób prawnych⁴²³. Unormowany został również precyzyjnie sposób składania oświadczeń woli przez kościelne rady gminne. Mianowicie, do jej działania wymagany był podpis przewodniczącego bądź jego zastępcy, podpisy dwóch starszych oraz odcisnięcie pieczęci (§ 22 ust. 2).

Powołana ustawa kościelna początkowo regulowała również granice umocowania organu reprezentacji w postaci kościelnej rady gminnej⁴²⁴. Udziału reprezentacji gminnej (w mniejszych parafiach ogółu jej członków, § 27 ust. 2) wymagało w szczególności podjęcie decyzji w sprawach nabywania, zbywania oraz prawnorzecowego obciążania nieruchomości, oddawania w najem lub dzierżawę na okres ponad 10 lat kościelnych majątków ziemskich (*Kirchengrundstücken*); w sprawach nadzwyczajnego zarządu majątkiem, przez które mogłaby zostać zagrożona jego substancja, wypłacania i składania kapitałów oraz pożyczek (chyba że służyły one wyłącznie doraźnej potrzebie i mogły być zwrócone w terminie z nadwyżki pozostałej z bieżących dochodów względem rozchodów); w sprawach wytaczania procesów (z wyjątkami), jak też w sprawach nowych budowli i poważniejszych⁴²⁵ remontów (§ 31 pkt 1-5). Były więc to zasady zupełnie

⁴¹⁸ *Kirchengesetz vom 18 Juli 1892, betreffend die kirchliche Aufsicht über die Vermögenverwaltung der Kirchengemeinden* (VAG), KGVBl. z 1893 r., s. 9.

⁴¹⁹ T. Giewartowski, *op. cit.*, s. 144-145. Por. K. Kierski, *Prawa...*, s. 33; idem, *Ochrona...*, s. 473-474; T. Szaliński, *op. cit.*, s. 42 i 45; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 361-362; S. Piekarski, *op. cit.*, s. 68-69. Nieco odmiennie: S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 43 i 69-70. Zob. też: O. Kiec, *Protestantyzm w Poznańskim 1815-1918*, Warszawa 2001, s. 22-23.

⁴²⁰ K. Kierski, *Ochrona...*, s. 474. Por. K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 228; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 361-362; S. Piekarski, *op. cit.*, s. 68.

⁴²¹ Niekiedy nazywane we współczesnej literaturze zarządami – O. Kiec, *Protestantyzm...*, s. 22-23.

⁴²² Czasem określanego mianem zastępstwa zborowego – W. Michejda, *Stosunki w Ewangelickim Kościele Unijnym na polskim Górnym Śląsku*, Katowice 1935, s. 8.

⁴²³ Por. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 243.

⁴²⁴ Zob. też: § 22 ust. 2 zd. 2 i ust. 3.

⁴²⁵ W przeciwieństwie do dozorów przewidzianych w przypadku Kościoła Katolickiego za poważniejsze naprawy uznawano te, których wartość przekraczała kwotę 50 talarów (§ 31 pkt 5 zd. 2), odpowiadającą ok. 150 markom. Reprezentacja gminna mogła w razie potrzeby upoważnić kościelną radę gminną do podejmowania większych napraw o wartości nieprzekraczającej 300 talarów (§ 31 pkt 5 zd. 3), stanowiących równowartość ok. 900 marek. Na temat relacji talara do marki niemieckiej – zob. C. R. Bruce, T. Michae, *2008 Standard Catalog of World Coins 1901-2000*, Iola 2007, s. 856; G. S. Cuhaj, T. Michael, *Standard Catalog of World Coins-1801-1900*, Iola 2012, s. 370.

analogiczne, jak w przypadku dozorów kościelnych Kościoła Katolickiego, a przedstawione zasady znajdowały zastosowanie niezależnie od tego, czy chodziło o majątek gminy wyznaniowej, kościoła czy fundacji, o ile podlegał on tylko zarządowi kościelnego przełożonego, parafii lub wspólnocie parafialnej (§ 31 pkt 5 ust. 2)⁴²⁶.

Szczegółowy katalog czynności prawnych gmin, do których ważności wymagane było zezwolenie kościelnych władz nadzorczych (*kirchlichen Aufsichtsbehörde*) zawierała natomiast ustawa kościelna z 1873 r. Katalog ten był stosunkowo podobny do czynności gminnej rady kościelnej wymagającej współdziałania reprezentacji parafialnej. Obejmował on w szczególności co do zasady nabywanie, zbywanie oraz obciążanie prawami rzeczowymi nieruchomości, zbywanie przedmiotów o wartości historycznej, naukowej lub artystycznej, zaciąganie pożyczek (o ile nie są dla doraźnych potrzeb i nie mogą być pokryte z bieżących dochodów), dysponowanie majątkiem kościelnym na cele inne niż przeznaczone (z wyjątkami), a ponadto budowę nowych i burzenie istniejących budynków, niektóre remonty budowli kultu (§ 1 pkt 1-3, 5-6 oraz pkt 8 lit. a i b VAG). Ponadto zezwolenia takiego wymagało również oddawanie w najem lub dzierżawę nieruchomości kościelnych na czas dłuższy niż 12 lat (§ 1 pkt 9 *in principio* VAG), udzielanie pożyczek pod hipotekę lub dług obciążający nieruchomość, jeśli kwota przekraczała 1000 marek lub miałyby być udzielona bez zabezpieczenia hipoteką, finansowanie bieżących potrzeb z kapitału stałego czy nadzwyczajne wydatki przekraczające kwoty ustalone przez przełożone władze kościelne (§ 1 pkt 10 lit. a i b, pkt 11-12 VAG), do których to wydatków zaliczano rozchody inne niż niezbędne w celu wykonania zobowiązań (§ 1 pkt 12 ust. 2 VAG)⁴²⁷. Pozostałe ograniczenia reprezentacji zniesiono (§ 2 VAG), przy czym w ramach prawodawstwa kościelnego wydawano także liczne późniejsze normy dotyczące zarządu majątkiem kościelnym⁴²⁸.

Reprezentację Kościoła jako całości unormowała ustawa z dnia 3 czerwca 1876 r. W myśl jej przepisów (§ 19 ust. 1 zd. 1) w sprawach majątkowych (*vermögensrechtlichen Angelegenheiten*) Kościół zastępowała Naczelna Rada Kościelna (*Evangelischer Oberkirchenrat*), przy czym nie obejmowało to zaciągania pożyczek (§ 19 ust. 1 zd. 2). Naczelna Rada Kościelna składała oświadczenia woli przez Prezydenta albo jego zastępców oraz odciski pieczęci (§ 19 ust. 2). Specyficznie natomiast unormowano kwestie współdziałania Zarządu Synodu Generalnego w podejmowaniu aktów prawnych. Zgodnie z § 19 ust. 2 pisemne oświadczenia woli, które zobowiązywały Kościół względem osób trzecich, wymagały wzmianki, że wziął on udział w podjęciu decyzji.

⁴²⁶ Por. *Die Religion in Geschichte und Gegenwart: Handwörterbuch in gemeinverständlicher Darstellung* (RGG), hrsg. F. M. Schiele, t. IV, Tübingen 1913, s. 1822-1824, za: T. Szaliński, *op. cit.*, s. 43.

⁴²⁷ Por. K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 243.

⁴²⁸ Przykładowo: Zarządzenie administracyjne z dnia 17 czerwca 1893 r. dla majątku kościelnego we wschodnich prowincjach pruskiego Kościoła Krajowego (*Verwaltungsordnung für das kirchliche Vermögen in den östlichen Provinzen der preussischen Landeskirche*), opisane w: K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 243. Omówienie tych dokumentów przekracza możliwości tej pracy, a nie jest również niezbędne dla zobrazowania sposobu regulowania zasad składania oświadczeń woli przez osoby prawne Ewangelickiego Kościoła Unijnego.

W prawie pruskim ustanowione zostały również dwie osoby prawne typu fundacyjnego, a to „Kasa dodatków na starość dla duchownych ewangelickich” (*Alterszulagekasse für evangelische Geistliche*) oraz „Fundusz dla wdów i sierot po duchownych” (*Pfarr-Witwen-und Waisen-Fonds*). Ich status również został określony przepisami, w których ustanowiono wspólne organy w postaci przewodniczących oraz wydziałów⁴²⁹.

Podsumowując, prawo pruskie w przepisach prawa państwowego przewidywało przepisy o ustroju osób prawnych Ewangelickiego Kościoła Unijnego, jednak w znacznym zakresie kwestie ustrojowe regulowało prawo wewnętrzne⁴³⁰. Z powyższej struktury przepisów wynika, że przesłanki skutecznej reprezentacji były zawarte w ewangelickim prawie wewnętrznym, skutecznym w tym zakresie w państwowym porządku prawnym. Sankcją za ich naruszenie była nieważność prawnej dokonywanej za wyznaniową osobę prawną (§ 1 *in principio* VAG).

Po odzyskaniu niepodległości zasadniczym problemem stało się to, że formalnie jednostki organizacyjne Ewangelickiego Kościoła Unijnego zlokalizowane na terenach, które znalazły się w granicach II Rzeczypospolitej, stanowiły część publicznej osoby prawnej obcego państwa – Prus. Pomimo tego władze polskie uznały, iż dwie prowincje tegoż na polskim terytorium tworzą jako całość Kościół Ewangelicko-Unijny w Polsce z własną osobowością prawną⁴³¹, oddzielając je tym samym od macierzystych struktur organizacyjnych⁴³².

Realizacją powyższego było polskie rozporządzenie z dnia 3 lipca 1920 r.⁴³³, które przekazało kompetencje Naczelnej Rady Kościelnej w Berlinie na rzecz Ewangelickiego Konsystorza w Poznaniu. Spotkało się to ze sprzeciwem władz kościelnych w Berlinie, które powołały nieuznaną przez władze polskie władzę zwierzchnią pod nazwą Krajowego Synodu Ewangelickiego Unijnego Kościoła w Polsce. Organy te wydawały dalsze akty skierowane również do położonych na terenie Polski struktur⁴³⁴, które to akty najczęściej były wykonywane w praktyce⁴³⁵. W konsekwencji po-

⁴²⁹ RGG, s. 1822-1824, za: T. Szaliński, *op. cit.*, s. 43-45.

⁴³⁰ S. Piekarski, *op. cit.*, s. 70-71.

⁴³¹ J. Sawicki, *Studia...*, s. 306. Odmienne: S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 69.

⁴³² T. Giewartowski, *op. cit.*, s. 130-131. Podobnie w plebiscytowej części należącego do Polski Śląska utworzyła się odrębna wspólnota religijna Kościoła Ewangelicko-Unijnego na Polskim Górnym Śląsku – zob. *ibidem*, s. 131-132. Por. T. Lubicz, *Stan...*, s. 2, który traktował ją za uznaną wspólnotę religijną, która również miała działać na podstawie pruskich przepisów sprzed 1919 r. wobec braku uznania przez państwo polskie uchwał synodu pszczyńskiego i przekroczenia przezeń jego kompetencji (zob. *ibidem*, s. 2-3 i 5). Zob. też: S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 35-36, 50-51, 70-71 i 74-78.

⁴³³ Rozporządzenie w sprawie Zjednoczonego Kościoła Ewangelickiego w byłej dzielnicy pruskiej, Dz. U. M. B. D. P. z 1920 r., Nr 35, poz. 327.

⁴³⁴ T. Giewartowski, *op. cit.*, s. 145. Por. T. Szaliński, *op. cit.*, s. 47.

⁴³⁵ K. Kierski, *Prawa...*, s. 33. Zob. też: B. Winiański, *Położenie prawne mniejszości niemieckiej w Polsce*, „Strażnica Zachodnia” 1922 (I), nr 8, s. 247-248. Za przykład może tu posłużyć uchwała Synodu Krajowego z dnia 18 czerwca 1930 r. o nieprzyjmowaniu w skład Ewangelickiego Kościoła Unijnego i niepowoływaniu do organów tej wspólnoty religijnej ewangelików wyznania augsburskiego, którzy pochodzili z terenów Królestwa Polskiego, co miało zabezpieczać większość niemiecką wśród pastorów – zob. W. Michejda, *op. cit.*, s. 8 i 20.

wstał problem właściwych przepisów regulujących ustrój Ewangelickiego Kościoła Unickiego. Przyjmując za stanowiskiem władz polskich, należy uznać nowe przepisy uchwalone przez niemieckie władze kościelne oraz przepisy uchwalone przez organy przezeń powołane (w szczególności tzw. *Notverfassung*) za normy jedynie wewnątrzkościelne (o charakterze socjologicznym), podczas gdy wiążące nadal były dawne przepisy pruskie i nowe kościelne wydawane przez władze w Poznaniu⁴³⁶.

II.2.2.1.2.2. Kościół Starołuterski

Status tzw. Kościoła Starołuterskiego (Kościoła Ewangelicko-Luterskiego w Polsce Zachodniej) w zaborze pruskim regulowały przepisy pochodzące z 1845 r.⁴³⁷, w świetle których osobowość moralną (prawną) posiadały poszczególne gminy wyznaniowe (*Kirchengemeinde*, pkt 3). Bardziej szczegółowe regulacje zostały zawarte w dokumencie ministerialnym, który także potwierdzał ich osobowość prawną i uznawał konkretne z nich⁴³⁸. Przyjmując za J. Sawickim, iż dysponował on w ramach prawa pruskiego publiczną osobowością prawną⁴³⁹, w pozostałym zakresie zastosowanie znajdowały dotyczące tego rodzaju podmiotów, a wcześniej omówione regulacje *Landrechtu*⁴⁴⁰.

II.2.2.1.2.3. Ewangelicki Kościół Braterski

Analogicznie jak w przypadku Kościoła Ewangelicko-Luterskiego w Polsce Zachodniej (Kościoła Starołuterskiego) kształtowała się sytuacja wspólnoty religijnej hertutów (braci morawskich, Ewangelickiego Kościoła Braterskiego). Wspólnota ta została uznana szeregiem aktów pochodzących jeszcze z XVIII w.⁴⁴¹ Do kwestii zasad działania ich osób prawnych zastosowanie znajdowały nadal odnośne przepisy Powszechnego prawa krajowego dla państw pruskich z 1794 r.

II.2.2.2. Wyznaniowe korporacje prawa prywatnego

Na gruncie przepisów prawa pruskiego obowiązujących w 1918 r. do wyznaniowych osób prawnych prawa prywatnego należało zaliczyć, uregulowane na mocy specjal-

⁴³⁶ Tak również: K. Kierski, *Prawa...*, s. 35, który jednak, jak się wydaje, uważa tę wspólnotę religijną za nieuznaną – zob. *ibidem*, s. 33 *in fine* oraz s. 34. Por. i d e m, *Ochrona...*, s. 474-475; T. Szaliński, *op. cit.*, s. 47; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 363. Moc rozporządzenia z 1920 r. uznawał również S. Piekarski, *op. cit.*, s. 69, i S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 54-68 z obszernym uzasadnieniem.

⁴³⁷ Koncesja generalna dla luteran odłączonych od wspólnoty z Ewangelickim Kościołem Krajowym z dnia 23 lipca 1845 r. (*Generalkonzession für die von der Gemeinschaft der evangelischen Landeskirche sich getrennt haltenden Lutheraner vom 23 Juli 1845*), G-S. K.P. S. z 1845 r., Nr 26, poz. 2608, s. 516-517.

⁴³⁸ J. Sawicki, *Studia...*, s. 318-319. Por. O. Kiec, *Protestantyzm...*, s. 93.

⁴³⁹ J. Sawicki, *Studia...*, s. 320. Tak samo: J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 365, pkt e). Por. odmienne: T. Giewartowski, *op. cit.*, s. 15; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 82-83.

⁴⁴⁰ K. Kierski, *Ochrona...*, s. 478, pkt 3. Por. K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 228; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 365, przyp. 112.

⁴⁴¹ J. Sawicki, *Studia...*, s. 326-327.

nych ustaw indywidualnych, nienadających im jednak statusu publicznoprawnego, niektóre gminy menonickie i baptyistyczne oraz żydowskie gminy synagogałne. Cechą charakterystyczną tych wspólnot religijnych działających w formie wyznaniowych korporacji prawa prywatnego było to, że w ich przypadku zaborcy wydawali indywidualne zatwierdzenia statutów poszczególnych osób prawnych⁴⁴².

II.2.2.2.1. Gminy żydowskie

W chwili odzyskania niepodległości na terenie zaboru pruskiego, a także na tej części Śląska, która wchodziła wcześniej w skład Prus, obowiązywała dawna pruska ustawa z dnia 23 lipca 1847 r. o stosunkach Żydów⁴⁴³. W odniesieniu do Śląska stan ten nie zmienił się w okresie II Rzeczypospolitej. Autonomiczny Sejm Śląski nie wydał odpowiedniej ustawy w przedmiocie statusu wyznaniowego wspólnoty żydowskiej⁴⁴⁴. Stan ten nie uległ zmianie w okresie PRL.

W świetle powołanej ustawy poszczególne wspólnoty (gminy) synagogałne (*Synagogengemeinde*) stanowiły osoby prawne prawa prywatnego (§ 37)⁴⁴⁵. Ustawa ta uregulowała ich wewnętrzny ustrój, przewidując istnienie zarządu (*Vorstand*, zwierzchności) oraz reprezentacji gminy (kolegium reprezentantów⁴⁴⁶, § 38)⁴⁴⁷. Zarząd miał zarządzać samodzielnie całym majątkiem gminy i reprezentować gminę we wszystkich sprawach względem osób trzecich (§ 44). Jednakże wymagana była uchwała reprezentacji m.in. w przypadku ustanowienia etatu (§ 47 ust. 1 pkt 1), wydzierżawienia lub zastawienia nieruchomości (§ 47 ust. 1 pkt 2) oraz przy czynnościach prawnych przekraczających budżet lub wpływy budżetowe (§ 47 ust. 1 pkt 4). Uchwały te były zasadniczo wiążące dla zarządu (§ 47 ust. 2 zd. 1). Były to klasyczne przykłady ograniczeń reprezentacji⁴⁴⁸.

Jak wynika z powyższego, prawo państwowe unormowało kwestie organizacyjne, nie pozostawiając znaczącej autonomii wspólnocie religijnej i nie pozwalając jej na odmienną ich regulację, w szczególności w zgodzie z prawem wewnętrznym. W tym zakresie prawo pruskie nie odsyłało również do prawa wewnętrznego wspólnoty ży-

⁴⁴² *Ibidem*, s. 355. Por. S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 22 i 103-104, który upatrywał zasadniczej różnicy między uznanymi prawnie a nieuznanymi wspólnotami religijnymi właśnie w braku możliwości tworzenia przez te ostatnie związku wyznaniowego jako całości nieuznane wspólnoty religijne miały mieć jedynie prawo tworzenia poszczególnych gmin wyznaniowych.

⁴⁴³ G-S. K.P. S. z 1847 r., Nr 30, poz. 2871, s. 263-278. Por. S. Kutrzeba, *Sprawa...*, s. 55; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 22.

⁴⁴⁴ J. Sawicki, *Studia...*, s. 169. Por. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 243; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 21.

⁴⁴⁵ Por. S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 22.

⁴⁴⁶ Czasem zwane zgromadzeniem reprezentantów – zob. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 243.

⁴⁴⁷ Por. S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 22. Nieco odmiennie: S. Piekarski, *op. cit.*, s. 90; W. Piotrowicz, *Z zagadnień...*, s. 150 i 152; J. Grynsztajn, I. Kerner, *op. cit.*, s. XIV.

⁴⁴⁸ Ustawa ta wymagała także zgody władzy państwowej na niektóre czynności (§ 48 pkt 1-3). Zob. również: § 68 pkt 2.

dowskiej, co ma swoje uzasadnienie w tym, że poszczególne gminy stanowiły odrębne wspólnoty, niepoddane żadnej zwierzchniej władzy i niezorganizowane w ogólną korporację, wskutek czego nie zostało również wytworzone prawo wewnętrzne, które wymaga odpowiedniego zwierzchniego ciała prawodawczego. Ustawa pruska zawierała jednak szereg ograniczeń reprezentacji, zabezpieczających mienie gmin synagogalnych przed samowolą ich zarządów.

II.2.2.2.2. Kościół Menonicki

Menonicka wspólnota religijna nie miała statusu korporacji prawa publicznego jako całość, natomiast poszczególne gminy menonickie stanowiły korporacje prawa prywatnego. Zgodnie z ustawą z dnia 12 czerwca 1874 r. o stosunkach menonitów⁴⁴⁹ gminy takie działały w oparciu o własne statuty. Statuty takie, indywidualne dla każdej gminy wyznaniowej, były zatwierdzane przez władzę państwową w postaci zarządzenia ministrów sprawiedliwości, spraw wewnętrznych i spraw religijnych (§ 1)⁴⁵⁰. Przepisy państwowe nie regulowały ani samowolnie, ani odpowiednio do prawa wewnętrznego ustroju gmin menonickich, a tym bardziej zasad składania za nie oświadczeń woli. W rezultacie poszczególne lokalne wspólnoty menonickie mogły swobodnie regulować te zagadnienia, w szczególności odwzorowując w statutach ustrój zgodny z ich samorozumieniem. W pozostałym zakresie w 1918 r. zastosowanie znajdowały odpowiednie przepisy BGB w zakresie działania osób prawnych, aczkolwiek prawa prywatnego, w szczególności te dotyczące ograniczenia związania osób trzecich zakresem umocowania organów reprezentacji.

II.2.2.2.3. Kościół Baptystyczny

Wspólnota religijna baptystów funkcjonowała na podstawie ustawy z dnia 7 lipca 1875 r. o nadaniu praw korporacyjnych gminom baptystycznym⁴⁵¹. Ustawa ta w swej treści zawierała niemal identyczne postanowienia, co poprzedzająca ją nieco ponad rok ustawa o stosunkach menonitów⁴⁵². Podobnie jak w przypadku gmin menonickich, na mocy specjalnego aktu ministerialnego, wspólnota religijna baptystów mogła tworzyć poszczególne, niezależne od siebie osoby prawa prywatnego. Wobec braku jakichkolwiek bliższych regulacji oraz wymogów co do wewnętrznego ustroju tych osób prawnych w przedmiotowej ustawie, istniała swoboda (w granicach ustaw państwowych) uregulowania kwestii zasad składania oświadczeń woli, zwłaszcza w zgodzie z własnym samorozumieniem, przy czym ich skuteczność względem osób

⁴⁴⁹ *Gesetz, betreffend die Verhältnisse der Mennoniten vom 12 Juni 1874*, G-S. K.P. S. z 1874 r., Nr 16, poz. 8208, s. 238.

⁴⁵⁰ Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 351-352, 354-355 i 370-371.

⁴⁵¹ *Gesetz, betreffend die Ertheilung der Korporationsrechte an Baptistengemeinden vom 7. Juli 1875*, G-S. K.P. S. z 1875 r., Nr 26, poz. 8336, s. 374.

⁴⁵² Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 370-371.

trzecich wynikała jedynie z charakteru statutowego tych norm, ze wszystkimi konsekwencjami i ograniczeniami przewidzianymi w niemieckim kodeksie cywilnym.

II.2.3. Była dzielnica rosyjska

W zaborze rosyjskim wspólnoty religijne dzieliły się na uznane oraz nieuznane przez państwo. W skład drugiej z tych grup wchodziły wspólnoty, którym akty tolerancyjne przyznały osobowość prawną prawa cywilnego oraz te, które takiej osobowości nie posiadały⁴⁵³.

II.2.3.1. Wspólnoty religijne uznane

Zgodnie z prawem rosyjskim jedyną uznaną wspólnotą religijną był Kościół Prawosławny. Jednakże w trakcie działań wojennych dla części zajętego przez wojska pruskie terytorium Cesarstwa Rosyjskiego władze niemieckie, jako zwierzchnik tego terenu w myśl prawa międzynarodowego, wydały własne przepisy uznające wyznanie mojżeszowe.

II.2.3.1.1. Kościół Prawosławny

Zgodnie z art. 62 t. I Zводу Praw na terenie państwa rosyjskiego religią panującą było prawosławie⁴⁵⁴. Na terenie województw wschodnich wyraźnie utrzymano w mocy rozporządzeniem Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z 1919 r.⁴⁵⁵, a następnie ustawami z lat 1921⁴⁵⁶ (art. 4) oraz 1922⁴⁵⁷ (art. 3), jak również rozporządzeniem Prezydenta z 1927 r.⁴⁵⁸ (art. 1 ust. 1 lit. a oraz ust. 2) rosyjskie prawa cywilne. Obejmowało ono szereg różnych przepisów Zводу Praw, w szczególności cz. I t. X w wydaniu z 1914 r., regulujących status Kościoła Prawosławnego, obejmujących także kwestie dotyczące działania jego osób prawnych⁴⁵⁹. Nowa organizacja Cerkwi

⁴⁵³ S. Piekarski, *op. cit.*, s. 77.

⁴⁵⁴ A. Achmatowicz, *Zarys stanu prawnego wyznania muzułmańskiego w b. Rosji i współczesnej Polsce*, „Rocznik Tatarski” 1932, t. I, s. 97. Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 3.

⁴⁵⁵ Rozporządzenie Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z dnia 15 maja 1919 r. w przedmiocie prawa cywilnego i postępowania cywilnego na obszarach wschodnich, podlegających Komisarzowi Generalnemu Ziem Wschodnich, Dz. U. Z. C. Z. W. z 1919 r., Nr 4, poz. 23.

⁴⁵⁶ Ustawa z dnia 4 lutego 1921 r. o unormowaniu stanu prawno-politycznego na ziemiach, przyłączonych do obszaru Rzeczypospolitej na podstawie umowy o preliminaryjnym pokoju i rozejmie podpisanej w Rydze dnia 12 października 1920 r., Dz. U. z 1921 r., Nr 16, poz. 93.

⁴⁵⁷ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1922 r. o objęciu władzy państwowej nad Ziemią Wileńską, Dz. U. z 1922 r., Nr 16, poz. 93.

⁴⁵⁸ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 26 marca 1927 r. o unormowaniu stanu prawnego w województwach: wileńskim, nowogródzkim, poleskim i wołyńskim oraz powiatach: grodzieńskim, wołkowyskim, białostockim, bielskim i sokólskim województwa białostockiego, Dz. U. z 1927 r., Nr 31, poz. 258.

⁴⁵⁹ J. Sawicki, *Studia...*, s. 261. Por. J. S. Langrod, *O autokefalji prawosławnej w Polsce. Studium z zakresu polskiej polityki i administracji wyznaniowej*, Warszawa 1931, s. 104-105.

Prawosławnej z lat 1917-1918 nie wchodziła w skład recypowanych do polskiego porządku prawnego przepisów⁴⁶⁰.

Zgodnie z przepisami Zwodu Praw (art. 432 i n. t. IX) osobami prawnymi były poszczególne monaster, domy archirejskie oraz cerkwie, przy czym Kościół Prawosławny nie stanowił osoby prawnej różnej od państwa⁴⁶¹, co było powiązane z zasadą prawa rosyjskiego, iż podmiotem w sprawach dotyczących majątku państwowego nie był Skarb Państwa jako osoba prawna, ale poszczególne instytucje państwowe zarządzające tym majątkiem⁴⁶². Zaraz po wyliczeniu majątku państwowego Zwód Praw wskazywał, iż „majątkami, należącymi do różnych instytucji są (...) majątki kościelne, klasztorne i domów biskupich, grunty, użytki i młyny, wyznaczone kościołom, klasztorom i domom biskupim, oraz wszelki ich majątek ruchomy” (art. 413 t. X pkt 1)⁴⁶³. Także więc z tego przepisu można było wnosić o osobowości prawnej poszczególnych cerkwi (kościółów), klasztorów (monastyrów) oraz domów biskupich (domów archirejskich)⁴⁶⁴.

Z uwagi na ów szczególny charakter inkorporacji w struktury państwowe, po odzyskaniu niepodległości sporne było, czy poszczególne jednostki prawosławnej wspólnoty religijnej miały osobowość prawną, czy też własność kościelnych majątków należała do państwa (rosyjskiego, którego następcą było państwo polskie), przy pozostawieniu zarządu tymi majątkami piastunom urzędów kościelnych z mocy przepisów Zwodu Praw. Pomimo rozbieżności w orzecznictwie i sprzecznych przepisów rosyjskich⁴⁶⁵, ostatecznie – jak się wydaje – przyjęto, iż zasadniczo osobowość prawną posiadały poszczególne cerkwie, klasztory (monastery), władze diecezjalne i domy biskupie, jak również Kościół Prawosławny jako całość i bractwa cerkiewne⁴⁶⁶.

⁴⁶⁰ Reformę tę opisuje W. Piotrowicz, *op. cit.*, s. 71-73. Zob. też: K. Sochaniewicz, *Autokefalia Kościoła Wschodniego w Polsce*, „Drogi Polski” 1922 (I), nr 1, s. 22; J. S. Langrod, *O autokefalji...*, s. 48-49.

⁴⁶¹ S. Dembicki, *op. cit.*, s. 366. Por. J. Woliński, *Polska i kościół prawosławny. Zarys historyczny*, Lwów 1936, s. 132; Z. Rymowicz, W. Świącicki, *Prawo cywilne Ziem Wschodnich, Tom X, cz. 1 Zwodu praw rosyjskich*, t. I, Warszawa 1932, s. 153, pkt 1. Zob. też: W. Piotrowicz, *op. cit.*, s. 32 i 70-71; E. Starczewski, *Sprawy wyznaniowe w świetle Konstytucji*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1925 (VII), nr 22, s. 2, kol. 2, akapit 2 *in fine*. Szerzej na temat wewnętrznego ustroju omawianej wspólnoty religijnej – zob. A. Łotocki, *Autokefalia: zasady autokefalji*, Warszawa 1932, s. 175-209.

⁴⁶² Zob. pkt 2 orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 1921 r., OSN(C) 1921, nr 1, poz. 113.

⁴⁶³ Tekst w j. pol.: Z. Rymowicz, W. Świącicki, *op. cit.*, t. I, s. 153.

⁴⁶⁴ Zob. też art. 698 pkt 5 t. X Zwodu Praw, który w kontekście prawa nabywania dóbr wyraźnie wyróżnia władze diecezjalne, klasztory i kościoły w odróżnieniu od osób prywatnych i ich zrzeszeń. Zob. też: art. 985 t. X Zwodu Praw, który stanowi o darowiznach na rzecz domów biskupich, kościołów i klasztorów, art. 1067 pkt 2 t. X o czynieniu zapisów na rzecz klasztorów i kościołów oraz art. 432 i 443, t. IX o możliwości posiadania gruntów. Teksty w j. pol.: Z. Rymowicz, W. Świącicki, *op. cit.*, t. I, s. 526-527, 582 i 620 oraz t. II, s. 523-525. O osobowości prawnej tych podmiotów świadczą także przepisy o ograniczeniach w ich czynnościach prawnych – zob. niżej.

⁴⁶⁵ S. Piekarski, *op. cit.*, s. 63.

⁴⁶⁶ Zob. np. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 1929 r., I C 923/25, ZOSN 1929, z. 1, poz. 92, s. 154-155, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 czerwca 1931 r., I C 47/31, ZOSN 1931, z. 1, poz. 129, s. 222-224 i wskazane tam przepisy t. IX i X Zwodu Praw; orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 1928 r.,

Uznanie powyższych podmiotów za osoby prawne rodziło w konsekwencji problem określenia ich organów reprezentacji, zwłaszcza w przypadku Kościoła jako całości. Z uwagi na brak przepisów prawa zaborczego wskutek wyżej wskazanej zasady nieprzyznawania Kościołowi Prawosławnemu oddzielnej od państwa osobowości prawnej, niektórzy przedstawiciele doktryny sformułowali pogląd, iż do chwili wydania odpowiednich norm prawa polskiego nie ma on organu reprezentacji⁴⁶⁷.

Ustawa konsystorska z dnia 9 kwietnia 1883 r., w znacznej mierze będąca powtórzeniem jej poprzedniczki z 1841 r.⁴⁶⁸, przewidywała, iż majątkiem kościelnym w granicach diecezji zarządza konsystorz (art. 1 i 4), który też wskutek zezwolenia władzy diecezjalnej zawiera w imieniu Cerkwi wszelkie umowy (art. 106, 126, 137, 140)⁴⁶⁹. W konsekwencji niektórzy autorzy międzywojenni upatrywali reprezentacji Cerkwi w konsystorzach⁴⁷⁰.

Przepisy Zwodu Praw uzależniały dopuszczalność konkretnych kategorii czynności prawnych od zachowania określonych prawem procedur, co należy traktować współcześnie w kategoriach ograniczeń reprezentacji. W przypadku najmu i dzierżawy, oprócz ogólnych ograniczeń wynikających z prawa państwowego⁴⁷¹ oraz uregulowania kwestii podejmowania decyzji w tych sprawach⁴⁷², Zwód Praw nakazywał zachowywać warunki określone w ustawie konsystorzów duchownych z 1883 r. (art. 1712, cz. I, t. X Zwodu Praw). Ustawa ta przewidywała, iż umowa dzierżawy wymagała zasięgnięcia opinii konsystorza oraz zatwierdzenia czynności przez biskupa (archiereja, art. 106 i 126 oraz 137 w zw. z art. 106)⁴⁷³. Niezachowanie tych przepisów powodowało nieważność takiej umowy, co potwierdzało polskie międzywojenne orzecznictwo⁴⁷⁴.

I C 109/28, ZOSN 1928, z. 1, poz. 67, s. 107-108. Zob. też: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 maja-4 czerwca 1930 r., I C 158/30, „Głos Sądownictwa” 1931 (III), nr 3, s. 188 (sama sentencja), oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 września 1930 r., I C 277/30, ZOSN 1930, z. 2, poz. 156, s. 33-35, odmawiające osobowości prawnej poszczególnym parafiom, odróżniając je od cerkwi. Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 262-263 wraz z przypisami oraz s. 264-265, w tym na tej ostatniej przyp. 1 *in fine*; S. Dembicki, *op. cit.*, s. 366-367; J. Wiśłocki, *Uposażenie...*, s. 84; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 28-29 i 31-32.

⁴⁶⁷ Tak wydaje się S. Dembicki, *op. cit.*, s. 367.

⁴⁶⁸ W. Zaikyn, *Zarys dziejów ustroju Kościoła wschodnio-słowiańskiego*, Lwów 1939, s. 107. Por. A. Łotocki, *op. cit.*, s. 199.

⁴⁶⁹ Tak: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 1933 r., I C 771/32, ZOSN 1933, z. 2, poz. 132, s. 11-12. Zob. też: A. Łotocki, *op. cit.*, s. 200. Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 22 października 1935 r., I C 1260/35, OSP 1936, poz. 191, s. 185, przyjął również, że konsystorz może wytaczać powództwa w obronie interesów poszczególnych klasztorów.

⁴⁷⁰ Tak wydaje się zwłaszcza S. Dembicki, *op. cit.*, s. 367.

⁴⁷¹ Np. ogólny zakaz oddawania w dzierżawę, maksymalne terminy najmu (12 lat) i dzierżawy (1 rok), zakaz oddawania w najem budynków wewnątrz klasztorów na „zakłady handlowe i traktjernie” (art. 1711, cz. I, t. X Zwodu Praw).

⁴⁷² O oddaniu w najem nieruchomości domu biskupiego decydować miał biskup diecezjalny, klasztorów – przeor wraz z zakonnikami, kościołów – duchowieństwo parafialne wraz ze starostą kościelnym i znaczącymi członkami parafii (art. 1711, cz. I, t. X Zwodu Praw).

⁴⁷³ Z. Rymowicz, J. Święcicki, *op. cit.*, t. I, s. 154.

⁴⁷⁴ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 września 1930 r., I C 277/30, ZOSN 1930, poz. 156, s. 33-35, w którym umowę 12-letniej dzierżawy zawartą przez proboszcza cerkwi prawosławnej uznano

Nabywanie mienia nieruchomego przez klasztory i kościoły ograniczone było koniecznością udzielenia zezwolenia państwa (art. 778, art. 1429 t. X i art. 113 t. XI cz. 1 Zводу Praw)⁴⁷⁵, zaś w procedurze przyjęcia darowizny brał udział konsystorz (art. 985 t. X Zводу Praw)⁴⁷⁶. Specyficzny tryb pomieszania reprezentacji wraz z wytworzeniem woli wewnętrznej przewidywał art. 1430 t. X Zводу Praw, w myśl którego jeśli majątek nieruchomy miał zostać nabyty przez klasztor lub cerkiew, niezbędne było specjalne pełnomocnictwo wydawane odpowiednio przez przełożonego klasztoru „wraz z klerem” lub duchownego parafialnego działającego razem z psalmistą i starostą cerkwi.

II.2.3.1.2. Żydowskie Towarzystwo Religijne

Na terenie tzw. Generał-Gubernatorstwa Warszawskiego status żydowskich wyznaniowych osób prawnych regulowało niemieckie rozporządzenie z dnia 1 listopada 1916 r.⁴⁷⁷, podczas gdy na pozostałych terenach zaboru rosyjskiego wyznanie mojżeszowe nie posiadało wyznaniowych osób prawnych⁴⁷⁸. W świetle tego aktu osobowość prawną posiadało Żydowskie Towarzystwo Religijne jako całość oraz jego gminy oraz gminy powiatowe (§ 1)⁴⁷⁹. Reprezentację Towarzystwa jako całości powierzono Najwyższej Radzie Żydowskiej (§ 35 zd. 1), która działała przez jej przewodniczącego lub jego zastępcę oraz dwóch członków (§ 39 w zw. z § 10 zd. 2). Wydaje się, że wobec powierzenia całości kompetencji decyzyjnych Najwyższej Radzie Żydowskiej, będącej jedynym organem Towarzystwa jako całości⁴⁸⁰, nie można mówić o ograniczeniach reprezentacji, rozumianych jako ograniczenie kompetencji organu reprezentacji. Należy jednak wskazać, że decyzje podejmowano w niej większością głosów, co oznacza, że w przypadku braku podjęcia ważnej uchwały w przedmiocie danej czynności prawnej członkom uprawnionym do reprezentacji nie wolno było ich dokonywać.

za nieważną z uwagi na pominięcie procedury uzyskania (niewiążącej) opinii konsystorza. Przeciwnie wyroki dwóch pierwszych instancji uchylono.

⁴⁷⁵ Tekst w j. pol.: Z. Rymowicz, W. Święcicki, *op. cit.*, t. I, s. 554.

⁴⁷⁶ Tekst w j. pol.: *ibidem*, t. I, s. 582-583. Zob. też *ibidem*, t. II, s. 524.

⁴⁷⁷ Rozporządzenie dotyczące organizacji Żydowskiego Towarzystwa Religijnego w Generał-Gubernatorstwie Warszawskim, Dz. R. G.-G.W. z dnia 15 listopada 1916 r., Nr 53, poz. 184, s. 30-40. Na temat regulacji wcześniejszych – zob. S. Piekarski, *op. cit.*, s. 83; J. Grynsztajn, I. Kerner, *op. cit.*, s. XII wraz z tekstami tych aktów tam przedrukowanymi.

⁴⁷⁸ J. Grynsztajn, I. Kerner, *op. cit.*, s. XIII. W województwach wschodnich nadal obowiązywały przepisy Zводу Praw, które traktowały wyznanie żydowskie za nieuznane, przewidując jednak, że synagogi i szkoły modlitewne (domy modlitwy) są osobami prawnymi – zob. Z. Rymowicz, J. Święcicki, *op. cit.*, t. I, s. 153-154, pkt 2. W prawodawstwie przewidziano zarząd duchowny: organ, który miał zarządzać m.in. domem modlitwy i którego kompetencje wyznaczało prawo państwowe – zob. W. Piotrowicz, *op. cit.*, s. 152-153.

⁴⁷⁹ Por. W. Czapinśki, *Zrzeszenia zbliżone do instytucji stowarzyszeń (Na pograniczu instytucyj)*, „Gazeta Administracji” 1937 (XIX), nr 1, s. 11; J. Sawicki, *Studia...*, s. 164-166; K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 233; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 338.

⁴⁸⁰ Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 164-165; W. Piotrowicz, *op. cit.*, s. 168.

Przepisy rozporządzenia wyznaczały jednoznacznie ustrój gmin⁴⁸¹, przewidując istnienie zarządu (§ 4) wraz z przewodniczącym (§ 9) oraz zasady składania oświadczeń woli, powierzając kompetencję reprezentacyjną zarządowi (§ 10 zd. 1). Uregulowano również sposób działania zarządu, którego akty wymagały podpisu przewodniczącego lub jego zastępcy oraz dwóch członków zarządu (§ 10 zd. 2), a także opatrzenia pieczęcią gminy (§ 10 zd. 2 *in fine*). W tzw. Wielkich Gminach Żydowskich (zob. § 14 ust. 1) zastosowanie miały przepisy dotyczące gmin jako takich (§ 14 ust. 4), z tym że zarządzanie nimi powierzono pełnomocnikom i Radzie Zarządu (§ 15 ust. 1). Rada Zarządu, która – jak się wydaje – pełniła funkcję organu reprezentacji (§ 14 ust. 1 w zw. z § 10 zd. 1), posiadała prawo decydowania we wszystkich sprawach gminy, poza wyraźnie zastrzeżonymi do kompetencji zebrania pełnomocników (§ 24). Zebranie zaś miało decydować o zaciąganiu pożyczek (§ 23 pkt 3), wydatkach ponad budżet o wartości powyżej 3000 marek niemieckich (§ 23 pkt 4), a także o czynnościach prawnych skutkujących „zmianą w stanie majątku nieruchomości gminy” (§ 23 pkt 7)⁴⁸². W rezultacie kompetencje decyzyjne przysługiwały innemu organowi niż organowi reprezentacji i można je uznać za ograniczenia reprezentacji.

Podobnie przedmiotowe rozporządzenie regulowało również ustrój żydowskich gmin powiatowych. Zarządzanie jej sprawami należało do Rady Zarządu (§ 28 zd. 1), w skład której wchodził przewodniczący (§ 30 zd. 1). W kwestiach reprezentacji zastosowanie znajdowały przedstawione przepisy o gminie jako takiej (§ 31).

Przewidziano również możliwość tworzenia tzw. żydowskich związków wyznaniowych⁴⁸³, które po wciągnięciu w rejestr Rady Najwyższej uzyskiwały osobowość prawną (§ 44 ust. 2). Także w ich przypadku struktura wewnętrzna została uregulowana prawem państwowym w postaci powołanego rozporządzenia. Do ich ustroju należał zarząd (§ 46). Choć brak jest *expressis verbis* postanowienia przyznającego mu prawo reprezentacji, wydaje się, iż jako jedyny organ zarząd mógł działać skutecznie w imieniu związku. Trudno przesądzić, czy dopuszczalne było wprowadzenie ograniczeń jego umocowania w statutach przewidzianych rozporządzeniem (§ 46).

II.2.3.2. Wyznaniowe korporacje prawa prywatnego

II.2.3.2.1. Staroobrzędowcy i inne wspólnoty, które porzuciły prawosławie

Wspólnota religijna staroobrzędowców nie dysponowała statusem związku wyznaniowego uznanego na terenie zaboru rosyjskiego. Funkcjonowała na podstawie

⁴⁸¹ Stąd jednym z postulatów przedstawicieli tej wspólnoty religijnej było, aby każda gmina mogła posiadać swój odrębny statut na wzór regulacji austriackich – zob. W. Piotrowicz, *op. cit.*, s. 162.

⁴⁸² W świetle tego postanowienia oczywistym jest, że zebranie pełnomocników decydowało w kwestii zbycia nieruchomości. To samo brzmienie nie przesądza jednak jednoznacznie o tym, czy również nabycie prawa własności nieruchomości leżało w kompetencjach tegoż zebrania.

⁴⁸³ Przez W. Czapickiego, *Zrzeszenia...*, s. 11, określane mianem stowarzyszeń wyznaniowych na podstawie tekstu jednolitego ogłoszonego w 1928 r. Nazwy tej używają również: K. W. Kumanięcki, *Administracja...*, s. 236 oraz J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 338.

pierwszego działu najwyższego aktu imiennego z dnia 17 października 1906 r.⁴⁸⁴, który przewidywał możliwość nabycia praw korporacyjnych przez poszczególne gminy staroobrzędowe⁴⁸⁵. Osobowość prawna zarejestrowanych gmin wynikała z przepisów przyznających im zdolność nabywania i zbywania dla realizacji swoich celów majątku, zawierania umów oraz zaciągania zobowiązań (art. 13)⁴⁸⁶. Na podstawie powołanego aktu również inne wspólnoty religijne, o ile odłączyły się od prawosławia, mogły tworzyć osoby prawne, aczkolwiek zakres obowiązywania tych norm był sporny⁴⁸⁷.

Odnosnie do ustroju ukaz ten zawierał podobne regulacje, co ukaz dotyczący wspólnoty mariawickiej, przewidując funkcjonowanie w oparciu o indywidualnie zatwierdzone statuty⁴⁸⁸. Zatem wspólnota religijna miała stosunkowo dużą swobodę w normowaniu wewnętrznego ustroju, w tym w szczególności w zakresie ukształtowania przepisów o organach reprezentacji, które mogły być różne w zależności od każdej gminy. Podobnie możliwe było wprowadzanie w normach statutowych ograniczeń reprezentacji, które odwzorowałyby przepisy prawa wewnętrznego i mogły różnić się pomiędzy poszczególnymi gminami ze względu na okoliczności, w jakich dana gmina funkcjonowała.

II.2.3.2.2. Muzułmanie

Muzułmanie w państwie rosyjskim stanowili wyznanie jedynie tolerowane⁴⁸⁹, a ich status regulowały przepisy art. 1342-1415 tomu XI cz. I Zводу Praw⁴⁹⁰. Przepisy te przyznawały osobowość prawną poszczególnym gminom muzułmańskim. Zarząd ich majątkiem był powierzony imamom⁴⁹¹, których należy traktować jako odpowiednik organu reprezentacji. Pewne kompetencje w zakresie zarządu majątkiem zastrzeżono na rzecz Muftiego⁴⁹². Dotyczyło to zwłaszcza instytucji wakufów, które były wyjęte z obrotu cywilnego⁴⁹³, a których sprzedaż wymagała zgody głównej mahometańskiej władzy duchownej (art. 1489 t. X Zводу Praw).

⁴⁸⁴ Zb. pr. i rozp. b. ces. ros., Nr 245, poz. 1728.

⁴⁸⁵ J. Sawicki, *Studia...*, s. 174-175, 335 i 357. Por. J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 341, przyp. 41; W. Piotrowicz, *op. cit.*, s. 129; Z. Rymowicz, W. Święcicki, *op. cit.*, t. I, s. 153.

⁴⁸⁶ Z. Rymowicz, W. Święcicki, *op. cit.*, t. I, s. 153; J. Sawicki, *Studia...*, s. 366; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 109.

⁴⁸⁷ J. Sawicki, *Studia...*, s. 357 i n. Zob. też: S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 103 i 106-108.

⁴⁸⁸ J. Sawicki, *Stan prawny Kościoła Marjawitów*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1935, nr 7, s. 16.

⁴⁸⁹ A. Achmatowicz, *op. cit.*, s. 97.

⁴⁹⁰ J. Sawicki, *Studia...*, s. 180. Por. S. Piekarski, *op. cit.*, s. 92; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 100.

⁴⁹¹ S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 101.

⁴⁹² *Ibidem*.

⁴⁹³ A. Achmatowicz, *op. cit.*, s. 99.

II.2.3.2.3. Karaimi

Status prawny wspólnoty karaimskiej, uregulowany w art. 1261-1298 t. XI cz. I Zводу Praw⁴⁹⁴, kształtował się analogicznie do sytuacji wspólnoty muzułmańskiej. Podobnie jak w przypadku muzułmanów, poszczególne karaimskie gminy wyznaniowe stanowiły osoby prawne. Ich ustrój był wyznaczony ustawą o zarządzie karaimskich spraw duchownych. Prowadzenie spraw majątkowych gmin karaimskich należało do zarządu⁴⁹⁵. Z kompetencji tej należy wnosić, że był on organem reprezentacji, gdyż ze swej istoty wymagała ona możliwości składania oświadczeń woli.

II.2.3.2.4. Kościół Katolicki

W świetle art. 111 t. XI cz. 1 Zводу Praw wraz z zamieszczoną tam uwagą⁴⁹⁶ „klaszatory i inne instytucje duchowne” wyznania rzymskokatolickiego miały osobowość prawną, gdyż na mocy tego przepisu były właścicielami swojego majątku. W tzw. ustawie wyznań obcych, której częścią był omawiany przepis, uregulowano również podmioty uprawnione do zarządu tym majątkiem, co w świetle współczesnej terminologii oznacza uregulowanie zasad działania osób prawnych. Mianowicie bezpośredni zarząd majątku każdego klasztoru i kościoła należał do ich przełożonych (art. 112 t. XI cz. 1 Zводу Praw)⁴⁹⁷, co zasadniczo odpowiadało prawu kanonicznemu.

Istnienie ograniczeń reprezentacji sugerował już powołany art. 112, który stanowił o zarządzie majątkiem pod nadzorem miejscowej zwierzchności diecezjalnej, zestawiając ten nadzór z nadzorem państwowym. W samej ustawie wyznań obcych wprost unormowano głównie ograniczenia reprezentacji związane z najmem i dzierżawą, które do zawarcia wymagały zezwolenia zwierzchności diecezjalnej (art. 118 t. XI cz. 1 Zводу Praw⁴⁹⁸). Natomiast z ustaw o prawie cywilnym wynikało, że sprzedaż przez licytację publiczną zbędnego mienia ruchomego i nieruchomego kościołów wymagała zgody Rzymskokatolickiego Kolegium Duchownego (art. 1489 t. X Zводу Praw)⁴⁹⁹. Nie dochodziło więc do pełnej recepcji prawa kanonicznego, a nawet wprowadzono wymogi i instytucje mu nieznane w celu pozbawienia Stolicy Apostolskiej wpływu na zarząd majątkiem. Ustawodawca rosyjski nie liczył się z prawem wewnętrznym i nie pozostawił również możliwości uregulowania zasad reprezentacji w zgodzie z prawem wewnętrznym.

Kolejnym przejawem tego rodzaju działań było stworzenie przez prawo państwowe, analogicznie jak w zaborze pruskim, nieznanego katolickiemu prawu wewnętrznemu jednostek organizacyjnych, w celu przejęcia kontroli nad majątkiem

⁴⁹⁴ J. Sawicki, *Studia...*, s. 198-199. Por. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 244; S. Piekar-ski, *op. cit.*, s. 91; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 102.

⁴⁹⁵ S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 102.

⁴⁹⁶ Tekst w j. pol.: Z. Rymowicz, W. Święcicki, *op. cit.*, t. II, s. 521.

⁴⁹⁷ Tekst w j. pol.: *ibidem*, t. II, s. 521.

⁴⁹⁸ Tekst w j. pol.: *ibidem*, t. II, s. 522.

⁴⁹⁹ Sprzedaż przez licytację publiczną zbędnego mienia ruchomego i nieruchomego kościołów ormiano-gregoriańskich wymagała zgody konsystorza ormiańskiego. Tekst w j. pol.: *ibidem*, t. I, s. 554.

kościelnym⁵⁰⁰. Przepisy takie zostały zawarte w dekrete carskim z dnia 6/18 marca 1817 r. o ustanowieniu dozorów kościelnych i zasadach utrzymania budowli kościelnych⁵⁰¹, czasami określanym mianem dekretu „o zapobieganiu upadkowi kościołów parafialnych”⁵⁰². Utworzone nim dozory uznawane były za gminy konfesyjne (parafie) stanowiące „osoby cywilne”⁵⁰³, a więc w myśl współczesnej terminologii osoby prawne. Oprócz uregulowania struktury organizacyjnej dozorów⁵⁰⁴ nieobszerny ów dekret uzależniał dokonywanie czynności prawnych o wartości powyżej 50 złotych od upoważnienia Komisji Wojewódzkiej (art. 2 pkt d *in fine* dekretu). Innymi słowy państwo samowolnie zastrzegło sobie kontrolę majątku kościelnego⁵⁰⁵, nie przewidując zależności działań dozoru od władz kościelnych. Ograniczony wpływ władz religijnych na czynności prawne dozoru wprowadziła instrukcja z 1863 r.⁵⁰⁶, jednak nie poprzez instytucję ograniczeń w reprezentacji, lecz swoiście ukształtowane prawo skargi (§ 49).

Następnie ukazem z dnia 14/26 grudnia 1865 r. o urządzeniu duchowieństwa, oprócz przejęcia dóbr kościelnych w zarząd państwowy⁵⁰⁷, prawodawca rosyjski samowolnie zmienił ustrój parafii jako osób prawnych. Postanowiono, że wszystkie parafie mają być zarządzane przez administratorów, zaś plebanów podzielono na proboszczów i administratorów wyższych i niższych⁵⁰⁸. Swoiste ograniczenie umocowania wprowadził natomiast ukaz tolerancyjny z dnia 17 kwietnia 1905 r. w ten sposób, że władza państwowa miała udzielać pozwolenia na budowę, odbudowę lub remont świątyni, jeśli godziła się na to wyższa władza kościelna wyznania⁵⁰⁹.

⁵⁰⁰ Por. K. Krasowski, *op. cit.*, s. 25.

⁵⁰¹ DzP KP z 1820 r., t. 6, s. 242-249.

⁵⁰² B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772-1918*, Kraków 1980, s. 686.

⁵⁰³ H. Krzyżanowski, *Zbiór przepisów o fabrykach kościelnych i dozorach kościelnych parafii katolickich obejmujący obowiązujące w Królestwie Polskim postanowienia i instrukcje w przedmiocie budowania, restauracji i repracji budowli kościelnych i plebańskich oraz utrzymania cmentarzy wydany za upoważnieniem Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*, Warszawa 1863, s. 15.

⁵⁰⁴ Dozór składał się z kollatora (patrona kościoła), plebana i trzech parafianów (art. I dekretu). Na temat składu dozorów – zob. szerzej *ibidem*, s. 13-14.

⁵⁰⁵ Przejmowanie kontroli nad majątkiem kościelnym nie wyrażało się wyłącznie w utworzeniu dozorów kościelnych i powierzeniu mu przez prawo państwowe funduszy kościoła, ale także poprzez manipulację składem organów. Przykładowo można wskazać, że dekretem królewskim z dnia 6 stycznia 1824 r. (DzP KP z 1824 r., t. 8, s. 320-350) ze składu dozoru wyłączono plebana (art. 2). Por. K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 241; S. Kutrzeba, *Historia...*, t. III, s. 152; H. Krzyżanowski, *Zbiór...*, s. 14; J. Wiśłocki, *Uposażenie...*, s. 37-38.

⁵⁰⁶ Instrukcja z dnia 5/17 marca 1863 r. o budowie, restauracji i reparacji kościołów i innych zabudowań parafialnych, w parafiach rzymsko-katolickich i greko-unickich [pis. oryg.], tekst w j. pol.: H. Krzyżanowski, *Zbiór...*, s. 31-50.

⁵⁰⁷ A. Szełęzek, *Rys historyczny zaboru dóbr kościelnych na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej od r. 1795*, cz. VI, „Przegląd Katolicki” 1925 (IV), nr 11, s. 162, kol. 2.

⁵⁰⁸ W. Abraham, *Studja wstępne o konkordacie Stolicy apostolskiej z Rzeczypospolitą Polską*, „Nova Polonia Sacra” 1926, t. II, s. 166-167. Por. S. Kutrzeba, *Historia...*, t. III, s. 152-153; B. Kumor, *Ustrój...*, s. 695. Zob. też: J. Wiśłocki, *Uposażenie...*, s. 44.

⁵⁰⁹ S. Kutrzeba, *Historia...*, t. III, s. 176.

II.2.3.2.5. Kościół Ewangelicko-Augsburski

Pierwotnie w zaborze rosyjskim na terenie Królestwa Polskiego status Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, ale i zaliczanych do jego struktur organizacyjnych hernaltów (braci morawskich, Ewangelickiego Kościoła Braterskiego) i menonitów⁵¹⁰, regulowała ustawa z dnia 8/20 lutego 1849 r.⁵¹¹, ogłoszona jako załącznik do ukazu z tego samego dnia⁵¹², której zmodyfikowane w niewielkim stopniu regulacje zostały recypowane w Zwodzie Praw obowiązującym na terenie województw wschodnich⁵¹³.

Z przepisów Zводу Praw wynikało, że osobowość prawną mają poszczególne kościoły ewangelicko-augsburskie (art. 712 t. XI cz. 1)⁵¹⁴. Ustawa zarządowi majątkiem poświęciła cały swój rozdział szósty. Przewidywała ona nadzór konsystorza nad „porządkiem i zarządem własności” kościołów (§ 133 pkt 30), jak również „zwierzchni nadzór nad zarządem” majątku kościołów (§ 180). Do synodu należało rozprawianie nad „zarządem Kościelno-ekonomicznym Parafij i t.p.” [pis. oryg. – przyp. M. S.]. Jednak oprócz tych ogólnych postanowień powołany znacznej objętości akt prawny regulował również szczegółowe zasady dotyczące zarządu majątkiem kościelnym, nie przewidując jednak odrębnej kompetencji do reprezentacji, traktując ją jako naturalny element kompetencji decyzyjnych.

Zarząd mieniem kościoła i parafii powierzono kolegiom kościelnym (dozorom kościelnym, dozorom parafialnym, § 186 pkt 10-11 oraz pkt 13)⁵¹⁵. Swoistym ograniczeniem umocowania był zakaz sprzedaży ruchomości, za wyjątkiem tych poważnie uszkodzonych lub całkowicie niezdatnych do użytku, obwarowany pozwoleniem ze strony konsystorza (§ 169)⁵¹⁶. Podobnego zezwolenia wymagało udzielenie pożyczki osobom prywatnym (§ 175)⁵¹⁷. Nadto do tych ograniczeń można zaliczyć konieczność uzyskania zgody tak parafii, jak i konsystorza na dokonywanie zmian w wynagrodzeniu duchownych i innych urzędników kościelnych (§ 186 *in fine*)⁵¹⁸.

⁵¹⁰ J. Sawicki, *Studia...*, s. 325 i 347.

⁵¹¹ Ustawa dla Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Królestwie Polskim, DzP KP z 1849 r., Nr 42, s. 10-239.

⁵¹² Ukaz z dnia 8 (20) lutego 1849 r., DzP KP z 1849 r., Nr 42, poz. 129, s. 4-9.

⁵¹³ T. Giewartowski, *op. cit.*, s. 135-136 i 138. Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 209, 211 i 216; K. Kierski, *Ochrona praw mniejszości w Polsce*, Poznań 1933, s. 472; K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 229; S. Piekarski, *op. cit.*, s. 70, pkt 1 i 2; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 5-6 i 226.

⁵¹⁴ Por. *ibidem*, s. 42.

⁵¹⁵ Por. S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 42 i 232.

⁵¹⁶ Por. art. 1489 t. X Zводу Praw. Tekst w j. pol.: Z. Rymowicz, W. Święcicki, *op. cit.*, t. I, s. 793-794.

⁵¹⁷ Przewidziano również, ujmując to współczesnym kategoriami, swoiste ograniczenie zdolności prawnej. Mianowicie niedopuszczalne było zaciąganie długów na rzecz majątku kościelnego. Co również interesujące, przewidziano, obecną również często współcześnie, konstrukcję odpowiedzialności osób dokonujących takiej czynności jak za swoje własne zobowiązania (§ 177).

⁵¹⁸ Por. S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 42 i 232. Oczywiście zastrzeżono również szereg warunków, uzależniając niektóre czynności zarządu od zgody władzy państwowej, w szczególności przy zmianie przeznaczenia majątku nabytego od cara lub *mortis causa* (§ 164), nabywaniu lub zbywaniu majątku nieruchomości (§ 165), emfiteuzie, ponad 12-letniej dzierżawie (§ 166) czy przy nabywaniu majątków wskutek śmierci (§ 168). Zob. też S. Piekarski, *op. cit.*, s. 72; J. Sawicki, *Studia...*, s. 246, przyp. 2.

W Zwodzie Praw przewidziano, iż nabycie nieruchomości dla kościoła i zbycie zbędnych jego nieruchomości, w każdym przypadku do kwoty 300 rubli, wymagały zgody konsystorza (art. 714-715 t. XI cz. 1 Zводу Praw)⁵¹⁹. Natomiast zbycie majątku ruchomego przez dozory parafialne, oprócz spełnienia przesłanek materialnych, wymagały również zgody tzw. dozorów głównych, zaś co do mienia wartości powyżej 90 rubli także zgody Konsystorza Generalnego (art. 719 t. XI cz. 1 Zводу Praw)⁵²⁰.

Ustrój wyznaniowych osób prawnych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego został więc przez rosyjskie prawo państwowe ściśle wyznaczony⁵²¹. Wspólnocie religijnej nie pozostawiono swobody w jej dookreślanu za pomocą prawa wewnętrznego, aczkolwiek ustrój ustawowo uregulowany zasadniczo odpowiadał samorozumieniu tej wspólnoty religijnej i przewidywał ograniczenia umocowania w zarządzie majątkiem kościelnym.

II.2.3.2.6. Kościół Ewangelicko-Reformowany

Na terenie zaboru rosyjskiego w chwili odzyskania niepodległości funkcjonowały dwie wspólnoty Kościoła Ewangelicko-Reformowanego. Jedna na obszarze Królestwa Kongresowego z siedzibą władz naczelnych w Warszawie, druga na terenach wschodnich z głównymi władzami kościelnymi rezydującymi w Wilnie (Jednota Wileńska)⁵²². Podobnie jak w przypadku Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, Kościół Ewangelicko-Reformowany na terenie Królestwa Polskiego w chwili odzyskania niepodległości działał w oparciu o przejęte później do Zводу Praw przepisy⁵²³ wydane jako załącznik do ukazu z dnia 8/20 lutego 1849 r.⁵²⁴

Przewidując prywatnoprawną⁵²⁵ osobowość prawną Kościoła jako całości oraz poszczególnych parafii⁵²⁶, w regulacji tej nie zamieszczono właściwie żadnych przepisów w przedmiocie sposobu działania osób prawnych tego Kościoła⁵²⁷. Jedynym przepisem, z którego można by wnosić o tych zasadach, był art. 6, który powierzał bieżące prowadzenie spraw – a więc chyba i w konsekwencji praktycznej prawo dzia-

⁵¹⁹ Tekst w j. pol.: Z. Rymowicz, W. Święcicki, *op. cit.*, t. I, s. 555 oraz t. II, s. 522-523.

⁵²⁰ Tekst w j. pol.: *ibidem*, t. I, s. 555 oraz t. II, s. 523.

⁵²¹ S. Piekarski, *op. cit.*, s. 70-71.

⁵²² T. Giewartowski, *op. cit.*, s. 130 i 132. Por. S. Piekarski, *op. cit.*, s. 69; W. Witkowski, *Organizacja...*, s. 12.

⁵²³ Przepisy o zarządzie spraw Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Królestwie Polskiem [pis. oryg.], DzP KP z 1849 r., Nr 42, s. 239-247.

⁵²⁴ J. Sawicki, *Studia...*, s. 272-273, który podaje również tekst przedmiotowych przepisów. Por. T. Giewartowski, *op. cit.*, s. 135-136; K. Kierski, *Ochrona...*, s. 472; K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 229; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 359, pkt a) wraz z przyp. 94; S. Piekarski, *op. cit.*, s. 70, pkt 4; W. Witkowski, *Organizacja...*, s. 12-13 i 16; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 44.

⁵²⁵ Zob. jednak W. Witkowski, *Organizacja...*, s. 16, który pisze, że osoby prawne tej wspólnoty religijnej miały „charakter autonomicznej instytucji publicznej”.

⁵²⁶ J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 360. Por. W. Witkowski, *Organizacja...*, s. 16.

⁵²⁷ Por. W. Witkowski, *Organizacja...*, s. 13; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 44-47.

łania za Kościół jako taki – konsystorzowi⁵²⁸. W istocie powołane przepisy delegowały „rozwiniecie” swoich norm w zakresie m.in. „załatwiania czynności Konsystorza” i „zarządu każdej szczegółowo parafii” (a więc ich statutów) na rzecz Synodu, zastrzegając jednak ich państwowe zatwierdzenie (art. 9 ust. 2)⁵²⁹. W praktyce wytworzony został dualistyczny system organów parafii – zebranie parafialne oraz kolegium starszych (rada prezbiterialna) o kompetencjach odpowiadających w zakresie działania parafii odpowiednio Synodowi i Konsystorzowi, a więc pierwszy będący organem uchwałodawczym, a drugi zarządzająco-wykonawczym, któremu przysługiwała również kompetencja do reprezentacji parafii⁵³⁰.

W konsekwencji dochodziło do recepcji prawa wewnętrznego niemal w pełnym zakresie dotyczącym ustroju osób prawnych tej wspólnoty religijnej. Wyznaczało ono nie tylko organy reprezentacji, ale mogło też przewidywać odpowiednie ograniczenia umocowania.

II.2.3.2.7. Jednota Wileńska

Wileński Kościół Ewangelicko-Reformowany działający na terenie województw wschodnich już od 1556 r.⁵³¹ funkcjonował w okresie zaborów na podstawie przepisów ustawy wyznań obcych rosyjskiego Zводу Praw (§ 984-986)⁵³². Szczątkowe te przepisy, podobnie jak w przypadku Kościoła Ewangelicko-Reformowanego, przewidywały jedynie powierzenie zarządu sprawami bieżącymi Kolegium (§ 985 zd. 2), nieodpowiadającemu Radzie Kolegium Kuratorów, która była organem uchwałodawczym, zastępującym Synod⁵³³. Przepisy rosyjskie w ogóle nie poruszały wprost kwestii zasad działania osób prawnych tej wspólnoty religijnej⁵³⁴. Autorzy między-

⁵²⁸ Tak wydaje się: S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 46-47. Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 274-275. W. Witkowski, *Organizacja...*, s. 14, pisał, że „Konsystorz pozostaje w takim mniej więcej stosunku do Synodu jak władza wykonawcza do ustawodawczej”, a skoro wykonywanie uchwał w sprawach wymagających działania obrocie prawnym wymaga działania za Kościół jako osobę prawną, toteż, jak się wydaje, mieściła ona w sobie kompetencję do reprezentacji.

⁵²⁹ Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 274-275, przyp. 1; W. Witkowski, *Organizacja...*, s. 15-16. Zob. jednak E. Falkowski, *Ustrój Wileńskiego Kościoła Ewangelicko Reformowanego (była Jednota Ewangelicko Reformowana Wielkiego Księstwa Litewskiego), jego stosunek do Państwa Polskiego i jego uprawnienia w dziedzinie prawa małżeńskiego*, Wilno 1936, s. 9.

⁵³⁰ W. Witkowski, *Organizacja...*, s. 15. Por. S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 45-47.

⁵³¹ E. Falkowski, *op. cit.*, s. 5. Por. nieco szerzej na temat historii jej obecności na ziemiach polskich – T. Giewartowski, *op. cit.*, s. 133-134; W. Gizbert-Studnicki, *Kościół Ewangelicko Reformowany w Wilnie. Historia – Organizacja – Świątynia*, Wilno 1935, s. 3-4, 9-11 i 23 oraz n.; idem, *Zarys historyczny Wileńskiego Kościoła Ewangelicko-Reformowanego i jego biblioteki*, Wilno 1932, s. 3-10.

⁵³² J. Sawicki, *Studia...*, s. 278-279, w tym zwłaszcza przyp. 2 na tej pierwszej. Autor podaje tamże również treść tych przepisów w języku polskim. Por. E. Falkowski, *op. cit.*, s. 5; T. Giewartowski, *op. cit.*, s. 134; K. Kierski, *Ochrona...*, s. 473; K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 229; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 360, pkt b); W. Witkowski, *Organizacja...*, s. 13 i 16; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 48 i 247.

⁵³³ Organ taki wymienia W. Gizbert-Studnicki, *Kościół...*, s. 15; idem, *Zarys...*, s. 11.

⁵³⁴ Por. W. Witkowski, *Organizacja...*, s. 18.

wojenni przyjmowali natomiast, iż wspólnotę tę cechuje taki sam rozkład kompetencji jak w przypadku Kościoła Ewangelicko-Reformowanego na terenie Królestwa Polskiego oraz że bardziej szczegółowe unormowania wynikały z prawodawstwa kościelnego⁵³⁵.

Podzielając ten pogląd oraz wskazując na konieczność istnienia norm o zasadach działania osób prawnych, należy odwołać się do uwag poczynionych wyżej w odniesieniu do statusu Kościoła Ewangelicko-Reformowanego na terenie Królestwa Polskiego, w szczególności do poglądu o odesłaniu do prawa wewnętrznego przy pozostawieniu państwowego zatwierdzenia⁵³⁶. Moc prawa wewnętrznego jako elementu państwowego porządku prawnego w zakresie ustroju Jednoty Wileńskiej, jeśli uznać ją za wspólnotę religijną uznaną, do których zaliczała ją nauka międzywojenna⁵³⁷, wynikałaby również samodzielnie z art. 115 Konstytucji marcowej.

W myśl prawa wewnętrznego, które tworzyły przede wszystkim Agenda Wielka oraz kanony stanowione przez synody⁵³⁸, Jednota Wileńska składała się z gmin parafialnych (zborów), których głównym organem były kolegia kościelne. Gminy jednak nie miały osobowości prawnej⁵³⁹. Natomiast osobowość prawną posiadał Synod, którego majątek stanowił w istocie majątek Jednoty jako takiej, a która jako całość nie posiadała osobowości prawa prywatnego⁵⁴⁰. Według innego poglądu osobowość prawna przysługiwała wspólnocie religijnej – Kościołowi jako całości⁵⁴¹, określanej mu jedynie nazwą „Synod”⁵⁴².

Zgodnie z prawem wewnętrznym decyzje w sprawach majątkowych należały do Synodu (względnie kuratorów), natomiast odnośnie do reprezentacji kwestia ta nie przedstawiała się jednoznacznie⁵⁴³. W literaturze wskazywano, że kurator był „przedstawicielem całego Kościoła”⁵⁴⁴. W strukturze organizacyjnej ujęto również funkcję prezydenta Synodu („actor zborów Wielkiego Księstwa Litewskiego”), który był

⁵³⁵ J. Sawicki, *Studia...*, s. 280-281. Por. nieco odmiennie: S. Piekarski, *op. cit.*, s. 70. Zob. też: W. Witkowski, *Organizacja...*, s. 16 i 18.

⁵³⁶ W okresie międzywojennym wspólnota ta funkcjonowała nadal na podstawie wymienionych przepisów, jednak kwestie dotyczące zasad działania jej osób prawnych uległy zmianie wskutek zmian w prawie wewnętrznym, które zachowywały moc na forum prawa państwowego. Przykładowo kanony synodu z 1929 r. upoważniły do wydawania zgody na nabycie nieruchomości w nagłych przypadkach, w miejsce synodu, Kolegium Kuratorów (k. 3 pkt 2 lit b). Tekst tego kanonu cytuje J. Sawicki, *Studia...*, s. 289.

⁵³⁷ Zob. E. Falkowski, *op. cit.*, s. 5; J. Sawicki, *Studia...*, s. 282; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 360.

⁵³⁸ E. Falkowski, *op. cit.*, s. 5-6. Por. W. Gizbert-Studnicki, *Kościół...*, s. 15; idem, *Zarys...*, s. 10.

⁵³⁹ J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 361. Por. S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 49.

⁵⁴⁰ E. Falkowski, *op. cit.*, s. 7.

⁵⁴¹ J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 361; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 48.

⁵⁴² W. Gizbert-Studnicki, *Kościół...*, s. 18.

⁵⁴³ *Ibidem*, s. 46.

⁵⁴⁴ *Ibidem*, s. 15. Nie jest jednak pewne, czy autorowi chodziło o składanie oświadczeń woli za osobę prawną czy reprezentowanie interesów wspólnoty religijnej jako całości, zamiast interesów lokalnej wspólnoty będącej jej częścią.

„pełnomocnikiem” Jednoty, zwłaszcza w sprawach majątkowych⁵⁴⁵. Nie można także pominąć Konsystorza⁵⁴⁶, który – jak się zdaje – był organem wykonawczym, a w konsekwencji dysponował prawem składania oświadczeń woli za Jednotę⁵⁴⁷.

II.2.3.2.8. Mariawici

Mariawicka wspólnota religijna na mocy dekretu z 1906 r.⁵⁴⁸ dysponowała prawem tworzenia na terenie zaboru rosyjskiego poszczególnych parafii (gmin kościelnych, art. I pkt 7), które mogły posiadać własny majątek, a zatem stanowiły z punktu widzenia współczesnej cywilistyki osoby prawne⁵⁴⁹. Zasady składania oświadczeń woli tworzone były przez samą wspólnotę religijną w opracowywanych osobno na potrzeby każdej gminy statutach, które jednak podlegały państwowemu zatwierdzeniu (art. I pkt 7)⁵⁵⁰.

W 1909 r. władze rosyjskie zatwierdziły tzw. ustawę parafii mariawickich⁵⁵¹, przez niektórych uważaną za akt normujący władczą sytuację prawną tej wspólnoty religijnej⁵⁵², zawierającą krótką i przejrzystą regulację ustroju parafii, które uznano wyraźnie za osoby prawne (zob. § 4 lit. g i h)⁵⁵³. Niewątpliwie w myśl tego aktu organem reprezentującym parafię był zarząd parafii (§ 5 lit. a w zw. z § 13 i § 15 lit. a, c-i), odnośnie do którego wyraźnie postanowiono, że należy do niego „dokonywanie wszelkiego rodzaju kontraktów, aktów prawnych i zobowiązań” (§ 13 lit. g *in fine*), co było także uznawane przez międzywojenne orzecznictwo polskie⁵⁵⁴. W zakresie ograniczeń umocowania w ustawie tej do kompetencji ogólnego zebrania zastrzeżono nabywanie własności dla parafii i rozporządzanie nią, przyjmowanie ofiar, darowizn i zapisów, zaciąganie pożyczek (§ 6 lit. c i d). Ponadto, ogólne zebranie dysponowało prawem określania warunków zawierania umów i zaciągania zobowiązań (§ 6 lit. g).

⁵⁴⁵ *Ibidem*, s. 16; i d e m, *Zarys...*, s. 10.

⁵⁴⁶ W II Rzeczpospolitej po zmianach wprowadzonych w prawie wewnętrznym w 1926 r. główny organ Synodu, dawniejsze Kolegium, nosiło nazwę Konsystorza Wileńskiego Ewangelicko-Reformowanego – zob. „Monitor Polski” z 1927 r., Nr 39, Dział Nieurzędowy, s. 1, kol. 3, drugi komunikat. Por. W. Gizbert-Studnicki, *Kościół...*, s. 48; i d e m, *Zarys...*, s. 10-11; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 361; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 50.

⁵⁴⁷ Zob. zwłaszcza J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 361, który pisze, iż Konsystorz „bieżące sprawy załatwia i uchwały Synodu wykonywa”. Podobnie: S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 48-49.

⁵⁴⁸ Dekret z dnia 28 listopada 1906 r. o wydaniu tymczasowych przepisów, dotyczących sekty mariawickiej, Zb. pr. i rozp. b. ces. ros. z 1906 r., Nr 296, poz. 2080, s. 3971-3972. Tekst w j. pol.: J. Sawicki, *Stan...*, s. 22.

⁵⁴⁹ J. Sawicki, *Studia...*, s. 334-335. Por. S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 96; J. Sawicki, *Stan...*, s. 16-17, pkt 3.

⁵⁵⁰ *Ibidem*, s. 16 i 335.

⁵⁵¹ Tekst w j. pol.: *ibidem*, s. 22-23.

⁵⁵² S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 94-95. Zob. też: J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 366, przyp. 119.

⁵⁵³ J. Sawicki, *Studia...*, s. 335-336, który uważał ten akt wyłącznie za modelowy statut parafii mariawickiej, którego ewentualna moc prawna wynikała z ogólnych reguł dotyczących przedkładania statutów i ich ministerialnego zatwierdzenia. Por. i d e m, *Stan...*, s. 16-17 wraz z przyp. 1.

⁵⁵⁴ Zob. *ibidem*, s. 20, kol. 2, przyp. 2 i jego cd. na s. 21 wraz z cytowaną tam uchwałą NTA I rej. 1872/24, z 2 lipca 1925 r.

Powołana ustawa wyznaczała więc ściśle zasady organizacji i działania osób prawnych wspólnoty mariawickiej. Natomiast jeśli przyjąć pogląd J. Sawickiego, iż był to jedynie statut modelowy, istniała możliwość uregulowania w indywidualnym statucie parafii mariawickiej ustroju zgodnie z jej samorozumieniem, w tym zasad działania i ograniczeń w reprezentacji jej organów, z tą różnicą, że nie dochodziłoby w tym przypadku do recepcji prawa wewnętrznego przez nadanie sankcji państwowej aktowi prawa wewnętrznego, lecz przez odwzorowanie jego norm w statucie prawa państwowego.

Ostateczna regulacja obowiązująca w chwili odzyskania przez Polskę niepodległości, będąca bezpośrednim sukcesorem rozwiązań zastosowanych w aktach, o których była mowa wyżej, nastąpiła ustawą z 1912 r.⁵⁵⁵ Potwierdziła ona, iż poszczególne parafie działają na podstawie opracowanych przez wspólnotę religijną indywidualnie dla każdej parafii „ustaw” (statutów), zatwierdzanych przez władzę państwową (art. 7)⁵⁵⁶. W konsekwencji nadal w zależności od charakteru tzw. ustawy parafii mariawickich ustrój poszczególnych parafii jako osób prawnych wyznaczało ściśle prawo państwowe lub istniała swoboda w jego kształtowaniu, obwarowana jedynie zgodą władz państwowych.

II.3. Druga Rzeczpospolita

II.3.1. Złożony system prawa wyznaniowego

Druga Rzeczpospolita odziedziczyła po zaborcach złożony system prawa wyznaniowego, na który składały się niejednolite przepisy. Niejednolitość ta w pierwszej kolejności wynikała z faktu, że przepisy te pochodziły z prawodawstw państw o różnych systemach źródeł prawa, różnych założeniach systemu prawa w ogóle, w tym odmiennych założeniach prawa wyznaniowego. Ponadto na skomplikowanie pozostałego po zaborcach systemu prawa wyznaniowego znacząco wpływał fakt, że w obrębie nawet tego samego prawodawstwa zaborczego brak było powszechnie przyjętego standardu

⁵⁵⁵ Ustawa z dnia 11/24 marca 1912 r. Prawo o uznaniu mariawitów, Zb. pr. i rozp. b. ces. ros. z 1912 r., Nr 55, poz. 516. Tekst w j. pol.: J. Sawicki, *Studia...*, s. 338, przyp. 1 i jego cd. na s. 335, oraz i d e m, *Stan...*, s. 23-24.

⁵⁵⁶ Według niektórych autorów (J. Sawicki, *Studia...*, s. 342; i d e m, *Stan...*, s. 19; tak również wyraża się J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 366) akt ten dokonywał uznania tej wspólnoty religijnej, czyniąc ją *implicite* korporacją prawa publicznego z osobowością prawną prawa cywilnego. Nie wiadomo jednak, w jaki sposób miałyby zostać ukształtowane zasady jej działania w obrocie cywilnoprawnym, gdyż brak w tym zakresie odpowiednich norm w powołanych aktach prawnych. Cytowany J. Sawicki rozwiązuje ten problem, uznając za jedyny organ reprezentacji związku jako całości, określonego mianem „administratora wszystkich parafii mariawickich”, biskupa tej wspólnoty religijnej, wywodząc, iż z natury swojej uznany związek wyznaniowy jako osoba prawna musi mieć organ reprezentacji, oraz powołując się na urzędowe akty rosyjskie kierowane do biskupa mariawickiego, którym sens nadawało tylko uznanie elementu nadrzędnego nad parafiami mariawickimi w strukturze tej wspólnoty religijnej w charakterze organu tego Kościoła jako całości – zob. J. Sawicki, *Studia...*, s. 342-344; i d e m, *Stan...*, s. 19-20.

uregulowań w odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych, a wręcz przeciwnie – regulacje dotyczące osób prawnych wspólnot religijnych znacząco się od siebie różniły.

Wielość uregulowań w zakresie wspólnot religijnych, w tym odnośnie do ich osób prawnych, najlepiej obrazują opublikowane przez organy państwowe wykazy pozaborczych aktów prawnych⁵⁵⁷, które miały utracić moc w odniesieniu do Kościoła Katolickiego z chwilą wejścia w życie konkordatu ze Stolicą Apostolską z 1925 r.⁵⁵⁸ w zakresie nim objętym, a które obejmowały listę kilkudziesięciu źródeł prawa⁵⁵⁹.

II.3.2. Ograniczona unifikacja prawa wyznaniowego w pierwszych latach Drugiej Rzeczypospolitej

W pierwszym okresie dwudziestolecia międzywojennego nie doszło do znaczącej unifikacji przepisów pozaborczych regulujących wyznaniowe osoby prawne. Właściwie jedynym wyjątkiem w tym zakresie są wydane jeszcze w 1919 r. przepisy dotyczące wyznawców religii mojżeszowej⁵⁶⁰. Unifikacji nie przyniosły również prace ustrojodawcze. Pomimo że w założeniu Komisja Ustawodawcza, której celem było opracowanie projektu konstytucji, miała za zadanie ujednolicenie prawa wyznaniowego⁵⁶¹, uchwalona Konstytucja marcowa⁵⁶² nie rozwiązała problemu pozaborczych regulacji, w szczególności nie dokonała wyraźnego uchylenia ich przepisów⁵⁶³. Natomiast zgodnie z art. 126 ust. 2 Konstytucji marcowej wszelkie istniejące obecnie przepisy i urządzenia prawne niezgodne z jej postanowieniami miały być najpóźniej do roku od jej uchwalenia przedstawione ciału ustawodawczemu do uzgodnienia z konstytucją w drodze prawodawczej. Jednakże w tym trybie także nie doszło do ujednolicenia systemu prawa wyznaniowego II Rzeczypospolitej, co dawało asumpt

⁵⁵⁷ Mowa tu o: okólniku prezesa Rady Ministrów z dnia 26 sierpnia 1925 r. wydanym w porozumieniu z Ministrami Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Spraw Wewnętrznych, Sprawiedliwości i Skarbu, zawierającym instrukcje celem wykonania art. XXV Konkordatu co do ustaw, rozporządzeń i dekretów sprzecznych z postanowieniami Konkordatu (M. P. z dnia 4 września 1925 r., Nr 204, poz. 877), rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów i Ministrów: Spraw Wojskowych, Spraw Wewnętrznych, Sprawiedliwości, Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Reform Rolnych oraz Rolnictwa z dnia 26 maja 1931 r. w sprawie wykonania postanowień Konkordatu zawartego pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską (Dz. U. z dnia 3 czerwca 1931 r., Nr 51, poz. 424) oraz rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów i Ministrów, Spraw Wewnętrznych, Spraw Wojskowych, Skarbu, Sprawiedliwości, Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 25 marca 1933 r. w sprawie wykonania postanowień Konkordatu, zawartego pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską (Dz. U. z 1933 r., Nr 24, poz. 197).

⁵⁵⁸ Dz. U. z 1925 r., Nr 72, poz. 501.

⁵⁵⁹ Zob. też: J. Wiślicki, *Uposażenie...*, s. 38, przyp. 25.

⁵⁶⁰ Zob. J. Sawicki, *Studia...*, s. 161-163. Por. J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 336-337.

⁵⁶¹ J. Osuchowski, *Prawo...*, s. 70.

⁵⁶² Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1921 r., Nr 44, poz. 267).

⁵⁶³ J. Osuchowski, *Prawo...*, s. 96. Zob. też: J. Sawicki, *Studia...*, s. 255; W. Abraham, *Studia...*, s. 139-141; K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 239.

na gruncie ówczesnego orzecznictwa Sądu Najwyższego⁵⁶⁴ do uznania przepisów pozaborczego prawa wyznaniowego, które były nie do uzgodnienia z konstytucją i jako takie miały zostać w powołanym trybie na stałe uchylone, za nieobowiązujące⁵⁶⁵.

Ujednoliceniu systemu prawa wyznaniowego na terenie całego państwa polskiego na przeszkodzie stała także autonomia Śląska, albowiem Statut Organiczny Województwa Śląskiego⁵⁶⁶ zastrzegał do kompetencji własnego organu ustawodawczego – Sejmu Śląskiego – materię wyznaniową, wyłączając jedynie zawarcie konkordatu (art. 4 pkt 7)⁵⁶⁷.

Konstytucja marcowa w kwestii osobowości prawnej wspólnot religijnych w sposób wyraźny wprowadziła wyłącznie zasadniczy podział na wyznania uznane, mające osobowość prawną jako całość, oraz wyznania nieuznane, które osobowości tej nie posiadały (art. 113)⁵⁶⁸, nie regulując również *expressis verbis* tego, do której z kategorii należało zaliczyć dotychczas istniejące na terenie trzech zaborców wspólnoty religijne. Dopiero z treści art. 116, stanowiącego o warunkach uznania „nowego” lub „dotąd prawnie nieuznanego” wyznania, należało wnosić o tym, że uznane z mocy przepisów zaborczych wspólnoty religijne nie traciły tego charakteru⁵⁶⁹, a zatem i osobowości prawnej. Brak dalszych bezpośrednich regulacji w przedmiocie zasad działania osób prawnych wspólnot religijnych nie oznaczał jednak, by Konstytucja marcowa pozostawała całkowicie bez znaczenia dla kwestii określania sposobu ich reprezentacji⁵⁷⁰.

II.3.3. Znaczenie Konstytucji marcowej

Przepisy wyznaniowe Konstytucji marcowej stanowiły zasadniczy zręb ustawodawstwa wyznaniowego II Rzeczypospolitej, także po wejściu w życie Konstytucji kwiet-

⁵⁶⁴ Zob. jednak odmienną interpretację art. 126 Konstytucji marcowej w orzeczeniu NTA z dnia 10 października 1924 r., I. rej. 1521/23, „Zbiór Wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego” 1925, poz. 456, s. 604-607.

⁵⁶⁵ A. Achmatowicz, *op. cit.*, s. 105-106. Odnośnie do skutków derogacyjnych wejścia w życie Konstytucji marcowej – zob. też: W. L. Jaworski, *Stosunek Konstytucji do ustaw z nią sprzecznych*, [w:] *Ankieta...*, red. idem, s. 422.

⁵⁶⁶ Ustawa Konstytucyjna z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca statut organiczny Województwa Śląskiego, Dz. U. z 1920 r., Nr 73, poz. 497 z późn. zm.

⁵⁶⁷ Por. M. Rostworowski, *Autonomia (Śląska)*, [w:] W. Abraham et al., *Nasza Konstytucja...*, s. 186; J. Sawicki, *Studia...*, s. 217, przyp. 2. Natomiast na terenie plebiscytowym Górnego Śląska zgodnie z art. 93 ust. 1 polsko-niemieckiej konwencji górnośląskiej, podpisanej w Genewie dnia 15 maja 1922 r., Dz. U. z 1922 r., Nr 44, poz. 371, wszystkie istniejące i uznane kościoły, parafie, gminy wyznaniowe żydowskie, zakony i kongregacje musiały być nadal uznawane. Zob. S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 73, cd. przyp. 1 ze s. 71 oraz s. 74.

⁵⁶⁸ Por. S. Piekarski, *op. cit.*, s. 10; J. Sawicki, *Studia...*, s. 255; W. L. Jaworski, *Kościół rzymsko-katolicki a Konstytucja polska*, [w:] *Ankieta...*, red. idem, s. 408, pkt 1; W. Komarnicki, *Ustrój...*, s. 428, pkt 1-o. Niektórzy autorzy wręcz utożsamiali status Kościoła lub związku religijnego z osobowością prawną – zob. W. Piotrowicz, *op. cit.*, s. 15.

⁵⁶⁹ W. Komarnicki, *Ustrój...*, s. 428, pkt 1-o. Por. idem, *Polskie prawo...*, s. 382-383; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 4.

⁵⁷⁰ Zob. niżej.

niowej⁵⁷¹. Konstytucja marcowa w art. 113 przewidywała, iż każda uznana wspólnota religijna dysponuje samorządnością, która przejawiała się w możliwości samodzielne-go prowadzenia swoich spraw wewnętrznych. Nadto w tym przepisie wyraźnie postanowiono, iż uznane związki religijne mogą posiadać i nabywać majątek ruchomy i nieruchomy, zarządzać nim i rozporządzać, pozostawać w posiadaniu i używaniu swoich fundacji oraz funduszy.

Postanowienia te, sformułowane w myśl ówczesnej techniki legislacyjnej, oznaczały, iż każda wspólnota religijna uznana przez państwo jako całość dysponowała osobowością prawną i to o charakterze korporacji prawa publicznego⁵⁷². Ponadto Konstytucja marcowa w art. 114 ust. 1 postanawiała, że Kościół Rzymsko-Katolicki [pis. oryg. – przyp. M. S.] rządzi się własnymi prawami. Podobnie Kościoły mniejszości religijnych i inne prawnie uznane związki religijne miały się rządzić własnymi ustawami, których uznania państwo nie mogło odmówić, o ile nie zawierały one postanowień sprzecznych z prawem (art. 115 ust. 2).

Ideą więc leżącą u podstaw tych rozwiązań było, że państwo nie wydaje na mocy własnego *imperium* norm prawnych regulujących sprawy wewnętrzne (własne, w tym w szczególności ustrój) uznanych wspólnot religijnych, lecz pozostawia unormowanie tych kwestii samym wspólnotom religijnym z mocą w państwowym porządku prawnym⁵⁷³. Uznanie i autonomia wyżej wskazane były wyrazem zaufania państwa do

⁵⁷¹ Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz. U. z 1935 r., Nr 30, poz. 227). Ustawa ta przewidywała utrzymanie w mocy przepisów art. 110-116 Konstytucji marcowej, a więc przepisów o ustroju wyznaniowym państwa polskiego (art. 81 ust. 2). Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 13 i 60; W. Komarnicki, *Ustrój państwowy Polski współczesnej. Geneza i system*, Wilno 1937, s. 425; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 323.

⁵⁷² J. Sawicki, *Studia...*, s. 119 i 135, pkt b. Por. S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 3; W. Abraham, *Konstytucja...*, s. 116-117 i 126-127; J. Brzeziński [w:] *Ankieta...*, red. W. L. Jaworski, s. 402; K. W. Kumaniecki, *Centralizm i decentralizacja*, [w:] *ibidem*, s. 160. Nieco odmiennie: W. Komarnicki, *Ustrój...*, s. 425 *in fine* i 427, który w przepisach tych widzi przede wszystkim przyznanie osobowości prawa prywatnego, zaś w samodzielnym prowadzeniu swoich spraw wewnętrznych, o którym mowa w art. 113, upatruje ogólnej wolności od regulowania spraw ustrojowych wspólnoty religijnej przez państwo, nie zaś statusu prawa publicznego, co ma wynikać dopiero z autonomii określonej w art. 114 i 115. Zob. też *idem*, *Polskie prawo...*, s. 575 oraz 368 i 380-381. Podobnie: W. L. Jaworski, *Prawa...*, s. 692. Niekiedy odmawia się osobowości prawa publicznego Kościoła Katolickiego w oparciu o postanowienia Konstytucji marcowej, upatrując jej dopiero w łącznej jej interpretacji z postanowieniami konkordatu z 1925 r. Tak: D. Walencik, *Nieruchomości Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918-2012. Regulacje prawne – nacjonalizacja – rewindykacja*, Katowice 2013, s. 82-83. Zob. też S. Piekarski, *op. cit.*, s. 10; J. Wiślicki, *Konkordat...*, s. 151. Z judykatury o publicznej osobowości prawnej – zob. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 1928 r., I C 109/28, ZOSN 1928, z. 1, poz. 67, s. 107-108; orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 1929 r., I C 923/25, ZOSN 1929, z. 1, poz. 92, s. 154-155; orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1934 r., I C 326/34, OSP 1935, poz. 309, s. 311. Tak też m.in. orzeczenie NTA z dnia 22 maja 1932 r., l. rej. 125/29, za: J. Sawicki, *Studia...*, s. 263, przyp. 1 i jego cd. na s. 264.

⁵⁷³ J. Sawicki, *Studia...*, s. 111, 136, pkt d i cd. na s. 137-138 i 141. Por. K. Kierski, *Prawa...*, s. 30; W. Komarnicki, *Ustrój...*, s. 425 i 428-429; *idem*, *Polskie prawo...*, s. 383; L. Halban, *Konkordat...*, s. 3, kol. 1. Podobnie zdaje się K. W. Kumaniecki, *Centralizm...*, s. 160; W. Piotrowicz, *op. cit.*, s. 15, 17 i 19. Natomiast nieco odmiennie, jak się wydaje, interpretuje zwrot „rządzenia się

określonej wspólnoty religijnej⁵⁷⁴. Należy jednak podkreślić, że było to zaufanie ograniczone, gdyż do nabycia mocy przez „własną ustawę” (prawo wewnętrzne) niezbędny był akt uznania państwowego (w przypadku wspólnot religijnych innych niż Kościół Katolicki), co stanowiło mechanizm kontrolny przestrzegania konstytucji i ustaw.

W rezultacie wytworzone przez wspólnoty religijne normy mocą uznania państwowego (w przypadku Kościoła Katolickiego norm prawa kanonicznego uznanych *en bloc* z mocy art. 114 ust. 2 Konstytucji marcowej⁵⁷⁵) stawały się prawem statutowym (w znaczeniu regulującym ustrój danego wyznania)⁵⁷⁶, co, wobec przydania Kościołowi Katolickiemu i innym prawnie uznanym wyznaniom jako całości oraz niektórym ich jednostkom organizacyjnym osobowości prawnej, oznaczało, iż normy te określają również zasady reprezentacji. Innymi słowy, prawo wewnętrzne związków wyznaniowych (prawo kanoniczne Kościoła Katolickiego oraz prawa wewnętrzne innych uznanych wspólnot religijnych, aczkolwiek te ostatnie dopiero po akcie uznania przez państwo) skutecznie regulowało zasady składania oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne. Przyjęto więc zasadniczo model austriacko-niemiecki odnośnie do sposobu regulowania zasad działania osób prawnych uznanych wspólnot religijnych opierający się na uznawaniu przez państwo norm prawa wewnętrznego (bezpośrednio lub specjalnym aktem), przy wyłączeniu regulowania tych spraw samodzielnie przez państwo.

Dla dalszych wywodów niezwykle istotne jest spostrzeżenie, że przyjęcie tej konsekwencji było połączeniem trzech elementów. Po pierwsze przyznania autonomii w zakresie spraw własnych, a więc naturalnej w większości dzisiejszych systemów prawnych (zwłaszcza systemów separacji) zasady nieingerowania przez państwo w kwestie dotyczące ściśle wspólnot religijnych, z czego wynikało prawo regulowania własnego ustroju wspólnoty religijnej. Drugim elementem było wprowadzenie wyznaniowej osobowości prawnej. Ten element jednakże nie przesądza jeszcze o konieczności odwołania się do prawa wewnętrznego w zakresie reprezentacji, gdyż uznanie wolności wspólnoty religijnej w zakresie jej organizacji nie pociąga za sobą tego, że osoba prawna, za pośrednictwem której bierze ona udział w obrocie, musi posiadać taką samą organizację. Elementem łączącym pozostałe jest traktowanie osoby prawnej w kategoriach realistycznych, a więc uznawanie, że osobowość prawna jest jedynie cechą pewnej realnie istniejącej organizacji. Dopiero to ostatnie pociągało za sobą, że skoro wyznaniowa osoba prawna to po prostu wspólnota religijna (lub jej część) z jej organizacją wyznaczoną na zasadzie autonomii, to normy jej działania są

własnym prawem” E. Krzemuński [w:] *Ankieta...*, red. W. L. Jaworski, s. 399. W podobnym duchu wydaje się również wypowiedać S. Piekarski, *op. cit.*, s. 10 i 18, który upatrywał ograniczenia do sfery wewnętrznej w przepisach art. 114 i 115, podczas gdy sfera zewnętrzna miała być dopiero uregulowana w drodze konkordatu (w przypadku Kościoła Katolickiego) oraz ustaw indywidualnych. Tak samo: J. S. Langrod, *O autokefalii...*, s. 16. Zob. też: R. Szytyk, *Kościóły...*, cz. I, s. 58.

⁵⁷⁴ J. Sawicki, *Studia...*, s. 111.

⁵⁷⁵ Por. W. L. Jaworski, *Kościół...*, s. 409, pkt 2 i 410; idem, *Prawa...*, s. 693; W. Komarnicki, *Ustrój...*, s. 427, pkt 2-o; idem, *Polskie prawo...*, s. 382; S. Piekarski, *op. cit.*, s. 12 i 16.

⁵⁷⁶ J. Sawicki, *Studia...*, s. 138-141. Por. K. Dembski, *op. cit.*, s. 3. Zob. też: S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 3, który pisał o „samodzielności ustrojowej wyznań”.

określone prawem wewnętrznym. To właśnie realistyczne pojmowanie osób prawnych było asumptem do traktowania wniosku o określaniu zasad działania wyznaniowych osób prawnych wspólnot religijnych prawem wewnętrznym za oczywisty i niewymagający szerszego uzasadnienia.

Ponadto prawo wewnętrzne uznanych wspólnot religijnych stawało się prawem również w porządku państwowym jako inkorporowane do państwowego porządku prawnego na równi z prawem państwowym⁵⁷⁷. W rezultacie zawarte w prawie kanonicznym Kościoła Katolickiego lub uznanym prawie wewnętrznym innych wspólnot religijnych o statusie prawa publicznego warunki dokonywania czynności prawnych przez ich osoby prawne stawały się zakazami prawa powszechnie obowiązującego⁵⁷⁸. Zatem co do skutków na forum prawa cywilnego także obowiązywały zasady analogiczne, do tych w Austrii oraz Niemczech.

II.3.4. Formy prawne wspólnot religijnych

W konsekwencji wejścia w życie Konstytucji marcowej wyróżnione zostały wspólnoty religijne uznane oraz *a contrario* wspólnoty religijne nieuznane. Wśród tych ostatnich należało wyróżnić wyznania działające w oparciu o specjalne wyznaniowe pozaborcze przepisy, wyznania zorganizowane na podstawie państwowych przepisów ogólnych oraz wyznania funkcjonujące nieformalnie⁵⁷⁹.

W pierwszej grupie znajdują się przepisy pozaborcze często nadające takim nieuznanym wyznaniom i ich jednostkom prywatną osobowość prawną, regulowaną odrębnie od powszechnych form osobowości prawnej, a więc stanowiące w rozumieniu niniejszej pracy wyznaniowe osoby prawne *sensu stricto*. Regulacje te w okresie międzywojennym bądź nie uległy zmianie, bądź zostały zastąpione ustawami indywidualnymi, uznającymi daną wspólnotę religijną, i jako takie zostały omówione w odpowiednich rozdziałach niniejszej pracy poświęconych oddzielnie tym grupom przepisów.

Wspólnoty religijne działające w oparciu o przepisy ogólne wykorzystywały do udziału w obrocie prawnym powszechne formy osobowości prawnej, takie jak fundacje czy stowarzyszenia⁵⁸⁰, nie wykazując w zakresie zasad składania oświadczeń woli

⁵⁷⁷ J. Sawicki, *Studia...*, s. 127 i 140. Zob. też: W. Abraham, *Konstytucja...*, s. 128-130.

⁵⁷⁸ W szczególności zaś po wejściu w życie Kodeksu zobowiązań z mocy jego art. 56 czynności takie mogłyby być traktowane w kategoriach sprzecznych z ustawą. Tym bardziej że na gruncie omawianego aktu do nieważności prowadziła już sama sprzeczność z jakimkolwiek przepisem ustawy, podczas gdy w projekcie funkcjonowało poprzednio pojęcie „zakazu ustawowego” – zob. S. T. Lipiński, *op. cit.*, s. 371. Wzmacniało to interpretację, że chociaż przepisy zawarte w prawach wewnętrznych formułujące określone przesłanki ważności nie mogły być traktowane za zakazy ustawowe, bo przecież nie były ustawami państwowymi, to sprzeczność oświadczeń woli z ustawą mogła polegać na sprzeczności z niebędącymi zakazami zasadami autonomii i recepcji prawa wewnętrznego, w tym z przepisem odsyłającym do prawa wewnętrznego.

⁵⁷⁹ S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 3-8, 103, 114-115. Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 353.

⁵⁸⁰ W. Abraham, *Konstytucja...*, s. 133. Istniał nawet spór, czy wspólnoty religijne nieuznane objęte były przepisami ogólnego prawa stowarzyszeniowego. Zob. W. Czapiński, *op. cit.*, s. 5 i 15-16, który, opierając się m.in. na treści art. 9 pkt a) rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 paź-

żadnych odrębności względem przepisów normujących te formy. Nie stanowiły zatem wyznaniowych osób prawnych, a kwestie dotyczące zasad ich działania są przedmiotem opracowań dotyczących konkretnych rodzajów osób prawnych i jako takie pozostają na uboczu niniejszej dysertacji. Tym bardziej pominięta zostaje z natury rzeczy kwestia reprezentacji w przypadku wspólnot religijnych działających nieformalnie, bez osobowości prawnej. Poniżej zostanie więc omówione wyłącznie ustawodawstwo międzywojenne w zakresie uznanych wspólnot religijnych⁵⁸¹.

II.3.5. Uznane wspólnoty religijne

II.3.5.1. Kościół Katolicki

II.3.5.1.1. Recepja prawa kanonicznego na mocy konkordatu

Zasadnicza zmiana w międzywojennym systemie prawa wyznaniowego nastąpiła w chwili wejścia w życie konkordatu z 1925 r. Rzeczona, ratyfikowana⁵⁸² umowa międzynarodowa uregulowała bowiem jednolicie status prawny najliczniejszej wspólnoty religijnej II Rzeczypospolitej⁵⁸³, w związku z czym regulacja ta miała największy zasięg i znaczenie⁵⁸⁴. W szczególności ujednoliceniu uległy, wpływające bezpośrednio za zakres umocowania organów reprezentacji osób prawnych Kościoła Katolickiego, kwestie związane z zasadami zarządzania majątkiem kościelnym, których uregulowanie w konkordacie postulowano w nauce jeszcze przed jego podpisaniem⁵⁸⁵.

dziennika 1932 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 1932 r., Nr 94, poz. 808 z późn. zm., prstow32), wydaje się dopuszczać możliwość utworzenia takiego stowarzyszenia, jednak postuluje odmawianie im rejestracji. Przeciwno wydaje się również J. Sawicki, *Studia...*, s. 109-113, aczkolwiek jedynie w odniesieniu do związków religijnych nieuznanych jako całości. Zob. jednak *ibidem*, s. 118, gdzie powoływany autor dopuszcza możliwość nabycia osobowości prawnej stowarzyszenia przez związek religijny.

⁵⁸¹ Tworem zupełnie swoistego rodzaju był Związek Słowiańskich Zborów Ewangelicznych Chrześcijan i Baptystów w Polsce. Choć baptyści mogli organizować się na podstawie pruskich przepisów wyłącznie jako poszczególne gminy, w 1927 r. statut ich związku uzyskał sankcję Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Zob. W. Piotrowicz, *op. cit.*, s. 202. Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 355. Dysponował osobowością prawną (§ 3). Organem reprezentacji był komitet (§ 15). Zob. też: K. Brzechczyn, *Kościół Baptystyczny w Polsce w latach 1858-2008. Stan badań i postulaty badawcze*, [w:] *Kościół, polityka, historia. Ze studiów nad problemami mniejszości wyznaniowych w Polsce w XX i XXI wieku*, red. S. Dudra, O. Kiec, Warszawa 2009, s. 38-39.

⁵⁸² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1925 r. o zatwierdzeniu układu ze Stolicą Apostolską, określającego stosunek Państwa do Kościoła Rzymsko-Katolickiego, Dz. U. z 1925 r., Nr 47, poz. 324.

⁵⁸³ Według spisu z dnia 30 września 1921 r. obywateli wyznania katolickiego (w tym grekokatolickiego) było 74,3%. Za: Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1927, s. 52-53. Zob. też: H. Świątkowski, *Państwo...*, s. 30.

⁵⁸⁴ Wypada tu również wspomnieć o statusie Kościoła Starokatolickiego na terenie zaboru pruskiego. W świetle poglądów doktryny międzywojennej (zob. J. Sawicki, *Studia...*, s. 331-332) z chwilą wejścia w życie konkordatu, poprzednio ustawowo zaliczana do struktur Kościoła Katolickiego i co do zasady dzieląca jego status prawny, przedmiotowa wspólnota religijna zyskała swój odrębny status jako wspólnota religijna prawnie uznana, działająca w oparciu o dawne przepisy pruskie, w tym dotyczące kształtowania zasad działania jej osób prawnych. Zob. też: S. Grelowski, *Wyznania...*, s. 91-93.

⁵⁸⁵ W. Abraham, *Studia...*, s. 149.

Konkordat z 1925 r. w art. I postanawiał, że Kościół Katolicki będzie korzystać w Rzeczypospolitej Polskiej z pełnej wolności. Ponadto w myśl jego sformułowań państwo zapewnia Kościołowi swobodne wykonywanie jego władzy duchownej i jego jurysdykcji, jak również swobodną administrację oraz zarząd sprawami i jego majątkiem, zgodnie z prawami boskimi i prawem kanonicznym⁵⁸⁶. Interpretacja tego przepisu jest jednak problematyczna i już w trakcie prac nad ustawą ratyfikującą konkordat wskazywano, że treść art. I nie jest jednoznaczna odnośnie do tego, czy dokonuje on recepcji prawa kanonicznego⁵⁸⁷. Wedle jednej z nowszych interpretacji przepis ten stanowił wyłącznie deklarację i nie posiadał mocy normatywnej⁵⁸⁸. Nieco mniej radykalna interpretacja polega na uznaniu, że przepis ten miał głównie na celu wykluczenie ingerencji państwa w działanie wspólnoty religijnej w zakresie spraw wewnętrznych, odzęgując się tym samym od praktyki państw zaborczych zastrzegających sobie kontrolę nad majątkiem kościelnym. W myśl tej wykładni w sprawach majątkowych kluczowy akcent pada na słowo „swobodna”, które ma się odnosić do administracji i zarządu majątkiem kościelnym, zaś sens tego fragmentu jest taki, że państwo nie będzie ingerować w zarząd majątkiem kościelnym w przeciwieństwie do zaborców. W tej interpretacji na mocy komentowanego przepisu nie dochodziło do recepcji prawa kanonicznego, a co najwyżej do uchylenia dawnych przepisów zaborczych⁵⁸⁹. Za tą interpretacją przemawia zwłaszcza kontekst, gdyż zdanie pierwsze art. I konkordatu porusza kwestię wolności, stanowiąc o korzystaniu przez Kościół Katolicki z pełnej wolności. Z pewnością nie chodziło tu o pełną wolność w znaczeniu prawa czynienia czegokolwiek, ale o wolność rozumianą jako antonim uzależnienia. Zatem o wolność w znaczeniu negatywnym (wolności od ingerencji państwa), nie zaś pozytywnym (prawie do czegoś).

Przeciwko takiej wykładni przemawia natomiast zawarte w art. I zd. 2 *in fine* sformułowanie „zgodnie z prawami boskimi i prawem kanonicznym”, gdyż sens tego przepisu w tej interpretacji w ich braku pozostałby niezmienny⁵⁹⁰. To właśnie ten

⁵⁸⁶ Sformułowania zawarte w przedmiotowym artykule nie odbiegały znacząco od klauzul zawartych w innych konkordatach. Klauzule podobnej treści zawierały pochodzące z tamtego okresu konkordaty: bawarski, litewski, rumuński i austriacki. Natomiast konkordaty badeński i Trzeciej Rzeszy zawierały ograniczenie tych wolności do ram ustaw państwowych – zob. L. Halban, *Religia w Trzeciej Rzeszy*, Lwów 1936, s. 320-322. Por. i d e m, *Pakta...*, s. 51; i d e m, *Zanik...*, s. 30-32; J. Wiśłocki, *Konkordat...*, s. 145-147. Zob. jednak H. Świątkowski, *Państwo...*, s. 34, który upatruje w konkordatach polskim i litewskim jedyne konkordaty zawierające tego rodzaju klauzulę. W ocenie A. Vetulani ego, *Dążenia powojennej polityki konkordatowej*, Kraków 1935, s. 24, spośród konkordatów polskiego, włoskiego i niemieckiego to właśnie konkordat polski najszerzej ujął autonomię Kościoła Katolickiego, stanowiąc, że podstawą wolności Kościoła Katolickiego jest prawo boże i prawo kanoniczne. Zob. też: i d e m, *Polityka konkordatowa Stolicy Apostolskiej*, Kraków 1939, s. 23, 35-36 i 65.

⁵⁸⁷ J. Wiśłocki, *Konkordat...*, s. 148.

⁵⁸⁸ J. Osuchowski, *Problemy...*, s. 845. Zob. też: W. Piotrowicz, *op. cit.*, s. 23.

⁵⁸⁹ Wydaje się, że tak właśnie: S. Piekarski, *op. cit.*, s. 10, 18 i 22, który w analizowanym przepisie widzi powtórzenie przepisów Konstytucji marcowej, poszerzone o wolność od ingerencji państwa w aspekt zewnętrzny – majątkowy.

⁵⁹⁰ Wskazywano tu na wyraźną różnicę względem konkordatu laterańskiego, który przewidywał zapewnienie Kościołowi swobodnego wykonywania władzy duchownej jurysdykcji w dziedzinie koś-

ostatni zwrot jest najbardziej problematyczny. Wychodząc z zasady, iż każdy fragment tekstu normatywnego winien mieć swoje znaczenie, należałoby przyjąć, że zwrot ten miał wpływ na znaczenie całej wypowiedzi prawodawcy.

W świetle innej interpretacji przepis art. I konkordatu w istocie powtarzał przepisy Konstytucji marcowej, która miała odwoływać się do prawa kanonicznego jedynie w zakresie wewnętrznym⁵⁹¹. Niekiedy jednak upatrywano właśnie różnicy pomiędzy sformułowaniami art. 113 i 114 Konstytucji marcowej oraz rzezonym postanowieniem konkordatu w tym, że Konstytucja marcowa dotyczyła *expressis verbis* spraw wewnętrznych, podczas gdy konkordat stanowił o administracji i zarządzie majątkiem Kościoła zgodnie z prawem kanonicznym, a więc o sferze zewnętrznej⁵⁹². W konsekwencji nadal byłby on głównie podstawą wyłącznie uchylenia przepisów o udziale państwa w zarządzie majątkiem kościelnym.

Zgodnie z dominującą w literaturze interpretacją zwrot ten świadczył o pozytywnej recepcji prawa kanonicznego⁵⁹³, w tym majątkowego⁵⁹⁴. Cytując jednego z autorów doktryny międzywojennej: „prawo kanoniczne uznane zostało tem samem [pis. oryg. – przyp. M. S.] za normę, obowiązującą również i Państwo, w tych wypadkach, kiedy chodzi o ocenę prawną stosunków majątkowych Kościoła Katolickiego, w granicach określonych pojęciem «swobodnej administracji i zarządu», oczywiście *sine praeiudicio* dla przepisów prawnych powszechnie obowiązujących”⁵⁹⁵. Wprost zagadnienie ujął natomiast L. Halban, który pisał, że z mocy art. I zd. 2 konkordatu organy władzy państwowej, „ocenając ważność jego [Kościoła Katolickiego – przyp. M. S.]

cielnej zgodnie z przepisami konkordatu, a nie przepisami prawa kanonicznego – zob. L. Halban, *Pakta...*, s. 54.

⁵⁹¹ J. Wiśłocki, *Konkordat...*, s. 93 i 146-148 z powołaniem na dokumentację prac nad konkordatem. Zob. też: S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 10 i 12-13, który pisał, że owo rządzenie się prawami boskimi i prawem kanonicznym dotyczy „dziedziny stosunków kościelnych”.

⁵⁹² S. Piekarski, *op. cit.*, s. 18.

⁵⁹³ Zob. L. Halban, *Pakta...*, s. 51-52 i 54, według którego przepis ten przyjmował „władzę ustawodawczą kościoła zgodnie z jego obowiązującymi przepisami”. Powołany autor w tym właśnie upatrywał różnicy z konkordatem laterańskim, że konkordat laterański regulował wyłącznie od strony negatywnej zakaz samodzielnego normowania przez państwo spraw kościelnych, nie przewidując jednak wprost regulowania tych kwestii w porządku państwowym przez ustawodawcę kościelny, podczas gdy konkordat polski miał właśnie taki skutek wywierać. W powołanym przepisie recepcji *en bloc* prawa kanonicznego upatrywali nawet przedstawiciele nauki okresu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej – zob. H. Świątkowski, *Państwo...*, s. 34-35.

⁵⁹⁴ Zob. też: K. Dembski, *op. cit.*, s. 4.

⁵⁹⁵ J. Sawicki, *Z aktualnych...*, s. 3-4. Zatem przepisy prawa powszechnie obowiązującego, rozumianego jako przepisy odnoszące się do wszystkich, a nie tylko podmiotów kościelnych, nadal miały pierwszeństwo. Przykładowo polskie przepisy administracyjne regulujące zasady gospodarowania lasami obowiązywały także kościelne osoby prawne, które nie mogły powoływać się na prawo swobodnej administracji ich nieruchomości leśnych uprawniające do swobodnej wycinki drzew, lecz przeciwnie, zakazy prawa państwowego pozostawały w tym zakresie w mocy. Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 1931 r., II 3 K 203/31, OSP 1931, poz. 383, s. 379-381. Analogicznie kościelne osoby prawne wiązało prawo ochrony lokatorów – zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 1930 r., C 1662/29, OSP 1930, poz. 410, s. 399; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 1931 r., C 967/31, OSP 1932, poz. 164.

aktów cywilnych, oprócz prawa powszechnego muszą uwzględniać także prawo kościelne, a to zarówno powszechne (can. 1495-1551), jak i partykularne (...)”⁵⁹⁶.

Odesłania do prawa kanonicznego na mocy powołanego przepisu jednak nie rozpatrywano najczęściej w kategoriach ustroju wyznaniowych osób prawnych i ograniczeń reprezentacji, ale raczej materialnych norm majątkowego prawa kanonicznego⁵⁹⁷, co – jak się wydaje – wynikało z kilku przyczyn. Po pierwsze, żywa była jeszcze pamięć o czasach, w których równolegle funkcjonowały obok siebie różne systemy źródeł prawa materialnego (w tym państwowego i kościelnego), a przynajmniej była to intuicja wyniesiona ze studiów nad historią prawa w ogóle. Po drugie, majątkowe prawo kanoniczne wówczas, tak samo jak i obecnie, składało się najczęściej z abstrakcyjnych norm o charakterze materialnym, nie zaś norm będących ściśle procedurami wytworzenia woli wewnętrznej. W tym zakresie więc przypomina ono prawo państwowe, zawarte w nim bowiem przesłanki ważności i kompetencje są pomyślane i sformułowane jako ogólne zakazy i upoważnienia ustawowe, nie przypominając statutów osób prawnych. Podsumowując, nie traktowano norm prawa kanonicznego jako norm wewnątrzustrojowych, ale jako normy prawne jako takie, zaś ich recepcja nie przypominała recepcji statutu stowarzyszenia, lecz współczesne odesłanie do prawa państwa obcego.

Jeśli przyjąć jednak nawet takie rozumienie komentowanego ustępu konkordatu, było oczywiste, że majątkowe prawo kanoniczne bezpośrednio wpływało na przesłanki ważności czynności prawnych wyznaniowych osób prawnych, gdyż to one administrowały i zarządzały majątkiem kościelnym. Zasadniczą różnicę stanowiło tylko to, że nie traktowano ich w kategoriach wewnętrznych procedur wytworzenia woli wewnętrznej, jako elementu norm ustrojowych osoby prawnej, ale raczej za zakaz prawa materialnego (*condicio iuris*).

Niezależnie od powyższego, w odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych zasadniczym przepisem konkordatu był art. XVI, zgodnie z którym: „Wszystkie polskie osoby prawne kościelne i zakonne mają, zgodnie z przepisami prawa powszechnie obowiązującego, prawo nabywania, odstępowania, posiadania i administrowania według prawa kanonicznego swego majątku ruchomego i nieruchomego, jak również prawo stawiania przed wszelkimi instancjami i władzami państwowymi dla obrony swych praw cywilnych”.

Wyżej cytowany przepis przede wszystkim wprowadzał zasadę uznawania osobowości prawnej podmiotów dysponujących taką osobowością na gruncie prawa kano-

⁵⁹⁶ L. H a l b a n, *Konkordat...*, s. 4, kol. 1. O niektórych ograniczeniach zawartych w międzywojennych aktach prawa partykularnego pisze J. W i s ł o c k i, *Uposażenie...*, s. 36-37 z przypisami i s. 58-59.

⁵⁹⁷ Konsekwencją tego było m.in. to, że upatrywano w art. 1 konkordatu uchylenia przepisów prawa zaborczego w zakresie nadzoru państwowego nad czynnościami mającymi za przedmiot majątek kościelny – zob. S. P i e k a r s k i, *op. cit.*, s. 18. Gdyby bowiem interpretować prawo kanoniczne wyłącznie jako normy ustrojowe, nie sprzeciwiałyby się one przepisom o państwowym nadzorze, który nie ma charakteru ustrojowego, ale zewnętrzny. Ponadto, jak wynika z treści analizowanego przepisu, nie dotyczy on osób prawnych, ale Kościoła Katolickiego jako wspólnoty religijnej, która wytworzyła własne normy prawne.

nicznego⁵⁹⁸, realizując tym samym postulat nauki międzywojennej⁵⁹⁹. Bliższa jednak analiza prowadzi do wniosku, że dokonywał on także recepcji (względnie potwierdzał ją, dokonaną już z mocy art. I konkordatu⁶⁰⁰) przepisów prawa kanonicznego w zakresie zasad działania wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego⁶⁰¹.

Do takiego wniosku prowadzi zamieszczenie w nim zwrotu „według prawa kanonicznego”, które odnosiło się do składających się na atrybuty zdolności (osobowości) prawnej uprawnień do nabywania, odstępowania, posiadania i administrowania majątku⁶⁰². Wykładnia funkcjonalna w powiązaniu z historyczną wydaje się prowadzić do interpretowania tego postanowienia od strony negatywnej, jako wyraz autonomii Kościoła Katolickiego, wyrażającej się w zerwaniu z uregulowaniami zaborczy-
mi, które samowolnie i całkowicie w oderwaniu od prawa kanonicznego normowały kwestie związane z majątkiem kościelnym, a w konsekwencji również kompetencje podmiotów uprawnionych do jego zarządzania⁶⁰³. Poprzestanie jednak na tej interpretacji byłoby niewłaściwe, a to ze względu na fakt, że skutki takie wywoływał już

⁵⁹⁸ Orzecznictwo i doktryna poszły jeszcze dalej, uznawszy, że na mocy konkordatu to prawo kanoniczne rozstrzyga, jakie są osoby prawne Kościoła Katolickiego, w tym także jakie podmioty osobowości prawnej nie mają – zob. np. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 18 sierpnia-1 września 1936 r., I C 2792/35, OSP 1937, poz. 125, s. 113. W konsekwencji uznano, że z chwilą wejścia w życie konkordatu gminy kościelne występujące w zaborze pruskim przestały istnieć, a ich majątek miał należeć do przewidzianych prawem kanonicznym podmiotów – kościoła i beneficjum proboszczowskiego. Z judykatury: orzeczenie z dnia 31 października 1930 r., akta SN III 2 C 231/30, OSN(C) 1930, poz. 83, „Czasopismo Adwokatów Polskich” 1931, s. 3, oraz orzeczenie z dnia 20 listopada 1931 r., III 2 C 229/31, OSP 1932, z. 5, poz. 249, s. 232-233. Odmienne przyjął natomiast NTA w orzeczeniach z dnia 27 września 1932 r., I rej. 4165/29 i z dnia 10 października 1928 r., aczkolwiek na gruncie praw publicznych związanych z patronatem i przymusowymi opłatami na rzecz inwestycji budowlanych. Zob. J. Sawicki, *Z aktualnych problemów...*, s. 5-9, który postulował rozwiązanie pośrednie – przejście majątku na podmioty przewidziane prawem kanonicznym, przy dalszym pozostawianiu w obrocie jako publicznych osób prawnych gmin kościelnych. Tak samo: J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 334, cd. przyp. 27 ze strony poprzedniej, który w miejsce zebrań parafialnych i dozorów kościelnych na terenie zaboru rosyjskiego uznawał rady parafialne, o których mowa w k. 1183 i 1184 CIC'1917, jako osoby prawne. Por. J. Wiślicki, *Uposażenie...*, s. 37-44. Na terenie zaboru austriackiego nadal uznawano istnienie komitetów parafialnych i gmin parafialnych – zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 września 1929, Rw. 1174/28, OSP 1930, poz. 432, s. 414-415. Zob. też: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 października 1929 r., Rw. 691/29. Por. D. Walencik, *Nieruchomości...*, s. 15-16.

⁵⁹⁹ W. Abraham, *Studia...*, s. 171.

⁶⁰⁰ J. Sawicki, *Z aktualnych problemów...*, s. 4.

⁶⁰¹ W tym miejscu należy wskazać, że do wyznaniowych osób prawnych należało zaliczyć również stowarzyszenia działające w oparciu o CIC'1917, uznawane przez doktrynę za wyjęte spod ogólnych reguł prawa stowarzyszeniowego na zasadzie *lex specialis derogat legi generali*. Zob. W. Czapieński, *op. cit.*, s. 9; J. Sawicki, *Studia...*, s. 114-115; J. S. Langrod, *Polskie prawo...*, s. 25. Zob. też: J. Wiślicki, *Konkordat...*, s. 151-152. Stowarzyszenia kanoniczne stanowiły więc w tym ujęciu specjalne formy wyznaniowej osobowości prawnej. Zob. też: M. Strzała, *Aktualne problemy dotyczące rewindykacji majątku dawnych stowarzyszeń katolickich – ujęcie praktyczne*, [w:] *Aktualne problemy wolności myśli, sumienia i religii*, red. P. Stanisław et al., Lublin 2015, s. 295, przyp. 1 i jego cd. na s. 296.

⁶⁰² Całkowicie nieuprawnione byłoby zawężanie tego zwrotu wyłącznie do administrowania, choć zasady interpunkcji, zastosowane w powołanym przepisie, mogą takie ograniczenie sugerować.

⁶⁰³ Zob. wyżej. Zob. też: S. Piekarski, *op. cit.*, s. 39; A. Vetulani, *Dążenia...*, s. 20.

art. I konkordatu, co oznacza, że art. XVI powinien mieć swoją własną treść normatywną.

Początkowych argumentów za recepcją prawa kanonicznego w zakresie zasad działania wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego można szukać już w wykładni gramatycznej. Mowa jest w tym przepisie bowiem o prawie nabywania, odstępowania, posiadania i administrowania według prawa kanonicznego, co wydaje się wprost sugerować taką recepcję⁶⁰⁴. Zatem majątek kościelnych osób prawnych nie może być przedmiotem czynności prawnych sprzecznych z prawem kanonicznym. Wyciągano z tego również dalszy wniosek, że w zarządzie majątkiem tych osób prawnych nie mogą brać udziału podmioty, którym tego udziału nie przyznaje prawo kanoniczne⁶⁰⁵.

Rozstrzygnięcia dostarcza w istocie wykładnia teleologiczna, która nie pozostawia żadnych wątpliwości co do właściwych przepisów regulujących zasady działania wyznaniowych osób prawnych uznanych na mocy art. XVI konkordatu, a niewystępujących w dotychczasowym prawodawstwie. Konkordat w ogóle nie regulował ustroju tych osób prawnych, w tym ich organów i zasad działania, a art. XVI był właściwie jedyną państwową regulacją normatywną w zakresie wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego⁶⁰⁶. W rezultacie oczywiste jest, że to prawo kanoniczne regulowało zasady działania tych osób prawnych, wyznaczając przesłanki ważności ich aktów prawnych⁶⁰⁷. Warto podkreślić, że przedstawiciele doktryny właśnie takiego rozwiązania domagali się jeszcze przed wejściem w życie konkordatu⁶⁰⁸.

Takie rozumienie przepisów konkordatu potwierdzała również praktyka władz administracyjnych II Rzeczypospolitej, które uznały, że zdolność do składania oświadczeń woli za wyznaniowe osoby prawne Kościoła Katolickiego oraz sposób zarządza-

⁶⁰⁴ Por. S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 14.

⁶⁰⁵ S. Piekarski, *op. cit.*, s. 39.

⁶⁰⁶ Wątpliwości tych nie zawierał projekt konkordatu autorstwa W. A b r a h a m a, *Studia...*, s. 176-189, który wyraźnie przewidywał reprezentację przez podmioty wyznaczone prawem kanonicznym. Mianowicie w art. 47 projektu stanowił [zachowano pisownię oryginalną]: „Kościół katolicki i Stolica apostolska, jak również wszystkie prawnie istniejące w Rzeczypospolitej Polskiej kościelne osoby moralne, zastępywane przez swe uprawnione władze hierarchiczne, które wedle prawa kanonicznego lub na podstawie szczególnego dekretu władzy kościelnej jako osoby prawne są lub będą utworzone, mają prawo swobodnie, jak inne osoby prawne w Rzeczypospolitej, dobra majątkowe ruchome i nieruchome nabywać, posiadać i administrować”. Co więcej, projekt ten wyraźnie przesądzał, iż warunki przewidziane majątkowym prawem kanonicznym będą stanowić na forum prawa państwowego przesłanki ważności czynności prawnych. Mianowicie w art. 54 projekt ten stwierdzał, że [zachowano pisownię oryginalną]: „Kościołowi wolno będzie wedle przepisów prawa państwowego dobra swe pozbywać, zastawiać lub tytułem hipoteki obciążać; warunki zaś ważnego pozbycia lub obciążenia, w prawie kanonicznym postanowione, będą skuteczne również we forum cywilnym”. Dodatkowo recypował on wprost przepisy prawa kanonicznego o alienacji, zastrzegając w art. 55 *ad solemnitatem* zezwolenie Stolicy Apostolskiej na alienację „rzeczy drogocennych ze względu na ich wartość artystyczną lub historyczną”. Zob. też: art. 53 projektu.

⁶⁰⁷ Por. jednak odmiennie: J. Wiślicki, *Uposażenie...*, s. 29, który w przepisach o alienacji upatruje jedynie skuteczności *in foro interno*.

⁶⁰⁸ W. A b r a h a m, *Studia...*, s. 171.

nia ich majątkiem należy oceniać na podstawie prawa kanonicznego. Celem zapewnienia pewności obrotu proponowano bądź opublikowanie odnośnych norm prawa kanonicznego, bądź rejestrację wyznaniowych osób prawnych albo wprowadzenie jako wymogu ważności aktu prawnego współdziałania miejscowego ordynariusza, który potwierdzałby zachowanie norm prawa kanonicznego⁶⁰⁹. Problem rozwiązano jedynie częściowo poprzez opublikowanie przez Ministra Sprawiedliwości w Dzienniku Urzędowym⁶¹⁰ tekstu ekscerptów z CIC'1917 dotyczącego osób prawnych w języku łacińskim i równoległe tłumaczenie polskie (części z nich). Przepisy te w głównej mierze dotyczyły nie reprezentacji, ale osobowości prawnej jako takiej, aczkolwiek wśród nich znalazły się niektóre przepisy o zasadach działania kanonicznych osób prawnych i kompetencjach urzędów związanych z zarządzaniem mieniem osób prawnych (np. ekonoma diecezjalnego, k. 442). Ponadto w początkowej treści komunikatu zawarto istotne z punktu widzenia reprezentacji ogłoszenie. Mianowicie obwieszczono, iż zgodnie z zawiadomieniem Biura Episkopatu Polskiego do zawierania aktów prawnych dotyczących majątku kościelnego upoważnieni są: dla całej diecezji – jej ordynariusz lub upoważniona przezeń osoba, zaś dla „zakonników” – prowincjał lub osoba przez niego delegowana⁶¹¹.

II.3.5.1.2. Judykatura

Najprawdopodobniej sposób sformułowania powyższego przepisu dokonującego recepcji poprzez sformułowanie prawa do nabywania, zbywania, posiadania i zarządzania według prawa kanonicznego, zamiast wyraźnego wprowadzenia sankcji nieważności w braku spełnienia wymogów określonych prawem kanonicznym, a także skutki ekonomiczne czynności prawnej (względnie jej nieważności) przyczyniły się do kwestionowania ograniczeń reprezentacji wynikających z prawa kanonicznego, powstawania sporów pomiędzy stronami transakcji mających za przedmiot dobra kościelne oraz wytaczaniu przezeń powództw cywilnoprawnych przed sądy państwowe. W konsekwencji zagadnienie statusu prawa kanonicznego i jego mocy obowiązującej w odniesieniu do przesłanek ważności czynności prawnych wyznaniowych osób prawnych stało się również przedmiotem stosunkowo bogatego orzecznictwa sądowego.

W tym miejscu w pierwszej kolejności należy wskazać na orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 3 listopada 1932 r. (akta SN III 1 Rw 1769/32)⁶¹² w sprawie o ustąpienie z posiadania parceli gruntowej⁶¹³. W uzasadnieniu tegoż Sąd Najwyższy stwier-

⁶⁰⁹ J. Wiśłocki, *Konkordat...*, s. 148.

⁶¹⁰ Komunikat w sprawie przepisów prawa kościelnego o osobach prawnych kościelnych i zakonnych, Dz. U. MS z 1926 r., Nr 10, s. 175-182.

⁶¹¹ Por. S. Piekarski, *op. cit.*, s. 40.

⁶¹² Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Zbiór orzeczeń izby pierwszej z 1932 r., poz. 213; Przegląd Prawa i Administracji im. E. Tilla: orzecznictwo w zakresie Małopolski 1933 (LVIII), s. 1-2.

⁶¹³ W przedmiotowym stanie faktycznym duchowny w imieniu rzymskokatolickiego probostwa sprzedał na mocy upoważnienia Ordynariatu Biskupiego nieruchomości, przy czym upoważnienie to za-

dził, że wobec opublikowania konkordatu w oficjalnym promulgatorze, w tym art. I, XVI, XXV, odwołujących się do prawa kanonicznego, uzyskało ono w dziedzinie praw majątkowych „znaczenie obiektywnych norm prawnych” [pis. oryg. – przyp. M. S.], w szczególności w polskim porządku prawnym obowiązywały postanowienia kanonów 1530 i 1531 § 1 i 2 CIC’1917. wymagające zgody przełożonego do alienacji⁶¹⁴. W ten sposób prawo wewnętrzne Kościoła Katolickiego skutecznie zakreślało granice kompetencji do działania w imieniu jego osób prawnych.

W podobnym duchu wypowiedział się Sąd Najwyższy również w orzeczeniu z dnia 31 października 1930 r. (akta SN III 2 C 231/30), w uzasadnieniu którego skoncentrowano się na wykładni celowościowej. Sąd Najwyższy stwierdził, że „właściwy cel konkordatu” zmierzał do „zaprowadzenia od razu i w całej pełni zarządu [majątkiem kościelnym – przyp. M. S.] według norm prawa kanonicznego”. W uzasadnieniu ponownie podkreślono walor prawa kanonicznego jako „obiektywnych norm prawnych” oraz wyraźnie wskazano, że to prawo kanoniczne reguluje, jakie są organy osób prawnych Kościoła Katolickiego i w jaki sposób dokonuje się czynności zarządu jego majątkiem. W świetle więc tego orzeczenia jednoznacznie prawo wewnętrzne wyznaczało organ reprezentacji i przesłanki skutecznego składania przezeń oświadczeń woli o skutkach takich, jak ustawa prawa państwowego⁶¹⁵. W innym orzeczeniu Sąd Najwyższy wyraził pogląd, iż z art. XVI oraz z pozostałych przepisów konkordatu wynikają ograniczenia w zarządzie majątkiem zakonnych osób prawnych⁶¹⁶.

Zasadę, że prawo kanoniczne skutecznie wyznaczało umocowanie do działania w imieniu osób prawnych, można odnieść nie tylko do oświadczeń woli o charakterze materialnym, ale również do oświadczeń woli podejmowanych za osoby prawne, aczkolwiek o charakterze procesowym. Za obowiązujący uznawano przepis prawa kanonicznego uprawniający biskupa do występowania w sporach sądowych za podległą jego władzy zakonną osobę prawną, jeśli jej władze zaniedbywały obrony jej

strzeżało warunki określone w k. 1530 oraz k. 1531 § 1 i 2 CIC’1917. W rewizji od orzeczenia powódka wskazała, że przepisy prawa kanonicznego nie mają mocy obowiązującej w zakresie majątkowych stosunków prywatnoprawnych wobec nieogłoszenia ich w Dzienniku Ustaw, a zastrzeżenia w umocowaniu stanowiły „tajną instrukcję”.

⁶¹⁴ Por. J. Wiśłocki, *Uposażenie...*, s. 28. Trzeba jednak dodać, że z niektórych orzeczeń wynika interpretacja konkordatu jako umowy wywołującej skutki jedynie w porządku publicznoprawnym, bez mocy prawnej w sprawach prywatnoprawnych praw majątkowych. Zob. w szczególności orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 1933 r., I C 1740/32, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1933, nr 36, s. 569-570. Orzeczenia te jednak nie dotyczą reprezentacji, lecz wpływu postanowień konkordatowych na przepisy polskiego prawa cywilnego regulujące uprawnienia i obowiązki wynikające z umów. W rezultacie dotyczą one innego zagadnienia niż reprezentacja, a to kwestii, czy z mocy konkordatu prawo kanoniczne wpływa na przepisy prawa cywilnego, podczas gdy skuteczność w zakresie reprezentacji nie wymagała zmiany przepisów prawa polskiego, zakładających przecież istnienie uprawnienia do reprezentacji, którego prawo polskie bliżej nie regulowało, pozostawiając to prawu wewnętrznemu.

⁶¹⁵ Zob. też: wyrok NTA z dnia 10 października 1928 r., w którym uznano wynikające z prawa pruskiego zasady zarządzania majątkiem kościelnym za sprzeczne z konkordatem i jako takie nieobowiązujące.

⁶¹⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lutego 1931 r., R 51/31.

praw, choć nie należał on do struktury organizacyjnej tego podmiotu prawa cywilnego⁶¹⁷. Podobnie uznawano, że na mocy k. 1653 § 1 CIC'1917 biskup ordynariusz jest upoważniony do występowania przed sądami państwowymi w obronie majątku kapituły katedralnej⁶¹⁸. Niezmienne poszanowanie przez polską międzywojenną judykaturę cechowało także k. 1526 CIC'1917, który do wytaczania powództw przed sądami świeckimi wymagał pisemnego zezwolenia ordynariusza, a w nagłych sprawach wikariusza⁶¹⁹.

II.3.5.2. Żydowska Wspólnota Religijna

Uregulowanie w 1925 r. w drodze konkordatu statusu prawnego najliczniejszej wspólnoty religijnej II Rzeczypospolitej stało się niejako impulsem do dalszych prac legislacyjnych nad uregulowaniem stanu prawnego pozostałych głównych wyznań w sposób jednolity dla całego kraju. Dekretem Naczelnika Państwa z dnia 7 lutego 1919 r.⁶²⁰ już w pierwszych miesiącach odzyskanej niepodległości rozciągnięto obowiązywanie okupacyjnych przepisów niemieckich⁶²¹ tzw. Generał-Gubernatorstwa Warszawskiego dotyczących Żydowskiej Wspólnoty Religijnej na całe terytorium byłej Kongresówki, bez istotniejszych modyfikacji w zakresie zasad składania oświadczeń woli przez żydowskie wyznaniowe osoby prawne⁶²². Po pokoju ryskim kończącym wojnę 1920 r. przepisy te uzyskały moc obowiązującą także na większości pozostałych ziem II Rzeczypospolitej rozporządzeniem Rady Ministrów z 1925⁶²³ oraz rozporzą-

⁶¹⁷ Zob. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia-11 czerwca 1935 r. (C III 334/34) oraz orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1934 r., I C 12/34, ZOSN 1935, nr 9; OSP 1935, poz. 531, s. 514-515.

⁶¹⁸ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 października-19 listopada 1935 r., I C 1265/33, OSP 1936, poz. 264, s. 248.

⁶¹⁹ Zob. w szczególności: orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 22 grudnia 1933 r.-31 stycznia 1934 r. (C I 1952/33), OSN(C) 1934, nr 7, poz. 481, Lex nr 385241; orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 1932 r. (akta SN III 1. Rw 2887/31), OSN(C) 1932, poz. 36. Według doktryny sprawa jednak nie była jednoznaczna – zob. B. Wilanowski, *Ustępstwa ze strony Kościoła na rzecz państwa poczynione w konkordacie z 10 lutego 1925 r. w świetle konkordatów innych*, RPW 1928 (II), t. 2, s. 223-224.

⁶²⁰ Dz. U. z 1919 r., Nr 14, poz. 175. Dekret ten w zakresie osób prawnych zmienił przede wszystkim nazewnictwo, zastępując termin „Najwyższa Rada Żydowska” określeniem „Rada Religijna gmin [pis. oryg.] Żydowskich” (art. 3). Wyraźnie też powierzono zarządowi decyzje w sprawach majątku gminy (art. 4 lit. d) – por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 166. Uzależniono również powstanie związków wyznaniowych od zezwolenia władz państwowych (art. 8). Uchylono także przepisy dotyczące żydowskich gmin powiatowych (art. 13). Tekst jednolity ogłoszono jako załącznik do rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 5 kwietnia 1928 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o uporządkowaniu stanu prawnego w organizacji gmin wyznaniowych żydowskich na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej z wyjątkiem województwa śląskiego (Dz. U. z 1928 r., Nr 52, poz. 500).

⁶²¹ Zob. podrozdział II.2.3.1.2. powyżej.

⁶²² Zob. też: E. Starczewski, *op. cit.*, s. 2, kol. 3, akapit 4. Por. jednak: K. Kierski, *Ochrona...*, s. 479 i S. Piekarski, *op. cit.*, s. 84; J. Grynsztajn, I. Kerner, *op. cit.*, s. XIII.

⁶²³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 października 1925 r. w sprawie utworzenia gmin wyznaniowych żydowskich na obszarze województw: wołyńskiego, poleskiego, nowogródzkiego, po-

dzeniami Prezydenta RP z mocą ustawy z 1927⁶²⁴ i 1928 r.⁶²⁵ Razem z tym ostatnim w charakterze załącznika ogłoszono nieco zmieniony tekst niemieckich okupacyjnych przepisów ustrojowych, zasadniczo bez zmian w zakresie zasad reprezentacji żydowskich wyznaniowych osób prawnych⁶²⁶, co prowadziło do znacznej unifikacji w tym zakresie prawa wyznaniowego dotyczącego żydowskiej wspólnoty w okresie II RP⁶²⁷.

W związku z autonomicznym charakterem województwa śląskiego na jego części nadal obowiązywało zaborcze ustawodawstwo austriackie (Śląsk Cieszyński)⁶²⁸, w części zaś plebiscytowej obowiązywało przedstawione wcześniej⁶²⁹ pozaborcze prawo pruskie⁶³⁰.

II.3.5.3. Wschodni Kościół Staroobrzędowy

Pomimo postulatów dalszego ujednolicenia przepisów o stosunkach państwa do poszczególnych wspólnot religijnych⁶³¹ w okresie obowiązywania Konstytucji marcowej uregulowano jednak wyłącznie status prawny Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego, co nastąpiło na mocy rozporządzenia wydanego z mocą ustawy w 1928 r.⁶³²

wiatów: grodzieńskiego, wołkowyskiego i gmin: białowieskiej, masiewskiej i suchopolskiej powiatu bielskiego województwa białostockiego oraz okręgu administracyjnego wileńskiego (Dz. U. z 1925 r., Nr 114, poz. 807).

⁶²⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 marca 1927 r. w sprawie utworzenia gmin wyznaniowych żydowskich na obszarze powiatów: białostockiego, bielskiego i sokolskiego województwa białostockiego (Dz. U. z 1927 r., Nr 23, poz. 175) oraz rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 października 1927 r. o uporządkowaniu stanu prawnego w organizacji gmin wyznaniowych żydowskich, Dz. U. z 1927 r., Nr 91, poz. 818.

⁶²⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o zmianie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 października 1927 r. o uporządkowaniu stanu prawnego w organizacji gmin wyznaniowych żydowskich na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej z wyjątkiem województw: poznańskiego, pomorskiego i śląskiego, Dz. U. z 1928 r., Nr 28, poz. 259.

⁶²⁶ Podstawowe różnice dotyczyły skreślenia przepisu o wymogu uchwały rady gminy żydowskiej w sprawie wydatków ponad budżet o wartości powyżej 3000 marek niemieckich oraz zmianie nazewnictwa organów.

⁶²⁷ J. Sawicki, *Studia...*, s. 161-163. Por. S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 17; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 336-337; W. Piotrowicz, *op. cit.*, s. 149 wraz z przyp. oraz s. 166-167; J. Grynsztajn, I. Kerner, *op. cit.*, s. XV; P. Borecki, *Uwagi o statusie prawnym wyznawców judaizmu na ziemiach polskich*, CPH 2010 (LXII), z. 2, s. 75-76.

⁶²⁸ Przedstawione w podrozdziale II.2.1.5. powyżej.

⁶²⁹ W podrozdziale II.2.2.2.1. powyżej.

⁶³⁰ S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 21. Por. K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 232; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 337, przyp. 35.

⁶³¹ Zob. m.in. E. Starczewski, *op. cit.*, s. 2, kol. 3, akapit 6.

⁶³² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o stosunku Państwa do Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego, nie posiadającego hierarchii duchownej, Dz. U. z 1928 r., Nr 38, poz. 363. Dla uproszczenia w niniejszej pracy, termin „ustawa indywidualna” obejmuje również to rozporządzenie.

Przechodząc do przedstawienia uregulowań indywidualnych wydanych w okresie międzywojennym, należy zwrócić uwagę na kwestię zasadniczą. Mianowicie, już pobieżna lektura tych źródeł poznania prawa prowadzi do wniosku, że regulują one nie tylko ustroj i zasady działania wyznaniowych osób prawnych, ale także ustroj samej wspólnoty religijnej, rozumianej jako swoisty fakt społeczny, a nie byt powołany do życia prawem państwowym⁶³³. Pomimo tej dwoistości, ustawy nie przeprowadzają ścisłego rozdzielenia obu rodzajów przepisów, a przyjęta metoda legislacyjna polegała na uregulowaniu ustroju wspólnoty religijnej, a następnie przyznaniu wspólnoty jako całości (oraz ewentualnie jej określonym jednostkom organizacyjnym) osobowości prawnej bez dodatkowej regulacji odnośnie do ustroju i zasad działania samych osób prawnych. Zatem regulacje te były oparte na teorii realnej osobowości prawnej.

Ponadto przyjęty przez ustawodawcę model regulacji ustawowej stosunków pomiędzy państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi przewidywał, że takie wspólnoty religijne będą działać nie tylko w oparciu o przepisy samej ustawy, ale także na podstawie recypowanego do krajowego porządku prawnego prawa wewnętrznego, przedstawianego w formie statutu (tzw. ustawy wewnętrznej) organom państwowym wyłącznie do uznania⁶³⁴. W świetle powyższego rekonstrukcja zasad działania wyznaniowych osób prawnych musi się odbywać również w oparciu o przepisy regulujące ustroj wspólnoty religijnej zawarte zarówno w ustawach, jak i w uznanych statutach.

Pomimo że regulacja indywidualna Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego przesądzała o osobowości prawnej Kościoła jako całości (art. 2) oraz jego gmin (art. 9)⁶³⁵, stanowiąc o prawie nabywania, zbywania, obciążania i zarządzania ich majątkiem tak ruchomym, jak i nieruchomym, próżno szukać w niej uregulowań wyznaczających sposób cywilnoprawnej reprezentacji⁶³⁶. Normy w zakresie zasad składania oświadczeń zostały pozostawione do uregulowania w ramach statutu Kościoła (ustawy wewnętrznej)⁶³⁷.

Przedmiotowy statut został ogłoszony (w charakterze załącznika) wraz z wydanym jeszcze w tym samym roku rozporządzeniem Rady Ministrów⁶³⁸, który go uznawał, co stało się pierwowzorem dla późniejszej praktyki w tym zakresie⁶³⁹. Należy

⁶³³ Jednoznacznie świadczy o tym regulowanie ustroju instytucji, które nie miały państwowej osobowości prawnej (przykładowo w odniesieniu do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego można wskazać na dekanaty).

⁶³⁴ Zob. art. 1 r.s.p.w.k.s., art. 2 u.s.p.k.z.r., art 2 u.s.p.m.z.w., art 1 ust. 2 u.s.p.p.a.k.p.

⁶³⁵ Por. S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 24-25; J. Sawicki, *Studia...*, s. 173; K. Kierski, *Ochrona...*, s. 478; K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 231; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 339-340; W. Piotrowicz, *op. cit.*, s. 134.

⁶³⁶ Przedmiotowe rozporządzenie stanowiło natomiast *expressis verbis* o reprezentacji w znaczeniu występowania względem władz państwowych w imieniu wspólnoty religijnej (art. 4). Por. S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 24. Nieco odmiennie J. Sawicki, *Studia...*, s. 173.

⁶³⁷ Por. W. Piotrowicz, *op. cit.*, s. 135.

⁶³⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 sierpnia 1928 r. o uznaniu statutu Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego, nie posiadającego hierarchii duchownej, Dz. U. z 1928 r., Nr 210, poz. 482.

⁶³⁹ J. Sawicki, *Studia...*, s. 171-173.

podkreślić, że ustawa wewnętrzna stanowiona była przez sam Kościół Staroobrzędowy i jako taka przedkładana władzom świeckim (§ 1 rozporządzenia), podlegała bowiem uznaniu państwowemu (art. 1 ust. 1 r.s.p.w.k.s.).

Zgodnie z postanowieniami statutu jeden z organów Kościoła – Naczelna Rada Staroobrzędowców – posiadał „w imieniu Kościoła jako mającego osobowość prawną prawo nabywania i zbywania majątku ruchomego i nieruchomego oraz zawierania umów i zaciągania zobowiązań” (§ 16 pkt 1 i 2 S.W.K.S.'1928). Naczelna Rada stanowiła zatem organ uprawniony do składania oświadczeń woli za Kościół jako całość⁶⁴⁰. Oprócz wskazania organu reprezentacji, statut przewidywał również sposób działania Rady przy składaniu oświadczeń woli, zastrzegając, że wszelkiego rodzaju pisma, akty, zobowiązania i czeki wydawane w imieniu Naczelnej Rady wymagają podpisów prezesa (w jego zastępstwie wiceprezesa) i sekretarza Rady (§ 19 ust. 2 S.W.K.S.'1928).

Odmienne niż w przypadku organów Kościoła jako całości, w odniesieniu do kompetencji organów gmin wyznaniowych rozporządzenie Prezydenta zawierało wyraźne odwołanie do postanowień ustawy wewnętrznej (art. 10). Zgodnie z odnoszonymi uregulowaniami statutu administrowanie majątkiem gminy, przyjmowanie i zwalnianie pracowników, ale przede wszystkim sporządzanie wszelkiego rodzaju umów i aktów stanowiło kompetencję Rady Gminy (§ 54 ust. 1 pkt e i f statutu). Jeśli idzie o sposób składania oświadczenia woli, to wszelkiego rodzaju pisma, akty, zobowiązania i czeki, wydawane w imieniu gminy, wymagały podpisów prezesa (w jego zastępstwie wiceprezesa) i sekretarza (§ 54 ust. 2 statutu).

Statut zdawał się przewidywać także ograniczenia reprezentacji. Wyraźnie zastrzeżono, że decyzje w przedmiocie nabycia lub zbycia majątku gminy oraz zaciągnięcia przez gminę pożyczki musiało podjąć Walne Zgromadzenie, przy czym pożyczka wymagała nadto zatwierdzenia przez Naczelną Radę Staroobrzędowców (§ 47 ust. 1 pkt i oraz l statutu). Ponadto przewidziano specjalny wyjątek dotyczący majątków ofiarowanych gminie na cele specjalne – nie mogły zostać one „pozbyte, ani też użyte na jakikolwiek inny cel” (§ 41 ust. 3 statutu).

Rozwiązania zastosowane w rozporządzeniu o statusie Kościoła Staroobrzędowego stały się wzorem dla późniejszych aktów indywidualnych dotyczących sytuacji prawnej innych wspólnot religijnych. W szczególności przyjął się sposób wyznaczający aktem prawa państwowego ustrój wspólnoty religijnej jako całości i jej jednostek organizacyjnych, a co za tym idzie i ustrój odpowiadających im osób prawnych, aczkolwiek jedynie częściowo (w mniejszym lub większym zakresie), pozostawiając ściśle uregulowanie kwestii ustrojowych, a niekiedy i zasad reprezentacji, prawu wewnętrznemu przedkładanemu do zatwierdzenia władzy państwowej w formie statutu. Wyżej opisana metoda legislacyjna spotkała się już w okresie międzywojennym z krytyką – wskazywano, że kwestie ustrojowe winny być regulowane w drodze statutowej⁶⁴¹.

⁶⁴⁰ Por. J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 340, pkt b).

⁶⁴¹ J. Sawicki, *Studia...*, s. 177-178.

II.3.5.4. Muzułmański Związek Religijny

Kolejne akty o randze ustawowej wprowadzające na terytorium polskim po odzyskaniu w 1918 r. niepodległości zostały wydane już po wejściu w życie Konstytucji kwietniowej, utrzymującej unormowania Konstytucji marcowej w zakresie regulowania statusu wspólnot religijnych i ustroju wyznaniowych osób prawnych⁶⁴². Chronologicznie (biorąc pod uwagę również pozycję Dziennika Ustaw, w której została promulgowana) pierwszym z nich była ustawa regulująca stosunek państwa do muzułmańskiej wspólnoty religijnej⁶⁴³.

Podzielając zarzuty co do uregulowania w ustawie materii statutowej⁶⁴⁴, przedmiotowa ustawa precyzyjnie wyznaczyła organ reprezentacji, stanowiąc w art. 36, że „do działań prawnych imieniem Muzułmańskiego Związku Religijnego i jego poszczególnych gmin wyznaniowych powołany jest Mufti”. Co więcej, regulacja ta uczyniła ten organ kompetentnym do reprezentacji tak całego związku jako osoby prawnej, jak i jego poszczególnych jednostek organizacyjnych⁶⁴⁵, również posiadających osobowość prawną (art. 35 ustawy)⁶⁴⁶. Zarazem organ reprezentacji był jednoosobowy, a co za tym idzie zbędne było regulowanie sposobu składania oświadczenia woli.

Ustawa ta już w swojej treści przewidywała ograniczenia umocowania Muftiego do działania w imieniu wyżej wskazanych osób prawnych. Mianowicie w tym samym artykule, który przyznawał kompetencję do reprezentacji, wyraźnie wskazano, że w sprawach zastrzeżonych do kompetencji Najwyższego Kolegium Muzułmańskiego („wymagających uchwały” tego organu), Mufti „występuje na podstawie tej uchwały”. W rezultacie w takim przypadku umocowanie do działania powstawało dopiero na mocy odpowiedniej uchwały Kolegium⁶⁴⁷.

⁶⁴² Zob. wyżej.

⁶⁴³ Ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1936 r., Nr 30, poz. 240.

⁶⁴⁴ J. Sawicki, *Studia...*, s. 197.

⁶⁴⁵ Por. W. Czapinski, *op. cit.*, s. 14; J. Sawicki, *Studia...*, s. 187 i 189-190.

⁶⁴⁶ Warto tutaj dodać, że ustawa ta przewiduje zdolność prawną muzułmańskich wyznaniowych osób prawnych jedynie w zakresie celów wyznaniowych i dobroczynnych, wyłączając z zakresu uprawnień muzułmańskich wyznaniowych osób prawnych np. działalność gospodarczą. Zob. J. Sawicki, *Studia...*, s. 184. Rozwiązanie to było kontynuacją regulacji wcześniejszych, występujących m.in. w prawie rosyjskim – zob. Z. Ryłowicz, W. Święcicki, *op. cit.*, t. I, s. 527, pkt 1. Obecnie przepis ten obowiązuje w tym samym brzmieniu, natomiast zmianie uległa koncepcja osobowości prawnej, która w obecnie obowiązującym stanie prawnym na skutek uchylecia art 36 k.c. zakłada pełnię zdolności prawnej osoby prawnej. Wydaje się, że obecnie brak jest uzasadnienia dla odrębnego traktowania w tym zakresie muzułmańskich wyznaniowych osób prawnych. W szczególności ograniczeń takich nie zawierają wydane w okresie III Rzeczypospolitej ustawy indywidualne czy u.g.w.s.w., co w kontekście zasady równouprawnienia wzmacnia prezentowane powyżej stanowisko. Należy jednak dodać, że argumentem przemawiającym za dalszą skutecznością powołanego ograniczenia zdolności prawnej muzułmańskich wyznaniowych osób prawnych jest zasada *lex specialis* oraz brak wyraźnego uchylecia powołanego fragmentu przepisu art. 35 *in fine* u.s.p.m.z.w.

⁶⁴⁷ Zob. szerzej na temat przepisów dotyczących relacji Muftiego i Najwyższego Kolegium Muzułmańskiego oraz kontrowersji z nimi związanych – J. Sawicki, *Studia...*, s. 187-189. Por. J. S. Langer, *Wyznania*, s. 340.

Warto zaznaczyć, że w omawianej ustawie brak jest określenia spraw zastrzeżonych do decyzji Kolegium. Znajdowały się one w statucie⁶⁴⁸, który postanawiał, że uchwały Kolegium wymagały: przyjęcie darowizn i zapisów, nabywanie, zamiana, sprzedaż lub obciążenie majątku nieruchomego (§ 12 pkt 4)⁶⁴⁹. Niezależnie od wyżej wspomnianych ograniczeń reprezentacji wynikających z kompetencji wyłącznej Kolegium ustawa przewidywała ograniczenia związane z nadzorem państwowym nad majątkiem kościelnym oraz występującą wyłącznie w przypadku Muzułmańskiego Związku Wyznaniowego instytucję majątku szczególnie chronionego, tzw. wakufa⁶⁵⁰.

II.3.5.5. Karaïmski Związek Religijny

W tym samym dniu, co ustawa regulująca stosunki państwa i Muzułmańskiego Związku Religijnego, została uchwalona ustawa dotycząca statusu prawnego karaïmskiej wspólnoty religijnej⁶⁵¹. Pomimo uchwalenia tego samego dnia i znaczącego doń podobieństwa⁶⁵², omawiana regulacja nie określała równie precyzyjnie zasad składania oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne Karaïmskiego Związku Religijnego.

W przedmiotowej ustawie w ogóle nie wskazano organu reprezentacji. Natomiast w statucie, zatwierdzonym rozporządzeniem z 1936 r.⁶⁵³, znalazło się wyłącznie ogólne i niejednoznaczne sformułowanie, że hachan jest „przedstawicielem we wszystkich stosunkach wewnętrznych i zewnętrznych” Karaïmskiego Związku Religijnego. Zwrot taki może jednak wskazywać wyłącznie na wysoką funkcję polityczno-religijną i nie dotyczyć kwestii cywilnoprawnych. Z uwagi jednak na brak jakichkolwiek innych przepisów mogących wskazywać na organ reprezentacji, a także właściwie brak w ustawie i statucie jakichkolwiek innych organów o kompeten-

⁶⁴⁸ Załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 26 sierpnia 1936 r. o uznaniu Statutu Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1936 r., Nr 72, poz. 517.

⁶⁴⁹ Wątpliwości może budzić § 31 statutu, w myśl którego miejscowym meczetem, cmentarzem i majątkiem Związku Religijnego lub gminy wyznaniowej zarządza imam w myśl postanowień Najwyższego Kolegium Muzułmańskiego i poleceń Muftiego. Na gruncie tego sformułowania nie sposób przesądzić, czy w tym zakresie imam posiadał kompetencję do reprezentacji, czy działał w charakterze swego pełnomocnika Muftiego.

⁶⁵⁰ Do pierwszej kategorii należy zaliczyć wymóg uzyskania zgody wojewody na pozbycie, obciążenie, zamianę lub zmianę przeznaczenia nieruchomego majątku (art. 37 u.s.p.m.z.w.). Odnośnie do wakufów ustawa przewidywała natomiast niemożliwość jej zasiedzenia, obciążenia, zajęcia, sprzedaży z licytacji i wszelkiej „aljenacji”, z wyjątkiem zamiany na inny majątek nieruchomy, dokonanej za zgodą Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w porozumieniu z Ministrem Skarbu oraz z Ministrem Rolnictwa i Reform Rolnych (art. 44 ust. 1 u.s.p.m.z.w.; por. § 44 statutu). Por. J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 342, przyp. 44.

⁶⁵¹ Ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Karaïmskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1936 r., Nr 30, poz. 241.

⁶⁵² Zob. J. Sawicki, *Studia...*, s. 200-201; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 344.

⁶⁵³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 sierpnia 1936 r. o uznaniu Statutu Karaïmskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1936 r., Nr 72, poz. 518. Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 200.

cjach mogących wskazywać na prawo składania oświadczeń woli⁶⁵⁴, za wyłącznego reprezentanta Karaïmskiego Związku Religijnego należy uznać hachana. W ustawie i statucie, poza ograniczeniami wynikającymi z nadzoru państwowego nad majątkiem kościelnym⁶⁵⁵, brak jest ograniczeń kompetencji hachana do składania oświadczeń woli.

Pomimo, wydawałoby się, rozwiązania problemu reprezentacji Karaïmskiego Związku Religijnego wskutek wyżej zaproponowanej interpretacji wątpliwości budzą niektóre przepisy dotyczące gmin wyznaniowych. Choć w świetle ustawy wyłącznie Związek jako całość stanowił osobę prawną (art. 28) i do niego należał cały majątek (por. art. 29)⁶⁵⁶, niektóre przepisy przewidywały sprawowanie zarządu jego majątkiem przez podmioty niebędące *expressis verbis* organami Związku, ale podmiotami należącymi do ustroju gmin wyznaniowych. Mianowicie zarząd położonym w obrębie danej karaïmskiej gminy wyznaniowej majątkiem, należącym do Karaïmskiego Związku Religijnego, jego kienesami (świątyniami) i cmentarzami, miał należeć do zarządu karaïmskiej gminy wyznaniowej (art. 29 ustawy; por. § 27 statutu)⁶⁵⁷. Z uwagi na fakt, że zarząd majątkiem z natury rzeczy wymaga do swej skuteczności prawa do składania oświadczeń woli za podmiot dysponujący tytułem prawnym do tegoż majątku, wydaje się, iż należy uznać zarząd gminy wyznaniowej za uprawniony do działania w odpowiednim zakresie za Karaïmski Związek Religijny⁶⁵⁸.

W przeciwnym wypadku wypadałoby uznać, że zarządy gmin posiadają wyłącznie kompetencje decyzyjne, a wszystkie one są realizowane wyłącznie przez oświadczenia woli składane przez samego hachana. W tym więc zakresie byłaby to swoistego rodzaju kontrola, skoro do skuteczności na zewnątrz zawsze niezbędny byłby udział w czynności prawnej hachana, za czym przemawia brzmienie przepisu o zarządzie pod jego nadzorem. Byłoby to jednak rozwiązanie skrajnie nieracjonalne pod względem praktycznym, jeśli każda najdrobniejsza czynność wymagałaby oświadczenia woli hachana. To z kolei można by rozwiązać za pomocą pełnomocnictw, z tym zastrzeżeniem, że wówczas zniesiona zostałaby funkcja

⁶⁵⁴ Innymi organami wskazanymi w ustawie i statucie był Karaïmski Zarząd Duchowny i Wielki Karaïmski Zarząd Duchowny. Wbrew jednak nazwie organy te nie zbierały się w sprawach bieżących, lecz stanowiły wyłącznie organy doradcze hachana, zwoływane przez niego według uznania (art. 11 ust. 1 i 2 ustawy; § 16-18 statutu). Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 203. W tym stanie rzeczy wypada uznać, że organom tym nie mogło przysługiwać prawo składania oświadczeń woli za Karaïmski Związek Religijny.

⁶⁵⁵ Pozbycie, obciążenie, zamiana lub zmiana przeznaczenia nieruchomości majątku Karaïmskiego Związku Religijnego wymagały zgody wojewody wileńskiego (art. 28 ust. 3 u.s.p.d.k.z.r.).

⁶⁵⁶ Por. W. Czapinski, *op. cit.*, s. 15; J. Sawicki, *Studia...*, s. 190, przyp. 1 i s. 201 oraz 206; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 345, pkt a).

⁶⁵⁷ W. Czapinski, *op. cit.*, s. 15. Ponownie więc zamieszczono uregulowania z natury swej statutowe w akcie prawa powszechnie obowiązującego – zob. J. Sawicki, *Studia...*, s. 208.

⁶⁵⁸ Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 201. Nie był to jednak koniec problemów praktycznych, a to w związku z brakiem uregulowania sposobu składania oświadczenia woli przez zarząd gminy wyznaniowej, który był wieloosobowy i liczył co najmniej pięć osób (art. 29 zd. 2 ustawy; por. § 26 statutu).

kontrolna wyłącznej kompetencji reprezentacyjnej hachana, co z kolei poważnie osłabia ten argument. W rezultacie wypada uznać, że zarządy mają własną, ograniczoną przedmiotowo zdolność składania oświadczeń woli za Związek⁶⁵⁹.

Taką interpretację wzmacnia wyrażona *expressis verbis* w statucie kompetencja hachana do decydowania o nabywaniu, zbywaniu lub obciążaniu majątku ruchomego i nieruchomości (§ 3 ust. 2 pkt 8 statutu). Postanowienie to byłoby zbędne, gdyby wyłączną kompetencję do działania w imieniu Karaimskiego Związku Religijnego posiadał hachan i wydaje się, iż może być ono interpretowane jako ograniczenie reprezentacji zarządów gmin wyznaniowych, niezależnie od ograniczeń wynikających z niepełnej zdolności prawnej karaimskich wyznaniowych osób prawnych (art. 28 ust. 1), analogicznie jak w przypadku Muzułmańskiego Związku Religijnego⁶⁶⁰.

W rezultacie ustrój osoby prawnej w postaci Karaimskiego Związku Religijnego na gruncie omawianych przepisów jest ekstraordynaryjny⁶⁶¹, gdyż posiada on wiele organów reprezentacji (o ile przyjąć, że zarządy stanowią organy Związku, co w świetle teorii działania osób prawnych wydaje się najwłaściwsze⁶⁶²) o odrębnych kompetencjach (każdy zarząd co do mienia związku położonego w granicach gminy wyznaniowej), ale też krzyżujących się (hachan względem zarządów poszczególnych gmin wyznaniowych)⁶⁶³.

⁶⁵⁹ Ma to również doniosłe konsekwencje praktyczne, poza kwestią skuteczności oświadczeń woli Związku złożonych przez zarządy gmin. Uznanie zarządów gmin za organy reprezentacji jednoznacznie przesądza ich potencjalną odpowiedzialność za przestępstwa związane z upadłością na podstawie art. 522-523 ustawy z dnia 28 lutego 2013 r. Prawo upadłościowe, t. jedn. Dz. U. z 2015 r., poz. 233 z późn. zm., oraz art. 399-400 ustawy z dnia 15 maja 2015 r. Prawo restrukturyzacyjne, Dz. U. z 2015 r., poz. 978 z późn. zm.

⁶⁶⁰ Zob. przyp. 646 powyżej.

⁶⁶¹ Dylematu tego z pewnością nie można też byłoby rozwiązać, uznając gminy za osoby prawne. Wykładnia taka byłaby *contra legem*. Ponadto uznanie osobowości prawnej winno być wyraźne, a nie dorozumiane, a zasada ta jest powszechnie przyjmowana w orzecznictwie i literaturze.

⁶⁶² Innym rozwiązaniem byłoby przyjęcie, że zarządy stanowią organy jednostek organizacyjnych (gmin wyznaniowych) nieposiadających ani osobowości prawnej, ani zdolności prawnej, lecz które dysponują kompetencją do reprezentacji innej jednostki organizacyjnej obdarzonej osobowością prawną (Związku jako całości). By jednak przyjąć taką konstrukcję na gruncie obecnie obowiązujących przepisów prawa cywilnego, należałoby uznać wyłączenie zastosowania art. 38 k.c., który stanowi o działaniu osoby prawnej przez swoje organy.

⁶⁶³ Uznanie, iż zarządy poszczególnych gmin wyznaniowych są organami związku jako całości, ma doniosłość praktyczną nie tylko na gruncie prawa cywilnego i możliwości przypisania ich oświadczeń woli związkowi jako całości, ale także na gruncie innych gałęzi prawa. W szczególności przyjęcie, że zarządy gmin mogą działać za Związek jako całość, ale nie są jego organami, wyłączałoby najprawdopodobniej odpowiedzialność karną za przestępstwo określone w art. 296a ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t. pierw. Dz. U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 z późn. zm., k.k.), skoro członkowie zarządu pełniliby funkcje w innej jednostce organizacyjnej (gminie) niż będąca przedmiotem zamachu na jej dobra prawne (Związek jako całość), aczkolwiek może to być dyskusyjne.

II.3.5.6. Kościół Ewangelicko-Augsburski

W pierwszych latach odzyskanej niepodległości na terenach byłego Królestwa Polskiego ustawą z 1922 r.⁶⁶⁴ wprowadzono na nowo (względnie potwierdzono jej dalsze obowiązywanie) zaborczą ustawę rosyjską z 1849 r.⁶⁶⁵ Ujednolicenie jednak przepisów w odniesieniu do przedmiotowej wspólnoty religijnej nastąpiło dopiero w tym samym roku, co wyżej przedstawione ustawy o statusie muzułmańskiej i karańskiej wspólnoty religijnej, wskutek dekretu regulującego położenie prawne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego⁶⁶⁶, za wyjątkiem Górnego Śląska, gdzie nadal obowiązywało prawo pruskie⁶⁶⁷.

Dekret ów przyjął podobną technikę normowania zasad działania wyznaniowych osób prawnych przedmiotowej wspólnoty religijnej, co ustawa regulująca status Karańskiego Związku Religijnego. Podobnie bowiem, jak w przypadku tego ostatniego, dekret, przesądzając osobowość prawną Kościoła jako całości, jego parafii, diecezji i filiałów (art. 10 ust. 1)⁶⁶⁸, zasadniczo milczy w kwestiach działania wyznaniowych osób prawnych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, przewidując wyłącznie ograniczenia w reprezentacji wynikające z nadzoru organów państwowych nad majątkiem kościelnym, a przejawiające się w konieczności uzyskania zgody wojewody właściwego ze względu na miejsce położenia danego majątku do ważności pozbycia, obciążenia lub zmiany przeznaczenia jakiegokolwiek majątku kościelnego (art. 10 ust. 4). Kwestie nieuregulowane dekretem znaleźć się miały w statucie, który został zatwierdzony jeszcze w 1936 r.⁶⁶⁹

W przeciwieństwie do innych statutów wspólnot religijnych wydanych w oparciu o akty prawne regulujące stosunek państwa do tych wspólnot z okresu międzywojennego statut Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego zdaje się zawierać wyraźne wyliczenie organów jego osób prawnych⁶⁷⁰, a to parafii, filiału, diecezji i całego Kościoła (§ 3 statutu), choć ustrój częściowo, zwłaszcza w zakresie obsadzania stanowisk, zo-

⁶⁶⁴ Ustawa z dnia 27 kwietnia 1922 r. zmieniająca postanowienia §§ 152-162 ustawy dla Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Królestwie Polskim z dnia 20 lutego 1849 r., Dz. U. z 1922 r., Nr 32, poz. 257.

⁶⁶⁵ Zob. J. Sawicki, *Studia...*, s. 209-211 oraz wskazane tam w przyp. 1 na s. 210 orzeczenie NTA z dnia 29 grudnia 1928 r., l. rej. 2597/26, „Zbiór Wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego” 1928, poz. 1613. Por. K. Kierski, *Ochrona...*, s. 472; S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 37 i 227-228.

⁶⁶⁶ Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 25 listopada 1936 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1936 r., Nr 88, poz. 613. Jego konstytucyjność, a co za tym i idzie także moc prawna, była jednak niekiedy w doktrynie kwestionowana – zob. J. Sawicki, *Studia...*, s. 220, przyp. 1 i tam wskazana literatura.

⁶⁶⁷ Sporne natomiast było, czy obowiązywał on na terenie Śląska Cieszyńskiego – zob. *ibidem*, s. 217 wraz z przyp. 2 i jego cd. na s. 218. Por. S. Grelewski, *Wyznania...*, s. 38.

⁶⁶⁸ Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 228; J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 346, pkt a).

⁶⁶⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 grudnia 1936 r. o uznaniu Zasadniczego Prawa Wewnętrznego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1936 r., Nr 94, poz. 659. Por. J. Sawicki, *Studia...*, s. 220.

⁶⁷⁰ Wylicza je także J. Sawicki – *ibidem*, s. 248, przyp. 1.

stał też przewidziany samym dekretem, powtarzając ułomną konstrukcję poprzednich ustaw (dekretów) indywidualnych⁶⁷¹.

Pomimo wskazania organów parafii⁶⁷² (proboszcza, rady kościelnej, zebrania parafialnego i ewentualnie również komitetu parafialnego) statut nie wskazuje w sposób wyraźny, który z organów parafii jest organem reprezentacji. Wydaje się, iż można wnioskować z kompetencji decyzyjnych rady kościelnej, która miała sprawować zarząd parafią (§ 30 ust. 1 statutu) oraz zarządzać majątkiem parafialnym (§ 33 pkt 5 statutu), że stanowiła ona organ reprezentacji parafii w myśl zasady, że sprawowanie zarządu sprawami osoby prawnej wymaga kompetencji do działania w jej imieniu⁶⁷³. Nie sposób jednak na drodze interpretacji statutu wywnioskować, w jaki sposób oświadczenie miała składać rada kościelna, w szczególności, czy podpisy mieli składać wszyscy jej członkowie, czy tylko ich część.

Podobną metodę należy zastosować w przypadku diecezji, której bieżącymi sprawami (§ 53 pkt 1 statutu) oraz zarządem jej majątkiem (§ 53 pkt 2 statutu) miał się zajmować wydział senioralny. Także na tej samej zasadzie za organ reprezentacji Kościoła jako całości uznać należy Konsystorz, sprawujący zarząd Kościołem (§ 65 ust. 2) i będący organem wykonawczym Synodu (§ 65 ust. 1 statutu). Wydaje się także, że statut może wskazywać sposób działania Konsystorza, stanowiąc w § 66 ust. 4 pkt 1, iż reprezentuje go wiceprezes Konsystorza wspólnie z jego prezesem (Biskupem Kościoła).

Statut zawierał także ograniczenia w reprezentacji w przypadku parafii. Przykładowo do kompetencji zebrania parafialnego, a więc organu przedstawicielskiego, w odróżnieniu od organu zarządzającego, jakim była rada parafialna, należało zaciąganie pożyczek na rzecz parafii, jeżeli nie służyły do zaspokojenia chwilowych tylko potrzeb i nie mogły być spłacone z bieżących wpływów roku sprawozdawczego (§ 39 ust. 2 pkt b statutu), a także nabywanie, sprzedaż i obciążanie własności parafialnych oraz oddawanie ich w dzierżawę i najem na okres dłuższy niż trzy lata (§ 39 ust. 2 pkt c). Dodatkowo nabycie, zbycie i zamiana nieruchomości parafialnego, jak również wznoszenie nowych budowli i zaciąganie pożyczek przekraczających połowę zwyczajnych dochodów rocznych danej parafii (§ 40 ust. 1 statutu), a także sprzedaż i zamiana majątku ruchomego, jeżeli przedstawia on wartość artystyczną, historyczną lub naukową (§ 40 ust. 1 statutu), wymagały zatwierdzenia przez Konsystorz⁶⁷⁴.

⁶⁷¹ *Ibidem*, s. 229 i 253-254.

⁶⁷² Do filiałów, jako jednostek organizacyjnych różniących się od parafii tym, że nie posiadały własnego proboszcza (zob. § 11 i 12 statutu), zastosowanie znajdują odpowiednio te same postanowienia, co odnośnie do parafii.

⁶⁷³ Przemawiają za tym także sformułowania § 33 pkt 9 i 10 statutu, w myśl których rada parafialna miała kompetencję do powoływania oraz zwalniania funkcjonariuszy parafialnych oraz służby kościelnej „w charakterze prawnego przedstawiciela parafii”. Z drugiej strony takie postanowienie interpretowane *a contrario* może sugerować, że tylko w tych wyżej wymienionych przypadkach, na zasadzie wyjątku, radzie parafialnej przysługiwało prawo działania w imieniu parafii.

⁶⁷⁴ Dekret przewidywał również możliwość wydawania dalszych wewnętrznych praw kościelnych, podlegających państwowemu zatwierdzeniu (art. 4 ust. 3) i ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Koś-

II.3.5.7. Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny

Wkrótce po wejściu w życie Konstytucji marcowej, opierającej model ustroju wyznaniowego zasadniczo na autonomii wspólnot religijnych, nagłą stała się kwestia ustawowej regulacji prawosławnej wspólnoty religijnej, której status w zaborze rosyjskim na podstawie przepisów rosyjskich realizował założenia systemu cesaropapizmu⁶⁷⁵. Wspólnota prawosławna stanowiła również istotny element struktury wyznaniowej państwa polskiego, skutecznie walczący o uniezależnienie od organów moskiewskich, celem nabycia cech autokefalii⁶⁷⁶. W 1922 r. wydano co prawda regulację przejściową⁶⁷⁷, która jednak w kwestiach zasad składania oświadczeń woli wyznaniowych osób prawnych tej wspólnoty religijnej nie wprowadzała żadnych nowości względem prawa odziedziczonego po rosyjskim zaborcy⁶⁷⁸. Dopiero u kresu II Rzeczypospolitej ostatnim z aktów prawnych międzywojennych regulującym stosunki pomiędzy państwem a wspólnotą religijną, a zarazem ostatnim aktem prawa państwowego z tego okresu odnoszącym się do kwestii sposobu działania wyznaniowych osób prawnych, unormowano status Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Z uwagi jednak na wydanie tego aktu niedługo przed wybuchem II wojny światowej jego znaczenie praktyczne w okresie międzywojennym znacznie zmalało.

Przedmiotowy dekret z 1938 r.⁶⁷⁹, podobnie jak wcześniej omawiane regulacje, przewidywał tak osobowość prawną Kościoła jako całości, jak również jego biskupstw⁶⁸⁰, klasztorów i świątyń (art. 53). Również analogicznie w dekreście nie sposób odnaleźć pełnej regulacji odnośnie do reprezentacji. Kwestie dotyczące działania wyznaniowych osób prawnych pozostawiono statutowi (ustawie wewnętrznej), podlegającemu uznaniu w drodze rozporządzenia przez Radę Ministrów (art. 1 ust. 2). W charakterze odesłania, choć bez wyraźnego wskazania, że w zakresie odesłania

ciola Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, które mogły dotyczyć również zasad zarządzania majątkiem kościelnym – zob. J. Sawicki, *Studia...*, s. 235.

⁶⁷⁵ Zob. m.in.: K. Sochaniewicz, *op. cit.*, s. 21.

⁶⁷⁶ Szeroko pojęcie autokefalii i historię jej uzyskania przez polską prawosławną wspólnotę religijną przedstawia M. Zyzkiń, *Autokefalia i zasady jej zastosowania*, Warszawa 1931.

⁶⁷⁷ Tymczasowe przepisy o stosunku Rządu do Kościoła Prawosławnego w Polsce z dnia 30 stycznia 1922 r., Dz. U. M. W. R. O.P. z 1922 r., Nr 7, poz. 59. Opublikowane również: M.P. z 1922 r., nr 38, poz. 20.

⁶⁷⁸ J. Sawicki, *Studia...*, s. 261. Por. K. W. Kumaniecki, *Administracja...*, s. 221; W. Zaikyn, *op. cit.*, s. 127 i 129; J. Woliński, *op. cit.*, s. 139. Zob. też: orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 1929 r., I C 923/25, ZOSN 1929, z. 1, poz. 92, s. 154-155. Prawna reprezentacja, o której mowa w tych przepisach (pkt 1), wobec powołania się w ich treści na rozumienie tejże w kontekście art. 115 Konstytucji marcowej, to osoby uprawnione do zawarcia porozumienia z władzami jako podstawy ustawy indywidualnej i nie należy jej utożsamiać z reprezentacją cywilnoprawną. Odróżnienia tego zdaje się nie dostrzegać S. Dembicki, *op. cit.*, s. 367. Niezależnie od powyższego sama natura i moc prawna tych przepisów budziła poważne spory w doktrynie – zob. J. Sawicki, *Studia...*, s. 258-261; J. Woliński, *op. cit.*, s. 140; J. S. Langrod, *O autokefalii...*, s. 76-77.

⁶⁷⁹ Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 18 listopada 1938 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, Dz. U. z 1938 r., Nr 88, poz. 597.

⁶⁸⁰ Niekiedy zwane diecezjami – zob. J. S. Langrod, *Wyznania*, s. 341, pkt a).

mieści się kwestia reprezentacji, może występować art. 54, zgodnie z którym zarząd i rozporządzanie majątkiem osób prawnych Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego sprawują organa uprawnione do tego przepisami Statutu Wewnętrznego⁶⁸¹.

Niecały miesiąc po wejściu w życie dekretu (art. 85) wydano rozporządzenie uznające Statut Wewnętrzny⁶⁸². W odróżnieniu jednak od poprzednich regulacji statut ów miał szczególną konstrukcję. Mianowicie oprócz treści samego dokumentu głównego, numerowanego paragrafami od 1 do 86, w skład statutu wchodził szereg załączników, w tym regulujących ustrój poszczególnych kategorii osób prawnych czy nawet poszczególnych organów, będących w istocie osobnymi „statutami”⁶⁸³. Dokument ten pomimo swojej obszerności (blisko 100 stron maszynopisu, licząc z załącznikami) nie zawiera jednoznacznych odniesień do zasad działania wyznaniowych osób prawnych. Jest on również niespójny, niepełny i niejednolity terminologicznie, stąd trudności w odpowiedniej interpretacji w zakresie zasad działania wyznaniowych osób prawnych.

Wydaje się, iż w odniesieniu do Kościoła jako całości, w braku właściwie jakichkolwiek innych postanowień statutu oraz dekretu, postanowienia art. 9 ust. 1 dekretu oraz § 4 statutu, w myśl którego Metropolita był przedstawicielem we wszystkich stosunkach wewnętrznych i zewnętrznych Kościoła, należy uznać za wskazujące organ reprezentacji także w stosunkach cywilnoprawnych⁶⁸⁴.

Równie niejednoznaczne przepisy dotyczą zasad działania w obrocie cywilnoprawnym diecezji. W ich przypadku również wskazano, że biskupi są reprezentantami swoich diecezji i zarządzają nimi (§ 40 statutu), co może wskazywać na ich kompetencję do reprezentacji, ze wszystkimi jednakże zastrzeżeniami co do wielo-

⁶⁸¹ Pewnym ewenementem było to, że ustawa państwowa przewidywała obowiązek wpłacania wszelkich sum w gotówce i w papierach państwowych, uzyskanych ze zbycia własności nieruchomości osób prawnych Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (poza przypadkami przewidzianymi w art. 55 ust. 3) na rachunek Funduszu Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Mógł być on naruszony jedynie na mocy uchwały Soboru Biskupów oraz za zgodą Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Odsetki pochodzące z majątków funduszu mogły być używane na ogólne potrzeby metropolii na podstawie uchwały Soboru Biskupów. Były to *sui generis* ograniczenia umocowania.

⁶⁸² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 1938 r. o uznaniu Statutu Wewnętrznego Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, Dz. U. z 1938 r., Nr 103, poz. 679.

⁶⁸³ W dalszej części bez bliższego dookreślenia termin „statut” będzie się odnosić do dokumentu głównego, zaś odwołania do przepisów poszczególnych załączników będą następować przy wskazaniu nazwy danego załącznika.

⁶⁸⁴ Tego rodzaju postanowienia nie są jednoznaczne, gdyż mogą wskazywać na przedstawicielstwo o charakterze publicznym. W analizowanej jednak sytuacji przedstawioną interpretację wzmacnia fakt, że przedstawicielstwu instytucjonalnemu poświęcono osobny przepis § 5 ust. 1 statutu oraz właśnie brak innych regulacji. Przeciw tej interpretacji może jednak przemawiać użycie terminu „przedstawicielstwo”, zamiast odniesienia do teorii organów. Również z założenia, że organy wykonawcze posiadają prawo reprezentacji, można wnosić, że składanie oświadczeń woli w imieniu Kościoła jako całości należało do Św. Synodu, jako wykonawcy najwyższego organu – Św. Soboru Biskupów (zob. § 31 i 33 statutu). Wtedy jednakże brak określenia, jak ma działać wieloosobowy przecież Synod. Por. też: § 81 ust. 2 i 3 statutu.

znaczności terminu „reprezentacja”. Niejasne są kompetencje organów, które miały służyć pomocą biskupowi. Na poziomie diecezji chodzi tu w szczególności o konsystorz diecezji oraz ekonoma domu biskupiego (§ 81 ust. 4 statutu⁶⁸⁵), „przy pomocy których” biskup miał zarządzać majątkiem biskupstwa. W statucie i jego załącznikach brak rozwinięcia tych uprawnień, które pozwoliłoby ustalić, czy w zakresie ich kompetencji mieściło się składanie jakichkolwiek oświadczeń woli za biskupstwo. Pomijając powyższy przepis, żadne z postanowień statutu i jego załączników nie stanowi o ekonomie domu biskupiego. W przypadku konsystorza przewidziano jedynie, że zgodnie ze wskazaniami biskupa diecezjalnego zarządza on sprawami administracyjnymi, sądowymi i gospodarczymi (§ 51 statutu), stanowi organ biskupa przy sprawowaniu przez niego jurysdykcji diecezjalnej polegającej „(...) w ogóle na tym wszystkim, co dotyczy diecezji pod względem administracji, sądownictwa i rozporządzania majątkiem kościelnym” (§ 52 statutu). Trudno wywodzić z tego rodzaju postanowień kompetencje tych organów, w szczególności konsystorza, wobec którego brak jest także określenia sposobu działania jako organu kolegialnego⁶⁸⁶. Wydaje się, iż najbardziej prawidłową interpretacją powyższych przepisów jest ta, w myśl której jedynym organem reprezentacji biskupstwa był sam biskup, który jednak mógł działać przez piastunów organów wyżej wymienionych na zasadzie pełnomocnictwa. Pełnomocnictwo to mogło się opierać na wyraźnych sformułowaniach aktu powołania (zwłaszcza w przypadku ekonoma domu biskupiego) bądź domniemaniu związanym z faktycznym powierzeniem przez biskupa lub milczącej przezeń akceptacji faktycznego zajmowania się danymi sprawami przez określoną osobę sprawująca daną funkcję⁶⁸⁷. W tych ostatnich przypadkach jednak czynności dokonane za wyznaniową osobę prawną zależeć będą nadto nie tylko od ograniczeń wiążących biskupa, ale również od ważności, wymogów co do formy i zakresu udzielonego *per facta concludentia* pełnomocnictwa.

Analogiczne problemy występują w przypadku przepisów dotyczących kościołów parafialnych, ale nadto w ich przypadku w ogóle nie uregulowano ustroju wewnętrznego. Natomiast uregulowano ustrój parafii, która miała zarządzać majątkiem kościelnym, co pozwala sądzić, że organy parafii w istocie stanowiły organy kościoła

⁶⁸⁵ Por. też: § 225 i n. Statutu Konsystorza Diecezjalnych Św. Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, stanowiącego załącznik do zatwierdzającego go zarządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 6 maja 1939 r. (M.P. z 1939 r., Nr 136, poz. 319).

⁶⁸⁶ W szczególności sformułowanie o działaniu biskupa „przy pomocy” tych organów nie może być w świetle innych postanowień statutowych interpretowane jako swoiste umocowanie do dokonywania czynności prawnych, niejako w zastępstwie biskupa. W szczególności art. 29 ustawy oraz § 47 statutu stanowi o sprawowaniu zarządu diecezją przy pomocy m.in. zebrania diecezjalnego oraz komisji kontrolującej, a więc organów niewątpliwie nieposiadających kompetencji reprezentacyjnej, lecz mających charakter odpowiednio: organu konsultacyjno-doradczego i kontrolnego (§ 1 i § 18 załącznika do § 49 statutu – Statutu zebrań diecezjalnych Św. Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego i załącznika do § 54 statutu – Regulaminu Diecezjalnej Komisji Kontrolującej).

⁶⁸⁷ Taką interpretację można było szczególnie zastosować do ekonoma domu biskupiego jako potencjalnie uprawnionego do dokonywania czynności prawnych dotyczących majątku domu biskupiego, stanowiącym wyodrębnioną masę majątkową, wchodzącą w skład majątku biskupstwa (zob. § 83 statutu).

parafialnego⁶⁸⁸. Zgodnie z ogólną regułą na czele parafii stoją proboszczowie (§ 62 statutu). Proboszcz zarządza daną parafią „łącznie z członkami kleru parafialnego i starostą kościelnym oraz przy udziale zebrania parafialnego i rady parafialnej” (§ 65 statutu; por. § 24, 39 i 66 Statutu Parafialnego). Z niektórych obowiązków starosty kościelnego (zob. m.in. § 70 Statutu Parafialnego), w szczególności bieżącego utrzymania świątyni (§ 41 Statutu Parafialnego), można wnosić o kompetencji do reprezentacji, choć lepszą interpretacją wydaje się, iż starosta wykonywał raczej czynności faktyczne, a nie prawne, co pozwala go traktować jako posłańca przenoszącego oświadczenie woli proboszcza, nie zaś organ z własnymi kompetencjami reprezentacyjnymi.

Jeszcze mniej jasny jest status rady parafialnej. Do jej kompetencji należało omawianie i rozstrzyganie wszystkich bieżących spraw parafii i współdziałanie z proboszczem w zarządzie majątkiem kościelnym (§ 66 Statutu Parafialnego). Uregulowano także sposób jej działania na zewnątrz, stanowiąc, że proboszcz jako przewodniczący rady z urzędu prowadzi w imieniu rady wszelką korespondencję, podpisuje ją wraz z sekretarzem lub skarbnikiem (§ 68 Statutu Parafialnego). Pomimo powyższego w braku jakiegokolwiek wyraźnego odniesienia do składania oświadczeń woli czy reprezentowania świątyni (parafii) na zewnątrz trudno uznać, że mogła ona dokonywać czynności prawnych.

Najbardziej szczegółowe uregulowania dotyczą zasad działania na zewnątrz klasztorów. Zgodnie z art. 46 ust. 1 dekretu klasztorami zarządzają przełożeni lub przełożone. Natomiast statut milczy całkowicie w tej kwestii. Wykładnia więc funkcjonalna prowadzi do wniosku, że skoro w odniesieniu do klasztorów mowa jest wyłącznie o jednym organie, to organowi temu służy prawo reprezentacji. Wykładnia bowiem przeciwna prowadziłaby do niedających się zaakceptować rozwiązań, a mianowicie, że klasztory nie posiadałyby żadnego organu reprezentacji, wskutek czego, pomimo osobowości prawnej, byłyby całkowicie wyłączone z obrotu prawnego⁶⁸⁹.

W odniesieniu do ograniczeń reprezentacji omawiane unormowania zawierają nieliczne jasne przepisy. Dekret przewidywał zasadę, że zbycie i obciążenie oraz zamiana majątku nieruchomego mogą nastąpić na mocy decyzji właściwego biskupa diecezjalnego i za zgodą Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (art. 55 ust. 2). Wyjątkowo dopuszczalne było zbycie lub obciążenie majątku nieruchomego w związku ze scaleniem, zamianą gruntów, znoszeniem służebności, podziałem wspólnot i wykupem chronionych drobnych dzierżaw za zgodą wyłącznie odpowiednich władz kościelnych. Wówczas organy świątyni parafialnych i klasztorów musiały uzyskać zgodę biskupa diecezjalnego, w przypadku innych zaś osób prawnych Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (a więc diecezji i Kościoła jako całości) taka czynność prawna mogła się odbyć jedynie na podstawie decyzji ich

⁶⁸⁸ W § 4 załącznika do § 65 Statutu Parafialnego Św. Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego mowa jest też, że proboszcz zarządza świątynią znajdującą się w parafii. Wydaje się jednakże, że w przepisie tym chodzi o budynek, a nie osobę prawną jako taką.

⁶⁸⁹ Ustawa i statut nie przewidywały jakichkolwiek ograniczeń co do zarządu klasztorami przez przełożonych. Natomiast przewidywał je statut konsystorza (zob. § 240 i n.). W szczególności wydatkowanie kwoty większej niż 200 zł wymagało zgody biskupa diecezjalnego (§ 249 Statutu Konsystorza).

właściwych organów⁶⁹⁰. Nie może budzić wątpliwości, że takie sformułowania ustawy wprowadzały skuteczne ograniczenia w reprezentacji, a czynność dokonana bez zachowania przesłanek w nich wymienionych, jako niezgodna z ustawą, musiała być nieważna. Mimo to poprzez ustawowe wprowadzenie zasady konieczności uzyskania zgody biskupa na alienację i obciążenie nieruchomości oraz odwołanie do decyzji właściwych organów (określonych prawem wewnętrznym – statutem) następowała recepcja prawa wewnętrznego⁶⁹¹.

II.4. Polska Rzeczpospolita Ludowa

Okres II Rzeczypospolitej nie przyniósł postulowanego wielokrotnie w okresie międzywojennym⁶⁹² pełnego ujednolicenia polskiego prawa wyznaniowego⁶⁹³, w tym przepisów dotyczących osobowości prawnej wspólnot religijnych i ich jednostek organizacyjnych. W rezultacie władze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej stanęły przed analogicznymi problemami uregulowania form osobowości prawnej dostępnych wspólnotom religijnym, zasadności przewidzenia wyznaniowej osobowości prawnej oraz wprowadzenia szczegółowych rozwiązań w zakresie określania zasad ich działania.

⁶⁹⁰ Nie zostało jednakże w ustawie wewnętrznej (w tym jej załącznikach) jednoznacznie ustalone, o czyją decyzję chodzi. Z brzmienia § 18 ust. 2 pkt 8 Statutu Zebrań Diecezjalnych można wnosić, że jego uchwała była niezbędna do dokonania przedmiotowej czynności prawnej przez biskupa, choć stanowiła ona wyłącznie o kompetencji do „omawiania spraw nabycia, zbycia i użytkowania majątków nieruchomości wszystkich instytucji diecezjalnych”. Nadto § 18 ust. 2 pkt 7 Statutu Zebrań Diecezjalnych stanowił o podobnym uprawnieniu w odniesieniu do „uchwalanie subwencji i pożyczek dla instytucji kościelnych”. W odniesieniu do Kościoła jako całości brak jest nawet takiej wskazówki co do organu właściwego w rozumieniu omawianego przepisu dekretu. W braku innych przepisów statutu postanowieniem, które może sugerować właściwy organ do podjęcia decyzji co do czynności dotyczących nieruchomości Kościoła jako całości, jest § 81 ust. 3 stanowiący, że zarząd jego mieniem sprawuje metropolita przy współudziale Św. Soboru Biskupów.

⁶⁹¹ Zasadniczo unormowania ustawowe pozostawały w zgodzie ze statutem, wymagającym również zgody biskupa na zbycie, zamianę, obciążenia lub zmianę przeznaczenia nieruchomości (§ 82 ust. 1 Statutu Parafialnego). Statut jednak przewidywał nadto szereg dodatkowych wymogów co do czynności dotyczących majątku kościelnego. W szczególności zgody biskupa na wyżej wymienione czynności wymagał on także w odniesieniu do majątku ruchomego (§ 82 ust. 3 Statutu Parafialnego) oraz wydzierżawienia nieruchomości (§ 82 ust. 2 statutu), zaś nabycie majątku ruchomego miało następować w myśl wydanych przezeń przepisów (§ 82 ust. 2 *in fine* Statutu Parafialnego). Statut przewidywał również wydanie ogólnych przepisów o zarządzie majątkiem kościelnym przez Sobór Biskupów (§ 81 ust. 6 Statutu Parafialnego). Starostowie na wydatki, nie na bieżące potrzeby, potrzebowali zgody rady parafialnej (§ 41 Statutu Parafialnego), zaś majątek nieruchomy, przeznaczony na potrzeby świątyni, na cele kultu lub na cele dobroczynne, mógł być wydzierżawiony na termin do lat trzech, na skutek uchwały rady parafialnej, zatwierdzonej przez biskupa diecezjalnego (§ 80 Statutu Parafialnego). Zasady powyższe dodatkowo komplikował niespójny z nimi statut konsystorza, który pomimo swej nazwy wprowadzał dodatkowe normy, niekoniecznie związane z samymi konsystorzami. Np. przewidywał inne warunki wydzierżawiania majątku kościelnego (§ 220-221).

⁶⁹² Zob. wśród wielu innych: J. S a w i c k i, *Studia...*, s. 1.

⁶⁹³ *Ibidem*, s. 3-4.

II.4.1. Kościół Katolicki

W świetle przedstawionych wyżej postanowień konkordatu z 1925 r. i w związku ze stanowiskiem orzecznictwa na mocy powołanej umowy międzynarodowej zasady działania osób prawnych Kościoła Katolickiego wyznaczało prawo kanoniczne. Jednak powyższy stan prawny miał wyraźną podstawę normatywną tak długo, jak obowiązywały postanowienia konkordatowe. W tym miejscu należy więc wskazać, że dnia 12 września 1945 r. Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej uznał konkordat powyższy za nieobowiązujący i jako taki traktowały go ustawodawstwo i orzecznictwo okresu Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej⁶⁹⁴.

W związku z wyeliminowaniem z praktyki sądów i organów administracji jedyne go aktu odnoszącego się wyraźnie do osobowości prawnej Kościoła Katolickiego i jego jednostek organizacyjnych powstał problem, według jakich zasad mają być składane oświadczenia woli w ich imieniu, albowiem tak orzecznictwo, jak i nauka prawa, nawet w okresie Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej, przyjmowały, że jednostki organizacyjne (przynajmniej niektóre) Kościoła Katolickiego posiadają przymiot osoby prawnej⁶⁹⁵. Pomimo zasadniczo wrogiego stanowiska władz państwowych do wspólnot religijnych zagadnienie wskazania organów reprezentacji orzecznictwo Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej wydaje się jednoznacznie oceniać na podstawie prawa kanonicznego. Poszukując organu reprezentacji, bądź odwoływało się ono do prawa kanonicznego na zasadzie analogii⁶⁹⁶, bądź uznawało prawo reprezentacji organów odpowiadających konstrukcyjnie odpowiednim urzędom zarządzającym daną osobą prawną w myśl prawa kanonicznego (np. reprezentację parafii przez proboszcza⁶⁹⁷) bez bliższego podania przyczyn takiego stanowiska. Wynikało to z przyczyn natury praktycznej, albowiem ustawodawca polski nie zdecydował się na likwidację istniejących w 1945 r. osób prawnych Kościoła Katolickiego, które musiały działać w obrocie zgodnie z jakimiś normami reprezentacji, a jedyne przepisy w tej materii zawierało prawo kanoniczne. W podobnym kierunku podążała praktyka administracyjna. Za

⁶⁹⁴ Kwestia ustania mocy konkordatu z 1925 r. nie jest jednak jednoznaczna. Zob. A. Me z g l e w s k i, *Spór o „wygaśnięcie” konkordatu polskiego z 1925 r.*, RNP 1998, t. 8, s. 339 i n. oraz wskazana tam literatura. Nie zabierając w tym miejscu głosu w dyskusji na ten temat, można jednakże podnieść, że jeśli przyjąć trwanie konkordatu w mocy, to zasady składania oświadczeń woli osób prawnych Kościoła Katolickiego w okresie Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej nadal były wyznaczane, w oparciu o jego art. I lub XVI, przez prawo kanoniczne. W zakresie jednak reprezentacji osób prawnych Kościoła Katolickiego kwestia obowiązywania konkordatu z 1925 r. ma drugorzędne znaczenie, a to wobec stanowiska orzecznictwa i doktryny, które nadal uznawały normy prawa wewnętrznego Kościoła Katolickiego za właściwe do oceny, czy dane oświadczenie woli zostało skutecznie złożone w imieniu jego osób prawnych – zob. niżej.

⁶⁹⁵ Kwestia osobowości prawnej jednostek organizacyjnych Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej ma decydujące znaczenie dla ustalenia współczesnego katalogu jego osób prawnych i problem ten został omówiony szerzej w podrozdziale IV.2.2.1.1.

⁶⁹⁶ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 1959 r., 3 CR 70/59 (niepubl.), za: H. Ś w ią t k o w s k i, *Wyznaniowe prawo...*, s. 150, przyp. 1.

⁶⁹⁷ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 1964 r., VI KO 49/63, OSNKW 1964, nr 4, poz. 67.

ocenianiem „kwestii organizacji” osób prawnych Kościoła Katolickiego poprzez prawo kanoniczne wypowiedziała się Prokuratoria Generalna w opinii prawnej z dnia 3 listopada 1949 r.⁶⁹⁸ W doktrynie nawet przedstawiono pogląd, jakoby w związku z uznaniem przez władze PRL Konstytucji kwietniowej za nieobowiązującą i odżyciem mocy postanowień Konstytucji marcowej, w tym art. 114 i 115, prawo kanoniczne nadal pozostawało częścią państwowego porządku prawnego, o ile nie było ono sprzeczne z ustawami państwowymi⁶⁹⁹.

Odmienne natomiast kształtowała się kwestia traktowania ograniczeń reprezentacji, w szczególności wymogu uzyskania zgody biskupa na alienację. Najprawdopodobniej celem osłabienia struktury kościelnej zarówno administracja państwowa, jak i część doktryny opowiadały się za reprezentacją nieograniczoną⁷⁰⁰. Przykładowo Instrukcja Urzędu ds. Wyznań z 1974 r. stanowiła, że zgoda biskupa na sprzedaż miała znaczenie tylko w stosunkach wewnątrzkościelnych⁷⁰¹. W rezultacie przez cały okres Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej prawo kanoniczne regulowało podmiot uprawniony do składania oświadczeń woli w imieniu jednostek organizacyjnych Kościoła Katolickiego, które w tamtym systemie prawnym uznawano za posiadające osobowość prawną, kwestia zaś wynikających z tego prawa ograniczeń reprezentacji pozostawała dyskusyjną.

II.4.2. Wspólnoty religijne o statusie regulowanym aktem indywidualnym

Początkowo ustawodawca po zakończeniu II wojny światowej wydawał się kontynuować model regulowania zasad działania w imieniu wyznaniowych osób prawnych przyjęty w ustawach indywidualnych z okresu dwudziestolecia międzywojennego,

⁶⁹⁸ Akta Urzędu ds. Wyznań, l. dz. 251/44, F. III/1088, za: K. D e m b s k i, *op. cit.*, s. 4-5. Wydaje się, że w ocenie powołanego autora stanowisko takie prowadzi do uznania skuteczności norm prawa kanonicznego regulujących zasady składania oświadczeń woli przez osoby prawne Kościoła Katolickiego jako elementów hipotez przepisów prawa państwowego regulujących działanie osób prawnych – *ibidem*, s. 5-6.

⁶⁹⁹ S. P i o t r o w s k i, *Konkordat...*, s. 6-7.

⁷⁰⁰ Zob. J. D z i o b e k - R o m a ń s k i, *Uznawanie związków religijnych w Polsce (1944-1989) narzędziem dyskryminacyjnej polityki władz*, Lublin 2004, s. 169-170.

⁷⁰¹ Materiały instruktażowe dla pracowników urzędów powiatowych (i równorzędnych) w sprawie dóbr martwej ręki i fundacji religijnych, 1974, s. 29, za: K. D e m b s k i, *op. cit.*, s. 8. Ten sam autor zdaje się podzielać to stanowisko w oparciu o wyrażoną w orzeczeniu Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 1963 r., I CR 223/63, zasadę odrębnej osobowości prawnej poszczególnych wyznaniowych osób prawnych. K. D e m b s k i, *ibidem*, s. 16 i 18, wydaje się przyjmować, że skoro prawo kanoniczne jako takie nie obowiązuje w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, nie obowiązuje również zasada zwierzchności władzy biskupa, zasada jedności majątku kościelnego i uprawnienia biskupa w zakresie alienacji jako wynikającej z przyjętej rzekomo przez prawo kanoniczne koncepcji „własności podzielonej”. W mojej ocenie należało ewentualnie uprawnienia biskupa traktować nie w kategoriach odrębnej instytucji prawnej własności podzielonej wymagającej recepcji prawa kanonicznego, ale jako cywilnoprawne statutowe ograniczenia reprezentacji i jako takie skuteczne, skoro prawo kanoniczne miało stanowić prawo statutowe osób prawnych Kościoła Katolickiego.

które pierwotnie także w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej regulowały status tych wspólnot⁷⁰².

W niezwykle krótkim czasie po zakończeniu działań wojennych, bo już w 1945 r., wydany został dekret dotyczący Kościoła Metodystycznego⁷⁰³, uznający osobowość prawną Kościoła jako całości oraz poszczególnych parafii. Ów niezwykle lakoniczny akt prawny, złożony z zaledwie siedmiu artykułów, nie zawierał żadnych uregulowań co do działania wyznaniowych osób prawnych nim objętych (art. 4), stanowiąc jedynie, iż „Kościół Metodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej rządzi się własnym statutem, który podlega zatwierdzeniu przez Radę Ministrów” (art. 3). W rezultacie więc, podobnie jak w okresie międzywojennym, to prawo wewnętrzne uznawane przez władzę państwową decydowało o zasadach składania oświadczenia woli w imieniu osób prawnych Kościoła Metodystycznego. Zarazem odchodzono od błędnej praktyki zamieszczania przepisów ustrojowych w samej ustawie.

W podobnym kierunku szły rozwiązania przyjęte przez ustawodawcę dwa lata później w zbiorczym dekrete regulującym status prawny Kościołów: Ewangelicko-Reformowanego, Mariawickiego i Starokatolickiego⁷⁰⁴. Jeszcze mniej obszerny od swojego poprzednika, dekret ten, poza prawnym uznaniem wyżej wymienionych wspólnot religijnych ze skutkiem na obszarze całego państwa oraz wyraźnym uchyleniem zaborczych przepisów, nie zawierał nawet przesądzenia osobowości prawnej tych wspólnot czy też ich jednostek organizacyjnych. Stanowił natomiast, że „stosunki wewnętrzne” tych wspólnot „określą ich prawa wewnętrzne, podlegające zatwierdzeniu przez Radę Ministrów” (art. 2). Podobne regulacje wydano w odniesieniu do Kościoła Polskokatolickiego, Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego oraz Polskiego Kościoła Chrześcijan Baptystów, nie zostały one jednak opublikowane⁷⁰⁵. Problem ewentualnej osobowości prawnej tych wspólnot i jej jednostek organizacyjnych został rozwiązany przez doktrynę w ten sposób, że na zasadzie analogii do uregulowań dotyczących innych wyznań przyjęto osobowość prawną tych Kościołów jako całości oraz podstawowych jednostek organizacyjnych – gmin wyznaniowych (parafii)⁷⁰⁶.

Nie rozwiązywało to jednak problemu zasad działania tych osób prawnych, które nadal nie zostały objęte żadnym aktem prawa państwowego, jak też nie zostały uznane na podstawie odpowiednich ustaw wewnętrznych w trybie art. 115 ust. 1 Konstytucji marcowej. Formalnie więc istniały osoby prawne tych wspólnot religijnych, ale brak było jednoznacznych norm wyznaczających ich działania w obrocie. Niewątpliwie rodziło to szereg trudności praktycznych, związanych z wykazywaniem

⁷⁰² Zob. S. Buczkowski [w:] F. Błażucha et al., *Kodeks...*, t. I, Warszawa 1972, s. 110-111.

⁷⁰³ Dekret z dnia 16 października 1945 r. o stosunkach Państwa do Kościoła Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1945 r., Nr 46, poz. 259.

⁷⁰⁴ Dekret z dnia 5 września 1947 r. o uregulowaniu położenia prawnego Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościoła Mariawickiego i Kościoła Starokatolickiego, Dz. U. z 1947 r., Nr 59, poz. 316.

⁷⁰⁵ J. Dziobek - Romański, *op. cit.*, s. 101.

⁷⁰⁶ Tak np. H. Świątkowski, *Wyznaniowe prawo...*, s. 149-150. Zob. też: J. Dziobek - Romański, *op. cit.*, s. 105.

zarówno samej osobowości prawnej, jak i kompetencji do reprezentacji. Wskazówek co do rozwiązania problemu zasad składania oświadczeń woli w imieniu ich osób prawnych nie zawierały również pisma okólne Ministra Administracji Publicznej dotyczące Kościoła Starokatolickiego⁷⁰⁷ oraz Kościołów: Ewangelicko-Reformowanego, Mariawickiego i Starokatolickiego⁷⁰⁸. Dokumenty te wskazywały bowiem jedynie na sam fakt uznania wspólnot i nabycia przez nie uprawnień określonych w art. 113 Konstytucji marcowej, a pomijały odwołanie do art. 115 ust. 1 i milczały co do kwestii reprezentacji.

W tym stanie rzeczy wydaje się zasadne zastosowanie w odniesieniu do kwestii reprezentacji tej samej metody co do kwestii osobowości prawnej. Konsekwentnie więc należy przyjąć, w drodze analogii, że tak jak w przypadku innych uznanych prawnie wspólnot religijnych zasady składania oświadczeń woli osób prawnych wyżej wymienionych wyznań regulowało ich prawo wewnętrzne. W przypadku uznania własnych statutów, także w odniesieniu do wspólnot religijnych uznanych, skutecznie wyznaczały one granice umocowania⁷⁰⁹.

II.4.3. Wspólnoty religijne działające jako stowarzyszenia

W okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej dekretem z 1949 r.⁷¹⁰ oraz wydanym na jego podstawie rozporządzeniem⁷¹¹ przesądzono o umożliwieniu nieuznanym prawnie wspólnotom religijnym funkcjonowania w obrocie prawnym w prawnej formie stowarzyszeń, co wcześniej było zakazane⁷¹², ale forma ta była przez niektóre z nich wykorzystywana w praktyce⁷¹³. Nadto przepisy o stowarzyszeniach miały znajdować zastosowanie także w odniesieniu do zakonów i kongregacji duchownych⁷¹⁴. W rezultacie przepisy ogólnego prawa stowarzyszeniowego stały się podstawową formą prawną działania dotychczas nieuznanych oraz nowo powstałych wspólnot religijnych. To właśnie prawo stowarzyszeniowe miało się stać zasadniczą regulacją,

⁷⁰⁷ Pismo okólne z dnia 8 października 1947 r. w sprawie stanowiska prawnego Polskiego Kościoła Katolicko-Narodowego, Dz. U. Min. Adm. Publ. z 1947 r., nr 15, s. 6.

⁷⁰⁸ Pismo okólne z dnia 21 października 1947 r. w sprawie stanowiska prawnego Polskiego Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan Baptystów i Unii Zborów Adwentystów Dnia Siódmego, Dz. U. Min. Adm. Publ. z 1947 r., nr 16, s. 8.

⁷⁰⁹ Zob. też: R. Sztuk, *Kościoły i związki wyznaniowe jako podmioty praw majątkowych*, „Rejent” 1991, nr 1, s. 65-69; J. Dziobek - Romański, *op. cit.*, s. 105.

⁷¹⁰ Dekret z dnia 5 sierpnia 1949 r. o zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach, Dz. U. z 1949 r., Nr 45, poz. 335.

⁷¹¹ Rozporządzenie Ministra Administracji Publicznej z dnia 6 sierpnia 1949 r. w sprawie wykonania dekretu z dnia 5 sierpnia 1949 r. o zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach, Dz. U. z 1949 r., Nr 47, poz. 358.

⁷¹² Por. J. S. Langrod, *Polskie prawo...*, s. 24.

⁷¹³ J. Sawicki, *Studia...*, s. 353. Za przykład może posłużyć Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Baptystów w Polsce – zob. K. Brzechzyn, *op. cit.*, s. 38-39.

⁷¹⁴ Por. H. Świątkowski, *Wyznaniowe prawo...*, s. 127.

w oparciu o którą miały funkcjonować wspólnoty religijne, co uzasadnia pokrótce omówienie ich zasad działania.

Obowiązujące ówczesnie jeszcze przedwojenne ustawodawstwo stowarzyszeniowe przewidywało istnienie organu w postaci zarządu, który miał stowarzyszenie zastępować na zewnątrz (art. 29), poprzestając właściwie na tej regulacji. W szczególności prawo o stowarzyszeniach z 1932 r. nie wyznaczało ani zasad powoływania zarządu, ani jego liczebności, ani sposobu składania oświadczenia w razie jego wieloosobowości, ani też nie przesądzało o kwestii ograniczenia umocowania (nie przewidując też żadnych ograniczeń reprezentacji ani nie stanowiąc, że kompetencja do reprezentacji była nieograniczona).

Wręcz przeciwnie, prawo stowarzyszeniowe przewidywało daleko idącą swobodę w regulowaniu zasad reprezentacji na zasadzie autonomii statutowej. W pierwszej kolejności statut miał określać sposób reprezentowania stowarzyszenia na zewnątrz oraz sposób zaciągania przez stowarzyszenie zobowiązań majątkowych (art. 19 ust. 2 pkt g oraz i prstow32)⁷¹⁵. Nadto statut mógł przewidywać ograniczenia prawa reprezentacji zarządu (art. 19 ust. 2 pkt g prstow32), które jednak należało zgłosić do odpowiedniego rejestru (art. 22 pkt e i 34 prstow32)⁷¹⁶. Według niektórych autorów przy zastosowaniu analogii do przepisów zawartych w BGB⁷¹⁷ oraz art. 24 Kodeksu handlowego w odniesieniu do rejestru stowarzyszeń obowiązywała zasada, że względem osób trzecich na zmiany „w przedmiocie normalnej sytuacji prawnej” można się powoływać, jeżeli jest ona znana tej osobie lub została zamieszczona w odpowiednim rejestrze⁷¹⁸. Zatem w myśl tej wykładni brak wiedzy osoby trzeciej o ograniczeniach reprezentacji zarządu przy braku zamieszczenia odpowiedniej wzmianki o nich w rejestrze skutkowałby ważnością czynności prawnej⁷¹⁹. Oznacza to, że przy wykorzy-

⁷¹⁵ Niektórzy autorzy wskazywali, że w razie braku unormowania sposobu działania wieloosobowego zarządu w statucie, należy stosować *per analogiam* § 1797 BGB dotyczący ustawowego zastępstwa, a przewidujący reprezentację wspólną, zamiast przewidzianej w Kodeksie zobowiązań reguły z art. 102 § 2 o uprawnieniu każdego do działania z osobna. Zob. S. Celichowski, *Prawo cywilne na ziemiach zachodnich Polski*, t. II: *System prawa cywilnego obowiązującego na Ziemiach Zachodnich Polski*, Księga pierwsza. Część ogólna, Londyn 1945, s. 41.

⁷¹⁶ *Ibidem*, s. 41.

⁷¹⁷ Zwłaszcza paragrafów: 1357, 1435, 892, 68 i 70 BGB.

⁷¹⁸ S. Celichowski, *op. cit.*, s. 46.

⁷¹⁹ W tym miejscu należy wskazać, że omawiane rozporządzenie nie zawierało w przypadku zakonów wyraźnego wymogu przedłożenia statutu zgodnego z wymogami określonymi w art. 19 prstow32, co może mieć związek z faktem, że choć międzywojenne prawo o stowarzyszeniach nie wyznaczało ściśle wewnętrznego ustroju stowarzyszenia, to stanowiło o władzach w postaci zarządu, walnego zgromadzenia i komisji rewizyjnej (art. 19 ust. 2 pkt g prstow32), które to organy nie występowały w strukturze zakonów. W ten sposób zakony, choć poddane przepisom prstow32, miały znacznie większą swobodę niż stowarzyszenia w określeniu własnej struktury wewnętrznej oraz zasad składania oświadczeń woli. Z takim rozumieniem powołanych przepisów, niewymagających od kongregacji dostosowania swojego ustroju do przepisów prawa o stowarzyszeniach, koresponduje przepis § 6 ust. 1 pkt a i b rozporządzenia stanowiący o obowiązku przedłożenia egzemplarzy statutu (konstytucji) zakonu oraz spisu członków zarządu (kierownictwa prowincji, zakonu, kongregacji duchownej). Wydaje się, iż przepis ten należy interpretować w ten sposób, że dokonywał on swoistej recepcji prawa wewnętrznego poprzez zdefi-

staniu autonomii statutowej, przy spełnieniu dodatkowych przesłanek wspólnoty religijnej oraz zakony i kongregacje mogły swobodnie kształtować zasady działania stowarzyszeń, poprzez które występowały w obrocie cywilnoprawnym, oraz warunki ważności jego uchwał i pism (art. 19 ust. 2 pkt g prstow³² w zw. z § 4 rozp.), odwzorując w normach statutowych swoje prawo wewnętrzne.

II.5. Podsumowanie

W chwili odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. obowiązywały różne modele kształtowania zasad reprezentacji osób prawnych wspólnot religijnych. Na terenie odziedziczonym po Austro-Węgrzech zasadniczy model, obowiązujący również współcześnie, obejmował swobodę w regulowaniu zasad składania oświadczeń woli i ograniczeń reprezentacji, które można było regulować w oparciu o recypowane prawo wewnętrzne danej wspólnoty religijnej lub statutów indywidualnych osób prawnych. Odstępstwo od tej zasady dotyczyło najliczniejszej wspólnoty religijnej – Kościoła Katolickiego. W jego przypadku ustrój wyznaniowych osób prawnych regulowało prawo państwowe, niekiedy powtarzając normy prawa wewnętrznego lub je przejmując, niekiedy zaś uzupełniając je lub regulując kwestie reprezentacji w sposób całkowicie z nim sprzeczny, wprowadzając często instytucje mu nieznane. Natomiast co do zasady następowała recepcja granic umocowania zawartych w prawie kanonicznym, aczkolwiek z wyłączeniem kompetencji Stolicy Apostolskiej.

Prawo pruskie nie знаło jednolitej metody regulowania zasad składania woli przez wyznaniowe osoby prawne. Kościół Katolicki posiadał narzuconą przez ustawodawcę przepisami prawa państwowego organizację osób prawnych, wzorowaną na Kościołach Protestanckich, w tym narzucone zasady w zakresie współdziałania przy tworzeniu ich woli wewnętrznej. Prawo kanoniczne recypowane było w przepisach państwowych jedynie w ograniczonym zakresie. Podobnie w przypadku innych wyznań stanowiących korporacje prawa publicznego, przepisy prawa państwowego regulowały również organizację ewangelickich osób prawnych, jednak mniej ingerując w ich ustrój i pozostawiając także pewien margines swobody. W przypadku jednego z nich – Ewangelickiego Kościoła Unijnego – przepisy państwowe zostały znacznie rozbudowane, aczkolwiek w szerokim zakresie dokonywano recepcji prawa wewnętrznego. W przypadku osób prawnych wspólnot religijnych stanowiących korporacje prawa prywatnego (menonici i baptyści) prawodawca pruski zastosował metodę statutową, pozwalając na swobodne uregulowanie kwestii zasad działania przez samą wspólnotę religijną. Wyjątek stanowiły żydowskie wyznaniowe osoby prawne, których ustrój został sztywno uregulowany przepisami prawa państwowego (w tym okupacyjnymi, obowiązującymi na terenach podlegających wcześniej jurys-

niowanie, iż na potrzeby prawa o stowarzyszeniach za statut uznawana będzie konstytucja zakonu, zaś funkcję zarządu pełnić będzie osoba sprawująca w świetle tej konstytucji kierownictwo.

dykcji prawa rosyjskiego) bez możliwości recepcji prawa wewnętrznego, co miało pewne uzasadnienie w braku wytworzenia wspólnej organizacji i jednolitego prawa wewnętrznego tej wspólnoty religijnej.

Najbardziej represyjny system normowania działania wyznaniowych osób prawnych występował w przepisach rosyjskich. Standardem było regulowanie zasad reprezentacji przepisami prawa państwowego, przy niewielkim wpływie wspólnoty religijnej na ich kształt i nielicznych przykładach recepcji. W przypadku Cerkwi Prawosławnej prawodawca rosyjski na zasadach cesaropapizmu całkowicie arbitralnie regulował przepisami prawa państwowego ustroj jego osób prawnych i ograniczenia umocowania. Ustrój osób prawnych Kościoła Katolickiego został unormowany samowolnie w sposób sprzeczny z prawem kanonicznym, pozostawiając jedynie szczątkowo i wybiórczo niektóre ograniczenia reprezentacji wynikające z prawa kanonicznego. Podobną metodę regulacji działania osób prawnych przepisami prawa państwowego, aczkolwiek przy większym poszanowaniu samorozumienia danej wspólnoty i jej prawa wewnętrznego, zastosowano w przypadku mniej licznych wspólnot religijnych – muzułmanów, karaimów i luteran. Jedynie ewangelikom reformowanym pozostawiono regulowanie zasad działania na zasadzie recepcji prawa wewnętrznego przy pozostawieniu zatwierdzenia państwowego (w przypadku mariawitów sposób regulowania ustroju gmin jest sporny).

Polski ustawodawca międzywojenny wyraźnie starał się realizować jeden model wyznaniowej osobowości prawnej. Przewidując możliwość działania wspólnot religijnych bezpośrednio jedynie w formie uznanych związków religijnych i ich osób prawnych, prawodawca polski nie regulował samowolnie zasad ich działania, pozostawiając w tym zakresie wspólnocie religijnej pełną swobodę. Polski model określania zasad reprezentacji wyznaniowych osób prawnych opierał się na recepcji bądź bezpośredniej (w przypadku Kościoła Katolickiego), bądź pośredniej, wymagającej współudziału (uznania) ze strony państwa. Model ten był realizowany przez odesłanie do prawa kanonicznego (choć podstawa i zakres odesłania były w nauce sporne) oraz przez przedkładanie przez wspólnotę religijną własnej ustawy wewnętrznej (statutu, prawa wewnętrznego), w oparciu o którą przygotowywane były przepisy ustaw indywidualnych (a więc zgodnie z samorozumieniem wspólnoty religijnej), a która po uznaniu stawała się częścią państwowego porządku prawnego. Przepisy ustrojowe były dzielone pomiędzy ustawę indywidualną a uznawaną ustawę wewnętrzną, co było oceniane ujemnie i powodować mogło komplikacje w przypadku zmiany prawa wewnętrznego wspólnoty religijnej. Zawarte w recypowanym prawie wewnętrznym ograniczenia umocowania organów reprezentacji były skuteczne na forum prawa cywilnego, a czynności dokonane z ich naruszeniem nieważne.

W okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej początkowo kontynuowano wyżej opisany model, w pewnym zakresie nawet z usunięciem niektórych jego ułomności (normowania ustawą spraw ustrojowych). W przypadku Kościoła Katolickiego z konieczności praktycznej odwoływano się do kanonów prawa kanonicznego jako jedy-nych norm dotyczących działania jego wyznaniowych osób prawnych, choć niejasna była podstawa normatywna tej recepcji. Następnie jednak prawodawca komunistycz-

ny porzucił koncepcję wyznaniowych osób prawnych, umożliwiając wspólnotom religijnym funkcjonowanie na podstawie przepisów prawa stowarzyszeniowego. Przepisy te umożliwiały stosunkowo swobodne uregulowania zasad składania oświadczeń woli, aczkolwiek z uwagi na stowarzyszeniowy charakter ustrój musiała cechować zasada dobrowolności i demokratycznego podejmowania decyzji. Był on też częściowo wyznaczony ustawą, co ograniczało możliwość pełnego odwzorowania samorozumienia wspólnoty religijnej w statucie.

Rozdział III.

Składanie oświadczeń woli przez osoby prawne w prawie polskim

III.1. Uwagi wstępne

Uznanie przez Kodeks cywilny⁷²⁰ osób prawnych za podmioty uprawnione do uczestnictwa w obrocie cywilnoprawnym wymaga, tak jak w przypadku osób fizycznych⁷²¹, wyznaczenia przepisami prawa zasad realizowania tego uprawnienia. Wypracowane modele działania osób prawnych różnią się między sobą, co jest konsekwencją założeń dotyczących natury osobowości prawnej.

III.2. Pojęcie osoby prawnej

Choć niektórych pierwowzorów osoby prawnej można poszukiwać jeszcze w prawie rzymskim (zarówno przed, jak i po kodyfikacji justyniańskiej)⁷²², właściwe początki badań nad istotą osoby prawnej, a co za tym idzie zaczątki teorii osób prawnych, wiążą się właśnie z wyznaniowymi osobami prawnymi. Kanoniści, choć nie stworzyli całkowicie spójnej teorii osoby prawnej, wnieśli istotny wkład w jej rozwój, po-

⁷²⁰ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, t. jedn. Dz. U. z 2018 r., poz. 1025 z późn. zm., k.c.

⁷²¹ W odniesieniu do osób fizycznych także konieczne jest uregulowanie kwestii dotyczących zdolności do czynności prawnych, w szczególności zasad dotyczących jej nabycia, ewentualnych ograniczeń czy utraty.

⁷²² J. Frąckowiak [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. I: *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012, s. 1119. Por. R. Longchamps de Berier, *Studia nad istotą osoby prawnej*, Lwów 1911, s. 2-3; B. Ziemianin, Z. Kuniewicz, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Poznań 2007, s. 102-103; W. Osuchowski, *Rzymskie prawo prywatne: zarys wykładu*, Warszawa 1981, s. 158, 186 i n.; H. J. Berman, *Prawo i rewolucja. Kształtowanie się zachodniej tradycji prawnej*, tłum. S. Amsterdamski, Warszawa 1995, s. 263-264. Szerzej na temat historii pojmowania osób prawnych – H. Inśadowski, *Osoba prawna. Studium prawno-kanoniczne*, Lublin 1927, s. 54-66 wraz z podaną tam literaturą.

szukując rozwiązań problemów praktycznych, związanych zwłaszcza z odrębnością Kościoła od władzy świeckiej i odrębnością jego mas majątkowych, łącząc elementy rzymskie, germańskie i chrześcijańskie, a osoby prawne miały stać się osią struktury Kościoła Katolickiego⁷²³. W toku dalszego rozwoju nauk prawnych nie udało się uzyskać powszechnej zgody w zakresie natury osoby prawnej, lecz wypracowano szereg rozmaitych teorii, tłumaczących w różny sposób obecność i naturę tego rodzaju podmiotów w systemie prawnym⁷²⁴.

III.2.1. Teorie osób prawnych

Zasadniczo wśród teorii osób prawnych wyróżnia się dwa nurty. Kryterium podziału stanowi stosunek do faktu realnego istnienia osób prawnych. Pierwsza grupa, określana mianem teorii realistycznych, opowiada się za tym, że osoby prawne stanowią byt realny, odrębny od osób fizycznych. Do drugiej kategorii zaś należą teorie fikcji (teorie nominalistyczne), uznające byt jedynie osób fizycznych, odmawiające osobom prawnym istnienia i traktujące je jako tylko i wyłącznie swoisty konstrukt prawny niemający odpowiednika w świecie rzeczywistym⁷²⁵.

⁷²³ R. Longchamps de Berier, *op. cit.*, s. 3. Por. H. J. Berman, *op. cit.*, s. 265-268; H. Insadowski, *Osoba...*, s. 62-66 i 73; J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1120, przyp. 9 oraz s. 1121, przyp. 15; Z. Świdorski [w:] *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2009, s. 350; K. A. Dadańska, *Działanie osoby prawnej*, Warszawa 2006, s. 5.

⁷²⁴ M. Pazdan, *Niektóre konsekwencje teorii organów osoby prawnej*, Pr. Nauk. UŚl. Pr. Praw. 1969, t. 1, s. 201.

⁷²⁵ Zob. wśród wielu: *ibidem*, s. 202-203 z przypisami; Z. Radwański, *op. cit.*, s. 138-139; B. Ziemianin, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 103. Szerzej na temat poszczególnych teorii należących do obu nurtów – zob. A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 202-204; S. Szer, *op. cit.*, s. 182-185; J. S. Langrod, *Instytucje prawa administracyjnego. Zarys części ogólnej*, t. I, Kraków 1948, s. 159-161 i tam wskazana literatura; H. Insadowski, *Osoba...*, s. 74-83; J. Carbonnier, *Droit civil*, t. I, Paris 2004, s. 739-748 i tam wskazana literatura; Y. Buffelan-Lanore, *Droit civil. Les obligations*, Paris 1992, s. 100-101; G. Cornu, *op. cit.*, t. I, s. 286-288; J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1120-1123; R. Longchamps de Berier, *op. cit.*, s. 3-74; K. A. Dadańska, *op. cit.*, s. 5-8. Niektóre szczegółowe teorie obecne w nauce radzieckiej wskazuje Z. Radwański, *op. cit.*, s. 138, oraz S. Szer, *op. cit.*, s. 185 i n. Przydatnego syntetycznego podsumowania kilkunastu, w tym kilku współczesnych, teorii dokonuje Z. Świdorski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 351-353, w nieco odmienny sposób przedstawiający niektóre zagadnienia związane z naturą osób prawnych niż przyjęty w niniejszej pracy. W ujęciu niniejszej pracy (*ad thesis* 5. *in principio*): teorie fikcji nie uznają osoby prawnej za „byt idealny (niereczywisty)”, albowiem byt to jest to, co istnieje (chyba że zakwestionować podstawową regułę filozofii – zasadę ontologicznej tożsamości), a teorie fikcji uznają osoby prawne za niebyt. Ponadto (*ad thesis* 5. *in principio*) w kanonistyce funkcjonowały oba rodzaje teorii – realistyczna jako najbardziej przystająca do natury Kościoła jako realnego tworu (wspólnoty wszystkich ochrzczonych, mistycznego ciała Chrystusa) oraz nominalistyczna jako najlepiej odpowiadająca stworzonym i znoszonym w drodze dekretów jednostkom organizacyjnym. Zob. H. Insadowski, *Osoba...*, s. 83-86. Wreszcie (*ad thesis* 5 p. b) z teorii fikcji wynika, że osoba prawna nie jest realnym podmiotem.

Pomimo, wydawałoby się, alternatywności obu tych koncepcji natury osoby prawnej, normy systemu prawa mogą regulować osobowość cywilnoprawną bez konieczności opowiedzenia się za którąkolwiek z nich. Wynika to z faktu, że poprzez odpowiednie ukształtowanie norm prawnych (w tym m.in. za pomocą fikcji prawnych, domniemań, przyznania różnych uprawnień osobom fizycznym lub ich grupom) ustawodawca może stworzyć osobę prawną jako konstrukcję wyłącznie normatywną, rozwiązując jedynie praktyczne zagadnienia związane z przyznaniem zdolności prawnej podmiotom prawa innym niż osoby fizyczne⁷²⁶. Nie zmienia to jednak faktu, że taki konstrukt prawny może być wykorzystywany do funkcjonowania w obrocie prawnym realnych podmiotów innych niż osoby fizyczne (w myśl teorii realistycznych) bądź jako specyficzna forma działania czy realizacji interesów osób fizycznych (teorie fikcji).

Ponadto nawet w wypadku uznania prawdziwości teorii realistycznych przez ustawodawcę przepisy prawa regulujące zagadnienia związane z osobowością prawną nie muszą być zawsze zbieżne z istnieniem i charakterem bytów innych niż osoby fizyczne⁷²⁷, zaś wprowadzenie regulacji w pełni zgodnej z teoriami realistycznymi wydaje się niemożliwe, w szczególności ze względu na konieczność ochrony pewności obrotu czy ochrony dobrej wiary⁷²⁸.

W rezultacie, niezależnie od przyjętej koncepcji, niemal powszechnie przyjmuje się, że osoba prawna jest „kreacją techniczno-normatywną”⁷²⁹. Nawet zwolennicy

⁷²⁶ Por. R. Longchamps de Berier, *op. cit.*, s. 1-2.

⁷²⁷ Tytułem przykładu można tu wskazać na zasadę ustania osobowości prawnej stowarzyszenia wskutek likwidacji (art. 36 i n. ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach, t. pierw. Dz. U. z 1989 r., Nr 20, poz. 104 z późn. zm., u.pr.stow.). Możliwa jest sytuacja, że likwidacja nastąpi wskutek zmniejszenia się liczby członków stowarzyszenia poniżej liczby wymaganej do jego założenia (art. 31 pkt 1 u.pr.stow.). W świetle teorii realistycznych właściwie bezsporne jest, że w przypadku kontynuowania działalności (po chwili likwidacji) i realizowania celów stowarzyszenia przez pozostałych członków, byt realny stanowiący substrat osoby prawnej trwa nadal pomimo likwidacji. Podobnie byt ten istniał przed rejestracją i nabyciem osobowości prawnej (por. art. 37 § 1 k.c.), o ile członkowie przyszłego stowarzyszenia organizowali się i realizowali założone cele. W powołanych więc przykładach hipotetyczny byt realny istnieje niezależnie od osoby prawnej. Możliwa jest też sytuacja odwrotna, gdy pomimo braku substratu powstanie osoba prawna. Tak będzie chociażby w sytuacji, gdy zarejestrowane zostanie stowarzyszenie, stanowiące ukrytą formę prowadzenia korzystnej ze względów podatkowych działalności gospodarczej pojedynczej osoby fizycznej, opłacającej pozostałych członków stowarzyszenia.

⁷²⁸ Sprzeczne z powoływanymi zasadami byłoby chociażby pozostawienie kwestii istnienia osoby prawnej jako równoznacznej z istnieniem owego realnego substratu. Dla uczestników obrotu prawnego zasadniczo niedostrzegalna byłaby chwila powstania (np. zjednoczenie wspólnym celem grupy ludzi w przypadku zrzeszeń), jak i zgaśnięcia osoby prawnej (np. wskutek równoczesnej utraty zainteresowania wszystkich członków stowarzyszenia realizacją celu wspólnoty i ich biernością), a to z uwagi na niematerialny (w myśl większości teorii realistycznych) charakter tak rozumianej osoby prawnej, zasadniczo percypowanej nie bezpośrednio i nie za pośrednictwem zmysłów. Jak pisał J. S. L a n g r o d, *Instytucje...*, t. I, s. 40-41 w odniesieniu do stowarzyszeń tworzonych we Francji na podstawie prawa z dnia 1 lipca 1901 r. o umowie stowarzyszenia: „stowarzyszenie jako instytucja odrywa się od indywiduów, które ją tworzą lub na nią się składają w danym momencie, trwa własną mocą jako *phénomène corporatif*”.

⁷²⁹ J. S. L a n g r o d, *Instytucje...*, t. I, s. 161-162.

teorii realistycznych, podtrzymując twierdzenie, że oprócz osób fizycznych naturalnymi podmiotami prawa są także inne istniejące realnie byty, których zdolność prawną może także uznać system prawa stanowionego⁷³⁰, po uznaniu tej zdolności (uznaniu bytu za osobę prawną) przyznają, że samą osobę prawną należy rozpatrywać na płaszczyźnie normatywnej, choć kryje się za osobą prawną rzeczywisty byt⁷³¹. Innymi słowy, niezależnie, czy jest to forma działania w obrocie prawnym realnie istniejących bytów, czy też osoba prawna jest wyłącznie fikcją prawną, w ramach uregulowań prawnych należy traktować to pojęcie techniczno-prawne⁷³². Mówiąc jeszcze inaczej, należy odróżnić osobę prawną – prawny konstrukt pojęciowy – od jej istoty – realnie istniejącego bytu (w teoriach realistycznych), którego istnienie przecież jest niezależne od woli ustawodawcy. W istocie problem realnego istnienia podmiotów innych niż osoby fizyczne sprowadza się do tego, czy państwo powinno takiemu podmiotowi umożliwić udział w obrocie w formie osoby prawnej („uznać jego osobowość prawną”), a więc stworzyć zespół norm umożliwiających mu dokonywanie czynności prawnych, oraz tego, jakiej treści normy te winny być⁷³³.

III.2.2. Koncepcja osoby prawnej w polskim prawie cywilnym

Zgodnie z treścią art. 33 k.c. osobami prawnymi, poza Skarbem Państwa, są wyłącznie jednostki organizacyjne, którym przepisy szczególne przyznają osobowość prawną. Oznacza to, że nawet przy przyjęciu teorii realistycznych istniejące realnie byty niebędące osobami fizycznymi nie stanowią osób prawnych, o ile odpowiedni przepis tak nie stanowi. Kodeks cywilny nie zawiera definicji jednostki organizacyjnej. Również doktryna nie jest zgodna co do rozumienia pojęcia „jednostka organizacyjna”⁷³⁴. Część przedstawicieli doktryny traktuje jednostki organizacyjne jako czyste konstrukty prawne⁷³⁵. Inni wskazują, że jednostkę organizacyjną należy rozumieć realnie⁷³⁶. Tak np. Z. Radwański wskazuje, że „koniecznym elementem dla uznania

⁷³⁰ Tak, jak uznaje zdolność prawną osób fizycznych (*vide* art. 8 § 1 k.c.). Zob. H. Insa d o w s k i, *Osoba...*, s. 16 i 32.

⁷³¹ J. Frą c k o w i a k [w:] *System...*, red. M. S a f j a n, t. I, s. 1121.

⁷³² Por. też: S. S z e r, *op. cit.*, s. 184, który wydaje się w ten sposób podsumowywać znaczenie teorii fikcji.

⁷³³ J. S. L a n g r o d, *Instytucje...*, t. I, s. 163, pkt a) i b).

⁷³⁴ Por. Z. Ś w i d e r s k i [w:] *Kodeks...*, red. M. P y z i a k - S z a f n i c k a, s. 353-354.

⁷³⁵ J. Frą c k o w i a k [w:] *System...*, red. M. S a f j a n, t. I, s. 1130-1131 i 1133. Tak chyba również K. Z i e l i Ń s k i, *Uzyskiwanie...*, s. 83, który jednostki organizacyjne określa mianem „tworów organizacyjnych”, pisze o ich wyposażaniu w strukturę organizacyjną czy powoływaniu przez organy państwowe lub założycieli.

⁷³⁶ Zob. S. D m o w s k i [w:] S. D m o w s k i, S. R u d n i c k i, *Komentarz...*, s. 147, teza 2, zd. 3 definiujący jednostki organizacyjne jako „ludzkie twory społeczne”. Tak wydaje się również A. W y p i ó r k i e w i c z [w:] H. C i e p ł a et al., *Kodeks cywilny: praktyczny komentarz z orzecznictwem*, t. I, Warszawa 2005, s. 87, który pisze o „tworach społecznych organizujących osoby fizyczne”.

osoby prawnej jest istnienie jakiejś względnie trwałej organizacji ludzkiej o sformalizowanej strukturze, która funkcjonuje dla osiągnięcia rozmaitych celów⁷³⁷.

W istocie więc spór o pojęcie jednostki organizacyjnej użyte w polskim Kodeksie cywilnym jest refleksem dyskusji nad naturą osób prawnych. Podobnie jednak jak w przypadku kwestii natury osób prawnych ustalenie znaczenia terminu „jednostka organizacyjna” ma ograniczone znaczenie praktyczne, co wynika z zasady wyrażonej w treści art. 33 k.c., stanowiącej o konieczności istnienia przepisu przyznającego osobowość prawną. Mianowicie przepis przyznający tę osobowość przesądza zarazem, że w świetle Kodeksu cywilnego to, czemu przyznano osobowość prawną, stanowi jednostkę organizacyjną. Nadto, nawet gdyby to, czemu przepis szczególny przydałby skutecznie osobowość prawną, nie stanowiło jednostki organizacyjnej, nadal stanowiłoby ono osobę prawną ze wszystkimi konsekwencjami przewidzianymi w prawie⁷³⁸. Przesądzenie więc przepisem szczególnym osobowości prawnej czyni niekoniecznym rozważanie pojęcia jednostki organizacyjnej. Ponadto w świetle art. 35 k.c. kwestie nie tylko związane z powstaniem, ale także ustaniem, a przede wszystkim ustrojem osób prawnych regulowane są wypowiedziami normatywnymi, a więc z prawnego punktu widzenia za irrelevantne można uznać samorzutnie tworzące się reguły dotyczące osób prawnych występujące w koncepcjach realistycznych.

Z tych względów, a także z przedstawionych wyżej powodów, dla których po uznaniu osobowości prawnej należy traktować osobę prawną jako konstrukcję normatywną, jednostkę organizacyjną należy także uznać za pojęcie techniczno-prawne, używane przez ustawodawcę na oznaczenie tego, co przepis prawa uznaje za osobę prawną. Podsumowując, analizując przepisy dotyczące osób prawnych, należy traktować je oraz ich substrat (jednostki organizacyjne) jako konstrukcje normatywne, których istnienie, sposób tego istnienia, działanie, ustrój i wszystkie inne ich aspekty są wyznaczane wyłącznie przez przepisy prawa, którym mogą jednak odpowiadać istniejące realnie byty, ale nie muszą.

Nie jest jednak tak, że kwestia istoty osoby prawnej ma znaczenie wyłącznie teoretyczne. Opowiedzenie się za jedną z tych dwóch opcji najczęściej wyznaczać będzie rozwiązanie albo stanowić argument na rzecz jednego z rozwiązań przy interpretacji przepisów niejednoznacznych, rozstrzyganiu kwestii przepisami nieuregulowanych i formułowaniu postulatów *de lege ferenda*⁷³⁹.

⁷³⁷ Z. Radwański, *op. cit.*, s. 139.

⁷³⁸ Przykładowo, nawet gdyby organizacja ludzka będąca podstawą osoby prawnej przestała istnieć (np. wskutek śmierci wszystkich członków stowarzyszenia i osób dysponujących wiedzą o tym stowarzyszeniu), osoba prawna trwa nadal aż do likwidacji. Wydaje się, że właśnie za tym przemawiają orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 1945 r., C II 809/45, OSN 1945-46, nr 1, poz. 23 oraz uchwała Sądu Najwyższego zapadła w składzie siedmiu sędziów z dnia 18 stycznia 1994 r., III CZP 178/93, OSN 1994, nr 7-8, poz. 154. Zob. J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1126, przyp. 44.

⁷³⁹ Tę myśl zdają się wyrażać m.in. J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1130 oraz S. Buczkowski [w:] F. Błahuta et al., *Kodeks...*, t. I, s. 106-107, z których ten ostatni twierdzi, że spory o substrat niektórych osób prawnych nie mają znaczenia praktycznego w przypadku, gdy przepisy wyczerpująco regulują kwestie dotyczące danej kategorii osób prawnych, w tym jej reprezentację.

III.2.3. Teoria wyznaniowej osobowości prawnej

Odnosząc powyższe uwagi co do koncepcji osoby prawnej w polskim prawie cywilnym do wyznaniowych osób prawnych, należy stwierdzić, że wyznaniowe osoby prawne, po uzyskaniu tej osobowości, stanowią konstrukcję normatywną⁷⁴⁰, której może, ale nie musi odpowiadać realnie istniejący byt⁷⁴¹. Konstrukcję tę stworzył ustawodawca w celu umożliwienia wspólnotom religijnym, stanowiącym niezaprzeczalny fakt społeczny, udziału w obrocie cywilnoprawnym, który to udział stanowi ważny, jeśli nie konieczny element realizacji ich celów, a przez to umożliwia realizację podstawowej wolności człowieka – wolności sumienia i wyznania⁷⁴². Konstruktor ten, jako twór prawa państwowego, należy do kompetencji prawodawcy państwowego i może być przezeń swobodnie regulowany, pod warunkiem jednak nienaruszania autonomii wspólnot religijnych, w szczególności pozostawienia wspólnoty religijnej wyboru co do skorzystania z takiej formy udziału w obrocie prawnym. Należy go też rozpatrywać przede wszystkim na płaszczyźnie normatywnej.

Dobrym przykładem natomiast wywodzenia z realnej istoty osoby prawnej konkretnych konsekwencji jest stanowisko H. Świątkowskiego, *Wyznaniowe prawo...*, s. 153, zgodnie z którym w razie przejścia większości wiernych z parafii jednego wyznania do parafii innego wyznania majątek tej pierwszej przechodzi na rzecz tej drugiej. Na tym przykładzie wyraźnie widać, że wymieniony autor, widząc we wspólnotce parafialnej realny substrat osoby prawnej parafii, której majątek ma służyć tej samej wspólnotce, postulował przekształcenia majątkowe pomiędzy odpowiadającymi im formalnymi konstrukcjami prawa – osobami prawnymi, pomimo że obowiązujące ustawodawstwo Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej nie przewidywało takiej normy prawnej. Z drugiej strony stanowisko to można również traktować w oparciu o teorię fikcji jako rozwiązanie służące poszczególnym wiernym (osobom fizycznym). W takim jednak wypadku, bez odwołania się do zasady funkcjonalnej podległości osoby prawnej jej realnemu substratowi, znacznie trudniej uzasadnić tak doniosłą ingerencję w konstrukcję prawną osoby prawnej parafii. Zwłaszcza że w teoriach fikcji akcentuje się wyłącznie normatywny charakter osoby prawnej i są one bliskie zasadom pozytywizmu prawniczego.

⁷⁴⁰ Wydaje się, że za takim stanowiskiem opowiada się m.in. ks. prof. dr hab. S. Fundowicz, który w swoim referacie podczas sympozjum naukowego pt. „Czy polski Konkordat faworyzuje Kościół katolicki”, zorganizowanego w Krakowie 14 listopada 2013 r. przez Instytut Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, mówił, iż wyznaniową osobę prawną należy rozumieć jako pojęcie czysto techniczne.

⁷⁴¹ Np. gdyby wspólnota religijna nie odwzorowała dokładnie w statucie prawa państwowego swojego prawa wewnętrznego w ten sposób, że może ono zostać zmienione przez inny organ, niż by to wynikało ze statutowych norm ustrojowych. Następuje zmiana prawa wewnętrznego w postaci przeniesienia kompetencji do rozwiązywania jednostek organizacyjnych. Na mocy nowej normy kompetencyjnej organ właściwy według nowego prawa wewnętrznego znosi zbór, z tym że jest to nieskuteczne w państwowym porządku prawnym, albowiem według statutu nie jest kompetentny w tej sprawie. Członkowie wspólnoty religijnej podążają za podjętą decyzją o zniesieniu jednostki organizacyjnej. W ujęciu modelu realistycznego z chwilą zniesienia w prawie wewnętrznym powinna ustać również wyznaniowa osoba prawna. Ta jednak trwa nadal, bo organ kompetentny według statutu nie podjął takiej decyzji.

⁷⁴² Niekiedy już w międzywojniu widziano w wyznaniowych osobach prawnych byty formalne. Np. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 8 października 1929 r., *Rw. 691/29, OSP 1930, poz. 13*, s. 8-9, pisał: „słowa «parochia, parafia, probostwo» są synonimami i oznaczają instytucję prawa kościelnego zupełnie różną od ogółu wiernych, którzy stanowią gminę parafialną (...). Słowo «parafia, probostwo» oznacza z jednej strony urząd kościelny, z drugiej zaś przywiązane do tego urzędu uposażenie (beneficium)».

Niejednokrotnie, zwłaszcza w przypadku państw modelu tzw. separacji przyjaźnej, wprowadzane jest dodatkowe udogodnienie, polegające na tym, że bądź ustawodawca państwowy przepisami prawa państwowego reguluje wyznaniową osobowość prawną w taki sposób, że wyznaniowe osoby prawne stanowią odpowiedniki struktur samej wspólnoty religijnej, a ich ustrój wewnętrzny odpowiada strukturze władz religijnych, bądź pozostawia samej wspólnocie religijnej unormowanie tych kwestii (np. na zasadzie recepcji lub w ramach autonomii statutowej). Dzięki takim rozwiązaniom umożliwia się wspólnotom religijnym działanie w obrocie prawnym z poszanowaniem ich samorozumienia.

Przy zastosowaniu tego rodzaju rozwiązań wyznaniowe osoby prawne noszą najczęściej te same nazwy, co ich odpowiedniki w strukturze wspólnoty religijnej, i wykazują duże do nich podobieństwo. Trzeba jednak podkreślić z całą mocą, że wyznaniowe osoby prawne (byty normatywne) należy odróżniać od wspólnoty religijnej i jej struktur wewnętrznych (bytów natury socjologicznej)⁷⁴³. Przykładowo osoba prawna parafia rzymskokatolicka nie powinna być utożsamiana z lokalną wspólnotą religijną – parafią rzymskokatolicką⁷⁴⁴. Parafia bowiem w znaczeniu elementu struktury wspólnoty religijnej – Kościoła Katolickiego – oznacza grupę wiernych pod kierownictwem proboszcza⁷⁴⁵, zaś parafia osoba prawna jest konstrukcją prawną, istniejącą niezależnie od wiernych z proboszczem jako jej organem⁷⁴⁶. Rozróżnienie powyższe jest istotne, albowiem utożsamianie obu tych kategorii podmiotów może prowadzić do nieporozumień⁷⁴⁷.

Podobnie należy odróżniać wyznaniowe osoby prawne (konstrukcje prawa państwowego) od osób prawnych przewidzianych w systemach norm tworzonych przez

⁷⁴³ Por. W. U r u s z c z a k, *Art. 25 ust. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Problemy interpretacyjne*, [w:] *Pro bono Reipublicae. Księga jubileuszowa Profesora Michała Pietrzaka*, red. P. B o r e c k i, A. C z o h a r a, T. J. Z i e l i Ń s k i, Warszawa 2009, s. 479-480 i tam wskazana literatura. Zob. też: A. J a n u c h o w s k i, *Uzyskiwanie...*, s. 30-31 i 35. Wydaje się odmiennie: M. P l i s i e c k i, *Wyznaniowa...*, s. 90-91.

⁷⁴⁴ W podobnym kierunku wydaje się interpretować przepisy u.s.p.g.w.ż. T. J. Zieliński, który odróżnia osobę prawną Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich od związku wyznaniowego-wspólnoty religijnej. Zob. T. J. Zieliński [w:] A. C z o c h a r a, T. J. Z i e l i Ń s k i, *Ustawa o stosunku państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Polsce. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 39-40, teza 5 i s. 61-62.

⁷⁴⁵ Por. k. 515 § 1 CIC'1983.

⁷⁴⁶ Por. art. 7 ust. 2 pkt 5 u.s.p.k.k. Ustawa ta w ogóle pomija w strukturze parafii wiernych, stając, że jedynym organem parafii jest proboszcz. W tym sensie więc całą strukturę wewnętrzną parafii tworzy wyłącznie proboszcz, wierni do niej w ogóle nie należą, w tym przypadku więc wierni w ogóle nie są substratem parafii. Bardziej zasadne jest uznanie za taki substrat majątku parafii, co zbliżałoby parafię do osób prawnych typu fundacyjnego. Parafii brak jest jednak niektórych cech dla nich charakterystycznych – takich jak w szczególności pewnego majątku początkowego (na ogół majątek parafii dopiero powstaje ze składek wiernych). Wydaje się, że na tym przykładzie widać, iż najlepszym ujęciem wyznaniowej osobowości prawnej jest uznanie jej za techniczno-prawną konstrukcję wiążącą z wyłącznie normatywnym konstruktem prawa majątkowe i niemajątkowe, który to konstrukt ma być wykorzystywany do realizacji celów i potrzeb realnie istniejącej wspólnoty religijnej (a właściwie jej części zwanej parafią, którą tworzą parafianie).

⁷⁴⁷ Zob. jeden z poprzedzających przypisów dotyczący interpretacji norm o osobowości prawnej parafii, w myśl której w razie przejścia parafian na inne wyznanie, majątek przechodzi na rzecz parafii nowego wyznania.

wspólnoty religijne, w szczególności od osób prawnych prawa kanonicznego Kościoła Katolickiego⁷⁴⁸. Tożsamość tych osób prawnych pociągałaby za sobą konieczność posiadania z natury rzeczy tych samych cech, w szczególności momentu ustania, ustroju czy takiego samego Zespołu Praw. Tymczasem osoby prawne te mogą, ale nie muszą ustać w tym samym czasie (prawo państwowe może uregulować odmiennie moment utraty osobowości prawnej, np. po likwidacji, podczas gdy prawo wspólnoty religijnej może przewidywać automatyczne ustanie osoby prawnej). W przypadku prawa kanonicznego koncepcja osoby prawnej jest zupełnie inna, gdyż osoba prawna nie posiada organów, tylko przedstawicieli, podczas gdy wyznaniowa osoba prawna musi posiadać organy. Wreszcie w systemie prawa kanonicznego dana osoba prawna może posiadać prawa, których nie posiada jej odpowiednik w systemie prawa państwowego⁷⁴⁹, oraz nie posiadać praw, które posiada wyznaniowa osoba prawna⁷⁵⁰.

Ponadto wspólnoty religijne często w ramach swojego systemu założeń teologiczno-eklezjologicznych przewidują realne istnienie bytów wchodzących w skład jej struktury organizacyjnej, a odpowiadających wyznaniowej osobie prawnej⁷⁵¹. Utożsamienie obu tych podmiotów byłoby nie do pogodzenia z wcześniej opisaną, a powodowaną względami praktycznymi koniecznością normatywnego regulowania kwestii dotyczących osób prawnych. Ten sam dylemat pomiędzy realnym pojmowaniem osób prawnych a niezbędnością uregulowania istnienia i działania osób prawnych za pomocą przepisów (wypowiedzi normatywnych) występuje również w tych prawach wewnętrznych wspólnot religijnych, które przewidują w nim także osoby prawne. Przykładowo nowsza kanonistyka postuluje rozróżnianie na gruncie prawa kanonicznego osób moralnych jako konkretnych, realnie istniejących zbiorowości lub następstw poszczególnych osób fizycznych, połączonych wspólnym celem, które można traktować jak jeden podmiot (względnie zbiór praw lub dóbr przeznaczonych na realizację określonego celu), od osób prawnych rozumianych nominalistycznie⁷⁵².

Proponowane rozróżnienie nie może być jednak rozumiane jako postulat abstrahowania przy interpretacji przepisów dotyczących wyznaniowej osobowości prawnej od istnienia wspólnot religijnych. Przy wykładni przepisów szczegółowych nie

⁷⁴⁸ Tak wydaje się również: M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 100.

⁷⁴⁹ Np. dalsze posiadanie kosztownego majątku ruchomego przez kościelną osobę prawną pomimo jego faktycznej utraty wobec dłuższego okresu przedawnienia przewidzianego prawem kanonicznym w postaci 30 lat (k. 1270 CIC'1983), który to majątek wyznaniowa osoba prawna utraciła w drodze zasiedzenia po 3 latach (art. 174 k.c.) albo w drodze nabycia przez osobę trzecią w trybie art. 169 § 1 lub 2 k.c. Zob. też: R. T. Kennedy [w:] *New commentary on the Code of Canon Law*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, New York 2000, s. 1472.

⁷⁵⁰ Np. wskutek ograniczenia zdolności kościelnej osoby prawnej do posiadania określonego rodzaju praw lub majątku (zob. np. k. 634 § 1 *in fine* CIC'1983), których to ograniczenia nie występują w przypadku wyznaniowej osoby prawnej.

⁷⁵¹ Przykładem takiego realnego traktowania struktur wewnętrznych wspólnoty religijnej jest wcześniej przytoczona definicja parafii, która zakłada istnienie pewnej wspólnoty (*universitas*) wiernych.

⁷⁵² Zob. zwłaszcza R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 154-157. Na temat nieco innego rozróżnienia, traktującego osoby prawne jako subkategorię osób moralnych – zob. H. Insański, *Osoba...*, s. 42-44 i tam wskazana literatura.

można tracić z pola widzenia, że wyznaniowe osoby prawne stanowią realizację praw wspólnoty religijnej. Pomiędzy jednak strukturami wspólnoty religijnej a odpowiadającymi im wyznaniowymi osobami prawnymi nie zachodzi tożsamość ontologiczna, lecz związek teleologiczny⁷⁵³.

Trzeba również wskazać, że w zależności od konkretnych rozwiązań ustawodawczych wyznaniowa osoba prawna może być łącznie zbieżna z odpowiadającą jej częścią struktury wspólnoty religijnej, co będzie miało miejsce zwłaszcza w sytuacji, gdy struktura wewnętrzna osób prawnych danej wspólnoty religijnej zostanie uregulowana ściśle zgodnie z jej samorozumieniem (np. poprzez właśnie takie jej unormowanie przepisami państwowymi albo uregulowanie jej w tym kształcie przez samą wspólnotę religijną na zasadzie swobody statutowej czy poprzez odesłanie do prawa wewnętrznego). Nie zmienia to jednak faktu, że natura obu tych podmiotów jest inna, w związku z czym są one od siebie różne⁷⁵⁴.

Przedstawiona koncepcja rozumienia wyznaniowej osoby prawnej jako konstrukcji państwowego prawodawstwa ma nie tylko walor poznawczy, ale także praktyczny. Pozwala bowiem rozwiązać wiele problemów związanych z funkcjonowaniem tego rodzaju osób prawnych, zwłaszcza w kontekście zasady autonomii i niezależności wspólnot religijnych⁷⁵⁵.

⁷⁵³ Stąd na omawianym wcześniej przykładzie następstwa majątkowego parafii można wskazać, że parafia-nowa osoba prawna, odpowiadająca nowej wspólnotie konwertytów (określanej także mianem parafii), jako nowo powstała osoba prawna nie jest sukcesorem pod tytułem ogólnym parafii-osoby prawnej odpowiadającej poprzednio istniejącej wspólnotie, do której należeli. Zwłaszcza że sukcesja uniwersalna wymaga szczególnego przepisu ustawy, której w prawie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej było brak. Ponieważ jednak parafia-osoba prawna ma służyć jako narzędzie do udziału w obrocie parafii-wspólnoty konkretnych wiernych (w tym zachowywaniu majątku służącego im do obrzędów religijnych, np. wybudowanej ze składek wiernych kaplicy), toteż można ewentualnie rozważać zasadność wprowadzenia odpowiedniego przepisu w zakresie sukcesji majątkowej *de lege ferenda*.

⁷⁵⁴ Pomieszczenie obu tych rodzajów podmiotów prowadzi do poważnych problemów natury teoretycznej i praktycznej, który się objawiał zwłaszcza w okresie międzywojennym. Zob. m.in. pogląd S. Dembickiego, *op. cit.*, s. 367, który rozpatrywał uprawnienia Soboru jako reprezentacji Kościoła prawosławnego jako całości w kategoriach uprawnień do działania w obrocie cywilnoprawnym, podczas gdy należało ją traktować jako reprezentację wspólnoty religijnej, a nie osoby prawnej.

⁷⁵⁵ W szczególności usuwa problem uwikłania organów państwowych w rozstrzyganie sporów dotyczących wspólnoty religijnej, gdyż ich ewentualną kognicją zostają objęte wyłącznie kwestie dotyczące osobowości prawnej. Jeśli przyjąć tożsamość wyznaniowej osoby prawnej i osoby prawa wewnętrznego (względnie wspólnoty religijnej), wówczas sąd, orzekając o tym, czy dana osoba była piastunem organu reprezentacji, wypowiadałby się z natury rzeczy na temat sprawowania funkcji o charakterze religijnym, gdyż byłyby one nie do oddzielenia od spraw związanych z wyznaniową osobowością prawną. Tym bardziej, jeśli warunkiem powołania są kompetencje o charakterze religijnym (np. wymóg określonych święceń) czy wybór przez osoby, które posiadają prawo wybierania w zależności od cech o charakterze religijnym (np. przez wszystkich ochrzczonych). Z drugiej strony utożsamienie obu rodzajów podmiotów mogłoby powodować zawołowaną skuteczność orzeczeń sądów religijnych w państwowym porządku prawnym, bowiem niewątpliwie do spraw wewnętrznych wspólnot religijnych należy usuwanie ze stanowisk o charakterze religijnym, a przy utożsamieniu tej funkcji z organem wyznaniowej osoby prawnej musiałoby się równać odwołaniu z funkcji piastuna organu. Niech za inny przykład posłuży następująca sytuacja. Istotna część danej wspólnoty religijnej zmienia założenia religijne. Z punktu wi-

Zasadniczą konsekwencją tego, że osoby prawne należy uznać za konstrukcje normatywne, jest to, że wszystkie kwestie z nimi związane muszą być uregulowane wypowiedziami normatywnymi. Konstrukcja osób prawnych funkcjonująca we współczesnym polskim prawie cywilnym, ale i większości państw zachodnich nie dopuszcza nienormowanego, samoistnego tworzenia się i obowiązywania zasad działania osób prawnych. W odniesieniu do każdego z elementów składających się na każdą z przesłanek złożenia skutecznego oświadczenia woli za osobę prawną muszą istnieć określone normami prawnymi reguły bezpośrednio wyznaczające ten element lub metareguły, normujące sposób wyznaczenia tego elementu⁷⁵⁶. Konieczność istnienia takich norm, zwłaszcza dotyczących istnienia, struktur i zasad działania osób prawnych, pozostaje w związku z faktem, że brak jest norm subsydiarnych, które mogłyby je zastąpić w braku uregulowania przez ustawodawcę kwestii dotyczących osób prawnych. W szczególności Kodeks cywilny, poza nielicznymi przepisami⁷⁵⁷, nie zawiera uregulowań dotyczących tych kwestii, co wyraża art. 33 k.c.⁷⁵⁸

dzenia teorii realistycznej konieczne jest rozstrzygnięcie, czy to nadal ta sama wspólnota religijna, której osobowość prawną uznano. W konsekwencji, jeśli jej członkowie dążą do zmiany statutu, organ musiałby rozstrzygać, czy w tym kontekście jest to dopuszczalne, a w szczególności czy w sensie ontologicznym są inną już wspólnotą (z uwagi na inny system wierzeń), a w konsekwencji czy nie powinny zarejestrować się jako nowy związek wyznaniowy. W rozstrzygnięciu kwestii zmiany statutu wyznaniowej osoby prawnej jako konstruktu prawnego organ państwowy może ograniczyć się do zbadania zachowania procedury przewidzianej w statucie, orzekając tylko o zmianie przepisów ustrojowych osoby prawnej, a nie prawa wewnętrznego wspólnoty religijnej. Podobnie w przypadku wzajemnego uznania przez obie części takiej wspólnoty religijnej, że pozostali członkowie na skutek sprzeniewierzenia się doktrynie religijnej wystąpili ze wspólnoty, w świetle teorii realistycznej niezbędne byłoby (celem ustalenia, kto ma prawo głosować w trakcie walnego zebrania członków) badanie przez organ państwowy, która z tych dwóch skłóconych ze sobą wspólnot stanowi tę, której osobowość prawną uznano, a w konsekwencji rozstrzygnięcie sporu, która z nich dopuściła się apostazji. Tymczasem w ramach przedstawionej koncepcji wyznaniowej osoby prawnej byłoby to całkowicie irrelevantne dla organu państwowego. Z powyższych przykładów wynika wręcz, że aby zachować zasadę autonomii i niezależności, konieczne jest odróżnianie wyznaniowej osoby prawnej od samej wspólnoty religijnej oraz osób prawnych jej prawa wewnętrznego i traktowanie jej jako konstrukcji prawa państwowego. Nie zmienia tego fakt, że prawodawca państwowy może szereg aspektów związanych z wyznaniową osobowością prawną uzależnić od działań wspólnoty religijnej i jej prawa wewnętrznego, w tym przewidzianej w niej osobowości prawnej. Z przykładów tych wynika również, że normy statutowe wyznaniowej osoby prawnej, choćby były nawet pozostawione samej wspólnotie religijnej do uregulowania (aby wiernie odwzorować jej strukturę wewnętrzną określoną prawem wewnętrznym), winny koncentrować się na aspektach formalnych, bez odwoływania się do przesłanek materialnych (np. w miejsce ustania członkostwa w wyznaniowej osobie prawnej wskutek apostazji normować, jaki organ usuwa członka ze struktur wyznaniowej osoby prawnej), aby uniknąć poddania ich (nawet pośrednio) pod jurysdykcję organów państwowych.

⁷⁵⁶ Przykładowo, skoro działanie za osobę prawną wymaga podania jej nazwy, to musi istnieć w porządku prawnym norma bądź wskazująca tę nazwę, bądź pozwalająca nazwę tę ustalić, np. odwołująca się do innych źródeł prawa niż powszechnie obowiązujące (choćaby statutów) albo wyznaczających procedurę, w której dochodzi do wiążącego określenia nazwy (np. uchwałę jakiegoś organu osoby prawnej lub orzeczenie organu państwowego rejestrującego).

⁷⁵⁷ Zob. zwłaszcza domniemanie chwili powstania osoby prawnej, które jednak obowiązuje jedynie, gdy przepisy szczegółowe nie stanowią inaczej.

⁷⁵⁸ Por. A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 200.

III.3. Działanie osoby prawnej

Osobowość prawna, której podstawową cechą jest zdolność prawna, a więc możliwość bycia podmiotem praw i obowiązków, byłaby w istocie nieprzydatną dodatkową konstrukcją prawną, gdyby nie zdolność do udziału w obrocie prawnym, a w szczególności zdolność do nabywania nowych praw i zaciągania nowych zobowiązań mocą czynności prawnych. Dokonywanie jednak czynności prawnych wymaga składania oświadczeń woli, które są ich immanentnym elementem. Oświadczenie woli, stanowiące zewnętrzny wyraz myśli, którego istotną składową jest materialny substrat znaku rozumianego według określonych reguł znaczeniowych, z natury rzeczy może być wywołany jedynie w świecie materialnym. Z kolei zaś zmiany w świecie materialnym (takie jak np. podpisanie umowy, podniesienie ręki podczas licytacji celem złożenia przebijającej oferty), interpretowane jako wyraz woli osoby prawnej, nie wnikając bliżej w zagadnienia natury filozoficznej i możliwości oddziaływania bytów niematerialnych na świat materialny, zasadniczo mogą być dokonywane wyłącznie przez osoby fizyczne⁷⁵⁹. Ponadto przyjęte reguły znaczeniowe pozwalające ocenić, czy mamy do czynienia z oświadczeniem woli, a jeśli tak, to jakiej treści, odnoszą się do zachowań ludzi. W konsekwencji, niezależnie od przyjmowanej teorii natury osób prawnych, a w szczególności w świetle przedstawionej wyżej koncepcji uznawania osób prawnych za konstrukcje prawne, przy pominięciu tego, czy stanowią one formy działania w obrocie podmiotów realnych, czy nie, rozwiązania wymaga kwestia składania przez osoby prawne oświadczeń woli. To zaś wiąże się z koniecznością sformułowania ogólnej koncepcji, według której zachowania osób fizycznych mogłyby realizować zdolność do czynności prawnych osób prawnych. Koncepcje te zwykle się określać mianem teorii działania osób prawnych.

III.3.1. Teorie działania osób prawnych

Zasadniczo można wyróżnić dwie główne teorie działania osób prawnych, które stanowią poniekąd kontynuację nominalistycznego bądź realistycznego ich ujmowania, tj. odpowiednio teorię przedstawicielstwa i teorię organów⁷⁶⁰. W świetle pierwszej z nich osoby prawne jako niezdolne do wywoływania zmian w świecie zewnętrznym z przyczyn naturalnych wymagają ustanowienia przedstawiciela, podobnie jak osoby fizyczne, które również z powodu stadium swojego rozwoju (np. niemowlęstwa) lub stanu psychofizycznego (np. choroby psychicznej) są uznawane przez system prawa stanowiącego za niezdolne do samodzielnego dokonywania czynności prawnych. W świetle tej teorii przedstawiciel osoby prawnej działa w cudzym imieniu, jednak skutki oświadczenia woli powstają bezpośrednio po stronie osoby prawnej⁷⁶¹.

⁷⁵⁹ Por. J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1136 i 1143-1444.

⁷⁶⁰ M. Pazdan, *op. cit.*, s. 202-203.

⁷⁶¹ K. A. Dadańska, *op. cit.*, s. 29-30. Zob. też: J. S. Langrod, *Instytucje...*, t. I, s. 164, pkt d).

Natomiast zgodnie z teorią organów, pierwotnie powstałą w ramach realistycznej teorii organicznej natury osoby prawnej Otto von Gierkego, traktującej osobę prawną na podobieństwo organizmu żywego dysponującego własną wolą, osoba prawna działa w świecie materialnym za pomocą osób fizycznych ją tworzących, będących wykonawcami tejże woli, tak jak za pomocą członków (organów) działają w świecie osoby fizyczne⁷⁶². Teorię tę najdobitniej chyba ujął F. Zoll w wielokrotnie cytowanym w literaturze⁷⁶³ fragmencie: „jak bowiem człowiek posiada organa, w których rodzą się postanowienia (mózg, serce), z których pomocą te postanowienia objawiają (usta, ręce itd.), tak i osoba prawna ma swoje organa (zarząd, przełożeni, wydziały, walne zebrania itp.), które tworzą wolę osoby prawnej, objawiają ją i wykonują⁷⁶⁴. W konsekwencji więc w świetle tej teorii działania osób prawnych, oświadczenia osób fizycznych będących organami osoby prawnej są jej własnymi działaniami, nie zaś działaniami „w imieniu”⁷⁶⁵.

W każdej więc z tych koncepcji, postrzegając z zewnątrz, oświadczenie woli w istocie składa osoba fizyczna, gdyż to ona bezpośrednio wywołuje zmiany w świecie materialnym. Jednak osoby fizyczne jako takie same są również podmiotami prawa i mogą składać oświadczenia woli za siebie. W konsekwencji powstaje zasadniczy problem wydzielenia z uniwersum wszystkich oświadczeń woli składanych przez osoby fizyczne tych, które należy przypisać osobom prawnym. W rezultacie więc niezbędne jest ustalenie kryteriów, w oparciu o które następować będzie wyróżnienie oświadczeń woli składanych za osoby prawne. Co więcej, zasady te muszą pozwalać na odróżnienie nie tylko oświadczeń woli składanych za osoby prawne od oświadczeń woli osób fizycznych składanych przez nie same (rozłączność zewnętrzna), ale także pozwalać na odróżnienie oświadczenia woli składanego za daną (konkretną) osobę prawną od oświadczeń woli składanych za wszystkie pozostałe osoby prawne (rozłączność wewnętrzna)⁷⁶⁶.

Z czysto logicznego punktu widzenia zasady te mogą być właściwie kształtowane swobodnie. Mianowicie, wprowadzenie zasady przesądzającej, które konkretne oświadczenie woli złożone zostało za którą konkretną osobę prawną, przy spełnieniu wymogów logicznych⁷⁶⁷, ze swej natury pozwala na jednoznaczne przypisanie wszystkim osobom prawnym ich oświadczeń woli⁷⁶⁸. Poprzestanie jednak wyłącznie na wy-

⁷⁶² M. Pazdan, *op. cit.*, s. 203-204.

⁷⁶³ Zob. m.in. Z. Świdorski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 379-380.

⁷⁶⁴ F. Zoll, *Prawo cywilne w zarysie*, t. I: *Część ogólna*, Kraków 1948, s. 117. Zob. też: H. Insa-dowski, *Osoba...*, s. 29.

⁷⁶⁵ R. Longchamps de Berier, *op. cit.*, s. 25. Por. K. A. Dadańska, *op. cit.*, s. 27; S. Szer, *op. cit.*, s. 206; M. Pazdan, *op. cit.*, s. 203. Zob. jednak: S. Dembicki, *op. cit.*, s. 366.

⁷⁶⁶ Zob. też J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1136 i 1162.

⁷⁶⁷ W szczególności relacja będąca zastosowaniem tego kryterium powinna cechować przeciwność, przeciwsymetryczność, przeciwpzechodność i niespójność, a przyporządkowanie będące wynikiem jej zastosowania powinno być jedno-jednoznaczne.

⁷⁶⁸ Przykładowo wprowadzenie reguły, w myśl której oświadczenie woli stanowi oświadczenie woli osoby prawnej wskazanej w treści czynności prawnej, w szczególności w umowie zawartej w zwykłej formie pisemnej, pozwala na jednoznaczne przypisanie tej osobie prawnej konkretnych oświadczeń woli. System prawny zawierający taką regułę jest, w sensie logicznym, możliwy.

mogu ustalenia przez prawo zasad pozwalających ustalić oświadczenia woli konkretnych osób prawnych prowadzi do nieakceptowalnych wyników⁷⁶⁹. W praktyce zasady te muszą spełniać dodatkowe, pozalogiczne, pragmatycznej natury kryteria.

W pierwszej kolejności należy wskazać, że ponieważ osobowość prawna jako konstrukt normatywny ma służyć bądź obecności w obrocie bytów realnych (teorie realistyczne), bądź realizacji celów osób fizycznych i ich grup (teorie fikcji), to też prawne uregulowania przypisywania oświadczeń woli czynionych przez osoby fizyczne nie mogą od nich abstrahować. Aby formę osoby prawnej podmioty wyżej wymienione wykorzystywały i to w sposób efektywny, prawo, wprowadzając przedmiotowe reguły, musi co do zasady umożliwić im wpływ na to, jakie oświadczenia woli zostaną przypisane osobie prawnej stanowiącej ich prawną formę obecności w obrocie prawnym. W przeciwnym wypadku podmioty te, pozbawione kontroli nad tym, jakie prawa i obowiązki będą powstawać po stronie osoby prawnej, nie korzystałyby z tej formy prawnego działania.

Cel ten najłatwiej osiągnąć poprzez konstrukcję uprawnienia do składania oświadczeń woli (uprawnienia do reprezentacji)⁷⁷⁰. Zasady przypisywania oświadczeń woli osobom prawnym będą się zatem opierać na przesłankach normatywnych, uzależniając uznanie danego oświadczenia za oświadczenie osoby prawnej od istnienia takiego uprawnienia, zamiast posługiwać przesłankami innej natury, przedmiotowymi (np. powstaniem określonych zdarzeń o określonych cechach) lub podmiotowymi (np. posiadaniem określonych cech fizycznych czy psychicznych osoby fizycznej). Reasumując, prawo, określając zasady uznawania konkretnych znaków urzeczywistnionych przez osoby fizyczne, powinno odwoływać się do istnienia po ich stronie takiego uprawnienia, zaś dalszą konsekwencją powyższego jest konieczność ustalenia przez prawo przesłanek przysługiwania osobie fizycznej tego uprawnienia.

Teoretycznie, przyjmując koncepcję realistyczną, prawo, określając te zasady, mogłoby się ograniczać do przesłanki ustalenia działania bytu realnego. W takim przypadku zasady przypisywania oświadczeń woli kształtowałyby się samorzutnie. Osoba prawna działałaby przez tę osobę fizyczną, przez którą chce działać zgodnie ze swoją wolą. Zasady te mogłyby się również zmieniać wraz ze zmianami samej osoby prawnej i jej woli. W tym przypadku, z uwagi na niematerialny byt osoby prawnej, fakty stanowiące o uprawnieniu do działania za osobę prawną byłyby niepostrzegalne dla innych uczestników obrotu. W istocie nie dałoby się stwierdzić, czy dana osoba fizyczna była uprawniona do złożenia konkretnego oświadczenia woli za osobę

⁷⁶⁹ W podanym powyżej przykładzie każde oświadczenie woli, z którego wynika, że zostało dokonane za daną osobę prawną, zostałoby jej skutecznie przypisane, niezależnie od tego, przez kogo byłoby składane. W istocie każda osoba fizyczna mogłaby złożyć oświadczenie woli za każdą osobę prawną, byleby zostało to w treści czynności prawnej ujawnione. W ten sposób każda osoba prawna byłaby związana oświadczeniem woli dowolnej osoby fizycznej.

⁷⁷⁰ Istnienie tego uprawnienia jest charakterystyczne dla oświadczeń woli i odróżnia je od dokonywania na rzecz osób prawnych czynności wyłącznie o charakterze faktycznym, które nie wymaga jakichś szczególnych kwalifikacji po stronie osób fizycznych je wykonujących. Zob. B. Ziemiński, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 110.

prawną. W związku z tym konieczne jest co najmniej jakieś uzewnętrznienie reguł rządzących przysługiwaniem tego uprawnienia, które stanowić będą obowiązujące w obrocie kryteria przypisywania oświadczeń woli osobie prawnej. Co więcej, reguły te powinny być tak skonstruowane, aby inni uczestnicy obrotu mogli stwierdzić, czy doszło do skutecznego złożenia oświadczenia woli osoby prawnej, z uwagi na zasady ochrony pewności obrotu i dobrej wiary. W rezultacie również przepisy prawa muszą określać przesłanki działania osób prawnych, które to przesłanki będą w sposób empiryczny dostrzegalne, nawet przy przyjęciu teorii realistycznych. Podobnie w przypadku koncepcji nominalistycznych możliwe byłoby odwołanie się do działania zgodnie z regułami ustalonymi przez same osoby fizyczne lub ich grupy dążące do realizacji danego celu poprzez formę osoby prawnej. Z tych samych względów, co wspomniane wyżej, niezbędne jest również ich uzewnętrznienie oraz spełnienie przezeń przesłanek obiektywnej poznawalności ich zrealizowania.

Ponownie więc, jak w przypadku samej osobowości prawnej, niezależnie od przyjęcia którejś z teorii istoty osób prawnych, to w przepisach prawa (wypowiedziach normatywnych) muszą się znaleźć przesłanki posiadania uprawnienia do reprezentacji⁷⁷¹. Ze względów zaś, o których mowa była wyżej, zasady te muszą być do zaakceptowania przez byty realne, względnie osoby fizyczne zamierzające realizować swoje cele poprzez osobowość prawną. To ostatnie zaś najłatwiej osiągnąć, umożliwiając w mniejszym lub większym stopniu ich ukształtowanie (przy spełnieniu wyżej opisanych warunków) samym zainteresowanym. W optymalnych warunkach może to prowadzić do takiego ich ukształtowania, aby co do zasady było ono zgodne z naturą danego bytu realnego (wypowiedzenie w przepisach prawa reguł obiektywnie rządzących działaniem osoby prawnej zgodnie z jego wolą), względnie unormowanie tych reguł przez osoby fizycznie zgodnie z ich zamiarami.

Należy jednak podkreślić, że ocena przypisania oświadczenia woli osobie prawnej będzie następować wyłącznie według ustalonych prawem zasad, jako jedyne-go kryterium, albowiem w świetle powyższego odwoływanie się do innych reguł, w szczególności woli realnie pojmowanej osoby prawnej czy też woli osób fizycznych realizujących swoje cele poprzez instytucję osoby prawnej, w praktyce nie jest możliwe⁷⁷². Dokonując w tym miejscu pewnej rekapitulacji powyższych rozważań, należy

⁷⁷¹ Por. J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1135.

⁷⁷² W rezultacie także do analizy prawnej zasad składania oświadczeń woli wystarczy analiza przepisów prawa formułujących te zasady, bez konieczności przesądzania sporu, choć istotnego i stanowiącego przejaw wielowiekowej dysputy filozoficznej między realistami a nominalistami, a koncentrującego się wokół samej natury osób prawnych. Można chociażby wskazać, że normy określające uprawnienie do działania w imieniu osób prawnych w świetle systemu prawnego mogą być skuteczne, niezależnie od ich zgodności z zasadami wynikającymi z woli osoby prawnej (przy przyjęciu koncepcji realistycznej). Tak jest również w systemie polskiego prawa cywilnego, które za działanie osoby prawnej uważa działanie piastunów organów, zgodne z procedurami i warunkami określonymi w ustawach i statutach, a więc zgodne z pewnymi wypowiedziami normatywnymi, abstrahując od natury osoby prawnej. W szczególności nawet, jeśli wolą stowarzyszenia jest działanie przez nowego prezesa zarządu (np. zgromadzeni spontanicznie wszyscy członkowie chcą jednomyślnie powołać nowego prezesa zarządu jako jedynie uprawnionego), w świetle polskiego prawa do chwili zwołania zgodnie z procedurą walnego zebrania,

stwierdzić, że zasady decydujące o uznaniu konkretnego oświadczenia woli złożonego przez osobę fizyczną za oświadczenie woli osoby prawnej powinna cechować podwójna normatywność. Po pierwsze, za oświadczenia woli osoby prawnej należy uznawać tylko oświadczenia osoby fizycznej uprawnionej do jej reprezentacji. Po drugie, uprawnienie to powinno być opisane normatywnie, a więc o jego istnieniu powinny decydować wyrażone przepisami reguły.

Reguły te dzielą się na dwie zasadnicze grupy. Pierwsza z nich określa, komu przysługuje uprawnienie do składania oświadczeń woli za osobę prawną. Powinna ona umożliwiać jednoznaczną ocenę, czy dana konkretna osoba fizyczna bądź konkretne osoby fizyczne mogą w ogóle działać za konkretną osobę prawną (kompetencja indywidualna ogólna⁷⁷³). W tym ostatnim przypadku (wielości uprawnionych) w tej grupie powinny znaleźć się także przepisy rozstrzygające, czy uprawnienie do reprezentacji będzie przysługiwać każdej z nich z osobna, czy też będzie przysługiwać im ono wspólnie, ustalając zarazem warunki, w jakich ich współdziałanie będzie stanowić oświadczenie woli osoby prawnej. Reguły tej grupy nie stanowią jeszcze uprawnienia do złożenia konkretnego oświadczenia woli, ale pozwalają wyróżnić spośród wszystkich osób fizycznych te, które mogą za daną osobę prawną działać.

Normy regulujące działanie osób prawnych nie muszą bezpośrednio wskazywać osoby fizycznej, której oświadczenia woli potencjalnie mogą być oświadczeniami danej osoby prawnej⁷⁷⁴. Z uwagi na zasadę trwałości osoby prawnej i związany z tym fakt, że osoba prawna trwa nawet pomimo braku osoby fizycznej mogącej działać za nią, bezpośrednie wskazanie indywidualnego reprezentanta jest niepraktyczne⁷⁷⁵. W rezultacie najczęściej zasady działania osób prawnych dokonują wskazania reprezentanta poprzez odwołanie się do pewnych procedur uprawniających konkretne osoby fizyczne do działania za osoby prawne. Spełnienie tych procedur czyni dopiero daną osobę fizyczną uprawnioną do działania za osobę prawną, nie przesądzając jeszcze jej

przeprowadzenia odwołania i wyboru nowego zarządu, a także zarejestrowania zmiany w Krajowym Rejestrze Sądowym, zasadniczo skuteczność zachowują oświadczenia woli starego zarządu. W rezultacie, nawet przy przyjęciu, że osoba prawna stanowi formę działania w obrocie realnego bytu, przesłanki skuteczności jej oświadczenia woli na gruncie polskiego prawa są niezależne od tego, czy koncepcja ta jest prawdziwa czy nie. Przesłanki przypisania oświadczenia woli osobie prawnej należy rozpatrywać wyłącznie na płaszczyźnie normatywnej, traktować je jako prawną konstrukcję, co wcale nie przeczy temu, że temuż konstruktowi odpowiada byt realny, którego jednak wola pozostaje bez wpływu na ocenę skuteczności danego oświadczenia woli.

⁷⁷³ W nieco innym znaczeniu pojęcia „ogólnej kompetencji do reprezentacji” używa A. Opalski, *op. cit.*, s. 215, który posługuje się nim na oznaczenie podstawowych zasad działania organu reprezentacji w odróżnieniu od zasad szczególnych. W tym ujęciu ogólna kompetencja reprezentacyjna polega np. na tym, że dwóch członków zarządu spółki może składać oświadczenia woli za spółkę. Kompetencja szczególna zaś ma miejsce wtedy, gdy oświadczenia woli dotyczące np. prawa o wartości przewyższającej 25 000,00 zł muszą być składane przez wszystkich członków zarządu.

⁷⁷⁴ Przykładowo poprzez wskazanie jej w statucie z imienia i nazwiska.

⁷⁷⁵ W podanym w poprzedzającym przypisie przykładzie w razie śmierci wskazanego w statucie reprezentanta bądź konieczności jego zmiany (np. w razie zaniedbywania swoich obowiązków czy rezygnacji przezeń z prawa działania w imieniu osoby prawnej), konieczna byłaby każdorazowa zmiana statutu.

uprawnienia do złożenia konkretnego oświadczenia woli. Można o niej mówić jako o reprezentancie, ale jeszcze nie o reprezentancie uprawnionym do dokonania danej czynności prawnej. Zespół tych cech pozwala z grona wszystkich osób fizycznych wyróżnić reprezentantów potencjalnie uprawnionych do złożenia danego oświadczenia woli. Przyjmując terminologię teorii organów, abstrakcyjnie (bez odwołania do konkretnych osób fizycznych) ujęty zespół tych cech tworzy w ramach osoby prawnej podstrukturę zwaną organem reprezentacji⁷⁷⁶.

Druga grupa reguł określa, kiedy osoba fizyczna może złożyć oświadczenie woli konkretnej treści (kompetencja indywidualna szczególna). Zasady te powinny określać, czy dana osoba fizyczna może składać wszystkie oświadczenia woli, czy tylko określonej treści. Przepisy te winny także ustalać, czy wystarcza sama wola działania takiej osoby i jej działanie do przypisania oświadczenia woli osobie prawnej, czy też istnieją jakieś dodatkowe przesłanki powstania uprawnienia do złożenia wszystkich bądź niektórych oświadczeń woli. W szczególności, czy niezbędne jest podjęcie przez inne podmioty decyzji złożenia oświadczenia woli odpowiedniej treści.

Reguły przyznające konkretnej osobie fizycznej uprawnienie do złożenia konkretnego oświadczenia woli wymagają jednak pewnego uzupełnienia, samo bowiem istnienie kompetencji do złożenia określonego oświadczenia woli jeszcze nie wystarcza. Ze względów pragmatycznych niezbędne jest uzewnętrznienie, że składając dane oświadczenie woli, konkretna osoba fizyczna działa nie za siebie, nie za inną osobę prawną, ale za daną konkretną osobę prawną. Przepisy prawa muszą więc wyznaczać także przesłanki pozwalające wyróżnić działającą osobę prawną w sposób, który umożliwi ustalenie tego faktu przez pozostałych uczestników obrotu⁷⁷⁷.

III.3.2. Koncepcja działania osób prawnych w polskim prawie cywilnym

W związku z tym, że, jak już była o tym mowa, na gruncie prawa polskiego osobę prawną należy traktować jako konstrukt normatywny, który z natury swojej samodzielnie nie może składać oświadczeń woli, przepisy prawa muszą przewidywać jakiś model jej działania w obrocie cywilnoprawnym. W polskim systemie prawa podstawową rolę w określaniu sposobu przypisywania osobie prawnej oświadczenia woli odgrywają art. 35 i 38 k.c. Zgodnie z pierwszym z powołanych przepisów powstanie, ustanie oraz ustrój osoby prawnej określają właściwe przepisy, a w wypadkach i w zakresie w tych przepisach przewidzianych organizację i sposób działania osoby prawnej reguluje także jej statut. Wedle jednej z interpretacji przez właściwe przepisy należy rozumieć przepisy rangi ustawowej⁷⁷⁸. Zarazem przyjmuje się niekiedy, że takie

⁷⁷⁶ J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1135.

⁷⁷⁷ *Ibidem*, s. 1135.

⁷⁷⁸ E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. idem, s. 89, teza 2, zd. 1; S. Rudnicki [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 160, teza 1, zd. 1.

sformułowanie art. 35 k.c. wyklucza możliwość regulowania przez statut powstania, ustroju oraz ustania osoby prawnej, ograniczając jego zakres normowania tylko do organizacji i zasad działania⁷⁷⁹.

Natomiast w świetle art. 38 k.c. osoba prawna działa przez swoje organy w sposób przewidziany w ustawie i w opartym na niej statucie. Skoro więc ustawodawca odsyła do statutu jako norm dookreślających zasady działania osób prawnych, wymaga to z kolei uregulowania zagadnień dotyczących samego statutu. W szczególności ustalenia pojęcia statutu oraz warunków, w jakich normy wyrażone w statucie uzyskują i tracą moc. Kodeks cywilny kwestii tych również nie reguluje, zatem przepisy ustaw szczegółowych winny rozstrzygać te zagadnienia.

W literaturze przedmiotu wskazuje się, iż przez statut należy rozumieć „ogół norm (postanowień prawnych), które określają zadania i środki ich realizacji przez osobę prawną, a także strukturę organizacyjną osoby prawnej, sposób reprezentacji osoby prawnej”⁷⁸⁰. W większości ustaw regulujących poszczególne formy osobowości prawnej statut to konkretny dokument zawierający normy regulujące te zagadnienia i tak również najczęściej jest rozumiany w orzecznictwie⁷⁸¹. Doktryna próbuje również formułować ogólne przesłanki mocy wiążącej statutu. Upatruje ich m.in. w niesprzeczności z ustawą⁷⁸². Co istotniejsze jednak, na przykładzie Krajowego Rejestru Sądowego, powołuje jako warunek nabycia mocy przez statut zarejestrowanie go przez sąd rejestrowy⁷⁸³.

Przytoczone przepisy Kodeksu cywilnego, pomimo pewnych wątpliwości co do ich wzajemnej relacji⁷⁸⁴, pełnią trojaką funkcję. W pierwszej kolejności wypowiadają wyżej opisaną teoretyczną koncepcję normatywnej regulacji przypisywania oświadczeń woli składanych przez osoby fizyczne osobom prawnym, nadając jej walor obowiązującego prawa. Innymi słowy, tylko zachowanie osoby fizycznej spełniające przesłanki określone przepisami prawa oraz ewentualnie statutu może być uznawane za

⁷⁷⁹ E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. i d e m, s. 89, teza 1 i 3.

⁷⁸⁰ *Kodeks cywilny z komentarzem*, t. I, red. J. Winia rz, Warszawa 1989, s. 52, teza 2 *in principio*.

⁷⁸¹ Zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2009 r., I CSK 464/08, LEX nr 511974.

⁷⁸² E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. i d e m, s. 89, teza 4, zd. 1.

⁷⁸³ *Ibidem*, s. 89, teza 4, zd. 2.

⁷⁸⁴ Przepisy te nie są ze sobą spójne, a to z kilku powodów. W świetle art. 38 k.c. mogłoby się wydawać, że istnienie statutu jest konieczne, podczas gdy z treści art. 35 k.c. wynika raczej jego fakultatywność. Ponadto art. 38 k.c. *expressis verbis* wymaga jedynie oparcia statutu na ustawie, podczas gdy art. 35 k.c. wyraźnie stanowi, że statut reguluje działanie osób prawnych tylko w sytuacji, gdy tak stanowi przepis prawa i tylko w zakresie, w jakim przepis prawa to przewiduje. Poza tym na tle art. 35 k.c. regulacje dotyczące działania osób prawnych mogą zawierać akty podstawowe, zaś zgodnie z art. 38 k.c. zagadnienie to należy do materii ustawowej. Jednym z możliwych rozwiązań tych, jak się wydaje, pozornych sprzeczności jest odwołanie się do odmiennej funkcji, jaką wydają się pełnić powołane przepisy. Art. 35 k.c. w pierwszej kolejności pełni funkcję informacyjną, wskazując, że Kodeks cywilny nie zawiera regulacji dotyczącej ustroju osób prawnych i szczegółowych zasad ich działania, lecz odsyła do innych przepisów, dodatkowo powiadamiając, że przepisy te mogą odsyłać w tym zakresie do statutów. Natomiast w przeciwieństwie do niego art. 38 k.c. wydaje się zawierać treść normatywną, przesądzając, że za działanie osób prawnych uznane może być tylko działanie jej organów podjęte w sposób przewidziany ustawą i opartym na niej statucie.

oświadczenie woli osoby prawnej. Ponadto z powyżej przytoczonego sformułowania przepisu art. 38 k.c. wynika jednoznacznie, że polski ustawodawca przyjął w odniesieniu do działania osób prawnych koncepcję teorii organów, utożsamiając działania piastunów organów (zwłaszcza organu reprezentacji) za działania osób prawnych, zamiast w świetle teorii przedstawicielskiej przypisywać skutki oświadczeń woli uznawanych w świetle systemu prawa za oświadczenia woli innych podmiotów⁷⁸⁵.

Wreszcie omawiane przepisy Kodeksu cywilnego wyraźnie wskazują, że kodeks ten nie zawiera bliższych uregulowań dotyczących przypisywania osobom prawnym oświadczeń woli składanych przez osoby fizyczne, odsyłając wyraźnie do ustaw szczegółowych i statutów. W szczególności Kodeks cywilny nie zawiera przepisów ustrojowych osób prawnych, tym samym nie wyznacza organów reprezentacji, konkretnych warunków składania przezeń oświadczeń woli czy zasad powoływania ich piastunów. Ustawodawca polski wyszedł bowiem z założenia, że szczegółowe zasady przypisywania osobom prawnym oświadczeń woli mogą różnić się w zależności od kategorii osób prawnych, jako że są one wykorzystywane do osiągnięcia różnych celów przez różne podmioty, stąd wprowadzenie jednolitych warunków uznania działania osób fizycznych za działanie osób prawnych, w szczególności ustalenie jednolitej struktury organizacyjnej (organu lub organów reprezentacji), jednolitych zasad powoływania jego piastunów czy jednolitych zasad dotyczących ewentualnych granic umocowania, nie przystawałoby do wszystkich osób prawnych⁷⁸⁶.

W związku z przytoczonym odesłaniem do przepisów szczegółowych, w zakresie ustalania szczegółowych zasad przypisywania oświadczeń woli, w przypadku wyznaniowych osób prawnych decydujące znaczenie będą mieć ustawy indywidualne oraz ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, a także wydane (ewentualnie) na ich podstawie statuty.

III.3.3. Katalog przesłanek przypisania oświadczenia woli osobie prawnej

Kodeks cywilny mimo dużego znaczenia osób prawnych przewiduje regulacje normujące je tylko w niewielkim stopniu⁷⁸⁷. Należy ubolewać, że Kodeks cywilny nie zawiera nawet najogólniejszego pozytywnego i jednoznacznego katalogu przesłanek

⁷⁸⁵ Zob. Z. Radwański, *op. cit.*, s. 148-149; S. Buczkowski [w:] F. Błażucha et al., *Kodeks...*, t. I, s. 117; A. Wypiórkiewicz [w:] H. Ciepla et al., *Kodeks...*, s. 96; K. Piasecki, *Kodeks cywilny. Księga pierwsza. Część ogólna. Komentarz*, Kraków 2003, s. 226, teza 3 oraz s. 227, teza 5, akapit pierwszy; S. Dmowski [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 163, teza 1; S. Szer, *op. cit.*, s. 206-207; E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. idem, s. 91, teza 1 *in fine*; *Kodeks...*, t. I, red. J. Winiarz, s. 54, teza 3, zd. 1; B. Ziemiąnin, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 110. Z orzecznictwa – zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 1984 r., II CR 442/84, LEX nr 8658.

⁷⁸⁶ Zob. S. Buczkowski [w:] F. Błażucha et al., *Kodeks...*, t. I, s. 106. Por. S. Szer, *op. cit.*, s. 191; E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. idem, s. 89, teza 2 *in fine*.

⁷⁸⁷ S. Szer, *op. cit.*, s. 191.

przypisywania osobom prawnym oświadczeń woli składanych przez osoby fizyczne⁷⁸⁸. Możliwe byłoby bowiem wprowadzenie do części ogólnej Kodeksu cywilnego, przy zachowaniu wspomnianej wyżej elastyczności wymaganej przy regulowaniu różnych kategorii osób prawnych, pewnych ogólnych zasad uznawania oświadczeń woli za oświadczenia woli osób prawnych.

W szczególności Kodeks cywilny mógłby *expressis verbis* uznawać za oświadczenia woli samej osoby prawnej tylko oświadczenia złożone przez osobę fizyczną (względnie osoby fizyczne) dysponującą uprawnieniem do działania za osobę prawną, którego to uprawnienia warunki powstania i zgaśnięcia określałaby ustawa oraz na warunkach i w zakresie w niej przewidzianym dodatkowo statut. Kodeks cywilny mógłby również określać, czy dopuszczalne byłoby ograniczenie tego uprawnienia ze skutkiem wobec osób trzecich, ewentualnie wprowadzenie domniemania w tym zakresie (np. że nie jest ono dopuszczalne, chyba że ustawa szczegółowa stanowiłaby odmiennie) bądź dodatkowych warunków skuteczności takich ograniczeń (np. tylko w razie ujawnienia ich w dacie dokonywania czynności w odpowiednim rejestrze). Kodeks cywilny mógłby także zawierać domniemanie sposobu działania w razie wieloosobowości organu reprezentacji (np. że każdy z piastunów jest uprawniony do samodzielnego działania lub że w braku odmiennej regulacji niezbędne jest współdziałanie wszystkich).

Wskutek braku ogólnego uregulowania takich przesłanek i pełnego odesłania w tym zakresie do ustaw szczegółowych sformułowanie odpowiedniego katalogu przesłanek warunkujących przypisanie danego oświadczenia woli osobie prawnej z konieczności musi się odbywać na podstawie wykładni istniejących przepisów Kodeksu cywilnego, jedynie związanych z omawianym zagadnieniem, oraz w drodze abstrahowania ich z konkretnych uregulowań ustaw szczegółowych (często bardzo zróżnicowanych), przy uzupełnieniu o wnioski płynące z koncepcji teoretycznych⁷⁸⁹.

Pierwszych wskazówek co do przesłanek przypisania oświadczenia woli osobie prawnej należy doszukiwać się w sformułowaniu art. 39 § 1-4 k.c. (w brzmieniu obowiązującym od 1 marca 2019 r.). Stanowi on, że jeżeli zawierający umowę jako organ osoby prawnej nie ma umocowania albo przekroczy jego zakres, ważność umowy zależy od jej potwierdzenia przez osobę prawną, w której imieniu umowa została zawarta. Ponadto druga strona może wyznaczyć osobie prawnej, w której imieniu umowa została zawarta, odpowiedni termin do potwierdzenia umowy i staje się wolna po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu. Nadto w braku potwierdzenia ten, kto zawarł umowę jako organ osoby prawnej, obowiązany jest do zwrotu tego, co

⁷⁸⁸ Nie zmieniła tego również nowelizacja Kodeksu cywilnego ustawą z dnia 9 listopada 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu wprowadzenia uproszczeń dla przedsiębiorców w prawie podatkowym i gospodarczym (Dz. U. z 2018 r., poz. 2244).

⁷⁸⁹ Niekiedy, ponieważ przepisy ustaw szczegółowych często również nie rozstrzygają jednoznacznie niektórych konkretnych problemów dotyczących warunków przypisania osobom prawnym oświadczenia woli, taki stan rzeczy prowadzi do różnych rozstrzygnięć w kwestiach szczegółowych tak w literaturze, jak i w orzecznictwie, co z kolei skutkuje niepewnością obrotu prawnego.

otrzymał od drugiej strony w wykonaniu umowy, oraz do naprawienia szkody, którą druga strona poniosła przez to, że zawarła umowę, nie wiedząc o braku umocowania lub o przekroczeniu jego zakresu. W przypadku jednostronnej czynności prawnej oświadczenie woli złożone bez umocowania lub z jego przekroczeniem jest nieważne (reguły dotyczące możliwości potwierdzenia wchodzą w grę, jeśli kontrahent osoby prawnej zgodził się na działanie bez umocowania). W świetle tych uregulowań, pomimo że nie wprowadzają one wprost katalogu warunków złożenia oświadczenia woli przez osobę prawną, należy wnosić, że warunkiem skutecznego działania za osobę prawną jest działanie na podstawie umocowania do działania za osobę prawną i w jego granicach. W przeciwnym wypadku nie dochodzi do skutecznego przypisania działania danej osoby fizycznej konkretnej osobie prawnej, a taka czynność prawna jest wadliwa i nieskuteczna (lecz może być skuteczna w przyszłości pod warunkiem jej potwierdzenia). Ponadto z brzmienia art. 39 § 1 *in principio* („jeżeli (...) jako organ osoby prawnej”) należy wnosić, że warunkiem działania za osobę prawną jest ujawnienie działania w charakterze organu danej osoby prawnej⁷⁹⁰. Nie można też pominąć, że istnieją sytuacje szczególne, w których przepisy prawa przewidują inny skutek działania osoby nieuprawnionej i takie również skutki orzecznictwo odnosi także do osób działających w sposób nieuprawniony za osoby prawne⁷⁹¹.

Pomimo trudności związanych z brakiem w Kodeksie cywilnym jednoznacznych kryteriów przypisywania oświadczeń woli osobom prawnym, wychodząc od warunku istnienia osoby prawnej (*arg. ex art. 39 § 5 k.c.*; poprzednio art. 39 § 2 k.c.)⁷⁹² jako warunku jej zdolności do czynności prawnych, na gruncie poprzedniego brzmienia

⁷⁹⁰ Poprzednie brzmienie art. 39 § 1 k.c. prowadziło do analogicznych wniosków, choć nie dotyczył *on explicate* skuteczności czynności prawnej dokonywanej za osobę prawną przez osobę fizyczną, lecz odpowiedzialności rzekomego organu (obecnie art. 39 § 3 k.c.). Uważna analiza treści tego przepisu prowadzi do wniosku, że w sytuacji, gdy brak jest umocowania, zostało ono przekroczone lub osoba prawna nie istnieje, a czynność była dokonywana w jej imieniu, nie dochodzi do skutecznego zawarcia umowy z osobą prawną, skoro osoba mająca działać za osobę prawną ma zwrócić wszystko, co otrzymała od drugiej strony w wykonaniu umowy oraz do naprawienia szkody, którą owa druga strona poniosła przez to, że zawarła umowę, nie wiedząc o braku umocowania. Nie dochodzi również do zawarcia umowy z samą osobą fizyczną działającą za osobę prawną. Zob. m.in. wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 8 listopada 1995 r., I ACr 716/95, Wokanda 1996, nr 5, poz. 49, LEX 24125.

⁷⁹¹ Mowa tu zwłaszcza o przepisach prawa wekslowego i czekowego. W świetle poglądów Sądu Najwyższego art. 8 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. Prawo wekslowe (t. jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 160), stanowiący o odpowiedzialności wekslowej rzekomego przedstawiciela, ma zastosowanie do rzekomego organu osoby prawnej. Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 1998 r., III CKN 60/98, OSNC 1999, nr 7-8, poz. 126; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2007 r., III CSK 360/06, OSNC-ZD 2008, nr A, poz. 16; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 czerwca 2008 r., V CSK 48/08, LEX nr 424395; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 2009 r., I CSK 297/08, OSNC-ZD 2009, nr 3, poz. 86, LEX nr 494004.

⁷⁹² Niektórzy autorzy jednak wskazują, że nawet jeśli formalnie osoba prawna istnieje, gdyż nie została wykreślona z rejestru, co w myśl ustawy szczegółowej stanowiłoby jej ustanie, to w braku majątku osoby prawnej lub braku przejawów jakiegokolwiek działalności osobę prawną również należy uznać za nieistniejącą. Zob. S. Buczkowski [w:] F. Błażucha et al., *Kodeks...*, s. 119.

art. 39 k.c. dość jednolicie wyróżniano w literaturze⁷⁹³ oraz orzecznictwie⁷⁹⁴ dalsze trzy grupy przesłanek skutecznego działania za osobę prawną:

- działanie w charakterze organu rozumiane w ten sposób, że osoba fizyczna działa nie w swoim własnym imieniu, lecz za osobę prawną;
- działanie osoby fizycznej piastującej funkcję organu;
- działanie musi się mieścić w kompetencji tegoż organu.

Z uwagi na kazuistyczność rozstrzygnięć sądowych wyżej wymieniony katalog przesłanek można było także sformułować w drodze wyabstrahowania każdej z nich z osobna z orzeczeń Sądu Najwyższego i sądów powszechnych, zapadłych na gruncie konkretnych uchybień i rozwijających w szczegółach każdą z tych ogólnych przesłanek⁷⁹⁵. Katalog tych przesłanek oraz dotyczący ich dorobek orzecznictwa i doktryny zachowuje co do zasady aktualność także po nowelizacji art. 39 k.c., gdyż dotyczy on głównie możliwości potwierdzenia wadliwej czynności prawnej, nie zmieniając samego katalogu przesłanek skutecznego działania za osobę prawną.

III.4. Skutek wadliwego złożenia oświadczenia woli za osobę prawną

III.4.1. Nowelizacja Kodeksu cywilnego w 2019 r.

Po nowelizacji art. 39 k.c. w 2019 r. raczej nie może już budzić wątpliwości skutek uchybienia wyżej wymienionym przesłankom skutecznego przypisania oświadczenia woli osobie prawnej. Po dniu 1 marca 2019 r. w przypadku wadliwego złożenia

⁷⁹³ Zob. Z. Radwański, *op. cit.*, s. 149; Z. Świdorski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 383; S. Buczkowski [w:] F. Błahuta et al., *Kodeks...*, s. 118. Tak wydaje się również: A. Wypiórkiewicz [w:] H. Ciepla et al., *Kodeks...*, s. 98; S. Dmowski [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 163, teza 1 *in medio*; S. Szer, *op. cit.*, s. 206; E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. idem, s. 91, teza 3, zd. 1; J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1146; M. Pazdan, *op. cit.*, s. 206. Nieco inaczej: B. Ziemiański, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 110-111.

⁷⁹⁴ Zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2002 r., II CKN 1415/00, Lex, nr 53284.

⁷⁹⁵ Zob. zwłaszcza wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 8 listopada 1995 r., I ACr 716/95; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1996 r., I CKN 22/96, OSNC 1997, nr 6-7, poz. 75, LEX 29439; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 1997 r., I CKN 130/97, LEX nr 78438; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 4 kwietnia 2000 r., I ACa 1326/99, Pr.Gosp. 2001, nr 7-8, poz. 95, LEX 47734; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 6 czerwca 2002 r., I ACa 1372/01, OSA 2004, nr 1, poz. 2, LEX 83376; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 8 maja 2003 r., I ACa 1874/01, OSA 2004, nr 9, poz. 26, LEX nr 123877; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2001 r., III CKN 984/98, LEX 301853; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2003 r., III RN 66/02, LEX nr 707523, M. Podat. 2003, nr 6, poz. 2; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 2003 r., I PK 23/03, LEX nr 602205; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2004 r., V CK 674/03, LEX nr 194109; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 lutego 2006 r., sygn. akt I CSK 18/05, LEX nr 201015; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 października 2009 r., II CSK 180/09, LEX nr 536071; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2012 r., I UK 300/11, LEX nr 1170219.

oświadczenia woli za osobę prawną (pod warunkiem ujawnienia działania w charakterze organu osoby prawnej) zachodzi nieważność (co do zasady w przypadku jednostronnych czynności prawnych) oraz tzw. bezskuteczność zawieszona czynności prawnej (w przypadku umów oraz jednostronnych czynności prawnych, o ile kontrahent rzekomego organu zgodził się na działanie bez umocowania)⁷⁹⁶. Tym samym traci na znaczeniu przedstawiony poniżej spór odnośnie do konsekwencji działania rzekomego organu. W odniesieniu jednak do oświadczeń woli składanych przed dniem 1 marca 2019 r., jako że należy je oceniać w świetle poprzedniego brzmienia art. 39 k.c. (o ile były one przedmiotem prawomocnie zakończonych postępowań sądowych w sprawach cywilnych przed dniem wejścia w życie noweli), kontrowersje pozostają i z tej przyczyny poniżej zostanie przedstawiona problematyka skutków uchybienia

⁷⁹⁶ Nie sposób pominąć trudności teoretycznych związanych z zaakceptowaniem bezskuteczności zawieszanej, która zakłada przecież istnienie i ważność czynności prawnej, jednak czasowo pozbawionej skutków. Przyjęcie tej sankcji oznacza, że ma miejsce czynność prawna osoby prawnej dokonana przez osobę niemającą do tego umocowania. Rozwiązanie takie jest trudne do zaakceptowania, w szczególności trudno przyjąć, że osoba fizyczna, której jedyny związek z osobą prawną polega na tym, że podała się ona za jej organ, mogła złożyć oświadczenie woli tej osoby prawnej. Wskazuje się jednoznacznie, że w braku zastosowania fikcji z art. 38 k.c. do żadnego działania osoby prawnej nie dochodzi, nie ma więc czynności prawnej, którą można by sanować. Tak wskazuje m.in. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 5 listopada 2003 r., I PK 23/03, który pomimo tego, że argument przezeń podnoszony wskazywałby raczej na nieistnienie oświadczenia woli, opowiedział się ostatecznie za sankcją nieważności. Por. S. Rudnicki [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 471, akapit 2 *in fine*. Ponadto, nawet gdyby przyjąć możliwość potwierdzenia, to potwierdzenie takie, stanowiące przecież oświadczenie woli, musiałoby zostać złożone przez organ reprezentacji. Zob. też B. Ziemiański, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 112, przyp. 36. W rezultacie w przypadku uchybienia przesłankom złożenia oświadczenia woli za osobę prawną (np. przy uchybieniu przesłankom wytworzenia woli wewnętrznej) potwierdzenie musiałoby zostać złożone przez ten sam organ, po którego stronie leżało uchybienie. To zaś skłania wręcz do potwierdzania czynności prawnych, celem ukrycia wadliwego postępowania, nawet w sytuacji, gdy potwierdzenie nie może zostać udzielone w braku umocowania do niego organu reprezentacji. Końcowo, odwołując się do tezy o konieczności uwzględniania przede wszystkim praktycznych aspektów postulowanej sankcji działania fałszywego organu, można wskazać, że bezskuteczność zawieszona także na tym gruncie może być oceniana negatywnie. Instytucja ta bowiem pozostawia miejsce na dokonywanie czynności prawnych przez piastunów organu reprezentacji przy wątpliwym ich umocowaniu lub wręcz jego braku, liczących na ewentualne potwierdzenie. Stanowiąc może wręcz zachętę do składania oświadczeń woli przez piastunów organów reprezentacji, niezależnie od istnienia i granic umocowania. Z tej samej przyczyny instytucja bezskuteczności zawieszanej zniechęcać może kontrahentów osoby prawnej do szczegółowego badania spełnienia przesłanek działania za osobę prawną, liczących – często w dobrej wierze – na potwierdzenie czynności, które nie następuje lub – w pewnych przypadkach – nie może nastąpić. Wyłączenie zaś możliwości potwierdzenia, jak się wydaje, działałoby mobilizująco tak na kontrahentów osoby prawnej, którzy celem uchronienia się przed pewnym niedojściem umowy do skutku drobiazgowo badaliby umocowanie organów reprezentacji, jak i na członków tych organów, którzy mogliby w niektórych przypadkach odpowiadać względem osoby prawnej za ewentualne szkody wskutek nieuzyskania korzyści płynących z takiej umowy, a wynikłych na skutek niedochowania przezeń w szczególności przesłanek wytworzenia woli wewnętrznej. W efekcie więc podmioty te motywowane w wyżej opisany sposób przyczyniałyby się do realizowania zasady praworządności, biorąc udział wyłącznie w czynnościach, w których organ reprezentacji niewątpliwie dysponowałby umocowaniem do składania oświadczenia woli za osobę prawną, a tym samym do urzeczywistniania w praktyce ochrony osób prawnych i ich majątku, przewidzianych w regulacjach statutowych również pod postacią tzw. ograniczeń reprezentacji.

przesłankom składania oświadczenia woli za osobę prawną na gruncie poprzednio obowiązującego stanu prawnego, która może stanowić przydatną w praktyce argumentację w przypadku zaistnienia sporu (główne w ramach postępowania kasacyjnego) odnośnie do oświadczeń woli złożonych przed wejściem w życie przedmiotowej nowelizacji. Przemawia za tym również dyskusyjność stosowania obecnego brzmienia art. 39 k.c. do stanów faktycznych zaistniałych przed jego zmianą, w szczególności wątpliwości co do zgodności takiego rozwiązania z zasadami *lex retro non agit* oraz demokratycznego państwa prawnego.

III.4.2. Konsekwencje działania rzekomego organu przed nowelizacją

Poniżej zostaną w pierwszej kolejności przedstawione poglądy co do skutków działania z uchybieniem przesłanek działania za osobę prawną. Odrębnie omówiono konsekwencje w przypadku dokonania czynności prawnej przez piastuna organu reprezentacji bez wymaganej zgody (innego organu tej samej osoby prawnej, innego organu innej osoby prawnej lub innego podmiotu), albowiem część autorów kwestię uzyskania zgody traktowała jako przypadek szczególny, przewidując w takim wypadku odmienne sankcje.

III.4.2.1. Nieważność bezwzględna

Przed nowelizacją Kodeks cywilny nie zawierał przepisu, który *expressis verbis* wskazywałby na przesłanki skuteczności oświadczeń woli składanych za osobę prawną, a tym bardziej nie zawierał przepisu, który by przewidywał konsekwencje ich niedochowania, rozstrzygając zwłaszcza, czy mamy wówczas do czynienia z nieważnością bezwzględną, nieważnością względną, bezskutecznością względną, ewentualnie tzw. bezskutecznością zawieszoną⁷⁹⁷. Art. 39 § 1 i 2 k.c. bezpośrednio stanowił jedynie o odpowiedzialności osób działających w imieniu osoby prawnej bez istniejącego umocowania (a więc w braku samej osoby prawnej, braku pełnienia funkcji organu reprezentacji lub braku umocowania tego organu do złożenia danego oświadczenia woli)⁷⁹⁸. Stanowiło to źródło przeciwstawnych stanowisk doktryny, a z uwagi na złożoność omawianego zagadnienia niekiedy w opracowaniach podręcznikowych ogólnie tylko twierdziło się, że takie oświadczenie woli nie wywołuje skutków prawnych⁷⁹⁹.

⁷⁹⁷ O rozróżnieniach dotyczących poszczególnych skutków wadliwości czynności prawnych – zob. szerzej m.in.: S. Szer, *op. cit.*, s. 361-366; B. Ziemiński, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 198-200 i 237-246. Poniżej rozważania zostaną ograniczone tylko do sankcji, które są prezentowane w judykaturze i literaturze przedmiotu, a to nieważności bezwzględnej, bezskuteczności zawieszanej oraz koncepcji nieistnienia czynności prawnej.

⁷⁹⁸ Por. Z. Świderski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 383.

⁷⁹⁹ Tak np. *expressis verbis* w odniesieniu do umów pisze Z. Radwański, *op. cit.*, s. 149. Niekiedy zaś w podręcznikach kierowanych głównie do studentów kierunków innych niż prawnicze w ogóle

Zdecydowana większość przedstawicieli nauki prawa cywilnego opowiadała się za przyjęciem sankcji nieważności bezwzględnej. Takie stanowisko zajmowali w szczególności S. Buczkowski⁸⁰⁰, S. Dmowski⁸⁰¹, J. Frąckowiak⁸⁰², R. Majda⁸⁰³, K. Piasecki⁸⁰⁴, S. Rudnicki⁸⁰⁵, S. Szer⁸⁰⁶ oraz A. Wypiórkiewicz⁸⁰⁷. Ich osąd, jak się wydaje, podzielali: P. Księżak⁸⁰⁸, M. Pyziak-Szafnicka, W. Robaczyński oraz M. Kawecka-Stępień⁸⁰⁹. W odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych taką konsekwencję postulował M. Krzemiński⁸¹⁰. Stanowisko to przez lata dominowało również w orzecznictwie⁸¹¹, a jego skutkiem była konieczność ścisłego odróżniania sytuacji rzekomego pełnomocnika od rzekomego organu wobec odmiennej sankcji⁸¹².

pomija się problem wadliwości oświadczeń woli osób prawnych jako taki, co ma uzasadnienie w tym, że jest to zagadnienie ściśle prawnicze, wymagające właściwej, prawniczej aparatury pojęciowej – zob. m.in. *Zarys prawa*, red. J. Kuciński, Warszawa 2012, s. 250.

⁸⁰⁰ S. Buczkowski [w:] F. Błażucha et al., *Kodeks...*, t. I, s. 119.

⁸⁰¹ S. Dmowski [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 163, teza 1, akapit 2.

⁸⁰² J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1147 i 1154. Warto jednak dodać, że autor, choć opowiada się za nieważnością, podobnie jak E. Gniewek (zob. niżej), twierdzi, że „wola w ogóle nie została objawiona, gdyż z normatywnego punktu widzenia brak było przesłanek dla uznania, że jakiegokolwiek oświadczenie woli zostało złożone”. Ten sam argument więc u obu przywoływanych autorów prowadzi do odmiennych wniosków, co jednak daje się łatwo wytłumaczyć naturą nieważności bezwzględnej i tzw. nieistniejących czynności prawnych, których wspólnym elementem jest brak wywołania zamierzonych skutków. Z tego punktu widzenia czynność prawna bezwzględnie nieważna „nie istnieje” w obrocie prawnym, a pomiędzy oboma stanowiskami właściwie nie zachodzą praktycznie doniosłe różnice (por. też niżej).

⁸⁰³ R. Majda [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 670, teza 36, zd. 3 i 4. Por. jednak *ibidem*, s. 671, teza 36, zd. 10 oraz teza 37.

⁸⁰⁴ K. Piasecki, *Kodeks...*, s. 229, teza 2, co wynika przede wszystkim z jego stanowiska o niedopuszczalności potwierdzenia czynności wadliwego reprezentanta osoby prawnej. Należy jednak zauważyć, że wymieniony autor tezę o braku możliwości potwierdzenia sformułował głównie w odniesieniu do ograniczenia umocowania, o którym była mowa w uchylonym obecnie art. 36 k.c., a dotyczącym tzw. specjalnej zdolności prawnej.

⁸⁰⁵ S. Rudnicki [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 471, akapit 2 *in fine*.

⁸⁰⁶ S. Szer, *op. cit.*, s. 208, teza 3.

⁸⁰⁷ A. Wypiórkiewicz [w:] H. Ciepla et al., *Kodeks...*, s. 98.

⁸⁰⁸ P. Księżak [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 588, teza 34, pkt 4.

⁸⁰⁹ M. Pyziak-Szafnicka, W. Robaczyński, M. Kawecka-Stępień, *Elementarny kurs prawa cywilnego*, Warszawa 2012, s. 48. Tak również inne opracowania zbiorowe bez wyraźnego wskazania autorstwa poszczególnych tez – np. *Kodeks...*, t. I, red. J. Winia rz, s. 55, teza 1; B. Ziemi anin, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 112.

⁸¹⁰ M. Krzemiński, *Znaczenie...*, s. 27.

⁸¹¹ Zob. m.in. wyrok z dnia 26 sierpnia 1999 r., III CKN 682/98, Wokanda 1999, nr 11, poz. 5, M. Prawn. 2000, nr 1, poz. 6, Biul. SN 1999, nr 11, poz. 11, LEX nr 452804; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2004 r., I CK 54/03, OSNC 2005, nr 2, poz. 35, Wokanda 2004, nr 9, poz. 2, Biul. SN 2004, nr 6, poz. 7, M. Prawn. 2004, nr 20, poz. 947, LEX nr 108160; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2004 r., III CZP 35/04, OSNC 2005, nr 7-8, poz. 125, Prok. i Pr.-wkł. 2005, nr 2, poz. 35, Biul. SN 2004, nr 7, poz. 7, Wokanda 2004, nr 10, poz. 10, LEX nr 112849.

⁸¹² Znaczenie dokładnego oznaczenia charakteru, w jakim osoba fizyczna składa oświadczenie woli, które ma rodzić skutki po stronie osoby prawnej, podkreśla zwłaszcza wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2003 r., III RN 66/02.

W braku wyraźnego postanowienia Kodeksu cywilnego o sankcji nieważności w omawianym przypadku upatrywano jej w art. 58 k.c., przewidującym nieważność czynności prawnej sprzecznej z ustawą w powiązaniu z art. 38 k.c.⁸¹³ (względnie w powiązaniu z art. 39 k.c.⁸¹⁴ albo wręcz samodzielnie z tego ostatniego przepisu⁸¹⁵). W istocie sprzeczność z ustawą, a to art. 38 k.c. i/lub art. 39 k.c., w powiązaniu z jednoznacznie treścią art. 58 k.c., przewidującym w tym przypadku nieważność, wydawała się najpoważniejszym argumentem zwolenników tego stanowiska. Zastosowanie jednak art. 58 § 1 k.c. do sytuacji braku umocowania zostało zakwestionowane przez przeciwników nieważności, którzy podnosili, iż przepis ten ma zastosowanie jedynie w razie niezgodności treści lub celu czynności prawnej z ustawą, a nie w każdym przypadku naruszenia przepisu ustawy⁸¹⁶. Twierdzono, że brak jest przepisu, który przewidywałby sankcję nieważności czynności rzekomego organu⁸¹⁷, pozostawiając w tym zakresie lukę, której nie należy wypełniać sankcją nieważności, wymagającą wyraźnej podstawy ustawowej.

Porównując obie te argumentacje, wydaje się, że nie można było *a limine* odrzucać wywodzenia sankcji nieważności z treści art. 38 k.c. w zw. z art. 58 k.c. Po pierwsze art. 58 k.c. nie stanowi o sprzeczności „treści” czynności prawnej, ale o sprzeczności czynności prawnej jako takiej. Pomijając powyższe, można i tak przyjąć, że kwestia przypisania oświadczenia woli osobie prawnej należała do treści czynności prawnej w rozumieniu art. 58 k.c., albowiem treść czynności prawnej obejmuje nie tylko stronę przedmiotową (np. przedmiot świadczenia), ale także podmiotową, tj. czy dane oświadczenie woli może być złożone ze względu na kwalifikację podmiotu czynności prawnej (w szczególności, czy zostały spełnione ustawowe przesłanki przypisania mu tego oświadczenia woli)⁸¹⁸.

Ponadto można wręcz zaryzykować stwierdzenie, że przypisanie osobie prawnej oświadczenia woli złożonego przez osobę niebędącą należycie umocowanym (w świetle ustawy i/lub statutu) organem było i jest oczywiście sprzeczne z treścią

⁸¹³ A. Wypiórkiewicz [w:] H. Ciepła et al., *Kodeks...*, s. 98. Zob. też wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 2003 r., I PK 23/03; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2009 r., I CSK 464/08; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 1999 r., III CKN 682/98.

⁸¹⁴ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 października 2009 r., II CSK 180/09; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 9 marca 2011 r., I ACa 33/11, LEX nr 1001350.

⁸¹⁵ Zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2004 r., III CZP 35/04; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2004 r., I CK 54/03; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 8 maja 2003 r., I ACa 1874/01.

⁸¹⁶ Tak np. Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z 14 września 2007 r., III CZP 31/07, OSNC 2008, nr 2, poz. 14, Prok. i Pr.-wkł. 2009, nr 2, poz. 42, OSP 2008, nr 5, poz. 56, Biul. SN 2007, nr 9, poz. 7, Pr.Bank. 2008, nr 1, poz. 11, M. Prawn. 2008, nr 2, poz. 89, LEX nr 298667, jednak bez przedstawienia uzasadnienia dla takiego ograniczenia zastosowania art. 58 k.c.

⁸¹⁷ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2012 r., I UK 300/11.

⁸¹⁸ Przykładowo, oświadczenie woli złożone nawet przez umocowanego pełnomocnika osoby prawnej w ramach czynności z samym sobą jest uznawane za sprzeczne z art. 108 k.c. i z mocy art. 58 k.c. nieważne. Zob. m.in. uchwała Sądu Najwyższego w składzie siedmiu sędziów o mocy zasady prawnej z dnia 30 maja 1990 r., III CZP 8/90, OSNCP 1990, nr 10-11, poz. 124, LEX nr 3573.

art. 38 k.c.⁸¹⁹ Natomiast należy się zgodzić, że trudno upatrywać podstawy nieważności w sprzeczności czynności prawnej fałszywego organu z art. 39 § 1 i 2 k.c., regulującym przed nowelizacją odpowiedzialność fałszywego organu⁸²⁰.

Kolejny argument zwolenników nieważności stanowił brak podstaw (teoretycznych i prawnych) do konwalidowania czynności dokonanych przez nieumocowaną osobę działającą w charakterze organu. Zgodnie bowiem z teorią organów, jeśli w braku umocowania nie ma działania osoby prawnej, nie ma czego sanować⁸²¹, zaś jedynymi przepisami odnoszącymi się bezpośrednio do kwestii braku umocowania do działania za osobę prawną były art. 38 i art. 39 k.c.⁸²², a nie ulegało wątpliwości, iż nie zawierały one w swej treści możliwości sanowania takiego braku⁸²³.

Poszukując uzasadnienia dla uznania sankcji nieważności, można było się również odwoływać do wykładni historycznej, a w szczególności do treści art. 36 k.c. (obecnie uchylonego)⁸²⁴. Choć przepis ten również wyraźnie nie stanowił o nieważności jako sankcji braku spełnienia przesłanek skutecznego złożenia oświadczenia woli za osobę prawną, z jego treści można było próbować sankcję taką wywieść. Mianowicie stanowił on, iż co do zasady zdolność prawna osób prawnych nie obejmowała praw i obowiązków wyłączonych przez ustawę lub statut oraz tych, które nie są związane z zakresem zadań danej osoby prawnej. Co najistotniejsze jednak, omawiany przepis zastrzegał, że ograniczenie to nie wpływa na ważność czynności prawnej, chyba że druga strona wiedziała, iż czynność dotyczy takich praw lub obowiązków⁸²⁵. Stąd możliwa była argumentacja, że ustawodawca miał na myśli nieważność, regulując przesłanki działania osób prawnych, skoro w przypadku jednej z tych (ówcześnie) przesłanek przewidział wyjątek ograniczający zastosowanie tejże przesłanki, zastrzegając zarazem, że w ramach tego wyjątku, jej niespełnienie nie prowadzi do nieważności⁸²⁶.

⁸¹⁹ Wskazuje na to podawanie w literaturze braku umocowania do działania za osobę prawną w charakterze jej organu reprezentacji jako przykładu sprzeczności z ustawą w rozumieniu art. 58 § 1 k.c. Zob. P. Księżak [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 588, teza 34, pkt 4.

⁸²⁰ Ponadto, wywodzenie nieważności ze sprzeczności wyłącznie z treścią art. 39 k.c. przy pominięciu art. 38 k.c. prowadziłyby do wniosku, że nieważność zachodziła tylko w przypadku umów, albowiem do nich ograniczała się ówczesna treść art. 39 § 1 i 2 k.c. Z drugiej zaś strony, jeśli przyjąć, że nieważność wynika ze sprzeczności z art. 38 k.c., to wywodzenie jej z treści art. 39 k.c. było już niepotrzebne.

⁸²¹ S. Rudnicki [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 471, akapit 2 *in fine*.

⁸²² Tak: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 1997 r., I CKN 130/97.

⁸²³ S. Dmowski [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 166, teza 6 *in medio*. Por. S. Szer, *op. cit.*, s. 208, teza 3; J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1147.

⁸²⁴ Uchylenie przedmiotowego przepisu miało również istotne znaczenie dla wyznaniowych osób prawnych, wpływało bowiem na sposób i zakres zgodnego z prawem działania w obszarach niezwiązanych bezpośrednio z realizacją wolności religijnej. W szczególności po jego uchyleniu oczywiście dopuszczalna okazała się możliwość prowadzenia działalności gospodarczej przez wyznaniowe osoby prawnej – zob. M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe...*, s. 277.

⁸²⁵ Por. S. Szer, *op. cit.*, s. 201-202; J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1142-1143; *Kodeks...*, t. I, red. J. Winiarz, s. 52-53.

⁸²⁶ Trzeba w tym miejscu również wskazać, że orzecznictwo zapadłe na gruncie przedmiotowego artykułu również upatrywało w sformułowanej w jego treści przesłance, tzw. specjalnej zdolności prawnej osób prawnych, sankcję nieważności. Zob. w szczególności: wyrok Sądu Najwyższego z dnia

Warto także odnotować rzadkie, aczkolwiek niezwykle cenne argumenty natury celowościowej. Sąd Najwyższy w jednym ze swoich orzeczeń podkreślił, że uznanie nieistnienia skutku umowy wobec osoby prawnej w braku kompetencji do działania za nią może „być odczytane, jako wyraz woli ustawodawcy zabezpieczenia bardziej interesu osoby prawnej wadliwie reprezentowanej, aniżeli interesu jej partnera nieświadomego braku należytego umocowania osób fizycznych wchodzących w skład organu osoby prawnej”⁸²⁷. Ta linia argumentacji zakładała, że osoba prawna ze swej istoty jest słabszym podmiotem prawa cywilnego, albowiem jako taka, bez udziału osób fizycznych, nie może bronić swoich praw w przypadku braku należytego umocowania do działania za nią w charakterze jej organu. W szczególności jest narażona na działanie piastuna organu reprezentacji, który wbrew procedurom wytworzenia woli wewnętrznej dokona z jej pokrzywdzeniem czynności prawnej. W takim przypadku reakcja osoby prawnej często nie mogłaby nastąpić w czasie odpowiednim, narażając osobę prawną na nieodwracalne szkody⁸²⁸. Stąd wydaje się rozsądne założenie ustawodawcy, aby poprzez sankcje nieważności czynności prawnej dokonanej bez umocowania do działania za osobę prawną, zmotywować kontrahenta osoby prawnej, zainteresowanego ważnością czynności prawnej, do badania istnienia tego umocowania, co w praktyce, pośrednio, wymuszałoby również spełnienie tych przesłanek, albowiem kontrahenci niepewni skuteczności czynności prawnej albo odmawialiby zawarcia umowy (względnie jej wykonania), albo warunkowali te działania spełnieniem wszystkich przesłanek powstania umocowania.

III.4.2.2. Bezskuteczność zawieszona

Mniejszościowe stanowisko przyjmowało bezskuteczność zawieszoną, postulując możliwość potwierdzenia wadliwego oświadczenia woli. W razie późniejszego potwierdzenia czynność prawna miała być ważna *ex tunc*, a w jego braku lub wobec upływu terminu wyznaczonego przez drugą stronę do jej potwierdzenia miała się ona stawać bezskuteczna bezwzględnie (nieważna)⁸²⁹. Na uzasadnienie tego poglądu podnosiło się, że istnieje luka w przepisach k.c., którą można wypełnić, stosując zasadę analogii. Brak określenia w art. 39 k.c. sankcji miał oznaczać pozostawienie przez ustawodawcę sądom jej określenie⁸³⁰. Analogię widziano w bliskim podobieństwie

22 listopada 1977 r., II CR 404/77, LEX nr 8030, oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 grudnia 1982 r., IV CR 510/82, OSP 1984, nr 4, poz. 83, LEX nr 5176.

⁸²⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 1999 r., III CKN 682/98.

⁸²⁸ Tak byłoby w szczególności w przypadku torpedowania działań innych organów lub ich piastunów przez zainteresowanego tym piastuna organu reprezentacji, zwłaszcza jeśli wziąć pod uwagę konieczność odwołania takiego niesumiennego piastuna organu reprezentacji przez organ kolegiálny liczny, a rzadko zbierający się na obrady. Nie wspominając już, że nieraz organ reprezentacji jednocześnie pełniący funkcje wykonawcze przygotowuje takie obrady, co może w skrajnych przypadkach prowadzić do długotrwałej niemożliwości obrony praw osoby prawnej.

⁸²⁹ Tak m.in. S. Grzybowski [w:] *System...*, t. I, red. i d e m, s. 375.

⁸³⁰ Tak: Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 14 września 2007 r. Zob. też wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 2007 r., V CSK 278/06, LEX nr 467478.

sytuacji rzekomego organu i rzekomego pełnomocnika (art. 103 k.c.)⁸³¹. Przeciwnicy bezskuteczności zawieszanej wskazywali jednak na istotne różnice, a w szczególności to, że działanie organu stanowi samo działanie osoby prawnej, nie jest zaś działaniem w jej imieniu przez inny podmiot⁸³². Replikowano, że różnice są mniejsze niż podobieństwa i nie są na tyle istotne, by uniemożliwić stosowanie analogii⁸³³. Nadto na poparcie bezskuteczności zawieszanej podnoszono szereg dodatkowych argumentów: prawno-porównawczych⁸³⁴, stosowanie analogii w innych przypadkach⁸³⁵ czy porównań z innymi regulacjami polskimi (np. art. 17 k.s.h.⁸³⁶ i art. 17a ust. 2 ustawy o zasadach wykonywania uprawnień przysługujących Skarbowi Państwa⁸³⁷).

Zdaniem zwolenników bezskuteczności zawieszanej również względy natury teleologicznej i praktycznej przemawiają za tą sankcją, wskutek czego należy abstrahować od założeń teoretycznych dotyczących działania osób prawnych. Sąd Najwyższy w jednym ze swych orzeczeń zauważył wręcz, iż przy rozważaniu przedmiotowego zagadnienia pierwszeństwo należy przypisywać praktycznym konsekwencjom, a nie „logicznym konsekwencjom teoretycznych konstrukcji”⁸³⁸, choć nie zostało w uzasadnieniu bliżej opisane, o jakie konsekwencje praktyczne może chodzić i dlaczego mają być one lepsze od wniosków płynących z teoretycznej konstrukcji działania

⁸³¹ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2012 r., I UK 300/11. Zob. też wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 2009 r., I CSK 297/08; uchwała Sądu Najwyższego w składzie siedmiu sędziów z dnia 14 września 2007 r., III CZP 31/07; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 2007 r., V CSK 278/06.

⁸³² Zob. S. Rudnicki [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 471, akapit 2 *in principio*; J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1147; B. Ziemiannin, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 112, przyp. 36. Z orzecznictwa – zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 2003 r., I PK 23/03; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2004 r., V CK 674/03; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2004 r., I CK 54/03. Inne różnice wskazuje także m.in. J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1146 oraz M. Pazdań, *op. cit.*, s. 207.

⁸³³ Tak: Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z 14 września 2007 r., III CZP 31/07; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 2007 r., V CSK 278/06.

⁸³⁴ Podnosi się mianowicie, że zarówno niemieckie, jak i szwajcarskie prawo dopuszcza stosowanie w sprawach nieuregulowanych przepisów o przedstawicielstwie (w przypadku Niemiec § 177 BGB; w przypadku Szwajcarii art. 38 kodeksu zobowiązań) do działania w charakterze organu osoby prawnej, w szczególności dopuszcza stosowanie bezskuteczności zawieszanej do czasu potwierdzenia czynności. Argument ten pada w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 14 września 2007 r., III CZP 31/07.

⁸³⁵ Tak: Sąd Najwyższy w powoływanej uchwale z dnia 14 września 2007 r., III CZP 31/07. W szczególności chodzi tu o stosowanie art. 108 k.c. *per analogiam* do sytuacji, gdy ta sama osoba fizyczna występuje po obu stronach czynności prawnej bądź, działając jako ona sama, działa zarazem za osobę prawną będącą drugą stroną czynności prawnej, albo gdy reprezentuje naraz różne osoby prawne będące stronami takiej czynności jako piastun ich organu reprezentacji. O dopuszczalności stosowania tego przepisu w przypadku organów osób prawnych – zob. uchwała Sądu Najwyższego o mocy zasady prawnej z dnia 30 maja 1990 r., III CZP 8/90. Ten ostatni pogląd jest również podzielany w doktrynie – zob. m.in. K. Piasecki, *op. cit.*, s. 228, teza 9.

⁸³⁶ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (t. jedn. Dz. U. z 2019 r., poz. 505 z późn. zm.).

⁸³⁷ Ustawa z dnia 28 sierpnia 1996 r. o zasadach wykonywania uprawnień przysługujących Skarbowi Państwa (Dz. U. z 1996 r., Nr 106, poz. 493 z późn. zm.).

⁸³⁸ Zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 14 września 2007 r., III CZP 31/07.

osoby prawnej. Wskazuje się, że sankcja bezskuteczności zawieszanej wystarczająco chroni tak interesy osoby prawnej, jak i jej kontrahenta oraz służy bezpieczeństwu obrotu (np. wyklucza kwestionowanie czynności przez jej kontrahenta⁸³⁹).

Nie mniej poważne były argumenty przeciwko bezskuteczności zawieszanej. Zasadniczy z nich opierał się na tym, że bezskuteczność zawieszona, podobnie jak nieważność, wymaga wyraźnego przepisu ustawy. Co więcej, jest to sankcja szczególna, której nie można domniemywać i która nie powinna być stosowana przez analogię. W tym kontekście warto więc podnieść, że ogólną sankcją prawa cywilnego w przypadku sprzeczności z ustawą jest nieważność (art. 58 § 1 k.c.). Zwolennicy nieważności podkreślali, iż jedynymi przepisami odnoszącymi się bezpośrednio do kwestii braku umocowania do działania za osobę prawną są artykuły 38 i 39 k.c.⁸⁴⁰, a nie ulega wątpliwości, iż przepisy te nie zawierały możliwości potwierdzenia⁸⁴¹. Podnosili oni również, że skoro w art. 39 k.c. nie przewidziano możliwości potwierdzenia umowy w przeciwieństwie do art. 103 k.c. (pomimo że stanowił on jego odpowiednik), to przy odwołaniu się do teorii racjonalnego ustawodawcy musiało to prowadzić do przyjęcia, że jego zamiarem było rozróżnienie skutków działania przedstawiciela rzekomego i rzekomego organu⁸⁴². Niektórzy autorzy wskazywali wręcz, że art. 39 k.c. nie zawiera możliwości potwierdzenia czynności „ze względów oczywistych”⁸⁴³. Argumentowi temu z kolei sprzeciwiali się zwolennicy bezskuteczności zawieszanej, podnoszący, że pominięcie odpowiednika art. 103 § 1 i 2 k.c. nie oznaczało, że ustawodawca chciał w przypadku organów nieważności bezwzględnej⁸⁴⁴.

III.4.2.3. Nieistnienie czynności prawnej

Prócz wyżej zaprezentowanych dwóch głównych stanowisk co do sankcji uchybienia przesłankom działania osoby prawnej nie sposób pominąć stanowiska E. Gniewka, który uznawał czynność prawną rzekomego organu za nieistniejącą⁸⁴⁵. Koncepcja ta opierała się na oczywistym fakcie, że w braku zastosowania fikcji z art. 38 k.c., co ma miejsce w przypadku uchybienia przesłankom działania osoby prawnej, brak jest jakichkolwiek podstaw do przyjęcia, że osoba prawna złożyła jakiekolwiek oświadcze-

⁸³⁹ Tak Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 14 września 2007 r., III CZP 31/07.

⁸⁴⁰ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 1997 r., I CKN 130/97.

⁸⁴¹ S. Dmowski [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 166, teza 6 *in medio*. Por. S. Szer, *op. cit.*, s. 208, teza 3; B. Ziemanin, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 112, przyp. 36.

⁸⁴² S. Rudnicki [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 471, akapit 2 *in principio*. Z orzecnictwa – zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1996 r., I CKN 22/9; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2004 r., V CK 674/03. Zob. też: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2001 r., III CKN 984/98. Podobnie: wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 4 kwietnia 2000 r., I ACa 1326/99; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 6 czerwca 2002 r., I ACa 1372/01; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2004 r., I CK 54/03.

⁸⁴³ Tak: S. Buczkowski [w:] F. Błażucha et al., *Kodeks...*, s. 113.

⁸⁴⁴ Zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 14 września 2007 r., III CZP 31/07; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 2007 r., V CSK 278/06.

⁸⁴⁵ Zob. E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. i d e m, s. 91, teza 3 *in medio* oraz s. 95, teza 1.

nie woli. Wniosek taki czasami podzielało również orzecznictwo, aczkolwiek z bliżej niewyjaśnionych względów częściej opowiadało się ono za nieważnością⁸⁴⁶.

Przeciwnicy tego poglądu negowali w ogóle kategorię czynności prawnych nieistniejących⁸⁴⁷. Inni podnosili, że koncepcję nieistniejących czynności prawnych należy odnosić jedynie do takich stanów faktycznych, w których nie sposób doszukać się oświadczenia woli⁸⁴⁸. Z tym ostatnim zarzutem trudno się jednak było zgodzić. Do podstawowych cech każdego oświadczenia woli należy jego podmiot i jego treść. Niewątpliwie podmiotem oświadczenia woli złożonego przez osobę nieumocowaną należycie do działania za osobę prawną nie może być osoba prawna, gdyż byłby to wniosek *contra legem*, a to wbrew art. 38 k.c. Skoro więc działanie takiej osoby nie było działaniem osoby prawnej, musiałoby być działaniem tej osoby fizycznej jako takiej, gdyż nie działa fikcja z art. 38 k.c. Decydujące jest więc rozstrzygnięcie, do jakiej kategorii działań osoby fizycznej takie działanie można zaliczyć. Z pewnością nie było to działanie dokonywane w jej własnym imieniu, albowiem wówczas skutki czynności prawnej powstałyby po jej stronie. Nie było to również działanie w imieniu cudzym, gdyż osoba fizyczna miała działać jako organ osoby prawnej, a nie jako jej przedstawiciel (chyba że przyjąć teorię przedstawicielstwa statutowego). Skoro więc czynność prawna nie została dokonana ani w imieniu własnym, ani w imieniu cudzym, ani nie ma zastosowania fikcja, że była to czynność prawna innego podmiotu (osoby prawnej), to pozostaje uznanie tej czynności prawnej za nieistniejącą⁸⁴⁹.

Za przedmiotowym stanowiskiem przemawiały konsekwencje teorii woli, teorii organów i teorii czynności prawnych. Skoro bowiem nie było woli osoby prawnej do podjęcia jakiegokolwiek działania, którą wytwarzają jej organy (na skutek braku dochowania procedur jej wytworzenia), to trudno uznać, że jakaś wola mogła zostać uzewnętrzniona. Z istoty oświadczenia woli wynika, że zachodzi ono, gdy istnieje wola, która ma być uzewnętrzniona⁸⁵⁰. W braku więc wytworzenia woli wewnątrz-

⁸⁴⁶ Zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 2003 r., I PK 23/03.

⁸⁴⁷ S. Sz e r, *op. cit.*, s. 361. Warto jednak wskazać, że w obecnym stanie prawnym wprost ustawodawca mówi o czynnościach prawnych nieistniejących i to w przypadku uchwał osób prawnych – zob. przykładowo art. 42 § 9 ustawy z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (t. jedn. Dz. U. z 2018 r., poz. 1285 z późn. zm., u.p.sp.).

⁸⁴⁸ Tak. m.in. Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 14 września 2007 r., III CZP 31/07.

⁸⁴⁹ Tytułem uzupełnienia można dodać, że alternatywą byłoby również uznanie czynności prawnych dokonywanych w charakterze organu bez umocowania za czynność prawną swoistego rodzaju, niemającą swojego odpowiednika w systemie prawa cywilnego. W razie istnienia umocowania zachodziłaby fikcja z art. 38 k.c., w razie zaś nieistnienia umocowania czynność prawna by była, ale niejako „zawieszona w próżni”, bez podmiotu, który byłby jej autorem. Takie efemeryczne rozwiązanie (oświadczeń woli bezpodmiotowych) należy odrzucić. Wydaje się, że w tym duchu wypowiada się również J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Sa f j a n, t. I, s. 1150, który twierdzi, że w sytuacji, gdy osoba fizyczna działa w charakterze piastuna organu reprezentacji, w sensie prawnym w ogóle nie jest osobą.

⁸⁵⁰ Por. S. Sz e r, *op. cit.*, s. 310-311. Szczególne przypadki, gdy mimo braku woli wywołania skutków prawnych, jednak są one wywoływane (np. na skutek nieznanomości reguł znaczeniowych), nie dotyczą omawianej sytuacji.

nej, na gruncie analogii działania osoby prawnej i osoby fizycznej, działanie organu reprezentacji lub innego podmiotu nie może być co do zasady uważane za działanie osoby prawnej.

III.4.2.4. Wymóg zgody jako przypadek szczególny

Wśród elementów procedur wytworzenia woli wewnętrznej można wyróżnić dwie zasadnicze kategorie. Pierwszą z nich stanowią przesłanki jej powstania niezwiązane bezpośrednio z samymi procesami decyzyjnymi. Należą do nich m.in. wymóg powiadomienia o zamiarze dokonania czynności prawnej czy wcześniejszej wyceny sprzedawanej rzeczy. Najczęściej jednak spotykaną kategorią powstania upoważnienia dla organu reprezentacji do dokonania czynności prawnej jest kwestia wyrażenia zgody przez inny organ tej osoby prawnej⁸⁵¹, organ innej osoby prawnej bądź inny podmiot prawa – inną osobę fizyczną lub prawną. Ten rodzaj elementów można określić mianem przesłanek woluntatywnych, albowiem ich spełnienie nie zależy od dokonania określonych czynności, ale decyzji innych podmiotów prawa (lub organów), która może być bądź pozytywna, bądź negatywna, i w zależności od niej albo uprawnienie do złożenia konkretnego oświadczenia woli powstanie, albo nie⁸⁵².

Przesłanki woluntatywne mają przede wszystkim na celu umożliwienie wpływu szerszego grona podmiotów na działanie osoby prawnej, bowiem z reguły, ze względów natury praktycznej, bieżące działanie osoby prawnej jest realizowane przez organy o mniejszej liczebności. Przepisy ustrojowe przewidują rozwiązania w postaci przesłanek woluntatywnych, albowiem bieżąca działalność wymaga szybszego podejmowania decyzji i zwiększonej efektywności działań, podczas gdy udział znacznej liczby osób w podejmowaniu decyzji znacząco przedłuża i komplikuje proces podejmowania decyzji. Z tych przyczyn przepisy ustrojowe najczęściej jedynie w przypadku poważniejszych decyzji przewidują w procedurach wytworzenia woli wewnętrznej udział innych, liczniejszych organów lub innych podmiotów. Najczęściej udział ten właśnie jest realizowany poprzez wprowadzenie wymogu uzyskania dodatkowej zgody na czynność prawną, co do której została już podjęta pozytywna decyzja o jej dokonaniu przez organ prowadzący zarząd bieżący. Warto również dodać, że taka

⁸⁵¹ Przykłady takich zgód wylicza m.in. E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. i d e m, s. 93, teza 1-4.

⁸⁵² Zasadniczo wymóg zgody może wynikać z przepisów ustrojowych (ustawy bądź statutu) lub z czynności prawnych. W niniejszych rozważaniach oczywiście chodzi o zgodę stanowiącą element wytworzenia woli wewnętrznej, a więc zgodę przewidzianą tymi pierwszymi, jako że w świetle art. 38 k.c. to one stanowią o działaniu osoby prawnej. Takiej zgody, stanowiącej element powstania kompetencji do złożenia konkretnego oświadczenia woli, nie należy mylić ze zgodą zastrzeżoną w czynności prawnej dokonywanej przez osobę prawną (przykładowo w umowie sprzedaży rzeczy ruchomej, w której to umowie zastrzeżono, że skutki jej powstaną po podjęciu uchwały przez np. walne zgromadzenie, będące organem innym niż organ reprezentacji). Taki wymóg, wynikający z czynności prawnej, należałoby traktować (pomijając zagadnienia dopuszczalności warunku potestatywnego, względnie semipotestatywnego) w kategoriach warunku, o którym mowa w art. 89 k.c. Zob. m.in. J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1154-1155. Z tych przyczyn wymóg przewidziany czynnością prawną, na który składa się oświadczenie woli działającej osoby prawnej, w dalszych rozważaniach zostaje pominięty.

zgoda wyrażona w formie uchwały jest wiążąca w tym sensie, że może przewidywać np. warunki zbycia, takie jak chociażby cena minimalna. Wówczas takie warunki również będą wpływać na skuteczność oświadczenia woli reprezentanta⁸⁵³.

Ponieważ przed nowelizacją brak było jednoznacznej regulacji skutków działania z przekroczeniem umocowania, k.c. zawierał zaś uregulowania ogólne dotyczące uzyskiwania zgód jako takich, pojawiła się kwestia stosowania tych ostatnich do wymogu uzyskania zgody, stanowiącego zarazem element procedury upoważnienia organu reprezentacji do złożenia oświadczenia woli za osobę prawną. Niezbędne było rozstrzygnięcie, w jakich kategoriach należy traktować zgodę na złożenie konkretnego oświadczenia woli przez osobę prawną – jako standardowego elementu procedury powstania uprawnienia organu reprezentacji, stanowiącego przesłankę skutecznego złożenia oświadczenia woli za osobę prawną (z dylematami odnośnie do skutku jej braku opisanymi wyżej), czy jako przesłankę *sui generis*, do której zastosowanie mogłyby znaleźć wprost (bądź przez analogię) przepisy części ogólnej k.c. o wymogu uzyskania zgody (art. 63 k.c.).

Przepisy k.c. wprost nie rozstrzygały powyższego problemu, albowiem nie zawierały żadnych norm przyznających wprost pierwszeństwo jednej regulacji nad drugą. Problemu tego nie można też było rozwiązać, opierając się wyłącznie na klasycznej zasadzie *lex specialis derogat legi generali*⁸⁵⁴. W rezultacie przedmiotowe zagadnienie wśród przedstawicieli doktryny, jak i judykatury pozostawało sporne, a poglądy różniły się także w zależności od tego, czy wymóg zgody był wprowadzony ustawą, czy czynnością prawną (w tym statutem) oraz czy dotyczył zgody organu działającej osoby prawnej, czy innego podmiotu lub organu innej osoby prawnej.

III.4.2.4.1. Zgoda organu osoby prawnej składającej oświadczenie woli

Najczęściej spotykanym przykładem konieczności uzyskania zgody jako elementów powstania umocowania do złożenia konkretnego oświadczenia woli za daną osobę prawną jest uzyskanie zgody innego niż organ reprezentacji organu tej samej osoby

⁸⁵³ Wydaje się, że to właśnie miał na myśli Sąd Najwyższy, powołując się na nieważność czynności prawnych „sprzecznych z uchwałą” organu wyrażającego zgodę na dokonanie czynności przez organ reprezentacji – zob. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 17 sierpnia 1988 r., III CZP 62/88, OSNC 1989, nr 4, poz. 65, LEX nr 9317.

⁸⁵⁴ Oba zagadnienia cechuje taki stopień ogólności, iż jej stosowanie jako decydującego kryterium wydaje się nieuprawnione. Można jednak zauważyć, że reguła ta przy ujęciu podmiotowym przemawia na korzyść traktowania wymogu zgody jako standardowego elementu wytworzenia woli wewnętrznej osoby prawnej, albowiem regulacja normatywna odnosząca się do zgody ma szerszy zakres hipotezy, dotyczy bowiem nie tylko zgód udzielanych przez organy osoby prawnej, ale przez wszelkie podmioty prawa cywilnego, z kolei zaś procedury wytworzenia woli wewnętrznej mają z natury rzeczy zastosowanie jedynie do formalnych podmiotów prawa, nigdy zaś do osób fizycznych, które posiadają swoją wolę i nie potrzeba normatywnych procedur jej wytwarzania. Z drugiej strony zakres przedmiotowy sugerowałby jednak stosowanie przepisów o zgodzie, jako że procedury wytworzenia woli wewnętrznej obejmują szerszą kategorię przesłanek, aniżeli tylko zgody.

prawnej. Warto w tym miejscu wskazać, że z reguły działanie organu reprezentacji wymaga wytworzenia woli wewnętrznej, objawiającej się w podjęciu decyzji o dokonaniu danej czynności przez organ o kompetencjach decyzyjnych, w istocie więc jego zgody. Ponieważ jednak w większości przypadków organ reprezentacji jest ze względów pragmatycznych zarazem organem prowadzącym zarząd daną osobą prawną, fakt, że dochodzi do uzyskania przez organ reprezentacji zgody na dokonanie danej czynności prawnej, pozostaje często niezauważony. W istocie więc kontrowersje dotyczą najczęściej sytuacji uzyskania dodatkowej zgody innego organu niż organ zarządzający (którego zgoda również jest potrzebna), a więc sytuacji tzw. kompetencji podzielonej, gdy decyzja (wytworzenie woli wewnętrznej) zapada w drodze zgodnych stanowisk dwóch (lub w pewnych przypadkach nawet większej ich liczby) organów. Kontrowersja ta nie dotyczy zaś sytuacji, gdy kompetencja decyzyjna w danym przypadku należy wyłącznie do innego organu niż organ reprezentacji (np. jeśli do powzięcia decyzji z zakresu czynności nieprzekraczających zwykłego zarządu właściwy jest jeden organ, zaś do przekraczających granice tego zarządu decyzje podejmuje inny organ, bez żadnego udziału tego pierwszego).

Stanowiska w zakresie skutków braku uzyskania zgody innego organu działającej osoby prawnej niż organ jej reprezentacji różniły się w zależności od tego, czy wyśóg jej uzyskania wynikał z norm prawa powszechnie obowiązującego, czy norm statutowych. W przypadku zastrzeżenia zgody tymi pierwszymi większościowy pogląd przyjmował nieważność czynności prawnej. Stanowisko takie podzielali m.in. J. Frąckowiak⁸⁵⁵, E. Gniewek⁸⁵⁶. Również w orzecznictwie taki pogląd wydawał się dominować⁸⁵⁷. Podstawy nieważności upatrywano w całej mozaice przepisów (art. 38 k.c. w zw. z art. 39 k.c.⁸⁵⁸; art. 38 k.c. w zw. z art. 39 k.c. w zw. z właściwym przepisem ustawy wymagającym zgody innego organu⁸⁵⁹; art. 58 § 1 k.c. w zw. z właściwym przepisem ustawy wymagającym zgody innego organu⁸⁶⁰). Podnoszono najczęściej, że w braku zgody nie powstaje umocowanie do złożenia konkretnego oświadczenia woli, co w świetle ogólnych zasad działania osób prawnych skutkuje nieważnością, pomijając analizę tego ostatniego zagadnienia⁸⁶¹.

⁸⁵⁵ J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1154.

⁸⁵⁶ E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. i d e m, s. 94, teza 7.

⁸⁵⁷ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2002 r., II CKN 1415/00; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 1999 r., III CKN 682/98; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 marca 2005 r., II CK 409/04, OSNC 2006, nr 2, poz. 33, OSP 2006, nr 10, poz. 111, Biul. SN 2005, nr 10, poz. 11, LEX nr 156990; orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 17 sierpnia 1988 r., III CZP 62/88; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2002 r., III CKN 494/99, LEX nr 54459; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 października 2004 r., V CK 76/04, OSNC 2005, nr 10, poz. 175, OSP 2006, nr 7-8, poz. 88, Biul. SN 2005, nr 4, poz. 13, M. Prawn. 2006, nr 4, poz. 202, LEX nr 148146.

⁸⁵⁸ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2002 r., III CKN 494/99.

⁸⁵⁹ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 października 2004 r., V CK 76/04.

⁸⁶⁰ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 marca 2005 r., II CK 409/04.

⁸⁶¹ Tak: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2002 r., III CKN 494/99; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 października 2004 r., V CK 76/04.

Prezentowany był również pogląd o bezskuteczności zawieszanej takiej czynności prawnej. Opowiadali się za nim zwolennicy bezskuteczności zawieszanej jako ogólnego skutku braku umocowania do działania za osobę prawną⁸⁶², ale też autorzy, którzy skutek ten upatrywali w nieważności co do zasady, jednak w przypadku braku zgody innego organu przyjmowali bezskuteczność zawieszoną. Do nich należał w szczególności R. Majda⁸⁶³. Rozważając możliwość stosowania art. 63 k.c. do zgody innego organu tej samej osoby, wskazywano, że jest on osobą trzecią, co więcej w ogóle nie jest on podmiotem prawa cywilnego i nie składa własnych oświadczeń woli⁸⁶⁴, a zgoda jako taka stanowi przeciwieństwo oświadczenia woli⁸⁶⁵. Ponadto podkreślano, że art. 63 § 1 k.c. też nie stanowi jednoznacznie o bezskuteczności zawieszanej. Niektórzy przedstawiciele doktryny⁸⁶⁶ i judykatury⁸⁶⁷ upatrywali jej w powołanym przepisie, choć przyznaje się niekiedy, że naruszenie wymogu zgody przewidzianego prawem powinno z mocy art. 58 k.c. skutkować nieważnością⁸⁶⁸.

Nieco odmiennie przedstawiało się zagadnienie zgody wymaganej postanowieniami statutu. Za uznaniem nieważności w tym przypadku wypowiedział się wyraźnie

⁸⁶² Zob. wyżej w podrozdziale III.4.2.2.

⁸⁶³ R. Majda [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 670-671, teza 36-37, który powołuje się na analogię z art. 103 § 2 k.c., zasady pewności i racjonalności obrotu.

⁸⁶⁴ P. Machnikowski [w:] *Kodeks...*, red. E. Gniewek, s. 156, teza 1, pkt 2; R. Majda [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 660, teza 7, zd. 3-4; B. Ziemiannin, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 242.

⁸⁶⁵ R. Majda [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 662, teza 13 *in principio*; P. Machnikowski [w:] *Kodeks...*, red. E. Gniewek, s. 156, teza 3 *in principio*; S. Rudnicki [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 316, akapit 2 *in principio*;

⁸⁶⁶ Zob. m.in. S. Rudnicki [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 313, teza 1 *in principio*.

⁸⁶⁷ Zob. m.in. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 2002 r., III CZP 15/02, OSNC 2003, nr 1, poz. 6, Prok. i Pr.-wkł. 2002, nr 10, poz. 38, OSP 2003, nr 2, poz. 18, Wokanda 2002, nr 7-8, poz. 10, Biul. SN 2002, nr 3, poz. 11, M. Prawn. 2002, nr 10, poz. 438.

⁸⁶⁸ Stanowisko uznające bezskuteczność zawieszoną jako sankcję braku zgody, o której mowa w art. 63 § 1 k.c. poddał zasadniczej krytyce R. Majda, wskazując, że przepis ten nie może być samodzielnie podstawą bezskuteczności zawieszanej, skoro nie ma w nim mowy o żadnej sankcji, która może w tej sytuacji wynikać jedynie z przepisów szczególnych i jako sankcja o charakterze wyjątkowym nie może być stosowana w oparciu o zasadę analogii. W świetle tego stanowiska, w braku zgody na dokonanie czynności prawnej, czynność prawna jawi się *prima facie* jako nieważna, o ile przepisy szczególne nie wprowadzają innej sankcji. Z art. 63 k.c. wynika jednak, iż może ona być potwierdzona, co ma ten skutek, że sanuje czynność z mocą *ex tunc*. Zarazem, choć treść art. 63 k.c. może wskazywać na sankcję bezskuteczności zawieszanej (zwłaszcza moc wsteczna zgody udzielonej następczo), pomiędzy czynnością a jej potwierdzeniem nie ma bezskuteczności zawieszanej, ale nieważność, co ma doniosłe skutki. Mianowicie strony nie są związane czynnością, a działania niweczące skutki czynności prawnej nie będą podstawą roszczeń odszkodowawczych (pomimo potwierdzenia czynność prawna niemożliwa wskutek działań jednej ze stron miałyby być nieważna *ex tunc*), co miałyby miejsce w przypadku przyjęcia sankcji bezskuteczności zawieszanej. Zob. R. Majda [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 665, teza 25, zd. 2 i n., s. 666, teza 27, zd. 3 oraz s. 667, teza 30. Wymieniony autor wskazuje również na szereg przepisów szczególnych wprowadzających wymogi zgody osób trzecich, w świetle których nieważność jest co do zasady sankcją ich braku, jako dowód na brak sankcji bezskuteczności zawieszanej braku zgody, o której mowa w art. 63 k.c. Zob. *ibidem*, s. 666, teza 28, zd. 2 i n.

m.in. E. Gniewek⁸⁶⁹, takie stanowisko przyjęła też judykatura (wywodząc tę nieważność samodzielnie z art. 38 k.c.⁸⁷⁰ lub w powiązaniu z art. 58 § 1 k.c. i właściwym przepisem statutu wymagającym zgody innego organu⁸⁷¹). Uzasadnieniem nieważności było odwołanie się do nieważności jako ogólnej sankcji działania za osobę prawną bez należytego umocowania. W omawianym przypadku od swojego poglądu nie odstępowali również zwolennicy bezskuteczności zawieszanej (choć trudniej było poszukiwać jej podstawy w art. 63 k.c.⁸⁷²), a wręcz przeciwnie, zyskiwali na liczbie, w szczególności wśród przedstawicieli nauki czyniących dla zgód wymaganych statutem wyjątek od przyjmowanej przezeń w pozostałych przypadkach nieważności. Do tej ostatniej kategorii należał w szczególności J. Frąckowiak, który podkreślał wewnętrzny i umowny charakter statutu. Wskazywał on nadto na regulację art. 17 k.s.h., ograniczającą skuteczność przewidzianych w umowie (statucie) spółek handlowych dodatkowych względem ustawowych wymogów uzyskania zgód do sfery wewnętrznej spółki i odpowiedzialności korporacyjnej, co miałoby stanowić egzemplifikację ogólnej reguły⁸⁷³.

Należy jednak wskazać na wątpliwości, które były związane ze stosowaniem analogii pomiędzy wyznaniowymi osobami prawnymi a spółkami prawa handlowego wobec różnic dotyczących źródeł majątku i celu działalności obu tych rodzajów podmiotów⁸⁷⁴. Ponadto umowna natura statutu nie przeczyła możliwości jego skutecz-

⁸⁶⁹ E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. i d e m, s. 94, teza 7.

⁸⁷⁰ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2002 r., II CKN 1415/00.

⁸⁷¹ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 1999 r., III CKN 682/98.

⁸⁷² Wskazywano, że w przypadku braku zgody wymaganej postanowieniami statutu jeszcze mniejsze uzasadnienie znajduje poszukiwanie bezskuteczności zawieszanej w art. 63 k.c., gdyż dotyczy on wyłącznie zgody osoby trzeciej jako ustawowej przesłanki dojścia czynności prawnej do skutku, co wynika z wykładni systematycznej (zamieszczenia go wśród przepisów części ogólnej k.c. regulującej ustawowe przesłanki czynności prawnych oraz konsekwencje ich niespełnienia). Zob. S. Rudnicki [w:] S. D m o w s k i, S. R u d n i c k i, *Komentarz...*, s. 314, teza 2 *in medio*.

⁸⁷³ J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. S a f j a n, t. I, s. 1154-1155. Zob. też: A. J a n u c h o w s k i, *Wybrane zagadnienia...*, s. 215-218.

⁸⁷⁴ Zob. wyżej podrozdział III.4.2.2. Należy w tym kontekście jednakowoż dodać, że przesłanki woluntatywne w przypadku spółek prawa handlowego mają inny sens, aniżeli w przypadku innych osób prawnych. Majątek tych spółek powstaje z majątku wspólników (względnie akcjonariuszy) i funkcjonalnie należy do nich, ponoszą oni ryzyko jego utraty, jak i uzyskują korzyści z jego pomnożenia, również do wspólników funkcjonalnie należą decyzje co do tego majątku, w szczególności powierzenie go w zarząd członkom zarządu. Model relacji pomiędzy majątkiem a członkami osób prawnych w przypadku innych osób prawnych, zwłaszcza stowarzyszeń i wyznaniowych osób prawnych, wygląda inaczej, albowiem dysponują one majątkiem często pochodzącym z datków, darczyńcy zaś nie mają wpływu na skład zarządu i jego działania, majątek często nie jest przeznaczony do obrotu, ale na realizację określonych celów. Wszystko powyższe powoduje konieczność zwiększonej kontroli nad majątkiem tego rodzaju osób prawnych, w szczególności w postaci dodatkowych wymogów uzyskania zgody przez inne niż zarządzające organy w istotniejszych sprawach. W odmiennym przypadku, w braku skutecznych na forum zewnętrznym ograniczeń w zarządzie, organ go sprawujący w praktyce miałby pełną swobodę w dokonywaniu wszelkich czynności, które mogłyby nawet pozbawić sensu dalsze istnienie osoby prawnej, ryzykując co najwyżej odwołanie z funkcji piastunów organu. Przykładowo, stowarzyszenie powołane w celu prowadzenia biblioteki z podręcznikami dla ubogich dzieci po sprzedaży zasobu bibliotecznego straciłoby *raison d'être*, jako że kwoty uzyskane nawet po cenach rynkowych (a więc niemożliwe byłoby późniejsze wytoczenie powództwa byłym członkom zarządu o odszkodowanie) raczej nie pozwoliłyby

ności na forum zewnętrznych działań osoby prawnej, o ile oczywiście powszechnie obowiązujący przepis prawa taką skuteczność by wprowadzał, a którego w świetle poglądów o nieważności można upatrywać w art. 38 k.c. Co więcej, sama bezskuteczność zawieszona stanowiła przykład takiej skuteczności, bowiem wskutek uchybienia regulacjom statutowym czynność prawna nie dochodziła do skutku, aczkolwiek mogła być ze skutkiem *ex tunc* potwierdzona. Argument o ograniczeniu skutków statutu do relacji wewnętrznych miał charakter ogólnego postulatu, by skutki regulacji statutowych ograniczyć do osób, które w sposób wyraźny się na to godzą. Trzeba jednak podkreślić, że kontrahenci osób prawnych godzą się przecież na dokonywanie czynności z ich udziałem, wyrażając w ten sposób zgodę na „związanie się” w zakresie skutków regulacjami statutowymi. Niezależnie od tego, że sama umowna natura statutu i jego z założenia wewnętrzny charakter nie stoją na przeszkodzie, by przyjąć inną niż bezskuteczność zawieszona sankcję w razie braku uzyskania zgody na dokonanie czynności prawnej, można jedynie na marginesie wskazać, że teoria o umownej naturze statutu wydaje się nie mieć zastosowania w odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych⁸⁷⁵. Ponadto umowną naturę statutu można rozumieć dwojako – bądź w kontekście źródła pochodzenia norm ustrojowych, bądź jako formę relacji pomiędzy członkami osoby prawnej a nią samą. W pierwszym przypadku nie może budzić wątpliwości, że nie może on mieć zastosowania w odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych, których normy ustrojowe są najczęściej kształtowane jednostronnie⁸⁷⁶ (np. w braku członków wyznaniowych osób prawnych) bądź przez ustawodawcę (jeśli odmówić w tym zakresie recepcji prawa wewnętrznego), bądź też przez właściwą władzę wspólnoty religijnej (jeśli przyjąć w tym zakresie recepcję prawa wewnętrznego)⁸⁷⁷. Traktując umowną naturę statutu w kategoriach umowy między członkami organów a samą osobą prawną jako wyraz godzenia się na normy

na zakup nowych książek, a prowadzenie dotychczasowej działalności wobec braku podręczników nie byłoby możliwe. Na tle powołanego przykładu dobitnie widać sens ograniczeń statutowych, w prezentowanym przypadku chociażby wprowadzenie zgody walnego zebrania na każdą czynność zarządu inną niż zakup ze środków własnych nowych podręczników.

⁸⁷⁵ Wynika to z faktu, że pogląd o umownej naturze statutu wydaje się wyprowadzany z regulacji prawnych dotyczących najczęściej spotykanych form osobowości prawnej, a to spółek prawa handlowego, spółdzielni, stowarzyszeń oraz fundacji, i nie uwzględnia istotnych różnic pomiędzy nimi a wyznaniowymi osobami prawnymi. Przykładowo o umownej naturze statutu spółdzielni – zob. K. P i a s e c k i, *Kodeks...*, s. 222–223, teza 3. Zob. też: E. G n i e w e k [w:] *Kodeks...*, red. i d e m, s. 89, teza 4; J. F r a c k o w i a k [w:] *System...*, red. M. S a f j a n, t. I, s. 1167. Pogląd ów jest wyprowadzany w szczególności z faktu, że w świetle tych unormowań warunkiem członkostwa jest jakiś przejaw woli potencjalnego członka, który zgłasza chęć inkorporacji w struktury osoby prawnej. W tym kontekście szczególnie problematyczne są statuty niektórych związków wyznaniowych (abstrahując od tego, czy takie postanowienia statutowe są dopuszczalne), które przewidują członkostwo w związku wyznaniowym bez żadnego aktu woli włączenia w jego struktury, bądź występujący w okresie międzywojennym model związku religijnego oparty na zasadzie korporacji prawa publicznego.

⁸⁷⁶ Wyjątek stanowią kościoły i inne związki wyznaniowe działające w oparciu o rejestr, których założyciele, podpisując się pod wnioskiem, wyrażają zgodę na związanie projektem statutu.

⁸⁷⁷ Przykładowo w Kościele Katolickim biskup diecezjalny, wprowadzając dodatkowe ograniczenia przy dokonywaniu transakcji przez proboszczów mu podległych, nie czyni tego w drodze umowy, lecz jednostronnie dekretem.

statutowe, także nie można zgodzić się, że teoria ta wyjaśnia naturę relacji pomiędzy członkami organów wyznaniowych osób prawnych a tymi ostatnimi, choć jest to bardziej skomplikowane. Mianowicie członkostwo w organach wyznaniowych osób prawnych nie musi opierać się na zasadzie dobrowolności. Przykładowo w przypadku wspólnoty religijnej, której założenia doktrynalne przewidują przynależność do tej wspólnoty bez udziału samej osoby zainteresowanej, a której statut (o ile uznać go za ważny w tym zakresie) przewiduje organ składający się z wszystkich członków wspólnoty religijnej, relacja pomiędzy nimi nie jest kształtowana w drodze umownej. Ponieważ jednak dopuszczalność takiego ukształtowania statutu wyznaniowej osoby prawnej jest wysoce dyskusyjna, warto rozważyć także sytuację chociażby piastuna organu proboszcza parafii katolickiej. Osoba powołana na funkcję proboszcza w ramach wspólnoty religijnej, bez składania dodatkowego oświadczenia woli, niejako automatycznie zostaje piastunem organu odpowiadającej parafii osoby prawnej o tej samej nazwie. W efekcie brakuje w tym przypadku cech charakterystycznych dla innych organizacji prywatnoprawnych⁸⁷⁸.

Celem dopełnienia poglądów o skutkach braku zgody innego organu osoby prawnej na czynność dokonywaną przez jej organ reprezentacji należy wskazać na możliwość konsekwentnego traktowania czynności dokonanej bez należytego umocowania za czynność nieistniejącą zgodnie z przedstawioną powyżej koncepcją⁸⁷⁹. Powołane tam argumenty mają również zastosowanie do rozważanego przypadku. Dodatkowo za tą koncepcją przemawiała jej spójność, albowiem wydawało się, że nie było potrzeby wyodrębniania spośród wszystkich przesłanek działania za osobę prawną przesłanki zgody organu osoby prawnej i traktowania jej w sposób odrębny.

Rozważając skutki braku „zgody” organu osoby prawnej, trzeba także zwrócić uwagę na następujące kwestie. W pierwszej kolejności, jak się wydaje, należało odrzucić możliwość różnicowania skutków braku umocowania do działania za osobę prawną w zależności od tego, czy ten brak wynika z nieuzyskania „zgody” innego organu. O ile bowiem na gruncie przepisów k.c. można było racjonalnie starać się wyinterpretowywać z nich wszystkie wyżej opisane skutki braku umocowania (nieważność, bezskuteczność, nieistnienie), o tyle w przepisach tych nie sposób było odnaleźć żadnych wskazówek co do wyodrębnienia osobnej kategorii przesłanek działania za osobę prawną – działania za „zgodą” innego organu. Ponadto rozróżnienie skutków w zależności od tego, czy brak dotyczy przesłanki tego właśnie rodzaju, wymaga ustalenia definicji zgody innego organu. Ta pozornie prosta kwestia może jednak nastroczać wielu trudności i rozstrzygnięcia kwestii językowych⁸⁸⁰. Wydaje się

⁸⁷⁸ W szczególności brak autonomii woli, zasady równorzędności charakterystycznej dla umów oraz dobrowolności przystąpienia właściwej organizacjom prywatnym – zob. J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Saffjan, t. I, s. 1186.

⁸⁷⁹ Zob. podrozdział III.4.2.3.

⁸⁸⁰ Przepisy ustawy czy statutu mogą używać klasycznej formuły, iż złożenie oświadczenia woli określonej kategorii przez organ reprezentacji (na ogół prowadzący również ogólny zarząd sprawami danej osoby prawnej) „wymaga zgody” innego organu (np. walnego zebrania). Przepisy ustrojowe mogą jednak zawierać inne sformułowania (np. „warunkiem ważności [określonej czynności prawnej] jest uchwała [organu innego niż reprezentacji]”). Wymagałoby więc to przesądzenia, kiedy można mówić

także, że stanowisko o rozróżnianiu skutków w przypadku wymogu uzyskania zgody zostało sformułowane na gruncie przepisów przewidujących, że organ reprezentacji jest zarazem organem zarządzającym, który tylko wyjątkowo potrzebuje dodatkowego zatwierdzenia przy ważniejszych czynnościach, a wyraźnie przewidujących wymóg uzyskania takiej zgody (zwłaszcza przepisy k.s.h. i prawo spółdzielcze)⁸⁸¹.

III.4.2.4.2. Zgoda podmiotu zewnętrznego

Znacznie bardziej skomplikowane było zagadnienie, czy procedury wytworzenia woli wewnętrznej mogły obejmować działania innych podmiotów niż organy działającej osoby prawnej, oraz ewentualnie jak należałoby traktować taki wymóg. W przypadku wymogu zgody podmiotu trzeciego⁸⁸² przewidzianej przepisami powszechnie obowiązującymi początkowo kwestia ta nie budziła większych kontrowersji. Generalnie bowiem przyjmowano, że zastosowanie znajdował wówczas wprost art. 63 k.c. ze wszelkimi tego konsekwencjami, oczywiście pod warunkiem, że przepisy szczególne nie stanowiły odmiennie⁸⁸³. To samo miało miejsce, gdy ustawa przewidywała możliwość zastrzeżenia zgody przez strony czynności prawnej⁸⁸⁴. Należy jednak z całą mocą podkreślić, że pogląd powyższy został sformułowany w odniesieniu do zgody jako takiej, a nie jej specjalnego przykładu – zgody stanowiącej element wytworzenia woli wewnętrznej. Za traktowaniem takiej zgody jako przypadku ogólnej zgody przemawiała jednoznaczność i łatwość oceny, czy mamy właśnie do czynienia z taką sytuacją, oraz jedność, a zatem i pewność skutków. Również pojęcie „wola wewnętrzna” zdawało się wyraźnie przemawiać za odmówieniem możliwości traktowania zgody podmiotów niebędących organami takiej osoby prawnej jako udziału w wytworzeniu woli wewnętrznej.

o zgodzie innego organu. Np. tylko wtedy, gdy jest mowa *expressis verbis* o „zgodzie”, w każdym przypadku wymogu jakiegokolwiek współdziałania organów czy też sformułowania jakichś dodatkowych szczegółowych warunków uznania, że dany wymóg należy do omawianej kategorii.

⁸⁸¹ W przypadku jednak, gdy jest inaczej, stanowisko takie napotyka dodatkowe trudności. Przepisy ustrojowe mogą bowiem przewidywać np., że decyzja o dokonaniu danego rodzaju czynności prawnej należy do organu innego niż organ reprezentacji, albo wprost przewidywać, że organ uprawniony do reprezentacji nie ma żadnych kompetencji decyzyjnych, a jedynie składa oświadczenia woli o treści określonej uchwałami innych organów. Wówczas trudno uznać, że organ reprezentacji do złożenia oświadczenia woli potrzebuje „zgody”. W takiej sytuacji organ reprezentacji nie może działać, nie dlatego, że decyzja o dokonaniu czynności prawnej została już podjęta, lecz wymaga zatwierdzenia (zgody) jeszcze innego organu, ale z tej przyczyny, że wola taka w ogóle jeszcze nie została podjęta.

⁸⁸² Przez podmiot trzeci należy rozumieć każdy podmiot prawa (nie tylko więc osoby fizyczne i prawne, ale także jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną), niebędący stroną czynności prawnej – zob. R. Majda [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 660, teza 7, zd. 1 in.; S. Rudnicki [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 314, teza 2, akapit 2 *in principio*.

⁸⁸³ R. Majda [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 667, teza 31; S. Rudnicki [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 314, teza 2 *in principio*; J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1156; A. Januchowski, *Wybrane zagadnienia...*, s. 218-219.

⁸⁸⁴ S. Rudnicki [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 314, teza 2 *in principio*.

Pomimo powyższego wydaje się, że należało jednak dopuścić możliwość traktowania takiej zgody jako elementu powstania woli osoby prawnej. Po pierwsze, przez wolę osoby prawnej należy rozumieć pewną decyzję, którą z kolei należy traktować jako wynik odpowiedniej, sformalizowanej procedury działania osób fizycznych⁸⁸⁵. W tym rozumieniu brak jakiegokolwiek elementu takiej procedury, w tym zgody podmiotu zewnętrznego, należało traktować tak samo jako wadliwość prowadzącą do nieistnienia oświadczenia woli złożonego przez reprezentanta⁸⁸⁶. Dobitnie ukazuje to przykład przewidzianego przepisem prawa powszechnie obowiązującego wymogu zgody podmiotu, który nie jest obdarzony własną zdolnością prawną, w szczególności zgody organu innej osoby prawnej lub jakiegoś elementu struktury organizacyjnej jakiejś jednostki organizacyjnej. Jak już wspomniano wcześniej, takiej zgody nie sposób traktować w kategoriach zgody podmiotu trzeciego, a zatem nie jest możliwe stosowanie wprost reguły z art. 63 k.c. Pozostaje więc stosowanie jedynie ogólnych reguł braku umocowania do działania za osobę prawną. Kwestię tę jeszcze wyraźniej widać w odniesieniu do wymogów wprowadzonych regulacjami statutowymi⁸⁸⁷. Mianowicie większość ustaw ustrojowych najważniejszych kategorii osób prawnych nie przewiduje żadnych ograniczeń co do wprowadzania statutem procedur wytworzenia woli wewnętrznej. *Lege non distinguente* nie ma więc przeszkód, aby w statucie wprowadzić jako taką przesłankę oświadczenia woli złożonego przez organ reprezentacji wymogu zgody podmiotów niebędących jej organami⁸⁸⁸. Wówczas brak było wątpliwości, że stanowiło to element wytworzenia woli wewnętrznej⁸⁸⁹, a w przypadku zastrzeżenia zgody organu innej osoby prawnej było jednocześnie oczywiste, że do takiej sytuacji zastosowania nie mógł znaleźć art. 63 k.c.

Podsumowując, skoro brak było podstaw do różnicowania sytuacji zgód podmiotów zewnętrznych stanowiących element procedury wytworzenia woli osoby prawnej, a art. 63 k.c. nie mógł mieć do nich zastosowania, należało przyjmować

⁸⁸⁵ Nieco odmiennie M. Paźdzan, *op. cit.*, s. 205-206, który utożsamia wolę osób fizycznych wchodzących w skład organu z wolą osoby prawnej.

⁸⁸⁶ Problematiczne mogłoby być jedynie odróżnienie, kiedy zastrzeżenie zgody podmiotu zewnętrznego należałoby traktować jako element procedury wytworzenia woli wewnętrznej. Jednoznaczną wskazówką byłoby zamieszczenie takiego zastrzeżenia w ustawie ustrojowej, ewentualnie wśród przepisów ustrojowych. Natomiast zastrzeżenie w przepisach mających zastosowanie w odniesieniu do różnych kategorii osób prawnych bądź w częściach aktów prawnych regulujących określone rodzaje czynności prawnych wskazywałoby, iż taką zgodę należy traktować jako zgodę w rozumieniu art. 63 k.c.

⁸⁸⁷ Sytuację taką należy odróżnić od wymogu zgody wprowadzonego wolą stron w ramach czynności prawnej (np. zastrzeżenie przez organ reprezentacji w oświadczeniu składającym się na umowę sprzedaży, że czynność dojdzie do skutku po uzyskaniu zgody innego podmiotu). Wówczas większość autorów uznaje, że art. 63 k.c. nie ma zastosowania, a czynność prawną należy traktować za dokonaną pod warunkiem – zob. S. Rudnicki [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 314, teza 2 *in medio*; P. Machnikowski [w:] *Kodeks...*, red. E. Gniewek, s. 156, teza 1, pkt 3. Odmiennie R. Majda [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szańska, s. 667, teza 31 *in fine*.

⁸⁸⁸ Np. zgody organów „macierzystej” osoby prawnej czy zgody osób fizycznych piastujących funkcje w organizacjach niesformalizowanych.

⁸⁸⁹ Tak wydaje się również: orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r., IV CKN 88/00, OSP 2003, nr 9, poz. 115, OSP 2004, nr 5, poz. 58, LEX nr 52448. Zob. też: M. Krzemiński, *Znaczenie...*, s. 28.

ogólną konsekwencję wynikającą z braku należytego umocowania, o którym była mowa w art. 39 § 1 k.c. w brzmieniu sprzed nowelizacji.

III.5. Znaczenie rejestrów osób prawnych

Wobec faktu, że przesłanki skutecznego składania oświadczeń woli za osoby prawne nie są z natury swej bezpośrednio i przez sam fakt działania za osobę prawną poznawalne i sprawdzalne dla innych uczestników obrotu, zasadne jest rozwiązanie problemów praktycznych z tym się wiążących. W polskim systemie prawnym, jak i w wielu innych, choć nie ma generalnego obowiązku prowadzenia rejestru dla wszystkich osób prawnych⁸⁹⁰, dla większości z nich prowadzony jest odpowiedni rejestr, który z założenia ma rozwiązywać te problemy. Obecnie wiele z dawnych odrębnych rejestrów osób prawnych zostało objętych jednym – Krajowym Rejestrem Sądowym, do którego wpisywane są najliczniejsze prywatne osoby prawne, a to kapitałowe spółki prawa handlowego, stowarzyszenia, fundacje i spółdzielnie⁸⁹¹.

Rejestr ten w pierwszej kolejności pełni funkcję informacyjną, pozwalając uczestnikom obrotu zapoznać się z istotnymi informacjami dotyczącymi osoby prawnej, w tym w szczególności z takimi przesłankami skutecznego oświadczenia woli osoby prawnej jak: fakt oraz data jej powstania, nazwa organu reprezentacji, zasady działania organu reprezentacji czy skład osobowy organu reprezentacji, co znacząco przyczynia się do pewności obrotu⁸⁹². Sama jednak funkcja informacyjna rejestru⁸⁹³ byłaby w istotnej części pozbawiona doniosłości praktycznej, gdyż z jej istoty nie wynika, że w razie rozbieżności pomiędzy danymi ujawnionymi w rejestrze a rzeczywistym stanem faktycznym i prawnym, oceniając skuteczność złożenia oświadczenia woli za osobę prawną, rozstrzygające byłyby te pierwsze. Wręcz przeciwnie, wobec treści art. 38 k.c. i 39 k.c. oraz wyinterpretowanych przesłanek skuteczności oświadczenia woli osoby prawnej decydujące jest rzeczywiste ziszczenie się tych przesłanek, bez względu na to, czy zostały one ujawnione w rejestrze. Z drugiej strony spełnienie tych przesłanek w zgodzie z treścią danych ujawnionych w rejestrze, jeśli nie pokrywają się one z przesłankami rzeczywistymi, nie zmienia faktu, że czynność taka byłaby

⁸⁹⁰ Z. Radwański, *op. cit.*, s. 151.

⁸⁹¹ Analiza wszystkich rejestrów osób prawnych z wszystkimi ich różnicami nie tylko przekracza możliwości niniejszej pracy, ale w kontekście jej przedmiotu wydaje się również zbędna. Z tej przyczyny w dalszej kolejności walory i funkcje publicznego rejestru zostaną przedstawione wyłącznie w odniesieniu do Krajowego Rejestru Sądowego jako rejestru o podstawowym znaczeniu i wzorcowym charakterze.

⁸⁹² S. Dmowski [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 162, teza 6; A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 206; E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. idem, s. 90, teza 5, zd. 3-4. Zob. też A. Wypiórkiewicz [w:] H. Ciepla et al., *Kodeks...*, s. 96. S. Szer, *op. cit.*, s. 198-199.

⁸⁹³ Trzeba wskazać tutaj, że informacyjną funkcję pełni nie tylko sam rejestr stanowiący zbiór ujawnionych informacji w poszczególnych rubrykach, nieujawniający zawsze ograniczeń umocowania organu reprezentacji czy zasad wytworzenia woli wewnętrznej, ale także prowadzone dla każdej osoby prawnej akta rejestrowe, w których przechowywany jest statut.

bezskuteczna⁸⁹⁴. Sama tylko więc funkcja informacyjna nie chroni skutecznie uczestników obrotu, którzy nawet dopilnowawszy spełnienia przesłanek działania osoby prawnej w oparciu o dane ujawnione w rejestrze, nigdy nie mogą mieć pewności, a co więcej nie mogą, nawet przy zachowaniu najwyższej staranności, zapewnić skuteczności oświadczenia woli osoby prawnej. Dzieje się tak, nawet pomimo wprowadzenia domniemania zgodności danych ujawnionych w rejestrze z rzeczywistym stanem prawnym⁸⁹⁵, albowiem takie domniemanie stanowi domniemanie prawne wzruszalne (*praesumptiones iuris tantum*) i może być obalone przeciwdowodem⁸⁹⁶.

W konsekwencji więc, aby rejestr spełniał swoją praktyczną funkcję ochrony uczestników obrotu, konieczne jest wprowadzenie specjalnych rozwiązań prawnych, a tym samym praktyczne znaczenie rejestru nie kończy się na funkcji informacyjnej, lecz odgrywa on daleko bardziej istotną rolę⁸⁹⁷. Pierwszym ze stosowanych rozwiązań jest wprowadzenie zasady konstytutywności wpisu, a więc – ujmując rzecz najszerszej – zasady, że dopiero z chwilą ujawnienia odpowiedniej informacji w rejestrze, staje się ona elementem stanu prawnego. Wydaje się nie budzić wątpliwości, że zasada ta ma zastosowania do przesłanki powstania osoby prawnej, zwłaszcza w świetle art. 37 § 1 k.c. W doktrynie przyjmuje się też, że ma ona zastosowanie w odniesieniu do ustania osoby prawnej, następującego dopiero z chwilą prawomocnego wykreślenia osoby prawnej z rejestru, oraz do zmiany treści statutu⁸⁹⁸. Przyjęcie tego stanowiska rozstrzyga kwestię samego istnienia osoby prawnej oraz w zakresie, w jakim pozostałe przesłanki działania osoby prawnej regulowane są statutem, rozwiązuje wyłącznie problem granic czasowych związania ich treścią⁸⁹⁹.

Natomiast w szczególności wpisy dotyczące tego, jaki jest organ reprezentacji, jak on działa, kto piastuje funkcję organu reprezentacji, mają walor jedynie deklara-

⁸⁹⁴ Przykładowo z samej tylko funkcji informacyjnej nie wynika, by w razie odwołania piastunów organów reprezentacji i powołania nowych w ich miejsce, a nieujawnienia tych faktów w rejestrze, czynność prawna dokonana po tych zdarzeniach przez odwołanych, a widniejących w rejestrze byłych członków organu reprezentacji, była skuteczna, zaś dokonana przez nowych członków reprezentacji, a nieujawnionych, nieskuteczna. W skrajnych sytuacjach mogłoby to np. prowadzić do antydatowania dokumentów odwołujących piastunów organów reprezentacji albo zmieniających zasady działania tego organu, celem uniknięcia skutków niekorzystnego oświadczenia woli osoby prawnej.

⁸⁹⁵ A. Wypiórkiewicz [w:] H. Cieplą et al., *Kodeks...*, s. 96; S. Dmowski [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 163, teza 10; E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. idem, s. 90, teza 5 *in fine*; B. Ziemiński, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 112-120.

⁸⁹⁶ W przytoczonym wcześniej przypadku antydatowania, chociażby samym antydatowanym dokumentem, którego z kolei pozbawienie wiarygodności w ewentualnym postępowaniu sądowym mogłoby narażać znacznie większych trudności praktycznych, aniżeli zakwestionowanie nim prawdziwości danych ujawnionych w rejestrze.

⁸⁹⁷ J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1168.

⁸⁹⁸ Zob. m.in. B. Ziemiński, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 118.

⁸⁹⁹ Warto wskazać, że nawet konstytutywność wpisu *ipso facto* dotyczącego zmiany statutu w zakresie przedmiotowych przesłanek nie zmienia skutków rozbieżności pomiędzy stanem ujawnionym w rejestrze a rzeczywistym stanem prawnym. Tak więc jeśli np. wskutek zmiany statutu doszłoby do zmiany organu reprezentacji albo zmiany zasad jego działania, to nawet w braku ujawnienia zmiany, po zarejestrowaniu samego statutu, owe zmiany stają się skuteczne.

tywny⁹⁰⁰. Zatem zasadniczo ujawnienie w rejestrze organu reprezentacji, sposobu reprezentacji oraz osób piastujących funkcje piastunów tego organu nie jest warunkiem dokonania przezeń skutecznej czynności za osobę prawną, jak również złożenie oświadczenia woli zgodnie z wyżej wymienionymi, nieprawdziwymi, lecz ujawnionymi w rejestrze danymi, nie sanuje występującej w tym przypadku wadliwości oświadczenia woli. Ponieważ jednak takie rozwiązanie jest ułomne w praktyce, gdyż nie zapewnia dostatecznej ochrony uczestnikom obrotu, toteż nie naruszając zasady deklaratywności wpisu, ustawodawca stara się innymi regulacjami zapewnić ochronę uczestnikom obrotu w przypadku, gdy działają oni w zaufaniu do danych ujawnionych w rejestrze. Wśród tych mechanizmów pierwszorzędną rolę odgrywa ograniczenie możliwości powoływania się na fakty w rejestrze nieujawnione, jak i na nieznanosć faktów w rejestrze ujawnionych. Podmiot zobowiązany do złożenia wniosku o dokonanie wpisu do rejestru nie może powoływać się na dane, które nie zostały ujawnione w rejestrze (art. 14 u.k.r.s.⁹⁰¹). Podobnie podmiot taki nie może zasłaniać się zarzutem nieprawdziwości danych ujawnionych w rejestrze, jeżeli zaniedbał on wystąpienia niezwłocznego z wnioskiem o sprostowanie, uzupełnienie lub wykreślenie wpisu (art. 17 ust. 2 u.k.r.s.)⁹⁰².

Normatywne znaczenie tych regulacji dla ustalenia skuteczności oświadczenia woli jest różnie oceniane w literaturze, w szczególności trwa spór co do tego, czy kreują one swoistą rękojmię i wywołują skutek materialnoprawny⁹⁰³, czy też jest wręcz przeciwnie⁹⁰⁴. Nie wchodząc w tym miejscu w szczegółowe rozważania nad treścią tych przepisów oraz ich zaklasyfikowaniem z teoretycznego punktu widzenia do którejś z instytucji prawa, trzeba wskazać, że odgrywają one doniosłą rolę w praktyce, albowiem choć w swej istocie nie wpływają na kształt przesłanek skutecznego złożenia oświadczenia woli za osobę prawną, to – w uproszczeniu – pozwalają, przy zachowaniu określonych warunków, niektórym uczestnikom obrotu na osiągnięcie wyników takich samych, jak gdyby one zostały spełnione. W szczególności powodują one, że kontrahentom osób prawnych do osiągnięcia zamierzonych skutków prawnych wynikających z czynności prawnej z nią dokonywanej wystarczy działanie w dobrej wierze i w zaufaniu do wpisów ujawnionych w rejestrze, a tym samym daje im to realną możliwość zweryfikowania i oceny warunków, jakie muszą być spełnione, aby skutki te osiągnąć⁹⁰⁵.

⁹⁰⁰ B. Ziemianin, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 118.

⁹⁰¹ Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (t. jedn. Dz. U. z 2018 r., poz. 986).

⁹⁰² Zasady te zostają również uzupełnione o dodatkowe regulacje związane m.in. z obowiązkową publikacją niektórych wpisów w Monitorze Sądowym i Gospodarczym (art. 15 ust. 1-3 u.k.r.s.) oraz odpowiedzialnością za szkody związane z ujawnieniem niezgodnych z prawdą danych w rejestrze (art. 18 ust. 1-2 u.k.r.s.).

⁹⁰³ Za takim stanowiskiem – zob. m.in. A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 206.

⁹⁰⁴ Zob. m.in. A. Wypiórkiewicz [w:] H. Ciepla et al., *Kodeks...*, s. 96.

⁹⁰⁵ Trzeba w tym miejscu wskazać, że ochrona ta jest przewidziana właściwie wyłącznie w relacjach pomiędzy samą osobą prawną a osobą trzecią. Pomiędzy osobami trzecimi na opisane ograniczenia

Niewątpliwie takie rozwiązania dają uczestnikom obrotu realną szansę zapewnienia sobie, przy zachowaniu należytej staranności, „skuteczności” oświadczenia woli osoby prawnej, poprzez dopilnowanie realizacji przesłanek w kształcie ujawnionym w rejestrze, bez konieczności badania ich zgodności ze stanem rzeczywistym, której to szansy w braku takich regulacji byłyby pozbawione, a w praktyce zdane na uczciwość osób piastujących funkcje organów osoby prawnej. Rozwiązania te wprowadzają także swoistą nierównowagę, albowiem osoba trzecia może powoływać się na dane nieujawnione i w szczególności może to czynić, aby pozbawić skuteczności czynności prawnych, które okazały się dlań niekorzystne.

Abstrahując od oceny obowiązujących rozwiązań, nie można pominąć, że mają one zastosowanie wyłącznie do danych ujawnianych w rejestrze. Zatem w kontekście przesłanek skuteczności oświadczenia woli składanego za osobę prawną wyżej opisane ograniczenia możliwości powoływania się na fakty w rejestrze nieujawnione, jak i na nieznaną faktów w rejestrze ujawnionych (art. 16 u.k.r.s.) dotyczą tylko informacji podlegających w myśl ustawy ujawnieniu w rejestrze. Informacje objęte rejestrem i mające znaczenie z punktu widzenia przesłanek działania osoby prawnej obrazuje tabela 1⁹⁰⁶.

Tabela 1. Informacje objęte Krajowym Rejestrem Sądowym

w zakresie przesłanki dot. działania w charakterze organu reprezentacji ⁹⁰⁷	nazwa (art. 38 ust. 1 pkt a u.k.r.s.) siedziba (art. 38 ust. 1 pkt c u.k.r.s.) oznaczenie organu uprawnionego do reprezentowania podmiotu (art. 39 ust. 1 pkt 1 <i>in principio</i> u.k.r.s.) ⁹⁰⁸ wskazanie sposobu reprezentacji (art. 39 ust. 1 pkt 1 <i>in medio</i> u.k.r.s.)
w zakresie przesłanki dot. działania piastunów organu reprezentacji	oznaczenie osób wchodzących w skład organu uprawnionego do reprezentowania podmiotu (art. 39 ust. 1 pkt 1 <i>in medio</i> u.k.r.s.)

Z zestawienia zawartego w tabeli 1 wynika, że zasadniczo w rejestrze w ogóle nie ujawnia się danych dotyczących przesłanki działania w granicach kompetencji

dotyczące nieujawnienia danych w rejestrze nie można się powoływać, jak również w relacjach korporacyjnych.

⁹⁰⁶ Pomińnię zostały sytuacje szczególne, takie jak np. ustanowienie kuratora, zarządcy lub zarządcy komisarycznego (art. 44 ust. 1 pkt 2 u.k.r.s.) oraz te elementy, w odniesieniu do których wpis jest konstytutywny.

⁹⁰⁷ W niniejszej tabeli powoływane są przepisy znajdujące zastosowanie w odniesieniu do Rejestru Przedsiębiorców, ale mają one również zastosowanie w przypadku innych osób prawnych wpisywanych do rejestru (art. 49 ust. 1 u.k.r.s.). Szczegółowo co do konkretnych rubryk i danych w nich wpisywanych – zob. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 listopada 2011 r. w sprawie szczegółowego sposobu prowadzenia rejestrów wchodzących w skład Krajowego Rejestru Sądowego oraz szczegółowej treści wpisów w tych rejestrach (Dz. U. z 2011 r., Nr 273, poz. 1616 z późn. zm.).

⁹⁰⁸ Informacja ta powtarza się, albowiem w pierwszym przypadku stanowi ona o samym istnieniu organu reprezentacji, a więc o możliwości składania oświadczeń woli, w drugim zaś jest elementem oświadczenia woli piastuna organu reprezentacji, który musi ujawnić, że działa za organ reprezentacji.

organu reprezentacji (tzw. ograniczeń reprezentacji) i w takim również zakresie nie są chronione podmioty trzecie, które aby móc ocenić skuteczność w tym zakresie oświadczenia woli osoby prawnej, muszą zapoznać się z regulacjami dotyczącymi szczegółowego ustroju osoby prawnej, zwłaszcza statutowymi⁹⁰⁹. Celem zapewnienia takiej możliwości przewidziano obowiązkowe prowadzenie odrębnych akt rejestrowych dla każdego podmiotu wpisanego do rejestru (art. 9 ust. 1 u.k.r.s.), które pozwalają zapoznać się z ograniczeniami organu reprezentacji, a w których przechowywany jest m.in. tekst pierwotny lub jednolity statutu (zob. art. 9 ust. 3 i 4 u.k.r.s.). Ustawa zapewnia możliwość ich przeglądania przez każdy zainteresowany podmiot (art. 10 ust. 1 u.k.r.s.), jak również otrzymania uwierzytelnionych jego odpisów (art. 10 ust. 6 u.k.r.s.)⁹¹⁰.

Wskutek powyższego Krajowy Rejestr Sądowy spełnia nie tylko funkcję informacyjną, ale także, choć w ograniczonym zakresie, funkcję gwarancyjną. Wskazuje się również na funkcję kontrolną rejestru, która pozwala na kontrolę spełnienia wymogów przewidzianych prawem dla wywołania określonych skutków w odniesieniu do osób prawnych, takich jak wymogów powstania osoby prawnej czy zmiany statutu oraz jego treści, co ma istotne znaczenie zwłaszcza w systemie normatywnym powstawania osoby prawnej i stąd na ogół ustawodawca postanawia, że osoba prawna powstaje dopiero z chwilą wpisu⁹¹¹.

Końcowo można wskazać także, że aby rejestr spełniał swoją funkcję informacyjną, raz ujawnione w rejestrze dane nie powinny ulegać trwałemu z niego usunięciu, tak aby przesłanki skuteczności oświadczenia woli składanego za osobę prawną mogły być weryfikowane w przyszłości. Co więcej, weryfikowalność ta winna mieć charakter powtarzalny, tzn. za każdym razem odpowiedź na pytania powinna dawać ten sam rezultat. Cechę tę spełnia przede wszystkim odpowiednie udokumentowanie rejestru i jest również realizowane w przypadku Krajowego Rejestru Sądowego, zwłaszcza poprzez prowadzenie elektronicznego rejestru zmian oraz prowadzenie akt rejestrowych, w których przechowywane są kolejne orzeczenia sądu rejestrowego w przedmiocie dokonywanych wpisów.

⁹⁰⁹ Problem ten rozwiązano jedynie w odniesieniu do spółek prawa handlowego, w przypadku których w świetle art. 17 k.s.h. ograniczono znaczenie procedur wytworzenia kompetencji organu reprezentacji wyłącznie do procedur przewidzianych ustawą, pozbawiając zaś skuteczności procedury przewidziane statutem.

⁹¹⁰ Choć nie stanowi to przesłanki skuteczności oświadczenia woli składanego za osobę prawną, aby podpis został złożony według konkretnego wzoru, pewną rolę odgrywa również prowadzenie zbioru wzorów podpisów osób upoważnionych do reprezentowania podmiotów wpisanych do rejestru oraz możliwość zapoznania się z tymi wzorami (art. 11 ust. 1 i 2 u.k.r.s.).

⁹¹¹ A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 206; A. Wypiórkiewicz [w:] H. Ciepła et al., *Kodeks...*, s. 96; S. Dmowski [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 162, teza 6; S. Szer, *op. cit.*, s. 198-199; E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. idem, s. 90, teza 5, zd. 2.

III.6. Podsumowanie

Wyznaniowa osoba prawna w swej naturze niczym nie odróżnia się od innych osób prawnych i winna być rozumiana czysto technicznie, jako pewien konstrukt prawny, którego istnienie, kształt i działanie wyznaczają wypowiedzi normatywne prawodawcy i, w zakresie przezeń dopuszczonym, również inne podmioty prawa. Nadto, jako abstrakcja, wyznaniowa osoba prawna, tak jak każda osoba prawna, wymaga wyraźnego uregulowania normami prawnymi zasad występowania w obrocie cywilnoprawnym, w szczególności zasad przypisywania jej oświadczeń woli składanych przez konkretne osoby fizyczne. Głównie ze względów prakseologicznych za działanie osoby prawnej uważane może być wyłącznie działanie osoby fizycznej do tego uprawnionej, które to uprawnienie warunkowane może być przesłankami obiektywnie weryfikowalnymi.

W k.c. pomimo braku wprowadzenia katalogu przesłanek skutecznego złożenia oświadczenia woli przez osobę prawną w drodze starannej interpretacji wyróżniono w doktrynie cztery takie przesłanki: istnienie osoby prawnej, działanie w charakterze organu reprezentacji, działanie przez piastunów organu reprezentacji oraz działanie w zakresie upoważnienia. Choć w zasadzie przedstawiciele doktryny i orzecznictwa są zgodni co do katalogu tych przesłanek, to brak jasnej regulacji w k.c. prowadzi do całej mozaiki rozwiązań w przypadku określania skutków uchybienia tym przesłankom. Analiza rozbudowanej argumentacji stron tego sporu prowadzi do wniosku, że najbardziej poprawną z teoretycznego punktu widzenia, ale także niepozbawioną walorów praktycznych konstrukcją byłoby uznanie takiego oświadczenia woli za nieistniejące, aczkolwiek z uwagi na zasadniczą zbieżność skutków w ostateczności możliwe wydaje się zaakceptowanie sankcji nieważności bezwzględnej, bez czynienia jakichkolwiek wyjątków dla wybranych przesłanek lub składających się nań szczegółowych wymogów, zwłaszcza zgody innego organu lub podmiotu zewnętrznego. Po nowelizacji k.c. w 2019 r. ustawodawca przesądził jednak, że sankcją działania w braku należytego umocowania będzie bezskuteczność zawieszona.

Z uwagi na praktyczną konieczność ochrony uczestników obrotu w polskim systemie prawnym zasadą jest wprowadzanie reguł pozwalających im na zapoznanie się z informacjami niezbędnymi do należytej oceny realizacji tych przesłanek, co w przypadku przeważającej liczby osób prawnych jest realizowane przez Krajowy Rejestr Sądowy. Nadto, z tych samych względów, ustawodawca polski wprowadza specjalne regulacje pozwalające uczestnikom obrotu w pewnym zakresie poprzestać na danych ujawnionych w rejestrach, pomimo ich niezgodności ze stanem rzeczywistym.

Rozdział IV.

Osobowość prawna wyznaniowych osób prawnych

IV.1. Uwagi wstępne

Przypisanie oświadczenia woli w oczywisty sposób może dotyczyć wyłącznie osób prawnych, które zaistniały, albowiem nie sposób (nawet za pomocą fikcji prawnych czy domniemań) przypisać oświadczenia woli podmiotowi, który nigdy nie istniał. Ponieważ samą osobowość prawną należy traktować jako prawną konstrukcję, osoba prawna powstaje tylko wówczas, gdy przepis prawa przewiduje jej powstanie⁹¹². Innymi słowy, w przypadku osób prawnych „podmiotowość prawna jest cechą normatywną”⁹¹³. Zasadę tę potwierdza treść art. 33 k.c., w świetle którego osobami prawnymi są wyłącznie Skarb Państwa oraz jednostki organizacyjne, którym przepisy szczególne przyznają osobowość prawną. W konsekwencji więc pierwszym etapem badania, czy osoba prawna istnieje, jest odnalezienie przepisu prawa przewidującego powstanie osoby prawnej⁹¹⁴.

Odrębnym zagadnieniem jest sposób, w jaki przepis prawa może przewidywać powstanie osoby prawnej, a w szczególności, czy przyznanie osobowości prawnej musi być wyraźne. Problem ten nie jest jednoznacznie rozstrzygnięty. Niektórzy autorzy uznają tylko wyraźne uznanie osobowości prawnej⁹¹⁵. Inni przedstawiciele doktryny natomiast widzą możliwość odpowiedniej interpretacji przepisów nieprzynajających *explicite* osobowości prawnej, która może prowadzić do uznania, że dane

⁹¹² Por. S. Buczkowski [w:] F. Błahuta et al., *Kodeks...*, t. I, s. 107; K. Piasecki, *Kodeks...*, s. 209, teza 4; J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1140; *Kodeks...*, t. I, red. J. Wi-niarz, s. 49.

⁹¹³ A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 204. Por. S. Dmowski [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 147, teza 2, zd. 2; E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. idem, s. 80-81, teza 2-4. Zob. też: uchwała Sądu Najwyższego w składzie siedmiu sędziów z dnia 14 października 1994 r., III CZP 16/94, OSNC 1995, nr 3, poz. 40, LEX nr 4137.

⁹¹⁴ Por. A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 33.

⁹¹⁵ A. Wypiórkiwicz [w:] H. Ciepla et al., *Kodeks...*, s. 87; K. Piasecki, *Kodeks...*, s. 209, teza 6; J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1140.

przepisy konstruują osobę prawną⁹¹⁶. W omawianym zakresie również orzecznictwo Sądu Najwyższego jest rozbieżne. W niektórych orzeczeniach wyraźnie podkreślono, że osobowość prawna nie może wynikać ze zwyczaju⁹¹⁷ ani z domniemania⁹¹⁸, natomiast w innych dopuszczono taką możliwość⁹¹⁹. W literaturze postuluje się również, aby przepisy prawa przewidywały jasne kryteria w odniesieniu do istnienia osoby prawnej⁹²⁰, a w związku z tym, by tworzenie osób prawnych (przyznawanie osobowości prawnej) odbywało się w drodze specjalnych aktów prawnych, nie zaś na podstawie spełnienia ogólnych warunków⁹²¹.

IV.1.1. Istnienie osoby prawnej a chwila składania oświadczenia woli

Przy ustalaniu kwestii związanych z przypisywaniem oświadczeń woli osobie prawnej punktem wyjścia musi być ustalenie relacji czasowej pomiędzy istnieniem osoby prawnej a oświadczeniem woli, ponieważ osoba prawna może powstać i ustać w różnym czasie względem chwili składania oświadczenia woli przez osoby fizyczne podające się za jej organ reprezentacji. Rozwiązanie przewidujące dopuszczalność przypisania oświadczenia woli osobie prawnej złożonego tylko w okresie pomiędzy jej powstaniem a ustaniem wydaje się najbardziej naturalne i oczywiste. Odpowiada także najlepiej gramatycznej wykładni art. 39 § 5 k.c., który stanowi o umowie zawartej w imieniu „osoby prawnej, która nie istnieje”, choć ściśle rzecz ujmując, powołany przepis, posługując się odnośnie do zawarcia umowy czasem przeszłym, a względem istnienia czasem teraźniejszym, zdaje się nakazywać ocenę istnienia osoby prawnej według innego momentu niż chwila zawarcia umowy. Abstrahując od wyżej wska-

⁹¹⁶ Np. A. Klein, *Ewolucja instytucji osobowości prawnej*, [w:] *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, red. E. Łętowska, Wrocław 1983, s. 107, według którego przepisy prawa nie muszą *expressis verbis* uznawać danej jednostki organizacyjnej za osobę prawną, lecz wystarczy, jeśli zostaną w nich unormowane odpowiednie zagadnienia odpowiadające konstrukcji osoby prawnej. Niewątpliwie w przypadku przyznania przepisami prawa zdolności nabywania praw i obowiązków oraz uregulowania zasad składania oświadczeń woli podmiotu niebędącego osobą fizyczną, możliwe jest argumentowanie, że w ten sposób doszło do powstania osoby prawnej. Problematiczne wówczas może być przesądzenie, czy mamy do czynienia z osobą prawną, czy tzw. ułomną osobą prawną, co dla samej praktyki zasad składania oświadczeń woli będzie miało jednak ograniczone znaczenie, a to z uwagi na odpowiednie stosowanie do ułomnych osób prawnych przepisów o osobach prawnych (art. 33¹ § 1 k.c.).

⁹¹⁷ Zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 1990 r., III CZP 62/90, OSNC 1991, nr 4, poz. 36, LEX nr 3612.

⁹¹⁸ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 2008 r., II CSK 502/07, LEX nr 496376. Zob. też uchwała Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 1990 r., III CZP 97/89, OSNC 1990, nr 6/, poz. 74, Lex nr 3549; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 1996 r., III CZP 111/95, OSNC 1996, nr 5, poz. 63, LEX nr 23809.

⁹¹⁹ Dotyczy to zwłaszcza osób prawnych Kościoła Katolickiego w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej – zob. niżej.

⁹²⁰ A. Wypiórkiewicz [w:] H. Ciepla et al., *Kodeks...*, s. 87

⁹²¹ Por. H. Insański, *Osoba...*, s. 31-32, który pisze, uznawszy osoby prawne za realne byty, iż uznanie osobowości prawnej musi wynikać z aktów prawnych, aby osoby trzecie wiedziały o istnieniu osoby prawnej.

zanych wątpliwości związanych z użytym w powołanym przepisie czasem gramatycznym, oświadczenie woli można przypisać osobie prawnej, jeśli zostało złożone w czasie, w którym ona istniała.

Powracając do głębszej analizy art. 39 § 5 k.c. można zauważyć, że nie wyklucza on *a limine* oceny przesłanki istnienia osoby prawnej według czasu z chwili oceniania, a nie według czasu z chwili składania oświadczenia woli. To zaś otwiera możliwość do rozważenia kwestii, czy ewentualnie oświadczenie woli złożone przed powstaniem osoby prawnej w razie jej późniejszego powstania nie może zostać jej skutecznie przypisane. Zagadnienie takie powstało w szczególności na gruncie tzw. spółek kapitałowych w organizacji, ustawodawca polski jednak kwestię powstania skutków oświadczenia woli po stronie powstałej w przyszłości osoby prawnej rozwiązał w inny sposób aniżeli poprzez bezpośrednie przypisanie jej tych oświadczeń woli z chwilą jej powstania. Mianowicie ustawodawca polski stworzył obdarzony zdolnością prawną podmiot prawa, niebędący osobą prawną (tzw. ułomną osobą prawną, przez niektórych określaną również mianem osoby ustawowej), w imieniu którego składane są oświadczenia woli, a następnie wprowadził sukcesję uniwersalną na rzecz nowo powstałej osoby prawnej (zob. art. 11 § 1 w zw. z art. 12 zd. 2 k.s.h.). W ten sposób, pośrednio, oświadczenia woli niebędące oświadczeniami osoby prawnej rodzą skutki po stronie osoby prawnej od chwili jej powstania. Z przyjęcia takiego rozwiązania można wnosić, że ustawodawca nie chciał łamać zasady przypisywania oświadczeń woli tylko osobom prawnym istniejącym już w chwili ich składania.

Podsumowując, przyjmując należy, że wyłącznie oświadczenia woli składane po powstaniu osoby prawnej, a przed jej ustaniem mogą być skutecznie przypisane osobie prawnej. W świetle powyższego, istotna jest możliwość precyzyjnego umieszczenia w czasie chwili powstania i ustania osoby prawnej. Ponieważ jednak przepisy prawa niejednokrotnie przewidują warunki powstania i zgaśnięcia osoby prawnej, przed ustalaniem miarodajnego momentu dla tych zdarzeń konieczne jest uprzednie ustalenie, czy w ogóle doszło do powstania osoby prawnej i (odpowiednio) do jej ustania. W rezultacie więc rozważanie warunku złożenia oświadczenia woli w czasie istnienia osoby prawnej jako warunku *sine qua non* skutecznego przypisania go osobie prawnej w zasadzie sprowadza się do następujących zagadnień. Po pierwsze, należy rozważyć warunki nabycia osobowości prawnej, w braku spełnienia których osoba prawna nigdy nie powstała. Po drugie, konieczne jest ustalenie momentu w czasie, który uznany zostaje za powstanie osoby prawnej. Analogicznie dla ustania osoby prawnej – najpierw należy zbadać warunki zgaśnięcia osoby prawnej, a dopiero następnie ustalać moment utraty osobowości prawnej.

IV.1.2. Warunki powstania osoby prawnej

Przepisy prawa mogą przewidywać najrozmaitsze przesłanki powstania osoby prawnej, co według niektórych autorów skutkuje bezzasadnością tworzenia ich typologii⁹²².

⁹²² Zob. Z. Radwański, *op. cit.*, s. 151.

W literaturze przedmiotu zasadniczo wyróżnia się jednak trzy modele przyznawania osobowości prawnej, różniące się zakresem udziału państwa w ich tworzeniu. W pierwszym z nich impulsem powstania osoby prawnej jest akt organu państwowego (system aktów prawnych organów państwa). W drugim z nich, zwanym systemem koncesyjnym, osoba prawna powstaje dzięki zezwoleniu organu państwowego. Trzeci model (normatywny) zakłada, że przepisy prawa przewidują określone przesłanki, które w razie ich spełnienia prowadzą do utworzenia osoby prawnej i których spełnienie jest ewentualnie tylko kontrolowane przez organ państwa⁹²³.

W polskim systemie prawnym występują wszystkie trzy modele tworzenia osoby prawnej. Na bazie tych modeli można z kolei do dwóch zredukować normatywne sposoby powstania osoby prawnej. Pierwszy, który przez wydanie przez organy państwa aktu normatywnego, oprócz powołania do życia osoby prawnej, reguluje także związane z nią kwestie, zwłaszcza ustrojowe (niekiedy również za pomocą nadawanego takim aktem statutu). Drugi, który poprzez wydanie ustawy określa wyłącznie niezbędne czynności, których dokonanie przez osoby fizyczne i już istniejące osoby prawne skutkuje powstaniem osoby prawnej, a pozostawiający najczęściej swobodę przy regulowaniu kwestii ustrojowych⁹²⁴. Warto wskazać, że wszystkie te modele nie zawsze występują w czystej postaci. Przykładowo nawet w systemie normatywnym po spełnieniu wszystkich przesłanek zazwyczaj przepisy przewidują również jakąś formę kontroli państwowej ich wypełnienia, co ma usuwać ewentualne wątpliwości, czy taką osobę prawną rzeczywiście utworzono, czy też uchybiono któremuś z określonych w przepisach warunków *sine qua non* jej powstania. Organ państwowy, rozstrzygając te zagadnienia w sposób autorytatywny i ostateczny, przyczynia się do pewności obrotu prawnego i ochrony osób trzecich⁹²⁵.

Te same wartości cenione w prawie cywilnym przyczyniają się do wprowadzenia dodatkowych wymogów powstania osoby prawnej, w szczególności dotyczących

⁹²³ A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 205-206. Por. Z. Świderski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 374; S. Szer, *op. cit.*, s. 197-198; J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1165; M. Pyziak-Szafnicka, W. Robaczyński, M. Kawecka-Stępień, *Elementarny kurs...*, s. 27. Niektórzy autorzy używają tych pojęć w nieco odmiennym znaczeniu. Przykładowo Z. Radwański, *op. cit.*, s. 139-140, wyróżniając dwie metody tworzenia osób prawnych, za istotę systemu normatywnego uznaje fakt wyraźnego wskazania przez ustawodawcę kategorii (bądź indywidualne określenie) podmiotów, które ustawodawca wyposaża w osobowość prawną, przeciwstawiając mu system ogólnych cech osób prawnych, w myśl którego ustawodawca określa jedynie ogólne właściwości, które jeśli występują u danego podmiotu, mają prowadzić do uznania, że stanowi on osobę prawną. Powołane dwa sposoby wyróżnione przez Z. Radwańskiego przyjmuje także Z. Świderski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 357. Tak chyba również K. Piasecki, *Kodeks...*, s. 209, teza 1 *in principio*. Por. S. Buczkowski [w:] F. Błahuta et al., *Kodeks...*, s. 113. Zob. też: A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 33-34.

⁹²⁴ J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1165. Por. Z. Świderski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 358. Por. S. Dmowski [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 152, teza 12 *in medio*; S. Szer, *op. cit.*, s. 197. Zob. też: E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. idem, s. 89, teza 3 *in fine*.

⁹²⁵ A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 205. Por. S. Szer, *op. cit.*, s. 198-199.

ujawnienia określonych informacji w odpowiednim rejestrze publicznym, zwłaszcza odpowiadających pozostałym przesłankom skuteczności oświadczenia woli osoby prawnej, takich jak nazwa osoby prawnej, zasady reprezentacji czy osoby upoważnione do reprezentacji. W ten sposób jeden z warunków uzyskania osobowości prawnej umożliwia zarazem osobom trzecim zapoznanie się z informacjami niezbędnymi do oceny, czy dana czynność prawna będzie skuteczna. Takie dodatkowe warunki co do ujawnienia danych w rejestrze dotyczyły nawet osób prawnych utworzonych w systemie aktów organów państwowych, jak np. przedsiębiorstw państwowych⁹²⁶.

Choć Kodeks cywilny odsyła do przepisów szczegółowych w przypadku przesłanek powstania osób prawnych (art. 35 k.c.), przepis art. 37 § 1 k.c. przewiduje jedną z nich, choć stosowany jest tylko, o ile przepisy szczególne nie stanowią inaczej. Mianowicie zgodnie z nim osoba prawna powstaje z chwilą jej wpisania do odpowiedniego rejestru. Choć wydawałoby się, że przepis ten dotyczy wyłącznie chwili powstania osoby prawnej⁹²⁷, w rzeczywistości wprowadza on zasadę konstytutywności wpisu do rejestru, a co za tym idzie, stanowi on przesłankę jej powstania⁹²⁸. Zakres zastosowania omawianego przepisu do wszystkich osób prawnych jest jednak sporny⁹²⁹.

Istnieje jeszcze jedno poważne zagadnienie związane z przesłankami powstania osoby prawnej, a mianowicie wpływ uchybień w zakresie przesłanek powstania osoby prawnej na jej byt w przypadku, gdy przez pewien czas wydawało się, że są one spełnione i dokonane zostały czynności wskazujące na jej powstanie. W szczególności dotyczy to sytuacji, gdy powołany organ państwowy w drodze kontroli, o której była mowa wyżej, wydał rozstrzygnięcie potwierdzające spełnienie wszystkich przesłanek koniecznych i wystarczających do powstania osoby prawnej, które to rozstrzygnięcie po pewnym czasie okazało się błędne, a tym bardziej gdy powstanie osoby prawnej zostało ujawnione w odpowiednim rejestrze. W braku uregulowania tego stanu rzeczy logiczną konsekwencją wydaje się uznanie, iż osoba prawna wobec niespełnienia przesłanek nigdy nie powstała. Ponownie jednak ochrona dobrej wiary osób trzecich przemawia przeciwko prostemu uznaniu, że osoba prawna nie istniała *ab initio*, a czynności prawne z nią dokonywane były bezwzględnie wadliwe. Z tej przyczyny przepisy prawa muszą regulować skutki późniejszego stwierdzenia nieprawidłowości przy powstawaniu osoby prawnej, przewidując jakiś sposób ochrony osób trzecich. Przykładowymi rozwiązaniami tego problemu może być uznanie, że osoba prawna powstała, ale wskutek uchybień zaszłych przy jej tworzeniu podlega ona likwidacji, bądź przyjęcie, że osoba prawna nie powstała, jednak czynności prawne pozostają w mocy (np. przy sukcesji zobowiązań osób zakładających osobę prawną). Możliwe

⁹²⁶ A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 205.

⁹²⁷ Tak np. A. Wypiórkiewicz [w:] H. Ciepla et al., *Kodeks...*, s. 95.

⁹²⁸ Por. Z. Świderski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 375; S. Buczkowski [w:] F. Błahuta et al., *Kodeks...*, s. 108; K. Piasecki, *Kodeks...*, s. 224, teza 1. Por. jednak S. Dmowski [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 161-162, teza 1-3. Zob. też: S. Szer, *op. cit.*, s. 198; E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. idem, s. 90, teza 2 zd. 1; J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1167; *Kodeks...*, t. I, red. J. Winiarz, s. 53, teza 1.

⁹²⁹ Zob. niżej.

jest również wprowadzenie wyraźnych przepisów o odpowiedzialności odszkodowawczej osób procedujących powstanie osoby prawnej. W każdym przypadku pożądane jest jednoznaczne rozwiązanie tego problemu przez przepisy prawa.

IV.1.3. Moment powstania osoby prawnej

W przypadku spełnienia przesłanek powstania osoby prawnej kolejną kwestią jest określenie momentu, od którego osoba prawna istnieje, a czynności prawne przez nią dokonywane są ważne. Hipotetycznie spełnienie ostatniej z przesłanek powstania osoby prawnej mogłoby, nawet bez konieczności przesądzenia tego odpowiednim przepisem, być równoznaczne z chwilą powołania jej do życia. Z uwagi jednak na te same przyczyny pragmatycznej natury, powodujące konieczność normatywnego ujmowania osoby prawnej, a dotyczące możliwości spostrzegania zmysłami zmian wywołujących skutki prawne, nawet jeśli jest ona wykorzystywana przez podmiot realny niebędący osobą fizyczną, koniecznością praktyczną jest, aby przepisy prawa za moment powstania osoby prawnej uznawały zdarzenie (zjawisko) łatwo postrzegalne dla pozostałych uczestników obrotu. Moment ten powinien być nie tylko postrzegalny, ale także i jednoznaczny w dwójnasób. Po pierwsze, jednoznaczny w tym sensie, by nie było wątpliwości, czy zdarzenie, z którym system prawny wiąże chwilę powstania, nastąpiło. Po drugie, moment ten winien być tak dobrany, by nie było miejsca na wątpliwości, w którym punkcie czasu należy go umieścić oraz które zdarzenia nastąpiły przed, a które po nim⁹³⁰. Z tego ostatniego płynie wniosek, że zdarzenie to w zasadzie powinno być jednochwilowe, a nie rozciągnięte na pewien okres.

Wyżej opisane warunki w szczególności spełnia moment dokonania odpowiedniego wpisu w publicznie dostępnym, trwałym rejestrze, notującym także samą chwilę dokonania takiego wpisu. Z tej przyczyny polski ustawodawca ustanowił regułę, że osoba prawna powstaje z chwilą jej wpisania do odpowiedniego rejestru (art. 37 § 1 k.c.). Problematyczne jest jednak, czy ta reguła ma zastosowanie do wszystkich osób prawnych, względem których przepisy nie stanowią inaczej, czy tylko do tych, względem których w przepisach w ogóle przewidziana jest rejestracja⁹³¹. Według niektórych autorów reguła z art. 37 § 1 k.c. nie będzie mieć też zastosowania w przypadku, gdy przepisy szczególne nie uzależniają powstania osoby prawnej od wpisu do rejestru⁹³². Wydaje się, że należy opowiedzieć się za tym drugim stanowiskiem. W myśl zasady racjonalnego ustawodawstwa wprowadzenie przepisów przyznających osobowość prawną bez równoczesnego wprowadzenia wymogu ich rejestracji prowadzi do wniosku, że zamiarem ustawodawcy było wyłączenie takich osób prawnych spod

⁹³⁰ Por. Z. Świdorski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 377; M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 123.

⁹³¹ Za tym drugim stanowiskiem opowiada się m.in. Z. Świdorski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 378; S. Dmowski [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 161, teza 1.

⁹³² S. Dmowski [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 161, teza 1. Tak wydaje się również sądzić A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 34.

obowiązku rejestracji. W przeciwnym wypadku przepisy wprowadzające osobowość prawną byłyby w praktyce martwe, aż do czasu uregulowania kwestii ich rejestracji (np. nowelizacji ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym, przewidującej objęcie jednym z jego rejestrów danego rodzaju osoby prawnej). Gdyby wolą ustawodawcy było objęcie rejestracją takich osób prawnych, dokonałby on unormowania kwestii rejestracyjnych łącznie z wprowadzeniem przepisów przyznających osobowość prawną.

Trzeba również zauważyć, że wyżej opisana metoda tworzenia osoby prawnej aktami organów państwa, pod warunkiem że moment powstania osoby prawnej zostaje utożsamiony z chwilą promulgacji, co do zasady również spełnia powyższe założenia⁹³³, podobnie jak oznaczenie tej chwili jako liczby dni po promulgacji, gdy akt ma wejść w życie w innym momencie niż ogłoszenie⁹³⁴. Do rozstrzygnięcia pozostaje również problem, czy akt organu państwowego powołującego osobę prawną może mieć moc wsteczną. W każdym razie, także w ramach modelu nadawania osobowości prawnej aktami organów państwowych, moment powstania osoby prawnej winien być jasno określony.

IV.1.4. Warunki ustania osoby prawnej

Podobnie jak w przypadku warunków powstania osoby prawnej także w przypadku przesłanek ustania osoby prawnej to przepisy prawa muszą je jednoznacznie wyznaczać, gdyż osoba prawna rozpatrywana wyłącznie na gruncie normatywnym nie może zgaśnąć w inny sposób, jak wskutek zastosowania odpowiedniej normy prawnej. Kodeks cywilny nie reguluje ustania osobowości prawnej, odsyłając w tym zakresie do „właściwych przepisów”⁹³⁵. Pomimo braku w k.c. ogólnych reguł co do przesłanek ustania osobowości prawnej doktryna prawa cywilnego wyróżnia typowe przesłanki zgaśnięcia osoby prawnej, wprowadzane przez polskiego ustawodawcę. Wskazuje się m.in. na akt organu władzy państwowej, uchwałę organu samej osoby prawnej czy upływ czasu⁹³⁶. Należy także w tym miejscu wskazać, że z ustaniem osoby prawnej mamy

⁹³³ Warunek określoności w czasie może być jednak problematyczny. Chwilą promulgacji jest dzień, a nie chwila wydrukowania oryginalnego egzemplarza odpowiedniego publikatora, co więcej, niedokumentowana w taki sposób jak chwila dokonania wpisu w publicznym rejestrze, a tym bardziej niedostępna innym uczestnikom obrotu. Oczywiście można sobie wyobrazić uznanie za początek istnienia osoby prawnej początek dnia promulgacji, tworząc w ten sposób pewną fikcję w zakresie godzin pomiędzy początkiem dnia a chwilą druku.

⁹³⁴ Zob. też B. Ziemianin, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 107, przyp. 24. Niektóre akty prawne przewidujące powoływanie osób prawnych aktami organów państwa przewidują nawet ścisłą datę – zob. art. 4 ust. 5 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 446). Zob. też Z. Świderski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 378.

⁹³⁵ A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 227-228. Por. Z. Świderski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 377; S. Szer, *op. cit.*, s. 209; J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1169; B. Ziemianin, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 107. Por. jednak: K. Piasecki, *Kodeks...*, s. 224, teza 1 oraz s. 229, teza 6.

⁹³⁶ A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 228; S. Szer, *op. cit.*, s. 209-210.

także do czynienia w razie jej przekształcenia, tj. jeśli zostaje ona połączona z inną osobą prawną (przez inkorporację albo utworzenie nowej osoby prawnej w miejsce łączonych osób prawnych) albo ulegnie ona podziałowi na inne osoby prawne⁹³⁷. Także w odniesieniu do tych przypadków ustania osoby prawnej na ogół przepisy prawa państwowego precyzyjnie regulują warunki, jakie muszą być spełnione, aby doszło do przekształcenia⁹³⁸. Z tych samych względów pewności obrotu i ochrony dobrej wiary jego uczestników przesłanki te powinny być tak ukształtowane, aby nie pozostawiała wątpliwości co do ich spełnienia oraz aby możliwa była ich łatwa weryfikacja. Analogicznego rozwiązania wymaga także kwestia ewentualnych konsekwencji późniejszego ujawnienia się braku spełnienia przesłanek ustania osoby prawnej, w szczególności, gdy informacja o tym ustaniu została rozpowszechniona w obrocie, zwłaszcza zaś jeśli orzeczenie sądowe lub organu administracji fakt takiego ustania potwierdziło.

IV.1.5. Moment ustania osoby prawnej

Odzwierciedleniem wyżej wskazanych problemów dotyczących momentu powstania osoby prawnej są zagadnienia związane z chwilą ustania osoby prawnej. Także ten moment powinien spełniać warunki postrzegalności i jednoznaczności. W przeciwieństwie jednak do chwili powstania osoby prawnej w k.c. brak jest analogicznego do zawartego w jego art. 37 § 1 domniemania, iż osoba prawna gaśnie z chwilą wykreślenia z rejestru. Niektórzy autorzy, stosując analogię do powołanego przepisu, za moment ustania osobowości prawnej uznają jednak właśnie chwilę wykreślenia z rejestru⁹³⁹. W konsekwencji w braku jednoznacznej regulacji w samym k.c. chwilę ustania osoby prawnej powinny precyzyjnie określać przepisy ustaw szczegółowych regulujących poszczególne formy osobowości prawnej.

IV.2. Katalog wyznaniowych osób prawnych

Polski system prawny, jak to zostało wskazane wyżej, hołduje normatywnej zasadzie tworzenia osób prawnych, rozumianej w ten sposób, że o osobie prawnej można mówić wyłącznie wtedy, kiedy przepis prawa wyraźnie statuuje (uznaje) określoną jednostkę organizacyjną jako osobę prawną⁹⁴⁰. Zatem, aby stwierdzić istnienie kon-

⁹³⁷ Zob. A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 229; Z. Świdorski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 377; J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1170; S. Szer, *op. cit.*, s. 211.

⁹³⁸ J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1170.

⁹³⁹ Zob. A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 229; K. Piasiecki, *Kodeks...*, s. 224, teza 1 oraz s. 229, teza 6; J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1169; *Kodeks...*, t. I, red. J. Winiarz, s. 49, teza 1. Por. Z. Świdorski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 377; P. Suski, *Stowarzyszenia i fundacje*, Warszawa 2011, s. 157.

⁹⁴⁰ W ocenie jednak M. Plisieckiego, *Wyznaniowa...*, s. 102, jej zastosowanie w odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych nie jest jednak pewne. W ocenie autora fakt, iż przepisy ustaw indywi-

kretniej wyznaniowej osoby prawnej, w pierwszej kolejności należy odnaleźć przepisy przyznające osobowość prawną bądź tej konkretnej jednostce organizacyjnej, bądź określonej kategorii jednostek organizacyjnych, do której przedmiotowa jednostka należy⁹⁴¹.

IV.2.1. Rejestrowe osoby prawne

U.g.w.s.w. nie przyznaje bezpośrednio osobowości prawnej żadnej indywidualnie określonej osobie prawnej. Przewiduje natomiast możliwość powołania trzech rodzajów wyznaniowych osób prawnych. Podstawową formą tej osobowości prawnej jest forma związku wyznaniowego. Oprócz niej ustawodawca przewidział możliwość utworzenia osób prawnych jako jednostek organizacyjnych związku wyznaniowego oraz krajowych organizacji międzykościelnych⁹⁴².

IV.2.1.1. Związki wyznaniowe

Normatywną podstawą nabycia osobowości prawnej przez związki wyznaniowe rozumiane jako całość jest art. 34 ust. 2 u.g.w.s.w., który stanowi, że z chwilą wpisu do rejestru nabywają one osobowość prawną⁹⁴³. Przepis ten spełnia więc doktrynalne wymogi wyraźnego przyznania osobowości prawnej. Stanowczy charakter przed-

dualnych „mówią (...) o uznaniu przez prawo polskie osobowości prawnej uzyskanej na mocy prawa wewnętrznego”, przeczy zasadzie wyrażonej w art. 33 k.c., w świetle którego osobowość prawna ma wynikać z przepisu szczególnego. Wydaje się, że normatywna zasada tworzenia osób prawnych jak najbardziej znajduje zastosowanie w przypadku wyznaniowych osób prawnych. To właśnie przepisy ustaw indywidualnych przewidują osobowość prawną podmiotów odpowiadających jednostkom organizacyjnym (względnie osobom prawnym prawa wewnętrznego), a tym samym stanowią przepisy szczególne przyznające osobowość prawną. W braku takich przepisów ustaw indywidualnych wyznaniowa osoba prawna nie istnieje, choćby jej odpowiednik był osobą prawną prawa wewnętrznego, co zresztą wskazywał autor sam zauważa.

⁹⁴¹ Por. S. D m o w s k i [w:] S. D m o w s k i, S. R u d n i c k i, *Komentarz...*, s. 152, teza 12 *in medio*. Zob. też. E. G n i e w e k [w:] *Kodeks...*, red. i d e m, s. 80, teza 2.

⁹⁴² Możliwość tworzenia przez krajowe organizacje międzykościelne jednostek organizacyjnych z własną osobowością prawną jest wysoce dyskusyjna. U.g.w.s.w. w żadnym miejscu nie przewiduje wprost tworzenia jednostek organizacyjnych krajowych organizacji międzykościelnych z własną osobowością prawną. Trudno też uznać za podstawę takiej osobowości odesłanie zamieszczone w art. 38 u.g.w.s.w. Z uwagi na fakt, że tylko jedna taka organizacja – Polska Unia Buddyjska (art. 23 ust. 2 i n. statutu Polskiej Unii Buddyjskiej) – przewiduje ich tworzenie, w dalszej części niniejszego opracowania zostały one pominięte. Gdyby jednak uznać możliwość nabycia przez takie jednostki osobowości prawnej w pełni zastosowanie znajdą uwagi dotyczące jednostek organizacyjnych związków wyznaniowych.

⁹⁴³ Na podstawie przedmiotowego przepisu niegdyś osobowość prawną nabyły również związki wyznaniowe, które obecnie objęte są ustawami indywidualnymi. W zależności od postrzegania osób prawnych objętych katalogiem ustaw indywidualnych jako tych samych osób prawnych, które nabyły osobowość prawną w trybie u.g.w.s.w., bądź jako nowych osób prawnych powstałych z przekształcenia istniejących poprzednio podstawą normatywną ich osobowości prawnej jest lub nie jest przedmiotowy przepis u.g.w.s.w.

miotowego przepisu nie dozwala, aby wskutek zarejestrowania wspólnoty religijnej nie doszło do powstania osoby prawnej – związku wyznaniowego. W konsekwencji niezgodne z prawem byłyby postanowienia statutowe, które przewidywałyby brak osobowości prawnej związku wyznaniowego. Z tych samych przyczyn, nie jest konieczne zamieszczanie w normach statutowych postanowień o posiadaniu przez związek wyznaniowy osobowości prawnej. W praktyce jednak większość statutów zawiera normy potwierdzające osobowość prawną związku wyznaniowego. Takie postanowienia statutowe (zob. aneks nr 1) nie stanowią podstawy normatywnej osobowości prawnej związku wyznaniowego i stanowią jedynie powtórzenie obowiązującej normy ustawowej.

Katalog obecnie zarejestrowanych związków wyznaniowych zawiera tabela 2⁹⁴⁴.

Tabela 2. Związki wyznaniowe – osoby prawne

Lp.	Nr w rejestrze	Związek wyznaniowy
1	1	Świecki Ruch Misyjny „Epifania”
2	2	Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej
3	3	Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego w Polsce
4	5	Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego
5	7	Jednota Idei Braci Polskich
6	8	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich
7	9	Związek Buddystów Zen „Bodhidharma”
8	10	Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa
9	11	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej
10	12	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce
11	13	Kościół Chrystusowy w Polsce
12	14	Nowoapostolski Kościół w Polsce
13	15	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu
14	16	Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej
15	17	Związek Ajapa Yoga
16	18	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa

⁹⁴⁴ Oprac. własne na podstawie: *Rejestr kościołów i innych związków wyznaniowych*, <https://www.gov.pl/attachment/cba97fac-675e-4191-8fb4-cfcc8df8ab76> – 28 VII 2019. Odnośnie do wiążących w obrocie nazw, które mogą różnić się od nazw zamieszczonych w rejestrze – zob. podrozdział V.4.1.1.1. Nie uwzględniono zmian nazw niektórych związków wyznaniowych względem opublikowanych w zbiorze R. Brożniak, M. Winiańczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, aby ułatwić czytelnikowi orientację w niniejszej pracy i jej aneksach.

Tabela 2 (cd.)

17	19	Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża
18	20	Związek Badaczy Biblii
19	21	„Kanzeon” Związek Buddyjski
20	22	Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris w Polsce
21	23	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej
22	24	Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej
23	25	Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej
24	27	Kościół Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej
25	28	Kościół Boży w Chrystusie
26	29	„Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzai w Rzeczypospolitej Polskiej
27	30	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny
28	31	Uczniowie Ducha Świętego
29	32	Buddyjska Wspólnota Zen Kannon
30	33	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej
31	34	STRAŻNICA – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, Zarejestrowany Związek Wyznania Świadków Jehowy w Polsce
32	35	Kościół Zjednoczeniowy
33	36	Kościół Ewangeliczny „Misja Łaski”
34	37	Ruch Świadomości Babadzi „Herakhandi Samadz”
35	38	Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy
36	39	Zbór Chrześcijański w Rzeczypospolitej Polskiej
37	40	Centrum Biblijne „Jezus jest Panem”
38	42	Zbór w Wodzisławiu Śląskim
39	43	Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach
40	45	Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim
41	46	Chrześcijańska Wspólnota Ewangeliczna
42	47	Zbór Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej
43	48	Adwentyści Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej
44	49	Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”
45	50	Stowarzyszenie Muzułmańskie Ahmadiyya
46	51	Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce
47	52	Międzynarodowa Misja „Centrum Służby Życia”
48	53	Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt

Tabela 2 (cd.)

49	56	Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju
50	57	Radha Govind Society of Poland
51	59	Zachodni Zakon Sufi w Polsce
52	61	Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu
53	62	Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie”
54	63	Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego
55	64	Chrześcijańska Wspólnota „Jezus jest Panem”
56	66	Związek Wyznaniowy „Wierzę w Dobro Człowieka”
57	67	Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu
58	68	„Ruch Nowego Życia”
59	69	Wiara Bahá'í
60	70	Zbór Wolnych Chrześcijan w Jaworznie
61	71	Misja Pokoleń
62	72	Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze
63	73	Związek Wyznaniowy Kwinarystów
64	76	Kościół Dobrego Pasterza
65	78	Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai
66	79	Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach
67	80	Kościół „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej
68	81	Wspólnota Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej
69	82	Zbór Ewangelii Łaski
70	83	Kościół Miłosiernego Boga
71	85	Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtchang w Polsce
72	86	Zbór Ewangeliczny <i>Betel</i> w Warszawie
73	87	Kościół w Radomiu
74	88	Wspólnota „Drzewo Oliwne2”
75	91	Związek Buddyjski Khordong w Polsce
76	92	Wspólnota Dzogchen w Polsce
77	93	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”
78	94	Chrześcijańska Wspólnota Mennonitów
79	95	Rodzimy Kościół Polski
80	96	Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny
81	97	Misja Buddyjska – Trzy Schronienia w Polsce

Tabela 2 (cd.)

82	98	Polski Kościół Słowiański
83	99	Kościół Boży
84	100	Związek Garuda w Polsce
85	101	Warszawski Kościół Chrystusowy
86	102	Wspólnota Chrześcijańska „Wrocław dla Jezusa”
87	103	„Misja Na Wschód” we Wrocławiu
88	104	Kościół Remonstrantów Polskich
89	105	Kościół Boży w Polsce
90	106	Kościół Pentakostalny w Rzeczypospolitej Polskiej
91	107	Kościół Chrześcijański „Wieczernik”
92	108	Rodzima Wiara
93	110	Kościół Starokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej
94	111	Kościół Chrześcijański w Rypinie
95	112	Kościół Chrześcijański w Warszawie
96	113	Chrześcijański Kościół Dobra
97	114	Kościół Anglikański w Polsce
98	115	Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”
99	117	Kościół Panteistyczny „Pneuma”
100	118	Spółeczność Chrześcijańska „Miejsce Odnowienia”
101	119	Centrum Chrześcijańskie KANAAN
102	120	Biblijny Kościół Baptystyczny
103	121	Związek Buddyjski Dak Shang Kagyu w Polsce
104	122	Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle
105	123	Kościół Unitariański
106	124	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna
107	125	Polski Kościół Dialogu
108	126	Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina”
109	127	„Misja dla Polski”
110	128	Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie
111	129	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach
112	130	Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej
113	131	Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego
114	132	Kościół Nowego Przymierza w Lublinie

Tabela 2 (cd.)

115	133	Kościół Ekklesia w Warszawie
116	134	Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie
117	135	Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce
118	136	Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje”
119	137	Kościół Chrześcijański Nowe Życie
120	138	Związek Buddystów Czan
121	139	Chrześcijański Związek Wyznaniowy „ŹRÓDŁO”
122	140	Miejskowy Kościół w Lublinie
123	141	Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych”
124	142	Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha”
125	143	Zgromadzenie Braci i Sióstr Politeistów
126	144	Kościół Chrześcijan w Rybniku
127	145	Lokalny Kościół w Kwidzynie
128	146	Związek Wyznaniowy „Polska Chrześcijańska Służba”
129	148	Kościół Chrześcijański Otwarte Drzwi
130	149	Związek Hatha Jogi „Brama Jogi”
131	150	Niezależna Gmina Wyznania Mojżeszowego
132	151	Warszawski Kościół Międzynarodowy
133	153	Kościół Miłosierdzia Jezusowego
134	154	Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej
135	155	Gmina Wyznaniowa Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej
136	156	Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary”
137	157	Chrześcijański Kościół Reformacyjny
138	158	Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej
139	159	Związek Taoistów TAO TE KING
140	160	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej
141	161	Ewangeliczny Kościół Chrześcijański
142	162	Kościół Prezbiteriański
143	163	Kościół Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej
144	164	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej
145	165	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce
146	166	Związek Wyznaniowy Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej
147	167	Związek Wyznaniowy Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej

Tabela 2 (cd.)

148	168	Instytut Śardza Ling
149	169	Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej
150	170	Sangha „Dogen Zenji”
151	171	Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich
152	172	Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”
153	173	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce
154	174	Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”
155	175	Związek Buddyjski „Dzogczien Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej”
156	176	„Wyznawcy Słońca”
157	177	Staroprawosławna Cerkiew Staroobrzędowców
158	178	Kościół Dobrej Nadziei
159	179	Katolicki Kościół Narodowy w Polsce
160	180	Związek Buddyjski „Yeshe Khorlo” w Rzeczypospolitej Polskiej
161	181	Ośrodek Wietnamskiego Buddyzmu w Polsce
162	182	Kościół Chrześcijański Zoe
163	183	Kościół „Chrześcijańska Wspólnota Jordan”
164	184	Powszechny Kościół Ludu Bożego
165	185	Ewangeliczny Kościół Metodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej
166	186	Kościół Boga Żywego, Będącego Wsparciem i Podporą Prawdy, Kościół Światło Świata

IV.2.1.2. Jednostki organizacyjne

Nieco bardziej problematyczne jest wskazanie podstawy normatywnej osobowości prawnej jednostek organizacyjnych kościołów i innych związków wyznaniowych rejestrowych. Co prawda taką osobowość prawną przewiduje art. 34 ust. 3 u.g.w.s.w., aczkolwiek nie w sposób samodzielny, gdyż nie wszystkie jednostki organizacyjne kościołów i innych związków wyznaniowych rejestrowych mają osobowość prawną, ale tylko te, względem których taką osobowość prawną przewiduje statut⁹⁴⁵. Stąd podstawę normatywną ich osobowości prawnej stanowić będzie art. 34 ust. 3 w zw. z art. 32 ust. 2 w zw. z art. 32 ust. 3 u.g.w.s.w. w powiązaniu z odpowiednim postanowieniem statutu związku wyznaniowego⁹⁴⁶.

⁹⁴⁵ Podobne rozwiązanie przewiduje prawo o stowarzyszeniach (art. 17 ust. 1a). Por. P. Suski, *op. cit.*, s. 183.

⁹⁴⁶ Stąd jako nieprawidłową praktykę należy oceniać rozwiązanie, które polega na rozstrzyganiu przez związek wyznaniowy o osobowości prawnej w statucie jednostki organizacyjnej, a nie w statucie związku wyznaniowego. Taki model zastosowano w przypadku Instytutu Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”. W § 4 ust. 2 statutu tegoż związku wyznaniowego przewidziano, iż: „Ośrodki medytacji, zakony, misje, szkoły oraz ośrodki dydaktyczno-wychowawcze Instytutu mogą działać na prawach oddziału

Statuty winny indywidualnie wskazywać jednostki organizacyjne, które mają dysponować osobowością prawną (zob. aneks nr 2). Zbliżoną formą, choć należałoby postulować zamieszczenie takiego wykazu w samym statucie, jest wymienianie takich jednostek organizacyjnych w załącznikach do statutu⁹⁴⁷. Statuty nie powinny zawierać jedynie katalogu rodzajów jednostek organizacyjnych, które miałyby być obdarzone osobowością prawną. W takiej sytuacji powstaje wątpliwość, czy w ogóle doszło do powstania osoby prawnej-jednostki organizacyjnej, gdyż jest to sprzeczne z treścią art. 32 ust. 3 u.g.w.s.w.

Okazuje się jednak, że często nawet odnalezienie odpowiedniej normy statutowej rozstrzygającej o osobowości prawnej danej kategorii jednostek organizacyjnych nastręcza sporo trudności. Wiele statutów bowiem nie zawiera bezpośredniego przesądzenia osobowości prawnej jednostek organizacyjnych związków wyznaniowych. Wówczas pomocne mogą się okazać różnice w wymaganiach odnośnie do statutowej regulacji. U.g.w.s.w. w przypadku jednostek organizacyjnych, które mają dysponować własną osobowością prawną, wymaga – w przeciwieństwie do pozostałych jednostek organizacyjnych – unormowania w statucie takich zagadnień jak: teren działania, siedziba, struktura organów, ich kompetencje, sposób ich powoływania i odwoływania oraz reprezentowania jednostek na zewnątrz, a także zaciągania przez nie zobowiązań majątkowych (art. 32 ust. 3 i 5 u.g.w.s.w.). Praktyka pokazuje, że statuty, które nie rozstrzygają osobowości prawnej jednostek organizacyjnych, zawierają postanowienia, w których mowa jest o władzach⁹⁴⁸, organach⁹⁴⁹ lub czymś podobnym⁹⁵⁰. Niekiedy w takich statutach reguluje się kompetencje, także do zarządzania majątkiem⁹⁵¹, a nawet wyraźnie stanowi się o majątku jednostek organizacyjnych⁹⁵² i ich wpływach (dochodach)⁹⁵³. Czasem zawierają one przepisy o reprezentowaniu⁹⁵⁴ czy reprezento-

jeżeli taką przyznaje im statut nadany przez Radę Inicjowanych”, przy czym zgodnie z § 5 każdy oddział dysponuje osobowością prawną.

⁹⁴⁷ Zob. np. § 32 ust. 1 statutu Kościoła Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej. Zob. też § 19 ust. 6 statutu Ewangelicznej Wspólnoty Zielonościwiatkowej; § 102 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej.

⁹⁴⁸ Zob. np. § 34 statutu Uczniów Ducha Świętego; art. 13 statutu Kościoła Reformowanego Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce; § 16 Medytacyjnego Stowarzyszenia Najwyższej Mistrzyni Czing Hai; art. 16 statutu Wspólnoty Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej.

⁹⁴⁹ Zob. np. § 30 zd. 1 statutu Świeckiego Ruchu Misyjnego „Epifania”; § 41 statutu Uczniów Ducha Świętego; art. 19 ust. 3 statutu Wiary Bahá’í.

⁹⁵⁰ Zob. np. § 45 Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej; § 17 pkt b statutu Nowoapostolskiego Kościoła w Polsce; § 49 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Werbkowicach.

⁹⁵¹ Zob. np. art. 20 statutu Kościoła Reformowanego Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce; art. 26 ust. 2 pkt 6 statutu Wiary Bahá’í; § 38 statutu Medytacyjnego Stowarzyszenia Najwyższej Mistrzyni Czing Hai.

⁹⁵² Zob. np. § 46 statutu Uczniów Ducha Świętego; § 34 pkt 8 *in fine* statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Werbkowicach; art. 25 statutu Wspólnoty Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej.

⁹⁵³ Zob. np. art. 37 ust. 2 statutu Wspólnoty Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej.

⁹⁵⁴ Zob. np. § 9 ust. 3 i 10 statutu Kościoła Dobrego Pasterza; § 37 pkt 4 statutu Medytacyjnego Stowarzyszenia Najwyższej Mistrzyni Czing Hai.

waniu na zewnątrz⁹⁵⁵ jednostek organizacyjnych. Takie regulacje mogą wskazywać na wolę prawodawcy statutowego posiadania przez takie jednostki organizacyjne osobowości prawnej.

Z drugiej jednak strony, osobowości prawnej nie można domniemywać i powinna ona wyraźnie wynikać z norm statutowych. Ponadto praktyka pokazuje, że niektóre z wyżej wskazanych kwestii normowane są niekiedy w statutach w odniesieniu do jednostek organizacyjnych, co do których wyraźnie postanowiono, że nie mają one mieć osobowości prawnej. Przykładowo w odniesieniu do takowych w niektórych statutach także była mowa o organach⁹⁵⁶, władzach⁹⁵⁷ lub czymś analogicznym⁹⁵⁸, reprezentowaniu na zewnątrz⁹⁵⁹, reprezentowaniu przed lokalnymi władzami⁹⁶⁰ bądź o reprezentowaniu jako takim⁹⁶¹ czy o pismach wychodzących na zewnątrz⁹⁶². Niekiedy statuty zawierały nawet postanowienia o zarządzaniu (dysponowaniu) przez takie jednostki cudzym majątkiem⁹⁶³ lub własnym majątkiem⁹⁶⁴, dysponowaniu przydzielonymi (powierzonymi) składnikami majątkowymi i finansami⁹⁶⁵, zaciąganiu

⁹⁵⁵ Zob. np. § 36 statutu Świeckiego Ruchu Misyjnego „Epifania”; § 35 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus jest Panem”; art. 24 ust. 1 statutu Wiary Bahá'í.

⁹⁵⁶ Zob. np. § 14 statutu Buddyjskiego Związku Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu; § 13 i § 16 ust. 1 statutu Ewangelicznego Związku Braterskiego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 11 ust. 2 i § 35 ust. 1 statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 18 ust. 2 statutu Kościoła Prezbiteriańskiego; § 72 ust. 6 i § 78 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 11 ust. 8 zd. 2 statutu Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny; § 28 ust. 2 *in medio* statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 27 statutu Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej.

⁹⁵⁷ Zob. np. § 17 statutu Kościoła Chrystusowego w Polsce; § 35 statutu Światowego Uniwersytetu Duchowego Brahma Kumaris w Polsce; § 22 ust. 2 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce; § 28 ust. 3 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce; art. 21 statutu Kościoła Unitariańskiego.

⁹⁵⁸ Zob. np. § 20 ust. 2 statutu Ewangelicznego Związku Braterskiego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 11 ust. 1 statutu Buddyjskiej Wspólnoty Zen Kannon; § 35-37 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus jest Panem”; § 9 ust. 3 statutu Misji Pokoleń; art. 21 ust. 3 statutu Chrześcijańskiego Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościoła w Tarnowie; art. 16 zd. 2 i art. 17 ust. 3 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach; § 24 pkt 2 i 4 statutu Zgromadzenia Braci i Siostr Politeistów.

⁹⁵⁹ Zob. np. § 76 pkt 4 statutu Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny; § 35 ust. 2 statutu Buddyjskiej Wspólnoty Zen Kannon; art. 12 ust. 2 statutu Zachodniego Zakonu Sufi w Polsce; § 35 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus jest Panem”; § 36 ust. 5 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 22 ust. 4 pkt 1 i ust. 5 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce; § 35 ust. 2 pkt 1 *in fine* statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 18 ust. 2 statutu Kościoła Prezbiteriańskiego. Zob. też: § 13 ust. 6 pkt 3 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego.

⁹⁶⁰ Zob. np. art. 9 ust. 4 statutu Zachodniego Zakonu Sufi w Polsce.

⁹⁶¹ Zob. np. § 28 ust. 3 zd. 1 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce; art. 17 ust. 4 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach.

⁹⁶² Zob. np. § 18 ust. 6 zd. 1 pkt b) statutu Związku Buddyjskiego Dak Shang Kagyu w Polsce.

⁹⁶³ Zob. np. § 22 ust. 4 pkt 2 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce; § 28 ust. 2 zd. 2 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce.

⁹⁶⁴ Zob. np. § 38 statutu Światowego Uniwersytetu Duchowego Brahma Kumaris w Polsce.

⁹⁶⁵ Zob. np. § 16 ust. 3 statutu Zrzeszenia Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 15 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Chrystusowego w Polsce; art. 31 ust. 1 statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”.

przez nie zobowiązań majątkowych⁹⁶⁶ albo stanowiły ogólnie o majątku⁹⁶⁷ czy przychodach⁹⁶⁸ takich jednostek⁹⁶⁹. W niektórych przypadkach przewidziano również stanowienie statutowo jednostek organizacyjnych bez osobowości prawnej⁹⁷⁰, choć w świetle art. 35 k.c. nie stanowią one statutowo i mogą co najwyżej rodzić wewnętrzne (korporacyjne) obowiązki pomiędzy członkami związku wyznaniowego i jego jednostkami organizacyjnymi.

W kontekście jednostek organizacyjnych należy również dodać, że w treści statutowo zamieszczane są postanowienia sprzeczne z naturą jednostek organizacyjnych związku wyznaniowego jako jego normatywnie wyodrębnionych podstruktur. Najczęściej mowa jest o jednostkach autonomicznych, które mają być zrzeszane przez związek wyznaniowy⁹⁷¹, albo o przyłączaniu się jednostek organizacyjnych do związku wyznaniowego⁹⁷², a więc zakłada się, iż są one pierwotne wobec związku jako całości, podczas gdy to istnienie związku wyznaniowego-osoby prawnej jest warunkiem istnienia jednostek organizacyjnych. Niekiedy regulowana jest kwestia wystąpienia jednostek ze związku wyznaniowego⁹⁷³, wykluczenia ze związku wyznaniowego⁹⁷⁴, a nawet przewiduje się zachowanie majątku po wystąpieniu ze struktur związku⁹⁷⁵, podczas gdy jednostki organizacyjne związku wyznaniowego istnieją jedynie jako

⁹⁶⁶ Zob. np. § 7 ust. 3 pkt 8 statutu Kościoła Dobrego Pasterza; § 24 pkt 4 statutu Zgromadzenia Braci i Sióstr Politeistów.

⁹⁶⁷ Zob. np. § 16 ust. 1 i 2 statutu Zrzeszenia Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 8 ust. 2 statutu Rodzimego Kościoła Polski; § 4 ust. 7 statutu Kościoła Dobrego Pasterza.

⁹⁶⁸ Zob. np. art. 41 ust. 2 statutu Kościoła Unitariańskiego.

⁹⁶⁹ Choć zgodnie z u.g.w.s.w. i koncepcją osoby prawnej w polskim prawie cywilnym postanowienia takie nie mają większego znaczenia, mogą one jednak wywoływać pewne skutki. W szczególności jednostki organizacyjne nawet bez osobowości prawnej mogą mieć zdolność prawną w zakresie prawa pracy (art. 3 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, t. jedn. Dz. U. z 2018 r., poz. 917 z późn. zm., k.p.), a unormowanie struktury organizacyjnej i kompetencji może mieć znaczenie w zakresie oświadczeń z zakresu prawa pracy (np. uprawnienie kierownika jednostki organizacyjnej do zawierania umów o pracę, art. 3¹ k.p.). W konsekwencji takie postanowienia mogą rodzić po stronie całego związku wyznaniowego zobowiązania np. z zakresu ubezpieczeń społecznych. Zob. odnośnie do oddziałów stowarzyszenia bez osobowości prawnej – P. S u s k i, *op. cit.*, s. 184 i tam wskazane orzecznictwo.

⁹⁷⁰ Zob. np. art. 23 pkt 6 *in fine* statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Ewangelicznej.

⁹⁷¹ Zob. np. art. 24 ust. 1 statutu Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia”; § 4 ust. 2 statutu Ewangelicznego Związku Braterskiego w Rzeczypospolitej Polskiej.

⁹⁷² Zob. np. § 14 statutu Stowarzyszenia Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 6 ust. 3 statutu Związku Badaczy Biblii.

⁹⁷³ Zob. np. § 21 ust. 1 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 19 ust. 2 pkt a) statutu Kościoła Bożego; § 11 ust. 2 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”; § 27 ust. 1 pkt 3 statutu Kościoła Bożego; § 13 ust. 1 pkt 18 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 9 ust. 4 statutu Stowarzyszenia Badaczy Pisma Świętego w Polsce; § 15 i 17 statutu Stowarzyszenia Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 46 ust. 1 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Zielonoświątkowej; § 21 ust. 1 statutu Zborów Bożych Chrześcijan Dnia Siódmego.

⁹⁷⁴ Zob. np. § 19 ust. 2 pkt a) statutu Kościoła Bożego; § 13 ust. 1 pkt 18 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”.

⁹⁷⁵ Zob. np. art. 24 ust. 3 statutu Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia”; § 21 ust. 1 statutu Zborów Bożych Chrześcijan Dnia Siódmego; § 40 ust. 4 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”.

jego struktury i nie mogą istnieć poza nim. Ewentualne podjęcie uchwały o wystąpieniu zboru ze związku (o ile taką procedurę przewiduje statut) oznacza konieczność przeprowadzenia likwidacji jednostki organizacyjnej-osoby prawnej. Z tych samych przyczyn trudno wytłumaczyć postanowienia statutowe przewidujące przejście w razie zniesienia związku wyznaniowego jego majątku na rzecz jego jednostek organizacyjnych obdarzonych osobowością prawną⁹⁷⁶, gdyż utrata osobowości prawnej przez związek wyznaniowy musi oznaczać również utratę osobowości prawnej przez poszczególne jego jednostki, ponieważ ich osobowość prawna jest pochodną osobowości związku jako całości.

Jaskrawym przykładem niezgodności z koncepcją związku wyznaniowego i jego jednostek organizacyjnych są także postanowienia, w myśl których jednostki organizacyjne mogą się samodzielnie rejestrować jako związki wyznaniowe⁹⁷⁷ lub według których związek wyznaniowy i jego jednostka organizacyjna są tą samą osobą prawną, dopóki istnieje tylko jedna jednostka organizacyjna (parafia)⁹⁷⁸. Błędy takie wynikają z realistycznego pojmowania jednostek organizacyjnych związków wyznaniowych przez autorów postanowień statutowych, o czym dobitnie świadczą liczne definicje jednostek organizacyjnych jako społeczności⁹⁷⁹. Niekiedy zaś ich źródłem jest nieumiejętne korzystanie z pojęcia jednostki organizacyjnej, o czym najlepiej świadczy postanowienie jednego ze statutów, który uznaje, iż podstawową jednostką organizacyjną związku wyznaniowego jest ogół jego wszystkich członków⁹⁸⁰.

Nieliczenie się z koncepcją jednostek organizacyjnych jako struktur związku wyznaniowego niejednokrotnie prowadzi do niezgodności niektórych postanowień statutowych z instytucjami polskiego prawa cywilnego. Przykładowo sprzeczne z koncepcją prawa własności jest rozwiązanie, w myśl którego majątek jednostek to majątek związku jako całości⁹⁸¹. Innym rozwiązaniem niezgodnym z polskim prawem cywilnym jest regulacja statutowa, w myśl której jednostki nieposiadające osobowości prawnej mogą nabywać w imieniu związku wyznaniowego jako całości majątek ruchomy⁹⁸², skoro jednostki takie, nie dysponując podmiotowością prawną, nie mogą być nawet pełnomocnikami. Najjaskrawszym przykładem sprzeczności z polskim prawem cywilnym, bo z samą koncepcją osoby prawnej jako podmiotu ob-

⁹⁷⁶ Zob. np. art. 28 statutu Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia”; § 21 ust. 2 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”.

⁹⁷⁷ Zob. np. § 50 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Werbkowicach.

⁹⁷⁸ Zob. art. 30 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce.

⁹⁷⁹ Zob. np. § 29 statutu Stowarzyszenia Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 24 ust. 1 statutu Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 37 ust. 2 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 28 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; § 19 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie; § 22 ust. 1 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”; § 19 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary”; § 18 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego.

⁹⁸⁰ Zob. np. § 15 statutu Zboru w Opolu – „Społeczności wywołanych”.

⁹⁸¹ Zob. np. § 4 ust. 4 statutu Kościoła Dobrego Pasterza.

⁹⁸² Zob. np. § 4 ust. 6 statutu Kościoła Dobrego Pasterza.

darzonego zdolnością prawną, są regulacje statutowe, które przewidują zachowanie majątku przez osobę prawną po jej zniesieniu⁹⁸³.

IV.2.1.3. Krajowe organizacje międzykościelne

Do krajowych organizacji międzykościelnych zastosowanie znajdują przepisy dotyczące związków wyznaniowych (art. 38 zd. 1 u.g.w.s.w.). W konsekwencji podstawę normatywną ich osobowości prawnej będzie stanowić powołany przepis w związku z art. 34 ust. 2 u.g.w.s.w. Ich katalog obrazuje tabela 3.

Tabela 3. Krajowe organizacje międzykościelne

Lp.	Nr w rejestrze	Nazwa krajowej organizacji międzykościelnej
1	1	Polska Rada Ekumeniczna
2	2	Towarzystwo Biblijne w Polsce
3	3	Rada Zborów Ewangelicznych
4	4	Polska Unia Buddyjska
5	5	Alians Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej

IV.2.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną

Zasadą polskiego prawa cywilnego, zrealizowaną także w przypadku osób prawnych rejestrowanych wspólnot religijnych, jest ujmowanie ich w odpowiednich rejestrach. Szczególny charakter osób prawnych wspólnot religijnych działających w oparciu o ustawy indywidualne⁹⁸⁴ objawia się w zwolnieniu ich od obowiązku wpisu do jakiegokolwiek rejestru osób prawnych. Takie zwolnienie jest charakterystyczne dla osób prawa publicznego, takich jak gminy, powiaty czy województwa⁹⁸⁵, do których jednak wyznaniowe osoby prawne przedmiotowych wspólnot się nie zaliczają⁹⁸⁶. Zwolnienie to powoduje jednak, iż ustalenie ich katalogu musi następować w oparciu o zupełnie inne reguły, które ustawodawca powinien uczynić szczególnie przejrzystymi i jednoznacznymi wobec nieobjęcia ich systemem rejestrowym.

⁹⁸³ Zob. np. § 38 ust 5 zd. 1 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 31 ust. 4 zd. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego.

⁹⁸⁴ Dla uproszczenia w dalszej części niniejszego opracowania termin „wspólnota religijna o statusie regulowanym własną ustawą indywidualną” będzie obejmować również Kościół Staroobrzędowy funkcjonujący w oparciu o wydane w okresie międzywojennym rozporządzenie z mocą ustawy.

⁹⁸⁵ Zob. E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. i d e m, s. 90, teza 3 *in fine*.

⁹⁸⁶ P. Borecki, *Rozdział Kościoła i Państwa w III Rzeczypospolitej*, [w:] *Francuska ustawa...*, s. 204.

IV.2.2.1. Katalog osób prawnych Kościoła Katolickiego

Osoby prawne Kościoła Katolickiego można podzielić na dwie podstawowe grupy. Pierwszą stanowią osoby prawne utworzone na podstawie regulacji obowiązujących przed wejściem w życie obecnie obowiązującej ustawy indywidualnej. Drugą tworzą osoby prawne powstałe w oparciu o u.s.p.k.k. lub konkordat z 1993 r.

IV.2.2.1.1. Osoby prawne utworzone przed 1989 r.

Zdecydowana większość obecnie istniejących wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego powstała na podstawie przepisów już nieobowiązujących. Niektóre takie podmioty nabywały osobowość prawną jeszcze na podstawie przepisów zaborczych⁹⁸⁷. W przypadku braku ich zniesienia (najczęściej poprzedzonego przeprowadzeniem likwidacji) istnieją one nadal, choć mogą nie funkcjonować w praktyce. W okresie II Rzeczypospolitej konkordat z 1925 r. w sposób jednolity wprowadził zasadę, że osoby prawa kanonicznego uzyskują osobowość prawa państwowego, zarazem wyraźnie nie znosząc dotychczas istniejących osób prawnych na podstawie poprzednio obowiązujących przepisów. Uczyniła to dopiero judykatura, jednakże w odniesieniu do osób prawnych wprowadzonych przez ustawodawstwo zaborcze, a wyraźnie sprzecznych z samorozumieniem Kościoła Katolickiego. Współcześnie nadal toczą się spory, czy z chwilą wejścia w życie konkordatu z 1925 r. takie osoby prawne ustały. W przypadku odpowiedzi przeczącej należy uznać, że osoby takie istnieją nadal, powinny jednak ulec likwidacji. Odnośnie do istniejących w chwili wejścia w życie konkordatu z 1925 r. na podstawie przepisów zaborczych osób prawnych odpowiadających osobom prawa kanonicznego trwały one nadal jako te same osoby prawne, z tym że na podstawie nowych regulacji prawnych. Stąd podstawy normatywnej ich istnienia należy poszukiwać nie w konkordacie z 1925 r., ale w przepisach prawa zaborczego, które taką osobowość prawną im nadawały⁹⁸⁸.

⁹⁸⁷ Zob. wyżej podrozdziały II.2.1.6, II.2.2.1.1 i II.2.3.2.4.

⁹⁸⁸ Odnalezienie normatywnej podstawy wyznaniowej osobowości prawnej ma trojake znaczenie. Po pierwsze – teoretyczne, jako punkt wyjścia dla szczegółowych rozważań o osobowości prawnej. Po drugie, zakres regulacji tych przepisów wyznacza katalog wyznaniowych osób prawnych. Po trzecie wreszcie, odnalezienie właściwej podstawy normatywnej osobowości prawnej wyznaniowych osób prawnych ma duże znaczenie dla praktyki. O ile bowiem przy zawieraniu samych kontraktów dla ich skuteczności i ważności nie jest niezbędne precyzyjne powołanie normatywnej podstawy osobowości prawnej, a nawet możliwe jest jej pominięcie, w postępowaniach, zwłaszcza zaś w postępowaniu cywilnym, a szczególnie jego najbardziej sformalizowanych rodzajach (mowa tu przede wszystkim o postępowaniu w przedmiocie skargi kasacyjnej) precyzyjne wskazanie przepisu statuującego osobowość prawną może mieć decydujące znaczenie. Mianowicie kwestia osobowości prawnej wyznacza zdolność sądową, co w jej braku oznacza odrzucenie pozwu i nieważność ewentualnie prowadzonego w jej braku postępowania. W związku z regulacjami ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t. jedn. Dz. U. z 2018 r., poz. 1360 z późn. zm., k.p.c.) prowadzi to do badania tej przesłanki z urzędu. W praktyce jednak sądy często samodzielnie nie badają istnienia osobowości prawnej, lecz wzywają do wykazania tej osobowości podmiot inicjujący postępowanie, m.in. poprzez wskazanie właśnie przepisu, na podstawie którego dana jednostka organizacyjna uzyskała osobowość prawną. Błędne wskazanie tej

Pomimo iż konkordat jako umowę międzynarodową można wypowiedzieć co do zasady tylko w przypadkach przewidzianych normami prawa międzynarodowego⁹⁸⁹ władze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w 1945 r. uznały konkordat za nieobowiązujący⁹⁹⁰. Ewentualna utrata mocy przez przepisy konkordatowe może być w kontekście osobowości prawnej interpretowana dwojako – bądź jako wyeliminowanie z obrotu osób prawnych, które nabyły osobowość prawną na mocy konkordatu z 1925 r., bądź jako uchylenie normy, która uznawała za osoby prawa cywilnego osoby prawa kanonicznego, niemające wpływu na los już istniejących osób prawnych. To z kolei ma związek ze sposobem rozumieniu art. XVI konkordatu z 1925 r., który można interpretować bądź w ten sposób, że określa on tylko nabycie osobowości prawnej i w tym momencie jego moc „się wyczerpuje”, bądź jako normę, której obowiązywanie wyznacza również istnienie osób prawnych, które powstały na mocy tegoż przepisu.

podstawy może prowadzić do niechcianych rezultatów, w szczególności wezwania do wykazania zaistnienia przesłanek, które w relacji do wskazanej podstawy prawnej są przesłankami powstania osoby prawnej. Stąd często nieostrożne wskazywanie, że podstawą normatywną osobowości prawnej parafii utworzonej w międzywojniu są przepisy u.s.p.k.k. może prowadzić do wezwania do wykazania faktu powiadomienia, co oczywiście jest niemożliwością. W przypadku skargi kasacyjnej, co prawda jeśli stroną postępowania nie jest osoba prawna, której osobowość prawna jest przedmiotem sporu, Sąd Najwyższy rozpatrzy tę kwestię z urzędu jako prowadzącą do nieważności postępowania, jednak jeśli kwestia ta jest przesłanką rozstrzygnięcia sporu toczącego się między innymi podmiotami (np. następcami prawnymi), to sformułowanie zarzutu na niedokładnie podanej podstawie prawnej osobowości prawnej może prowadzić do oddalenia skargi kasacyjnej, pomimo że byłaby ona zasadna, jako że Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach podniesionych zarzutów, które wyznaczają m.in. właśnie przepisy prawa materialnego, których obrazę w skardze kasacyjnej zarzucono.

⁹⁸⁹ Zob. m.in. A. Vetulani, *Dążenia...*, s. 16.

⁹⁹⁰ Uchwałą z dnia 12 września 1945 r. Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej (opubl.: „Rzeczpospolita”, nr 249, 12.09.1945, s. 1) uznał konkordat za nieobowiązujący. Podstawą tego stanowiska miało być naruszenie przez władze kościelne konkordatu w czasie wojny poprzez powierzenie diecezji chełmińskiej biskupowi Gdańska (będącemu obywatelem niemieckim) oraz powołanie administratury apostolskiej dla osób obywatelstwa niemieckiego na terenie arcybiskupstwa gnieźnieńsko-poznańskiego z obywatelem niemieckim na czele (pomimo iż konkordat nie przewidywał innych podziałów administracyjnych niż według obrządków) – zob. H. Świątkowski, *Państwo...*, s. 47-48. Według tego samego autora za skutecznością wypowiedzenia konkordatu przemawiała także treść porozumienia episkopatu z rządem z dnia 14 kwietnia 1950 r. o uregulowaniu stosunków pomiędzy Kościołem a państwem w sposób odpowiadający nowym warunkom historycznym. Co interesujące, Rzecznik Praw Obywatelskich skierował pytanie do Ministerstwa Spraw Zagranicznych, czy konkordat z 1925 r. obowiązuje. W odpowiedzi podano, iż miała miejsce wadliwość wypowiedzenia przez władze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej zarówno na gruncie prawa międzynarodowego, jak i w prawie krajowym (wobec braku publikacji). Wskazano jednak zarazem, że brak zarzutu Stolicy Apostolskiej w przedmiocie niestosowania konkordatu może być uznany za milczącą zgodę na wygaśnięcie konkordatu – zob. B. Trzeciak, *Klauzule...*, s. 97, przyp. 1 *in medio*. Analiza skuteczności wypowiedzenia konkordatu z 1925 r. i jego obowiązywania w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej przekracza możliwości niniejszego opracowania. Na ten temat zob. szerzej – D. Walencik, *Nieruchomości...*, s. 132-134; T. Pawluk, *Problem wygaśnięcia konkordatu polskiego z 1925 r.*, „Prawo Kanoniczne” 1986, nr 1-2, s. 133 i n.; A. Mezglewski, *Spór o wygaśnięcie konkordatu polskiego z 1925 r.*, „Roczniki Nauk Prawnych” 1988, t. VIII, s. 325-241; A. Rzepecki, *Problematyka wygaśnięcia konkordatu zawartego między Rzeczypospolitą Polską a Stolicą Apostolską w dniu 10 lutego 1925 r.*, „Studia Erasmiana Wratislaviensa” 2011, nr 5, s. 285 i n. Z nowszej literatury zob. też: K. Krzysztofek, *Pozycja prawna Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Stosunki państwo-kościół w Polsce 1944-2010. Studia i materiały*, red. R. Łatka, Kraków 2013, s. 116-117.

Wydaje się, że nawet ewentualna (hipotetyczna) utrata mocy obowiązującej przez konkordat z 1925 r. nie mogła automatycznie pozbawić osobowości prawnej podmiotów, które w chwili tej utraty osobowość cywilnoprawną posiadały. Po pierwsze, z uwagi na charakter osoby prawnej jako konstrukcji prawnej o trwałym charakterze, której dalsze istnienie nie zależy od obowiązywania przepisu, który przyznał jej osobowość prawną. Jak sam termin wskazuje, jednostka organizacyjna uzyskuje (nabywa) osobowość prawną (tryb dokonany), a nie „posiada ją” z mocy przepisu szczególnego. Po drugie, utrata osobowości prawnej, wskutek samego tylko uchylenia podstawy normatywnej jej nabycia, zasadniczo nie występuje w prawie polskim, co dodatkowo powodowałoby, że majątek takich osób prawnych stawałby się majątkiem niczym, którego własność mógłby objąć każdy przez zawłaszczenie, gdyż samo uchYLENIE mocy konkordatu nie zostało poprzedzone postępowaniami likwidacyjnymi poszczególnych osób prawnych Kościoła Katolickiego. Z tych właśnie przyczyn prawie powszechnie przyjmuje się, że pozbawienie osobowości prawnej musi nastąpić w sposób wyraźny – poprzez wprowadzenie do systemu prawnego odpowiedniej podstawy normatywnej tej utraty bądź poprzez procedurę likwidacji. Z tych wszystkich przyczyn, o ile w ogóle przyjąć utratę mocy obowiązującej konkordatu z 1925 r., należy opowiedzieć się za trwaniem wyznaniowych osób prawnych istniejących w dniu tej utraty w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, o ile nie została przeprowadzona likwidacja.

Ponadto można posłużyć się wypracowaną w Republice Austrii argumentacją, w której sama utrata mocy konkordatu nie skutkuje wyeliminowaniem wprowadzonych na jego podstawie do państwowego systemu prawnego norm. Normy takie raz wprowadzone, po wypowiedzeniu konkordatu, mogłyby zostać uchylone przez wyraźną normę prawa państwowego derogującą bądź zawierającą odmienną treść względem norm inkorporowanych na mocy konkordatu. W latach 1945-1989 norm uchylających osobowość prawną wszystkich osób prawnych Kościoła Katolickiego, w szczególności parafii czy diecezji, nie wydano.

Za powyższym rozwiązaniem, uznającym trwanie osobowości prawnej, nawet jeśli przyjąć utratę mocy obowiązującej przez konkordat, przemawia także fakt, że w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uznawano osobowość prawną znacznej liczby jednostek organizacyjnych Kościoła Katolickiego, a przedstawiona interpretacja pozwala nie odwoływać się do zwyczaju czy analogii jako podstaw tej osobowości prawnej, które zasadniczo nie mogą prowadzić do nabycia osobowości prawnej⁹⁹¹. Z uwagi jednak na przedstawione niżej stanowisko doktryny oraz judykatury okresu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, uznające osobowość prawną jednostek organizacyjnych Kościoła Katolickiego, rozważania te mają głównie charakter teoretyczny⁹⁹².

⁹⁹¹ W przeciwnym razie dochodziłoby do ciekawej konstrukcji prawnej, w której z chwilą utraty mocy obowiązującej przez konkordat z 1925 r. przykładowa parafia traciłaby osobowość prawną, ale już w tej samej chwili z mocy zwyczaju powstawałaby ta sama parafia jako osoba prawa cywilnego albo nowa, jednak przejmująca na zasadzie sukcesji uniwersalnej całość sytuacji prawnej poprzedniczki.

⁹⁹² W pierwszych latach PRL judykaturę i praktykę administracyjną w zakresie osobowości prawnej Kościoła Katolickiego i jego jednostek organizacyjnych zajmował głównie problem charakteru tej

Argumentacja powyższa oparta na trwaniu osoby prawnej zawodzi w przypadku jednostek organizacyjnych, które powstały po (rzekomej) utracie mocy obowiązującej konkordatu z 1925 r. Nie oznacza to jednak, by nie nabyły one w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej osobowości prawnej, nawet jeśli przyjąć brak obowiązywania konkordatu z 1925 r. Zarówno bowiem orzecznictwo⁹⁹³, jak i nauka prawa⁹⁹⁴, nawet w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, przyjmowały, że jednostki organizacyjne (przynajmniej niektóre) Kościoła Katolickiego posiadają przymiot osoby prawnej. Natomiast jeśli przyjąć dalsze obowiązywanie konkordatu z 1925 r., osobowość prawna jednostek organizacyjnych odpowiadających osobom prawa kanonicznego jest oczywista.

Ustalenie indywidualnych osób prawnych, które nabyły osobowość przed wejściem w życie ustawy indywidualnej Kościoła Katolickiego z 1989 r., może następować na podstawie dokumentów wskazanych w art. 72 u.s.p.k.k. W świetle powołanego artykułu dowodem posiadania osobowości prawnej przez istniejące w dniu wejścia w życie ustawy osoby prawne jest wymienienie ich bądź w ostatnim wyda-

osobowości (publicznej czy prywatnej). W przypadku osobowości publicznoprawnej istniała bowiem możliwość uzyskania posiadania w oparciu o przepis dekretu z dnia 2 marca 1945 r. o majątkach opuszczonych i porzuconych (Dz. U. z 1945 r., Nr 9, poz. 45), a następnie ustawy z dnia 6 maja 1945 r. o majątkach opuszczonych i porzuconych (Dz. U. z 1945 r., Nr 17, poz. 95) i dekretu o majątkach opuszczonych i poniemieckich z dnia 8 marca 1946 r. (Dz. U. z 1946 r., Nr 13, poz. 87). Zob. D. Walenciak, *Nieruchomości...*, s. 76 i n.

⁹⁹³ Zob. m.in. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 18 listopada 1952 r., C 1479/52, OSNCK 1953, nr 4, poz. 114, PiP 1953, nr 8-9, poz. 374; orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 1964 r., VI KO 49/63, OSNKW 1964, nr 4, poz. 67. Nadto należy w tym miejscu wskazać zwłaszcza na orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 1963 r., I CR 223/63, OSNC 1964, nr 10, poz. 198, OSP 1965, nr 1, poz. 6, które przesądziło, że osobowość prawną w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej po (rzekomej) utracie mocy obowiązującej konkordatu z 1925 r. posiadają parafie, diecezje i diecezjalne seminaria duchowne. Choć powyższe orzeczenie budziło kontrowersje, wyznaczyło ono na cały dalszy okres Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej stanowisko orzecznictwa w kwestii osobowości cywilnoprawnej jednostek organizacyjnych Kościoła Katolickiego. Zob. K. Dembski, *op. cit.*, s. 17, który szeroko przedstawia problematykę osobowości prawnej Kościoła Katolickiego i jego jednostek organizacyjnych. Por. Z. Świderski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafrnicka, s. 358; F. Błahuta et al., *Kodeks...*, s. 110-111. Zob. też: orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 24 października 1972 r., I CR 177/72, OSNC 1973, nr 10, poz. 171; wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 2 września 1987 r., IV SA 396/87, LEX nr 9946. W ocenie Z. Radwańskiego, *Zarys...*, s. 146, orzecznictwo sprecyzowało i usankcjonowało w tym względzie prawo zwyczajowe.

⁹⁹⁴ Tak np. H. Świątkowski, *Wyznaniowe prawo...*, s. 150-151, twierdził, że: „(...) Kościół Rzymskokatolicki niewątpliwie jest podmiotem prawa”, opierając swoje przekonanie o posiadaniu przez Kościół Katolicki i jego jednostki organizacyjne osobowości prawnej na analogii z przepisami dotyczącymi innych wspólnot religijnych oraz obowiązywaniu przepisów, które traktowały te podmioty jako osoby prawne, pomimo braku obowiązującego aktu prawnego uznania tej wspólnoty religijnej przez Polską Rzeczpospolitą Ludową, jak również ustawy przewidującej taką osobowość. Podobne stanowisko zajmował Z. Radwański, *op. cit.*, s. 146, który osobowość prawną Kościoła Katolickiego i jego jednostek organizacyjnych wywodził z ustawy z dnia 23 czerwca 1971 r. o przejściu na osoby prawne Kościoła Rzymskokatolickiego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych własności niektórych nieruchomości położonych na Ziemiach Zachodnich i Północnych (Dz. U. z 1971 r., Nr 16, poz. 156), podkreślając zarazem, iż „nadal brak jest ustawowego określenia rodzajów tych osób prawnych”.

nym drukiem przez diecezję lub archidiecezję przed wejściem w życie ustawy wykazie jednostek kościelnych i duchowieństwa (tzw. schematyzmie diecezjalnym), bądź w ankiecie statystycznej zakonu lub prowincji zakonnej, złożonej według stanu z dnia 31 grudnia 1988 r. Urzędowi do Spraw Wyznań, bądź w decyzjach o niezgłoszeniu zastrzeżeń przeciwko utworzeniu parafii, wydanych na podstawie art. 1 i 2 dekretu z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych⁹⁹⁵. Ponadto, w przypadkach gdy osoba prawna nie jest wykazana w dokumentach, o których napisano powyżej, władza kościelna miała obowiązek nadesłać, w terminie sześciu miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy indywidualnej, ich wykaz organom administracji państwowej. W praktyce jednak odnalezienie tego rodzaju dokumentów może nastręczać szeregu trudności⁹⁹⁶. Opisana wyżej regulacja nie zamyka katalogu osób prawnych Kościoła Katolickiego do podmiotów wymienionych w wyżej wskazanych dokumentach ani też nie wyłącza możliwości dowodzenia posiadania osobowości prawnej przez konkretną osobą prawną innymi środkami dowodowymi⁹⁹⁷. Z drugiej strony wymienienie podmiotu w jednym lub kilku wskazanych wyżej dokumentach nie stanowi samodzielnej przesłanki nabycia osobowości prawnej, gdyż ta wynikać będzie z przepisów poprzednio obowiązujących i konieczne jest ustalenie spełnienia warunków nabycia osobowości prawnej w nich zawartych. Wyraźnie wynika to z treści art. 72 ust. 1 u.s.p.k.k., który stanowi wyłącznie o mocy dowodowej przedmiotowych dokumentów, nie zaś o nabyciu na jego podstawie osobowości prawnej przez podmioty wymienione w tych dokumentach.

IV.2.2.1.2. Osoby prawne utworzone po 1989 r.

W świetle powyższych wywodów należy zaznaczyć, że u.s.p.k.k. ma ograniczony zakres zastosowania jako prawna podstawa nabycia osobowości prawnej przez większość jednostek organizacyjnych Kościoła Katolickiego. Po pierwsze, istniejące w 1945 r. osoby prawne Kościoła Katolickiego nie utraciły osobowości prawnej (o ile nie przeprowadzono likwidacji) i podstaw ich osobowości prawnej należy upatrywać w przepisach wcześniejszych niż ustawa z 1989 r., tj. w konkordacie, a nawet przepisach zaborczych. Po drugie, uznane przez judykaturę za osoby prawne jednostki organizacyjne powstałe przed 1989, a po 1945 r., również nie czerpią swej osobowości prawnej z ustawy z 1989 r. W rezultacie przepisy u.s.p.k.k. stanowią podstawę nabycia osobowości prawnej jedynie tych jednostek organizacyjnych, które w chwili jej wejścia w życie nie posiadały osobowości prawnej⁹⁹⁸. Świadczy o tym chociażby treść art. 13 ust. 1 u.s.p.k.k. stanowiącego o nabyciu osobowości prawnej z chwilą powia-

⁹⁹⁵ Dz. U. z 1957 r. Nr 1, poz. 6.

⁹⁹⁶ A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 41. Zob. też: R. Sztyk, *Kościół...*, s. 78-79.

⁹⁹⁷ Tak również A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 53. Zob. też: G. Radcki, *Organy...*, s. 128; R. Sztyk, *Kościół...*, s. 79-80. W praktyce szczególnie przydatne mogą okazać się wpisy w dawnych księgach wieczystych.

⁹⁹⁸ Por. jednak M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 106, który pisze, iż: „osoba prawna istniejąca w momencie wejścia ustawy w życie uzyskuje osobowość prawną z mocy prawa”.

domienia, które to nabycie oczywiście nie może nastąpić w przypadku podmiotów, które już osobowość prawną uzyskały. Przemawia za tym również art. 72 u.s.p.k.k., który stanowi o dowodzeniu osobowości prawnej wyznaniowych osób prawnych istniejących w dniu wejścia w życie ustawy⁹⁹⁹.

W istocie znaczenie przepisów u.s.p.k.k. jest trojkie. Po pierwsze – uregulowanie nabywania osobowości prawnej jednostek organizacyjnych powstałych po jej wejściu w życie. Po drugie – uregulowanie nabywania osobowości prawnej przez jednostki organizacyjne powstałe przed jej wejściem w życie, ale które z różnych względów nie były uznawane za osoby prawne. Po trzecie wreszcie – przesądzenie, które z jednostek organizacyjnych powstałych przed dniem jej wejścia w życie i istniejących w tym dniu, mają osobowość prawną¹⁰⁰⁰. U.s.p.k.k. zawiera zarówno przepisy przyznające osobowość prawną indywidualnie oznaczonym jednostkom organizacyjnym¹⁰⁰¹, jak również przepisy przewidujące osobowość prawną jednostek organizacyjnych wskazanych wyłącznie poprzez nazwanie kategorii, do której one należą¹⁰⁰².

IV.2.2.1.2.1. Tryb ustawowy

Pierwszą grupę, odpowiadającą co do zasady tzw. ustawowemu trybowi uzyskiwania wyznaniowej osobowości prawnej, obrazuje tabela 4 (według kolejności przepisów przewidujących osobowość prawną)¹⁰⁰³.

⁹⁹⁹ Por. A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 40-41.

¹⁰⁰⁰ Z tych wszystkich przyczyn błędne jest częste w praktyce podawanie u.s.p.k.k. jako podstawy osobowości prawnej osób prawnych utworzonych kanonicznie jeszcze w okresie międzywojennym lub wcześniejszym, które nabyły osobowość prawną na podstawie dawnych przepisów. Wykazując osobowość prawną jako inicjator konkretnego postępowania bądź jako jego inny uczestnik, należy w pierwszej kolejności podać przepisy prawne z chwili utworzenia danej jednostki organizacyjnej, a następnie jedynie z ostrożności procesowej wskazać, że nawet gdyby okazało się, że nie można uznać nabycia tej osobowości prawnej na podstawie tych przepisów, to niewątpliwie osobowość prawna ta wynika z ustawy z 1989 r. bądź konkordatu z 1993 r.

¹⁰⁰¹ K. Krzysztofek, *Pozycja...*, s. 121, używa w tym przypadku sformułowania o osobach prawnych wskazanych „imiennie”.

¹⁰⁰² Dalsze rozważania będą prowadzone oddzielnie w ramach przyjętego w doktrynie podziału wyznaniowych osób prawnych – na tworzone w trybie ustawowym, rozporządzeniowym oraz powiadomienia, uzupełnionego o tryb konkordatowy w przypadku osób prawnych Kościoła Katolickiego, który to tryb w ujęciu niniejszej pracy różni się od trybu powiadomienia. Zob. M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 101; J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 114; H. Misztal [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisław, *Prawo...*, s. 149-152. Nieco inaczej: K. Zieliński, *Uzyskiwanie...*, s. 84, który rozróżnia na gruncie ustawy indywidualnej katolickiej wyłącznie tryb nabywania osobowości prawnej z jej mocy oraz z mocy nadania przez organ państwowy.

¹⁰⁰³ Por. Z. Zarzycki, *Tryby...*, s. 74; H. Misztal [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisław, *Prawo...*, s. 148 i n.; M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, s. 273-274; J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 114-115; A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 42; R. Szttyk, *Kościół...*, cz. II, s. 71-73; G. Radecki, *Organy...*, s. 128; R. Szttyk, *Kościół...*, s. 80 i 84.

Tabela 4. Indywidualnie oznaczone w ustawie indywidualnej wyznaniowej osoby prawne Kościoła Katolickiego

Nazwa indywidualna jednostki organizacyjnej	Przepis przewidujący osobowość prawną
Konferencja Episkopatu Polski	art. 6 ust. 1 u.s.p.k.k.
Caritas Polska	art. 7 ust. 2 pkt 2 u.s.p.k.k.
Papieskie Dzieła Misyjne	art. 7 ust. 2 pkt 4 u.s.p.k.k.
Ordynariat Polowy	art. 8 ust. 1 pkt 1 u.s.p.k.k.
Konferencja Wyższych Przełożonych Zakonnych Męskich	art. 8 ust. 1 pkt 4 u.s.p.k.k.
Konferencja Wyższych Przełożonych Zakonnych Żeńskich	art. 8 ust. 1 pkt 5 u.s.p.k.k.
Katolicki Uniwersytet Lubelski	art. 9 ust. 1 pkt 1 u.s.p.k.k. ¹⁰⁰⁴
Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie	art. 9 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k.
Papieski Wydział Teologiczny w Poznaniu	art. 9 ust. 1 pkt 3 u.s.p.k.k.
Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu	art. 9 ust. 1 pkt 4 u.s.p.k.k.
Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie	art. 9 ust. 1 pkt 5 <i>in principio</i> u.s.p.k.k.
Sekcja św. Jana Chrzciciela Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie	art. 9 ust. 1 pkt 5 <i>in medio</i> u.s.p.k.k.
Sekcja św. Andrzeja Boboli „Bobolanum” Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie	art. 9 ust. 1 pkt 5 <i>in fine</i> u.s.p.k.k.
Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego w Krakowie	art. 9 ust. 1 pkt 6 u.s.p.k.k.

¹⁰⁰⁴ Uznanie tego przepisu jako podstawy osobowości prawnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego jest dyskusyjne. Wydaje się że właściwszą podstawą jest ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o nadaniu Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu pełnych praw państwowych szkół wyższych (t. pierw. Dz. U. z 1938 r., Nr 27, poz. 242), a ściślej rzecz ujmując art. 1 tejże w związku z art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich (Dz. U. z 1933 r., Nr 29, poz. 247 z późn. zm.). Zob. H. Misztal [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo...*, s. 148; Sz. Wachholz, *Szkolnictwo*, [w:] K. W. Kumaniecki, J. S. Langrod, Sz. Wachholz, *Zarys...*, s. 289, przyp. 39. W świetle wymienionych przepisów KUL posiadał pełnię praw państwowych szkół akademickich, które dysponowały osobowością prawną. Pomimo że pewne wątpliwości może budzić to, czy osobowość prawna stanowi prawo szkoły akademickiej w rozumieniu ostatniej z ustaw, to jednak niewątpliwie prawo bezpośredniego udziału w obrocie pod własną nazwą i na własną rzecz, składające się na osobowość prawną, stanowiło szeroko rozumiane uprawnienie szkoły akademickiej. Rozstrzygnięcia wymaga jednak status prawny KUL przed rokiem 1938. Uczelnia ta, powołana 27 lipca 1918 r. decyzją Zjazdu Biskupów Królestwa Polskiego, kościelnie erygowana została w 1920 r., co mogło skutkować nabyciem wyznaniowej osobowości prawnej jeszcze przed ustawą z 1938 r., w szczególności na mocy konkordatu z 1925 r., przewidującego osobowość prawną wszystkich kościelnych osób prawnych. Sporne było, czy prawo austriackie obowiązujące na terenie zaboru, do którego należał Lublin, w opinii większości przewidywało osobowość prawną uniwersytetów państwowych – zob. K. W. Kumaniecki, *Zarys prawa administracyjnego na ziemiach Polski*, cz. 1: *Administracja szkolna: (szkolnictwo powszechne, średnie, wyższe i zawodowe, usta-*

Przed wprowadzeniem ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce¹⁰⁰⁵ w przepisach formułujących katalog jednostek organizacyjnych osób prawnych Kościoła Katolickiego była również mowa o Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (art. 9 ust. 2 u.s.p.k.k.), aczkolwiek przepis ten wyraźnie odsyłał w zakresie jej statusu do ustawy o szkolnictwie wyższym z 1982 r.¹⁰⁰⁶, która była wielokrotnie nowelizowana w latach 1985, 1987, a także 1989 (zarówno przed, jak i po wejściu w życie u.s.p.k.k.). Zgodnie z art. 8 ust. 1 powołanej ustawy szkoły wyższe tworzone w drodze ustawy i z mocy art. 8 ust. 3 te same ustawy miały one osobowość prawną. Tymczasem Akademię Teologii Katolickiej utworzono mocą uchwały Rady Ministrów z 1954 r.¹⁰⁰⁷, jeszcze za obowiązywania art. 4 ustawy z 1951 r.¹⁰⁰⁸, który przewidywał taki tryb tworzenia szkół wyższych. W efekcie przepisami przewidującymi osobowość prawną Akademii Teologii Katolickiej w chwili wejścia w życie u.s.p.k.k. był przepis art. 8 ust. 3 ustawy z 1982 r. przewidujący osobowość prawną szkół wyższych wraz z przepisem przejściowym tejże – art. 218 ust. 1 uznającym za szkoły wyższe w jej rozumieniu szkoły wyższe podlegające uchylanej przezeń ustawie z 1958 r.¹⁰⁰⁹ wraz z analogicznym przepisem przejściowym tej ostatniej (art. 139) oraz art. 4 ustawy z 1951 r. w powiązaniu z przedmiotową uchwałą¹⁰¹⁰. Z dniem 1 paź-

wa o szkołach akademickich i ustawa o władzach szkolnych), Warszawa 1920, s. 119. Osobowości prawnej nie uzyskał KUL raczej również z mocy przepisów *KatholikenG*. Warto wskazać, że w świetle art. 4 w zw. z art. 5 ustawy z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich (t. pierw. Dz. U. z 1920 r., Nr 72, poz. 494) utworzenie państwowej szkoły akademickiej, pociągające za sobą osobowość prawną, wymagało ustawy, natomiast w art. 107-110 poświęconych szkołom akademickim prywatnym brak jest takiego wymogu, natomiast mowa jest o uznaniu przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego statutu takiej szkoły. Takie uznanie, jak się wydaje, oznaczało również przyznanie osobowości prawnej – zob. B. Was i u t y ń s k i, *Administracja szkolna*, [w:] K. W. K u m a n i e c k i, B. W a s i u t y ń s k i, J. P a n e j k o, *Polskie prawo...*, s. 249. Zaliczając więc KUL do szkół prywatnych (tak m.in. K. W. K u m a n i e c k i, *Zarys...*, s. 127), pomimo publicznoprawnego, lecz niepaństwowego charakteru Kościoła Katolickiego, nie jest jasna relacja wymogu zatwierdzenia statutu do przepisów konkordatu o autonomii i automatycznym uznawaniu osobowości prawnej. Konkludując, trudno jednoznacznie wskazać ścisłą podstawę prawną osobowości prawnej KUL, aczkolwiek z pewnością nie jest nią art. 9 ust. 1 pkt 1 u.s.p.k.k. Podobnie wydaje się również: R. S z t y k, *Kościół...*, s. 84. Zob. jednak odmiennie: M. P l i s i e c k i, *Wyznaniowa...*, s. 115; K. Z i e l i ń s k i, *Uzyskiwanie...*, s. 84; W. M a l e s a, A. W a w r z a s z e k, *op. cit.*, s. 279.

¹⁰⁰⁵ Dz. U. z 2018 r., poz. 1668.

¹⁰⁰⁶ Ustawa z dnia 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym, t. pierw. Dz. U. z 1982 r., Nr 14, poz. 113, u.s.w.1982.

¹⁰⁰⁷ Zob. historia Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego na stronie Biuletynu Informacji Publicznej tegoż: <http://bip.uksw.edu.pl/node/7> – 6 X 2013.

¹⁰⁰⁸ Ustawa z dnia 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki, t. pierw. Dz. U. z 1952 r., Nr 6, poz. 38 w brzmieniu ustalonym nowelami z roku 1952.

¹⁰⁰⁹ Ustawa z dnia 5 listopada 1958 r. o szkołach wyższych, t. pierw. Dz. U. z 1958 r., Nr 68, poz. 336. Ustawa ta również przewidywała tworzenie szkół wyższych w drodze rozporządzenia Rady Ministrów – zob. S. S z e r, *op. cit.*, s. 209.

¹⁰¹⁰ Powyższy przykład Akademii Teologii Katolickiej obrazuje w dobitny sposób, jak skomplikowane może być poszukiwanie normatywnych regulacji w zakresie osobowości prawnej jednostek organizacyjnych kościołów i innych związków wyznaniowych. Można również dodać, że gdyby nie odwołanie do statusu wynikającego z ustawy o szkolnictwie wyższym z 1982 r., osobowość prawną Akademii Teologii Katolickiej, jak się wydaje, można by również wyprowadzać samodzielnie z ustawy z 1951 r.

dziennika 1999 r., jak się wydaje, nastąpiło pozbawienie osobowości prawnej Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Mianowicie ustawa powołująca do życia Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie¹⁰¹¹ wyraźnie postanawia, iż z chwilą utworzenia rzeczonego uniwersytetu (co następuje z dniem 1 października 1999 r. – art. 1 ust. 1 powołanej ustawy) znosi się Akademię Teologiczną w Warszawie. W rezultacie nie mamy w tym przypadku do czynienia z przekształceniem czy zmianą nazwy, lecz z powstaniem całkiem nowej osoby prawnej w miejsce likwidowanej poprzedniej, choć kontynuującej działalność tej ostatniej na zasadzie sukcesji uniwersalnej¹⁰¹². Podsumowując, w obecnym stanie prawnym art. 9 ust. 2 u.s.p.k.k. z pewnością nie może być uznany za podstawę normatywną obecnej osobowości prawnej Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie ani Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego¹⁰¹³, tym bardziej że został on uchylony.

IV.2.2.1.2.2. Tryb powiadomienia

Licniejszą grupę w obrocie stanowią natomiast osoby prawne Kościoła Katolickiego, które uzyskują osobowość prawną poprzez przyznanie przez przepisy ustawy z 1989 r. osobowości prawnej określonej kategorii jednostek organizacyjnych, do której należą, a które to kategorie przedstawiono w tabeli 5 (według kolejności przepisów statuujących osobowość prawną)¹⁰¹⁴.

w powiązaniu z uchwałą o jej utworzeniu oraz zasadą, że osobowość prawna trwa aż do momentu jej wyraźnego uchYLENIA.

¹⁰¹¹ Ustawa z dnia 3 września 1999 r. o utworzeniu Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (Dz. U. z 1999 r., Nr 79, poz. 884).

¹⁰¹² Zob. art. 3 ust. 1, art. 5 ust. 1 i 2, art. 6 ust. 1-4 i art. 7 omawianej ustawy. Kwestia utworzenia nowego podmiotu może mieć również znaczenie w kontekście art. 59 u.s.p.k.k. przewidującej przejście majątku kościelnej osoby w razie jej likwidacji. O ile bowiem w przypadku Akademii Teologii Katolickiej, jak się wydaje, można argumentować, że stanowi ona kościelną osobę prawną (z uwagi na jej wyraźne wymienienie w katalogu osób prawnych Kościoła Katolickiego zawartym w u.s.p.k.k.), o tyle argument ten traci *raison d'être* w przypadku Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Nie rozstrzygając definitywnie tego problemu, należałoby, jak się wydaje, opowiedzieć się za stosowaniem analogicznych rozwiązań w przypadku obu podmiotów, a więc i art. 59 u.s.p.k.k., o ile uznać jego zastosowanie w przypadku Akademii Teologii Katolickiej. Za takim rozwiązaniem przemawia sens przepisów ustawy z 1999 r., która zawiera wyraźne przepisy o sukcesji uniwersalnej (art. 5 ust. 1 i 2), i choć trudno odnieść je wprost do obowiązku przekazania majątku, o którym mowa w art. 59 u.s.p.k.k. (gdyż zasadniczo nie jest on adresowany do wyznaniowej osoby prawnej i nie stanowi jej zobowiązań), to wydaje się z nich wynikać wola ustawodawcy zastąpienia jednej osoby prawnej inną, z zachowaniem wszelkich uprawnień Kościoła Katolickiego. Przeciwno tej argumentacji przemawia jednakowoż fakt, że cel ten mógł zostać osiągnięty zmianą nazwy i nowelizacją art. 9 ust. 2 u.s.p.k.k., co jednak w ocenie autora nie wystarcza do przyjęcia odmiennej interpretacji, która *nota bene* byłaby formą ukrytej pośredniej nacjonalizacji.

¹⁰¹³ Wydają się odmiennie (przed jego uchYLENIEM): M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 115 wraz z przyp. 334; K. Zieliński, *Uzyskiwanie...*, s. 84.

¹⁰¹⁴ Por. Z. Zarzycki, *Tryby...*, s. 74; H. Misztal [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo...*, s. 144-149; M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, s. 273-274; A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 43; R. Szytyk, *Kościół...*, s. 80-84.

Tabela 5. Rodzajowo wskazane w ustawie indywidualnej wyznaniowe osoby prawne Kościoła Katolickiego

Określenie kategorii	Przepis przewidujący osobowość prawną ¹⁰¹⁵
metropolia	art. 7 ust. 1 pkt 1 u.s.p.k.k.
archidiecezja	art. 7 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k.
diecezja	art. 7 ust. 1 pkt 3 u.s.p.k.k.
administratura apostolska	art. 7 ust. 1 pkt 4 u.s.p.k.k.
parafia ¹⁰¹⁶	art. 7 ust. 1 pkt 5 u.s.p.k.k.
kościół rektoralny ¹⁰¹⁷	art. 7 ust. 2 pkt 1 u.s.p.k.k.
Caritas diecezji ¹⁰¹⁸	art. 7 ust. 2 pkt 2 u.s.p.k.k.
Kapituła	art. 8 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.k.
parafia personalna	art. 8 ust. 1 pkt 3 u.s.p.k.k.
instytut życia konsekrowanego ¹⁰¹⁹	art. 8 ust. 1 pkt 6 u.s.p.k.k. <i>in principio</i>
stowarzyszenie życia apostolskiego	art. 8 ust. 1 pkt 6 u.s.p.k.k. <i>in medio</i>
prowincja zakonu	art. 8 ust. 1 pkt 7 u.s.p.k.k.
opactwo	art. 8 ust. 1 pkt 8 u.s.p.k.k. <i>in principio</i>
klasztór niezależny	art. 8 ust. 1 pkt 8 u.s.p.k.k. <i>in medio</i>
dom zakonny	art. 8 ust. 1 pkt 8 u.s.p.k.k. <i>in fine</i>
wyższe seminarium duchowne diecezjalne	art. 8 ust. 1 pkt 9 u.s.p.k.k. <i>in principio</i>
niższe seminarium duchowne diecezjalne	art. 8 ust. 1 pkt 9 u.s.p.k.k. <i>in fine</i>
wyższe seminarium duchowne zakonne	art. 8 ust. 1 pkt 10 u.s.p.k.k. <i>in principio</i>
niższe seminarium duchowne zakonne	art. 8 ust. 1 pkt 10 u.s.p.k.k. <i>in fine</i>

¹⁰¹⁵ W przypadku nowo utworzonych jednostek organizacyjnych wymienione w niniejszej tabeli przepisy prawne mogą być uznawane za samodzielną normatywną podstawę osobowości prawnej, albowiem art. 13 ust. 1 u.s.p.k.k. nie stanowi o możliwości nabycia osobowości prawnej przez określoną kategorię jednostek organizacyjnych, lecz o chwili i przesłance powstania tej osobowości. Podanie jednak jako podstawy uzyskania osobowości prawnej odpowiedniego przepisu z przedmiotowej tabeli wraz z art. 13 ust. 1 u.s.p.k.k., choć wadliwe, nie będzie miało większego znaczenia w praktyce.

¹⁰¹⁶ Chodzi tu o parafię terytorialną w odróżnieniu od parafii personalnej (zob. niżej). Takie rozróżnienie w ustawie wydaje się nie znajdować uzasadnienia, albowiem co do zasady trudno wskazać inne rodzaje parafii niż terytorialne i personalne.

¹⁰¹⁷ Ustawa posługuje się w art. 7 ust. 2 pkt 1 u.s.p.k.k. również terminem „rektorat”, wprowadzając zarazem definicję legalną tego terminu.

¹⁰¹⁸ Pomimo użycia w określeniu tej kategorii nazwy indywidualnej „Caritas” nadal jest to oznaczenie kategorii jednostek organizacyjnych – Caritas poszczególnych diecezji.

¹⁰¹⁹ Pomimo użycia metody stosowanej w polskiej legislacji na wprowadzenie definicji legalnej trudno uznać, że w świetle art. 8 ust. 1 pkt 6 termin „instytuty zakonne i instytucje świeckie” miałby być synonimem „instytutów życia konsekrowanego”. Pomiedzy tymi terminami nie zachodzi relacja tożsamości semantycznej, lecz relacja, jaka zachodzi między całością a częścią, albowiem w świetle prawa kanonicznego instytuty życia konsekrowanego dzielą się na instytuty zakonne i instytuty świeckie.

Tabela 5 (cd.)

kościelny instytut naukowy	art. 9 ust. 1 pkt 7 u.s.p.k.k. <i>in principio</i>
kościelny instytut dydaktyczno-naukowy	art. 9 ust. 1 pkt 7 u.s.p.k.k. <i>in fine</i>

Przedstawione w tabeli 5 kategorie jednostek organizacyjnych nie są regulowane ani definiowane przez prawo państwowe, lecz przez prawo wewnętrzne Kościoła Katolickiego, a w konsekwencji ustalenie, że dana jednostka organizacyjna uzyskała osobowość prawną, wymaga stwierdzenia, iż należy ona do jednej z kategorii prawa kanonicznego.

IV.2.2.1.2.3. Tryb rozporządzenia

Przedstawiając podstawy normatywne osobowości prawnej jednostek organizacyjnych Kościoła Katolickiego i ich katalog, należy także wskazać na art. 10 u.s.p.k.k., który przewiduje możliwość uzyskania osobowości prawnej w trybie rozporządzenia ministerialnego¹⁰²⁰. Choć przepis nie statuuje tego w sposób definitywny, wydaje się, iż takie rozporządzenie może dotyczyć wyłącznie konkretnej, indywidualnie oznaczonej w takim rozporządzeniu jednostki organizacyjnej, co zdaje się wynikać m.in. ze sformułowania „inne jednostki organizacyjne”, zamiast użycia wyrażenia „inne rodzaje jednostek organizacyjnych” lub „inne kategorie jednostek organizacyjnych”. Przemasza za tym fakt, iż co do zasady osoby prawne powinny być tworzone na podstawie ustaw i w oparciu o przewidziane nimi przesłanki, zaś tryb rozporządzeniowy stanowi wyjątek od tej reguły i nie powinien być interpretowany rozszerzająco. Ponadto art. 10 u.s.p.k.k. stanowi wyłącznie delegację do wydania rozporządzenia o nadaniu osobowości prawnej, która to delegacja w przypadku nadania rozporządzeniem osobowości prawnej określonej kategorii jednostek organizacyjnych byłaby niewystarczająca do sformułowania ewentualnych przesłanek i procedur, które mogłyby okazać się niezbędne (np. w trybie rozporządzenia nie można by wprowadzić reguły analogicznej do zawartej w art. 13 ust. 1 u.s.p.k.k.). Ponadto ze struktury ustawy z 1989 r. można wyinterpretować zamiar ustawodawcy, by ustawa określała kategorie jednostek organizacyjnych Kościoła Katolickiego, które mają posiadać osobowość prawną. Wydaje się także, że w takim kierunku indywidualnego oznaczenia poszła praktyka.

W rezultacie powyższej regulacji podstawy normatywnej osobowości prawnej jednostek organizacyjnych Kościoła Katolickiego należy upatrywać w art. 10 u.s.p.k.k. w powiązaniu z odpowiednim przepisem konkretnego rozporządzenia wydanego na jego podstawie (najczęściej § 1). Zestawienie omawianych jednostek organizacyjnych zostało przedstawione w tabeli 6 (stan na 2016 r.)¹⁰²¹.

¹⁰²⁰ Możliwość uzyskania osobowości prawnej w tym trybie dotyczy m.in. unormowanych w art. 34 ust. 1 pkt 1 u.s.p.k.k. tzw. organizacji kościelnych – zob. K. Krzysztofek, *Stowarzyszenia Kościoła Katolickiego w świetle norm prawa polskiego i prawa kanonicznego*, [w:] *Prawo...*, red. D. Walencik, s. 112-113.

¹⁰²¹ Oprac. własne na podstawie dokumentu „Organizacje katolickie”, LEX nr 149430. Por. M. Pliś siecki, *Wyznaniowa...*, s. 118; K. Zieliński, *Uzyskiwanie...*, s. 85-88; Z. Zarzycki, *Tryby...*, s. 80-81.

Tabela 6. Osoby prawne Kościoła Katolickiego utworzone w trybie rozporządzenia

Nazwa
Agencja Programowo-Reklamowa „Gliwice Plus” z siedzibą w Gliwicach
Akcja Katolicka w Polsce z siedzibą w Warszawie
Akcja Katolicka:
Archidiecezji:
– Białostockiej z siedzibą w Białymstoku
– Częstochowskiej z siedzibą w Częstochowie
– Gdańskiej z siedzibą w Gdańsku
– Gnieźnieńskiej z siedzibą w Gnieźnie
– Katowickiej z siedzibą w Katowicach
– Krakowskiej z siedzibą w Krakowie
– Lubelskiej z siedzibą w Lublinie
– Łódzkiej z siedzibą w Łodzi
– Poznańskiej z siedzibą w Poznaniu
– Przemyskiej z siedzibą w Przemyśle
– Szczecińsko-Kamieńskiej z siedzibą w Szczecinie
– Warmińskiej z siedzibą w Olsztynie
– Warszawskiej z siedzibą w Warszawie
– Wrocławskiej z siedzibą we Wrocławiu
Diecezji:
– Bielsko-Żywieckiej z siedzibą w Bielsku-Białej
– Bydgoskiej z siedzibą w Bydgoszczy
– Drohiczyńskiej z siedzibą w Drohiczynie
– Elbląskiej z siedzibą w Elblągu
– Elckiej z siedzibą w Elku
– Gliwickiej z siedzibą w Gliwicach
– Kaliskiej z siedzibą w Kaliszu
– Kieleckiej z siedzibą w Kielcach
– Koszalińsko-Kołobrzeszkiej z siedzibą w Koszalinie
– Legnickiej z siedzibą w Legnicy
– Łowickiej z siedzibą w Łowiczu
– Pelplińskiej z siedzibą w Pelplinie

Tabela 6 (cd.)

– Płockiej z siedzibą w Płocku
– Radomskiej z siedzibą w Radomiu
– Rzeszowskiej z siedzibą w Rzeszowie
– Sandomierskiej z siedzibą w Sandomierzu
– Siedleckiej z siedzibą w Siedlcach
– Sosnowieckiej z siedzibą w Sosnowcu
– Świdnickiej z siedzibą w Świdnicy
– Tarnowskiej z siedzibą w Tarnowie
– Toruńskiej z siedzibą w Toruniu
– Warszawsko-Praskiej z siedzibą w Warszawie
– Włocławskiej z siedzibą we Włocławku
– Zamojsko-Lubaczowskiej z siedzibą w Zamościu
– Zielonogórsko-Gorzowskiej z siedzibą w Zielonej Górze
„Apostolstwo Chorych” z siedzibą w Katowicach
Archidiecezjalny Dom Hospicyjny bł. Jana Pawła II w Katowicach
Archidiecezjalny Ośrodek Adopcyjny we Wrocławiu
„Archikonfraternia Literacka” w Warszawie
Archiwum Archidiecezjalne w Szczecinie
„Arcybractwo Miłosierdzia p.w. Bogurodzicy Najświętszej Maryi Panny Bolesnej” z siedzibą w Krakowie
Centrum Duchowości Archidiecezji Częstochowskiej „Święta Puszczę”
Centrum Edukacji i Wychowania Młodzieży – Kana z siedzibą w Sosnowcu
Centrum Edukacyjne Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej
Centrum Edukacyjne Archidiecezji Warmińskiej z siedzibą w Olsztynie
Centrum Edukacyjne Archidiecezji Warszawskiej
Centrum Formacji Wspólnot Neokatechumenalnych Archidiecezji Lubelskiej z siedzibą w Lublinie
Centrum Formacyjno-Szkoleniowe „Księżówka” z siedzibą w Zakopanem
Centrum Jana Pawła II „Nie lękajcie się” z siedzibą w Krakowie
Centrum Jana Pawła II z siedzibą w Lublinie
Centrum „Koordynacja wspólnot Odnowy w Duchu Świętym” z siedzibą w Lublinie
Centrum Kształcenia i Dialogu „Theotokos” z siedzibą w Gliwicach
Centrum Neokatechumenalne Archidiecezji Warszawskiej „Sługa Jahwe” z siedzibą w Warszawie
Centrum Opatrzności Bożej – Wotum Narodu – Miejsce Kultu, Pamięci, Kultury z siedzibą w Warszawie

Tabela 6 (cd.)

Centrum pod wezwaniem Świętej Jadwigi Śląskiej w Trzebnicy
Centrum Pomocy pod wezwaniem Ducha Świętego w Bytomiu
Centrum Promocji i Reklamy „Plus Media” z siedzibą w Lublinie
Centrum Psychologiczno-Pastoralne „Metanoia” z siedzibą w Płocku
Centrum Psychologiczno-Pastoralne „Więź” z siedzibą w Tczewie
Centrum Służby Rodzinie z siedzibą w Łodzi
Diakonia Ruchu Światło-Życie z siedzibą w Krościenku nad Dunajcem
Diakonia Ruchu Światło-Życie Archidiecezji Katowickiej z siedzibą w Katowicach
Diakonia Ruchu Światło-Życie Archidiecezji Krakowskiej z siedzibą w Krakowie
Diakonia Ruchu Światło-Życie Archidiecezji Lubelskiej z siedzibą w Lublinie
Diakonia Ruchu Światło-Życie Diecezji Sosnowieckiej z siedzibą w Sosnowcu
Diakonia Ruchu Światło-Życie Diecezji Tarnowskiej z siedzibą w Tarnowie
Diecezjalne Centrum Służby Rodzinie i Życiu z siedzibą w Sosnowcu
Diecezjalny Ośrodek Duszpasterstwa Trzeźwości Diecezji Kaliskiej im. św. Józefa Opiekuna z siedzibą w Kowalewie
Dom św. Józefa z siedzibą w Będzinie
Dom św. Józefa – Ośrodek formacyjno-edukacyjny z siedzibą w Szczecinie
Dom Formacyjny Świętego Wojciecha w Mikoszewie
Dom Pojednania i Spotkań im. Świętego Maksymiliana M. Kolbego
Dom Spotkań im. Angelusa Silesiusa
Drukarnia Księży Werbistów
Duszpasterstwo Ludzi Morza Centrum „Stella Maris” z siedzibą w Gdyni
Duszpasterstwo Młodych – Wspólnota Dobrego Pasterza z siedzibą w Katowicach
Dzieło Biblijne im. Jana Pawła II z siedzibą w Lublinie
Dzieło Misyjne Diecezji Warszawsko-Praskiej z siedzibą w Warszawie
Dzieło Pomocy „Ad Gentes” z siedzibą w Warszawie
Federacja Bibliotek Kościelnych – Fides z siedzibą w Warszawie
Federacja Sodalicii Mariańskich w Polsce z siedzibą w Warszawie
Forum Dialogu Gdański Aeropag z siedzibą w Gdańsku
Fundusz Obrony Życia Archidiecezji Lubelskiej
Grupy Apostolskie – Ruch Apostolstwa Młodzieży Archidiecezji Krakowskiej
Hospicjum „Santa Galla” z siedzibą w Łabuńkach Pierwszych
Instytut Biskupa Wilhelma Pluty z siedzibą w Gorzowie Wielkopolskim

Tabela 6 (cd.)

Instytut Bona Temporalia
Instytut Gość Media z siedzibą w Katowicach
Instytut Medyczny im. Jana Pawła II w Szczecinie
Instytut „Patrimonium” z siedzibą w Częstochowie
Instytut Prymasowski Stefana Kardynała Wyszyńskiego
Instytut Radosna Nowina 2000 z siedzibą w Krakowie
Jednostka organizacyjna Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej pod nazwą „Radio Plus Lublin” z siedzibą w Lublinie
Jezuicki Ośrodek Formacji i Kultury „Xaverianum” z siedzibą w Opolu
Katolicki Dom Kultury „ARKA” w Racławicach
Katolickie Biuro Informacji i Inicjatyw Europejskich w Warszawie
Katolickie Centrum Edukacji Młodzieży „Kana”
– z siedzibą w Gliwicach
– z siedzibą w Katowicach
– z siedzibą w Nowym Sączu
– z siedzibą w Szczecinie
– z siedzibą w Tarnowie
– z siedzibą w Żorach
Katolickie Centrum Informacji Europejskiej z siedzibą w Łomży
Katolickie Radio „PULS” Diecezji Gliwickiej
Katolickie Stowarzyszenie „Dom na skRAJu” z siedzibą w Pieniężnie
Katolickie Stowarzyszenie Kolarzy Polskich z siedzibą w Lublinie
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży:
Archidiecezji:
– Białostockiej
– Częstochowskiej
– Gdańskiej
– Gnieźnieńskiej
– Katowickiej
– Krakowskiej
– Lubelskiej
– Łódzkiej
– Poznańskiej

Tabela 6 (cd.)

– Przemyskiej
– Szczecińsko-Kamieńskiej
– Warmińskiej
– Warszawskiej
– Wrocławskiej
Diecezji:
– Bydgoskiej
– Drohiczyńskiej
– Elbląskiej
– Ełckiej
– Gliwickiej
– Kaliskiej
– Kieleckiej
– Koszalińsko-Kołobrzeskiej
– Legnickiej
– Łomżyńskiej
– Łowickiej
– Radomskiej
– Opolskiej
– Pelplińskiej
– Płockiej
– Rzeszowskiej
– Sandomierskiej
– Siedleckiej
– Sosnowieckiej
– Tarnowskiej
– Toruńskiej
– Warszawsko-Praskiej
– Włocławskiej
– Zamojsko-Lubaczowskiej
– Zielonogórsko-Gorzowskiej
Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży w Warszawie
Akcja Katolicka Ordynariatu Połowego

Tabela 6 (cd.)

Katolickie Stowarzyszenie Niepełnosprawnych:
Archidiecezji:
– Warszawskiej z siedzibą w Warszawie
Diecezji:
– Elckiej z siedzibą w Elku
– Siedleckiej z siedzibą w Żelechowie
Katolickie Stowarzyszenie Niepełnosprawnych przy Parafii św. Marii Magdaleny w Warszawie w Diecezji Warszawsko-Praskiej z siedzibą w Warszawie
Katolickie Stowarzyszenie „Ognisko Światła i Miłości” z siedzibą w Starych Kaliszanach
Katolickie Stowarzyszenie Osób Niepełnosprawnych Diecezji Toruńskiej im. Wandy Szuman
Katolickie Stowarzyszenie Przyjaciół Domu Dziecka w Nowym Sączu
Kolportaż Księży Werbistów z siedzibą w Laskowicach Pomorskich
Kościelna Rada Gospodarcza z siedzibą w Warszawie
Kościelne Stowarzyszenie Wiernych „Wspólnota Dobrego Pasterza” z siedzibą w Łazach
Krajowa Konferencja Instytutów Świeckich z siedzibą w Konstancinie-Jeziornie
Międzynarodowy Katolicki Instytut Ewangelizacji – ICPE Polska
Misjonarki Krwi Chrystusa z siedzibą w Chrustach
MIVA Polska z siedzibą w Warszawie
Muzeum Archidiecezjalne z siedzibą w Szczecinie
Nowa Kultura – Stowarzyszenie Kościelne z siedzibą w Warszawie
Ogólnopolskie Stowarzyszenie Rozgłośni Katolickich „VOX”
Ośrodek dla Osób Niepełnosprawnych Miłosierdzie Boże w Mikołowie-Borowej Wsi
Ośrodek Kultury i Formacji Chrześcijańskiej im. Służebnicy Bożej Anny Jenke z siedzibą w Jarosławiu
Ośrodek Matka Boża Uzdrawienie Chorych w Knurowie
Ośrodek Pamięci Świętego Maksymiliana Marii Kolbego w Zdunskiej Woli
Ośrodek pod wezwaniem Świętego Józefa w Gliwicach
Ośrodek Święta Elżbieta w Rudzie Śląskiej
Ośrodek Świętego Jerzego we Wrocławiu
Parafialna Rada Duszpasterska z siedzibą w Czernicy Wrocławskiej
Polskie Towarzystwo Mariologiczne
Polskie Towarzystwo Teologiczne z siedzibą w Krakowie
Rada Szkół Katolickich
Rodzina Miriam Betlejem z siedzibą w Józefowie

Tabela 6 (cd.)

Ruch Apostolstwa Młodzieży Archidiecezji Przemyskiej z siedzibą w Przemyśle
Salwatoriański Ośrodek Szkoleniowo-Terapeutyczny z siedzibą w Więciórcu
Sekcja Polska Stowarzyszenia „Pomoc Kościołowi w Potrzebie” z siedzibą w Warszawie
Sodaliczka Mariańska
Specjalistyczna Poradnia Rodzinna we Wrocławiu
Stowarzyszenie Akademickie „Tratwa” z siedzibą w Tarnowie
Stowarzyszenie Apostołów Bożego Miłosierdzia „Faustinum” w Krakowie-Łagiewnikach
Stowarzyszenie Archiwistów Kościelnych z siedzibą w Katowicach
Stowarzyszenie Bractwa Młodzieży Greckokatolickiej „Sarepta” z siedzibą w Krynicy Górskiej
Stowarzyszenie „Dobroczynność” Dekanatu Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Jaworznie
Stowarzyszenie „Dom Rodzinny”
Stowarzyszenie Dzieci Maryi z siedzibą w Krakowie
Stowarzyszenie „Emmanuel” z siedzibą w Warszawie
Stowarzyszenie Ewangelizacji i Kultury z siedzibą w Siedlcach
Stowarzyszenie „Inicjatywa Młodzi Misjom” z siedzibą w Tarnowie
Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusku
Stowarzyszenie Ludowy Uniwersytet Katolicki z siedzibą w Kielcach
Stowarzyszenie Oaza Matki Bożej Bolesnej
Stowarzyszenie „Unia Kapłanów Chrystusa Sługi” z siedzibą w Krościenku n. Dunajcem
Szkoła Formacji Duchowej – Dzieło Ewangelizacyjne w Archidiecezji Lubelskiej
Szkoła Nowej Ewangelizacji św. Józefa z siedzibą w Tarnowie
Świecki Zakon Karmelitów Bosych w Wadowicach
Świętokrzyskie Stowarzyszenie Akademickie w Kielcach
Towarzystwo Pomocy dla Bezdomnych im. Brata Alberta z siedzibą w Krakowie
Towarzystwo Przyjaciół Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku
Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne z siedzibą we Włocławku
Wolontariat Misyjny „Salvator”
Wspólnota Braci Chrystusa Cierpiącego z siedzibą w miejscowości Godów-Kałków
Wspólnota Chrystusa Kapłana, Proroka i Króla z siedzibą w Krakowie
Wspólnota Chrystusa Odkupiciela Człowieka z siedzibą w Krakowie
Wspólnota „KAIROS” z siedzibą w Białymstoku
Wspólnota Przymierza Rodzin „Mamre”
Wspólnota Sióstr Służebnic Bożego Miłosierdzia z siedzibą w Rybinie

Tabela 6 (cd.)

Wspólnota Życia Chrześcijańskiego w Polsce z siedzibą w Warszawie
Wydawnictwo Diecezji Radomskiej „Ave” z siedzibą w Radomiu
Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników z siedzibą we Włocławku
Wydawnictwo Księży Werbistów – Verbinum
Wydawnictwo Zakonu Świętego Pawła Pierwszego Pustelnika „Paulinianum”
Zgromadzenie Sióstr Błogosławionej Jadwigi Królowej Służebnic Chrystusa Obecnego z siedzibą w Krakowie
Związek Chórów Kościelnych Diecezji Kaliskiej z siedzibą w Kaliszu
Związek Księży Moderatorów Sodalicji Mariańskich Uczniów Szkół Średnich w Archidiecezji Krakowskiej z siedzibą w Krakowie
Związek Męskiej Młodzieży Przemysłowej i Rzemieślniczej pod wezwaniem świętego Stanisława Kostki z siedzibą w Krakowie

IV.2.2.1.2.4. Tryb konkordatowy

Stan prawny w zakresie katalogu osób prawnych Kościoła Katolickiego zmienił się z chwilą wejścia w życie konkordatu z 1993 r. Konkordat ów przewiduje w pierwszej kolejności jedną indywidualnie wskazaną osobę prawną – Kościół Katolicki (art. 4 ust. 1)¹⁰²². W doktrynie sporne jest, czy przepis ten przewiduje osobowość prawa publicznego czy prywatnego¹⁰²³. W ujęciu niniejszej pracy Kościół Katolicki, jak każda wyznaniowa osoba prawna, stanowi prywatną osobę prawną i ma zdolność w zakresie prawa prywatnego¹⁰²⁴.

Po pierwsze, osobowość prawa publicznego zakłada władztwo administracyjne, zaopatrzone w sankcję przymusu państwowego¹⁰²⁵, a takową Kościół Katolicki w III RP nie rozporządza. Po drugie, nawet gdyby przyjąć jego osobowość prawa publicznego, zawiera ona zawsze zdolność prawną i nabywanie oraz zbywanie praw cywilnych, a więc cechy osobowości prawa prywatnego, a zatem Kościół Katolicki jako całość również ma możliwość udziału w obrocie cywilnoprawnym, gdyż w obrocie cywilnoprawnym nie ma pomiędzy obiema rodzajami osobowości prawnej zasadniczych różnic¹⁰²⁶. Wreszcie po trzecie, Kościół Katolicki dysponował w okresie

¹⁰²² Zob. też: B. Trzeciak, *Klauzule...*, s. 105; M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 104.

¹⁰²³ Zob. J. Krukowski, *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*, s. 102-103; idem, *Kościelne prawo...*, s. 245; idem, *Funkcje stabilizacyjne konkordatu między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 1993 r. w procesie normalizacji stosunków państwo-kościół*, „Politeja. Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2014, nr 3(29), s. 191. Za osobowością publicznoprawną wypowiedzieli się: W. Urusczak, *Znaczenie...*, s. 75; B. Rakoczy, *Ustawa...*, s. 60-61; H. Suchocka, *Ocena konkordatu w dwadzieścia lat po jego podpisaniu*, „Politeja. Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2014, nr 3(29), s. 376.

¹⁰²⁴ Tak również wydaje się: H. Misztal [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisław, *Prawo...*, s. 143; M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 107; P. Cupriak, *op. cit.*, s. 54. Zob. też: A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 34.

¹⁰²⁵ J. S. Langrod, *Instytucje...*, t. I, s. 165, pkt i).

¹⁰²⁶ *Ibidem*, s. 165, pkt i).

międzywojennym osobowością prawną, jako że była to cecha uznanych wspólnot religijnych w okresie międzywojennym¹⁰²⁷, i nigdy jej nie utracił, w szczególności nie przeprowadzono nigdy likwidacji Kościoła Katolickiego-osoby prawnej¹⁰²⁸.

Przeciwko osobowości prywatnoprawnej Kościoła Katolickiego podaje się również argument, iż Kościół Katolicki jako osoba prawna nie posiada żadnego majątku¹⁰²⁹ oraz że może występować w obrocie w ramach osobowości prawnej jednostek organizacyjnych o własnej osobowości prawnej¹⁰³⁰. Istotnie z punktu widzenia pragmatyki wskazywać mogłoby to na brak osobowości cywilnoprawnej. Z punktu widzenia jednak cywilistyki brak majątku nie przesądza o braku osobowości prawnej, a co najwyżej o braku aktywności w obrocie cywilnoprawnym. Ponadto żaden przepis nie uzależnia istnienia osoby prawnej od istnienia jej majątku, a w świetle normatywnej zasady tworzenia osób prawnych i jednoznacznej treści art. 4 ust. 1 konkordatu nie sposób nie przyjąć, że Kościół Katolicki stanowi osobę prawa cywilnego¹⁰³¹.

Nie można się zgodzić również z M. Plisieckim¹⁰³², który wątpliwości co do osobowości prawnej Kościoła Katolickiego upatruje w ogólnej zasadzie przyznawania osobowości prawnej tylko tym podmiotom, które mają osobowość prawa kanonicznego, podczas gdy jego zdaniem Kościół Katolicki w Polsce w świetle prawa kanonicznego nie dysponuje osobowością prawną. Po pierwsze, w art. 4 ust. 3 konkordatu mowa jest o osobowości prawnej prawa polskiego podmiotów, które nie mają osobowości prawa kanonicznego. Ponadto zgodnie z k. 113 § 1 CIC'1983 Kościół Katolicki jest osobą prawną.

Najistotniejsze jednak postanowienie w przedmiocie uzyskiwania przez jednostki organizacyjne Kościoła Katolickiego osobowości prawnej zawiera art. 4 ust. 2 konkordatu, w świetle którego Rzeczpospolita Polska uznaje również osobowość prawną wszystkich instytucji kościelnych terytorialnych i personalnych¹⁰³³, które uzyskały taką osobowość na podstawie przepisów prawa kanonicznego¹⁰³⁴. W konsekwencji katalog osób prawnych Kościoła Katolickiego obejmuje szereg podmiotów niewymienionych z nazwy lub kategorii w ustawie indywidualnej z 1989 r.¹⁰³⁵ Zarazem

¹⁰²⁷ Tak: J. Sawicki, *Studia...*, s. 353-355.

¹⁰²⁸ Zob. jednak M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 107.

¹⁰²⁹ J. Dziobek-Romański, *op. cit.*, s. 177.

¹⁰³⁰ B. Rakoczy, *Ustawa...*, s. 60.

¹⁰³¹ Spory doktrynalne dotyczące tego, czy osobowość prawna, o której mowa w art. 4 ust. 1 konkordatu, dotyczy Kościoła Katolickiego na świecie, czy tylko w Polsce, z punktu widzenia samego istnienia takiej wyznaniowej osoby prawnej nie mają znaczenia. Na temat tego sporu – zob. M. Pietrzak, *Nowy konkordat polski*, PiP 1994, z. 1, s. 296.

¹⁰³² M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 105.

¹⁰³³ Sformułowanie wskazujące na podmioty terytorialne i personalne jest znacznie fortunniejsze niż analogiczne sformułowania konkordatu hiszpańskiego z 1979 r., stanowiącego w art. I n. 2 o „diecezjach, parafiach i innych jednostkach terytorialnych”, podczas gdy należało przez to rozumieć inne jednostki o zakresowo ograniczonych kompetencjach, niezależnie od terytorialnej czy personalnej zasady tego ograniczenia – zob. P. Lombardía, *La personalidad...*, s. 97-98.

¹⁰³⁴ Por. J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1184.

¹⁰³⁵ H. Misztal [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo...*, s. 143; J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 114. Por. G. Radęcki, *Glosa do wyroku SN z 24.03.2004 r. IV CK 108/03*, s. 139; A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 46, przyp. 33; A. Pawluk, *Glosa...*, s. 147, przyp. 24.

na mocy powołanego przepisu nie uzyskują osobowości prawnej kanoniczne osoby prawne niemieszczące się w dwóch wymienionych w nim kategoriach¹⁰³⁶. Sporne jest także, czy stowarzyszenia wiernych, zwłaszcza publiczne, nabywają osobowość prawną w tym trybie, czy w trybie przewidzianym dla stowarzyszeń wyznaniowych¹⁰³⁷.

Szerokie sformułowanie art. 4 ust. 2 konkordatu z 1993 r. wydaje się problematyczne, mianowicie *lege non distinguente* dotyczy on wszystkich, również osób prawa kanonicznego powstałych i funkcjonujących wyłącznie poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Konieczne jest zatem przesądzenie, czy także one nabywają na mocy powołanego art. 4 ust. 2 konkordatu osobowość polskiego prawa cywilnego. Wydaje się, iż co do zasady należy udzielić odpowiedzi przeczącej, w szczególności w przypadku, gdy taka jednostka uzyskała osobowość prawną cywilnego prawa obcego. Wówczas osoba taka z mocy art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe¹⁰³⁸ jest także na gruncie prawa polskiego uznawana za osobę prawną, w myśl zasady, że osoba prawna podlega prawu państwa, w którym ma siedzibę. Ta sama reguła interpretowana funkcjonalnie przemawia za odmową przyznania osobowości prawnej także tym zagranicznym osobom prawa kanonicznego, które jej nie uzyskały na podstawie prawa obcego. Powołany przepis ma bowiem na celu umożliwienie państwu, w którym skoncentrowana jest działalność danej osoby prawnej, regulowania spraw z nią związanych¹⁰³⁹. Do podobnych wniosków prowadzi również wykładnia historyczna. Konkordat z 1925 r. wyraźnie stanowił w art. XVI o polskich osobach prawnych. Także w większości konkordatów obcych osobowość prawną nadaje się wyłącznie osobom prawnym z siedzibą na terenie danego państwa¹⁰⁴⁰.

Z uwagi na przedstawione odwołanie do instytucji, które uzyskały osobowość kanonicznoprawną należy przedstawić katalog takich instytucji występujący w prawie kanonicznym. Rozważając to zagadnienie, należy w pierwszej kolejności wskazać, że kanoniczna osobowość prawna nie jest ograniczona do określonych kategorii. W istocie jest to katalog otwarty i osobowość prawną może uzyskać każdy zespół

¹⁰³⁶ W rezultacie spod regulacji art. 4 ust. 2 należy wyłączyć przede wszystkim tzw. fundacje autonomiczne prawa kanonicznego. Tak m.in.: B. Trzeciak, *Klauzule...*, s. 108 wraz z przyp. 39. Zob. też: A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 46-47 i 49; M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 114.

¹⁰³⁷ Przeciwno objęciu stowarzyszeń publicznych zakresem zastosowania art. 4 ust. 2 konkordatu opowiedział się, jak się wydaje, m.in. B. Trzeciak, *Klauzule...*, s. 108 wraz z przyp. 39. Tak wydaje się również: R. Sztok, *Kościół...*, cz. I, s. 68. Za objęciem ich dyspozycją przedmiotowego przepisu wypowiedział się A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 47-48 (zob. jednak *ibidem*, s. 49).

¹⁰³⁸ T. jedn. Dz. U. z 2015 r., poz. 1792.

¹⁰³⁹ Ciekawym problemem jest kwestia ewentualnego przełamania tej zasady. W razie zmiany siedziby, która w świetle analizowanego przepisu stanowi łącznik, na polską miejscowość można by rozważać, czy dopuszczalne byłoby nabycie osobowości na gruncie prawa polskiego (przy założeniu, że prawo polskie nie odwoływałoby się do prawa właściwego ze względu na miejsce powstania) czy też należałoby go odmówić z przyczyn celowościowych. Do rozważenia pozostaje również kwestia, czy w przypadkach wyjątkowych, jeśli prawo obce uniemożliwia w sposób sprzeczny z konwencjami międzynarodowymi udział w obrocie wspólnotom wyznaniowym za pośrednictwem osób prawnych, nie należałoby dopuścić stosowania art. 4 ust. 2 konkordatu w takich sytuacjach.

¹⁰⁴⁰ Zob. przykładowo art. 7 ust. 2 konkordatu włoskiego z 1984 r., art. 2 konkordatu austriackiego z 1933 r. oraz art. IV ust. 1 konkordatu hiszpańskiego z 1953 r.

rzeczy lub osób, o ile „zachodzą w nim powiązania pozwalające postrzegać go jako całość”¹⁰⁴¹. W konsekwencji wydanie przez biskupa diecezjalnego dekretu przyznającego osobowość prawną jednostce organizacyjnej, która nie będzie należeć do żadnej z kategorii przewidzianych prawem powszechnym, jest możliwe, i będzie tworzyć kanoniczną osobę prawną.

W praktyce jednak kanoniczną osobowość prawną posiadają głównie jednostki organizacyjne, odnośnie do których prawo powszechne przewiduje ich osobowość kanoniczoprawną. Kategorie te występują głównie w CIC'1983 i obrazuje je tabela 7.

Tabela 7. Typologia osób prawa kanonicznego

Określenie kategorii	Kanon
Seminarium	238 §1
publiczne stowarzyszenia wiernych i ich konfederacje	313
prywatne stowarzyszenia wiernych	322 §1
kościół partykularny	362 ¹⁰⁴²
provincia kościelna	432
region kościelny	433
konferencja episkopatu	449 §1
Parafia	515 §1
instytuty zakonne	634 §1
provincje zakonne	634 §1
domy zakonne	634 §1
konferencje wyższych przełożonych	709
instytuty świeckie	brak
stowarzyszenia życia apostołskiego	741 §1 ¹⁰⁴³
pobożne fundacje autonomiczne ¹⁰⁴⁴	1303 §1 n. 1

W związku z powyższym powstało kolejne zagadnienie, czy w świetle wykładni językowej art. 4 ust. 2 konkordatu osobowość prawna przysługuje wyłącznie jednostkom organizacyjnym odpowiadającym osobom prawa kanonicznego, które na-

¹⁰⁴¹ R. Sobański [w:] J. Krukowski, R. Sobański, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. I: *Księga I: Normy ogólne*, Poznań 2003, s. 191.

¹⁰⁴² Przy czym zrównane z nimi są prałatura terytorialna i opactwo terytorialne, wikariat apostołski i prefektura apostołska, jak również administratura apostołska erygowana na stałe (k. 368 CIC'1983).

¹⁰⁴³ Również osoby prawne stanowiące ich części i domy, o ile jednak inaczej nie stanowi statut.

¹⁰⁴⁴ Te jednak z uwagi na ograniczenie do osób prawnych terytorialnych i personalnych nie uzyskują osobowości prawnej w trybie art. 4 ust. 2 konkordatu.

były osobowość kanonicznoprawną z mocy przepisów prawa kanonicznego (a więc których osobowość prawnokanoniczna wynika bezpośrednio z tych przepisów), czy także tym, które są osobami prawa kanonicznego, lecz których osobowość prawna nie wynika bezpośrednio z norm prawa kanonicznego (np. z dekretu biskupa diecezjalnego)¹⁰⁴⁵. Należy się zgodzić z A. Januchowskim, iż takie ograniczenie nie znajduje uzasadnienia w treści konkordatu¹⁰⁴⁶. Warto bowiem zwrócić uwagę, że prawo kanoniczne obejmuje nie tylko normy generalne i abstrakcyjne, ale do jego systemu należą także normy indywidualne i konkretne, do których można zaliczyć dekrety powołujące określone osoby prawa kanonicznego.

W doktrynie sporne jest również, czy w trybie konkordatowym powstają osoby prawne odpowiadające osobom prawa kanonicznego, utworzonym w prawie kanonicznym jedynie po jego wejściu w życie. Za takim rozwiązaniem opowiadają się m.in. J. Krukowski¹⁰⁴⁷ i A. Januchowski¹⁰⁴⁸.

IV.2.2.2. Pozostałe wspólnoty religijne

Analogicznie jak w przypadku Kościoła Katolickiego należy wyróżnić osoby prawne tworzone na podstawie przepisów obowiązujących przed wejściem w życie danej ustawy indywidualnej oraz na jej podstawie. W przypadku tych pierwszych istnieją one nadal, o ile nie zostały zniesione¹⁰⁴⁹. W ramach drugiej grupy, tak jak w przypadku Kościoła Katolickiego, należy wyodrębnić osoby prawne indywidualnie oznaczone w przepisach ustawowych, osoby prawne wskazane w nich rodzajowo oraz osoby prawne, które nabywają osobowość prawną w trybie rozporządzenia.

Pomimo powyższego katalog osób prawnych pozostałych wspólnot religijnych funkcjonujących w oparciu o własną ustawę indywidualną z okresu III Rzeczypospolitej nie jest jednolity. Ustawodawca państwowy w systemie osób prawnych wspólnot religijnych starał się odwzorować ich własne samorozumienie w zakresie struktury organizacyjnej¹⁰⁵⁰. W konsekwencji poszczególne regulacje różnią się od siebie w zakresie liczby i rodzajów osób prawnych, nazw ich kategorii czy możliwości tworzenia osób prawnych w trybie rozporządzeniowym. Katalogi przedmiotowych trzech grup osób prawnych przedstawiają tabele 8, 9 i 10¹⁰⁵¹.

¹⁰⁴⁵ A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 48-49.

¹⁰⁴⁶ *Ibidem*, s. 48.

¹⁰⁴⁷ J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 112.

¹⁰⁴⁸ A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 46.

¹⁰⁴⁹ Niekiedy osoby prawne utworzone na podstawie regulacji poprzedzających ustawę indywidualną stają się wyznaniowymi osobami prawnymi w rozumieniu danej ustawy indywidualnej i funkcjonują nadal w oparciu o przepisy tej ostatniej. Tak jest przykładowo w przypadku gmin wyznaniowych żydowskich – zob. J. Matwiejuk, *Pozycja prawna gmin wyznaniowych żydowskich w świetle ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2002, t. 5, s. 47.

¹⁰⁵⁰ Por. M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 123.

¹⁰⁵¹ Por. H. Misztal [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo...*, s. 153-157; Z. Świderski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 359; R. Szytyk, *Kościół...*, s. 65-69; J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 117-123.

Tabela 8. Indywidualnie oznaczone w ustawie indywidualnej osoby prawne wspólnot religijnych innych niż Kościół Katolicki

Nazwa	Przepis przewidujący osobowość prawną
Wschodni Kościół Staroobrzędowy nie posiadający hierarchii duchownej [pis. oryg. – przyp. M. S.]	art. 2 r.s.p.w.k.s.
Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej	art. 35 u.s.p.m.z.r.
Karaïmski Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej	art. 28 ust. 1 u.s.p.k.z.r.
Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny	art 6 ust. 1 pkt 1 u.s.p.p.a.k.p.
Prawosławny Ordynariat Wojska Polskiego	art 6 ust. 1 pkt 3 u.s.p.p.a.k.p.
Prawosławny Metropolitalny Ośrodek Miłosierdzia	art 6 ust. 1 pkt 8 u.s.p.p.a.k.p.
Bractwo Młodzieży Prawosławnej	art 6 ust. 1 pkt 10 u.s.p.p.a.k.p.
Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej	art. 7 ust. 1 u.s.p.k.e.a.
Kościół Ewangelicko-Reformowany w Rzeczypospolitej Polskiej	art. 3 ust. 1 u.s.p.k.e.r.
Kościół Ewangelicko-Metodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej	art. 6 ust. 2 pkt 1 u.s.p.k.e.m.
Kościół Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej	art. 5 ust. 2 pkt 1 u.s.p.k.c.b.
Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej	art. 4 ust. 2 pkt 1 u.s.p.k.a.d.s.
Wyższe Seminarium Duchowne Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego im. Michała Beliny-Czechowskiego w Podkowie Leśnej	art. 4 ust. 2 pkt 3 u.s.p.k.a.d.s.
Chrześcijański Instytut Wydawniczy „Znaki Czasu”	art. 4 ust. 2 pkt 4 u.s.p.k.a.d.s.
Dom Opieki „Samarytanin” w Bielsku-Białej	art. 4 ust. 2 pkt 5 u.s.p.k.a.d.s.
Ośrodek Radiowo-Telewizyjny „Głos Nadziei”	art. 4 ust. 2 pkt 6 u.s.p.k.a.d.s.
Chrześcijańska Służba Charytatywna	art. 4 ust. 2 pkt 7 u.s.p.k.a.d.s.
Kościół Polskokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	art. 4 ust. 3 pkt 1 u.s.p.k.p.k.
Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej	art. 5 ust. 1 pkt 2 u.s.p.g.w.ż.
Kościół Katolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej	art. 3 ust. 2 pkt 1 u.s.p.k.k.m.
Zgromadzenie Kapłanów Mariawitów	art. 3 ust. 2 pkt 4 u.s.p.k.k.m.
Zgromadzenie Sióstr Mariawitek	art. 3 ust. 2 pkt 5 u.s.p.k.k.m.
Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej	art. 3 ust. 2 pkt 1 u.s.p.k.s.m.
Kościół Zielonoświątkowy w Rzeczypospolitej Polskiej	art. 4 ust. 2 pkt 1 u.s.p.k.z.

Tabela 9. Rodzajowo oznaczone w ustawie indywidualnej wyznaniowe osoby prawne wspólnot religijnych innych niż Kościół Katolicki

Określenie kategorii	Przepis przewidujący osobowość prawną
Wschodni Kościół Staroobrzędowy nie posiadający hierarchji duchownej [pis. oryg. – przyp. M. S.]:	
gminy wyznaniowe	art. 9 r.s.p.w.k.s.
Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej:	
gminy wyznaniowe	art. 35 u.s.p.m.z.r.
Karaïmski Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej:	
brak ¹⁰⁵²	
Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny:	
diecezje	art 6 ust. 1 pkt 2 u.s.p.p.a.k.p.
parafie	art 6 ust. 1 pkt 4 u.s.p.p.a.k.p.
klasztory	art 6 ust. 1 pkt 5 u.s.p.p.a.k.p.
prawosławne seminaria duchowne	art 6 ust. 1 pkt 6 u.s.p.p.a.k.p.
szkoły ikonografii lub śpiewu cerkiewnego	art 6 ust. 1 pkt 7 u.s.p.p.a.k.p.
prawosławne diecezjalne ośrodki miłosierdzia	art 6 ust. 1 pkt 9 u.s.p.p.a.k.p.
bractwa cerkiewne	art 6 ust. 1 pkt 11 u.s.p.p.a.k.p.
Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej:	
diecezje	art. 7 ust. 1 u.s.p.k.e.a.
parafie	art. 7 ust. 1 u.s.p.k.e.a.
diakonaty	art. 7 ust. 1 u.s.p.k.e.a.
Kościół Ewangelicko-Reformowany w Rzeczypospolitej Polskiej:	
parafie	art. 3 ust. 1 u.s.p.k.e.r.
Kościół Ewangelicko-Metodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej:	
parafie	art. 6 ust. 2 pkt 2 u.s.p.k.e.m.
Kościół Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej:	
okręgi	art. 5 ust. 2 pkt 2 u.s.p.k.c.b.
zbory	art. 5 ust. 2 pkt 3 u.s.p.k.c.b.
seminaria	art. 5 ust. 2 pkt 4 <i>in principio</i> u.s.p.k.c.b.
szkoły teologiczne	art. 5 ust. 2 pkt 4 <i>in fine</i> u.s.p.k.c.b.

¹⁰⁵² J. S a w i c k i, *Studia...*, s. 190, przyp. 1, pkt 3). Zob. też podrozdział II.3.5.5.

Tabela 9 (cd.)

Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej:	
diecezje	art. 4 ust. 2 pkt 2 u.s.p.k.a.d.s.
Kościół Polskokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej:	
diecezje	art. 4 ust. 3 pkt 2 u.s.p.k.p.k.
parafie	art. 4 ust. 3 pkt 3 u.s.p.k.p.k.
seminaria duchowne	art. 4 ust. 3 pkt 4 u.s.p.k.p.k.
zakony	art. 4 ust. 3 pkt 5 u.s.p.k.p.k.
Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej:	
gminy żydowskie	art. 5 ust. 1 pkt 1 u.s.p.g.w.ż.
Kościół Katolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej:	
kustodie	art. 3 ust. 2 pkt 2 u.s.p.k.k.m.
parafie	art. 3 ust. 2 pkt 3 u.s.p.k.k.m.
klasztory sióstr mariawitek	art. 3 ust. 2 pkt 6 u.s.p.k.k.m.
Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej:	
diecezje	art. 3 ust. 2 pkt 2 u.s.p.k.s.m.
parafie	art. 3 ust. 2 pkt 3 u.s.p.k.s.m.
zgromadzenia zakonne	art. 3 ust. 2 pkt 4 u.s.p.k.s.m.
seminaria duchowne	art. 3 ust. 2 pkt 5 u.s.p.k.s.m.
Kościół Zielonoświątkowy w Rzeczypospolitej Polskiej:	
okręgi	art. 4 ust. 2 pkt 2 u.s.p.k.z.
zборы	art. 4 ust. 2 pkt 3 u.s.p.k.z.
seminaria	art. 4 ust. 2 pkt 4 u.s.p.k.z. <i>in principio</i>
szkoły teologiczne	art. 4 ust. 2 pkt 4 u.s.p.k.z. <i>in fine</i>
duszpasterstwa	art. 4 ust. 2 pkt 5 u.s.p.k.z.
misje	art. 4 ust. 2 pkt 6 u.s.p.k.z.
wydawnictwa	art. 4 ust. 2 pkt 7 u.s.p.k.z.
kościelne studia radiowe i telewizyjne	art. 4 ust. 2 pkt 8 u.s.p.k.z.
ośrodki kościelne	art. 4 ust. 2 pkt 9 u.s.p.k.z.

Wyznaniowe osoby prawne utworzone w trybie rozporządzenia zostały przedstawione w tabeli 10¹⁰⁵³.

¹⁰⁵³ Oprac. własne na podstawie danych Systemu Informacji Prawnej LEX. Por. M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 116-119; Z. Zarzycki, *Tryby...*, s. 80-81.

Tabela 10. Osoby prawne utworzone w trybie rozporządzenia wspólnot religijnych innych niż Kościół Katolicki

Nazwa osoby prawnej	Przepis przewidujący osobowość prawną
Wschodni Kościół Staroobrzędowy nie posiadający hierarchji duchownej [pis. oryg. – przyp. M. S.]:	
brak	
Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej:	
brak	
Karaïmski Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej:	
brak	
Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny:	
Koło Teologów Prawosławnych	art. 7 u.s.p.a.k.p. w zw. z § 1 rozp.
Radio Orthodoxia	art. 7 u.s.p.a.k.p. w zw. z § 1 rozp.
Diecezjalny Ośrodek Kultury Prawosławnej „Światłość” Diecezji Warszawsko-Bielskiej	art. 7 u.s.p.a.k.p. w zw. z § 1 rozp.
Podlaskie Centrum Kultury Prawosławnej	art. 7 u.s.p.a.k.p. w zw. z § 1 rozp.
Nadbużańskie Centrum Kultury Prawosławnej	art. 7 u.s.p.a.k.p. w zw. z § 1 rozp.
Diecezjalny Ośrodek Kultury Prawosławnej „Frontida”	art. 7 u.s.p.a.k.p. w zw. z § 1 rozp.
Chełmskie Centrum Kultury Prawosławnej	art. 7 u.s.p.a.k.p. w zw. z § 1 rozp.
Dekanalny Instytut Kultury Prawosławnej	art. 7 u.s.p.a.k.p. w zw. z § 1 rozp.
Lubelski Instytut Kultury Prawosławnej	art. 7 u.s.p.a.k.p. w zw. z § 1 rozp.
Centrum Kultury Prawosławnej w Biłgoraju	art. 7 u.s.p.a.k.p. w zw. z § 1 rozp.
Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Centrum Misji i Ewangelizacji Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej	art. 7 ust. 2 u.s.k.e.a. w zw. z § 1 rozp.
Diakonia Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej	art. 7 ust. 2 u.s.k.e.a. w zw. z § 1 rozp.
Ewangelickie Duszpasterstwo Wojskowe	art. 7 ust. 2 u.s.k.e.a. w zw. z § 1 rozp.
Wydawnictwo Augustana	art. 7 ust. 2 u.s.k.e.a. w zw. z § 1 rozp.
Kościół Ewangelicko-Reformowany w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Ewangelicko-Reformowane Duszpasterstwo Imigrantów	art 3 ust. 2 u.s.p.k.e.r. w zw. z § 1 rozp.

Tabela 10 (cd.)

Diakonia Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej	art 3 ust. 2 u.s.p.k.e.r. w zw. z § 1 rozp.
Kościół Ewangelicko-Metodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej:	
brak	
Kościół Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Chrześcijańskie Centrum Edukacyjne „Diamant”	art. 6 u.s.p.k.c.b. w zw. z § 1 rozp.
Dom Opieki Kościoła Chrześcijan Baptystów	art. 6 u.s.p.k.c.b. w zw. z § 1 rozp.
Diakonat Powierniczy „Betezda”	art. 6 u.s.p.k.c.b. w zw. z § 1 rozp.
Służba Katechetyczna Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej	art. 6 u.s.p.k.c.b. w zw. z § 1 rozp.
Wydawnictwo Słowo Prawdy	art. 6 u.s.p.k.c.b. w zw. z § 1 rozp.
Duszpasterstwo Młodzieży Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej	art. 6 u.s.p.k.c.b. w zw. z § 1 rozp.
Baptystyczna Akcja Charytatywna	art. 6 u.s.p.k.c.b. w zw. z § 1 rozp.
Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Korespondencyjna Szkoła Lepszego Życia	art. 5 u.s.p.k.a.d.s. w zw. z § 1 rozp.
Administracja Nieruchomości Kościelnych	art. 5 u.s.p.k.a.d.s. w zw. z § 1 rozp.
Kościelny Fundusz Socjalny	art. 5 u.s.p.k.a.d.s. w zw. z § 1 rozp.
Kościół Polskokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej:	
brak	
Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej:	
brak	
Kościół Katolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej:	
brak	
Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej:	
brak	
Kościół Zielonoświątkowy w Rzeczypospolitej Polskiej:	
brak	

IV.3. Przesłanki nabycia osobowości prawnej przez wyznaniowe osoby prawne

IV.3.1. Rejestrowe osoby prawne

IV.3.1.1. Związek wyznaniowy

U.g.w.s.w. przewiduje, iż z chwilą wpisu związku wyznaniowy oraz jego jednostki organizacyjne nabywają osobowość prawną (art. 34 ust. i 3). W konsekwencji wpis do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych stanowi przesłankę nabycia osobowości prawnej przez osoby prawne zarejestrowanych wspólnot religijnych¹⁰⁵⁴. Poza tym warunkiem ustawa nie przewiduje żadnych przesłanek nabycia przez nie osobowości prawnej, w szczególności w postaci zgromadzenia odpowiedniego kapitału czy zawarcia określonych umów (np. ubezpieczenia). Powołana ustawa przewiduje natomiast warunki związane z wydaniem decyzji o wpisie do rejestru¹⁰⁵⁵, na podstawie której taki wpis może nastąpić¹⁰⁵⁶. W szczególności określone zostają wymogi formalne, jakie musi spełniać wniosek. Prawo do jego złożenia przysługuje wyłącznie co najmniej 100 obywatelom polskim posiadającym pełną zdolność do czynności prawnych, do wniosku powinna być załączona ich lista wraz z odpowiednimi danymi oraz statut spełniający szereg dodatkowych wymogów (art. 31 ust. 1, art. 32 ust. 1 i 2 oraz art. 33 ust. 3)¹⁰⁵⁷. Pomimo pewnych wątpliwości co do charakteru wnioskodawców, ostatecznie przyjęto, iż mają być członkami danej wspólnoty religijnej¹⁰⁵⁸. Zatem liczebność co najmniej 100 wyznawców stanowi warunek zarejestrowania wspólnoty religijnej i powstania osoby prawnej w postaci związku wyznaniowego. Niektórzy autorzy formułują również wymogi o charakterze materialnym w postaci np. religijnego charakteru wspólnoty, której wniosek o wpis rejestru dotyczy¹⁰⁵⁹.

W tym stanie rzeczy rodzi się pytanie, czy związek nabywa osobowość prawną w przypadku uchybienia wyżej wymienionym przesłankom, a w szczególności czy wspólnota religijna może skutecznie nabyć osobowość prawną, jeśli liczy mniej niż 100 członków i wydana została (błędnie) decyzja o wpisie do rejestru, a następnie dokonano jej wpisu do tegoż. Odpowiedź brzmi twierdząco. W przypadku dokonania wpisu do rejestru zasada ochrony dobrej wiary osób trzecich wymaga uznania, że doszło do powstania związku wyznaniowego, co najwyżej należy rozpatrzyć jego

¹⁰⁵⁴ Zob. też: A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 38.

¹⁰⁵⁵ Por. nieco odmiennie M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 96-97.

¹⁰⁵⁶ Kwestia zmiany przesłanek wydania decyzji o rejestracji związku wyznaniowego jest przedmiotem dyskusji w doktrynie – zob. m.in. E. M. Guzik, *Prawne aspekty działalności sekt religijnych w Polsce*, PiP 2000, z. 3, s. 54; M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 98 i 123.

¹⁰⁵⁷ Por. A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 35-37.

¹⁰⁵⁸ Odmiennie: M. Winiarczyk-Kossakowska, *Państwowe...*, s. 40. Por. A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 37; A. Mezglewski, *Utworzenie...*, s. 130.

¹⁰⁵⁹ Tak m.in. M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 97 i 108.

ewentualne wykreślenie¹⁰⁶⁰. Podobnie będzie w sytuacji, w której wspólnota religijna nigdy nie istniała, a dokonano jej rejestracji i wpisu do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych (np. w sytuacji, gdy z powodów natury fiskalnej osoby fizyczne niezgodnie z prawdą oświadczały istnienie i swoją przynależność do fikcyjnej wspólnoty religijnej). Wówczas, choć nigdy żadna wspólnota religijna nie istniała, związek wyznaniowy również „nabywa” osobowość prawną¹⁰⁶¹.

W przedstawionych wyżej przypadkach wpis do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych ma więc charakter konstytutywny i gwarancyjny zarazem. W rezultacie kontrahent wyznaniowej osoby prawnej, chcąc ustalić nabycie osobowości prawnej, może ograniczyć się wyłącznie do zbadania, czy dany związek wyznaniowy został wpisany do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych i nie jest zmuszony badać spełnienia tak trudnych do ustalenia przesłanek nabycia osobowości prawnej jak faktyczne wyznawanie przez co najmniej 100 osób danej doktryny religijnej we wspólnocie z innymi.

IV.3.1.2. Jednostki organizacyjne posiadające osobowość prawną

Podobnie jak w przypadku związku wyznaniowego także w przypadku jego jednostek organizacyjnych, które mają mieć osobowość prawną, warunkiem nabycia osobowości prawnej jest wpis do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych¹⁰⁶². U.g.w.s.w. nie zawiera żadnych innych warunków nabycia przezeń osobowości prawnej, jedynie pośrednio na możliwość ich wpisu do rejestru wpływają wymogi dotyczące wpisu związku wyznaniowego jako całości, w tym wymogi dotyczące uregulowania w statucie niezbędnych dla funkcjonowania tych jednostek jako osób prawnych kwestii.

Szereg zasad dotyczących tworzenia takich jednostek, a więc pośrednio i nabywania przezeń osobowości prawnej, zawierają natomiast statuty. Najczęściej przewidują one minimalną liczbę członków jednostki organizacyjnej¹⁰⁶³, często określając rów-

¹⁰⁶⁰ Rozwiązanie takie zostało przyjęte na gruncie analogicznie konstytutywnego w zakresie nabywania osobowości prawnej wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego przez Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 27 czerwca 2013 r., III CSK 294/12, LEX nr 1360255, Biul. SN 2013, nr 10, poz. 12. Zob. też: B. Ziemięcin, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 199.

¹⁰⁶¹ Jest to kolejny przykład na konieczność rozróżniania związków wyznaniowych (bytów społecznych) i związków wyznaniowych (osób prawnych).

¹⁰⁶² Zob. jednak odmiennie M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 96; P. Cupriak, *op. cit.*, s. 50.

¹⁰⁶³ Zob. np. § 10 ust. 1 statutu Stowarzyszenia Badaczy Pisma Świętego w Polsce; § 12 ust. 1 statutu Jednoty Idei Braci Polskich; § 17 ust. 1 i 6 zd. 2 statutu Kościoła Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 34 statutu Stowarzyszenia Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 25 ust. 3 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Zielonoświątkowej; § 16 statutu Związku Badaczy Biblii; § 37 ust. 2 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 19 ust. 5 statutu Kościoła Bożego w Chrystusie; art. 19 ust. 3 statutu Centrum Biblijnego „Jezus jest Panem”; art. 26 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Ewangelicznej; art. 15 ust. 2 statutu Kościoła Reformowanego Adwentyistów Dnia Siódmego w Polsce; art. 15 ust. 1 statutu Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia”;

niez wymagania, kto może takim członkiem zostać¹⁰⁶⁴. Inne wymogi powstawania takich osób prawnych dotyczą procedur z tym związanych. W szczególności normy statutowe regulują legitymację do złożenia wniosku o utworzenie jednostki organizacyjnej (z której można też niekiedy wnosić o minimalnej liczbie członków takiej jednostki)¹⁰⁶⁵ oraz dodatkowe procedury specjalne, np. w postaci opinii¹⁰⁶⁶.

Ponadto najczęściej o utworzeniu, przekształceniu albo zniesieniu jednostek organizacyjnych, w tym tych, które mają mieć osobowość prawną, decyzję podejmuje określony organ związku wyznaniowego lub jego jednostki organizacyjnej¹⁰⁶⁷. Ozna-

art. 27 ust. 1 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt; art. 19 ust. 4 statutu Zboru Ewangelicznego „Agape” w Poznaniu; § 12 ust. 1 statutu Zborów Bożych Chrześcijan Dnia Siódmego; § 33 ust. 2 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus jest Panem”; § 20 ust. 2 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 19 ust. 3 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 17 ust. 2 statutu Kościoła Bożego; § 11 ust. 6 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”; § 14 ust. 2 statutu Kościoła Bożego w Polsce; § 14 ust. 2 statutu Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej; § 22 ust. 3 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; art. 19 statutu Kościoła Unitariańskiego; § 24 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”; § 20 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary”; § 19 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego; § 36 ust. 2 statutu Ligi Muzułmańskiej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 24 ust. 2 statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 8 ust. 3 pkt 9 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego; § 18 ust. 6 statutu Kościoła Prezbiteriańskiego; art. 19 ust. 1 statutu Zrzeszenia Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁰⁶⁴ Zob. np. § 10 ust. 2 i 3 statutu Stowarzyszenia Badaczy Pisma Świętego w Polsce; art. 8 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Ewangelicznej; § 11 ust. 3-5 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”; § 11 statutu Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej; § 24 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”.

¹⁰⁶⁵ Zob. np. § 33.2 *in fine* statutu Związku Buddystów Zen „Bodhidharma”; § 20 ust. 5 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej. Zob. też: § 17 ust. 6 zd. 2 statutu Kościoła Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 54 statutu Związku Buddystów Czan; § 23 ust. 1 i 2 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”; § 27 ust. 3 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 32 ust. 2 zd. 1 i § 38 ust. 2 zd. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego.

¹⁰⁶⁶ Zob. np. § 17 ust. 3 statutu Kościoła Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 86-87 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 17 pkt 11 statutu Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 39 ust. 3 zd. 1 i ust. 4 zd. 1 oraz § 41 ust. 2 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 19 ust. 3 statutu Kościoła Bożego w Chrystusie; § 35 ust. 2 *in fine* statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 17 ust. 2 statutu Kościoła Bożego; § 22 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 20 ust. 1 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN; art. 20 statutu Kościoła Unitariańskiego; § 23 ust. 1 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”.

¹⁰⁶⁷ Zob. np. § 16 ust. 3 pkt 6 statutu Związku Buddystów Zen „Bodhidharma”; § 6 ust. 3 pkt 2 statutu Ewangelicznej Wspólnoty Zielonoświątkowej; § 14 ust. 3 statutu Kościoła Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 39 statutu Szkoły Zen Kwan Um w Polsce; § 21 ust. 1 pkt 5, § 23 ust. 1 pkt 5 i § 25 ust. 1 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Zielonoświątkowej; art. 12 ust. 3 statutu Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża; § 20 pkt 4, § 51, § 88 ust. 3, § 92 ust. 3 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 17 pkt 11, § 20 pkt 9, § 25, § 26 ust. 3, § 28 ust. 1, 2 i 4, § 35 ust. 3, § 38 ust. 3 statutu Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 25 pkt 4 i § 39 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 63 ust. 1 i 4 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 11 pkt 4 i § 19 ust. 1 statutu Kościoła Bożego w Chrystusie; § 21 ust. 1 pkt 6, § 23, § 31 ust. 1, § 32 ust. 4, § 40 ust. 4, § 48 ust. 4, § 56 ust. 4 i § 64 ust. 4 statutu Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny;

cza to, że pośrednio przesłanką powstania osoby prawnej jest podjęcie odpowiedniej decyzji, co w przypadku organów kolegialnych oznacza konieczność spełnienia wymogów dotyczących *quorum* oraz niezbędnej do podjęcia uchwały większości. Elementy te mogą być szczególnie problematyczne do ustalenia, w przypadku gdy decyzje takie ma podejmować podmiot zagraniczny¹⁰⁶⁸.

Ponownie, choć organ rejestrowy winien przed dokonaniem wpisu do rejestru badać spełnienie tych przesłanek i odmówić wpisu w przypadku braku ich spełnienia,

§ 18 ust. 1 statutu Uczniów Ducha Świętego; art. 34 pkt 3, art. 39, art. 44 pkt 2 i art. 49 statutu Kościoła Zjednoczeniowego; § 16 ust. 3 pkt 11, § 18 pkt 1 i § 34 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; art. 18 pkt 8 i art. 19 ust. 2 statutu Centrum Biblijnego „Jezus jest Panem”; art. 9 ust. 2 pkt 7 statutu Zboru Ewangelicko-Baptystycznego w Katowicach; art. 23 pkt 2 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Ewangelicznej; § 9 ust. 2 statutu Instytutu Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”; art. 17 statutu Kościoła Reformowanego Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce; art. 15 ust. 2 statutu Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia”; art. 21 pkt 7 i art. 27 ust. 2 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt; art. 13 ust. 2 pkt 7 i art. 19 ust. 3 statutu Zboru Ewangelicznego „Agape” w Poznaniu; § 13 ust. 1 i § 18 ust. 1 pkt 5 statutu Zborów Bożych Chrześcijan Dnia Siódmego; art. 9 ust. 1 pkt 2 i art. 29 ust. 1 statutu Wiary Bahá’í; § 12 pkt 2, § 35 ust. 2 i 4, § 36 ust. 4 zd. 2 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 21 ust. 1 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce; art. 15 ust. 2 statutu Zboru Ewangelicznego *Betel* w Warszawie; § 18 ust. 2, § 21 ust. 1, § 22 ust. 2, § 27 ust. 1 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Mennonitów; § 18 pkt 10, § 19 ust. 2, § 28 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 19 ust. 3 pkt c) i § 21 ust. 2 statutu Misji Buddyjskiej – Trzy Schronienia w Polsce; § 17 ust. 1 i § 28 ust. 4 statutu Kościoła Bożego; § 18 ust. 9 pkt a) i § 27 ust. 2 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”; § 9 pkt 1 i 2, § 14 ust. 1, § 31, 37, 43, 49 i 55 statutu Kościoła Bożego w Polsce; § 15 ust. 2 statutu Kościoła Bożego w Polsce; § 14 ust. 3 zd. 1 i § 30 zd. 1 statutu Kościoła Pentakostalnego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 11 ust. 5, § 13 ust. 1 pkt 16 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; art. 12 ust. 2 pkt 6 statutu Zboru Ewangelicznego „Jeruzalem” w Żywcu; § 28 statutu Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 21 ust. 5 pkt 5 i § 22 ust. 3 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Warszawie; art. 22 ust. 1 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce; § 14 pkt 3 i § 20 ust. 1 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN; § 20 pkt 9 i § 31 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; art. 20 i art. 37 pkt 3 statutu Kościoła Unitariańskiego; art. 22 ust. 4 pkt 10 i art. 24 ust. 2 statutu Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej; art. 16 zd. 1 i art. 17 ust. 1 i 2 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach; § 17 pkt 6, § 22 i § 23 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie; § 24 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”; § 23 pkt 12 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Nowe Życie; § 34 pkt 10, § 54 i 55 statutu Związku Buddystów Czan; § 15 pkt 4 i § 23 ust. 1 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”; § 24 pkt 5 i § 25 pkt 2 i 4 zd. 2 statutu Zgromadzenia Braci i Sióstr Politeistów; § 7 ust. 3, § 22 pkt 13, § 24 pkt 6, § 27 ust. 2 i 4, § 30 ust. 1, § 35 pkt 8 i 9, § 37 ust. 3, § 38 ust. 1, § 39 ust. 3, § 43 ust. 3 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 25 pkt 15 i art. 26 ust. 5 statutu Gminy Wyznaniowej Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej; § 17 ust. 4 pkt 3, § 20 ust. 1, § 29 ust. 2, § 32a ust. 2 i § 34 ust. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary”; § 16 pkt 2, § 19 ust. 1, § 21 ust. 2, § 30 ust. 3, § 31, § 32 ust. 2 zd. 1, § 38 ust. 2 zd. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego; § 27 pkt 11 i § 36 ust. 1 statutu Ligi Muzułmańskiej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 22 pkt 2 statutu Związku Taoistów TAO TE KING; § 18 pkt 2 i 3, § 24 ust. 1, § 31 ust. 3 zd. 1, § 32 ust. 1 i § 33 ust. 2 statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 18 ust. 5 statutu Kościoła Prezbiteriańskiego; art. 28 ust. 6 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej; § 26 pkt 2 i 4 oraz § 29 ust. 1 statutu Instytutu Śardza Ling; art. 18 pkt 4 i art. 29 ust. 1 statutu Zrzeszenia Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁰⁶⁸ Zob. np. art. 22 ust. 1 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce; art. 14 ust. 2 pkt 4, art. 18 ust. 1, art. 21 ust. 1 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej.

jeśli mimo uchybienia im doszłoby do wpisania jednostki organizacyjnej, która ma mieć osobowość prawną, do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych, dochodzi do powstania osoby prawnej. Także więc i w tym przypadku do ustalenia powstania osoby prawnej wystarczające jest stwierdzenie, że została ona wpisana do przedmiotowego rejestru, bez konieczności weryfikowania szeregu przesłanek.

IV.3.1.3. Krajowe organizacje międzykościelne

Do krajowych organizacji międzykościelnych zastosowanie znajdują przepisy dotyczące związków wyznaniowych (art. 38 zd. 1 u.g.w.s.w.). Jedynym dodatkowym warunkiem jest, by deklaracja o jej utworzeniu została podpisana przez co najmniej dwa działające w Polsce związki wyznaniowe (art. 38 zd. 2 u.g.w.s.w.). W pozostałym zakresie aktualność zachowują uwagi poczynione względem związków wyznaniowych.

IV.3.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną

Warunki powstania osób prawnych wspólnot religijnych, których sytuacja prawna normowana jest w drodze ustawy indywidualnej, tworzonych po ich wejściu w życie, różnią się w zależności od trybu nabywania osobowości prawnej. Wszystkie przypominają jednak metody tworzenia osób prawnych właściwe bardziej osobom prawa publicznego niż prywatnego¹⁰⁶⁹.

IV.3.2.1. Tryb ustawowy

W przypadku osób prawnych tworzonych bezpośrednio przez normy ustaw indywidualnych brak jest specjalnego katalogu warunków, które muszą być spełnione, aby doszło do ich powstania. W szczególności nie istnieje norma, która przewidywałaby przesłanki, jakie musiałyby zostać spełnione, aby ustawodawca mógł postanowić o nadaniu osobowości prawnej. Nie oznacza to jednak, by ustawodawca, kreując bezpośrednio wyznaniowe osoby prawne, był całkowicie swobodny. Ograniczenia w możliwości tworzenia osób prawnych w drodze ustawowej wynikają przede wszystkim z zasady autonomii i niezależności wspólnot religijnych, określonej w art. 25 ust. 3 Konstytucji RP. Oznacza to, że ustawodawca polski może tworzyć wyznaniowe osoby prawne bezpośrednio normami ustawowymi, pod warunkiem jednak, że taka osobowość prawna nie zostaje przymusowo narzucona wspólnocie religijnej. Przesłanką natomiast nabycia osobowości prawnej w trybie ustawowym jest wejście w życie normy przyznającej osobowość prawną. W konsekwencji do weryfikacji, czy osoba prawna tworzona w trybie ustawy powstała, wystarczające jest sprawdzenie,

¹⁰⁶⁹ Zob. J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1166 i 1171.

czy zostały spełnione wymogi dotyczące wejścia w życie normy przyznającej osobowość prawną, w szczególności związane z promulgacją.

IV.3.2.2. Tryb rozporządzeniowy

Analiza ustaw indywidualnych, przewidujących możliwość tworzenia osób w trybie ministerialnego rozporządzenia, prowadzi do wniosku, iż nie zawierają one pozytywnego katalogu warunków, które muszą być spełnione, aby dana jednostka organizacyjna uzyskała osobowość prawną. Przepisy przewidujące ten tryb nabywania osobowości prawnej¹⁰⁷⁰ właściwie ograniczają się do stwierdzenia, że jednostki organizacyjne inne niż wymienione w ustawie indywidualnie lub rodzajowo mogą na wniosek odpowiedniego podmiotu¹⁰⁷¹ uzyskać osobowość prawną w drodze rozporządzenia wydanego przez odpowiedniego ministra. W rezultacie jedynym bezpośrednim warunkiem powstania tego rodzaju osób prawnych jest wydanie rozporządzenia i nabycie przezeń mocy obowiązującej. Natomiast warunkami wydania rozporządzenia, a więc i pośrednio przesłankami powstania wyznaniowej osoby prawnej, w świetle powołanych przepisów, jest wniosek odpowiedniego podmiotu oraz istnienie innej niż przewidziane ustawą jednostki organizacyjnej.

Wobec powyższego niezbędne staje się rozważenie sytuacji, w której wydane zostało rozporządzenie nadające indywidualnie osobowość prawną w braku wniosku legitymowanego podmiotu (np. w braku wniosku jako takiego, na skutek skierowanego przez inny niż legitymowany w myśl ustawy podmiot bądź pochodzącego od podmiotu legitymowanego, jednak obarczonego wadami uniemożliwiającymi przypisanie go temu podmiotowi – przykładowo wskutek wadliwej reprezentacji), bądź w braku jednostki organizacyjnej (np. wobec niespełnienia przesłanek jej powstania zawartych w prawie wewnętrznym, wadliwego jej powołania w świetle prawa wewnętrznego).

W takim wypadku należy przyjąć, z uwagi na zasadę pewności obrotu oraz ochrony osób trzecich działających w dobrej wierze (w tym przypadku do aktu prawa powszechnie obowiązującego), iż do powstania wyznaniowej osoby prawnej doszło, powinno jednak zostać przeprowadzone postępowanie likwidacyjne¹⁰⁷². W tym zakresie więc opublikowanie obarczonego tego rodzaju wadliwością rozporządzenia ma charakter konwalidujący, a uczestnikowi obrotu do weryfikacji, czy doszło do powstania osoby prawnej w trybie rozporządzenia, niezbędne jest wyłącznie ustalenie faktu promulgacji.

¹⁰⁷⁰ Zob. art. 10 u.s.p.k.k.; art. 7 u.s.p.p.a.k.p.; art. 7 ust. 2 u.s.k.e.a.; art. 3 ust. 2 u.s.p.k.e.r.; art. 7 u.s.p.k.e.m.; art. 6 u.s.p.k.c.b.; art. 5 u.s.p.k.a.d.s.; art. 5 u.s.p.k.p.k.; art. 6 u.s.p.g.w.ż.; art. 4 u.s.p.k.k.m.; art. 4 u.s.p.k.s.m.; art. 5 u.s.p.k.z. Por. A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 55; M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 116-117.

¹⁰⁷¹ W odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego tworzonych w drodze rozporządzenia, wskazuje się, że z wnioskiem występuje władza kościelna, która powołała jednostkę organizacyjną – zob. K. Zieliński, *Uzyskiwanie...*, s. 85.

¹⁰⁷² Tak wydaje się również: M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 102.

IV.3.2.3. Tryb powiadomienia

Ustalenie spełnienia przesłanek nabycia osobowości prawnej w trybie powiadomienia jest o wiele bardziej problematyczne aniżeli w przypadku pozostałych trybów tworzenia wyznaniowych osób prawnych. Dzieje się tak, pomimo że przepisy ustaw indywidualnych nie przewidują *expressis verbis* katalogu warunków powstania osób prawnych w tym trybie. Z przepisów ustaw indywidualnych¹⁰⁷³ można jednak wydedukować, iż przesłanką powstania wyznaniowej osoby prawnej w tym trybie jest powiadomienie przez właściwy podmiot odpowiedniego organu państwowego o utworzeniu jednostki organizacyjnej odpowiadającej kategorii wyznaniowej osoby prawnej z katalogu ustawowego¹⁰⁷⁴. Nie jest natomiast warunkiem nabycia osobowości prawnej potwierdzenie odbioru powiadomienia¹⁰⁷⁵.

Poniższe uwagi dotyczą wyznaniowych osób prawnych powstałych w oparciu o przepisy ustaw indywidualnych. Weryfikacja przesłanek nabycia osobowości prawnej przez wyznaniowe osoby prawne wspólnot religijnych, których status reguluje ustawa indywidualna, a utworzonych przed ich wejściem w życie, musi odbywać się na podstawie przepisów dotychczasowych. W tym zakresie przepisy przejściowe ustaw indywidualnych nie stanowią norm o charakterze gwarancyjnym czy konwolidacyjnym¹⁰⁷⁶. Oznacza to, że uczestnik obrotu celem zweryfikowania, czy doszło do powstania wyznaniowej osoby prawnej, która miała powstać przed dniem wejścia w życie ustawy indywidualnej, musi ustalić stan prawny, w tym prawa wewnętrzne, z chwili potencjalnego powstania osoby prawnej, oraz realizację przewidzianych w nich przesłanek nabycia osobowości prawnej.

IV.3.2.3.1. Pochodzenie od właściwej władzy kościelnej

Zgodnie z powołanymi przepisami ustaw indywidualnych regulującymi tryb powiadomienia, powinno ono zostać dokonane przez władze kościelne, w niektórych przypadkach nawet wyraźnie określone¹⁰⁷⁷, innym razem podmiot dokonujący powiadomienia jest nieokreślony¹⁰⁷⁸. Wykładnia językowa powołanych przepisów pro-

¹⁰⁷³ Zob. art. 13 ust. 1 u.s.p.k.k.; art. 10 ust. 1 u.s.p.p.a.k.p.; art. 8 ust. 2 u.s.k.e.a.; art. 4 ust. 2 u.s.p.k.e.r.; art. 8 ust. 3 u.s.p.k.e.m.; art. 7 ust. 3 u.s.p.k.c.b.; art. 6 ust. 3 u.s.p.k.a.d.s.; art. 6 ust. 3 u.s.p.k.p.k.; art. 7 ust. 3 u.s.p.g.w.ż.; art. 5 ust. 1 u.s.p.k.k.m.; art. 5 ust. 3 u.s.p.k.s.m.; art. 6 ust. 1 u.s.p.k.z. Por. A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 55.

¹⁰⁷⁴ Por. Z. Zarzycki, *Tryby...*, s. 76; A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 44 i 55; K. Zieliński, *Uzyskiwanie...*, s. 84-85; B. Rakoczy, *Ustawa...*, s. 113; A. M. Abramowicz, *Równouprawnienie związków wyznaniowych w prawie polskim*, Lublin 2018, s. 220-221. Zob. też: J. Matwiejuk, *op. cit.*, s. 39, przyp. 28.

¹⁰⁷⁵ Tak również: A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 53; M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 102.

¹⁰⁷⁶ Zob. art. 40 ust. 1 u.s.p.k.e.m.; art. 44 ust. 1 u.s.p.k.c.b.; art. 36 ust. 1 u.s.p.k.a.d.s.; art. 35 ust. 1 u.s.p.k.p.k.; art. 28 ust. 1 u.s.p.g.w.ż.; art. 31 ust. 1 u.s.p.k.k.m.; art. 34 ust. 1 u.s.p.k.s.m.; art. 37 ust. 1 u.s.p.k.z.

¹⁰⁷⁷ Zob. art. 4 ust. 2 u.s.p.k.e.r.; art. 6 ust. 2 u.s.p.k.a.d.s.

¹⁰⁷⁸ Zob. np. art. 8 ust. 2 u.s.p.k.e.a.

wadzi do wniosku, że tylko powiadomienie pochodzące od właściwego podmiotu może spowodować powstanie osoby prawnej. W przypadku wyraźnie wskazanych organów wyznaniowych osób prawnych w ustawach indywidualnych mających dokonywać powiadomienia oznacza to konieczność weryfikowania zasad działania tych organów, celem ustalenia, czy takie oświadczenie zostało złożone skutecznie. Przedmiotowe zagadnienie staje się bardziej skomplikowane w przypadkach, w których ustawy indywidualne stanowią o powiadomieniu dokonywanym przez „władze kościelne”. Wówczas można przyjąć, że powiadomienie jest skuteczne, jeśli zostało dokonane przez jakąkolwiek „władzę kościelną” (przy czym sam termin „władza kościelna” nie został zdefiniowany w ustawach indywidualnych) bądź przez władzę, która powołała jednostkę organizacyjną, bądź przez władzę kościelną określoną prawem wewnętrznym. W tym ostatnim przypadku uczestnicy obrotu celem ustalenia powstania osoby prawnej musieliby badać treść prawa wewnętrznego z chwili powiadomienia, w szczególności podmiot kompetentny do powiadamiania organów państwowych.

Jeszcze bardziej problematyczna jest sytuacja, w której ustawy indywidualne w ogóle pomijają wymóg powiadomienia przez władze kościelne. Można to traktować bądź jako dopuszczenie powiadomienia przez jakikolwiek podmiot, nawet niezwiązany z daną wspólnotą religijną, bądź jako omyłkę legislacyjną. Z uwagi na brak uzasadnienia dla takiego zróżnicowania pomiędzy ustawami indywidualnymi oraz małe prawdopodobieństwo, by zamiarem ustawodawcy było pierwsze z przedstawionych rozwiązań, należy przyjąć, iż także w przedmiotowych przypadkach powiadomienie może być złożone wyłącznie przez władze kościelne.

IV.3.2.3.2. Istnienie jednostki organizacyjnej

Z powołanych przepisów ustaw indywidualnych można wnosić, iż przesłanką powstania wyznaniowej osoby prawnej w trybie powiadomienia jest istnienie jednostki organizacyjnej odpowiadającej kategorii wyznaniowej osoby prawnej z katalogu ustawowego¹⁰⁷⁹. W konsekwencji rodzi się pytanie, czy powiadomienie w braku istnienia takiej jednostki organizacyjnej, prowadzi do powstania wyznaniowej osoby prawnej.

Przeciwko takiemu wnioskowi przemawia literalna treść przepisów, wyraźnie stanowiących o nabyciu osobowości prawnej przez jednostkę organizacyjną odpowiadającą jednemu z rodzajów wyznaniowych osób prawnych. W przeciwieństwie również do wyznaniowych osób prawnych tworzonych w drodze ustawowej lub rozporządzenia, o wiele trudniej przyjąć konwalidujący charakter powiadomienia. W przypadku powiadomienia bowiem brak jest aktu kontroli organów państwowych, z którym można by powiązać jego gwarancyjny charakter (tak, jak w przypadku wpisu do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych). Ponadto wydaje się, że celem ustawodawcy było wskazanie, jakie rodzaje jednostek organizacyjnych mają

¹⁰⁷⁹ J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1166, 1171 i 1184; B. Rakoczy, *Ustawa...*, s. 72.

uzyskiwać osobowość prawną w trybie powiadomienia, tym bardziej że ustawodawca przewidział różne systemy jej uzyskiwania i wyraźnie miał na celu enumeratywne ograniczenie katalogu powstających w tym trybie osób prawnych. Wreszcie przyjęcie rozwiązania, że powiadomienie samo w sobie wystarcza do powstania osoby prawnej, w praktyce przekreślałoby osiągnięcie tego celu, albowiem powiadomienie o utworzeniu jakiejkolwiek jednostki organizacyjnej (nawet niemieszczącej się w katalogu ustawowym), lecz z powołaniem się, że należy ona do jednej z tych kategorii, skutkowałoby jej powstaniem w innym trybie, niż przewidział to ustawodawca. Wreszcie wykładnie historyczna, porównawczoprawna i funkcjonalna prowadzą do wniosku, że celem omawianej regulacji jest umożliwienie konkretnym jednostkom organizacyjnym, powstałym na gruncie prawa wewnętrznego, działania w obrocie cywilnoprawnym na własny rachunek. Za traktowaniem powstania jednostki organizacyjnej jako warunku powstania osoby prawnej wypowiadają się także niektórzy przedstawiciele doktryny¹⁰⁸⁰.

Za powstaniem wyznaniowej osoby prawnej, pomimo braku istnienia jednostki organizacyjnej, przemawia natomiast potrzeba bezpieczeństwa obrotu oraz ochrony dobrej wiary osób trzecich. Poza tym przyjęcie konieczności istnienia jednostki organizacyjnej jako warunku powstania wyznaniowej osoby prawnej, choć zgodne z bezpośrednim znaczeniem przedmiotowych przepisów, nastrocza szeregu trudności praktycznych. Prowadziłoby bowiem do recepcji przepisów prawa wewnętrznego w zakresie tworzenia takich jednostek organizacyjnych, w tym warunków formalnych oraz materialnych (przy ewentualnym ograniczeniu recepcji do tych pierwszych), które prawo wewnętrzne może przewidywać¹⁰⁸¹. Problem ten jak dotąd nie doczekał się jednoznacznego rozstrzygnięcia w orzecznictwie.

Przyjmując prywatnoprawny statutowy charakter norm prawa wewnętrznego, możliwe jest też rozwiązanie pośrednie. Możliwe jest uznanie, iż warunek powstania osoby prawnej określają wyłącznie przesłanki o charakterze proceduralnym w postaci decyzji właściwego organu, podjętej odpowiednią większością przy odpowiednim *quorum* (w przypadku organów kolegialnych). Wówczas naruszenie przez taki organ przesłanek materialnych, jak np. dostateczna liczba wiernych czy potrzeba duszpasterska, rodziłoby jedynie skutek wewnętrzny naruszenia prawa wewnętrznego, nie wpływając na samo nabycie osobowości prawnej.

IV.3.2.3.3. Wadliwość treści powiadomienia

Odrębnym zagadnieniem jest również, czy wadliwość samego powiadomienia wpływa na powstanie osoby prawnej. W świetle przepisów ustaw indywidualnych¹⁰⁸² po-

¹⁰⁸⁰ Tak: M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 99; W. Malesa, A. Wawrzaszek, *op. cit.*, s. 278.

¹⁰⁸¹ Zob. T. J. Zieliński [w:] A. Czochara, T. J. Zieliński, *Ustawa...*, s. 68, teza 2.

¹⁰⁸² Zob. art. 13 ust. 3 pkt 1 i 2 u.s.p.k.k.; art. 10 ust. 3 pkt 1 i 2 u.s.p.p.a.k.p.; art. 8 ust. 4 pkt 1 i 2 u.s.k.e.a.; art. 4 ust. 3 u.s.p.k.e.r.; art. 8 ust. 4 u.s.p.k.e.m.; art. 7 ust. 4 u.s.p.k.c.b.; art. 6 ust. 4 u.s.p.k.a.d.s.; art. 6 ust. 4 u.s.p.k.p.k.; art. 7 ust. 4 u.s.p.g.w.ż.; art. 5 ust. 3 u.s.p.k.k.m.; art. 5 ust. 4 u.s.p.k.s.m.; art. 6 ust. 3 u.s.p.k.z.

wiadomienie powinno zawierać takie dane, jak nazwa wyznaniowej osoby prawnej czy określenie jej siedziby, a w odniesieniu do niektórych z nich także zakres terytorialny. W niektórych z ustaw indywidualnych powiadomienie o utworzeniu jednostki organizacyjnej powinno zawierać także informacje o piastunach organów¹⁰⁸³. Treść powołanych przepisów wskazuje, że wyznaniowa osoba prawna nabywa osobowość prawną w razie powiadomienia o jej utworzeniu, nie zaś w razie powiadomienia zawierającego wszystkie informacje, a tym bardziej informacje zgodne z prawdą. Co więcej, w świetle zasady, iż wadliwość aktu nie powoduje nieważności, o ile ustawa tak nie stanowi, należy przyjąć, że powiadomienie ograniczające się do informacji o powstaniu jednostki organizacyjnej odpowiadającej wyznaniowej osobie prawnej z katalogu ustawowego, tworzonej w drodze powiadomienia (o ile pozwala ustalić taką jednostkę organizacyjną) bądź podające błędne informacje (np. co do zakresu terytorialnego czy piastunów organów) wystarcza do nabycia osobowości prawnej¹⁰⁸⁴.

Niektóre ustawy indywidualne przewidują nadto wymóg pisemności powiadomienia¹⁰⁸⁵, nie rozstrzygając jednak sankcji jego naruszenia. Za traktowaniem tego wymogu w charakterze *condicio iuris* przemawia literalna treść przedmiotowych przepisów oraz postanowienia o mocy dowodowej odpisu powiadomienia. Natomiast za uznaniem przedmiotowej normy za *lex minus quam perfectae* przemawia brak zastrzeżenia wyrażnej sankcji nieważności, brak uzasadnienia dla takiego zróżnicowania pomiędzy ustawami indywidualnymi oraz wprowadzane w ramach postępowania administracyjnego formy elektronicznego składania podań. W tym ostatnim zakresie jednak należy dodać, że postępowanie w zakresie powiadomienia nie jest postępowaniem administracyjnym, nie stosuje się doń bezpośrednio przepisów k.p.a.¹⁰⁸⁶

Z uwagi na przedstawiony problem uczestnicy obrotu mają dodatkowo utrudnioną możliwość weryfikacji, czy doszło do powstania osoby prawnej. Nie mogą bowiem poprzestać na weryfikacji odpisu powiadomienia, jako że stanowi on jedynie dowód nabycia osobowości prawnej, lecz bez charakteru gwarancyjnego. W konsekwencji, celem uniknięcia ryzyka, należałoby w każdym przypadku badać fakt powiadomienia, w wyżej opisanych przypadkach również fakt jego pisemności. Z uwagi zaś na możliwość potraktowania przez sądy i organy administracji niewadliwości elementów powiadomienia jako warunków nabycia osobowości prawnej dla całkowitej pewności niezbędne byłoby ustalenie również zgodności danych zawartych w powiadomieniu z informacjami dotyczącymi danej jednostki organizacyjnej.

¹⁰⁸³ Zob. art. 4 ust. 3 u.s.p.k.e.r.; art. 7 ust. 4 u.s.p.g.w.ż.

¹⁰⁸⁴ Odmienne: J. Kabza, J. Cebula [w:] *Prawo...*, red. J. Cebula, s. 37-38, teza 8.

¹⁰⁸⁵ Zob. art. 8 ust. 3 zd. 1 u.s.p.k.e.m.; art. 7 ust. 3 u.s.p.k.c.b.; art. 6 ust. 3 u.s.p.k.p.k.; art. 7 ust. 3 zd. 1 u.s.p.g.w.ż.; art. 5 ust. 3 u.s.p.k.s.m. W przypadku braku wprowadzenia *expressis verbis* wymogu pisemności o takiej formie powiadomienia można wnosić z przepisów stanowiących o dowodzie nabycia osobowości prawnej w formie odpisu powiadomienia opatrzonego potwierdzeniem odbioru – zob. K. Zieliński, *Uzyskiwanie...*, s. 85.

¹⁰⁸⁶ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t. jedn. Dz. U. z 2018 r., poz. 2096 z późn. zm.).

IV.3.2.3.4. Odbiór powiadomienia

Powiadomienie do swojej skuteczności wymaga dotarcia do właściwego organu państwowego. W tym zakresie dotarcie do organu niewłaściwego nie powoduje nabycia osobowości prawnej. W konsekwencji, aby stwierdzić nabycie osobowości prawnej, niezbędne jest ustalenie, że powiadomienie dotarło do właściwego organu¹⁰⁸⁷. W rezultacie nie jest wystarczające ani ustalenie, że powiadomienie zostało nadane w placówce pocztowej operatora publicznego na właściwy adres (gdyż mogło nie dotrzeć ono do adresata), ani nawet stwierdzenie wydania przez właściwy organ odpisu powiadomienia z umieszczonym na nim potwierdzeniem jego przyjęcia (gdyż mogło zostać ono wydane w braku dotarcia powiadomienia). W praktyce jednak najczęściej poprzestaje się na weryfikacji potwierdzenia przez właściwy organ państwowy odbioru powiadomienia, gdyż możliwość jego potwierdzenia w braku odbioru powiadomienia jest raczej czysto teoretyczna.

Dodatkowe wątpliwości powstają w przypadku, gdy powiadomienie skierowane do organu niewłaściwego zostało przekazane przez niewłaściwy organ państwowy do organu właściwego do odbioru powiadomienia. Przeciwno uznaniu skuteczności takiego powiadomienia przemawia wykładnia językowa powołanych wyżej przepisów ustaw indywidualnych stanowiących o powiadomieniu przez właściwą władzę kościelną. Natomiast wykładnia funkcjonalna dostarcza argumentów dla uznania powstania w takiej sytuacji wyznaniowej osoby prawnej, gdyż powiadomienie ma na celu ujawnienie wobec organów państwa powstania nowej osoby prawnej i ewentualną kontrolę faktów z tym związanych. Z tego punktu widzenia dotarcie powiadomienia, nawet adresowanego do innego organu państwowego czy za jego pośrednictwem, nie powinno wpływać na powstanie wyznaniowej osoby prawnej. Za takim rozumieniem odbioru powiadomienia jako dotarcia informacji o utworzeniu jednostki organizacyjnej odpowiadającej ustawowemu katalogowi wyznaniowych osób prawnych przemawia również literalna treść niektórych przepisów ustaw indywidualnych, pomijających w odniesieniu do powiadomienia wymóg skierowania powiadomienia przez władze kościelne¹⁰⁸⁸.

IV.3.2.4. Tryb konkordatowy

Konkordat z 1993 r. w art. 4 ust. 2 przewiduje, iż Rzeczpospolita Polska uznaje osobowość prawną wszystkich instytucji kościelnych terytorialnych i personalnych, które uzyskały taką osobowość na podstawie przepisów prawa kanonicznego (zd. 1), oraz iż władza kościelna dokonuje stosownego powiadomienia kompetentnych organów państwowych (zd. 2).

Na tle tego postanowienia powstaje pytanie, czy uzyskanie osobowości prawnej przez jednostkę organizacyjną w świetle prawa kanonicznego stanowi warunek *sine*

¹⁰⁸⁷ B. Rakoczy, *Ustawa...*, s. 113.

¹⁰⁸⁸ Zob. np. art. 8 ust. 2 u.s.p.k.e.a.

qua non uzyskania osobowości prawnej prawa polskiego. Większość autorów przyjmuje, iż przepis ten w zakresie przesłanek uzyskania osobowości prawnej odsyła do prawa kanonicznego. W ocenie B. Trzeciaka sformułowanie: „które uzyskały taką osobowość prawną w prawie kanonicznym”, stanowi wyraźne odesłanie do prawa kanonicznego¹⁰⁸⁹. Podobnie twierdzi M. Rynkowski, który pisze, iż „państwo polskie respektuje zasady nabywania osobowości prawnej, określone przez prawo kanoniczne”¹⁰⁹⁰. Także nauka prawa cywilnego upatruje w tym postanowieniu recepcji prawa kanonicznego. Przeczytać można, iż „powstanie określonej osoby prawnej może być bliżej określone w przepisach pozaustawowych, np. w prawie kanonicznym”¹⁰⁹¹.

Podzielając ten pogląd, należy jednak wskazać, iż recepcję należy ograniczyć do zawartych w prawie kanonicznym przesłanek formalnych. Zatem warunek uzyskania osobowości prawnej w prawie kanonicznym będzie spełniony, jeśli kompetentna władza kościelna wyda akt powołujący daną kanoniczną osobę prawną do życia. Naruszenie ewentualnych zawartych w prawie kanonicznym wymogów materialnych nie powinno wpływać na uzyskanie osobowości na forum prawa polskiego, zwłaszcza że weryfikacja tych przesłanek często jest niemożliwa do przeprowadzenia. Ponadto recepcja powinna się ograniczać wyłącznie do przesłanek zastrzeżonych w prawie kanonicznym do ważności.

W odniesieniu do trybu konkordatowego pojawiła się również kwestia znaczenia powiadomienia dla uzyskania osobowości prawnej. Według części autorów¹⁰⁹² powiadomienie w odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego, o których mowa w art. 4 ust. 2 zd. 1 konkordatu, ma wyłącznie charakter informacyjny, a osoby prawa kanonicznego nabywają automatycznie osobowość prawa polskiego. Za tym stanowiskiem przemawia to, iż treść wymienionego przepisu w świetle ścisłej wykładni językowej zawiera stanowcze stwierdzenie o „uznaniu” osobowości prawnej podmiotów prawa kanonicznego, bez sformułowania dodatkowych warunków. Zarazem zd. 2 przedmiotowego ustępu, choć stanowi o powiadomieniu, nie wiąże z nim żadnego specjalnego skutku, w szczególności w postaci nabycia osobowości prawnej. W konsekwencji więc treść art. 4 ust. 2 zd. 1 i 2 konkordatu, jako stanowiąca o automatycznym nabyciu osobowości prawa polskiego i informacyjnym obowiązku władz kościelnych, ma być nie do pogodzenia z przepisami u.s.p.k.k., a jako postanowienia umowy międzynarodowej ratyfikowanej za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie mają one pierwszeństwo i wyłączają postanowienia ustawy o konstytucyj-

¹⁰⁸⁹ B. Trzeciak, *Klauzule...*, s. 106.

¹⁰⁹⁰ M. Rynkowski, *Status...*, s. 25. Zob. też: A. Pawluc, *Glosa...*, s. 145; J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 113 i 115.

¹⁰⁹¹ Z. Świdorski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 374.

¹⁰⁹² Zob. min.: H. Misztal [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo...*, s. 150-151; B. Trzeciak, *Klauzule...*, s. 107, przyp. 37 (zob. jednak *ibidem*, s. 106). Zob. też: M. Pliśiecki, *Wyznaniowa...*, s. 103; K. Zieliński, *Uzyskiwanie...*, s. 89; W. Góralski, A. Pieńdyk, *Zasada...*, s. 28; A. Pawluc, *Glosa...*, s. 145; A. M. Abramowicz, *op. cit.*, s. 225; P. Cupriak, *op. cit.*, s. 54-55.

nym charakterze powiadomienia. Niektórzy autorzy¹⁰⁹³ natomiast upatrują zmiany charakteru powiadomienia z konstytucyjnego na deklaracyjny w instrukcji wydanej przez Konferencję Episkopatu Polski¹⁰⁹⁴.

Przeciwnicy tego poglądu¹⁰⁹⁵ powołują się przede wszystkim na to, że treść norm konkordatowych nadal stanowi o obowiązku powiadomienia¹⁰⁹⁶, nie zawierając jednak żadnych przepisów o jego skutku. W tym zakresie więc następować ma uzupełnienie normy statuującej charakter powiadomienia na podstawie przepisów ustawy indywidualnej. Tym bardziej że zgodnie z art. 35 k.c. powstanie osób prawnych mają określać odpowiednie przepisy, a skoro konkordat przepisów takowych nie zawiera, toteż jedynym przepisem, który reguluje te kwestie jest art. 13 ust. 1 u.s.p.k.k.¹⁰⁹⁷ Także nauka prawa cywilnego nadal uznaje wymóg powiadomienia jako warunek *sine qua non* nabycia osobowości prawnej¹⁰⁹⁸. W świetle więc tego stanowiska powiadomienie nadal ma charakter konstytucyjny.

Problem charakteru powiadomienia nabiera szczególnego znaczenia w przypadku wyznaniowych osób prawnych odpowiadających osobom prawa kanonicznego, niemieszczącym się w katalogu rodzajowo oznaczonych osób prawnych Kościoła Katolickiego w ustawie indywidualnej¹⁰⁹⁹. W ich przypadku bowiem nie można odwołać się bezpośrednio do treści art. 13 ust. 1 u.s.p.k.k. i wywodzić zeń konstytucyjnego charakteru powiadomienia. Wówczas uzasadnienia takiego znaczenia przedmiotowego powiadomienia można by próbować upatrywać w zasadzie analogii, aczkolwiek nadawanie cech konstytucyjnych w drodze analogii jest dyskusyjne samo w sobie. Innym argumentem byłoby potraktowanie art. 4 ust. 2 zd. 2 konkordatu stanowiącego o powiadomieniu jako odesłania do regulacji powiadomienia zawartego w ustawie indywidualnej. Przeciwno temu przemawia z kolei już podnoszona literalna treść zdania pierwszego omawianego przepisu konkordatowego, która w analizowanym przypadku stanowi mocniejszy argument za deklaracyjnym charakterem powiadomienia aniżeli w przypadku osób prawnych mieszczących się w katalogu ustawowym. Dodatkowym argumentem za informacyjnym charakterem powiadomienia, który przyjmuje się w ujęciu niniejszego opracowania, jest brak racjonalnego uzasadnienia dla różnicowania w tym zakresie osób prawa kanonicznego.

¹⁰⁹³ Zob. B. Trzeciak, *Klauzule...*, s. 107, przyp. 37.

¹⁰⁹⁴ Instrukcja Konferencji Episkopatu z dnia 13 marca 2000 r. dotycząca sposobu powiadamiania organów państwowych o uzyskaniu osobowości prawnej przez terytorialne i personalne instytucje kościelne (art. 4 ust. 2), InsKon2000, AKEP 2000, nr 4, s. 35-40. Zob. też pkt 1 obecnej Instrukcji dotyczącej sposobu powiadamiania organów państwowych o uzyskaniu osobowości prawnej przez instytucje kościelne terytorialne i personalne (art. 4 ust. 2 konkordatu) oraz powiadamiania o powoływaniu i odwoływaniu osoby sprawującej funkcję organu osoby prawnej, InsKon2014, AKEP 2014, nr 2, s. 86-90.

¹⁰⁹⁵ Zob. m.in.: A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 51; G. Radecki, *Organy...*, s. 133-134; J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 115; Z. Zarzycki, *Tryby...*, s. 76-77 wraz z przyp. 21 oraz s. 79; S. Dubiel, *Uprawnienia...*, s. 126.

¹⁰⁹⁶ M. Rynkowski, *Status...*, s. 25. Zob. też: Z. Zarzycki, *Tryby...*, s. 75.

¹⁰⁹⁷ A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 51.

¹⁰⁹⁸ Tak wydaje się: Z. Świderski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 358-359.

¹⁰⁹⁹ Zob. też: A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 46, przyp. 33 i s. 51.

W konsekwencji uczestnicy obrotu, aby stwierdzić, czy doszło do powstania osoby prawnej, w zależności od jednego z powyższych stanowisk bądź mogą poprzestać na stwierdzeniu powstania osoby prawnej prawa kanonicznego, bądź winni zweryfikować dodatkowo fakt powiadomienia odpowiednich władz państwowych¹¹⁰⁰, przy czym konstytutywny charakter powiadomienia w przypadku osób prawnych spoza katalogu ustawowego jest bardziej dyskusyjny aniżeli w przypadku osób prawnych określonych rodzajowo w ustawie. Z uwagi na wyżej opisany spór, celem uniknięcia ryzyka związanego z ewentualnym podzieleniem przez sądy orzekające drugiego z prezentowanych poglądów, należy dążyć do ustalenia faktu powiadomienia w każdym przypadku.

IV.4. Moment nabycia osobowości prawnej

IV.4.1. Rejestrowe osoby prawne

Zgodnie z treścią art. 34 ust. 2 i 3 u.g.w.s.w., stanowiącego w odniesieniu do osób prawnych zarejestrowanych wspólnot religijnych powtórzenie ogólnej regulacji art. 37 k.c., nabywają one osobowość prawną z chwilą wpisu do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych¹¹⁰¹. Zatem chwilą miarodajną dla ustalenia powstania osoby prawnej nie jest chwila wydania decyzji o wpisie do rejestru związku wyznaniowego¹¹⁰², najczęściej trudnego do ustalenia dla osób trzecich, ale moment dokonania samego wpisu¹¹⁰³. Podobne rozwiązanie występuje na gruncie prawa o stowarzyszeniach, zarówno w odniesieniu do stowarzyszenia jako całości, jak i jego jednostek organizacyjnych¹¹⁰⁴. Różnica polega jedynie na tym, że w przypadku stowarzyszeń

¹¹⁰⁰ A. Pawluk, *Glosa...*, s. 149.

¹¹⁰¹ Por. P. Stanisławski, *Proboszcz...*, s. 199, przyp. 29; Z. Zarzycki, *Tryby...*, s. 86; A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 38; M. Pietrzak, *Stosunki między państwem i Kościołem w świetle ustaw wyznaniowych z 17 maja 1989 r.*, PiP 1991, nr 1, s. 14; P. Borecki, *Rejestracja Kościoła i związku wyznaniowego*, [w:] *Wolność myśli, sumienia i wyznania. Poradnik prawny*, red. M. Nowicki, Warszawa 2003, s. 23-24. Zob. też (chyba odmiennie w odniesieniu do jednostek organizacyjnych związku wyznaniowego): M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 96. Por. jednak *ibidem*, s. 116. Zob. też: *ibidem*, s. 107-108, gdzie na ostatniej stronie autor pisze: „Wpis ten jest równoznaczny z uzyskaniem osobowości prawnej. Jak zaznaczono wcześniej, uzyskanie osobowości prawnej poprzez rejestrację nie jest równoznaczne z powstaniem związku wyznaniowego jako podmiotu prawnego”.

¹¹⁰² Odmiennie: P. Borecki, *Rejestracja...*, s. 23-24, który uznaje za datę wpisu datę wydania decyzji o wpisie. Z funkcji informacyjnej rejestru należy wnosić, że osobowość prawna powstaje z chwilą umożliwienia jej stwierdzenia przez uczestników obrotu, a więc z chwilą zamieszczenia odpowiedniej wzmianki w rejestrze. Zob. też: *ibidem*, s. 24 i pogląd, że datą wpisu do rejestru jest data „widniejąca w piśmie z decyzją ministra”. Data widniejąca w piśmie (np. na skutek omyłki pisarskiej) może być przecież różna od daty faktycznego wydania decyzji o wpisie do rejestru.

¹¹⁰³ Z. Zarzycki, *Tryby...*, s. 86-87; A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 38-39. Tak wydaje się również: M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, s. 277.

¹¹⁰⁴ P. Suski, *op. cit.*, s. 155-157 wraz z powołaną tam uchwałą Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 1991 r., III CZP 13/91, OSNC 1991, nr 7, poz. 77, OSP 1991, nr 11-12, poz. 269.

i Krajowego Rejestru Sądowego wpis jest orzeczeniem, podczas gdy wpis do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych jest czynnością materialno-techniczną różną od decyzji administracyjnej o wpisie.

Niektóre statuty powtarzają regulację ustawową, wyraźnie przewidując nabycie przez jednostki organizacyjne związków wyznaniowych osobowości prawnej z chwilą wpisu do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych¹¹⁰⁵. Jednakże w niektórych przypadkach oznaczono jako datę nabycia osobowości prawnej przez jednostki organizacyjne inną chwilę. Mianowicie w statucie Kościoła Miłosiernego Boga przewidziano, iż: „Kościelne jednostki organizacyjne nabywają osobowość prawną z chwilą powiadomienia właściwych organów administracji państwowej o ich utworzeniu przez władzę kościelną” (§ 11). Podobnie § 11 ust. 2 statutu Kościoła Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej przewiduje, iż: „Zbór nabywa osobowość prawną z chwilą wpisania do Ewidencji Zborów Kościoła i pisemnego właściwego organu administracji rządowej przez Radę Kościoła”. Postanowienia takie jako sprzeczne z powołanymi wyżej przepisami ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania należy uznać za nieważne.

Jak to wyżej wskazano, wpis do rejestru ma charakter czynności materialno-technicznej. Osobowość prawna powstaje więc z momentem faktycznego wprowadzenia danych do rejestru. Ustalenie precyzyjnie chwili, w której wpis następuje, z uwagi na odmienny model informatyczny prowadzonego rejestru niż występujący w przypadku Krajowego Rejestru Sądowego, nie jest możliwe, w praktyce jednak najczęściej wystarczające jest ustalenie jedynie dnia dokonania wpisu.

IV.4.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną

Chwilą nabycia osobowości prawnej w przypadku osób prawnych, które nabyły osobowość prawną przed chwilą wejścia w życie ustaw indywidualnych, jest moment tego nabycia określony przepisami obowiązującymi poprzednio, nie zaś chwila wejścia ustawy indywidualnej w życie. W szczególności w przypadku Kościoła Katolickiego osoby prawne powstałe przed 1989 r. na mocy konkordatu z 1925 r. nabywały osobowość prawną z chwilą powstania osoby prawnej im odpowiadającej w prawie kanonicznym¹¹⁰⁶.

¹¹⁰⁵ Zob. np. § 11 ust. 4 statutu Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny, przy czym używa ono nazwy generalnej: „rejestr kościołów i związków wyznaniowych”, podczas gdy nazwa indywidualna to „Rejestr kościołów i innych związków wyznaniowych”. Zob. też: § 8 ust. 3 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 6 ust. 3 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 9 ust. 3 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego.

¹¹⁰⁶ A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 41-42. Por. K. Krzysztofek, *Pozycja...*, s. 121.

IV.4.2.1. Tryb ustawowy

W przypadku nabywania osobowości prawnej w trybie ustawowym ustalenie chwili nabycia osobowości prawnej jest stosunkowo proste. Taka osoba prawna powstaje z początkiem obowiązywania normy przyznającej jej osobowość prawną¹¹⁰⁷. W praktyce więc wystarczające jest ustalenie faktu promulgacji ustawy oraz obliczenie odpowiedniego *vacatio legis*. W przypadku braku *vacatio legis* ustalenie momentu nabycia osobowości prawnej będzie się ograniczać wyłącznie do ustalenia chwili ogłoszenia aktu prawnego przyznającego danej wyznaniowej osobie prawnej osobowość prawną.

IV.4.2.2. Tryb rozporządzeniowy

W trybie rozporządzeniowym, podobnie jak w ustawowym, wyznaniowa osoba prawna jest kreowana wskutek aktu powszechnie obowiązującego prawa. W konsekwencji osobowość prawna powstaje z chwilą wejścia tego aktu w życie¹¹⁰⁸, czego warunkiem jest promulgacja oraz, ewentualnie, upływ *vacatio legis*.

IV.4.2.3. Tryb powiadomienia

W świetle przepisów ustaw indywidualnych¹¹⁰⁹ osoby prawne wspólnot religijnych tworzone w trybie powiadomienia nabywają osobowość prawną z chwilą powiadomienia właściwego organu administracji państwowej o ich utworzeniu¹¹¹⁰. Choć może się wydawać, iż sformułowanie to wyznacza w sposób jednoznaczny moment¹¹¹¹, w którym powstają tworzone w tym trybie wyznaniowe osoby prawne, to rodzą się na tym tle pewne wątpliwości. Mianowicie, czy moment ten należy ustalać w oparciu o literalną treść przepisów ustaw indywidualnych, czy też w oparciu o przepisy prawa cywilnego o oświadczeniach woli bądź w oparciu o rozwiązania zawarte w przepisach procedury administracyjnej. W szczególności powstaje pytanie, czy przez chwilę powiadomienia należy uznać moment faktycznego dotarcia informacji (względnie pisemnego dokumentu) do organu administracji publicznej, czy też chwilę jego złożenia w taki sposób, aby organ mógł się z nim zapoznać, czy może chwilę nadania dokumentu przesyłką poleconą.

¹¹⁰⁷ A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 34. Nie odbiega to więc od zasadniczego modelu nabywania osobowości prawnej przez państwowe osoby prawne tworzone w drodze samej ustawy – por. J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1165-1166 i 1167.

¹¹⁰⁸ A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 34, 44 i 50.

¹¹⁰⁹ Zob. art. 13 ust. 1 u.s.p.k.k.; art. 10 ust. 1 u.s.p.p.a.k.p.; art. 8 ust. 2 u.s.k.e.a.; art. 4 ust. 2 u.s.p.k.e.r.; art. 8 ust. 3 u.s.p.k.e.m.; art. 7 ust. 3 u.s.p.k.c.b.; art. 6 ust. 3 u.s.p.k.a.d.s.; art. 6 ust. 3 u.s.p.k.p.k.; art. 7 ust. 3 u.s.p.g.w.ż.; art. 5 ust. 1 u.s.p.k.k.m.; art. 5 ust. 3 u.s.p.k.s.m.; art. 6 ust. 1 u.s.p.k.z.

¹¹¹⁰ Por. A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 43-44; M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 99 i 106; K. Zieliński, *Uzyskiwanie...*, s. 84-85.

¹¹¹¹ Zob. A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 44.

Za pierwszym rozwiązaniem przemawia literalna treść przepisów ustaw indywidualnych, które stanowią o chwili powiadomienia, a zatem zgodnie ze znaczeniem słowa „powiadomić” momentem relewantnym dla powstania osoby prawnej jest chwila dotarcia informacji do organu administracji publicznej¹¹¹². Przy czym pomimo literalnej wykładni należy przyjąć, że nie jest konieczne dotarcie tej informacji do piastuna organu administracji właściwego w sprawie powiadomienia (osoby wojewody czy ministra), ale wystarczy wpływ do urzędu obsługującego ten organ administracji.

Powiadomienie można jednak traktować w kategoriach oświadczenia, które ma zostać złożone drugiemu podmiotowi. W tym ujęciu za powstaniem osoby prawnej z chwilą złożenia go w taki sposób, aby organ mógł się z nim zapoznać, przemawiać mogłaby treść art. 61 § 1 k.c.¹¹¹³ Nie sposób jednak pominąć, że zastosowanie przepisów k.c. do przedmiotowych powiadomień może budzić poważne wątpliwości. Po pierwsze, powołany przepis dotyczy oświadczeń woli, podczas gdy powiadomienie o utworzeniu jednostki organizacyjnej stanowi raczej oświadczenie wiedzy¹¹¹⁴. Po drugie, przepisy k.c. o składaniu oświadczeń woli zasadniczo nie stosują się bezpośrednio do postępowań z udziałem organów administracji publicznej, poza sprawami, w których organ występuje w ramach tzw. *dominium*, a tak jest w przypadku owych powiadomień, gdyż kodeks ten stosuje się tylko w odniesieniu do stosunków cywilnoprawnych (art. 1 k.c.). Po trzecie, stosowanie art. 61 § 1 k.c. musiałoby skutkować przyjęciem, że do powstania osoby prawnej dochodzi z chwilą, w której organ państwowy mógł się w normalnym toku czynności zapoznać z treścią powiadomienia, co jest wysoce niepewną datą i z uwagi na pewność obrotu jest trudne do zaakceptowania.

Wreszcie kwestię momentu powstania wyznaniowej osoby prawnej można by próbować rozwiązać przy zastosowaniu przepisów procedury administracyjnej. Stosowanie jednak przepisów k.p.a. w sprawie powiadomień nie może nastąpić bezpośrednio, albowiem „postępowanie” związane z przyjęciem powiadomienia nie należy w ogóle do postępowań administracyjnych. W świetle bowiem art. 1 k.p.a. akt ten reguluje jedynie postępowania w sprawach indywidualnych rozstrzyganych w drodze decyzji administracyjnych (czyli w tzw. postępowaniu jurysdykcyjnym lub ogólnym postępowaniu administracyjnym), w sprawach rozstrzygania sporów o właściwość, w sprawach wydawania zaświadczeń oraz w sprawach skarg i wniosków. Odebranie powiadomienia nie następuje w ramach żadnego z tych postępowań, a zwłaszcza nie następuje w ramach postępowania kończącego się decyzją administracyjną. Również trudno uznać, że w przypadku powiadomienia mamy do czynienia z postępowaniem zaświadczeniowym. Owszem, w świetle przepisów ustaw indywidualnych odpis po-

¹¹¹² Por. T. J. Zieliński [w:] A. Czochara, T. J. Zieliński, *Ustawa...*, s. 68, teza 3.

¹¹¹³ B. Rakoczy, *Ustawa...*, s. 113-114.

¹¹¹⁴ Można jednak argumentować, że choć powiadomienie w swej treści zawiera jedynie oświadczenie o fakcie powołania jednostki organizacyjnej, to jego złożenie organowi administracji publicznej ma na celu wywołanie skutku w postaci powstania odpowiadającej tej jednostce organizacyjnej wyznaniowej osoby prawnej. W tym sensie złożenie powiadomienia stanowiłoby oświadczenie woli.

wiadomienia z umieszczonym na nim potwierdzeniem odbioru jest dowodem uzyskania osobowości prawnej, aczkolwiek nie jest to powód do uznania tego rodzaju czynności za wydanie zaświadczenia. Z przepisu tego bowiem wynika jedynie, że czynność techniczna w postaci potwierdzenia stanowi dowód istnienia osoby prawnej, jednak nie stanowi ona zaświadczenia o jej istnieniu. Ponadto takie potwierdzenie odbioru nie musi i najczęściej nie jest wydawane na wniosek (wystarcza, jak się wydaje, prezentata urzędu na kopii składanego powiadomienia) i nie odbywa się w sformalizowanym postępowaniu zaświadczeniowym.

Nawet jednak, gdyby uznać, że przepisy k.p.a., zwłaszcza jego części ogólnej, mogłyby mieć zastosowanie do spraw dotyczących powiadomienia, to trudno zgodzić się z zastosowaniem art. 57 § 5 pkt 2 k.p.a. dotyczącego nadawania pism w placówce pocztowej operatora wyznaczonego. Przepis ten dotyczy tylko zachowania terminów, nie stwarzając fikcji prawnej momentu dotarcia do organu administracji pisma. Świadczy o tym jednoznacznie treść art. 61 § 3 k.p.a., w świetle którego datą wszczęcia postępowania na żądanie strony jest dzień doręczenia żądania organowi administracji publicznej. Zatem w przypadku nadania np. skargi o stwierdzenie nieważności w ostatnim dniu terminu datą wszczęcia postępowania nieważnościowego będzie dzień dotarcia tego wniosku do organu, choć już po upływie terminu. Nie sposób więc uznać, że nawet gdyby (hipotetycznie) można było zastosować ten przepis w przypadku przedmiotowych powiadomień, to dzień jego nadania w placówce pocztowej stanowiłby dzień powstania wyznaniowej osoby prawnej¹¹¹⁵. Dodatkowo przyjęcie takiego rozwiązania, w przypadku np. zagubienia przesyłki, powodowałoby dodatkowe komplikacje.

Podsumowując, należy uznać, że wyznaniowa osoba prawna tworzona w trybie powiadomieniowym powstaje z chwilą dotarcia do organu administracji państwowej informacji o utworzeniu odpowiadającej jej jednostki organizacyjnej wspólnoty religijnej. Rozwiązanie takie jednak nastręcza szeregu trudności praktycznych związanych z ustaleniem tego momentu. Fakt wpływu powiadomienia, zwłaszcza jeśli nie było ono pisemne (o ile w ogóle uznać je za dopuszczalne), powinien zostać odnotowany przez pracownika organu administracji państwowej, aczkolwiek informacje takie mogą nie zostać utrwalone i nie przechować się, a nawet jeśli, to są nieweryfikowalne. W takim przypadku ustalenie dokładnego momentu powstania osoby prawnej może być niemożliwe.

Problemu nie rozwiązują wydawane potwierdzenia odbioru powiadomień, albowiem najczęściej zawierają one wyłącznie datę wydawanego potwierdzenia, pomijają zaś określenie momentu wpływu powiadomienia. Jednak nawet gdyby zawierały one oznaczenie takiego momentu, nie przesądzałyby to o chwili powstania wyznaniowej osoby prawnej tworzonej w drodze powiadomienia, gdyż z potwierdzeniem odbioru wydanym przez organ administracji nie wiąże się żadna rękojmia. W rezultacie unormowania ustaw indywidualnych, wbrew przedstawionym na wstępie niniejsze-

¹¹¹⁵ Odmiennie: T. J. Zieliński [w:] A. Czochara, T. J. Zieliński, *Ustawa...*, s. 68, teza 3.

go rozdziału zasadom, nie pozwalają uczestnikom obrotu na łatwe, precyzyjne i podające się weryfikacji ustalenie dokładnego momentu powstania wyznaniowej osoby prawnej.

Z powyższego można wyciągnąć następujące wnioski praktyczne. Celem zapewnienia dokładnego oznaczenia momentu powstania wyznaniowej osoby prawnej należy składać powiadomienia pisemnie osobiście, nie zaś za pośrednictwem operatora pocztowego. Umożliwi to przedłożenie odpisu powiadomienia do odbicia prezenaty organu, która stanowić będzie zarazem potwierdzenie odbioru powiadomienia przez organ administracji publicznej. Z uwagi na fakt, że ustawy indywidualne stanowią o nabyciu osobowości prawnej z chwilą powiadomienia, a więc nie w dniu powiadomienia, oświadczenie woli złożone na kilka minut przed powiadomieniem organu administracji nie będzie skuteczne. Należy więc pilnować, aby pracownik organu administracji w ramach prezenaty zamieścił także godzinę i minutę odbioru powiadomienia. W warunkach opisanych wyżej wątpliwości co do chwili powstania wyznaniowej osoby prawnej tworzonej w trybie powiadomienia będą stosunkowo najmniejsze¹¹¹⁶.

Powyższa procedura w praktyce nie jest dochowywana, a zawiadomienia przesyłane są niejednokrotnie za pośrednictwem operatora pocztowego. Z wyżej wskazanych względów, pewność co do istnienia osoby prawnej występuje dopiero od momentu potwierdzenia w jakiś sposób przez właściwy do odbioru powiadomienia organ administracji publicznej faktu wpłynięcia powiadomienia. Należy wskazać, że nie można utożsamiać tego momentu z wystawieniem potwierdzenia odbioru, o którym mowa w ustawach indywidualnych, gdyż ustawy wiążą powstanie osoby prawnej z chwilą powiadomienia, a nie z chwilą potwierdzenia odbioru. W praktyce jednak organy administracji nie potwierdzają odbioru powiadomienia w inny sposób niż przez wystawienie potwierdzenia, o którym mowa w ustawach indywidualnych¹¹¹⁷. Wobec powyższego uczestnicy obrotu powinni kierować się faktem, że niewątpliwie od chwili wystawienia przez właściwy do odbioru powiadomienia organ administracji publicznej potwierdzenia jego odbioru, osoba prawna istnieje, przy czym należy też podkreślić, że liczy się realna data wystawienia potwierdzenia, a nie data zamieszczona na potwierdzeniu, która w przypadku pomyłki może być inna.

IV.4.2.4. Tryb konkordatowy

Pochodną sporu o konstytutywny czy deklaracyjny charakter powiadomienia w przypadku wyznaniowych osób prawnych tworzonych na podstawie konkordatu jest dyskusja nad chwilą uzyskania osobowości prawnej na podstawie konkordatu.

¹¹¹⁶ Por. J. Kabza, J. Cebula [w:] *Prawo...*, red. J. Cebula, s. 36-37, teza 6.

¹¹¹⁷ Wyjątkiem w tym zakresie są prezenaty urzędów. Potencjalnie, o ile uznać to za dopuszczalną formę powiadomienia, potwierdzeniem może być sygnał zwrotny faxu urzędu o przyjęciu przesyłu danych lub potwierdzenie odbioru wiadomości elektronicznej, względnie wprowadzenia do systemu elektronicznego urzędu.

Część przedstawicieli doktryny za moment nabycia osobowości prawnej uznaje chwilę powiadomienia właściwego organu państwowego¹¹¹⁸. Podnoszą oni, że art. 4 ust. 2 konkordatu, choć teoretycznie może być rozumiany jako *lex specialis* wobec art. 13 ust. 1 u.s.p.k.k., to nie powinien być tak interpretowany. Wskazują na brak regulacji konkordatowej odnośnie do momentu powstania wyznaniowej osoby prawnej, co ma przemawiać za stosowaniem w tym zakresie przepisów ustawowych¹¹¹⁹. Ponadto powołuje się, że gdyby strony umowy konkordatowej zamierzały wprowadzić regulację, w myśl której nabycie osobowości prawnej prawa kanonicznego automatycznie z tą samą chwilą miało powodować powstanie osoby prawnej polskiego prawa, jednoznacznie wyraziłyby to w treści konkordatu¹¹²⁰. Wreszcie zwolennicy tego stanowiska wskazują na interpretację zgodną z zasadą równouprawnienia, podając, że osoby prawne pozostałych wspólnot religijnych nabywają osobowość prawną z chwilą powiadomienia, a brak jest podstaw do wyróżnienia w tym zakresie wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego¹¹²¹. Podnosi się również argument pewności obrotu¹¹²².

Nie powtarzając w tym miejscu argumentacji za deklaratywnym charakterem powiadomienia w przypadku osób prawnych, które nabywają osobowość prawną na podstawie art. 4 ust. 2 zd. 1 konkordatu, należy wskazać, że chwilą powstania osoby prawnej tworzonej w tym trybie jest chwila uzyskania przez ich odpowiednik osobowości prawa kanonicznego¹¹²³, a zatem najczęściej moment wejścia w życie kanoniczno-prawnego dekretu erygującego¹¹²⁴.

IV.5. Przesłanki utraty osobowości prawnej przez wyznaniowe osoby prawne

IV.5.1. Rejestrowe osoby prawne

IV.5.1.1. Związki wyznaniowe

Przepisy u.g.w.s.w. nie przewidują przesłanek utraty osobowości prawnej, ale przesłanki wykreślenia z rejestru związku wyznaniowego. Przesłankami tymi są: unormowanie statusu prawnego związku wyznaniowego w drodze ustawy indywidualnej,

¹¹¹⁸ Tak m.in. A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 51-52. Tak również wydaje się: A. Pawluk, *Glosa...*, s. 145.

¹¹¹⁹ A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 52.

¹¹²⁰ *Ibidem*, s. 52.

¹¹²¹ *Ibidem*, s. 52-53.

¹¹²² *Ibidem*, s. 53.

¹¹²³ H. Misztal [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo...*, s. 150-151. Tak również: K. Krzysztófek, *Pozycja...*, s. 121.

¹¹²⁴ Tak również: R. Szttyk, *Kościół...*, cz. I, s. 67.

powiadomienie o zaprzestaniu działalności przez związek wyznaniowy, utrata cech warunkujących uzyskanie wpisu do rejestru (art. 36 ust. 1 pkt 1-3 u.g.w.s.w.) bądź stwierdzenie prawomocnym wyrokiem sądu niezgodności działania kościoła lub innego związku wyznaniowego z przepisami ogólnie obowiązujących ustaw chroniących bezpieczeństwo publiczne, porządek, zdrowie lub moralność publiczną, władzę rodzicielską albo podstawowe prawa i wolności innych osób lub ze statutem (art. 36a ust. 2 u.g.w.s.w.).

Pomimo braku jednoznacznego przepisu w tym zakresie, należy przyjąć, że ziszczenie się wyżej wymienionych przesłanek jest warunkiem również (pośrednio) utraty osobowości prawnej. Argumentu w tym zakresie dostarcza treść art. 36 ust. 3 u.g.w.s.w., przewidującego przeprowadzenie likwidacji przed wykreśleniem z rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych, w przypadku spełnienia się przedmiotowych przesłanek (poza przypadkiem unormowania sytuacji prawnej związku wyznaniowego w ustawie indywidualnej). Ten sam przepis wskazuje, że samo ziszczenie się tych przesłanek nie powoduje automatycznie utraty osobowości prawnej. W szczególności więc związki, które utraciły warunki do wpisu, zwłaszcza wobec zmniejszenia liczby członków poniżej 100 osób¹¹²⁵, nie tracą osobowości prawnej, dopóki nie zostanie przeprowadzone postępowanie likwidacyjne. Podobnie związek wyznaniowy nie ulega automatycznemu rozwiązaniu w razie ziszczenia się określonych w statucie przesłanek jego ustania¹¹²⁶, lecz niezbędne jest podjęcie decyzji o rozwiązaniu wskutek zaistnienia tych przesłanek.

Osobnym zagadnieniem jest, czy samo wykreślenie z rejestru stanowi także przesłankę utraty osobowości prawnej. Podobnie jak w przypadku nabycia osobowości prawnej, należy przyjąć, że usunięcie z rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych stanowi przesłankę ustania osoby prawnej. Przemawia za tym ponownie treść tego samego art. 36 ust. 3 u.g.w.s.w., gdyż zakończenie postępowania likwidacyjnego stanowi warunek wykreślenia z rejestru, pomimo spełnienia się już ich przesłanek, a zarazem postępowanie likwidacyjne może trwać jedynie w czasie istnienia osoby prawnej. W tym zakresie wykreślenie z rejestru ma również skutek konstytutywny, zatem do ustalenia braku ustania osoby prawnej wystarczy zweryfikowanie, czy związek wyznaniowy był w chwili składania oświadczenia woli wpisany do rejestru.

IV.5.1.2. Jednostki organizacyjne

Analogiczne zagadnienia jak w przypadku przesłanek ustania związku wyznaniowego występują również w odniesieniu do zgaśnięcia jego jednostek organizacyjnych.

¹¹²⁵ Zob. np. Związek Badaczy Biblii – R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 250. W ocenie niektórych przedstawicieli doktryny przepisy jednak nie wymagają, by liczebność wspólnoty utrzymywała się na poziomie co najmniej 100 wyznawców – zob. A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 37. Por. M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 98.

¹¹²⁶ Zob. np. art. 24 statutu Związku Hatha Jogi „Brama Jogi”.

Ustawa także w ich przypadku nie przewiduje katalogu przesłanek ich zgaśnięcia. Warunki zniesienia jednostek organizacyjnych mających osobowość prawną zawierają natomiast częstokroć normy statutowe¹¹²⁷. Podobnie jak w przypadku przewidzianych w statutach warunków tworzenia jednostek organizacyjnych obdarzonych osobowością prawną, także w tym przypadku – z uwagi na zasadę pewności obrotu – należy przyjąć, że podjęcie decyzji o zniesieniu takiej osoby prawnej przy naruszeniu takich warunków, prowadzi do utraty osobowości prawnej. Analogiczne uwagi można odnieść do przekształcenia wyznaniowych osób prawnych i zamieszczonych w statutach zakazach ich przekształcania¹¹²⁸.

Samo ziszczenie się przewidzianych w statucie warunków ustania czy zniesienia¹¹²⁹, takich jak np. rażące odstępstwo jednostki organizacyjnej obdarzonej własną osobowością prawną od doktryny religijnej czy podejmowanie działań sprzecznych z zasadami wynikającymi ze świętych dokumentów¹¹³⁰, nie prowadzi do utraty osobowości prawnej. W szczególności przewidziane w niektórych statutach¹¹³¹ zmniejszenie się liczby członków takiej jednostki organizacyjnej poniżej minimum przewidzianego dla jej tworzenia *ipso facto* nie powoduje ustania osoby prawnej, nawet jeśli statuty przewidują taki skutek¹¹³². Brak takiego skutku potwierdzają niekiedy wprost postanowienia niektórych statutów¹¹³³. Niezbędne jest podjęcie decyzji przez uprawniony organ związku wyznaniowego lub jednostki organizacyjnej bądź inny podmiot decyzji o zniesieniu osoby prawnej.

W tym zakresie więc zniesienie osoby prawnej będą warunkować przesłanki związane z podejmowaniem decyzji przez organy kolegialne, w tym zwłaszcza *quorum* oraz większość głosów niezbędna do podjęcia uchwały. Nadto normy statutowe zawierają niejednokrotnie specjalne procedury znoszenia lub rozwiązywania osób prawnych będących jednostkami organizacyjnymi związków wyznaniowych¹¹³⁴, takie jak legitymacja wnioskowa¹¹³⁵ czy wezwanie do zaprzestania działań uznanych za

¹¹²⁷ Zob. np. § 58 ust. 1 i § 59 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 21 ust. 2 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 13 ust. 1 pkt 18 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 22 pkt 13 i § 38 ust. 1 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 31 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego; § 32 ust. 1 statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹¹²⁸ Zob. np. § 29 ust. 3 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary”.

¹¹²⁹ Zob. np. § 30 zd. 1 statutu Kościoła Pentakostalnego w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 26 statutu Kościoła Unitariańskiego; § 23 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie; § 59 statutu Związku Buddystów Czan.

¹¹³⁰ Zob. np. § 32 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle.

¹¹³¹ Zob. np. § 21 ust. 2 statutu Zborów Bożych Chrześcijan Dnia Siódmego; § 21 ust. 2 pkt c statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹¹³² Zob. np. § 19 ust. 1 pkt a) statutu Kościoła Bożego.

¹¹³³ Zob. np. § 33.9 ust. 2 statutu Związku Buddystów Zen „Bodhidharma”.

¹¹³⁴ Zob. np. § 58 ust. 2, 3, 5, 7 i 8 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 21 ust. 3 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 34 ust. 1 pkt d) i ust. 2 statutu Kościoła Bożego.

¹¹³⁵ Zob. np. § 32 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle.

niewłaściwe¹¹³⁶. Ich spełnienie winno być badane przez organ rejestrowy, przy czym w przypadku uchybienia im, a wobec wykreślenia z rejestru, należy przyjąć, że osoba prawna ustała.

Nawet jednak podjęcie decyzji o zniesieniu osoby prawnej nie jest samoistnym warunkiem utraty osobowości prawnej. Należy przyjąć, że warunkiem utraty osobowości prawnej jest jej wykreślenie z rejestru, za czym ponownie przemawia pewność obrotu, a także treść art. 36 ust. 6 u.g.w.s.w. przewidującego postępowanie likwidacyjne „przed zniesieniem” osoby prawnej, które może się rozpocząć przecież dopiero po powzięciu decyzji o zniesieniu osoby prawnej.

IV.5.1.3. Krajowe organizacje międzykościelne

Odnosnie do krajowych organizacji międzykościelnych u.g.w.s.w. nie przewiduje żadnych odrębnych regulacji względem utraty przezeń osobowości prawnej (art. 38 zd. 1 u.g.w.s.w.). W konsekwencji należy odwołać się do reguł opisanych wyżej dotyczących związków wyznaniowych.

IV.5.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną

Podobnie jak w przypadku przesłanek powstania wyznaniowych osób prawnych wspólnot religijnych o sytuacji prawnej regulowanej w drodze ustawy indywidualnej warunki utraty osobowości prawnej mogą się różnić w zależności od trybu, w którym powstała wyznaniowa osoba prawna. W konsekwencji poniższe rozważania będą prowadzone odrębnie dla osób prawnych tworzonych w poszczególnych trybach nabywania wyznaniowej osobowości prawnej.

Poniżej zostaną przedstawione przesłanki utraty osobowości prawnej wyznaniowych osób prawnych objętych przepisami ustaw indywidualnych. W odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych, które miały utracić osobowość prawną przed wejściem w życie ustawy indywidualnej, a także względem tych, które nie są objęte regulacjami ustawy indywidualnej, przesłanki ustania należy oceniać na podstawie przepisów dotychczasowych.

IV.5.2.1. Tryb ustawowy

Osoby prawne tworzone w drodze wydania aktu normatywnego zostają zniesione na ogół poprzez jego uchylenie. Domniemuje się, że gdy w akcie normatywnym powołującym osobę prawną do życia brak regulacji odnośnie do jej ustania, to wyłącznie nowy akt normatywny może decydować o jej zgaśnięciu¹¹³⁷. Ustawy indywidualne

¹¹³⁶ Zob. np. § 38 ust. 2 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹¹³⁷ J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1169.

nie przewidują katalogu przesłanek utraty osobowości prawnej przez wyznaniowe osoby prawne utworzone bezpośrednio z mocy ich przepisów. Powstaje więc pytanie, czy takie osoby prawne w ogóle mogą być zniesione, tym bardziej że ich osobowość prawna ma źródło wprost w normie o charakterze powszechnie obowiązującym. Wykładnia językowa przepisów ustaw indywidualnych przydających osobowość prawną indywidualnie oznaczonym podmiotom¹¹³⁸, jako że stanowią one o podmiotach, które „mają” osobowość prawną, prowadzi do wniosku, iż moc tych przepisów nie wyczerpuje się z chwilą przyznania osobowości prawnej, lecz utrzymują ją dopóki nie zostaną uchylone. Za tą wykładnią przemawia również bezpieczeństwo obrotu i ochrona osób trzecich działających w zaufaniu do promulgowanych, a nie derogowanych przepisów ustawowych.

Natomiast wykładnia funkcjonalna prowadzi do wniosków odmiennych. Mianowicie celem przedmiotowych przepisów było utworzenie w polskim systemie prawnym wyznaniowych osób prawnych odpowiadających wspólnotom religijnym jako całości i ich jednostkom organizacyjnym, aby umożliwić im uczestnictwo w obrocie cywilnoprawnym. Zamiarem ustawodawcy nie było utrzymywanie osobowości prawnej tych podmiotów wbrew woli wspólnot religijnych i uzależnianie ich istnienia od uchwalenia ustawy nowelizującej lub znoszącej przepisy przyznające im osobowość prawną, a tym samym pozbawienie wpływu wspólnot religijnych na ich istnienie. Uniemożliwienie zaprzestania korzystania z narzędzia w postaci osobowości prawnej wydaje się również naruszać zasadę niezależności i autonomii wspólnot religijnych. Argumentem normatywnym wzmacniającym tę interpretację są przepisy ustaw indywidualnych dotyczących powiadomień o znoszeniu jednostek organizacyjnych, które także odnoszą się wprost do (niektórych) indywidualnie oznaczonych w tych ustawach osób prawnych¹¹³⁹. Jedną z ustaw indywidualnych stanowi o samodzielnym znoszeniu przez wspólnotę religijną jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną *lege non distinguente*¹¹⁴⁰, a więc bez wyłączenia jednostek wymienionych indywidualnie w ustawie. Zróżnicowanie w zakresie możliwości zniesienia przez wspólnotę religijną nie znajduje żadnego uzasadnienia.

Podsumowując, choć jest to problem głównie teoretyczny (zwłaszcza w odniesieniu do osób prawnych odpowiadających wspólnocie religijnej jako całości), należy przyjąć, że jest możliwe zniesienie wyznaniowej osoby prawnej indywidualnie oznaczonej w ustawach regulujących status poszczególnych wspólnot religijnych bez uchylecia przepisu przewidującego tę osobowość prawną.

Przesłanki zniesienia mogą zawierać normy prawa wewnętrznego, w tym statuty wewnątrzkościelne jednostek organizacyjnych, które nabyły osobowość prawną bezpośrednio z mocy przepisów ustaw indywidualnych. Rodzi się więc zagadnienie, czy podjęcie przez właściwy organ decyzji o zniesieniu wyznaniowej osoby prawnej

¹¹³⁸ Zob. tabela 4 i tabela 8.

¹¹³⁹ Zob. art. 13 ust. 4 pkt 2 *in fine* w zw. z ust. 2 pkt 1 w zw. z art. 7 ust. 2 pkt 2 i art. 8 ust. 1 pkt 1 u.s.p.k.k.; art. 10 ust. 4 pkt 2 *in fine* w zw. z ust. 2 pkt 1 w zw. z art. 6 ust. 1 pkt 3, 8 i 10 u.s.p.a.k.p.

¹¹⁴⁰ Zob. art. 6 ust. 1 u.s.p.k.a.d.s.

przy naruszeniu wymogów prawa wewnętrznego o charakterze materialnym skutecznie powoduje jej zniesienie. Problem ten należy rozstrzygnąć analogicznie jak w przypadku osób prawnych rejestrowanych wspólnot religijnych. Normy prawa wewnętrznego wspólnot religijnych mają taką samą moc i charakter prawny jak normy statutowe, zatem należy przyjąć, że materialne przesłanki zniesienia osoby prawnej, podobnie jak nakazy i zakazy statutowe, rodzą jedynie odpowiedzialność korporacyjną, jednak nie wpływają na ważność decyzji znoszącej osobę prawną. Natomiast niezbędną przesłankę ustania osobowości prawnej stanowi dochowanie wymogów formalnych, w szczególności podjęcia decyzji przez właściwy, kompetentny do zniesienia danej osoby prawnej organ, zachowanie *quorum* oraz uzyskanie odpowiedniej większości w przypadku organów o charakterze kolegialnym.

Odrębnym zagadnieniem jest, czy przewidziane w ustawach indywidualnych powiadomienie organów administracji państwowej o zniesieniu wyznaniowej osoby prawnej stanowi warunek jej ustania. Szereg argumentów przemawia za uznaniem wyłącznie informacyjnego charakteru powiadomienia w przypadku znoszenia wyznaniowych osób prawnych. *Primo*, termin „powiadomienie” w świetle samego znaczenia tego słowa wskazuje na dostarczenie informacji o fakcie, o zaszłości, a więc o czymś, co już miało miejsce. *Secundo*, w przeciwieństwie do powstania, ustawy indywidualne nie wymagają do skutecznego zniesienia wyznaniowej osoby prawnej dokonania powiadomienia. *Tertio*, należy zwrócić uwagę na subtelnosci w sformułowaniach ustaw indywidualnych. W przypadku powstania wyznaniowych osób prawnych stanowią one o powiadomieniu „o utworzeniu jednostki organizacyjnej”, która z chwilą powiadomienia ma nabyć osobowość prawną, podczas gdy w przypadku ich ustania przewidują one powiadomienie o „zniesieniu kościelnej osoby prawnej”. Treścią więc powiadomienia jest w świetle wykładni językowej sam fakt ustania osobowości prawnej.

Z wyżej wskazanych względów trzeba przyjąć informacyjny charakter powiadomienia o zniesieniu wyznaniowej osoby prawnej, choć sprzeciwia się temu zasada pewności obrotu i ochrony osób trzecich. Powiadomienie nie tylko nie jest przesłanką ustania wyznaniowej osoby prawnej, ale również nie ma charakteru gwarancyjnego, co akurat w przypadku ustania osobowości prawnej nie jest kwestią problematyczną. Rozwiązanie przyjęte przez polskiego ustawodawcę jest niezwykle niebezpieczne, umożliwia bowiem zupełnie niekontrolowane zniesienie wyznaniowej osoby prawnej, bez normowania w ogóle postępowania likwidacyjnego, co istotnie naraża wierzycieli takiej osoby prawnej. Dodatkowo uniemożliwia w praktyce w sposób pewny stwierdzenie istnienia wyznaniowej osoby prawnej w chwili składania przez nią oświadczenia woli, a w skrajnych przypadkach pozwala, celem uniknięcia skutków niekorzystnej transakcji prawnej, na skuteczne w praktyce zniesienie osoby prawnej z datą wsteczną poprzez przedstawienie sfalszowanej (antydatowanej) uchwały o zniesieniu. W takich przypadkach wykazanie, że wyznaniowa osoba prawna nadal istniała w chwili składania przez nią oświadczeń woli, może graniczyć z niemożliwością.

IV.5.2.2. Tryb rozporządzeniowy

W przypadku trybu rozporządzeniowego powstają analogiczne problemy dotyczące przesłanek ustanienia wyznaniowej osoby prawnej, co w przypadku osób prawnych wskazanych indywidualnie w ustawach regulujących status poszczególnych wspólnot religijnych. Także w omawianym przypadku brak w ustawach indywidualnych jakichkolwiek przesłanek zgaśnięcia wyznaniowych osób prawnych tworzonych w trybie rozporządzenia. Przesłanki takie mogą się jednak znajdować w normach ustrojowych tych osób prawnych, w szczególności w statutach, które powinny być przedkładane ministrowi przed wydaniem rozporządzenia¹¹⁴¹. Problemy ewentualnego naruszenia zamieszczonych w nich przesłanek o charakterze materialnym należy rozwiązywać analogicznie – poprzez ograniczenie skutku ich naruszenia do odpowiedzialności korporacyjnej.

Przesłanki formalne, takie w szczególności, jak określenie podmiotu, który władny jest podjąć decyzję o zniesieniu wyznaniowej osoby prawnej tworzonej w trybie rozporządzenia, *quorum* i większości niezbędnej do jej podjęcia (w przypadku podmiotów kolegialnych), należy ustalać w oparciu o normy ustrojowe (statuty) tych osób prawnych. W przypadku Kościoła Katolickiego zasadę zamieszczenia norm dotyczących decyzji o zniesieniu osoby prawnej potwierdza instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w przedmiocie osób prawnych, o którym mowa w art. 4 ust. 3 konkordatu. W świetle jej załącznika nr 2 zatytułowanego „Ramowy zakres treści statutu kościelnej osoby prawnej” statut powinien zawierać wskazanie, kto i w jaki sposób może rozwiązać kościelną osobę prawną (pkt 6).

Nie może być też wątpliwości, że również powiadomienie władz państwowych o zniesieniu osoby prawnej nie jest warunkiem utraty osobowości prawnej przez wyznaniową osobę prawną tworzoną w drodze rozporządzenia. Tym bardziej że wykładnia językowa i systemowa ustaw indywidualnych prowadzi do wniosku, że w ich przypadku nie stosuje się zasad dotyczących powiadomienia.

Odrębnym zagadnieniem jest, czy przesłanką utraty osobowości prawnej przez przedmiotowe wyznaniowe osoby prawne jest uchylenie rozporządzenia przyznającego osobowość prawną. Także w tym przypadku należy uznać, w oparciu o przedstawione wyżej argumenty sformułowane w odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych oznaczonych z nazwy w ustawach indywidualnych, iż uchylenie rozporządzenia nie stanowi warunku ustanienia osoby prawnej, albowiem jego moc wyczerpuje się z nabyciem osobowości prawnej. Potwierdzają to polskie systemy informacji prawnej, które traktują rozporządzenia nadające osobowość prawną jako akty konkretno-indywidualne, których „podstawową cechą (...) jest wywołanie określonego skutku prawnego”¹¹⁴².

¹¹⁴¹ Na temat składania statutu razem z wnioskiem o nadanie osobowości prawnej – zob. K. Zieliński, *Uzyskiwanie...*, s. 85.

¹¹⁴² Zob. System Informacji Prawnej LEX Omega.

IV.5.2.3. Tryb powiadomienia

W odniesieniu do osób prawnych tworzonych w trybie powiadomienia ustawy indywidualne milczą w kwestii przesłanek ich ustania. Przesłanki znoszenia tego rodzaju wyznaniowych osób prawnych mogą zawierać natomiast normy prawa wewnętrznego wspólnot religijnych, których status został uregulowany w drodze ustawy indywidualnej¹¹⁴³. Także w tym przypadku, z uwagi na prywatnoprawny charakter prawa wewnętrznego jako norm ustrojowych wyznaniowych osób prawnych, a więc norm o mocy odpowiadającej przepisom statutowym w rozumieniu prawa cywilnego, nie zaś części prawa publicznego, należy przyjąć, że uchybienie materialnym przesłankom zniesienia wyznaniowych osób prawnych zamieszczonym w prawie wewnętrznym nie wpływa na skuteczność samego zniesienia. Relewantne są natomiast przesłanki o charakterze proceduralnym (formalnym). Nie ponawiając w tym miejscu argumentacji przedstawionej wyżej, należy wskazać, że powiadomienie organów administracji publicznej w przypadku ustania wyznaniowych osób prawnych ma charakter jedynie informacyjny, nie zaś konstytutywny¹¹⁴⁴.

IV.5.2.4. Tryb konkordatowy

Konkordat w przedmiocie warunków ustania osób prawnych utworzonych na jego podstawie w oparciu o art. 4 ust. 2 nie zawiera żadnych uregulowań. W konsekwencji przesłanki zniesienia osoby prawnej, która powstała na podstawie powołanego przepisu, zamieszczone będą w przepisach ustrojowych tych osób prawnych, a więc w prawie kanonicznym, w tym w statutach prawnokanonicznych. Z uwagi na charakter tych norm jako norm odpowiadających przepisom statutowym, a także wobec zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych również należy się opowiedzieć za bezskutecznością w zakresie ustania wyznaniowej osoby prawnej naruszenia przesłanek o charakterze materialnym, przy uznaniu znaczenia przesłanek kompetencyjnych i formalnych.

Przedstawiony wyżej – w odniesieniu do przesłanek powstania wyznaniowej osoby prawnej, która nabywa osobowość prawną w trybie konkordatowym – spór dotyczący znaczenia powiadomienia, w kontekście przesłanek ustania osobowości prawnej, traci na znaczeniu. Nawet bowiem gdyby przyjąć stosowanie do przedmiotowych osób prawnych zasad wynikających z ustawy indywidualnej dotyczących osób prawnych tworzonych w trybie powiadomienia (choć ograniczenie powiadomienia zamieszczone w art. 4 ust. 2 zd. 2 konkordatu przemawia przeciwko takiej możliwości), w świetle informacyjnego charakteru powiadomienia o zniesieniu osoby prawnej, nie stanowi ono przesłanki utraty osobowości prawnej.

¹¹⁴³ Por. T. J. Zieliński [w:] A. Czochara, T. J. Zieliński, *Ustawa...*, s. 69, teza 5.

¹¹⁴⁴ Odmienne: B. Rakoczy, *Ustawa...*, s. 116-117.

IV.6. Moment utraty osobowości prawnej przez wyznaniowe osoby prawne

IV.6.1. Rejestrowe osoby prawne

IV.6.1.1. Związki wyznaniowe

Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania nie przewiduje *expressis verbis* momentu utraty osobowości prawnej przez związki wyznaniowe. Nie można także w tym zakresie posiłkować się przepisami k.c., które w tym zakresie również nie przewidują zasady ogólnej. Rozwiązaniem może w tym przypadku być przyjęcie na zasadzie analogii do art. 37 § 1 k.c.¹¹⁴⁵, iż rejestrowe wyznaniowe osoby prawne gasną z chwilą wykreślenia ich z rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych. Na taki moment ustania przedmiotowych wyznaniowych osób prawnych wskazuje również zasada przeprowadzenia likwidacji przed wykreśleniem (art. 36 ust. 3 i 6 u.g.w.s.w.). Za przyjęciem tej chwili jako miarodajnej dla utraty osobowości prawnej przemawia również wykładnia systemowa, albowiem takie samo rozwiązanie przyjmuje się na gruncie stowarzyszeń¹¹⁴⁶ oraz większości osób prawnych¹¹⁴⁷.

IV.6.1.2. Jednostki organizacyjne

Do jednostek organizacyjnych z własną osobowością prawną należy odnieść te same uwagi, co w przypadku momentu ustania związków wyznaniowych jako całości. Należy też dodać, że momentu ustania osobowości prawnej jednostek organizacyjnych kościołów i innych związków wyznaniowych wpisanych do rejestru nie mogą regulować normy statutowe. Zatem w przypadku wyznaczenia chwili ustania osobowości prawnej jednostek organizacyjnych przez statut należy uznać takie postanowienia za niemające żadnej mocy prawnej.

IV.6.1.3. Krajowe organizacje międzykościelne

Odnosnie do krajowych organizacji międzykościelnych należy przyjąć taki sam moment utraty osobowości prawnej jak w przypadku związków wyznaniowych (art. 38 zd. 1 u.g.w.s.w.). Oznacza to, iż takie osoby zgasną z chwilą wykreślenia ich z rejestru.

¹¹⁴⁵ Zob. wyżej w podrozdziale IV.1.5.

¹¹⁴⁶ P. Suski, *op. cit.*, s. 157.

¹¹⁴⁷ J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1169.

IV.6.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną

IV.6.2.1. Tryb ustawowy

Moment ustania wyznaniowych osób prawnych tworzonych w drodze ustawowej nie został unormowany w ustawach indywidualnych. Przyjmując konsekwentnie, iż osoby takie mogą zostać zniesione przez kompetentny organ utworzonej w tym trybie osoby prawnej (lub inny organ właściwy do podjęcia takiej decyzji), powstaje zagadnienie momentu, w którym taka osoba prawna ustaje. Teoretycznie mógłby to być moment uchYLENIA ustawy indywidualnej lub jej przepisu przewidującego osobowość prawną. Jednak uzależniałoby to ustanie osoby prawnej od procesu legislacyjnego, a zatem w znacznej mierze od dobrej woli ustawodawcy, choć w takim przypadku należałoby wręcz przyjąć obowiązek uchwalenia ustawy nowelizującej. Wobec powyższego należy przyjąć, że taka osoba prawna gaśnie z chwilą podjęcia decyzji o jej zniesieniu, gdyż trudno przyjąć inny miarodajny w tej kwestii moment. W związku z powyższym rozdysponowanie majątku i ewentualne postępowanie likwidacyjne powinno nastąpić przed podjęciem decyzji o zniesieniu wyznaniowej osoby prawnej tworzonej w trybie ustawowym.

IV.6.2.2. Tryb rozporządzeniowy

Analogiczny problem jak w przypadku wyznaniowych osób prawnych tworzonych w drodze przepisu ustawy występuje w przypadku osób prawnych powstałych wskutek wydania rozporządzenia indywidualnego, gdyż również stanowiło to nabycie osobowości prawnej w drodze aktu normatywnego, a ustawy indywidualne również milczą w kwestii momentu utraty osobowości prawnej. Także w ich przypadku należy przyjąć, że ustanie osoby prawnej następuje z chwilą powzięcia przez kompetentny organ decyzji o zniesieniu wyznaniowej osoby prawnej. Interpretację tę wzmacnia traktowanie rozporządzeń jako aktów jednorazowych oraz normowanie kwestii ustania osoby prawnej w statutach przedkładanych ministrowi razem z wnioskiem o wydanie rozporządzenia indywidualnego.

IV.6.2.3. Tryb powiadomienia

Podobna luka w zakresie chwili ustania osobowości prawnej występuje w regulacjach ustaw indywidualnych dotyczących wyznaniowych osób prawnych tworzonych w drodze powiadomienia. W ich jednak przypadku o chwili zniesienia można pośrednio wnosić z przepisów dotyczących zniesienia jako takiego. Mianowicie uregulowany w ustawach indywidualnych obowiązek powiadomienia o zniesieniu osoby prawnej interpretowany w drodze wykładni językowej i jego informacyjny charakter wynikający z braku przepisów wiążących jakikolwiek skutek z jego dotarciem do właściwych organów administracji państwowej wskazują na to, że osoba prawna

ustaje przed chwilą powiadomienia władz państwowych¹¹⁴⁸. W rezultacie jedynym momentem, który może być miarodajny dla ustania wyznaniowej osoby prawnej tworzonej w drodze powiadomienia, jest chwila podjęcia przez kompetentny organ tej lub innej osoby prawnej decyzji o utracie osobowości prawnej. Uwagi dotyczące rozdysponowania majątkiem i przeprowadzenia postępowania likwidacyjnego znajdują zastosowanie odpowiednio.

IV.4.2.4. Tryb konkordatowy

Konkordat katolicki z 1993 r. ogranicza się do regulacji nabycia osobowości cywilno-prawnej prawa polskiego, pozostawiając całkowicie nieunormowaną kwestię utraty osobowości prawnej wyznaniowych osób prawnych, które nabywają ją z mocy jego art. 4 ust. 2 zd. 1. Także w omawianym przypadku należy przyjąć, że wyznaniowa osoba prawna gaśnie z chwilą skutecznego podjęcia decyzji o jej ustaniu przez kompetentny podmiot, albowiem jest to jedyny moment, z którym można wiązać utratę osobowości prawnej.

W przedmiotowym zakresie brak podstaw do przyjęcia recepcji prawa wewnętrznego (kanonicznego). Żaden przepis w sposób wyraźny do niego nie odsyła. Ewentualnemu przyjęciu dorozumianego odesłania wskutek pozostawienia w tym zakresie luki prawnej, stanowiącemu argument za recepcją, przeciwstawia się jednoznaczna treść art. 35 *in principio* k.c., w świetle którego ustanie osób prawnych musi być określone przez właściwe przepisy (w domyśle prawa powszechnie obowiązującego). W konsekwencji ustalenie przez prawo kanoniczne innego momentu zgaśnięcia osoby prawnej jest irrelevantne dla państwowego porządku prawnego.

IV.7. Podsumowanie

Przypisanie wyznaniowej osobie prawnej oświadczenia woli wymaga ustalenia, że zostało ono złożone w czasie jej istnienia, a więc pomiędzy jej powstaniem a ustaniem. W przypadku wyznaniowych osób prawnych stwierdzenie powyższych faktów naraża wielu trudności.

Ustalenie nabycia osobowości prawnej przez daną wyznaniową osobę prawną w przypadku różnych kategorii wyznaniowych osób prawnych uzależnione jest od spełnienia różnych przesłanek. Stosunkowo najłatwiej ustalić powstanie wyznaniowej osoby prawnej zarejestrowanych wspólnot religijnych, gdyż wymaga to jedynie ustalenia jej wpisania do odpowiedniego rejestru. W razie uznania realnej natury wyznaniowych osób prawnych kwestia nabycia osobowości prawnej pomimo wpisu jest dyskusyjna i otwiera pole do rozważań nad wpływem innych elementów na

¹¹⁴⁸ Odmienne, przyjmujący konstytutywny z zakresu utraty osobowości prawnej charakter powiadomienia: Z. Zarzycki, *Tryby...*, s. 78; B. Rakoczy, *Ustawa...*, s. 116-117.

nabycie osobowości prawnej, zwłaszcza zaś nad znaczeniem powstania jednostki organizacyjnej dla powstania osoby prawnej i ewentualnym charakterem konwalidującym wpisu. W ujęciu niniejszej pracy należy przyjąć, że zamieszczenie w rejestrze odpowiedniej wyznaniowej osoby prawnej prowadzi do jej powstania, w razie jednak uchybienia procedurom jej powołania do życia należy przeprowadzić likwidację i wykreślenie wyznaniowej osoby prawnej z rejestru.

Znacznie trudniej ustalić powstanie wyznaniowych osób prawnych wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną, a dodatkowo przesłanki ich powstania zróżnicowane są w zależności od trybu, w jakim dochodzi do ich utworzenia. W przypadku osób prawnych tworzonych w drodze aktu normatywnego (ustawy lub rozporządzenia) ustalenie ich powstania wymaga jedynie wejścia w życie odpowiedniego aktu. Za takim rozwiązaniem opowiada się niniejsza praca, przyjmując konwalidacyjny i gwarancyjny charakter aktów prawa powszechnie obowiązującego powołujących do życia wyznaniowe osoby prawne. Jest to jednak sporne i – zwłaszcza przy przyjęciu realnej koncepcji osobowości prawnej – może prowadzić do uznania dodatkowych warunków powstania wyznaniowej osoby prawnej, szczególnie w postaci powołania do życia odpowiedniej jednostki organizacyjnej.

Największe spory powstają w przypadku osób prawnych tworzonych w trybie powiadomienia, albowiem w odniesieniu do nich ustawy indywidualne wyraźnie przewidują ich powstanie po powiadomieniu odpowiednich organów administracji państwowej. W związku z powyższym ustalenie nabycia osobowości prawnej wymaga stwierdzenia tego powiadomienia, które ma charakter zaszłości, a w związku z tym trudne jest do ustalenia dla uczestników obrotu, którzy w tym zakresie najczęściej muszą bazować na potwierdzeniach odbioru powiadomienia, które jedynie stwarzają wysokie prawdopodobieństwo powiadomienia, jednak go nie gwarantują. W przypadku przedmiotowych osób prawnych powstają te same wątpliwości co do konieczności powołania jednostki organizacyjnej jako warunku *sine qua non* powstania wyznaniowej osoby prawnej. Sporne jest, czy powiadomienie może mieć charakter konwalidacyjny w tym zakresie. W ujęciu niniejszej pracy należy przyjąć, że w przeciwieństwie do innych wyznaniowych osób prawnych warunkiem powstania osoby prawnej jest powstanie odpowiedniej jednostki organizacyjnej, co wymaga ustalenia szeregu przesłanek dodatkowych zamieszczonych w prawie wewnętrznym. Należy jednak ograniczyć recepcję tych przesłanek do przesłanek o charakterze proceduralnym, pozostawiając przesłanki materialne w sferze *forum internum*.

Dodatkowe niejasności powstają w przypadku wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego, które powstają z mocy konkordatu. W ich przypadku do zagadnień spornych należy, czy warunkiem powstania jest powiadomienie władz państwowych, a nabycie osobowości prawnej prawa kanonicznego należy przyjąć jako warunek jej powstania. W rezultacie ustalenie w sposób pewny powstania tego rodzaju osób prawnych jest znacznie utrudnione, zwłaszcza wobec niejasnego charakteru powiadomienia.

Podobne kłopoty powstają w przypadku ustalenia momentu powstania osoby prawnej. Odnośnie do wyznaniowych osób prawnych tworzonych w drodze wydania

aktu normatywnego ustalenie chwili nabycia osobowości prawnej jest stosunkowo proste i ogranicza się do określenia dnia wejścia w życie. W przypadku wyznaniowych osób prawnych zarejestrowanych wspólnot religijnych chwilą ich powstania jest chwila dokonania wpisu w odpowiednim rejestrze, z uwagi jednak na sposób jego prowadzenia precyzyjne ustalenie tego momentu jest kłopotliwe. Natomiast w przypadku osób prawnych tworzonych w drodze powiadomienia sporne jest, którą chwilę należy uznać za chwilę powiadomienia. Należy jednak przyjąć, że następuje ono z chwilą faktycznego dotarcia informacji do właściwego organu administracji publicznej, oznacza to jednak poważne trudności z ustaleniem tego momentu i często w praktyce ustalenie tej chwili jest niemal niemożliwe. Komplikacje występują w przypadku wyznaniowych osób prawnych tworzonych w drodze konkordatowej, gdyż bądź należy przyjąć chwilę powiadomienia, bądź – jak w ujęciu niniejszej pracy – chwilę powstania odpowiadającej jej osoby prawnej w prawie kanonicznym.

Szczególne trudności sprawia ustalenie braku utraty osobowości prawnej i chwili tej utraty, gdyż ustawodawca niemal zupełnie pominął kwestie związane z ustaniem wyznaniowych osób prawnych, koncentrując się na aspektach związanych z ich powstawaniem. W rezultacie ustalenie przesłanek utraty osobowości prawnej ma charakter doktrynalny, a co za tym idzie i niepewny w praktyce obrotu.

W przypadku osób prawnych zarejestrowanych wspólnot religijnych należy przyjąć, że ziszczenie się jakichkolwiek przesłanek ustania osoby prawnej nie powoduje *ipso facto* utraty osobowości prawnej, lecz niezbędne jest wykreślenie ich z rejestru. W rezultacie uczestnikom obrotu do ustalenia, czy tego rodzaju wyznaniowa osoba prawna nie ustała, wystarcza zbadanie treści rejestru. Szczególnie kłopotliwe jest ustalenie ustania osób prawnych tworzonych w trybie aktów normatywnych. Wobec braku w tym zakresie jednoznacznych przepisów sporne jest, czy przesłanką ich ustania jest uchylenie aktu, które zazwyczaj uznaje się za warunek konieczny ustania osób prawnych tworzonych w ten sposób. W ujęciu niniejszej pracy jednak osoby prawne tego rodzaju ustają z chwilą powzięcia skutecznej decyzji o ich zniesieniu. Analogiczny problem i analogiczne rozwiązanie należy przyjąć w przypadku osób prawnych tworzonych w trybie powiadomienia i trybie konkordatowym, choć może to być dyskusyjne.

Rozdział V.

Działanie w charakterze organu reprezentacji wyznaniowej osoby prawnej

V.1. Uwagi wstępne

Pierwszą przesłanką skutecznego oświadczenia woli osoby prawnej związaną bezpośrednio z uprawnieniem do reprezentacji osoby prawnej jest działanie w charakterze organu reprezentacji. Działanie takie *ipso facto* wymaga przede wszystkim istnienia organu reprezentacji, a więc organu w strukturze osoby prawnej, któremu właściwe przepisy organizacyjne przyznają kompetencję do składania oświadczeń woli. To z kolei wymaga, aby doszło do określenia struktury organizacyjnej osoby prawnej (struktury jej organów, a przynajmniej ustanowienia jednego organu) oraz przyznania prawa składania oświadczeń woli za osobę prawną¹¹⁴⁹. Brak w strukturze organizacyjnej osoby prawnej takiego elementu *a limine* skutkuje niemożnością spełnienia przedmiotowej przesłanki.

Ponieważ jednak osoba fizyczna sama jest podmiotem prawa, a składane przezeń oświadczenie woli może być tak oświadczeniem składanym w jej własnym imieniu (bądź innej osoby fizycznej), jak i oświadczeniem składanym za osobę prawną, konieczne jest rozstrzygnięcie, co będzie decydować o tym, że oświadczenie woli stanowi oświadczenie woli samej osoby prawnej, a nie osoby fizycznej. W szczególności niezbędne jest przesądzenie, czy decydować o tym mają przesłanki wewnętrzne (np. sam zamiar składającego oświadczenie woli), czy zewnętrzne, a więc obiektywnie postrzegalna wola działania za osobę prawną¹¹⁵⁰.

¹¹⁴⁹ W celach analizy skuteczności oświadczeń woli osoby prawnej przesłanki te nie są równoważne, gdyż dla ustalenia, czy doszło do złożenia oświadczenia woli w ramach tej przesłanki, istotne jest tylko to, czy zostało ono złożone przez organ reprezentacji, nie jest zaś konieczna analiza całej struktury organizacyjnej osoby prawnej. W istocie bowiem przyznanie kompetencji do reprezentacji będzie co do zasady oznaczać uznanie za organ danej osoby prawnej i to organ reprezentacji. Generalnie więc przyznanie przepisami organizacyjnymi prawa do reprezentacji będzie oznaczać, że podmiot obdarzony tą kompetencją zgodnie z powołanymi przepisami będzie stanowić organ i to organ reprezentacji.

¹¹⁵⁰ Zagadnienie to stanowi część szerszego problemu dotyczącego konsekwencji sprzeczności pomiędzy wyrażoną na zewnątrz i zinterpretowaną przez innych uczestników obrotu domniemaną wolą działającego a jego rzeczywistą wolą.

Współcześnie zasadniczo przyjmuje się, że decydujące znaczenie należy przyznać uzewnętrznionym i obiektywnie postrzegalnym elementom zachowania, zinterpretowanym zgodnie z powszechnie przyjętymi regułami znaczeniowymi. Konsekwencją tego poglądu w omawianym przypadku jest to, że nawet jeśli wolą działającego było złożenie oświadczenia woli za konkretną osobę prawną, lecz zamiar taki nie został dostatecznie uzewnętrzniony, a więc w taki sposób, aby w świetle przyjętych reguł znaczeniowych należało uznać, że to oświadczenie woli ma stanowić oświadczenie woli tej osoby prawnej, przedmiotowe oświadczenie zostanie przypisane tej osobie fizycznej.

Za taką interpretacją przede wszystkim przemawia to, że pozostali uczestnicy obrotu, a w szczególności druga strona czynności prawnej, na którą składa się dane oświadczenie woli, powinna mieć wiedzę, którego podmiotu dotyczyć będą skutki czynności prawnej¹¹⁵¹. Ma to znaczenie zwłaszcza, jeśli istnieje dysproporcja majątkowa pomiędzy osobą fizyczną a osobą prawną, istotnie zmniejszającą ewentualne szanse na realizację umowy bądź uzyskanie odszkodowania w razie niewypełnienia zobowiązań. Innymi słowy, z zasady ryzyka kontraktowego można wyprowadzić zasadę jawności stron czynności prawnej (stron oświadczenia woli). W konsekwencji wskazuje się, że aby oświadczenie woli mogło zostać przypisane osobie prawnej, fakt działania osoby fizycznej za daną osobę prawną musi zostać uzewnętrzniony w sposób wyraźny bądź dorozumiany.

Jednak nawet samo istnienie organu reprezentacji oraz ujawnienie przez składających oświadczenie woli jego piastunów, iż działają oni za osobę prawną, nie pozwala uznać jeszcze, iż doszło do działania organu reprezentacji. Jedynie w przypadku organów jednoosobowych taki wniosek jest uprawniony. W przypadku organów, w skład których wchodzi więcej niż jedna osoba, przepisy ustrojowe mogą przewidywać, iż dopiero ich współdziałanie konstituuje organ reprezentacji. W rezultacie do stwierdzenia działania w charakterze organu reprezentacji niezbędne jest ustalenie, iż piastuni tego organu działali zgodnie ze sposobem reprezentacji.

Podsumowując, na przedmiotową przesłankę skutecznego oświadczenia woli osoby prawnej w postaci działania w charakterze organu reprezentacji składają się: konieczność istnienia organu, któremu przyznano prawo do reprezentacji, jawne lub dorozumiane ujawnienie, że działające osoby fizyczne występują w charakterze tego właśnie organu, oraz działanie zgodnie ze sposobem reprezentacji.

¹¹⁵¹ Konsekwencją tej zasady jest m.in. tzw. zakaz pełnomocnictwa tajnego, a więc sytuacji, gdy pełnomocnik nie ujawnia, że działa w imieniu cudzym wobec drugiej strony czynności prawnej. Wówczas, ponieważ takie działanie zewnętrznie jest nierozróżnialne z działaniem pełnomocnika w swoim własnym imieniu, przyjmuje się, że oświadczenie woli wywołuje skutki po stronie pełnomocnika, a nie ukrytego mocodawcy.

V.2. Właściwość przepisów ustrojowych wyznaniowych osób prawnych

Przed przystąpieniem do badania poszczególnych przesłanek związanych z działaniem w charakterze organu reprezentacji niezbędne jest ustalenie właściwych norm wyznaczających te przesłanki. W świetle powyższych uwag regulacje dotyczące organów, w tym organu reprezentacji, mogą mieć miejsce jedynie w przepisach ustrojowych właściwych dla danej osoby prawnej. To z kolei oznacza konieczność zidentyfikowania tych przepisów oraz wyznaczenia ich zakresu obowiązywania, w szczególności podmiotowego (ustrój jakich osób prawnych regulują dane akty prawne) i przedmiotowego (do jakich oświadczeń woli znajdują one zastosowanie).

V.2.1. Zakres podmiotowy

W przypadku zakresu podmiotowego należy wyróżnić osoby prawne utworzone na podstawie aktu prawnego normującego ich organizację oraz osoby prawne utworzone jeszcze przed jego wejściem w życie. W przypadku tych pierwszych nie może budzić wątpliwości, że takie przepisy znajdują zastosowanie w odniesieniu do ustroju tych osób prawnych. W konsekwencji ustrój wyznaniowych osób prawnych zarejestrowanych wspólnot religijnych, powstałych na podstawie u.g.w.s.w., reguluje ta ustawa, a ponieważ odsyła ona w zakresie ich ustroju do statutów, toteż normy w nim zamieszczone są miarodajne dla oceny tegoż ustroju. Podobnie zagadnienia ustrojowe wyznaniowych osób prawnych utworzonych na podstawie ustaw indywidualnych regulować będą przepisy tych ustaw bądź inne akty normatywne stanowiące uzupełnienie tych przepisów.

Znacznie bardziej problematyczne jest zagadnienie zastosowania obecnych przepisów ustrojowych w odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych powstałych w oparciu o regulacje wcześniejsze. Ustawodawca międzywojenny, którego regulacje najczęściej cechuje wysoka jakość prawa stanowionego, w sposób dość jednoznaczny rozstrzygnął tę kwestię, wprowadzając przepisy międzyczasowe¹¹⁵², a zwłaszcza klauzule derogacyjne, uchylające wszelkie przepisy regulujące materie objęte wprowadzaną ustawą. Tym samym, ponieważ ustawy z okresu międzywojennego regulowały (wprost lub pośrednio) kwestie ustrojowe osób prawnych, uchyleniu uległy wszelkie inne przepisy w tym zakresie, jednoznacznie przesądzając, że kwestie ustrojowe wyznaniowych osób prawnych, nawet utworzonych jeszcze na podstawie przepisów państw zaborczych (lub jeszcze wcześniejszych), należy ustalać w oparciu o przepisy wprowadzanych w życie ustaw, skoro osoby prawne te nie podlegały likwidacji, a musiały posiadać przepisy ustrojowe.

¹¹⁵² Z aktów obowiązujących do dnia dzisiejszego – art. 25 r.s.p.w.k.s.; art. 35 u.s.p.k.z.r.; art. 49 u.s.p.m.z.r.

Z uwagi na zakres zastosowania u.g.w.s.w. (art. 18 ust. 1), z którego wyłączono nabywanie osobowości prawnej (w tym rejestrację) i ustrój wyznaniowych osób prawnych wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną, objąć mogła ona jedynie istniejące przed jej wejściem w życie wyznaniowe osoby prawne nieuznanych wspólnot religijnych. Te jednak działały bądź w sposób nieformalny, bądź przy wykorzystaniu powszechnych form osobowości prawnej, takich jak spółki prawa handlowego, spółdzielnie, a zwłaszcza stowarzyszenie rejestrowe. Forma prawna stowarzyszenia była przewidzianą przez prawo Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej formą działania wspólnot religijnych. Z chwilą wejścia w życie u.pr.stow.¹¹⁵³ z przepisów prawa stowarzyszeniowego wyłączono kościoły i inne związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne (art. 7 ust. 1 pkt 2). Zarazem w przepisach przejściowych przewidziano, iż do czasu odrębnego uregulowania statusu prawnego związków wyznaniowych oraz zakonów i kongregacji duchownych, do których miały zastosowanie przepisy rozporządzenia prawa stowarzyszeniowego z 1932 r., jak też i nowo powstałych tego rodzaju podmiotów, w mocy pozostają przepisy dotychczasowe (art. 51 ust. 1 i 2 u.pr.stow.).

W rezultacie pojawił się problem, czy z chwilą wejścia w życie u.g.w.s.w. kwestie ustrojowe wspólnot religijnych działających dotychczas na podstawie prstow³², są nią objęte. Kwestię tę rozstrzygał art. 41 ust. 1 t. pierw. u.g.w.s.w., który stanowił, iż wspólnoty religijne działające jako stowarzyszenia podlegają wpisowi do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych z urzędu. W konsekwencji ustrój tych osób prawnych należy ustalać w oparciu o przepisy u.g.w.s.w. i oparte na nich statutach, gdyż zostały one objęte zakresem zastosowania przedmiotowej ustawy¹¹⁵⁴.

W przypadku ustaw indywidualnych uchwalonych w okresie III Rzeczypospolitej, poza nielicznymi wyjątkami¹¹⁵⁵, brak jest analogicznych do międzywojennych unormowań, które dokonywałyby w sposób ogólny derogacji przepisów regulujących kwestie objęte tymi ustawami, a więc i zagadnień ustrojowych wyznaniowych osób prawnych, a przez to pozwalających domniemywać zastosowanie nowych przepisów do wyznaniowych osób prawnych istniejących w chwili ich wejścia w życie. W niektórych ustawach indywidualnych wnioszek taki pozwala natomiast wyciągnąć regu-

¹¹⁵³ T. pierw. Dz. U. z 1989 r., Nr 20, poz. 104.

¹¹⁵⁴ Nie zostały jednak wpisane do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych wspólnoty religijne, których status był regulowany przed dniem 6 sierpnia 1949 r. decyzjami Ministra Administracji Publicznej (art. 40 t. pierw. u.g.w.s.w.). W ich przypadku zastosowanie znajdowały przepisy dotychczasowe, a więc ich ustrój był regulowany prawem wewnętrznym – zob. podrozdział II.4.2. Potwierdzała to również zasada, iż przepisy statutów kościołów i innych związków wyznaniowych zachowywały moc (art. 39 ust. 1).

¹¹⁵⁵ Zob. art. 36 *in fine* u.s.p.g.w.ż. Nieco inaczej sformułowaną klauzulę derogacyjną zawierają też: art. 47 u.s.p.k.e.a., art. 41 u.s.p.k.e.m. oraz art. 53 u.s.p.p.a.k.p., uchylające międzywojenne akty regulujące status tych wspólnot wyznaniowych. Ponieważ akty te regulowały również ustrój wyznaniowych osób prawnych, toteż wobec braku innych ustawowych przepisów ustrojowych należy domniemywać właściwość przepisów nowej ustawy, skoro nie postanowiono o ustaniu osób prawnych utworzonych na mocy przepisów wcześniejszych. Za rozstrzygające ten problem nie sposób natomiast uznać klauzul derogacyjnych, o których mowa w art. 28 u.s.p.k.e.r. i art. 36 u.s.p.k.s.m., gdyż uchylony akt nie regulował kwestii ustrojowych osób prawnych poza odwołaniem do prawa wewnętrznego, nie uchylono zaś samego prawa wewnętrznego jako prawa statutowego.

lacja stanowiąca, iż istniejące przed ich wejściem w życie indywidualnie oznaczone osoby prawne lub ich kategorie stają się z mocy prawa lub pozostają osobami prawnymi w rozumieniu tych ustaw¹¹⁵⁶.

Takich przepisów nie zawiera u.s.p.k.k., a tym samym nie rozstrzygnęła ona jednoznacznie, do jakich osób prawnych zastosowanie znajdują zawarte w niej przepisy ustrojowe. Przyjęcie dalszego obowiązywania konkordatu z 1925 r. po II wojnie światowej oznacza konieczność rozstrzygnięcia, czy przepisy tej ustawy indywidualnej wyznaczają również ustrój osób prawnych powstałych w oparciu o ten konkordat, tak jak wymaga przesądzenia ich stosowanie do uznawanych w świetle orzecznictwa i praktyki z okresu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej za osoby prawne niektórych podmiotów prawa kościelnego. Innymi słowy, odpowiedzi wymaga pytanie, czy ustrój osób prawnych, które uzyskały osobowość prawną w oparciu o wcześniejsze regulacje prawne niż u.s.p.k.k., a jej nie utraciły do chwili wejścia ustawy w życie, są określone przepisami tejże, czy też zastosowanie w tym zakresie znajdują regulacje poprzednie, w szczególności te, w oparciu o które doszło do powstania tych osób prawnych.

Punktem wyjścia w rozważaniu tych kwestii powinna być generalna zasada, że status osoby prawnej wyznaczają przepisy obowiązujące w chwili jej powstania, a wszelkie zmiany tego statusu powinny być wyraźne. Nawet uchylenie samej regulacji prawnej, w oparciu o którą doszło do powstania osoby prawnej, w braku wyraźnych przepisów nakazujących jej likwidację, nie prowadzi do utraty bytu przez taką osobę prawną, a tym bardziej uchylenia reguł dotyczących jej organizacji. Co więcej, nawet w razie przesądzenia o utracie osobowości prawnej i uchyleniu przepisów ustrojowych, należy przyjąć, że do chwili ustania tej osobowości (współcześnie najczęściej poprzez wykreślenie z rejestru) do działania osoby prawnej w procesie likwidacji należy stosować przepisy dotychczasowe, o ile ustawa czegoś innego nie stanowi, gdyż pozbawiłoby to możliwości przeprowadzenia likwidacji, obejmującej przecież czynności prawne takie jak spieniężenie majątku wobec braku możliwości składania oświadczeń woli za taką osobę prawną. W tym sensie, pomimo utraty mocy obowiązującej, regulacje takie poniekąd „pozostają w mocy” jako element statusu istniejącej osoby prawnej, inkorporowane do jej norm statutowych. W praktyce najczęściej stosowana jest zasada, że w razie zmiany regulacji prawnej istniejące osoby prawne są traktowane jako osoby prawne w świetle nowej regulacji, lecz pozostawia się im czas na dostosowanie się do nowej regulacji, a po bezskutecznym jego upływie organ władzy państwowej (sądowniczej) lub administracyjnej może zarządzić ich likwidację.

Ponadto, choć w przypadku wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego przepisy ustawy z 1989 r. nie rozstrzygnęły jednoznacznie kwestii ich statutu, rozumianego w tym miejscu jako ogół norm regulujących ich działanie, w drodze drobiazgowo przeprowadzonej wykładni można próbować wyinterpretować pewne normy o charakterze intertemporalnym. Niewątpliwie założeniem u.s.p.k.k. było kompleksowe uregulowanie kwestii związanych z relacjami pomiędzy Kościołem

¹¹⁵⁶ Zob. art. 28 u.s.p.g.w.ż.; art. 44 ust. 1 u.s.p.k.c.b.; art. 31 ust. 1 u.s.p.k.k.m.; art. 35 ust. 1 u.s.p.k.p.k.; art. 37 ust. 1 u.s.p.k.z., 40 ust. 1 u.s.p.k.e.m.

Katolickim a państwem i jego porządkiem prawnym. Stanowczo zasadę tę wyraża art. 3 ust. 1 u.s.p.k.k., w myśl którego powołana ustawa reguluje sytuację prawną Kościoła Katolickiego. Równie stanowcze wydają się nagłówek rozdziału 2 („Osoby prawne Kościoła i ich organy”) oraz postanowienia art. 6-9 u.s.p.k.k., z których, jak się wydaje, można wyinterpretować wolę ustalenia jednoznacznego katalogu osób prawnych i ich organów. Zamiar stworzenia ekskluzywnej regulacji w tym zakresie wynika także z treści art. 75 ust. 2 u.s.p.k.k., w myśl którego uchylone zostają akty prawne traktujące o tej samej materii, co przedmiotowa ustawa, będąca powrotem do międzywojennej techniki legislacyjnej aktów regulujących status poszczególnych wspólnot religijnych¹¹⁵⁷.

Podsumowując, o ile dotychczasowe wyznaniowe osoby prawne, w tym Kościoła Katolickiego, odpowiadają wyznaniowym osobom prawnym, których ustroj reguluje ustawa indywidualna, kwestie związane z ich organizacją należy ustalać w oparciu o przepisy ustaw indywidualnych i ewentualnie inne, do których one odsyłają. W zakresie jednak wyznaniowych osób prawnych, które nie mieszczą się w katalogu wyznaniowych osób prawnych w ustawach indywidualnych, a które również nie zostały zniesione, należy stosować dotychczasowe przepisy.

V.2.2. Zakres przedmiotowy

Niezależnie od tego, jakie przepisy regulują ustroj danej osoby prawnej, konieczne jest przesądzenie, do których oświadczeń woli znajdować będą one zastosowanie, albowiem przepisy ustrojowe ulegają zmianom, zwłaszcza zawarte w statutach. Zasadniczo należy przyjąć, że do oceny przesłanek skutecznego oświadczenia woli należy stosować przepisy ustrojowe z chwili jego składania. Jednak jest to ujęcie zbyt skrajne. Zasada ta bowiem winna znajdować zastosowanie do oceny takich przesłanek jak istnienie organu reprezentacji oraz wskazanie nazwy i siedziby w ramach przesłanki ujawnienia działania za osobę prawną czy istnienie ograniczenia reprezentacji. Natomiast do oceny takich kwestii jak działanie przez osobę uprawnioną do reprezentacji czy zrealizowanie przesłanek wytworzenia woli wewnętrznej należy brać pod uwagę stan prawny z chwili tych zdarzeń prawnych¹¹⁵⁸.

¹¹⁵⁷ Przedmiotowej klauzuli derogacyjnej nie sposób uznać za rozstrzygającą *prima facie* omawiany problem, jak to miało miejsce w przypadku wyżej opisanych klauzul analogicznej treści, a to z kilku powodów. Po pierwsze, poprzednie regulacje dotyczące Kościoła Katolickiego nie regulowały kwestii ustrojowych, odsyłając do prawa wewnętrznego, zatem nieuprawnione jest domniemanie, że w razie uchylecia poprzednich przepisów ustrojowych przy trwaniu osoby prawnej należy stosować nowe przepisy ustrojowe. Po drugie zaś z tej przyczyny, że recepcja ta była przewidziana w umowie międzynarodowej, której uchYLENIE ustawą trudno zaakceptować (jeśli przyjąć dalsze obowiązywanie konkordatu z 1925 r.).

¹¹⁵⁸ Przykładowo więc w razie nowelizacji przepisów zmieniającej większość wymaganą do wyboru piastunów organów reprezentacji pomiędzy ich wyborem a złożeniem oświadczenia woli istotna jest większość pierwotna. Natomiast w przypadku wprowadzenia dekretem biskupa (jeśli przyjąć jego skuteczność jako ograniczenia reprezentacji) przesłanki uzyskania jego zgody na transakcje powyżej pewnej kwoty oświadczenie woli złożone po jego wydaniu w przypadku braku zgody będzie wadliwe.

Rozpatrując zakres zastosowania przepisów ustrojowych wyznaniowych osób prawnych i stosując powyższe reguły, należy konsekwentnie przyjmować następujące zasady:

1. Przepisy ustrojowe nigdy nie mogą posiadać mocy wstecznej, lecz znajdują zastosowanie wyłącznie do stanów prawnych zaistniałych po ich wejściu w życie.
2. Przesłankę istnienia organu reprezentacji należy oceniać według przepisów ustrojowych na chwilę składania oświadczenia woli.
3. Przesłankę ujawnienia nazwy i siedziby w ramach uzewnętrznienia działania za wyznaniową osobę prawną należy oceniać według nazwy i siedziby wiążącej w chwili uzewnętrznienia tego działania, natomiast ich moc wiążącą należy oceniać według przesłanek występujących w przepisach obowiązujących w chwili ustalania (zmiany) nazwy i siedziby.
4. Przesłankę działania organu reprezentacji (w szczególności co do zasad reprezentacji łącznej) należy oceniać według przepisów obowiązujących w chwili składania oświadczenia woli.
5. Przesłankę działania osób będących piastunami organu reprezentacji należy oceniać według stanu prawnego z chwili składania oświadczenia woli, przy czym przesłanki i skuteczność powołania lub odwołania należy oceniać według przepisów z chwili odpowiednio powołania lub odwołania.
6. Przesłankę istnienia ograniczeń umocowania należy oceniać według stanu prawnego z chwili składania oświadczenia woli, ale przesłanki tworzenia poszczególnych elementów woli wewnętrznej według stanu prawnego z chwili ich tworzenia.

W związku z powyższymi zasadami, wymagającymi ustalania przesłanek w konkretnym momencie, konieczne staje się określenie właściwych norm ustrojowych ze względu na ich obowiązywanie w czasie.

V.2.2.1. Rejestrowe osoby prawne

W przypadku osób prawnych wpisanych do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych normy ustrojowe zamieszczone są w ich statutach¹¹⁵⁹. W świetle art. 35 ust. 1 u.g.w.s.w. zmiany statutu kościoła lub innego związku wyznaniowego wpisanego do rejestru dokonuje się w trybie obowiązującym przy ich rejestrowaniu. Tryb ten stanowi postępowanie administracyjne wywołane złożeniem deklaracji wraz z wnioskiem o rejestrację wspólnoty religijnej (art. 30 *in fine* u.g.w.s.w.), a kończące się wy-

Podobnie będzie w przypadku zmiany aktem Konferencji Episkopatu Polski wysokości tzw. sumy niższej. Natomiast jeśli zmianie ulegnie np. większość, jaką jeden kolegialny organ osoby prawnej udziela zgody na dokonanie czynności prawnej już po wyrażeniu takiej zgody większością właściwą według poprzednich regulacji, ale przed złożeniem oświadczenia woli, to pozostanie to bez wpływu na ocenę skuteczności takiej czynności prawnej.

¹¹⁵⁹ Poniższe uwagi dotyczą również krajowych organizacji międzykościelnych (art. 38 zd. 1 u.g.w.s.w.).

daniem decyzji administracyjnej o wpisie do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych (art. 34 ust. 1 u.g.w.s.w.). Zastosowanie tego samego trybu oznacza, że w przypadku zmiany statutu należy złożyć wniosek o wydanie decyzji administracyjnej w przedmiocie zmiany statutu, przez co nowy statut zostanie „zarejestrowany”. Nie ma więc wątpliwości, że samo podjęcie przez właściwy organ decyzji o zmianie statutu jeszcze nie wywołuje jego zmiany¹¹⁶⁰. Potwierdzają to same statuty, przewidując wejście w życie nowego statutu po jego „zatwierdzeniu” przez organ rejestrowy¹¹⁶¹.

W kontekście odesłania zamieszczonego w art. 35 ust. 1 u.g.w.s.w. nie jest jednak jasne, z którą dokładnie chwilą nowa treść statutu nabiera mocy. W szczególności zaś należy rozstrzygnąć, czy miarodajną dla nabycia mocy przez nowy tekst statutu jest chwila wydania decyzji o zarejestrowaniu zmiany statutu, czy chwila wpisu tej zmiany do rejestru. Sformułowanie o stosowaniu trybu obowiązującego przy rejestracji wspólnoty religijnej problemu tego nie rozstrzyga, gdyż w ustawie nie uregulowano momentu rejestracji, lecz jedynie moment nabycia osobowości prawnej z chwilą wpisu do rejestru.

Ponieważ jedynym momentem procedury rejestracji wspólnoty religijnej wyraźnie wskazanym w u.g.w.s.w. jest właśnie chwila wpisu do rejestru, należy przyjąć moment faktycznego zamieszczenia wzmianki o nowej treści statutu jako miarodajną chwilę dla nabycia przez nią mocy prawnej, nie zaś przyjmowaną w niektórych statutach chwilę „zatwierdzenia” statutu przez organ rejestrowy¹¹⁶². Za takim rozwiązaniem przemawia również potrzeba ochrony dobrej wiary oraz interesów osób trzecich, gdyż umożliwia im ona pewne ustalenie właściwych ze względu na czas ich obowiązywania przepisów ustrojowych. Niekiedy też takie prawidłowe określenie czasu nabycia mocy przez nowy statut zawierają same statuty¹¹⁶³.

Interpretację tę wzmacnia treść rozporządzenia regulującego kwestie związane z prowadzeniem rejestru¹¹⁶⁴. Zgodnie z jego treścią odnotowuje się w przedmiotowym rejestrze daty wpisów do rejestru wspólnot religijnych oraz daty wpisów późniejszych zmian statutu (§ 5 ust. 1 pkt 2). Zatem w rejestrze zamieszcza się datę wpisu zmiany statutu, nie zaś moment wydania decyzji w przedmiocie jego zmiany czy datę podjęcia decyzji o zmianie statutu. Gdyby przyjąć inny moment niż chwila wpisu, powołany fragment rozporządzenia pozbawiony byłby znaczenia, gdyż z chwilą wpisu nie wiązałby się żaden skutek prawny. Przemawia za tym rozwiązaniem również instancyjność postępowania administracyjnego i brak natychmiastowej skuteczności decyzji administracyjnej w przedmiocie zmiany statutu.

¹¹⁶⁰ Por. P. Borecki, *Rejestracja...*, s. 31-32.

¹¹⁶¹ Zob. np. § 103 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 33 statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya; art. 32 statutu Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia”. Zob. też: § 55 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego.

¹¹⁶² Zob. np. § 56 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹¹⁶³ Zob. np. § 70 statutu Kościoła Bożego w Polsce; § 40 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego.

¹¹⁶⁴ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 1999 r. w sprawie rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych (Dz. U. z 1999 r., Nr 38, poz. 374).

Osobnym zagadnieniem jest kwestia ewentualnej mocy zarejestrowanej zmiany statutu, co do której jednak nigdy nie powzięto decyzji, np. wskutek uchybienia zasadom dotyczącym *quorum*. W świetle zasad dotyczących działania osób prawnych w takim przypadku nigdy nie została powzięta decyzja o zmianie statutu, a w konsekwencji nigdy ona nie nastąpiła, *ergo* obowiązywać będzie statut w wersji poprzedniej. Nawet zarejestrowanie tego faktu przez organ administracji i zamieszczenie odpowiedniego wpisu o zmianie statutu w rejestrze nie zmienia tego faktu, albowiem rejestr kościołów i innych związków wyznaniowych ma jedynie charakter informacyjny. Ustawodawca nie zamieścił w tym zakresie żadnych odpowiadających przepisom u.k.r.s. zasad ochrony osób trzecich, działających w zaufaniu do danych ujawnionych w rejestrze. Stan taki należy uznać za wysoce niezadowalający i należy postulować zmiany w kierunku rozwiązań przyjętych w odniesieniu do Krajowego Rejestru Sądowego. W obecnym stanie prawnym kontrahent wyznaniowej osoby prawnej zarejestrowanej wspólnoty religijnej nie ma realnych możliwości weryfikacji obowiązujących norm statutowych, albowiem wymaga to badania, poczynwszy od pierwszej wersji statutu i każdej kolejnej (gdyż zmiany mogły dotyczyć również procedur zmiany statutu), jak również spełnienia takich wymogów jak *quorum* i uzyskana większość (w przypadku organów kolegialnych), które są niemal niemożliwe do zweryfikowania wobec braku obowiązku notarialnego protokolowania posiedzeń organów tych osób prawnych. Z tej przyczyny szczególna odpowiedzialność spoczywa na organie rejestrowym, który powinien dołożyć wyjątkowej staranności w badaniu spełnienia statutowych przesłanek zmiany statutu przed jej wpisaniem do rejestru, gdyż w przypadku powstania szkody po stronie uczestników obrotu wskutek zarejestrowania zmiany statutu, do której jednak nie doszło, można rozważać odpowiedzialność odszkodowawczą Skarbu Państwa.

V.2.2.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną

W przypadku wspólnot religijnych, których sytuacja prawna jest uregulowana w drodze aktów indywidualnych, normy ustrojowe zamieszczone są przede wszystkim w tych aktach. W tym zakresie ustalenie właściwych przepisów regulujących organizację osób prawnych tych wspólnot religijnych nie nastręcza większych trudności i ogranicza się do badania promulgacji zgodnie z przepisami prawa polskiego, wejścia w życie oraz braku przepisów derogujących.

Abstrahując w tym miejscu od zasadności tego poglądu, należy jednak zwrócić uwagę na ewentualne regulowanie zagadnień ustrojowych przez przepisy prawa wewnętrznego przedmiotowych wspólnot religijnych. Jeśli przyjąć recepcję zamieszczonych w nich norm organizacyjnych, to badanie spełnienia przesłanek złożenia oświadczenia woli przez ich wyznaniowe osoby prawne będzie wymagać ustalenia miarodajnego stanu prawa wewnętrznego. W większości przypadków ustawy indywidualne nie przewidują żadnych warunków wejścia w życie norm prawa wewnętrznego.

nego. Wobec powyższego ustalenie jego stanu na dany moment wymaga ustalenia warunków i trybu zmiany prawa wewnętrznego zamieszczonych w samym prawie wewnętrznym. Stwarzać to może dodatkowe trudności dla uczestników obrotu, w szczególności w przypadku częstej zmiany prawa wewnętrznego. Trzeba jednak wskazać, że wspólnoty religijne, których status uregulowano w drodze ustaw indywidualnych, cechuje dłuższy okres funkcjonowania, liczebność struktur oraz związana z tym pewna stałość norm organizacyjnych. Z tego względu ryzyko przedstawienia np. antydatowanych uchwał zmieniających prawo wewnętrzne celem uniknięcia skutków niekorzystnej ekonomicznie transakcji ze względu na konsekwencje takiej zmiany dla wielu wyznaniowych osób prawnych należy ocenić jako niskie. Ryzyko takie jest większe natomiast w przypadku statutów wewnątrzkościelnych.

Szczególny problem występuje w przypadku wyznaniowych osób prawnych wspólnot religijnych o statusie regulowanym aktem indywidualnym pochodzącym z okresu międzywojennego. Regulacje te przewidywały¹¹⁶⁵ uznanie statutu tych wspólnot religijnych przez władze państwowe. W ich przypadku powstaje więc wątpliwość, czy wejście w życie nowego statutu czy zmiana dotychczasowego wymagają także takiego uznania. Za przyjęciem tego warunku przemawia, że ustawodawca państwowy wyraźnie pragnął zastrzec sobie kontrolę nad recypowanymi do państwowego porządku prawnego przepisami prawa wewnętrznego. Zakładając więc racjonalność ustawodawcy, nie zastrzegałby uznania statutu, skoro już następnego dnia organy wspólnoty religijnej mogłyby skutecznie go całkowicie zmienić bez jakiegokolwiek kontroli władz państwowych, co pozbawiałoby *raison d'être* wymóg państwowego uznania pierwotnego statutu. Przemawia to za odmową uznania mocy wiążącej jakichkolwiek zmian statutów nieuznanych przez władze państwowe. W przypadku przyjęcia, że nowy statut nie wymaga uznania, prowadzi to do konieczności uznania możliwości niemal całkowicie swobodnego (pod warunkiem niesprzeczności z ustawą) regulowania kwestii dotyczących reprezentacji przez przedmiotową wspólnotę religijną, automatycznie przejmowanych do krajowego porządku prawnego.

Uznaniu warunku w postaci konieczności uznania nie sprzeciwia się zasada autonomii i niezależności wspólnot religijnych. Wskazać należy, że wspólnota religijna może kształtować swój wewnętrzny ustroj co do zasady w sposób dowolny, nie oznacza to jednak prawa kształtowania w dowolny sposób ustroju jej wyznaniowych osób prawnych, które należy odróżniać od samej wspólnoty religijnej i jej jednostek organizacyjnych rozumianych realnie. Osoby prawne, w tym wyznaniowe osoby prawne, należą do sfery państwowej, a współdziałanie państwa w kształtowaniu ustroju wyznaniowych osób prawnych w przypadku niektórych wyznaniowych osób prawnych jest niezbędne. W szczególności statuty rejestrowych wyznaniowych osób prawnych nie nabierają mocy, zanim nie zostaną zarejestrowane przez organ administracji publicznej w postaci właściwego ministra¹¹⁶⁶.

¹¹⁶⁵ Zob. art. 1 ust. 1 *in fine* r.s.p.w.k.s.; art. 2 zd. 1 *in fine* u.s.p.m.z.r.; art. 2 zd. 1 *in fine* u.s.p.k.z.r.

¹¹⁶⁶ Przedstawioną interpretację wzmacnia to, że praktyka prawa, chociażby systemy informacji prawnej, uznaje obowiązywanie poprzednich statutów. Przykładowo można wskazać, iż System Infor-

V.3. Istnienie organu reprezentacji

Pierwszym elementem przesłanki działania w charakterze organu reprezentacji jest ustalenie istnienia takiego organu w strukturze organizacyjnej wyznaniowej osoby prawnej. Przyznanie prawa do reprezentacji powinno zostać jednoznacznie wyartykułowane w przepisach ustrojowych osoby prawnej, gdyż ma fundamentalne znaczenie dla jej działania i praktyki prawnej. Brak takiego wyraźnego przyznania omawianej kompetencji może prowadzić do poważnych wątpliwości co do tego, który organ jest organem reprezentacji, a w rezultacie do kwestionowania skuteczności złożonych oświadczeń woli i ostatecznie do orzeczeń uznających ich wadliwość. Niewskazanie w sposób precyzyjny i niebudzący wątpliwości organu reprezentacji najczęściej będzie powodować konieczność jego ustalania w drodze drobiazgowej wykładni przepisów ustrojowych konkretnej osoby prawnej. W pierwszej kolejności należałoby, stosując wykładnię gramatyczną, poszukiwać w owych przepisach zwrotów wskazujących na kompetencję do składania oświadczeń woli i w razie ich odnalezienia przemawiałoby to za uznaniem takiego uprawnienia po stronie danego organu. W praktyce jednak najbardziej pomocna okazuje się wykładnia funkcjonalna, w świetle której wskazanie organu reprezentacji ma na celu przede wszystkim umożliwienie sprawnego funkcjonowania w obrocie osoby prawnej¹¹⁶⁷.

Zasadniczo kompetencję tę ze względów prakseologicznych należałoby przyznawać wyłącznie jednemu organowi, co jest przypadkiem najczęściej spotykanym¹¹⁶⁸, i to w sposób stały, a więc nie pod warunkiem¹¹⁶⁹ czy z zastrzeżeniem terminu. Przyznanie tej kompetencji na wyłączność generalnie wyklucza możliwość konkurencji oświadczeń woli różnych organów reprezentacji tej samej osoby prawnej i związane z tym problemy. Natomiast przyznanie tego uprawnienia na stałe i bez dodatkowych zastrzeżeń eliminuje problemy związane z koniecznością określenia dokładnych ram czasowych przysługiwania takiej kompetencji.

Kompetencja do składania oświadczeń woli za osobę prawną musi być przyznana organowi, gdyż tylko działania organu mogą być uznane za działania osoby prawnej

macji Prawnej LEX jako akt obowiązujący nadal wskazuje rozporządzenie z 1928 r. uznające ówczesny statut Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego i ogłaszające ten statut jako obowiązujący w formie załącznika.

¹¹⁶⁷ Takim zabiegiem najczęściej jest wyprowadzanie kompetencji do składania oświadczeń woli za osobę prawną z kompetencji decyzyjnych (np. bieżącego zarządu osobą prawną) lub wykonawczych, w myśl zasady, że realizacja tego rodzaju kompetencji wymaga działania na zewnątrz osoby prawnej i dokonywania czynności prawnych. Niekiedy wręcz wyraźnie podkreśla się, że to właśnie organom zarządzającym powierzono reprezentację – zob. m.in. E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. i d e m, s. 92, teza 5 *in corpore*.

¹¹⁶⁸ S. D m o w s k i [w:] s. D m o w s k i, s. R u d n i c k i, *Komentarz...*, s. 163, teza 2.

¹¹⁶⁹ Należy w tym miejscu wskazać, że takie warunki nie stanowiłyby ograniczeń umocowania w rozumieniu art. 38 § 1 k.c., a to z tej przyczyny, że takie warunki nie dotyczą prawa do złożenia konkretnego oświadczenia woli, ale w ogóle bycia organem, który może składać jakiekolwiek oświadczenia woli za osobę prawną. W przypadku braku spełnienia takich warunków nie mielibyśmy do czynienia z przekroczeniem granic umocowania, lecz z działaniem organu niebędącego organem reprezentacji.

(art. 38 k.c.). Organem jest wyróżniona w przepisach ustrojowych podstruktura obdarzona określonymi kompetencjami, nie zaś osoby fizyczne, które są jedynie piastunami organu i wykonują kompetencje przysługujące organowi¹¹⁷⁰.

Podsumowując, przepisy wyznaczające ustrój wyznaniowych osób prawnych powinny w sposób niebudzący wątpliwości przyznawać uprawnienie do składania oświadczeń woli, na stałe i bez jakichkolwiek zastrzeżeń, jak również mieć na uwadze, że kompetencja ta zostaje przyznana trwałemu elementowi formalnie rozumianej struktury organizacyjnej, a nie konkretnym osobom fizycznym.

V.3.1. Rejestrowe osoby prawne

V.3.1.1. Struktura organizacyjna

V.3.1.1.1. Swoboda statutowa

U.g.w.s.w. pozostawiła kwestie struktury organizacyjnej osób prawnych wspólnot religijnych działających w wyznaniowej formie prawnej nią przewidzianej do całkowicie swobodnego uregulowania przez same wspólnoty religijne, choć zazwyczaj nie jest dopuszczalne swobodne kształtowanie organów osoby prawnej¹¹⁷¹. Wskazana ustawa nie zawiera żadnych przepisów, które wyznaczałyby struktury organizacyjne wyznaniowych osób prawnych tworzonych na jej podstawie, co stanowi wyjątek od metody stosowanej w ustawach normujących powszechnie dostępne formy osobowości prawnej¹¹⁷². W szczególności przedmiotowa ustawa nie wprowadza nawet regulacji minimalnej poprzez umieszczenie w strukturze osób prawnych tworzonych na jej podstawie jednego obligatoryjnego organu (przy pozostawieniu możliwości

¹¹⁷⁰ A. Klein, *Charakter prawny organów osób prawnych*, [w:] *Rozprawy z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego*, red. J. Błeszyński, J. Rajski, Warszawa 1985, s. 122-123. Nieco odmiennie – J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1145-1146. Przeciwno utożsamianiu organu i piastuna organu przemawia przede wszystkim to, że z chwilą śmierci piastuna organ nie przestaje istnieć, a jedynie jest nieobsadzony. W przypadku ich utożsamienia konsekwencją takiej śmierci byłoby to, że mielibyśmy po obsadzeniu organu do czynienia z nowym organem o identycznej nazwie, kompetencjach, zasadach powoływania itd., jednak różnym od poprzedniego i to bez zmiany statutu, co trudno zaakceptować.

¹¹⁷¹ *Kodeks...*, t. I, red. J. Winiarz, s. 55.

¹¹⁷² Większość ustaw regulujących formy osobowości prawnej ściśle wyznacza strukturę organów, nie pozwalając na jej zmiany czy uzupełnianie strukturami nieprzewidzianymi ustawą, rzadko pozostawiając jedynie pewien zakres swobody polegającej na wyborze jednej z opcji struktury organizacyjnej przewidzianej ustawą czy dodanie do struktury organizacyjnej organów o mniej istotnych kompetencjach. Zob. m.in. w odniesieniu do spółki z o.o. (art. 201, 213 i 227 k.s.h.), spółki akcyjnej (art. 368, 381 i 393 k.s.h.), fundacji (art. 5 ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach, t. jedn. Dz. U. z 2018 r., poz. 1491, u.f.), spółdzielni (art. 35 § 1 u.p.sp.). Najbardziej konstrukcyjnie zbliżony do wyznaniowych osób prawnych tworzonych w oparciu o u.g.w.s.w. model osoby prawnej – stowarzyszenia (art. 11 u.pr.stow.) – przewiduje istnienie zarządu, walnego zebrania członków oraz organu kontroli wewnętrznej. Por. P. Suski, *op. cit.*, s. 182.

kształtowania organów pozostałych)¹¹⁷³, co teoretycznie pozwoliłoby stosować analogiczne domniemanie przysługiwania kompetencji do reprezentacji, jak w przypadku organów przewidzianych ustawami indywidualnymi osób prawnych o jednoorgánowej strukturze, milczących w kwestii kompetencji do składania oświadczeń woli.

Konsekwencją pominięcia w regulacjach u.g.w.s.w. struktury organizacyjnej osób prawnych tworzonych na jej podstawie jest także nieuregulowanie przez nią kwestii kompetencji jakichkolwiek organów¹¹⁷⁴. W szczególności brak jest spotykanego w innych ustawach regulujących najpowszechniejsze formy prywatnej osobowości prawnej wyznaczenia organu uprawnionego do reprezentacji¹¹⁷⁵, choć ustawa wyznaniowa wyraźnie zakłada jego istnienie¹¹⁷⁶.

W rezultacie wspólnoty religijne mają pełną dowolność w ukształtowaniu struktury organów ich wyznaniowych osób prawnych oraz wybór, któremu z nich przyznać kompetencję do składania oświadczeń woli, dzięki czemu mogą odwzorować w tej strukturze własne samorozumienie¹¹⁷⁷. Ustawodawca nie tylko nie poprzestał na pozostawieniu uregulowania kwestii dotyczących reprezentacji w statucie, lecz – w odróżnieniu od innych ustaw regulujących formy osobowości prawnej – wyraźnie przyznał wspólnotom religijnym prawo do określania w drodze statutowej organów i kompetencji wyznaniowych osób prawnych (art. 28 ust. 2 u.g.w.s.w.). Rozwiązanie polegające na pozostawieniu kwestii wewnętrznego ustroju całkowicie autonomii statutowej należy uznać za wyraz niezwykle przyjaznej polityki państwa polskiego w stosunku do wspólnot religijnych, którym w ten sposób umożliwiono ukształtowanie tegoż ustroju zgodnie z jej samorozumieniem¹¹⁷⁸.

Podsumowując, w przypadku wyznaniowych osób prawnych działających w oparciu o u.g.w.s.w. możliwe jest teoretycznie niemal każde rozwiązanie w zakresie wskazania organu reprezentacji, aczkolwiek musi znaleźć się ono w przepisach statutowych. W szczególności nic nie stoi na przeszkodzie, by prawo reprezentacji przysługiwało

¹¹⁷³ Metodę taką zastosowano przykładowo w przypadku fundacji (art. 5 ust. 1 u.f.).

¹¹⁷⁴ W nielicznych przypadkach u.g.w.s.w. zawiera pewne obowiązki bliżej nieokreślonych kierowniczych organów wykonawczych (zob. m.in. art. 14 ust. 2) oraz organów uprawnionych do „reprezentowania na zewnątrz i zaciągania zobowiązań majątkowych” (art. 36 ust. 4). Ustawa w tym zakresie nie wyznacza struktury organizacyjnej, gdyż odwołuje się za pomocą pewnych cech do elementów struktury organizacyjnej wyznaczonych statutami, co samo w sobie nie wyznacza struktury organów.

¹¹⁷⁵ Zob. art. 201 § 1 *in fine* k.s.h.; art. 368 § 1 *in fine* k.s.h.; art. 48 § 1 *in fine* u.p.sp. Wyraźne wskazanie organu reprezentacji wprowadzają także ustawy przewidujące największe możliwości swobodnego regulowania kompetencji organów, tak jest chociażby w przypadku fundacji (art. 10 *in fine* u.f.). W przypadku stowarzyszeń, choć wyraźnie przewidziano organ o nazwie „zarząd” (art. 11 ust. 3 u.pr.stow.), to w przeciwieństwie do wcześniej wymienionych u.pr.stow. nie przyznała mu wyraźnie kompetencji do składania oświadczeń woli, pozostawiając określenie właściwie wszystkich kompetencji w statucie (zob. też: art. 10 ust. 1 pkt 5 u.pr.stow.).

¹¹⁷⁶ Zob. zwłaszcza: art. 36 ust. 4 u.g.w.s.w.

¹¹⁷⁷ Por. P. Borecki, *Rejestracja...*, s. 23.

¹¹⁷⁸ Zob. szerzej: M. Strzała, *Wybrane uregulowania prawne Trzeciej Rzeczypospolitej dotyczące osobowości prawnej Kościołów i związków wyznaniowych jako przykład przyjaznej polityki wyznaniowej*, [w:] *Polityka wyznaniowa a prawo III Rzeczypospolitej*, red. M. Skwarzyński, P. Steczkowski, Lublin 2016, s. 265 i n.

więcej niż jednemu organowi bądź by przysługiwało ono organowi innemu niż organ określony jako „zarząd” (w razie przewidzenia takiego w strukturze osoby prawnej). Hipotetycznie nie jest też wykluczone, choć można mieć wątpliwości co do zgodności z cywilnoprawną konstrukcją osoby prawnej, przyznanie kompetencji do składania oświadczeń woli pod warunkiem czy z zastrzeżeniem terminu, co nie powinno być utożsamiane z kwestią ograniczenia reprezentacji, gdyż w omawianym przypadku dotyczą one samego faktu bycia organem reprezentacji, a nie granic udzielonego mu umocowania¹¹⁷⁹.

V.3.1.1.2. Zasady kształtowania struktury organizacyjnej

Kompetencja do reprezentacji może być przyznana wyłącznie organowi, gdyż osoba prawna działa jedynie przez swoje organy (art. 38 k.c.). Ustalenie więc organu reprezentacji musi się rozpocząć od zbadania struktury organizacyjnej wyznaniowych osób prawnych wpisanych do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych. Zgodnie z art. 28 ust. 2 *in medio* u.g.w.s.w. (zob. też art. 35 k.c.) struktura organizacyjna wyznaniowych osób prawnych określona zostaje statutem. Oznacza to, że katalog organów może wynikać jedynie ze statutu, a zatem statut musi jednoznacznie określać strukturę organizacyjną. W szczególności statut nie może regulować jedynie sposobu ukształtowania struktury organów, lecz musi ją w sposób jednoznaczny określać. Innymi słowy, ustalenie struktury organów musi bezpośrednio wynikać z postanowień statutu, a zmiana struktury organów będzie zawsze wymagać zmiany statutu.

Analiza statutów związków wyznaniowych wpisanych do rejestru prowadzi do wniosku, że wyżej wskazane zasady nie zawsze są przestrzegane. W unormowaniach statutowych można spotkać postanowienia o automatycznej zmianie struktury organów¹¹⁸⁰, organach hipotetycznych¹¹⁸¹, organach opisanych alternatywnie¹¹⁸², organach powoływanych jedynie w razie potrzeby¹¹⁸³, organach „nadzwyczajnych”¹¹⁸⁴ czy dodatkowych¹¹⁸⁵. Rozwiązania takie są niezgodne z regulacjami u.g.w.s.w. i k.c. Ponie-

¹¹⁷⁹ Dobry przykład stanowi tutaj przyznanie kompetencji do reprezentacji dwóm różnym organom naprzemiennie w zależności od jakiejś okoliczności zewnętrznej (np. przez pierwsze pół roku organem reprezentacji jest organ A, przez pozostałą część roku organ B, a zmiany następują 1 stycznia oraz 1 lipca). Wówczas nie sposób mówić o przekroczeniu granic umocowania przez A po 1 lipca, gdyż w tym okresie w ogóle nie jest organem reprezentacji, a tym samym nie może przekroczyć granic umocowania takiego organu. Warto też dodać w tym miejscu, że przykład powyższy staje się mniej paradoksalny, jeśli wraz z przejściem uprawnienia do składania oświadczeń woli następowałaby również, przeciwnie skierowana, zmiana organu kontroli wewnętrznej.

¹¹⁸⁰ Zob. np. § 15 ust. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”; art. 8 ust. 2 pkt 2 lit. a i b statutu Zrzeszenia Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹¹⁸¹ Zob. np. art. 19 ust. 1 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce.

¹¹⁸² Zob. np. art. 20 pkt 1 i 4 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹¹⁸³ Zob. np. § 16 pkt 2 statutu Medytacyjnego Stowarzyszenia Najwyższej Mistrzyni Czing Hai.

¹¹⁸⁴ Zob. np. § 10 ust. 3 statutu Instytutu Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”.

¹¹⁸⁵ Zob. np. § 40 ust. 1 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Zielonoświątkowej; § 20 ust. 1 statutu Związku Badaczy Biblii; art. 28 statutu „Kanzeon” Związku Buddyjskiego.

waż zaś zmiana organów musi wynikać ze zmiany statutu, istnienie organów, które wyraźnie nie zostały pierwotnie włączone do struktury organizacyjnej, może budzić wątpliwości, a decyzje przez nie podjęte mogą być kwestionowane.

Zgodnie ze wskazaną wyżej definicją organ to element normatywnie opisanej struktury organizacyjnej. Tymczasem w statutach można spotkać regulacje zupełnie niezgodne z pojmowaniem organu. Przykładowo zgodnie ze statutem Kościoła Remonstrantów Polskich jego „terenowymi organami” są Zgromadzenia Członków Kościoła, które *ex definitione* stanowią „luźno zorganizowane, pozbawione podziału hierarchicznego grupy członków Kościoła” (§ 15 ust. 1). Zatem istnieje wielość organów o tej samej nazwie, która w żaden sposób nie jest zorganizowana, a ponadto zostaje utożsamiona z grupą członków Kościoła.

Także z definicji organu wynika, iż należy go odróżniać od jego piastuna. Tymczasem niektóre statuty traktują organy jako poszczególne osoby fizyczne. Przykładowo statut Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej przewiduje, iż organami zboru są pastor lub osoba upoważniona przez niego bądź przez radę zboru (§ 7 ust. 2). Z cytowanego fragmentu statutu nie sposób ustalić struktury organów zboru i trzeba bądź uznać, że struktura ta jest zmienna, bądź iż prawodawca statutowy miał na myśli piastuna organu. W obu przypadkach rozwiązanie takie jest wadliwe. W skrajnym przypadku sąd mógłby uznać, że z uwagi na niedopuszczalne alternatywne, uniemożliwiające ustalenie organów sformułowanie powołanego postanowienia statutu zborów w ogóle nie posiada organów, a tym samym nigdy nie złożył żadnego oświadczenia woli, a zatem i co do zasady nie posiada żadnego majątku.

Nawet jednak w przypadkach, w których prawidłowo uregulowano organy jako kompleks uprawnień powiązanych z normatywnie wyodrębnioną strukturą, zdarzają się błędy wynikające z techniki sporządzania statutów. Występują postanowienia o organach związku wyznaniowego „jako osoby prawnej”¹¹⁸⁶, co zdaje się sugerować, że istnieją jeszcze organy związku wyznaniowego niewystępujące w charakterze osoby prawnej¹¹⁸⁷. W innych statutach można napotkać sformułowania „organ statutowy”¹¹⁸⁸, „organ prawny”¹¹⁸⁹ czy „organy naczelne”¹¹⁹⁰, co również wskazuje na możliwość istnienia organów „pozastatutowych”, innych niż prawne czy innych niż naczelne (choć w tym ostatnim przypadku w statutach brak było jakichkolwiek innych organów), podczas gdy zgodnie z uwagami poczynionymi wyżej wyłącznie statut może określać organy, a zarazem zawsze są to organy prawne, gdyż są one wyznaczo-

¹¹⁸⁶ Zob. np. § 8 ust. 2 statutu Społeczności Chrześcijańskiej „Miejsce Odnowienia”.

¹¹⁸⁷ Stanowi to jeszcze jeden argument na rzecz tezy o konieczności odróżniania wyznaniowych osób prawnych będących podmiotami formalnymi od odpowiadających im wspólnot religijnych. Wówczas nie byłoby potrzeby rozróżniania organów wspólnoty religijnej (związku wyznaniowego) jako osoby prawnej i jako bytu socjologicznego, albowiem statut składany w ramach rejestracji dotyczy wyłącznie tej pierwszej.

¹¹⁸⁸ Zob. np. § 4a statutu Zboru Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim.

¹¹⁸⁹ *Ibidem*; § 5 statutu Zboru Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim. Zob. też: art. 14 statutu Rady Zborów Ewangelicznych; art. 14 statutu Polskiej Unii Buddyjskiej.

¹¹⁹⁰ Zob. np. § 18 statutu Nowoapostolskiego Kościoła w Polsce; art. 22 statutu Kościoła Zjednoczeniowego.

ne przez prawo (statutowe) i prawo z ich wyznaczeniem wiąże skutki prawne, np. odpowiedzialność odszkodowawczą (zob. art. 416 k.c.). Wreszcie organy mogą być tylko osoby prawnej, a zatem błędne jest sformułowanie o organie innego organu¹¹⁹¹.

Podsumowując, statuty powinny zawierać jeden enumeratywny katalog organów rozumianych jako elementy struktury organizacyjnej z powiązanymi z nimi kompetencjami. Katalog ten powinien być jednoznaczny i stały. Możliwość modyfikacji struktury organizacyjnej (innej niż w drodze zmiany statutu) nie powinna być przewidywana w statutach, gdyż naraża to interesy nie tylko kontrahentów wyznaniowej osoby prawnej, ale przede wszystkim jej samej, gdyż może prowadzić do podważenia korzystnych dla niej czynności prawnych.

V.3.1.1.3. Sposób wskazania struktury organizacyjnej

Kodeks cywilny w zakresie struktury wewnętrznej osób prawnych stosunkowo konsekwentnie stanowi o organach (art. 38-39, 416 k.c.). Przepisy u.g.w.s.w., odnosząc się do organizacji wyznaniowych osób prawnych, nie są już tak koherentne. W rozdziale poświęconym uprawnieniom wspólnot religijnych posługuje się ona terminem „organy” (art. 28 ust. 2 *in medio*), podobnie też w części dotyczącej obligatoryjnych elementów statutu w zakresie osób prawnych (art. 32 ust. 2 pkt 4 *in principio*; art. 32 ust. 3 *in medio*). W tej ostatniej jednak części ustawy wyznaniowej można odnaleźć również inne zwroty, które zdają się wskazywać także na organy, choć posługują się terminem „władze” (art. 32 ust. 2 pkt 2). Terminem tym na oznaczenie organów posługuje się również zbliżona u.pr.stow. (art. 10 ust. 1 pkt 5). Pozwala to utożsamiać „władze” z „organami”, choć używanie tego pierwszego terminu wskazuje na decyzyjny aspekt organów i ich władczy charakter, podczas gdy kompetencje niektórych organów, zwłaszcza kontrolnych, nie spełniają tych cech. Z tego względu bardziej pożądane jest posługiwanie się powszechnym w cywilistyce terminem „organ”.

Konsekwencją wyżej wspomnianego różnego sposobu nazywania elementów struktury wewnętrznej wyznaniowych osób prawnych jest niejednolite ich stosowanie w statutach zarejestrowanych wspólnot religijnych. Analiza statutów prowadzi do wniosku, iż stosunkowo często stosowany jest termin „władze”, zwłaszcza w przypadku wspólnot religijnych zarejestrowanych w pierwszych latach obowiązywania u.g.w.s.w. Należy upatrywać źródeł stosowania tej terminologii w przeniesieniu do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych wspólnot religijnych działających w formie stowarzyszeń, w przypadku których używanie tego nazewnictwa było uzasadnione posługiwaniem się nim przez prawo stowarzyszeniowe, a następnie wzorowaniem się na ich statutach przez twórców statutów później rejestrowanych wspólnot religijnych. Nie można również zapominać o przyzwyczajeniach prawników opracowujących statuty związków wyznaniowych, ich przygotowywaniu przez pryzmat doświadczeń ze statutami stowarzyszeń jako najbardziej zbliżonej formy osobowości prawnej oraz dostępnych wzorach statutów tych ostatnich. Podsumowując, należy traktować „wła-

¹¹⁹¹ Zob. np. § 22 ust. 1 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Zielonoświątkowej.

dze” na równi z organami wyznaniowej osoby prawnej, tym bardziej że w świetle niektórych statutów następuje wyraźne utożsamienie władz z organami¹¹⁹².

V.3.1.1.4. Charakterystyka postanowień statutowych

W zakresie katalogu organów związków wyznaniowych postanowienia statutów nie są jednolite (zob. aneks nr 3). W większości z nich zastosowano technikę wyliczenia organów, którą należy uznać za najbardziej przejrzystą i postulować jej powszechne stosowanie. W niektórych przypadkach organy nie zostały wyliczone w jednym miejscu statutu, lecz ich katalog należy rekonstruować w oparciu o odrębne postanowienia statutu. Szczególnie kłopotliwe w tym ostatnim przypadku są statuty, które w ogóle elementów struktury organizacyjnej nie nazywają „organami” lub „władzami”, lecz taki ich charakter trzeba rekonstruować w oparciu o postanowienia statutu przyznające kompetencje. Często nie pozwala to na jednoznaczne ustalenie struktury organów wobec spotykanego w statutach przyznawania kompetencji członkom organów, co powoduje wątpliwość, czy dana funkcja jest tylko elementem struktury innego organu, czy samodzielnym organem. Stosunkowo najbardziej rozpowszechniony jest system odpowiadający modelowi trzech organów – stanowiącego, wykonawczego i kontrolnego. Ponownie źródeł tego rozwiązania można upatrywać w zastosowaniu struktury znanej prawu o stowarzyszeniach, należy także jednak wskazać na praktyczność tego rozwiązania. Pozostałe zastosowane modele struktury organów stanowią całą mozaikę rozwiązań, niepoddającą się łatwej klasyfikacji.

Struktura wewnętrzna jednostek organizacyjnych związków wyznaniowych posiadających własną osobowość prawną również nie jest jednolita (zob. aneks nr 4¹¹⁹³). Zasadniczo można jednak zauważyć w tym zakresie dwie tendencje. W znacznej liczbie statutów, szczególnie tych opartych na wyżej opisanym modelu trzech organów (stanowiącego, zarządzającego i kontrolnego), w przypadku jednostek organizacyjnych obdarzonych własną osobowością prawną powielona zostaje struktura wewnętrzna związku wyznaniowego. Drugim zjawiskiem, które można zaobserwować, analizując statuty zarejestrowanych wspólnot religijnych, jest upraszczanie struktur wewnętrznych jednostek organizacyjnych względem modelu zastosowanego w przypadku związku wyznaniowego, w szczególności istotnemu zwiększeniu ulega liczba osób prawnych o strukturze jednoorganowej¹¹⁹⁴.

V.3.1.2. Kompetencja do reprezentacji

U.g.w.s.w. nie wskazuje *expressis verbis* na konieczność wskazania organu uprawnionego do składania oświadczeń woli za wyznaniowe osoby prawne. W szczególności w wymogach dotyczących statutu nie zobowiązuje do określenia „organu reprezen-

¹¹⁹² Zob. np. nagłówek rozdziału IV statutu Wspólnoty Dżogczen w Polsce.

¹¹⁹³ Obejmuje on także te postanowienia, które dotyczą struktury wewnętrznej jednostek organizacyjnych, co do których zachodzą wątpliwości, czy w świetle statutu mają one osobowość prawną.

¹¹⁹⁴ Postanowienia w przedmiocie struktury organizacyjnej krajowych organizacji międzykościelnych przedstawiono w aneksie nr 5.

tacji”. Wskazana ustawa przewiduje natomiast obowiązek unormowania „sposobu reprezentowania na zewnątrz oraz zaciągania zobowiązań majątkowych”, a także „zakresu kompetencji” organów (art. 32 ust. 2 pkt 7; art. 32 ust. 3). Rozwiązanie takie należy ocenić negatywnie, gdyż co do zasady ogranicza się ono do kwestii sposobu reprezentowania, które nie jest tożsame z kompetencją do reprezentacji¹¹⁹⁵, zaś zakres kompetencji, zamieszczony w kontekście „trybu podejmowania decyzji”, wskazuje na kompetencje decyzyjne, nie zaś na kompetencję do reprezentacji. Przedmiotowe postanowienia u.g.w.s.w. stanowią niemal wierny odpowiednik wymogów art. 10 ust. 1 pkt 5 i 6 u.pr.stow., z tym że na jej gruncie wskazany został organ w postaci zarządu, któremu jednoznacznie przypisuje się kompetencję do reprezentacji, a zatem jedyne, co pozostaje, to określenie sposobu reprezentacji. W tym stanie rzeczy należy przyjąć, że u.g.w.s.w. zawiera *implicite* obowiązek określenia organu reprezentacji, tym bardziej że jego wskazanie jest niezbędne w praktyce obrotu prawnego.

V.3.1.2.1. Ustawowe pojęcie reprezentacji

Na gruncie u.g.w.s.w. termin „reprezentacja” należy rozumieć jako działanie za osobę prawną, w szczególności składanie za nią oświadczeń woli, ale także odbieranie oświadczeń woli czy dokonywanie za nią czynności faktycznych, z którymi związane będą skutki prawne. Innymi słowy, przez reprezentację należy rozumieć działanie osób fizycznych, które w ramach polskiego systemu prawnego będzie uznawane za działanie samej osoby prawnej. W tym kontekście należy interpretować sformułowanie u.g.w.s.w. o „sposobie reprezentacji na zewnątrz oraz zaciągania zobowiązań majątkowych” (art. 32 ust. 2 pkt 7; art. 32 ust. 3). Zatem zaciąganie zobowiązań majątkowych stanowi przykład reprezentacji na zewnątrz, a nie osobną kategorię kompetencji. Nie można zatem rozróżniać reprezentacji na zewnątrz i zaciągania zobowiązań majątkowych jako dwóch odrębnych uprawnień, gdyż to ostatnie stanowi jedynie egzemplifikację tego pierwszego. Argumentów normatywnych dla tej interpretacji można poszukiwać bezpośrednio w sformułowaniu o konieczności określenia „sposobu reprezentowania na zewnątrz oraz zaciągania zobowiązań majątkowych”. Wyrażenie bowiem u.g.w.s.w. stanowi o jednym sposobie, nie zaś o regulowaniu przez statut „sposobów reprezentowania na zewnątrz oraz zaciągania zobowiązań majątkowych”. Argument ten osłabia jednak poważnie to, że w pozostałych przypadkach wskazana ustawa używa terminu „sposób” w liczbie pojedynczej, także w tych przypadkach, w których wymaga uregulowania kilku kwestii (zob. art. 32 ust. 2 pkt 8 i 9 oraz art. 32 ust. 3 u.g.w.s.w.). W praktyce sprawę rozstrzyga to, iż prezentowane wyżej rozumienie jest powszechnie przyjmowane w nauce prawa cywilnego. Także na gruncie bliźniaczej pod wieloma względami u.pr.stow., która zawiera analogiczny zwrot („sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych”), zaciąganie zobowiązań majątkowych rozumie się jako przykład reprezentowania osoby prawnej na zewnątrz.

¹¹⁹⁵ Zob. niżej w podrozdziale V.5.

Wobec powyższego zwrot zamieszczony w u.g.w.s.w., który dotyczy sposobu zaciągania zobowiązań, należy interpretować jako *superfluum*, który może mieć jedynie to znaczenie, iż wskazuje twórcom norm statutowych, że przez regulowanie sposobu reprezentacji normują również sposób zaciągania zobowiązań. Warto w tym miejscu podkreślić, że ani zwrot „sposób reprezentowania”, ani sformułowanie „sposób zaciągania zobowiązań majątkowych” nie dotyczą kompetencji o charakterze decyzyjnym. Zwłaszcza termin „zaciąganie zobowiązań majątkowych” dotyczy wyłącznie aktu zaciągania zobowiązania, nie zaś uprawnienia do podejmowania decyzji o złożeniu tego rodzaju oświadczenia woli.

V.3.1.2.2. Zasady regulowania kompetencji do reprezentacji

W kontekście powyższych uwag można sformułować zasady, według których powinny być sporządzane przepisy statutów związków wyznaniowych dotyczące kompetencji do reprezentacji. Obecnie postanowienia statutów związków wyznaniowych (zob. aneksy nr 6-7) i krajowych organizacji międzykościelnych (zob. aneks nr 8) regulujące posiadanie uprawnienia do reprezentacji niejednokrotnie wywołują wątpliwości co do ich poprawności¹¹⁹⁶.

V.3.1.2.2.1. Wyraźne przyznanie

W pierwszej kolejności kompetencja do reprezentacji powinna zostać przyznana w sposób wyraźny. Najlepszym rozwiązaniem w tym zakresie wydaje się zwrot: „organem reprezentacji jest: [nazwa organu]” bądź przyznanie tej kompetencji w ramach ich wyliczenia, np. „Do kompetencji [nazwa organu] należy: [wśród innych] reprezentowanie [określenie osoby prawnej] na zewnątrz”. W przypadku braku wyraźnego wskazania organu reprezentacji kompetencję do reprezentacji można próbować wyinterpretować z określenia sposobu reprezentacji¹¹⁹⁷. Posłużyć się można w tym zakresie zasadą, iż sposób reprezentacji obejmujący członków danego organu wskazuje, że organ ten jest organem reprezentacji. Problematyczne jest jednak zastosowanie tej reguły w przypadku, gdy w skład organu wchodzi piastun innego organu jednoosobowego, wówczas pojawia się wątpliwość (zwłaszcza jeśli sposób reprezentacji obejmuje wyłącznie tego piastuna), czy organem reprezentacji jest organ kolegialny, czy organ jednoosobowy¹¹⁹⁸.

¹¹⁹⁶ W aneksach przedstawiono postanowienia statutów normujące wprost kompetencje do reprezentacji, jak też postanowienia dotyczące pośrednio kompetencji do reprezentacji.

¹¹⁹⁷ Zob. np. art. 11 statutu Kościoła Nowego Przymierza w Lublinie; art. 12 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Pojednanie”; § 19 ust. 3 zd. 1 i 2 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”.

¹¹⁹⁸ Zob. np. § 26 ust. 1 i 3 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Duchu Prawdy i Pokoju; art. 17 pkt 1 i 2 oraz art. 19 ust. 16 statutu Zboru Ewangelicznego „Agape” w Poznaniu; § 29 zd. 2 i 3 oraz § 34 pkt 5 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Werkkowicach; § 8-9, § 14 pkt 1, § 28 ust. 2 pkt 3 i 5 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 11 ust. 1, art. 12 ust. 1 i 2 statutu Zboru Ewangelicznego *Betel* w Warszawie; § 12 ust. 9 i 10 statutu Rodzimego Kościoła Polski; § 23 ust. statutu Misji Buddyjskiej – Trzy Schronienia w Polsce; § 20 ust. 2, § 25 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Warszawie; art. 16 oraz art. 17 ust. 1 i 2 statutu Chrześcijańskiego Centrum „Pan

W przypadku niektórych statutów jednak w ogóle nie jest możliwe ustalenie organu reprezentacji, gdyż nie podają one ani organu reprezentacji, ani sposobu reprezentacji. Przykładem takiego statutu jest statut Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary”, który wyraźnie przewiduje osobowość jednostki organizacyjnej – Agencji Telewizyjnej „Wszystko Jest Możliwe” (§ 11 pkt 4), jej trzyorganową strukturę organizacyjną (§ 12 ust. 4), pomija jednak zupełnie kwestie związane z reprezentacją. W tym zakresie jedynym rozwiązaniem jest domniemanie kompetencji do reprezentacji z kompetencji decyzyjnych organów, zwłaszcza dyrektora (§ 32a ust. 7). Jest to jednak rozwiązanie wysoce niesatysfakcjonujące, zwłaszcza w kontekście zasad nie-domniemywania kompetencji oraz posiadania przez organ wyłącznie kompetencji przyznanych w sposób wyraźny¹¹⁹⁹.

Niezależnie od innych aspektów, równie niedopuszczalna jest regulacja, która nie pozwala na ustalenie bezpośrednio w oparciu o statut przysługiwania kompetencji do reprezentacji. W szczególności mowa tu o udzielaniu kompetencji do reprezentacji w drodze upoważnienia¹²⁰⁰, a więc prawa do składania oświadczeń woli jako takich (reprezentacji ogólnej), które należy odróżnić od prawa do złożenia konkretnego oświadczenia woli, wymagającego podjęcia decyzji, które może przybierać formę „upoważnienia” (reprezentacja szczególna).

V.3.1.2.2.2. Bezpośrednie przyznanie

Kompetencja do reprezentacji musi wynikać ze statutu związku wyznaniowego, a ewentualne zmiany w tym zakresie wymagają zmiany statutu. Zarazem oznacza to, że nie jest możliwe jej przenoszenie przez organ reprezentacji lub upoważnianie do jego wykonywania. Statuty związków wyznaniowych przewidują jednak możliwość przenoszenia przez organy swoich kompetencji lub upoważniania do ich wykonywania, w tym kompetencji do reprezentacji¹²⁰¹. Ponieważ kompetencję organu może regulować wyłącznie statut, jej przyznanie w drodze aktu organu, nawet jeśli przewidziane przez statut, np. w postaci przeniesienia kompetencji czy upoważnienia do jej wykonywania, może zostać uznane za nieskuteczne, a złożone przez takie podmioty

Jest Sztandarem” – Kościoła w Tarnowie; art. 12 ust. 3, art. 14 ust. 1-3 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach; § 7 ust. 2 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego. Zob. też niżej podrozdział V.3.1.2.2.5.

¹¹⁹⁹ Innym przykładem braku wskazania w sposób wyraźny organu reprezentacji jest statut Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt, który odnośnie do gmin wyznaniowych nie wskazuje *expressis verbis* organu uprawnionego do składania oświadczeń woli za wyznaniową osobę prawną. Ze struktury jednoorganowej tego rodzaju osób prawnych można wnosić natomiast, że organ ten jest organem reprezentacji.

¹²⁰⁰ Zob. np. § 35 ust. 5 statutu Kościoła Bożego w Chrystusie; § 19 ust. 3 zd. 1 i 2 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; § 34 pkt 5 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Werbkowicach. Zob. też: § 35 Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus jest Panem”.

¹²⁰¹ Zob. np. § 16 ust. 2 statutu Kościoła Bożego w Chrystusie; art. 18 ust. 3 pkt 4 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce; art. 17 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościoła w Tarnowie; art. 14 ust. 2 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach.

oświadczenia za wadliwe. Takie podmioty mogą działać za wyznaniową osobę prawną jedynie w charakterze pełnomocnika.

Osobnym zagadnieniem jest przyznanie kompetencji do reprezentacji warunkowo. U.g.w.s.w. nie zakazuje wprost takiej regulacji, jednak z jej przepisów można wywnioskować, że skoro statut ma określać organ reprezentacji, to musi on przewidywać zawsze istnienie choćby jednego organu uprawnionego do składania oświadczeń woli. W rezultacie najczęściej problem warunkowej kompetencji do reprezentacji będzie dotyczyć sytuacji powstania dodatkowego uprawnienia do składania oświadczeń woli przez inny organ wyznaniowej osoby prawnej. Teoretycznie takie rozwiązanie jest możliwe, jednak taka kompetencja musi bezpośrednio wynikać ze statutu, a ziszczenie się warunku musi być możliwe do ustalenia w oparciu o samą treść statutu. W praktyce statuty przewidują powstanie dodatkowego uprawnienia do reprezentacji w razie nieobecności piastuna zasadniczego organu reprezentacji¹²⁰². Trudno jednoznacznie ocenić dopuszczalność takiej regulacji. Ustalenie przesłanki nieobecności piastuna jest na tyle problematyczne, a jej spełnienie na tyle niejednoznaczne, iż można mieć wątpliwości co do skuteczności powstania prawa do działania za osobę prawną. Z pewnością zaś nie można się zgodzić z kompetencją do reprezentacji zależną od późniejszego zatwierdzenia czynności¹²⁰³. W celu uniknięcia ryzyka związanego z możliwością kwestionowania skuteczności oświadczeń woli złożonych przez organy reprezentacji umocowane jedynie w razie nieobecności piastuna głównego organu reprezentacji lub spełnienia innych przesłanek powstania ich uprawnienia, należy odradzać zawieranie umów z ich udziałem.

V.3.1.2.2.3. Zgodny sposób zaciągania zobowiązań i reprezentacji

Ponieważ, jak to wskazano wyżej, zaciąganie zobowiązań majątkowych mieści się w pojęciu reprezentacji, nie jest niezbędne osobne regulowanie kompetencji do zaciągania zobowiązań majątkowych. Celem uniknięcia jednak zakwestionowania (nieprawidłowego) przez organ rejestracyjny statutu pomijającego sformułowanie o zaciąganiu zobowiązań majątkowych, można zalecić dodanie w statutach, po przyznaniu prawa reprezentacji, zwrotu: „w tym zaciąganie zobowiązań majątkowych” lub „w tym organem zaciągającym zobowiązania majątkowe”. Zasadniczo należy odradzać przyznawanie różnym podmiotom kompetencji do „reprezentacji na zewnątrz” i „zaciągania zobowiązań majątkowych”, gdyż ta ostatnia zawiera się w tej pierwszej. Ewentualne rozdzielenie obu kompetencji pomiędzy różne organy musi skutkować przyjęciem, że doszło do powołania dwóch różnych organów reprezentacji o własnych zakresach uprawnienia do działania za osobę prawną. W szczególności przyznanie jednemu organowi tylko prawa do zaciągania zobowiązań oznacza, że

¹²⁰² Zob. np. § 15 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej; § 25 pkt 1 i § 32 pkt 3 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary”.

¹²⁰³ Zob. np. art. 10, art. 12 pkt 1 oraz art. 25 ust. 1, 3 i 4 statutu Kościoła Miłosierdzia Jezusowego. Przedmiotowe postanowienia wadliwe są również z szeregu innych powodów, a w szczególności wobec tego, iż sankcja nieważności, jak i bezskuteczności zawieszony może być wprowadzona tylko na podstawie ustawy, a nie postanowieniem statutu.

także on „reprezentuje na zewnątrz” wyznaniową osobę prawną, lecz może składać oświadczenia woli tylko w zakresie zaciągania zobowiązań (np. bez prawa składania oświadczeń prawnorzeczowych).

Postanowienia statutu regulujące odmiennie obie te kwestie prowadzą do poważnych komplikacji. Po pierwsze, powstaje wątpliwość, czy organ uprawniony do „reprezentowania na zewnątrz”, skoro obejmuje ono także zaciąganie zobowiązań majątkowych, może składać oświadczenia woli tej treści, czy należy domniemywać ich wyłączenie z jego kompetencji, skoro zostały one przyznane innemu organowi (pamiętać należy, że nie istnieje zakaz ustanowienia dwóch organów upoważnionych do reprezentacji w tym samym zakresie). Ponadto organ uprawniony tylko do zaciągania zobowiązań majątkowych w praktyce będzie bardzo ograniczony w swym działaniu, albowiem większość czynności prawnych nie zamyka się w zaciągnięciu zobowiązania majątkowego, lecz obejmuje również np. przyjęcie wierzytelności. W istocie większość czynności ma charakter umów wzajemnych, skoro więc jeden organ może złożyć tylko oświadczenie o zaciągnięciu zobowiązania, pojawia się pytanie, czy przy umowach wzajemnych i tak nie powinien brać udział drugi organ reprezentacji, czy też należy przyjąć dorozumiane przyjęcie wierzytelności wynikającej ze zobowiązania wzajemnego.

V.3.1.2.2.4. Terminologia

Wyżej wskazane terminy ustawowe powinny być używane wyłącznie na oznaczenie działania za osobę prawną, w szczególności składania przez nią oświadczeń woli. Prawidłowa technika redagowania aktów prawnych wymaga bowiem używania tych samych terminów wyłącznie na oznaczenie tych samych zakresów semantycznych. O ile w przypadku terminu „zaciąganie zobowiązań majątkowych” problem wieloznaczności właściwie nie występuje, o tyle odmiennie jest w przypadku pojęcia „reprezentacji”. Statuty zarejestrowanych wspólnot religijnych, które dokonują wskazania organu uprawnionego do składania oświadczeń woli za ich wyznaniowe osoby prawne, najczęściej posługują się terminem „reprezentacja”. Słowo to jednak występuje także w innych kontekstach niż działanie osób prawnych. W istocie termin ten jest wykorzystywany w przeszło 20 innych niż składanie oświadczeń woli za osobę prawną znaczeniach. Wskazać można na następujące zakresy semantyczne terminu „reprezentacja”:

- 1) reprezentacja jako składanie oświadczeń woli¹²⁰⁴;
- 2) reprezentacja jako udział w religijnych organizacjach krajowych, międzynarodowych lub w kontaktach z nimi¹²⁰⁵;
- 3) reprezentacja jako udział w konferencjach i spotkaniach¹²⁰⁶;

¹²⁰⁴ Zob. niżej.

¹²⁰⁵ Zob. np. § 9 statutu Stowarzyszenia Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 6 statutu Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia”; art. 12 ust. 5 statutu Wiary Bahá’i; § 5 ust. 5 statutu Kościoła Bożego. Zob. też: art. 5 pkt 3 statutu Polskiej Unii Buddyjskiej.

¹²⁰⁶ Zob. np. § 24 ust. 4 i § 32 ust. pkt 1 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej.

- 4) reprezentowanie zagranicznej wspólnoty na terenie Polski¹²⁰⁷;
- 5) reprezentowanie interesów członków związku wyznaniowego jako zadanie związku wyznaniowego¹²⁰⁸;
- 6) „reprezentowanie prawne” jako reprezentowanie interesów działalności religijnej (interesów) wspólnoty religijnej przez związek wyznaniowy-osobę prawną¹²⁰⁹;
- 7) reprezentowanie w czynnościach religijnych¹²¹⁰;
- 8) reprezentowanie przez związek danej doktryny religijnej¹²¹¹;
- 9) reprezentowanie w stosunkach międzywyznaniowych¹²¹²;
- 10) reprezentowanie członków w organie¹²¹³;
- 11) reprezentowanie członków przed organami związku¹²¹⁴;
- 12) reprezentowanie członków osoby prawnej¹²¹⁵ lub ich interesów¹²¹⁶ wobec innych podmiotów;
- 13) reprezentowanie organu¹²¹⁷;
- 14) reprezentowanie osoby boskiej jako dawanie świadectwa wiary¹²¹⁸;
- 15) podkreślenie personifikowania przez organ wspólnoty religijnej¹²¹⁹;
- 16) reprezentowanie jednostek organizacyjnych w organie związku¹²²⁰;
- 17) odwzorowanie rozmieszczenia geograficznego w strukturze członków związku wyznaniowego¹²²¹;
- 18) reprezentowanie interesów związku wyznaniowego wobec organów administracji publicznej jako cel jego działalności związku wyznaniowego¹²²²;
- 19) działanie przez osoby sprawujące funkcje za jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej¹²²³;

¹²⁰⁷ Zob. np. § 1 statutu Medytacyjnego Stowarzyszenia Najwyższej Mistrzyni Czing Hai.

¹²⁰⁸ Zob. np. § 6 statutu Medytacyjnego Stowarzyszenia Najwyższej Mistrzyni Czing Hai. Zob. też: art. 5 pkt 1 statutu Polskiej Unii Buddyjskiej.

¹²⁰⁹ Zob. np. § 2 ust. 1 i 3, § 4 ust. 1 *in principio* statutu STRAŻNICY – Towarzystwa Biblijnego i Traktatowego, Zarejestrowanego Związku Wyznania Świadców Jehowy w Polsce.

¹²¹⁰ Zob. np. § 22 statutu Polskiego Kościoła Słowiańskiego.

¹²¹¹ Zob. np. § 5 ust. 1 statutu Kościoła Remonstrantów Polskich; § 4 i § 52 statutu Związku Budystów Czan.

¹²¹² Zob. np. art. 18 ust. 3 pkt 3 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce.

¹²¹³ Zob. np. art. 24 ust. 1 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce. Zob. też: § 12 ust. 3 statutu Polskiej Rady Ekumenicznej; art. 16 i art. 30 statutu Rady Zborów Ewangelicznych.

¹²¹⁴ Zob. np. § 25 pkt 3 statutu Związku Taoistów TAO TE KING.

¹²¹⁵ Zob. np. § 7 pkt 4 statutu Ligi Muzułmańskiej w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹²¹⁶ Zob. np. § 8 statutu Kościoła Remonstrantów Polskich; § 4 i § 61 statutu Związku Buddystów Czan.

¹²¹⁷ Zob. np. § 20 ust. 1 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego.

¹²¹⁸ Zob. np. art. 6 ust. 2 pkt 1 statutu Kościoła Nowego Przymierza w Lublinie.

¹²¹⁹ Zob. np. § 9 ust. 2 i 3 statutu Kościoła Ekklesia w Warszawie.

¹²²⁰ Zob. np. § 24 pkt 3 statutu Zgromadzenia Braci i Siostr Politeistów; § 26 pkt 3 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego; § 16 ust. 3 i 5 statutu Kościoła Presbiteriańskiego.

¹²²¹ Zob. np. § 4 ust. 1 *in fine* statutu STRAŻNICY – Towarzystwa Biblijnego i Traktatowego, Zarejestrowanego Związku Wyznania Świadców Jehowy w Polsce.

¹²²² Zob. art. 8 pkt 6 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt.

¹²²³ Zob. podrozdział IV.2.1.2.

20) reprezentacja wewnętrzna¹²²⁴;

21) reprezentowanie jednostki organizacyjnej jako nie-osoby prawnej¹²²⁵.

Takie zróżnicowanie pod względem zakresu znaczeniowego terminu „reprezentacja” należy ocenić negatywnie. Termin ten w prawie polskim, w doktrynie, ale także w u.g.w.s.w. ma wyraźne znaczenie jako działanie za osobę prawną¹²²⁶, w szczególności składanie za nią (ale i odbieranie skierowanych do niej) oświadczeń woli, i nie powinien być używany w innych znaczeniach. Z tego samego względu niezrozumiałe jest odróżnianie reprezentacji od działania w imieniu osoby prawnej¹²²⁷, składania oświadczeń woli¹²²⁸ i zaciągania zobowiązań majątkowych¹²²⁹. To ostatnie rozróżnie-

¹²²⁴ Zob. np. § 17 pkt 1 statutu Buddyjskiej Wspólnoty Zen Kannon.

¹²²⁵ Zob. np. art. 11 ust. 1 i art. 12 statutu Zboru Ewangelicko-Baptystycznego w Katowicach. Zob. też: art. 14 ust. 1 i art. 15 statutu Zboru Ewangelicznego „Jeruzalem w Żywcu”; § 20 ust. 2, § 25 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Warszawie.

¹²²⁶ Stąd sformułowanie art. 12 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Pojednanie”, stanowiącego o reprezentowaniu związku wyznaniowego, m.in. jako osoby prawnej, jest wadliwe. W ramach statutu związku wyznaniowego uregulowana powinna być wyłącznie reprezentacja osób prawnych.

¹²²⁷ Zob. np. art. 18 statutu Centrum Biblijnego „Jezus jest Panem”; § 26 ust. 7 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce; § 17 ust. 1, § 20 ust. 4 pkt 2 i § 26 ust. 6 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Mennonitów; § 18 pkt 4 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 18 ust. 2 pkt 5 statutu Misji Buddyjskiej – Trzy Schronienia w Polsce; § 24 ust. 4 pkt 5 statutu Związku Garuda w Polsce; art. 18 ust. 1 pkt 3 statutu Kościoła Panteistycznego „Pneuma”; § 18 ust. 3 pkt a statutu Związku Buddyjskiego Dak Shang Kagyu w Polsce; § 24 pkt 3 i § 35 pkt 4 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 17 ust. 2 pkt 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego. Zob. też: art. 16 statutu Polskiej Unii Buddyjskiej.

¹²²⁸ Zob. np. § 28 ust. 2 pkt 3 i 5, § 35 ust. 8 pkt d statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 23 ust. 6 i 7, § 28 ust. 1 i 2 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtchang w Polsce; § 26 ust. 1 i 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 23 ust. 1 i ust. 2 zd. 1 statutu Misji Buddyjskiej – Trzy Schronienia w Polsce; § 32 ust. 1 i § 34 ust. 1 i 2 statutu Związku Garuda w Polsce; § 7 ust. 5 i 6, § 18 ust. 4 i 5 i § 27 ust. 1 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”; § 12 ust. 1 pkt 1.3-1.5 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 20 ust. 2, § 25 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Warszawie; § 11 ust. 2, § 26 ust. 1 i § 26 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Dobra; § 13, § 15, § 25 ust. 1 i 2 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN; § 20 i 23 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”; § 22 i 24 statutu Chrześcijańskiego Związku Wyznaniowego „ŹRÓDŁO”; § 22 pkt 1 i 2 statutu Zboru w Opolu – „Społeczność wywołanych”; § 14, 16, 28 ust. 1 i 2 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”; § 21 pkt 7 i § 27 statutu Zgromadzenia Braci i Sióstr Politeistów; § 8 ust. 6 i 7 statutu Kościoła Chrześcijan w Rybniku; § 17 ust. 2 zd. 1 i ust. 4 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Otwarte Drzwi; art. 13 pkt 12 i 13 statutu Związek Hatha Jogi „Brama Jogi”.

¹²²⁹ Zob. np. art. 24 i 28 statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya; § 26 ust. 1 i 3 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Duchu Prawdy i Pokoju; § 24 ust. 1 pkt 1 i § 27 statutu Radha Govind Society of Poland; art. 12 ust. 1, 2 i 4 statutu Wiary Bahá'í; § 4 ust. 5 zd. 2 i § 8 pkt 1 statutu Misji Pokoleń; § 36 ust. 1 i 2 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce; § 24 i 36 statutu Wspólnoty Dżogczén w Polsce; § 30 ust. 1 i 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”; § 17 ust. 1, § 20 ust. 4 i § 26 ust. 6 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Mennonitów; § 12 ust. 9 i 10 statutu Rodzimego Kościoła Polski; § 33 ust. 1 i 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 7 ust. 5 i 6, § 18 ust. 4 i 5, § 27 ust. 1 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”; § 12 ust. 2 pkt a, b i c statutu Kościoła Remonstrantów Polskich; § 12 ust. 1 pkt 1.3-1.5. statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 11 ust. 2 i § 40 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Dobra; § 11 pkt 2 i 3 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; § 13, § 15, § 25 ust. 1 i 2 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN; art. 11 i 15 statutu Kościoła Nowego Przymierza w Lublinie; § 14, 16 i 28

nie najpewniej ma swoje źródło w sformułowaniach samej u.g.w.s.w. Niektóre jednak statuty prawidłowo traktują zarówno składanie oświadczeń woli¹²³⁰, jak i zaciąganie zobowiązań majątkowych¹²³¹ jako element reprezentacji. Podobnie dziwi odróżnianie reprezentowania na zewnątrz od reprezentowania w sprawach finansowych, majątkowych czy gospodarczych¹²³², zwłaszcza że niektóre statuty wyraźnie utożsamiają te kompetencje¹²³³.

Używanie pojęcia reprezentacji w innych znaczeniach niż składanie oświadczeń woli prowadzi do swoistego chaosu i może powodować poważne konsekwencje dla wykładni przepisów o reprezentacji. Jeśli bowiem w zamierzeniu autorów statutu termin „reprezentacja” miał mieć inne znaczenie niż składanie oświadczeń woli, a w świetle prawa cywilnego termin ten będzie interpretowany przez innych uczestników obrotu, ale i organy wymiaru sprawiedliwości zgodnie z jego powszechnym rozumieniem, może dojść do przypisania prawa do składania oświadczeń woli innym organom, niż by to wynikało z założeń twórcy statutu. W konsekwencji w przypadku przyznania prawa takiej „reprezentacji” innemu organowi niż temu, któremu przyznaje się prawo do składania oświadczeń woli i zaciągania zobowiązań, może powstać dwutorowość systemu reprezentacji bądź sprzeczność między nimi. Wreszcie w przypadku omyłkowego ograniczenia kompetencji do reprezentacji organ, któremu przyznano w założeniu inne uprawnienie, może być uznany za wyłącznie kompetentny do składania oświadczeń woli w pozostałym zakresie, wobec braku konieczności rozszerzania kompetencji właściwego organu reprezentacji wskutek uznania istnienia innego organu reprezentacji o szerszych kompetencjach¹²³⁴.

ust. 1 i 2 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”; § 35 ust. 1 i 2, (§ 41 ust. 2), (§ 45 ust. 2) i (§ 53 ust. 2) statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 24 pkt 2 i § 30 pkt 4 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary”; § 17 ust. 2 pkt 2, § 51 ust. 1 i 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego; § 55 ust. 1 i 2, § 48 ust. 1 i 2 statutu Ligi Muzułmańskiej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 30 i 31 pkt 2 statutu Związku Taoistów TAO TE KING; § 7 ust. 2 i 3, § 10 ust. 6 pkt 4 i 5 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego.

¹²³⁰ Zob. np. art. 21 ust. 4 pkt 4 statutu Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej; § 17 pkt 2 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej.

¹²³¹ Zob. np. § 21 statutu Polskiego Kościoła Słowiańskiego; art. 17 ust. 2 statutu Warszawskiego Kościoła Chrystusowego; § 25 pkt 1 i § 32 pkt 3 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary”.

¹²³² Zob. np. § 22 i § 29 statutu Związku Wyznaniowego Kwinarystów; § 29 zd. 2, § 29 zd. 3 i § 34 pkt 5 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Werbkowicach; § 8 i § 9 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 13 ust. 3, art. 18 ust. 3, art. 35 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce; § 13 ust. 3 zd. 2, § 14 ust. 3 zd. 3 i § 19 statutu Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce; § 17 i § 22 statutu Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego; § 10 i § 13 statutu Kościoła Miłosiernego Boga; art. 41 ust. 1 i art. 45 ust. 1 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt; § 15 ust. 1 i 2 Zboru Wolnych Chrześcijan w Jaworznie; § 9 ust. 3 pkt 2 i § 12 ust. 3 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze.

¹²³³ Zob. np. § 27 ust. 1 i § 44 ust. 2 statutu Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej; § 33 i 34 statutu Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹²³⁴ Zob. też podrozdział V.3.1.2.2.2. Konsekwencją nadawania odmiennego znaczenia pojęciu reprezentacji mogą być także problemy związane z ustaleniem sposobu reprezentacji – zob. podrozdział V.5.1.1.7.

V.3.1.2.2.5. Podmiot-organ

Kompetencja do reprezentacji może być przyznana wyłącznie organowi wyznaniowej osoby prawnej. Tymczasem w niektórych statutach występuje praktyka przyznawania tych kompetencji osobom fizycznym, najczęściej z góry nieokreślonym. Jako przykład może posłużyć art. 12 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Pojednanie”, który przewiduje, iż związek wyznaniowy reprezentuje osoba fizyczna, pełniąca określoną funkcję (starszy), wskazana przez Radę¹²³⁵. Podobnie osobie fizycznej przyznaje prawo do reprezentacji statut Wiary Bahá'í, który przewiduje, iż na podstawie zaprotokołowanej uchwały Narodowego Zgromadzenia każdy jego członek może uzyskać upoważnienie do reprezentacji (art. 12 ust. 3) oraz że do czasu wyboru piastunów pewnych funkcji kompetencja do reprezentacji przysługuje temu członkowi Narodowego Zgromadzenia, który w głosowaniu delegatów na Corocznym Zjeździe Narodowym otrzymał największą liczbę ważnie oddanych głosów (art. 12 ust. 2). Błędy takie wynikają najczęściej z utożsamienia organu (konstrukcji normatywnej) i jego piastuna (co do zasady osoby fizycznej)¹²³⁶. Takie postanowienia można traktować ewentualnie jako określenie sposobu reprezentacji i na ich podstawie wnosić o przyznaniu kompetencji określonemu organowi.

Przejawem tego samego problemu jest zamieszczanie w statutach postanowień o reprezentowaniu osób prawnych przez „osobę upoważnioną”. Przykładem takiego postanowienia statutowego jest § 8 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z którym Kościół jako całość reprezentuje Prezbiter Naczelny lub osoba upoważniona przez Radę Kościoła (§ 8)¹²³⁷. Działania takich osób nie są działaniami osoby prawnej, bo nie są oni piastunami organu reprezentacji, a w konsekwencji złożone przezeń oświadczenia woli za osoby prawne są wadliwe. Osoby

¹²³⁵ Taki członek Rady nie jest organem, bo organ to stały element struktury organizacyjnej, tutaj go nie ma. Kompetencję przyznaje się indywidualnemu piastunowi. W konsekwencji wydaje się, że organem reprezentacji jest Rada. Wówczas jednak nie ma określonego sposobu reprezentacji, gdyż ma on wynikać ze statutu, a w niniejszym przypadku wynika ze „wskazania”. Według innej interpretacji przedmiotowe postanowienie statutu stanowi *implicite* o uznaniu starszego za organ. W takim przypadku jednak następowałaby wraz ze zmianą wskazania zmiana struktury organizacyjnej, co również nie jest dopuszczalne (zob. wyżej). Co więcej, taki organ („starszy”) nie ma nazwy indywidualnej, co uniemożliwia jego oznaczenie w treści oświadczenia woli.

¹²³⁶ Z tego względu postanowienia § 15 pkt 7 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej należy ocenić jako niefortunne. Zgodnie z powołanym postanowieniem statutu do kompetencji Komisji Nadzorującej należy wyznaczanie osoby do reprezentowania Kościoła na zewnątrz w czasie nieobecności Pastora. Zatem cytowany przepis traktuje organ (Pastora) jako osobę, podczas gdy jest to organ, który nie może być nieobecny (nieobecność może dotyczyć jedynie piastuna organu). Ponadto organem reprezentacji nadal jest Pastor i tylko oświadczenia składane przez piastuna tego organu mogą być przypisane wyznaniowej osobie prawnej. Z pewnością też nie jest to powołanie nowego organu, gdyż struktura organizacyjna może wynikać jedynie z postanowień statutu, w niniejszym zaś przypadku wynikałaby ona z uchwały organu – Komisji Nadzorującej.

¹²³⁷ Zob. też: art. 24 i 28 statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya; art. 10 ust. 4 statutu Zachodniego Zakonu Sufi w Polsce; art. 13 statutu Związku Wyznaniowego „Wierzę w Dobro Człowieka”; § 4 ust. 4 statutu „Ruchu Nowego Życia”; § 12 ust. 3 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze; § 26 ust. 4 statutu Kościoła Armii Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej.

takie mogą działać natomiast w imieniu wyznaniowej osoby prawnej w charakterze pełnomocników, przy zachowaniu wszystkich związanych z tym wymogów prawa cywilnego, w szczególności co do zasady udzielenia pełnomocnictwa przez właściwy organ reprezentacji wyznaniowej osoby prawnej po wytworzeniu woli wewnętrznej co do jego udzielenia. Podobnie należy traktować członków związku wyznaniowego, którzy jeśli nie są piastunami organu reprezentacji, nie mogą działać za wyznaniową osobę prawną inaczej niż jako pełnomocnik¹²³⁸. Z tej przyczyny za wadliwe należy uznać przyznanie przez statut Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny prawa reprezentowania na zewnątrz związku wyznaniowego jego członkom, nawet jeśli warunkiem tegoż jest pisemna zgoda organu reprezentacji (§ 14).

Podobnym błędem konstrukcyjnym statutow jest przyznawanie prawa do składania oświadczeń woli przez osoby sprawujące pewne funkcje, co do których brak pewności, czy funkcje te należą do katalogu organów. Problem taki występuje przykładowo¹²³⁹ w przypadku powierzenia reprezentacji przewodniczącemu zarządu gminy wyznaniowej Islamskiego Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt¹²⁴⁰ czy biskupom Zboru Chrześcijańskiego w Rzeczypospolitej Polskiej¹²⁴¹. W przypadku niemożności uznania takich podmiotów za organy, przy braku możliwości potraktowania tego rodzaju postanowień za sposób działania innego organu, może to prowadzić do kwestionowania skuteczności oświadczeń woli złożonych przez piastunów takich funkcji.

Najjaskrawszym przykładem pominięcia zasady przyznawania kompetencji do reprezentacji organowi jest przyznanie tej kompetencji podmiotowi, który niemal

¹²³⁸ Zob. np. art. 25 ust. 2 statutu Kościoła Miłosierdzia Jezusowego.

¹²³⁹ Zob. też § 5a ust. 1 zd. 1 statutu Zboru Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim; § 13 ust. 5 statutu Instytutu Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”.

¹²⁴⁰ Zgodnie z art. 41 ust. 2 gminę wyznaniową jednoosobowo reprezentuje oraz zaciąga zobowiązania majątkowe przewodniczący zarządu. Przewodniczący w żadnym innym miejscu statutu nie ma własnych kompetencji poza wynikającymi z członkostwa w zarządzie. Przemawia to za uznaniem zarządu za organ reprezentacji, który działa zawsze w osobie przewodniczącego.

¹²⁴¹ Zgodnie z § 10 ust. 1 zd. 1: „Zebranie Braterskie (...) uznaje co najmniej dwóch braci ze swojego grona za Braci Starszych-Biskupów odpowiedzialnych za przewodzenie zborowi w sprawach duchowych i troszczących się o wszelkie sfery życia i pracy zboru”, przy czym Bracia Starsi-Biskupi „reprezentują bezterminowo” związek wyznaniowy i „są upoważnieni wspólnie do działań prawnych w jego imieniu” (§ 10 ust. 2). W świetle statutu status Braci Starszych nie jest jednoznaczny, albowiem nie wskazano wprost, czy stanowią oni organy związku wyznaniowego. Za brakiem statusu organu przemawia traktowanie ich za członków Zebrania Braterskiego oraz ich nieokreślona (zmienna) liczba. Natomiast wprowadzenie przez statut reprezentacji łącznej sugeruje, że chodzi o jakiś organ kolegialny (ogół Braci Starszych-Biskupów). Inne argumenty przemawiają jednak za ich statusem organu każdego z osobna, a to: powierzenie im własnych kompetencji, brak określenia zasad podejmowania przezeń uchwał oraz nazewnictwo i struktura tej części statutu, w której po nagłówku „Struktura władz ZCh” i wymienieniu niewątpliwie mającego charakter organu Zebrania Braterskiego kolejny śródtytuł nosi nazwę: „Bracia Starsi-Biskupi”. Powyższe błędy w redakcji statutu wynikają z braku wiedzy w przedmiocie konstrukcji osoby prawnej i jej organów w polskim prawie cywilnym. Jedną z takich konsekwencji jest to, że ponieważ struktura organów nie może się zmieniać inaczej niż przez zmianę statutu, toteż przyjąwszy, że każdy z Braci Starszych stanowi osobny organ, powołani „Bracia Starsi” ponad określoną liczbę dwóch (§ 10 ust. 1 zd. 2) nie są organami związku wyznaniowego i nie mogą działać za niego w charakterze organu reprezentacji.

niewątpliwie w świetle statutu nie jest organem. Przypadek taki zachodzi w odniesieniu do Polskiego Kościoła Dialogu, w którego statucie wyraźnie przewidziano katalog organów w postaci Rady Parafialnej i Rady Starszych Dialogu (§ 10), reprezentację powierzono jednak Dialogosowi (§ 5 ust. 1; § 5 ust. 3 zd. 1)¹²⁴².

Na zakończenie przedstawiania warunków związanych z organem jako podmiotem kompetencji do reprezentacji warto przypomnieć, że organem reprezentacji może być wyłącznie organ danej wyznaniowej osoby prawnej. W szczególności organem jednostki organizacyjnej związku wyznaniowego o własnej osobowości prawnej nie może być organ związku wyznaniowego¹²⁴³.

V.3.1.2.2.6. Korelacja ze sposobem reprezentacji

Przyznanie prawa do reprezentacji powinno być zgodne ze sposobem reprezentacji, a więc ze sposobem działania organu reprezentacji przy składaniu oświadczenia woli. W szczególności sens regulowania sposobu składania oświadczeń woli za osobę prawną zachodzi wyłącznie, gdy organ ten jest organem reprezentacji. Wydaje się to oczywiste, jednak postanowienia niektórych statutów pozostają z tym truizmem w jawnej sprzeczności. Najczęściej sprzeczność ta zachodzi, gdy oprócz zamieszczonego w statucie opisu sposobu reprezentacji przez dany organ (z którego wynika przecież, że jest on organem reprezentacji) statut przewiduje, iż inny organ jest organem reprezentacji (zwłaszcza organ, którego piastun wchodzi w skład tego pierwszego). Niech za przykład posłużą postanowienia statutu Kościoła Chrześcijan Dnia Sobotniego, w świetle których do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu okręgu upoważnione są dwie osoby ze składu rady okręgu działające łącznie, w tym prezbiter okręgu (art. 57), ale w którym kompetencję do reprezentacji przyznano *expressis verbis* samemu prezbiterowi okręgu (art. 56 pkt 5)¹²⁴⁴. Rodzi się więc pytanie, który z tych dwóch organów jest organem reprezentacji¹²⁴⁵. W takich przypadkach rozwiązaniem może być traktowanie kompetencji do reprezentacji przyznanej członkowi jako niezręczne sformułowanie służące opisowi jego udziału w reprezentacji sprawowanej przez inny organ. Jeszcze innym rozwiązaniem jest uznanie obu tych organów za organy reprezentacji, przy czym Rada Okręgu miałaby kompetencję do

¹²⁴² Zob. też § 35 ust. 5 statutu Kościoła Bożego w Chrystusie.

¹²⁴³ Zob. jednak § 28 ust. 1 zd. 1 i 2 w zw. ust. 3 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”, z którego wynika, że organem reprezentacji jest rada starszych (gdyż wyznacza ona dwóch swoich członków do reprezentacji, co również jest wadliwe), przy czym w przypadku jej braku jej czynności przejmuje Rada Kościoła. Oznaczać to może, że Rada Kościoła staje się organem reprezentacji, skoro ma upoważniać członków kościoła lokalnego do jego reprezentacji.

¹²⁴⁴ Analogiczny problem występuje również na gruncie innych statutów – zob. art. 36 i art. 58 ust. 1, art. 46 i art. 58 ust. 2, art. 56 i art. 58 ust. 3 statutu Kościoła Zjednoczeniowego; art. 11 ust. 1 i art. 12 statutu Zboru Ewangelicko-Baptystycznego w Katowicach; § 5a ust. 1 zd. 1 i § 5a ust. 3 statutu Zboru Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim; art. 24 i art. 28 statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya; § 7 ust. 10 pkt 3 i § 4 ust. 4 statutu Kościoła Dobrego Pasterza. Zob. też: § 33 ust. 4 statutu Towarzystwa Biblijnego w Polsce.

¹²⁴⁵ Por. podobne niezręczności w art. 49 ust. 1 wzorcowego statutu opublikowanego w pracy: *Wolańść...*, red. M. Nowicki, s. 127-136.

reprezentacji wyłącznie w przypadku zaciągania zobowiązań. W każdym przypadku niejednoznaczność postanowień statutowych naraża uczestników obrotu, ale także wyznaniową osobę prawną na poważne konsekwencje.

V.3.1.2.2.7. Pełny zakres reprezentacji

Osoba prawna, także wyznaniowa, jest aktywna w wielu różnych obszarach. Trudno z góry przewidzieć wszystkie sfery działalności, w której może dochodzić do składania przezeń oświadczeń woli, tym bardziej że obecnie osoby prawne, w tym wyznaniowe, mają pełną zdolność do czynności prawnych i pełną zdolność prawną. W związku z tym zakres reprezentacji powinien obejmować oświadczenia woli wszelkiego rodzaju. Statuty winny być więc tak opracowane, by przyznawały kompetencję do reprezentacji we wszelkich sprawach, bez pominięcia reprezentacji w żadnej z nich, co może zostać osiągnięte przez wyżej opisane przykładowe postanowienia statutu przyznające kompetencję do reprezentacji.

W praktyce jednak występują statuty, które przyznają organom wyłącznie kompetencję do reprezentacji w określonych kategoriach spraw. Za przykład mogą posłużyć postanowienia statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”, w którym uznano, iż do kompetencji dyrektora należy wyłącznie reprezentowanie w sprawach majątkowych (§ 11 ust. 7 zd. 1). W takich przypadkach pojawia się wątpliwość, czy wyznaniowa osoba prawna może składać inne oświadczenia woli niż dotyczące majątku. Za taką możliwością i rozszerzaniem kompetencji organu reprezentacji na pozostałe czynności prawne przemawia racjonalność i zasada pełnej zdolności osoby prawnej, której byłaby ona *de facto* pozbawiona. Przeciwno takiej możliwości przemawia natomiast zasada niedopuszczalności domniemywania kompetencji i posiadania wyłącznej kompetencji wyraźnie przez statut przyznanych.

Analogiczny problem występuje w przypadku sformułowania prawa do reprezentacji wyłącznie wobec określonej kategorii podmiotów. Przykładowo Pastor Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus jest Panem” w świetle wyraźnego postanowienia statutu (§ 31 pkt 4) jest uprawniony wyłącznie do reprezentowania związku wyznaniowego wobec władz państwowych i wszelkich instytucji. Pomija się zatem składanie oświadczeń woli wobec osób fizycznych, czego nie zmienia osobne (ponowne) unormowanie reprezentacji w § 43 przedmiotowego statutu, gdyż trzeba je interpretować w połączeniu z wyżej cytowanym postanowieniem ograniczającym kompetencję do reprezentacji Pastora.

V.3.1.2.2.8. Osoby prawne jako podmiot reprezentowany

Przyznanie kompetencji do reprezentacji w celu uniknięcia wątpliwości winno dotyczyć reprezentacji – względnie działania w imieniu – wyznaniowej osoby prawnej. Tymczasem niejednokrotnie w statutach można napotkać sformułowania o reprezentacji (działaniu w imieniu) organu wyznaniowej osoby prawnej¹²⁴⁶. Z jednej stro-

¹²⁴⁶ Zob. np. § 20 ust. 1 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego; § 5a ust. 1 zd. 1 statutu Zboru Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim; § 10 ust. 4 statutu Zachodniego Zakonu Sufi

ny wskazuje to wyraźnie na swoiste nieporozumienie i skrót myślowy, polegający na utożsamieniu działania piastunów w imieniu organu, który z kolei działa za osobę prawną. Takie niefortunne sformułowania jednak otwierają pole do kwestionowania upoważnienia do składania oświadczeń woli za wyznaniową osobę prawną, albowiem literalnie upoważnienie dotyczy działania w imieniu organu, co jest niemożliwe, gdyż organ nie posiada własnej podmiotowości prawnej, a tym samym stwarza warunki do podnoszenia takiego umocowania za nieważne. W konsekwencji należy odradzać zamieszczanie w statutach sformułowań odnoszących się do działania za organ lub w imieniu organu, celem uniknięcia jakichkolwiek wątpliwości co do istnienia kompetencji do reprezentacji.

V.3.1.2.2.9. Irrelewantność rejestru

Dane dotyczące organu reprezentacji powinny być zamieszczane w rejestrze kościołów i innych związków wyznaniowych. Zgodnie z przepisami powinien on zawierać kompetencje organów (§ 5 ust. 1 pkt 8 r.r.k.z.w.), a więc i określenie kompetencji do reprezentacji. Ponadto w tym samym rejestrze należy zamieszczać odrębnie informacje o sposobie reprezentowania oraz zaciągania zobowiązań majątkowych (§ 5 ust. 1 pkt 11 r.r.k.z.w.), z których także, w pewnym zakresie, można wnosić o organie właściwym do reprezentacji. Podobnie jak w przypadku struktury organizacyjnej, dane zamieszczone w rejestrze odnośnie do organu reprezentacji mają jedynie walor informacyjny, z którym nie wiąże się żadna rękojmia¹²⁴⁷. W konsekwencji, w razie rozbieżności między danymi ujawnionymi w rejestrze a postanowieniami statutu, rozstrzyga treść obowiązującego statutu. W praktyce więc wyłącznie miarodajne są postanowienia zamieszczone w statucie, który powinien być zawsze analizowany w celu ustalenia organu reprezentacji.

Nie jest możliwe „poprawienie” wadliwych postanowień statutowych w drodze odpowiedniego (poprawnego) wpisu w rejestrze kościołów i innych związków wyznaniowych. Przy błędnych postanowieniach statutowych, które nieskutecznie przyznają kompetencję do reprezentacji, nawet po uzyskaniu „prawidłowego” wpisu w rejestrze ministerialnym, czynność prawna jest nadal wadliwa. W każdym przypadku należy zalecać uważną analizę obowiązującego statutu, zamiast poprzestawania na danych ujawnionych w rejestrze kościołów i innych związków wyznaniowych (postanowienia statutów rejestrowych wyznaniowych osób prawnych w przedmiocie). Ponadto dane wpisane do rejestru nie stanowią również wiążącej czy urzędowej interpretacji nieprecyzyjnie sformułowanych postanowień statutu, gdyż organ rejestrowy nie ma takich kompetencji.

w Polsce; § 12 ust. 3 statutu Zboru Ewangelii Łaski; art. 10 pkt 3 zd. 2 i 3, § 10 pkt 6 ppkt 2 i § 14 statutu Kościoła w Radomiu; § 10 ust. 3 zd. 2 oraz ust. 6 zd. 1, § 16 zd. 2 statutu Kościoła Ekklesia w Warszawie; § 9 ust. 3 pkt 2 zd. 1, ust. 5 pkt 2 zd. 1, § 15 zd. 2 statutu Miejsowego Kościoła w Lublinie; art. 10 ust. 3 zd. 2, § 10 ust. 6 pkt 2 zd. 1, § 16 zd. 2 statutu Lokalnego Kościoła w Kwidzynie.

¹²⁴⁷ Por. G. Ra d e c k i, *Organy...*, s. 147.

V.3.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną

Podobnie jak w przypadku rejestrowych wyznaniowych osób prawnych w odniesieniu do wspólnot religijnych funkcjonujących w oparciu o indywidualny akt prawa powszechnie obowiązującego rozważania w zakresie kompetencji do reprezentacji należy rozpocząć od ustalenia struktury organów, by następnie ustalić, któremu z nich przysługuje kompetencja do reprezentacji.

V.3.2.1. Struktura organizacyjna

Z punktu widzenia struktury organizacyjnej wyznaniowych osób prawnych można rozróżnić wśród nich te, których strukturę organów wyznacza sama ustawa indywidualna, oraz te, odnośnie do których te ustawy nie przewidują katalogu organów.

V.3.2.1.1. Określona ustawą indywidualną

Zasadniczo wyznaniowe osoby prawne wspólnot religijnych o własnej ustawie indywidualnej, w tym tworzone w drodze ustawowej, jak również oznaczone rodzajowo, a tworzone w drodze powiadomienia, dysponują strukturą organów określoną samą ustawą, która odwzorowuje ich prawo wewnętrzne¹²⁴⁸. Przyjąć należy, że katalog tych organów jest enumeratywny, co oznacza, że nawet w przypadku przewidzenia w prawie wewnętrznym dodatkowych organów wyznaniowych osób prawnych w świetle prawa cywilnego będą to postanowienia bezskuteczne¹²⁴⁹. W szczególności wyznaniowa osoba prawna może składać oświadczenia woli wyłącznie przez piastunów organów przewidzianych w ustawie indywidualnej¹²⁵⁰.

Wyznaniowe osoby prawne o określonej ustawą strukturze organizacyjnej przedstawia tabela 11 (zachowano pisownię oryginalną)¹²⁵¹:

¹²⁴⁸ Zob. w odniesieniu do osób prawnych Kościoła Katolickiego – P. Stanisławski, *Proboszcz...*, s. 191.

¹²⁴⁹ Podobnie wydaje się: G. Radzicki, *Organy...*, s. 138-139; J. Kabza [w:] *Prawo...*, red. J. Cebula, s. 41, teza 3; A. Januchowski, *Wpływ państwa na powoływanie organów osób prawnych związków wyznaniowych – wybrane zagadnienia*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2011, nr 6, s. 35-36. Tak również: postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 4 maja 1992 r., I SA 490/92, „Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego” 1992, nr 3-4, poz. 86, LEX nr 10305; wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Łodzi z dnia 30 stycznia 2012 r., I SA/Łd 1518/11, LEX nr 1113549. Odmienne: J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000, s. 113. Również odmienne w odniesieniu do gmin wyznaniowych żydowskich – T. J. Zieliński [w:] A. Czochara, T. J. Zieliński, *Ustawa...*, s. 63, teza 5. Zob. też: idem, *Prawo wewnętrzne gmin wyznaniowych żydowskich w Polsce a normy ustawowe*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2011, t. 14, s. 40 i n.

¹²⁵⁰ Odmienne: J. Krukowski, *Polskie prawo...*, s. 116; M. Krzemiński, *Znaczenie...*, s. 26-27.

¹²⁵¹ Por. H. Misztal [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo...*, s. 153-157; M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, s. 273-274 i 276; R. Sztuk, *Kościół...*, cz. II, s. 71-73.

Tabela 11. Struktura organizacyjna wyznaniowych osób prawnych określona ustawą indywidualną

Nazwa wyznaniowej osoby prawnej lub określenie kategorii wyznaniowych osób prawnych	Struktura organów
Wschodni Kościół Staroobrzędowy nie posiadający hierarchji duchownej [pis. oryg. – przyp. M. S.]:	
Wschodni Kościół Staroobrzędowy nie posiadający hierarchji duchownej [pis. oryg. – przyp. M. S.]	1) Ogólnopolski Sobór (art. 3 ust. 1 r.s.p.w.k.s.) 2) Naczelna Rada Staroobrzędowców (art. 4 ust. 1) 3) Prezydium Naczelnej Rady Staroobrzędowców (art. 6) ¹²⁵²
gminy wyznaniowe	1) Walne Zgromadzenie (art. 10 r.s.p.w.k.s.) 2) Rada Gminy (art. 10 r.s.p.w.k.s.)
Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej	1) Mufti Muzułmański w Rzeczypospolitej Polskiej (art. 3 u.s.p.m.z.r.) 2) Najwyższe Kolegium Muzułmańskie ¹²⁵³ (art. 3 u.s.p.m.z.r.) 3) Wszechpolski Kongres Elekcyjny Muzułmański (art. 6 ust. 1 u.s.p.m.z.r.)
gminy wyznaniowe	Mufti Muzułmański w Rzeczypospolitej Polskiej (art. 36) ¹²⁵⁴
Karaïmski Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Karaïmski Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej	1) Hachan Karaïmski w Rzeczypospolitej Polskiej (art. 3 ust. 1) 2) Zjazd (art. 6)
Kościół Katolicki:	
metropolie	metropolita (art. 7 ust. 3 pkt 1 u.s.p.k.k.) ¹²⁵⁵
archidiecezje	arcybiskup diecezjalny lub administrator diecezji (art. 7 ust. 3 pkt 2 u.s.p.k.k.)
diecezje	biskup diecezjalny lub administrator diecezji (art. 7 ust. 3 pkt 3 u.s.p.k.k.)
administratury apostolskie	administrator apostolski (art. 7 ust. 3 pkt 4 u.s.p.k.k.)
parafie	proboszcz lub administrator parafii (art. 7 ust. 3 pkt 5 u.s.p.k.k.)
kościóły rektoralne (rektoraty)	rektor (art. 7 ust. 3 pkt 6 u.s.p.k.k.)

¹²⁵² Literalnie w myśl powołanego przepisu nie jest to organ Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego, ale organ Naczelnej Rady Staroobrzędowców.

¹²⁵³ Literalnie w myśl art. 10 ust. 1 u.s.p.m.z.r. jest to organ Muftiego.

¹²⁵⁴ Zob. podrozdział II.3.5.4.

¹²⁵⁵ Przy czym ustawa przewiduje specjalną regulację w odniesieniu do metropolii gnieźnieńskiej, stanowiąc, iż jej organem jest metropolita gnieźnieński, Prymas Polski.

Tabela 11 (cd.)

Caritas Polska	dyrektor (art. 7 ust. 3 pkt 7 u.s.p.k.k.)
Caritas diecezji	dyrektor (art. 7 ust. 3 pkt 8 u.s.p.k.k.)
Papieskie Dzieła Misyjne	dyrektor krajowy (art. 7 ust. 3 pkt 9 u.s.p.k.k.)
Ordynariat Polowy	ordynariusz polowy (art. 8 ust. 2 pkt 1 u.s.p.k.k.)
kapituły	prepozyt albo dziekan (art. 8 ust. 2 pkt 2 u.s.p.k.k.)
parafie personalne	proboszcz lub administrator parafii (art. 8 ust. 2 pkt 3 u.s.p.k.k.)
Konferencja Wyższych Przełożonych Zakonnych Męskich	przewodniczący Konsulty Wyższych Przełożonych Zakonnych (art. 8 ust. 2 pkt 4 u.s.p.k.k.)
Konferencja Wyższych Przełożonych Zakonnych Żeńskich	przewodnicząca Konsulty Wyższych Przełożonych Zakonnych (art. 8 ust. 2 pkt 4 u.s.p.k.k.)
instytuty życia konsekrowanego	wyższy przełożony (przełożona) (art. 8 ust. 2 pkt 5 u.s.p.k.k.)
stowarzyszenia życia apostołskiego	wyższy przełożony (przełożona) (art. 8 ust. 2 pkt 5 u.s.p.k.k.)
provincje zakonów	przełożony (przełożona) prowincji (art. 8 ust. 2 pkt 6 u.s.p.k.k.)
opactwa	opat (przełożona) (art. 8 ust. 2 pkt 7 u.s.p.k.k.)
klaszatory niezależne i domy zakonne	przełożony (przełożona) (art. 8 ust. 2 pkt 8 u.s.p.k.k.)
wyższe seminaria duchowne diecezjalne	rektor (art. 8 ust. 2 pkt 9 u.s.p.k.k.)
wyższe seminaria duchowne zakonne	rektor (art. 8 ust. 2 pkt 9 u.s.p.k.k.)
niższe seminaria duchowne diecezjalne	dyrektor (art. 8 ust. 2 pkt 1 u.s.p.k.k.)
niższe seminaria duchowne zakonne	dyrektor (art. 8 ust. 2 pkt 1 u.s.p.k.k.)
Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny:	
Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny	1) Sobór Lokalny 2) Święty Sobór Biskupów 3) Prawosławny Metropolita Warszawski i Całej Polski (art. 6 ust. 2 pkt 1 u.s.p.p.a.k.p.)
diecezje	biskup diecezjalny (art. 6 ust. 2 pkt 2 u.s.p.p.a.k.p.)
Prawosławny Ordynariat Wojska Polskiego	Prawosławny Ordynariusz Wojskowy (art. 6 ust. 2 pkt 3 u.s.p.p.a.k.p.)
parafie	proboszcz (art. 6 ust. 2 pkt 4 u.s.p.p.a.k.p.)
klaszatory	przełożony (przełożona) (art. 6 ust. 2 pkt 5 u.s.p.p.a.k.p.)
prawosławne seminaria duchowne	rektor (art. 6 ust. 2 pkt 6 u.s.p.p.a.k.p.)
szkoły ikonografii lub śpiewu cerkiewnego	dyrektor (art. 6 ust. 2 pkt 7 u.s.p.p.a.k.p.)

Tabela 11 (cd.)

Prawosławny Metropolitalny Ośrodek Miłosierdzia	Dyrektor (art. 6 ust. 2 pkt 8 u.s.p.p.a.k.p.)
prawosławne diecezjalne ośrodki miłosierdzia	dyrektor (art. 6 ust. 2 pkt 9 u.s.p.p.a.k.p.)
Bractwo Młodzieży Prawosławnej	Przewodniczący (art. 6 ust. 2 pkt 10 u.s.p.p.a.k.p.)
bractwa cerkiewne	przewodniczący (art. 6 ust. 2 pkt 11 u.s.p.p.a.k.p.)
Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej	1) Synod Kościoła 2) Rada Synodalna 3) Konsystorz, 4) Biskup Kościoła (art. 9 pkt 1 u.s.p.k.e.a.)
diecezje	1) Synod Diecezjalny 2) Rada Diecezjalna 3) Biskup Diecezjalny (art. 9 pkt 2 u.s.p.k.e.a.)
parafie	1) Zgromadzenie Parafialne 2) Rada Parafialna 3) Proboszcz (art. 9 pkt 3 u.s.p.k.e.a.)
diakonaty	1) Zarząd 2) Rada Sióstr 3) Rada Opiekuńcza (art. 9 pkt 4 u.s.p.k.e.a.)
Kościół Ewangelicko-Reformowany w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Kościół Ewangelicko-Reformowany w Rzeczypospolitej Polskiej	Prezes Konsystorza lub Biskup (art. 7 ust. 1 pkt 1 u.s.p.k.e.r.)
parafie	Prezes lub Wiceprezes Kolegium Kościelnego (art. 7 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.e.r.)
Kościół Ewangelicko-Metodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej	
Kościół Ewangelicko-Metodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Rada Kościoła (art. 6 ust. 3 pkt 1 u.s.p.k.e.m.)
parafie	Rada parafialna (art. 6 ust. 3 pkt 2 u.s.p.k.e.m.)
Kościół Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Kościół Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej	1) Krajowa Konferencja Kościoła 2) Rada Kościoła 3) Prezydium Rady Kościoła (art. 5 ust. 3 pkt 1 u.s.p.k.c.b.)
okręgi	Rada Okręgu (art. 5 ust. 3 pkt 2 u.s.p.k.c.b.)
zborzy	Rada Zboru (art. 5 ust. 3 pkt 3 u.s.p.k.c.b.)
seminaria	Rektor (art. 5 ust. 3 pkt 4 u.s.p.k.c.b.)
szkoły teologiczne	Rektor (art. 5 ust. 3 pkt 4 u.s.p.k.c.b.)

Tabela 11 (cd.)

Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej	1) Zjazd Kościoła 2) Rada Kościoła 3) Zarząd Kościoła 4) Przewodniczący Kościoła (art. 4 ust. 3 pkt 1 u.s.p.k.a.d.s.)
diecezje	przewodniczący diecezji (art. 4 ust. 3 pkt 2 u.s.p.k.a.d.s.)
Wyższe Seminarium Duchowne Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego im. Michała Beliny-Czechowskiego w Podkowie Leśnej	rektor (art. 4 ust. 3 pkt 3 u.s.p.k.a.d.s.)
Chrześcijański Instytut Wydawniczy „Znaki Czasu”	dyrektor (art. 4 ust. 3 pkt 4 u.s.p.k.a.d.s.)
Dom Opieki „Samarytanin” w Bielsku-Białej	dyrektor (art. 4 ust. 3 pkt 4 u.s.p.k.a.d.s.)
Ośrodek Radiowo-Telewizyjny „Głos Nadziei”	dyrektor (art. 4 ust. 3 pkt 4 u.s.p.k.a.d.s.)
Chrześcijańska Służba Charytatywna	dyrektor (art. 4 ust. 3 pkt 4 u.s.p.k.a.d.s.)
Kościół Polskokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Kościół Polskokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	1) Synod Ogólnopolski 2) Rada Synodalna 3) Zwierzchnik Kościoła (art. 4 ust. 4 pkt 1 u.s.p.k.p.k.)
diecezje	biskup-ordynariusz lub administrator diecezji (art. 4 ust. 4 pkt 2 u.s.p.k.p.k.)
parafie	proboszcz lub administrator parafii (art. 4 ust. 3 pkt 3 u.s.p.k.p.k.)
seminaria duchowne	rektor (art. 4 ust. 4 pkt 4 u.s.p.k.p.k.)
zakony	przełożony lub przełożona (art. 4 ust. 3 pkt 5 u.s.p.k.p.k.)
Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej	Zarząd (art. 5 ust. 2 pkt 1 u.s.p.g.w.ż.)
gminy żydowskie	zarząd (art. 5 ust. 2 pkt 2 u.s.p.g.w.ż.)
Kościół Katolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Kościół Katolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej	1) Kapituła Generalna 2) Rada Przełożonych 3) Arcybiskup lub Arcykapłanka (art. 3 ust. 3 pkt 1 u.s.p.k.k.m.)
kustodie	kustosz lub kustoszka (art. 3 ust. 3 pkt 2 u.s.p.k.k.m.)
parafie	1) rada parafialna 2) proboszcz albo administrator parafii (art. 3 ust. 3 pkt 3 u.s.p.k.k.m.)

Tabela 11 (cd.)

Zgromadzenie Kapłanów Mariawitów	Minister Generalny (art. 3 ust. 3 pkt 4 u.s.p.k.k.m.)
Zgromadzenie Sióstr Mariawitek	Przełożona Generalna (art. 3 ust. 3 pkt 5 u.s.p.k.k.m.)
klaszory sióstr mariawitek	przełożona lub siostra starsza (art. 3 ust. 3 pkt 6 u.s.p.k.k.m.)
Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej	1) Synod 2) Kapituła Generalna 3) Rada Kościoła 4) Biskup Naczelny (art. art. 3 ust. 3 pkt 1 u.s.p.k.s.m.)
diecezje	biskup ordynariusz (art. 3 ust. 3 pkt 2 u.s.p.k.s.m.)
parafie	rada parafialna (art. 3 ust. 3 pkt 3 u.s.p.k.s.m.)
zgromadzenia zakonne	przełożony lub przełożona (art. 3 ust. 3 pkt 4 u.s.p.k.s.m.)
seminaria duchowne	rektor (art. 3 ust. 3 pkt 5 u.s.p.k.s.m.)
Kościół Zielonoświątkowy w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Kościół Zielonoświątkowy w Rzeczypospolitej Polskiej	1) Synod Kościoła 2) Naczelna Rada Kościoła 3) Prezydium Naczelnej Rady Kościoła 4) Prezbiter Naczelny (art. 4 ust. 3 pkt 1 u.s.p.k.z.)
okręgi	prezbiter okręgowy (art. 4 ust. 3 pkt 2 u.s.p.k.z.)
zbory	pastor (art. 4 ust. 3 pkt 3 u.s.p.k.z.)
seminaria	rektor (art. 4 ust. 3 pkt 4 u.s.p.k.z.)
szkoły teologiczne	rektor (art. 4 ust. 3 pkt 4 u.s.p.k.z.)
duszpasterstwa	dyrektor (art. 4 ust. 3 pkt 5 u.s.p.k.z.)
misje	dyrektor (art. 4 ust. 3 pkt 5 u.s.p.k.z.)
wydawnictwa	dyrektor (art. 4 ust. 3 pkt 5 u.s.p.k.z.)
kościelne studia radiowe i telewizyjne	dyrektor (art. 4 ust. 3 pkt 5 u.s.p.k.z.)
ośrodki kościelne	dyrektor (art. 4 ust. 3 pkt 5 u.s.p.k.z.)

V.3.2.1.2. Nieokreślona ustawą indywidualną

Szereg wyznaniowych osób prawnych wspólnot religijnych posiadających własną ustawę indywidualną nie posiada struktury organów wyznaczonej samą ustawą. Dotyczy to w szczególności osób prawnych tworzonych w trybie rozporządzenia, wyznaniowych osób prawnych nieobjętych ustawowym katalogiem osób prawnych oraz niektórych osób prawnych wskazanych indywidualnie. W przypadku osób prawnych tworzonych w trybie rozporządzenia praktyka pokazuje, iż ich struktura organizacyjna nie zostaje unormowana samym rozporządzeniem. Z uwagi jednak na przedkła-

danie statutu wraz w wnioskiem o nadanie osobowości prawnej strukturę organów należy ustalać w oparciu o obowiązujący statut takiej osoby prawnej¹²⁵⁶. W przypadku osób prawnych nieobjętych ustawą indywidualną, w szczególności w odniesieniu do osób prawnych Kościoła Katolickiego tworzonych w trybie konkordatowym, wobec braku ustawowych przepisów ustrojowych niezbędna jest recepcja prawa wewnętrznego, które będzie określać w tym przypadku ich strukturę organów. Zarazem, ponieważ prawo kanoniczne nie zna konstrukcji normatywnej organu, lecz posługuje się stosunkowo zbliżoną konstrukcją urzędu, zastosowanie znajdzie znana z prawa prywatnego międzynarodowego metoda równoważności instytucji. W konsekwencji strukturę organów wyznaniowej osoby prawnej należy ustalać jako odwzorowanie struktury urzędów osoby prawnej prawa kanonicznego, co zdaje się potwierdzać ustalony przez Konferencję Episkopatu wzór załącznika do powiadomienia o utworzeniu osoby prawnej, przewidujący podanie „nazwy organu/urzędu”¹²⁵⁷.

V.3.2.2. Kompetencja do reprezentacji

Analizując kwestię określenia organu reprezentacji, w pierwszej kolejności należy wskazać, że metody ich określenia znacząco różnią się w przypadku ustaw pochodzących z okresu międzywojennego i ustaw uchwalonych po 1989 r. W przypadku tych pierwszych wyraźnie widać indywidualne podejście prawodawcy państwowego, co wyraża się w zróżnicowanym sposobie regulacji organów, w tym również organu reprezentacji, a co skutkuje koniecznością indywidualnej interpretacji oraz trudnościami we wprowadzeniu należytej kategoryzacji i przemawia za odrębną, indywidualną ich analizą. Podobna sytuacja występuje w przypadku ustawy o stosunku państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, co przemawia za jej osobnym omówieniem. Natomiast w przypadku pozostałych ustaw uchwalonych w okresie III Rzeczypospolitej, poza nielicznymi wyjątkami, ustalenie organu reprezentacji przedstawia się niemal tak samo, co uzasadnia ich wspólne omówienie. Z tej przyczyny oddzielnie zostaną przedstawione regulacje międzywojenne, ustawy katolickiej oraz pozostałych ustaw pochodzących z okresu III Rzeczypospolitej w zakresie wskazania organu reprezentacji.

V.3.2.2.1. Wschodni Kościół Staroobrzędowy

R.s.p.w.k.s. nie zawiera przepisów pozwalających jednoznacznie wyznaczyć organ reprezentacji wyznaniowych osób prawnych tej wspólnoty religijnej. Powołane rozporządzenie wskazuje jedynie, że Naczelna Rada Staroobrzędowców „zarządza sprawami Kościoła w okresie między Soborami, wykonywa uchwały Soboru i stanowiąc reprezentację prawną Kościoła Staroobrzędowego w Polsce, występuje wobec władz państwowych w imieniu Soboru i Kościoła” (art. 4 r.s.p.w.k.s.). Co prawda można by

¹²⁵⁶ Por. T. J. Zieliński [w:] A. Czochara, T. J. Zieliński, *Ustawa...*, s. 66, teza 2.

¹²⁵⁷ Zob. załącznik nr 2 do InsKon2000 i załącznik nr 3 do InsKon2014.

próbować z tego przepisu wnosić o reprezentacji Kościoła jako całości, aczkolwiek pozostają pewne wątpliwości, w szczególności związane z faktem, że literalna wykładnia prowadziłaby do wniosku, że organ ten jest organem reprezentacji w okresie między soborami, a reprezentacja dotyczy wyłącznie działania wobec organów władzy państwowej. Nie ma natomiast wątpliwości, że w odniesieniu do gmin wyznaniowych brak jest w ogóle przepisów pozwalających ustalić organ reprezentacji.

W świetle hipotetycznie obecnie obowiązującego nowego statutu również brak jest jednoznacznego wskazania organu reprezentacji, co stanowi krok wstecz wobec statutu międzywojennego¹²⁵⁸. Natomiast utrzymano sformułowanie, iż wszelkiego rodzaju pisma, akty, zobowiązania i czeki wydawane w imieniu Naczelnej Rady Staroobrzędowców wymagają podpisów prezesa (lub w jego zastępstwie wiceprezesa) i sekretarza Rady (§ 19 ust. 2 S.W.K.S.'1928, § 18 zd. 2 S.W.K.S.'PRL). Choć przepis ten w istocie wyznacza sposób działania Naczelnej Rady Staroobrzędowców, w domyśle zawiera on wskazanie, że to właśnie ten organ jest organem reprezentacji¹²⁵⁹.

W odniesieniu do gmin wyznaniowych rozporządzenie określa jedynie ich strukturę organów, odsyłając wyraźnie do postanowień statutu (art. 10 r.s.p.w.k.s.). Nowy statut, powtarzając regulacje poprzednie, przewiduje, że kompetencją rady gminy jest sporządzanie wszelkiego rodzaju umów i aktów (§ 54 ust. 1 pkt e i f S.W.K.S.'1928; § 47 ust. 1 pkt f S.W.K.S.'PRL) oraz reguluje sposób jej działania przy podpisywaniu pism (§ 54 ust. 2 S.W.K.S.'1928; § 47 ust. 2 S.W.K.S.'PRL), co jednoznacznie przemawia, zwłaszcza wobec braku jakichkolwiek kompetencji analogicznych po stronie jedynego innego organu – walnego zgromadzenia członków gminy, iż organem reprezentacji jest rada gminy.

V.3.2.2.2. Muzułmański Związek Religijny

Spośród obowiązujących do dnia dzisiejszego ustaw uchwalonych w okresie II Rzeczypospolitej najprecyzyjniej organ reprezentacji został wskazany w ustawie regulującej status Muzułmańskiego Związku Religijnego. Przedmiotowa ustawa stanowi w art. 36, że „do działań prawnych imieniem Muzułmańskiego Związku Religijnego i jego poszczególnych gmin wyznaniowych powołany jest Mufti”. W świetle takiego sformułowania nie może być wątpliwości, że Mufti jest organem reprezentacji tak Związku jako całości, jak i poszczególnych gmin wyznaniowych, które również posiadają osobowość prawną.

Trzeba podkreślić, że jest to sytuacja wyjątkowa, albowiem *prima facie* organ o nazwie „Mufti” nie wchodzi w skład struktury organizacyjnej muzułmańskiej gmi-

¹²⁵⁸ Zob. § 16 pkt 1 i 2 S.W.K.S.'1928.

¹²⁵⁹ W szczególności nie jest nim Prezydium Naczelnej Rady Staroobrzędowców, gdyż w świetle powołanego przepisu dokumenty są podpisywane „w imieniu” Naczelnej Rady, a nie jej Prezydium, co wynika z międzywojennej koncepcji traktowania niekiedy działania za osoby prawne w kategoriach pełnomocnictwa. W istocie jednak oświadczenia woli w obecnym stanie prawnym winny być składane przez osoby działające w charakterze Naczelnej Rady Staroobrzędowców za Wschodni Kościół Staroobrzędowy.

ny wyznaniowej. Organ ten należy niewątpliwie do ustroju innej osoby prawnej – Związku jako całości. Teoretycznymi rozwiązaniami tego paradoksu mogą być: albo przyjęcie, iż gminę reprezentuje organ innej osoby prawnej, albo że gmina posiada własny organ reprezentacji. W pierwszym przypadku byłoby to rozwiązanie rzadko spotykane, aczkolwiek występujące w polskim porządku prawnym. Za takim rozwiązaniem opowiadała się też jeszcze nauka przedwojenna¹²⁶⁰. W drugim przypadku, skoro gmina posiada własny organ reprezentacji, to Mufti musi wchodzić w skład jej struktury organizacyjnej. Ponieważ jednak organ jednej osoby prawnej ze swej istoty nigdy nie jest organem innej osoby prawnej (wszak są to elementy różnej struktury organizacyjnej), toteż w istocie mielibyśmy do czynienia z dwoma organami zwanymi „Muftim”, z tym zastrzeżeniem, że na mocy przepisów ustrojowych obu tych rodzajów osób prawnych dochodzi do unii personalnej.

Okazuje się jednak, że nowy statut Muzułmańskiego Związku Religijnego zawiera postanowienia sprzeczne z uregulowaniami ustawy¹²⁶¹, gdyż w jego świetle „działanie prawne w imieniu MZR [Muzułmańskiego Związku Religijnego – przyp. M. S.] i poszczególnych gmin wyznaniowych” stanowią kompetencję Najwyższego Kolegium (§ 25 pkt 16 S.M.Z.R.2009), statut pomija zaś taką kompetencję w przypadku Muftiego. Z pewnością nie uchyla on jednak regulacji ustawowej, a zatem Mufti nadal pozostaje organem reprezentacji tak Związku, jak i każdej z gmin wyznaniowych. Interpretację taką dodatkowo wzmacnia fakt, że w świetle statutu jest mowa o „składaniu oświadczeń woli w imieniu zarządu gminy” (§ 37 ust. 5 S.M.Z.R.2009), podczas gdy zarząd gminy nie jest żadną osobą prawną i nie może składać oświadczeń woli.

Dyskusyjna natomiast jest kwestia, czy nowy statut mógł uczynić organem reprezentacji również inne organy. Za takim rozwiązaniem przemawia brak ustawowego zakazu oraz odwołanie do statutu jako podstawy prawnej organizacji Muzułmańskiego Związku Religijnego (art. 2 zd. 2 u.s.p.m.z.r.). Natomiast przeciwko takiemu rozwiązaniu wydaje się przemawiać kateryczne sformułowanie art. 36 u.s.p.m.z.r., które wskazuje na jasny zamiar uczynienia Muftiego jedynym organem reprezentacji (zwłaszcza uczynienie go organem reprezentacji wszystkich gmin wyznaniowych). Wydaje się, że wobec jasnego brzmienia wskazanego przepisu ustawy oraz prakseologicznej zasady, że powinien istnieć co do zasady wyłącznie jeden organ reprezentacji, należy uznać, że wyłącznym organem reprezentacji wyżej wymienionych osób prawnych jest Mufti, a odnośne postanowienia statutu są nieskuteczne w państwowym porządku prawnym. Ponadto powołany przepis statutu jest sprzeczny wewnątrznie, albowiem na początku katalogu uprawnień Najwyższego Kolegium wyraźnie napisa-

¹²⁶⁰ J. Sawicki, *Studia...*, s. 190, przyp. 1, pkt 2).

¹²⁶¹ Przykładowo można wskazać na możliwość odwołania Muftiego (§ 23 S.M.Z.R.2009), podczas gdy ustawa stanowi, że osoba wybrana sprawuje funkcję piastuna tego organu dożywotnio (art. 4 ust. 2 zd. 1 u.s.p.m.z.r.). Można także zwrócić uwagę na pominięcie w statucie przewidzianego ustawą (m.in. art. 6 ust. 1 u.s.p.m.z.r.) organu w postaci Wszechpolskiego Kongresu Elekcyjnego albo uczynienie organami Związku jako całości elementów organizacji poszczególnych gmin wyznaniowych, co jest niemożliwe na gruncie konstrukcji osoby prawnej występującej w polskim prawie cywilnym.

no, iż do jego kompetencji „należą wszelkie sprawy niezastrzeżone do kompetencji innych organów, a w szczególności (...)”, po czym w pkt. 16 mowa jest o reprezentacji. Tymczasem kompetencja do składania oświadczeń woli została jeszcze w ustawie zastrzeżona na rzecz Muftiego.

W przypadku gmin wyznaniowych interpretację polegającą na odmowie przyznania kompetencji do reprezentacji zarządowi gminy wzmacnia fakt, że w treści statutu jest mowa o „składaniu oświadczeń woli w imieniu zarządu gminy” (§ 37 ust. 5 S.M.Z.R.'2009), podczas gdy zarząd gminy nie jest żadną osobą prawną i nie może składać oświadczeń woli. Ponadto w nowym statucie przewidziano również reprezentowanie gminy na zewnątrz przez przewodniczącego gminy wyznaniowej (§ 37 ust. 4 *in fine* S.M.Z.R.'2009), co jest sprzeczne z wcześniej wskazaną kompetencją Najwyższego Kolegium, a przy możliwie najbardziej przychylniej interpretacji prowadziłoby to do równoczesnego istnienia trzech organów reprezentacji gminy wyznaniowej, a więc sytuacji niespotykanej w polskim prawie. Z tych wszystkich przyczyn należy opowiedzieć się za interpretacją, że wolą ustawodawcy międzywojennego, wyznaczającą również obecnie treść normatywną przepisów przedmiotowej ustawy, było uchylenie wątpliwości co do organu reprezentacji i przesądzenie, że tylko działania Muftiego będą traktowane jako działania wyznaniowych osób prawnych Muzułmańskiego Związku Religijnego, nie wyłączając jednak możliwości działania tych podmiotów przez pełnomocników¹²⁶².

V.3.2.2.3. Karański Związek Religijny

U.s.p.k.z.r. powróciła do modelu przyjętego przez r.s.p.w.k.z. i w swej treści nie zawiera przepisu, który *expressis verbis* wskazywałby organ reprezentacji. Przedmiotowe rozporządzenie co prawda przewiduje, iż „Hachan stoi na czele Karańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej i reprezentuje go wobec władz państwowych, wobec kościołów i innych związków religijnych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, tudzież wobec karańskich związków religijnych zagranicznych, z którymi porozumiewa się bezpośrednio w sprawach religijnych”, aczkolwiek zwrot taki można uznać za funkcję honorową, niezwiązaną ze składaniem oświadczeń woli w obrocie cywilnoprawnym. Wskazuje na to zwłaszcza ograniczenie zastosowania tego przepisu do relacji z organami państwa i innymi karańskimi wspólnotami religijnymi.

Podtrzymując wątpliwości co do mocy obowiązującej statutu przedstawianego jako aktualny, należy wskazać, że zawiera on normy wyraźnie sprzeczne z ustawą¹²⁶³. Nadto wskazuje on inny organ reprezentacji, aniżeli wynika to z interpretacji statu-

¹²⁶² Wykładnia historyczna również przemawia za tą interpretacją. Statut z 1936 r. jednoznacznie do kompetencji Muftiego zaliczał działania prawne w imieniu Muzułmańskiego Związku Religijnego i jego poszczególnych gmin wyznaniowych (§ 5 pkt 13 S.M.Z.R.'1936) i wyraźnie nie przewidywał analogicznej kompetencji w przypadku Najwyższego Kolegium Muzułmańskiego oraz elementów struktury gminy wyznaniowej.

¹²⁶³ Chociażby przyznanie kompetencji reprezentacyjnej wobec władz państwowych, o których była mowa wyżej, Zarządowi Karańskiego Związku Religijnego (§ 18 lit. b).

tu ogłoszonego rozporządzeniem. Zgodnie z § 18 lit. a) działania prawne w imieniu Karaimskiego Związku Religijnego, jak i jego poszczególnych dżymatów (gmin wyznaniowych) podejmuje Zarząd Karaimskiego Związku Religijnego, wyeliminowano zaś ze statutu jakiegokolwiek przepisy wskazujące na kompetencje Hachana do składania oświadczeń woli. Statut powtarza również uprawnienie do reprezentacji w innym miejscu, stanowiąc, że „do reprezentowania i zaciągania zobowiązań uprawniony jest Zarząd” (§ 46 S.K.Z.R.)¹²⁶⁴. Jeśli więc przyjąć moc wiążącą omawianego statutu, to organem reprezentacji związku jako całości jest Zarząd. Nadto, ponieważ nadal obowiązuje art. 29 u.s.p.k.z.r., z którego wynika prawo do składania oświadczeń woli za związek przez zarządy gmin wyznaniowych w zakresie wskazanym ustawą, toteż również je należy uznać za organy reprezentacji.

V.3.2.2.4. Kościół Katolicki

Sposób ustalenia organu reprezentacji w przypadku osób prawnych Kościoła Katolickiego jest niezwykle zróżnicowany. Katolicka ustawa indywidualna bądź przewiduje wyraźnie organ reprezentacji, bądź pomija tę kompetencję. W tych ostatnich przypadkach niekiedy możliwe jest wyinterpretowanie organu reprezentacji ze struktury organów (struktury jednoorganowe i pozornie wieloorganowe), niekiedy jednak ustawa w ogóle pomija strukturę organów (osoby prawne tworzone w trybie rozporządzenia, konkordatowym oraz uczelnie katolickie). Każdą z tych sytuacji cechuje odmienna regulacja prawna, wpływająca na sposób ustalania organu reprezentacji.

V.3.2.2.4.1. Konferencja Episkopatu Polski

Przepisy ustawy indywidualnej Kościoła Katolickiego tylko w jednym przypadku odnoszą się bezpośrednio do wskazania organu reprezentacji i to w sposób ułomny. Abstrahując od niezręczności językowych, które jednak same w sobie w omawianym przypadku nie wywołują poważnych wątpliwości co do znaczenia przepisów¹²⁶⁵, przedmiotowa ustawa postanawia, iż w sprawach majątkowych Konferencję Episkopatu Polski reprezentuje „jej Prezydium” (art. 6 ust. 3 zd. 1 u.s.p.k.k.), a właściwie wymieniony w art. 6 ust. 2 pkt 1 organ o nazwie Prezydium Konferencji Episkopatu Polski.

Osobnego rozważenia wymaga kwestia wskazania organu reprezentacji w świetle statutu Konferencji Episkopatu Polski. Należy ubolewać, że dokument ten nie tylko nie usuwa wyżej wspomnianych wątpliwości, ale wywołuje wręcz nowe. W pierwszej kolejności należy rozważyć w ogóle moc prawną tego dokumentu. Niewątpliwie, wobec braku odwołania do niego w przepisach rangi ustawowej, nie stanowi on

¹²⁶⁴ Z niewyjaśnionych przyczyn przepis ten znajduje się w rozdziale dotyczącym Komisji Rewizyjnej.

¹²⁶⁵ Wskazanie takie już w swej warstwie językowej, abstrahując od błędów co do treści normatywnej, uchybia zasadom poprawnej legislacji, albowiem użycie zaimka dzierżawczego „jej” jest niepotrzebne wobec braku jakiegokolwiek innego „prezydium” w ustawie. Błędny jest również sposób odwołania do prezydium, gdyż organem Konferencji Episkopatu Polski nie jest Prezydium, lecz Prezydium Konferencji Episkopatu Polski, i to ostatnie sformułowanie jest właściwą nazwą tego organu.

statutu w rozumieniu art. 35 k.c., albowiem skoro przepis ten wymaga do uznania za statut określenia przez przepis rangi ustawowej zakresu jego mocy normatywnej, to w jego braku za statut w świetle tego przepisu uchodzić nie może¹²⁶⁶. Natomiast statut ten stanowi element systemu norm prawnych – prawa kanonicznego – który to system w świetle prezentowanej w niniejszej pracy koncepcji o konieczności normatywnego regulowania kwestii dotyczących osobowości prawnej dookreśla reguły dotyczące osób prawnych Kościoła Katolickiego, których to reguł brak w przepisach prawa polskiego, a które są niezbędne dla ich funkcjonowania i jako taki statut prawnokanoniczny winien być traktowany analogicznie do statutu w rozumieniu prawa polskiego, choć go formalnie nie stanowi. Ponadto zespół norm dookreślających status Konferencji Episkopatu Polski stanowi prawo kanoniczne jako całość, a jedynie jego elementem jest zespół norm nazwanych „statutem” i będących statutem jedynie w rozumieniu prawa kanonicznego, aczkolwiek jako jego element określający status tej osoby prawnej w prawie polskim w sprawach nieuregulowanych w ustawie.

Przechodząc do przedstawienia regulacji zawartych w statucie Konferencji Episkopatu Polski¹²⁶⁷, zacząć należy od tego, że w odniesieniu do ustanowienia organu reprezentacji powtarza on jedynie wadliwą regulację ustawową (art. 41 s.k.e.p.). Ponadto przewiduje on radę ekonomiczną (art. 42-43 s.k.e.p.) i funkcję ekonoma (art. 44-45 s.k.e.p.), do którego zadań należeć ma zarządzanie w granicach zwykłego zarządu dobrami ruchomymi i nieruchomymi Konferencji Episkopatu Polski. Nawet gdyby przyjąć, że zarząd ekonoma w rozumieniu statutu Konferencji Episkopatu Polski obejmowałby w sobie umocowanie do składania skutecznych w państwowym porządku prawnym oświadczeń woli za Konferencję Episkopatu Polski, to z uwagi na sprzeczność z art. 6 ust. 3 u.s.p.k.k. należy uznać, że nie jest organem reprezentacji. Wynika to z faktu, że recepcja prawa wewnętrznego jako norm prawnych o charakterze *quasi*-statutowym, może jedynie uzupełniać luki w ustawie, nigdy zaś nie może wywołać skutku *contra legem*. Wobec więc enumeratywnego wyliczenia organów Konferencji Episkopatu Polski, jakichkolwiek funkcji, jednostek czy urzędów przewidzianych w statucie Konferencji Episkopatu Polski, dodatkowych względem wyliczonych w art. 6 ust. 2 u.s.p.k.k., nie sposób uznać za organy Konferencji Episkopatu Polski, a ich działań za działania teje. Funkcje takie i urzędy są irrelevantne w tym sensie dla polskiego porządku prawnego i mają znaczenie jedynie wewnętrzkościelne. Najdonioślejszą zaś tego konsekwencją jest to, że jakiekolwiek oświadczenia woli, w których za Konferencję Episkopatu Polski oświadczenie złożył ekonom, jeśli swoje działania ujawnił jako działanie w charakterze organu Konferencji Episkopatu Polski, należy uznać za wadliwe; jeśli tego nie ujawnił, to w przypadku odpowiedzi twierdzącej na pytanie, czy ujawnił swoje działanie jako działanie w charakterze pełnomoc-

¹²⁶⁶ Por. odnośnie do parafii – M. Jasiakiewicz, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r. IV CKN 88/00*, s. 126-127.

¹²⁶⁷ Statut Konferencji Episkopatu Polski uchwalony przez biskupów diecezjalnych na posiedzeniu w Warszawie dnia 16 września 1995 roku; zatwierdzony przez Stolicę Apostolską 20 listopada 1995 r. dekretem Kongregacji ds. Biskupów, AKEP 1998, nr 1, s. 7-17.

nika, uznać należy oświadczenie woli za bezskutecznie zawieszone (o ile brak jest stosownego pełnomocnictwa polskiego prawa cywilnego) lub skuteczne (gdy pełnomocnictwo zostało przed czynnością udzielone albo działanie zatwierdzone), w razie zaś negatywnej – jako czynność prawną doszłą do skutku z udziałem samego ekono-
ma jako strony takiej czynności, zaś bez udziału Konferencji Episkopatu Polski.

Omawiając wyraźne wskazanie organów reprezentacji, nie sposób pominąć występującego niekiedy problemu pozornego ograniczenia prawa składania oświadczeń woli przez wskazane wyżej organy¹²⁶⁸. Pobieźna analiza bowiem mogłaby prowadzić do wniosku, że przedstawione powyżej regulacje w sposób całkowicie poprawny i pełny wskazują organy reprezentacji. Okazuje się jednak, że często zawierają one sformułowanie „w sprawach majątkowych”, co powoduje poważną wadliwość takiego wskazania organu reprezentacji¹²⁶⁹. Mianowicie aktywność osób prawnych nie ogranicza się do spraw majątkowych, lecz obejmuje znacznie szerszy katalog zagadnień. Nie mieszczą się w sprawach majątkowych sprawy dotyczące np. dóbr osobistych¹²⁷⁰ czy tzw. niemajątkowych praw na dobrach niematerialnych¹²⁷¹, które mogą mieć niebagatelne znaczenie dla osoby prawnej. Podczas analizy powyższego zagadnienia na przykładzie Konferencji Episkopatu Polski powstaje więc pytanie, jaki jest jej organ reprezentacji w pozostałych sprawach, tj. sprawach innych niż majątkowe. Hipotetycznie w grę może wchodzić kilka interpretacji takiego rozwiązania zastosowanego w ustawie.

W świetle pierwszego z nich brak jest innego organu reprezentacji niż Prezydium Konferencji Episkopatu Polski, a treść art. 6 ust. 3 zd. 1 u.s.p.k.k. stanowi wyczerpu-

¹²⁶⁸ Zagadnienie to zostaje omówione w tym miejscu, gdyż dotyczy kwestii istnienia prawa do reprezentacji w ogólności, a więc kategorii spraw, w których oświadczenie woli organu danej osoby prawnej może składać dany organ, abstrahując od woli wewnętrznej i spełnienia przesłanek złożenia konkretnego oświadczenia woli. Nie jest więc to kwestia tzw. ograniczenia reprezentacji, czyli spełnienia przesłanek, zaktualizowania się uprawnienia do złożenia konkretnego oświadczenia woli, co jest przedmiotem rozważań w rozdziale VII.

¹²⁶⁹ Odnosnie do tego samego błędu w statutach rejestrowych wyznaniowych osób prawnych – zob. podrozdział V.3.1.2.2.7.

¹²⁷⁰ Choć zasadniczo dobra osobiste związane są z godnością wynikającą z faktu bycia człowiekiem, to w polskim systemie prawnym ochronę przewidzianą dla dóbr osób fizycznych stosuje się odpowiednio również do osób prawnych (art. 43 k.c.). Przykładowo można wskazać, że Konferencja Episkopatu Polski dysponowałaby roszczeniami określonymi w art. 24 § 1 i 2 k.c. w razie naruszenia jej dobra osobistego w postaci dobrego imienia, gdyby podmiot trzeci pomówił ją o działanie bezprawne czy niegodne.

¹²⁷¹ W przypadku praw o charakterze niematerialnym w pierwszej kolejności należy wskazać na prawa własności intelektualnej, zwłaszcza autorskie prawa osobiste, o których mowa w art. 16 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t. jedn. Dz. U. z 2006 r., Nr 90, poz. 631 z późn. zm.). Tytułem przykładu można podać, że Konferencja Episkopatu Polski, aby używać swojego znaku graficznego, stanowiącego niewątpliwie utwór podlegający ochronie prawnoautorskiej, do prawnego z niego korzystania musiała uzyskać nie tylko prawa majątkowe, ale i chociażby zezwolenie twórcy (twórców) na nieoznaczanie tegoż znaku jego (ich) nazwiskiem (nazwiskami). Celem zaś zamieszczenia tegoż znaku na swojej stronie internetowej Konferencja Episkopatu Polski również winna uzyskać zezwolenie do naruszenia integralności utworu. W praktyce, aby korzystać z utworu, niezbędne jest zawarcie umowy, która będzie zawierać elementy dotyczące praw o charakterze niemajątkowym.

jącą i wyłączną regulację w zakresie wskazania organu reprezentacji Konferencji Episkopatu Polski, toteż brak jest organu uprawnionego do składania oświadczeń woli w zakresie spraw niemajątkowych, a zatem zdolność do czynności prawnych przedmiotowej osoby prawnej byłaby ograniczona wyłącznie do spraw majątkowych. Za taką interpretacją przemawia przede wszystkim zasada racjonalnego ustawodawcy oraz niebudząca wątpliwości wykładnia gramatyczna.

Jednakowoż takie rozumienie omawianych przepisów stoi w rażącej sprzeczności z celem ustawy wyznaniowej, którym było umożliwienie działania w obrocie prawnym Konferencji Episkopatu Polski, jak również jest niespójne z późniejszym uchynieniem w k.c. ograniczenia zdolności prawnej osób prawnych. Wyżej prezentowana wykładnia prowadziłaby również do kuriozalnej sytuacji, w której Konferencja Episkopatu Polski nie byłaby w stanie podejmować jakiejkolwiek obrony swoich praw wynikających z odpowiedniego stosowania przepisów o dobrach osobistych do osób prawnych, a w skrajnych przypadkach – o ile w ogóle uznać to za dopuszczalne – należałoby w tym zakresie powoływać kuratora. Innym rozwiązaniem byłoby uznanie, że *a contrario* w sprawach niemajątkowych organem reprezentacji nie jest Prezydium Konferencji Episkopatu Polski, lecz są to dwa, niezależnie od siebie, pozostałe jej organy, a to Rada Główna Konferencji Episkopatu Polski (art. 6 ust. 2 pkt 2 u.s.p.k.k.) i Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski (art. 6 ust. 2 pkt 3 u.s.p.k.k.). Taką interpretację należy jednakowoż odrzucić, przede wszystkim wobec braku wyraźnej podstawy normatywnej przyznania prawa reprezentacji oraz braku uregulowania zasad składania oświadczeń woli przez oba wyżej wymienione, a kolegialne organy.

Należy przyjąć, że Prezydium Konferencji Episkopatu Polski jest wyłącznym organem reprezentacji, uprawnionym do składania wszelkich oświadczeń woli za Konferencję Episkopatu Polski, a dodanie słów „w sprawach majątkowych” stanowi błąd ustawodawcy, który „zapomniał”, że osoby prawne składają również oświadczenia woli w sprawach niedotyczących majątku¹²⁷². Pomimo że wykładnia językowa w tym przypadku nie budzi wątpliwości, to jednak prowadzi do niedających się zaakceptować rezultatów. W przeciwnym bowiem wypadku mielibyśmy do czynienia z kuriozalną sytuacją pozbawienia Konferencji Episkopatu Polski realnej możliwości podejmowania czynności prawnych, często o kluczowym znaczeniu (takich jak związanych z wyżej wspomnianymi dobrami osobistymi, dobrami niemajątkowymi czy udzielenie pełnomocnictwa, w tym pełnomocnictwa procesowego, co pozbawiałoby ją możliwości obrony praw w postępowaniu sądowym, administracyjnym czy sądowno-administracyjnym przez profesjonalnego pełnomocnika, a niekiedy w związku z tzw. przymusem adwokacko-radcowskim nawet środków zaskarżenia). Za takim

¹²⁷² Nie bez uzasadnienia pozostaje prowadząca do tych samych wyników interpretacja, w myśl której u.s.p.k.k. zawiera lukę w zakresie reprezentacji w sprawach innych niż majątkowe, którą należy uzupełnić bądź w drodze analogii do spraw majątkowych, bądź przez odwołanie do prawa kanonicznego w myśl zasady, że działanie osoby prawnej musi być normatywnie opisane. W tym ostatnim przypadku może to być problematyczne z uwagi na powielenie błędu ustawodawcy w statucie wewnątrzkościelnym – zob. wyżej.

rozwiązaniem przemawia także wykładnia systemowa, gdyż przepisy ustaw regulujących najpowszechniejsze formy osobowości prawnej, wskazując organ reprezentacji, nie ograniczają katalogu spraw, w których może on działać za osobę prawną.

Analogiczny błąd w przepisie przyznającym prawo do składania oświadczeń woli został popełniony we wszystkich przypadkach zastosowania sformułowania o „reprezentowaniu”¹²⁷³, wprowadzający w literalnym brzmieniu przepisów używających tego zwrotu ograniczenie do „spraw majątkowych”. Wydaje się, że zasadniczo z tych samych przyczyn co wcześniej wskazane także w tym przypadku uprawniona jest wykładnia, w świetle której to ograniczenie należy traktować jako niedołożone¹²⁷⁴.

V.3.2.2.4.2. Struktury jednoorganowe

Ustawy indywidualne w większości przypadków przewidują jeden organ wyznaniowej osoby prawnej. W tych przypadkach należy przyjąć, bez konieczności odwoływania się do prawa wewnętrznego, iż stanowi on organ reprezentacji. W rezultacie przedstawiona wyżej tabela organów przewidzianych ustawami indywidualnymi pozwala ustalić także organ reprezentacji, o ile struktura wyznaniowej osoby prawnej jest jednoelementowa¹²⁷⁵.

¹²⁷³ Zob. art. 6 ust. 6 u.s.p.a.k.p.; art. 4 ust. 4 zd. 1 u.s.p.k.a.d.s.; art. 5 ust. 5 zd. 1 u.s.p.k.c.b.; art. 3 ust. 4 zd.1 u.s.p.k.s.m.; art. 4 ust. 4 zd. 1 u.s.p.k.z.; art. 3 ust. 4 u.s.p.k.k.m.

¹²⁷⁴ Interesujące, że błąd ten zawierają właściwie tylko ustawy wskazujące organ reprezentacji za pomocą zwrotu „reprezentuje”, podczas gdy uchybienia tego udało się uniknąć w ustawach posługujących się innymi zwrotami. Może to wskazywać na nieprzemyślane, „mechaniczne” kopiowanie regulacji przewidzianych u.s.p.k.k. do projektów uchwalanych później innych ustaw indywidualnych.

¹²⁷⁵ Zob. H. Misztal [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo...*, s. 144-149. Wątpliwość w tym zakresie wywołuje sposób określenia organów wyznaniowych osób prawnych wskazanych indywidualnie. Wobec faktu, że mają one stanowić jedyne organy indywidualnie oznaczonych, a więc konkretnych osób prawnych, organy te powinny być wskazane przy użyciu wielkiej litery na początku, jako że wskazują one konkretny organ, a nie jego kategorię, jak to ma miejsce w przypadku organów osób prawnych wskazanych z kategorii. Taka forma językowa dziwi, zwłaszcza że w przypadku Konferencji Episkopatu Polski, wskazując indywidualne organy indywidualnie oznaczonej osoby prawnej (a więc w przypadku tożsamym do omawianego) użyto zapisu wielką literą (zob. wyżej). Przemawia to więc za uznaniem, że w przypadku przedmiotowych osób prawnych nie dysponują one jednym organem, lecz całą kategorią organów. Np. w przypadku Caritas Polska jej organem nie byłby jej jedyny Dyrektor, ale bliżej nieokreślona grupa dyrektorów i to każdy z osobna. Ponownie jednak należy uznać, że jest to niedopatrzenie ustawodawcy, którego intencją było wskazanie organów w sposób indywidualny, choć w sposób indolentny w zakresie zasad techniki legislacyjnej i reguł języka polskiego. Podsumowując, należy uznać, że w omawianym przypadku przepisy ustaw w sposób indywidualny wyznaczają pojedynczy organ osób prawnych. Za takim rozumieniem przemawia zwłaszcza ustrój kościelnych jednostek organizacyjnych czy kościelnych osób prawnych, który niewątpliwie ustawodawca chciał odwzorować w ustroju osoby prawnej, a który bez wątpienia zawiera organy jednostkowe. Można chociażby wskazać, że w świetle podstawowego dokumentu prawa wewnętrznego regulującego kwestie związane z ordynariatami polowymi, a to konstytucji apostolskiej *Spirituali militum curae* z dnia 21 kwietnia 1986 r. (AAS 1986, s. 481-486, SMC), nie może być mowy o kilku urzędach ordynariuszów wojskowych, lecz zawsze jest to jeden urząd.

V.3.2.2.4.3. Struktury pozornie wieloorganowe

Do osób prawnych, które jedynie pozornie posiadają więcej niż jeden organ, należą takie, względem których ustawa indywidualna przewiduje kilka organów alternatywnych lub zmianę określenia organu w zależności od płci jego piastuna. U.s.p.k.k. wydaje się przewidywać szereg osób prawnych o złożonej (wieloorganowej) strukturze organizacyjnej, co wynika z alternatywnego oznaczenia organów w ustawowym katalogu. Tak jest w czterech przypadkach, tj. w odniesieniu do archidiecezji (arcybiskup diecezjalny lub administrator archidiecezji, art. 7 ust. 3 pkt 2 u.s.p.k.k.), diecezji (biskup diecezjalny lub administrator diecezji, art. 7 ust. 3 pkt 3 u.s.p.k.k.), parafii (proboszcz lub administrator parafii, art. 7 ust. 3 pkt 5 u.s.p.k.k.) oraz kapituł (prepozyt albo dziekan, art. 8 ust. 2 pkt 2 u.s.p.k.k.). Sformułowanie takie teoretycznie może być odczytywane na wiele sposobów – bądź jako wprowadzenie dwóch organów reprezentacji uprawnionych jednocześnie (co samo w sobie nie jest sprzeczne z polskim porządkiem prawnym, choć ze względów prakseologicznych nie jest spotykane), bądź też jako alternatywne nazwy funkcjonujące na oznaczenie tego samego organu, bądź też jako ustanowienie organów w sposób wymienny (tzn. że w danym czasie co do zasady jeden z nich jest organem reprezentacji), bądź też jeszcze jako ustanowienie organów w sposób subsydiarny (tzn. jeśli brak jest jednego, organem reprezentacji jest drugi z nich).

Powyższa regulacja i kłopoty interpretacyjne z nią związane spowodowane są pomieszaniem w jednej wypowiedzi normatywnej dwóch różnych funkcji – niezbędnego określenia struktury organizacyjnej osoby prawnej oraz wskazania funkcji kościelnej, której piastun zarazem jest piastunem organu reprezentacji. Na pierwszą z nich wyraźnie wskazuje formuła „organami są”, której nie można uniknąć poprzez proste odwołanie do prawa wewnętrznego w myśl reguły, iż organy osób prawnych Kościoła Katolickiego winny być analogiczne do organów odpowiadających im osób prawnych w prawie kanonicznym, a to wobec braku koncepcji organu w tym prawie i oparcia go na koncepcji przedstawicielskiej. Z kolei drugi człon omawianej regulacji nie tylko nadaje nazwę organom wyznaniowych osób prawnych, ale także wskazuje pośrednio – poprzez odwołanie do funkcji kościelnej – piastuna tegoż organu. W istocie więc, podobnie jak w przypadku zagadnienia skutku uchybienia przesłankom działania osoby prawnej, u podstaw wprowadzenia tej nieprawidłowej i niespójnej regulacji leży brak przemyślanej, spójnej koncepcji teoretycznej.

Rozstrzygając kwestie interpretacji podwójnego wskazywania organów w ustawie wyznaniowej, należy ostatecznie opowiedzieć się za ostatnią z prezentowanych wykładni, a to za zasadą subsydiarności, choć jej uzasadnienie nie jest możliwe do przeprowadzenia autonomicznie w oparciu o przepisy prawa polskiego, lecz wymaga odwołania się do prawa wewnętrznego Kościoła Katolickiego. Przemawia za tym jednoznacznie charakter funkcji kościelnych, wskazanych w drugiej kolejności w omawianych przypadkach. Funkcje te (administrator archidiecezji, diecezji, parafii) są funkcjami subsydiarnymi, gdyż powoływane są na nie osoby w przypadku braku lub przeszkody w działaniu osób sprawujących funkcje główne (biskup archidiecezjalny, biskup diecezjalny, proboszcz). Sens więc owych przepisów należy tłumaczyć w taki

sposób, że w przypadku braku tych ostatnich funkcję piastunów jedynych organów przedmiotowych osób prawnych Kościoła Katolickiego pełnią osoby sprawujące funkcje subsydiarne. Pomimo że w praktyce będą funkcjonować jako jedyny czynny organ takiej osoby prawnej, w obrocie prawnym dla skuteczności czynności prawnych podejmowanych za osobę prawną muszą one używać nazwy organu subsydiarnego, w przeciwnym razie czynność należy uznać za wadliwą. Należy bowiem z całą mocą podkreślić, że osoby te sprawują w świetle prawa polskiego własną funkcję oddzielnego organu reprezentacji, działającego *per se*, a nie z jakiegokolwiek umocowania, choć powstanie ich kompetencji do działania zasadniczo wymaga spełnienia się określonych przesłanek dotyczących organów głównych¹²⁷⁶.

Do struktur jednoorganowych należy także zaliczyć te spośród osób prawnych, względem których ustawy indywidualne literalnie przewidują dwa określenia organów, jednak niewątpliwie są one nie wyrazem wprowadzenia dwóch różnych organów, lecz jedynie zmianą formy gramatycznej w zależności od płci osoby piastującej daną funkcję. Metoda ta, stosowana w przypadku Kościoła Katolickiego, a polegająca na zamieszczeniu w nawiasie, obok nazwy organu, innego jego określenia w formie żeńskiej (najczęściej tego samego wyrazu)¹²⁷⁷, nie prowadzi do stworzenia innego elementu struktury organizacyjnej, ale wpływa jedynie na ich określenie.

V.3.2.2.4.4. Osoby prawne tworzone w trybie rozporządzenia

Ustalenie organu uprawnionego do składania oświadczeń woli nastręcza poważnych trudności w przypadku osób prawnych, które nabyły osobowość prawną w drodze rozporządzenia, a to z tej przyczyny, że w kwestii tej milczą nie tylko ustawy indywidualne (co jest zrozumiałe ze względu na różnorodność organizacji nabywających

¹²⁷⁶ Za niedopuszczalne należy uznać praktyki polegające na używaniu formuł w rodzaju „w zastępstwie”, „*in (sede) vacante*” czy bardziej archaicznego „za przeszkodzonego”. Takie oświadczenia oznaczają działanie w imieniu organu osoby prawnej, który nie jest podmiotem prawa i nie może udzielać pełnomocnictw do działania w swoim imieniu, a co za tym idzie, za pozbawione waloru skutecznego oświadczenia woli. Nawet przy przyjęciu, że pełnomocnictwa udzieliła osoba fizyczna sprawująca funkcję główną, nie zmienia to sytuacji, gdyż funkcji piastuna organu nie sposób cedować pełnomocnictwem. W konsekwencji szansą na utrzymanie oświadczenia woli w mocy jest próba traktowania go jako działania pełnomocnika samej osoby prawnej, udzielonego przez osobę sprawującą funkcję główną. Istnieje jednak ryzyko, że wobec jednoznaczności takich sformułowań interpretacja taka nie utrzyma się w sądzie, a nawet gdyby, to wobec wymogu istnienia pełnomocnictwa na piśmie (por. rozdział VII) oraz faktu, że takie pełnomocnictwo musiałoby zostać udzielone niejako na przyszłość (w chwili, kiedy osoba sprawująca funkcję główną mogła udzielić pełnomocnictwa, często nie jest możliwe, aby obsadzony został skutecznie organ subsydiarny), może skutkować nieskutecznością pełnomocnictwa. W ostateczności, celem uniknięcia takich wątpliwości, za dopuszczalne można uznać udzielanie pełnomocnictw przez organy główne osobom piastującym (lub przewidzianym do powołania, względnie jakimkolwiek innym zaufanym osobom, w tym prawnym) funkcję organów subsydiarnych, podkreślając, że takie pełnomocnictwo musi mieć charakter pisemny, spełniać określone przepisami prawa cywilnego dodatkowe wymogi (np. przy czynnościach przekraczających zwykły zarząd wymieniać dopuszczalne czynności prawne), a przede wszystkim być wystawione przez osobę prawną działającą przez piastuna organu głównego na rzecz indywidualnie (imiennie) oznaczonej osoby fizycznej (a więc bez wskazania jej funkcji) lub prawnej.

¹²⁷⁷ Zob. art. 8 ust. 2 pkt 5-8 u.s.p.k.k.

osobowość w tym trybie), ale również rozporządzenia indywidualne nadające im osobowość prawną. Wydaje się, że rozporządzenia te z uwagi na ich indywidualny charakter swobodnie mogłyby zawierać przepisy statutowe, w tym wskazujące organ reprezentacji – bądź wprost, bądź jako załącznik¹²⁷⁸. W praktyce jednak rozporządzenia te ograniczają się wyłącznie do przesądzenia nabycia osobowości prawnej oraz daty wejścia ich w życie.

W tym stanie rzeczy ustalenie organu reprezentacji musi nastąpić w oparciu o inne źródła norm niż ustawa i rozporządzenie. Warto w tym miejscu wskazać, że ustawy wyznaniowe nie przewidują obowiązku złożenia statutu w ramach ubiegania się o wydanie rozporządzenia indywidualnego, co teoretycznie mogłoby prowadzić do powstania osoby prawnej bez żadnych norm regulujących wewnętrzny ustrój i jej działanie, co byłoby ewenementem na skalę całego systemu prawa polskiego. W praktyce jednak wraz z odpowiednim wnioskiem składany jest statut i należy przyjąć, że utworzona w trybie rozporządzeniowym osoba prawna związana jest regulacjami w nim zawartymi¹²⁷⁹. Należy więc w myśl przewodniej reguły niniejszej pracy przyjąć, że organ reprezentacji, wobec braku jakichkolwiek innych przepisów w tej kwestii, należy ustalać w oparciu o złożone w ministerstwie statuty (przy uwzględnieniu ich ewentualnych późniejszych nowelizacji), a w razie ich braku w oparciu o odpowiednie statuty (normy) prawa wewnętrznego.

V.3.2.2.4.5. Uczelnie katolickie

Niespójność regulacji u.s.p.k.k. w zakresie określenia organów wyznaniowych osób prawnych, w tym organów reprezentacji, nie ogranicza się tylko do tego, że w niektórych przypadkach organ reprezentacji jest wyraźnie wskazany, w innych zaś wskazany zostaje jedyny organ, co wymaga stosowania domniemania, że jest on organem reprezentacji. Niespójność tę powiększa również całkowity brak określenia organów niektórych osób prawnych, a tym samym pominięcie wskazania ich organów reprezentacji. Taki stan rzeczy dotyczy wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego wskazanych w art. 9 ust. 1 pkt 1-7 oraz ust. 2 u.s.p.k.k. Są to Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Papieski Wydział Teologiczny w Poznaniu, Papieski

¹²⁷⁸ Wątpliwość zachodzi, czy z uwagi na charakter prawny rozporządzenia nie było konieczne przesądzenie w ustawie, iż rozporządzenie mogłoby zawierać również normy statutowe.

¹²⁷⁹ Rozwiązanie takie ma jednak szereg wad praktycznych. W szczególności dotarcie do przedmiotowych statutów rodzi szereg problemów, nie uregulowano bowiem ich udostępniania czy wydawania z nich uwierzytelnionych kopii bądź też zaświadczeń. W praktyce wydaje się, iż dopuszczalne byłoby złożenie odpowiedniego wniosku w oparciu o ustawę o dostępie do informacji publicznych. Należy jednak wskazać, że nawet uzyskanie tekstu statutu rozwiązuje problem jedynie połowicznie, gdyż brak jest urzędowych procedur dotyczących zmiany takiego statutu, co powoduje, iż może on być swobodnie zmieniany bez konieczności zmiany rozporządzenia czy też nawet zawiadomienia o takiej zmianie. To zaś powoduje, że w praktyce nie jest w ogóle możliwe zagwarantowanie czy udowodnienie, że w konkretnym dniu dana osoba prawna utworzona w trybie rozporządzeniowym dysponowała konkretną strukturą organizacyjną, a w szczególności, iż na ten dzień dany organ był uprawniony do składania oświadczeń woli.

Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie, Sekcja św. Jana Chrzciciela Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie, Sekcja św. Jana Chrzciciela Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie, Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie oraz kościelne instytuty naukowe i dydaktyczno-naukowe kanonicznie erygowane¹²⁸⁰.

V.3.2.2.4.5.1. Akademia Teologii Katolickiej

Pomimo całkowitego pominięcia w u.s.p.k.k. kwestii jakichkolwiek organów wyżej wymienionych osób prawnych, zwłaszcza organów uprawnionych do składania w ich imieniu oświadczeń woli, w jednym przypadku ustawa zawierała unormowanie sugerujące normatywną podstawę dla ich ustalenia. Miało to miejsce w przypadku Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, zniesionej w 1999 r., której status w świetle art. 9 ust. 2 u.s.p.k.k. określała ówczesna ustawa o szkolnictwie wyższym, a jej statut zatwierdzał odpowiedni minister i właściwa władza kościelna. W obecnie obowiązującym stanie prawnym regulacje ustaw o szkolnictwie wyższym oraz statutów z lat 1989-1999 mają jedynie znaczenie dla oceny skuteczności oświadczeń woli Akademii Teologii Katolickiej z owej dekady.

W okresie istnienia Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie obowiązywały dwie ustawy o szkolnictwie wyższym, a to u.s.w.1982 oraz ustawa z dnia 12 września 1990 r.¹²⁸¹ Obie ustawy regulowały ustrój uczelni wyższych, przewidując wyraźnie organ reprezentacji w postaci rektora (art. 58 ust. 2 pkt 1 u.s.w.1982; art. 49 ust. 1 zd. 1 u.s.w.1990¹²⁸²). Ustawa z 1982 r. wprowadzała również funkcję dyrektora administracyjnego, który miał „zarządzać jej majątkiem” (art. 72 ust. 1 u.s.w.1982), choć nie przewidywała wyraźnie uprawnienia do składania oświadczeń woli za szkołę wyższą. Nieco bardziej klarowne stanowisko znajdowało się w ustawie z 1990 r., która również, przewidując taką funkcję, stanowiła, iż dyrektor administracyjny w sprawach mienia uczelni w ramach zwykłego zarządu również był uprawniony do jej reprezentowania na zewnątrz (art. 70 ust. 2 w zw. z ust. 1 u.s.w.1990). Warto podkreślić, że w obu przypadkach dyrektor administracyjny nie stanowił w świetle ustawy organu uczelni¹²⁸³.

V.3.2.2.4.5.2. Katolicki Uniwersytet Lubelski

Nieco odmiennie niż dawnej Akademii Teologii Katolickiej kształtuje się status prawny Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, a tym samym jego ustrój, bowiem – choć

¹²⁸⁰ Por. B. Rakoczy, *Ustawa...*, s. 96.

¹²⁸¹ Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym (t. pierw. Dz. U. z 1990 r., Nr 65, poz. 385, u.s.w.1990), uchylona przez art. 276 pkt 2 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (t. pierw. Dz. U. z 2005 r., Nr 164, poz. 1365, p.s.w.).

¹²⁸² Ustawy stanowiły, iż rektor „reprezentuje uczelnię na zewnątrz”. Interesujące, że takiego samego sformułowania użyto w odniesieniu do dziekana i wydziału (art. 60 ust. 1 pkt 1 u.s.w.1982; art. 52 ust. 1 zd. 1 u.s.w.1990), choć wydział nie stanowił w świetle owych przepisów podmiotu obdarzonego własną zdolnością prawną.

¹²⁸³ Zob. art. 34 ust. 1 i 2 u.s.w.1982 oraz art. 46 ust. 1 i 2 u.s.w.1990.

dysponuje on jeszcze z mocy przepisów międzywojennych uprawnieniami publicznych szkół wyższych – nie jest uczelnią państwową. Ten swoisty status Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego łączył się z poddaniem go regulacji ustaw normujących szkolnictwo wyższe¹²⁸⁴. Ustawy z 1990 r. (art. 1 ust. 3 u.s.w.1990) oraz z 2005 r. przewidywały stosowanie ich przepisów w stosunku do Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (art. 49 ust. 1 zd. 1 u.s.w.1990; art. 1 ust. 2 p.s.w.). Tak samo p.s.w.n. przewiduje, iż co do zasady jej przepisów nie stosuje się w odniesieniu do uczelni i wyższych seminariów duchownych prowadzonych przez Kościoły i inne związki wyznaniowe (art. 8 ust. 1). We wskazanym przepisie jednak wyjątek uczyniono właśnie *expressis verbis* względem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W rezultacie powołana ustawa także w zakresie regulującym ustrój będzie miała zastosowanie do Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Zasadniczo zgodnie z art. 23 ust. 2 pkt 1 p.s.w.n. (zob. poprzednio art. 66 ust. 1 p.s.w.) organem reprezentacji uczelni jest rektor, przy czym statut może też przewidywać inne organy (art. 17 ust. 2 p.s.w.n.) i regulować ich kompetencje (*arg. ex art. 23 ust. 1 p.s.w.n.*). W konsekwencji inne organy reprezentacji mogą wynikać ze statutu. Poprzednio obowiązująca ustawa przewidywała, że kompetencje również będących organami uczelni kierowników podstawowych jednostek organizacyjnych (art. 60 ust. 6 zd. 1 p.s.w.) określane są w statucie (art. 70 ust. 1 zd. 1 p.s.w.). Nadto w przypadku uczelni niepublicznych, do których nie bez pewnych wątpliwości należy zaliczyć Katolicki Uniwersytet Lubelski¹²⁸⁵, statut mógł też przewidywać istnienie innych organów jednoosobowych (art. 60 ust. 7 p.s.w.), jak również autonomicznie regulował organy kolegialne (art. 60 ust. 5 zd. 1 p.s.w.).

¹²⁸⁴ Interesujący jest status Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w świetle ustawy z 1982 r. Mianowicie w brzmieniu art. 7 ust. 4 u.s.w.1982 ogłoszonym w tekście jednolitym w 1985 r. przepisy tej ustawy nie dotyczyły wyższych uczelni papieskich i wyższych seminariów duchownych, których status był regulowany umową między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a władzami kościelnymi. Przy założeniu więc, że status ten w przypadku Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego nie został uregulowany taką umową, podlegał on wspomnianej ustawie, wyznaczającej jako jego organ reprezentacji rektora (art. 58 ust. 2 pkt 1 u.s.w.1982). Następnie na mocy art. 74 ust. 10 u.s.p.k.k. skreślono słowa: „których status jest uregulowany umową między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a władzami kościelnymi”. Zatem od chwili wejścia w życie tej ostatniej ustawy Katolicki Uniwersytet Lubelski przestałby podlegać wspomnianej ustawie z 1982 r. o szkolnictwie wyższym. Ponieważ dopiero nową ustawą o szkolnictwie wyższym z 1990 r. należało stosować do Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (art. 1 ust. 3 u.s.w.1990), toteż w okresie przed jej wejściem w życie, a po wejściu w życie u.s.p.k.k., brak było przepisów państwowych regulujących strukturę organizacyjną tejże uczelni, w tym wyznaczających organ reprezentacji. Ponownie więc albo należy uznać, że w tym okresie Katolicki Uniwersytet Lubelski nie miał organu reprezentacji i nie mógł dokonywać czynności prawnych, albo konieczne jest odwołanie się do norm prawa kanonicznego, w tym prawnokanonicznego statutu tegoż.

¹²⁸⁵ Zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 3 p.s.w. przez uczelnię niepubliczną należało rozumieć uczelnię utworzoną przez osobę fizyczną albo osobę prawną niebędącą państwową ani samorządową osobą prawną. Pewne wątpliwości może więc budzić udział przy tworzeniu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, w zupełnie innej rzeczywistości prawnej, podmiotów kościelnych, które w świetle obowiązujących ówczesnie przepisów zaborskich i polskich z okresu międzywojnia mogły być postrzegane jako podmioty prawa publicznego.

Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z 2006 r., choć nieco odbiegał od rozwiązań p.s.w.¹²⁸⁶, przewiduje, iż uprawnionym do reprezentacji jest rektor (§ 29 ust. 1), dodatkowo powtarzając jego kompetencję do reprezentacji w sprawach majątkowych (§ 6 ust. 2)¹²⁸⁷. W świetle sKUL żaden inny organ nie dysponuje prawem składania oświadczeń woli za powołaną uczelnię¹²⁸⁸. Co prawda w § 29 ust. 3 przewidziano możliwość imiennego upoważnienia pracowników do podejmowania określonych czynności prawnych w ustalonym zakresie, jednak postanowienie takie nie może przenosić kompetencji do reprezentacji. W istocie w zakresie cywilnoprawnym wskazany przepis niczego nie wnosi, albowiem pełnomocnictwo regulowane jest k.c. i przepisy statutowe nie mogą ich modyfikować. W rezultacie wskazany przepis ma jedynie znaczenie wewnętrzne¹²⁸⁹ lub w innych gałęziach prawnych¹²⁹⁰. Podsumowując, cywilnoprawne oświadczenia woli za Katolicki Uniwersytet Lubelski może składać wyłącznie jego rektor, wszelkie zaś inne osoby jedynie jako pełnomocnicy tegoż uniwersytetu, na podstawie pełnomocnictwa przezeń udzielonego. Pełnomocnicy tacy winni w obrocie wyraźnie wskazywać, że działają w charakterze pełnomocników, a więc dokonywać czynności nie „za”, lecz „w imieniu” Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, *expressis verbis* ujawniając swój status pełnomocnika, najlepiej powołując się w treści pisemnego oświadczenia woli na dokument pełnomocnictwa

¹²⁸⁶ Przykładowo jako organy jednoosobowe statuuje wyłącznie dziekanów (§ 24 ust. 2), podczas gdy w świetle p.s.w. każdy kierownik podstawowej jednostki organizacyjnej jest organem uczelni, dziekani zaś są wyłącznie kierownikami wydziału (art. 60 ust. 6 zd. 2 p.s.w.), a nie każdej podstawowej jednostki organizacyjnej.

¹²⁸⁷ Sformułowanie takie, jak już wyżej wskazano, jest nieprawidłowe. W omawianym przypadku jest nadto całkowicie niepotrzebne, gdyż § 6 ust. 2 sKUL stanowi całkowicie zbędne *superfluum* wobec jednoznacznej treści § 29 sKUL. Tego rodzaju powtórzenia są szkodliwe, albowiem mogą budzić wątpliwości co do treści normatywnej § 29 sKUL. Powtórzenie to wręcz może stanowić dla niektórych asumpt do argumentacji, że § 29 sKUL nie zawiera w sobie pełni kompetencji do składania oświadczeń woli przez rektora, skoro wprowadzony został § 6 ust. 2 sKUL, a zatem w myśl zasad prawidłowej legislacji musi zawierać treść niemieszczącą się w zakresie normowania § 29 sKUL. To z kolei może stać się dla niektórych uczestników obrotu impulsem do kwestionowania, iż ogólne prawo reprezentacji z § 29 sKUL nie obejmuje relacji cywilnoprawnych, lecz tylko honorowe (np. na uroczystościach państwowych), a wobec treści § 6 ust. 2 sKUL rektor nie dysponuje kompetencją do składania oświadczeń woli w sprawach nie dotyczących majątku.

¹²⁸⁸ Por. nieco odmiennie: H. Misztal [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawa...*, s. 146. W szczególności dziekani, choć np. zgodnie z § 35 ust. 2 pkt 9 sKUL dysponują środkami finansowymi wydziału, czyli podejmują decyzje związane z ich wydatkowaniem, to nie są uprawnieni do składania oświadczeń woli odnośnie do tych środków, które są przez prawo zawsze środkami uczelni, gdyż wydział nie ma własnej osobowości prawnej. W rezultacie mamy do czynienia ze specyficznym mechanizmem, w którym zgodnie z regulacją statutową dziekan podejmuje decyzję, jednak do jej realizacji konieczne jest oświadczenie woli rektora bądź udzielenie przezeń pełnomocnictwa dziekanowi do jej dokonania. Uzasadnieniem dla takiego rozwiązania mogła być chęć zwiększenia kontroli rektora nad sprawami finansowymi Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

¹²⁸⁹ Np. niemożności sprzeciwienia się kontroli niedokonywanej osobiście przez rektora, lecz kontrolera działającego z jego upoważnienia.

¹²⁹⁰ Przykładowo w tym trybie można dokonać upoważnienia, o którym mowa w art. 268a k.p.a., które najprawdopodobniej było przyczyną wprowadzenia takiej regulacji statutowej, na co wyraźnie wskazuje zbieżność z powołanym przepisem ustawy i niestosowanie cywilistycznego sformułowania „udzielić pełnomocnictwa” w miejsce „udzielić upoważnienia”.

wraz z danymi pozwalającymi na jego identyfikację, albowiem czynności dokonywane jedynie poprzez wskazanie swojej funkcji uniwersyteckiej może skutkować wadliwością czynności prawnej¹²⁹¹.

V.3.2.2.4.5.3. Wydziały teologiczne

Nie może budzić wątpliwości, że ustawa indywidualna Kościoła Katolickiego nie zawiera nie tylko wyraźnego wskazania organu uprawnionego do składania woli za papieskie wydziały teologiczne we Wrocławiu, Poznaniu i Warszawie, ale nie zawiera nawet najmniejszej wskazówki w tej materii. Regulacji takiej próżno również szukać w ustawach o szkolnictwie wyższym, gdyż co do zasady od chwili wejścia w życie u.s.p.k.k. wyłączały one swoje zastosowanie do uczelni kościelnych (wyjątkiem był Katolicki Uniwersytet Lubelski oraz Akademia Teologii Katolickiej). Natomiast art. 23 ust. 2 u.s.p.k.k. przewiduje, iż status wyższych uczelni papieskich regulują umowy zawarte przez rząd oraz Konferencję Episkopatu Polski.

Pewnych rozwiązań w zakresie wskazania organu reprezentacji doszukać się można w pierwszej z tych umów, rychło zawartej po uchwaleniu przedmiotowej ustawy, bo już w dniu 30 czerwca 1989 r.¹²⁹², co jednak powodowało, że miał miejsce problematyczny okres braku regulacji, do której odwoływał się art. 23 ust. 2 u.s.p.k.k., pomimo istnienia już samej osobowości prawnej podmiotów, o których mowa w art. 9 ust. 1 pkt 3-6 u.s.p.k.k.¹²⁹³ W świetle tej umowy „władzami”, który to termin można

¹²⁹¹ W tym kontekście, powołując się na przykład dziekanów, należy wskazać, że pisemne oświadczenia woli, w których jedynie ujawniono, iż za Katolicki Uniwersytet Lubelski działa dziekan poprzez wskazanie tej funkcji uniwersyteckiej bez wyraźnego określenia, że jest on pełnomocnikiem, powoduje, iż oświadczenie woli złożone zostało co prawda przez organ Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, aczkolwiek nie przez organ uprawniony do reprezentacji, a więc oświadczenie woli wypadłoby uznać za wadliwe. W takich sytuacjach jedyną szansą na ratowanie czynności prawnej wydaje się argumentowanie, że czynności takie zostały dokonane przez pełnomocnika, będącego zarazem dziekanem, aczkolwiek w przypadku braku jakichkolwiek przesłanek w tekście wskazujących na pełnomocnictwo stanowisko takie może się nie utrzymać. W praktyce, celem uniknięcia jakichkolwiek wątpliwości, należy postulować bądź omijanie w tekście sformułowania „dziekan”, bądź w ostateczności traktowanie go jedynie jako tytuł osobisty, występujący w tekście oświadczenia woli jedynie przy imieniu i nazwisku osoby, przy wyraźnym ujawnieniu statusu pełnomocnika w komparycji takiego oświadczenia oraz przy samym podpisie.

¹²⁹² Umowa między Rządem a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie uregulowania statusu wyższych uczelni papieskich oraz trybu i zakresu uznawania przez Państwo stopni i tytułów naukowych nadawanych przez te uczelnie (M. P. z 1989 r., nr 22, poz. 174).

¹²⁹³ U.s.p.k.k. weszła w życie w dniu 23 maja 1989 r., podczas gdy umowa miała zgodnie ze swym brzmieniem „wejść w życie” 14 dni od dnia jej ogłoszenia (§ 32 um.ucz.p1989), co nastąpiło 15 lipca 1989 r. Zatem ewentualne skutki umowa ta wywoływała dopiero od dnia 30 lipca 1989 r. Powstaje więc pytanie, czy w tym okresie istniały jakieś regulacje wyznaczające organ reprezentacji, a tym samym czy istniał organ umocowany do składania oświadczeń woli, czy też w tym okresie przedmiotowe uczelnie pozbawione były możliwości dokonywania czynności prawnych. Za pierwszym z rozwiązań mogłaby przemawiać po raz kolejny próba odwołania do prawa kanonicznego, wobec braku regulacji państwowych w omawianym zakresie. Jednakowoż z drugiej strony można argumentować, że nie ma miejsca luka, której niezbędne jest wypełnienie w drodze recepcji wobec braku innej możliwości, gdyż ustawodawca przewidział procedurę regulacji brakujących kwestii (*vide* art. 23 ust. 2 u.s.p.k.k.). W tym stanie rzeczy należałoby się raczej skłaniać w kierunku interpretacji, że do chwili „wejścia w życie” umowy

traktować za analogiczny do „organami”¹²⁹⁴, byli wielcy kanclerze (§ 7 ust. 1 zd. 1 um.ucz.p1989), których funkcję pełnili biskupi diecezjalni¹²⁹⁵. Ponownie więc w jednym przepisie doszło do określenia wskazania struktury organizacyjnej (organu reprezentacji) z określeniem reguł uznawania danej osoby fizycznej za piastuna organu. Tym razem jednak regulacja jest w tym zakresie przejrzysta, albowiem wprowadza strukturę organizacyjną (wielki kanclerz), oddzielnie wskazując, że piastunem tego organu ma być osoba fizyczna pełniąca funkcję biskupa diecezjalnego¹²⁹⁶. Niezależnie od tego pewnym jest, że organom tych uczelni (wielkim kanclerzom) przyznano prawo reprezentacji, albowiem w świetle tej umowy wielcy kanclerze reprezentują te uczelnie w stosunkach cywilnoprawnych¹²⁹⁷.

Postanowienia wskazanej umowy, choć niejednokrotnie problematyczne, z pewnością w pewnym zakresie przyczyniały się do określenia organów reprezentacji przedmiotowych osób prawnych. W tym rozumieniu stan, w którym umowa ta obowiązywała, był lepszy niż system prawny, który by jej nie obejmował. Niestety nawet prowizoryczną regulację zawartą w wyżej wskazanej umowie wyeliminowano z obrotu prawnego poprzez pozbawienie jej mocy zawartą w jej miejsce umową z 1999 r.¹²⁹⁸ Nowa umowa całkowicie pominęła kwestie organizacyjne, co oznacza konieczność sięgnięcia do prawa wewnętrznego celem ustalenia organu reprezentacji.

V.3.2.4.5.4. Sekcje Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie

Podobnie można by oczekiwać, że skoro w trybie wyżej wymienionych umów regulowany był status dwóch sekcji Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie,

brak było organu uprawnionego do składania oświadczeń woli za powołane uczelnie, a tym samym złożone w tym okresie oświadczenia woli należy uznać za wadliwe.

¹²⁹⁴ Zob. np. art. 10 ust. 1 pkt 5, art. 11 ust. 1 i 3 u.pr.stow. Za tym, że w powołanej umowie ustanowione zostały organy, przemawia również treść § 7 ust. 5 um.ucz.p1989, który stanowi o statutach uczelni papieskich, które mają przewidywać „inne organy”, co zakłada, że w umowie o jakichś organach jest mowa.

¹²⁹⁵ Por. H. Miśtał, *Kościelne osoby...*, s. 508-509; R. Sztuk, *Kościół...*, s. 85.

¹²⁹⁶ Niestety samo wskazanie sposobu ustalenia piastuna organu reprezentacji jest wadliwe, gdyż nie wskazuje ono, który konkretnie biskup diecezjalny jest organem.

¹²⁹⁷ Por. *ibidem*, s. 85. Zatem w ich przypadku ustrzeżono się ograniczenia do spraw majątkowych, używając sformułowania o reprezentacji w „stosunkach cywilnoprawnych”. Choć pozostaje to poza zakresem zainteresowania niniejszej pracy, można wskazać, że na gruncie innych niż cywilnoprawne sfery aktywności osób prawnych sformułowania powołanej umowy są również wadliwe. Mianowicie w § 7 ust. 1 um.ucz.p1989 przewidziano organ reprezentacji przy czynnościach wobec organów państwowych i w stosunkach cywilnoprawnych, pomijając całkowicie działania względem organów samorządowych czy w ramach procedur prawnych, w tym również sądowego postępowania cywilnego, które samo w sobie nie mieści się w ramach stosunków cywilnoprawnych, choć można by mieć wątpliwość, czy nie należy do działań względem państwa.

¹²⁹⁸ Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie statusu prawnego szkół wyższych zakładanych i prowadzonych przez Kościół Katolicki, w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych, oraz w sprawie trybu i zakresu uznawania przez Państwo stopni i tytułów nadawanych przez te szkoły wyższe (zał. do Obwieszczenia Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 29 lipca 1999 r. o wykonaniu Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, Dz. U. z 1999 r., Nr 63, poz. 727), um.ucz.p1999.

to również został wyraźnie wskazany w nich ich organ reprezentacji. Oczekiwanie to jednakże umowy te spełniają jedynie częściowo. W odniesieniu do Sekcji św. Andrzeja Boboli „Bobolanum” w § 7 ust. 2 um.ucz.p1989 wyraźnie przewidziano, iż reprezentuje ją „Wielki kanclerz (...) wobec organów państwowych i w stosunkach cywilnoprawnych w porozumieniu z Wice-Wielkim Kanclerzem, którym jest Przełożony Generalny Towarzystwa Jezusowego”. Wydaje się, że zwrot ten należy interpretować w ten sposób, że organem reprezentacji jest wielki kanclerz, choć jego prawo do złożenia konkretnego oświadczenia woli wymaga uzgodnienia z Przełożonym Generalnym Towarzystwa Jezusowego¹²⁹⁹. W każdym razie niewątpliwie organem reprezentacji w omawianym przypadku nie jest ów przełożony i nie może on w charakterze organu działać za Sekcję, gdyż kompetencja ta należy wyłącznie do wielkiego kanclerza.

W tym miejscu należy także zasygnalizować problem kolejny. Mianowicie choć w świetle powołanego przepisu niewątpliwie organem reprezentacji Sekcji jest wielki kanclerz, to umowa ta nie przewiduje żadnych dodatkowych postanowień co do niego. Wręcz wydaje się, że w zamyśle stron przedmiotowej umowy § 7 ust. 2 um.ucz.p1989 miał nie tyle wskazywać organ reprezentacji, ile wprowadzać ograniczenie jego umocowania związane z koniecznością uzgodnienia oświadczenia woli z wyżej wymienionym przełożonym. Tymczasem w § 7 ust. 1 zd. 1 um.ucz.p1989 przesądzono o organach reprezentacji wyłącznie papieskich wydziałów teologicznych oraz Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Co więcej, taką wykładnię, w świetle której § 7 ust. 2 um.ucz.p1989 miał w zamyśle jego twórców dotyczyć wyłącznie granic umocowania, potwierdza fakt, że w całej umowie brak jest wskazania organu reprezentacji Sekcji św. Jana Chrzyciela.

Wydaje się, że wytłumaczenie powyższej sytuacji jest następujące. Przy przygotowywaniu umowy przyjęto w sposób nieuprawniony założenie, że organ Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie jest zarazem organem sekcji tegoż, a tym samym utożsamiono ich strukturę organizacyjną. Trzeba z całą mocą podkreślić, że takie pojmowanie jednostek organizacyjnych mających własną osobowość prawną, stanowiących jednostki w ramach innej większej jednostki też dysponującej osobowością prawną, zasadniczo nie jest zgodne z modelem osoby prawnej w polskim prawie cywilnym. Osoby prawne, choć mogą być powiązane organizacyjnie, mają zawsze własną, odrębną strukturę organizacyjną, która może się pokrywać w pewnym sensie ze strukturą organizacyjną innych osób prawnych, ale nigdy nie jest z nią tożsama. Innymi słowy, ta struktura normatywna określająca organy i ich kompetencje może być taka sama, ale nigdy nie jest tą samą¹³⁰⁰.

¹²⁹⁹ Zatem ten ostatni człon komentowanego przepisu winien być traktowany jako wyznaczający granice umocowania.

¹³⁰⁰ Przykładowo zarząd stowarzyszenia nigdy nie jest zarządem oddziału stowarzyszenia, mającym własną osobowość prawną. Nawet gdyby czysto hipotetycznie przyjąć, że statut przewiduje identyczne warunki powołania piastunów obu zarządów i wybrano by te same osoby, albo nawet postanowiono, że „zarządem oddziału jest zarząd stowarzyszenia jako całości”, to postanowienie to w świetle prawa

Przenosząc te rozważania na grunt niniejszego problemu, trzeba przyjąć, że niewątpliwie do struktury organów „Bobolanum” należy wielki kanclerz, choć w świetle umowy nie wiadomo, jak wyznaczyć jego piastuna i właściwie brak jest w tej umowie jakichkolwiek innych postanowień go dotyczących. Natomiast w przypadku Sekcji św. Jana Chrzciciela brak jest w ogóle wskazania organu reprezentacji. Sytuacja taka rodzi więc kluczowe pytanie o normy wyznaczające osobę reprezentanta. Wskazówkę w tym zakresie mógłby zawierać § 7 ust. 5 um.ucz.p1989, w myśl którego inne organy uczelni papieskich oraz ich kompetencje są określane przez ich własne statuty, aczkolwiek nie da się ukryć, że w umowie tej zdefiniowano uczelnie papieskie (§ 1 ust. 1 um.ucz.p1989) i nie może być wątpliwości, że żadna z sekcji do nich nie należy. Pomijając więc już w ogóle problem, czy statuty wydane w oparciu o umowę z 1989 r. mają jakąkolwiek moc w państwowym porządku prawnym wobec braku oparcia w ustawie (art. 38 k.c.), wątpliwości budzi w ogóle, czy w odniesieniu do sekcji istniała jakakolwiek regulacja statutowa, gdyż nie znajduje ona oparcia już nawet nie w ustawie, ale także w umowie.

Wydaje się, że należy tutaj stosować analogię z przepisów u.pr.stow. czy u.g.w.s.w., które przewidują możliwość istnienia w ramach jednej osoby prawnej subjednostek organizacyjnych obdarzonych własną osobowością prawną, przy czym regulacje odnośnie do obu znajdują się w jednym dokumencie normatywnym (statucie). Nie można jednak pominąć, że rozwiązanie to jest dyskusyjne, gdyż umowa wyraźnie nie przewidywała dalszej regulacji statutowej w przypadku żadnej z sekcji, a wręcz jej skrupulatna wykładnia językowo-logiczna wydaje się delikatnie przemawiać przeciwko takiej możliwości. Nie zmienia to jednak faktu, że taka wykładnia nie prowadzi do zadowalających wyników i – abstrahując od problemu skuteczności takich statutów – z prakseologicznego punktu widzenia nie ma innej możliwości, aniżeli ustalać organ reprezentacji Sekcji Jana Chrzciciela w oparciu o jej statut¹³⁰¹, tym bardziej że obecnie obowiązująca umowa pomija w ogóle kwestię organu uprawnionego do reprezentacji.

V.3.2.4.4.5.5. Papieski Uniwersytet Jana Pawła II w Krakowie

Analogicznie do regulacji powyższych uregulowana została kwestia organu reprezentacji ówczesnej Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, mianowicie zgodnie z § 7 ust. 1 w zw. z § 1 ust. 1 pkt 1 um.ucz.p1989 prawo składania oświadczeń woli za Akademię przysługuje jej wielkiemu kanclerzowi. Podobnie również w umowie z 1999 r. nie uregulowano jej organu reprezentacji. W rezultacie niezbędne jest odwołanie się do prawa wewnętrznego, a co za tym idzie do statutu wewnątrzkościelnego.

ma tylko takie znaczenie, że piastunami obu organów są te same osoby (co *nota bene* często się zdarza w przypadku złożonych struktur kapitałowych, w skład których wchodzi wiele powiązanych spółek). W każdym przypadku jednak osoby te muszą wyraźnie określić, za którą osobę prawną działają, tak aby można było przypisać konkretnej osobie prawnej takie oświadczenie woli, zwłaszcza że majątek jednej z nich nie stanowi majątku drugiej.

¹³⁰¹ Alternatywą musiałoby być, że od 1989 r. przedmiotowa sekcja nie miała żadnych organów reprezentacji, nie złożyła żadnego oświadczenia woli i winien być dawno powołany dla niej kurator.

V.3.2.2.4.5.6. Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum” w Krakowie

Um.ucz.p1989 w odniesieniu do Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie w ogóle nie wskazuje organu reprezentacji, ograniczając się jedynie do uznania za jego władzę Wielkiego Kanclerza¹³⁰², którą to funkcję ma pełnić osoba fizyczna sprawująca funkcję Przełożonego Generalnego Towarzystwa Jezusowego. W istocie, posługując się metodą *a contrario*, można by próbować twierdzić, że skoro wyłącznie w odniesieniu do Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie przyznano organowi kompetencję do reprezentacji, pomimo wprowadzenia takiego samego organu (Wielkiego Kanclerza), toteż w pozostałych przypadkach należy przyjąć brak kompetencji tych organów do składania oświadczeń woli. Wniosek taki wydaje się jednak zbyt daleko idący. Z tych samych względów, co w poprzednich przypadkach, wobec pominięcia organu reprezentacji w um.ucz.p1999 należy sięgać w tym zakresie do prawa wewnętrznego.

V.3.2.2.4.5.7. Instytuty naukowe i dydaktyczno-naukowe

U.s.p.k.k. przesądziła o osobowości prawnej jeszcze jednej kategorii podmiotów, mianowicie „kościelnych instytutów naukowych i dydaktyczno-naukowych kanonicznie erygowanych” (art. 9 ust. 1 pkt 7 u.s.p.k.k.). Jest to kategoria szczególna, albowiem w przypadku tych podmiotów ustawa nie tylko nie przewiduje katalogu organów, ale też nie odsyła w tym zakresie do żadnej z innych ustaw (jak w przypadku Akademii Teologii Katolickiej) czy też do umowy zawartej pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski a rządem. Wręcz przeciwnie, wydaje się nawet, że tę ostatnią możliwość wyklucza, stanowiąc w art. 23 ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.k., iż kościelne instytuty naukowe i naukowo-dydaktyczne nie korzystają z uprawnień określonych w ust. 1-4 tegoż przepisu, a tym samym z uprawnienia do regulowania swojego statusu w drodze umowy, o jakiej mowa powyżej¹³⁰³.

¹³⁰² Niekonsekwencja prawodawcy w powołanej umowie z 1989 r. jest wręcz uderzająca i przejawia się nie tylko we wskazywaniu w niektórych przypadkach organu reprezentacji, w innym wskazywaniu organu bez ukształtowania jego prawa do reprezentacji, a w innym w ogóle pomijaniu struktury organizacyjnej, ale wyraża się również w warstwie czysto językowej. Nie sposób bowiem wytłumaczyć, dlaczego w jednym przypadku organ wskazany indywidualnie („wielki kanclerz Sekcji św. Andrzeja Boboli”) pisany jest z małej litery, zaś inny wskazany również indywidualnie („Wielki Kanclerz Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”) pisany jest wielką literą. Trudno doszukać się, jaką treść normatywną ma mieć ta różnica, skoro zgodnie z powszechnie przyjętymi standardami wykładni różnym wyrażeniom należy przydawać różne znaczenie. Problem ten pojawił się już w przypadku pisowni nazw organów osób prawnych wskazanych indywidualnie, których strukturę organizacyjną reguluje u.s.p.k.k.

¹³⁰³ Można mieć pewne wątpliwości, czy przewidujący regulowanie statusu w drodze umowy zawieranej pomiędzy rządem a Konferencją Episkopatu Polski (art. 23 ust. 2 u.s.p.k.k.) formułuje jakiekolwiek uprawnienie, skoro jego literalna wykładnia na to nie wskazuje wprost (nie formułuje w sposób wyraźny prawa żądania zawarcia umowy czy prawa regulowania statusu osoby prawnej w drodze takiej umowy). Jednakże wykładnia systemowa wydaje się nie pozostawiać wątpliwości, gdyż art. 23 ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.k. wyraźnie odwołuje się do uprawnień, o których mowa w jego ust. 1-4 (a nie ust. 1 oraz 3-4), co wskazuje, że także ust. 2 zawiera w sobie jakieś uprawnienie. W tym świetle jedynym uprawnien-

W tym stanie rzeczy nie pozostaje nic innego, jak ustalać organ reprezentacji poprzez prawo kanoniczne, zwłaszcza kanoniczny akt erekcyjny, gdyż nie tylko brak jest przepisów prawa państwowego w tym zakresie, ale nie przewidziano również procedury normowania tego zagadnienia, a nawet zakazano regulowania go w drodze odpowiedniej umowy państwowo-kościelnej.

V.3.2.2.4.6. Osoby prawne tworzone w trybie konkordatowym

Wejście w życie konkordatu z 1993 r. miało doniosły wpływ na ustalenie organu reprezentacji osób prawnych Kościoła Katolickiego. Zgodnie z przedstawioną w poprzednim rozdziale niebudzącą wątpliwości wykładnią jego art. 4 ust. 2 z chwilą nabycia kanonicznej osobowości prawnej powstaje odpowiadający mu podmiot państwowego prawa cywilnego – wyznaniowa osoba prawna. Z punktu więc widzenia racjonalnego ustawodawstwa, wobec braku określenia w konkordacie tak organu reprezentacji, jak i procedury wyznaczania organu reprezentacji, oznacza to, że już w chwili powstania wyznaniowej osoby prawnej musi istnieć organ reprezentacji.

W tym miejscu należy uczynić pewne rozróżnienie, mianowicie wyodrębnić te wyznaniowe osoby prawne, które nie mieszczą się w katalogu u.s.p.k.k., oraz te, które do tego katalogu należą. W odniesieniu do pierwszych z nich nie ulega wątpliwości, że przepisy prawa państwowego nie regulują nie tylko kwestii ich organu reprezentacji, ale wręcz jakichkolwiek kwestii dotyczących ich struktury organizacyjnej. Wobec powyższego jedynym rozwiązaniem jest poszukiwanie norm ustrojowych w innym systemie prawnym, w tym przypadku w prawie kanonicznym. Ponieważ jednak prawo kanoniczne opiera się na koncepcji przedstawicielskiej, należy zastosować znałą z prawa międzynarodowego prywatnego metodę równoważności instytucji, pozwalającą generalnie tworzyć na potrzeby państwowego porządku prawnego organ reprezentacji wyznaniowej osoby prawnej jako analogon występującego w prawie kanonicznym urzędu, z którym prawo to wiąże uprawnienie do działania w imieniu kościelnej osoby prawnej.

Stosując tę metodę, należy odwołać się w pierwszej kolejności do podstawowej w tym zakresie normy prawa kanonicznego, w myśl której publiczną osobę prawną reprezentują, działając w jej imieniu, ci, którym przyznaje to uprawnienie prawo powszechne lub partykularne albo własne statuty; prywatną osobę prawną ci, którym to uprawnienie przyznają statuty (k. 118 CIC'1983). Powyższy kanon, pomijając pewne sytuacje szczególne¹³⁰⁴, w sposób wyraźny wskazuje, które źródła prawa będą

niem, o jakim może być mowa, to regulowanie swojego statusu w drodze umowy zawieranej pomiędzy rządem a Konferencją Episkopatu Polski.

¹³⁰⁴ Powołany kanon z logicznego punktu widzenia wydaje się zawierać pewną ułomność, a to błąd nieadekwatności, gdyż zakres semantyczny *definiensa* nie odpowiada *definiendum*. Mianowicie kanon ten pomija przypadki, w których prawo do reprezentacji kanonicznej osoby prawnej nie jest ujęte w wymienionych w nim dokumentach. Za przykład może posłużyć choćby sytuacja prywatnej osoby prawnej kolegialnej, gdy z jej składu pozostała jedynie jedna osoba, a według statutu osoba prawna nie przestała istnieć. W takim wypadku wykonywanie wszystkich praw zespołu osób przysługuje temuż członkowi (k. 120 § 2 CIC'1983), co wynika z celowościowej wykładni tego kanonu (przeciwna interpretacja

przypisywać określonej urzędowi prawo działania w charakterze przedstawiciela takiej kanonicznej osoby prawnej i w ten sposób pośrednio również wyznaczać organ reprezentacji wyznaniowej osoby prawnej.

Z uwagi na fakt, że prawo kanoniczne nie zna zamkniętego katalogu osób prawnych i w związku z tym każdy podmiot władzy ustawodawczej w rozumieniu przepisów tego prawa może stworzyć pojedynczą osobę prawną *sui generis*, która nie będzie należeć do jakiegokolwiek kategorii objętej CIC'1983 lub CCEO¹³⁰⁵ (co jednak prawie nie zdarza się w praktyce wobec szerokiego katalogu rodzajów osób prawnych w nich przewidzianych), nie sposób w sposób wyczerpujący dokonać ich analizy. Wydaje się jednak, że możliwe jest ogólne odwołanie w tym miejscu do aktów erekcyjnych takich podmiotów i ich statutów wewnętrznościelnych.

Natomiast wśród wyznaniowych osób prawnych nieobjętych katalogiem u.s.p.k.k. można odnaleźć przede wszystkim jeden jej rodzaj, którego odpowiednik przewiduje CIC'1983 i w pewnym zakresie go normuje. Mowa tu o prałaturach personalnych (k. 294 CIC'1983). W odniesieniu do nich CIC'1983 przewiduje, że na ich czele stoi prałat jako własny ordynariusz (k. 295 § 1 CIC'1983). Kodeks nie przewiduje szczegółowych regulacji dotyczących ich struktury organizacyjnej, aczkolwiek wspomina o rządzeniu się własnymi statutami wydanymi przez Stolicę Apostolską (k. 295 § 1 *in principio* CIC'1983). W doktrynie podkreśla się, że statuty takie winny także szczegółowo określać kompetencje prałata i jego organów pomocniczych¹³⁰⁶.

Na przykładzie Opus Dei można wskazać, że zgodnie z postanowieniami jego statutu¹³⁰⁷ we wszystkich sprawach prawnych (*in omnibus negotiis iuridicis*) zarówno całą prałaturę, jak i jej części reprezentują bądź sam prałat, bądź jego delegaci (art. 128 SOD *in principio*)¹³⁰⁸. W razie jednak wakansu bądź przeszkody w reprezentacji spoczywa ona na wikariuszu generalnym, jeśli jest, inaczej przysługuje sekretarzowi generalnemu, a po nim wikariuszowi sekretarza głównego. W razie braku ich wszystkich prałaturę reprezentuje kapłan wybrany większością wymaganą do stanowienia stałej Komisji Rady Generalnej (art. 128 SOD *in fine* w zw. z art. 149 § 1). W razie przeszkody w działaniu, gdy z poważnych przyczyn zasady powyższe nie mogły być zastosowane, członkowie Rady Generalnej powinni się zebrać i wyznaczyć kapłana, który sprawowałby tymczasowy zarząd prałatury, a co za tym idzie i reprezentował ją (art. 128 SOD *in fine* w zw. z art. 149 § 4). Nadto w odniesieniu do części prałatury obdarzonych osobowością prawną reprezentują ją, oprócz prałata i jego delegatów,

prowadziłyby do nieakceptowalnych wyników w postaci niemożności działania takiej osoby prawnej, choć niewątpliwie celem omawianej regulacji jest właśnie umożliwienie tego działania). Można również wskazać, że prawo reprezentacji może wynikać z pewnych aktów władzy wykonawczej, takich chociażby jak pismo nominacyjne komisarza publicznej osoby prawnej.

¹³⁰⁵ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 1990, s. 1033-1363.

¹³⁰⁶ J. Korytkowski, *Prałatury personalne*, Warszawa 1991, s. 77-78.

¹³⁰⁷ *Codex iuris particularis seu Statuta praelaturae Sanctae Crucis et Operis Dei*, Roma 1983.

¹³⁰⁸ Odpowiednich reguł odnośnie do kategorii spraw, w których prawna reprezentacja będzie przysługiwać delegatom, należy poszukiwać w ich mandatach.

także właściwi wikariusze, którzy działają osobiście bądź przez osoby, którym to zlecają (art. 128 SOD *in fine* oraz art. 155 SOD).

W przypadku natomiast osób prawnych mieszczących się w katalogu u.s.p.k.k. ich ustrój będą nadal wyznaczać przepisy tej ustawy. W tym zakresie więc przewidziane w ustalonym przez Konferencję Episkopatu Polski wzorze załącznika do powiadomienia o nabyciu osobowości prawnej¹³⁰⁹ wskazanie organu reprezentacji nie powinno być sprzeczne z ustawą indywidualną.

V.3.2.2.5. Pozostałe wspólnoty religijne

Wyznaniowe osoby prawne wspólnot religijnych, względem których uchwalono ustawy indywidualne po 1989 r., ze względu na sposób określenia ich organów reprezentacji można podzielić na dwie główne kategorie. Mianowicie można wśród nich wyróżnić osoby prawne z wyraźnie wskazanym organem reprezentacji, a więc takie, w przypadku których ustawa indywidualna *expressis verbis* stanowi o uprawnieniu do reprezentacji i przyznaje tę kompetencję określonemu elementowi struktury organizacyjnej. Metoda ta została zastosowana jedynie w przypadku osób prawnych odpowiadających całej wspólnotie religijnej i to tylko w niektórych ustawach indywidualnych. Wyraźne wskazanie organu reprezentacji, znane z przypadku Konferencji Episkopatu Polski, w niektórych aspektach różni się jednak od regulacji ustawy katolickiej, co uzasadnia ich osobne omówienie.

Do drugiej kategorii należy zaliczyć wyznaniowe osoby prawne, w przypadku których brak wskazania *explicite* organu reprezentacji. Wśród nich można z kolei wyróżnić takie, co do których możliwe jest wyinterpretowanie organu reprezentacji z przepisów ustawy indywidualnej. Do tych sytuacji należy zaliczyć przede wszystkim znane już z analizy przepisów ustawy katolickiej osoby prawne o strukturze jednoorganowej oraz strukturze pozornie wieloorganowej, zarówno wskutek alternatywnego ustalenia struktury jednoorganowej¹³¹⁰, jak i zmiany nazewnictwa w zależności od

¹³⁰⁹ Zob. załącznik nr 2 do InsKon2000 i załącznik nr 3 do InsKon2014.

¹³¹⁰ Problem ten występuje w przypadku diecezji i parafii Kościoła Polskokatolickiego, względem których ustawa postanawia, że ich organami są odpowiednio biskup-ordynariusz lub administrator diecezji (art. 4 ust. 4 pkt 2 u.s.p.k.p.) oraz proboszcz lub administrator parafii (art. 4 ust. 4 pkt 3 u.s.p.k.p.). Mamy w tym przypadku do czynienia z analogiczną sytuacją jak w przypadku Kościoła Katolickiego – wprowadzenia *sui generis* organu subsydiarnego, zastępującego w strukturze organizacyjnej organ, który z jakichś powodów jest nieobsadzony i stanowi próbę wiernego odwzorowania struktury jednostki wspólnoty religijnej przewidującej różne urzędy w razie braku innych urzędów czy niemożliwości obsadzenia ich (np. brak kandydatów spełniających odpowiednie kryteria). Interpretację o wymiennym charakterze organów Kościoła Polskokatolickiego wzmacnia analiza przepisów prawa wewnętrznego, w świetle którego zasadą jest, iż na czele diecezji lub parafii stoi biskup lub odpowiednio proboszcz, zaś administrator diecezji czy administrator parafii, choć posiada prawa tych pierwszych, to jednak jest to funkcja tymczasowa w przypadku braku tych pierwszych (k. 66 § 1-2, k. 87 § 1-2 P.W.K.P.K.'1995). Należy więc przyjąć interpretację, że w zależności od tego, czy w świetle prawa wewnętrznego doszło do powołania tych ostatnich, następuje zmiana struktury organizacyjnej przedmiotowych osób prawnych. Wydaje się, że tę samą interpretację należy zastosować w przypadku klasztorów sióstr mariawitek, których strukturę organizacyjną tworzy przełożona lub siostra starsza (art. 3 ust. 3 pkt 6 u.s.p.k.k.m.), choć S.K.K.M.'1967 milczy odnośnie do tych urzędów.

płci piastuna organu¹³¹¹. W tych przypadkach należy przyjąć analogiczne interpretacje jak w przypadku regulacji Kościoła Katolickiego, uznając je za organy reprezentacji¹³¹², w dalszej części niniejszej pracy zostaną więc one pominięte. Podobnie pominać w dalszych rozważaniach można osoby prawne przedmiotowych wspólnot religijnych tworzonych w drodze rozporządzenia, albowiem także w ich przypadku i analogicznie do ustawy katolickiej ustalenie organu reprezentacji musi następować w oparciu o statut takiej osoby prawnej.

Niekatolickie ustawy indywidualne zawierają jednak unormowania nieznane u.s.p.k.k. Należą do nich osoby prawne z brakiem wskazania organu reprezentacji, ale uregulowanym sposobem reprezentacji oraz osoby prawne o wieloorganowej strukturze bez wskazanego w ustawie organu reprezentacji.

V.3.2.2.5.1. Kościoły jako całość

W większości ustaw indywidualnych znalazły się przepisy wskazujące *expressis verbis* na kompetencję do składania oświadczeń woli przynajmniej za niektóre indywidualnie oznaczone osoby prawne. Wyjątek stanowią trzy ustawy regulujące status Kościołów ewangelickich: augsburskiego, reformowanego oraz metodystycznego, w przypadku których w żadnej mierze nie sposób dopatrzeć się przepisu wyraźnie wskazującego na kompetencję do składania oświadczeń woli, jeśli chodzi o jakąkolwiek indywidualnie oznaczoną osobę prawną, choć właśnie w przypadku takich osób prawnych wskazanie takiego organu jest stosunkowo najprostsze. Pozostałe ustawy indywidualne, jeśli już bez wątpliwości wskazują organ reprezentacji indywidualnie oznaczonych osób prawnych, czynią tak jedynie w odniesieniu do jednej, konkretnej osoby prawnej, pomijając takie wyraźne określenie organu reprezentacji we wszystkich innych przypadkach indywidualnie oznaczonych osób prawnych, regulowanych tymi ustawami. Co więcej, osoby prawne oznaczone indywidualnie, względem których wskazano w sposób wyraźny organ uprawniony do składania oświadczeń woli, wszystkie są jednego typu. Mianowicie są to osoby prawne odpowiadające wspólnocie religijnej jako całości, a więc w odniesieniu do osób prawnych zajmujących naczelne miejsce w hierarchii struktury organizacyjnej danej wspólnoty religijnej.

Wskazując na kompetencję do składania oświadczeń woli organu reprezentacji, ustawy te nie posługują się jednolitą terminologią. W przedmiotowych ustawach

¹³¹¹ Taki przypadek niewątpliwie ma miejsce w odniesieniu do klasztorów Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, w przypadku którego wskazano w nawiasie formę żeńską słowa „przełożony” (art. 6 ust. 2 pkt 5 u.s.p.p.a.k.p.). Nieco bardziej problematyczne są rozwiązania u.s.p.k.p. (art. 4 ust. 4 pkt 5), u.s.p.k.k.m. (art. 3 ust. 3 pkt 2) oraz u.s.p.k.s.m. (art. 3 ust. 3 pkt 4), gdyż w ich przypadku formy żeńskie występują w ramach alternatywy z formą męską, wyrażonej spójnikiem „lub”. Alternatywa taka w przypadku u.s.p.k.k. tworzyła wymienny system organów. Wydaje się jednakże, że jest to jedynie niekonsekwencja ustawodawcy i zastosowanie drugiej z omawianych metod, gdyż poszczególne człony alternatywy różnią się wyłącznie rodzajem gramatycznym, co nie zmienia jednoorganowego charakteru struktury wewnętrznej osoby prawnej.

¹³¹² Por. H. Misztal [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo...*, s. 153-157.

mowa jest o „reprezentowaniu” osoby prawnej przez organ¹³¹³ lub o „upoważnieniu do składania oświadczeń woli” organu¹³¹⁴. W tych przypadkach nie jest konieczna dodatkowa wykładnia, aby ustalić, że sformułowanie te, choć różne, są w swej treści normatywnej tożsame i wskazują bez wątpliwości na kompetencję do działania za osobę prawną.

Pomimo że treść normatywna wyżej wskazanych sposobów przyznawania kompetencji do reprezentacji zasadniczo nie budzi wątpliwości, ustawodawca nie ustrzegł się szeregu uchybień. Po pierwsze, ustawy posługujące się terminem „upoważnienia do składania oświadczeń woli” stanowią o upoważnieniu do składania oświadczeń woli „w imieniu” osoby prawnej, podczas gdy zwrot taki wskazuje, że jeden podmiot prawa działa w imieniu innego, a tym samym jest właściwy pełnomocnictwu, podczas gdy organ osoby prawnej nie jest podmiotem prawa i nie składa „swoich” oświadczeń woli w cudzym imieniu, ale jego oświadczenia woli są *ab initio* oświadczeniami samej osoby prawnej. Tym samym właściwszy byłby zwrot o składaniu oświadczeń woli za osoby prawne. Nadto ustawodawca, posługując się terminem uprawnienia do składania oświadczeń woli, nie jest konsekwentny, o ile bowiem we wskazanych wyżej przypadkach zwrot ten był używany przede wszystkim do wskazania organu reprezentacji (z wyjątkiem w u.s.p.g.w.ż.), o tyle w ustawach, w których wskazanie to odbywa się przez użycie zwrotu o reprezentowaniu, ten pierwszy ustawodawca wykorzystuje na określenie sposobu działania organu reprezentacji¹³¹⁵. Trzeba też podkreślić, że użycie wyłącznie sformułowania o kompetencji do składania oświadczeń woli *ipso facto* jest wadliwe¹³¹⁶.

W powołanych wyżej przypadkach w drodze wykładni można ustalić organ reprezentacji osoby prawnej związku wyznaniowego jako całości. Natomiast u.s.p.k.c.b. zawiera odnośnie do kompetencji do reprezentacji postanowienia wyraźnie sprzeczne. Mianowicie w świetle art. 5 ust. 5 u.s.p.k.c.b. „w sprawach majątkowych” Kościół jest reprezentowany przez Radę Kościoła, przy czym do składania oświadczeń woli uprawnionych jest dwóch członków Prezydium Kościoła, a więc zupełnie innego or-

¹³¹³ Zob. art. 6 ust. 6 u.s.p.a.k.p.; art. 4 ust. 4 zd. 1 u.s.p.k.a.d.s.; art. 5 ust. 5 zd. 1 u.s.p.k.c.b.; art. 3 ust. 4 zd. 1 u.s.p.k.s.m.; art. 4 ust. 4 zd. 1 u.s.p.k.z.; art. 3 ust. 4 u.s.p.k.k.m.

¹³¹⁴ Zob. art. 4 ust. 5 u.s.p.k.p.

¹³¹⁵ Zob. art. 5 ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.c.b.; art. 4 ust. 4 zd. 2 u.s.p.k.a.d.s.; art. 3 ust. 4 zd. 2 u.s.p.k.s.m.; art. 4 ust. 4 zd. 2 u.s.p.k.z. U.s.p.a.k.p. oraz u.s.p.k.k.m. nie zawierają określenia sposobu działania organu reprezentacji, gdyż jest on jednoosobowy.

¹³¹⁶ Choć niniejsza praca poświęcona jest zagadnieniu składania oświadczeń woli, warto wskazać w tym miejscu, że nawet zaprezentowana wyżej wykładnia nie usuwa wszystkich problemów związanych z ustawowym sformułowaniem o kompetencji do składania oświadczeń woli. Nie sposób bowiem pominąć, że działania osób prawnych nie zamykają się jedynie w składaniu oświadczeń woli (aspekt pozytywny), ale i w ich odbieraniu (aspekt negatywny). O ile więc sformułowanie o reprezentacji można interpretować jako kompetencję do reprezentacji czynnej (składania oświadczeń woli) oraz reprezentacji biernej (odbieranie oświadczeń woli), o tyle sformułowanie o upoważnieniu „do składania oświadczeń woli” przy użyciu wyłącznie wykładni gramatycznej nie pozwala określić, kiedy oświadczenie woli składane wyznaniowej osobie prawnej zostało skutecznie złożone. Stąd też ustawy regulujące poszczególne formy osobowości prawnej najczęściej używają szerszego pojęcia „reprezentacji”.

ganu. Trzeba dodać, że w świetle konstrukcji osoby prawnej zasadniczo nie jest możliwe uznanie za działania jednego organu działań osób niebędących jego piastunami, lecz członkami innego organu.

Rozwiązaniem tej sytuacji mogłaby być interpretacja, w myśl której w sprawach majątkowych kompetencję do składania oświadczeń woli ma Rada Kościoła, w pozostałych zaś Prezydium Kościoła. Jednakże w świetle wykładni systemowej, a zwłaszcza uwag poniższych co do znaczenia, jakie należy nadawać zwrotowi „reprezentacja w sprawach majątkowych”, trzeba uznać, że pełną kompetencję do reprezentacji ma Rada Kościoła. Interpretację tę wzmacnia fakt, że art. 5 ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.c.b. w ogóle nie dotyczy przyznania kompetencji do składania oświadczenia woli, bowiem nie stanowi o uprawnieniu organu, ale o uprawnieniu piastunów do działania, a tym samym stanowi raczej określenie sposobu działania organu (reprezentacja łączna), a nie ustanowienie organu reprezentacji. Innymi słowy, sformułowanie art. 5 ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.c.b. jest charakterystyczne dla określenia sposobu działania organu reprezentacji, a nie przyznania kompetencji do reprezentacji (por. np. art. 205 k.s.h. *versus* 201 § 1 k.s.h.), i tylko taki sens powinien być mu nadawany. Niezależnie od tego nie da się usunąć opisanej wyżej sprzeczności, gdyż przedmiotowy przepis reguluje sposób działania Prezydium Rady Kościoła (wszak mowa jest o członkach tego organu), a więc organu innego niż Rada Kościoła.

Powyższa sprzeczność miała swój początek najprawdopodobniej w regulacji prawa wewnętrznego. W jego świetle (art. 44 ust. 1 Z.P.W.K.C.B.'2005) w skład Prezydium Rady Kościoła wchodzi: przewodniczący Rady Kościoła, wiceprzewodniczący Rady Kościoła oraz dwóch członków spośród członków Rady Kościoła, a zatem wyłącznie osoby, które wchodzi również w skład Rady Kościoła. Trzeba w tym miejscu podkreślić, że fakt, iż część członków jednego organu osoby prawnej to zarazem jedyni członkowie innego organu, w żaden sposób nie wpływa na to, że są one całkowicie różnymi elementami struktury organizacyjnej¹³¹⁷.

Dopiero więc w świetle zasady wynikającej z prawa wewnętrznego, a więc członkostwa w Radzie Kościoła jako warunku członkostwa w Prezydium Rady Kościoła, wyrażna staje się wola ustawodawcy, by organem reprezentacji była Rada Kościoła, aczkolwiek może ona działać jedynie przez członków tego organu, którzy zarazem pełnią funkcję członków Prezydium Rady Kościoła. Podsumowując, organem reprezentacji w pełnym zakresie jest Rada Kościoła, a nie jej Prezydium¹³¹⁸. Nie sposób

¹³¹⁷ Przejawem jest chociażby to, że (zakładając obowiązek zwołania posiedzenia organu) jeśli zwołano Radę Kościoła, na której *ipso facto* obecni byli także piastunowie Prezydium Rady Kościoła, to ci ostatni nie mogą podjąć uchwały należącej do kompetencji Prezydium Rady Kościoła, gdyż posiedzenie tego organu nie zostało zwołane, a zatem nie ukonstytuowało się w sposób należyty (o ile uznać konieczność zwołania za warunek ważności posiedzenia organu).

¹³¹⁸ W istocie należałoby postulować zmianę treści art. 5 ust. 5 zd. 1 u.s.p.k.c.b. poprzez wprowadzenie regulacji, w której organem reprezentacji byłoby Prezydium Rady Kościoła, a nie Rada Kościoła, którą to wykładnię w obecnym stanie prawnym trzeba odrzucić wobec jednoznacznej obecnej treści tego przepisu. Wówczas treść art. 5 ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.c.b. mogłaby pozostać bez zmian. Jeszcze innym rozwiązaniem mogłoby być wyeliminowanie z katalogu organów Prezydium Rady Kościoła,

w tym miejscu pominąć, że uznanie za organ reprezentacji Rady Kościoła, a nie Prezydium, ma doniosłe znaczenie praktyczne, gdyż wskazanie, iż reprezentanci działają w charakterze Prezydium Rady Kościoła, a nie za Radę Kościoła, może prowadzić do wadliwości oświadczeń woli wobec działania organu nieuprawnionego do reprezentacji.

V.3.2.2.5.2. Określony sposób reprezentacji

Podobnie jak w przypadku rejestrowych wyznaniowych osób prawnych określenie sposobu składania oświadczenia woli przez organ wieloosobowy pozwala domniemywać, iż organ ten jest organem reprezentacji. W przypadku osób prawnych wspólnot religijnych posiadających własną ustawę indywidualną możliwość taka występuje w przypadku zarządu Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej oraz zarządów poszczególnych żydowskich gmin wyznaniowych (art. 5 ust. 3 u.s.p.g.w.ż.) oraz w przypadku rad okręgów i rad zborów Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej (art. 5 ust. 4 pkt 1 i 2 u.s.p.k.c.b.). Powołane przepisy regulują właściwie nie tyle to, komu przysługuje kompetencja do reprezentacji, ile sposób działania samego organu reprezentacji, stanowiąc, że do składania w jego imieniu oświadczeń woli uprawnionych jest działających łącznie dwóch członków powołanych organów. Skoro jednak mowa w powołanym przepisie o tym, w jaki sposób ma działać organ, składając oświadczenie woli za osobę prawną, to tym samym przepis ten niewątpliwie zakłada kompetencję do reprezentacji tej osoby prawnej, a tym samym bez większych trudności można w drodze wykładni funkcjonalnej uznać tenże organ za organ reprezentacji.

V.3.2.2.5.3. Struktury wieloorganowe

Wydawałoby się, że ustawodawca, idąc za przykładem ustawy indywidualnej Kościoła Katolickiego, w przypadku którego, przewidziawszy złożoną strukturę organów w odniesieniu do Konferencji Episkopatu Polski, wyraźnie (choć wadliwie) wskazał jej organ reprezentacji, podobnie uczyni wobec wyznaniowych osób prawnych o wieloorganowej strukturze organizacyjnej pozostałych wspólnot religijnych, działających w oparciu o własną ustawę indywidualną uchwaloną po 1989 r. Tak się jednak nie stało.

Wśród indywidualnie oznaczonych w tych ustawach wyznaniowych osób prawnych w jednym przypadku ustawodawca polski przewidział wielość organów przy całkowitym pominięciu kwestii uprawnienia do składania oświadczeń woli. Sytuacja ta zachodzi wobec organów Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, którymi w świetle ustawy indywidualnej są: Synod Kościoła, Rada Synodalna, Konsystorz oraz Biskup Kościoła. W analizowanych wcześniej wszystkich

gdyż wówczas stałoby się ono odrębnym elementem struktury organizacyjnej w ramach Rady Kościoła, a członkostwo w nim niejako dodatkową funkcją członków tego organu (analogicznie organem spółki prawa handlowego nie jest prezes zarządu spółki, choć można wprowadzić zasadę, że zarząd działa tylko w jego osobie).

przypadkach organów osoby prawnej – wspólnoty religijnej rozumianej jako całość – ustawodawca, przewidując wielość organów, regulował również organ reprezentacji. Niezależnie od przyczyn uczynienia w komentowanej ustawie tego swoistego wyjątku, nie sposób ukryć, że nie jest możliwe w oparciu o autonomiczną wykładnię tekstu ustawy ustalenie organu reprezentacji, lecz niezbędne jest odwołanie się do prawa wewnętrznego¹³¹⁹. W świetle tego ostatniego Biskup Kościoła reprezentuje Kościół na zewnątrz (§ 79 Z.P.W.K.E.A.'1996)¹³²⁰.

Oprócz powyższego wyjątku dotyczącego konkretnej, indywidualnie oznaczonej osoby prawnej istnieje szereg przypadków osób wskazanych rodzajowo, których struktura organów jest złożona i nie składa się wyłącznie z jednego organu, a tym samym nie jest możliwe ustalenie w drodze autonomicznej wykładni przepisów ustaw indywidualnych ich organu reprezentacji. Należą do nich diecezje, parafie i diakonaty Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz parafie Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej.

W przypadku braku możliwości wyznaczenia organu reprezentacji w oparciu o przepisy u.s.p.k.e.a. jego ustalenie w praktyce może nastąpić wyłącznie w oparciu o prawo wewnętrzne tego Kościoła¹³²¹. Odnośnie do diecezji Z.P.W.K.E.A.'1996 przewiduje, że do zadań biskupa diecezjalnego należy reprezentowanie diecezji na zewnątrz (§ 53 pkt 11). Regulację tę powtarza również Regulamin Diecezjalny¹³²² (§ 27 lit. i), aczkolwiek zawiera on także regulację specyficzną, stanowiąc, że czynności prawne w imieniu diecezji są wykonywane z urzędu przez biskupa diecezjalnego lub przez upoważnione osoby, legitymujące się pełnomocnictwem podpisanym przez dwóch członków rady diecezjalnej, w tym biskupa diecezjalnego lub kuratora diecezjalnego (§ 19 ust. 5)¹³²³.

¹³¹⁹ Por. J. Kabza [w:] *Prawo...*, red. J. Cebrala, s. 41, teza 4.

¹³²⁰ Choć zasada określoności reguł działania osób prawnych w chwili jej powstania pozwala już poszukiwać organu reprezentacji w prawie wewnętrznym, to normatywnej podstawy można poszukiwać także w treści art. 1 ust. 2 u.s.p.k.e.a., aczkolwiek odsyła on do Zasadniczego Prawa Wewnętrznego jedynie w sprawach wewnętrznych Kościoła. Z drugiej strony analiza niektórych ustaw indywidualnych wskazuje na odesłania do uchwalanych przez naczelne osoby prawne statutów (praw wewnętrznych), bez ograniczeń do spraw wewnętrznych. Stąd nie jest wykluczone powoływanie się na porównawczą wykładnię powołanego przepisu, umożliwiającą nadanie mu znaczenia odesłania nie tylko w zakresie spraw wewnętrznych Kościoła, ale także w zakresie brakujących elementów ustroju wyznaniowych osób prawnych.

¹³²¹ Prawo wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, w tym regulaminów parafialnych i diecezjalnych, podlegało na przestrzeni ostatnich lat wielu zmianom, których analiza przekracza możliwości niniejszego opracowania. Poniższą analizę aktów prawa wewnętrznego przygotowano najczęściej w oparciu o ich tekst obowiązujący w czasie obowiązywania Z.P.W.K.E.A. w brzmieniu opublikowanym we wskazanych we wprowadzeniu pracach z uwagi na ich wzajemną korelację, a które to brzmienie jest przedmiotem niniejszego opracowania.

¹³²² Regulamin Diecezjalny Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t. jedn. na dzień 13 marca 2015 r., <https://bik.luteranie.pl/files/Prawo/20150313RegulaminDiecezjalny.pdf> – 30 VII 2019.

¹³²³ O reprezentowaniu diecezji na gruncie obecnie obowiązującego brzmienia Regulaminu Diecezjalnego – zob. też: M. Hintz, M. Hucal, *Wielowymiarowość ewangelickiego prawa kościelnego. Analiza porównawcza i teologiczno-prawna*, Warszawa 2018, s. 164 wraz z przyp. 538.

Na tym przykładzie wyraźnie widać trudności z interpretacją prawa wewnętrznego pod kątem przesłanek działania wyznaniowych osób prawnych. W pierwszej kolejności można wskazać, że powołany przepis Regulaminu Diecezjalnego może nie dotyczyć czynności prawnych na forum prawa państwowego, lecz czynności prawnych prawa wewnętrznego (np. zlecenia wizytacji parafii). Jeśli jednak analizować go pod kątem zasad reprezentacji, to budzi on poważne wątpliwości. O ile „wykonywanie czynności prawnych w imieniu Diecezji” przez Biskupa Diecezjalnego rodzi drobne problemy natury terminologicznej¹³²⁴, o tyle możliwość dokonywania czynności prawnych przez upoważnione osoby legitymujące się pełnomocnictwem podpisanym przez dwóch członków Rady Diecezjalnej, w tym Biskupa Diecezjalnego lub Kuratora Diecezjalnego, rodzi trudności o wiele poważniejsze. W pierwszej kolejności osoby takie nie mogą działać w sferze prawa państwowego jako organy, gdyż te zostały jednoznacznie wyznaczone ustawą indywidualną, a ponadto wyraźnie przepis ten dotyczy raczej poszczególnych osób, a nie elementów struktury organizacyjnej. W rezultacie osoby te mogą działać w imieniu diecezji jedynie w charakterze pełnomocników, na podstawie pełnomocnictwa udzielonego zgodnie z prawem cywilnym przez organ reprezentacji diecezji, a więc biskupa diecezjalnego. Tymczasem w świetle komentowanego przepisu pełnomocnictwo może być udzielone przez inny organ – radę diecezjalną działającą przez swoich dwóch członków, w tym biskupa diecezjalnego (który w tym wypadku nie działa jako organ reprezentacji, lecz jako piastun funkcji członka innego organu – rady diecezjalnej). W konsekwencji przepis ten jest nie do pogodzenia z polskim porządkiem prawnym i występującą w nim konstrukcją osoby prawnej. Ostatecznie należy przyjąć, że przepis ten dotyczy czynności prawnych w rozumieniu prawa wewnętrznego i reguluje zdolność podejmowania takich czynności jedynie w sferze prawa państwowego, nie wywołując żadnych skutków dla zasad składania oświadczeń woli przez diecezję, która może działać jedynie przez biskupa diecezjalnego¹³²⁵.

Jeszcze bardziej problematyczna jest kwestia organu reprezentacji parafii, w której przypadku nawet Z.S.P.K.E.A. nie przewiduje w sposób wyraźny organu reprezentacji. Nie sposób też na podstawie tego aktu prawa wewnętrznego w drodze domniemanej kompetencji do reprezentacji organów uprawnionych do zarządu jednoznacznie wyznaczyć organu uprawnionego do składania oświadczeń woli¹³²⁶.

¹³²⁴ Biskup Diecezjalny jako organ działa jako osoba prawna, a nie w jej imieniu, zaś wykonywanie czynności prawnych literalnie oznacza faktyczne działania podejmowane w celu spełnienia zobowiązań wynikających z czynności prawnych, podczas gdy terminologia cywilistyczna na oznaczenie składania oświadczeń woli w ramach czynności prawnych używa pojęcia „dokonywania czynności prawnych”.

¹³²⁵ Dodatkowo interpretację, że jedynym organem reprezentacji diecezji jest biskup diecezjalny, wzmacnia to, że ani Zasadnicze Prawo Wewnętrzne, ani Regulamin Diecezjalny nie przewiduje sposobu działania innych, a przecież kolegiałnych organów diecezji. W szczególności dokumenty te nie przewidują, ile osób musi działać, aby mogło dojść do teoretycznego złożenia oświadczenia woli za diecezję. Trzeba jednak przyznać, że ten ostatni dylemat można próbować rozwiązać, domniemując obowiązek działania wszystkich członków.

¹³²⁶ Kompetencje zarządcze ma zarówno proboszcz (§ 36 ust. 2 Z.P.W.K.E.A. 1996), zgromadzenie parafialne (m.in. § 29 pkt 2 lit. f oraz i), jak i rada parafialna (§ 34 pkt 9 Z.P.W.K.E.A. 1996).

Można też mieć wątpliwości, na ile przepisy ustrojowe regulują ustrój osób prawnych, a na ile odpowiadających im wspólnot w rozumieniu socjologicznym¹³²⁷. Decydujące regulacje zawiera natomiast § 42 Regulaminu Parafialnego¹³²⁸, stanowiąc, iż proboszcz reprezentuje parafię na zewnątrz (ust. 3), aczkolwiek reprezentacja ta nie obejmuje upoważnienia do podejmowania czynności zarządzających majątkiem parafii (ust. 4). Powyższe sformułowania są wyrazem rozróżnienia kompetencji ogólnej oraz szczególnej i należy rozumieć je w ten sposób, że jedynie proboszcz może składać oświadczenia woli za parafię, aczkolwiek nie wynika z tego, by mógł on je składać samowolnie¹³²⁹.

Podobnie odnośnie do diakonatów Z.S.P.K.E.A. nie zawiera żadnych regulacji w przedmiocie organu reprezentacji, stanowiąc jedynie, iż strukturę organizacyjną diakonatów określają ich własne statuty nadane uchwałą Synodu Kościoła (§ 55 Z.P.W.K.E.A.'1996). W konsekwencji niezbędne jest sięgnięcie każdorazowo do odpowiedniego statutu¹³³⁰, aby ustalić właściwy organ reprezentacji, który może być inny, aczkolwiek struktura organizacyjna diakonatu musi być zgodna z ustawą indywidualną, a prawo reprezentacji musi przysługiwać przynajmniej jednemu z organów z ustawowego katalogu.

W przypadku parafii Kościoła Katolickiego Mariawitów ustawa indywidualna również nie rozstrzyga organu właściwego w kwestiach reprezentacji. Statut powołanego Kościoła przewiduje natomiast, że do obowiązków proboszcza należy „reprezentowanie na zewnątrz i wobec władz państwowych, działanie w imieniu parafii na mocy uchwały rady parafialnej” (§ 32 pkt b S.K.K.M.'1967). Choć na tle powyższego przepisu mogą się rodzić pytania co do różnic znaczeniowych pomiędzy pojęciami „reprezentowanie na zewnątrz”, „reprezentowanie wobec władz państwowych” oraz „działanie w imieniu parafii”, niewątpliwym jest, że organem reprezentacji jest proboszcz, zwłaszcza że odnośnie do innych organów parafii statut nie przewiduje uprawnień wskazujących na kompetencję do składania za parafię oświadczeń woli.

Nieco odmienny problem występuje w przypadku parafii Kościoła Ewangelicko-Reformowanego, gdyż jej organem w świetle u.s.p.k.e.r. jest prezes lub wiceprezes kolegium kościelnego działający łącznie z proboszczem lub administratorem para-

¹³²⁷ Przykładowo Z.P.W.K.E.A.'1996 przewiduje możliwość powołania Komitetu Parafialnego, który miałby przejąć kompetencje zgromadzenia parafialnego. Niewątpliwie taka zmiana nie wywołuje żadnych skutków dla ustroju parafii (osób prawnych), gdyż prawo wewnętrzne nie może uchylać przepisów ustawowych, a te jednoznacznie wyznaczają katalog organów parafii. W rezultacie przepisy te mają jedynie znaczenie dla ustroju parafii rozumianej jako jednostka organizacyjna wspólnoty religijnej, a nie parafii-osoby prawnej.

¹³²⁸ Regulamin Parafialny, t. jedn. na dzień 21 stycznia 2006 r. <http://www.chorzow.luteranie.pl/wp-content/uploads/2014/10/Regulamin-Parafialny-Kosciola.pdf> – 30 VII 2019.

¹³²⁹ Znaczenie Regulaminu Parafialnego jako normatywnej podstawy ustalania organu reprezentacji może budzić pewne wątpliwości. W świetle art. 1 ust. 2 u.s.p.k.e.a. moc prawną ma jedynie Zasadnicze Prawo Wewnętrzne i to tylko w sprawach wewnętrznych.

¹³³⁰ W przypadku statutów diakonatów powstają analogiczne wątpliwości co do ich mocy w sferze prawa cywilnego jak w przypadku Regulaminu Parafialnego.

fii (art. 7 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.e.r.). Dosłownie więc interpretując to postanowienie, należałoby przyjąć, że struktura organów parafii istnieje tylko wówczas, gdy zachodzi działanie tych organów z osobami sprawującymi funkcje proboszcza lub administratora parafii, zaś w każdej chwili bezczynności osoby te nie posiadają organów. W oczywisty sposób taka interpretacja powyższego przepisu jest nie tylko całkowicie sprzeczna z cywilnoprawną naturą osoby prawnej¹³³¹, ale także zawiera poważny błąd ontologiczny¹³³². W istocie przepis ten należy interpretować jako próbę zamieszczenia w jednej jednostce redakcyjnej tekstu prawnego zarówno określenia struktury organów parafii, jak i jej organu reprezentacji, ale i zasad składania przezeń oświadczeń woli, choć w niezwykle niefortunny sposób. Przechodząc do kwestii organu reprezentacji, wydaje się, że z samej treści powołanego przepisu nie sposób wyinterpretować organu, który byłby uprawniony do składania oświadczeń woli. Prawo wewnętrzne również nie zawiera wyraźnego wskazania organu reprezentacji, natomiast przewiduje zupełnie inną strukturę organizacyjną parafii niż ustawa, ustanawiając m.in. Zgromadzenie Ogólne oraz Komisję Rewizyjną, które z pewnością nie stanowią organów osoby prawnej wobec pominięcia ich w ustawie. W praktyce przepisy prawa wewnętrznego powtarzają wadliwe rozwiązanie ustawowe, stanowiąc, iż „wszelkie czynności prawne w imieniu parafii podejmują prezes lub wiceprezes Kolegium Kościelnego działający łącznie z proboszczem lub administratorem parafii” (art. 12 zd. 2 P.W.K.E.R.'1991). Pomimo tak poważnych błędów w drodze ostrożnej wykładni możliwe jest ustalenie organu reprezentacji parafii Kościoła Ewangelicko-Reformowanego. W świetle powołanych przepisów, aby doszło do działania osoby prawnej, muszą działać co najmniej dwie osoby – prezes (wiceprezes) kolegium kościelnego łącznie z proboszczem (administratorem parafii). Ponieważ zaś organ reprezentacji, tak jak każdy organ, działa przez swoich piastunów, toteż osoby te muszą być członkami jednego organu, który będzie zarazem organem reprezentacji. Z analizy prawa wewnętrznego wynika, że piastun funkcji prezesa kolegium kościelnego oraz proboszcz są członkami kolegium kościelnego. Co więcej, prezes kolegium kościelnego jest funkcją jednego z członków kolegium kościelnego, a nie jest funkcją członka żadnego innego elementu struktury parafii opisywanej prawem wewnętrznym. Wynika więc z powyższego, że wbrew literalnemu brzmieniu art. 7 ust. 1 pkt 2 u.s.p.k.e.r. organem reprezentacji parafii rozumianej jako wyznaniowa osoba prawna nie jest prezes lub wiceprezes kolegium kościelnego, ale kolegium kościelne, które jedynie działa w ich osobach łącznie z proboszczem lub administratorem parafii.

¹³³¹ Osoba prawna nie może mieć organów tylko w chwili aktywności jej piastunów. Organy osoby prawnej są formalnie rozumianymi elementami struktury organizacyjnej i jako takie cechuje je trwałość, a zmiana jest dopuszczalna jedynie w procedurze prawem przewidzianej. Przyjmując literalne rozumienie omawianego przepisu, nie byłoby możliwe skuteczne składanie oświadczeń woli, których adresatem miałyby być osoba prawna aż do chwili aktywności piastunów organów, co przy ich zamierzonych bezczynności uniemożliwiałoby reprezentację bierną, przykładowo niemożliwe byłoby skuteczne doręczenie pozwu.

¹³³² Organy jako takie nie działają, gdyż normatywnie wyznaczone konstrukty nie wywołują zmian w świecie zewnętrznym, nie sposób więc mówić o ich współdziałaniu z osobami fizycznymi.

V.4. Ujawnienie działania w charakterze organu reprezentacji

Przypisanie działania osoby fizycznej osobie prawnej wymaga ujawnienia działania w charakterze organu reprezentacji. Składanie oświadczeń woli w sposób wyraźny budzi najmniej kontrowersje i zachodzi w przypadku, gdy działający ujawnia w treści oświadczenia woli, za którą osobę prawną oświadczenie woli składa. Wymaga to więc podania cech identyfikujących konkretną osobę prawną, a więc jej nazwy i siedziby¹³³³, ale także podania, że działa się w charakterze jej organu reprezentacji, nie zaś innego organu. Działanie za osobę prawną w sposób dorozumiany jest znacznie bardziej problematyczne. Wówczas konieczna jest ocena na podstawie okoliczności danego przypadku, czy dane oświadczenie woli należałoby uważać za działanie osoby prawnej¹³³⁴. Jako okoliczności pozwalające *per facta concludentia* przyjąć oświadczenie woli osoby prawnej można przykładowo wskazać na użycie terminologii związanej z reprezentacją osób prawnych („działając jako piastun organu”, „będąc członkiem zarządu”), przedłożenie przy zawieraniu umowy zaświadczeń z odpowiednich rejestrów osób prawnych czy powołanie się na uchwałę zezwalającą na dokonanie danej czynności prawnej¹³³⁵. Pomocne mogą być również fakty o charakterze negatywnym, tj. wskazujące, iż nie działa się w charakterze organu osoby prawnej, takie jak chociażby użycie pieczętki wskazującej funkcję niebędącą piastowaniem funkcji organu („główna księgową”¹³³⁶).

Podsumowując, ustalenie spełnienia przesłanki działania w charakterze organu reprezentacji osoby prawnej wymaga ujawnienia innym uczestnikom obrotu faktu działania konkretnej osoby fizycznej w roli organu, co hipotetycznie może mieć miejsce nawet bez wyraźnego ujawniania nazwy osoby prawnej i jej siedziby oraz nazwy jej organu reprezentacji. Należy jednak wskazać, że na ogół każde mające poważniejsze znaczenie praktyczne oświadczenie woli jest składane w sposób wyraźny, a zwłaszcza w formie pisemnej, toteż z reguły oświadczenia woli będą zawierać nazwę osoby prawnej, jej siedzibę oraz nazwę organu reprezentacji. Powyższe wpływa na znaczenie właściwego wskazania tych informacji, a to z tej przyczyny, że choć teoretycznie dla ziszczenia się przedmiotowej przesłanki nie jest niezbędne ich wyraźne uzewnętrznienie, to jeśli jednak zostaną one podane błędnie, oświadczenie woli może zostać uznane za wadliwe wobec uznania, iż oświadczenie woli zostało złożone za inną (w szczególności nieistniejącą osobę prawną) lub w charakterze organu innego niż organ reprezentacji (w szczególności nieistniejącego).

¹³³³ A. Wolter [w:] A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys...*, s. 204. Por. Z. Radwański, *op. cit.*, s. 150; Z. Świderski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 354. Zob. też: J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1136, 1138 i 1162.

¹³³⁴ Por. Z. Radwański, *op. cit.*, s. 149.

¹³³⁵ Z uwagi, iż zagadnienie dorozumianego działania za osobę prawną zasadniczo przedstawia się tak samo w przypadku wyznaniowych osób prawnych, jak i pozostałych kategorii osób prawnych w niniejszej pracy pominięto ten aspekt.

¹³³⁶ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 lutego 2006 r., I CSK 18/05.

V.4.1. Oznaczenie osoby prawnej

Zasadniczo obie cechy indywidualizujące osobę prawną, a to jej nazwa i siedziba, powinny zostać wprost ustalone w przepisach szczegółowych, względnie statucie¹³³⁷ lub akcie erekcyjnym¹³³⁸, z tym wyjątkiem, że w przypadku braku określenia w nich siedziby subsydiarne zastosowanie znajdzie przepis art. 41 k.c., w myśl którego siedzibą będzie ta miejscowość, w której siedzibę ma organ zarządzający. W tym ostatnim przypadku ustalenie siedziby może nastęrczać pewnych trudności. Siedziba organu zarządzającego może bowiem nie być określona w przepisach ustrojowych osoby prawnej, lecz trzeba ją będzie dedukować z okoliczności faktycznych. Wśród takich okoliczności wymienia się m.in. skupienie czynności organu zarządzającego w danej miejscowości i lokalizację biura¹³³⁹. Z drugiej strony siedzibę w znaczeniu tego przepisu należy rozumieć „instytucjonalnie” i z pewnością nie można jej utożsamiać z miejscem zamieszkania osób fizycznych będących piastunem organu zarządzającego, nawet jeśli ten organ byłby jednoosobowy¹³⁴⁰.

Warto też zaznaczyć, że na gruncie art. 41 k.c. mowa jest o siedzibie organu zarządzającego, którego nie należy utożsamiać z organem określonym mianem zarządu, jak to czynią niektórzy autorzy, prawdopodobnie z tej przyczyny, że zdecydowana większość przepisów prawnych regulujących poszczególne kategorie prywatnych osób prawnych przewiduje istnienie organu o tej nazwie¹³⁴¹. Osoba prawna może nie posiadać organu zwanego zarządem (czego dobitnym przykładem są właśnie niektóre wyznaniowe osoby prawne). W istocie interpretacja pojęcia „organ zarządzający” na gruncie art. 41 k.c. nie jest jednoznaczna. Niektórzy autorzy upatrują tego organu w organie reprezentacji, abstrahując od kompetencji decyzyjnych¹³⁴². Rozwiązanie takie ma swoje uzasadnienie w szeregu argumentów. Po pierwsze, z reguły pozwala dość jednoznacznie wyznaczyć siedzibę, a to z tej przyczyny, że na ogół prawo reprezentacji przyznawane jest jednemu organowi, podczas gdy kompetencje decyzyjne najczęściej są bądź rozdzielone pomiędzy organy, bądź wymagają ich współdziałania w procesie wytworzenia woli wewnętrznej (kompetencja decyzyjna podzielona). W ten sposób przy różnych siedzibach organów decyzyjnych eliminowany jest problem wyboru pomiędzy nimi i w konsekwencji zagadnienie dobrania kryterium tego wyboru jest nieistotne, co w skrajnych przypadkach mogłoby prowadzić do rozwa-

¹³³⁷ Por. Z. Radwański, *op. cit.*, s. 149; Z. Świderski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 387. Ewentualnie sposób ich ustalenia winien się znaleźć w ustawie – zob. J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1162. Por. B. Ziemianin, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 114.

¹³³⁸ B. Ziemianin, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 116.

¹³³⁹ Z. Świderski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 387. Por. S. Szer, *op. cit.*, s. 208-209.

¹³⁴⁰ K. Piasecki, *Kodeks...*, s. 234, teza 2. Por. *Kodeks...*, red. J. Winiaż, s. 57, teza 2.

¹³⁴¹ Zob. Z. Świderski [w:] *Kodeks...*, red. M. Pyziak-Szafnicka, s. 387.

¹³⁴² A. Wypiórkiewicz [w:] H. Ciepla et al., *Kodeks...*, s. 100. Por. S. Dmowski [w:] S. Dmowski, s. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 163, teza 2; E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. idem, s. 91, teza 2, zd. 2, s. 92, teza 4, zd. 2-3 oraz teza 5 *in corpore*.

zania, który z organów mających kompetencje decyzyjne jest „bardziej zarządzający”, bądź do rozróżniania siedzib w zależności od czynności. Oba te rozwiązania, każde z osobna, należy ocenić negatywnie. Nadto uznanie siedziby organu reprezentacji za siedzibę osoby prawnej ma walor praktyczny, skoro bowiem do składania oświadczeń woli władny jest ten organ, zasadniczo uznaje się, że do ich przyjmowania również¹³⁴³. To także organ reprezentacji będzie musiał działać za osobę prawną w celu reakcji na oświadczenie woli skierowane do osoby prawnej (oczywiście po powstaniu kompetencji do działania wskutek wytworzenia woli wewnętrznej). Wydaje się, że wyżej przytoczone argumenty przemawiają za tym, iż należy się opowiedzieć za stanowiskiem uznającym siedzibę organu reprezentacji za siedzibę osoby prawnej. Z drugiej strony za organ zarządzający można uznawać ten organ, który posiada kompetencje decyzyjne (zarządcze), niezależnie od jego nazwy. Ten ostatni fakt może prowadzić do dalszych komplikacji, jeśli przepisy ustrojowe przewidują więcej niż jeden organ o kompetencjach decyzyjnych.

Podsumowując, choć istnieje możliwość stosowania domniemania w zakresie siedziby, w celu uniknięcia jakichkolwiek wątpliwości zarówno siedziba, jak i nazwa wyznaniowej osoby prawnej powinna być możliwa jednoznacznie do ustalenia, celem ochrony interesów uczestników obrotu, jak i samej wyznaniowej osoby prawnej. Z tego samego powodu w każdym przypadku składania przez wyznaniową osobę prawną oświadczenia woli wskazującego jej nazwę oraz siedzibę należy zweryfikować ich prawdziwość.

V.4.1.1. Nazwa wyznaniowej osoby prawnej

W przypadku wyznaniowych osób prawnych należy ich nazwę rozpatrywać tak samo jak wszystkich innych osób prawnych. Aktualne więc pozostają postulaty i zasady formułowane w odniesieniu do nazw osób prawnych jako takich, gdyż brak jest racji na odejście od nich. W odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych nie ma co prawda przepisu zakazującego używania takich samych nazw, aczkolwiek w doktrynie wyraźnie wskazuje się, że co do zasady nazwy powinny być jednoznaczne (odróżniać się)¹³⁴⁴ i za zabronione należy uznać używanie przez dwa podmioty tej samej nazwy¹³⁴⁵. Nadto ta sama osoba prawna może mieć tylko jedną nazwę i nie powinna występować w obrocie pod inną¹³⁴⁶.

¹³⁴³ Należy w tym miejscu zauważyć, że polskie prawo jedynie szczątkowo reguluje kwestie reprezentacji biernej osób prawnych. W szczególności w ustawach regulujących poszczególne rodzaje osób prawnych nie są określone warunki skutecznego złożenia oświadczenia woli, którego adresatem ma być osoba prawna. Problem ten jest natomiast eliminowany częściowo w procedurach poprzez stworzenie domniemania, że pismo doręczone na adres ujawniony w rejestrze uważa się za doręczone.

¹³⁴⁴ J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1162; B. Ziemianin, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 115.

¹³⁴⁵ J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1163.

¹³⁴⁶ *Ibidem*, s. 1163.

V.4.1.1.1. Rejestrowe osoby prawne

Zgodnie z art. 32 ust. 2 pkt 1 i ust. 3 u.g.w.s.w. nazwa związku wyznaniowego, jak i jego jednostek organizacyjnych obdarzonych własną osobowością prawną powinna zostać wyraźnie określona w statucie. Praktyka pokazuje jednak, że statuty związków wyznaniowych najczęściej nie zawierają wyraźnego wskazania nazw (zob. aneksy nr 9-10; odnośnie do nazw krajowych organizacji międzykościelnych – zob. aneks nr 11). Najczęstszą praktyką w przypadku nazwy związku wyznaniowego jest rozpoczynanie statutu od zespołu słów opisujących związek wyznaniowy, co do których następuje określenie jego skrótu na potrzeby statutu (np. „Kościół AAA BBB CCC, zwany dalej Kościołem, jest związkiem wyznaniowym...”). Pozwala to jedynie na dorozumiane ustalenie nazwy¹³⁴⁷, choć nazwa winna być w statucie wyrażona wprost.

Znacznie większy problem występuje w przypadku jednostek organizacyjnych związków wyznaniowych, których nazwa najczęściej w ogóle nie jest zamieszczana w statutach. Przez nazwę w rozumieniu art. 32 ust. 3 u.g.w.s.w. należy rozumieć nazwę indywidualną każdej jednostki organizacyjnej z własną osobowością prawną¹³⁴⁸. Oznacza to, że statut zarazem winien zawierać katalog jego jednostek organizacyjnych obdarzonych własną osobowością prawną, a utworzenie nowej jednostki organizacyjnej wymaga zmiany statutu¹³⁴⁹. Nazwą nie jest rodzajowe określenie jednostek organizacyjnych (zbór, parafia, ośrodek, misja, stacja), na których statuty najczęściej poprzestają. Wskazaniem nazwy jednostki organizacyjnej nie jest również opisanie sposobu jej utworzenia, przykładowo poprzez określenie nazwy rodzajowej z nakazem połączenia go z nazwą miejscowości, w której siedzibę ma taka wyznaniowa osoba prawna. W rezultacie ustalenie nazwy jednostek organizacyjnych posiadających własną osobowość prawną najczęściej jest niemożliwe w oparciu o sam statut, co należy ocenić negatywnie.

Nazwa wyznaniowych osób prawnych zarejestrowanych wspólnot religijnych powinna być zgodna z koncepcją nazwy osoby prawnej występującej w prawie cywilnym. W szczególności więc nazwa związku wyznaniowego, jak również nazwa jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną powinna być jedna. Z tej

¹³⁴⁷ Często ustalenie w drodze domniemania nazwy nastręcza trudności. Zob. np. art. 2 zd. 2 i art. 17 ust. 1 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Pojednanie”. W świetle pierwszego z nich osobowość prawną posiada Wydawnictwo Wspólnoty. Takie sformułowanie nie rozstrzyga w sposób jednoznaczny, czy nazwą tej wyznaniowej osoby prawnej jest: „Wydawnictwo Wspólnoty” czy „Wydawnictwo Wspólnoty Chrześcijańskiej «Pojednanie»”. Innym przykładem może być „Szkoła Biblijna” w przypadku Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary” (§ 11), w tym bowiem przypadku nawet trudno domniemywać dołączenie nazwy związku wyznaniowego.

¹³⁴⁸ Stąd błędny jest wzór statutu opublikowany w pracy: *Wolność...*, red. M. Nowicki, s. 127-136.

¹³⁴⁹ Również zmiana nazwy jednostki organizacyjnej wymaga zmiany statutu. Stąd za nieprawidłowe należy uznać wprowadzenie możliwości zmiany przez określony podmiot nazwy jednostki organizacyjnej, o ile nie jest ona uprawniona do zmiany statutu w tym zakresie. Zob. np. § 12 ust. 1 pkt 2 statutu Kościoła Bożego w Chrystusie.

przyczyny niezrozumiałe jest zamieszczanie w statutach tzw. nazw skróconych¹³⁵⁰, nazw uzupełniających¹³⁵¹ czy tradycyjnych nazw do użytku wewnątrzkościelnego różnych od nazwy jako takiej¹³⁵².

W praktyce obrotu niebezpieczeństwa wynikają również z nieprzestrzegania zasady dostatecznego odróżniania się nazw w przypadku wyznaniowych osób prawnych rejestrowanych wspólnot religijnych. Niejednokrotnie ich nazwy są bardzo zbliżone, co w przypadku omyłki może doprowadzić do kwestionowania przypisania oświadczenia woli danej wyznaniowej osobie prawnej poprzez przypisywanie go innej, które jednak byłoby wadliwe wskutek działania innych piastunów organu reprezentacji. Za przykład mogą tutaj posłużyć takie nazwy różnych związków wyznaniowych, jak: Kościół Chrystusowy w Polsce oraz Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej.

Często również nazwy związku wyznaniowego sformułowane są niezręcznie pod względem językowym, gdyż wyraźnie do treści nazwy włączają określenie miejscowości, która jest także jej siedzibą. Niekiedy sformułowania statutu wręcz wymuszają, aby nazwa wyznaniowej osoby prawnej ją zawierała, co wskazuje na mylenie przez twórców takich postanowień nazwy z siedzibą¹³⁵³. W efekcie określenie wyznaniowej osoby prawnej przez podanie jej nazwy i siedziby może wyglądać niezręcznie (np. „Kościół AAA BBB CCC w Warszawie z siedzibą w Warszawie”)¹³⁵⁴. W niektórych przypadkach określenie nazwy może nawet wskazywać na zawieranie w niej już zwrotu „z siedzibą” wraz z podaniem miejscowości, co może prowadzić do jeszcze bardziej niezręcznych językowo sformułowań na oznaczenie wyznaniowej osoby prawnej¹³⁵⁵.

¹³⁵⁰ Zob. np. art. 1 *in medio* statutu „Kanzeon” Związku Buddyjskiego; art. 1 ust. 2 statutu Gminy Wyznaniowej Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej; § 2 zd. 2 statutu Kościoła Armii Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej. Zob. też: § 24 ust. 6 statutu Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 2 zd. 2 statutu Kościoła Armii Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 2 ust. 4 statutu Związku Wyznaniowego Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹³⁵¹ Zob. np. art. 1 statutu Kościoła Zjednoczeniowego.

¹³⁵² Zob. np. art. 22 ust. 2 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce.

¹³⁵³ Zob. np. § 10 ust. 4 statutu Kościoła Bożego.

¹³⁵⁴ Zob. np. Zbór w Wodzisławiu Śląskim (§ 1 ust. 1 i 3); Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach (art. 1 *in principio* i art. 3 *in fine*); Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze (§ 4); Zbór Ewangeliczny *Betel* w Warszawie (art. 1 zd. 1); „Misja Na Wschód” we Wrocławiu (§ 1); Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem w Żywcu” (art. 1); Kościół Chrześcijański w Rypinie (§ 1); Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle (§ 1); Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie (art. 1); Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach (art. 1); Kościół Nowego Przymierza w Lublinie (art. 1); Kościół Ekklesia w Warszawie (§ 1); Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie (§ 1); Miejscowy Kościół w Lublinie (§ 1); Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych” (§ 1); Kościół Chrześcijan w Rybniku (§ 1 ust. 1); Lokalny Kościół w Kwidzynie (§ 1); Izraelicka Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu (art. 1 ust. 1).

¹³⁵⁵ Takie szczególne wątpliwości powstają w przypadku Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary”. Mianowicie w przedmiotowym statucie brak wyraźnego uregulowania nazwy. Postanowienie statutu, na podstawie którego w takich przypadkach na ogół należy dokonywać w drodze interpretacji nazwy związku wyznaniowego, brzmi: „Kościół Chrześcijański «Słowo Wiary» z siedzibą w Gdyni, dalej zwany

W tym kontekście można sformułować kilka uwag na potrzeby praktyki obrotu. Celem uniknięcia jakichkolwiek wątpliwości, jakiej wyznaniowej osoby prawnej dotyczy oświadczenie woli, należy skrupulatnie zbadać obowiązujący statut pod kątem jej nazwy. Poprzestanie na nazwie ujawnionej w rejestrze (§ 5 ust. 1 pkt 3 *in principio* i pkt 13 *in medio* r.r.k.z.w.)¹³⁵⁶, wskutek jego jedynie informacyjnego charakteru w tym zakresie, nie pozwala na pewne ustalenie nazwy wyznaniowej osoby prawnej. Nie należy używać nazw skróconych ani innych określeń poza nazwą wyznaniowej osoby prawnej. Wreszcie możliwe jest powołanie dokumentów, które będą wskazywać na konkretną wyznaniową osobę prawną¹³⁵⁷ czy na numer wpisu w rejestrze kościołów i innych związków wyznaniowych, numer NIP czy REGON (o ile wyznaniowa osoba prawna je posiada). Niezależnie od tych możliwości należy wskazać na istotną praktyczną rolę organu rejestracyjnego, który winien czuwać nad prawidłowością regulacji statutowej w zakresie nazw wyznaniowych osób prawnych¹³⁵⁸.

V.4.1.1.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną

Nazwę wyznaniowych osób prawnych powstałych na podstawie przepisów obowiązujących przed wejściem w życie ustaw indywidualnych, a nieregulowanych ich przepisami, należy ustalać w oparciu o dotychczasowe przepisy ustrojowe. Kwestią ich nazewnictwa nie zajmują się najczęściej również ustawy indywidualne. Przykładowo u.s.p.k.k. pomija kwestię nazw osób prawnych powstałych przed jej wejściem w życie. Pewną wskazówką dla uczestników obrotu, pragnących zweryfikować prawidłowość określenia składającej oświadczenie woli takiej wyznaniowej osoby prawnej, mogą być art. 72 ust. 1 u.s.p.k.k. i wskazane w nim dokumenty, zwłaszcza tzw. schematyzm

«Kościołem» (§ 1). Regulacja siedziby natomiast następuje w § 3 statutu. W świetle powyższego powstaje wątpliwość, czy nazwa przedmiotowego związku obejmuje zwrot „z siedzibą w Gdyni”. W oparciu o zasadę racjonalności prawodawcy statutowego należy udzielić odpowiedzi przeczącej. Gdyby bowiem przyjąć, że nazwa obejmuje wcześniej przywołany zwrot, określenie związku wyznaniowego wraz z siedzibą musiałoby przyjąć kształt: „Kościół Chrześcijański «Słowo Wiary» z siedzibą w Gdyni z siedzibą w Gdyni”, co byłoby trudne do zaakceptowania. Ponadto w razie zmiany siedziby przy braku zmiany nazwy (np. na Kraków) pełne określenie związku wyznaniowego brzmiałoby: „Kościół Chrześcijański «Słowo Wiary» z siedzibą w Gdyni z siedzibą w Krakowie”, co wprowadzałoby w błąd i jako takie byłoby niedopuszczalne. Dodatkowo zastosowana technika może utrudniać w przyszłości modyfikacje statutu. Mianowicie zmiana siedziby, w świetle poczynionych powyżej uwag, będzie wymagać zmiany co najmniej dwóch postanowień statutowych. W konsekwencji łatwo o omyłkę i dokonanie zmiany tylko w zakresie jednego z nich, co będzie prowadzić do wewnętrznej sprzeczności unormowań statutowych w zakresie siedziby.

¹³⁵⁶ Treść § 5 ust. 1 pkt 12 r.r.k.z.w. nie dotyczy nazw osób prawnych w rozumieniu prawa cywilnego, gdyż stanowi ją zawsze nazwa indywidualna. W przedmiotowym przepisie natomiast mowa jest o nazwie kategorii jednostek organizacyjnych, a więc o ich nazwie rodzajowej.

¹³⁵⁷ Przykładowo można zamieścić w części wstępnej umowy przy powołaniu danych wyznaniowej osoby prawnej sformułowanie: „o której mowa w decyzji o pozwoleniu na budowę z dnia..., znak...” (o ile taka decyzja została wydana).

¹³⁵⁸ Por. J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1163.

diecezjalny. Nie sposób jednak pominąć, że napotykamy tutaj analogiczne problemy jak w przypadku ustalania osobowości prawnej tych podmiotów. W szczególności wymienione w art. 72 ust. 1 u.s.p.k.k. dokumenty nie są wiążące, jeśli chodzi o nazwę wymienionych w nich osób prawnych¹³⁵⁹. Za wiążącą nazwę przedmiotowych osób prawnych należy uznać nazwę występującą w dokumencie skutkującym uzyskaniem osobowości prawnej, jeśli jej nabycie nastąpiło w tej drodze¹³⁶⁰, bądź w innych dokumentach, które w powiązaniu z przepisami prawa prowadziły do jej nabycia¹³⁶¹ (o ile później w przewidzianej prawem procedurze nie doszło do zmiany takiej nazwy). W praktyce więc może być niezmiernie trudno ustalić tę właściwą nazwę, gdyż wymaga to nie tylko odnalezienia takiego dokumentu, a więc często i badań o charakterze archiwalnym, ale również skomplikowanej analizy dawnych regulacji prawnych. W przypadku objęcia takich dawnych wyznaniowych osób prawnych regulacjami ustaw indywidualnych nazwę należy ustalać w oparciu o przewidziane w niej instytucje. W szczególności procedury zmiany nazwy powinny się odbywać w oparciu o przepisy ustaw indywidualnych.

V.4.1.1.2.1. Tryb ustawowy

Osoby prawne tworzone w tym trybie zasadniczo posiadają własną nazwę określoną w ustawie indywidualnej¹³⁶². Należy więc rozważyć, czy ich indywidualne wskazanie nie tylko ma znaczenie dla nabycia osobowości prawnej, lecz także, czy stanowi ustalenie ich wiążącej nazwy. Wydaje się, że niezbędne jest tutaj dokonanie następującego rozróżnienia. W przypadku osób prawnych wskazanych indywidualnie, które nabyły osobowość prawną z mocy przepisów przedmiotowej ustawy, ich indywidualne określenie użyte w ustawie należy uznać za wiążące określenie ich nazwy, choć nie zostało to w niej wyrażone *expressis verbis*, jak to czynią na ogół unormowania dotyczące osób prawnych tworzonych w drodze ustawowej¹³⁶³. Taką interpretację

¹³⁵⁹ Postulat uznania za wiążącą w przypadku omawianych osób prawnych nazwy wymienionej w rzeczonych dokumentach należy uznać za nieuzasadniony. Choć niewątpliwie mógłby się on nieco przyczynić do pewności obrotu, ograniczając niepewność w tym zakresie i eliminując konieczność badań archiwalnych oraz analizy dawnych regulacji prawnych, to brak jest normatywnych podstaw takiego stanowiska.

¹³⁶⁰ Jako przykład można chociażby wskazać niektóre akty wydawane przez władze państw zaborczych uznające osobowość prawną pewnych kościelnych jednostek organizacyjnych.

¹³⁶¹ Przykładowo prawnokanoniczne akty erekcyjne, które z mocy przepisów konkordatu z 1925 r. lub praktyki prawnej okresu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej prowadziły do nabycia osobowości prawnej prawa państwowego.

¹³⁶² Wyjątkiem w tym zakresie są sekcje Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie, względem których ustawa indywidualna wskazuje je wyłącznie opisowo art. 9 ust. 1 pkt 5 *in medio* oraz *in fine* u.s.p.k.k. (zob. też: § 2 ust. 2 pkt 1 i 2 um.ucz.p1999). Wskazówkę co do nazwy sekcji św. Andrzeja Boboli „Bobolanum” stanowił § 7 ust. 2 um.ucz.p1989, w którym wyraźnie odnoszono się do „Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie – Sekcji św. Andrzeja Boboli „Bobolanum”. Przyjmując więc analogicznie, należy uznać, iż nazwa osoby prawnej drugiej z przedmiotowych sekcji brzmi: „Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie – Sekcja św. Jana Chrzciciela”.

¹³⁶³ Zasada ta była stosowana tak w okresie międzywojennym, okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, jak i po odzyskaniu niepodległości. Zob. przykładowo wśród wielu innych: z okresu między-

wzmacnia fakt, że niekiedy (choć rzadziej) ustawy tworzące inne konkretne osoby prawne, choć ze względów techniki legislacyjnej byłoby to pożądane, nie stanowią w osobnym przepisie o jej nazwie, a pomimo to za nazwę uznaje się – wobec braku innych przepisów o nazwie – wyrażenie indywidualne użyte w ustawie na określenie takiej konkretnej osoby prawnej¹³⁶⁴. Interpretacja taka jest także zgodna z prezentowaną w niniejszej pracy zasadą, by w razie możliwości rozwiązania danego problemu w oparciu o przepisy ustawowe (względnie inne państwowe) poprzestać na tychże bez odwoływania się do norm wewnętrznych (statutowych), które i tak muszą być zgodne z tymi pierwszymi, jak i norm prawa wewnętrznego, które nie mogą odnosić skutku w obrocie państwowym sprzecznego z tymi pierwszymi.

Na marginesie można także dodać, że rozumowanie to potwierdzają także względy natury praktycznej, mianowicie nie wydaje się uzasadnione, by w obrocie mogły być używane nazwy indywidualne inne niż użyte przez ustawodawcę (prawodawcę państwowego) obok tych ostatnich. Prowadziłoby to bowiem do bezprecedensowej sytuacji pozostawiania w obrocie podmiotu o dwóch (lub więcej) nazwach indywidualnych. Gdyby bowiem dopuścić możliwość wprowadzenia innej nazwy, obok sformułowanej w ustawie wyznaniowej, możliwe byłoby używanie tejże oraz niewątpliwie dopuszczalne byłoby posługiwanie się zwrotem użytym przez ustawodawcę, gdyż nikomu nie można by uczynić zarzutu nieprawidłowej referencji za pomocą zwrotów ustawowych (zwrotów zaczerpniętych z norm prawa państwowego)¹³⁶⁵. Podsumowując więc, należy się opowiedzieć za wiążącym w zakresie nazwy indywidualnej sformułowaniem użytym w przepisach prawa państwowego.

W przypadku nazw osób prawnych utworzonych na podstawie przepisów innych niż zawarte w ustawie wyznaniowej miarodajna jest również nazwa indywidualna zawarta w ustawie. Po pierwsze bowiem należy przyjąć, że ustawa posługuje się właściwą nazwą osoby prawnej, domniemując poprawność przepisów prawa państwowego oraz wychodząc z założenia racjonalnego ustawodawcy. Po drugie należy również przyjąć, że norma ustawowa używająca innej nazwy niż używana poprzednio stanowi dorozumiane uchylenie (derogacja milcząca) przepisów poprzednio obowiązują-

wojennego – art. 1 ust. 1 *in fine* ustawy z dnia 23 marca 1929 r. o utworzeniu państwowej fundacji pod nazwą „Wieś Kościuszkowska” (Dz. U. z 1929 r., Nr 24, poz. 248); z okresu PRL – art. 1 *in medio* ustawy z dnia 3 stycznia 1946 r. o utworzeniu przedsiębiorstwa państwowego Polskie Linie Lotnicze „Lot” (Dz. U. z 1946 r., Nr 3, poz. 21 z późn. zm.); z okresu po 1989 r. – art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 5 stycznia 1995 r. o fundacji – Zakład Narodowy imienia Ossolińskich (Dz. U. z 1995 r., Nr 23, poz. 121 z późn. zm.); art. 1 ust. 1 *in medio* ustawy z dnia 20 grudnia 1996 r. o Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych (Dz. U. z 1996 r., Nr 156, poz. 777 z późn. zm.); art. 1 ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o fundacji – Centrum Badania Opinii Społecznej (Dz. U. z 1997 r., Nr 30, poz. 163 z późn. zm.); art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 18 września 2001 r. o fundacji – Zakłady Kórnickie (Dz. U. z 2001 r., Nr 130, poz. 1451).

¹³⁶⁴ Zob. m.in. art. 8 ustawy z dnia 16 listopada 1964 r. o Polskim Czerwonym Krzyżu (Dz. U. z 1964 r., Nr 41, poz. 276); art. 1 ust. 1 oraz art. 3 ust. 3 *in fine* ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk (Dz. U. z 2010 r., Nr 96, poz. 619 z późn. zm.).

¹³⁶⁵ Konsekwencją tego jest z kolei brak możliwości zmiany nazwy osób prawnych wskazanych w ustawie w sposób indywidualny bez zmiany samej ustawy, o ile możliwości takiej nie przewiduje w sposób wyraźny sama ustawa (zob. np. art. 73 u.s.p.k.k.).

cych, względnie państwowe uregulowanie nazwy wprowadzonej uprzednio normami ustrojowymi, prawem kanonicznym czy aktem powołującym daną osobę prawną. Ostatecznie argumentem rozstrzygającym wydaje się także kwestia niemożności obowiązywania dwóch różnych nazw, o której była mowa wyżej.

Osobnym zagadnieniem jest możliwość zmiany nazwy wyznaniowej osoby prawnej, jeśli została ona wyznaczona w ustawie indywidualnej. Zasadniczo należy przyjąć, że zmiana taka wymaga nowelizacji ustawy i nie jest wprowadzeniem nowej nazwy w innym trybie¹³⁶⁶, w szczególności zmiany norm statutowych¹³⁶⁷. Niekiedy jednak ustawa indywidualna przewiduje możliwość zmiany ich nazwy. Przykładowo ustawa regulująca stosunek państwa do Kościoła Katolickiego przewiduje możliwość zmiany nazw indywidualnych w odniesieniu do osób prawnych wymienionych w jej art. 6-9 w trybie tam opisanym (art. 73 ust. 1 u.s.p.k.k.). Zgodnie z powołanym przepisem zmiana taka może być dokonana przepisami wewnątrzkościelnymi bez konieczności zmiany samej ustawy, natomiast w świetle art. 73 ust. 2 u.s.p.k.k. odpowiedni minister na wniosek sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski ogłosi taką zmianę w Dzienniku Urzędowym Polskiej Rzeczypospolitej „Monitor Polski”. W takich przypadkach wiążącą nazwą będzie nazwa wynikająca z odpowiedniego dokumentu przepisu prawa wewnętrznego.

Dla uniknięcia ryzyka związanego ze zmianą nazwy należałoby odnosić się w treści dokumentów pisemnych do tych osób prawnych w sposób możliwie precyzyjny i opisowy, niezależnie od wskazania ich nazwy. W szczególności pomocne może być używanie określeń wskazujących akt powołujący daną osobę prawną (np. „która nabyła osobowość prawną na mocy art. X ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego”) czy w inny sposób niewątpliwie odwołujących się do konkretnej osoby prawnej (np. „jedeny uniwersytet na prawie papieskim w miejscowości X”). Równie praktyczne może być używanie zwrotów odwołujących się do przepisów ustawy (lub innych przepisów) dotyczących danej osoby prawnej w rodzaju „osoba prawna, o której mowa w art. X ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego” czy aktach stosowania prawa (np. „osoba prawna, o której mowa w decyzji organu X z dnia Y”). Proponowane dodatkowe (obok nazwy) określenia będą przemawiać za uznaniem oświadczeń woli za odnoszące się do konkretnej osoby prawnej, a traktowaniem ewentualnej niezgodności w zakresie wskazanej nazwy za omyłkę pisarską.

¹³⁶⁶ Z tego względu dyskusyjna jest zmiana nazw: „Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego” na „Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna «Ignatianum»”, gdyż nie doszło do nowelizacji ustawy indywidualnej w tym zakresie. Dyskusyjne jest w szczególności to, czy mogło dojść do milczącej derogacji poprzedniej nazwy wskutek opublikowania w Dzienniku Ustaw przepisu § 2 ust. 1 pkt 5 um.ucz.p1999, posługującego się już nową nazwą. Por. M. Plisiecki, *Wyznaniowa...*, s. 115. W każdym przypadku negatywnie należy ocenić brak nowelizacji odpowiedniego przepisu ustawy indywidualnej, która wprowadza w błąd uczestników obrotu.

¹³⁶⁷ Tryb taki dochowano w przypadku zmiany nazwy Papieskiej Akademii Teologicznej na Uniwersytet Papieski Jana Pawła II – zob. art. 2 ustawy z dnia 2 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy o finansowaniu Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie z budżetu państwa oraz ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2009 r., Nr 219, poz. 1710).

V.4.1.1.2.2. Tryb powiadomienia

W przypadku osób prawnych, które w ustawach indywidualnych zostały wskazane jedynie z kategorii, a nabyły osobowość prawną w oparciu o jej przepisy, pominięto zasady ustalania ich nazw indywidualnych. Z jednej strony przemawia to za pełną swobodą w określaniu nazw tego rodzaju osób prawnych oraz brakiem możliwości sprawowania przez organy władzy państwowej kontroli nad nazwami wobec braku ustawowych kryteriów. Niezależnie od tego brak kontroli organów państwa nad nazwami przedmiotowych osób prawnych wynika również z samej konstrukcji przepisów ustawy, w świetle których do nabycia osobowości prawnej wystarcza samo powiadomienie o ich utworzeniu, a więc niezależnie od jakiegokolwiek akceptacji organów państwowych. W odniesieniu do nazw przepisy ustaw indywidualnych¹³⁶⁸ przewidywały jedynie obowiązek ujęcia jej w powiadomieniu o utworzeniu jednostki organizacyjnej, która ma na jej podstawie nabyć osobowość prawną. Rozwiązanie takie jest wadliwe, a to z kilku powodów.

Po pierwsze, ponieważ wadliwość powiadomienia nie wpływa na skuteczność nabycia osobowości prawnej, toteż samo wskazanie nazwy nie jest wymogiem użycia osobowości prawnej, a tym samym w braku wskazania w powiadomieniu nazwy dana osoba prawna powstaje. Pojawia się wówczas wątpliwość, jaka jest wiążąca nazwa takiej osoby prawnej, skoro nie zostaje ona na tym etapie wskazana w żadnym dokumencie urzędowym. Ze względów praktycznych wydaje się, iż nie pozostaje nic innego aniżeli odwołanie się do nazwy wskazanej w dokumentach kościelnych, a zwłaszcza w akcie erekcyjnym kościelnych osób prawnych odpowiadających takim wyznaniowym osobom prawnym (jednostkom organizacyjnym, o których mowa w katalogu ustawowym).

Ponadto wyżej wskazany brak kryteriów i kontroli nazw może powodować poważne trudności praktyczne. W szczególności możliwe są sytuacje, gdy nazwy wyznaniowych osób prawnych będą uchybiać wskazanym wyżej postulatam. Nazwy wyznaniowych osób prawnych mogą wprowadzać uczestników obrotu w błąd co do wyznaniowego charakteru takiej osoby prawnej¹³⁶⁹, co do powiązania z daną wspólnotą religijną¹³⁷⁰ czy nawet co do formy prawnej¹³⁷¹.

¹³⁶⁸ Zob. art. 13 ust. 3 pkt 1 i 2 u.s.p.k.k.; art. 10 ust. 3 pkt 1 i 2 u.s.p.p.a.k.p; art. 8 ust. 4 pkt 1 i 2 u.s.k.e.a.; art. 4 ust. 3 u.s.p.k.e.r.; art. 8 ust. 4 u.s.p.k.e.m.; art. 7 ust. 4 u.s.p.k.c.b.; art. 6 ust. 4 u.s.p.k.a.d.s.; art. 6 ust. 4 u.s.p.k.p.k.; art. 5 ust. 3 u.s.p.k.k.m.; art. 5 ust. 4 u.s.p.k.s.m.; art. 6 ust. 3 u.s.p.k.z. Przepisy ustawy indywidualnej gmin wyznaniowych żydowskich nie zawierają takiego obowiązku.

¹³⁶⁹ Np. poprzez brak jakiegokolwiek określenia wskazującego na wyznaniowy charakter takiej osoby prawnej („dom pomocy”) albo użycie wręcz nazw wskazujących na niewyznaniowy ich charakter („radio”, „zrzeszenie” itp.). Wiele przykładów takich nazw dostarczają nazwy osób prawnych, które nabyły osobowość prawną w drodze rozporządzenia.

¹³⁷⁰ Poprzez brak określenia wskazującego na taki związek (np. „parafia św. [określenie konkretnego świętego]” bez dodania rzymskokatolicka) czy sugerujących związek z innym wyznaniem (np. dla osób nieobeznanych w religioznawstwie „parafia p.w. św. Metodęgo” bez określenia wskazującego na jej rzymskokatolicki charakter może zostać skojarzona z Kościołem Metodystycznym).

¹³⁷¹ Np. poprzez używanie nazw związanych z innymi rodzajami osobowości prawnej, zwłaszcza terminu „zgrupowanie”, „zrzeszenie”, „stowarzyszenie”, „fundacja”.

W obecnym stanie prawnym wyznaniowe osoby prawne nie muszą nawet zawierać nazwy wskazującej na kategorię odpowiadających im rodzajów jednostek organizacyjnych ustawy indywidualnej. Teoretycznie więc możliwe jest legalne funkcjonowanie parafii pod nazwą „diecezja” i na odwrót¹³⁷². Nadto, o ile nawet identyczne nazwy w obrocie nie powinny wywoływać negatywnych skutków w przypadku odmienności siedzib, o tyle używanie takich samych nazw poprzez wyznaniowe osoby prawne mające za siedzibę tę samą miejscowość może nastręczać poważne trudności¹³⁷³. Sytuacja taka może mieć miejsce zwłaszcza w większych miejscowościach¹³⁷⁴.

Pomijając jednak powyższe problemy szczegółowe, problem zasadniczy dotyczy braku przepisu regulującego związanie nazwą wskazaną w powiadomieniu. Innymi słowy, brak jest normy, która by uznawała, że nazwa wskazana w powiadomieniu jest nazwą wiążącą dla obrotu prawnego. Ujmując to jeszcze inaczej, nazwa zamieszczona w powiadomieniu ma charakter wyłącznie informacyjny. Wydaje się, że za taką interpretacją przemawia zwłaszcza sformułowanie „powiadomienie powinno zawierać”, gdyż nie pozwala ono uznać, że powiadomienie zawiera wiążącą nazwę wyznaniowej osoby prawnej. Sytuacja przedstawiałaby się inaczej, gdyby ustawodawca użył sformułowania „powiadomienie zawiera” nazwę wyznaniowej osoby prawnej. W tym ostatnim bowiem przypadku nie byłoby wątpliwości, że taka *quasi*-definicja nazwy na potrzeby państwowego porządku wprowadzałaby w sposób jednoznaczny wiążącą nazwę.

W tym stanie prawnym powstaje więc zasadnicze pytanie, jak należy ustalać wiążącą nazwę wyznaniowej osoby prawnej tworzonej w trybie powiadomienia. W pierwszej kolejności zaś, czy dla potrzeb pewności obrotu rozszerzyć wykładnię przepisów o powiadomieniu w ten sposób, by uznać treść powiadomienia w zakresie nazwy wyznaniowej osoby prawnej za wiążącą w obrocie cywilnoprawnym. Wydaje się, że taka wykładnia byłaby nieuprawniona nie tylko wobec literalnej treści powoła-

¹³⁷² Paradoksalność przykładu ma jedynie obrazować problem, który w praktyce wcale nie musi być odosobniony, zwłaszcza w przypadku „zakonnych” wyznaniowych osób prawnych, których odpowiadające sobie kościelne jednostki organizacyjne (np. prowincje, domy czy opactwa) mogą nosić zupełnie różne nazwy, zaś różne co do miejsca w strukturze organizacyjnej zakonów – podobne. Przykładowo w obrocie używane są terminy „dom generalny”, „dom prowincjalny” czy „dom zakonny”, przy czym osobowość prawna przysługuje zakonowi jako całości (nie domowi generalnemu) i prowincji (nie domowi prowincjalnemu), stąd też dwa pierwsze z nich nie stanowiłyby domów zakonnych w rozumieniu u.s.p.k.k.

¹³⁷³ Problem ten tylko częściowo rozwiązuje odmiennność adresów, siedzibą bowiem jest wyłącznie miejscowość, a w związku z tym w dokumentach nie jest konieczne jego ujawnianie. Tym samym możliwe, a nawet prawdopodobne są pisemne oświadczenia woli, w których nie będzie możliwe bezproblemowe ustalenie działającej osoby prawnej. Nawet zaś podanie adresu nie wyklucza racjonalności i skuteczności dowodu na okoliczność, że oświadczenie woli składała inna osoba prawna, aniżeli by to wynikało z jej adresu ujawnionego w dokumencie (choćby wobec omyłki pisarskiej czy wpisania adresu innej tożsamej pod względem nazwy osoby prawnej przez przygotowującego projekt umowy).

¹³⁷⁴ Tytułem przykładu można podać, że w Krakowie działają po dwie parafie: Nawiedzenia NMP czy św. Marii Magdaleny oraz trzy p.w. Miłosierdzia Bożego. Zob. <http://www.diecezja.pl/parafie/lista-parafii.html> – 15 II 2014. Strona jednak nie podaje, czy są to pełne nazwy.

nego przepisu, ale również wobec rozważanych w całości konstrukcji normatywnych przyjętych przez ustawodawcę w ustawach indywidualnych. W rezultacie konieczne jest uznanie nazwy obowiązującej w systemie prawa wewnętrznego za wiążącą w państwowym porządku prawnym, co skutkuje recepcją reguł dotyczących ich ustalania.

Możliwość zaistnienia w praktyce powyższych trudności, brak szczegółowych wymogów i brak kontroli organu państwowego nad wprowadzaną do obrotu nazwą nie oznacza, że brak jest jakichkolwiek wymogów, którym powinna odpowiadać nazwa przedmiotowych wyznaniowych osób prawnych. Powinna ona odpowiadać ogólnym, powszechnie przyjętym regułom ustalania nazw, w szczególności więc powinna być jedna i niewprowadzająca w błąd.

Należy też wskazać, że ustawy indywidualne przewidują możliwość zmiany nazwy w przypadku osób prawnych tworzonych w trybie powiadomienia. W przypadku zmiany nazwy większość ustaw indywidualnych stanowi, że nowa nazwa powinna być przedmiotem osobnego powiadomienia¹³⁷⁵. Nawet jednak w braku przewidzenia wyrażnej możliwości zmiany nazwy należy uznać taką zmianę za dopuszczalną. Ponownie należy wskazać, że powiadomienie ma charakter informacyjny i ustalenie wiążącej nazwy musi odbywać się na podstawie przepisów prawa wewnętrznego.

V.4.1.1.2.3. Tryb rozporządzenia

Wyznaniowe osoby prawne tworzone w trybie rozporządzenia posiadają nazwę indywidualną wyznaczoną treścią samego rozporządzenia nadającego im osobowość prawną. Analiza rozporządzeń prowadzi do wniosku, że nazwa ta w przeciwieństwie do przepisów ustaw indywidualnych odwołujących się niekiedy do indywidualnych wyznaniowych osób prawnych wskazana jest w sposób wyraźny. Rozporządzenia bowiem zawierają zwrot o „nadaniu osobowości prawnej jednostce organizacyjnej o nazwie”, po czym następuje wskazanie tejże. W tym stanie rzeczy nazwa wyznaniowej osoby prawnej wskazana jest wprost bez konieczności stosowania w tym zakresie specjalnej wykładni.

Natomiast analogicznie jak w przypadku osób prawnych wskazanych w ustawach indywidualnych z ich nazwy pojawia się kwestia możliwości zmiany nazwy wyznaniowych osób prawnych tworzonych w trybie rozporządzenia. Zasadniczo taka zmiana powinna następować w drodze zmiany rozporządzenia. W szczególności w przypadku Kościoła Katolickiego zastosowanie art. 73 ust. 1 u.s.p.k.k. nie dotyczy osób prawnych tworzonych w trybie rozporządzeniowym. Podobnie wykładnia systemowa przepisów indywidualnych przewidujących powiadomienie w razie zmiany nazwy przemawia za pozostawieniem poza jej zakresem tego rodzaju osób prawnych. Także praktyka pokazuje, że zmiana nazwy następuje najczęściej bez konieczności zmiany rozporządzenia. Wskazuje na to traktowanie rozporządzeń jako aktów jed-

¹³⁷⁵ Zob. art. 13 ust. 4 pkt 1 u.s.p.k.k.; art. 10 ust. 4 pkt 1 u.s.p.p.a.k.p.; art. 8 ust. 5 pkt u.s.k.e.a.; art. 5 ust. 4 pkt 1 u.s.p.k.k.m.; art. 6 ust. 4 pkt 1 u.s.p.k.z. Przepisy u.s.p.k.e.r., u.s.p.k.e.m., u.s.p.k.c.b., u.s.p.k.a.d.s., u.s.p.g.w.ż. oraz u.s.p.k.s.m. nie zawierają obowiązku powiadomienia o zmianie nazwy wyznaniowych osób prawnych tworzonych w drodze powiadomienia.

norazowych oraz wydawanie rozporządzeń w odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych, których projekty statutów przedkładane wraz z wnioskiem zawierają przepisy o możliwości zmiany statutu, a tym samym i nazwy.

Osobnym, stosunkowo tylko teoretycznym zagadnieniem jest, czy możliwa jest zmiana nazwy wskutek samej uchwały odpowiedniego organu takiej osoby prawnej, czy też musi to być uchwała skutecznie zmieniająca statut. Ze względu na bezpieczeństwo obrotu oraz zasadę, iż to statut określa kwestie związane z osobowością prawną, należy przyjąć to drugie rozwiązanie. W konsekwencji ustalenie wiążącej nazwy wyznaniowej osoby prawnej tworzonej w drodze rozporządzenia musi następować poprzez ustalenie nazwy przewidzianej przez obowiązujący statut.

V.4.1.1.2.4. Tryb konkordatowy

Konkordat w przedmiocie nazw wyznaniowych osób prawnych uzyskujących na jego podstawie osobowość prawną nie zawiera żadnych norm, przewiduje natomiast „stosowne” powiadomienie władz państwowych (art. 4 ust. 2). Termin „stosowne” należy interpretować w tym sensie, że powiadomienie to winno zawierać informacje niezbędne w przypadku osób prawnych, a więc i nazwę. Analogicznie jednak jak w przypadku powiadomienia osób prawnych uzyskujących osobowość prawną na podstawie przepisów ustawy indywidualnej ma ono charakter czysto informacyjny i nazwę wyznaniowej osoby prawnej wyznacza prawo kanoniczne, w szczególności dekret erygujący. W razie rozbieżności między powiadomieniem a nazwą wynikającą z regulacji prawa wewnętrznego decydująca jest zatem ta ostatnia.

W przypadku zmiany nazwy w prawie wewnętrznym następuje również automatycznie zmiana nazwy w prawie państwowym, gdyż konkordat milczy w kwestii powiadomienia w takim przypadku. Jednak nawet przy zastosowaniu przepisów ustaw indywidualnych dotyczących powiadamiania o zmianie nazwy nadal rozstrzygające będzie prawo wewnętrzne, albowiem i w tym przypadku powiadomienie takie ma charakter informacyjny.

W praktyce pojawił się w przypadku osób prawnych Kościoła Katolickiego uzyskujących osobowość prawną na podstawie konkordatu problem analogiczny jak w przypadku rejestrowych osób prawnych – nazwy skrócone. Mianowicie o ile ustalony przez Konferencję Episkopatu Polski zarówno poprzedni¹³⁷⁶, jak i obecny¹³⁷⁷ wzór powiadomienia o nabyciu osobowości prawnej przewidywał podanie wyłącznie nazwy wyznaniowej osoby prawnej, o tyle wzór załączanego doń dokumentu¹³⁷⁸, mającego zawierać podstawowe dane identyfikujące wyznaniową osobę prawną, stanowi o nazwie pełnej i nazwie skróconej.

¹³⁷⁶ Załącznik nr 1 do InsKon2000.

¹³⁷⁷ Załącznik nr 2 do InsKon2014.

¹³⁷⁸ Odpowiednio: załącznik nr 2 do InsKon2000 i załącznik nr 3 do InsKon2014.

V.4.1.2. Siedziba wyznaniowej osoby prawnej

Oznaczenie siedziby osoby prawnej ma znaczenie nie tylko dla jej indywidualizacji w ramach składania oświadczenia woli, ale także dla wielu innych kwestii¹³⁷⁹. Siedzibą osoby prawnej jest miejscowość (art. 41 k.c.), zatem należy ją odróżniać od adresu¹³⁸⁰, który natomiast najczęściej jako niezbędny dla praktyki ujawniany jest w rejestrze¹³⁸¹.

V.4.1.2.1. Rejestrowe osoby prawne

Zgodnie z art. 32 ust. 2 pkt 2 *in fine* u.g.w.s.w. „siedziba władz” związku wyznaniowego powinna zostać zamieszczona w statucie¹³⁸². Natomiast ust. 3 powołanego przepisu przewiduje w przypadku jednostek organizacyjnych obdarzonych własną osobowością prawną określanie przez statut „siedziby” osoby prawnej. Zróżnicowaniu temu w zakresie terminologii nie należy nadawać znaczenia, lecz należy przyjąć, że statut w każdym przypadku powinien określać siedzibę wyznaniowej osoby prawnej zarejestrowanej wspólnoty religijnej¹³⁸³, utożsamiając w przypadku związku wyznaniowego siedzibę władz z siedzibą tej osoby prawnej. Przemawia za tym brak wymagania przez u.g.w.s.w. odrębnego unormowania siedziby związku wyznaniowego, jak również praktyka sporządzania statutów, które ograniczają się do podania siedziby władz, pomijając wówczas siedzibę związku wyznaniowego, bądź regulują wprost wyłącznie siedzibę tego ostatniego, bez normowania oddzielnie siedziby jego władz¹³⁸⁴. Na takie rozumienie siedziby władz jako siedziby związku wyznaniowe-

¹³⁷⁹ K. Piasecki, *Kodeks...*, s. 234, teza 3. Por. S. Szer, *op. cit.*, s. 209; E. Gniewek [w:] *Kodeks...*, red. idem, s. 96, teza 1; J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1163; B. Ziemianin, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 116; P. Suski, *op. cit.*, s. 182.

¹³⁸⁰ *Ibidem*, s. 182. Zob. też: P. Borecki, *Rejestracja...*, s. 29. Nieco odmiennie: W. Malesa, A. Wawrzaszek, *op. cit.*, s. 300.

¹³⁸¹ J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1164.

¹³⁸² Zgodnie z art. 32 ust. 1 pkt 4 u.g.w.s.w. wniosek o wpis do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych powinien zawierać „adres siedziby kościoła lub innego związku wyznaniowego”. Wydaje się jednak, że nie chodzi w tym przypadku o siedzibę osoby prawnej, lecz miejscowość, w której koncentruje się działalność naczelných elementów struktury wewnętrznej wspólnoty religijnej. Po pierwsze bowiem na etapie składania wniosku nie ma siedziby osoby prawnej, bo osoba prawna jeszcze nie istnieje (aczkolwiek ta uwaga stosuje się również do statutu, przy czym statut ze swej natury nabiera mocy dopiero z chwilą jego wejścia w życie, podczas gdy sam wniosek zawiera dane sprawozdawcze – zob. art. 32 ust. 1 pkt 1-3 u.g.w.s.w.). Przemawia za tym również wykładnia systematyczna, gdyż w poprzedzających przepisach mowa jest właśnie o informacjach o aktualnym stanie rzeczy na chwilę składania wniosku.

¹³⁸³ Stąd błędny jest art. 33 ust. 1 wzorcowego statutu opublikowanego w pracy: *Wolność...*, red. M. Nowicki, s. 127-136.

¹³⁸⁴ Zob. np. § 3 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Rypinie; § 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Warszawie; § 5 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; art. 2 ust. 3 statutu Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej; § 2 zd. 2 statutu Polskiego Kościoła Dialogu; § 3 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”; § 2 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego; § 3 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie; § 1 ust. 2 statutu Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce; § 2 statutu Związku Buddystów Czan; § 2 statutu Chrześcijańskiego Związku

go wskazuje także posługiwanie się tylko tym ostatnim pojęciem na potrzeby rejestru (§ 5 ust. 1 pkt 3 r.r.k.z.w.).

Z powołanych przepisów ustawy wyznaniowej wynika również, że siedziba może być określona wyłącznie przez statut. Statut nie może odsyłać w tym zakresie do innych dokumentów. W konsekwencji zmiana siedziby wymaga również zmiany statutu¹³⁸⁵. Nie zmienia tego treść art. 14 ust. 2 i 3 u.g.w.s.w., który należy raczej odnosić do wspólnoty religijnej niż do jej wyznaniowych osób prawnych, w przypadku których siedzibę stanowi zawsze normatywnie określona miejscowość w statucie. Wskazywanie siedziby w statutach powinno następować w sposób jasny, niebudzący wątpliwości co do tego, jaka miejscowość stanowi siedzibę wyznaniowej osoby prawnej (zob. aneksy nr 12-13; odnośnie do siedzib krajowych organizacji międzykościelnych – zob. aneks nr 14). Zamieszczanie obok siebie nazw kilku miejscowości, np. domniemanej siedziby wraz z inną miejscowością, w której znajduje się placówka pocztowa obsługująca tę pierwszą, warunku tego nie spełnia¹³⁸⁶. Także sformułowania o siedzibach głównych¹³⁸⁷ czy siedzibach tymczasowych¹³⁸⁸ rodzą wątpliwości, czy chodzi o siedzibę w rozumieniu prawa cywilnego, czy jakąś inną siedzibę, albowiem k.c. i u.g.w.s.w. nie znają takich pojęć.

Zasada oznaczenia siedziby w statucie powoduje również, że statuty powinny wskazywać z nazwy miejscowość, w której siedzibę ma dana wyznaniowa osoba prawna. Wymogu tego nie spełnia niemal powszechnie w przypadku jednostek organizacyjnych opisywanie sposobu ustalenia siedziby i to często w formie, która *de facto* utrudnia lub niemal uniemożliwia pewne ustalenie siedziby wyznaniowej osoby prawnej. Za przykład niech posłuży § 33 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle, zgodnie z którym siedzibą zboru jest miejsce jego powstania i spotykania się członków. W konsekwencji powstaje problem, czy takie sformułowania wyznaczają (pośrednio) siedzibę, czy jako sprzeczne z przepisami u.g.w.s.w. i k.c. należy uznać je za pozbawione mocy. W ujęciu niniejszej pracy w takich przypadkach ustalenie siedziby powinno następować w oparciu o art. 41 k.c. i wskazaną wyżej jego wykładnię, gdyż wadliwym postanowieniom statutu, o ile to możliwe, nie należy nadawać mocy prawnej. W konsekwencji nie zachodzi tu sprzeczność z treścią art. 41

ku Wyznaniowego „ŻRÓDŁO”; § 3 statutu Zgromadzenia Braci i Sióstr Politeistów; § 1 ust. 5 statutu Kościoła Chrześcijan w Rybniku; § 2 statutu Związku Wyznaniowego „Polska Chrześcijańska Służba”; § 3 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Otwarte Drzwi; § 3 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach; § 2 statutu Rodzimego Kościoła Polski; § 3 ust. 3 statutu „Misji Na Wschód” we Wrocławiu; art. 3 statutu Kościoła Nowego Przymierza w Lublinie; § 3 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”.

¹³⁸⁵ Stąd unormowanie statutowe pozwalające bez zmiany statutu na zmianę siedziby, nawet przy określeniu podmiotu do tego uprawnionego, jest wadliwe i nie może prowadzić do zmiany siedziby czy to związku wyznaniowego, czy jego jednostki organizacyjnej o własnej osobowości prawnej. W tym kontekście zob. np. § 12 ust. 1 pkt 2 statutu Kościoła Bożego w Chrystusie.

¹³⁸⁶ Zob. np. § 5 statutu Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny.

¹³⁸⁷ Zob. np. § 2 statutu Instytutu Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”.

¹³⁸⁸ Zob. np. art. 2 ust. 4 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt.

k.c., który reguluje siedzibę, „o ile statut nie stanowi inaczej”, gdyż zwrot ten odnosi się do tych postanowień statutu, które są ważne i skuteczne.

Niekiedy autorzy statutowi wykazali się natomiast nadgorliwością w precyzji regulowania siedziby, myląc ją z adresem¹³⁸⁹. W rezultacie zmiana adresu (np. na inny budynek lub nawet inny lokal w tym samym budynku) w obrębie tej samej miejscowości będzie wymagać dodatkowo zmiany statutu, a nie wyłącznie powiadomienia organu rejestrowego.

Problemów powyższych nie rozwiązuje rejestr kościołów i innych związków wyznaniowych. Choć bowiem wpisuje się do niego siedziby zarówno związków wyznaniowych, jak i ich jednostek organizacyjnych z własną osobowością prawną (§ 5 ust. 1 pkt 3 i 13 *in fine* r.r.k.z.w.), to w zakresie siedziby nie istnieje żaden prawny mechanizm zapewniający ochronę osób działających w zaufaniu do danych o siedzibie ujawnionych w rejestrze. W rezultacie jedyne miarodajne dla ustalenia siedziby są postanowienia wiążące statutu.

V.4.1.2.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną

Siedzibę wyznaniowych osób prawnych powstałych na podstawie przepisów obowiązujących przed wejściem w życie ustaw indywidualnych, a nieregulowanych ich przepisami należy ustalać w oparciu o dotychczasowe przepisy ustrojowe. Pomocne w ustalaniu siedziby mogą być uwagi sformułowane wyżej odnośnie do ustalenia nazwy takich osób prawnych. Natomiast w przypadku objęcia takich dawnych wyznaniowych osób prawnych regulacjami obecnie obowiązujących ustaw indywidualnych siedzibę należy ustalać w oparciu o przewidziane w niej instytucje prawne, w szczególności procedury zmiany siedziby odbywać się powinny w oparciu o przepisy ustaw indywidualnych. W przypadku tych ostatnich oraz osób prawnych powstałych na podstawie przepisów obecnie obowiązujących ustaw indywidualnych ponownie osobno należy omówić kwestię ustalania siedziby względem rodzajów osób prawnych według sposobu ich tworzenia.

V.4.1.2.2.1. Tryb ustawowy

Zasadą jest, że ustawodawca polski, regulując osobowość prawną indywidualnie oznaczonych podmiotów, wskazuje w aktach prawnych ją przewidujących siedzibę tych podmiotów¹³⁹⁰. Najczęściej siedzibę określa się wprost za pomocą użytych sfor-

¹³⁸⁹ Zob. np. § 5 statutu Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny; § 3 ust. 3 statutu Misji Pokoleń; § 5 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Werbkowicach; § 6 ust. 2 zd. 1 statutu Zborów Bożych Chrześcijan Dnia Siódmego; § 2 ust. 2 statutu Polskiego Kościoła Słowiańskiego; § 26 ust. 1 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”.

¹³⁹⁰ Zob. wśród wielu innych: art. 9 ust. 3 ustawy o PCK; art. 3 ustawy o CBOS; art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk (Dz. U. z 2010 r., Nr 96, poz. 619 z późn. zm.); art. 1 ust. 1 *in fine* ustawy o Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych; art. 4 ustawy z dnia 5 stycznia 1995 r. o fundacji – Zakład Narodowy imienia Ossolińskich (Dz. U. z 1995, Nr 23, poz. 121).

mułowań w rodzaju „siedzibą jest...”. Można jednak również spotkać określenie siedziby w sposób dorozumiany za pomocą wprost wskazania obok nazwy danej osoby prawnej miejscowości. W ustawach wyznaniowych spotykany jest niemal wyłącznie ten drugi sposób wskazywania siedziby, pozwalający wyprowadzić z określenia danej osoby prawnej miejscowość, w której dana wyznaniowa osoba prawna ma swoją siedzibę. Sformułowania takie pozwalają w przypadku osób prawnych Kościoła Katolickiego – Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Papieskiego Wydziału Teologicznego w Poznaniu, Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie, Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie oraz Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie – ustalić ich siedzibę. Tę samą metodę zastosowano w przypadku osób prawnych Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego – Wyższego Seminarium Duchownego Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego im. Michała Beliny-Czechowskiego w Podkowie Leśnej oraz Domu Opieki „Samarytanin” w Bielsku-Białej, które to miejscowości należy uznać za ich siedziby.

Niekiedy nawet w braku takiego dorozumianego określenia siedziby można o niej wnosić z nazwy konkretnej osoby prawnej. Tak jest zwłaszcza w przypadku Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, z którego ostatniego członu nazwy można wnosić, że siedzibą jego jest miasto Lublin, aczkolwiek tego rodzaju wnioskowanie nie jest rozumowaniem niezawodnym, a to wobec faktu, że hipotetycznie możliwa jest sytuacja, w której przymiotnik utworzony od nazwy miejscowości uwidaczniać może jedynie pewne związki z daną miejscowością, podczas gdy sama siedziba może się znajdować w innej miejscowości.

W przypadku dwóch wyznaniowych osób prawnych – Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie Sekcji św. Jana Chrzciciela oraz Wydziału Teologicznego w Warszawie Sekcji św. Andrzeja Boboli „Bobolanum” – można by teoretycznie wnosić o ich siedzibie z siedziby samego Wydziału Teologicznego w Warszawie. Podobnie jak w powyższym przykładzie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, mogłoby się jednak zdarzyć, że siedziba sekcji mieści się w innej miejscowości niż sam wydział.

W odniesieniu do znaczącej większości wskazanych bezpośrednio z nazwy w ustawach indywidualnych wyznaniowych osób prawnych brak jest w ogóle przepisów pozwalających ustalić ich siedzibę. W analogicznych sytuacjach braku normatywnej regulacji kwestii immanentnie związanych z osobą prawną problem ten w niniejszej pracy był rozwiązywany w oparciu o zasadę konieczności normatywnego określenia danego elementu struktury osoby prawnej najpóźniej w chwili jej powstania, co najczęściej prowadziło do przyjęcia recepcji przepisów prawa wewnętrznego. W przypadku siedziby metoda ta napotyka dodatkową trudność. Mianowicie warunkiem stosowania powyższego rozumowania jest niemożność określenia danego elementu struktury osoby prawnej w ramach polskiego systemu prawnego. Tymczasem w przypadku siedziby możliwe jest posiłkowanie się treścią art. 41 k.c., w myśl którego jeżeli ustawa albo oparty na niej statut nie stanowią inaczej, siedzibą osoby prawnej jest miejscowość, w której siedzibę ma jej organ zarządzający.

Pomimo możliwości posłużenia się art. 41 k.c. rozwiązanie takie jest wysoce niezadowalające, a ustalenie siedziby organu zarządzającego problematyczne. O ile bowiem samo ustalenie organu zarządzającego nie będzie stanowić trudności, gdyż najczęściej struktura tych osób prawnych jest jednoorganowa, a więc i organ zarządzający może być tylko jeden, o tyle ustalenie jego siedziby jest dalece bardziej skomplikowane. Sama treść art. 41 k.c. odwołująca się do aspektów natury praktycznej powoduje częstokroć kłopoty z jednoznacznym ustaleniem miejscowości, w której koncentruje się aktywność piastunów organów decyzyjnych. Zważyć należy, że niejednokrotnie z uwagi na specyficzny charakter wyznaniowych osób prawnych nie organizują one swojej działalności jak klasyczne podmioty prawa cywilnego, w szczególności mogą nie koncentrować swojej działalności w jednym miejscu, nie organizować stałego biura czy zakładu głównego przedsiębiorstwa. W praktyce więc, aczkolwiek jedynie w charakterze pomocniczego argumentu, niejednokrotnie konieczne będzie odwołanie się do norm prawa wewnętrznego wskazujących „siedzibę” osoby prawnej prawa wewnętrznego czy „siedzibę” elementu struktury wewnętrznej wspólnoty religijnej. Innym rozwiązaniem byłoby potraktowanie prawa wewnętrznego jako norm statutowych. Przemasza za tym recepcja w zakresie innych elementów związanych z osobowością prawną. Z drugiej jednak strony przeczy temu brak odesłania do prawa wewnętrznego oraz możliwość autonomicznego ustalenia siedziby na gruncie systemu prawa polskiego.

W odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych, których siedzibę wyznacza ustawa indywidualna, zasadniczo nie jest możliwa jej zmiana bez zmiany ustawy. Inne wyznaniowe osoby prawne mogą zmieniać swoje siedziby, lecz w zależności od przyjętej koncepcji zmiana ta będzie polegać bądź na zmianie prawa wewnętrznego, bądź na faktycznym przeniesieniu siedziby organu.

V.4.1.2.2.2. Tryb powiadomienia

Ustawy indywidualne przewidują w przypadku wyznaniowych osób prawnych tworzonych w trybie powiadomienia obowiązek zamieszczenia w powiadomieniu danych wyznaczających siedzibę¹³⁹¹. Z uwagi jednak na informacyjny charakter powiadomienia siedzibę wyznacza w istocie prawo wewnętrzne bądź reguła z art. 41 k.c.

Jedynie w nielicznych przypadkach, w których można uznać bez wątpliwości oparcie ich statutu na przepisach ustawy, możliwe jest pewne odwołanie się do statutu. Przykładowo w przypadku osób prawnych Kościoła Katolickiego taka możliwość występuje co do Ordynariatu Polowego (art. 4 sOP)¹³⁹² i Caritas Polska (§ 4 ust. 1 sCP)¹³⁹³, których siedzibą jest Warszawa.

¹³⁹¹ Zob. art. 13 ust. 3 pkt 1 i 2 u.s.p.k.k.; art. 10 ust. 3 pkt 1 i 2 u.s.p.p.a.k.p.; art. 8 ust. 4 pkt 1 i 2 u.s.k.e.a.; art. 4 ust. 3 u.s.p.k.e.r.; art. 8 ust. 4 u.s.p.k.e.m.; art. 7 ust. 4 u.s.p.k.c.b.; art. 6 ust. 4 u.s.p.k.a.d.s.; art. 6 ust. 4 u.s.p.k.p.k.; art. 5 ust. 3 u.s.p.k.k.m.; art. 5 ust. 4 u.s.p.k.s.m.; art. 6 ust. 3 u.s.p.k.z. Przepisy u.s.p.g.w.ż. nie zawierają takiego obowiązku.

¹³⁹² Statut Ordynariatu Wojskowego czyli Polowego w Polsce z dnia 21 stycznia 1991 r., AAS 1991, s. 155-157.

¹³⁹³ Statut Caritas Polska, t. jedn. na dzień 4 października 2016 r., <http://caritas.pl/wp-content/uploads/2017/01/Statut-CP-nowelizacja-4-5-10-2016.pdf> – 30 VII 2019.

V.4.1.2.2.3. Tryb rozporządzenia

Rozporządzenia przyznające osobowość prawną wyznaniowym osobom prawnym zawierają najczęściej wyraźne wskazanie ich siedziby. Analogicznie jednak jak w przypadku ich nazwy należy dopuścić możliwość zmiany siedziby bez zmiany samego rozporządzenia. W konsekwencji ustalenie wiążącej siedziby tego rodzaju osób prawnych musi odbywać się na podstawie aktualnych statutów tych osób prawnych.

V.4.1.2.2.4. Tryb konkordatowy

W odniesieniu do siedziby osób prawnych tworzonych w trybie konkordatowym należy przywołać takie same uwagi, co sformułowane względem ich nazwy. Oznacza to, że powiadomienie o utworzeniu kanonicznej osoby prawnej powinno zawierać wskazanie siedziby. Z uwagi jednak na jego deklaracyjny charakter siedzibę stanowi miejscowość wyznaczona zgodnie z prawem wewnętrznym, w szczególności aktem powołującym osobę prawa kanonicznego do życia.

V.4.2. Oznaczenie organu reprezentacji

W przeciwieństwie do sposobu wskazania organu reprezentacji, kwestia jego nazewnictwa nastrocza mniej trudności.

V.4.2.1. Rejestrowe osoby prawne

U.g.w.s.w. *implicite* nakazuje określenie nazwy organu reprezentacji, albowiem wymaga określenia w statucie organów (art. 32 ust. 2 pkt 4 *in principio* oraz ust. 3 *in medio*), a wskazanie organu zasadniczo może się odbyć w praktyce niemal wyłącznie poprzez wskazanie jego nazwy indywidualnej (w przypadku osób prawnych wskazanych w statucie związku wyznaniowego w sposób indywidualny) bądź nazwy kategorii organów (w przypadku osób prawnych określonych w statucie w sposób rodzajowy, a więc w przypadku jego jednostek organizacyjnych obdarzonych własną osobowością prawną). Po ustaleniu, iż danemu organowi przysługuje kompetencja do składania oświadczeń woli, taka nazwa będzie zarazem nazwą organu reprezentacji, którą należy ujawniać w przypadku podejmowania działań za wyznaniową osobę prawną. W szczególności nazwy kategorii organów (np. „Organami zborów są rady”) dla danej osoby prawnej stanowią nazwę indywidualną organu (rada konkretnego zboru).

Wskazanie działającego organu reprezentacji często przybiera formę zestawienia jego nazwy z nazwą osoby prawnej, do której struktury organizacyjnej on należy (przykładowo: „Zarząd [nazwa organu] Stowarzyszenia ABC” [nazwa stowarzyszenia]). W przypadku niektórych statutów związków wyznaniowych jest to jednak problematyczne, gdy nazwa organu zawiera w sobie już człon nazwy osoby prawnej¹³⁹⁴.

¹³⁹⁴ Zob. np. § 8 ust. 3 statutu Zboru w Wodzisławiu Śląskim; art. 35 zd. 1 i 2 statutu Wspólnoty Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej; § 10 pkt 1 statutu Kościoła w Radomiu; § 12

Przykładowo, zgodnie ze statutem Ligi Muzułmańskiej w Rzeczypospolitej Polskiej, organem Oddziału Ligi jest Rada Naczelna Oddziału Ligi (§ 37 pkt 2). W powołanym przypadku zestawienie takie musiałoby brzmieć: „Rada Naczelna Oddziału Ligi Oddziału Ligi [nazwa danego oddziału]”. Wydaje się, że należy przyjąć, iż do nazwy organu nie wchodzi części określenia osoby prawnej. W każdym razie statuty związków wyznaniowych powinny unikać takich niezręczności¹³⁹⁵.

Do ustalenia nazwy organu reprezentacji wystarcza ustalenie nazwy tego organu wynikającej z obowiązującego statutu, albowiem zmiana nazwy organu wymaga zawsze zmiany statutu i nie jest dopuszczalna w innym trybie niż zmiana statutu.

V.4.2.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną

Ustalanie nazwy organu reprezentacji wyznaniowych osób prawnych wspólnot religijnych posiadających własną ustawę indywidualną odbywa się zasadniczo w tym samym trybie, co ustalanie ich struktury organizacyjnej, gdyż zawierać ona będzie również nazwy organów. Także w tym przypadku nazwy organów rodzajowo oznaczonych w ustawach indywidualnych będą stanowić nazwy indywidualne tych organów. W przypadkach, w których ustawy indywidualne bezpośrednio regulują strukturę organów, występuje niekiedy ten sam problem, co w przypadku rejestrowych osób prawnych. Wówczas nazwa organu reprezentacji użyta w ustawowym katalogu zawiera dodatkowe przydawki, które rodzą problemy natury praktycznej, w szczególności chodzi tu o przydawkę „Kościoła”¹³⁹⁶, a w przypadku u.s.p.g.w.ż. o przydawkę „Związku Gmin”¹³⁹⁷. Także w tych przypadkach zastosowanie metody zestawienia nazwy organu i nazwy osoby prawnej prowadziłoby do niezręczności językowych¹³⁹⁸.

Ponadto pojęcia występujące w przydawkach na ogół posiadają swoje definicje legalne i oznaczają nazwę własną osoby prawnej odpowiadającej wspólnocie religijnej jako całości, a zarazem także nazwie tej ostatniej, gdyż są one tożsame¹³⁹⁹. Zatem przy użyciu powołanych definicji legalnych nazwy organów zawierałyby nazwę osoby

pkt 1 i 2 statutu Wspólnoty Dżogczen w Polsce; § 13 pkt 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”; § 10 ust. 1 statutu Kościoła Ekklesia w Warszawie; § 9 ust. 1 statutu Miejscowego Kościoła w Lublinie; § 10 ust. 1 statutu Lokalnego Kościoła w Kwidzynie.

¹³⁹⁵ Por. błędy we wzorze statutu opublikowanego w pracy: *Wolność...*, red. M. Nowicki, s. 127-136.

¹³⁹⁶ Zob. art. 4 ust. 3 pkt 1 *in medio* u.s.p.k.a.d.s.; art. 5 ust. 3 pkt 1 u.s.p.k.c.b.; art. 3 ust. 3 pkt 1 lit. c u.s.p.k.s.m.; art. 4 ust. 3 pkt 1 lit c u.s.p.k.z.

¹³⁹⁷ Zob. art. 5 ust. 2 pkt 2 u.s.p.g.w.ż.

¹³⁹⁸ Przykładowo w przypadku Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej pełnym określeniem organu byłoby: „Zarząd Kościoła [nazwa organu] Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej [nazwa osoby prawnej]”.

¹³⁹⁹ Zob. art. 1 ust. 1 u.s.p.k.a.d.s.; art. 1 ust. 1 u.s.p.k.c.b.; art. 1 ust. 1 u.s.p.k.s.m.; art. 1 ust. 1 u.s.p.k.z.; art. 2 ust. 2 u.s.p.g.w.ż.

prawnej, co w kontekście wyżej przytoczonej metody określania organu przez odwołanie do nazwy osoby prawnej prowadziłyby do kuriozalnych rezultatów¹⁴⁰⁰.

Celem rozwiązania tej kwestii należy przyjąć, że przydawki takie nie wchodzą do nazw indywidualnych organów reprezentacji, pomimo że w ustawie zostały one zamieszczone jako część nazw indywidualnych użytych na ich oznaczenie. Należy je traktować jako *superfluum*, zwłaszcza wobec faktu, że katalogi te już w treści początkowej zawierają wskazanie, do struktury jakiej osoby prawnej należy dany organ, i nie było konieczne ich dookreślanie za pomocą dodatkowej przydawki¹⁴⁰¹.

Osobnego omówienia wymaga kwestia niezbędnej zbieżności pomiędzy określeniami organów z katalogu ustawowego a organem, któremu ustawa przydaje kompetencję do reprezentacji, zachodząca w przypadku zdecydowanej większości ustaw indywidualnych. Wyjątkiem w tym zakresie jest u.s.p.k.a.d.s., w przypadku której ustawa posługuje się w katalogu organów Kościoła jako całości pojęciem „Zarządu Kościoła” (art. 4 ust. 3 pkt 1 *in medio* u.s.p.k.a.d.s.), zaś w przepisie przyznającym kompetencję do reprezentacji mowa jest o „Zarządzie” (art. 4 ust. 4 zd. 1 u.s.p.k.a.d.s.). Pomimo że niewątpliwie obie te nazwy indywidualne różnią się, to należy uznać, że nazwą wiążącą organu reprezentacji jest „Zarząd”¹⁴⁰².

¹⁴⁰⁰ W podawanym przykładzie Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej pełnym określeniem Zarządu byłby zwrot: „Zarząd Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej [nazwa organu] Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej [nazwa osoby prawnej]”.

¹⁴⁰¹ W praktyce celem uniknięcia jakichkolwiek wątpliwości należałoby używać pełnego określenia poprzez zestawienie nazwy organu i nazwy osoby prawnej przy uniknięciu powtórzeń, co – jak się wydaje – nie powinno skutkować uznaniem ujawnienia działania w charakterze organu reprezentacji za wadliwe. Nie można też *ab initio* odrzucać możliwości stosowania nazw organów reprezentacji przy pominięciu przedmiotowych przydawek, a to z uwagi na powszechną w praktyce obrotu metodę wskazywania nazwy osoby prawnej jedynie w części wstępnej oświadczenia woli, zaś nazwy organu w jej końcowej części, określających, do kogo należą złożone podpisy.

¹⁴⁰² W pierwszej kolejności z tej przyczyny, że brak jest uzasadnienia dla zróżnicowania nazw tego organu oraz zasady, że jeden organ powinien posiadać tylko jedną nazwę. Za takim rozwiązaniem przemawiają także wcześniej opisane problemy praktyczne ze wskazywaniem organu poprzez zestawienie jego nazwy z nazwą osoby prawnej. Jest to uzasadnione, pomimo że częściej ustawa używa nazwy błędnej, a to „Zarząd Kościoła” (art. 4 ust. 3 pkt 1 u.s.p.k.a.d.s.; art 4 ust. 4 zd. 2), a właściwej tylko raz, tj. „Zarząd” (art. 4 ust. 4 zd. 1 u.s.p.k.a.d.s.). Natomiast zwolennicy nazwy obejmującej przydawkę nie są również pozbawieni argumentów. Można chociażby wskazywać, że to właśnie art. 4 ust. 4 zd. 1 u.s.p.k.a.d.s. zawiera błąd, zaś pominięcie w jego treści słowa „Kościoła” należy traktować jako skutek wadliwego zredagowania tekstu tego przepisu, który niepotrzebnie używa zaimka dzierżawczego „jego”. Można bowiem podnosić, że zaimek ten można zupełnie pominąć, gdyż powołany przepis dotyczy oznaczonego indywidualnie organu indywidualnie oznaczonej osoby prawnej, w takich bowiem sytuacjach jest oczywiste, że chodzi o konkretny organ konkretnej osoby prawnej i dodawanie zaimka wskazującego dodatkowo, o organ jakiej osoby prawnej chodzi, jest całkowicie zbędne. Natomiast sensu używania tego rodzaju zaimków można doszukiwać się w przypadku odwoływania się do organów osób prawnych wskazanych poprzez ich kategorię, gdyż wówczas dookreśla ono treść przepisu w ten sposób, że odnosi się on do konkretnych organów konkretnych rodzajów osób prawnych, zamiast przykładowo, stanowiąc o reprezentacji parafii, przewidywać jej reprezentację przez zarząd innej parafii. W konsekwencji nieprzemyślane wprowadzenie zaimka wymuszało zmianę treści przepisu (nie sposób, zachowując reguły stylistyki, pozostawić pełną nazwę – „Zarząd Kościoła” wraz z przedmiotowym zaimkiem „jego”), co

W tym kontekście nie sposób pominąć kwestii braku wskazania w u.s.p.g.w.ż. indywidualnej nazwy organu reprezentacji Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej. Przedmiotowa ustawa posługuje się terminem „zarząd” w miejsce „Zarząd”, co oznacza, że odwołuje się do kategorii organów, a nie do konkretnego organu. Z uwagi jednak, że powołana osoba prawna nie ma w świetle ustawy innych organów, w szczególności kilku organów o nazwie „zarząd”, a tylko jeden określany za pomocą tej kategorii, należy uznać, że jest to wynik braku staranności redaktorów ustawy.

Ze względu na znaczenie prawidłowego określenia organu reprezentacji oraz ugruntowaną już konwencję językową ustawy regulujące poszczególne formy osobowości prawnej nie przewidują ich zróżnicowania w zależności od płci piastuna organu¹⁴⁰³. Tymczasem ustawy indywidualne niekiedy odeszły od tej reguły¹⁴⁰⁴, aczkolwiek niekonsekwentnie¹⁴⁰⁵, i przewidują nieraz w przypadku tej samej kategorii osób prawnych różne nazwy ich organów reprezentacji – w rodzaju męskim (*masculinum*) oraz w rodzaju żeńskim (*feminum*). Znaczenie zamieszczenia w nawiasach form żeńskich¹⁴⁰⁶ dla nazw organów nie jest wcale tak jednoznaczne, jak mogłoby się *ab initio*

nie świadczyłyby o innej nazwie organu. Na marginesie można dodać, że rozwiązaniem tego problemu nie byłoby również użycie kategorii organu („zarząd” pisane małą literą), gdyż w przypadku osób prawnych wskazanych indywidualnie mamy do czynienia z konkretnymi (pojedynczymi) organami, a nie ich kategorią.

¹⁴⁰³ Przykładowo więc na gruncie ustawy o przedsiębiorstwach państwowych z dnia 25 września 1981 r. (t. jedn. Dz. U. z 2013 r., poz. 1384) nazwą organu reprezentacji przedsiębiorstw będzie zawsze „Dyrektor” (art. 32 ust. 1), nawet jeśli piastunem organu będzie kobieta, pomimo że w języku polskim występuje słowo „dyrektorka” jako forma żeńska terminu „dyrektor”. Również praktyka prawna jednolicie posługuje się terminami rodzaju męskiego, nawet jeżeli istnieje możliwość użycia żeńskiego odpowiednika. Tak np. jest w przypadku statutów czy umów spółek prawa handlowego, które – wobec braku ustawowego terminu – mogłyby się teoretycznie (abstrahując od poprawności językowej) posługiwać pojęciem „prezeski zarządu”, jeśli zamiarem wspólników (akcjonariuszy) byłoby powierzenie funkcji przewodniczenia zarządowi kobiecie. Praktyka jednak pokazuje, że takiego rozwiązania się właściwie nie spotyka i to nawet w przypadkach, w których pewne jest sprawowanie funkcji przez kobietę (bo np. jest ona jedynym wspólnikiem jednoosobowej spółki z o.o. i zamierza również przewodniczyć zarządowi).

¹⁴⁰⁴ Zob. podrozdział V.3.2.2.4.3.

¹⁴⁰⁵ Dziwi zwłaszcza brak konsekwencji w u.s.p.k.k. w przypadku organów Caritas, w odniesieniu do których nie ma przeszkód, by funkcję ich piastunów sprawowały kobiety (w przeciwieństwie do innych osób prawnych, które ze względu na powiązanie funkcji piastuna organu z urzędem kościelnym wymagają święceń kapłańskich i w konsekwencji mogą być sprawowane tylko przez mężczyzn), a mimo to nie przewidziano żeńskiej formy nazwy organu. Stanowi to dodatkowy argument na rzecz prezentowanej poniżej wykładni, że zróżnicowanie nazw organów nie dotyczy płci każdorazowego piastuna organu, lecz charakteru kościelnej jednostki organizacyjnej odpowiadającej wyznaniowej osobie prawnej oraz cech występujących w nich urzędów, w szczególności płci osób, które z reguły powinny je zajmować.

¹⁴⁰⁶ Warto w tym miejscu wskazać, że zmiany te nie przybierają jedynie formy oboczności, ale także polegają na użyciu innego słowa (np. „opat” i „przełożona”, art. 8 ust. 2 pkt 7 u.s.p.k.k.), choć język polski na oznaczenie przełożonego opactwa w zakonie żeńskim zna, choć rzadko używane, pojęcie „opatki”. Pojęcie to również nie jest obce konstytucjom i niektórym innym regulacjom zakonnym. Taka niekonsekwencja może prowadzić do sporów, a niewykluczone, że i do uznania oświadczenia woli za wadliwe, w szczególności gdy osoba sprawująca w świetle prawa wewnętrznego zakonu urząd „opatki”, dokonując czynności prawnej na forum państwowym, kierując się analogią do działania przełożonego opactwa

wydawać. W pierwszej kolejności należy wskazać, że zastosowano metodę właściwą tworzeniu definicji legalnej¹⁴⁰⁷. Trudno jednak w omawianym przypadku przyjąć skutek w postaci wprowadzenia definicji, wszak pojęcia te pozostają w logicznej, semantycznej relacji przeciwieństwa zakresowego. Inną interpretacją byłoby uznanie, że w zależności od płci piastuna organu następuje *sui generis* samoistna zmiana nazwy organu z formy męskiej na żeńską, choć z uwagi na zasadę, że w zakonach męskich funkcje przełożonych pełnią mężczyźni, a w zakonach żeńskich kobiety, byłaby to sytuacja rzadka, jeśli nie nieprawdopodobna. Trudno też przyjąć wprowadzenie w ten sposób dualistycznego systemu organów, a więc utworzenie w strukturze organizacyjnej takich osób prawnych oddzielnych organów, które jednak wchodziły w skład struktury organizacyjnej zamiennie, w zależności od płci jego piastuna. Najwłaściwszą więc wydaje się wykładnia, w świetle której w zależności od męskiego czy żeńskiego charakteru zakonu – czy też szerzej instytutu życia konsekrowanego – następuje jednoznaczne, niepodlegające zmianie określenie organu i jego nazwy odpowiadającej mu w prawie państwowym osoby prawnej¹⁴⁰⁸. Za takim rozwiązaniem przemawiają zwłaszcza zasady obsadzania urzędów w instytutach życia konsekrowanego oraz występująca w polskim prawie cywilnym, ale też i praktyce obrotu, zasada precyzyjnego, stałego oznaczenia organu, zwłaszcza uprawnionego do reprezentacji¹⁴⁰⁹.

w zakonie męskim, używającego na oznaczenie organu terminu „opat”, dokona takiej czynności, wskazując wyraźnie, że działa w roli „opatki”.

¹⁴⁰⁷ Zob. jako przykład definicję posiadania samoistnego (art. 336 k.c.).

¹⁴⁰⁸ W świetle tej interpretacji, nawet w razie czysto hipotetycznego (np. w celu przeprowadzenia kontroli lub zaprowadzenia porządku na wzór zarządu komisarycznego albo chociażby jedynie na potrzeby państwowego porządku prawnego) powołania mężczyzny na urząd przełożonej (przełożonego), gdyż prawo kanoniczne nie rozróżnia tych funkcji – zob. niżej), nie dochodziłoby do zmiany nazwy organu. Choć prowadziłoby to do jedynie pozornie kuriozalnej sytuacji, w której osoba płci męskiej musiałaby podpisywać się w charakterze organu o nazwie wyraźnie żeńskiej w formie, to jednak zasada stałości nazwy ma swoje uzasadnienie w praktyce obrotu. Można chociażby wskazać, że gdyby przyjąć samoistną zmianę w zależności od płci piastuna nazwy organu, zwłaszcza organu reprezentacji, mogłoby to prowadzić do wielu komplikacji, zwłaszcza w związku z tzw. reprezentacją bierną, szczególnie w zakresie korespondencji, w tym oświadczeń woli wymagających do swojej skuteczności dotarcia do adresata, domniemań prawnych związanych z odebraniem oświadczenia woli (np. związania ofertą, art. 66 § 2 k.c.) czy doręczeń sądowych. Przykładowo pisma adresowane do organu przed zmianą nazwy mogłyby, jeżeli nawet nie powinny, być zwrócone bez ich odbierania, jako skierowane do innego organu. Nawet zaś jeśli przyjąć, że organ jako element struktury organizacyjnej jest ten sam, lecz zmienia się jedynie jego nazwa, nie można wykluczyć, że nowy piastun (np. opat) nie odebrałby korespondencji adresowanej do „przełożonej”. Z drugiej strony nadawca, w razie odebrania takiej korespondencji, mógłby twierdzić (np. z powodu chęci uczynienia bezskuteczną złożonej przez siebie oferty), że była ona skierowana nie do organu, lecz wyłącznie do jego piastuna, a więc do „przełożonej” osobiście. W problemach tych wyraźnie widać różnice między dwiema funkcjami przepisów ustawy, z jednej strony wyznaczających strukturę organizacyjną, z drugiej piastunów organów. Choć wprowadzenie różnych nazw w komentowanych przepisach w przypadku wskazania piastunów nie rodzi większych komplikacji, to poprzez pomieszanie obu wspomnianych funkcji rodzi nie lada problemy praktyczne w zakresie ustalenia wiążącej nazwy organów.

¹⁴⁰⁹ Niezależnie od interpretacji przedmiotowe rozwiązania ustawowe należy ocenić negatywnie. Wprowadzają one niepotrzebny chaos w kwestiach wymagających podejścia formalnego, jakim jest jed-

W ustawach indywidualnych można spotkać również nieznaną przepisom regulującym podstawowe formy osobowości prawnej możliwość swobodnego używania, a poniekąd i kształtowania nazwy organu reprezentacji. Mianowicie w świetle art. 8 ust. 3 u.s.p.k.k. organy osób prawnych zakonnych mogą używać innych nazw, stosownie do tradycji danej osoby prawnej. Rozwiązanie takie budzi szereg zastrzeżeń. W pierwszej kolejności negatywnie należy ocenić w ogóle dopuszczenie do używania w obrocie prawnym innych nazw organów z uwagi na kluczowy dla skuteczności czynności prawnej charakter wyraźnego uzewnętrznienia działania w charakterze organu reprezentacji. Po drugie, wprowadzenie takiego przepisu, wywołujące niebagatelne negatywne skutki dla praktyki prawnej, jest całkowicie nieuzasadnione, albowiem brak jest jakiegokolwiek potrzeby używania w obrocie innych nazw. Zakonne osoby prawne, pomimo występowania w prawie wewnętrznym różnych określeń dla funkcji odpowiadających organowi wymienionemu w ustawie, mogą swobodnie występować w obrocie prawnym poprzez wskazanie właśnie tegoż; we wszelkich oświadczeniach woli mogą (i powinny) one występować pod nazwą *expressis verbis* wskazaną w ustawie¹⁴¹⁰. Niezależnie od powyższego regulacja przewidziana w komentowanym przepisie jest w swej treści niejasna.

Zakres podmiotowy zastosowania art. 8 ust. 3 u.s.p.k.k. nie jest jednoznaczny, albowiem odwołuje się do nieznanego ustawie, a tym bardziej niezdefiniowanego pojęcia osób prawnych zakonnych. Zaskakuje tu wielość możliwych interpretacji, można bowiem wnosić, że hipotezą analizowanej normy objęte są wszelkie podmioty mające w świetle prawa kanonicznego charakter „zakonny”¹⁴¹¹ bądź podmioty określone

noznaczne, stałe i precyzyjne wyznaczenie nazwy organu reprezentacji. Co więcej, zabieg ustawodawczy polegający na wskazaniu nazw w formie żeńskiej jest zupełnie zbędny. W świetle prawa kanonicznego brak jest wyraźnego rozróżnienia pomiędzy przełożonym a przełożoną w instytucach życia konsekrowanego (zob. np. k. 617 CIC'1983 dotyczący przełożonych). Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. na określenie tych urzędów używa jednego terminu „superior”, a nie ma wątpliwości, że dotyczy to również przełożonych w zakonach żeńskich. Jest to efekt szerszego zagadnienia wynikającego z faktu, że rodzaj (*genus*) w języku łacińskim jest rodzajem gramatycznym, niezależnym od rodzaju (płci) desygnatu danego pojęcia, a w konsekwencji rzeczownik rodzaju męskiego obejmuje również podmioty płci żeńskiej. Takie szerokie rozumienie rzeczowników rodzaju męskiego ma swoją długą tradycję w kanonistyce. Również polskie tłumaczenie CIC'1983 posługuje się jednolicie terminem „przełożony” na oznaczenie funkcji w obu rodzajach instytuców, niezależnie od płci osoby, która taki urząd ma piastować. Wystarczające byłoby więc użycie w ustawie formy rodzaju męskiego. Konkludując, niespotykane w polskim prawie zróżnicowanie nazw organów osoby prawnej w zależności od płci piastunów było zupełnie niepotrzebne (dodatkowo także z tej przyczyny, że ustawa przewiduje możliwość posługiwania się innymi nazwami niż ustawowe – zob. niżej).

¹⁴¹⁰ Wagę jednoznaczności nazwy potwierdzała praktyka międzywojenna. Gdy Synod Wileńskiego Kościoła Ewangelicko-Reformowanego zmienił nazwę organu tego kościoła z „Kolegium” na „Konsystorz”, wymagało to uznania władz państwowych i zostało ogłoszone w państwowym dzienniku urzędowym – zob. np. J. S a w i c k i, *Studia...*, s. 287, przyp. 1.

¹⁴¹¹ Wśród nich zdecydowanie „zakonnego” charakteru nie mają instytucje świeckie, aczkolwiek prawo kanoniczne traktuje je odnośnie do samej osoby prawnej właściwie zupełnie analogicznie jak instytucje zakonne. W związku z tym brak jest jakiegokolwiek uzasadnienia dla wyłączenia ich spod omawianej regulacji, skoro również ich prawa wewnętrzne (statuty wewnątrzkościelne) przewidują szereg własnych nazw na oznaczenie wyższych przełożonych.

w ustawie *expressis verbis* jako zakonne¹⁴¹², bądź jedynie podmioty wyraźnie określone zakonami, które to pojęcie zostało zdefiniowane w ustawie (art. 8 ust. 1 pkt 6 *in fine* u.s.p.k.k.).

Również zakres przedmiotowy budzi poważne wątpliwości interpretacyjne, albowiem jego zastosowanie wymaga ustalenia, iż dana nazwa jest „stosowna do tradycji danej osoby prawnej”. W tym miejscu nasuwa się oczywiste pytanie, kiedy mamy do czynienia z przesłanką „stosowności”. Wydaje się najmniej budzić wątpliwość, gdy w ramach danej osoby prawnej, w prawie kanonicznym lub prawie własnym zakonu albo w dokumentach pisanych od wieków, używana jest różna od ustawowej nomenklatura dla funkcji będącej odpowiednikiem organu takiej osoby prawnej, np. przeor lub przeorysza. Zdecydowanie mniej jednoznaczna jest sytuacja, gdy taki tytuł funkcjonuje od niedawna, np. od kilku miesięcy, bądź gdy funkcjonuje jedynie ustnie, albowiem przepis nie wymaga, by „tradycja osoby prawnej” była pisana, ani też nie ogranicza się do sytuacji, gdy taka inna nazwa wynika z przepisu prawa wewnętrznego.

Nadto zakres przedmiotowy nie został wyraźnie ograniczony do nazw takich funkcji, ale do jakichkolwiek nazw. W rezultacie piastun organu reprezentacji mógłby podnosić, że każda nazwa, nawet tytuł honorowy czy grzecznościowy, w tym przysługujący mu jako konkretnej osobie fizycznej, a nie elementowi struktury organizacyjnej, określa go jako reprezentanta osoby prawnej. Należałoby więc postulować interpretację zawężającą, w świetle której (jeżeli w ogóle przyjąć możliwość stosowania art. 8 ust. 3 u.s.p.k.k. do ujawniania działania za osobę prawną w charakterze organu reprezentacji) przepis ten ma zastosowanie wyłącznie do takich nazw, które są określeniami funkcji kościelnej odpowiadającej organowi osoby prawnej wskazanej w ustawowym katalogu¹⁴¹³.

Ponadto, z punktu widzenia pewności obrotu najlepszą interpretacją byłoby ograniczenie stosowania art. 8 ust. 3 u.s.p.k.k. do działań zakonnych osób prawnych niebędących oświadczeniami woli, jako swoistego uprawnienia do korzystania z tytułów wynikających z prawa kanonicznego, przy pozostawieniu jako jedynej właściwej na oznaczenie organu reprezentacji przedmiotowych osób prawnych nazw wynikających z u.s.p.k.k. Wydaje się jednak, że wobec brzmienia powołanego przepisu wykładnia taka nie jest jednoznacznie uprawniona i nie przyjmie się w orzecznictwie. W konsekwencji prowadzi to do sytuacji, gdy uczestnicy obrotu, bez szczegółowej znajomości

¹⁴¹² Tj. Konferencja Wyższych Przełożonych Zakonnych Męskich, Konferencja Wyższych Przełożonych Zakonnych Żeńskich, instytuty zakonne, domy zakonne, wyższe i niższe seminaria duchowne zakonne, przy pominięciu np. instytutów świeckich, stowarzyszeń życia apostołskiego, prowincji zakonów, opactw i klasztorów niezależnych (z uwagi na brak w nazwie ich kategorii przymiotnika „zakonny”). Takie rozwiązanie jednak wydaje się również nie znajdować racjonalnego uzasadnienia, gdyż skutkuje odmiennym traktowaniem podmiotów o zbliżonej, jeśli nie zupełnie podobnej, organizacji, często stanowiących elementy tej samej struktury organizacyjnej (np. zakonu rozumianego jako całość).

¹⁴¹³ Warto w tym miejscu dodać, że oczywiście nie chodzi tu o inne nazwy organów występujące w prawie kanonicznym, albowiem prawo to nie zna pojęcia organu osoby prawnej, lecz działa w oparciu o koncepcję przedstawicielską.

przepisów prawa kanonicznego oraz „tradycji” konkretnej osoby prawnej, którą to wiedzę często nie tylko jest trudno uzyskać, ale wręcz uzyskać jej niepodobna, nie są w stanie zweryfikować, czy osoba dokonująca danej czynności piastuje właściwą w kwestiach reprezentacji funkcję. Z wszystkich wyżej wymienionych względów należy postulować możliwie szybkie uchylenie art. 8 ust. 3 u.s.p.k.k.¹⁴¹⁴

V.5. Sposób działania organu reprezentacji

Sposób działania organu reprezentacji należy odróżniać od samej kompetencji do reprezentacji¹⁴¹⁵. Ta ostatnia ma na celu wyznaczenie spośród wszystkich organów tego, którego oświadczenia woli będą mogły być przypisane samej osobie prawnej, a więc pośrednio i ustaleniu osób fizycznych (piastunów tego organu), przez których czynności prawne można by (po spełnieniu innych przesłanek) uznać za czynności osoby prawnej. Sposób reprezentacji natomiast to określenie, jak organ, któremu już przyznano prawo reprezentacji, składa oświadczenia woli. W szczególności w przypadku organów kolegialnych, a więc złożonych z więcej niż jednego piastuna, sposób reprezentacji wyznacza, czy do przypisania oświadczenia woli osobie prawnej wystarczy złożenie go przez jednego z takich piastunów, czy niezbędne jest współdziałanie kilku bądź wszystkich z nich. Odpowiednie uregulowanie sposobu reprezentacji zabezpiecza przed samowolnym złożeniem oświadczenia woli przez piastuna(-ów) organu reprezentacji bez wiedzy i zgody pozostałych piastunów tego organu, które nawet niewywołujące skutków wobec naruszenia innych przesłanek (zwłaszcza dotyczących wytworzenia woli wewnętrznej) może powodować po stronie osoby prawnej ujemne następstwa związane z podnoszeniem przez innych uczestników obrotu

¹⁴¹⁴ Trzeba w tym miejscu wskazać, że uchylenie tego przepisu, poza uchyleniem wątpliwości co do nazewnictwa organów reprezentacji, nie powodowałoby większych skutków prawnych. Przepisy u.s.p.k.k. wskazujące organ reprezentacji, o czym była już mowa, mają podwójne znaczenie, z jednej strony wyraźnie statuują organ uprawniony do składania oświadczeń woli o konkretnej nazwie, którą powinny posługiwać się osoby fizyczne działające za daną osobę prawną, nadto zaś – wobec braku dalszych regulacji – wskazują funkcję kościelną, której piastun zarazem jest piastunem organu reprezentacji. Rolę tę w obu omawianych zakresach zasadniczo mógłby spełniać zamieszczony w ustawie katalog organów, który wielokrotnie używa terminu „przełożony” lub zwyczajowych terminów odpowiadających funkcji przełożonego („opat”). Prawo kanoniczne w części ogólnej poświęconej normom wspólnym wszystkim instytutom życia konsekrowanego, a więc obejmującym odpowiedniki osób prawnych, o których organach mowa w art. 8 ust. 2 pkt 4-8 u.s.p.k.k., przewiduje zawsze funkcję przełożonego (zob. m.in. k. 596 § 1, k. 620-622, k. 717 § 1 i k. 738 § 1 CIC’1983), niezależnie od jej nazwy występującej w prawie własnym instytutów życia konsekrowanego. Innymi słowy, nawet jeśli prawo własne używa innych terminów na oznaczenie takich funkcji (np. „generał zakonu”), to stanowią one w rozumieniu prawa kanonicznego funkcje przełożonych, a tym samym dla wskazania funkcji, z którą należy łączyć prawo reprezentacji, wystarczające jest odwołanie się do funkcji przełożonego, bez jakiegokolwiek potrzeby dodawania innych określeń.

¹⁴¹⁵ Zob. m.in. postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 20 kwietnia 2010 r., II OSK 687/10, LEX nr 619870.

niewadliwości oświadczenia woli, a w szczególności uchronić przed procesem sądowym, celem wiążącego ustalenia braku działania osoby prawnej. Sposób reprezentacji nabiera szczególnego znaczenia w przypadku niemożności ograniczenia reprezentacji na zewnątrz, a zwłaszcza w sytuacji ograniczenia przesłanki wytworzenia woli wewnętrznej do *forum internum*. Wówczas odpowiednie uregulowanie sposobu reprezentacji może stanowić namiastkę ograniczenia reprezentacji, jak to ma miejsce w przypadku spółek prawa handlowego¹⁴¹⁶.

Konieczne jest odróżnianie sposobu reprezentacji od kompetencji o charakterze decyzyjnym. Samo działanie przez organ reprezentacji zgodnie z zasadami reprezentacji jeszcze nie pozwala przypisać oświadczenia woli wyznaniowej osobie prawnej, w szczególności niezbędne jest podjęcie przez organ mający kompetencję decyzyjną woli dokonania czynności prawnej. Jeśli więc w założeniu organ reprezentacji ma być jednocześnie organem decyzyjnym, możliwe jest takie uregulowanie sposobu reprezentacji, by oddawała ona sposób podejmowania decyzji. W przypadku braku korelacji między tymi dwoma aspektami, oprócz spełnienia zasad reprezentacji, niezbędne będzie również podjęcie uchwały większością wymaganą do wytworzenia przez ten sam organ woli.

V.5.1. Rejestrowe osoby prawne

U.g.w.s.w. przewiduje *expressis verbis* konieczność unormowania w statucie „sposobu reprezentowania na zewnątrz i zaciągania zobowiązań majątkowych” (art. 32 ust. 2 pkt 7 i ust. 3), przy czym, jak już wskazano, zaciąganie zobowiązań majątkowych mieści się w kategorii reprezentowania na zewnątrz¹⁴¹⁷.

V.5.1.1. Typologia sposobów reprezentacji

W statutach rejestrowanych wyznaniowych osób prawnych można spotkać najróżniejsze sposoby reprezentacji. Wśród nich do najczęściej spotykanych można zaliczyć następujące modele (postanowienia statutowe w przedmiocie określania sposobu reprezentacji zostały przedstawione w aneksach nr 15-17):

- 1) wszyscy członkowie organu reprezentacji albo niektórzy z nich z upoważnienia organu reprezentacji¹⁴¹⁸;
- 2) członek organu reprezentacji lub inny członek tego samego organu z upoważnienia organu reprezentacji¹⁴¹⁹;

¹⁴¹⁶ W przypadku hipotetycznego wyłączenia w odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych możliwości ograniczenia reprezentacji ze skutkiem na zewnątrz możliwe byłoby wykorzystanie instytucji sposobu reprezentacji do uzyskania wpływu przez odpowiednie podmioty na to, jakie oświadczenia woli, w szczególności o poważniejszym znaczeniu, będą przypisane wyznaniowej osobie prawnej.

¹⁴¹⁷ Zob. wyżej w podrozdziale V.3.1.2.1.

¹⁴¹⁸ Zob. np. § 10 ust. 3 zd. 2 i 3, ust. 6 oraz § 16 zd. 1 i 2 statutu Kościoła Ekklesia w Warszawie; § 9 ust. 3 pkt 2 statutu Miejscowego Kościoła w Lublinie.

¹⁴¹⁹ Zob. np. § 36 i § 85 statutu Związku Buddystów Czan.

- 3) członkowie organu reprezentacji z jego upoważnienia¹⁴²⁰;
- 4) członkowie organu reprezentacji albo upoważniony przez organ reprezentacji członek związku wyznaniowego¹⁴²¹;
- 5) piastun jednoosobowego organu reprezentacji albo członek innego organu na podstawie jego upoważnienia¹⁴²²;
- 6) piastun jednoosobowego organu reprezentacji albo osoba przez niego upoważniona¹⁴²³;
- 7) członek organu reprezentacji albo osoba przez niego upoważniona¹⁴²⁴;
- 8) członek organu reprezentacji z osobą upoważnioną (z organu reprezentacji lub spoza niego)¹⁴²⁵;
- 9) członek organu reprezentacji albo osoba upoważniona przez organ reprezentacji¹⁴²⁶;
- 10) wszyscy członkowie organu reprezentacji¹⁴²⁷;
- 11) piastunowie dwóch różnych organów reprezentacji łącznie¹⁴²⁸.

Wiele z powołanych modeli budzi poważne wątpliwości co do prawidłowego wskazania sposobu reprezentacji. Analiza postanowień statutowych pozwala wyróżnić najczęściej spotykane problemy w regulowaniu sposobu reprezentacji i podob-

¹⁴²⁰ Zob. np. art. 14 ust. 3 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach; § 12 ust. 1 statutu Kościoła Bożego w Polsce; § 14 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Rypinie.

¹⁴²¹ Zob. np. § 24 i 36 statutu Wspólnoty Dzogchen w Polsce.

¹⁴²² Zob. np. § 23 ust. 1, § 27 ust. 1 i 3, § 44 ust. 2 i 7 statutu Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej; § 12 ust. 1 pkt 1.3 i 1.4 oraz § 36 ust. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 34 statutu Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 10 ust. 2 zd. 2 statutu Społeczności Chrześcijańskiej „Miejsce Odnowienia”; § 2 ust. 7 i § 6 ust. 6 statutu „Misji dla Polski”; § 42 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie; § 25 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Nowe Życie; § 17 ust. 2 zd. 1 i ust. 4 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Otwarte Drzwi.

¹⁴²³ Zob. np. § 27 statutu Zboru w Opolu – „Społeczność wywołanych”.

¹⁴²⁴ Zob. np. § 21 statutu Zgromadzenia Braci i Sióstr Politeistów; § 7 ust. 2 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego.

¹⁴²⁵ Zob. np. art. 10 ust. 4 i art. 13 ust. 5 statutu Zachodniego Zakonu Sufi w Polsce; § 28 ust. 2 i 3 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtchang w Polsce; art. 39 pkt b statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”; § 36 ust. 2 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce; § 23 ust. 2 zd. 1 statutu Misji Buddyjskiej – Trzy Schronienia w Polsce; § 34 ust. 1 i 2 statutu Związku Garuda w Polsce; § 12 ust. 2 statutu Kościoła Remonstrantów Polskich; § 18 ust. 4 statutu Związku Buddyjskiego Dak Shang Kagyu w Polsce; § 43 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie; § 48 i 98 statutu Związku Buddystów Czan; § 30 ust. 2 statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴²⁶ Zob. np. § 20 ust. 6 i § 23 ust. 2 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Zielonoświątkowej; § 100 ust. 1 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 24 i 28 statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya; art. 16 ust. 2 zd. 1 statutu Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia”; § 19 statutu Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce; § 20 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”; § 35 ust. 1 i § 53 ust. 1 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 29 ust. 1 i § 51 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego; § 30 ust. 1 statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴²⁷ Zob. np. § 26 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 26 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Dobra.

¹⁴²⁸ Zob. np. § 19 statutu Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce.

nie, jak to miało miejsce w przypadku wskazywania organu reprezentacji, przydatne może być sformułowanie zasad regulowania tego zagadnienia.

V.5.1.2. Zasady regulowania sposobu reprezentacji

V.5.1.2.1. Ekskluzywność

W świetle wskazanych przepisów u.g.w.s.w. sposób reprezentacji należy zaliczyć do materii statutowej, która nie może być normowana innymi aktami wewnętrznej organizacji wyznaniowych osób prawnych. Potwierdza to również orzecznictwo zapadłe na gruncie analogicznych unormowań prawa o stowarzyszeniach z 1989 r.¹⁴²⁹ Wobec powyższego unormowania niektórych statutów, odwołujące się w zakresie sposobu reprezentacji do aktów innych niż statut, należy uznać za wadliwe. Zjawisko takie występuje chociażby w przypadku statutu Izraelickiej Niezależnej Gminy Wyznaniowej w Poznaniu, której statut w art. 21 ust. 3 stanowi, iż w sprawach bieżących Gminy Izraelickiej działa przewodniczący Zarządu lub wiceprzewodniczący w oparciu o regulamin zatwierdzony przez Zarząd Gminy Izraelickiej¹⁴³⁰. Sformułowanie takie zakłada, że o tym, który z piastunów tych organów działa, rozstrzygać ma regulamin. Ponieważ jednak sposób reprezentacji nie może być określony poza statutem, toteż powstaje wątpliwość, czy zwrot „w oparciu o (...) regulamin” należy uznać za niedołężny, czy też jego wadliwość powoduje nieskuteczność całego przedmiotowego postanowienia statutowego. W pierwszym przypadku działanie w sprawach bieżących któregośkolwiek z organów byłoby skutecznym sposobem działania zarządu, a ewentualne naruszenie zasad wynikających z regulaminu ograniczałoby się *ad forum internum*, skutkując odpowiedzialnością korporacyjną, np. w postaci wniosku o odwołanie piastuna, lub sprawą przed sądem wewnętrznym (o ile takie możliwości byłyby przewidziane statutem). W drugim przypadku bądź należałoby uznać, że do działania w sprawach bieżących – wobec braku określenia sposobu reprezentacji – niezbędne jest współdziałanie wszystkich członków organu reprezentacji, bądź iż wyznaniowa osoba prawna w ogóle nie może działać w sprawach bieżących¹⁴³¹.

V.5.1.2.2. Obligatoryjność regulacji

Z powołanej wyżej zasady określenia sposobu reprezentacji w statucie nie wynika jedynie, że sposobu działania organu reprezentacji nie mogą określać akty inne niż statut, ale także to, że statut jest niezbędny do ustalenia sposobu reprezentacji¹⁴³².

¹⁴²⁹ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2008 r., V CSK 6/08, LEX nr 453127. Zob. też: postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 2002 r., III CZ 135/01 (niepubl.).

¹⁴³⁰ Zob. też: art. 24 ust. 3 statutu Gminy Wyznaniowej Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴³¹ Zob. niżej.

¹⁴³² Tak w odniesieniu do statutu stowarzyszenia: wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 28 marca 2014 r., II GSK 434/14.

W braku przepisów u.g.w.s.w. regulujących sposób działania wyznaniowych osób prawnych bez unormowań statutowych w tym zakresie nie jest możliwe ustalenie sposobu reprezentacji. Pomimo to bywa, że statuty wyznaniowych osób prawnych pomijają to fundamentalne dla składania oświadczeń woli zagadnienie. Przykładowo w statucie Zboru w Wodzisławiu Śląskim (§ 8 ust. 3) postanowiono, iż do „reprezentowania w imieniu Zboru upoważniony jest Zarząd Zboru”, jednak pominięto zupełnie sposób, w jaki ma się owo reprezentowanie odbywać¹⁴³³.

Niekiedy brak określenia w statucie sposobu reprezentacji może być wynikiem zamieszczenia przepisów regulujących to zagadnienie, które jednak na skutek sprzeczności lub innej wadliwości uniemożliwiają ustalenie sposobu reprezentacji. Jako przykład takiej sprzeczności może posłużyć treść niektórych postanowień statutu Instytutu Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”. Zgodnie z nimi „prawo do reprezentowania Instytutu (...) rozciągające się na wszystkie czynności sądowe i pozasądowe przysługuje każdemu członkowi Zarządu samodzielnie” (§ 13 ust. 5), a do składania oświadczeń woli w zakresie praw i obowiązków majątkowych Instytutu upoważniony jest również każdy członek Zarządu samodzielnie (§ 13 ust. 6 lit. a). Zaraz jednak dalej można przeczytać, iż „do zaciągania zobowiązań majątkowych przekraczających równowartość 1000 (jednego tysiąca) ECU upoważnieni są dwaj członkowie Zarządu działający łącznie” (§ 13 ust. 6 lit. b). Pomijając fakt, że postanowienia te w ramach sposobu reprezentacji tak naprawdę wprowadzają zbędne ograniczenie umocowania, gdyż do tej ostatniej czynności i tak niezbędna będzie uchwała organu decyzyjnego, a zatem i wpływ innych członków zarządu na skuteczność takiego oświadczenia woli będzie zachowany, przedmiotowe postanowienia są wewnętrznie sprzeczne. Mianowicie, z jednej strony każdy członek Zarządu może reprezentować Instytut w każdej sprawie, a zarazem w sprawach o pewnej wartości nie może. Otwarte pozostaje natomiast pytanie, czy w drodze wykładni nie należy ograniczyć pierwszego sposobu reprezentacji do wszystkich czynności poza czynnościami o wartości przekraczającej wskazaną kwotę. W każdym przypadku negatywnie należy ocenić niespójność przedstawionej regulacji.

Doskonałym przykładem innej niż sprzeczność wadliwości w zakresie regulowania sposobu reprezentacji jest statut Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej. W myśl jego postanowień Unię w sprawach nieprzekraczających zakresu czynności zwykłego zarządu reprezentuje na zewnątrz i zaciąga w jej imieniu zobowiązania majątkowe jednoosobowo Sekretarz lub Skarbnik (§ 42 ust. 1), zaś w sprawach przekraczających ten zakres Sekretarz działający łącznie z innym członkiem Zarządu

¹⁴³³ Zob. też: § 66 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 21 statutu Kościoła Reformowanego Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce; art. 18 statutu Zrzeszenia Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej. Pominięcie sposobu reprezentacji może też być związane z przewidywaniem przez statut przejęcia przez organ kolegialny kompetencji do reprezentacji powierzonej organowi jednoosobowemu, w przypadku którego nie ma potrzeby regulowania sposobu działania (pomijając, że przenoszenie kompetencji nie jest dopuszczalne i należałoby je uznać za nieskuteczne). Zob. art. 10 statutu Kościoła Miłosierdzia Jezusowego.

Unii albo dwóch działających łącznie innych członków Zarządu Unii (§ 42 ust. 3). Zarazem w świetle tego samego statutu zakres czynności zwykłego zarządu i czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu określać ma uchwała jednego z organów Unii (§ 22 pkt 5; § 42 ust. 4). W rezultacie nie jest możliwe ustalenie w oparciu o statut sposobu reprezentowania, gdyż może on wynikać jedynie z normy zamieszczonej w statucie, zaś w omawianym przypadku norma ta jest niesamodzielna i wymaga uzupełnienia o normy zawarte w innym niż statut akcie-uchwale. Ostatecznie więc w przedmiotowym statucie w ogóle nie ma regulacji co do sposobu reprezentowania.

W przypadku braku unormowania sposobu reprezentacji, czy to na skutek pominięcia tego zagadnienia, czy wobec zamieszczenia w statucie wadliwych przepisów dotyczącego tego sposobu, pojawia się pytanie, czy można w drodze wykładni przyjąć jednak jakiś sposób działania organu reprezentacji. Problem ten jednak ogranicza się jedynie do organów wieloosobowych, gdyż w przypadku organów jednoosobowych sposób działania takiego organu z założenia polega na działaniu jedyne go piastuna organu reprezentacji. W orzecznictwie wyrażono pogląd, iż w braku norm z zakresu sposobu reprezentacji, należy przyjąć, iż oświadczenie woli powinno być złożone w przypadku organu kolegialnego przez wszystkich jego członków¹⁴³⁴.

V.5.1.2.3. Jednoznaczność

Sposób reprezentowania powinien zostać unormowany tak, aby nie pozostawiać wątpliwości. Wiele omówionych niżej problemów wpływa na stopień jednoznaczności unormowań statutowych i zostały one przedstawione przy omawianiu poszczególnych zasad redagowania postanowień statutów regulujących sposób reprezentacji. Natomiast w tym miejscu należy wskazać jedynie na używanie przez statuty sformułowań wieloznacznych, co stanowi osobne zagadnienie i nie daje się przyporządkować do żadnej z niżej opisanych reguł redakcji statutów. Niech za przykład posłuży § 33 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny, zgodnie z którym do zaciągania zobowiązań majątkowych uprawnieni są: przewodniczący, zastępca przewodniczącego do ds. organizacyjno-finansowych oraz skarbnik. Użyte sformułowanie można interpretować w kontekście sposobu reprezentacji jako reprezentację jednoosobową przez każdego z piastunów powołanych funkcji, jak i reprezentację łączną przez nich wszystkich.

V.5.1.2.4. Bezpośredniość

Konieczność unormowania w statucie sposobu reprezentacji oznacza, że treść statutu musi pozwalać na ustalenie w przypadku organów kolegialnych, czy każdy członek organu reprezentacji może działać samodzielnie bądź czy niezbędne jest współdziałanie członków tego organu, a jeżeli tak, to których, aby konstituowało ono działanie

¹⁴³⁴ Zob. postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 20 kwietnia 2010 r., II OSK 687/10.

wyznaniowej osoby prawnej. Powoduje to, że ustalenie tych osób musi być możliwe w oparciu o samą treść statutu, a w konsekwencji w odniesieniu do tej samej kategorii oświadczeń woli zawsze te same osoby będą mogły działać w charakterze organu reprezentacji. Wymogu tego nie spełniają statuty, które przewidują reprezentację przez „upoważnionych” członków organu reprezentacji, albowiem nie pozwala to na ustalenie w oparciu o statut, które osoby mogą działać skutecznie jako organ reprezentacji. W istocie wymóg upoważnienia wprowadza zmienność w zakresie sposobu reprezentacji, albowiem w zależności od uchwały upoważniającej raz do reprezentacji uprawnieni będą jedni członkowie organu reprezentacji, innym razem inni. Wprowadzanie upoważnienia jako elementu wyznaczania piastunów organu reprezentacji, którzy mogą działać za wyznaniową osobę prawną, jest także trudne do zaakceptowania z punktu widzenia reprezentacji biernej czy procesowej. Mianowicie w przypadku niekorzystnego oświadczenia woli skierowanego do wyznaniowej osoby prawnej czy wytoczenia przeciwko niej powództwa możliwe byłoby unikanie konsekwencji związanych z tymi zdarzeniami poprzez niepodjęcie uchwały w przedmiocie upoważnienia do reprezentacji.

W tym kontekście więc należy negatywnie ocenić regulacje statutowe, które przewidują w ramach sposobu reprezentacji instytucję upoważnienia. Niech za przykład posłuży statut Kościoła Bożego w Polsce, którego § 12 ust. 1 stanowi, że Kościół reprezentuje na zewnątrz i zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe dwóch działających łącznie pastorów, pisemnie upoważnionych przez Kolegium Pastorów. Takie sformułowanie co prawda pozwala ustalić, że niezbędna jest reprezentacja łączna, ale nie pozwala ustalić, którzy konkretnie członkowie organu reprezentacji (Kolegium Pastorów) mogą złożyć oświadczenie woli. Można się jedynie domyslać, że u podstaw takiego postanowienia leżał zamiar wprowadzenia ograniczenia reprezentacji w postaci konieczności podjęcia każdorazowo uchwały, która jednak i tak byłaby potrzebna w świetle wtórnego charakteru kompetencji do reprezentacji.

W przypadkach upoważnienia powstaje też niekiedy wątpliwość, czy twórcy statutu istotnie mieli na myśli sposób reprezentacji wyznaniowej osoby prawnej, a więc działanie przez jej organy reprezentacji, czy regulacje o upoważnieniach przygotowywali z myślą o pełnomocnikach. Ma to miejsce szczególnie w sytuacjach, w których upoważnienie jest elementem tylko jednego ze sposobów reprezentacji, a ma zostać udzielone osobie spoza członków organu reprezentacji. Warto wskazać, że wprowadzanie w ramach opisu sposobu reprezentacji upoważnień odbywa się w najróżniejszych konfiguracjach. Statuty przewidują bądź upoważnienie udzielane przez organ związku organowi jednostki¹⁴³⁵, przez organ reprezentacji innemu organowi reprezentacji¹⁴³⁶, przez organ reprezentacji członkom innego organu¹⁴³⁷, przez organ

¹⁴³⁵ Zob. np. § 35 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus Panem”.

¹⁴³⁶ Zob. np. art. 41 ust. 1 i art. 45 ust. 1 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt.

¹⁴³⁷ Zob. np. § 27 ust. 3, § 44 ust. 7 statutu Kościoła Pentakostalnego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 36 ust. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 34 statutu Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 10 ust. 2 zd. 2 statutu Społeczności Chrześcijańskiej „Miejsce Odnowie-

reprezentacji jego członkom¹⁴³⁸, przez organ reprezentacji członkowi związku wyznaniowego¹⁴³⁹ lub upoważnienie osobom (ogólnie)¹⁴⁴⁰. Spotkać można również upoważnienia udzielane przez członka organu reprezentacji innym członkom tego samego organu¹⁴⁴¹ lub ogólnie osobom przez niego upoważnionym¹⁴⁴². Często też warunkiem takiego upoważnienia jest nieobecność piastuna lub brak obsadzenia organu¹⁴⁴³.

Osobnym zagadnieniem jest skuteczność zastrzeżenia formy dla takich upoważnień¹⁴⁴⁴. Przewidzenie w statucie określonej formy wprowadza warunek, od którego będzie zależeć sposób reprezentacji. Z tego względu nie pozwala ono na ustalenie w oparciu o statut sposobu reprezentacji, a wskazuje także na traktowanie upoważnienia jako określenia sposobu reprezentacji, albowiem pełnomocnictwo jako takie w świetle k.c. nie wymaga konkretnej formy. Podobnie przedstawia się kwestia zmiany sposobu reprezentacji w zależności od obecności piastuna organu reprezentacji lub obsadzenia organu reprezentacji¹⁴⁴⁵. Zasadniczo zmiana sposobu reprezentacji wymaga zmiany statutu, która w takim przypadku nie następuje. Ponadto ustalenie nieobecności czy braku obsadzenia może być w praktyce trudne do ustalenia i ścisłego rozgraniczenia. Z tego względu należy unikać tego rodzaju postanowień w normach statutowych.

nia”; § 2 ust. 7 i § 6 ust. 6 statutu „Misji dla Polski”; § 42 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie; § 25 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Nowe Życie; § 17 ust. 4 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Otwarte Drzwi.

¹⁴³⁸ Zob. np. § 10 ust. 6 i § 16 zd. 1 i 2 statutu Kościoła Ekklesia w Warszawie; art. 14 ust. 3 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach; § 12 ust. 1 statutu Kościoła Bożego w Polsce; § 14 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Rypinie.

¹⁴³⁹ Zob. np. § 24 i 36 statutu Wspólnoty Dzogchen w Polsce.

¹⁴⁴⁰ Zob. np. § 20 ust. 6 i § 23 ust. 2 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Zielonoświątkowej; § 100 ust. 1 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 24 i 28 statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya; art. 16 ust. 2 zd. 1 statutu Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia”; § 19 statutu Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce; § 20 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”; § 35 ust. 1 i § 53 ust. 1 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 29 ust. 1 i § 51 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego; § 30 ust. 1 statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴⁴¹ Zob. np. § 36 statutu Zrzeszenia Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 28 statutu Kościoła Reformowanego Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce; § 34 pkt 5 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Werbkowicach; art. 12 ust. 2 statutu Zboru Ewangelicznego *Betel* w Warszawie; art. 25 statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”; art. 30 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”; § 18 ust. 4 statutu Związku Buddyjskiego Dak Shang Kagyu w Polsce.

¹⁴⁴² Zob. np. § 21 statutu Zgromadzenia Braci i Sióstr Politeistów; § 7 ust. 2 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego.

¹⁴⁴³ Zob. np. art. 28 statutu Kościoła Reformowanego Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce; art. 12 ust. 2 statutu Zboru Ewangelicznego *Betel* w Warszawie; art. 14 ust. 3 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach.

¹⁴⁴⁴ Zob. np. § 12 ust. 1 statutu Kościoła Bożego w Polsce.

¹⁴⁴⁵ Zob. § 10 statutu STRAŻNICY – Towarzystwa Biblijnego i Traktatowego, Zarejestrowanego Związku Wyznania Świadków Jehowy w Polsce; § 20 i § 42 statutu Medytacyjnego Stowarzyszenia Najwyższej Mistrzyni Czing Hai; § 36 ust. 1 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce; art. 12 ust. 2 statutu Wiary Bahá'í.

V.5.1.2.5. Ograniczenie do piastunów organu reprezentacji

Zgodnie z już wielokrotnie powoływaną zasadą jedynie działanie organów wyznaniowej osoby prawnej może być jej przypisane, a tylko oświadczenie woli złożone przez piastunów organu reprezentacji stanowi jej oświadczenie woli. W konsekwencji nie jest możliwe objęcie sposobem reprezentacji osób spoza organu reprezentacji, gdyż ich działanie w żadnym razie nie może być przypisane organowi reprezentacji¹⁴⁴⁶. W kontekście opisanych wyżej upoważnień należy wskazać, że dodatkowe wątpliwości powstają w ich przypadku. Udzielanie upoważnień osobom spoza członków organu reprezentacji oraz w przypadkach przewidzienia w statucie reprezentacji łącznej członka organu reprezentacji z taką osobą powoduje, że osoby takie nie działają nigdy w charakterze organu, co najwyżej jako pełnomocnicy. Z tego samego powodu trudno przyjąć, że mogą konstytuować działanie organu reprezentacji. Podobnie trudno zaakceptować objęcie sposobem reprezentacji funkcji nienależących do struktury organów, choć wymienionych w statucie, tym bardziej zaś w ogóle w statucie pominiętych¹⁴⁴⁷.

V.5.1.2.6. Odrębność od przesłanek ważności

Sposób reprezentacji należy odróżniać od aspektów decyzyjnych, w szczególności przesłanek związanych z wytworzeniem woli wewnętrznej. Innymi słowy, sposób reprezentacji nie obejmuje warunków ważności działania organu reprezentacji. Z tego względu statuty powinny wyraźnie rozdzielać sposób reprezentacji, określający, którzy piastunowie organu kolegialnego i w jakiej liczbie mogą działać za wyznaniową osobę prawną, od przesłanek określających, kiedy mogą takie działanie podjąć¹⁴⁴⁸. Analiza statutów prowadzi do wniosku, że niekiedy kwestie warunków ważności działania organu reprezentacji (w tym zwłaszcza konieczności wytworzenia woli wewnętrznej) i sposobu reprezentacji nie są wyraźnie odgraniczone, co najczęściej wiąże się z uzależnieniem działania organu reprezentacji od udzielenia upoważnienia¹⁴⁴⁹. Jest to o tyle istotne, że gdyby uznać dane postanowienie statutowe za wymóg ważności, a nie sposób reprezentacji, wówczas (w braku innych postanowień określających ten sposób) należałoby przyjąć, iż działanie za wyznaniową osobę prawną wymaga współdziałania wszystkich jego piastunów.

¹⁴⁴⁶ Zob. np. § 33 ust. 4 statutu Towarzystwa Biblijnego w Polsce.

¹⁴⁴⁷ Zob. np. § 15 ust. 3 statutu Stowarzyszenia Badaczy Pisma Świętego w Polsce.

¹⁴⁴⁸ Wyjątkiem jest sytuacja, w której określenie sposobu reprezentacji świadomie ma na celu „zaśpięcie” ograniczeń reprezentacji, jak to ma miejsce w przypadku spółek prawa handlowego.

¹⁴⁴⁹ Zob. np. § 47 pkt 1 i 2 statutu Świeckiego Ruchu Misyjnego „Epifania”; art. 37 ust. 1-3 statutu Stowarzyszenia Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy; § 10 ust. 3 statutu Zboru Chrześcijańskiego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 27 statutu Radha Govind Society of Poland; § 34 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Werbkowicach; § 28 ust. 2 i 3 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamt-zang w Polsce; § 36 ust. 2 i 3 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce.

V.5.1.2.7. Spójność

Formalnie nic nie stoi na przeszkodzie wprowadzeniu dwóch różnych sposobów reprezentacji o różnym zakresie uprawnień. W tej mierze ewenementem jest statut Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego (§ 17), który przewiduje reprezentację ogólną po stronie Przewodniczącego Rady Kościoła, w sprawach niemajątkowych przez tegoż lub wiceprzewodniczącego Rady Kościoła (§ 25), zaś w majątkowych przez Przewodniczącego Rady Kościoła, skarbnika Rady Kościoła oraz jej trzech członków (§ 22). Jednak w statutach rejestrowanych związków wyznaniowych wielokrotnie można spotkać sposoby reprezentacji¹⁴⁵⁰, które budzą wątpliwości co do ich niesprzeczności. Często źródłem różnych sposobów reprezentacji jest rozróżnianie reprezentowania i zaciągania zobowiązań majątkowych jako dwóch osobnych kategorii działań. Znakomitym przykładem może być treść statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny, w myśl którego kompetencja do reprezentacji przysługuje przewodniczącemu Rady Zboru lub sekretarzowi (§ 26 ust. 1), podczas gdy kompetencja do składania oświadczeń woli w sprawach majątkowych przysługuje dwóm członkom Rady Zboru działającym łącznie (§ 26 ust. 2). W takim przypadku można sobie wyobrazić uznanie, że we wszystkich sprawach, łącznie z majątkowymi, sposób reprezentacji obejmuje samodzielne działanie przewodniczącego lub sekretarza, podczas gdy w sprawach majątkowych dodatkowo obejmuje on wszystkich członków Rady Zboru działających przynajmniej we dwóch. Poza tym we wszystkich sprawach innych niż majątkowe sposób reprezentacji obejmuje jedynie działających samodzielnie przewodniczącego Rady Zboru lub sekretarza.

Różne sposoby reprezentacji oznaczają, iż należy w takich przypadkach niezwykle skrupulatnie analizować statut pod kątem tego, jaki sposób reprezentacji jest wymagany w przypadku danego oświadczenia woli. Statuty przewidujące różne sposoby reprezentacji, powinny jednoznacznie wskazywać kategorie czynności prawnych, w których wymagany jest dany sposób reprezentacji. Określenia takie jak: „doku-

¹⁴⁵⁰ Zob. np. art. 37 ust. 1-3 statutu Stowarzyszenia Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy; § 10 ust. 2 i 3 oraz § 11 ust. 3 i 4 statutu Zboru Chrześcijańskiego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 33 ust. 1 i 2 statutu Centrum Biblijne „Jezus jest Panem”; art. 10 ust. 4 i art. 13 ust. 5 statutu Zachodniego Zakonu Sufi w Polsce; § 20 ust. 2 oraz § 25 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Warszawie; § 13, § 15 oraz § 25 ust. 1 i 2 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN; § 15 ust. 7 statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego; § 18 ust. 4 i ust. 6 zd. 1 pkt a statutu Związku Buddyjskiego Dak Shang Kagyu w Polsce; art. 11 i 15 statutu Kościoła Nowego Przymierza w Lublinie; § 42 ust. 1 oraz § 43 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie; § 13 ust. 3 zd. 2, § 14 ust. 3 zd. 3 i § 19 statutu Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce; § 36, 48, 85 i 98 statutu Związku Buddystów Czan; § 14, § 16 oraz § 28 ust. 1 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”; § 21 i § 27 statutu Zgromadzenia Braci i Sióstr Politeistów; § 8 ust. 6 i 7 statutu Kościoła Chrześcijan w Rybniku; § 21 statutu Związku Wyznaniowego „Polska Chrześcijańska Służba”; § 17 pkt 1 i § 22 statutu Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego; § 35 ust. 1 i 2 oraz § 53 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 29 ust. 1 i 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego; § 55 ust. 1 i 2 oraz § 48 ust. 1 i 2 statutu Ligi Muzułmańskiej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 30 ust. 1 i 2 oraz § 42 ust. 1 i 3 statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej.

menty organizacyjno-prawne¹⁴⁵¹, „dokumenty majątkowe”¹⁴⁵², „korespondencja”¹⁴⁵³, „dokumenty wiążące pod względem finansowym”¹⁴⁵⁴, „dokumenty obrotu pieniężnego”¹⁴⁵⁵, „dokumenty o charakterze rozliczeniowym”¹⁴⁵⁶, „sprawy gospodarczo-finance”¹⁴⁵⁷, „sprawy finansowe”¹⁴⁵⁸, „pociąganie za sobą zobowiązań finansowych”¹⁴⁵⁹, „sprawy majątkowe”¹⁴⁶⁰ czy „pisma wychodzące na zewnątrz”¹⁴⁶¹ mogą budzić wątpliwości co do tego, jaki sposób reprezentacji jest właściwy w konkretnym przypadku.

Niekiedy różne sposoby reprezentacji mogą powodować dodatkowe komplikacje. Przykładowo statut Związku Wyznaniowego „Polska Chrześcijańska Służba” przewiduje, że w sprawach finansowych i majątkowych reprezentuje go „Przewodniczący plus Skarbnik łącznie”, zaś w pozostałych „Przewodniczący plus Sekretarz łącznie” (§ 21 pkt a i b). Problematiczne będą więc czynności o mieszanym charakterze, np. umowy przenoszące autorskie prawa majątkowe, zawierające również upoważnienia z zakresu autorskich praw niemajątkowych. Powstaje wówczas wątpliwość, czy reprezentacja wymaga współdziałania tych trzech piastunów, czy też w ogóle nie ma możliwości reprezentacji przy tego rodzaju czynnościach.

V.5.1.2.8. Przejrzystość

Spójność regulacji w zakresie sposobu reprezentacji wpływa też na ich przejrzystość. Statuty winny być tak redagowane, aby na ich podstawie łatwo było stwierdzić, w jaki sposób ma działać organ reprezentacji. Z tego względu jako budzącą wątpliwości można określić praktykę zamieszczania regulacji dotyczących sposobu reprezentacji w częściach statutu, w których tego rodzaju postanowień się nie zamieszcza, szczególnie jeśli w częściach statutu regulujących kwestie kompetencji organów, w tym organu reprezentacji, zawarte są normy, które sugerują inny sposób reprezentacji. Do tego rodzaju zjawisk należy zaliczyć zamieszczanie postanowień o sposobie reprezentacji w statutowych przepisach „końcowych”¹⁴⁶².

¹⁴⁵¹ Zob. np. art. 37 ust. 1 statutu Stowarzyszenia Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy.

¹⁴⁵² Zob. np. art. 37 ust. 2 statutu Stowarzyszenia Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy.

¹⁴⁵³ Zob. np. art. 37 ust. 3 statutu Stowarzyszenia Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy.

¹⁴⁵⁴ Zob. np. § 11 ust. 3 statutu Zboru Chrześcijańskiego w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴⁵⁵ Zob. np. ibidem.

¹⁴⁵⁶ Zob. np. ibidem.

¹⁴⁵⁷ Zob. np. § 11 ust. 4 statutu Zboru Chrześcijańskiego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 15 ust. 7 statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego.

¹⁴⁵⁸ Zob. np. § 18 ust. 4 statutu Związku Buddyjskiego Dak Shang Kagyu w Polsce; § 19 statutu Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce; § 21 statutu Związku Wyznaniowego „Polska Chrześcijańska Służba”.

¹⁴⁵⁹ Zob. np. § 48 i § 98 statutu Związku Buddystów Czan.

¹⁴⁶⁰ Zob. np. § 18 ust. 4 statutu Związku Buddyjskiego Dak Shang Kagyu w Polsce; § 21 statutu Związku Wyznaniowego „Polska Chrześcijańska Służba”; § 22 statutu Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego.

¹⁴⁶¹ Zob. np. § 18 ust. 6 zd. 1 pkt a statutu Związku Buddyjskiego Dak Shang Kagyu w Polsce.

¹⁴⁶² Zob. np. art. 37 ust. 1-3 statutu Stowarzyszenia Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy; art. 41 ust. 1 i 2 oraz art. 45 ust. 1 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt; § 33 ust. 1 i 2 statutu

V.5.1.2.9. Pełny zakres reprezentacji

Na gruncie sposobu reprezentacji powstaje analogiczny problem jak w przypadku przyznania samej kompetencji do reprezentacji. Mianowicie może się zdarzyć, że statuty związków wyznaniowych, kierując się treścią art. 32 ust. 2 pkt 7 i ust. 3 u.g.w.s.w., ograniczają sposób reprezentacji do spraw majątkowych. Powstaje wówczas problem sposobu reprezentacji w pozostałych sprawach. Orzecznictwo w tej kwestii na gruncie innych form osobowości prawnej nie jest zgodne. Naczelny Sąd Administracyjny w jednym ze swoich orzeczeń uznał, iż w takim przypadku nie można stosować analogii¹⁴⁶³. Odmienne stanowisko zajął natomiast Sąd Najwyższy, który w omawianej sytuacji zastosował wykładnię rozszerzającą¹⁴⁶⁴. Statuty związków wyznaniowych, regulując sposób reprezentacji, stosunkowo rzadko odnoszą go do wszystkich spraw¹⁴⁶⁵, w rezultacie powyższy problem może niejednokrotnie pojawić się w praktyce.

V.5.1.2.10. Osoba prawna jako podmiot reprezentowany

Organ reprezentacji niezależnie od przyjętego sposobu reprezentacji zawsze działa za osobę prawną, a jego piastuni konstytuują jego działanie. W związku z powyższym błędne są sformułowania statutów o sposobie reprezentowania organu lub działania w jego imieniu¹⁴⁶⁶, gdyż piastunowie organu go nie reprezentują, ale go stanowią, a sam organ nie ma podmiotowości prawnej, więc nie może być reprezentowany, ani też nie może działać w jego imieniu.

V.5.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną

Określenie sposobu działania wymagane jest w przypadku organów kolegialnych. Zdecydowaną większość wyznaniowych osób prawnych stanowią podmioty, których

Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 36 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 48 ust. 1 i 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; § 28, § 42 ust. 1 i 2, § 43 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie; § 25 statutu Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego; § 36 ust. 1 i 2 statutu Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego w Polsce.

¹⁴⁶³ Zob. postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 20 kwietnia 2010 r., II OSK 687/10.

¹⁴⁶⁴ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2008 r., I CZ 143/07, LEX nr 457855.

¹⁴⁶⁵ Zob. np. art. 17 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie; art. 14 ust. 1 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach.

¹⁴⁶⁶ Zob. np. § 22 pkt 5 i § 34 ust. 1 pkt 6 statutu Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 14 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 23 ust. 7 i § 28 ust. 2 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce; art. 10 pkt 3 zd. 2 i 3, pkt 6 oraz § 14 statutu Kościoła w Radomiu; § 23 ust. 2 zd. 1 statutu Misji Buddyjskiej – Trzy Schronienia w Polsce; § 9 ust. 3 pkt 2, ust. 5 i § 15 statutu Miejsowego Kościoła w Lublinie; art. 10 ust. 3 zd. 2 i 3, ust. 6 pkt 2 i § 16 statutu Lokalnego Kościoła w Kwidzynie; § 10 ust. 6 i § 16 zd. 1 i 2 statutu Kościoła Ekklesia w Warszawie.

organy reprezentacji są jednoosobowe. W szczególności organy reprezentacji większości wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego odpowiadają urzędowi przewidzianym w prawie kanonicznym piastowanym przez jedną osobę. W konsekwencji w ich przypadku nie jest konieczne badanie sposobu reprezentacji. Dotyczy to także tych organów jednoosobowych, których kompetencja do reprezentacji wynika dopiero z norm prawa wewnętrznego. Praktyką zapoczątkowaną przez pierwszą uchwaloną ustawę indywidualną (u.s.p.k.k.) było to, iż w przypadku przewidzenia w niej wieloosobowego organu reprezentacji także ona sama określa sposób jego działania¹⁴⁶⁷. Tak się stało w u.s.p.k.k. w odniesieniu do Prezydium Konferencji Episkopatu Polski, względem którego przepis ustawy wyraźnie przewidywał reprezentację jednoosobową (art. 6 ust. 3 zd. 2). Praktykę tę kontynuują regulacje siedmiu ustaw indywidualnych¹⁴⁶⁸, przewidując najczęściej reprezentację łączną.

W niektórych ustawach indywidualnych, pomimo unormowania ustroju wewnętrznego wyznaniowych osób prawnych, sposób działania ich kolegialnych organów nie został uregulowany przepisami ustawy. Dotyczy to zwłaszcza osób prawnych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego (art. 9 pkt 1-4 u.s.p.k.e.a.). W takich przypadkach powstaje pytanie, czy należy przyjąć – jak to zazwyczaj się czyni w przypadku braku regulacji dotyczącej sposobu reprezentacji – konieczność reprezentacji łącznej przez wszystkich członków takiego organu, czy też można ustalać go w oparciu o prawo wewnętrzne. Za pierwszym rozwiązaniem przemawia możliwość uzupełnienia zasad działania bez potrzeby odwoływania się do norm prawa wewnętrznego bez jakiegokolwiek uszczerbku dla wspólnoty religijnej i jej możliwości decydowania o podejmowanych czynnościach prawnych. Z drugiej strony takie rozwiązanie, jak się wydaje, nie było zamiarem ustawodawcy, który odwzorowywał w ustroju wyznaniowych osób prawnych samorozumienie wspólnoty religijnej, a za recepcją prawa wewnętrznego przemawia także zasada poszanowania prawa wewnętrznego, o ile to możliwe ze względu na pewność obrotu. Skoro więc niejednokrotnie konieczne było odwołanie się przy przesłankach działania wyznaniowej osoby prawnej do prawa wewnętrznego, toteż jego recepcja w tym zakresie nie zwiększa zasadniczo ryzyka dla obrotu. Problem ten jak dotąd nie doczekał się rozwiązania w judykaturze. Z uwagi na niejednoznaczność zagadnienia w praktyce, celem uniknięcia ryzyka, należałoby dążyć do złożenia oświadczenia woli przez wszystkich piastunów organu reprezentacji.

Specyficzne postanowienia w zakresie sposobu reprezentacji zawiera natomiast u.s.p.k.e.m. w zakresie sposobu reprezentacji Kościoła. Stanowi ona, iż organem Koś-

¹⁴⁶⁷ W sytuacjach, w których celem ustalenia organu reprezentacji niezbędne jest odwołanie się do norm pozaustawowych, z konieczności także one muszą wyznaczać sposób reprezentacji przez organy wieloosobowe. Dotyczy to w szczególności osób prawnych tworzonych w drodze rozporządzenia, uczelni kościelnych Kościoła Katolickiego oraz jego osób prawnych powstałych z mocy konkordatu, a nie regulowanych u.s.p.k.k.

¹⁴⁶⁸ Zob. art. 6 ust. 3 pkt 2 u.s.p.k.e.m.; art. 5 ust. 4 pkt 1 i 2 oraz ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.c.b.; art. 4 ust. 4 zd. 2 u.s.p.k.a.d.s.; art. 4 ust. 5 u.s.p.k.p.k.; art. 5 ust. 3 u.s.p.g.w.ż.; art. 3 ust. 4 zd. 2 u.s.p.k.s.m.; art. 4 ust. 4 zd. 2 u.s.p.k.z.

ciola jako całości jest Rada Kościoła reprezentowana przez jej Prezydium (art. 6 ust. 3 pkt 1 u.s.p.k.e.m.). Abstrahując od tego, że Prezydium nie jest organem i nie może reprezentować Rady Kościoła, która nie ma samodzielnej podmiotowości prawnej¹⁴⁶⁹, sformułowanie to w istocie wyznacza ze składu Rady Kościoła osoby (za pomocą funkcji, jaką pełnią w Radzie Kościoła, tj. członka jej Prezydium), które mogą działać za przedmiotową wyznaniową osobę prawną. Skoro więc w ustawie określono sposób reprezentacji w takim kształcie, silnie przemawia to za przyjęciem reprezentacji łącznej przez wszystkich członków Prezydium.

V.6. Podsumowanie

Ustalenie w praktyce spełnienia przesłanki działania w charakterze organu reprezentacji nastręcza wielu trudności. W pierwszej kolejności w przypadku regulowania tego zagadnienia prawem wewnętrznym wspólnot religijnych problematyczne jest ustalenie ich wiążącej treści w odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych wspólnot religijnych posiadających własną ustawę indywidualną. Zdecydowanie najtrudniejsze z uwagi na możliwość częstej ich zmiany jest ustalenie norm ustrojowych wyznaniowych osób prawnych tworzonych w drodze rozporządzenia. Nieco łatwiejsze jest ustalenie obowiązującego statutu rejestrowych wyznaniowych osób prawnych, albowiem należy przyjąć za obowiązujący ostatni zatwierdzony ostateczną decyzją administracyjną statut wraz z późniejszymi zmianami dokonywanymi w tym samym trybie. Trudność praktyczna będzie więc polegać przede wszystkim na ustaleniu tekstu jednolitego statutu.

Problematyczne jest już samo ustalenie właściwego w sprawach składania oświadczeń woli organu wyznaniowej osoby prawnej. W przypadku rejestrowych osób prawnych przesłanki tej nie można ustalać na podstawie rejestru, który w tym zakresie jest niewiążący, ale na podstawie obowiązującego statutu. Regulacje statutowe niejednokrotnie zawierają postanowienia niespójne (w szczególności wobec odróżniania reprezentacji i uprawnienia do zaciągania zobowiązań majątkowych jako dwóch różnych aspektów działania osoby prawnej), sprzeczne lub w ogóle pomijają kwestię uprawnienia do składania oświadczeń woli. Niejednokrotnie obciążone są innymi wadliwościami w postaci przyznania tej kompetencji innemu elementowi struktury wewnętrznej niż organ czy ograniczenia reprezentacji do spraw majątkowych. Wszystko powyższe wywołuje w praktyce poważne wątpliwości co do istnienia umocowania do reprezentacji i może prowadzić do zakwestionowania skuteczności czynności prawnych. W przypadku wspólnot religijnych, których status reguluje ustawa indywidualna, występuje cała mozaika rozwiązań w zakresie organu reprezentacji. Stosunkowo rzadko organ taki jest wskazany wyraźnie, zdecydowanie częściej

¹⁴⁶⁹ Analogiczne zagadnienia występują w przypadku parafii Kościoła Starokatolickiego Mariawitów (art. 4 ust. 3 pkt 3 u.s.p.k.s.m.).

niezbędne jest jego ustalenie w drodze wykładni ze struktury organów czy określenia sposobu reprezentacji. W wielu przypadkach, choć struktura organów została uregulowana przepisami ustawowymi, ustalenie kompetencji do reprezentacji wymaga odwołania się do przepisów prawa wewnętrznego, przy analizie których niejednokrotnie powstają podobne wątpliwości, co w przypadku rejestrowych wyznaniowych osób prawnych. Osoby prawne tworzone w trybie rozporządzenia wymagają zawsze przy ustalaniu organu reprezentacji analizy statutu, który nie jest powszechnie dostępny. Analogicznie niezbędne będzie odwołanie się do prawa wewnętrznego w przypadku wyznaniowych osób prawnych powstałych z mocy konkordatu, a nieobjętych katalogiem ustawowym osób prawnych Kościoła Katolickiego.

Stosunkowo nietrudna kwestia, jaką jest zazwyczaj ustalenie nazwy osoby prawnej, w przypadku wyznaniowych osób prawnych przysparza nadszpodziewanie dużo trudności. W przypadku rejestrowych osób prawnych ponownie rozstrzygające są normy statutowe, a nie dane ujawnione w rejestrze, przy czym zawierają one często wadliwe regulacje w postaci nazw skróconych czy nazw obejmujących siedzibę. Precyzyjne ustalenie nazwy tych osób prawnych jest szczególnie istotne ze względu na ludzkie podobieństwo wielu z nich. Najtrudniejsze jest jednak ustalenie nazwy wyznaniowej osoby prawnej w przypadkach jednostek organizacyjnych związków wyznaniowych, względem których statuty pomijają kwestię ich nazw, a pomimo tego statuty takie nie zostały zakwestionowane przez organ rejestrowy. Równie trudne jest ustalenie nazwy wyznaniowych osób prawnych wspólnot religijnych o własnej ustawie indywidualnej. Niejednokrotnie pomimo indywidualnego wskazania osoby prawnej w ustawie powstają wątpliwości odnośnie do jej wiążącej nazwy – czy to wobec jej pominięcia w ustawie wskutek opisowego wskazania, czy to wobec zmiany jej nazwy w przepisach ustrojowych (prawie wewnętrznym lub statucie), bądź ze względu na brak przesądzenia, czy zmiana nazwy w ogóle może być dokonana bez zmiany ustawy. Osoby prawne tworzone w trybie powiadomienia mogą dysponować nazwą różną niż zawarta w powiadomieniu wobec jego informacyjnego charakteru. W tym zakresie niektóre ustawy indywidualne nawet nie przewidują obowiązku powiadomienia o zmianie nazwy. Całkowicie poza zakresem precyzyjnej regulacji znalazła się nazwa osób prawnych tworzonych w trybie rozporządzeniowym. W ich przypadku wątpliwości budzi w ogóle dopuszczalność zmiany nazwy, a ich odnalezienie w razie uznania takiej możliwości nastrocza trudności związanych z ustaleniem wiążących norm ustrojowych. W przypadku wyznaniowych osób prawnych powstałych w trybie konkordatowym, a nieobjętych katalogiem ustawowym osób prawnych Kościoła Katolickiego ustalenie nazwy zawsze będzie wymagać odwołania się do prawa wewnętrznego, a to ze względu na informacyjny charakter powiadomienia. W ich przypadku również występują problemy podobne jak w przypadku rejestrowych osób prawnych, takie chociażby jak nazwy skrócone. Wszystko powyższe powoduje nie-małe trudności w praktyce¹⁴⁷⁰.

¹⁴⁷⁰ Niektóre przykłady takich problemów wskazuje A. Januchowski, *Uzyskiwanie...*, s. 56.

Podobnie prosty element oznaczenia osoby prawnej, jaką jest siedziba, w przypadku wyznaniowych osób stwarza niespotykane w innych formach osobowości prawnej problemy. Choć rejestr i w tym przypadku nie ma charakteru wiążącego, statuty rejestrowych wyznaniowych osób prawnych w przypadku ich jednostek organizacyjnych obdarzonych własną osobowością prawną niemal nigdy nie wskazują ich siedziby, lecz opisują sposób ich ustalenia, co budzi wątpliwości, czy siedziby określone w taki sposób są właściwymi siedzibami tych osób prawnych, czy też stanowią je miejscowości, w których siedzibę ma organ zarządzający w myśl subsydiarnej regulacji zawartej w k.c. Analogiczne problemy jak w przypadku nazwy występują także odnośnie do siedziby wyznaniowych osób prawnych wspólnot religijnych o statusie regulowanym własną ustawą. W przypadku większości ich osób prawnych niezbędne w tym zakresie jest odwołanie się do prawa wewnętrznego, przy czym w niektórych przypadkach jest ono bezsporne (osoby prawne tworzone w trybie powiadomienia czy rozporządzenia), w innych jego recepcja jest dyskusyjna wobec możliwości zastosowania art. 41 k.c.

Również kwestia nazewnictwa organu reprezentacji sprawia nie lada trudności. W większości przypadków ustalenie jego nazwy musi się odbywać w takiej samej drodze jak ustalenie struktury organizacyjnej czy kompetencji do reprezentacji. Okazuje się jednak, że oprócz problemów, które występują w analizie powyższych elementów, przy ustalaniu nazwy organu reprezentacji pojawiają się dodatkowo nowe. Większość z nich dotyczy niezręczności językowych w ukształtowaniu nazwy organu reprezentacji, lecz niektóre regulacje stanowią istotny wyłom od zasady pewnego oznaczenia organu uprawnionego do działania za osobę prawną. Dotyczy to zmiany nazwy organu reprezentacji w zależności od płci piastuna organu czy od piastowanej w prawie wewnętrznym funkcji, a także możliwości używania innych nazw organów, w szczególności stosownie do tradycji danej osoby prawnej, które to instytucje są zupełnie nieznane polskiemu prawu cywilnemu.

Ostatni element składający się na przesłankę działania w charakterze organu reprezentacji – sposób jego działania – równie często jest przedmiotem wątpliwości. W przypadku rejestrowych wyznaniowych osób prawnych informacje zamieszczone w rejestrze ponownie są bezużyteczne dla ustalenia sposobu reprezentacji w sposób pewny. Analiza statutów tych osób prawnych prowadzi do wniosku, że ustalenie sposobu reprezentacji jest wielce problematyczne, w szczególności ze względu na odsyłanie (bezskuteczne) do innych niż statut aktów, niekiedy w ogóle brak unormowania kwestii sposobu reprezentacji, niejednoznaczność, objęcie sposobem działania organu reprezentacji osób spoza jego piastunów, niespójność postanowień statutowych, językowe niezręczności czy niepełny zakres oświadczeń woli objęty sposobem reprezentacji. Nieco mniej trudności nastręcza ustalenie sposobu reprezentacji w przypadku osób prawnych wspólnot religijnych obdarzonych dobrodziejstwem własnej ustawy indywidualnej. Pomijając przypadek osób prawnych tworzonej w trybie rozporządzenia i niektórych powstałych na mocy konkordatu, w których niezbędne jest odwołanie się do postanowień odpowiednio statutów i prawa wewnętrznego,

w ogromnej większości ustalenie sposobu działania organu uprawnionego do składania oświadczeń woli jest wyjątkowo proste. Należy jednak wskazać, że dzieje się tak nie dlatego, iż ustawy indywidualne zawierają w tym zakresie niewadliwe regulacje, lecz z uwagi na fakt, że w zdecydowanej większości są to organy jednoosobowe. W przypadkach organów kolegialnych przepisy ustaw indywidualnych raz regulują sposób ich działania, innym razem pomijają tę kwestię, co wymaga odwołania się do prawa wewnętrznego lub przyjęcia zasady współdziałania wszystkich piastunów organu reprezentacji.

Rozdział VI.

Działanie piastuna organu reprezentacji

VI.1. Uwagi wstępne

Przypisanie wyznaniowej osobie prawnej oświadczenia woli wymaga, aby zostało ono złożone przez osobę (w przypadku reprezentacji jednoosobowej) lub osoby fizyczne (w przypadku reprezentacji łącznej) piastujące funkcję organu reprezentacji. Oznacza to w praktyce konieczność weryfikacji, czy osoba podająca się za takowego piastuna w istocie sprawuje taką funkcję w strukturze danej wyznaniowej osoby prawnej w chwili składania oświadczenia woli. W konsekwencji powyższego, celem stwierdzenia, iż doszło do działania wyznaniowej osoby prawnej, konieczne jest ustalenie faktu skutecznego powołania tej osoby lub osób fizycznych na stanowisko piastuna organu reprezentacji. W praktyce jednak nie można się ograniczyć jedynie do ustalenia faktu powołania na stanowisko piastuna organu reprezentacji, lecz niezbędne jest również stwierdzenie faktu braku ustania sprawowania tej funkcji. Wynika to z charakteru uprawnienia do działania w roli organu reprezentacji, które wygasa z chwilą utraty funkcji przez piastuna tegoż organu. Podsumowując, ziszczenie się przedmiotowej przesłanki jest zależne od faktu skutecznego powołania działających osób fizycznych na stanowisko piastunów organu reprezentacji oraz braku skutecznego ich pozbawienia tejże funkcji.

VI.2. Powołanie do funkcji piastuna organu reprezentacji

VI.2.1. Rejestrowe osoby prawne

Zgodnie z przepisami u.g.w.s.w. statut związku wyznaniowego winien określać sposób powoływania organów (art. 32 ust. 2 pkt 4 *in medio* i ust. 3 *in medio*). Z uwagi na fakt, że kompetencja do reprezentacji może być przyznana wyłącznie organowi, toteż prawidłowo sporządzony statut będzie określać *ipso facto* również sposób powoływania osób fizycznych, które będą uprawnione do działania za daną wyznaniową osobę

prawną. Przez sposób powołania należy rozumieć określoną normatywnie procedurę obsady organu reprezentacji. Innymi słowy, statuty rejestrowych wyznaniowych osób prawnych winny określać, jaki podmiot jest obdarzony kompetencją kreacyjną oraz pod jakimi warunkami i w jakiej procedurze podejmuje on decyzję o powołaniu danej osoby fizycznej na funkcję piastuna organu reprezentacji.

VI.2.1.1. Kompetencja kreacyjna

Niekiedy ustalenie podmiotu uprawnionego do powołania piastunów organów reprezentacji nastrocza trudności. Sytuacja taka zachodzi w przypadku wskazania podmiotu o uprawnieniach kreacyjnych w sposób uniemożliwiający jego identyfikację w oparciu o samą treść statutu. Przykładowo zachodzi to w przypadku powierzenia kompetencji do obsady organu reprezentacji podmiotom, które zostały oznaczone poprzez wskazanie ich dodatkowej kwalifikacji (np. najstarszej osobie¹⁴⁷¹) lub jakiegomuś gronu osób, które nie stanowi organu wyznaniowej osoby prawnej¹⁴⁷². Zweryfikowanie, czy powołania dokonał uprawniony organ, w tych przypadkach wymaga poczynienia dodatkowych ustaleń, co znacząco utrudnia ocenę tej przesłanki kontrahentom wyznaniowej osoby prawnej. Innym utrudnieniem jest przyznanie kompetencji kreacyjnej w sposób warunkowy¹⁴⁷³, co oznacza konieczność badania, czy dany warunek się ziścił, przy czym dyskusyjna może być skuteczność takiego sposobu przyznania kompetencji kreacyjnej. Zdecydowanie nie jest skuteczne powołanie przez organ, któremu kompetencja do powołania piastunów innych organów została przekazana, albowiem takie przekazanie nie jest skuteczne¹⁴⁷⁴.

Ponadto niekiedy organy dysponują uprawnieniami autokreacyjnymi¹⁴⁷⁵. W takich przypadkach szczególnie uważnej analizie należy poddać *quorum* oraz większość niezbędną do podjęcia decyzji o powołaniu, gdyż najczęściej będą one podlegać zmianie.

¹⁴⁷¹ Zob. np. § 11 ust. 6 statutu Polskiego Kościoła Dialogu.

¹⁴⁷² Zob. np. § 22 zd. 1 statutu Zboru w Opolu – „Społeczność wywołanych”.

¹⁴⁷³ Zob. np. art. 11 pkt 1 lit. a) statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya; § 8 ust. 4 pkt 7 statutu „Ruchu Nowego Życia”.

¹⁴⁷⁴ Zob. np. § 17 ust. 1 i 2 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Zielonoświątkowej.

¹⁴⁷⁵ Zob. np. § 11 pkt 9 i 10 statutu Kościoła Bożego w Chrystusie; § 19 ust. 6 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce; § 10 pkt 4 ppkt 2 statutu Kościoła w Radomiu; art. 23 ust. 2 i art. 34 statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”; § 26 ust. 4 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce; § 14 ust. 3 i § 22 ust. 2 statutu Wspólnoty Dzogchen w Polsce; § 16 ust. 3 i § 26 ust. 3 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Mennonitów; § 12 ust. 8 statutu Rodzimego Kościoła Polski; § 17 ust. 1 i 3 oraz § 22 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; art. 16 ust. 7 statutu Warszawskiego Kościoła Chrystusowego; § 12 ust. 3 pkt 2 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; § 9 ust. 3 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN; § 18 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; § 11 ust. 5 statutu Polskiego Kościoła Dialogu; § 13 ust. 3 zd. 3 i ust. 6 pkt 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”; § 14 ust. 3 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej; art. 10 ust. 2 zd. 2 statutu Kościoła Nowego Przymierza w Lublinie; § 10 ust. 4 pkt 2 statutu Kościoła Ekklesia w Warszawie; § 9 ust. 6 pkt 2 i ust. 7 pkt 2 statutu Miejsowego Kościoła w Lublinie; § 10 ust. 3 i 5 oraz § 15 pkt 8 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”; § 19 pkt 1

VI.2.1.2. Przesłanki powołania

Osobnym zagadnieniem są wymogi stawiane kandydatom do objęcia funkcji piastuna organu reprezentacji. Statuty rejestrowych związków wyznaniowych często przewidują wprost różnego rodzaju wymogi odnośnie do biernego prawa wyborczego. Należą do nich wymogi przynależności do stanu duchownego (czasami określonej kategorii osób duchownych)¹⁴⁷⁶ czy objęcia wpisem do rejestru duchownych¹⁴⁷⁷, co z kolei wiąże się również z koniecznością spełnienia wymogów nabycia takiego statusu¹⁴⁷⁸.

Inne często spotykane wymogi dotyczą określonego stażu w danej wspólnotce religijnej¹⁴⁷⁹ lub wspólnotce o zbliżonej doktrynie¹⁴⁸⁰, okresu „służby” w związku wyznaniowym¹⁴⁸¹, minimalnego czasu wyznawania danej wiary¹⁴⁸², okresu praktyki religijnej¹⁴⁸³ lub praktyki jako takiej¹⁴⁸⁴. Podobne warunki powołania na funkcję piastuna

statutu Zgromadzenia Braci i Sióstr Politeistów; § 20 statutu Związku Wyznaniowego „Polska Chrześcijańska Służba”; § 16 ust. 13 statutu Warszawskiego Kościoła; art. 14 ust. 8 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴⁷⁶ Zob. np. § 22 ust. 3 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 33 pkt 1 statutu Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej. Zob. też: art. 11 ust. 2 statutu Zboru Ewangelicko-Baptystycznego w Katowicach; art. 10 ust. 2 pkt 3 statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya; § 24 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Duchu Prawdy i Pokoju; § 41 ust. 1 *in medio* statutu Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej; § 32 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; art. 12 ust. 2 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce; § 14 ust. 1 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; § 9 ust. 2 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego; art. 17 ust. 1 i 3, art. 25 ust. 9 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej. Zob. też: § 17 ust. 1 statutu Polskiej Rady Ekumenicznej; § 14 statutu Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego w Polsce.

¹⁴⁷⁷ Zob. np. § 21 statutu Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴⁷⁸ Zob. np. § 83 ust. 4, § 84 i § 87 ust. 1 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 14 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Duchu Prawdy i Pokoju; § 33 statutu Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 20 ust. 1 statutu Związku Hatha Jogi „Brama Jogi”; § 17 ust. 2 i 3 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary”; § 13 ust. 1 i 2 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego; § 10-12 statutu Kościoła Prezbiteriańskiego.

¹⁴⁷⁹ Zob. np. § 70 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 21 statutu Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 50 ust. 1 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 32 ust. 1 statutu Kościoła Bożego w Chrystusie; § 33 pkt 1 statutu Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej; § 22 ust. 1 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; § 47 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus Panem”; § 9 ust. 1 pkt 2 statutu Wspólnoty Dzogchen w Polsce; § 16 ust. 1 pkt 3 statutu Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego; art. 14 ust. 10 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej; § 15 statutu Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego w Polsce.

¹⁴⁸⁰ Zob. np. § 17 statutu „Misji Na Wschód” we Wrocławiu.

¹⁴⁸¹ Zob. np. art. 12 ust. 1 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach.

¹⁴⁸² Zob. np. § 47 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus Panem”; § 31 ust. 1 zd. 2 *in fine* statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 24 ust. 1 statutu Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴⁸³ Zob. np. art. 20 ust. 1 statutu Związku Hatha Jogi „Brama Jogi”.

¹⁴⁸⁴ Zob. np. art. 4 ust. 7 statutu Zachodniego Zakonu Sufi w Polsce.

organu reprezentacji to określony staż pełnienia konkretnej funkcji¹⁴⁸⁵ oraz udział w określonej liczbie spotkań¹⁴⁸⁶.

Kolejna kategoria wymogów dotyczy relacji z innymi organami lub funkcjami w strukturze wyznaniowej osoby prawnej. Wskazać tu można na zasadę *incompatibilitas* z funkcjami w innych organach¹⁴⁸⁷ lub funkcjami w tym samym organie¹⁴⁸⁸. Niekiedy warunek wyboru na piastuna organu ma charakter dokładnie przeciwny. Tak jest, gdy organ powołujący ma obowiązek wyboru na stanowisko piastuna spośród osób piastujących określone stanowisko w jednostce organizacyjnej¹⁴⁸⁹ lub członków innego organu związku wyznaniowego¹⁴⁹⁰. Z pełnieniem określonych stanowisk wiązą się także wymogi dotyczące limitu kadencji¹⁴⁹¹ czy karencji¹⁴⁹². W przypadku krajowych organizacji międzykościelnych wymogi te dotyczą piastowania funkcji zwierzchnika kościoła lub posiadania statusu jego uprawnionego przedstawiciela¹⁴⁹³.

Ścisłe z kwestiami religijnymi wiązą się natomiast takie wymogi biernego prawa wyborczego jak: odebranie określonego sakramentu¹⁴⁹⁴, posiadanie kwalifikacji określonych w świętych dokumentach¹⁴⁹⁵ albo innych aktach prawa wewnętrznego

¹⁴⁸⁵ Zob. np. § 16 ust. 1 statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego.

¹⁴⁸⁶ Zob. np. § 9 ust. 1 pkt 2 statutu Wspólnoty Dżogczan w Polsce.

¹⁴⁸⁷ Zob. np. § 38 ust. 2 statutu „Wspólnoty Bez Bram” Mumon-Kai Związku Buddyjskiego Zen Rinzai w Rzeczypospolitej Polskiej; § 17 ust. 3 statutu Misji Buddyjskiej – Trzy Schronienia w Polsce; art. 15 ust. 4 statutu Gminy Wyznaniowej Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 14 ust. 10 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴⁸⁸ Zob. np. § 14 ust. 2 zd. 2 statutu Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce.

¹⁴⁸⁹ Zob. np. art. 10 ust. 2 pkt 1 statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya.

¹⁴⁹⁰ Zob. np. art. 10 ust. 2 pkt 4 statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya. Zob. też: § 10 ust. 5 pkt a statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 14 ust. 1 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; § 9 ust. 1 statutu Społeczności Chrześcijańskiej „Miejsce Odnowienia”; § 34 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; § 11 ust. 6 statutu Polskiego Kościoła Dialogu; § 14 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”; art. 13 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie; art. 12 ust. 4 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach; § 26 ust. 1 i 2 § statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie; art. 20 ust. 1 *in fine* statutu Izraelickiej Niezależnej Gminy Wyznaniowej w Poznaniu; art. 5 ust. 2 statutu Kościoła Miłosierdzia Jezusowego; § 17 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary”; § 18 ust. 1 statutu Związku Taoistów TAO TE KING; § 10 ust. 2 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego; art. 9 ust. 2 statutu Związku Wyznaniowego Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 8 ust. 2 zd. 1 statutu Związku Wyznaniowego Hindu Bhawan w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴⁹¹ Zob. np. § 32 ust. 4 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 15 ust. 2 *in fine* statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego. Zob. też: art. 20 ust. 3 statutu Izraelickiej Niezależnej Gminy Wyznaniowej w Poznaniu; § 15 ust. 5 statutu Towarzystwa Biblijnego w Polsce; art. 8 ust. 2 zd. 2 statutu Związku Wyznaniowego Hindu Bhawan w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴⁹² Zob. np. § 7 ust. 9 zd. 2 statutu Misji Pokoleń.

¹⁴⁹³ Zob. np. § 17 ust. 2 statutu Polskiej Rady Eklezjalnej.

¹⁴⁹⁴ Zob. np. § 14 ust. 2 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 22 ust. 1 *in fine* i § 24 ust. 2 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”.

¹⁴⁹⁵ Zob. np. § 32 ust. 1 statutu Kościoła Bożego w Chrystusie; art. 11 ust. 1 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Pojednanie”; § 31 ust. 1 zd. 2 i § 32 ust. 1 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 17 statutu „Misji Na Wschód” we Wrocławiu; § 24 ust. 1 statutu Kościoła

niż statut¹⁴⁹⁶, legitymowanie się wiedzą religijną¹⁴⁹⁷. Spotkać można także dodatkowo wymogi dotyczące: wieku¹⁴⁹⁸, płci¹⁴⁹⁹, miejsca zamieszkania¹⁵⁰⁰, miejsca stałego zamieszkania¹⁵⁰¹ lub pobytu¹⁵⁰², wykształcenia jako takiego¹⁵⁰³ lub jego określonego rodzaju¹⁵⁰⁴, obywatelstwa¹⁵⁰⁵, korzystania z pełni praw cywilnych i publicznych¹⁵⁰⁶,

Pentakostalnemu w Rzeczypospolitej Polskiej; § 16 ust. 1 zd. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieżyczernik”; § 15 ust. 1 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; § 16 ust. 1 statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego; art. 21 ust. 2 statutu Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej; § 13 ust. 3 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”; art. 12 ust. 1 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach; § 16 ust. 2 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej; art. 10 ust. 1 statutu Kościoła Nowego Przymierza w Lublinie; § 18 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Otwarte Drzwi. Zob. też: § 28 ust. 4 statutu Alians Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 35 ust. 2 statutu Zrzeszenia Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴⁹⁶ Zob. np. art. 10 ust. 1 statutu Zboru Ewangelicko-Baptystycznego w Katowicach.

¹⁴⁹⁷ § 33 pkt 7 statutu Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej; art. 9 ust. 4 pkt 4 statutu Związku Wyznaniowego Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 8 ust. 4 pkt 4 statutu Związku Wyznaniowego Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴⁹⁸ Zob. np. § 70 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 21 statutu Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 33 pkt 2 statutu Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej; § 22 ust. 1 i § 24 ust. 2 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łąski”; art. 10 ust. 2 pkt 3 *in fine* statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya; § 11 ust. 4 statutu Zborów Bożych Chrześcijan Dnia Siódmego; § 11 pkt 3 *in fine* statutu Misji Buddyjskiej – Trzy Schronienia w Polsce; § 17 statutu „Misji Na Wschód” we Wrocławiu; § 16 ust. 1 pkt 1 statutu Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego; art. 8 ust. 2 statutu Izraelickiej Niezależnej Gminy Wyznaniowej w Poznaniu; art. 9 ust. 4 pkt 1 statutu Związku Wyznaniowego Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 8 ust. 4 pkt 1 statutu Związku Wyznaniowego Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴⁹⁹ Zob. np. § 21 statutu Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 50 ust. 1 i § 87 ust. 1 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 33 *in principio* statutu Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej; § 22 ust. 1 i § 24 ust. 2 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łąski”; art. 10 ust. 1 statutu Zboru Ewangelicko-Baptystycznego w Katowicach; § 11 statutu Zboru Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 14 ust. 1 i art. 15 ust. 2 statutu Zboru Ewangelicznego „Agape” w Poznaniu; § 10 pkt 7 ppkt 1 statutu Kościoła w Radomiu; § 22 ust. 8 i § 24 ust. 1 statutu Kościoła Pentakostalnemu w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 13 ust. 1 statutu Zboru Ewangelicznego „Jeruzalem w Żywcu”; § 15 ust. 5 i § 16 ust. 1 statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego; art. 12 ust. 1 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach; § 10 ust. 7 pkt 1 statutu Kościoła Ekklesia w Warszawie; § 8 ust. 2 pkt 1 statutu Kościoła Chrześcijan w Rybniku; § 10 ust. 7 pkt 1 *in medio* statutu Lokalnego Kościoła w Kwidzynie.

¹⁵⁰⁰ Zob. np. § 16 ust. 1 statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego.

¹⁵⁰¹ Zob. np. § 25 ust. 2 statutu Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny.

¹⁵⁰² Zob. np. art. 9 ust. 4 pkt 5 statutu Związku Wyznaniowego Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 8 ust. 4 pkt 5 statutu Związku Wyznaniowego Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵⁰³ Zob. np. art. 4 ust. 7 statutu Zachodniego Zakonu Sufi w Polsce.

¹⁵⁰⁴ Zob. np. § 33 pkt 3 statutu Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej; art. 9 ust. 4 pkt 3 statutu Związku Wyznaniowego Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 8 ust. 4 pkt 3 statutu Związku Wyznaniowego Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵⁰⁵ Zob. np. § 33 pkt 4 statutu Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej; § 16 ust. 1 statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego.

¹⁵⁰⁶ Zob. np. § 33 pkt 4 statutu Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej (zob. też pkt 5).

posiadania pełnej zdolności do czynności prawnych¹⁵⁰⁷, stanu cywilnego¹⁵⁰⁸, niekaralności¹⁵⁰⁹ czy zgody organu władzy publicznej w przypadku cudzoziemców¹⁵¹⁰.

Najtrudniejsze do ustalenia są wymogi związane z cechami osobistymi, zwłaszcza charakteru¹⁵¹¹, potencjalnych piastunów organu reprezentacji. Należą do nich: dawanie rękąmi należytego wykonywania obowiązków¹⁵¹², „odpowiednie cechy fizyczne i moralne zgodne z prawem muzułmańskim”¹⁵¹³, „umiejętności uzdalniające do przekazywania nauk i praktyk”¹⁵¹⁴, „(Boże) powołanie do służby”¹⁵¹⁵, „wyróżnianie się nienagannym życiem moralnym i rodzinnym”¹⁵¹⁶, „nieposzlakowana opinia”¹⁵¹⁷, „wysokie walory duchowo-moralne”¹⁵¹⁸ czy „ponadprzeciętna czystość i bogobojność w życiu osobistym”¹⁵¹⁹.

Niekiedy statuty przewidują, że dodatkowe wymogi mogą być wprowadzone uchwałami organów wyznaniowej osoby prawnej¹⁵²⁰. Nierzadko przewiduje się też warunki o charakterze specjalnym. Do tych ostatnich należy przykładowo warunek ukonstytuowania się organu kolegialnego na pierwszym zebraniu po wyborach¹⁵²¹, co zdaje się sugerować, iż przed jego odbyciem nie doszło jeszcze do skutecznego obsadzenia organu.

Osobnego omówienia wymaga kwestia członkostwa jako warunku biernego prawa wyborczego. Niekiedy wymóg przynależności do związku wyznaniowego lub jego

¹⁵⁰⁷ Zob. np. § 8 ust. 2 pkt 1 statutu Kościoła Chrześcijan w Rybniku; § 16 ust. 1 pkt 2 statutu Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego.

¹⁵⁰⁸ Zob. np. § 15 ust. 5 i § 16 ust. 1 statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego; art. 12 ust. 1 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach.

¹⁵⁰⁹ Zob. np. § 16 ust. 3 i § 21 ust. 1 statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 9 ust. 4 pkt 6 statutu Związku Wyznaniowego Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 8 ust. 4 *in principio* statutu Związku Wyznaniowego Hindu Bhawan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 24 ust. 4 statutu Instytutu Śardza Ling.

¹⁵¹⁰ Zob. np. § 16 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Otwarte Drzwi.

¹⁵¹¹ Zob. np. § 8 ust. 2 pkt 2 statutu Kościoła Chrześcijan w Rybniku.

¹⁵¹² Zob. np. § 33 pkt 6 statutu Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej.

¹⁵¹³ Zob. art. 17 ust. 1 zd. 1 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt.

¹⁵¹⁴ Zob. np. art. 4 ust. 7 statutu Zachodniego Zakonu Sufi w Polsce.

¹⁵¹⁵ Zob. np. art. 21 ust. 2 statutu Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej; § 16 ust. 2 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej.

¹⁵¹⁶ Zob. np. § 15 ust. 1 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie.

¹⁵¹⁷ Zob. np. art. 8 ust. 2 i art. 9 ust. 4 pkt 2 statutu Związku Wyznaniowego Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 7 ust. 2 i art. 8 ust. 4 pkt 2 statutu Związku Wyznaniowego Hindu Bhawan w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵¹⁸ Zob. np. § 16 ust. 1 pkt 1 statutu Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego.

¹⁵¹⁹ Zob. np. art. 35 ust. 3 zd. 3 statutu Zrzeszenia Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵²⁰ Zob. np. § 11 ust. 5 i 8 statutu Zborów Bożych Chrześcijan Dnia Siódmego; § 11 pkt 3 w statutu Związku Buddystów Zen „Bodhidharma”; § 7 statutu Buddyjskiego Związku Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu; § 22 ust. 5, § 30 ust. 1, § 34 ust. 3, § 34 ust. 5 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Zielonościowej; art. 17 statutu Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowej Szkoły Złotego Różokrzyża; § 24 ust. 1 statutu Światowego Uniwersytetu Duchowego Brahma Kumaris w Polsce; § 22 ust. 1, § 35 ust. 2 pkt 4 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 13 ust. 5 i § 33 ust. 1 statutu Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵²¹ Zob. § 19 ust. 4 statutu Związku Wyznaniowego „Polska Chrześcijańska Służba”.

jednostki organizacyjnej¹⁵²², czasem uszczegółowiony przez obowiązek przynależności do określonej kategorii członkostwa¹⁵²³, w tym statusu członka założyciela¹⁵²⁴, wynika wprost z postanowień statutu. Najczęściej jednak statuty przewidują jedynie, że do praw członka należy bierne prawo wyborcze do organów wyznaniowej osoby prawnej, co jednak tylko sugeruje, że członkostwo stanowi przesłankę powołania. Niejednoznaczność tego sformułowania nie pozwala przesądzić, czy zamiarem twórcy statutu było wprowadzenie wymogu członkostwa jako warunku stawianego kandydatom na piastunów organów reprezentacji. Podobnie niektóre inne sformułowania zdają się sugerować istnienie takiej przesłanki, ale nie pozwalają na pewność w tym zakresie. Należą do nich postanowienia stanowiące o możliwości powołania piastuna spoza grona członków związku wyznaniowego¹⁵²⁵ czy pozbawienie członków określonej kategorii biernego prawa wyborczego¹⁵²⁶.

¹⁵²² Zob. np. § 38 ust. 1 *in fine* statutu „Wspólnoty Bez Bram” Mumon-Kai Związku Buddyjskiego Zen Rinzaï w Rzeczypospolitej Polskiej; § 25 ust. 1 i 2 statutu Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny; § 8 ust. 1 zd. 1 statutu STRAŻNICY – Towarzystwa Biblijnego i Traktatowego, Zarejestrowanego Związku Wyznania Świadków Jehowy w Polsce; § 22 ust. 1 i § 24 ust. 2 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; art. 10 ust. 1 statutu Zboru Ewangelicko-Baptystycznego w Katowicach; § 11 statutu Zboru Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 16 ust. 2 zd. 2 statutu Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia”; § 9 ust. 1 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze; § 7 ust. 1 zd. 2 statutu Kościoła Dobrego Pasterza; § 10 ust. 5 pkt a i § 32 ust. 2 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 10 pkt 7 ppkt 1 statutu Kościoła w Radomiu. Zob. też – najprawdopodobniej w tym samym sensie – § 24 ust. 1 statutu Związku Garuda w Polsce; § 16 ust. 2 statutu „Misji Na Wschód” we Wrocławiu; § 22 ust. 8 statutu Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej; § 16 ust. 1 zd. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; art. 13 ust. 1 statutu Zboru Ewangelicznego „Jeruzalem w Żywcu”; § 15 ust. 1 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; § 15 ust. 1 zd. 1 statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego; § 5 ust. 2 statutu Polskiego Kościoła Dialogu; § 13 ust. 3 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”; § 16 ust. 2 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej; art. 10 ust. 1 statutu Kościoła Nowego Przymierza w Lublinie; § 10 ust. 7 pkt 1 statutu Kościoła Ekklesia w Warszawie; § 11 ust. 1, § 15 ust. 1 i § 30 ust. 1 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie; § 26 ust. 1 *in fine* statutu Kościoła Chrześcijańskiego Nowe Życie; § 29 i § 76 statutu Związku Buddystów Czan; § 10 ust. 2 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”; § 10 ust. 7 pkt 1 *in fine* statutu Lokalnego Kościoła w Kwidzynie; § 18 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Otwarte Drzwi; art. 8 ust. 1 pkt 1 statutu Kościoła Miłosierdzia Jezusowego; § 14 zd. 1 statutu Związku Taoistów TAO TE KING. Zob. też: § 24 ust. 7 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 15 statutu Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego w Polsce.

¹⁵²³ Zob. np. art. 33 ust. 1 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Ewangelicznej; art. 9 ust. 3 pkt 1 i art. 10 ust. 3 statutu Zachodniego Zakonu Sufi w Polsce; § 8 pkt 4 statutu Misji Pokoleń; § 19 ust. 3 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce; § 15 ust. 1 zd. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”. Zob. też: *a contrario* § 16 ust. 1 w zw. z § 14 pkt 2 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵²⁴ Zob. § 9 statutu Kościoła Miłosiernego Boga. Rozwiązanie polegające na obowiązku wyboru piastuna organu spośród osób fizycznych, które zakładały daną wspólnotę religijną (względnie związek wyznaniowy), może rodzić poważne problemy. W szczególności po pewnym czasie nie będzie możliwości obsadzenia takiego organu wobec śmierci wszystkich członków założycieli. Rozwiązanie takie należałoby uzupełnić o regulację obsady takiego organu w przedstawionej sytuacji.

¹⁵²⁵ Zob. np. § 21 ust. 3 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Dobra; § 15 ust. 2 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego.

¹⁵²⁶ Zob. np. § 13 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce.

Istnienie przesłanki obsadzenia organu w postaci członkostwa w związku wyznaniowym lub jego jednostce organizacyjnej wiąże się z koniecznością ustalenia ziszczenia się warunków tego członkostwa. Statuty rejestrowych związków wyznaniowych przewidują w tym zakresie całą mozaikę rozwiązań¹⁵²⁷, a pomocne przy ustalaniu

¹⁵²⁷ Zob. np. § 1 ust. 3 statutu Zboru Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim; § 19 ust. 1 statutu Zboru Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 17 statutu Instytutu Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”; art. 7 ust. 1 statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya; art. 20 statutu Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia”; art. 10 ust. 1 i art. 11 ust. 1 i 4 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt; § 8 i § 9 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Duchu Prawdy i Pokoju; § 6 ust. 2 statutu Radha Govind Society of Poland; art. 8 ust. 4 i 7 statutu Zachodniego Zakonu Sufi w Polsce; art. 6 ust. 3 statutu Zboru Ewangelicznego „Agape” w Poznaniu; art. 6 ust. 1 i 2 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Pojednanie”; § 11 ust. 1 statutu Zboru Bożego Chrześcijan Dnia Siódmego; § 12-14 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus Panem”; art. 8 statutu Związku Wyznaniowego „Wierzę w Dobro Człowieka”; art. 5 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Arka” w Poznaniu; § 12 ust. 2 statutu „Ruchu Nowego Życia”; art. 30 ust. 1 i 2 statutu Wiary Bahá’í; § 4 statutu Zboru Wolnych Chrześcijan w Jaworznie; § 11 ust. 2 statutu Misji Pokoleń; § 23 statutu Związku Wyznaniowego Kwinnarystów; § 9 statutu Medytacyjnego Stowarzyszenia Najwyższej Mistrzyni Czing Hai; § 22-23 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Werbkowicach; § 24 ust. 1-3 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 8 statutu Wspólnoty Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej; § 14-15 statutu Kościoła Miłosiernego Boga; § 9-11 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce; art. 5 statutu Zboru Ewangelicznego *Betel* w Warszawie; § 9 ust. 1 i 2 statutu Kościoła w Radomiu; art. 9 i 12 statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”; § 11-13 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce; § 7 i 8 statutu Wspólnoty Dzogchen w Polsce; § 7 i 8 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”; § 10 ust. 1 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Mennonitów; § 6 ust. 1 statutu Rodzimego Kościoła Polski; § 7 ust. 1 i 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 10 ust. 1-3 statutu Misji Buddyjskiej – Trzy Schronienia w Polsce; § 7 ust. 1 i 2 statutu Polskiego Kościoła Słowiańskiego; § 21 ust. 1-2 i 4 oraz § 22 ust. 2-4 statutu Kościoła Bożego; § 11-14 statutu Związku Garuda w Polsce; art. 8 ust. 1-3 statutu Warszawskiego Kościoła Chrystusowego; § 11 ust. 3-5 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”; § 6 statutu „Misji Na Wschód” we Wrocławiu; § 5 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Remonstrantów Polskich; § 58 statutu Kościoła Bożego w Polsce; § 11 i 18 statutu Kościoła Pentakostalnego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 7 ust. 1 i § 8 ust. 2 statutu Kościoła Pentakostalnego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 7 ust. 1 i § 8 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 8 ust. 1 statutu Rodzimej Wiary; art. 5 statutu Zboru Ewangelicznego „Jeruzalem w Żywcu”; § 18-19 i 21 statutu Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 9 ust. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Rypinie; § 12-13 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Warszawie; § 5 ust. 1 i 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Dobra; art. 16 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce; § 5 ust. 1-3 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; art. 22 statutu Kościoła Panteistycznego „Pneuma”; § 17 statutu Społeczności Chrześcijańskiej „Miejsce Odnowienia”; § 7 ust. 1-3 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN; § 6 statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego; § 10 ust. 1-3 statutu Związku Buddyjskiego Dak Shang Kagyu w Polsce; § 8 ust. 1 i 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; art. 9 statutu Kościoła Unitariańskiego; art. 13-14 statutu Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej; § 6 statutu Polskiego Kościoła Dialogu; § 7 ust. 1 i § 8 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”; § 7 i § 8 ust. 1 statutu „Misji dla Polski”; art. 5 statutu Chrześcijańskiego Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie; art. 5 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach; § 8 ust. 1 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej; § 10 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego; art. 4 ust. 1-3 statutu Kościoła Nowego Przymierza w Lublinie; § 9 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Ekklesia w Warszawie; § 6 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie; § 7 ust. 1 i 3 statutu Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce; § 7 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”; § 13 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Nowe Życie; § 12 statutu Związku Buddystów Czan; § 11 statutu Chrześci-

członkostwa mogą być (przewidziane tylko w niektórych statutach) rejestry członków lub inne formy dokumentowania stanu członkowskiego¹⁵²⁸. Także w odniesieniu do krajowych organizacji międzykościelnych istnieją wymogi dotyczące związków wyznaniowych, które mogą przynależeć do danej organizacji¹⁵²⁹.

W tym kontekście nasuwa się pytanie, czy w przypadku wyboru przez organ o właściwych uprawnieniach kreacyjnych osób fizycznych niespełniających kryteriów przewidzianych statutem dochodzi do ich skutecznego powołania. Należy udzielić odpowiedzi twierdzącej, albowiem tego rodzaju wymogi należy traktować w kategoriach nakazów lub zakazów statutowych, których naruszenie może wywoływać ewentualnie skutek wewnętrzny w postaci odpowiedzialności korporacyjnej za naruszenie regulacji statutowych. Za powyższą interpretacją przemawia również zasada bezpieczeństwa obrotu i ochrony dobrej wiary podmiotów trzecich, albowiem weryfikacja wielu z wyżej wymienionych przesłanek może być w praktyce niemożliwa. Dodatkowo, gdyby przyjąć skuteczność takich przesłanek w zakresie zewnętr-

jańskiego Związku Wyznaniowy „ŹRÓDŁO”; § 8 ust. 1 i 2 statutu Miejsowego Kościoła w Lublinie; § 9 statutu Zboru w Opolu – „Społeczność wywołanych”; § 8 ust. 1-3 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”; § 7 i § 11 statutu Zgromadzenia Braci i Sióstr Politeistów; § 6 ust. 1 statutu Kościoła Chrześcijan w Rybniku; § 9 ust. 1 i 2 statutu Lokalnego Kościoła w Kwidzynie; § 10 i § 11 statutu Związku Wyznaniowego „Polska Chrześcijańska Służba”; § 5-7 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Otwarte Drzwi; § 6-8 statutu Związku Hatha Jogi „Brama Jogi”; art. 6 ust. 1 statutu Niezależnej Gminy Wyznania Mojżeszowego; § 7 i § 8 statutu Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego; art. 6 ust. 1 i art. 7 statutu Izraelickiej Niezależnej Gminy Wyznaniowej w Poznaniu; art. 19 i art. 20 statutu Kościoła Miłosierdzia Jezusowego; § 11 ust. 1 i 2 i § 13 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 8 i art. 9 statutu Gminy Wyznaniowej Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej; § 7 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary”; § 10 ust. 1 i 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego; § 10-11 statutu Ligi Muzułmańskiej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 6 i § 7 statutu Związku Taoistów TAO TE KING; § 12 ust. 1 i 2 statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 14 ust. 1 i 2 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego; § 21 i § 22 ust. 1 statutu Kościoła Prezbiteriańskiego; § 14 i § 19-21 statutu Kościoła Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 7 ust. 1 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵²⁸ Zob. np. § 2 ust. 1 *in fine* statutu Zboru Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim; art. 9 ust. 1 i 2 statutu Warszawskiego Kościoła Chrystusowego; § 12 ust. 1 pkt 6, § 30 ust. pkt 4 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 21 ust. 5 pkt 7 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Warszawie; § 11 pkt 4 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; § 16 pkt 3 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; art. 22 ust. 4 pkt 9 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; art. 22 ust. 4 pkt 9 statutu Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej; § 12 ust. 1 pkt 4 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”; § 15 ust. 5 pkt f) statutu „Misji dla Polski”; § 23 pkt 10 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego; § 7 zd. 2 *in fine* statutu Kościoła Chrześcijańskiego Otwarte Drzwi; § 23 pkt 10 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego; § 7 zd. 2 *in fine* statutu Kościoła Chrześcijańskiego Otwarte Drzwi; art. 8 statutu Związku Hatha Jogi „Brama Jogi”; § 20 ust. 1 pkt 4 statutu Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego; § 20 ust. 1 pkt statutu Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego; art. 11 i art. 22 ust. 1 pkt 11 statutu Izraelickiej Niezależnej Gminy Wyznaniowej w Poznaniu; art. 11 ust. 1 i art. 25 pkt 9 statutu Gminy Wyznaniowej Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej; § 12 ust. 2 i § 27 pkt 12 statutu Ligi Muzułmańskiej w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵²⁹ Zob. np. § 5-6 statutu Polskiej Rady Ekumenicznej; § 13 statutu Towarzystwa Biblijnego w Polsce; art. 5-6 statutu Rady Zborów Ewangelicznych; art. 7-8 statutu Polskiej Unii Buddyjskiej; § 10-13 i § 17 statutu Alians Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej.

nym, w szczególności w odniesieniu do skutecznego działania jako piastun organu reprezentacji, sąd rozpoznający sprawę dotyczącą ważności oświadczenia woli wyznaniowej osoby prawnej z konieczności byłby obowiązany badać ich spełnienie, co w przypadku np. przekonań religijnych i ich stałości mogłoby budzić wątpliwości co do konstytucyjności takich działań.

VI.2.1.3. Procedura powołania

Skuteczne powołanie piastuna organu reprezentacji wymaga dokonania jego wyboru w sposób normatywnie opisany w statucie. Oznacza to, że w przypadku wyboru dokonywanego przez organy kolegialne do ustalenia faktu powołania piastuna organu reprezentacji konieczne jest spełnienie tych samych warunków, co przy podjęciu przez takie organy decyzji w innych sprawach. Powoduje to, że w tych przypadkach powstają analogiczne problemy z ustaleniem elementów wytworzenia woli wewnętrznej, co w przypadku podejmowania decyzji o dokonywaniu czynności prawnych. W szczególności dotyczy to uzyskania większości niezbędnej do podjęcia decyzji oraz spełnienia *quorum*, co prowadzi do konieczności badania składu organu decydującego o powołaniu piastuna organu reprezentacji, a zatem w przypadku głównych organów kolegialnych do analizy tego, komu przysługuje uprawnienie do udziału w posiedzeniu¹⁵³⁰, oraz warunków czynnego prawa wyborczego¹⁵³¹. W rezultacie warunki obsadzenia organu reprezentacji będą tworzyć swoisty łańcuch kolejnych przesłanek, w tym skutecznego obsadzenia organów kreacyjnych, w praktyce nie do zweryfikowania.

W przypadku realizowania kompetencji kreacyjnych powstają dodatkowe trudności związane bądź z brakiem ustalenia zasad powoływania organów, a zwłaszcza organów reprezentacji¹⁵³², bądź przewidywaniem przez statuty dodatkowych elementów procedury obsadzenia organu. Statuty bowiem niejednokrotnie przewidują szereg elementów składających się na procedurę wyboru kandydata do organu reprezentacji. Należą do nich w szczególności: obowiązek dokonania wyboru spośród grona kandydatów¹⁵³³, powoływanie na wniosek określonego podmiotu¹⁵³⁴, obowiązkowe

¹⁵³⁰ Zob. np. art. 14-18 statutu Wiary Bahá'í.

¹⁵³¹ Zob. np. art. 8 ust. 2 statutu Izraelickiej Niezależnej Gminy Wyznaniowej w Poznaniu.

¹⁵³² Zob. np. § 13 statutu Zboru Chrześcijańskiego w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 13 ust. 1 statutu Centrum Biblijnego „Jezus jest Panem”; art. 16 statutu Adwentystów Dnia Siódmego Ruchu Reformacyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 19 ust. 1 statutu Zboru Bożego Chrześcijan Dnia Siódmego; art. 11 ust. 4 statutu Związku Wyznaniowego „Wierzę w Dobro Człowieka”.

¹⁵³³ Zob. np. § 25 ust. 1 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; art. 3 ust. 3 pkt 1 statutu Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia”. Zob. też: § 19 ust. 2 i 3 statutu Polskiego Kościoła Słowiańskiego.

¹⁵³⁴ Zob. np. § 46 *in fine* statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus Panem”; § 15 ust. 1 zd. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 15 ust. 1 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; § 13 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; § 14 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”; art. 13 ust. 5 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach; § 15 ust. 1 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie.

konsultacje¹⁵³⁵, prawo zgłoszenia skutecznego weta co do wyboru piastuna¹⁵³⁶, za-
twierdzenie wyboru¹⁵³⁷ oraz sprzeciw organów hierarchicznie wyższych wobec po-
wierzania funkcji w organie osoby prawnej hierarchicznie niższej (o nieokreślonym
bliżej charakterze w zakresie skutków)¹⁵³⁸. Niekiedy opis sposobu powoływania jest
zupełnie wyjątkowy¹⁵³⁹. W przypadku powoływania piastunów organów w trakcie
kadencji, tj. uzupełniania ich składu, statuty przewidują najczęściej dodatkowe zasa-
dy procedury powołania, takie jak ograniczenie możliwości uzupełnienia składu do
ułamkowego udziału ogólnej liczby członków organu kolegialnego¹⁵⁴⁰ albo ograni-
czenie czasowe dla dokonania takiego uzupełnienia¹⁵⁴¹.

Rozstrzygnięcia wymaga, czy naruszenie tego rodzaju procedur skutkuje wadli-
wością obsadzenia organu reprezentacji. Za nieskutecznością wyboru w braku za-
chowania tych procedur przemawia literalna treść przepisów u.g.w.s.w., delegują-
cych sposób powołania na rzecz norm statutowych. Przeciwno wpływowi uchybień
proceduralnych i ograniczeniu ich do sfery wewnętrznej przemawiają podane już
wyżej argumenty w przypadku wymogów przewidzianych dla kandydatów na piastu-
nów organów reprezentacji. Ponadto stosunkowo rzadko statuty przewidują sankcję
w postaci nieskuteczności obsadzenia organu w przypadku naruszenia procedur po-
woływania jego piastunów. Dodatkowo w przypadku uznania, iż uchybienie powo-
łanym procedurom skutkuje wadliwością powołania na stanowisko piastuna, organ
rejestrowy byłby obowiązany skrupulatnie badać ich dopełnienie. Ostatecznie należy
przyjąć, że kwestie niezwiązane bezpośrednio z samym podjęciem decyzji o obsadzie
organu reprezentacji mają jedynie znaczenie *in forum internum*.

W niektórych przypadkach jednak nawet takie ograniczenie znaczenia procedur
powołania do sfery wewnętrznej nie zmienia tego, że ustalenie faktu powołania pia-
stuna organu reprezentacji jest w praktyce znacznie utrudnione. Należy do nich za-
liczyć zwłaszcza powołanie przez organy zagranicznych osób prawnych¹⁵⁴². W takich

¹⁵³⁵ Zob. np. § 34 ust. 2 i § 38 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; § 30
ust. 3 i § 31 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie.

¹⁵³⁶ Zob. np. § 19 ust. 3 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtchang w Polsce.

¹⁵³⁷ Zob. np. § 27 statutu Uczniów Ducha Świętego; § 18 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja
Łaski”; art. 12 statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya; § 32 ust. 4 *in fine* statutu Kościoła
„Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 23 ust. 2 *in fine* statutu Wspólnoty „Drzewo
Oliwne”; art. 21 ust. 1 statutu Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej.

¹⁵³⁸ Zob. np. art. 34 ust. 3 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Ewangelicznej.

¹⁵³⁹ Zob. § 10 pkt 7 ppkt 2 statutu Kościoła w Radomiu; § 10 ust. 3 statutu Centrum Chrześcijań-
skiego „Miecz Ducha”; § 10 ust. 7 pkt 2 statutu Lokalnego Kościoła w Kwidzynie.

¹⁵⁴⁰ Zob. np. § 16 ust. 1 zd. 2 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego.

¹⁵⁴¹ Zob. np. § 16 ust. 1 zd. 3 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego.

¹⁵⁴² Zob. np. § 12 ust. 1 statutu Związku Ajapa Yoga (Nauczycielem Związku jest każdorazowy Guru
Ajapa Yogi); art. 24 ust. 1 statutu „Kanzeon” Związku Buddyjskiego (Mistrza powołuje zwierzchnik
organizacji międzynarodowej); art. 3 ust. 3 pkt 1; zob. też: art. 11 ust. 1 i art. 12 ust. 1 statutu Międzyna-
rodowej Misja „Centrum Służby Życia”; art. 10 ust. 3 pkt 1, 3 i 4 oraz art. 11 ust. 5 statutu Zachodniego
Zakonu Sufi w Polsce (zatwierdzenie przez „odnośne władze międzynarodowe, głównie przez (...)”); § 7
ust. 3 statutu „Ruch Nowego Życia”; § 7 ust. 2 pkt 3 statutu Misji Pokoleń; § 4 ust. 3, § 19 ust. 2 statutu
Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtchang w Polsce; art. 23 ust. 2 statutu Kościoła Anglikańskie-
go w Polsce; § 16 statutu Związku Buddyjskiego Dak Shang Kagyu w Polsce; § 2 ust. 2 i § 13 ust. 4 statutu

przypadkach do ustalenia skuteczności powołania niezbędne jest zbadanie sposobu działania takich osób prawnych, zasad podejmowania decyzji przez ich organy oraz faktu podjęcia decyzji przez należycie powołanych i nieodwołanych piastunów ich organów, co niejednokrotnie może oznaczać konieczność zapoznania się nie tylko z normami ustrojowymi tych osób prawnych, najczęściej wypowiedzianych w języku obcym, ale także z właściwymi ze względu na ich siedziby regulacjami prawnymi państw. Analogicznie jest, gdy udział w procedurze powołania mają mieć w przypadku krajowych organizacji międzykościelnych poszczególne związki wyznaniowe lub podmioty wyznaczone zgodnie z ich statutami¹⁵⁴³.

Osobnym zagadnieniem jest, czy procedurą powołania na piastuna organu jest powierzenie innej osobie fizycznej cudzych funkcji¹⁵⁴⁴. Należy przyjąć, iż w przypadku braku wakansu na stanowisku piastuna organu nie jest możliwe powołanie dodatkowego równorzędnego piastuna tej samej funkcji. Natomiast w przypadku wakansu dopuszczalna jest interpretacja, w myśl której powierzenie funkcji cudzych innej osobie fizycznej stanowi w istocie powołanie na piastuna organu. Natomiast stosunkowo proste do rozstrzygnięcia są przypadki, w których statuty przewidują powołanie przez dany organ następcy, zwłaszcza przez organ reprezentacji¹⁵⁴⁵. W większości takich sytuacji można przyjąć, że osoby takie automatycznie obejmują funkcję piastuna organu po zwolnieniu stanowiska piastuna przez piastuna dotychczasowego.

Od powołania następcy należy odróżnić powołanie zastępcy. Wiele statutów przewiduje możliwość zastępowania organu lub jego piastuna¹⁵⁴⁶, status „pełniące-

Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce; § 17 ust. 3 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Otwarte Drzwi; § 20 ust. 3 zd. 1 statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 20 ust. 3 zd. 1 Statutu Kościoła Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵⁴³ Zob. np. § 12 ust. 3 zd. 1 i 2 statutu Polskiej Rady Ekumenicznej; § 15 ust. 4 statutu Towarzystwa Biblijnego w Polsce; art. 16 statutu Polskiej Unii Buddyjskiej; § 23 ust. 2 statutu Alians Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵⁴⁴ Zob. np. § 21 ust. 3, § 21 ust. 8 *in principio* i § 21 ust. 9 statutu Stowarzyszenia Badaczy Pisma Świętego w Polsce; § 31 ust. 4 i § 32 ust. 7 statutu Kościoła Bożego w Chrystusie.

¹⁵⁴⁵ Zob. np. art. 18 ust. 1 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt; art. 11 ust. 3 statutu Związku Wyznaniowego „Wierzę w Dobro Człowieka”; § 20 ust. 2 pkt 4 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Warszawie; § 21 ust. 2 i § 34 ust. 4 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”; art. 13 pkt 2 i 3, art. 15 pkt 1 oraz art. 21 statutu Związku Hatha Jogi „Brama Jogi”.

¹⁵⁴⁶ Zob. np. art. 9 ust. 8 statutu Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowej Szkoły Złotego Różokrzyża; § 22 ust. 4 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 31 statutu Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej; art. 36 pkt 3 statutu Kościoła Zjednoczeniowego; § 16 ust. 4 pkt 2 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; § 31 pkt 2, § 32, § 38-39 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus Panem”; § 9 ust. 3 pkt 3 statutu Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze; § 7 ust. 11 i 12 statutu Kościoła Dobrego Pasterza; § 37 statutu Medytacyjnego Stowarzyszenia Najwyższej Mistrzyni Czing Hai; § 15 i § 28 ust. 1 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 36 statutu Wspólnoty Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 26 statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”; § 18 ust. 6, § 19 ust. 4, § 26 ust. 3, § 27 ust. 1 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”; § 27 ust. 2, § 44 ust. 4-6 statutu Kościoła Pentakostalnego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 33 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 16 statutu Rodzimej Wiary; § 13 ust. 6 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce; § 23 ust. 4 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN; art. 21 ust. 6 zd. 1 i 2 statutu Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej; § 30, § 32, § 79 statutu Związku Buddystów Czian; § 25 ust. 4 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”.

go obowiązki”¹⁵⁴⁷ czy przejęcie kompetencji piastuna¹⁵⁴⁸. Osoby takie jednak nie są piastunami organu, gdyż funkcje te nie zostały zwolnione, a osoby te nie zostały też powołane na miejsce dotychczasowych piastunów. Ponieważ osoba prawna działa tylko przez swoje organy, a osoby takie nie pełnią funkcji piastunów organów, a zarazem przenoszenie kompetencji przez organy nie jest możliwe, istnieje ryzyko, że ich działanie za wyznaniową osobą prawną zostanie skutecznie zakwestionowane. Z tego względu dla pewności należy unikać dokonywania czynności prawnych z wyznaniową osobą prawną, która jest „reprezentowana” przez zastępców piastunów organu reprezentacji.

VI.2.1.4. Znaczenie rejestru

W konsekwencji wyżej przedstawionych elementów wpływających na skuteczność obsady organu reprezentacji ustalenie w praktyce w sposób pewny piastuna organu reprezentacji jest niemal niemożliwe. Rozwiązaniem tej sytuacji w przypadku większości osób prawnych jest przerwanie łańcucha przesłanek wskutek wprowadzenia mechanizmów gwarancyjnych związanych z ujawnieniem piastunów organu reprezentacji w rejestrze publicznym i przypisaniem składanych przezeń oświadczeń woli osobie prawnej, nawet wtedy, kiedy nie zostali oni skutecznie powołani. Takie rozwiązanie przewidziano w przypadku osób prawnych wpisywanych do Krajowego Rejestru Sądowego.

W przypadku rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych ujawnieniu w nim podlegają informacje o osobach pełniących funkcje kierowniczych organów wykonawczych w postaci: stanowiska, imienia i nazwiska, daty urodzenia, miejsca zamieszkania, obywatelstwa oraz numeru i cech dokumentu tożsamości (§ 5 ust. 1 pkt 9 r.r.k.z.w.). Kierownicze organy wykonawcze nie muszą jednak stanowić organów reprezentacji, choć z uwagi na prakseologię najczęściej organowi decyzyjnemu przysługuje również uprawnienie do składania oświadczeń woli. Dyskusyjne jest również, czy przez kierownicze organy wykonawcze należy rozumieć funkcje we wspólnocie religijnej czy organy wyznaniowej osoby prawnej jej odpowiadającej.

Nawet jednak w przypadku, kiedy kompetencja do reprezentacji należy do kierowniczego organu wykonawczego, ustalenie, że oświadczenie woli zostało złożone przez osoby ujawnione w rejestrze jako jego piastuni, nie pozwala przyjąć, iż można je przypisać wyznaniowej osobie prawnej. Wpis w zakresie piastunów organów ma, podobnie jak w przypadku stowarzyszeń wpisanych w Krajowym Rejestrze Sądowym¹⁵⁴⁹, charakter deklaratoryjny, a tym bardziej nie konwaliduje uchybień

¹⁵⁴⁷ Zob. np. § 23 ust. 2 zd. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Dobra; § 17 ust. 3 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego.

¹⁵⁴⁸ Zob. np. § 26 ust. 5 statutu Kościoła Armii Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej. Zob. też: art. 28 ust. 12 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵⁴⁹ P. Cupria k, *op. cit.*, s. 50; M. Kaliński, *op. cit.*, s. 30; P. Suski, *op. cit.*, s. 157 wraz ze wskazanym tam postanowieniem Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 8 czerwca 2000 r., I ACa 806/00, „Apelacja. SA Warszawa” 2001, nr 3, poz. c-25.

w zakresie obsadzania organu reprezentacji. Rejestr kościołów i innych związków wyznaniowych pełni bowiem jedynie funkcję informacyjną, co oznacza, że w razie rozbieżności między danymi ujawnionymi w rejestrze a rzeczywistym stanem rzeczy rozstrzygający jest ten ostatni. Potwierdza to sama treść u.g.w.s.w., która przewiduje powiadomienie organu rejestrowego w ciągu 30 dni o powołaniu piastunów kierowniczych organów wykonawczych (art. 14 ust. 2). W świetle brzmienia tego przepisu nie może być wątpliwości, iż przez okres co najmniej 30 dni zgodnie z prawem możliwa jest sytuacja, w której osoba powołana do pełnienia funkcji piastuna organu reprezentacji nie zostanie ujawniona w rejestrze kościołów i innych związków wyznaniowych. Analogicznie jest w przypadku jednostek organizacyjnych związku wyznaniowego (art. 14 ust. 3 u.g.w.s.w.). Zarazem przepisy regulujące działanie tego rejestru nie zawierają mechanizmów występujących w przypadku Krajowego Rejestru Sądowego, pozwalających przypisać wyznaniowej osobie prawnej oświadczenia woli osób ujawnionych w rejestrze jako piastunów organu reprezentacji, które jednak nie pełnią w rzeczywistości tej funkcji.

Podobnie zaświadczenia wydawane w trybie art. 10 § 3 i 4 r.r.k.z.w., choć mają wartość dokumentów urzędowych, nie stanowią gwarancji, że osoby występujące w nich jako piastunowie organu, któremu statut przyznaje kompetencję do reprezentacji, są nimi w rzeczywistości, a w rezultacie, że złożone przez nich oświadczenie woli można przypisać wyznaniowej osobie prawnej. Przeciwno dokumentom urzędowym może być bowiem prowadzony przeciwdowód, a wiążące się z nimi domniemanie zgodności z prawdą obalone (art. 252 k.p.c.). Nie można wykluczyć dochodzenia od Skarbu Państwa strat poniesionych na skutek działania w zaufaniu do danych ujawnionych w rejestrze i wydanych przez właściwego ministra, zwłaszcza jeśli udałoby się udowodnić brak należytej weryfikacji przez organ rejestrowy informacji o powołaniu na funkcję piastuna organu.

VI.2.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną

Przepisy ustaw indywidualnych uchwalonych po 1989 r. nie zawierają przepisów regulujących powoływanie piastunów organów wyznaniowych osób prawnych, w tym przesłanek ich powołania i procedur powołania. Dotyczy to zarówno tych osób prawnych, których strukturę organów przedmiotowe ustawy regulują, jak i tym bardziej tych wyznaniowych osób prawnych, których ustrój wewnętrzny jest regulowany normami pozaustawowymi.

VI.2.2.1. Znaczenie powiadomienia

Powołane ustawy indywidualne w większości przypadków przewidują jednak obowiązek powiadomienia właściwego organu administracji państwowej o powołaniu

osób sprawujących funkcje organów wyznaniowych osób prawnych¹⁵⁵⁰. W niektórych przypadkach wyraźnie wskazano, iż dotyczy to piastunów organu reprezentacji¹⁵⁵¹. Powiadomienie powinno obejmować: imię i nazwisko, obywatelstwo oraz miejsce zamieszkania powołanego piastuna¹⁵⁵².

W świetle przepisów o powiadomieniu należy rozważyć, czy stanowi ono przesłankę objęcia funkcji piastuna organu reprezentacji. Wykładnia językowa prowadzi do wniosku, iż powiadomienie ma charakter wyłącznie deklaratoryjny, bowiem przepisy ustaw indywidualnych stanowią o powiadomieniu w przedmiocie powołania, a więc o fakcie, który już miał miejsce. Zarazem brak jest przepisów, które uzależniałyby w sposób wyraźny lub *implicite* skuteczność powołania od faktu powiadomienia.

Oprócz wskazanej już wcześniej literalnej wykładni tych przepisów, warto zwrócić uwagę na kontekst przedmiotowej regulacji. Otóż w przypadku innego rodzaju powiadomień przewidzianych ustawami indywidualnymi, a to powiadomień w przedmiocie utworzenia jednostki organizacyjnej, której ma odpowiadać wyznaniowa osoba prawna, wyraźnie wskazano, iż jej utworzenie następuje z chwilą powiadomienia. Ustawodawca zatem skutek konstytutywny powiadomienia normował w sposób wyraźny, co przemawia w przypadku braku wprowadzenia *explicite* takiego skutku w przypadku powiadomienia o powołaniu za deklaratywnym charakterem samego powiadomienia¹⁵⁵³.

Jedynie argumenty w postaci pewności obrotu i ochrony zaufania osób trzecich mogłyby przemawiać za przyjęciem konstytutywnej natury powiadomienia, jednak byłaby to wykładnia *contra legem*. Zarazem zasada autonomii wspólnot religijnych, z której wynika postulat poszanowania decyzji w zakresie kształtowania składu osobowego wyznaniowych osób prawnych, a tym samym również zasada obsadzenia z chwilą podjęcia decyzji przez kompetentny organ wyznaniowej osoby prawnej, stanowiący odwzorowanie urzędu prawa wewnętrznego wspólnoty religijnej, przemawia za przyjęciem, iż powiadomienie nie stanowi warunku objęcia funkcji piastuna organu reprezentacji.

Z zagadnieniem powiadomienia łączy się również kwestia wadliwości powiadomienia, a więc sytuacji, w której treść powiadomienia nie odpowiadałaby rzeczywistej obsadzie organu reprezentacji. Taka sytuacja mogłaby mieć miejsce w szczególności, gdyby na skutek omyłki w powiadomieniu zostały podane dane innej osoby niż powołanej przez organ o uprawnieniach kreacyjnych, bądź w przypadku, w którym błędnie

¹⁵⁵⁰ Zob. art. 14 zd. 1 u.s.p.k.k.; art. 10 ust. 6 zd. 1 u.s.p.p.a.k.p.; art. 7 ust. 2 u.s.p.k.e.r.; art. 8 ust. 5 zd. 1 u.s.p.k.e.m.; art. 7 ust. 5 zd. 1 u.s.p.k.c.b.; art. 6 ust. 5 zd. 1 u.s.p.k.a.d.s.; art. 6 ust. 5 zd. 1 u.s.p.k.p.k.; art. 7 ust. 5 pkt 1 i 2 u.s.p.g.w.ż.; art. 5 ust. 6 zd. 1 u.s.p.k.k.m.; art. 5 ust. 5 zd. 1 u.s.p.k.s.m.; art. 6 ust. 6 zd. 1 u.s.p.k.z.

¹⁵⁵¹ Zob. art. 7 ust. 5 zd. 1 *in fine* u.s.p.k.c.b.; art. 6 ust. 5 zd. 1 *in fine* u.s.p.k.a.d.s.; art. 6 ust. 5 zd. 1 *in fine* u.s.p.k.p.; art. 5 ust. 5 zd. 1 *in fine* u.s.p.k.s.m.

¹⁵⁵² Zob. art. 14 zd. 2 u.s.p.k.k.; art. 10 ust. 6 zd. 2 u.s.p.p.a.k.p.; art. 8 ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.e.m.; art. 7 ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.c.b.; art. 6 ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.a.d.s.; art. 6 ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.p.k.; art. 7 ust. 5 pkt 1 i 2 u.s.p.g.w.ż.; art. 5 ust. 6 zd. 2 u.s.p.k.k.m.; art. 5 ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.s.m.; art. 6 ust. 6 zd. 2 u.s.p.k.z.

¹⁵⁵³ Por. P. Cupria, *op. cit.*, s. 56; A. Januchowski, *Wpływ ...*, s. 33-34; M. Kaliński, *op. cit.*, s. 29; B. Rakoczy, *Ustawa...*, s. 120-121.

uznano, że doszło do skutecznego powołania w przypadku braku podjęcia skutecznej decyzji w tym przedmiocie (np. na skutek błędnego obliczenia *quorum* lub większości). W takich przypadkach należy uznać, że osoba wskazana w powiadomieniu nie jest piastunem organu reprezentacji¹⁵⁵⁴. Przemawia za tym brak przepisów przyznających powiadomieniu funkcję gwarancyjną lub przewidujących jakąkolwiek rękojmię z nimi związaną, podczas gdy w świetle przepisów k.c. oświadczenie woli, aby było skuteczne, musi być złożone przez osobę fizyczną będącą piastunem organu reprezentacji. Ponownie za uznaniem gwarancyjnego charakteru powiadomienia przemawia zasada bezpieczeństwa obrotu i ochrony interesów osób trzecich, jednak w przypadku braku normatywnych podstaw mogą być one jedynie argumentami *de lege ferenda*.

Z uwagi na informacyjną naturę powiadomienia kwestie związane z jego wadliwością, w szczególności błędnymi danymi lub brakami w zakresie informacji, które powinny być przedmiotem powiadomienia, nie są istotne dla objęcia funkcji organu, a tym samym w dalszej części pracy zostają pominięte. Dotyczy to również dokonania powiadomienia przez niewłaściwy podmiot czy momentu powiadomienia.

VI.2.2.2. Znaczenie zaświadczeń

Podobnie brak podstaw do wiązania jakichkolwiek skutków z ujęciem osób fizycznych jako piastunów organów reprezentacji w prowadzonych niekiedy przez organy administracji, zwłaszcza wojewodów, „rejestrach” wyznaniowych osób prawnych. W istocie są to wykazy prowadzone na podstawie powiadomień o utworzeniu jednostek organizacyjnych wspólnot religijnych, które mają uzyskać osobowość prawną, i powiadomień o zmianach w obsadzie ich organów. Nie są to jednak rejestry prowadzone na podstawie żadnych przepisów, stąd nie mają one charakteru urzędowego, stanowią wyłącznie prywatne zestawienia ułatwiające pracownikom urzędów wydawanie zaświadczeń o istnieniu wyznaniowych osób prawnych i osobach pełniących funkcję ich organów¹⁵⁵⁵. Tym bardziej więc nie wiąże się z ich treścią żadna rękojmia, ani domniemania dotyczące dokumentów urzędowych.

Z wyżej wymienionych przyczyn wydawane przez organy administracyjne zaświadczenia na podstawie takich „rejestrów” nie gwarantują, że oświadczenie woli złożone przez osoby fizyczne za wyznaniową osobę prawną będzie mogło być przypisane (po spełnieniu innych warunków) tej osobie prawnej. Wątpliwości może budzić także uznanie ich za dokumenty urzędowe w rozumieniu przepisów procedury cywilnej. Jedynie zasada pewności obrotu i ochrony osób trzecich przemawia za przyznaniem gwarancyjnego charakteru takim zaświadczeniom i przyjęciem, że w obrocie liczy się treść zaświadczenia, jak uznają niektórzy przedstawiciele doktryny¹⁵⁵⁶. W świetle jednak obecnego stanu prawnego trudno się z takim stanowiskiem zgodzić.

Analogicznie należy traktować „zaświadczenia” wydawane przez piastunów urzędów kościelnych, które spotykane są często w praktyce. Z dokumentami tymi, będą-

¹⁵⁵⁴ Tak również: *ibidem*, s. 121. Odmienne: A. Januchowski, *Wpływ...*, s. 35.

¹⁵⁵⁵ Odmienne: W. Chmiel, *op. cit.*, s. 20. Zob. też: P. Cupriak, *op. cit.*, s. 51.

¹⁵⁵⁶ G. Radęcki, *Organy...*, s. 137-139.

cymi dokumentami prywatnymi¹⁵⁵⁷, żaden przepis prawa nie wiąże skutku w postaci rękojmi. Choć prawdopodobieństwo, iż osoba wskazana w takim dokumencie nie została skutecznie powołana na stanowisko piastuna organu reprezentacji jest stosunkowo niewielkie, nie można wykluczyć takiej sytuacji. W takich wypadkach należałoby ewentualnie próbować poszukiwać ochrony podmiotów działających w zaufaniu do takiego dokumentu w koncepcjach nadużycia prawa i osobowości prawnej.

VI.2.2.3. Recepcja prawa wewnętrznego

Brak w ustawach indywidualnych zasad powoływania piastunów organu reprezentacji oznacza konieczność sięgnięcia do przepisów prawa wewnętrznego wspólnot religijnych. Odesłanie to nie ma charakteru wyraźnego, lecz z powodu natury osoby prawnej jako konstrukcji normatywnej (w konsekwencji również konieczności uregulowania wypowiedziami normatywnymi zasad obsadzania funkcji w organach) wprowadzenie przez ustawy indywidualne wyznaniowych osób prawnych, przy braku jakichkolwiek norm dotyczących obsadzania ich organów, *implicite* dokonuje recepcji w tym zakresie prawa wewnętrznego. Recepcja ta jest również przyjmowana w doktrynie¹⁵⁵⁸.

W konsekwencji ustalenie, iż dana osoba fizyczna pełni funkcję piastuna organu reprezentacji, wymaga ustalenia skutecznego powołania jej zgodnie z przepisami prawa wewnętrznego. Przepisy prawa wewnętrznego, podobnie jak postanowienia statutów związków wyznaniowych, mogą przewidywać kryteria, którym musi odpowiadać kandydat na stanowisko piastuna organu reprezentacji. Także w tych przypadkach należy przyjąć, że podjęcie przez kompetentny organ decyzji o powołaniu przy naruszeniu tych kryteriów będzie stanowić skuteczne powołanie osoby do funkcji piastuna organu reprezentacji wyznaniowej osoby prawnej, choć osoba taka może w świetle prawa wewnętrznego nie piastować urzędu odpowiadającego funkcji pełnionej w organie reprezentacji. Warunkiem skuteczności obsadzenia organu reprezentacji jest natomiast dochowanie procedury powołania przewidzianej prawem wewnętrznym¹⁵⁵⁹.

Elementy powyższe wpływające na skuteczność powołania do funkcji piastuna organu reprezentacji powinny być każdorazowo badane przez organ administracyjny właściwy do odbioru powiadomienia. Choć przepisy nie przewidują możliwości odmowy odbioru powiadomienia, jednak wydawanie „zaświadczeń” przez powołane

¹⁵⁵⁷ W. Chmiel, *op. cit.*, s. 21.

¹⁵⁵⁸ Zob. T. J. Zieliński [w:] A. Czochara, T. J. Zieliński, *Ustawa...*, s. 63, teza 4; M. Kaliński, *op. cit.*, s. 30.

¹⁵⁵⁹ Tytułem przykładu można podać treść k. 1131 § 2 n. 4 CIC'1983 przewidującego sankcję nieważności w przypadku powołania na urząd kościelny (odpowiadający funkcji piastuna organu wyznaniowej osoby prawnej, a więc będący powołaniem także na tę funkcję) osoby, względem której kościelna kara ekskomuniki została wymierzona lub deklarowana. Naruszenie tego wymogu ma jedynie skutek wewnętrzny i nie wpływa na skuteczność powołania przez kompetentny organ piastuna organu reprezentacji.

organy władzy publicznej o fakcie sprawowania funkcji piastuna organu reprezentacji wymaga stwierdzenia ich spełnienia. W przypadku wydania zaświadczenia niezgodnego z rzeczywistym stanem rzeczy nie można wykluczyć dochodzenia odszkodowania od Skarbu Państwa.

VI.3. Utrata funkcji piastuna organu reprezentacji

VI.3.1. Rejestrowe osoby prawne

Zgodnie z przepisami u.g.w.s.w. statut związku wyznaniowego winien określać sposób odwoływania organów (art. 32 ust. 2 pkt 4 *in medio* i ust. 3 *in medio*). Analogicznie więc jak w przypadku zagadnienia powołania do sprawowania funkcji piastuna organu reprezentacji statuty winny określać kompetencję do usunięcia z tej funkcji oraz procedurę, w jakiej może to nastąpić. Dodatkowo w przypadku opróżnienia stanowiska piastuna pojawia się kwestia zrzeczenia się stanowiska oraz jego automatycznej utraty.

VI.3.1.1. Uprawnienie do odwołania z funkcji

Stwierdzenie odwołania z funkcji piastuna organu reprezentacji wymaga ustalenia, iż organ, który podjął decyzję o złożeniu z tej funkcji, był kompetentny w tym zakresie. Z uwagi na fakt, że organy dysponują jedynie kompetencjami wyraźnie przez statut przyznanymi, ustalenie tej kompetencji wymaga stwierdzenia, iż normy statutowe przewidują kompetencję określonego organu do odwołania piastuna organu reprezentacji. Pojawia się zatem wątpliwość, czy w przypadku pominięcia takiej kompetencji w postanowieniach statutu można ją przypisać w oparciu o analogię do kompetencji kreacyjnej, przyjmując, iż organ właściwy w kwestii powołania jest także kompetentny w zakresie złożenia z funkcji. Ma to znaczenie zwłaszcza w przypadkach, w których brak jest kadencyjności organów, a powoływanie piastunów następuje „bezterminowo”¹⁵⁶⁰, na czas nieograniczony (nieoznaczony, nieokreślony)¹⁵⁶¹ bądź

¹⁵⁶⁰ Zob. np. § 13 ust. 3 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; § 13 ust. 5 i § 14 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”; art. 10 ust. 4 statutu Kościoła Nowego Przymierza w Lublinie; § 8 ust. 2 pkt 6 zd. 1 statutu Kościoła Chrześcijan w Rybniku; art. 35 ust. 5 *in principio* statutu Zrzeszenia Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵⁶¹ Zob. np. art. 15 pkt b i art. 23 ust. 2 statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”; § 25 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”; § 16 ust. 5 i § 26 ust. 5 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Mennonitów; § 22 ust. 2 i 3 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 12 ust. 3 statutu Kościoła Remonstrantów Polskich; § 20 ust. 2 statutu Kościoła Bożego w Polsce; § 24 ust. 2 i § 41 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Pentakostalnego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 15 ust. 2, § 16 ust. 3 i § 29 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; art. 13 ust. 1 statutu Zboru Ewangelicznego „Jeruzalem w Żywcu”; § 13 ust. 4 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Rypinie; § 20 ust. 1 i § 21 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Warszawie; § 14 ust. 2 statutu Centrum Chreś-

dożywotnio¹⁵⁶². Zasadniczo należy przyjąć, że w przypadku braku wyraźnej kompetencji do odwołania piastunów¹⁵⁶³ po stronie danego organu nie jest ono możliwe do przeprowadzenia przez ten organ. Celem uniknięcia tej wątpliwości należy każdorazowo w statucie unormować kompetencję do odwołania piastuna organu reprezentacji w sposób wyraźny bądź *expressis verbis* postanowić o niemożności złożenia ze sprawowanej funkcji.

Ścisłe z kompetencją do odwołania z funkcji piastuna organu reprezentacji łączy się problem zawieszenia piastuna w organach¹⁵⁶⁴ oraz podobnych temu instytucji w postaci wotum nieufności¹⁵⁶⁵ czy zawieszenia członkostwa w związku wyznaniowym lub w prawach członka¹⁵⁶⁶. Rodzi się pytanie, czy nie jest to forma odwołania

cijańskiego „Nowa Fala”; § 9 ust. 2 i § 23 ust. 1 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN; § 15 ust. 1 zd. 2 statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego; art. 21 ust. 1 statutu Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej; § 14 ust. 1 statutu „Misji dla Polski”; art. 13 ust. 2 i art. 14 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie; art. 13 ust. 5 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach; § 11 ust. 2 i § 15 ust. 4 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie; § 21 ust. 4 i § 35 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”; § 21 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Nowe Życie; § 10 ust. 2 (zob. jednak ust. 4) i § 25 ust. 1 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”; § 14 zd. 2 i § 21 ust. 1 statutu Związku Taoistów TAO TE KING.

¹⁵⁶² Zob. np. § 51 ust. 1 statutu Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 11 ust. 4 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Dobra; § 9 ust. 4 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN; § 18 ust. 2 statutu Związku Buddyjskiego Dak Shang Kagyu w Polsce; § 19 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; § 11 ust. 4 statutu Polskiego Kościoła Dialogu; § 16 ust. 3 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej; § 10 ust. 2 statutu Kościoła Ekklesia w Warszawie; § 9 ust. 2 zd. 2 statutu Miejsowego Kościoła w Lublinie; § 10 ust. 4 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”; § 10 ust. 2 zd. 1 statutu Lokalnego Kościoła w Kwidzynie; art. 14 statutu Związku Hatha Jogi „Brama Jogi”; art. 9 ust. 1 statutu Kościoła Miłosierdzia Jezusowego; art. 8 ust. 3 statutu Związku Wyznaniowego Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 7 ust. 3 statutu Związku Wyznaniowego Hindu Bhawan w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵⁶³ Zob. np. § 10 pkt 2 statutu Kościoła w Radomiu.

¹⁵⁶⁴ Zob. np. § 21 ust. 3, § 21 ust. 8 *in principio* i § 21 ust. 9 statutu Stowarzyszenia Badaczy Pisma Świętego w Polsce; art. 15 ust. 4 statutu Kościoła Chrześcijan Dnia Sobotniego; § 13 ust. 4 statutu Związku Buddystów Zen „Bodhidharma”; § 19 ust. 1 pkt 3 *in fine* statutu Kościoła Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 11, § 23 ust. 1 pkt 11, § 29 pkt 6 i § 38 ust. 1 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Zielonościowej; § 23 ust. 1 pkt 15 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 9 ust. 5, § 27 pkt 7 i § 54 pkt 8 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 11 ust. 2 statutu Adwentystów Dnia Siódmego Ruchu Reformacyjnego w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 35 pkt 3 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt (wskutek orzeczenia Islamskiego Sądu Religijnego); art. 31 ust. 5 i 6 statutu Wiary Bahá’i; art. 22 pkt c statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”; § 17 ust. 2 i § 23 zd. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 16 ust. 3, § 21 ust. 1 i § 34 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”; § 17 pkt 2 statutu Chrześcijańskiego Związku Wyznaniowego „ŹRÓDŁO”.

¹⁵⁶⁵ Zob. np. § 16 ust. 2-4 i § 39 ust. 2-4 statutu Kościoła Bożego.

¹⁵⁶⁶ Zob. np. § 3 ust. 6 statutu Ruchu Świadomości Babadzi „Herakhandi Samadz”; art. 13 ust. 3 statutu Stowarzyszenia Chrześcijańskiej Nauki Związku Wyznaniowego; art. 17 ust. 2, art. 23 zd. 2 statutu Centrum Biblijnego „Jezus jest Panem”; § 12 statutu Medytacyjnego Stowarzyszenia Najwyższej Mistrzyni Czing Hai; § 29 ust. 1 pkt e statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 13 ust. 3 statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”; § 19 ust. 3 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce; § 11 ust. 4 statutu Wspólnoty Dzogchen w Polsce; § 26 ust. 2 pkt c statutu Kościoła

z funkcji z możliwością ponownego powołania. Za taką interpretacją przemawia funkcja instytucji zawieszenia uprawnień, którego istotą jest pozbawienie prawa działania w charakterze piastuna organu, a więc ten sam skutek, co w przypadku odwołania. Przeciwko traktowaniu zawieszenia w organach w kategorii odwołania można natomiast podać, iż u.g.w.s.w. przewiduje jedynie możliwość odwoływania piastunów, nie przyznając prawa wprowadzenia w statucie instytucji zawieszenia. Problem ten jak dotąd nie został jednoznacznie rozstrzygnięty w orzecznictwie, celem jednak uniknięcia wątpliwości i ryzyka wadliwości oświadczenia woli należałoby dążyć do złożenia go przez piastunów organu reprezentacji, którzy nie ulegli zawieszeniu.

VI.3.1.2. Przesłanki utraty funkcji

Stosunkowo prosta sytuacja zachodzi, jeśli statuty przewidują możliwość swobodnego odwołania piastuna organu¹⁵⁶⁷. Podobnie jednak, jak ma to miejsce w przypadku powołania, statuty rejestrowych związków wyznaniowych często przewidują warunki złożenia z funkcji piastuna organu, niejednokrotnie bardzo ogólnie określone¹⁵⁶⁸. Przesłanki te są bardzo zróżnicowane. Pierwszą ich grupę stanowią przesłanki związane z realizacją doktryny religijnej. W tym zakresie statuty stanowią o możliwości odwołania w przypadku: prowadzenia życia niezgodnego z zasadami etyki chrześcijańskiej (naruszenia zasad etyki chrześcijańskiej)¹⁵⁶⁹, naruszenia norm moralności chrześcijańskiej¹⁵⁷⁰, życia (postępowania) niezgodnego z zasadami biblijnymi¹⁵⁷¹, naruszenia przykazań Bożych¹⁵⁷², życia niezgodnie ze słowem Bożym¹⁵⁷³ czy „sprze-

Bożego; § 11 ust. 8 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”; § 9 pkt 5 statutu Rodzimej Wiary; § 7 ust. 5 i 6 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN; § 14 pkt 3 statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego; § 9 ust. 2, 3 i 5 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; § 8 ust. 5 i 6 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”; § 11 pkt 2 statutu Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego.

¹⁵⁶⁷ Zob. np. § 31 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 50 ust. 6 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵⁶⁸ Zob. np. § 11 pkt 10 statutu Kościoła Bożego w Chrystusie; § 8 ust. 5 statutu STRAŻNICY – Towarzystwa Biblijnego i Traktatowego, Zarejestrowanego Związku Wyznania Świadców Jehowy w Polsce; § 19 ust. 2 statutu Kościoła Zjednoczeniowego; § 23 i § 26 ust. 1 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; art. 17 ust. 1 i art. 23 zd. 1 statutu Centrum Biblijnego „Jezus jest Panem”; § 23 ust. 1 statutu Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego w Polsce.

¹⁵⁶⁹ Zob. np. § 9 ust. 2 i § 14 ust. 1 statutu Społeczności Chrześcijańskiej „Miejsce Odnowienia”; § 22 ust. 1 i § 31 ust. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Nowe Życie. Zob. też: art. 35 ust. 6 statutu Zrzeszenia Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵⁷⁰ Zob. np. § 25 ust. 2 statutu Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵⁷¹ Zob. np. § 9 pkt 2 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; art. 25 ust. 2 w zw. z art. 11 ust. 2 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Ewangelicznej; § 21 ust. 1 statutu Kościoła Bożego w Polsce; § 12 ust. 1 i § 16 ust. 1 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie.

¹⁵⁷² Zob. np. art. 10 ust. 1 pkt 2 statutu Kościoła Reformowanego Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce.

¹⁵⁷³ Zob. np. § 49 ust. 1 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus Panem”; § 15 ust. 3 pkt 1, § 16 ust. 3 i § 29 ust. 3 pkt 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 14 ust. 3 pkt 1 i § 15 ust. 3 pkt 2 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; § 19 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła

niewierzenia się zleconej (...) przez Pana Jezusa posłudze¹⁵⁷⁴. Do tej grupy należy również zaliczyć przesłanki dotyczące: „odstąpienia od biblijnej nauki”¹⁵⁷⁵, sprzeniewierzenia się zasadom wiary (naruszenia zasad wiary)¹⁵⁷⁶, utraty wiary¹⁵⁷⁷, popełnienia poważnego grzechu¹⁵⁷⁸, prowadzenia niemoralnego życia¹⁵⁷⁹, używania napojów alkoholowych i narkotyków, palenia tytoniu czy spożywania wszelkiego rodzaju mięsa¹⁵⁸⁰. Z przesłankami tymi związana jest kolejna ich grupa, koncentrująca się wokół głoszenia, także swoim zachowaniem, zasad religijnych. Wśród nich można wskazać na warunki odwołania w postaci szerzenia (głoszenia) nauk niezgodnych z doktryną¹⁵⁸¹ czy publicznego odstąpienia od wiary¹⁵⁸².

Kolejna grupa przesłanek dotyczy kwestii związanych z realizacją zadań i działalnością wyznaniowych osób prawnych. Wśród nich można wskazać na: podejmowanie działań godzących w dobre imię Kościoła¹⁵⁸³, niezgodnych ze statutem¹⁵⁸⁴ lub

„Maranatha” w Wiśle; § 13 ust. 6 pkt 2 i § 14 ust. 3 pkt 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”.

¹⁵⁷⁴ Zob. § 10 pkt 8 ppkt 2 statutu Kościoła w Radomiu; § 10 ust. 8 pkt 2 statutu Kościoła Ekklesia w Warszawie; § 10 ust. 8 pkt 2 statutu Lokalnego Kościoła w Kwidzynie.

¹⁵⁷⁵ Zob. np. § 16 ust. 5 pkt a) statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego.

¹⁵⁷⁶ Zob. np. art. 19 ust. 3 i art. 24 ust. 3 statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”; § 19 ust. 2 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”.

¹⁵⁷⁷ Zob. np. art. 10 ust. 1 pkt 1 statutu Kościoła Reformowanego Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce.

¹⁵⁷⁸ Zob. np. § 31 ust. 3 i § 32 ust. 6 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵⁷⁹ Zob. np. § 16 ust. 5 pkt b) statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego; § 14 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle.

¹⁵⁸⁰ Zob. np. art. 10 ust. 1 pkt 4 statutu Kościoła Reformowanego Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce.

¹⁵⁸¹ Zob. np. § 32 ust. 5 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 49 ust. 1 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus Panem”; § 31 ust. 3 i § 32 ust. 6 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 25 ust. 2 statutu Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej; § 15 ust. 3 pkt 1, § 16 ust. 3 i § 29 ust. 3 pkt 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 14 ust. 3 pkt 1 i § 15 ust. 3 pkt 2 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; § 14 ust. 1 i § 19 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; § 13 ust. 6 pkt 2 i § 14 ust. 3 pkt 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”; § 25 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego.

¹⁵⁸² Zob. np. art. 17 ust. 13 pkt 2 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵⁸³ Zob. np. § 32 ust. 5 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 49 ust. 1 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus Panem”; § 31 ust. 3 i § 32 ust. 6 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 25 ust. 2 statutu Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej; § 15 ust. 3 pkt 1, § 16 ust. 3 i § 29 ust. 3 pkt 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 14 ust. 3 pkt 1 i § 15 ust. 3 pkt 2 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; § 14 ust. 1 i § 19 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; § 13 ust. 6 pkt 2 i § 14 ust. 3 pkt 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”; § 25 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego.

¹⁵⁸⁴ Zob. np. § 49 ust. 1 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus Panem”; § 17 ust. 1 i § 23 zd. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny.

z dobrem związku wyznaniowego¹⁵⁸⁵, prowadzenie działalności destrukcyjnej Kościoła¹⁵⁸⁶ lub na szkodę związku wyznaniowego¹⁵⁸⁷. Tutaj należy wskazać również na warunki odwołania w postaci niezgadzania się z kierunkiem rozwoju i pracy związku wyznaniowego¹⁵⁸⁸ oraz „niezgadzania się z formami realizacji celów i kierunkiem rozwoju Kościoła”¹⁵⁸⁹.

Czwartą grupę, którą można wyróżnić, stanowią przesłanki związane z obowiązkami członkowskimi niemającymi charakteru religijnego. Zaliczyć do nich można przede wszystkim: ogólne nieprzestrzeganie obowiązków członka związku wyznaniowego¹⁵⁹⁰ lub obowiązków członka organu¹⁵⁹¹, niewykonywanie obowiązków¹⁵⁹², zaniebywanie obowiązków¹⁵⁹³, niewywiązywanie się z obowiązków (zadań)¹⁵⁹⁴, niebranie czynnego udziału w życiu wspólnoty religijnej¹⁵⁹⁵ czy nieprzestrzeganie porządku zborowego¹⁵⁹⁶. Nadto do grupy tej należy też nieprzestrzeganie postanowień, uchwał i regulaminów oraz zasad etyki¹⁵⁹⁷.

Osobną grupę przesłanek stanowią te, które dotyczą realizacji funkcji w organach związku. Do nich należą przykładowo: choroba uniemożliwiająca dalsze sprawowanie funkcji¹⁵⁹⁸, trwała niezdolność do sprawowania funkcji¹⁵⁹⁹, choroba psychiczna lub przewlekła choroba fizyczna uniemożliwiająca wykonywanie obowiązków¹⁶⁰⁰,

¹⁵⁸⁵ Zob. np. § 17 ust. 1 i § 23 zd. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny.

¹⁵⁸⁶ Zob. np. § 13 ust. 6 pkt 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”.

¹⁵⁸⁷ Zob. np. § 9 pkt 2 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; § 49 ust. 1 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus Panem”; § 12 ust. 5 zd. 1 *in fine* statutu Kościoła Remonstrantów Polskich; § 21 ust. 1 statutu Kościoła Bożego w Polsce; § 15 ust. 3 pkt 1, § 16 ust. 3 i § 29 ust. 3 pkt 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 14 ust. 3 pkt 1 i § 15 ust. 3 pkt 2 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; § 14 ust. 3 pkt 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”; § 12 ust. 1 i § 16 ust. 1 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie.

¹⁵⁸⁸ Zob. np. § 14 ust. 1 statutu Społeczności Chrześcijańskiej „Miejsce Odnowienia”.

¹⁵⁸⁹ Zob. § 31 ust. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Nowe Życie.

¹⁵⁹⁰ Zob. np. § 9 pkt 2 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; art. 25 ust. 2 w zw. z art. 11 ust. 2 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Ewangelicznej.

¹⁵⁹¹ Zob. np. art. 19 ust. 3 i art. 24 ust. 3 statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”.

¹⁵⁹² Zob. np. § 17 ust. 1 i § 23 zd. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 25 ust. 2 statutu Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵⁹³ Zob. np. § 12 ust. 1 pkt f) statutu Chrześcijańskiego Kościoła Dobra; § 31 ust. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Nowe Życie.

¹⁵⁹⁴ Zob. np. § 9 ust. 2 i § 14 ust. 1 statutu Społeczności Chrześcijańskiej „Miejsce Odnowienia”; § 22 ust. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Nowe Życie; art. 35 ust. 6 statutu Zrzeszenia Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁵⁹⁵ Zob. np. art. 25 ust. 2 w zw. z art. 11 ust. 2 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Ewangelicznej.

¹⁵⁹⁶ Zob. np. art. 10 ust. 1 pkt 3 statutu Kościoła Reformowanego Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce.

¹⁵⁹⁷ Zob. np. § 16 ust. 2 w zw. z § 13 ust. 1 pkt 4 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego.

¹⁵⁹⁸ Zob. np. art. 19 ust. 3 i art. 24 ust. 3 statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”.

¹⁵⁹⁹ Zob. np. § 11 ust. 5 statutu Polskiego Kościoła Dialogu; § 25 ust. 2 i ust. 3 pkt 3 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego.

¹⁶⁰⁰ Zob. np. § 16 ust. 5 pkt c) statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego. Zob. też: art. 9 ust. 2 statutu Kościoła Miłosierdzia Jezusowego; art. 14 ust. 12 pkt 2 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego

nadużywanie pełnionej funkcji (stanowiska, władzy)¹⁶⁰¹ lub pieniędzy związku¹⁶⁰², popełnienie nadużyć finansowych¹⁶⁰³, trzykrotna nieusprawiedliwiona nieobecność na posiedzeniach¹⁶⁰⁴, a także rażące naruszenie przez jednostkę organizacyjną zasad wiary albo interesów związku wyznaniowego¹⁶⁰⁵ bądź rażące naruszenie statutu¹⁶⁰⁶.

Można także wskazać na niepoddające się powyższej klasyfikacji przesłanki w postaci: braku wymaganego wieku¹⁶⁰⁷, popełnienia przestępstwa¹⁶⁰⁸, braku wymaganego stażu członkostwa we wspólnocie o podobnej doktrynie¹⁶⁰⁹ czy braku kwalifikacji opisanych w świętych dokumentach¹⁶¹⁰. Wreszcie przesłanką *sui generis* jest uzależnienie możliwości odwołania od zaistnienia uzasadnionych przypadków¹⁶¹¹. W niektórych przypadkach przesłanki odwołania mają być określone przez inny dokument niż statut¹⁶¹².

Z tych samych względów co w przypadku powołania należy przyjąć, że ocena spełnienia tych przesłanek należy do organu kompetentnego do odwołania, w przypadku zaś podjęcia decyzji o złożeniu z funkcji piastuna organu pomimo braku ich ziszczenia się decyzja o odwołaniu z funkcji jest skuteczna na zewnątrz, lecz może rodzić odpowiedzialność korporacyjną.

Szczególna sytuacja zachodzi w przypadku uzależnienia skuteczności rezygnacji z pełnionej funkcji od następczego zwolnienia z niej przez kompetentny organ¹⁶¹³

Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 17 ust. 13 pkt 1 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶⁰¹ Zob. np. § 21 ust. 1 statutu Kościoła Bożego w Polsce; § 14 ust. 1 statutu Społeczności Chrześcijańskiej „Miejsce Odnowienia”; § 14 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; § 12 ust. 1 § 16 ust. 1 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie.

¹⁶⁰² Zob. np. § 14 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle.

¹⁶⁰³ Zob. np. § 25 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego.

¹⁶⁰⁴ Zob. np. art. 14 ust. 12 pkt 4 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶⁰⁵ Zob. np. § 23 ust. 3 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN (zob. też § 24 pkt 1); § 25 ust. 3 i § 26 pkt 1 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”.

¹⁶⁰⁶ Zob. np. § 16 ust. 2 w zw. z § 13 ust. 1 pkt 4 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego.

¹⁶⁰⁷ Zob. np. § 18 ust. 1 w zw. § 17 statutu „Misji Na Wschód” we Wrocławiu.

¹⁶⁰⁸ Zob. np. art. 9 ust. 5 statutu Związku Wyznaniowego Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 8 ust. 5 statutu Związku Wyznaniowego Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶⁰⁹ Zob. np. § 18 ust. 1 w zw. § 17 statutu „Misji Na Wschód” we Wrocławiu.

¹⁶¹⁰ Zob. np. *ibidem*.

¹⁶¹¹ Zob. np. § 8 ust. 2 pkt 4 statutu Kościoła Chrześcijan w Rybniku.

¹⁶¹² Zob. np. art. 13 ust. 2 statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”.

¹⁶¹³ Zob. np. art. 10 ust. 3 statutu Zboru Ewangelicko-Baptystycznego w Katowicach; art. 33 ust. 2 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Ewangelicznej; § 11 zd. 2 statutu Zboru Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 12 ust. 3 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Arka” w Poznaniu; art. 9 ust. 8 statutu Zboru Ewangelicznego *Betel* w Warszawie; § 22 ust. 10 § statutu Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej; § 15 ust. 3 pkt 2 i § 29 ust. 3 pkt 3 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; art. 13 ust. 3 statutu Zboru Ewangelicznego „Jeruzalem w Żywcu”; § 51 ust. 2 statutu Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 15 ust. 3 pkt 1 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; § 14 ust. 3 pkt 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”; art. 13 ust. 7 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach; art. 10 ust. 5 statutu Kościoła Nowego Przymierza w Lublinie.

bądź od powołania następcy, co może stanowić jeden ze sposobów rozwiązania kwestii okresu przejściowego do chwili powołania nowego piastuna¹⁶¹⁴. Wątpliwości budzi przede wszystkim ograniczenie swobody w rezygnacji z zajmowanego stanowiska, z którym mogą się wiązać określone obowiązki, także majątkowe. Z uwagi na ryzyko związane z uznaniem zwolnienia funkcji piastuna organu reprezentacji z chwilą rezygnacji należy unikać dokonywania czynności prawnych z osobą fizyczną, która złożyła już rezygnację z tej funkcji. Analogiczne wątpliwości dotyczą niedochowania przewidzianych statutem wymogów rezygnacji, np. na forum zgromadzenia¹⁶¹⁵.

VI.3.1.3. Procedura utraty funkcji

U.g.w.s.w. przewiduje obowiązek ustalenia w statucie sposobu odwoływania, nie zakazuje jednak wprost wprowadzenia automatycznego ustania piastowania funkcji organu. W tym kontekście należy wskazać, iż niektóre statuty przewidują ustanie kadencji *ipso facto*, np. w razie wydania orzeczenia lekarskiego stwierdzającego ciężką chorobę umysłową¹⁶¹⁶. Skutek w postaci utraty funkcji w wyniku ziszczenia się przesłanki o charakterze materialnym może być dyskusyjny. W tym zakresie w istocie statut nabierałby mocy normy prawa materialnego skutecznej wobec osób trzecich, podczas gdy z treści u.g.w.s.w. można wnosić, że ustawodawca delegował na rzecz prawodawcy statutowego wyłącznie określenie przesłanek proceduralnych. Statut zaś określa ustrój osoby prawnej jedynie w zakresie, w jakim przewiduje to ustawa (art. 35 k.c.). Z tego względu należy raczej przyjąć, iż takie postanowienia statutowe mają charakter norm wewnętrznych, rodzących po stronie organów decyzyjnych obowiązek odwołania z piastowanej funkcji.

¹⁶¹⁴ Z postanowień statutowych regulujących kompetencje do chwili powołania nowego piastuna – zob. m.in. § 21 ust. 1 i 2; § 37 ust. 1 i 2 statutu Jednoty Idei Braci Polskich; art. 14 zd. 4 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich; § 22 ust. 7 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 8 ust. 6 statutu STRAŻNICY – Towarzystwa Biblijnego i Traktatowego, Zarejestrowanego Związku Wyznania Świadków Jehowy w Polsce; § 26 ust. 3 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; § 5 ust. 1 lit. B pkt 2 statutu Ruchu Świadomości Babadzi „Herakhandi Samadž”; art. 17 ust. 3 statutu Centrum Biblijnego „Jezus jest Panem”; § 22 statutu Radha Govind Society of Poland; § 12 ust. 4 zd. 2 statutu Kościoła Remonstrantów Polskich; art. 9 ust. 3 statutu Związku Wyznaniowego Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 8 ust. 3 statutu Związku Wyznaniowego Hindu Bhawan w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶¹⁵ Zob. np. § 9 ust. 2 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze.

¹⁶¹⁶ Zob. § 11 ust. 5 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Dobra.

Podobny problem występuje w przypadku utraty cech warunkujących powołanie na funkcję piastuna organu. Należy uznać, że np. utrata członkostwa¹⁶¹⁷ w okre-

¹⁶¹⁷ Zob. np. art. 14, też: art. 13, 15-16 statutu Kościoła Chrześcijan Dnia Sobotniego; § 10 statutu Jednoty Idei Braci Polskich; § 13 ust. 1 statutu Związku Buddystów Zen „Bodhidharma”; § 15 ust. 4 statutu Ewangelicznej Wspólnoty Zielonościowej; § 19 ust. 1 statutu Kościoła Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 14 statutu Szkoły Zen Kwan Um w Polsce; § 12 ust. 1 statutu Kościoła Chrystusowego w Polsce; § 14 statutu Nowoapostolskiego Kościoła w Polsce; § 9 statutu Buddyjskiego Związku Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu; § 31 statutu Stowarzyszenia Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 10 statutu Związku Ajapa Yoga; § 10 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Zielonościowej; art. 7 ust. 6 i art. 10 ust. 4 statutu Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowej Szkoły Złotego Różokrzyża; § 12 ust. 3 i § 14 ust. 1 statutu Związku Badaczy Biblii; § 16 statutu „Kanzeon” Związku Buddyjskiego; § 12 ust. 3 statutu Światowego Uniwersytetu Duchowego Brahma Kumaris w Polsce; § 9 ust. 1-4 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 19 ust. 6 Statutu Kościoła Bożego w Chrystusie; § 21-24 statutu „Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związku Buddyjskiego Zen Rinzaï w Rzeczypospolitej Polskiej; § 13 ust. 1 Statutu Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny; § 49 statutu Uczniów Ducha Świętego; § 29 ust. 1-3 statutu Buddyjskiej Wspólnoty Zen Kannon; § 6 ust. 1-3 statutu STRAŻNICY – Towarzystwa Biblijnego i Traktatowego, Zarejestrowanego Związku Wyznania Świadców Jehowy w Polsce; art. 19 ust. 1 statutu Kościoła Zjednoczeniowego; § 9 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; § 3 ust. 7 statutu Ruchu Świadomości Babadzi „Herakhandi Samadz”; art. 7 ust. 1 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Pojednanie”; § 11 ust. 1 statutu Zborów Bożych Chrześcijan Dnia Siódmego; § 18 ust. 1 i 2 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus Panem”; art. 9 ust. 1 statutu Związku Wyznaniowego „Wierzę w Dobro Człowieka”; art. 6 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Arka” w Poznaniu; § 12 ust. 6 statutu „Ruchu Nowego Życia”; art. 32 ust. 1 statutu Wiary Bahá’i; § 5 ust. 1 statutu Zboru Wolnych Chrześcijan w Jaworznie; § 11 ust. 11 statutu Misji Pokoleń; § 11 ust. 3 i 5 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze; § 13 statutu Medytacyjnego Stowarzyszenia Najwyższej Mistrzyni Czing Hai; § 26 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Werbkowicach; § 24 ust. 4 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 9-12 statutu Wspólnoty Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej; § 14-15 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce; art. 6 ust. 1 statutu Zboru Ewangelicznego *Betel* w Warszawie; § 9 ust. 3 statutu Kościoła w Radomiu; art. 13 ust. 1 i 2 statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”; § 17-18 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce; § 11 ust. 1 i 3 statutu Wspólnoty Dzogtchen w Polsce; § 9 ust. 1-3 i § 26 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”; § 10 ust. 2 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Mennonitów; § 6 ust. 4 statutu Rodzimego Kościoła Polski; § 8 ust. 1 i 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 12-13 statutu Misji Buddyjskiej – Trzy Schronienia w Polsce; § 26 ust. 2 pkt d) i § 27 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Bożego; § 17-18 statutu Związku Garuda w Polsce; art. 10 ust. 1-4 statutu Warszawskiego Kościoła Chrystusowego; § 11 ust. 7 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”; § 7 ust. 1-3 statutu „Misji Na Wschód” we Wrocławiu; § 5 ust. 3 i 4 statutu Kościoła Remonstrantów Polskich; § 59 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Bożego w Polsce; § 12 ust. 1 statutu Kościoła Pentakostalnego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 10 ust. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 9 statutu Rodzimej Wiary; art. 6 ust. 1 statutu Zboru Ewangelicznego „Jeruzalem w Żywcu”; § 23 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 9 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Rypinie; § 14 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Warszawie; § 9 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Dobra; art. 17 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce; § 6 ust. 1 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; art. 26 i art. 28 statutu Kościoła Panteistycznego „Pneuma”; § 18-19 statutu Społeczności Chrześcijańskiej „Miejsce Odnowienia”; § 7 ust. 4 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN; § 8 ust. 1 statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego; § 13-14 statutu Związku Buddyjskiego Dak Shang Kagyu w Polsce; § 9 ust. 1 i 4 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; art. 12-14 statutu Kościoła Unitariańskiego; art. 15 ust. 1 i 2 statutu Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej; § 7 statutu Polskiego Kościoła Dialogu; § 10 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”; § 9 ust. 1 i 2 statutu „Misji dla Polski”; art. 6

się piastowania funkcji, nawet jeśli w świetle wyraźnego postanowienia statutu ma skutkować utratą funkcji w organach¹⁶¹⁸, nie oznacza automatycznej utraty funkcji piastuna organu, lecz rodzi po stronie kompetentnego organu obowiązek odwołania z zajmowanej funkcji. Podobnie należy traktować utratę takich cech jak: status osoby duchownej¹⁶¹⁹, przekroczenie maksymalnego wieku pozwalającego na sprawowanie funkcji¹⁶²⁰ czy postanowienia statutów przewidujące ustanie członkostwa w organie¹⁶²¹.

Inną sytuację stanowi uzależnienie ustania piastowania funkcji organu reprezentacji od przesłanki w postaci upływu kadencji (zbliżoną rolę odgrywa upływ okresu próbnego¹⁶²²). W tych przypadkach zasadniczo ustalenie jej ziszczenia się może nastąpić w stosunkowo prosty sposób, a zarazem podstawa do tego ustalenia znajduje się bezpośrednio w treści statutu. W przypadku określania długości kadencji

ust. 1-4 statutu Chrześcijańskiego Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie; art. 7 ust. 1 statutu Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach; § 11 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej; § 13 ust. 1 i 2 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego; art. 5 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Nowego Przymierza w Lublinie; § 9 ust. 3 statutu Kościoła Ekklesia w Warszawie; § 7 ust. 1 i § 23 ust. 2 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie; § 11 statutu Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce; § 11 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”; § 14 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Nowe Życie; § 13 statutu Związku Buddystów Czan; § 14 statutu Chrześcijańskiego Związku Wyznaniowego „ZRÓDŁO”; § 8 ust. 3 statutu Miejsowego Kościoła w Lublinie; § 10 statutu Zboru w Opolu – „Społeczność wywołanych”; § 8 ust. 4 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”; § 12 statutu Zgromadzenia Braci i Sióstr Politeistów; § 6 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijan w Rybniku; § 9 ust. 3 statutu Lokalnego Kościoła w Kwidzynie; § 13 statutu Związku Wyznaniowego „Polska Chrześcijańska Służba”; § 8 ust. 1 i 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Otwarte Drzwi; art. 9 statutu Związku Hatha Jogi „Brama Jogi”; § 12-13 statutu Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego; art. 11 statutu Izraelickiej Niezależnej Gminy Wyznaniowej w Poznaniu; art. 21 statutu Kościoła Miłosierdzia Jezusowego; § 13 i 17 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 11 statutu Gminy Wyznaniowej Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶¹⁸ Zob. np. § 26 ust. 1 pkt 2 *in medio* i ust. 3 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”; § 8 ust. 2 pkt 6 zd. 2 statutu Kościoła Chrześcijan w Rybniku; § 15 ust. 1 pkt 2, § 18 ust. 2 pkt 2, § 21 ust. 2 pkt 2 i § 29 ust. 3 pkt 2 statutu Związku Taoistów TAO TE KING.

¹⁶¹⁹ Zob. np. § 17 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Duchu Prawdy i Pokoju; § 36 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶²⁰ Zob. np. § 38 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 83 ust. 3 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 16 ust. 6 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”.

¹⁶²¹ Zob. np. art. 9 ust. 3 statutu Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowej Szkoły Złotego Różokrzyża; § 17, § 22 ust. 2 i 3 oraz § 65 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 11 ust. 4 statutu Zachodniego Zakonu Sufi w Polsce; § 15 Statutu Wspólnoty Dzogchen w Polsce; § 22 ust. 1 i § 26 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”; § 20 ust. 1 statutu Polskiego Kościoła Słowiańskiego.

¹⁶²² Zob. np. § 33 ust. 5 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 24 ust. 3 i 4 statutu Kościoła Pentakostalnego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 16 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 15 ust. 2 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; § 15 ust. 3 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie; § 16 ust. 4 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”; § 21 ust. 2-3 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Nowe Życie.

decyzją organów¹⁶²³, wobec zasady określania jej normami statutowymi, dyskusyjna może być utrata funkcji wskutek jej upływu. Instytucja kadencyjności jest powszechnie stosowana w przypadku osób prawnych i należy dopuścić taką możliwość również w przypadku wyznaniowych osób prawnych. W praktyce pojawia się jednak problem w przypadku upływu kadencji przy braku powołania nowych piastunów organu, zwłaszcza takiego, którego zadaniem jest zwołanie organu, do którego kompetencji należy wybór nowych piastunów. W większości przypadków statuty związków wyznaniowych przewidują jedynie sam okres kadencji¹⁶²⁴, jedynie w nielicznych problem ten rozwiązano¹⁶²⁵, w szczególności poprzez postanowienie, iż piastunowie, których kadencja upłynęła, pełnią swoje funkcje do chwili powołania następców. W niektórych przypadkach natomiast, pomimo wprowadzenia kadencji, statuty ogólnie przewidują możliwość pełnienia funkcji nadal w przypadku braku zastrzeżeń ze strony konkretnego organu¹⁶²⁶ albo możliwość jej przedłużenia¹⁶²⁷. Procedury takie można traktować w kategoriach odpowiednika braku odwołania lub ponownego powołania na stanowisko piastuna organu.

W większości przypadków statuty związków wyznaniowych przewidują, zamiast przesłanek mających wywoływać automatyczny skutek w postaci złożenia z funkcji piastuna organu, różnego rodzaju procedury jego odwołania. Wśród nich można wskazać „konsultacje”¹⁶²⁸ czy orzeczenia sądów kościelnych¹⁶²⁹. Niejednokrotnie unormowana zostaje legitymacja do złożenia wniosku o odwołanie¹⁶³⁰, szczególnie istotna w tych przypadkach, w których statuty przewidują odwoływanie na wniosek¹⁶³¹.

¹⁶²³ Zob. np. § 19 ust. 1 statutu Zborów Bożych Chrześcijan Dnia Siódmego; art. 10 statutu Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowej Szkoły Złotego Różokrzyża; § 63 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 8 ust. 4 pkt 5 statutu „Ruchu Nowego Życia”; § 10 ust. 2 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze.

¹⁶²⁴ Zob. np. § 50 ust. 3 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 10 ust. 3 statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya.

¹⁶²⁵ Zob. np. § 21 ust. 3 i § 21 ust. 8 *in principio* statutu Stowarzyszenia Badaczy Pisma Świętego w Polsce; § 16 ust. 3, § 64 ust. 1 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 19 ust. 4 pkt 1, § 22 ust. 4 statutu Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 8 ust. 1 zd. 2 statutu STRAŻNICA – Towarzystwa Biblijnego i Traktatowego, Zarejestrowanego Związku Wyznania Świadców Jehowy w Polsce; art. 7 ust. 2 statutu Wiary Bahá'í; § 19 ust. 5 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce; § 21 ust. 1, § 26 ust. 3 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce; § 24 ust. 2 statutu Związku Garuda w Polsce; § 26 pkt 1, § 45 ust. 3 statutu Ligi Muzułmańskiej w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶²⁶ Zob. np. art. 12 ust. 2 statutu Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia”.

¹⁶²⁷ Zob. np. art. 24 statutu Stowarzyszenia Chrześcijańskiej Nauki Związku Wyznaniowego; § 7 ust. 9 zd. 1 statutu Misji Pokoleń; art. 17 ust. 10 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶²⁸ Zob. np. § 34 ust. 2 i § 39 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; § 27 ust. 1 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie.

¹⁶²⁹ Zob. np. art. 14 ust. 12 pkt 5 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶³⁰ Zob. np. § 12 ust. 1 i § 16 ust. 1 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie.

¹⁶³¹ Zob. np. § 12 pkt 5 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 12 ust. 1 pkt f) i § 22 ust. 3 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Dobra.

Procedury odwołania przewidują także rozmowy z piastunem, który ma być odwołany¹⁶³², lub jego upomnienie¹⁶³³ bądź odwołanie przy zastosowaniu „zasad biblijnych”¹⁶³⁴. W niektórych przypadkach procedura odwołania uregulowana jest w sposób bardzo specyficzny¹⁶³⁵. Powstaje zatem zagadnienie skuteczności odwołania w przypadku uchybienia wyżej przewidzianym procedurom. W zależności od przyjętego stanowiska, ich naruszenie bądź wpływa na skuteczność odwołania i wówczas powinny być one badane przez organ rejestrowy, bądź ich wpływ ograniczony jest *ad internum*. W każdym przypadku jednak elementy procedury odwołania, które są ściśle związane z samym podjęciem decyzji (zwłaszcza większość i *quorum*) o pozbawieniu funkcji piastuna organu, wywołują także skutek zewnętrzny.

VI.3.1.4. Znaczenie rejestru

Ustalenie faktu o charakterze negatywnym w postaci braku odwołania z funkcji piastuna organu reprezentacji jest trudne samo w sobie. Dodatkowe komplikacje mogą wynikać z niejednoznaczności instytucji i procedur przewidzianych normami statutowymi czy kontrowersji dotyczących przesłanek dopuszczalności odwołania albo z powierzenia kompetencji do złożenia z urzędu podmiotom zewnętrznym, zwłaszcza zagranicznym¹⁶³⁶. Podobnie jak w przypadku powołania piastuna organu reprezentacji a w przeciwieństwie do regulacji dotyczących Krajowego Rejestru Sądowego, w przypadku złożenia oświadczenia woli za wyznaniową osobę prawną przez osobę fizyczną, wpisaną do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych w charakterze takiego piastuna, a odwołaną z funkcji piastuna organu uprawnionego do składania oświadczeń woli, oświadczenie to nie będzie mogło zostać przypisane tej osobie prawnej. Ujawnienie odwołania w rejestrze ma bowiem charakter deklaratoryjny, z którym nie wiąże się żadna ochrona podmiotów działających w zaufaniu do danych w nim ujawnionych. Innymi słowy, możliwa jest sytuacja, iż osoba uprawniona do działania za daną wyznaniową osobę prawną uprawnienie to utraciła, lecz nadal jest ujęta w rejestrze jako piastun organu reprezentacji. Potwierdza to również treść niektórych statutow, przewidujących powiadamianie o zmianach personalnych do 30 dni od dnia ich dokonania¹⁶³⁷, co oznacza, iż co najmniej przez okres powiado-

¹⁶³² Zob. np. art. 19 ust. 3 i art. 24 ust. 3 statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”.

¹⁶³³ Zob. ibidem.

¹⁶³⁴ Zob. np. § 9 pkt 2 *in fine* statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łąski”. Zob. też: § 24 ust. 5 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶³⁵ Zob. np. § 9 ust. 5 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN; § 10 ust. 8 pkt 2 statutu Kościoła Ekklesia w Warszawie; § 10 ust. 5 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”.

¹⁶³⁶ Zob. np. art. 3 ust. 1 pkt 3 i 8 statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya; art. 11 ust. 5 statutu Zachodniego Zakonu Sufi w Polsce; § 4 ust. 3, § 19 ust. 2 i 3 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtchang w Polsce; § 2 ust. 2 i § 13 ust. 4 statutu Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce; § 17 ust. 3 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Otwarte Drzwi; § 20 ust. 3 zd. 1 statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶³⁷ Zob. np. § 21 i § 26 ust. 4, § 28 ust. 2 i 3, § 36 ust. 4 i § 38 pkt 1 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łąski”.

mienia inna osoba fizyczna ujawniona jest w rejestrze, a inna pełni przypisywaną jej funkcję.

Także w przypadku odwołania z piastowanej funkcji organu reprezentacji zaświadczenia wydawane w trybie art. 10 § 3 i 4 r.r.k.z.w. nie dają pewności, że złożenie oświadczenia woli przez wyznaniową osobę prawną nie zostanie skutecznie zakwestionowanie. Zaświadczenia takie mogą bowiem w swej treści jako piastunów organów reprezentacji wskazywać osoby fizyczne już dawno odwołane. Ograniczeniem w praktyce jest jedynie konieczność przeprowadzenia skutecznego dowodu przeciwko treści dokumentu urzędowego.

Może to prowadzić do nadużyć ze strony piastunów organów wyznaniowej osoby prawnej, którzy w celu uchylecia się od skutków niekorzystnej czynności prawnej sporządzą antydatowany dokument odwołania członka organu reprezentacji z piastowanej funkcji. Działanie takie, przy przyjęciu jednej z interpretacji (abstrahując od jej słuszności), może jednak realizować znamiona typu czynu zabronionego określonego w art. 270 § 1 k.k. lub art. 271 § 1 k.k. Skutek w postaci sankcji o charakterze prawnokarnym, wobec zasady domniemania niewinności, konieczności wykazania przez oskarżyciela w procesie karnym faktu podrobienia dokumentu, wspólności interesów piastunów organu reprezentacji oraz członków organów kreacyjnych z interesami wyznaniowej osoby prawnej, może być trudny do osiągnięcia w praktyce. Z tych samych względów wykazanie w postępowaniu cywilnym faktu antydatowania uchwały może być utrudnione lub wręcz niemożliwe.

VI.3.2. Osoby prawne wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną

Przepisy ustaw indywidualnych uchwalonych w okresie III Rzeczypospolitej, konsekwentnie stojąc na stanowisku pozostawienia zasad kształtowania składu organów wyznaniowych osób prawnych w nich przewidzianych, analogicznie jak w przypadku powołania, milczą również w kwestii odwoływania piastunów organów reprezentacji. Nie przewidziano w powołanych ustawach nie tylko przesłanek złożenia z funkcji piastunów organów reprezentacji, ale także procedur, w jakich odwołanie powinno się dokonać.

VI.3.2.1. Znaczenie powiadomienia

Wskazane ustawy indywidualne przewidują bliźniaczy względem powiadomienia o powołaniu osoby fizycznej na stanowisko piastuna organu obowiązek powiadomienia właściwego organu administracji państwowej o odwołaniu osób sprawujących funkcje organów wyznaniowych osób prawnych¹⁶³⁸ (wyjątkiem jest regulacja doty-

¹⁶³⁸ Zob. art. 14 zd. 1 u.s.p.k.k.; art. 10 ust. 6 zd. 1 u.s.p.p.a.k.p.; art. 7 ust. 2 u.s.p.k.e.r.; art. 8 ust. 5 zd. 1 u.s.p.k.e.m.; art. 7 ust. 5 zd. 1 u.s.p.k.c.b.; art. 6 ust. 5 zd. 1 u.s.p.k.a.d.s.; art. 6 ust. 5 zd. 1 u.s.p.k.p.k.;

cząca Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, która w ogóle pomija kwestię powiadomienia w zakresie piastunów organów osób prawnych). W tych samych przypadkach co poprzednio odnośnie do powołania przewidziano *expressis verbis*, iż obowiązek ten dotyczy osób wchodzących w skład organu reprezentacji¹⁶³⁹. *Lege non distinguente* także powiadomienie o odwołaniu powinno obejmować imię i nazwisko, obywatelstwo oraz miejsce zamieszkania powołanego piastuna¹⁶⁴⁰, choć w odniesieniu do obywatelstwa oraz miejsca zamieszkania można mieć wątpliwości co do zasadności takiej regulacji, albowiem dane te nie wydają się potrzebne w przypadku złożenia z funkcji (w przeciwieństwie do imienia i nazwiska, które są istotne dla wskazania odwoływanej osoby), tym bardziej że zostały one wskazane w powiadomieniu o powołaniu.

Z wyżej podanych przyczyn, także w przypadku powiadomienia o odwołaniu, należy przyjąć, iż powiadomienie o fakcie złożenia z funkcji piastuna organu reprezentacji nie stanowi warunku *sine qua non* utraty takowej funkcji. W świetle wykładni gramatycznej i systemowej nie ulega wątpliwości, że w rozumieniu wskazanych wyżej przepisów dotyczących powiadomienia o odwołaniu ma ono wyłącznie charakter informacyjny. W przypadku odwołania należy także wskazać na potencjalne skutki, jakie mogłoby przynieść przyjęcie, iż powiadomienie takie jest przesłanką skutecznego odwołania z funkcji piastuna organu reprezentacji. Abstrahując od czysto teoretycznej możliwości uchylania się organów administracji od przyjęcia powiadomienia, jego zagubienia czy kwestii związanych z jego udowodnieniem, nie można wykluczyć, że podmiot właściwy do złożenia powiadomienia wstrzymywałby się od tego bądź nie dokonywałby powiadomienia z niezależnych odeń przyczyn (np. konieczność zwołania w przypadku organu kolegialnego). W takich przypadkach funkcję piastuna organu reprezentacji mogłaby pełnić osoba, która została już skutecznie na forum prawa wewnętrznego odwołana z funkcji we wspólnocie religijnej. Sytuacja taka stanowiłaby poważne zagrożenie dla wyznaniowej osoby prawnej i jej interesów, zwłaszcza gdyby taki piastun zamierzał dokonać czynności prawnej dla niej niekorzystnej niejako w rewanżu za odwołanie. W tym zakresie zatem również wykładnia funkcjonalna odwołująca się do celu ustawodawcy w postaci zapewnienia realnej możliwości wpływania przez wspólnotę religijną na obsadę stanowisk w strukturze wyznaniowych osób prawnych, bez współudziału czynnika państwowego, jednak za jego wiedzą, przemawia na korzyść proponowanej interpretacji.

Wobec powyższego, także w przypadku odwołania, wszelkie argumenty dotyczące pewności obrotu i ochrony zaufania osób trzecich stanowią jedynie postulat zmiany systemu odwoływania piastunów organów wyznaniowych osób prawnych

art. 7 ust. 5 pkt 1 i 2 u.s.p.g.w.ż.; art. 5 ust. 6 zd. 1 u.s.p.k.k.m.; art. 5 ust. 5 zd. 1 u.s.p.k.s.m.; art. 6 ust. 6 zd. 1 u.s.p.k.z.

¹⁶³⁹ Zob. art. 7 ust. 5 zd. 1 *in fine* u.s.p.k.c.b.; art. 6 ust. 5 zd. 1 *in fine* u.s.p.k.a.d.s.; art. 6 ust. 5 zd. 1 *in fine* u.s.p.k.p.; art. 5 ust. 5 zd. 1 *in fine* u.s.p.k.s.m.

¹⁶⁴⁰ Zob. art. 14 zd. 2 u.s.p.k.k.; art. 10 ust. 6 zd. 2 u.s.p.p.a.k.p.; art. 8 ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.e.m.; art. 7 ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.c.b.; art. 6 ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.a.d.s.; art. 6 ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.p.k.; art. 7 ust. 5 pkt 1 i 2 u.s.p.g.w.ż.; art. 5 ust. 6 zd. 2 u.s.p.k.k.m.; art. 5 ust. 5 zd. 2 u.s.p.k.s.m.; art. 6 ust. 6 zd. 2 u.s.p.k.z.

wspólnot religijnych o własnej ustawie indywidualnej. Argumenty te wobec jednoznacznej i prowadzącej do możliwych do zaakceptowania wyników wykładni językowej, wspieranej wykładnią systemową i funkcjonalną, nie mogą prowadzić do przyjęcia na gruncie omawianych ustaw konstytutywnego charakteru powiadomienia o odwołaniu z funkcji piastuna organu reprezentacji.

W konsekwencji powyższego w razie wadliwości powiadomienia, a nawet jego braku, osoba odwołana z zachowaniem procedur przewidzianych prawem wewnętrznym przez kompetentny w tej materii podmiot przestaje być piastunem organu reprezentacji. Także z uwagi na deklaracyjny charakter powiadomienia dla ustalenia przesłanek skutecznego złożenia oświadczenia woli przez wyznaniową osobę prawną bez znaczenia pozostają zagadnienia wady treści powiadomienia, dokonania powiadomienia przez niewłaściwy podmiot czy momentu powiadomienia, a tym samym w dalszej części pracy zostają pominięte.

VI.3.2.2. Znaczenie zaświadczeń

Zaświadczenie o złożeniu z funkcji piastuna organu reprezentacji odgrywa zdecydowanie mniejszą rolę w praktyce niż zaświadczenie o powołaniu na tę funkcję, gdyż kontrahenci wyznaniowych osób prawnych z natury rzeczy są bardziej zainteresowani potwierdzeniem faktu powołania niż odwołania. Z uwagi jednak na koniunktywny charakter obu warunków (powołania i braku odwołania) dla skutecznego przypisania oświadczenia woli wyznaniowej osobie prawnej, w praktyce są wydawane przez organy administracji publicznej zaświadczenia o fakcie sprawowania danej funkcji na dany dzień. Obejmują one zatem w swej treści także fakt braku odwołania z funkcji piastuna organu reprezentacji. Jak wskazano już wyżej, zaświadczenia takie nie mają żadnej mocy prawnej, poza ewentualnym (choć spornym) charakterem dokumentów urzędowych. Analogicznie należy traktować potwierdzenia faktu sprawowania funkcji na konkretny dzień lub braku złożenia z funkcji piastuna organu reprezentacji wydawane przez instytucje wspólnot religijnych. W tym ostatnim jednak przypadku nie ulega wątpliwości, iż nie wiążą się z takimi dokumentami domniemania przydane dokumentom urzędowym. Miarodajny dla ustalenia faktu braku odwołania jest wyłącznie rzeczywisty stan prawny, nie zaś stan rzeczy wynikający z powołanych zaświadczeń.

VI.3.2.3. Recepcja prawa wewnętrznego

Z powodu nieuregulowania w ustawach indywidualnych zasad odwoływania piastunów organu reprezentacji niezbędne jest ustalenie ich na podstawie norm prawa wewnętrznego wspólnot religijnych. Normy te będą zawierać najczęściej wskazanie organu kompetentnego do odwołania, procedur, w których decyzja o odwołaniu ma zostać podjęta, ale też i przesłanek odwołania. Te ostatnie należy traktować jako nakazy (zakazy) statutowe, których znaczenie jest ograniczone wyłącznie do stosunków wewnętrznych wyznaniowych osób prawnych. W przypadku więc dochowania

procedury wytworzenia woli wewnętrznej o odwołaniu nie jest niezbędne badanie ziszczenia się przesłanek, które leżały u podstaw takiej decyzji, gdyż ich ewentualne naruszenie nie będzie miało znaczenia dla skutecznej utraty funkcji piastuna organu reprezentacji.

Osobnym zagadnieniem jest kwestia automatycznej utraty funkcji piastuna organu reprezentacji. Wydaje się, iż treść powołanych przepisów ustaw indywidualnych, stanowiących o „odwołaniu”, może sugerować, iż utrata tej funkcji może nastąpić jedynie w razie podjęcia przez kompetentny podmiot decyzji o odwołaniu. Utrata stanowiska *ipso facto* byłaby więc trudna do pogodzenia z tą interpretacją. W takich przypadkach kontrahent wyznaniowej osoby prawnej do ustalenia faktu braku odwołania zmuszony byłby weryfikować przesłanki o charakterze materialnym, a więc dochodziłoby do sytuacji podobnej jak w przypadku uznania nakazów i zakazów statutowych za skuteczne *in foro externo*. Z uwagi na prywatnoprawny charakter recypowanego prawa wewnętrznego normy skutkujące automatycznym odwołaniem należy uznać za nieskuteczne w państwowym porządku prawnym¹⁶⁴¹.

VI.4. Podsumowanie

Ustalenie przesłanki składania oświadczenia woli przez aktualnego piastuna organu reprezentacji jest jedną z najtrudniejszych kwestii w analizie przesłanek działania wyznaniowej osoby prawnej. W przeciwieństwie do pozostałych omówionych wcześniej przesłanek, takich jak nabycie osobowości prawnej czy działanie w charakterze organu reprezentacji, brak jest jakichkolwiek mechanizmów prawnych, które mogłyby skutecznie chronić zaufanie kontrahentów wyznaniowych osób prawnych. W przypadku badania osobowości prawnej możliwe jest odwołanie się w odniesieniu do niektórych wyznaniowych osób prawnych do konstytucyjnych wpisów w rejestrze, natomiast w przypadku wadliwego ujawnienia działania za wyznaniową osobę prawną możliwe jest dowodzenie, której wyznaniowej osoby prawnej i jakiego organu reprezentacji oświadczenie woli ma dotyczyć. W przypadku przesłanki działania piastuna organu reprezentacji takich możliwości nie ma, albowiem w razie braku sprawowania funkcji tego piastuna do działania wyznaniowej osoby prawnej nie dochodzi.

¹⁶⁴¹ Przykładowo więc norma k. 194 § 1 n. 1-3 CIC'1983, stanowiąca o utracie *ex lege* urzędu kościelnego, w przypadku utraty stanu duchownego, publicznego odstąpienia od wiary katolickiej lub wspólnoty z Kościołem lub usiłowania zawarcia przez duchownego małżeństwa, nie zostaje recypowana do państwowego porządku prawnego. Recepja norm prawa wewnętrznego musi odbywać się z konieczności przy zastosowaniu analogicznych zasad jak recepcja norm obcego prawa państwowego. Należy więc w tym zakresie wykorzystywać dorobek prawa prywatnego międzynarodowego, w szczególności o dostosowaniu czy ocenie równorzędności instytucji. W powołanym przypadku wobec niemożności uznania utraty funkcji *ipso facto* należy przyjąć, że ewentualny wyrok sądu kościelnego stwierdzający te fakty (deklaratywny) może być uznany za odpowiednik odwołania z funkcji. Oczywiście dekret usuwający z funkcji wydany przez kompetentny podmiot również jest skuteczny w zakresie odwołania.

Z tego względu w praktyce obrotu najistotniejszym skutkiem Krajowego Rejestru Sądowego jest zapewnienie ochrony uczestnikom obrotu nie w zakresie przesłanki posiadania osobowości prawnej, określenia nazwy i siedziby czy wskazania organu reprezentacji i jego nazwy, lecz właśnie w odniesieniu do faktu sprawowania funkcji piastuna organu reprezentacji na dany moment. To właśnie wskazanie piastuna organu reprezentacji stanowi podstawową funkcję polskiego modelu rejestrów osób prawnych. W przypadku wyznaniowych osób prawnych, pomimo wagi zagadnienia, ustawodawca nie wprowadził instytucji chroniących w praktyce bezpieczeństwo obrotu i interesy osób trzecich. W szczególności, pomimo istnienia rejestru niektórych wyznaniowych osób prawnych, z wpisami piastunów organów reprezentacji nie łączą się żadne mechanizmy gwarancyjne, lecz mają one czysto informacyjny charakter. Należy wskazać, że właśnie różnice w zakresie znaczenia wpisu do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych oraz Krajowego Rejestru Sądowego w zakresie piastunów organu reprezentacji stanowią najistotniejszą odmiennąść pomiędzy tymi dwoma rejestrami.

Podobna sytuacja zachodzi w przypadku wyznaniowych osób prawnych wspólnot religijnych o własnej ustawie indywidualnej. Z uwagi na nieobjęcie żadnym rejestrem ich osób prawnych ustalenie faktu sprawowania funkcji piastuna organu reprezentacji musi się odbywać indywidualnie dla każdego przypadku i nie jest możliwe stwierdzenie skutecznego złożenia oświadczenia woli wskutek zapoznania się z jednym, ustrukturalizowanym zbiorem danych. Istniejąca instytucja powiadomienia nie spełnia wymogów skutecznej ochrony uczestników obrotu, dostarczając im jedynie informacji, która tylko potencjalnie może być zgodna z rzeczywistym stanem prawnym, zaś w przypadku ich niezgodności z prawdą nie jest objęta rękojmią.

Brak unormowania w prawie państwowym zasad powoływania i odwoływania piastunów organów wyznaniowych osób prawnych skutkuje recepcją prawa wewnętrznego w tym zakresie. Recepcja ta jednak nie jest pełna, gdyż należy ograniczyć do sfery wewnętrznej skuteczność warunków powołania i warunków odwołania piastunów organów reprezentacji. W pozostałym zakresie, a więc odnośnie do organu kompetentnego do podjęcia decyzji o zmianach w stanie osobowym organu reprezentacji oraz procedurze jej podjęcia, przejęcie norm prawa wewnętrznego ma skutek zewnętrzny i wpływa na skuteczność oświadczenia woli wyznaniowej osoby prawnej.

Rozdział VII.

Działanie organu reprezentacji w granicach umocowania

VII.1. Uwagi wstępne

Ostatnią z przesłanek skutecznego przypisania oświadczenia woli osobie prawnej jest dokonanie czynności przez piastuna (piastunów) organu reprezentacji w granicach kompetencji tego organu, a zatem podstawowym zagadnieniem jest to, co należy rozumieć przez kompetencje organu reprezentacji. Z pewnością kompetencje te nie dotyczą prawa składania oświadczeń woli rozumianego jako uprawnienie do wyrażania woli osoby prawnej na zewnątrz, umożliwiającego wyodrębnienie spośród wszystkich organów osoby prawnej tego, którego piastuni będą składać oświadczenia woli, to bowiem zawiera się już w przesłance działania w charakterze organu reprezentacji.

VII.1.1. Kompetencja do reprezentacji a kompetencja do złożenia konkretnego oświadczenia woli

Przez kompetencje organu reprezentacji należy rozumieć przesłanki, które zgodnie z przepisami ustrojowymi danej osoby prawnej muszą być spełnione, aby dane konkretne oświadczenie woli mogło być uzewnętrznione przez organ reprezentacji. W tym kontekście kluczowe jest odróżnienie uprawnienia do reprezentacji (bycia uprawnionym do uzewnętrzniania oświadczeń woli) od prawa do złożenia konkretnego oświadczenia woli. W oczywisty sposób są to odrębne co do ich istoty kompetencje¹⁶⁴². Pierwsza z nich, jak to było analizowane wcześniej, pozwala ze wszystkich

¹⁶⁴² Przykładowo wyraźnie rozróżniają je przepisy z zakresu prawa handlowego – zob. m.in. art. 201 § 1 k.s.h. W literaturze w szczególności rozróżnia je J. Frąckowiak, *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 1149-1150; R. Longchamps de Berier, *op. cit.*, s. 264. Z orzecznictwa zob. wśród wielu innych: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 1999 r., III CKN 682/98. Rozróżnienie to jest obecne także w nauce obcej i traktowane jako zasadnicze – zob. np. L. Lamacchia, *op. cit.*, s. 568.

oświadczeń woli wszystkich osób fizycznych wyodrębnić na zasadzie podmiotowej te osoby, których oświadczenia woli mogą (po spełnieniu ewentualnych dodatkowych przesłanek) stanowić oświadczenia woli danej osoby prawnej. Ta przesłanka ma więc naturę generalną, nie stanowi bowiem o tym, czy konkretne oświadczenie woli zostanie skutecznie złożone, oraz formalną, albowiem w swej esencji ma charakter czysto wykonawczy, gdyż uprawnia tylko do uzewnętrznienia woli, nie wyznaczając zarazem treści oświadczeń, które mają być złożone.

Natomiast druga kompetencja dotyczy tego, czy dane konkretne oświadczenie woli mogło być przez piastunów organu reprezentacji w ogóle złożone, jej natura jest więc konkretna i ma charakter materialny, albowiem wyznacza treść tego, co ma być przez organ reprezentacji uzewnętrznione. Innymi słowy, kompetencja do reprezentacji nie pociąga za sobą *ipso facto* zdolności do złożenia konkretnego oświadczenia woli, lecz skuteczne działanie za osobę prawną wymaga każdorazowo powstania uprawnienia do uzewnętrznienia konkretnej treści intelektualnej, które można potocznie określić prawem podjęcia decyzji o dokonaniu czynności prawnej o konkretnej treści.

Niewątpliwie w przypadku osób fizycznych naturalne jest, że podjęcie decyzji (wola) jest pierwotne w stosunku do jej uzewnętrznienia, a warunkiem jakichkolwiek świadomych ruchów ciała jest uprzedni impuls elektryczny przesłany przez ośrodkowy układ nerwowy. Stosując analogię (adekwatną zwłaszcza w przypadku koncepcji organicystycznych), złożenie oświadczenia woli przez osobę prawną należy uznać za wtórne względem jej woli. Zastosowanie jednak tej zasady do osób prawnych, zwłaszcza przy przyjęciu ich natury formalnej, jest trudne, albowiem nie posiadają one swojej woli (w koncepcjach fikcji) bądź ich wola nie może być w sposób pewny bezpośrednio percypowana zmysłami przyrodzonymi (w koncepcjach realistycznych)¹⁶⁴³.

Rozstrzygnięciem tego problemu może być albo określenie za pomocą wypowiedzi normatywnych, co należy uznawać za wolę osoby prawnej (a więc – jak to ujmuje niekiedy literatura¹⁶⁴⁴, także obca¹⁶⁴⁵ – określenie procedur wytworzenia woli wewnętrznej), albo całkowite pominięcie w przypadku osób prawnych aspektu woluntatywnego i uznanie, że działanie organu reprezentacji po prostu wyraża wolę osoby prawnej (przy ewentualnym wprowadzeniu jakichś ograniczeń).

¹⁶⁴³ Jak to ujął M. Pazdan, *op. cit.*, s. 220: „Ustalenie istnienia i treści oświadczenia woli osoby prawnej w sytuacji, gdy decydującą rolę ma przy tym odegrać przejaw woli, nie przysporzy trudności innych od tych, jakie pojawiają się w przypadkach, gdy oświadczenie woli składa dla siebie osoba fizyczna. Kłopoty i komplikacje powstaną dopiero wtedy, gdy ustalając istnienie i treść oświadczenia woli, przyjdzie nam sięgać do aktu woli”. Cytowany autor myśl tę odniósł przede wszystkim do kwestii wad oświadczeń woli przy składaniu ich przez reprezentantów osoby prawnej, ale zachowuje ona aktualność także w odniesieniu do ogólnego problemu woli osoby prawnej.

¹⁶⁴⁴ Zob. J. Frąckowiak [w:] *System...*, red. M. Safjan, t. I, s. 115; M. Pazdan, *op. cit.*, s. 205-206. O wytwarzaniu woli mówili również zwolennicy teorii przedstawicielskiej – zob. m.in. R. Longchamps de Berier, *op. cit.*, s. 206 i n.

¹⁶⁴⁵ Zob. np. „procedura wytworzenia woli” (*un procedimento di formazione della volontà*) w pracy: L. Lamacchia, *op. cit.*, s. 568.

Zastosowanie pierwszej metody umożliwia elastyczność norm ustrojowych, w szczególności odmienne określenie procedur wytworzenia decyzji w zależności od jej przedmiotu (np. udział większej liczby podmiotów w jej wytworzeniu w przypadku decyzji o poważnym znaczeniu) oraz stosunkowo najwierniejsze odwzorowanie w normach ustrojowych samorozumienia podmiotów, które mają korzystać z osobowości prawnej, w tym wspólnot religijnych. Zarazem jednak rozwiązanie to stwarza większe zagrożenie dla pewności obrotu i bezpieczeństwa prawnego osób trzecich (w tym działających w dobrej wierze), albowiem uzależnia skuteczność czynności prawnej od spełnienia dodatkowej przesłanki w postaci wytworzenia woli wewnętrznej. Rodzi to konieczność przejrzystego uregulowania zasad wytworzenia woli wewnętrznej, w szczególności precyzyjnego określenia, jaki organ i w jakim trybie podejmuje decyzje w danej kategorii spraw. Przy wyborze tego rozwiązania często wprowadza się mechanizmy mające chronić pewność obrotu i interesy osób trzecich, takie jak: zasada *numerus clausus* źródeł norm dotyczących wytworzenia woli wewnętrznej¹⁶⁴⁶, środki zapewniające jawność tych norm¹⁶⁴⁷, ograniczenia w ich skuteczności wobec osób trzecich¹⁶⁴⁸ czy systemy rękojmi (treści rejestru¹⁶⁴⁹ lub innych aspektów związanych z ustalaniem treści przesłanek wytworzenia woli wewnętrznej¹⁶⁵⁰).

¹⁶⁴⁶ Zasada ta najczęściej jest realizowana przez uregulowanie reguł podejmowania decyzji przepisami ustawowymi lub statutowymi na zasadzie ekskluzywności przy pozostawieniu wszelkim innym regulacjom (np. regulaminom) jedynie znaczenia wewnętrznego, a więc rodzącym tylko ewentualną odpowiedzialność osób działających za osobę prawną bez wpływu na skuteczność oświadczeń woli. Rozwiązanie takie zostało zastosowane przykładowo w odniesieniu do spółek prawa handlowego – zob. art. 17 § 3 k.s.h., w którym znaczenie procedur wytworzenia woli wewnętrznej zamieszczonych w statucie ograniczono jedynie do sfery wewnętrznej.

¹⁶⁴⁷ Zasadę jawności najczęściej realizuje publicznie dostępny rejestr, w którym uwidocznione są procedury podejmowania decyzji wpływające na ważność składanych oświadczeń woli. Rozwiązanie takie zastosowano przykładowo w Republice Włoch. Innym środkiem zapewniającym jawność jest, stosowana również w Polsce, instytucja publicznie dostępnych akt rejestrowych, w których przechowywane są teksty jednolite norm wyznaczających zasady wytwarzania woli wewnętrznej (zwłaszcza statutów). Prawodawca może również przewidzieć obowiązek publikacji przepisów wyznaczających zasady podejmowania decyzji przez organy osoby prawnej.

¹⁶⁴⁸ Niektóre prawodawstwa przewidują ważność oświadczeń woli pomimo braku spełnienia przesłanek wytworzenia woli wewnętrznej, w szczególności jeśli osoba trzecia działała w dobrej wierze, nie mając świadomości istnienia dodatkowej normy dotyczącej podejmowania decyzji. Mechanizm taki zastosowano m.in. w Republice Austrii oraz Republice Włoch.

¹⁶⁴⁹ Rękojmia przede wszystkim może być powiązana z treścią odpowiedniego rejestru, w którym mają być ujawniane informacje o procedurach wytworzenia woli wewnętrznej. W takim przypadku przepisy mogą stanowić, że nawet istniejące normy podejmowania decyzji nie mają znaczenia dla ważności oświadczenia woli osoby prawnej, jeśli nie zostały zamieszczone w rejestrze. Względnie możliwe jest zastrzeżenie również skutku odwrotnego, a mianowicie, że normy wytworzenia woli wewnętrznej zamieszczone w rejestrze są skuteczne do chwili ich wykreślenia, nawet jeśli zostały pierwotnie wpisane błędnie lub zostały już uchylone i powinny zostać wykreślone.

¹⁶⁵⁰ W szczególności rękojmia może służyć ochroną uczestnikom obrotu prawnego w zakresie ustalenia wiążącej treści norm wyznaczających zasady podejmowania decyzji, zwłaszcza aktualnej treści statutu, poprzez wprowadzenie zasady, że dla ważności oświadczeń woli istotne są normy zamieszczone w publicznie dostępnych aktach rejestrowych w momencie składania oświadczenia woli. Sam obowiązek ujawnienia w aktach treści aktualnych norm wyznaczających wytworzenie woli wewnętrznej nie chroni osób trzecich w pełni w obliczu możliwej rozbieżności pomiędzy informacjami ujawnionymi

Drugie z przedstawionych rozwiązań, polegające na zwykłym uznaniu, że oświadczenia woli organu reprezentacji są przejawem woli osoby prawnej bez konieczności podejmowania decyzji w odpowiedniej procedurze wymaganej dla skuteczności oświadczenia woli, w sposób możliwie szeroki zapewnia pewność obrotu oraz ochronę osób trzecich, zarazem jednak stwarza największe zagrożenie samowolą piastunów organu reprezentacji. Zagrożenie to zmniejsza zaufanie do instytucji osób prawnych i może zniechęcać do ich tworzenia, w szczególności w przypadku, gdy majątek osoby prawnej miałby pochodzić z dobrowolnych wpłat osób trzecich, a zatem często także do tworzenia wyznaniowych osób prawnych. Ponadto ów brak elastyczności powoduje niemożność odwzorowania ze skutecznością w obrocie cywilnym, obecnych w prawach wewnętrznych wspólnot religijnych, procedur uniemożliwiających samowolne dysponowanie majątkiem ich osób prawnych, często gromadzonym przez wieki.

VII.1.2. Znaczenie wytworzenia woli wewnętrznej w polskim prawie cywilnym

Ustawodawca polski problemu znaczenia wytworzenia woli wewnętrznej dla ważności oświadczenia woli składanego przez organ reprezentacji jednoznacznie nie rozstrzygnął w przepisach k.c., w szczególności nie wprowadził wprost wymogu wytworzenia woli wewnętrznej jako warunku ważności oświadczenia woli osoby prawnej. K.c. poprzestaje jedynie na odesłaniu w zakresie działania osób prawnych do ustaw szczegółowych (art. 38) oraz *implicite* przewiduje warunek niewadliwości oświadczenia woli w postaci działania przez organ reprezentacji w granicach jego umocowania (art. 39 § 1). Określenie granic umocowania organu reprezentacji (także ich braku), a więc rozstrzygnięcie, czy organ reprezentacji zawsze może skutecznie działać za osobę prawną, czy też tylko po spełnieniu określonych warunków (zwłaszcza związanych z wytworzeniem woli wewnętrznej), pozostawiono przepisom regulującym poszczególne formy osobowości prawnej.

Podobnie więc jak w przypadku teorii działania osób prawnych niezależnie od hołdowania którejś z koncepcji osoby prawnej, decydującą rolę należy przypisać przepisom prawa. To właśnie przepisy prawa powinny jednoznacznie określać, czy działania organu reprezentacji do swojej skuteczności wymagają spełnienia jakichś dodatkowych przesłanek (wytworzenia woli wewnętrznej), czy też działaniom tego organu przyznaje się skuteczność bez względu na inne okoliczności. Używając języka zastosowanego w treści art. 39 § 1 k.c., należy stwierdzić, że przepisy prawa powinny określać granice umocowania organów reprezentacji, a więc czy jest on umocowany zawsze, czy tylko po spełnieniu dodatkowych przesłanek, czy też przeciwnie – jest umocowany tylko wtedy, kiedy dojdzie do wypracowania woli wewnętrznej zgodnie z procedurami przewidzianymi przepisami ustrojowymi.

w aktach a rzeczywistym stanem norm (np. w obliczu uchybienia obowiązкови zgłoszenia czy w okresie między zmianą norm a ich ujawnieniem w aktach).

Najczęściej jednak uregulowania prawa powszechnie obowiązującego normujące powszechne formy osobowości prawnej nie rozstrzygają fundamentalnej kwestii, czy oświadczenie woli jest wtórne wobec wytworzenia woli wewnętrznej. Regulują one tylko kompetencje decyzyjne poszczególnych organów, ich znaczenie dla skuteczności czynności prawnej oraz kompetencje do reprezentacji, najczęściej przyznając prawo podejmowania decyzji organowi reprezentacji, a przewidując niekiedy wymóg uzyskania zgody innego organu lub możliwość wprowadzenia statutem innych ograniczeń prawa podejmowania przez niego decyzji. W ten sposób, nie rozstrzygając wprost zasadniczej kwestii konieczności wytworzenia woli wewnętrznej dla złożenia oświadczenia woli, przepisy prawa rozwiązują większość problemów praktycznych.

Warto problem ten przeanalizować na gruncie przepisów k.s.h. w odniesieniu do spółek kapitałowych (np. spółki z o.o.). Organem decyzyjnym spółki jest zarząd (art. 201 § 1), a więc decyzje powinien podejmować w drodze uchwały bezwzględna większość głosów (art. 208 § 4-5). W świetle koncepcji, zgodnie z którą wymogiem złożenia oświadczenia woli jest wytworzenie woli wewnętrznej, czynność prawna członków zarządu bez wymaganej uchwały (np. w sprawach przekraczających granice zwykłego zarządu) powinna być nieskuteczna. Tak jednak nie jest, albowiem w razie złożenia oświadczenia woli zgodnie z zasadami działania zarządu (a więc np. w trybie określonym art. 205 § 1 zd. 2 k.s.h. przez dwóch członków zarządu), nawet w przypadku braku ważnej uchwały (np. rozłożenia głosów w pięcioosobowym zarządzie w proporcji dwóch głosów „za” do trzech głosów „przeciw”) takie oświadczenie woli będzie prawnie skuteczne, a składający oświadczenie woli członkowie zarządu podlegaliby ewentualnej odpowiedzialności korporacyjnej. Wskazywałoby to, że działanie organu reprezentacji zgodnie ze sposobem działania na zewnątrz (sposobem reprezentacji) jest zawsze skutecznym działaniem za osobę prawną. Tak jednak też nie jest, albowiem przy niektórych czynnościach prawnych k.s.h. przewiduje konieczność wytworzenia woli wewnętrznej za pomocą uchwały wspólników (np. art. 17 § 1 k.s.h. w zw. z art. 228 pkt 3-4) czy jednomyślnej uchwały wszystkich członków zarządu (art. 208 § 6 k.s.h.).

Powyższy przykład pokazuje, jak bardzo skomplikowana jest kwestia działania w granicach kompetencji organu reprezentacji. W istocie na jego gruncie możliwa jest dwustronna interpretacja. Z jednej strony można twierdzić, że wytworzenie woli wewnętrznej jest co do zasady koniecznym warunkiem czynności reprezentacyjnej – złożenia oświadczenia woli. Wówczas ewentualną skuteczność oświadczenia woli w przypadku braku uchwały organu decyzyjnego trzeba tłumaczyć jako wyraz rozróżnienia sfery wewnętrznej¹⁶⁵¹ i zewnętrznej stosunków spółki oraz konsekwencję zasady, że stosunki wewnętrzne nie mogą wywoływać skutków na zewnątrz¹⁶⁵², a także jako wynik przyznania kompetencji decyzyjnych każdemu z członków zarzą-

¹⁶⁵¹ Na którą wyraźnie wskazuje treść art. 208 § 2-8 k.s.h., w świetle którego ma on zastosowanie tylko do wzajemnych stosunków członków zarządu.

¹⁶⁵² Wówczas zbliżamy się przy osobach prawnych do koncepcji funkcjonującej w odniesieniu do osób fizycznych, w przypadku której decyduje wyrażona na zewnątrz treść oświadczenia woli, a nie sama wola.

du z osobna bez możliwości ograniczenia ze skutkiem prawnym wobec osób trzecich (art. 204 § 1-2 k.s.h.). Zatem według tej koncepcji w istocie decyzje zarządu ze skutecznością na zewnątrz są podejmowane przez zarząd zgodnie z zasadą, że wystarczy decyzja jednego z członków zarządu do złożenia skutecznego oświadczenia woli (o ile złożono je zgodnie ze sposobem działania zarządu). Byłby więc to wyjątek od ogólnej reguły związania organu reprezentacji procedurą wytworzenia woli wewnętrznej. Według drugiej interpretacji organ uprawniony do reprezentacji może skutecznie składać każde oświadczenie woli, bez konieczności wytworzenia woli wewnętrznej zgodnie z przepisami ustrojowymi, jednak to uprawnienie może być ograniczone. Wówczas obowiązek wytworzenia woli wewnętrznej będzie ograniczeniem umocowania, stanowiącym wyjątek od ogólnej reguły braku związania procedurą wytworzenia woli wewnętrznej.

W istocie są to jedynie dwie równorzędne interpretacje tej samej kwestii, różniące się głównie określeniem tego, co jest wyjątkiem, a co zasadą. Jeśli jako pryncypium teoretyczne przyjąć konieczność wytworzenia woli wewnętrznej dla skuteczności czynności reprezentacyjnej, to przepisy prawa przewidujące skuteczność oświadczeń woli organu reprezentacyjnego bez takiej procedury stworzenia woli wewnętrznej należy uznać za wyjątek podyktowany rozdzieleniem sfer wewnętrznych i zewnętrznych albo za wynik uproszczenia procedur służący pewności obrotu i ochronie dobrej wiary uczestników obrotu. Jeśli natomiast opowiedzieć się za koncepcją odmawiającą co do zasady znaczenia procedurom wytworzenia woli wewnętrznej, to przepisy prawa wymagające jakiejś procedury wytworzenia woli wewnętrznej (np. zgody jakiegoś innego organu) będą stanowić wyłom od ogólnej zasady i ograniczenie prawa reprezentacji, rozumianego jako prawo do decydowania i składania oświadczeń woli.

Zasadniczy problem pojawia się jednak wówczas, kiedy przepisy prawa normujące poszczególne formy osobowości prawnej granic umocowania i znaczenia wytworzenia woli wewnętrznej dla skuteczności działania organu reprezentacji nie regulują bądź zawierają w tej kwestii niejednoznaczne postanowienia. Wówczas przyjęcie jednej z przedstawionych wyżej koncepcji będzie miało decydujące znaczenie dla rozstrzygnięcia konkretnych zagadnień. W ujęciu niniejszej pracy szereg argumentów przemawia za przyjęciem, w braku odmiennych przepisów, wytworzenia woli wewnętrznej jako warunku *sine qua non* niewadliwości oświadczenia woli osoby prawnej. Stanowisko takie ma swoje źródło teoretyczne w teorii organów przyjętej przez polski k.c., będącej pochodną teorii realistycznych traktujących osobę prawną na wzór osoby fizycznej z własną wolą. Za takim rozwiązaniem przemawia sama natura czynności reprezentacyjnych jako czynności *stricto* wykonawczych, jedynie objawiających wolę, która musi istnieć wcześniej. Nadto pozostaje to w zgodzie z zasadą prawa cywilnego, że działanie za podmiot prawa, obejmujące podejmowanie decyzji, wymaga wyraźnej podstawy prawnej, podczas gdy przyznanie samego prawa reprezentacji nie stanowi wyraźnego przyznania kompetencji decyzyjnych¹⁶⁵³. W orzecznictwie Sądu

¹⁶⁵³ Zob. też: M. Paźdzan, *op. cit.*, s. 206 o tym, że tylko z mocy przepisu można przyjąć, iż wola organu jest wolą osoby prawnej.

Najwyższego wskazano także, że ochrona interesów osoby prawnej przed nieuprawnionym działaniem jednego lub kilku reprezentantów wymaga przyjęcia wytworzenia woli jako warunku jej oświadczenia¹⁶⁵⁴. Także w literaturze podkreśla się znaczenie przestrzegania procedury decyzyjnej jako warunku działania za osobę prawną¹⁶⁵⁵.

VII.1.3. Modele zakresu umocowania do reprezentacji

Przyjmując zasadę, że złożenie oświadczenia woli za osobę prawną wymaga uprzedniego zachowania procedur wytworzenia woli wewnętrznej, ustawodawca może się jednak zdecydować na wprowadzenie od niej wyjątków. Z tego punktu widzenia (w dużym uproszczeniu) można wyróżnić modele unormowań regulujących wpływ dochowania tych procedur na skuteczność oświadczenia woli składanego przez organ reprezentacji. Zasadniczo można wyróżnić: model nieograniczonej kompetencji reprezentacyjnej (właściwy np. niemieckim spółkom prawa handlowego), pośredni model nieograniczonej kompetencji reprezentacyjnej w głównej działalności (romańska koncepcja *spécialité statutaire*) i model kompetencji reprezentacyjnej ograniczonej (anglosaska koncepcja działania *ultra vires*)¹⁶⁵⁶.

W ramach tej pierwszej koncepcji następuje swoiste oderwanie kompetencji reprezentacyjnej od jej materialnej i funkcjonalnej podstawy, gdyż umocowanie do złożenia oświadczenia woli staje się niezależne od skutecznego powzięcia decyzji o dokonaniu danej czynności przez organ obarczony kompetencją decyzyjną, która normalnie stanowiłaby jej materialnoprawną przesłankę i której praktyczną realizację stanowi czynność reprezentacyjna. Koncepcja ta w sposób możliwie pełny chroni interesy osób trzecich, gdyż wymaga jedynie stwierdzenia istnienia kompetencji reprezentacyjnej i ustalenia złożenia oświadczenia woli zgodnie z zasadami działania organu reprezentacji przez osoby wchodzące w jego skład. Wariantem tego rozwiązania jest również wprowadzenie przez ustawę ewentualnych wymogów w niektórych przypadkach, np. uzależnienie skuteczności konkretnej czynności prawnej od uchwały organu (zwłaszcza decyzyjnego), przy czym nadal osoby trzecie związane są jedynie przepisami prawa powszechnie obowiązującego, a na kompetencję reprezentacyjną nie mają wpływu regulacje wewnętrzne. Podsumowując, istotą tego modelu jest, że ograniczenia kompetencji reprezentacyjnej wynikające z aktów wewnętrznych, takich jak statuty i uchwały, nie mają wpływu na zdolność do składania oświadczeń woli za osobę prawną.

W myśl koncepcji pośredniej (modelu *spécialité statutaire*) powyższe reguły zostają ograniczone do podstawowej sfery działalności danej osoby prawnej. Przykładowo organ reprezentacji wyznaniowej osoby prawnej powołanej wyłącznie do

¹⁶⁵⁴ Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 1999 r., III CKN 682/98.

¹⁶⁵⁵ Zob. B. Ziemiński, Z. Kuniewicz, *Prawo...*, s. 110-111.

¹⁶⁵⁶ Modele te szczególnie widać na przykładzie spółek prawa handlowego – zob. A. Opalski, *op. cit.*, s. 211, za którym przyjęto i przedstawiono powyższy podział. Por. G. Seikel, *Umfang...*, s. 78-82; P. Rummel [w:] *Kommentar...*, t. I, hrsg. i d. e m., s. 1065-1066, teza 2 i częściowo 5.

utrzymywania budynku świątyni nie byłby władny dokonać czynności prawnej mającej za przedmiot nabycie przedsiębiorstwa gastronomicznego.

W świetle ostatniej koncepcji kompetencja reprezentacyjna, jako pochodna kompetencji decyzyjnych, powinna być z nimi ściśle powiązana, więc udzielający tej kompetencji może zastrzec jej ograniczenie ze skutecznością względem osób trzecich. Konstrukcji tej odpowiada anglosaska koncepcja działalności członków zarządu (*management board*) i polskiego pełnomocnictwa, określana jako teoria *ultra vires*. Koncepcja ta zasadniczo odpowiada przedstawionemu wcześniej stanowisku, wedle którego organ reprezentacji może składać oświadczenia woli tylko po spełnieniu przesłanek (zwłaszcza wytworzenia woli) zawartych w przepisach ustrojowych.

Ustawodawca polski, decydując się na wprowadzenie określonej formy osobowości prawnej, powinien przesądzić w sposób wyraźny, który z omawianych modeli ma znaleźć zastosowanie w jej przypadku. Zgodnie zaś z uwagami wcześniejszymi, w razie braku wyraźnego określenia zastosowanego modelu, zastosowanie winny znaleźć reguły ogólne, w myśl których warunkiem działania za osobę prawną jest wytworzenie woli wewnętrznej.

VII.1.4. Modele regulacji granic umocowania

Ustawodawca polski, normując kwestie związane z wyznaniową osobowością prawną wspólnot religijnych i ich jednostek organizacyjnych, mógł skorzystać zasadniczo z trzech głównych modeli określania granic umocowania. Należy do nich zaliczyć modele: ustawowy, statutowy oraz recepcji prawa wewnętrznego.

VII.1.4.1. Model ustawowy

W tym modelu granice umocowania zostają wyznaczone przez przepisy zamieszczone w ustawach indywidualnych. W zależności od woli ustawodawcy normy ustawowe mogłyby regulować ograniczenia reprezentacji w zgodzie z samorozumieniem wspólnoty religijnej, a więc także z jej prawem wewnętrznym, choć nie jest to konieczne. Z uwagi jednak na to, że wprowadzanie specjalnej formy wyznaniowej osobowości prawnej jest motywowane niedostosowaniem regulacji powszechnych form osobowości prawnej do potrzeb wspólnot religijnych i zamiarem prawodawcy zapewnienia poszanowania ich samorozumienia, toteż najczęściej takie unormowania będą odzworowywać kwestie granic reprezentacji zawarte w normach prawa wewnętrznego. W modelu tym przepisy prawa wewnętrznego same z siebie nie stanowią jednak skutecznych w państwowym porządku prawnym norm wyznaczających kompetencje organu reprezentacji.

Model ten zapewnia dostateczną ochronę uczestnikom obrotu, którzy z uwagi na zamieszczenie przedmiotowych norm w akcie prawa powszechnie obowiązującego i zasady ich promulgacji mogą się z nimi zapoznać w każdym czasie, ale są też nimi związani. W przypadku odwzorowania przez ustawodawcę prawa wewnętrznego

w normach ustawowych realizowane są również interesy wspólnoty religijnej. Problematyczną kwestią pozostaje tylko ewentualna zmiana norm wyznaczających granice umocowania, albowiem wymagałaby ona zmiany ustawy, co uzależniałoby realizację prawa wewnętrznego i samorozumienia wspólnoty religijnej od decyzji ustawodawcy, a w praktyce od woli politycznej i zdolności do utworzenia odpowiedniej większości w parlamencie. Przez okres procesu legislacyjnego, a szczególnie w przypadku odmowy zmiany ustawy ze strony parlamentu, istnieje ryzyko, że przez pewien czas wspólnota religijna nie byłaby w stanie zapewnić skuteczności nowego prawa wewnętrznego w przedmiotowym zakresie i działanie niezgodne z jej samorozumieniem i prawem wewnętrznym byłoby całkowicie skuteczne w prawie państwowym.

VII.1.4.2. Model statutowy

W ramach tego rozwiązania wspólnota religijna przedkłada akt normatywny, w którym samodzielnie odwzorowuje swoje prawo wewnętrzne, a państwo nadaje mu moc w państwowym porządku prawnym, najczęściej po przeprowadzeniu jego kontroli. Kontrola ta jednak ogranicza się do kryteriów formalnych, w szczególności do zbadania zgodności z koncepcją osoby prawnej występującej w prawie polskim oraz sprawdzenia, czy unormowano wszystkie niezbędne dla funkcjonowania wyznaniowej osoby prawnej elementy.

Model ten zapewnia praktyczną możliwość uzależnienia skuteczności czynności prawnych od zgodności z prawem wewnętrznym, podobnie jak w przypadku modelu ustawowego, a zarazem również chroni interesy uczestników obrotu przez możliwość zapoznania się z granicami umocowania i ich jednoznaczny zakres czasowy obowiązywania. Z uwagi na okres konieczny do weryfikacji statutu, normy prawa wewnętrznego w nim odwzorowane nie zawsze byłyby skuteczne w takim samym momencie, jak w wewnętrznym porządku prawnym wspólnoty religijnej. W rezultacie przez pewien czas działanie niezgodne z samorozumieniem wspólnoty religijnej i nieważne w świetle jej prawa wewnętrznego było ważne na forum prawa cywilnego. Stanowi to jednak element kompromisu, będącego cechą charakterystyczną omawianego modelu.

VII.1.4.3. Model prawa wewnętrznego

Najpełniej poszanowanie samorozumienia wspólnoty religijnej realizuje rozwiązanie, które pozostawia prawu wewnętrznemu określanie granic umocowania organu reprezentacji i dokonuje jego recepcji w tym zakresie. Zarazem stwarza ono największe zagrożenie dla pewności obrotu oraz osób trzecich działających w dobrej wierze. W swej czystej postaci rozwiązanie to przejmuje również przesłanki ważności wytworzenia norm prawa wewnętrznego. W wersji zmodyfikowanej recepcja następuje wyłącznie w odniesieniu do wydania norm przez podmiot kompetentny w myśl prawa wewnętrznego w odpowiedniej procedurze, abstrahując od materialnych przesła-

nek legislacji, często uzależniając skuteczność recepcji od należytego ogłoszenia lub powiadomienia kontrahenta o istnieniu takich norm.

VII.2. Rejestrowe osoby prawne

Ustawodawca polski w u.g.w.s.w. nie przesądził modelu granic umocowania organów reprezentacji. Wskazana ustawa nie zawiera żadnych norm dotyczących zakresu umocowania organów reprezentacji wyznaniowych osób prawnych, wpisanych do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych. Zwłaszcza brak w niej norm uzależniających działanie organu reprezentacji od procedur wytworzenia woli wewnętrznej, jak również norm ograniczających zastosowanie przepisów o jej wytworzeniu jedynie do sfery wewnętrznej.

Przedmiotowa ustawa przewiduje natomiast obowiązek zamieszczenia w statucie kościoła lub innego związku wyznaniowego zakresu kompetencji organów oraz sposobu podejmowania decyzji (art. 32 ust. 2 pkt 4 *in fine*), realizując tym samym statutowy model określania granic reprezentacji. Zatem ustalenie, iż organ reprezentacji złożył oświadczenie woli za osobę prawną wymaga stwierdzenia, że organ kompetentny w danej kategorii spraw podjął decyzję o złożeniu oświadczenia woli tej treści, a więc że doszło do wytworzenia woli wewnętrznej. To z kolei wymaga ustalenia kompetencji decyzyjnych organów, a w szczególności stwierdzenia, czy przysługują one samodzielnie organowi reprezentacji, czy też potrzebuje on współdziałania innych podmiotów w wytworzeniu woli wewnętrznej.

VII.2.1. Organ decyzyjny

W niniejszej pracy przez granice umocowania organu reprezentacji rozumie się sytuację, w której organ reprezentacji nie jest władny samodzielnie podjąć decyzji o dokonaniu danej czynności prawnej. Należy starannie badać statuty, mając na względzie powyższe uwagi, pod kątem istnienia przepisów wskazujących, że organ reprezentacji nie jest kompetentny do wytworzenia woli wewnętrznej w sposób autonomiczny. Ograniczenia reprezentacji mogą być wyraźne, przybierając formę różnego rodzaju zgód lub zatwierdzeń. Mogą też wynikać z opisu kompetencji, który przyznaje uprawnienie do podjęcia określonej decyzji innemu organowi niż organ reprezentacji¹⁶⁵⁷. Praktyka pokazuje, że przepisy mogące mieć znaczenie dla ustalania ograniczeń reprezentacji mogą się znajdować w częściach statutów, które w ogóle nie są związane z podejmowaniem decyzji przez daną wyznaniową osobę prawną¹⁶⁵⁸.

¹⁶⁵⁷ Zob. np. § 14 ust. 3 pkt 3 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”; § 12 ust. 3 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; art. 13 ust. 1 pkt 6 statutu Kościoła Panteistycznego „Pneuma”; § 32 i § 39 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie.

¹⁶⁵⁸ Zob. np. § 11 ust. 2 statutu Ewangelicznej Wspólnoty Zielonościowej. Zob. też: § 11 ust. 6 zd. 2 statutu Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny.

Z uwagi na zasadę ekskluzywności statutu ograniczenia reprezentacji, które nie wynikają bezpośrednio ze statutu, nie wywołują skutku na zewnątrz wyznaniowej osoby prawnej¹⁶⁵⁹. W szczególności więc, jeśli zakres umocowania organu reprezentacji do samodzielnego podejmowania decyzji ma wynikać dopiero z jego określenia przez inny organ, to ewentualne jego naruszenie wywołuje tylko skutek w postaci odpowiedzialności korporacyjnej¹⁶⁶⁰.

VII.2.2. Zasady ustalania kompetencji

Obecnie postanowienia statutów związków wyznaniowych (zob. aneksy nr 18-19) i krajowych organizacji międzykościelnych (zob. aneks nr 20) regulujące kompetencje decyzyjne i ograniczenia reprezentacji niejednokrotnie wywołują wątpliwości co do ich poprawności. Poniżej omówione zostaną typowe trudności występujące na gruncie ich interpretacji i stosowania w praktyce.

VII.2.2.1. Ekskluzywność statutu

Z uwagi na stanowiącą treść art. 38 k.c. i brak regulacji szczególnych u.g.w.s.w. nie jest możliwe regulowanie kompetencji organów wyznaniowych osób prawnych wpisanych do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych innym aktem prawnym niż statut. Zasada ekskluzywności (wyłącznieści) statutu oznacza, że dla ustalenia struktury kompetencyjnej miarodajne są jedynie normy statutowe. Statuty rejestrowych wyznaniowych osób prawnych przewidują jednak dodatkowe akty wewnętrzne, określając je jako: prawo kanoniczne¹⁶⁶¹, regulaminy¹⁶⁶², regulaminy organiza-

¹⁶⁵⁹ S. Buczkowski [w:] F. Błażuta et al., *Kodeks...*, s. 118.

¹⁶⁶⁰ Zob. np. art. 39 ust. 1 i art. 31 pkt 2 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt; art. 29 ust. 5 statutu Wiary Bahá'í; § 34 pkt 4 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Werbkowicach; art. 32 ust. 1 i art. 33 ust. 2 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce; art. 17 ust. 2 pkt 5 statutu Izraelickiej Niezależnej Gminy Wyznaniowej w Poznaniu; art. 21 pkt 4 statutu Gminy Wyznaniowej Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej; § 42 ust. 1 i ust. 3-4 oraz § 22 pkt 5 statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej. Por. art. 26 pkt 4 statutu Stowarzyszenia Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy; § 30 ust. 1 statutu Zborów Bożych Chrześcijan Dnia Siódmego; § 26 ust. 3 statutu „Misji Na Wschód” we Wrocławiu. Zob. też: § 17 pkt 7 i § 33 ust. 3-5 statutu Towarzystwa Biblijnego w Polsce.

¹⁶⁶¹ Zob. np. § 37 pkt 1 i § 59 ust. 1 statutu Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶⁶² Zob. np. § 9 zd. 2, § 25, § 26 i § 57 statutu Szkoły Zen Kwan Um w Polsce; § 24 ust. 4 statutu Kościoła Chrystusowego w Polsce; § 11 ust. 5 i § 13 pkt 3 Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 63 ust. 3 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 55 statutu Uczniów Ducha Świętego; § 13 ust. 3 statutu Instytutu Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”; art. 27 ust. 3 i art. 30 ust. 2 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt; § 35 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Duchu Prawdy i Pokoju; § 23 ust. 6 pkt 7 statutu Zborów Bożych Chrześcijan Dnia Siódmego; art. 9 ust. 1 pkt 7 statutu Wiary Bahá'í; § 35 ust. 9 pkt e statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 21 statutu Kościoła Miłosiernego Boga; § 9 ust. 2 statutu Wspólnoty Drogowców w Polsce; art. 27 ust. 1 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce; § 13 ust. 1 pkt 4 i § 23 pkt 5 i 14 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego; § 15 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”; § 13 pkt 2 *in medio* statutu Chrześcijańskiego Związku Wyznaniowego „ŹRÓDŁO”; § 25

cyjne¹⁶⁶³, przepisy wewnętrzne¹⁶⁶⁴, przepisy wykonawcze¹⁶⁶⁵, regulaminy wewnętrzne¹⁶⁶⁶, regulaminy wewnątrzkościelne¹⁶⁶⁷, prawa wewnętrzne¹⁶⁶⁸, instrukcje¹⁶⁶⁹ czy schematy organizacyjne¹⁶⁷⁰. Czasem określane są one nawet mianem „statutu”¹⁶⁷¹,

pkt 3 statutu Zgromadzenia Braci i Sióstr Politeistów; art. 21 ust. 3 Izraelskiej Niezależnej Gminy Wyznaniowej w Poznaniu; § 30 ust. 4 i § 35 pkt 11 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 5 ust. 1 *in medio*, ust. 3 *in fine* i ust. 4 *in medio*, § 16 pkt 8 oraz § 28 pkt 7 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego; § 22 pkt 5 i § 27 pkt 18 *in principio* statutu Ligi Muzułmańskiej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 6 ust. 1 *in medio* i ust. 3, § 15 pkt 2 *in fine*, § 18 pkt 2 *in fine*, pkt 3 *in fine* i pkt 12 statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 4 ust. 1 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego; art. 9 pkt 2 *in medio*, art. 14 ust. 2 pkt 5, art. 21 ust. 3, art. 27 ust. 13 i art. 28 ust. 8 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej. Zob. też: § 16 pkt 11 statutu, § 18 pkt 3 i § 19 ust. 1 *in fine* statutu Polskiej Rady Ekumenicznej; § 6 ust. 1 i 3-5, § 17 pkt 11 statutu Towarzystwa Biblijnego w Polsce; art. 28 ust. 8 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶⁶³ Zob. np. art. 15 ust. 2 statutu Zboru Ewangelicznego Betel w Warszawie.

¹⁶⁶⁴ Zob. np. § 25 ust. 1 statutu Kościoła Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 13 ust. 2, art. 20 ust. 3 i art. 34 pkt 5 statutu Kościoła Zjednoczeniowego; art. 31 pkt 2 *in fine* statutu Wspólnoty Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej; § 31 statutu Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 34 pkt 2 *in fine* statutu Kościoła Unitariańskiego; § 31 pkt 4 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego.

¹⁶⁶⁵ Zob. np. § 55 statutu Uczniów Ducha Świętego.

¹⁶⁶⁶ Zob. np. § 16 ust. 2 pkt 10 i § 29 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; art. 18 pkt 4 i art. 22 ust. 4 pkt 7 statutu Centrum Biblijnego „Jezus jest Panem”; art. 19 pkt 7 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt; art. 12 pkt 6 statutu Zachodniego Zakonu Sufi w Polsce; art. 19 ust. 5 statutu Zboru Ewangelicznego „Agape” w Poznaniu; § 12 i § 15 lit. d) statutu Związku Wyznaniowego Kwinyrystów; § 4 ust. 4, § 18 ust. 2 pkt 8, § 19 ust. 8 pkt 8 i § 21 ust. 4 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce; art. 13 ust. 2, art. 21 pkt c) i art. 42 ust. 1 pkt a) statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”; § 5 zd. 2 *in fine*, § 15 pkt 2 *in fine*, § 26 ust. 7 pkt 2 *in fine* i pkt 9 oraz § 28 ust. 3 zd. 3 *in fine* statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce; § 10 pkt 2 statutu Wspólnoty Dzogchen w Polsce; § 18 pkt 5 i § 22 ust. 5 pkt 6 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 5 *in fine*, § 19 pkt 1 *in medio*, § 23 ust. 2 pkt 8 oraz § 24 ust. 4 pkt 3 *in fine* i pkt 9 statutu Związku Garuda w Polsce; § 2 ust. 2 *in fine* statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; § 19 ust. 1 pkt 6 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Warszawie; § 2 ust. 2 *in fine* statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; § 11 pkt 1, § 12 pkt b) oraz § 18 ust. 3 pkt c) i h) statutu Związku Buddyjskiego Dak Shang Kagyu w Polsce; art. 17 pkt 2 i art. 20 ust. 1 pkt 1 statutu Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej; § 20 statutu Polskiego Kościoła Dialogu; § 8 ust. 2, § 9 pkt 1 i § 13 ust. 1 pkt 1 statutu Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce; § 46 zd. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”; § 22 pkt 5 statutu Związku Taoistów TAO TE KING; § 25 pkt 3 i § 27 statutu Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego w Polsce; § 15 pkt 2 *in fine* statutu Instytutu Śardza Ling.

¹⁶⁶⁷ Zob. np. art. 10 statutu Kościoła Unitariańskiego.

¹⁶⁶⁸ Zob. np. art. 22 ust. 4 pkt 2 statutu Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej.

¹⁶⁶⁹ Zob. np. § 27 pkt 18 *in medio* statutu Ligi Muzułmańskiej w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶⁷⁰ Zob. np. § 16 pkt 6 *in medio* statutu Polskiej Rady Ekumenicznej.

¹⁶⁷¹ Zob. np. art. 13 ust. 8 statutu Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowej Szkoły Złotego Różokrzyża; § 4 ust. 2, § 9 ust. 2, § 12 ust. 2 *in medio* i § 4 ust. 2 statutu Instytutu Wiedzy o Tożsamości „Misja Zaitanii”; § 11 ust. 8, § 13 ust. 1 pkt 17 i § 34 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”; art. 29 ust. 7 i 15 oraz art. 30 ust. 4 i 12 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej.

Prawa Wewnętrzne (prawa wewnętrzne)¹⁶⁷² lub własnego prawa¹⁶⁷³. Statuty powołują się również na: „inne przepisy, normy czy szczegóły”¹⁶⁷⁴, „prawa i zwyczaje” oraz „zasady” wspólnoty religijnej¹⁶⁷⁵, a także „przepisy swego wyznania”¹⁶⁷⁶ jako źródła norm wewnętrznych i ustrojowych. Występują też regulaminy poszczególnych organów (w tym regulaminy ich obrad)¹⁶⁷⁷. Nieraz statuty przewidują wprost, iż to właśnie tego rodzaju akty mają regulować kwestie ustrojowe, w tym kompetencje decyzyjne organów¹⁶⁷⁸. Podobna sytuacja zachodzi, gdy akty te mają normować „spra-

¹⁶⁷² Zob. np. § 5 ust. 5 pkt 4 statutu Ewangelicznej Wspólnoty Zielonościowej; § 7 ust. 5 pkt 5 statutu Kościoła Bożego w Chrystusie; art. 2 zd. 1 *in fine*, art. 14 ust. 6 i art. 15 ust. 5 statutu Zboru Ewangelicko-Baptystycznego w Katowicach; § 49 pkt 11 i § 71-72 statutu Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 5 pkt 11 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Rypinie; § 22 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”. Zob. też: § 13 pkt 6 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Nowe Życie; § 13 pkt 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego.

¹⁶⁷³ Zob. np. § 3 ust. 1 i § 12 ust. 2 statutu Światowego Uniwersytetu Duchowego Brahma Kumaris w Polsce; § 5 i § 17 statutu Kościoła Miłosiernego Boga; § 6 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Warszawie; art. 5 ust. 2 statutu Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej; art. 4 ust. 2 statutu Gminy Wyznaniowej Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej; § 1 ust. 3 statutu Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego w Polsce.

¹⁶⁷⁴ Zob. § 16 statutu Ewangelicznej Wspólnoty Zielonościowej.

¹⁶⁷⁵ Zob. np. art. 2 ust. 2 i 3, art. 17 pkt 4 i art. 22 ust. 3 *in fine* statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce.

¹⁶⁷⁶ Zob. np. § 5 *in medio* statutu Instytutu Sardza Ling.

¹⁶⁷⁷ Zob. np. § 15 ust. 2 i § 23 ust. 8 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrzęścian w Rzeczypospolitej Polskiej; § 31 zd. 2 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; art. 21 ust. 8 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Ewangelicznej; art. 20 ust. 3 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt; § 20 ust. 9 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce; § 26 ust. 8 i § 27 ust. 9 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce; § 20 pkt 8 statutu Wspólnoty Dżogchen w Polsce; § 14 ust. 3 pkt statutu Chrześcijańskiego Kościoła Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”; § 24 ust. 6 i § 25 ust. 8 statutu Związku Garuda w Polsce; § 21 ust. 6 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Warszawie; § 12 ust. 1 pkt g), § 19 ust. 2 i § 25 ust. 2 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Dobra; art. 24 ust. 3 i art. 33 ust. 2 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce; § 18 ust. 3 pkt h) statutu Związku Buddyjskiego Dak Shang Kagyu w Polsce; art. 22 ust. 7 statutu Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej; § 18 ust. 3, § 19 ust. 1 pkt 2, § 20 ust. 4, § 21, § 26 ust. 3 i § 35 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego; § 15 pkt 8 statutu Zgromadzenia Braci i Sióstr Politeistów; § 18 ust. 5 pkt 3 statutu Związku Wyznaniowego „Polska Chrześcijańska Służba”; § 21 ust. 4, § 22 pkt 8, § 32 ust. 6 i § 33 pkt 9 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 24 ust. 3 statutu Gminy Wyznaniowej Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej; § 23 ust. 5 i § 24 pkt 6 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego; § 33 statutu Ligi Muzułmańskiej w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 13 ust. 3 pkt 1, art. 14 ust. 2 pkt 1 i 5 oraz ust. 13, art. 16 ust. 5, art. 17 ust. 4 i art. 23 ust. 22 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 10 ust. 4 i art. 15 ust. 5 statutu Zrzeszenia Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶⁷⁸ Zob. np. § 9 zd. 2 statutu Szkoły Zen Kwan Um w Polsce; art. 13 ust. 8 statutu Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowej Szkoły Złotego Różokrzyża; § 6 ust. 1 statutu Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny; art. 14 ust. 6 i art. 15 ust. 5 statutu Zboru Ewangelicko-Baptystycznego w Katowicach; § 14 ust. 2 statutu Instytutu Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”; art. 27 ust. 3 i art. 30 ust. 2 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt; art. 19 ust. 5 i art. 11 ust. 14 statutu Zboru Ewangelicznego „Agape” w Poznaniu; art. 15 ust. 2 statutu Zboru Ewangelicznego Betel w Warszawie; art. 24 ust. 4 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce; § 6 ust. 1 statutu Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 4 ust. 1 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego.

wy nieuregulowane w statucie”, podczas gdy statut pomija niektóre kwestie istotne z punktu widzenia składania oświadczeń woli¹⁶⁷⁹.

W przypadku uregulowania kompetencji lub granic umocowania w takich aktach „podstatutowych” ich znaczenie prawne ogranicza się wyłącznie do sfery wewnętrznej, stanowiąc jedynie osobisty obowiązek członków organów osoby prawnej i rodząc co najwyżej skutki korporacyjne. Zatem zamieszczone w nich normy wyznaczające podmioty biorące udział w wytworzeniu woli wewnętrznej, w szczególności zastrzeżenia uzyskania określonych zgód lub opinii, nie wpływają na ważność oświadczeń woli składanych za wyznaniową osobę prawną. Za skuteczne powierzenie kompetencji decyzyjnych nie może również zostać uznane określenie ich nie przez statut, ale przez organy¹⁶⁸⁰.

Za takim stanowiskiem przemawia także treść art. 35 k.c., w myśl którego zasadą jest, że ustroj osób prawnych określają przepisy prawa powszechnie obowiązującego, zaś na zasadzie wyjątku i tylko w zakresie w przepisach tych przewidzianych organizację i sposób działania osoby prawnej reguluje także jej statut. Określanie norm ustrojowych postanowieniami statutu jako wyjątek należy interpretować wąsko, co uniemożliwia regulację przedmiotowych zagadnień przepisami innych aktów wewnętrznych. Dodatkowo ochrona pewności obrotu i interesów osób trzecich wymaga, aby normy ustrojowe nie wynikały z aktów innych niż statut, zwłaszcza że akty te nie podlegają rygorom związanym ze statutem, w szczególności kontroli organu rejestrowego, obowiązkowi złożenia do akt rejestrowych, obowiązkowi załączenia do wniosku o wpis do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych oraz procedurze administracyjnej zmiany umożliwiającej uczestnikom obrotu ustalenie ich wiążącej treści.

W świetle powyższego statut (oprócz ustawy) może być jedynym źródłem norm dotyczących wytworzenia woli wewnętrznej ze skutkiem zewnętrznym. Odrębne zagadnienie stanowi natomiast to, czy norma znajdująca się poza statutem może skutecznie regulować zagadnienie wytworzenia woli wewnętrznej *in forum externum*. Innymi słowy, czy statut może się odwoływać do innych źródeł norm ustrojowych ze skutkiem ich przejęcia z mocą postanowień statutowych. Zagadnienie to na gruncie u.g.w.s.w. nie zostało dotychczas jednoznacznie rozstrzygnięte w orzecznictwie. Przeciwnie takiemu rozwiązaniu przemawia pewność obrotu oraz ochrona interesów osób trzecich, które wymagają zapewnienia możliwości zapoznania się z normami dotyczącymi wytworzenia woli wewnętrznej, jak również wyżej opisana zasada ekskluzywności statutu. Z drugiej jednak strony zasadzie, iż normy dotyczące wytworzenia woli wewnętrznej muszą wynikać z postanowień zawartych w ustawie lub statucie, *prima facie* nie sprzeciwia się możliwość przejmowania przez statut norm pochodzą-

¹⁶⁷⁹ Zob. np. § 43 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; § 21 statutu Kościoła Miłosiernego Boga. Zob. też: § 6 ust. 3 statutu Towarzystwa Biblijnego w Polsce.

¹⁶⁸⁰ Zob. np. art. 65 pkt 2 i art. 76 pkt 2 statutu Kościoła Chrześcijan Dnia Sobotniego; § 34 ust. 4 statutu Szkoły Zen Kwan Um w Polsce; § 27 pkt 1 statutu Buddyjskiego Związku Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu; § 31 ust. 1 statutu Światowego Uniwersytetu Duchowego Brahma Kumaris w Polsce.

cych z innych źródeł, zwłaszcza poprzez ich proste przepisanie. Taka inkorporacja w treść statutu poprzez powtórzenie w postanowieniach statutu niczym nie różni się w swej treści merytorycznej od zawartego w statucie odesłania do wypowiedzi normatywnych zamieszczonych w innym dokumencie (odesłanie statyczne). Z pewnością jednak skuteczności nie można przyznać odesłaniu o charakterze dynamicznym, a więc sytuacji, w której dopiero w akcie niższego rzędu mają być regulowane kwestie związane z podejmowaniem decyzji.

Ekskluzywność statutu oznacza również, iż skoro organy mogą mieć jedynie kompetencje przewidziane w statucie, to statuty nie powinny wyliczać ich kompetencji w sposób otwarty. Zwłaszcza należy unikać sformułowania o posiadaniu przez organ danych kompetencji „w szczególności”¹⁶⁸¹ w głównym katalogu uprawnień. Zwrot ten nie nastręcza trudności, gdy brak jest problemów z ustaleniem kompetencji, zwłaszcza kiedy taki katalog ma stanowić jedynie egzemplifikację uprawnień określonych ogólnie, np. przez domniemanie kompetencji – w takich przypadkach zwrot ten nie jest nieprawidłowy¹⁶⁸².

VII.2.2.2. Pełny zakres kompetencji

Kompetencje decyzyjne organów rejestrowych wyznaniowych osób prawnych winny obejmować wszystkie możliwe kategorie spraw, w których taka osoba prawna może w przyszłości składać oświadczenia woli. Tymczasem w znacznej liczbie statutów przewidziano kompetencje decyzyjne wyłącznie w odniesieniu do spraw określonego rodzaju, całkowicie pomijając uprawnienie do wytworzenia woli wewnętrznej w pozostałych przypadkach¹⁶⁸³. W szczególności autorzy statutów koncentrowali się

¹⁶⁸¹ Zob. np. § 18 zd. 2 statutu Nowoapostolskiego Kościoła w Polsce; § 13 ust. 1 statutu Związku Ajapa Yoga; art. 13 ust. 6 statutu Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowej Szkoły Złotego Różokrzyża; § 27 i § 30 statutu Światowego Uniwersytetu Duchowego Brahma Kumaris w Polsce; § 23 ust. 5 pkt 7 statutu Ewangelicznego Związku Braterskiego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 13 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 49 ust. 1 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 37 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; § 7 ust. 1 zd. 2 statutu Zboru w Wodzisławiu Śląskim; art. 9 ust. 2 statutu Zboru Ewangelicko-Baptystycznego w Katowicach; art. 20 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Ewangelicznej; art. 19 i art. 21 statutu Adwentystów Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 13 ust. 2 oraz art. 19 ust. 8 i 11 statutu Zboru Ewangelicznego „Agape” w Poznaniu; § 19 ust. 3 zd. 1 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”; § 14 i § 23 statutu „Misji Na Wschód” we Wrocławiu; § 9, § 18, § 22, § 33, § 39, § 45 ust. 1, § 51 ust. 1 i § 57 ust. 1 statutu Kościoła Bożego w Polsce; § 12 ust. 4 i § 13 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Rypinie; § 14 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN; § 16 i § 40 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; § 11 ust. 1 zd. 3, § 12 ust. 1 zd. 2 statutu Polskiego Kościoła Dialogu; § 19 ust. 1 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego; § 13, § 17, § 28 i § 32 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie; § 15 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary”.

¹⁶⁸² Zob. np. art. 9 ust. 1 statutu Wiary Bahá'í.

¹⁶⁸³ Zob. np. art. 31 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt stanowiący o zatrudnianiu i zwalnianiu pracowników, jednak pomijający np. udzielanie urlopów czy tzw. wypowiedzenia zmieniające.

na podejmowaniu decyzji w zakresie majątkowym, finansowym i gospodarczym¹⁶⁸⁴. Dzieje się tak nawet w przypadkach, w których dostrzegano w statucie istnienie praw niemajątkowych¹⁶⁸⁵, oraz w statutach, w których opisana działalność związku wyznaniowego zawsze będzie dotyczyć także praw o charakterze niemajątkowym, np. autorskich praw niemajątkowych w przypadku działalności wydawniczej¹⁶⁸⁶. Podobnie wadliwie należy ocenić statut, który w jeszcze większym zakresie pomija kompetencje decyzyjne, np. przewidując możliwość podejmowania decyzji jedynie o łącznej wartości 1000 zł w trakcie jednej kadencji¹⁶⁸⁷, bądź pomija je niemal w całości¹⁶⁸⁸.

Rozwiązaniem jest przyznanie pełni kompetencji decyzyjnych jednemu organowi, co jednak stosunkowo rzadko jest stosowane w statutach związków wyznaniowych¹⁶⁸⁹. W tym zakresie szczególnie przydatne może być „domykanie” zakresu kompetencji, które jednak również jest instytucją niezbyt często spotykaną w analizowanych statutach¹⁶⁹⁰. Pamiętać jednak należy, że taki mechanizm musi być przemyś-

¹⁶⁸⁴ Zob. np. § 39 statutu „Wspólnoty Bez Bram” Mumon-Kai Związku Buddyjskiego Zen Rinzai w Rzeczypospolitej Polskiej; § 34 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Werbkowicach; § 9 oraz § 10 pkt 2 i 3 statutu Kościoła Miłosiernego Boga; § 23 ust. 1, § 25 pkt 1, 2 i 10, § 26 ust. 2 i 7 pkt 1 i 10 oraz § 35 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce; § 18 ust. 9 pkt c i d statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”; § 9 pkt 5 statutu Kościoła Bożego w Polsce; § 49 pkt 3 statutu Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej; § 10 ust. 1 pkt 8 i 9 oraz ust. 4, § 11, § 15 pkt 1 i § 25 statutu Społeczności Chrześcijańskiej „Miejsce Odnowienia”; § 14 pkt 1, 6 i 8 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN; § 20 pkt 3 i 4 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle; art. 13 pkt 7 i 9 statutu Związku Hatha Jogi „Brama Jogi”; § 15 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary”. Zob. też: § 24 ust. 1 statutu Radha Govind Society of Poland.

¹⁶⁸⁵ Zob. np. § 5 ust. 2 *in fine* statutu „Misji dla Polski”.

¹⁶⁸⁶ Zob. np. § 14 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Werbkowicach; § 7 pkt 2 statutu Kościoła Miłosiernego Boga; § 9 pkt 5 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce; § 14 ust. 1 *in medio* statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”; § 5 pkt 14 statutu Kościoła Bożego w Polsce; § 10 pkt 3 statutu Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej; § 6 pkt 10 i 11 statutu Społeczności Chrześcijańskiej „Miejsce Odnowienia”; § 4 ust. 2 pkt 10 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN; art. 5 pkt 5 statutu Związku Hatha Jogi „Brama Jogi”.

¹⁶⁸⁷ Zob. np. art. 10 ust. 1, art. 14 ust. 1 i art. 18 pkt 2 statutu Zrzeszenia Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶⁸⁸ Zob. np. § 24 statutu Centrum Chrześcijańskiego KANAAN.

¹⁶⁸⁹ Zob. np. art. 26 pkt 3 statutu Kościoła Reformowanego Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce; art. 19 ust. 1 statutu Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia”; § 27 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Duchu Prawdy i Pokoju; art. 17 ust. 4 zd. 2 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Pojednanie”; art. 9 ust. 1 statutu Wiary Bahá’i; § 22 pkt b statutu Związku Wyznaniowego Kwiniarystów; § 10 pkt 1 statutu Kościoła w Radomiu; § 20 statutu Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej; § 10 ust. 1 statutu Kościoła Ekklesia w Warszawie; § 9 ust. 1 statutu Miejsowego Kościoła w Lublinie; § 10 ust. 1 statutu Lokalnego Kościoła w Kwidzynie; § 26 ust. 2 statutu Kościoła Armii Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej. Zob. też: art. 19 ust. 1 statutu Polskiej Unii Buddyjskiej.

¹⁶⁹⁰ Zob. np. § 24 ust. 1 *in principio* statutu Kościoła Chrystusowego w Polsce; § 29 statutu Buddyjskiego Związku Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu; § 15 pkt 4 statutu Kościoła Chrzęścjan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 21 ust. 1 pkt 15 statutu Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny; art. 18 pkt 11 statutu Centrum Biblijnego „Jezus jest Panem”; art. 19 ust. 1 pkt 4 statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya; § 23 ust. 5 pkt 6 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce; § 25 pkt 10 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce;

lany i precyzyjny. Nieumyślne jego użycie może prowadzić do sprzeczności lub niejasności, w szczególności gdy kompetencje „nienależące do innych organów” zostaną przyznane naraz dwóm różnym organom wyznaniowej osoby prawnej¹⁶⁹¹.

VII.2.2.3. Podmiot-organ

Decyzje mogą być podejmowane wyłącznie przez organy osób prawnych (art. 38 k.c.), przy czym w procedurach wytworzenia woli wewnętrznej mogą brać udział podmioty spoza tej struktury, jednak nie mogą one samodzielnie woli tej wytworzyć. Z tej przyczyny należy negatywnie ocenić przyznawanie kompetencji decyzyjnych podmiotom innym niż organy¹⁶⁹² lub takim, co do których istnieją wątpliwości, czy należą one do struktury organów wyznaniowej osoby prawnej¹⁶⁹³. Podobnie niezrozumiałe jest powierzenie kompetencji decyzyjnych całej jednostce organizacyjnej związku wyznaniowego¹⁶⁹⁴ lub podstrukturze organu, która sama nie jest organem i nie może dysponować kompetencjami¹⁶⁹⁵.

§ 18 pkt 12 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 18 ust. 2 pkt 8 statutu Misji Buddyjskiej – Trzy Schronienia w Polsce; § 18 ust. 3 i § 31 statutu Polskiego Kościoła Słowiańskiego; § 14 pkt 4 statutu Rodzimej Wiary; § 19 ust. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Warszawie; § 24 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Dobra; § 12 ust. 3 pkt 15 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; art. 18 ust. 2 statutu Kościoła Panteistycznego „Pneuma”; § 18 ust. 3 pkt k statutu Związku Buddyjskiego Dak Shang Kagyu w Polsce; § 23 pkt 13 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Nowe Życie; § 22 pkt 14 statutu Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 25 statutu Gminy Wyznaniowej Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej; § 16 pkt 10 i § 24 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego; § 27 pkt 8 i 19 statutu Ligi Muzułmańskiej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 10 ust. 7 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego; art. 14 ust. 2 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej. Zob. też: § 14 pkt 7 statutu Polskiej Rady Ekumenicznej; § 25 pkt 8 statutu Aliansu Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶⁹¹ Zob. np. § 23 ust. 5 statutu Ewangelicznego Związku Braterskiego w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 13 ust. 5 pkt 7 i art. 18 pkt 11 statutu Centrum Biblijnego „Jezus jest Panem”; art. 29 pkt 12 i art. 21 pkt 18 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt; § 18 ust. 2 pkt 9 i § 19 ust. 8 pkt 12 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce; § 23 ust. 2 pkt 10 i § 24 ust. 4 pkt 13 statutu Związku Garuda w Polsce; art. 23 ust. 10 pkt 17 i art. 24 ust. 8 pkt 2 statutu Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶⁹² Zob. np. § 8 ust. 2 statutu Zboru Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 7 ust. 2 pkt 2 i § 27 ust. 3 statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 27 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce; art. 25 pkt e statutu Wspólnoty „Drzewo Oliwne”; § 35 statutu Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce; § 6 ust. 3, § 18 ust. 1 i ust. 9 pkt c i d, § 19 ust. 3 zd. 1 i 2 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”; § 21 pkt 1 i 10 oraz § 26 statutu Zboru w Opolu – „Społeczność wywołanych”; § 20 ust. 1 pkt 3 statutu Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego.

¹⁶⁹³ Zob. np. art. 27, art. 31 pkt 2, art. 32, art. 34 pkt 1 i 4, art. 39-40 statutu Wspólnoty Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej; § 15 ust. 4 statutu Polskiego Kościoła Słowiańskiego; § 14 ust. 3 statutu Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce.

¹⁶⁹⁴ Zob. np. § 22 ust. 1 i 2 statutu Związku Badaczy Biblii; art. 27 zd. 2 statutu Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia”.

¹⁶⁹⁵ Zob. np. § 20 ust. 2 i § 36 statutu Jednoty Idei Braci Polskich.

VII.2.2.4. Bezwarunkowość

Wątpliwości budzi przyznawanie kompetencji do podejmowania decyzji o dokonywaniu czynności prawnych pod warunkiem. Stąd negatywnie należy ocenić praktykę powierzania takich kompetencji np. wyłącznie pomiędzy posiedzeniami innego organu¹⁶⁹⁶. Ustalenie takiego faktu może być uciążliwe dla innych uczestników obrotu i stwarza dodatkowe zagrożenie dla bezpieczeństwa obrotu. Analogicznie należy się odnieść do kompetencji przyznanych wyłącznie w przypadku braku powołanego piasuna innego organu lub jego nieobecności¹⁶⁹⁷. Jako przyznanie kompetencji pod warunkiem bądź jako przenoszenie kompetencji mogą być traktowane postanowienia uprawniające do podejmowania decyzji w sprawach przedstawionych do rozstrzygnięcia¹⁶⁹⁸, w sprawach spornych¹⁶⁹⁹ albo w sytuacjach nagłych¹⁷⁰⁰.

Z uwagi na dyskusyjność skuteczności przyznania kompetencji pod warunkiem uczestnicy obrotu winni starać się o wytworzenie woli wewnętrznej przez organ uprawniony do podejmowania decyzji w sposób bezwarunkowy, celem uniknięcia ryzyka zakwestionowania oświadczenia woli. Uporczywe odmawianie ze strony takiego organu podjęcia odpowiedniej uchwały (decyzji), przy odsyłaniu do organu o kompetencjach warunkowych, powinno wzbudzić szczególną czujność kontrahentów wyznaniowej osoby prawnej.

¹⁶⁹⁶ Zob. np. art. 19 ust. 1 i art. 24 statutu Adwentystów Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej; § 19 statutu Radha Govind Society of Poland; art. 32 statutu Wspólnoty Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej; § 12 ust. 5 statutu Rodzimego Kościoła Polski; § 14 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 48 statutu Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 35 statutu Kościoła Unitariańskiego; art. 21 ust. 4 pkt 1 i 2 statutu Urynowskiej Społeczności Ewangelicznej.

¹⁶⁹⁷ Zob. np. art. 18 ust. 3 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt; art. 13 ust. 3 zd. 2 statutu Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce; § 32 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Nowe Życie; art. 10 statutu Kościoła Miłosierdzia Jezusowego; § 25 pkt 2 i 4, § 32 pkt 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary”.

¹⁶⁹⁸ Zob. np. § 16 ust. 1 zd. 2 pkt 5 statutu Stowarzyszenia Badaczy Pisma Świętego w Polsce; § 18 pkt 2 statutu Jednoty Idei Braci Polskich; § 16 ust. 3 pkt 7 statutu Związku Buddystów Zen „Bodhidharma”; § 19 zd. 2 i § 22 zd. 1 statutu Nowoapostolskiego Kościoła w Polsce; § 22 ust. 1 pkt 4 statutu Buddyjskiego Związku Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu; § 21 pkt 3 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Zielonościowej; § 13 pkt 8 i § 61 ust. 1 pkt 1 i 11 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 15 pkt 2 i § 17 pkt 3 statutu Kościoła Chrześcijań Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 17 pkt 5 statutu Radha Govind Society of Poland; § 28 pkt 6 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa w Werbkowicach; § 10 ust. 5 pkt c statutu Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej; § 14 pkt 5 statutu „Misji Na Wschód” we Wrocławiu; § 38 ust. 4 statutu Kościoła Pentakostalnego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 12 ust. 3 pkt 10 statutu Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”; § 19 ust. 1 pkt 7 i 12 statutu Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego; § 19 pkt 2 statutu Zboru w Opolu – „Społeczność wywołanych”; § 22 pkt 10 i § 42 pkt 8 statutu Ligi Muzułmańskiej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 8 ust. 3 pkt 3 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego. Zob. też: § 5 ust. 1 pkt A ppkt 1 akapit trzeci statutu Ruchu Świadomości Babadzi „Herakhandi Samadź”.

¹⁶⁹⁹ Zob. np. § 27 pkt 6 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijań w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁷⁰⁰ Zob. np. § 44 ust. 5 statutu Stowarzyszenia Zborów Chrześcijań w Rzeczypospolitej Polskiej; § 54 pkt 13 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijań w Rzeczypospolitej Polskiej.

VII.2.2.5. Nieprzenoszalność

Kompetencje organów nie mogą być przenoszone na inne organy, nie można również upoważniać do wykonywania kompetencji innych organów. Statuty związków wyznaniowych niejednokrotnie przewidują jednak tego rodzaju rozwiązania. W szczególności występuje w nich przenoszenie kompetencji w sposób wyraźny¹⁷⁰¹ lub w postaci powoływania pełnomocników¹⁷⁰², działania w zastępstwie¹⁷⁰³ lub delegowania¹⁷⁰⁴. Wytworzenie woli wewnętrznej przez organy obdarzone taką przeniesioną kompetencją może być podawane w wątpliwość, gdyż źródłem kompetencji może być tylko statut (art. 35 k.c.), a w takich przypadkach źródłem kompetencji jest akt woli podmiotu o przeniesieniu kompetencji.

Nie stanowi natomiast przeniesienia kompetencji sytuacja, w której organowi wyznaniowej osoby prawnej powierzono w statucie na stałe kompetencje do podejmowania decyzji „w imieniu” innego organu. W szczególności dotyczy to działania organu wykonawczego w imieniu organu stanowiącego¹⁷⁰⁵. W istocie jest to przyznanie własnej kompetencji organowi, przy użyciu jednak niefortunnego sformułowania. W takich przypadkach wytworzenie woli wewnętrznej przez organ o kompetencjach powierzonych w ten sposób należy uznać za w pełni skuteczne.

VII.2.2.6. Jednoznaczność

Normy wyznaczające kompetencje decyzyjne powinny być sformułowane w sposób jednoznaczny, aby nie było wątpliwości, komu przysługuje prawo podjęcia decyzji w danej sprawie. Niekiedy jednak kompetencje decyzyjne przyznane są w sposób bardzo ogólny, np. przez sformułowanie, że dany organ jest organem wykonawczym¹⁷⁰⁶. Podobne wątpliwości co do zakresu kompetencji budzą sformułowania o kompetencjach do podejmowania decyzji w sprawach „ważnych”, „istotnych”, „zasadniczej wagi” czy „dotyczących całokształtu funkcjonowania” albo im podobne¹⁷⁰⁷. Również statu-

¹⁷⁰¹ Zob. np. § 42 statutu Stowarzyszenia Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 61 ust. 2 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 49 ust. 2 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 16 ust. 2 statutu Kościoła Bożego w Chrystusie; art. 29 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Ewangelicznej; § 17 ust. 2 statutu Zboru Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 13 zd. 1 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Pojednanie”; § 35 ust. 2 zd. 1 statutu Zborów Bożych Chrześcijan Dnia Siódmego; art. 9 ust. 5 statutu Wiary Bahá'í; art. 39 statutu Wspólnoty Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 32 ust. 2 statutu Kościoła Anglikańskiego w Polsce; art. 21 ust. 5 statutu Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej; § 23 statutu Zboru w Opolu – „Społeczność wywołanych”.

¹⁷⁰² Zob. np. § 12 ust. 1 pkt 5 statutu Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”.

¹⁷⁰³ Zob. np. § 13 ust. 4 statutu Związku Ajapa Yoga.

¹⁷⁰⁴ Zob. np. § 16 ust. 2 statutu Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁷⁰⁵ Zob. np. § 28 ust. 1 statutu Kościoła Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁷⁰⁶ Zob. np. § 14 ust. 1 statutu Kościoła Prezbiteriańskiego. Zob. też: § 7 statutu „Ruchu Nowego Życia”; § 15 pkt 5 statutu Kościoła Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej.

¹⁷⁰⁷ Zob. np. § 19 pkt 11 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 19 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 7 ust. 1 zd. 2 statutu

ty krajowych organizacji międzykościelnych przewidują niekiedy niejednoznaczne postanowienia w zakresie kompetencji organów¹⁷⁰⁸. Wątpliwości budzą także zwroty dotyczącego wykonywania zadań, organizowania pracy lub realizacji celów¹⁷⁰⁹, gdyż w takich przypadkach nie wiadomo, czy wiąże się one z podejmowaniem decyzji odnośnie do czynności prawnych.

Wątpliwości powstają także w przypadku przyznania różnym organom identycznych kompetencji¹⁷¹⁰ lub takiego uregulowania struktury kompetencyjnej, iż nie wiadomo ostatecznie, który organ jest kompetentny do podjęcia decyzji¹⁷¹¹. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji, gdy przyznano pewne kompetencje o bardzo wąskim zakresie or-

Zboru w Wodzisławiu Śląskim; art. 10 ust. 1, art. 11 pkt 6 statutu Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya; art. 21 pkt 18 statutu Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt; art. 19 ust. 9 pkt 3 i 4 statutu Zboru Ewangelicznego „Agape” w Poznaniu; § 12 ust. 1 statutu Zboru Wolnych Chrześcijan w Jaworznie; § 32 pkt 2 statutu Medytacyjnego Stowarzyszenia Najwyższej Mistrzyni Czing Hai; art. 31 pkt 2 Wspólnoty Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 18 ust. 2 pkt 1 statutu Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtchang w Polsce; § 20 pkt 7 statutu Wspólnoty Dzogczen w Polsce; § 15 ust. 4 pkt 1 i § 25 ust. 1 i 4 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Mennonitów; § 13 ust. 5 pkt 6 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny; § 28 ust. 3 statutu Kościoła Bożego; art. 15 ust. 2 zd. 1 Warszawskiego Kościoła Chrystusowego; § 11 ust. 4 pkt b statutu Kościoła Remonstrantów Polskich; § 33, § 43 ust. 1, § 49 pkt 6 i 8 oraz § 58 pkt 1-2 i 5 statutu Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 12 ust. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego w Rypinie; § 20 pkt 8 i § 67 pkt 6 statutu Związku Buddystów Czan; § 7 ust. 1 zd. 1 Kościoła Chrześcijan w Rybniku; § 18 ust. 1 statutu Kościoła Chrześcijańskiego Otwarte Drzwi; § 15 ust. 10 pkt 11 statutu Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego; art. 17 ust. 1 i 2 pkt 9 statutu Izraelickiej Niezależnej Gminy Wyznaniowej w Poznaniu; art. 21 pkt 8 statutu Gminy Wyznaniowej Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej; § 22 pkt 10 statutu Ligi Muzułmańskiej w Rzeczypospolitej Polskiej; § 8 ust. 3 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego.

¹⁷⁰⁸ Zob. np. § 14 pkt 5 statutu Polskiej Rady Ekumenicznej.

¹⁷⁰⁹ Zob. np. art. 24 pkt 2 statutu Kościoła Reformowanego Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce; § 14 ust. 3 statutu Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce; § 19 pkt 4 i § 22 pkt 1 statutu Związku Taoistów TAO TE KING.

¹⁷¹⁰ Zob. np. § 26 pkt 3 statutu Kościoła Reformowanego Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce; § 9 ust. 5 pkt 1 i 10 oraz § 10 ust. 6 pkt 3 i 7 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego.

¹⁷¹¹ Zob. np. art. 29 pkt 1 i 5, art. 38 pkt 1 i 4-5, art. 55 pkt 1, art. 56 pkt 1, art. 65 pkt 1 i 2, art. 67 pkt 1 i 2, art. 76 pkt 1 i 2, art. 78 pkt 1 i 5, art. 87 pkt 1 i 2 oraz art. 90 statutu Kościoła Chrześcijan Dnia Sobotniego; § 21 ust. 1 pkt 3 i 4, § 22 ust. 1, § 26 ust. 1, § 27 ust. 1 pkt 2, § 28 ust. 3 oraz § 29 pkt 4 i 5 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty Zielonoświątkowej; § 18 pkt 8 i § 19 ust. 3 zd. 1 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łąski”; § 8 ust. 1 i 2 oraz § 17 ust. 1 pkt 5 statutu Zboru Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej; § 21 pkt 3, § 25 oraz § 30 ust. 1 pkt 4-6 i 9 statutu Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus Panem”; § 12 ust. 1, § 14 pkt 1 i 4-6 oraz § 16 ust. 1 statutu Zboru Wolnych Chrześcijan w Jaworznie; § 5 ust. 1, § 6 ust. 4, § 12 ust. 1, § 13 ust. 1 pkt a i b, § 13 ust. 2 oraz § 17 ust. 1 pkt g statutu Zboru Ewangelii Łąski; § 6 ust. 3, § 18 ust. 1 i 9 pkt c i d oraz § 19 ust. 3 zd. 1 i 2 statutu Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”; § 14 pkt 6-7, 10 i 12 oraz § 15 ust. 2 statutu Biblijnego Kościoła Baptystycznego; § 11 ust. 3 zd. 1, § 12 ust. 1 zd. 2 oraz § 5 ust. 3 zd. 2 statutu Polskiego Kościoła Dialogu; § 14 ust. 2 pkt a, § 15 ust. 5 pkt e i ust. 6 statutu „Misji dla Polski”; art. 10, art. 13 ust. 1 pkt 3 i 4 oraz art. 17 ust. 1 statutu Chrześcijańskiego Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie; § 14 ust. 1 zd. 2 i ust. 3, § 13 ust. 1 i § 17 ust. 3 zd. 1 statutu Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce; § 16 pkt 4 i 10 oraz § 17 ust. 2 pkt 1 statutu Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego; § 9 ust. 5 pkt 1 i 10 oraz § 10 ust. 6 pkt 3 i 7 statutu Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego. Zob. też: art. 17 ust. 2 i art. 21 statutu Rady Zborów Ewangelicznych; art. 19 ust. 2 i art. 21 statutu Polskiej Unii Buddyjskiej.

ganowi innemu niż główny organ decyzyjny, właściwemu we wszystkich pozostałych sprawach, co budzi wątpliwości, czy zamiarem autorów statutu było przyznanie temu pierwszemu jakichkolwiek kompetencji decyzyjnych¹⁷¹².

W statutach należy też unikać innych niezręczności, które mogą wywołać wątpliwości co do znaczenia poszczególnych postanowień. Przykładowo art. 9 ust. 1 statutu Związku Wyznaniowego Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi, że Naczelny Przełożony w zakresie zarządu zwykłego rozporządza ruchomym i nieruchomym majątkiem Związku. Tymczasem w prawie cywilnym rozporządzenie prawem jest właśnie najczęściej czynnością przekraczającą zwykły zarząd. Postanowienie takie, wywołane brakiem znajomości prawa cywilnego, powoduje, że zawiera ono wewnętrzną sprzeczność, co z kolei może prowadzić do kwestionowania posiadania przez Naczelnego Przełożonego jakichkolwiek kompetencji.

W przypadku wątpliwości należy je rozstrzygać w drodze ostrożnej interpretacji statutu. Niektóre statuty przewidują uprawnienie wybranych organów do dokonywania wiążącej wykładni postanowień statutu¹⁷¹³. Do takiej interpretacji należy również zaliczyć rozstrzyganie sporów kompetencyjnych, gdyż uprawnień organów nie można przenosić¹⁷¹⁴. Interpretacje takie nie są jednak wiążące dla organów wymiaru sprawiedliwości i nie mają skutku *in foro externo*. Co prawda należy przyjąć, analogicznie jak uznał Sąd Najwyższy w odniesieniu do stowarzyszeń¹⁷¹⁵ i partii politycznych¹⁷¹⁶, że interpretacja statutu należy w pierwszej kolejności do ich organów, ale nadzorcze władze administracyjne oraz sądy również mogą dokonywać interpretacji¹⁷¹⁷. Podobnie L. Morawski¹⁷¹⁸ przyjmuje, że wykładnia autentyczna należy do organów stowarzyszenia, przy czym musi być ona zgodna z prawem, co z kolei podlega kontroli przez sąd. W konsekwencji opisane wyżej wykładnie uprawnionych organów nie stanowią wykładni wiążących innych uczestników obrotu i organów administracji publicznej oraz wymiaru sprawiedliwości, będąc jedynie pewną wskazówką co do należytego rozumienia niejednoznacznych postanowień statutu.

¹⁷¹² Zob. np. § 45 ust. 2 statutu Zrzeszenia Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁷¹³ Zob. np. § 19 ust. 5 statutu Ewangelicznej Wspólnoty Zielonościowej; § 44 statutu Światowego Uniwersytetu Duchowego Brahma Kumaris w Polsce; § 4 ust. 3 statutu Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej; § 27 pkt 9 statutu Kościoła Ewangelicznych Chrześcijań w Rzeczypospolitej Polskiej; art. 40 ust. 2 statutu Stowarzyszenia Chrześcijańskiej Nauki Związku Wyznaniowego.

¹⁷¹⁴ Zob. np. § 18 pkt 7 statutu Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”; § 12 ust. 1 pkt j statutu Chrześcijańskiego Kościoła Dobra.

¹⁷¹⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 października 1995 r., I PRN 28/95, OSNP 1996, nr 11, poz. 163.

¹⁷¹⁶ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2005 r., III SZ 8/05, OSNP 2006, nr 5-6, poz. 105.

¹⁷¹⁷ Zob. P. Su s k i, *op. cit.*, s. 172.

¹⁷¹⁸ L. M o r a w s k i, *Wykładnia w orzecznictwie sądów. Komentarz*, Toruń 2002, s. 45, za: P. Su s k i, *op. cit.*, s. 172.

VII.3. Wspólnoty religijne działające na podstawie ustaw indywidualnych

Ustawy indywidualne uchwalone po 1989 r. nie zawierają w kwestii granic umocowania organu reprezentacji żadnych bezpośrednich regulacji. W przypadku wyznaniowych osób prawnych, których ustrój w ogóle nie został wyznaczony przepisami ustaw indywidualnych (dotyczy to zwłaszcza wyznaniowych osób prawnych tworzonych w drodze rozporządzenia), wobec konieczności rekonstrukcji ich norm organizacyjnych na podstawie przepisów pozaustawowych, zwłaszcza statutu lub prawa wewnętrznego, odwołanie do tych norm także w zakresie granic umocowania nie budzi wątpliwości, a ich skuteczność zależy jedynie od przyjęcia koncepcji wpływu ograniczeń reprezentacji na skuteczność czynności prawnych dokonywanych za osobę prawną. Zatem w ujęciu niniejszej pracy granice umocowania organów reprezentacji takich osób prawnych wyznaczają powołane wyżej normy, w szczególności w przypadku wyznaniowych osób prawnych tworzonych w trybie rozporządzenia relewantny w omawianym zakresie będzie ich aktualnie obowiązujący statut.

W istocie problem dotyczy tych wyznaniowych osób prawnych, których ustrój został wyznaczony przepisami ustawy indywidualnej, albowiem powstaje pytanie, czy poprzez wyznaczenie ich struktury organów ustawodawca w sposób wyczerpujący unormował ich kwestie ustrojowe, w szczególności wyznaczył w ten sposób organy decyzyjne, do których wyłącznej kompetencji należy wytworzenie woli wewnętrznej. Problem ten jest o tyle istotny, że ustawy indywidualne nie przewidują bezpośrednio katalogu czynności, odnośnie do których organ reprezentacji potrzebuje współdziałania innego organu. Ustawy te jednak nie przydają też w sposób wyraźny przewidzianym w nich organom żadnych kompetencji decyzyjnych. Podobnie też brak w nich przepisów, które by wyraźnie przeczyły konieczności wytworzenia woli wewnętrznej jako warunku działania organu reprezentacji.

W tym stanie rzeczy zrodził się najważniejszy spór w doktrynie w zakresie wyznaniowych osób prawnych, dotyczący możliwości odwołania się w zakresie ograniczeń reprezentacji do prawa wewnętrznego wspólnot religijnych o sytuacji prawnej uregulowanej w ustawie indywidualnej. Przedmiotowa recepcja zyskała zarówno zwolenników¹⁷¹⁹, jak i przeciwników¹⁷²⁰. Spór ten powstał przede wszystkim na grun-

¹⁷¹⁹ M. Krzemiński, *Znaczenie...*, s. 25-26; B. Rakoczy, *Glosa do orzeczenia SN z 22. VII. 2000 r. IV CKN 88/00*; idem, *Glosa do wyroku SN z 24.03.2004 r., IV CK 108/03*, s. 139; idem, *Prawo...*, s. 281; idem, *Ustawa...*, s. 33-39; idem, *Reprezentacja...*, s. 160-161; R. Szttyk, *Kościół...*, cz. II, s. 82; W. Chmiel, *op. cit.*, s. 18 i 21-22; M. Olszówka, *Przenikanie...*, s. 118-119; M. Tomkiewicz, *Obrót...*, s. 203; A. Pawluk, *Glosa...*, s. 151-152; D. Wybrańczyk, *Obrót...*, s. 77; M. Pietraszewski, *Glosa...*, s. 226; M. Kaliński, *op. cit.*, s. 40-41.

¹⁷²⁰ P. Stanisławski, *Proboszcz...*, s. 198-200; M. Jasiakiewicz, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r. IV CKN 88/00*, s. 132; G. Radecki, *Organy...*, s. 144, 149-150 i 154-155; idem, *Glosa do wyroku SN z dn. 27.07.2000*, s. 249; M. Plisiecki, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego (Izba Cywilna) z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, s. 154-157; J. Kuźnicka-Sulikowska, P. Machnikowski, *op. cit.*, s. 120-126; D. Walencik, *Prawo...*, s. 21; P. Kaleta, *Skuteczność...*,

cie orzeczeń Sądu Najwyższego, które jednolicie przyjmują skuteczność prawa wewnętrznego w zakresie wyznaczania granic umocowania organów reprezentacji wyznaniowych osób prawnych¹⁷²¹, i koncentruje się wokół analizy ewentualnych podstaw prawnych takiej recepcji. Poniżej zostaną zatem poddane analizie przedstawiane w literaturze i orzecznictwie poszczególne podstawy recepcji, w tym zarówno podstawy normatywne, jak i argumenty pozanormatywne, mające za tą recepcją przemawiać.

VII.3.1. Recepcja prawa wewnętrznego

VII.3.1.1. Podstawy recepcji

Judykatura okresu III Rzeczypospolitej upatruje podstaw recepcji w koncepcji dorozumianego odesłania, w ogólnej zasadzie określania zasad działania ich wyznaniowych osób prawnych przez wspólnoty religijne (art. 28 ust. 2 u.g.w.s.w.), zasadzie autonomii i niezależności oraz ogólnej woli poszanowania norm prawa kanonicznego¹⁷²². Omówienia wymaga także zasada równouprawnienia wspólnot religijnych, jak również konieczność normatywnego określenia granic umocowania.

VII.3.1.1.1. Luka prawna

Punktem wyjścia rozważań o recepcji granic umocowania musi z konieczności stać się odpowiedź na pytanie, czy przepisy prawa państwowego, właściwe do normowania kwestii ustrojowych osób prawa państwowego, a więc i wyznaniowych osób prawnych, regulują kwestię ograniczeń reprezentacji. W doktrynie zdania w tym zakresie są podzielone. Wskazuje się, że przepisy ustaw indywidualnych nie regulują *expressis verbis* umocowania do reprezentacji¹⁷²³, a tym samym jego granic, co wymaga odwo-

s. 294-295; M. Pietrzak, *Prawo wewnętrzne (kanoniczne)*..., s. 144-145. Zob. jednak, jak się wydaje, odmiennie: i d e m, *Przełom w polskim ustawodawstwie wyznaniowym*, RPEiS 1990, nr 2, s. 30; i d e m, *Stosunki*..., s. 15.

¹⁷²¹ Zob. orzeczenie Sąd Najwyższego z dnia 12 marca 1997 r., II CKN 24/97, LEX nr 80725; orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r., IV CKN 88/00; orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03, OSNC 2005, nr 4, poz. 65, LEX nr 145184; orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2005 r., IV CK 480/04, LEX nr 177273; orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2005 r., IV CK 582/04, LEX nr 176007; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08, OSNC 2009, nr 7-8, poz. 115, Biul. SN 2008, nr 12, poz. 7; OSP 2010, nr 2, poz. 18. Stan faktyczny, na tle którego zapadły powyższe orzeczenia oraz ich uzasadnienia, szeroko przedstawia: M. Tomkiewicz, *Obrót*..., s. 132-186. Zob. też: postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2011 r., I CSK 182/10, Biul. SN 2011, nr 3, s. 15; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 5 kwietnia 2011 r., VI ACa 884/10, LEX nr 1120301; postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 12 marca 2013 r., I ACz 304/13, LEX nr 1438048; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2012 r. I CSK 451/11, LEX nr 1168535.

¹⁷²² M. Strzała, *Skuteczność*..., s. 214-218.

¹⁷²³ Zob. w odniesieniu do osób prawnych Kościoła Katolickiego – P. Stanisław, *Proboszcz*..., s. 191; G. Radecki, *Glosa do wyroku SN z 24.03.2004 r. IV CK 108/03*, s. 139.

łania do prawa wewnętrznego¹⁷²⁴. Inni autorzy podnoszą natomiast, że w ustawach indywidualnych unormowano *implicite* także kwestie związane z granicami reprezentacji. Regulacja zakresu umocowania ma wynikać chociażby z unormowania sposobu reprezentacji¹⁷²⁵. Wskazuje się również na domniemanie kompetencji organu zarządzającego, gdy brak wyraźnego przypisania kompetencji innym organom¹⁷²⁶. Brak norm ograniczających kompetencję organów ma powodować przyznanie organom wymienionym w ustawach indywidualnych pełni kompetencji¹⁷²⁷. Poglądom tym przeciwstawiono, iż przepisy ustaw indywidualnych wyznaczają jedynie osoby mogące pełnić funkcje organów, a z samego uregulowania przepisami ustaw struktury organizacyjnej nie można wnosić o tym, że również przepisy tych ustaw mają regulować kompetencje decyzyjne organów wyznaniowych osób prawnych¹⁷²⁸.

W ujęciu niniejszej pracy ustawy indywidualne nie regulują, nawet pośrednio, przedmiotowych kompetencji decyzyjnych i granic umocowania. Sposób reprezentacji stanowi tylko o formie składania oświadczeń woli za wyznaniową osobę prawną i nie jest jako taki związany z procedurami wytworzenia woli wewnętrznej, a zatem i ograniczeniami reprezentacji. Przyjęcie takiego rozumienia sformułowania „do składania oświadczeń woli uprawnieni są” powodowałoby niemożność wprowadzenia jakichkolwiek ograniczeń reprezentacji. Tymczasem chociażby statuty stowarzyszeń wielokrotnie używają takiego sformułowania, zastrzegając do kompetencji walnego zebrania podjęcie decyzji w niektórych istotniejszych sprawach. Co więcej, zwrot ten jest powszechnie wykorzystywany w statutach spółek prawa handlowego mających osobowość prawną, a ograniczenia reprezentacji wynikają wprost z niektórych przepisów tego kodeksu. W tym więc ujęciu postanowienia statutów byłyby sprzeczne z ustawą, choć są uznawane powszechnie za zgodne z prawem. Podkreślić należy, że w kontekście zasad działania osób prawnych terminologia taka dotyczy jedynie sposobu reprezentacji.

Nie można się także zgodzić, iż w przypadku powierzenia kompetencji do reprezentacji organowi należy domniemywać pełnię kompetencji decyzyjnych. Po pierwsze, w większości wyznaniowych osób prawnych kompetencja do działania nie została przyznana wyraźnie, a co za tym idzie, także ją należy domniemywać, co znacząco osłabia taką interpretację. Ponadto domniemanie takie ma zastosowanie jedynie w relacjach pomiędzy organami, kiedy jednemu organowi przyznano kom-

¹⁷²⁴ Zob. B. Trzeciak, *Klauzule...*, s. 143; P. Kuglarz, P. Majer, *Obrót...*, s. B1.

¹⁷²⁵ T. J. Zieliński [w:] A. Czochara, T. J. Zieliński, *Ustawa...*, s. 63-64, teza 6; P. Stanisławski, *Proboszcz...*, s. 200. Zob. też: G. Radecki, *Glosa do wyroku SN z dn. 27.07.2000 r. IV CKN 88/00*, s. 246-247.

¹⁷²⁶ M. Jasiakiewicz, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r. IV CKN 88/00*, s. 127-128.

¹⁷²⁷ P. Stanisławski, *Proboszcz...*, s. 198-200; A. Januchowski, *Skuteczność...*, s. 66; idem, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, s. 129; idem, *Wybrane zagadnienia...*, s. 225.

¹⁷²⁸ G. Radecki, *Glosa do wyroku SN z 24.03.2004 r. IV CK 108/03*, s. 139. Por. A. Januchowski, *Wybrane zagadnienia...*, s. 225.

petencję do reprezentacji, a nie unormowano kwestii podejmowania decyzji. Takiego domniemania nie można rozszerzać na wszystkie sytuacje dotyczące ograniczeń reprezentacji. W szczególności nawet przyjęcie, że jedyny organ wyznaniowej osoby prawnej jest również z konieczności jedynym organem reprezentacji i jedynym organem decyzyjnym, nie oznacza, że dysponuje on pełnią kompetencji decyzyjnych. Tytułem przykładu można podać statut fundacji, który przewiduje reprezentację łączną przez dwóch członków zarządu, zastrzega jednak dla niektórych czynności zgodę fundatora. Podobna sytuacja zachodzi w przypadku spółek prawa handlowego zakładanych na anglosaskim prawie obcym, w których jedyny organ reprezentacji, będący zarazem jedynym organem decyzyjnym, potrzebuje współdziałania organów spółek macierzystych.

Z wyżej wymienionych przyczyn stosowana w niniejszej pracy (z uwagi na konieczność określania cech osoby prawnej normatywnymi wypowiedziami) metoda uzupełniania brakujących elementów konstrukcji osoby prawnej poprzez domniemania i wnioskowania z przepisów zamieszczonych w ustawach indywidualnych, nie może znaleźć zastosowania w przypadku granic umocowania. W szczególności wobec możliwości przewidzenia w procedurze wytworzenia woli wewnętrznej udziału podmiotów spoza struktury organów, co jest powszechnie przyjmowane w przypadku osób prawnych, z istnienia tylko jednego organu wyznaniowej osoby prawnej nie sposób wnosć o jego pełnej kompetencji decyzyjnej, a tym samym o braku ograniczeń reprezentacji. Dodatkowo wyżej powołaną argumentację osłabia to, że w niektórych ustawach indywidualnych, mimo przewidzenia wieloorganowej struktury wewnętrznej, ustawodawca nie uregulował ani kwestii reprezentacji, ani tym bardziej procedur wytworzenia woli wewnętrznej.

Uznając, że ustawy indywidualne nie zawierają przepisów pozwalających ustalić granice umocowania organów reprezentacji, przyjęto, że konieczne jest odwołanie się do jedynych istniejących w tym zakresie norm – norm prawa wewnętrznego¹⁷²⁹, do którego *implicite* ustawy indywidualne odsyłają w tym zakresie¹⁷³⁰. Zasadniczo bowiem przepisy prawa wewnętrznego nie są skuteczne w państwowym porządku prawnym bez wyrażnej ich recepcji, jednak ich przejęcie może wynikać z kształtu uregulowań prawa państwowego¹⁷³¹. Tak jest w szczególności wtedy, gdy zrekonstruowanie norm jest możliwe wyłącznie w oparciu o przepisy prawa wewnętrznego, co w myśl zasady racjonalnego prawodawstwa prowadzi do wniosku o celowej recepcji¹⁷³². W ujęciu niniejszej pracy tak jest właśnie w przypadku ograniczeń reprezentacji wyznaniowych osób prawnych.

¹⁷²⁹ Tak: orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03; orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2005 r., IV CK 480/04; orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2005 r., IV CK 582/04; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 5 kwietnia 2011 r., VI ACa 884/10.

¹⁷³⁰ Tak: uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08.

¹⁷³¹ W. Uruszcza k, *Recepcja prawa kanonicznego w obowiązującym prawie polskim*, „Annales Canonici” 2007, nr 3, s. 13-14.

¹⁷³² P. Stanis z, *Proboszcz...*, s. 199.

Ponadto w przypadku osób prawnych tworzonych w trybie konkordatowym, nie należących do katalogu katolickiej ustawy indywidualnej, przedmiotowej luki nie da się wypełnić przy zastosowaniu wyżej opisanych metod wykładni, gdyż przepisy prawa polskiego w ogóle nie regulują ustroju takich wyznaniowych osób prawnych¹⁷³³. W konsekwencji zastosowanie do zakresu umocowania ich organów reprezentacji będzie miało prawo kanoniczne. Biorąc pod uwagę racjonalność ustawodawcy i brak uzasadnienia dla zróżnicowania w kształtowaniu ograniczeń reprezentacji odmiennie wobec osób prawnych tworzonych w trybie konkordatowym w zależności od tego, czy należą do kategorii osób prawnych wyliczonych w ustawie indywidualnej, przyjąć należy, że także w tym ostatnim przypadku granice umocowania organu reprezentacji wyznacza prawo kanoniczne.

VII.3.1.1.2. Wola poszanowania prawa kanonicznego

Ściśle z powyższą interpretacją wiąże się upatrywanie podstawy recepcji w ogólnych założeniach regulacji ustaw indywidualnych w zakresie wyznaniowych osób prawnych. W świetle tego stanowiska źródeł przejęcia norm prawa wewnętrznego można upatrywać w ogólnych przepisach cywilnoprawnej konstrukcji osoby prawnej (art. 35 i 38 k.c.) oraz w przepisach przyznających wyznaniową osobowość prawną jednostkom organizacyjnym odpowiadającym strukturze wewnętrznej wspólnoty religijnej wraz z ustaleniem struktury jej organów zgodnie z jej prawem wewnętrznym. Świadczyć to ma o woli ustawodawcy, aby normy prawa wewnętrznego w zakresie ustroju takich jednostek regulowały również ustroj odpowiadających im wyznaniowych osób prawnych¹⁷³⁴. Przeciwnicy tego stanowiska podnoszą natomiast, że z powołanych przepisów nie można wnosić o skuteczności prawa wewnętrznego w zakresie granic umocowania, gdyż jest to wniosek za daleko idący¹⁷³⁵.

VII.3.1.1.3. Zasada określania ustroju wyznaniowych osób prawnych prawem wewnętrznym

W orzecznictwie próbowano poszukiwać źródła recepcji również w treści art. 28 ust. 2 u.g.w.s.w. stanowiącego, iż osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych oraz zakres kompetencji ich organów regulują statuty, określane mianem prawa wewnętrznego. Pogląd taki znalazł również zwolenników w doktrynie. Wskazuje się na charakter u.g.w.s.w. jako ustawy podstawowej (*lex generalis*)¹⁷³⁶, normującej zasady realizowania wolności religijnej także w zakresie instytucjonalnym, w tym odnośnie

¹⁷³³ G. Radecki, *Glosa do wyroku SN z 24.03.2004 r. IV CK 108/03*, s. 140. Zob. też: M. Krzemiński, *Znaczenie...*, s. 26.

¹⁷³⁴ Tak: orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03.

¹⁷³⁵ G. Radecki, *Glosa do wyroku SN z 24.03.2004 r. IV CK 108/03*, s. 139.

¹⁷³⁶ Tak m.in. T. J. Zieliński, *Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 1989 r. jako „magna charta” swobód światopoglądowych w Polsce*, [w:] *Prawo...*, red. D. Walencik, s. 59-60. Odmiennie m.in.: M. Pietrzak, *Stosunki...*, s. 5.

do wyznaniowych osób prawnych. W świetle tego stanowiska z omawianego przepisu ustawy, stosowanego również w odniesieniu do wspólnot religijnych o własnej ustawie indywidualnej, wynika, że organizację ich osób prawnych określa ich prawo wewnętrzne¹⁷³⁷. Stosowanie tego przepisu do wyznaniowych osób prawnych wspólnot religijnych, których status został uregulowany w ustawie indywidualnej, zostało jednak przez niektórych przedstawicieli nauki zakwestionowane. Wskazano mianowicie, że przedmiotowe wspólnoty religijne nie mieszczą się w hipotezie art. 28 ust. 2 u.g.w.s.w.¹⁷³⁸, a ponadto prawem wewnętrznym w rozumieniu przedmiotowej ustawy jest statut jako dokument przedkładany w procedurze rejestracji¹⁷³⁹.

Istotnie, literalna treść omawianego przepisu odwołuje się do statutu, który jest elementem procedury rejestracji, a której nie podlegają osoby prawne przedmiotowych wspólnot religijnych. Zarazem jednak przepis ten został niejako wyjęty przed nawias i zamieszczony w części ustawy dotyczącej działalności wszystkich kościołów i innych związków wyznaniowych. Zatem wykładnia systemowa przemawia za rozszerzeniem jego zastosowania na osoby prawne wspólnot religijnych o własnej ustawie indywidualnej. Przepisu tego z uwagi na jego treść nie da się jednak stosować w odniesieniu do nich bezpośrednio, albowiem nie składają one statutu w ramach rejestracji.

W istocie należy odczytać normę, jaka kryje się za analizowanym brzmieniem przepisu. Art. 28 ust. 2 u.g.w.s.w. wprowadza zasadę, iż państwo nie reguluje ustroju wewnętrznego osób prawnych wspólnot religijnych, pozostawiając im unormowanie ich kwestii ustrojowych, choć w trybie kontrolowanym przez państwo. Uprawnienie to zostało opisane w odniesieniu do procedury rejestracji statutu, lecz nie można z tego wnosić, iż taki był zamiar ustawodawcy, aby w przypadku innych wyznaniowych osób prawnych prawodawca państwowy mógł regulować kwestie ustrojowe, abstrahując od prawa wewnętrznego wspólnot religijnych. Wręcz przeciwnie, analiza przepisów ustaw indywidualnych prowadzi do wniosku o zamiarze poszanowania tego prawa i odwzorowaniu zawartych w nim norm ustrojowych w przepisach ustawowych i strukturze wyznaniowych osób prawnych. Innymi słowy, przepis ten wypowiada ogólną regułę normowania kwestii ustrojowych wyznaniowych osób prawnych w zgodzie z ich samorozumieniem, formułując ją jednak wyraźnie wobec rejestrowych wyznaniowych osób prawnych, gdyż regulacji odnośnie do ustroju pozostałych wyznaniowych osób prawnych brak w u.g.w.s.w.

Nawet jednak, jeśli przyjąć, że zakres zastosowania art. 28 ust. 2 u.g.w.s.w. ze względu na jego treść ogranicza się jedynie do rejestrowych wyznaniowych osób prawnych, pozostałe przepisy przedmiotowej ustawy mogą przemawiać za stosowaniem wynikających zeń zasad także w odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych normowanych przepisami ustaw indywidualnych. Zgodnie z art. 18 ust. 2 u.g.w.s.w.

¹⁷³⁷ R. Sztyk, *Kościół...*, s. 63-65.

¹⁷³⁸ G. Radecki, *Organy...*, s. 144. Tak też: orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03. Zob. też: D. Walencik, *Prawo...*, s. 17; M. Kaliński, *op. cit.*, s. 34.

¹⁷³⁹ G. Radecki, *Organy...*, s. 144.

przepisy rozdziału, do którego należy art. 28 ust. 2 u.g.w.s.w., mają zastosowanie do kościołów i innych związków wyznaniowych o ustawowo uregulowanej sytuacji wówczas, gdy ustawy indywidualne nie przewidują takich uprawnień. Wyżej przedstawiona interpretacja art. 28 ust. 2 u.g.w.s.w. formułującego prawo oczekiwania od państwa możliwości uregulowania ustroju wewnętrznego wyznaniowych osób prawnych zgodnie z własnym samorozumieniem pozwala na jego zastosowanie także w odniesieniu do wspólnot religijnych o własnej ustawie indywidualnej¹⁷⁴⁰.

VII.3.1.1.4. Równouprawnienie

Ściśle z poszukiwaniem podstawy recepcji w art. 28 ust. 2 u.g.w.s.w. wiąże się zasada równouprawnienia wspólnot religijnych. Oznacza ona równe ich traktowanie tak dalece, jak nie zachodzą różnice pomiędzy wspólnotami religijnymi, które to różnice racjonalnie usprawiedliwiają odmienne traktowanie ze względu na cel, jaki ustawodawca zamierza osiągnąć, i tylko jeśli zróżnicowanie jest proporcjonalne do osiągnięcia tego celu i ma podstawę w wartościach, zasadach czy normach konstytucyjnych¹⁷⁴¹. Takie rozumienie równouprawnienia wspólnot religijnych występowało już w dawniejszej nauce prawa wyznaniowego¹⁷⁴².

W przypadku rejestrowych wyznaniowych osób prawnych ustawodawca umożliwił wspólnotom religijnym pełne odwzorowanie w ich ustroju samorozumienia oraz norm prawa wewnętrznego na zasadzie autonomii statutowej. Normy te, stanowiąc zasady działania wyznaniowych osób prawnych, wyznaczające także granice umocowania, w obrocie prawnym zapewniają skuteczność zasad wynikających z prawa wewnętrznego, a odwzorowanych w statutach. Należy zatem rozważyć, czy istnieją przesłanki dopuszczalnego zróżnicowania w zakresie ustalania granic umocowania i ich oderwania od samorozumienia wspólnoty religijnej poprzez przyznanie pełnej kompetencji do reprezentacji organom wymienionym w ustawach indywidualnych.

Po pierwsze trudno wskazać cel, jaki mógłby przyświecać ustawodawcy w unieźmożliwieniu unormowania ograniczeń reprezentacji zgodnie z prawem wewnętrznym. Jeśli celem było zapewnienie bezpieczeństwa obrotu, to zróżnicowanie zostało dokonane z naruszeniem zasady proporcjonalności, albowiem możliwe było zapewnienie tego bezpieczeństwa chociażby przez instytucję konstytucyjnego rejestru, przedkładania statutu lub wykazu norm ograniczających reprezentację. Jeśli celem było zapewnienie ochrony dobrej wiary osób trzecich, możliwe było wprowadzenie obowiązku publikacji norm ograniczających kompetencje organu reprezentacji przez organy państwowe lub przez same wspólnoty religijne (rozwiązanie niemieckie) bądź ograniczenie ich skuteczności tylko do sytuacji, w których udowodniono by, że kontrahent o tych ograniczeniach wiedział (rozwiązanie włoskie). Jeśli celem było unor-

¹⁷⁴⁰ Podobnie: M. Kaliński, *op. cit.*, s. 34. Tak też: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2012 r. I CSK 451/11.

¹⁷⁴¹ Zob. m.in. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 2 kwietnia 2003 r. K 13/02; OTK-A 2003, nr 4, poz. 28.

¹⁷⁴² L. Halban, *Zanik...*, s. 38.

mowanie ustroju wyznaniowych osób prawnych wbrew prawu wewnętrznemu, to cel ten nie tylko nie usprawiedliwiał zróżnicowania, ale był wręcz niezgodny z zasadami konstytucyjnymi. Z wyżej wskazanych powodów uznanie, iż przepisy ustaw indywidualnych wprowadzają brak ograniczeń w reprezentacji, jest interpretacją budzącą wątpliwości co do zgodności tych przepisów z konstytucyjną zasadą równouprawnienia wspólnot religijnych¹⁷⁴³.

VII.3.1.1.5. Autonomia i niezależność wspólnot religijnych

Źródeł recepcji prawa kanonicznego w zakresie ograniczeń reprezentacji poszukuje się najczęściej w konstytucyjnej zasadzie autonomii oraz niezależności państwa i kościołów oraz innych związków wyznaniowych, każdego w swoim zakresie, której nie знаła konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej¹⁷⁴⁴, wyrażonej też w ustawach indywidualnych¹⁷⁴⁵. Z powołanej zasady ma wynikać, że państwo nie może regulować ustroju wyznaniowych osób prawnych wspólnot religijnych, lecz jest to pozostawione samej wspólnotie religijnej i jej prawu wewnętrznemu, co prowadzi do odesłania do prawa wewnętrznego w przedmiotowym zakresie¹⁷⁴⁶.

Pogląd ten został jednak w doktrynie i orzecznictwie zakwestionowany. Wskazano, że do spraw własnych Kościoła Katolickiego nie należą kwestie związane z zawieraniem umów w obrocie cywilnoprawnym pomiędzy wyznaniowymi osobami prawnymi prawa państwowego a innymi uczestnikami obrotu, w tym zasady ich reprezentacji¹⁷⁴⁷. Przeciwnicy tego stanowiska podnoszą również, że wobec uregulowania kwestii związanych z osobowością prawną w ustawach indywidualnych ustawodawca uznał, iż nie należą one do spraw własnych wspólnot religijnych¹⁷⁴⁸. W tym

¹⁷⁴³ Z przedstawicieli doktryny recepcję w oparciu o zasadę równouprawnienia szczególnie podkreśla M. Tomkiewicz, *Obrót...*, s. 192-196. Por. M. Kaliński, *op. cit.*, s. 37. Zob. też: wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 5 kwietnia 2011 r., VI ACa 884/10.

¹⁷⁴⁴ W. Uruszczyk, *Konkordat nadziei. Refleksje o znaczeniu Konkordatu z 1993 r. dla Państwa Polskiego*, [w:] *Rola i znaczenie konkordatu 1993*, red. J. Dyduch, Kraków 1994, s. 59.

¹⁷⁴⁵ Zob. np. art. 2 u.s.p.k.k.

¹⁷⁴⁶ Zob. M. Krzemiński, *Znaczenie...*, s. 25-26; B. Rakoczy, *Glosa do orzeczenia SN z 22. VII. 2000 r. IV CKN 88/00*; idem, *Glosa do wyroku SN z 24.03.2004 r. IV CK 108/03*, s. 139; M. Olszówka, *Przenikanie...*, s. 118-119; M. Kaliński, *op. cit.*, s. 33-34. Tak też: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r., IV CKN 88/00. Zob. też: W. Chmiel, *op. cit.*, s. 23.

¹⁷⁴⁷ M. Pietrzak, *Prawo wewnętrzne (kanoniczne)...*, s. 144-145; M. Jasiakiewicz, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r. IV CKN 88/00*, s. 123; G. Radecki, *Organy...*, s. 144; idem, *Glosa do wyroku SN z dn. 27.07.2000*, s. 247; M. Plisiecki, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego (Izba Cywilna) z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, s. 155. Zob. też: orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03; A. Januchowski, *Skuteczność...*, s. 63-65; idem, *Uprawnienia...*, s. 204; idem, *Wybrane zagadnienia...*, s. 223-224; J. Kuźnicka-Sulikowska, P. Machnikowski, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, s. 122-123. Tak też: orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03.

¹⁷⁴⁸ P. Stanisław, *Proboszcz...*, s. 194. Tak wydaje się również: G. Radecki, *Glosa do wyroku SN z dn. 27.07.2000 r. IV CKN 88/00*, s. 246-247. Przeciwnikiem uznania zasady autonomii wyrażonej w art. 2 u.s.p.k.k. jako podstawy recepcji jest również D. Walencik, *Prawo...*, s. 17.

ostatnim kontekście wskazuje się także na sprzeczność z uznaniem autonomii wspólnot religijnych w zakresie ustroju wyznaniowych osób prawnych, a regulowaniem struktury organów przez prawo państwowe, skoro w świetle prawa wewnętrznego nie posiadają one organów¹⁷⁴⁹.

Istotnie, zasada autonomii i niezależności nie oznacza, aby wyznaniowe osoby prawne miały cechować ustrój zgodny z samorozumieniem wspólnoty religijnej, a w szczególności by ograniczenia reprezentacji stanowiły odwzorowanie norm majątkowego prawa wewnętrznego wspólnot religijnych. Niezależność oznacza, że państwo nie ingeruje w sprawy wspólnot religijnych, wydawane przez nie przepisy, nakładane kary i sankcje¹⁷⁵⁰. Niezależność tę należy rozumieć w przeciwieństwie do zasady zwierzchności państwa nad wspólnotami religijnymi, a więc sytuacji, w której władze państwowe roszczą sobie prawo do decydowania o ustroju wewnętrznym wspólnoty religijnej, kwalifikacjach duchownych, warunkach udzielania sakramentów czy dogmatach. Podobnie niezależność państwa należy oceniać przez pryzmat przeciwnego modelu relacji państwo-wspólnota religijna – systemu teokratycznego, w którym wspólnota religijna rości sobie prawa do wydawania norm państwowego prawa powszechnie obowiązującego, nakładania podatków, określania kwalifikacji urzędników czy ustroju państwa. Zasady te interpretowano podobnie już w okresie międzywojennym¹⁷⁵¹. Autonomia zaś w tym zakresie oznacza jedynie tyle, że państwo nie ingeruje w prawo wewnętrzne wspólnot religijnych, zaś wspólnota religijna nie rości sobie praw do stanowienia prawa państwowego lub jego uchylania.

Kwestia osobowości prawnej i jej kształtu należy do porządku państwowego, gdyż jest *ex natura* immanentną częścią państwowego systemu prawnego, stąd wspólnocie religijnej nie przysługuje prawo do żądania konkretnej regulacji w tym zakresie. Podobnie przecież nie sposób przyjąć, że państwo ma prawo ingerować w materię osobowości prawnej prawa wewnętrznego¹⁷⁵², w szczególności domagać się osobowości prawnej prawa kanonicznego, a tym bardziej o konkretnym kształcie. Kwestie osobowości prawnej w każdym systemie prawnym (państwowym i wewnętrznym) są właśnie autonomiczne, całkowicie od siebie niezależne.

Podsumowując, ustawodawca świecki ma pełną swobodę w kształtowaniu przepisów dotyczących specjalnych form osobowości prawnej przewidzianych wyłącznie dla wspólnot religijnych, także co do ich ustroju¹⁷⁵³. Przykładowo regulacja, w myśl

¹⁷⁴⁹ M. Krzemiński, *Znaczenie...*, s. 23.

¹⁷⁵⁰ W. Uruszczaś, *Recepcja...*, s. 9. Por. M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, s. 270-271.

¹⁷⁵¹ Zob. E. Starczewski, *op. cit.*, s. 1, kol. 1-2.

¹⁷⁵² Z. Zarzycki, *Tryby...*, s. 76.

¹⁷⁵³ Zob. M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, s. 272. Nie jest jednak tak, że prawodawca świecki może kwestie osobowości prawnej dostępnej wspólnotom religijnym regulować całkowicie dowolnie. Należy zgodzić się, że prawodawca nie może pozbawić wspólnoty religijnej możliwości uzyskania osobowości prawnej w ogóle, gdyż prawo do osobowości prawnej należy do kategorii kolektywnej wolności sumienia i wyznania i może być traktowane jako naruszenie art. 9 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 z późn. zm.), gdyż może pośrednio prowadzić do naruszenia wolności sumienia i wyznania, np. poprzez niemożność zakupu przedmiotów litur-

której jedynym organem osoby prawnej-wspólnoty religijnej lub osoby prawnej-jej jednostki organizacyjnej (np. parafii) jest osoba wyznaczona przez ministra właściwego w sprawach wyznań, albo unormowanie, w myśl którego jest on jednym z trzech piastunów jedyne go organu w pełni decyzyjnego, lecz któremu przysługuje prawo weta, nie stanowiłyby naruszenia zasady autonomii i niezależności wspólnot religijnych. W konsekwencji można przy wyznaniowych osobach prawnych abstrahować od prawa wewnętrznego i nie narusza to zasady autonomii¹⁷⁵⁴.

Byłoby jednak zupełnie inaczej w sytuacji, w której prawo przewidywałoby, iż wspólnota religijna może działać wyłącznie w takiej formie prawnej lub gdyby prawo narzucało taki ustrój już istniejącym wyznaniowym osobom prawnym, nie pozwalając na ich likwidację w okresie przejściowym przed wejściem w życie takiej regulacji. Istotą bowiem autonomii i niezależności jest możliwość stanowienia o sobie. Dopóki wspólnota religijna ma wybór, czy chce korzystać z konkretnej formy osobowości prawnej, dopóty zasada autonomii i niezależności nie jest naruszona, nawet jeśli możliwe do wyboru formy prawne są całkowicie niezgodne z samorozumieniem wspólnoty religijnej i uznaje ona korzystanie z nich za kłopotliwe, niewłaściwe czy nawet niedopuszczalne.

Naruszeniem autonomii i niezależności byłaby oczywiście sytuacja, w której prawo państwowe przewidywało, iż wyżej opisany ustrój wyznaniowych osób prawnych ma realizować sama wspólnota religijna w swoim ustroju wewnętrznym, gdyż ta sfera należy do spraw własnych wspólnoty religijnej¹⁷⁵⁵. Powoływanie się na zasadę autonomii i niezależności w kontekście zasad reprezentacji wyznaniowych osób prawnych najczęściej jest wynikiem utożsamienia wspólnoty religijnej (bytu niematerialnego lub faktu socjologicznego w zależności od założeń ontologicznych) z konstrukcją normatywną wyznaniowej osoby prawnej, złożoną z określonych prawem procedur i uprawnień, które w ujęciu niniejszej pracy należy ściśle odróżniać.

Wpływ zasady autonomii i niezależności na reprezentację wyznaniowych osób prawnych jest o wiele bardziej złożony. Z powołanej zasady wynika wolność w podejmowaniu decyzji, wolność stanowienia o sobie¹⁷⁵⁶. Do zakresu tej wolności należy również zdolność swobodnego administrowania swoimi dobrami doczesnymi¹⁷⁵⁷.

gicznych lub wynajęcia sali na potrzeby nabożeństw. Zob. S. Ferrari, *Religious communities as legal persons: an introduction to the national reports*, [w:] *Churches...*, ed. L. Friedner, s. 3 i 5-6.

¹⁷⁵⁴ Odmienne wydaje się: M. Jasiakiewicz, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r. IV CKN 88/00*, s. 129.

¹⁷⁵⁵ Por. M. Pietrzak, *Prawo kanoniczne a krajowy porządek...*, s. 19; idem, *Prawo wyznaniowe*, s. 271; M. Olszówka, *Przenikanie...*, s. 116.

¹⁷⁵⁶ Szerzej o pojęciu autonomii – zob. J. Krukowski, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 1993, s. 82; idem, *Autonomia i niezależność Kościoła i wspólnoty politycznej*, „Kościół i Prawo” 1985, nr 4, s. 53-54; W. Adamczewski, B. Trzeciak, *Konkordat polski – po ratyfikacji*, „Palestra” 1998, nr 7-8, s. 74.

¹⁷⁵⁷ J. Krukowski, *Refleksje po ratyfikacji konkordatu*, „Rejent” 1998, nr 9, s. 41; G. Radecki, *Glosa do wyroku SN z dn. 27.07.2000*, s. 247-248; B. Rakoczy, *Glosa do orzeczenia SN z 22. VII. 2000 r. IV CKN 88/00*, s. 493. Tak wydaje się również: orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03.

Wydaje się, że istnieje w doktrynie pełna zgoda, co do tego, że z zasady autonomii i niezależności wynika, iż państwo nie może podejmować za wspólnotę religijną decyzji odnośnie do jej majątku (poza instytucjami stosowanymi do wszystkich podmiotów, np. wywłaszczenia). Wychodząc z takiego *loco communi*, można wywnioskować *a maiori ad minus*, że państwo tym bardziej w myśl powołanych zasad nie może decydować za wspólnotę religijną, kto jest kompetentny do władania jej majątkiem bez pozostawienia jej w tym zakresie wyboru. Z tej perspektywy należy się przyjrzeć zwłaszcza regulacjom u.s.p.k.k.

Powołana ustawa była wynikiem pracy reaktywowanej 24 października 1980 r. Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu¹⁷⁵⁸, a sam projekt ustawy ogłoszono po przejrzeniu jej prac niedługo przed wyborami 1989 r. Gdyby przyjąć, że zgodnie z powołaną ustawą organy wyznaniowych osób prawnych w niej wskazane dysponują pełną kompetencją decyzyjną i brak jest ograniczeń reprezentacji, to dochodziłoby do zmiany podmiotu uprawnionego do zarządzania majątkiem w przypadku istniejących w chwili jej wejścia w życie wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego (przykładowo z kompetencji ograniczonej, wymagającej współdziałania proboszcza z biskupem przy alienacji majątku stałego powyżej pewnej kwoty na pełną kompetencję decyzyjną w tym zakresie). Należy w tym miejscu wskazać, co było już przedmiotem analizy, że w świetle konkordatu z 1925 r. granice swobodnego podejmowania decyzji przez proboszcza wyznaczało prawo kanoniczne, które również często uznawano za skuteczne w tym zakresie w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Odpowiedzi wymaga więc zasadnicze pytanie, czy wspólnota religijna wyraziła zgodę na przyznanie organom wymienionym w ustawie z 1989 r. pełnej kompetencji. Abstrahując od tego, czy uchwalenie ustawy w 1989 r. odbyło się za zgodą Konferencji Episkopatu Polski, należy wskazać, że przekraczało to jej kompetencje. Taka bowiem regulacja oznaczała *de facto* pozbawienie mocy przepisów prawa kanonicznego zawartych w CIC'1983 przewidujących ograniczone kompetencje decyzyjne. Wydaje się więc, że tego rodzaju zgoda musiałaby zostać wyrażona przez Stolicę Apostolską jako kompetentną władzę wspólnoty religijnej. Argumentacja ta nabiera jeszcze większej mocy, jeśli uznać konkordat z 1925 r. za obowiązujący w 1989 r. (choć nie stosowany przez władze komunistyczne), gdyż z pewnością wprowadzenie przepisów, które uchylałyby zawarte w nim normy odsyłające w zakresie granic umocowania do prawa kanonicznego (art. 75 ust. 2 u.s.p.k.k.), wymagałoby nowego porozumienia pomiędzy Stolicą Apostolską i polskim państwem.

Oczywiście w świetle przedstawionej wyżej koncepcji normatywnej natury osoby prawnej w kontekście zasady autonomii i niezależności ustawodawca polski mógł samodzielnie wprowadzić pełną kompetencję decyzyjną w przypadku organów wyznaniowych osób prawnych objętych przedmiotową ustawą, musiałby jednak zostawić czas wspólnotie religijnej na wybór, czy chce funkcjonować w ramach form osobowości prawnej o takim ustroju, oraz dać odpowiedni czas na przeprowadzenie

¹⁷⁵⁸ W. UruszczaK, *Konkordat z 1993 r. ...*, s. 106.

przekształceń wyznaniowych osób prawnych w inne podmioty prawa lub przeprowadzenie ich likwidacji. Tymczasem ustawa z 1989 r. weszła w życie z dniem ogłoszenia (art. 77 u.s.p.k.k.).

VII.3.1.2. Zasady recepcji

Przyjęcie stanowiska o zasadności przejęcia norm prawa wewnętrznego do państwowego porządku prawnego powoduje, że rozważenia wymagają zasady recepcji norm tego prawa.

VII.3.1.2.1. Szerokość recepcji

Jednym z zagadnień związanych z recepcją przepisów prawa wewnętrznego w zakresie granic umocowania jest kwestia tego, czy przejmowane są wszystkie regulacje prawa wewnętrznego dotyczące ograniczenia podmiotów mogących składać oświadczenia woli za wyznaniową osobę prawną. Przyjąć należy, że recepcja dotyczy wyłącznie takich norm, którym uchybienie na forum prawa wewnętrznego wywołuje skutek odpowiadający cywilnoprawnemu pojęciu nieważności lub bezskuteczności. Innymi słowy, recepcja nie dotyczy takich norm prawa wewnętrznego, przy naruszeniu których, nawet w świetle prawa wewnętrznego, czynność prawna jest skuteczna. W konsekwencji sankcje praw wewnętrznych w postaci np. niegodziwości, odpowiedzialności osób składających oświadczenie woli za ewentualną szkodę czy wady formy niezastrzeżonej *ad validitatem* nie wywołują skutku w postaci wadliwości działania wyznaniowej osoby prawnej na forum prawa państwowego¹⁷⁵⁹.

Drugą grupę norm, których recepcja nie dotyczy, stanowią przepisy prawa wewnętrznego odpowiadające nakazom i zakazom statutowym. Przewidziane w prawach wewnętrznych materialnoprawne przesłanki należy traktować analogicznie jak podobne postanowienia statutów rejestrowych wyznaniowych osób prawnych. Stanowią one jedynie obowiązek lub zakaz składania oświadczeń woli określonego rodzaju, adresowany do piastunów organów reprezentacji, mogący wywoływać co najwyżej skutek na forum prawa wewnętrznego oraz ewentualną odpowiedzialność korporacyjną¹⁷⁶⁰.

VII.3.1.2.2. Głębokość recepcji

Osobnym zagadnieniem jest kwestia katalogu źródeł norm prawa wewnętrznego, których przepisy podlegają recepcji w analizowanym zakresie ograniczeń reprezentacji. Przykładowo w przypadku Kościoła Katolickiego jego prawo wewnętrzne obejmuje nie tylko prawo powszechne (w szczególności CIC'1983), ale również prawo party-

¹⁷⁵⁹ Por. M. Strzała, *Ograniczenia...*, s. 108-109. Zob. też: postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 12 marca 2013 r., I ACz 304/13.

¹⁷⁶⁰ Tak również: orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03. Por. ibidem, s. 109.

kularne oraz statuty (prawa wewnętrzne) poszczególnych osób prawnych. Ponieważ normy ustrojowe (w szczególności w przypadku wyznaniowych osób prawnych tworzonych w trybie rozporządzeniowym oraz konkordatowym) mogą być zawarte wyłącznie w aktach innych niż prawo powszechne, toteż recepcja z natury rzeczy musi obejmować także źródła inne niż CIC'1983. Wsparciem tej argumentacji jest również odwołanie się w art. 2 u.s.p.k.k. do prawa kanonicznego jako takiego, a nie do określonego rodzaju źródeł tego prawa¹⁷⁶¹.

Sytuacja komplikuje się w przypadku wspólnot religijnych, których ustawa indywidualna odwołuje się w zakresie ustroju wyznaniowych osób prawnych do konkretnego dokumentu prawa wewnętrznego. Tak jest przykładowo w przypadku Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego¹⁷⁶². Zgodnie z art. 6 u.s.p.k.e.a. organizację wewnętrzną Kościoła określa Zasadnicze Prawo Wewnętrzne. Tymczasem system źródeł prawa tej wspólnoty religijnej jest znacznie bardziej rozbudowany i obejmuje m.in. inne źródła prawa pierwotnego oraz wtórnego¹⁷⁶³. Tymczasem ograniczenia reprezentacji przewidziano również w innych źródłach niż Zasadnicze Prawo Wewnętrzne¹⁷⁶⁴. Powstaje wówczas zasadnicza wątpliwość, czy zamiarem ustawodawcy nie było ograniczenie recepcji na forum prawa państwowego wyłącznie do podstawowego dokumentu prawa wewnętrznego przy pozostawieniu innym regulacjom skutku wyłącznie *ad internum*. Interpretację tę wzmaga dodatkowo zasada ekskluzywności statutu rejestrowych związków wyznaniowych oraz zasada równouprawnienia wspólnot religijnych. W ujęciu niniejszej pracy powołanie w ustawie indywidualnej konkretnego aktu prawa wewnętrznego ogranicza recepcję do norm zamieszczonych w tym dokumencie¹⁷⁶⁵.

VII.3.1.2.3. Moc prawna recypowanych przepisów

W przypadku przyjęcia recepcji rodzi się pytanie o moc prawną recypowanych norm prawa wewnętrznego. Najwięcej argumentów przemawia za przyjęciem stanowiska,

¹⁷⁶¹ Tak również: uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08. Zob. też: orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2005 r., IV CK 480/04; orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 1997 r., II CKN 24/97. Zob. też: ibidem, s. 127-129.

¹⁷⁶² Zob. też: art. 2 ust. 1 u.s.p.k.e.r.; art. 3 i art. 6 ust. 1 u.s.p.k.e.m.; art. 3 i art. 5 ust. 1 u.s.p.k.c.b.; art. 3 i art. 4 ust. 1 u.s.p.k.a.d.s.; art. 3 i art. 4 ust. 1 u.s.p.k.p.k.; art. 2 i art. 4 ust. 1 u.s.p.k.z. Zob. też: art. 3 ust. 2 u.s.p.g.w.ż.; art. 2 ust. 1 i art. 3 ust. 1 u.s.p.k.k.m.; art. 2 ust. 1 i art. 3 ust. 1 u.s.p.k.s.m., w których użyto nazwy ogólnej („prawo wewnętrzne”), jednak z opisu stanowienia aktu prawa wewnętrznego wynika, że ustawodawca miał na myśli konkretny dokument.

¹⁷⁶³ M. Hintz, M. Hucal, *op. cit.*, s. 94-96.

¹⁷⁶⁴ Tytułem przykładu można wskazać postanowienia Regulaminu Diecezjalnego (§ 9) w obecnym brzmieniu. Zob. też: M. Hintz, M. Hucal, *op. cit.*, s. 158 i 231-232; M. Strzała, *Udział Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego i jego wyznaniowych osób prawnych w obrocie prawnym*, [w:] *Kościół Ewangelicko-Augsburski w relacjach z państwem. Aspekty ustrojowe i prawne*, red. M. Hucal, A. Filak, Warszawa 2018, s. 107-108.

¹⁷⁶⁵ Odmienne: J. Cebula [w:] *Prawo...*, red. i d e m, s. 29, teza 3. Zob. też: postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2011 r., I CSK 182/10; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 5 kwietnia 2011 r., VI ACA 884/10; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2012 r. I CSK 451/11.

że normy prawa wewnętrznego powinny być traktowane co do zasady analogicznie jak statut w rozumieniu przepisów k.c. ze wszystkimi tego konsekwencjami¹⁷⁶⁶. Przemawia za tym zwłaszcza analogia do statutów rejestrowych wyznaniowych osób prawnych oraz zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych, a także treść art. 35 k.c., który przez statut pozwala rozumieć zespół norm regulujących ustrój i działanie osób prawnych.

W świetle przeciwnego stanowiska normy prawa wewnętrznego należy traktować w kategoriach przepisów odpowiadających normom ustawowym¹⁷⁶⁷. Argumentami za tym stanowiskiem są m.in. zasada, że norma stosowana na skutek odesłania co do zasady ma moc normy odsyłającej, oraz szczególny charakter prawa wewnętrznego wspólnot religijnych. Spotkało się ono jednak z krytyką w literaturze¹⁷⁶⁸.

Zagadnienie to nabiera szczególnego znaczenia w kontekście nowelizacji art. 39 k.c. W przypadku uznania prawa wewnętrznego za przepisy o mocy odpowiadającej ustawie otwiera to drogę do interpretacji, w świetle której naruszenie zawartych w nich regulacji dotyczących ograniczeń reprezentacji z mocy art. 58 § 1 k.c. prowadziłoby do nieważności oświadczenia woli złożonego za wyznaniową osobę prawną. Innymi słowy, można by argumentować, że naruszenie przesłanek wytworzenia woli wewnętrznej wynikających z prawa wewnętrznego stanowi naruszenie przepisów ustawowych i jako takie jest bezwzględnie nieważne, a nie bezskutecznie zawieszone¹⁷⁶⁹. Dodatkowo pogląd ten umożliwiłby również recepcję materialnoprawnych przesłanek czynności prawnych zawartych w prawie wewnętrznym.

W ujęciu niniejszej pracy brak uzasadnienia dla przyjęcia innych reguł dotyczących znaczenia przepisów ustrojowych wyznaniowych osób prawnych niż w przypadku pozostałych osób prawnych. W szczególności obecnie obowiązującemu prawu polskiemu nie jest znane tworzenie norm prawa powszechnie obowiązującego przez wspólnoty religijne, jak to ma miejsce w Republice Federalnej Niemiec i Republice Austrii.

VII.3.2. Ograniczenia reprezentacji

W świetle powyższych uwag recepcja prawa wewnętrznego wspólnot religijnych o własnej ustawie indywidualnej w zakresie granic umocowania organów reprezentacji ich wyznaniowych osób prawnych jest zasadna, choć ograniczona. W rezultacie

¹⁷⁶⁶ A. Pawluk, *Glosa...*, s. 147-148. Tak również: uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2012 r. I CSK 451/11. Zob. też: M. Kaliński, *op. cit.*, s. 37-38.

¹⁷⁶⁷ Tak: B. Rakoczy, *Glosa do wyroku SN z 24.03.2004 r. IV CK 108/03*, s. 138-139. Zob. też: orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 5 kwietnia 2011 r., VI ACa 884/10.

¹⁷⁶⁸ Zob. A. Januchowski, *Skuteczność...*, s. 50-53; i d e m, *Wybrane zagadnienia...*, s. 228-229.

¹⁷⁶⁹ Zob. uwagi odnośnie do zgód wymaganych przepisami powszechnie obowiązującymi zamieszczone w podrozdziale III.4.2.4.

należy przyrzeć się poszczególnym regulacjom tego prawa w zakresie, w jakim mogą one wprowadzać skuteczne na forum prawa polskiego ograniczenia reprezentacji.

VII.3.2.1. Kościół Katolicki

Strukturę organów większości wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego wyznacza katolicka wyznaniowa ustawa indywidualna z 1989 r. na zasadzie katalogu zamkniętego. Oznacza to, że wskazane w niej organy wytwarzają wolę wewnętrzną, bo wytwarzać mogą ją zgodnie z koncepcją osoby prawnej i treścią art. 38 k.c. tylko jej organy. Zatem bez ich udziału do jej wytworzenia dojść nie może, choćby prawo kanoniczne przyznawało kompetencje decyzyjne innemu podmiotowi. Z uwagi jednak na powierzenie przez prawodawcę polskiego funkcji piastunów organów tych osób prawnych osobom piastującym urząd kościelny, który w rozumieniu prawa kanonicznego wiąże się z kierowaniem daną osobą prawną (będącą odpowiednikiem osoby prawnej prawa polskiego w prawie kanonicznym) oraz zasadę prawa kanonicznego, iż do tego urzędu należy także zarządzanie majątkiem (k. 1279 § 1 CIC'1983 *in principio*)¹⁷⁷⁰, problem ten rzadko będzie zachodził w praktyce¹⁷⁷¹. Możliwe jest natomiast wprowadzenie dodatkowych wymogów, obok podjęcia decyzji przez te organy, które będą je ograniczać w możliwości samodzielnego wytworzenia woli wewnętrznej. Innymi słowy, nie jest możliwe wytworzenie woli wewnętrznej bez udziału piastunów organów wymienionych w ustawie wyznaniowej, będących jednocześnie reprezentantami tych osób prawnych, natomiast możliwe jest, że organy te nie będą mogły samodzielnie podjąć konkretnej decyzji, która będzie wymagać spełnienia dodatkowych przesłanek, w szczególności związanych z udziałem innych podmiotów w procesie wytworzenia woli wewnętrznej. Jednym zdaniem, możliwe jest istnienie w ich przypadku tzw. ograniczeń reprezentacji. Tym bardziej w przypadku osób prawnych spoza katalogu zamieszczonego w u.s.p.k.k. możliwe jest występo-

¹⁷⁷⁰ Por. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1477 i 1480-1481.

¹⁷⁷¹ Sytuacje, w których prawo kanoniczne przewiduje zarządzanie majątkiem osób prawa kanonicznego przez inne podmioty niż nimi kierujące, należą do rzadkości. Jedną z takich instytucji jest prawo dokonywania wszelkich aktów dotyczących majątku kościelnych osób prawnych przez papieża (k. 1273 CIC'1983). Zob. szerzej – R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1474. Ponieważ jednak papież nie należy do struktury organów osób prawnych wymienionych w u.s.p.k.k., jego decyzja nie jest decyzją wyznaniowej osoby prawnej. Do złożenia oświadczenia woli potrzebna będzie decyzja osoby piastującej funkcję organu takiej osoby prawnej. Zagadnienie to ma znaczenie głównie teoretyczne, jako że mało prawdopodobne jest przeciwstawienie się przez piastuna organu wyznaniowej osoby prawnej, sprawującej jednocześnie urząd kościelny, woli papieża. Innym urzędem, który na gruncie prawa kanonicznego może posiadać samodzielne kompetencje decyzyjne w sprawach zarządu majątkiem, jest ekonom powoływany w diecezjach lub instytutach życia konsekrowanego i stowarzyszeniach życia apostołskiego. Ponieważ ekonom nie należy do struktury organów przewidzianej u.s.p.k.k., nie może wytwarzać woli wyznaniowych osób prawnych. Jako osoba fizyczna nienależąca do struktury wewnętrznej wyznaniowej osoby prawnej, ekonom może mieć udział w oświadczeniach woli osoby prawnej jedynie w charakterze pełnomocnika.

wanie w przepisach ustrojowych ograniczeń reprezentacji, skoro ustawa ta w ogóle milczy na temat ich organizacji.

W świetle przedstawionej wyżej koncepcji recepcji prawa wewnętrznego w zakresie granic umocowania ograniczenia reprezentacji wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego są kształtowane przez prawo własne tej wspólnoty religijnej – prawo kanoniczne. W przeciwieństwie jednak do pozostałych wspólnot religijnych, których status reguluje ustawa indywidualna, prawo kanoniczne stanowi bardzo rozbudowany system różnego rodzaju norm. Przede wszystkim należy rozróżnić regulacje dotyczące obrządku łacińskiego Kościoła Katolickiego, które dotyczą niemal wszystkich wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego posiadających swą siedzibę w Rzeczypospolitej Polskiej, oraz prawodawstwo dotyczące pozostałych obrządków, tzw. Kościołów wschodnich¹⁷⁷². Następnie należy wyróżnić prawo powszechne, obowiązujące w całym Kościele oraz prawo partykularne, mające zastosowanie tylko w odniesieniu do jego części (wyróżnionej na zasadzie terytorialnej lub podmiotowej). Ograniczenia reprezentacji mogą mieć swoje źródło zarówno w prawie powszechnym, jak i prawie partykularnym, jak też wynikać z odpowiedniego zespolenia obu tych rodzajów norm, w szczególności przez dookreślenie przesłanek wytworzenia woli wewnętrznej przewidzianych w prawie powszechnym przez normy prawa partykularnego. Poniżej przedstawione zostaną kolejno ograniczenia umocowania wynikające z prawa powszechnego i partykularnego, a następnie omówione zostaną przesłanki wytworzenia woli wewnętrznej zakonnych osób prawnych wobec swoistości ich konstrukcji normatywnej¹⁷⁷³.

VII.3.2.1.1. Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r.

Źródłem prawa powszechnego Kościoła Katolickiego obrządku łacińskiego, z którego wynikają przesłanki wytworzenia woli wewnętrznej jego wyznaniowych osób prawnych, jest Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r. Kodeks ten w znacznej mierze poświęca swoją piątą księgę, zatytułowaną „Dobra doczesne Kościoła”, zasadom zarządzania majątkiem osób prawnych prawa kanonicznego¹⁷⁷⁴. W szczególności normy te regulują przesłanki, które muszą być spełnione, aby w świetle prawa kanonicznego mogło dojść do określonej czynności dotyczącej tego majątku. Przesłanki te pod względem konstrukcji prawnej stanowią przesłanki prawa materialnego (prawa kanonicznego), które przejęte na zasadzie recepcji do polskiego porządku prawnego stają się normami statutowymi osób prawnych prawa polskiego – wyznaniowych osób

¹⁷⁷² Z uwagi na niewielką liczbę osób prawnych Kościoła Katolickiego obrządków innych niż łaciński dalsze wywody będą dotyczyły głównie Kościoła zachodniego.

¹⁷⁷³ Poniższe rozważania zostały opublikowane w zmodyfikowanej, uproszczonej wersji w pracy: M. Strzała, *Ograniczenia...*, s. 109-137.

¹⁷⁷⁴ Przepisy prawa kanonicznego wpływające na zakres umocowania organu reprezentacji wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego zamieszczone poza księgą o dobrach doczesnych są zupełnie wyjątkowe. Szerzej na temat zarządzania dobrami doczesnymi – zob. P. Kaleta, *Zadania zarządcy majątku kościelnego w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i w polskich synodach diecezjalnych*, Lublin 2012; i d e m, *Prawne aspekty zarządzania dobrami kościelnymi*, Lublin 2017.

prawnych Kościoła Katolickiego. W konsekwencji niezbędne jest ustalenie, w przypadku których wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego przedmiotowy akt prawny będzie wyznaczał normy ustrojowe w zakresie granic reprezentacji.

VII.3.2.1.1.1. Zakres zastosowania

Przepisy majątkowego prawa kanonicznego zawarte w CIC'1983 nie będą mieć zastosowania w odniesieniu do każdej wyznaniowej osoby prawnej Kościoła Katolickiego. Zakres podmiotowy ich zastosowania ulega ograniczeniu zarówno z uwagi na przepisy polskiego prawa cywilnego, jak i prawa kanonicznego. W pierwszej kolejności należy wskazać, że stosowanie prawa kanonicznego w zakresie granic umocowania do wyznaniowych osób prawnych ma miejsce wyłącznie w odniesieniu do tych wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego, dla których prawo kanoniczne należy uważać za odpowiednik prawa statutowego, określającego granice kompetencji ich organów i procedury wytworzenia woli wewnętrznej. Wynika to z faktu, że konieczność recepcji prawa kanonicznego zachodzi tylko w tych przypadkach, w których brak jest norm ustrojowych wyznaniowych osób prawnych. Brak również uzasadnienia dla recepcji prawa kanonicznego, jeśli wspólnota religijna miała możliwość unormowania kwestii ustrojowych, nawet jeśli nie była w tym zakresie zupełnie swobodna. Z powyższego wynika, że jeśli dana wyznaniowa osoba prawna funkcjonuje w oparciu o opracowany cywilnoprawny statut, nie dochodzi do recepcji prawa kanonicznego i należy, badając zakres umocowania organu reprezentacji, ograniczyć się wyłącznie do norm statutowych. Rozwiązanie takie jest zgodne z zasadami działania osób prawnych określonymi w art. 38 k.c., w myśl których normy ustrojowe wynikają jedynie bądź z ustawy, bądź ze statutu. W szczególności więc do wyznaniowych osób prawnych tworzonych w trybie rozporządzenia indywidualnego, z uwagi na przedkładany przy wniosku o nadanie osobowości prawnej statut, zastosowania nie znajdzie zasada recepcji, którą zgodnie z przedstawionymi wyżej argumentami należy stosować do osób prawnych tworzonych w trybie powiadomienia¹⁷⁷⁵.

Nie oznacza to jednak, że w każdym przypadku wyznaniowych osób prawnych, działających w oparciu o opracowany na potrzeby obrotu cywilnoprawnego statut, normy prawa kanonicznego nie będą mieć zastosowania. Statuty bowiem takich osób prawnych mogą odwoływać się do norm majątkowego prawa kanonicznego. Wówczas powstaje analogiczny problem jak w przypadku rejestrowych wyznaniowych osób prawnych i nie jest wykluczone, że judykatura takie odesłanie będzie uznawać za skuteczne. Zwłaszcza odesłanie statyczne, jakim będzie odesłanie do norm księgi V Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r., wydaje się możliwe do uznania¹⁷⁷⁶.

¹⁷⁷⁵ Recepcja nie będzie również zachodzić w przypadku osób prawnych tworzonych w trybie rejestracji sądowej, a więc stowarzyszeń i fundacji, których ustroj jest wyznaczony przez odpowiednio prawo o stowarzyszeniach oraz prawo o fundacjach, a także oparte na nich statuty. To samo dotyczy uczelni wyższych kościelnych, o ile będą one funkcjonować na podstawie przepisów o szkolnictwie wyższym i opartych na nich statutach.

¹⁷⁷⁶ Tego rodzaju inkorporacja w statutach cywilnoprawnych przez odesłanie (*incorporation-by-reference*) jest praktykowana m.in. w Stanach Zjednoczonych, celem zapewnienia poszanowania prawa

Ograniczenia w zastosowaniu przepisów majątkowych CIC'1983 wynikają również z samym norm kościelnych. Przepisy księgi V CIC'1983 mają zastosowanie co do zasady tylko do publicznych osób prawnych (k. 1257 § 1 CIC'1983)¹⁷⁷⁷. Również uprawnienia władz kościelnych hierarchicznie wyższych do kontroli zarządzania majątkiem zasadniczo ograniczają się do publicznych osób prawnych, w przeciwieństwie do obdarzonych autonomią prywatnych osób prawa kanonicznego¹⁷⁷⁸.

Publicznymi osobami prawnymi są te osoby prawa kanonicznego, które są ustanawiane przez kompetentną władzę kościelną, by wykonywały w imieniu Kościoła, w oznaczonym dla nich zakresie, zgodnie z przepisami prawa, własne zadania im zlecone dla publicznego dobra (k. 116 § 1 CIC'1983); pozostałe osoby prawa kanonicznego są prywatne¹⁷⁷⁹. W rezultacie ograniczenia reprezentacji wynikające z księgi V CIC'1983 będą mieć zastosowanie co do zasady jedynie do tych wyznaniowych osób prawnych prawa polskiego, które są odpowiednikami publicznych osób prawnych prawa kanonicznego¹⁷⁸⁰.

Wyznaniowe osoby prawne objęte u.s.p.k.k. tworzone w trybie powiadomienia stanowią odpowiedniki publicznych osób prawnych prawa kanonicznego i w konsekwencji, ponieważ również nie przedkładają opracowanego własnego statutu cywilnoprawnego, przepisy kodeksowego prawa majątkowego znajdą do nich zastosowanie. Podobnie będzie w sytuacji publicznych osób prawa kanonicznego, nienależących do katalogu osób prawnych zamieszczonego w tej ustawie, które uzyskają osobowość bezpośrednio na podstawie art. 4 ust. 2 konkordatu. W przypadku prywatnych osób prawa kanonicznego, które uzyskałyby osobowość prawną automatycznie na podstawie konkordatu, dla oceny ograniczeń umocowania znaczenie w pierwszej kolejności będą mieć ich normy statutu prawnokanonicznego, gdyż z zasady nie podlegają one prawu majątkowemu zamieszczonemu w CIC'1983. Nie podlegają one również w tym zakresie władzy miejscowego ordynariusza (*arg. ex* k. 1276 § 1 CIC'1983). Statuty prawnokanoniczne prywatnych osób prawnych mogą jednak przewidywać określone kompetencje władz kościelnych, zwłaszcza ordynariuszy, w zakresie zarządzania majątkiem¹⁷⁸¹, w szczególności w postaci konieczności uzyskania rady lub zgody przy

kanonicznego. Niektóre kanony wręcz wymagają, aby zasady z nich wynikające były inkorporowane w treść statutów prawa państwowego – zob. np. k. 1295 CIC'1983 *in medio*. Zob. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1484 i 1501-1502.

¹⁷⁷⁷ Zob. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1483 i 1486; M. Tomkiewicz, *Obrót...*, s. 21.

¹⁷⁷⁸ Zob. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1486. W odniesieniu do władzy papieża w sprawach majątkowych nad prywatnymi osobami prawnymi – zob. *ibidem*, s. 1474, przyp. 81; w odniesieniu do władzy ordynariusza – zob. *ibidem*, s. 1477.

¹⁷⁷⁹ Warto wskazać, że np. stowarzyszenia wiernych prawa kanonicznego mogą być zarówno publiczne, jak i prywatne, co oznacza, iż w ich przypadku konieczna jest każdorazowa analiza aktu erygującego i statutu, celem ustalenia, do której z powołanych kategorii osób prawnych dane stowarzyszenie się zalicza.

¹⁷⁸⁰ Zamieszczone poza przedmiotową księgą ewentualne normy wpływające na granice umocowania organu reprezentacji znajdują zastosowanie co do zasady także do prywatnych osób prawnych.

¹⁷⁸¹ R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1477.

niektórych czynnościach zarządu majątkiem. Nie jest wykluczone również poddanie ich majątku reżimowi wynikającemu z norm kodeksowego prawa majątkowego dotyczącego publicznych osób prawnych. Wówczas, jeśliby prywatna osoba prawa kanonicznego nabyła osobowość prawną na podstawie art. 4 ust. 2 konkordatu, bez przedkładania odpowiedniego statutu, zastosowanie znalazłoby jako normy ustrojowe przedmiotowe przepisy kodeksowego prawa majątkowego w charakterze ograniczeń reprezentacji odpowiadającej jej wyznaniowej osobie prawnej.

VII.3.2.1.1.2. Instytucje wyznaczające granice umocowania

CIC'1983 zawiera szereg przepisów ograniczających zarządcę majątku kościelnego w możliwości swobodnego podejmowania aktów prawnych. W szczególności, z uwagi na to, że Kościół Katolicki zgodnie z własnym samorozumieniem jest ze swej natury hierarchiczny¹⁷⁸², przewiduje w procesie podejmowania decyzji szereg uprawnień różnych podmiotów co do wielu kategorii czynności prawnych. Dotyczy to zwłaszcza, mającego cechy nadzoru¹⁷⁸³, współdziałania organów położonych wyżej w hierarchii kościelnej przy podejmowaniu decyzji w zakresie zarządu mieniem, niekiedy również w zakresie dokonywania czynności procesowych¹⁷⁸⁴, a rozwiązania te mają wielowiekową tradycję¹⁷⁸⁵.

Zgodnie z zasadą, iż recepcja prawa wewnętrznego w zakresie granic umocowania organów wyznaniowych osób prawnych dotyczy wyłącznie takich przesłanek, które w świetle prawa wewnętrznego prowadzą do takiej wadliwości, że w świetle prawa wewnętrznego nie wywołuje ona skutków prawnych (nieważności, bezskuteczności), nie wszystkie normy prawa kanonicznego będą wpływać na ważność czynności prawnych dokonanych w obrocie cywilnoprawnym, a jedynie te, których sankcją jest prawnokanoniczna nieważność. Zgodnie z k. 10 CIC'1983 naruszenie norm ustaw kościelnych (powszechnych czy też partykularnych) powoduje skutek nieważności jedynie wówczas, gdy sankcja taka przewidziana jest w sposób wyraźny. W konsekwencji obowiązuje zasada domniemania ważności aktu i cały szereg wymogów kodeksowego prawa majątkowego nie będzie miał znaczenia dla ustalenia granic umocowania organu reprezentacji wyznaniowej osoby prawnej¹⁷⁸⁶.

¹⁷⁸² Por. J. Wiśłocki, *Uposażenie...*, s. 15 i 160.

¹⁷⁸³ M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 305-306.

¹⁷⁸⁴ Ograniczeniem umocowania *sui generis* jest zakaz wytaczania powództw lub zawiązywania sporu w sądzie państwowym przez publiczną osobę prawną bez pisemnego zezwolenia ordynariusza (k. 1288 CIC'1983).

¹⁷⁸⁵ Zob. J. Wiśłocki, *Uposażenie...*, s. 65.

¹⁷⁸⁶ Kanonami takimi są w szczególności wymogi: przestrzegania przepisów wydanych przez fundatora czy ofiarodawcę (k. 1284 § 2 n. 3 *in medio*), słusznej przyczyny alienacji (k. 1293 § 1 n. 1 CIC'1983), wyceny przedmiotu alienacji (k. 1293 § 1 n. 2 CIC'1983), alienacji za kwotę co najmniej równą wycenie (k. 1294 § 1 CIC'1983), sposobu użycia dochodu z alienacji (k. 1294 § 2 CIC'1983), przestrzegania środków ostrożności przepisanych przy alienacji przez kompetentną władzę kościelną (k. 1293 § 2 CIC'1983). Ich sankcją w prawie kanonicznym jest niegodziwość. Zob. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1500 wraz z przyp. 155 i s. 1517 wraz z przyp. 223.

Skutek nieważności normy prawa kanonicznego wiąże przede wszystkim z czterema instytucjami. Po pierwsze, z konstrukcją normatywną rad (*consilium*) oraz zgód (*consentio*)¹⁷⁸⁷. Po drugie, ustawodawca kościelny przewidział sankcję nieważności w przypadku naruszenia zasad dotyczących aktów nadzwyczajnego zarządzania (administracji) oraz – po trzecie – aktów alienacji. Uzupełnieniem powyższego są, po czwarte, niezwiązane bezpośrednio z samym podejmowaniem decyzji, wymogi formy pisemnej zastrzeżonej w prawie kanonicznym niekiedy *ad solemnitatem*¹⁷⁸⁸, które będą przedstawione w ramach omawiania tych pierwszych trzech instytucji.

VII.3.2.1.1.2.1. Rady i zgody

Konstrukcja normatywna rad i zgód w prawie kanonicznym nie jest jednolita w tym sensie, że zagadnienie współdziałania różnych podmiotów w podejmowaniu decyzji zostało rozbite pomiędzy przepisy o aktach nadzwyczajnego zarządzania, przepisy o alienacji¹⁷⁸⁹ oraz niedające się do nich zaliczyć pozostałe przepisy o obowiązku uzyskania zgody lub rady określonych podmiotów. Przedstawienie tych ostatnich w pierwszej kolejności uzasadnione jest tym, że przepisy dotyczące aktów nadzwyczajnego zarządzania i alienacji korzystają niekiedy z instytucji rady i zgody.

Przepisy konstytuujące konstrukcję normatywną rad i zgód znajdują się w normach ogólnych CIC'1983 zamieszczonych w jego pierwszej księdze. Konstrukcja ta wyraża się w prostych zasadach. Jeśli przepis przewiduje wobec jakiegoś aktu przełożonego obowiązek uzyskania rady określonego indywidualnie podmiotu (podmiotów) lub podmiotu zbiorowego (kolegium)¹⁷⁹⁰, nieważny jest akt dokonany bez

¹⁷⁸⁷ Terminy te występują już od średniowiecza, lecz początkowo mieszano je ze sobą – zob. B. Tierney, *The foundations of the Conciliar Theory*, Cambridge 1955, s. 101, za: H. Berman, *op.cit.*, s. 268-269, przyp. 50.

¹⁷⁸⁸ Swoistym ograniczeniem kompetencji zarządców majątku kościelnego jest k. 1285 CIC'1983, który przewiduje możliwość udzielania świadczeń pod tytułem darmowym na cele religijne lub charytatywne, jedynie jeśli nie będą one przekraczały granic zwyczajnej administracji (wyznaczonych przez statuty i subsydiarnie przez normy wydane przez biskupa) i mają za przedmiot dobra nienależące do *patrimonium stabile*. Por. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1487-1488; M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 308. Patrząc z punktu widzenia reguł ogólnych, kanon ten nie jest zaopatrzony *explicite* w sankcję nieważności. Z drugiej jednak strony niewątpliwie stanowi on materialne ograniczenie kompetencji w zarządzaniu majątkiem kościelnym. Kwestia jego skuteczności jako ograniczenia umocowania organu wyznaniowej osoby prawnej do tej pory nie została również rozstrzygnięta w orzecznictwie. Skoro jednak sama wspólnota religijna nie uznaje czynności naruszającej ten przepis za pozbawioną skutków, należy przyjąć, że kanon ten nie wpływa na ograniczenie kompetencji organu reprezentacji wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego.

¹⁷⁸⁹ Niektórzy autorzy wyróżniają, oprócz rady i zgody, zezwolenie jako osobną kategorię. Przyjmując tę koncepcję, w przypadku współdziałania w podejmowaniu decyzji w sprawach majątku kościelnego zezwolenie wymagane do ważności występuje wyłącznie w przypadku alienacji i aktów prawnych z nią zrównanych oraz przy przyjęciu fundacji nieautonomicznej. Zob. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1493 i 1496 wraz z przyp. 144 oraz s. 1507, przyp. 177.

¹⁷⁹⁰ Nie będzie więc to sytuacja, gdy decyzję ma podjąć jakaś grupa, w skład której wchodzi przełożony, o którym mowa w komentowanym kanonie. Norma dotycząca zgody ma zastosowanie do tych sytuacji, w których występujący o zgodę sam podejmuje akt, ale potrzebuje zgody. Zob. szerzej: M. Wijlens [w:] *ibidem*, s. 182.

wysłuchania zdania takiego indywidualnego podmiotu (podmiotów), a w przypadku podmiotu kolegiального zdania jego członków (k. 127 § 2 n. 2 zd. 1 i § 1 zd. 2 *in fine* CIC'1983)¹⁷⁹¹. Podmiot obowiązany do uzyskania rady nie jest zobowiązany się do niej zastosować i ewentualne podjęcie aktu, pomimo nawet rady sprzeciwiającej się aktowi, nie wpływa na jego ważność¹⁷⁹².

Odmienne jest w przypadku, gdy przepis prawa wymaga zgody. W przypadku obowiązku uzyskania zgody podmiotu (względnie podmiotów indywidualnych) do ważności wymagane jest nie tylko wystąpienie o jej udzielenie, ale także zastosowanie się do jego stanowiska. W konsekwencji akt podjęty wbrew stanowisku któregośkolwiek z nich jest nieważny (k. 127 § 2 n. 1 CIC'1983). W przypadku podmiotów kolegialnych do ważności wymagane jest uzyskanie zgody bezwzględnej większości tych, którzy są obecni (k. 127 § 1 zd. 2 *in principio* CIC'1983).

CIC'1983, oprócz przypadków aktów nadzwyczajnego zarządzania i alienacji, przewiduje zgody i rady w kilku przypadkach. Biskup diecezjalny jest obowiązany wysłuchać rady diecezjalnej rady do spraw ekonomicznych oraz kolegium konsultorów przed podjęciem czynności o większym znaczeniu ze względu na materialny stan diecezji (k. 1277 zd. 1). Pojęcie aktów o większym znaczeniu nie zostało zdefiniowane w CIC'1983. W amerykańskiej kanonistyce postuluje się doprecyzowywanie tego pojęcia w ustawach poszczególnych diecezji i wskazuje się, że w przypadku braku normy wykonawczej przepis ten nie może znajdować zastosowania. Innymi słowy, jeśli akty o większym znaczeniu nie zostały określone przez Konferencję Episkopatu, nie ma obowiązku uzyskiwania rady¹⁷⁹³. Z uwagi jednak na możliwość odmiennej interpretacji w przypadkach oświadczeń woli, które mogą hipotetycznie mieścić się w kategorii czynności o większym znaczeniu, należy starać się o uzyskanie rady wyżej wskazanych kolegów i odpowiednie udokumentowanie faktu wystąpienia o ich radę. W przypadku uznania samodzielności normy k. 1277 zd. 1 CIC'1983¹⁷⁹⁴, zgodnie z wyżej opisaną konstrukcją normatywną rady, brak wysłuchania rady tych kolegialnych podmiotów skutkowałby sankcją nieważności¹⁷⁹⁵.

Zgody ordynariusza wymaga z kolei lokowanie środków pozostałych po pokryciu wydatków (k. 1284 § 2 n. 6 CIC'1983), przez które należy rozumieć długoterminowe inwestycje, czyniące ze środków bieżących część tzw. majątku stałego, a nie wpłaty na rachunek bankowy czy krótkoterminowe depozyty. W literaturze wskazuje

¹⁷⁹¹ Zrodził się problem interpretacyjny, czy wobec treści k. 127 § 1 zd. 2 *in fine* do ważności konieczne jest wysłuchanie rady wszystkich członków podmiotu kolegiального, czy tylko tych, którzy są obecni na zwołanym zebraniu. Przyjąć należy, że rzeczony obowiązek dotyczy wyłącznie tych, którzy się stawili. Zob. *ibidem*, s. 181-182 z przedstawioną tam przekonującą argumentacją.

¹⁷⁹² Zob. k. 127 § 2 n. 2 zd. 2 CIC'1983.

¹⁷⁹³ R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1478-1479.

¹⁷⁹⁴ Tak wydaje się: W. Wójcik [w:] W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. IV, Lublin 1987, s. 73.

¹⁷⁹⁵ Tak m.in.: R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1478.

się jednak, iż choć mowa jest o zgodzie, to wymóg ten nie jest obarczony sankcją nieważności¹⁷⁹⁶.

CIC'1983 odsyła w zakresie konieczności uzyskania zezwolenia przy oddaniu w dzierżawę dóbr kościelnych do norm wydanych dla danego kraju przez właściwą Konferencję Biskupów (k. 1297 CIC'1983), której pozostawiono również wybór sankcji. W braku wyraźnych postanowień zawartych w samych przedmiotowych normach odnośnie do rodzaju sankcji brak jest w doktrynie jednomyślności co do konsekwencji niedochowania wymogów w nich przewidzianych¹⁷⁹⁷. Z ostrożności należy więc w praktyce dążyć do uzyskania przewidzianych w tych normach zgód (zezwoleń), o ile nie zostało w nich w sposób jednoznaczny przesądzone, iż nie zostały one zastrzeżone *ad solemnitatem*.

Zezwolenie¹⁷⁹⁸ jest również wymagane do sprzedaży lub oddania w dzierżawę dóbr kościelnych na rzecz ich zarządców albo ich krewnych lub powinowatych do czwartego stopnia, za wyjątkiem rzeczy o nikłej wartości (k. 1298 CIC'1983). Z uwagi na sporny charakter pojęcia zezwolenia (*licencia*) jako rodzaju zgody również sankcja tego wymogu nie jest pewna. W praktyce więc, celem uniknięcia ryzyk z tym związanych, należy również dążyć do uzyskania odpowiednich zezwoleń władz kościelnych. Praktyczne znaczenie tego przepisu jest jednak ograniczone z uwagi na nieliczne przypadki transakcji dóbr kościelnych, w których po drugiej stronie występuje osoba będąca w prawie kanonicznym ich zarządcą bądź członkiem jego bliskiej rodziny.

Brak jest natomiast wątpliwości co do rodzaju skutku w przypadku czynności prawnych polegających na przyjęciu przez kościelną publiczną osobę prawną fundacji tzw. nieautonomicznej (w uproszczeniu darowizny bez powoływania nowej osoby prawnej¹⁷⁹⁹). W tym przypadku w sposób wyraźny zastrzeżono zezwolenie¹⁸⁰⁰ ordynariusza do ważności takiej umowy (k. 1304 § 1 zd. 1 CIC'1983). Sporne jest, czy forma pisemna stanowi element wymagany *ad solemnitatem*, przy czym przeważa stanowisko odmawiające tej formie takiego charakteru¹⁸⁰¹.

W ustalaniu potrzebnych rad i zgód pomocna może okazać się tabela 12.

¹⁷⁹⁶ *Ibidem*, s. 1487.

¹⁷⁹⁷ Polski przekład CIC'1983 posługuje się terminem „zgoda”, co sugeruje w świetle przedstawionej wyżej konstrukcji normatywnej zgody, iż zastrzeżenie przez Konferencję Episkopatu konieczności jej uzyskania następuje pod rygorem nieważności (w przypadku braku przeciwnego zastrzeżenia). Tekst autentyczny używa terminu *licentio*. Jeśli przyjąć osobną od kategorii zgody (*consensus*) kategorię zezwoleń (*licentio*), należałoby domniemywać sankcję wyłącznie niegodziwości. Ten ostatni pogląd reprezentuje m.in. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1507 wraz z przyp. 177 i s. 1517 wraz z przyp. 223.

¹⁷⁹⁸ W tym przypadku ten sam termin, *licentia* został przetłumaczony w polskim przekładzie jako „zezwolenie”, pomimo że w tym samym przekładzie ten sam termin został poprzednio przetłumaczony jako „zgoda”.

¹⁷⁹⁹ Zob. k. 1303 § 1 n. 2 CIC'1983.

¹⁸⁰⁰ W tym przypadku polskie tłumaczenie używa terminu „zezwolenie” jako przekładu słowa *licentia*.

¹⁸⁰¹ Zob. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1517.

Tabela 12. Rady i zgody przewidziane Kodeksem prawa kanonicznego z 1983 r.

Podmiot	Rodzaj czynności	Kanon	Kompetentna władza
diecezja	czynność o większym znaczeniu ze względu na materialny stan diecezji	1277 zd. 1	rada DRE + rada KK (sporne jest, czy uzyskanie rady jest konieczne, gdy brak określenia przez Konferencję Episkopatu katalogu tych czynności)
osoby prawne podległe ordynariuszowi	lokowanie środków pozostałych po pokryciu wydatków	1284 § 2 n. 6	ordynariusz (sporne jest, czy obowiązek ten jest objęty sankcją nieważności, a w konsekwencji czy jego niedochowanie wpływa na ważność czynności w prawie polskim)
wszystkie	sprzedaż/dzierżawa zarządzcom majątków kościelnych albo ich krewnym lub powinowatym do czwartego stopnia	1298	kompetentna władza (sporne jest, jak należy rozumieć to pojęcie)
wszystkie	dzierżawa	1297	określona normami wydanymi przez Konferencję Episkopatu (sporne jest, czy obowiązek ten jest objęty sankcją nieważności, a w konsekwencji czy jego niedochowanie wpływa na ważność czynności w prawie polskim)
osoby prawne podległe ordynariuszowi	przyjęcie fundacji nieautonomicznej	1304 § 1	ordynariusz (sporne jest, czy forma pisemna jest objęta sankcją nieważności, a w konsekwencji czy jej niedochowanie wpływa na ważność czynności w prawie polskim)

Warto w tym miejscu dodać, że wymóg uzyskania rady lub zgody może być przewidziany także w innych aktach prawa powszechnego, jak również w aktach prawa partykularnego lub akcie fundacyjnym (k. 1277 zd. 2 *in medio* CIC'1983). W szczególności wymienione źródła prawa mogą przewidywać obowiązek uzyskania zgody lub rady miejscowego ordynariusza lub podmiotu w strukturach hierarchicznych wyżej położonego w hierarchii. Zwłaszcza możliwe jest wprowadzenie obowiązku współdziałania z radą do spraw ekonomicznych danej osoby prawa kanonicznego (względnie dwóch doradców), która powinna być powołana w ramach każdej publicznej osoby prawnej (k. 1280 CIC'1983)¹⁸⁰².

VII.3.2.1.1.2.2. Akty nadzwyczajnego zarządzania

Akty nadzwyczajnego zarządzania na gruncie CIC'1983 należy rozumieć czysto formalnie. Czynności nadzwyczajnej administracji zostają wyróżnione przy użyciu

¹⁸⁰² Por. *ibidem*, s. 1481-1483.

kryterium formalnego – określenia przez właściwą normę danego rodzaju aktu jako należącego do kategorii czynności nadzwyczajnego zarządzania¹⁸⁰³.

W przypadku diecezji biskup diecezjalny powinien uzyskać zgodę diecezjalnej rady do spraw ekonomicznych oraz kolegium konsultorów przy dokonywaniu aktów nadzwyczajnego zarządzania (k. 1277 zd. 2 CIC'1983). Brak zgody któregośkolwiek z tych podmiotów, w przypadku braku wyraźnej sankcji zawartej w komentowanym kanonie, zgodnie z regułami ogólnymi dotyczącymi zgody jest obarczony sankcją nieważności (*arg. ex k. 127 § 1 CIC'1983*). Zgodnie z formalnym rozumieniem przedstawionym powyżej akty te to czynności prawne i faktyczne określone przez Konferencję Episkopatu jako czynności nadzwyczajnego zarządu (k. 1277 zd. 3 CIC'1983). Konferencja Episkopatu Polski do końca 2015 r. takich norm nie wydała, choć istnieją przesłanki, by wnosić, że taki akt zostanie wkrótce wydany¹⁸⁰⁴. Zatem polscy biskupi diecezjalni nie są ograniczeni obowiązkiem uzyskania zgody diecezjalnej rady do spraw ekonomicznych oraz zgody kolegium konsultorów w ramach instytucji aktów nadzwyczajnego zarządzania. Współdziałanie tych podmiotów jednak będzie niezbędne w ramach instytucji rad i zgód, o których będzie mowa niżej, a zwłaszcza w procedurach alienacyjnych, w tym mających za przedmiot nie tylko dobra diecezji.

Również w przypadku pozostałych osób prawnych akty nadzwyczajnego zarządzania zostają wyróżnione przy użyciu kryterium formalnego (*arg. ex k. 1281 § 2 zd. 1 CIC'1983*). Określenie tych aktów powinno znaleźć się w statutach prawnokanonicznych osób prawnych. Jeśli jednak brak takich norm w prawie statutowym, wówczas na zasadzie subsydiarności akty te będzie określać dokument wydany przez biskupa diecezjalnego, aczkolwiek jedynie wobec podległych mu publicznych osób prawnych (k. 1281 § 2 zd. 2 CIC'1983). Reguła ta ma doniosłe znaczenie dla praktyki obrotu, albowiem katalog czynności nadzwyczajnej administracji będzie różny w zależności od tego, czy w prawie statutowym zostały one określone. W konsekwencji wskazane

¹⁸⁰³ Zob. niżej. Zob. też: G. Radecki, *Organy...*, s. 143; J. Wiśłocki, *Uposażenie...*, s. 58, przyp. 88; R. Smith [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 802. Por. nieco odmiennie: T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 1990, s. 42; M. Kaliński, *op. cit.*, s. 43-44.

¹⁸⁰⁴ Przy wydaniu przez Konferencję Episkopatu Polski norm określających czynności nadzwyczajnego zarządu mieniem diecezji przez biskupa diecezjalnego wymagających zgody diecezjalnej rady do spraw ekonomicznych oraz kolegium konsultorów zasadne wydaje się kierowanie analogicznymi normami wydanym przez konferencje biskupów innych krajów, przy uwzględnieniu polskich warunków. Przykładowo w Stanach Zjednoczonych w 1986 r. za takowe czynności uznano: alienację dóbr stałych powyżej wartości minimalnej oraz dóbr darowanych *ex voto* lub wartościowych z racji artystycznych lub historycznych, czynności skutkujące zobowiązaniem przekraczającym wartość minimalną (a nieprowadzących do zwiększenia mienia o wartości odpowiadającej zobowiązaniu), obciążenie dóbr stałych powyżej wartości minimalnej, oddanie w najem z czynszem rocznym przekraczającym wartość minimalną lub przedmiotów przekraczających tę wartość przy okresie najmu powyżej dziewięciu lat. Wskazuje się również w literaturze na inne czynności ustanowione w tym trybie przedmiotem kontroli kanonicznej Konferencji Episkopatów, takie jak: przyjęcie darowizn lub zapisów wiążących się z obciążeniem, nabycie nieruchomości, tworzenie lub zniesienie zakładów, przebudowy budynków, przeniesienie dóbr cennych artystycznie lub historycznie czy założenie cmentarza albo uzależnienie konieczności uzyskania zgody od kwot niższych od sumy minimalnej. Zob. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1479.

jest zbadanie norm statutowych pod kątem zamieszczenia w nim katalogu czynności przekraczających granice i sposób zwyczajnego zarządzania. Katalog ten może być zawarty w kanonicznoprawnym odpowiedniku statutu osób prawa państwowego, stanowiącym dokument regulujący ustroj kanonicznoprawny danej osoby prawnej. Statuty jednak w prawie kanonicznym należy rozumieć szeroko (k. 94 § 1 CIC'1983) jako przepisy regulujące ustroj osoby prawnej, a nie konkretny dokument. W rezultacie określenie przedmiotowych aktów może się znaleźć chociażby w akcie powołującym daną osobę prawną (np. w dekrete erygującym parafię). Pomimo braku praktyki w Polsce zamieszczania takich katalogów w aktach erekcyjnych, z punktu widzenia wyżej wskazanych zasad, pożądana jest ich weryfikacja w omawianym zakresie.

Udzielenie upoważnienia należy do ordynariusza¹⁸⁰⁵, toteż w przypadku osób prawnych podległych biskupowi diecezjalnemu to jego zgoda będzie wymagana¹⁸⁰⁶.

¹⁸⁰⁵ W praktyce czynności związane z nadzorem biskupim nad zarządzaniem majątkiem kościelnym (k. 1276 § 1 CIC'1983) rzadko będą wykonywane osobiście przez osobę sprawującą ten urząd kościelny. Zgodnie z k. 1278 CIC'1983 czynności nadzorcze mogą zostać powierzone ekonomowi (k. 1278 w zw. z k. 1276 § 1 CIC'1983). Powierzone czynności nadzorcze mogą obejmować wyrażanie zgody lub udzielanie rady w przypadkach przewidzianych prawem powszechnym, partykularnym lub własnym, w tym statutowym i erekcyjnym, także w związku z procedurami alienacyjnymi czy podejmowaniem aktów nadzwyczajnego zarządu. Rozstrzygnięcia wymaga jednak, czy powołana norma umożliwiająca delegację ma znaczenie w prawie polskim. *Prima facie* należy zauważyć, że dla działania wyznaniowych osób prawnych recepcja tej normy nie jest konieczna. Kompetencje organów zarówno diecezji, jak innych osób prawnych zostają określone przez pozostałe normy prawa kanonicznego i nie ma potrzeby odwoływać się do k. 1278 CIC'1983, który uprawnia dodatkową osobę do brania udziału w wytworzeniu woli wewnętrznej wyznaniowej osoby prawnej. Co więcej, ekonom nie należy do struktury organizacyjnej wyznaniowych osób prawnych objętych u.s.p.k.k., w szczególności nie jest organem diecezji. Recepcja omawianego kanonu nie może więc nastąpić, nawet gdyby przyjąć recepcję prawa kanonicznego jako prawa statutowego wyznaniowych osób prawnych *en bloc*, gdyż i tak nie ma w strukturze organizacyjnej diecezji organu, któremu można by normą statutową przekazać tę kompetencję. Podobnie niedopuszczalne jest przekazywanie kompetencji organów podmiotom innym niż organy, gdyż osoba prawna działa wyłącznie przez swoje organy (art. 38 k.c.). W omawianym zakresie ekonom może występować jedynie w charakterze pełnomocnika biskupa diecezjalnego. Pozostaje więc kwestia, czy ekonom jako pełnomocnik może w zastępstwie biskupa diecezjalnego wydawać odpowiednie zgody lub udzielać rady. Jak już wyżej wskazano, zgoda biskupa diecezjalnego ma charakter zgody organu innej osoby prawnej, a nie zgody osoby fizycznej. Ponieważ zaś do wykonywania kompetencji organu nie można upoważnić w drodze pełnomocnictwa podmiotu trzeciego, toteż wykonywanie funkcji zastrzeżonych biskupowi przez ekonoma może budzić wątpliwości co do zgodności z konstrukcją osoby prawnej w prawie polskim. Natomiast argumentem przemawiającym za dopuszczalnością uznania takich kompetencji ekonoma jest to, że recepcja norm prawa kanonicznego dotyczy także tego, kto ma brać udział w wytworzeniu woli wewnętrznej. Przy traktowaniu norm prawa kanonicznego jako systemu oznaczałoby to, że do wytworzenia woli wewnętrznej potrzebne jest współdziałanie organu innej osoby prawnej w postaci biskupa diecezjalnego albo osoby fizycznej pełniącej we wspólnocie religijnej funkcję ekonoma, pod warunkiem ziszczenia się przesłanki w postaci aktu „powierzenia kompetencji”. Argumentacji tej jednak można przedstawić szereg zarzutów. Z uwagi na wyżej wskazane wątpliwości należy unikać praktyki udzielania pełnomocnictw przez osoby sprawujące kanonicznoprawną funkcję biskupa diecezjalnego do sprawowania majątkowej kontroli kanonicznej osobom piastującym funkcję ekonomów diecezjalnych. Dodatkowe wątpliwości powstają w przypadku powierzenia funkcji ekonoma osobie świeckiej – zob. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1480.

¹⁸⁰⁶ W przeciwieństwie do alienacji przekraczającej kwotę minimalną w tej procedurze nie będzie potrzebny udział Kolegium Konsultorów oraz Diecezjalnej Rady ds. Ekonomicznych. Zob. *ibidem*, s. 1498, przyp. 149.

W przypadku osób prawnych podległych ordynariuszowi zakonnemu będzie to jego prerogatywa. Upoważnienie to jest wymagane do ważności, co zostało *expressis verbis* wyrażone w treści kanonu¹⁸⁰⁷. Nie ma zatem potrzeby odwoływać się do ogólnych reguł dotyczących rad i zgód. Większość autorów przyjmuje, że zachowanie formy pisemnej upoważnienia nie jest konieczne dla ważności samego upoważnienia i udzielone ustnie pozostaje w mocy¹⁸⁰⁸.

Sformułowanie „przy zachowaniu przepisów statutów” zawarte w k. 1281 CIC’1983 ma to znaczenie, że wymóg uzyskania zgody ordynariusza nie wpływa na procedury przewidujące współdziałanie przewidziane prawnokanonicznymi statutami. W szczególności nie uchyla obowiązku uzyskania przewidzianych w prawie statutowym zgód lub rad przewidzianych do ważności aktów nadzwyczajnego zarządzania¹⁸⁰⁹.

VII.3.2.1.1.2.3. Alienacja

Przesłankami ważności alienacji w prawie kanonicznym są uzyskanie odpowiednich zezwoleń ze strony właściwych władz kościelnych lub niezbędnych zgód podmiotów, które mają prawo brać udział w podjęciu decyzji o alienacji, oraz ujawnienie części już wcześniej alienowanych. Przed badaniem spełnienia tych wymogów w praktyce należy najpierw ustalić, czy dana czynność prawna należy do kategorii aktów alienacyjnych.

Alienacja stanowi odrębną kategorię czynności mających za przedmiot dobra kościelne, w szczególności różną od czynności nadzwyczajnej administracji. W nowszej literaturze wskazuje się, że stanowi ona – obok zwyczajnej administracji (do której jest uprawniony zgodnie z prawem kanonicznym każdy zarządca majątkiem kościelnym, ale która niekiedy jest poddana ograniczeniom o charakterze materialnym lub proceduralnym) oraz nadzwyczajnej administracji (do której zarządca majątkiem kościelnym samodzielnie nie jest uprawniony) – trzecią kategorię aktów dotyczących majątku publicznych osób prawnych¹⁸¹⁰. Od aktów zarządu odróżniać ją ma cel, którym jest wyzbycie się prawa, podczas gdy akty tak zwyczajnej, jak i nadzwyczajnej administracji, mają na celu zachowywanie, używanie lub ulepszenie dobra¹⁸¹¹.

Pojęcie alienacji w przeciwieństwie do pojęcia nadzwyczajnej administracji nie ma jedynie charakteru technicznego w CIC’1983, lecz posiada własną materialną

¹⁸⁰⁷ Por. P. Stanisław, *Proboszcz...*, s. 191-191. Zob. też: R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1483. Podany autor odróżnia upoważnienie od rady, zgody i zezwolenia.

¹⁸⁰⁸ R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1483 wraz z literaturą wskazaną w przyp. 104.

¹⁸⁰⁹ Odmienne: B. Rakoczy, *Reprezentacja...*, s. 163.

¹⁸¹⁰ R. Smith [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 803; R. T. Kennedy [w:] *ibidem*, s. 1479 wraz z literaturą wskazaną w przyp. 95, s. 1492-1493 wraz z literaturą wskazaną w przyp. 133, s. 1504-1505. Odmienne: B. Rakoczy, *Glosa do wyroku SN z 24.03.2004 r. IV CK 108/03*, s. 142; D. Wybrańczyk, *Obrót...*, s. 73. Szeroko na temat alienacji pisze: L. Świto, *Alienacja majątku kościelnego w diecezjach rzymskokatolickich w Polsce*, Olsztyn 2010.

¹⁸¹¹ Zob. m.in. T. Pawluk, *Prawo...*, t. IV, s. 50; R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1493-1494.

treść semantyczną. Etymologicznie występujący w polskim tłumaczeniu urzędowym termin „alienacja” jest bezpośrednim spolszczeniem łacińskiego czasownika *alienare*, które oznacza „czynić coś kogoś (innego)” i jest określane niekiedy mianem alienacji *sensu stricto*. W kanonistyce polskiej i amerykańskiej wskazuje się, że przez alienację dóbr kościelnych należy rozumieć przeniesienie prawa własności (*ownership*)¹⁸¹². W tym ujęciu takie czynności jak: ustanowienie zastawu, hipoteki albo służebności (o ile nie polega ona np. na eksploatacji surowców), najem lub dzierżawa, przyznanie prawa pierwokupu, zaciągnięcie lub udzielenie pożyczki czy odmowa przyjęcia darowizny nie stanowią alienacji, albowiem nie prowadzą automatycznie, lecz co najwyżej (w niektórych przypadkach) potencjalnie do utraty prawa własności. Tego rodzaju czynności mogą jednak podlegać na zasadzie odesłania do przepisów o alienacji bądź zostać określone jako akty nadzwyczajnej administracji we właściwych przepisach (co pociąga za sobą ograniczenie zarządcy majątkiem kościelnym w możliwości ich dokonywania), bądź być przedmiotem dodatkowych wymogów, w szczególności związanych z koniecznością uzyskania rady lub zgody¹⁸¹³.

Rozważając pojęcie alienacji majątku kościelnego, należy również wskazać na mniejszościowy pogląd odmawiający przeniesieniu prawa z jednej publicznej kanonicznej osoby prawnej na inną charakteru alienacji. Wariantem omawianego stanowiska jest odmawianie niekiedy cech alienacji czynnościom przenoszącym prawo pomiędzy prowincjami tego samego instytutu życia konsekrowanego¹⁸¹⁴ bądź z parafii na nadrzędną wobec niej diecezję¹⁸¹⁵. Argumentem przemawiającym na korzyść tej koncepcji jest fakt, że majątek taki nadal stanowi majątek kościelny, a zatem nie doszło do jego zmniejszenia, *ergo* Kościół traktowany jako ogół jego publicznych osób prawnych nie wyzbył się prawa. Przeciwnicy wskazują natomiast, że *ratio legis* kanonów dotyczących alienacji stanowi raczej ochrona stabilności finansowej poszczególnych publicznych osób prawa kanonicznego, aniżeli ochrona majątku kościelnego jako takiego¹⁸¹⁶.

Rygorom przewidzianym w przepisach dotyczących alienacji nie podlega każde przeniesienie prawa na inny podmiot. Zakres zastosowania procedur alienacyjnych został określony za pomocą cech podmiotowych, przedmiotowych i ekonomicznych. W zakresie podmiotowym przepisy o alienacji stosuje się wyłącznie do publicznych osób prawnych prawa kanonicznego, przy czym możliwa jest ich inkorporacja przez własne normy ustrojowe innych osób prawnych¹⁸¹⁷. W zakresie cech przedmiotowych przepisy o alienacji ograniczają się jedynie do tzw. majątku stałego (*patrimonium stabile*, k. 1291 CIC'1983) oraz rzeczy darowanych Kościołowi na podstawie ślubu (*ex*

¹⁸¹² *Ibidem*, s. 1494.

¹⁸¹³ *Ibidem*, s. 1494 i 1507.

¹⁸¹⁴ Tak m.in. E. Regatillo, *Institutiones Iuris Canonici*, t. II, Santander 1961, s. 230, za: *New commentary...*, R. T. Kennedy [w:] ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1495.

¹⁸¹⁵ Zob. *ibidem*, s. 1495 wraz z literaturą wskazaną w przyp. 139.

¹⁸¹⁶ *Ibidem*, s. 1495.

¹⁸¹⁷ Zob. wyżej.

voto), a także do rzeczy kosztownych z racji artystycznych lub historycznych (k. 1292 § 2 CIC'1983)¹⁸¹⁸.

Pojęcie majątku stałego ujmuje się najczęściej jako wszelkie mienie, które ze swej natury lub wyraźnego postanowienia¹⁸¹⁹ jest przeznaczone do pozostania w majątku osoby prawnej przez dłuższy określony czas lub czas nieokreślony, by zapewnić stabilność i bezpieczeństwo finansowe. Tradycyjnie do majątku stałego zalicza się nieruchomości, nieużywalne ruchomości, długoterminowe inwestycje (najczęściej powyżej dwóch lat), takie jak akcje, obligacje, obligacje skarbowe oraz fundusze specjalnego przeznaczenia, które nawet jeśli składają się z gotówki, to zostały specjalnie odłożone na realizację konkretnego celu. Pomocniczo majątek stały można określić jako majątek, który ma służyć osobie prawnej do realizacji w przyszłości celów, dla których ona istnieje. Przeciwstawia się go tzw. wolnemu kapitałowi, który jest zużywany na finansowanie bieżących wydatków albo który zostaje rozdysponowany w stosunkowo krótkim czasie (najczęściej jednego roku lub maksymalnie dwóch lat). Zalicza się do wolnego kapitału zasadniczo gotówkę i jej surogaty, takie jak czek czy środki na rachunkach oszczędnościowych, bądź krótkoterminowe papiery wartościowe, których przeznaczeniem jest ich rozdysponowanie w stosunkowo krótkim czasie (np. na bieżące opłaty za media)¹⁸²⁰.

Ostatnim kryterium stosowania przepisów o alienacji jest kryterium ekonomiczne w postaci wartości mienia, które ma być przedmiotem alienacji. Procedura decyzyjna jest zróżnicowana w zależności od tego, czy wartość alienowanego mienia przekracza określoną w prawie kwotę. Majątkowe prawo kanoniczne wyróżnia dwie kwoty (sumy): minimalną (najniższą) i maksymalną (najwyższą), wyznaczające różne procedury wytworzenia woli wewnętrznej. Zarówno kwotę maksymalną, jak minimalną określa Konferencja Episkopatu dla podległego jej władzy regionu. Do ważnego ich wyznaczenia niezbędne jest przedstawienie ich Stolicy Apostolskiej oraz

¹⁸¹⁸ Zob. M. Tomkiewicz, *Obrót...*, s. 24-26.

¹⁸¹⁹ W polskim tłumaczeniu k. 1291 CIC'1983 mowa jest o dobrach stanowiących „prawnie nabyty” majątek stały. Tymczasem w oryginalnym tekście łacińskim występuje zwrot o majątku „*ex legitima assignatione patrimonium stabile constituunt*”. W kanonistyce zagranicznej zwrot ten interpretuje się jako majątek prawnie przeznaczony na majątek stały. Przeznaczenie może być domniemane, a więc dotyczyć takiego mienia, które ze swej natury (jak nieruchomości, budynki czy drogie meble) jest nabywane celem posiadania przez dłuższy czas lub przez czas nieokreślony, aczkolwiek jeśli takie mienie zostaje nabyte przez publiczną osobę prawną z zamiarem wyzbycia się w ciągu krótkiego czasu (np. do roku), wówczas nie będzie ono należeć do majątku stałego, pod warunkiem że takie przeznaczenie zostałoby w sposób wyraźny oświadczone. Podobnie, jeśli ze swej natury składniki majątku nie są *ex natura* nabywane na zawsze lub na dłuższy czas (np. gotówka, niektóre obligacje czy akcje) mogą stanowić *patrimonium stabile* jedynie wtedy, jeśli w sposób wyraźny zostaną przeznaczone na trwałe władanie przez publiczną osobę prawa kanonicznego. Takie przeznaczenie może wynikać przede wszystkim ze statutów prawnokanonicznych tych osób prawnych lub przepisów prawa partykularnego, ale również z umów darowizny na ich rzecz przez podmioty trzecie. Praktyczną pomocą mogą być także inwentarze, o których mowa w k. 1283 CIC'1983. Zob. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1496 wraz z przyp. 142. Por. M. Tomkiewicz, *Obrót...*, s. 21-23; T. Pawluk, *Prawo...*, t. IV, s. 50.

¹⁸²⁰ R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1495-1496 i 1502.

odpowiednie ogłoszenie (k. 455 § 2 zd. 2 CIC'1983). W Polsce kwoty te wyznacza dekret z 18-19 października 2006 r., zatwierdzony 5 grudnia 2006 r.¹⁸²¹, ustalający odpowiednio kwotę minimalną i maksymalną na 100 000 euro i 1 000 000 euro¹⁸²². Są to kwoty porównywalne z obowiązującymi w innych państwach¹⁸²³.

W literaturze przyjmuje się, iż w niektórych przypadkach kwoty te należy odnosić nie do poszczególnych dóbr, ale do pewnej ich masy. Asumptem do tego rodzaju zabiegów interpretacyjnych jest literalna treść k. 1291 i 1292 CIC'1983, które stanowią o alienacji dóbr, a nie o alienacji indywidualnego dobra kościelnego. Uznaje się, iż dobra na gruncie tych kanonów należy traktować łącznie, a w konsekwencji zliczać ich wartość, celem oceny przekroczenia wyżej wymienionych kwot i zastosowania wymogów alienacji, jeśli zachodzi pomiędzy alienacjami każdej z nich określony związek. Związek ten może wynikać z:

- a) zamiaru – jeśli z góry założono alienację kilku dóbr, należy zliczać ich wartość;
- b) czasu – jeśli alienacje dokonywane są w krótkim czasie, nawet bez takiego pierwotnego zamiaru, stanowią one w pewnym sensie jedną alienację, a zatem również należy zliczyć ich wartość;
- c) celu – jeśli alienacje dóbr dokonywane są dla realizacji jednego celu, niezależnie od pierwotnego zamiaru i czasu dokonywania każdej z nich, należy zliczać ich wartość¹⁸²⁴.

Wyżej opisana alienacja nazywana jest alienacją we właściwym tego słowa znaczeniu (*sensu stricto*)¹⁸²⁵, gdyż dotyczy czynności prawnych, które prowadzą do wyzbycia się prawa. Zgodnie jednak z k. 1295 CIC'1983 te same zasady, które dotyczą procedury podjęcia decyzji w przypadku alienacji *sensu stricto*, znajdują zastosowanie do publicznych osób prawa kanonicznego¹⁸²⁶ przy „podejmowaniu jakiejkolwiek transakcji, na skutek której majątek osoby prawnej może się znaleźć w gorszej sytuacji”, a które literatura określa mianem alienacji *sensu largo*¹⁸²⁷.

¹⁸²¹ Dekret ustalający minimalną i maksymalną sumę alienacji dóbr kościelnych, AKEP 2007, s. 32-33.

¹⁸²² P. Stanisławski, *Proboszcz...*, s. 197, przyp. 23; P. Majer, R. Siński [w:] *Kodeks prawa kanonicznego: komentarz: powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego, podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 966.

¹⁸²³ W Stanach Zjednoczonych w latach 90. XX w. były to kwoty odpowiednio 500 000 dolarów oraz 3 000 000 dolarów. Zob. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1497. W Hiszpanii np. w latach 80. było to 5 000 000,00 pesos (suma najniższa) i 50 000 000,00 pesos (suma najwyższa). Zob. M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 308.

¹⁸²⁴ R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1498.

¹⁸²⁵ P. Stanisławski, *Proboszcz...*, s. 192, przyp. 5.

¹⁸²⁶ Mniejszościowy pogląd przyjmuje, że przesłanki ważnej alienacji *sensu largo* dotyczą również prywatnych osób prawnych prawa kanonicznego – zob. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1502 z przekonującą argumentacją przeciwną.

¹⁸²⁷ M. Tomkiewicz, *Obrót...*, s. 21; R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1494 wraz z przyp. 136; T. Pawluk, *Prawo...*, t. IV, s. 52; Por. P. Stanisławski, *Proboszcz...*, s. 192, przyp. 5.

Do tego rodzaju czynności prawnych najczęściej zalicza się: ustanowienie hipoteki, zastawu lub innego zabezpieczenia albo służebności, udzielenie upoważnień, zrzeczenie się prawa, zawarcie ugody, ustanowienie prawa odkupu czy opcji kupna, zobowiązanie do regularnego płacenia kwot pieniężnych, udzielanie niezabezpieczonych pożyczek, udzielanie poręczenia, przenoszenie prawa do zarządzania rzeczą bez przenoszenia własności oraz zaciąganie długów¹⁸²⁸. Sporne jest, czy należy tutaj zaliczyć, kwalifikowane niekiedy jako akty alienacji *sensu largo*, oddanie w trwałe najem lub dzierżawę¹⁸²⁹.

Nie każda jednak z tych czynności będzie stanowić alienację *sensu largo*. Po pierwsze, czynności te mają hipotetycznie prowadzić do pogorszenia wyżej opisanego majątku stałego (*patrimonium stabile*)¹⁸³⁰. Zatem czynności, które stwarzają zagrożenie jedynie dla mienia obrotowego, nie podlegają regułom alienacji. Bardziej problematyczne jest, czy zasad dotyczących alienacji nie należy stosować, gdy w konkretnych okolicznościach dana czynność prawna może nie prowadzić do zagrożenia dla majątku stałego. Innymi słowy, czy zagrożenie dla majątku stałego ma być abstrakcyjne czy realne. W tym zakresie doktryna jest podzielona. Tradycyjne, nadal większościowe stanowisko przyjmuje abstrakcyjność zagrożenia, uznając, że niektóre czynności ze swej natury, jeśli nawet tylko czysto hipotetycznie mogą prowadzić do zmniejszenia majątku stałego, podlegają rygorom związanym z alienacją. W konsekwencji niektóre czynności, które ze swej istoty zawsze stwarzają hipotetyczne zagrożenie, każdorazowo prowadzą do stosowania przepisów o alienacji. Nowoczesne stanowisko amerykańskiej kanonistyki opowiada się za stosowaniem przepisów o alienacji jedynie

¹⁸²⁸ Zob. T. Pawluk, *Prawo...*, t. IV, s. 52; R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1502. Zob. też: R. Szytyk, *Kościół...*, cz. II, s. 83; G. Radęcki, *Organy...*, s. 142; B. Rakoczy, *Reprezentacja...*, s. 163-164.

¹⁸²⁹ Przeciwno opowiada się m.in. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1503-1504 i 1507, który wskazuje, że CIC'1983 przewiduje oddzielną regulację odnośnie do dzierżawy w k. 1297. Autor ten za błędne uważa traktowanie w kategoriach alienacji *sensu largo* czynności, które już na gruncie poprzedniego CIC'1917 traktowane były oddzielnie i posiadały własną regulację w zakresie konieczności uzyskiwania zgód (aczkolwiek zbliżoną do procedur przewidzianych dla alienacji), za obecnie objęte k. 1295 CIC'1983. Powołuje się on w szczególności na to, że w k. 1297 CIC'1983 *expressis verbis* mowa jest o ustalaniu przez konferencje biskupów konieczności uzyskania zgód władz kościelnych do oddania dóbr kościelnych w dzierżawę. Za objęciem najmu i dzierżawy „obiektów kościelnych” jako objętych obowiązkiem uzyskania zgody biskupa diecezjalnego wydaje się opowiadać R. Szytyk, *Kościół...*, cz. II, s. 83. Podobnie G. Radęcki, *Organy...*, s. 142, w odniesieniu do umów zawieranych na okres powyżej dziewięciu lat. Zob. też: B. W. Zuber, *Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. Księga II: Lud Boży. Część III: Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, Lublin 1990, s. 106; W. Wójcik [w:] W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, *Komentarz...*, s. 86 i 92.

¹⁸³⁰ R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1502. Por. W. Wójcik [w:] W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, *Komentarz...*, s. 87. W polskim tłumaczeniu CIC'1983 brak wprost takiego sformułowania. W łacińskim tekście autentycznym wyraźnie jest jednak mowa o *condicio patrimonialis personae iuridicae*, co można by tłumaczyć jako „stan patrimonium osoby prawnej”. Za taką interpretacją przemawia odesłanie do przepisów o alienacji, która dotyczy tylko majątku stałego. Nadto czynności te powodują na ogół mniejsze zagrożenie dla finansów osoby prawnej niż sama alienacja, niezrozumiałe byłoby więc rozszerzanie zastosowania szczegółowych procedur dotyczących alienacji na tę kategorię czynności prawnych.

w sytuacjach, w których ryzyko dla *patrimonium stabile* jest realne¹⁸³¹. Przykładowo zaciągnięcie zobowiązania w znacznej wysokości, które jednak w świetle stałych dochodów bieżących osoby prawnej nie grozi ryzykiem niespłacenia i egzekucji z majątku stałego, nie stwarza zagrożenia dla majątku stałego i jako takie nie prowadzi do stosowania procedur alienacyjnych¹⁸³². W literaturze polskiej wskazano ostatnio, iż nie stanowi alienacji zaciągnięcie pożyczki bez szczególnych obciążeń, np. hipoteki¹⁸³³. W ostatnim czasie wyrażono nawet pogląd, że nie zawsze ustanowienie hipoteki na nieruchomości stanowiącej majątek stały będzie stanowić alienację *sensu largo*¹⁸³⁴.

Przepisy dotyczące alienacji mają zastosowanie także w przypadku darowizn obciążonych (k. 1267 § 2 CIC'1983). Jeśli darowizna zastrzega sposób korzystania z rzeczy bądź stawia warunek, niezbędne jest zachowanie przepisów o alienacji¹⁸³⁵.

Czynność prawna spełniająca przesłanki zastosowania przepisów o alienacji podlega specjalnej procedurze podjęcia decyzji¹⁸³⁶. W przypadku przekroczenia sumy najniższej do ważności wymagane jest zezwolenie kompetentnej władzy kościelnej. W przypadku osób prawnych podlegających władzy biskupa diecezjalnego (a więc w szczególności parafii diecezjalnych) do niego należy wydanie zezwolenia, przy czym do ważności wymagana jest również zgoda na udzielenie zezwolenia Kolegium Konsultorów i Diecezjalnej Rady ds. Ekonomicznych (k. 1292 § 1 zd. 2 CIC'1983). W przypadku diecezji, a więc osoby prawnej, która jest kierowana przez samego biskupa diecezjalnego, do ważności alienacji wymagana jest zgoda obu wyżej wymienionych podmiotów kolegialnych (k. 1292 § 1 zd. 3 CIC'1983). W przypadku osób prawnych niepodlegających władzy biskupa diecezjalnego podmiot uprawniony do udzielenia zezwolenia określają statuty tych osób prawnych. We wszystkich tych przypadkach wymagana jest również zgoda osób zainteresowanych (*interessati*)¹⁸³⁷, przez które najczęściej rozumie się fundatorów, darczyńców lub inne osoby, których prawa alienacja może naruszyć¹⁸³⁸.

¹⁸³¹ R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1504-1505. W ocenie powołanego autora, przyjmując abstrakcyjność zagrożenia, większość czynności nadzwyczajnego zarządzania byłaby jednocześnie alienacją *sensu largo*, co prowadziłoby do pomieszczenia tych dwóch kategorii aktów prawnych i czyniłoby te pierwsze zbędnymi.

¹⁸³² W konsekwencji te same czynności w przypadku niektórych osób prawnych będą stanowić alienację *sensu largo*, zaś w innych nie. Zob. *ibidem*, s. 1503-1505.

¹⁸³³ S. Dubiel, *Uprawnienia...*, s. 73. Por.: P. Kaleta, *Skuteczność...*, s. 285-286.

¹⁸³⁴ Tak: R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1503.

¹⁸³⁵ Por. W. Wójcik [w:] W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, *Komentarz...*, t. IV, s. 60; R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1504 i s. 1510, przyp. 194.

¹⁸³⁶ Zob. szerzej: M. Tomkiewicz, *Obrót...*, s. 102-127.

¹⁸³⁷ P. Stanisławski, *Proboszcz...*, s. 192. Literalnie k. 1292 § 1 CIC'1983 pomija zgodę osób zainteresowanych w przypadku osób prawnych niepodlegających władzy biskupa diecezjalnego. Wydaje się, że brak wystarczających podstaw, aby uznać to za celowy zabieg prawodawcy kościelnego. Niektórzy autorzy wydają się jednak uznawać brak konieczności uzyskania zgody tych zainteresowanych w przypadku przedmiotowych osób prawnych. Zob. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1499.

¹⁸³⁸ *Ibidem*, s. 1499; M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 306-308.

W przypadku gdy obliczona zgodnie z wyżej podanymi zasadami wartość alienowanych dóbr przekracza sumę maksymalną, oprócz zgód przewidzianych dla alienacji dóbr przekraczających kwotę minimalną, konieczne jest uzyskanie zezwolenia Stolicy Apostolskiej (k. 1292 § 2 *in principio* CIC'1983). W odniesieniu do rzeczy darowanych Kościołowi na podstawie ślubu (*ex voto*), rzeczy kosztownych z racji artystycznych lub historycznych (k. 1292 § 2 *in medio* CIC'1983) oraz relikwii znaczących bądź doznających wielkiej czci ze strony wiernych (k. 1190 § 2 CIC'1983) zawsze konieczne jest dla ważności alienacji uzyskanie zezwolenia Stolicy Apostolskiej, niezależnie od tego, czy wartość alienowanych dóbr przekracza kwotę maksymalną. W przypadku wyszczególnionych wyżej rodzajów dóbr jeśli wartość dóbr alienowanych przekracza sumę najniższą, niezbędne jest również uzyskanie zezwoleń podmiotów właściwych do udzielenia zezwoleń ze względu na przekroczenie wartości minimalnej, choć bywa to sporne¹⁸³⁹.

W ustalaniu zasad alienacji pomocne może być zestawienie zawarte w tabeli 13¹⁸⁴⁰.

Tabela 13. Wymogi ważnej alienacji według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.

Podmiot	Rodzaj czynności	Kanon	Kompetentna władza		
			poniżej 100 000 EUR	100 000-1 000 000 EUR	powyżej 1 000 000 EUR
osoby prawne podległe biskupowi	alienacja majątku stałego	1291		biskup+ DRE + KK + zainteresowani	biskup + DRE + KK + zainteresowani + Stolica Apostolska
osoby prawne podległe biskupowi	alienacja rzeczy darowanych <i>ex voto</i> , cennych artystycznie lub historycznie, relikwii	1291	biskup + DRE + KK + zainteresowani + Stolica Apostolska (sporne)	biskup + DRE + KK + zainteresowani + Stolica Apostolska	biskup + DRE + KK + zainteresowani + Stolica Apostolska
osoby prawne podległe biskupowi	transakcje mogące pogorszyć sytuację majątkową	1295		biskup + DRE + KK + zainteresowani	biskup + DRE + KK + zainteresowani + Stolica Apostolska
osoby prawne z prawem egzekucji	analogicznie jak w przypadku osób prawnych podległych biskupowi	1292	analogicznie jak w przypadku osób prawnych podległych biskupowi, z tym, że w miejsce biskup + DRE + KK władza kościelna określona statutem		

¹⁸³⁹ Por. P. Stanisław, *Proboszcz...*, s. 192; R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1499; M. López Alarcón, *Eficacia...*, s. 308, przyp. 8.

¹⁸⁴⁰ Za: M. Strzała, *Ograniczenia...*, s. 116. Opracowanie własne na podstawie: *Enti ecclesiastici e attività notarile*, a cura di V. Tozzi, Napoli 1989.

Oprócz konieczności uzyskania zezwoleń dla ważności alienacji przewidziana jest również jedna dodatkowa przesłanka związana z ich uzyskiwaniem. W przypadku dóbr podzielnych którekolwiek z udzielonych wyżej zezwoleń jest nieważne, a w konsekwencji i nieważna będzie alienacja, jeśli w piśmie wnoszącym o udzielenie zezwolenia nie wskazano części już wcześniej alienowanych (k. 1292 § 3 CIC'1983).

Kończąc rozważania nad procedurą uzyskiwania zezwoleń i zgód warunkujących ważność alienacji, należy wskazać, że zdecydowana większość doktryny odrzuca możliwość sanowania braków w tym zakresie poprzez udzielenie następnie brakującego zezwolenia lub zgody¹⁸⁴¹.

VII.3.2.1.2. Polskie prawo partykularne

Zgodnie z CIC'1983 dla Kościołów partykularnych, do których należą przede wszystkim diecezje, ale także prałatury terytorialne, opactwa terytorialne, wikariaty apostołskie, prefektury apostołskie oraz stałe administratury apostołskie (k. 368 CIC'1983), mogą być wydawane ustawy kościelne obowiązujące tylko w ich granicach (dla jednostek terytorialnych) lub tylko dla podmiotów poddanych ich władzy (dla jednostek personalnych), zwane ustawami kościelnymi partykularnymi, w przeciwieństwie do ustaw powszechnych obowiązujących wszystkich ich adresatów niezależnie od tego, gdzie się znajdują (k. 12 § 1 CIC'1983).

Ustawy partykularne mogą wydawać podmioty obdarzone władzą rządzenia, na którą składa się władza ustawodawcza (k. 135 § 1 CIC'1983). Podmiotami tymi są papież (k. 331 i 333 § 1 *in medio* CIC'1983) i Kolegium Biskupów z papieżem (k. 336 *in fine* CIC'1983), które mogą wydawać ustawy stanowiące część porządku prawnego dowolnego łacińskiego Kościoła partykularnego. W praktyce jednak najczęściej ustawy partykularne wydawane są przez podmioty niższego szczebla organizacyjnego, sprawujące władzę nad danym Kościołem partykularnym, co wynika przede wszystkim z faktu, że lepiej orientują się one w miejscowych realiach. Do tych podmiotów należy zaliczyć biskupów diecezjalnych, którzy posiadają ograniczoną do poddanej ich władzy diecezji władzę rządzenia, sprawując wchodzącą w jej skład władzę ustawodawczą osobiście (k. 381 § 1 i 391 § 1 i 2 CIC'1983), oraz zrównanych z nimi co do zasady zwierzchników wyżej wymienionych rodzajów Kościołów partykularnych innych niż diecezje (k. 381 § 2 CIC'1983). Ustawy partykularne może wydawać również synod partykularny (k. 445 zd. 2 CIC'1983) jako obdarzony władzą ustawodawczą oraz Konferencja Episkopatu (konferencja biskupów), choć ta ostatnia jedynie w zakresie, w jakim takiej kompetencji udziela jej prawo powszechne lub upoważnienie udzielone przez Stolicę Apostolską (k. 455 § 1 CIC'1983).

¹⁸⁴¹ Zob. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1506, przyp. 174. Por. odmiennie: T. Pawluk, *Prawo...*, t. IV, s. 52 i tam wskazana literatura; D. Wybrańczyk, *Obrót...*, s. 62-63. Szeroko dopuszczalność następczych aktów współdziałania przy alienacji analizuje M. Kaliński, *op. cit.*, s. 50-52.

VII.3.2.1.2.1. Prawodawstwo synodalne

Normy synodalne nie mogą zmieniać prawa powszechnego, mogą jednak uzupełniać normy prawa powszechnego, w tym majątkowe. W Polsce ustawodawstwo synodalne w większości powtarza uregulowania CIC'1983, jednak zawiera także dodatkowe normy dotyczące zarządu majątkiem, z których mogą wynikać ograniczenia reprezentacji wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego (w szczególności mogą określać akty nadzwyczajnego zarządzania)¹⁸⁴². W 2016 r. regulacje takie istniały w archidiecezji gnieźnieńskiej, diecezji łowickiej, archidiecezji przemyskiej oraz diecezji tarnowskiej¹⁸⁴³.

W archidiecezji gnieźnieńskiej przepisy III Powojennego Synodu Archidiecezji Gnieźnieńskiej¹⁸⁴⁴ przewidują zezwolenie arcybiskupa na nabycie nieruchomości (k. 387) bądź nabycie, sprzedaż, darowanie, zamianę obciążenie lub inną alienację dóbr kościelnych (k. 392). Natomiast uprzedniej zgody wymagają przyjęcie darowizny połączonej z jakimkolwiek zobowiązaniem (k. 399), jak również alienacja każdej nieruchomości, a także sprzętu liturgicznego i innych przedmiotów posiadających wartość zabytkową (k. 404 §1). Zgody kurii wymagają najem, wydzierżawienie lub użyczenie nieruchomości oraz obiektów, a także pojedynczych lokali kościelnych, jak również przedłużenie tego rodzaju umowy lub wprowadzenie do niej istotnych zmian (k. 405). W przypadku parafii bez zgody arcybiskupa nie wolno zaciągać jakichkolwiek pożyczek, żyrować i podpisywać weksli (k. 419).

Zgodnie z postanowieniami I Synodu Diecezji Łowickiej¹⁸⁴⁵ bez zgody władzy diecezjalnej nie wolno zaciągać pożyczek (stat. 308 § 1), sprowadzać samochodów z zagranicy (stat. 309 § 1) ani upoważniać osób świeckich do takiego sprowadzania (stat. 309 § 2). Pod rygorem nieważności zezwolenia władzy diecezjalnej wymaga przyjęcie darowizny połączonej z jakimkolwiek zobowiązaniem (stat. 329 § 2). W parafiach bez zezwolenia biskupa *ad solemnitatem* nie wolno alienować, tj. sprzedawać, darować ani zamieniać, jakichkolwiek dóbr kościelnych (stat. 310), co znacząco rozszerza katalog czynności alienacyjnych. Podobnego zezwolenia wymaga zawarcie umowy najmu, użyczenia lub dzierżawy gruntów oraz lokali kościelnych, ich przedłużenie lub istotna zmiana (stat. 320 § 1 i 3).

Statuty I Synodu Archidiecezji Przemyskiej¹⁸⁴⁶ unormowały akty nadzwyczajnego zarządzania. Przesądzono, że należą do nich: przyjęcie darowizny o wartości większej niż roczny dochód parafii, zaciągnięcie pożyczki lub innego zobowiązania majątkowego przekraczającego półroczny dochód parafii, prowadzenie remontów przewyższających koszty bieżącej konserwacji, prowadzenie inwestycji, wycinka drzew w lesie stanowiącym własność parafii, zbycie rzeczy stanowiących własność

¹⁸⁴² Por. S. Dubiel, *Uprawnienia...*, s. 173-178.

¹⁸⁴³ W pozostałych diecezjach nie wydano norm synodalnych dotyczących majątku bądź odmówiono udzielenia informacji na ten temat.

¹⁸⁴⁴ *Statuty III Powojennego Synodu Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, Gniezno 2001.

¹⁸⁴⁵ *I Synod Diecezji Łowickiej 1995-1999*, Łowicz 1999.

¹⁸⁴⁶ *I Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000: statuty i aneksy*, Przemyśl 2000.

parafii, wydierżawianie lub wynajmowanie nieruchomości i ich części stanowiących własność parafii na czas nieoznaczony lub na czas oznaczony przekraczający jeden rok oraz ustanawianie na tych nieruchomościach prawa użytkowania (stat. 419 § 3). W tych przypadkach wymagana jest opinia rady duszpasterskiej lub jej sekcji ds. ekonomicznych oraz pisemne upoważnienie ordynariusza (stat. 419 § 2).

W diecezji tarnowskiej¹⁸⁴⁷ zgodnie ze statutami IV Synodu Diecezji Tarnowskiej w parafiach bez odpowiedniego zezwolenia kompetentnej władzy kościelnej, zgodnie z przepisami kanonów 1290-1298 KPK, nie wolno przeprowadzać żadnych zmian w prawie własności oraz w swobodnym posiadaniu lub użytkowaniu dobra kościelnego (stat. 741 § 1). Podobnie zabroniona jest również „wszelka istotna zmiana gospodarki, jeśli wychodzi na pogorszenie lub szkodę kościoła lub gospodarstwa” (stat. 741 § 2). Zgody lub zatwierdzenia kurii diecezjalnej wymagają: sprzedaż i dzierżawa gruntu lub budynku kościelnego (w tych przypadkach przewidziano również opinię dziekana, stat. 743 i 744 § 1), umowa najmu lub dzierżawy (stat. 744 § 2), wycinka lasu powyżej 5 m³/ha, wycięcie drzewa, likwidacja sadu (stat. 732) czy zawarcie umowy o pracę (stat. 714 § 3). Działania takie jak: „remonty, adaptacje, przeróbki lub budowa nowych obiektów” oraz „wszelkie poważniejsze przedsięwzięcia finansowe” powinny zostać poprzedzone „staraniem” o zgodę kurii diecezjalnej (stat. 725 § 1). Specjalnej zgody kurii wymagają sprzedaż lub dzierżawa majątku kościelnego rodzinie beneficjanta oraz zarządcom albo ich krewnym lub powinowatym zgodnie z k. 1298 KPK (poza rzeczami o bardzo małej wartości) (stat. 745 § 1).

VII.3.2.1.2.2. Dekrety biskupów diecezjalnych

Biskupi diecezjalni są uprawnieni do określania aktów przekraczających granice zwyczajnego zarządzania, a dokonanie ich bez zgody ordynariusza jest nieważne. Biskupi diecezjalni posiadają jednak władzę ustawodawczą i mogą wydawać ustawy partykularne. W ich przepisach mogą być przewidziane przesłanki ważności czynności podejmowanych przez zarządców majątków kościelnych. Nie ma wątpliwości, że jeśli w sposób wyraźny zastrzeżono, że sankcją niedochowania tych wymogów jest nieważność, wówczas taki akt jest nieważny w świetle prawa kanonicznego i jako taki może wpływać na wadliwość oświadczenia woli wyznaniowej osoby prawnej. Problematyczne jest jednak, jeśli akt taki zawiera wyłącznie wymóg uzyskania zgody (w szczególności biskupa diecezjalnego), nie wypowiadając się bezpośrednio w przedmiocie sankcji. Argumentem za nieważnością jest wcześniej opisana instytucja rad i zgód, których rozumienie obejmuje nieważność w przypadku braku uzyskania zgody lub niewysłuchania rady (k. 127 § 1 i 2 CIC'1983). Niektórzy autorzy jednak, powołując się na zasadę wyrażoną w k. 10 CIC'1983, iż sankcja nieważności musi wynikać z treści źródła prawa, opowiadają się za brakiem w takim wypadku sankcji nieważności¹⁸⁴⁸. Wśród tych dokumentów szczególnie problematyczne są

¹⁸⁴⁷ IV Synod Diecezji Tarnowskiej, Tarnów 1982-1986, Tarnów 1990.

¹⁸⁴⁸ Tak: R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1498, przyp. 149.

np. statuty diecezjalnych i parafialnych rad ds. ekonomicznych. Jeśli mają one wyłącznie charakter organizacyjny, nie wiążą na zewnątrz, jeśli jednak wydano je na mocy władzy ustawodawczej, to wiążą, o ile zawierają ograniczenia umocowania (k. 94 § 2 i 3 CIC'1983). Ustalenie charakteru i zamiaru ustawodawcy kościelnego w przypadku takich dokumentów jest trudne.

Niekiedy dekrety biskupie ograniczają się do przypomnienia norm kodeksowych w zakresie alienacji¹⁸⁴⁹. Istnieją również dekrety biskupie zawierające przepisy majątkowego prawa kościelnego, które normy te uzupełniają, w szczególności w zakresie określenia aktów nadzwyczajnego zarządzania. Dekrety takie do 2016 r. zostały wydane w: archidiecezji krakowskiej, diecezji bielsko-żywieckiej, diecezji elbląskiej oraz archidiecezji katowickiej¹⁸⁵⁰.

Zgodnie z dekretem metropolity krakowskiego z dnia 20 maja 2005 r.¹⁸⁵¹ zgody wymaga alienacja, „przez którą należy rozumieć: sprzedaż, zamię, darowiznę, wszelkie przeniesienie własności na inny podmiot” oraz oddanie w najem, dzierżawa, użyczenie lub zarząd majątku kościelnego o wartości powyżej 10 000 zł. W przypadku, gdy kwota taka nie zostaje osiągnięta, zgody wymagają każde obciążenie majątku kościelnego powyżej pięciu lat, a także zaciąganie kredytów powyżej 10 000 zł, „ręczenie majątkiem osoby prawnej” powyżej tej kwoty, jak również „jakielkolwiek inne czynności, na skutek których majątek kościelny może znaleźć się w gorszej sytuacji”.

Stosunkowo rozbudowane normy zawiera zarządzenie z dnia 1 grudnia 2015 r. dotyczące aktów nadzwyczajnego zarządzania w parafiach wydane w diecezji bielsko-żywieckiej¹⁸⁵². W myśl tego dokumentu aktami nadzwyczajnego zarządzania są:

- 1) alienacja majątku kościelnego;
- 2) zrzeczenie się uprawnień majątkowych, w tym zwolnienie z długu (także kościelnych osób prawnych);
- 3) udzielenie dotacji przez parafię innej osobie prawnej powyżej kwoty 50 000 zł;
- 4) ustanowienie hipoteki, zastawu, służebności, użytkowania;
- 5) zaciągnięcie kredytu czy pożyczki bez względu na kwotę;
- 6) aktywacja karty kredytowej założonej na rachunku parafii, której limit całkowity przekracza 5000 zł;
- 7) wystawienie weksla, *aval* oraz udzielenie poręczenia majątkowego powyżej 50 000 zł;

¹⁸⁴⁹ Zob. np. dekret Biskupa Drohiczyńskiego z dnia 10 lutego 2007 r. w sprawie alienacji dóbr kościelnych, „Wiadomości Diecezjalne. Pismo urzędowe Kurii Diecezjalnej w Drohiczyńie” 2007, nr 1, s. 61-62.

¹⁸⁵⁰ W pozostałych archidiecezjach i diecezjach nie wydano dekretów dotyczących majątku bądź odmówiono udzielenia informacji na ten temat.

¹⁸⁵¹ Dekret Metropolity Krakowskiego z dnia 20 maja 2005 r. ustalający wykaz czynności prawnych w zarządzie majątkiem kościelnym przez kościelne publiczne osoby prawne Archidiecezji Krakowskiej, do ważności których wymaga się pisemnej zgody ordynariusza miejsca, „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi” 2005 (CXLIII), nr 7-9, s. 139-140.

¹⁸⁵² Zarządzenie Biskupa Bielsko-Żywieckiego z dnia 1 grudnia 2015 r. (kopia elektroniczna w posiadaniu autora).

- 8) budowa i remont, gdy kosztorys przekracza w parafii liczącej nie więcej niż 5000 wiernych wartość 150 000 zł, a w parafii liczącej powyżej 5000 wiernych – 250 000 zł;
- 9) przyjęcie lub odrzucenie: darowizny z obciążeniem, spadków, zapisów, pobożnych rozporządzeń;
- 10) umowa dzierżawy, najmu, użyczenia, gdy czas trwania umowy przekracza dwa lata;
- 11) lokowanie pieniędzy w instrumenty finansowe wysokiego ryzyka (np. akcje, udziały w funduszach inwestycyjnych);
- 12) składanie wniosków o dofinansowanie z funduszy europejskich, krajowych, wojewódzkich i innych, jeżeli wartość wniosku przekracza 50 000 zł;
- 13) sprzedaż przedmiotów religijnych, które są częścią *patrimonium* – dziedzictwa parafii;
- 14) ustanowienie fundacji przez parafię.

W diecezji elbląskiej w dekrete z dnia 1 października 2014 r.¹⁸⁵³ ustalono, iż aktami przekraczającymi granice zwykłej administracji są m.in. wszelkie przeniesienia własności majątku kościelnego będącego nieruchomością (bez względu na wartość czynności lub nieruchomości), w szczególności: sprzedaż, zamiana czy darowizna, przyjęcie lub odrzucenie darowizny oraz spadku, zrzeczenie się jakichkolwiek praw majątkowych przysługujących kościelnym osobom prawnym, dzierżawa, najem, zastaw, zlecenie lub ustanowienie zarządu cmentarzem parafialnym podmiotu, zaciąganie pożyczek i kredytów, udzielanie pożyczek z majątku kościelnego innym podmiotom kościelnym lub świeckim, ustanowienie hipoteki na nieruchomości kościelnej, ustanowienie służebności gruntowej lub służebności przesyłu oraz ustanowienie dożywocia. Do tych czynności zaliczono także: wystawianie weksli lub udzielanie poręczenia wekslowego, udzielanie poręczenia majątkiem kościelnych osób prawnych, nabywanie dóbr nieruchomości, podejmowanie czynności prawnych, w wyniku których majątek kościelnych osób prawnych zostaje oddany innemu podmiotowi w nieodpłatne korzystanie, w szczególności oddanie w użytkowanie nieruchomości, „bezczynszowe oddanie w korzystanie nieruchomości rolnej (tzn. dzierżawa za po-datek)” oraz użyczenie.

W archidiecezji katowickiej zgodnie z zarządzeniem z dnia 15 stycznia 2013 r.¹⁸⁵⁴ określono wyłącznie akty nadzwyczajnego zarządzania. Wśród nich można wymie-

¹⁸⁵³ Dekret Biskupa Elbląskiego z dnia 1 października 2014 r. ustalający czynności prawne przekraczające granice i sposób zwyczajnego zarządzania kościelnymi publicznymi osobami prawnymi podlegającymi Biskupowi Elbląskiemu (kopia elektroniczna w posiadaniu autora). Zob. też dekret ekonomiczny Biskupa Elbląskiego z dnia 18 stycznia 2012 r. (kopia elektroniczna w posiadaniu autora), w myśl którego aktami administracji nadzwyczajnej jest zaciąganie pożyczek powyżej 5 000 zł, lokata pieniędzy na nowych warunkach, alienacja dóbr kościelnych, przyjęcie lub zrzeczenie się darowizny, zawarcie umowy połączonej ze zobowiązaniem finansowym powyżej ww. kwoty.

¹⁸⁵⁴ Zarządzenie Arcybiskupa Katowickiego z dnia 15 stycznia 2013 r. (VA I-7270/13) w sprawie ustalenia aktów nadzwyczajnego zarządu w odniesieniu do parafii Archidiecezji Katowickiej, www.archidiecezja.katowice.pl/images/stories/kuria/Dokumenty/Zarzdzzenie.pdf – 14 VI 2016.

nić: alienację majątku kościelnego powyżej 100 000 EUR, zrzeczenie się uprawnień majątkowych, udzielanie dotacji powyżej kwoty 50 000 zł, ustanowienie hipoteki, zastawu, służebności, użytkowania. Dokument ten, ścisły pod względem terminologii prawa państwowego, stanowiąc znakomity przykład kościelnej techniki legislacyjnej, zalicza do takich czynności również zaciągnięcie kredytu lub pożyczki przez parafię bez względu na jej kwotę, a nawet aktywację karty kredytowej założonej na rachunku parafii, której limit całkowity przekracza 5000 zł. Ponadto do czynności wymagających do ważności zgody biskupa należą: wystawienie weksla, poręczenie wekslowe oraz poręczenie majątkowe powyżej kwoty 50 000 zł, budowa i remont, gdy kosztorys przekracza wartość 50 000 zł. Przedmiotowy dekret zalicza do czynności nadzwyczajnego zarządu również przyjęcie lub odrzucenie: darowizny z obciążeniem, spadków, zapisów oraz innych pobożnych rozporządzeń. Także zawieranie umów dzierżawy, najmu, użyczenia na okres dłuższy niż dwa lata wymaga zgody ordynariusza miejsca. To samo dotyczy lokowania pieniędzy w instrumenty finansowe wysokiego ryzyka (np. akcje, udziały w funduszach inwestycyjnych). Przewidziano nawet taką zgodę przy składaniu wniosków o dofinansowanie z funduszy europejskich, krajowych, wojewódzkich i innych, jeżeli wartość wniosku przekracza 50 000 zł.

Zbliżone postanowienia zawiera dekret arcybiskupa warmińskiego z dnia 17 lutego 2012 r.¹⁸⁵⁵, przewidujący, iż czynnościami nadzwyczajnej administracji są m.in.: wszelkie przeniesienia własności majątku kościelnego (np. przez sprzedaż, zamianę i darowiznę), odrzucenie darowizny lub spadku, zrzeczenie się prawa, oddanie w dzierżawę lub najem (bez względu na czas), a także „pozostałe czynności prawne na okres powyżej 3 lat, jak: zastaw, służebność osobista”. Zaliczono do nich również zaciąganie kredytów i pożyczek czy udzielanie tych ostatnich, ustanawianie hipoteki, służebności lub prawa dożywocia na nieruchomościach kościelnych, jak również wystawienie weksla, poręczenia wekslowego lub poręczenia jako takiego.

W diecezji włocławskiej wprowadzono ogólny obowiązek uzyskania pozwolenia kurii diecezjalnej na zaciąganie pożyczek powyżej 5000 zł¹⁸⁵⁶. W tej samej diecezji przewidziano, iż jakakolwiek alienacja parafialnych dóbr kościelnych wymaga pozwolenia biskupa diecezjalnego¹⁸⁵⁷.

Z powyższego zestawienia dekretów biskupów diecezjalnych wynika, że pomiędzy poszczególnymi diecezjami występuje znaczne zróżnicowanie w zakresie kategorii czynności wymagających do ważności zgody ordynariusza miejsca. Uczestnikom

¹⁸⁵⁵ Dekret Arcybiskupa Metropolity Warmińskiego z dnia 17 lutego 2012 r. ustalający wykaz czynności prawnych przekraczających granicę i sposób zwyczajnego zarządzania kościelnymi publicznymi osobami prawnymi podlegającymi Arcybiskupowi Warmińskiemu, opubl.: *I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej (2006-2012): misja Kościoła warmińskiego w dziele nowej ewangelizacji: Przypatrzmy się powołaniu naszemu!* (1 Kor 1, 26), Olsztyn 2012, s. 215-216.

¹⁸⁵⁶ Zob. zarządzenie Biskupa Włocławskiego z dnia 24 października 2003 r. (kopia elektroniczna w posiadaniu autora).

¹⁸⁵⁷ Zob. zarządzenie Biskupa Ordynariusza z dnia 26 stycznia 2005 r. w sprawie sprzedaży parafialnych dóbr kościelnych, „Kronika Diecezji Włocławskiej. Czasopismo poświęcone sprawom diecezji” 2005, nr 1, s. 18-19.

obrotu należy więc zalecić staranne badanie norm prawa partykularnego, a w razie jakiegokolwiek wątpliwości, w tym także co do wykładni tych norm, celem uniknięcia ryzyka, uzyskanie zezwolenia władzy kościelnej na zamierzoną czynność prawną.

VII.3.2.1.2.3. Akty Konferencji Episkopatu Polski

Konferencja Episkopatu Polski ma ograniczone możliwości wpływania na granice umocowania wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego, co wynika z ograniczonych uprawnień do stanowienia prawa partykularnego. W zakresie ograniczeń umocowania organów reprezentacji wyznaniowych osób prawnych znaczenie mają przede wszystkim cztery kompetencje Konferencji Episkopatu w sprawach majątkowych. Dotyczą one: zasad zarządzania beneficjami (k. 1272 CIC'1983), określenia aktów nadzwyczajnego zarządzania w przypadku diecezji (k. 1277 zd. 3 CIC'1983), określenia sumy maksymalnej i minimalnej (k. 1292 § 1 zd. 1 CIC'1983) oraz ustanowienia zasad dotyczących dzierżawy dóbr kościelnych i lokaty (k. 1297 CIC'1983)¹⁸⁵⁸. Z pierwszych dwóch do końca 2015 r. nie skorzystano, pomimo obowiązku wydania takich norm¹⁸⁵⁹, trzecie uprawnienie zostało omówione wyżej w ramach analizy przepisów o alienacji. Pozostaje zatem kwestia dzierżawy dóbr kościelnych.

Dnia 25 sierpnia 2015 r. przyjęto Instrukcję Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła¹⁸⁶⁰. Przewidziano w niej, że dzierżawa, najem lub użyczenie na ponad dwa lata wymaga zgody biskupa (p. 3.17), a także iż zarządca dóbr kościelnych nie może bez zgody ordynariusza udzielać pełnomocnictw do rachunku bankowego kościelnej osoby prawnej innym osobom (p. 3.5). Drugie z omawianych postanowień, jak również regulacja kwestii najmu i użyczenia, literalnie niestanowiących w polskim prawie dzierżawy (choć na gruncie prawa kanonicznego termin ten można rozumieć szerzej), budzi wątpliwości co do istnienia kompetencji Konferencji Episkopatu Polski do jego wydania. Natomiast przepis w zakresie dzierżawy wydaje się mieć charakter jednoznaczny. Niestety moc prawna nawet przepisu o dzierżawie może być dyskusyjna. Warto wskazać, że nie opatrzone go wyraźnie sankcją nieważności, co w świetle przedstawionych wyżej sporów dotyczących interpretacji pojęcia zgody nie pozwala na jednoznaczną ocenę, czy przepis ten formułuje skutecznie ograniczenie reprezentacji wyznaniowych osób prawnych. Dodatkowych wątpliwości dostarcza sama Instrukcja, w której części końcowej można przeczytać, iż jest ona „formą vademecum, a jej skuteczność zależeć będzie od dekretów wyko-

¹⁸⁵⁸ Por. S. Dubiel, *Uprawnienia...*, s. 144-145.

¹⁸⁵⁹ W. Góralski, *Władza ustawodawcza Konferencji Episkopatu według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Prawo Kanoniczne” 1989, nr 1-2, s. 53. Wskazuje się z jednej strony na skutki braku przedmiotowych regulacji, ale też na celowe zaniechanie wydania odpowiednich norm przez Konferencję Episkopatu Polski, aby m.in. umożliwić unormowanie tych kwestii normami niższego rzędu przez biskupów diecezjalnych – zob. P. K r o c z e k, *Ocena regulacji prawnych ustanowionych przez Konferencję Episkopatu Polski po 1989 roku*, „Studia Socialia Cracoviensia” 2015, nr 1, s. 102.

¹⁸⁶⁰ Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski z dnia 25 sierpnia 2015 r. w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła, http://pliki.episkopat.pl/cms/pliki/c23526/o/INSTRUKCJA_dobra_doczesne_Ko_cio_a_do_publicacji_ostateczne.pdf – 13 VI 2016.

nawczych wydanych przez biskupa diecezjalnego”. Powyższy przykład dobitnie pokazuje, jak niejednoznaczne mogą być postanowienia prawa kanonicznego.

VII.3.2.1.3. Zakonne osoby prawne

Zawarte w księdze V CIC’1983 kanony dotyczące zarządzania majątkiem co do zasady mają również zastosowanie także do majątku instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego jako publicznych osób prawnych (k. 635 § 1 CIC’1983)¹⁸⁶¹, aczkolwiek jedynie w zakresie, w jakim na zasadzie *lex specialis* nie zostają zmodyfikowane lub zastąpione przez normy kodeksowe albo przez normy zawarte w ich konstytucjach zatwierdzonych przez właściwą władzę kościelną. W rezultacie do zrekonstruowania ograniczeń umocowania niezbędna jest znajomość powszechnego majątkowego prawa kanonicznego oraz prawa własnego danego instytutu¹⁸⁶². Zarazem należy pamiętać, że instytuty mogą być zakładane na prawie diecezjalnym lub na prawie papieskim. W tym ostatnim przypadku nie podlegają one władzy biskupa diecezjalnego w sprawach majątkowych (jeśli prawo własne nie przewiduje uprawnień biskupa diecezjalnego)¹⁸⁶³.

VII.3.2.1.3.1. Ograniczenie zdolności prawnej

W przeciwieństwie do ogólnej zasady prawa kanonicznego majątkowego, w myśl której wszystkie osoby prawne mają zdolność nabywania, posiadania i alienowania dóbr doczesnych (k. 1259 CIC’1983), w przypadku przedmiotowych instytutów ich konstytucje mogą przewidywać w tym zakresie ograniczenia lub nawet wyłączać powyższe uprawnienia (k. 634 § 1 CIC’1983)¹⁸⁶⁴. W systemach prawa państwowego, które nie uznają prawa kanonicznego za prawo statutowe wyznaniowych osób prawnych, wyżej wspomniane ograniczenia mogą, o ile w prawie państwowym istnieje taka możliwość, być odwzorowywane w normach ustrojowych osób prawnych (zwłaszcza statutach). W Polsce jednak prawo kanoniczne uznaje się za prawo statutowe wyznaniowych osób prawnych, co skutkuje koniecznością rozważenia skuteczności tego rodzaju ograniczeń i wyłączeń zawartych w konstytucjach w obrocie cywilnoprawnym. Z uwagi na traktowanie prawa kanonicznego w kategorii statutu należy opowiedzieć się przeciwko takiej skuteczności. Analogicznie jak w przypadku wyznaniowych rejestrowych osób prawnych tego rodzaju postanowienia stanowią rodzaj zakazu statutowego i stanowią jedynie obowiązek piastunów organów niedokonywania czynności prawnych wbrew takiemu ograniczeniu, jednak oświadczenie woli złożone z jego naruszeniem jest w pełni skuteczne w państwowym porządku prawnym.

¹⁸⁶¹ Por. k. 425 CCEO.

¹⁸⁶² Por. R. Smith [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 797-798 i 802.

¹⁸⁶³ R. T. Kennedy [w:] *ibidem*, s. 1490.

¹⁸⁶⁴ Zob. też: k. 423 CCEO.

VII.3.2.1.3.2. Akty nadzwyczajnego zarządzania

Podobnie jak w przypadku ogólnego prawa majątkowego zawartego w księdze V CIC'1983 w odniesieniu do instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego przewidziana została instytucja aktów nadzwyczajnego zarządzania. Analogicznie też pojęcie to należy rozumieć czysto formalnie, niezależnie od własnej natury tych aktów i cywilistycznego rozumienia czynności prawnych przekraczających granice zwykłego zarządu. Zatem aktami nadzwyczajnego zarządzania są czynności prawne i faktyczne, które przekraczają kompetencję zarządcy dóbr kościelnych do samodzielnego decydowania i wymagają współdziałania w wytworzeniu woli wewnętrznej innych podmiotów. Technicznie rzecz ujmując, będą to czynności, które zostały w odpowiednich normach uznane za akty nadzwyczajnego zarządzania bądź *expressis verbis*, bądź *implicite* poprzez wprowadzenie ograniczenia w możliwości podejmowania samodzielnie decyzji, w szczególności poprzez konieczność uzyskania odpowiedniej autoryzacji. Typowymi przykładami aktów nadzwyczajnego zarządzania będą czynności wydatkowania gotówki powyżej pewnej kwoty, przeniesienie własności dóbr pomiędzy osobami prawnymi tego samego instytutu, odmowa przyjęcia darowizny lub przyjęcie darowizny obciążonej pewnymi obowiązkami, wymiana umeblowania i innego wyposażenia czy renegocjacja warunków pożyczki¹⁸⁶⁵.

Zgodnie z k. 638 § 1 CIC'1983 w przypadku aktów nadzwyczajnego zarządzania nie ma jednolitej procedury niezbędnej do ważności takiego aktu. W szczególności, w przeciwieństwie do ogólnego prawa majątkowego, specjalna procedura wytworzenia woli wewnętrznej nie będzie ograniczać się do uzyskania zgody ordynariusza (k. 1281 § 1 CIC'1983). W przypadku omawianych instytutów warunki konieczne do ważności aktu nadzwyczajnej administracji określa ich prawo własne. Najczęściej warunki te będą przyjmować postać obowiązku uzyskania rady lub zgody określonych podmiotów indywidualnych (np. konkretnego przełożonego)¹⁸⁶⁶ lub kolegial-

¹⁸⁶⁵ Zob. R. Smith [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 802.

¹⁸⁶⁶ Zasadniczo majątkiem instytutów winien zarządzać ekonom (k. 636 § 1 zd. 2 CIC'1983). W konsekwencji prawo własne najczęściej będzie określać akty nadzwyczajnego zarządzania poprzez ograniczenie ekonomo w możliwości podejmowania samodzielnej decyzji w postaci wprowadzenia wymogu zgody przełożonego danej osoby prawnej instytutu na konkretny rodzaj czynności. Ponieważ jednak ekonom nie jest organem wyznaniowej osoby prawnej w świetle u.s.p.k.k., tylko właśnie przełożony, to on będzie musiał składać oświadczenie woli w jej imieniu. Zatem wymóg uzyskania zgody w takim przypadku odpadnie, skoro ten sam podmiot, który miał czynność zatwierdzić, sam jej dokonuje. W praktyce ekonomowie zarządzają majątkiem instytutów na podstawie pełnomocnictwa cywilnoprawnego udzielonego przez jedyny organ instytutu – przełożonego. Należy jednak rozstrzygnąć, czy pełnomocnictwo udzielone nie do poszczegółnej czynności, a w szczególności pełnomocnictwo ogólne, czynić będzie zawsze zadość wymogom prawa własnego. Zgoda przełożonego wymagana prawem kanonicznym dotyczy indywidualnego aktu i nie może być udzielana *in genere* na przyszłość. W takim wypadku powstaje wątpliwość, czy organ w postaci przełożonego nie przekroczył swoich kompetencji, udzielając pełnomocnictwa, a zatem w takiej części pełnomocnictwo to byłoby wadliwe (art. 38 i 39 k.c.). Z uwagi na tę wątpliwość należy zalecić uzyskiwanie zgody przełożonego na konkretną czynność nadzwyczajnego zarządzania, nawet jeśli należałaby ona do kategorii spraw objętych takim pełnomocnictwem.

nych (np. rad, w tym rad ds. ekonomicznych, jeśli takie przewiduje prawo własne, czy kapituł). Należy jednak podkreślić, że mogą one przyjąć także inną postać.

VII.3.2.1.3.3. Alienacja

Podobnie jak w przypadku innych publicznych osób prawa kanonicznego alienacja jako czynność innego rodzaju niż akt nadzwyczajnej administracji podlega innej procedurze wytworzenia woli wewnętrznej. CIC'1983 w przypadku alienacji majątku instytutów życia konsekrowanego nie odwołuje się do przesłanek ważności zawartych w prawie własnym instytutów, jak to ma miejsce w przypadku aktów nadzwyczajnej administracji, ale samodzielnie stanowi o przesłankach ważności alienacji dokonywanej przez instytuty życia konsekrowanego. Przesłanki ważnej alienacji w przypadku tych osób prawnych kształtują się analogicznie jak w przypadku pozostałych publicznych osób prawnych, gdyż przepisy księgi V CIC'1983 stosuje się także do nich, o ile co innego nie wynika wyraźnie z jego kanonów. Ponieważ w przeciwieństwie do procedury dokonywania aktów nadzwyczajnego zarządzania w przypadku alienacji, poza modyfikacjami w zakresie organów kompetentnych do brania udziału w podjęciu decyzji, brak jest odmiennych uregulowań (odesłanie do prawa własnego), toteż aktualne pozostają wyżej opisane zasady dotyczące zakresu zastosowania przepisów o alienacji. W konsekwencji aktualne są również uwagi odnośnie do zakresu podmiotowego, przedmiotowego (*patrimonium stabile*, akty mogące pogorszyć sytuację ekonomiczną, rzeczy darowane *ex voto* oraz wartościowe) oraz ekonomicznego (kwoty minimalna i maksymalna).

Analogicznie więc w przypadku alienacji i jakiegokolwiek działania, przez które stan majątkowy osoby prawnej instytutu mógłby doznać uszczerbku o wartości powyżej kwoty minimalnej ustalonej przez Konferencję Episkopatu¹⁸⁶⁷ (w Polsce 100 000 EUR)¹⁸⁶⁸, konieczne jest uzyskanie zgody właściwego przełożonego wydanej za zgodą jego rady (k. 638 § 3 zd. 1 CIC'1983), przy czym obie zgody traktowane są

¹⁸⁶⁷ Niektórzy autorzy twierdzą, że kwotę najniższą będzie określać w przypadku instytutów życia konsekrowanego nie Konferencja Episkopatu dla osób prawnych działających na podległym jej terenie, ale prawo własne danego instytutu. Zob. R. T. Kennedy [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 1497 wraz z przyp. 145 i przedstawioną tam argumentacją przeciwną. Abstrahując od tego sporu, na gruncie niniejszych rozważań należy wskazać, że zawarte w prawie własnym wymogi dotyczące uzyskania zgody określonych podmiotów na alienację majątku o wartości powyżej pewnej kwoty, ale niższej niż suma minimalna określona przez Konferencję Episkopatu nadal będą istotne z punktu widzenia właściwej reprezentacji, albowiem będą wyznaczać ewentualną dodatkową procedurę wytworzenia woli wewnętrznej. Przykładowo, przy kwocie minimalnej ustalonej przez Konferencję Episkopatu Polski na 100 000 EUR, jeśli prawo własne zastrzega zgodę właściwego przełożonego przy transakcjach poniżej tej kwoty (np. od 50 000 EUR), stanowi to procedurę wytworzenia woli wewnętrznej i będzie wyznaczać granice umocowania organu reprezentacji (o ile wymóg ten w świetle prawa kanonicznego będzie wymagany do ważności). Problematyczna natomiast może okazać się sytuacja, gdy prawo własne nie określa kwoty minimalnej bądź określa ją w wysokości wyższej niż ustalona przez Konferencję Episkopatu. Wówczas z uwagi na wyżej wskazany spór należałoby, w celu uniknięcia ryzyka, uzyskać zgodę przełożonego przy przekroczeniu tej niższej kwoty.

¹⁸⁶⁸ P. Majer, R. Siński [w:] *Kodeks...*, red. P. Majer, s. 519.

jako warunki ważności¹⁸⁶⁹. Dodatkowo, jeśli wartość alienacji przekracza wysokość określoną dla danego terytorium przez Stolicę Apostolską, do ważności wymagana jest również jej zgoda (k. 638 § 3 zd. 2 CIC'1983 *in principio* oraz *in fine*).

Do alienacji dóbr ofiarowanych na mocy ślubu albo rzeczy drogocennych z racji artystycznych lub historycznych, niezależnie od ich wartości, niezbędna *ad solemnitatem* jest również zgoda Stolicy Apostolskiej (k. 638 § 3 zd. 2 *in medio* oraz *in fine*). Ponadto odnośnie do instytutów na prawie diecezjalnym oraz tzw. klasztorów niezależnych bez względu na kwotę i przedmiot do ważnej alienacji potrzebna jest zgoda ordynariusza miejsca (k. 638 § 4 CIC'1983)¹⁸⁷⁰. W przypadku, gdy podmiot taki zamierza dokonać alienacji majątku położonego w innej diecezji niż macierzysta, wymagana będzie zgoda ordynariusza właściwego dla domu głównego i opinia (rada) ordynariusza właściwego ze względu na miejsce położenia majątku (*arg. ex. 595 § 1 CIC'1983*)¹⁸⁷¹.

Podsumowanie wyżej wymienionych warunków ważności działania w imieniu zakonnej osoby prawnej stanowi tabela 14¹⁸⁷².

Tabela 14. Ograniczenia reprezentacji zakonnych osób prawnych według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.

Rodzaj czynności	Kanon	Kompetentna władza		
		poniżej 100 000 EUR (sporne)	100 000-1 000 000 EUR (sporne)	powyżej 1 000 000 EUR (sporne)
czynność nadzwyczajnego zarządu (określona prawem własnym)	638	określona prawem własnym + rady/zgody określone prawem własnym	określona prawem własnym + rady/zgody określone prawem własnym	określona prawem własnym + rady/zgody określone prawem własnym
alienacja i transakcje mogące pogorszyć sytuację majątkową	638	kompetentny przełożony + jego rada (+ biskup w przypadku klasztorów niezależnych i instytutów diecezjalnych) (sporne)	kompetentny przełożony + jego rada (+ biskup w przypadku klasztorów niezależnych i instytutów diecezjalnych)	kompetentny przełożony + jego rada + Stolica Apostolska (+ biskup w przypadku klasztorów niezależnych i instytutów diecezjalnych)

¹⁸⁶⁹ Por. R. Smith [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 803. Zob. też: R. T. Kennedy [w:] *ibidem*, s. 1498; R. Szytyk, *Kościół...*, cz. II, s. 85.

¹⁸⁷⁰ Choć nie jest to wymagane do ważności, warto wskazać ze względów praktycznych na sposób procedowania przez organy Stolicy Apostolskiej omawianych zgód. Mianowicie w przypadku instytutów na prawie papieskim przed udzieleniem zezwolenia Kuria Rzymska najczęściej wymaga przedłożenia opinii ordynariusza. Zob. R. Smith [w:] *New commentary...*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, s. 803-804.

¹⁸⁷¹ *Ibidem*, s. 804.

¹⁸⁷² Za: M. Strzała, *Ograniczenia...*, s. 125-126.

Tabela 14 (cd.)

alienacja rzeczy darowanych <i>ex voto</i> , cennych artystycznie lub historycznie	638	kompetentny przełożony + jego rada + Stolica Apostolska (+ biskup w przypadku klasztorów niezależnych i instytutów diecezjalnych)	kompetentny przełożony + jego rada + Stolica Apostolska (+ biskup w przypadku klasztorów niezależnych i instytutów diecezjalnych)	kompetentny przełożony + jego rada + Stolica Apostolska (+ biskup w przypadku klasztorów niezależnych i instytutów diecezjalnych)
--	-----	---	---	---

VII.3.2.2. Pozostałe wspólnoty religijne

Analiza prawa wewnętrznego niekatolickich wspólnot religijnych, których status jest regulowany ustawą indywidualną, prowadzi do wniosku, że zawiera ono podobne przepisy dotyczące zasad podejmowania decyzji jak prawo kanoniczne. W szczególności przewiduje ono współdziałanie kilku podmiotów przy podejmowaniu decyzji majątkowych, przybierające postać różnego rodzaju zgód, zezwoleń czy prawa weta. Dodatkowo niejednokrotnie przyznaje ono kompetencję do podejmowania decyzji podmiotom innym niż organy reprezentacji. Tego rodzaju przepisy prawa wewnętrznego również należy interpretować w kategoriach ograniczeń reprezentacji, z tym zastrzeżeniem, że wytworzenie woli wewnętrznej nie może odbyć się bez udziału organu wyznaniowej osoby prawnej.

Pomiędzy prawami własnymi wspólnot religijnych, ale także w obrębie jednego systemu takiego prawa w odniesieniu do różnych osób prawnych występują znaczne różnice w zakresie przepisów ograniczających swobodę podejmowania decyzji przez organ reprezentacji. W niektórych przypadkach w ogóle brak jest ograniczeń, w innych przypadkach dotyczą one jedynie najistotniejszych oświadczeń woli, a w niektórych są one bardzo rozbudowane. Niekiedy ograniczenia reprezentacji wynikają już z głównego aktu prawa wewnętrznego, innym razem odsyłają one wyraźnie do źródeł niższego rzędu, a czasem ustalenie kompetencji, a tym samym granic umocowania wymaga sięgnięcia do tych źródeł, przy czym należy podtrzymać w tym miejscu uwagi odnośnie do głębokości recepcji.

Pełna analiza przepisów prawa wewnętrznego, w tym statutów wewnątrzkościelnych i innych źródeł niższego rzędu, przekracza możliwości niniejszej pracy. W tabeli 15 przedstawiono wybrane przepisy (na zasadzie cytatu) podstawowych aktów prawa wewnętrznego¹⁸⁷³, które mogą mieć znaczenie dla ograniczeń reprezentacji wyznaniowych osób prawnych niekatolickich wspólnot religijnych o własnej ustawie indywidualnej.

¹⁸⁷³ Brak wskazania ograniczeń reprezentacji w tabeli 15 nie oznacza, że takich ograniczeń nie mogą zawierać akty inne niż główny dokument prawa wewnętrznego. Zarazem wskazanie w tej tabeli, że ograniczenia umocowania znajdują się w innych źródłach prawa wewnętrznego, oznacza jedynie, że w świetle tych przepisów następuje odpowiednie odesłanie, które może być dyskusyjne z uwagi na ograniczenie głębokości recepcji – zob. wyżej.

Tabela 15. Postanowienia prawa wewnętrznego nierzymskokatolickich wspólnot religijnych o własnej ustawie indywidualnej w zakresie ograniczeń reprezentacji

Nazwa wyznaniowej osoby prawnej lub określenie kategorii wyznaniowych osób prawnych	Przepisy mogące stanowić ograniczenia reprezentacji
Wschodni Kościół Staroobrzędowy nie posiadający hierarchji duchownej [pis. oryg. – przyp. M.S.]:	
Wschodni Kościół Staroobrzędowy	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
gminy wyznaniowe	Do kompetencji Walnego Zgromadzenia Gminy należy: (...) h) nabywanie i zbywanie majątku gminy, przyjmowanie ofiar (...); (§ 42 ust. 1 S.W.K.S.'PRL) Uchwały Walnego Zgromadzenia Gminy dotyczące spraw wykazanych w literach (...) h, i, j podlegają zatwierdzeniu przez Naczelną Radę Staroobrzędowców (§ 42 ust. 2 S.W.K.S.'PRL)
Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej¹⁸⁷⁴:	
Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Najwyższego Kolegium MZR należą wszelkie sprawy niezastrzeżone do kompetencji innych organów, a w szczególności: (...): 18) przyjmowanie darowizn i zapisów (...); 19) podejmowanie decyzji o nabywaniu, zamianie lub obciążeniu majątku nieruchomego MZR do wysokości ustalonej przez Kongres MZR w RP; (...) 22) budowa meczetów, domów modlitw, mizatów, zakładów dobroczynnych, szkół i centrów kultury; 23) prowadzenie inwestycji gospodarczych; 24) rozwijanie działalności wydawniczej (...) (§ 25 S.M.Z.R.'2009 ¹⁸⁷⁵)
gminy wyznaniowe	Zarząd Gminy nie może zbyć majątku trwałego gminy bez zgody Najwyższego Kolegium MZR (§ 37 ust. 3 S.M.Z.R.'2009)
Karański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Karański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>

¹⁸⁷⁴ W przypadku Muzułmańskiego Związku Religijnego należy pamiętać również o instytucji waku (art. 44 ust. 1 u.s.p.m.z.r.). Nie są to jednak ograniczenia reprezentacji, lecz przepisy państwowe wyłączające taką nieruchomości z obrotu. Wymóg zgody organu administracyjnego nie jest zgodą w rozumieniu art. 63 k.c. czy elementem procedury wytworzenia woli wewnętrznej, ale stanowi tzw. warunek prawa (*condicio iuris*), którego uchybieniem jest sankcja w postaci nieważności (art. 58 § 1 k.c.).

¹⁸⁷⁵ W niniejszej tabeli zamieszczono przepisy prawa wewnętrznego z 2009 r. Należy jednak wskazać na spór dotyczący jego mocy obowiązującej.

Tabela 15 (cd.)

Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny:	
Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
diecezje	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
Prawosławny Ordynariat Wojska Polskiego	<i>według statutu wewnątrzkościelnego</i>
parafie	Uchwały zebrania parafialnego w sprawach dotyczących wyboru Rady Parafialnej i Komisji Rewizyjnej, budowy, przebudowy i odnowienia świątyn i budynków parafialnych, zakładania i rozszerzania cmentarzy, sprawy dotyczące zbycia, nabycia lub wydzierżawienia majątku kościelnego wymagają zatwierdzenia Biskupa Diecezjalnego. Biskup Diecezjalny może uchylić każdą uchwałę zebrania parafialnego, jeśli uzna to za niezbędne dla wiary i Kościoła (§ 38 S.P.P.A.K.P. w zw. z § 34 ust. 3 pkt d S.W.P.A.K.P.1995) Ogólne zasady przyjmowania, przechowywania i wydatkowania sum pieniężnych ustala Biskup Diecezjalny (§ 55 S.P.P.A.K.P.) Majątek nieruchomy, przeznaczony na potrzeby świątyni, na cele kultu oraz na cele dobroczynne, może być wydzierżawiony na mocy uchwały Rady Parafialnej zatwierdzonej przez Biskupa Diecezjalnego (§ 58 S.P.P.A.K.P.)
klasztory	<i>według regulaminów wewnątrzkościelnych</i>
prawosławne seminaria duchowne	<i>według statutów wewnątrzkościelnych</i>
szkoły ikonografii lub śpiewu cerkiewnego	<i>według statutów wewnątrzkościelnych</i>
Prawosławny Metropolitalny Ośrodek Miłosierdzia	<i>według statutu wewnątrzkościelnego</i>
prawosławne diecezjalne ośrodki miłosierdzia	<i>według statutów wewnątrzkościelnych</i>
Bractwo Młodzieży Prawosławnej	<i>według statutu wewnątrzkościelnego</i>
bractwa cerkiewne	<i>według statutów wewnątrzkościelnych</i>
Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej	Do właściwości Konsystorza należy: (...) 16. Zarząd i rozporządzanie majątkiem Kościoła (...) (§70 Z.P.W.K.E.A.1996)
diecezje	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>

Tabela 15 (cd.)

parafie	Do właściwości Zgromadzenia Parafialnego należy: (...) 2) Podejmowanie uchwał w sprawach: (...) f) nabycia, zbycia i zamiany nieruchomości parafialnych oraz wznoszenia nowych budowli, z wyjątkiem przyjmowania darowizn w postaci nieruchomości wolnych od obciążeń, g) remontów kapitalnych budynków, h) zakładania nowych lub rozszerzania starych cmentarzy, i) zbycia majątku ruchomego, jeżeli przedstawia on wartość artystyczną, historyczną lub naukową, j) prowadzenia działalności gospodarczej, k) zakładania lub udziału w fundacji, l) obciążenia nieruchomości stanowiących własność Parafii, oddawania ich w dzierżawę lub najem na czas dłuższy niż 5 lat, m) zaciągania pożyczek, jeśli nie znajdują pokrycia w stałych przychodach r. budżetowego, n) zakładanie zakładów diakonijnych, opiekuńczo-wychowawczych i innych. (§ 29 Z.P.W.K.E.A.'1996) Uchwały Zgromadzenia Parafialnego w sprawach określonych w § 29 ust. 2 lit. lit. f, i, j, k, m, n wymagają zatwierdzenia przez Konsystorz. Zatwierdzenia przez Konsystorz wymagają także uchwały Zgromadzenia Parafialnego, których realizacja przekracza możliwości finansowe Parafii. W Parafiach dotowanych dotyczy to także rocznych preliminarzy budżetowych (§ 30 Z.P.W.K.E.A.'1996)¹⁸⁷⁶
diakonaty	<i>według statutów wewnątrzkościelnych</i>
Kościół Ewangelicko-Reformowany w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Kościół Ewangelicko-Reformowany w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji i obowiązków konsystorza należy: (...) 1) wykonywanie uchwał Synodu i nadzór nad ich przestrzeganiem (...) 3) prowadzenie gospodarki i zarządzanie bieżącą pracą Kościoła (...) (art. 48 P.W.K.E.R.'1991)
parafie	O sprawach parafii decyduje Ogólne Zgromadzenie Członków Zboru (art. 19 zd. 1 P.W.K.E.R.'1991) Uchwały Ogólnego Zgromadzenia w sprawach: nabywania, sprzedaży oraz obciążania własności nieruchomości parafii, oddawania w dzierżawę lub najem na czas dłuższy niż trzy lata, zaciągania przez parafię pożyczek, jeżeli nie znajdują pokrycia w stałych przychodach, zbywania ruchomości przedstawiających wartość historyczną, naukową lub artystyczną, wymagają zatwierdzenia przez konsystorz. Zatwierdzenia wymagają także te uchwały, których realizacja przekracza możliwości finansowe parafii oraz coroczne preliminarze parafii dotowanych z budżetu konsystorza (art. 21 P.W.K.E.R.'1991)

¹⁸⁷⁶ W najnowszej wersji Zasadniczego Prawa Wewnętrznego dotychczasowa treść § 30 została oznaczona jako jego ust. 1, a dodano ust. 2 o treści: „Zatwierdzenia przez Konsystorz wymagają także uchwały Zgromadzenia Parafialnego, których realizacja przekracza możliwości finansowe Parafii. W Parafiach dotowanych dotyczy to także rocznych preliminarzy budżetowych”. Aktualne pozostają uwagi co do skuteczności wobec osób trzecich tego rodzaju postanowień, w szczególności wątpliwości w tym zakresie wywołuje niemożność jednoznacznego ustalenia „uchwał, których realizacja przekracza możliwości finansowe Parafii”.

Tabela 15 (cd.)

Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej	
Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Konferencji Dorocznej, oprócz spraw wymienionych w innych artykułach niniejszego Prawa, należy: (...) g) decydowanie w sprawach finansowych Kościoła, o ile sprawy te nie należą do innych organów Kościoła stosownie do przepisów niniejszego Prawa (art. 40 P.W.K.E.M.'1991)
parafie	Do kompetencji Rady Kościoła, oprócz spraw wymienionych w innych artykułach niniejszego Prawa, należy: (...) g) wyrażanie zgody na nabycie mienia nieruchomości dla parafii jako osoby prawnej oraz zbycie i obciążenie tego mienia, jak też podejmowanie działalności gospodarczej przez parafie (art. 47 P.W.K.E.M.'1991) Do kompetencji Konferencji Parafialnej, oprócz spraw oznaczonych w innych artykułach niniejszego Prawa, należy: (...) c) decydowanie o sprawach finansowych parafii, o ile sprawy te nie są zastrzeżone do kompetencji innych władz (...) (art. 51 P.W.K.E.M.'1991)
Kościół Chrześcijań Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Kościół Chrześcijań Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
okręgi	Do właściwości Konferencji Okręgu należy w szczególności: 5) podejmowanie uchwał w sprawie obrotu majątkiem nieruchomości Okręgu (art. 27 ust. 1 Z.P.W.K.C.B.'2005)
zbornie	Do właściwości Konferencji Zboru należy w szczególności: (...) 7) podejmowanie decyzji w sprawie obrotu majątkiem nieruchomości Zboru (art. 16 Z.P.W.K.C.B.'2005) Przed zawarciem transakcji sprzedaży, zamiany, darowizny lub obciążenia nieruchomości będącej własnością kościelnej osoby prawnej, osoba ta zgłasza do Rady Kościoła zamiar dokonania transakcji. W ciągu 30 dni od daty wpływu zgłoszenia, o którym mowa w ust. 1, Rada Kościoła może wyrazić pisemny sprzeciw, który uniemożliwia zawarcie transakcji (art. 57 ust. 1 i 2 Z.P.W.K.C.B.'2005)
seminaria	<i>Zob. wyżej: art. 57 ust. 1 i 2 Z.P.W.K.C.B.'2005</i>
szkoły teologiczne	<i>Zob. wyżej: art. 57 ust. 1 i 2 Z.P.W.K.C.B.'2005</i>
Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej	Czynności rozporządzenia majątkiem nieruchomości Kościoła, nabycia nieruchomości, prowadzenia inwestycji, zaciągnięcia zobowiązań majątkowych przekraczających zakres zwykłego zarządu dokonuje na podstawie uchwały Rady Kościoła dwóch członków Zarządu Kościoła, w tym Przewodniczący Kościoła lub jego zastępca (art. 42 ust. 1 S.K.A.D.S.'2008)
diecezje	<i>według wewnętrzkościelnych statutów (zob. art. 7 ust. 2 S.K.A.D.S.'2008)</i>
Wyższe Seminarium Duchowne Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego im. Michała Beliny-Czechowskiego w Podkowie Leśnej	<i>według statutu wewnętrzkościelnego</i>

Tabela 15 (cd.)

Chrześcijański Instytut Wydawniczy „Znaki Czasu”	według statutu wewnątrzkościelnego
Dom Opieki „Samarytanin” w Bielsku-Białej	według statutu wewnątrzkościelnego
Ośrodek Radiowo-Telewizyjny „Głos Nadziei”	według statutu wewnątrzkościelnego
Chrześcijańska Służba Charytatywna	według statutu wewnątrzkościelnego
Kościół Polskokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Kościół Polskokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	brak ograniczeń reprezentacji
diecezje	Jednak nabywanie i zbywanie czy zmiana majątku ruchomego i nieruchomego może nastąpić jedynie za zgodą Rady Synodalnej (k. 145 § 3 P.W.K.P.K.'1995)
parafie	zob. wyżej k. 145 § 3 P.W.K.P.K.'1995
seminaria duchowne	zob. wyżej k. 145 § 3 P.W.K.P.K.'1995
zakony	zob. wyżej k. 145 § 3 P.W.K.P.K.'1995
Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej	Do zakresu działania Rady Związku Gmin należy: (...) 3) określanie wiążących zasad gospodarowania majątkiem Wspólnoty i ustalanie w tym zakresie wytycznych dla Zarządu Związku Gmin i gmin (...) (art. 36 ust. 1 P.W.W.W.Ż.'2006) Gospodarowanie majątkiem przez gminy i Związek Gmin podlega ograniczeniom wynikającym z uchwał władz Związku Gmin (art. 50 P.W.W.W.Ż.'2006)
gminy żydowskie	Do zakresu zadań walnego zebrania należy odpowiednio: zwyczajnego: (...) 4) uchwalanie zgodnie z wytycznymi Rady Związku Gmin, zasad gospodarowania majątkiem gminy (...) (art. 21 P.W.W.W.Ż.'2006) Do zakresu działania zarządu gminy należy: (...) 7) gospodarowanie majątkiem nieruchomym i ruchomym gminy w granicach określonych prawem i uchwałami władz Wspólnoty, tradycją rabiniczną i zasadami judaizmu (...) (art. 23 P.W.W.W.Ż.'2006) Zob. wyżej art. 50 P.W.W.W.Ż.'2006
Kościół Katolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Kościół Katolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Rady Przełożonych należy: (...) c) zarząd majątkiem Kościoła, przyjmowanie darowizn i zapisów oraz podejmowanie uchwał w sprawie kupna i sprzedaży nieruchomości (...) (§ 21 ust. 1 S.K.K.M.'1967)
kustodie	brak ograniczeń reprezentacji

Tabela 15(cd.)

parafie	Do właściwości Zgromadzenia Parafialnego należy: (...) c) (...) decydowanie o użyciu funduszy parafialnych na wydatki nie objęte budżetem; d) decydowanie w sprawie przyjmowania zapisów i darowizn oraz kupna i sprzedaży nieruchomości; e) podejmowanie uchwał w sprawie budynków i pomieszczeń sakralnych, domów parafialnych i cmentarzy (...) (§ 34 ust. 2 S.K.K.M.'1967)
Zgromadzenie Kapłanów Mariawitów	<i>według statutu wewnątrzkościelnego</i>
Zgromadzenie Sióstr Mariawitek	<i>według statutu wewnątrzkościelnego</i>
klasztorzy sióstr mariawitek	<i>według statutu wewnątrzkościelnego</i>
Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Rady Kościoła należy: (...) b) przyjmowanie zapisów i darowizn oraz podejmowanie uchwał w sprawie kupna i sprzedaży nieruchomości (...) (art. V § 6 ust. 1 S.K.S.M.'1967) Uchwały podejmowane w zakresie pkt b w odniesieniu do nieruchomości wymagają (...) zatwierdzenia przez Kapitułę (art. 5 § 6 ust. 2 S.K.S.M.'1967)
diecezje	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
parafie	Do kompetencji Zebrania Parafialnego należy: (...) d) podejmowanie uchwał w sprawie przyjmowania darowizn oraz kupna i sprzedaży nieruchomości; (...) (art. X § 2 S.K.S.M.'1967) Uchwały zebrania parafialnego (...) winny być przedłożone do zatwierdzenia Biskupowi diecezjalnemu (art. VIII § 9 S.K.S.M.'1967)
zgromadzenia zakonne	<i>według statutu wewnątrzkościelnego</i>
seminaria duchowne	<i>według statutu wewnątrzkościelnego</i>
Kościół Zielonoświątkowy w Rzeczypospolitej Polskiej:	
Kościół Zielonoświątkowy w Rzeczypospolitej Polskiej	Do właściwości Naczelnej Rady Kościoła należy: (...) 2) kierowanie bieżącą działalnością Kościoła; (...) 12) zarządzanie i decydowanie w sprawach majątku (...) (art. 11 ust. 2 P.W.K.Z.'2007)
okręgi	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
zборы	Do właściwości Rady Starszych należy: (...) 10) dysponowanie majątkiem zboru ruchomym i nieruchomym (...) 12) decydowanie o ofiarach na cele Zboru, Okręgu i Kościoła (...) (art. 21 ust. 2 P.W.K.Z.'2007) Przed zawarciem transakcji sprzedaży, zamiany, darowizny lub obciążenia nieruchomości będącej własnością kościelnej osoby prawnej, organ prawny tej osoby zgłasza Naczelnej Radzie Kościoła zamiar dokonania transakcji. W ciągu 30 dni od daty wpływu zgłoszenia, o którym mowa w ust. 1, Naczelna Rada Kościoła może wyrazić pisemny sprzeciw, który uniemożliwia zawarcie transakcji (art. 43 ust. 1 i 2 P.W.K.Z.'2007)
seminaria	<i>według statutu wewnątrzkościelnego, zob. też wyżej art. 43 ust. 1 i 2 P.W.K.Z.'2007</i>

Tabela 15 (cd.)

szkoły teologiczne	według statutu wewnątrzkościelnego, zob. też wyżej art. 43 ust. 1 i 2 P.W.K.Z.'2007
duszpasterstwa	według statutu wewnątrzkościelnego, zob. też wyżej art. 43 ust. 1 i 2 P.W.K.Z.'2007
misje	według statutu wewnątrzkościelnego, zob. też wyżej art. 43 ust. 1 i 2 P.W.K.Z.'2007
wydawnictwa	według statutu wewnątrzkościelnego, zob. też wyżej art. 43 ust. 1 i 2 P.W.K.Z.'2007
kościelne studia radiowe i telewizyjne	według statutu wewnątrzkościelnego, zob. też wyżej art. 43 ust. 1 i 2 P.W.K.Z.'2007
ośrodki kościelne	według statutu wewnątrzkościelnego, zob. też wyżej art. 43 ust. 1 i 2 P.W.K.Z.'2007

VII.4. Podsumowanie

Weryfikacja działania organu reprezentacji zgodnie z jego umocowaniem wymaga ustalenia dwóch elementów normatywnej konstrukcji wyznaniowej osoby prawnej: podmiotu obdarzonego kompetencjami decyzyjnymi oraz ich zakresu. W praktyce okazuje się to niezwykle utrudnione. W przypadku rejestrowych wyznaniowych osób prawnych ustawodawca polski, respektując samorozumienie wspólnot religijnych i ich prawo wewnętrzne, zamierzał umożliwić wspólnotom religijnym skuteczność ich prawa wewnętrznego na forum prawa cywilnego poprzez instytucję granic umocowania. Służyć temu miała możliwość swobodnego uregulowania ograniczeń reprezentacji i kompetencji decyzyjnych w statutach związków wyznaniowych i krajowych organizacji międzykościelnych. Okazuje się jednak, że przedmiotowe statuty zawierają wiele postanowień utrudniających lub niemal uniemożliwiających pewne ustalenie działania zgodnie z uprawnieniami organu reprezentacji. W wielu przypadkach w ogóle nie regulują one kompetencji decyzyjnych albo normują je tylko w pewnym zakresie, odsyłają do aktów pozastatutowych, przyznają główne kompetencje decyzyjne podmiotom spoza struktury organizacyjnej wyznaniowej osoby prawnej, dopuszczają przenoszenie kompetencji lub zawierają postanowienia niejednoznaczne. W wielu z tych przypadków uczestnik obrotu może mieć poważne wątpliwości co do powstania uprawnienia organu reprezentacji do działania za wyznaniową osobę prawną. W każdym razie ustalenie wytworzenia woli wewnętrznej najczęściej wymaga drobiazgowej analizy statutu, dokonania jego wykładni (nie tylko językowej), co wymaga wiedzy prawniczej, zwłaszcza w tych przypadkach, gdy bezskuteczność postanowień statutu wynika z niezgodności z samą koncepcją cywilnoprawną statutu i koncepcją osoby prawnej wynikającą z k.c.

W odniesieniu do osób prawnych wspólnot religijnych o statusie regulowanym ustawą indywidualną niejednoznaczne są same przepisy ustawowe, które nie prze-

sądzają kompetencji decyzyjnych. O wadliwości tych przepisów najlepiej świadczy spór, jaki w doktrynie toczy się co do recepcji prawa wewnętrznego w zakresie granic umocowania organów niektórych wyznaniowych osób prawnych tych wspólnot. Dopiero w drodze niezwykle subtelnej i skrupulatnej wykładni okazuje się, że właściwe z punktu widzenia określania ich ograniczeń reprezentacji są normy prawa wewnętrznego przedmiotowych wspólnot. Oznacza to cały szereg dodatkowych komplikacji związanych z ustaleniem treści prawa wewnętrznego, zasadami recepcji, w tym jej głębokością i szerokością, co stwarza poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa obrotu i ochrony zaufania osób trzecich.

Uwagi końcowe

Przeprowadzone badania i analizy potwierdziły, że składanie oświadczeń woli przez wyznaniowe osoby prawne jest zagadnieniem złożonym, które jest różnie rozwiązywane w państwach europejskich. W zależności od założeń polityki wyznaniowej ustawodawca państwowy bądź pozostawia wspólnotom religijnym do wykorzystania powszechne formy osobowości prawnej (częściowo Republika Federalna Niemiec, Republika Włoska, Republika Austriacka, Królestwo Hiszpanii), niekiedy tylko z pewnymi modyfikacjami (Republika Francuska), bądź przewiduje specjalną formę wyznaniowej osobowości prawnej (częściowo Republika Federalna Niemiec, Republika Włoska, Republika Austriacka, Królestwo Hiszpanii). W ramach tej pierwszej grupy niejednokrotnie istnieje możliwość wykorzystania istniejących instrumentów prawnych celem odwzorowania samorozumienia wspólnoty religijnej w ustroju takich osób prawnych oraz zapewnienia skuteczności prawa wewnętrznego w państwowym porządku prawnym w odniesieniu do zasad zarządzania majątkiem i dokonywania czynności prawnych. Z tego względu najczęściej wykorzystywane są przez wspólnoty religijne formy prawne o możliwie najbardziej elastycznej strukturze wewnętrznej lub te, które przewidują możliwość stosunkowo swobodnego jej uregulowania, w szczególności formy prawne stowarzyszenia i (w mniejszym zakresie) fundacji.

W przypadku wprowadzenia specjalnej formy osobowości prawnej dla wspólnot religijnych ich kształt organizacyjny, w tym ograniczenia umocowania organów reprezentacji i zasady wytworzenia woli wewnętrznej, pozostawia się wspólnotom religijnym do swobodnego określenia, najczęściej na zasadzie autonomii statutowej (rejestrowane wspólnoty religijne w Republice Austrii, rejestrowane wspólnoty religijne w Królestwie Hiszpanii, wspólnoty religijne uznane na mocy ustawy z 1929 r. oraz częściowo wspólnoty religijne o własnej ustawie indywidualnej w Republice Włoskiej). Zarazem wprowadzane są mechanizmy mające chronić pewność obrotu i jego uczestników w postaci jawnych rejestrów, umożliwiających bezpośrednie zapoznanie się z zasadami reprezentacji, w tym w granicach umocowania, wyznaniowych osób prawnych, bądź akt rejestrowych, zawierających dokumenty pozwalające zasady te ustalić (rejestrowane wspólnoty religijne w Republice Austrii, rejestrowane wspólnoty religijne w Królestwie Hiszpanii, wspólnoty religijne uznane na mocy ustawy z 1929 r. w Republice Włoskiej).

W odniesieniu do niektórych wspólnot religijnych, zwłaszcza dłużej istniejących, o ugruntowanej i stabilnej sytuacji, prawodawcy europejscy przewidują możliwość odwzorowania w prawie państwowym ich samorozumienia i prawa wewnętrznego na zasadzie recepcji ich prawa wewnętrznego (uznane wspólnoty religijne w Republice Austrii, uznane wspólnoty religijne w Republice Federalnej Niemiec, częściowo Kościół Katolicki w Królestwie Hiszpanii, częściowo Kościół Katolicki w Republice Włoskiej), czasem w charakterze norm prawa publicznego. Na tym tle polski system recepcji norm prawa wewnętrznego zarejestrowanych wspólnot religijnych na zasadzie autonomii statutowej, jak i bezpośredniej recepcji norm prawa wewnętrznego wspólnot religijnych posiadających własną ustawę indywidualną (w pewnym zakresie) nie odbiega od rozwiązań stosowanych w innych państwach europejskich.

Wyżej wspomniany obecny model określania zasad działania wyznaniowych osób prawnych, oparty na recepcji bezpośredniej lub w drodze kontrolowanego statutu, stanowi w pewnym zakresie kontynuację rozwiązań poprzednich. Prawodawstwa obowiązujące początkowo w byłych dzielnicach austriackiej, pruskiej i rosyjskiej znacząco się od siebie różniły co do sposobu kształtowania wewnętrznego ustroju wyznaniowych osób prawnych, wpływu nań wspólnoty religijnej i możliwości odwzorowania w nim własnego samorozumienia. Prawo austriackie pozostawiało wspólnotom religijnym możliwość uregulowania kwestii zasad działania wyznaniowych osób prawnych na zasadzie autonomii statutowej za wyjątkiem sytuacji Kościoła Katolickiego, którego ustrój osób prawnych regulowało prawo państwowe, tylko w pewnym zakresie dokonując recepcji prawa kanonicznego, w innym stanowiąc natomiast normy z nim sprzeczne. Prawo pruskie bądź narzucało ustrój wewnętrzny wyznaniowych osób prawnych (w odniesieniu do np. Kościoła Katolickiego), bądź regulowało go normami prawa państwowego przy pozostawieniu mniejszej lub większej swobody wspólnotom religijnym w dookreślaniu norm ustrojowych (Kościół protestancki), albo pozwalało unormować je swobodnie na zasadzie autonomii statutowej. W byłej dzielnicy rosyjskiej prawo państwowe wyznaczało ustrój wyznaniowych osób prawnych, w większości wypadków nie licząc się z samorozumieniem wspólnot religijnych.

Prawodawca okresu II Rzeczypospolitej odszedł od rozwiązań stosowanych w byłej dzielnicy rosyjskiej i oparł model określania wyznaniowych osób prawnych na występującym w byłej dzielnicy austriackiej i pruskiej modelu recepcji norm prawa wewnętrznego na zasadzie autonomii statutowej oraz odesłaniu bezpośrednim w przypadku Kościoła Katolickiego. Model ten kontynuowano w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, w której wspólnoty religijne działały jako stowarzyszenia, dysponując możliwością regulowania swoich zasad działania na zasadzie autonomii statutowej, jednak w ramach ogólnego systemu ustrojowego stowarzyszenia. Więcej swobody miały wspólnoty religijne działające na podstawie indywidualnych regulacji, które również mogły na zasadzie autonomii statutowej normować ustrój swoich wyznaniowych osób prawnych, nie były jednak związane odgórnie narzuconym zarysem struktury organów, pomijając elementy ustrojowe zawarte jeszcze w ustawach indywidualnych z okresu międzywojennego. Recepcja bezpośrednia stanowiła mo-

del określania zasad działania wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego, z czasem jednak niekiedy uznawano, że zawarte w prawie kanonicznym ograniczenia reprezentacji nie są skuteczne w państwowym porządku prawnym.

Ustawodawca polski przyjął swoistą technikę legislacyjną, znaną w okresie międzywojennym, a niewystępującą w analizowanych państwach europejskich, przełożenia norm ustrojowych wyznaniowych osób prawnych wspólnot religijnych o własnej ustawie indywidualnej, krytykowaną w literaturze jeszcze przed 1939 r. Prawodawca polski w przypadku tych wyznaniowych osób prawnych zdecydował się zamieścić część regulacji ustrojowych w normach ustaw indywidualnych uchwalonych po 1989 r., część kwestii pozostawił zaś w ogóle nieuregulowanymi lub nieunormowanymi w sposób wyraźny. Skutkiem powyższego elementy składające się na przypisanie skutecznego oświadczenia woli wyznaniowej osoby prawnej są przedmiotem licznych sporów i kontrowersji. Większość z nich wynika z odmiennego spojrzenia na naturę wyznaniowej osoby prawnej, realistycznego bądź nominalistycznego, stanowiących element ogólniejszego sporu co do istoty osoby prawnej. W ujęciu niniejszej pracy wyznaniową osobę prawną należy traktować jako czysty konstrukt normatywny, któremu może, lecz nie musi odpowiadać realnie istniejący byt (niematerialny lub socjologiczny) i który koniecznie musi być odeń odróżniany. To rozróżnienie pomaga rozstrzygnąć wiele kwestii spornych powstających na tle działania wyznaniowych osób prawnych.

Niezależnie od modelu określania zasad działania wyznaniowych osób prawnych (statutowego lub recepcji bezpośredniej) muszą być one zgodne z cywilnoprawną koncepcją osoby prawnej. Nawet jeśli ustawodawca pozostawia swobodę wspólnoty religijnej w regulacji norm ustrojowych, wyznaniowa osoba prawna stanowi formę, którą wspólnota religijna może wypełnić treścią zgodnie z własnym samorozumieniem, lecz nie może zmieniać jej immanentnych składników, takich chociażby jak działanie przez organy czy osobowość prawna jako warunek posiadania praw majątkowych. Przesłanki skutecznego oświadczenia woli są regulowane przepisami prawa państwowego, do których wspólnota religijna musi się stosować. Należą do nich: osobowość prawna, działanie w charakterze organu reprezentacji, działanie piastuna organu reprezentacji oraz działanie w granicach umocowania organu reprezentacji. W przypadku braku ich spełnienia oświadczenie woli wyznaniowej osoby prawnej należy uznać za wadliwe. Na gruncie poprzedniego brzmienia art. 39 k.c. należało przyjąć z teoretycznego punktu widzenia koncepcję nieistniejącego oświadczenia woli, która była bardziej uzasadniona niż nieważność bezwzględna, którą ewentualnie również można było zaakceptować ze względu na podobieństwo skutków. Po nowelizacji k.c. w 2019 r. w przypadku braku spełnienia tych przesłanek należy przyjąć sankcję bezskuteczności zawieszoną i co do zasady możliwość potwierdzenia oświadczenia woli.

Analiza poszczególnych przesłanek działania wyznaniowych osób prawnych prowadzi do wniosku, że stanowią one wyjątkową kategorię osób prawnych w prawie polskim. Większość z regulacji ich dotyczących jest niespotykana w odniesieniu do innych osób prawa prywatnego. Zarazem, w przeciwieństwie do tych ostatnich, usta-

lenie zrealizowania warunków złożenia przez wyznaniowe osoby prawne oświadczenia woli jest wyjątkowo trudne, a niekiedy wręcz niemożliwe w praktyce.

Stosunkowo najmniejsze różnice występują w zakresie nabywania osobowości prawnej. W przypadku rejestrowych wyznaniowych osób prawnych momentem jej nabycia jest chwila wpisu do rejestru, co jest regulacją w zakresie osób prawa prywatnego niemal powszechną. W doktrynie jednak sporne jest, czy chwilą wpisu jest zamieszczenie danych w rejestrze, czy wydanie decyzji o rejestracji. Ustawodawca nie określił precyzyjnie momentu ustania takich wyznaniowych osób prawnych, co powoduje wątpliwości odnośnie do istnienia wyznaniowej osoby prawnej w chwili składania oświadczenia woli. W przypadku osób prawnych wspólnot religijnych o własnej ustawie indywidualnej sporny jest nie tylko moment ich ustania, ale także powstania w przypadku osób prawnych tworzonych w trybie powiadomienia. Sam charakter prawny powiadomienia jest w nauce kontrowersyjny, podobnie jak naruszenie przesłanek powołania czy zniesienia wyznaniowej osoby prawnej. Z uwagi na nieobjęcie rejestrem większości wyznaniowych osób prawnych oraz wobec faktu, że znaczna ich część została powołana do życia wiele lat temu, ustalenie samej osobowości prawnej jest skomplikowane.

Nawet przesłanki, które w przypadku innych osób prawnych nie stwarzają w praktyce obrotu najmniejszych trudności, w odniesieniu do wyznaniowych osób prawnych są problematyczne. Ustalenie nazwy, siedziby, organu reprezentacji czy sposobu reprezentacji wyznaniowych osób prawnych wymaga skomplikowanych zabiegów nie tylko interpretacyjnych (w przypadku rejestrowych wyznaniowych osób prawnych), ale także poszukiwania informacji w trudno dostępnych dokumentach. W przypadku większości pozostałych osób prawnych ustalenie wszystkich tych danych następuje na podstawie ogólnodostępnego rejestru, natomiast w przypadku wyznaniowych osób prawnych bądź w ogóle brak jest rejestru, bądź zapoznanie się z właściwym dla nich rejestrem jest niewystarczające wobec jego czysto informacyjnego charakteru. W tym ostatnim przypadku analiza statutów zarejestrowanych związków wyznaniowych oraz krajowych organizacji międzykościelnych prowadzi do wniosku, że często zawierają one normy niejednoznaczne, sprzeczne lub zupełnie niezgodne z zasadami i przepisami prawa cywilnego. Skutkiem tego może być przenikanie błędnych treści do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych.

W praktyce najdonioślejszym skutkiem rejestru osób prawnych jest umożliwienie uczestnikom obrotu weryfikacji piastunów organu reprezentacji i zapewnienie ochrony podmiotom trzecim działającym w tym zakresie w zaufaniu do danych ujawnionych w rejestrze. Cel ten jednak w przypadku rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych nie zostaje osiągnięty z uwagi na brak instytucji chroniących w sposób skuteczny osoby dokonujące z wyznaniową osobą prawną czynności prawnej w oparciu o informacje w nim zawarte, a także niejednoznaczne i wadliwe postanowienia statutów. Tym bardziej kłopotliwe jest pewne ustalenie osób piastujących funkcje organów reprezentacji w przypadku wyznaniowych osób prawnych nieobjętych rejestrem, względem których (w pewnych przypadkach) przewidziano jedynie obowiązek powiadomienia o zmianach w składzie organów reprezentacji.

Podobnie problematyczne jest ustalenie granic umocowania organu reprezentacji wyznaniowych osób prawnych, także rejestrowych. Wynika to ze sposobu regulowania tej kwestii w statutach, które często zawierają regulacje niezgodne z koncepcją działania osoby prawnej lub postanowienia niejasne, w szczególności jeśli utożsamiają kwestie sposobu reprezentacji z procesem wytworzenia woli wewnętrznej.

Najwięcej sporów i kontrowersji budzi jednak kwestia recepcji prawa wewnętrznego wspólnot religijnych o własnej ustawie indywidualnej w zakresie ograniczeń reprezentacji. Przeprowadzona analiza tego sporu prowadzi do wniosku o zasadności takiej recepcji. Kontrowersja ta nie mogła zostać rozstrzygnięta w oparciu o samą treść przepisów prawa, lecz wymagała odwołania się do zasad polskiego prawa wyznaniowego i standardów pozanormatywnych. Kwestia omawianej recepcji stanowi przykład zagadnienia, którego pojedynczy argument nie jest w stanie rozstrzygnąć w sposób niewątpliwy, lecz dopiero łączne ich ujęcie pozwala dać rozwiązanie. Za przedmiotową recepcją nie przemawiają wyłącznie wspólnie zasady równouprawnienia wspólnot religijnych, poszanowania ich autonomii i niezależności oraz prakseologicznej konieczności. Także przeprowadzona wykładnia formalno-dogmatyczna, systemowa, jak i szeroko przeprowadzona analiza prawnoporównawcza i historycznoprawna prowadzą do wniosku o słuszności stanowiska opowiadającego się za recepcją.

Recepcja ta jest jednak kłopotliwa z uwagi na trudności z ustaleniem i wykładnią norm prawa wewnętrznego, wymagającego często znajomości innych instytucji prawnych i pojęć niż występujące w prawie państwowym¹⁸⁷⁷. Trudności dla praktyki w recepcji np. prawa kanonicznego upatrywano już w okresie międzywojennym¹⁸⁷⁸. We współczesnej literaturze przedmiotu podaje się w tym kontekście przykład pojęcia czynności prawnej nadzwyczajnej administracji (nadzwyczajnego zarządu), która nie oznacza, jak w prawie cywilnym, działania polegającego na zmianie istoty rzeczy lub prawa, jego przeniesieniu lub obciążeniu, ale oznacza ono czynności wymagające zezwolenia przełożonego¹⁸⁷⁹. Szczególnych kłopotów nastręcza ustalenie ograniczeń reprezentacji wynikających z prawa wewnętrznego Kościoła Katolickiego z uwagi na jego rozbudowany charakter, wielość prawodawców oraz spory nawet wśród kanonistów co do interpretacji poszczególnych jego regulacji.

Powyższe skłania do sformułowania postulatów *de lege ferenda*. W pierwszej kolejności należy rozważyć zmiany dotyczące rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych. Rejestr ten oparty jest na modelu rejestru informacyjnego, z którego treścią (poza samym wpisem w zakresie osobowości prawnej i ewentualnie wykreśleniem wyznaniowej osoby prawnej) nie wiąże się żadna rękojmia czy podobna jej instytucja chroniąca osoby działające w zaufaniu do danych ujawnionych w rejestrze. Rozwiązań dostarcza tutaj u.k.r.s., której mechanizmy, w szczególności ograniczenie prawa powoływania się wobec osób trzecich na dane nieujawnione w rejestrze, mogłyby zostać z powodzeniem zastosowane w przypadku rejestru kościołów i innych

¹⁸⁷⁷ B. Rakoczy, *Glosa do wyroku SN z 24.03.2004 r. IV CK 108/03*, s. 138-139.

¹⁸⁷⁸ Zob. m.in. L. Halban, *Konkordat...*, s. 4, kol. 1.

¹⁸⁷⁹ Por. J. Wiślicki, *Uposażenie...*, s. 58, przyp. 88.

związków wyznaniowych. Takie rozwiązanie miałoby ten dodatkowy walor, iż skłoniłoby w praktyce wspólnoty religijne do kontrolowania treści wpisów w rejestrze, które niejednokrotnie nie odpowiadają rzeczywistości. Miałoby to także ten skutek, że zasadniczo wykluczona byłaby odpowiedzialność Skarbu Państwa wobec kontrahentów wyznaniowych osób prawnych z tytułu wadliwości wpisów w rejestrze.

Osobnym zagadnieniem jest, czy nie należałoby objąć Krajowym Rejestrem Sądowym, jako podstawowym rejestrem osób prawnych, rejestrowych wyznaniowych osób prawnych. Rozwiązanie takie występuje chociażby w Republice Włoskiej. Idea jednego rejestru dla wszystkich osób prawnych, w oparciu o jednolite zasady rejestracji, udostępniania i wydawania wypisów, jest cenna sama w sobie. Przeniesienie takie wymagałoby jednak istotnych modyfikacji przepisów o Krajowym Rejestrze Sądowym, zwłaszcza technicznych. Rejestr ten bowiem zakłada chociażby istnienie jednego organu reprezentacji, podczas gdy w przypadku wyznaniowych osób prawnych możliwa jest ich większa liczba.

Rozważyć należy także, czy wydziały rejestrowe sądów powszechnych są przygotowane do weryfikacji statutów wyznaniowych osób prawnych. Odpowiedź na to pytanie nie jest wcale jednoznaczna. Z punktu widzenia ochrony obrotu cywilnoprawnego orzekający w tych wydziałach, na co dzień zajmujący się kwestiami zgodności z prawem cywilnym, zwłaszcza z zasadami składania oświadczeń woli, z pewnością mają przygotowanie do kontroli statutów pod tym kątem. Z drugiej strony, mogą oni nie uwzględniać specyfiki prawa wyznaniowego, choć w przypadku statutów wyznaniowych osób prawnych ma to mniejsze znaczenie aniżeli kontrola zgodności z prawem cywilnym.

Kwestia przeniesienia rejestrowych wyznaniowych osób prawnych do Krajowego Rejestru Sądowego pozostaje zatem otwarta. W razie takiego przeniesienia należałoby rozważyć kwestie opłat w postępowaniu rejestrowym (zwolnienie wyznaniowych osób prawnych jako realizujących interes publiczny). Objęcie tych osób prawnych przepisami dotyczącymi Krajowego Rejestru Sądowego spowodowałoby również konieczność posługiwania się formularzami (np. zmiany w składzie organów), co mogłoby wywołać pozytywny efekt w postaci zwiększenia świadomości prawnej piastunów organów tych osób prawnych.

W przypadku jedynie wprowadzenia mechanizmów gwarancyjnych do u.g.w.s.w. pozostaje kwestia poprawności samych statutów rejestrowych wyznaniowych osób prawnych. Kontrola tych dokumentów powinna być dokładniejsza i należałoby zwracać większą uwagę na aspekty cywilistyczne, w szczególności związane z zasadami składania oświadczeń woli.

Osobnego rozważenia wymagają osoby prawne wspólnot religijnych o własnej ustawie indywidualnej. W doktrynie postuluje się objęcie ich rejestrem – prowadzonym przez organ administracyjny czy sądowy, bądź nawet przez samą wspólnotę religijną¹⁸⁸⁰. Jeśli przyjąć nawet taki postulat, to aktualne pozostają powyższe uwagi

¹⁸⁸⁰ M. Jasiakiewicz, *Glosa do wyr. Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r. IV CKN 88/00*, s. 137; B. Rakoczy, *Ustawa...*, s. 122-123; M. Olszówka, *Przenikanie...*, s. 119; M. Tomkiewicz,

dotyczące instytucji prawnych chroniących osoby trzecie działające w zaufaniu do takiego rejestru.

Niewątpliwie objęcie tych osób prawnych jawnym dla wszystkich rejestrem na wzór Krajowego Rejestru Sądowego przyczyniłoby się do pewności obrotu. Rozwiązałoby to szereg trudności praktycznych, jednak nie wszystkie i to tylko te pomniejszych. Z uwagi na fakt, że ustawy indywidualne zostały wydane wobec wspólnot religijnych o utrwalonej organizacji i statusie w społeczeństwie, w praktyce ryzyko związane z przesłankami w postaci osobowości prawnej, działania w charakterze organu reprezentacji oraz działania przez piastuna organu reprezentacji jest stosunkowo niewielkie. Choć często trudno lub nie sposób ustalić w sposób pewny faktu ich ziszczenia się, praktyce obrotu do tej pory wystarczało rozsądne prawdopodobieństwo, a doświadczenie pokazuje, iż nie stanowią one większego problemu w obrocie, o czym świadczy niemal brak sporów sądowych z tego zakresu.

Odmierna sytuacja zachodzi w odniesieniu do granic reprezentacji. Wprowadzenie rejestru na kształt Krajowego Rejestru Sądowego nie rozwiązałoby problemu ograniczeń reprezentacji wynikających z prawa wewnętrznego, albowiem nie ujawnia się w nim granic umocowania organu reprezentacji. Musiałby być to więc rejestr o innej strukturze. Ponadto wprowadzenie chociażby wszystkich norm prawa kanonicznego, mających znaczenie w zakresie ograniczeń reprezentacji, nie spowodowałoby, iż stałyby się one nagle jednoznaczne dla uczestników obrotu, wszak większość z nich jest powszechnie dostępna w języku polskim (w przeciwieństwie do recepcji norm CIC'1917, co wymagało znajomości łaciny). Warto wskazać, że ujawnianie wszystkich informacji w rejestrze jest skomplikowane i niepotrzebne¹⁸⁸¹.

W istocie największego problemu nie stanowi brak dostępności norm prawa wewnętrznego, lecz niejasność regulacji prawa państwowego i związana z tym niepewność, czy następuje jego recepcja w zakresie ograniczeń reprezentacji¹⁸⁸². Pomimo jednolitej od blisko 100 lat linii orzecznictwa (z nielicznymi odstępstwami w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej) w świadomości społecznej, ale i prawników nie zakorzeniło się, iż czynności prawne wyznaniowych osób prawnych powinny być zgodne z samorozumieniem wspólnoty religijnej, a więc i z jej prawem wewnętrznym, do którego należy sięgnąć. Świadomość taka występuje chociażby w Republice Austrii i Republice Federalnej Niemiec w odniesieniu do wspólnot religijnych o statusie publicznoprawnym. Należałoby więc postulować wprowadzenie przepisu jednoznacznie dokonującego takiej recepcji. Charakter wspólnot religijnych obdarzonych

Obrót..., s. 207; D. Walencik, *Prawo...*, s. 24; P. Borecki, *Autonomia kościołów i innych związków wyznaniowych we współczesnym prawie polskim*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2012, t. 15, s. 106-107; W. Malesa, A. Wawrzaszek, *op. cit.*, s. 289 i n.; M. A. Panek, *op. cit.*, s. 91. Propozycje założeń dotyczących funkcjonowania takiego rejestru zawiera praca: W. Malesa, A. Wawrzaszek, *op. cit.*, s. 295-306.

¹⁸⁸¹ P. Suski, *op. cit.*, s. 157.

¹⁸⁸² Por. A. Januchowski, *Skuteczność...*, s. 63-64. Zob. też: G. Radecki, *Glosa do wyroku SN z 24.03.2004 r. IV CK 108/03*, s. 140; M. Jasiakiewicz, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r. IV CKN 88/00*; M. A. Panek, *op. cit.*, s. 91.

w Polsce własną ustawą indywidualną, jak się wydaje, pozwala na zastosowanie wobec nich występującego w wymienionych państwach modelu zaufania, opierającego się na bezpośredniej recepcji ich prawa wewnętrznego oraz zapewnieniu zgodności działań ich wyznaniowych osób prawnych z prawem wewnętrznym.

Nie stoi temu na przeszkodzie konieczność zapewnienia możliwości zaznajomienia się z prawem wewnętrznym jako warunek związania nimi uczestników obrotu¹⁸⁸³. Normy prawa wewnętrznego (podstawowych jego aktów) są powszechnie dostępne, albowiem ustawy indywidualne dotyczą jedynie największych i najstarszych wspólnot religijnych. Najczęściej źródła prawa wewnętrznego są publikowane drukiem lub na stronach internetowych wspólnot religijnych. W praktyce problem może dotyczyć jedynie norm prawa wewnętrznego zamieszczonych poza podstawowymi jego aktami. Ustawodawca polski, przyjmując recepcję, winien był rozwiązać kwestię jawności norm prawa wewnętrznego wpływających na granice umocowania organów reprezentacji. Jednym ze sposobów byłoby zastosowanie modelu niemieckiego, występującego w niektórych krajach związkowych, polegającego na publikowaniu przez organy administracyjne przedstawianych im aktów prawa wewnętrznego, z czym można by powiązać nabycie przez nie mocy w państwowym porządku prawnym. Możliwe byłoby również przyjęcie modelu włoskiego, dokonującego recepcji, o ile kontrahent wyznaniowej osoby prawnej wiedział o istnieniu ograniczeń reprezentacji wynikających z takich aktów prawa wewnętrznego, przy czym ciężar dowodu powinien spoczywać na wyznaniowej osobie prawnej. Rozważyć należy również ewentualne ograniczenie recepcji do podstawowych aktów prawa wewnętrznego (co w ujęciu niniejszej pracy nastąpiło w przypadku niektórych wspólnot religijnych działających w oparciu o własne regulacje indywidualne).

W powyższych rozwiązaniach ideą przewodnią jest kompromis między dążeniem do poszanowania prawa wewnętrznego i samorozumienia wspólnoty religijnej jako podmiotu realizującego wolność religijną i tym samym interes publiczny a potrzebą ochrony przez państwo obrotu oraz interesów osób trzecich. Niezależnie od tego, jaki model określania zasad działania wyznaniowych osób prawnych wybierze polski ustawodawca, wszystkie te wartości powinny być brane pod uwagę¹⁸⁸⁴.

¹⁸⁸³ Zob. G. Radecki, *Glosa do wyroku SN z dn. 27.07.2000*, s. 248-249; A. Januchowski, *Skuteczność...*, s. 53-55.

¹⁸⁸⁴ Tak również: G. Radecki, *Glosa do wyroku SN z 24.03.2004 r. IV CK 108/03*, s. 140.

Aneksy

ANEKS 1.	
Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie osobowości prawnej związku wyznaniowego	529
ANEKS 2.	
Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie osobowości prawnej jednostek organizacyjnych	537
ANEKS 3.	
Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie struktury organów związku wyznaniowego	548
ANEKS 4.	
Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie struktury organów jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną	562
ANEKS 5.	
Postanowienia statutów krajowych organizacji międzykościelnych w przedmiocie struktury organów krajowej organizacji międzykościelnej	574
ANEKS 6.	
Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie wskazania organu reprezentacji związku wyznaniowego	575
ANEKS 7.	
Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie wskazania organu reprezentacji jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną	599
ANEKS 8.	
Postanowienia statutów krajowych organizacji międzykościelnych w przedmiocie wskazania organu reprezentacji krajowej organizacji międzykościelnej	616

ANEKS 9.

Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie nazwy związku wyznaniowego617

ANEKS 10.

Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie nazwy jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną.626

ANEKS 11.

Postanowienia statutów krajowych organizacji międzykościelnych w przedmiocie nazwy krajowej organizacji międzykościelnej637

ANEKS 12.

Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie siedziby związku wyznaniowego.....638

ANEKS 13.

Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie siedziby jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną646

ANEKS 14.

Postanowienia statutów krajowych organizacji międzykościelnych w przedmiocie siedziby krajowej organizacji międzykościelnej.....656

ANEKS 15.

Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie sposobu reprezentacji związku wyznaniowego.....657

ANEKS 16.

Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie sposobu reprezentacji jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną678

ANEKS 17.

Postanowienia statutów krajowych organizacji międzykościelnych w przedmiocie sposobu reprezentacji krajowej organizacji międzykościelnej. . . .691

ANEKS 18.

Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie ograniczeń reprezentacji związku wyznaniowego692

ANEKS 19.

Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie ograniczeń reprezentacji jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną709

ANEKS 20.

Postanowienia statutów krajowych organizacji międzykościelnych w przedmiocie ograniczeń reprezentacji720

ANEKS 1. Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie osobowości prawnej związku wyznaniowego

Lp.	Związek wyznaniowy	Treść postanowień statutu
1	Świecki Ruch Misyjny „Epifania”	Ruch posiada osobowość prawną (§ 4)
2	Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej	Zrzeszenie jest związkiem wyznaniowym wpisanym do Rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych i jako całość posiada osobowość prawną (§ 2 ust. 2)
3	Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego w Polsce	Stowarzyszenie jest zarejestrowane i jako całość posiada osobowość prawną (§ 3 ust. 1)
4	Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego	Osobowość prawną posiadają: Kościół jako całość, Okręgi Kościoła, Seminarium Kościoła, Kościelna Służba Charytatywno-Opiekuńcza „TABITA”, Wydawnictwo „DUCH CZASÓW” (art. 5)
5	Jednota Idei Braci Polskich	Osobowość prawną posiada Jednota jako całość i poszczególne Ośrodki Ariańskie (§ 4)
6	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich	Kościół posiada osobowość prawną (art. 1 ust. 2)
7	Związek Buddystów Zen „Bodhidharma”	Związek posiada osobowość prawną (§ 5 zd. 1)
8	Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa	Wspólnota jako całość oraz poszczególne Zbory posiadają osobowość prawną (§ 1 ust. 6)
9	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną mają 1) Kościół jako całość (§ 6 ust. 1 pkt 1)
10	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce	Związek jest związkiem wyznaniowym wpisanym do Rejestru kościołów i związków wyznaniowych i z tego tytułu posiada osobowość prawną (§ 4)
11	Kościół Chrystusowy w Polsce	Kościół Chrystusowy w Polsce posiada osobowość prawną wyłącznie jako całość (§ 3)
12	Nowoapostolski Kościół w Polsce	Kościół jest stowarzyszeniem zarejestrowanym i jako całość posiada osobowość prawną (§ 4)
13	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu	Związek posiada osobowość prawną (§ 2)
14	Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Stowarzyszenie (...) posiada osobowość prawną (§ 12 <i>in medio</i>)
15	Związek Ajapa Yoga	Związek (...) posiada osobowość prawną (§ 3 ust. 1)
16	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa	Osobowość prawną posiadają 1) Wspólnota jako całość (...) (§ 16)
17	Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża	Lectorium Rosicrucianum jest osobą prawną (art. 2 ust. 1)

Aneks 1 (cd.)

18	Związek Badaczy Biblii	Związek jako całość posiada osobowość prawną (§ 6 ust. 1)
19	„Kanzeon” Związek Buddyjski	Kanzeon posiada osobowość prawną (art. 4)
20	Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris w Polsce	Uniwersytet posiada osobowość prawną wyłącznie jako całość (§ 5)
21	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej	Związek posiada osobowość prawną jako całość (§ 2)
22	Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiadają: 1) Kościół jako całość (...) (§ 8 ust. 1)
23	Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiadają: 1) Kościół jako całość (...) (§ 13 ust. 1)
24	Kościół Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobami prawnymi są: 1) Kościół jako całość (...) (§ 2)
25	Kościół Boży w Chrystusie	Osobowość prawną posiada Kościół jako całość (...) (§ 8 ust. 1)
26	„Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzai w Rzeczypospolitej Polskiej	W dniu 26.04.1988 r. [Wspólnota – przyp. M. S.] została zarejestrowana uzyskując osobowość prawną jako całość (§ 3 zd. 2)
27	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	Osobowość prawną posiadają: 1) Towarzystwo jako całość (...) (§ 11 ust. 2)
28	Uczniowie Ducha Świętego	Stowarzyszenie posiada osobowość prawną (§ 5)
29	Buddyjska Wspólnota Zen Kannon	BWZ Kannon jest zarejestrowanym związkiem wyznaniowym i posiada osobowość prawną jako całość (§ 3)
30	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej	Podmiotem osobowości prawnej jest Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej jako całość (§ 4)
31	STRAŻNICA – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, Zarejestrowany Związek Wyznania Świadków Jehowy w Polsce	Związek posiada osobowość prawną wyłącznie jako całość (§ 1 ust. 6)
32	Kościół Zjednoczeniowy	Osobowość prawną posiadają: 1) Kościół jako całość (...) (art. 7)
33	Kościół Ewangeliczny „Misja Łaski”	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (...) (§ 2 ust. 3) Osobowość prawną posiadają: 1) Kościół jako całość (...) (§ 14)
34	Ruch Świadomości Babadži „Herakhandi Samadź”	Ruch jest zarejestrowany i posiada osobowość prawną (§ 1 ust. 3)
35	Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy	Związek jest stowarzyszeniem zarejestrowanym i posiada osobowość prawną (art. 4)
36	Zbór Chrześcijański w Rzeczypospolitej Polskiej	ZCh posiada osobowość prawną jako całość (§ 3)

Aneks 1 (cd.)

37	Centrum Biblijne „Jezus Jest Panem”	Osobowość prawną posiada Centrum jako całość (...) (art. 2)
38	Zbór w Wodzisławiu Śląskim	Zbór jako całość posiada osobowość prawną (...) (§ 5 ust. 3)
39	Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach	Zbór posiada osobowość prawną jako całość (...) (art. 2 zd. 1)
40	Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim	Zbór posiadając osobowość prawną wyłącznie jako całość (...) (§ 4)
41	Chrześcijańska Wspólnota Ewangeliczna	Osobowość prawną posiadają Wspólnota jako całość (...) (art. 14)
42	Zbór Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Zbór jest zarejestrowanym związkiem wyznaniowym posiadającym osobowość prawną jako całość (...) (§ 4)
43	Adwentyści Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej	Ruch posiada osobowość prawną jako całość (art. 1 ust. 2)
44	Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”	Instytut jako całość (...) posiada osobowość prawną (§ 5)
45	Stowarzyszenie Muzułmańskie Ahmadiyya	Osobowość prawną posiada Stowarzyszenie jako całość (art. 2 ust. 4)
46	Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (art. 3)
47	Międzynarodowa Misja „Centrum Służby Życia”	Osobowość prawną posiadają: Misja jako całość (...) (art. 3 ust. 1)
48	Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt	Osobowość prawną posiada Zgromadzenie jako całość (...) (art. 40)
49	Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (§ 5)
50	Radha Govind Society of Poland	Stowarzyszenie posiada osobowość prawną (§ 3 ust. 1)
51	Zachodni Zakon Sufi w Polsce	Zakon (...) posiada osobowość prawną jako całość (art. 1 ust. 2)
52	Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu	Osobowość prawną posiadają: 1) Zbór jako całość (...) (art. 2)
53	Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie”	Wspólnota posiada osobowość prawną jako całość (...) (art. 2 zd. 1)
54	Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego	Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego (...) są związkiem wyznaniowym posiadającym osobowość prawną (§ 2 ust. 1)
55	Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem”	Wspólnota posiada osobowość prawną jako całość (§ 4)
56	Związek Wyznaniowy „Wierzę w Dobro Człowieka”	Związek posiada osobowość prawną jako całość (art. 3)

Aneks 1 (cd.)

57	Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (...) (art. 2)
58	„Ruch Nowego Życia”	Ruch jako całość posiada osobowość prawną (§ 2 ust. 1)
59	Wiara Bahá'í	Osobami prawnymi są: 1) związek wyznaniowy Wiara Bahá'í jako całość (...) (art. 5 ust. 1)
60	Zbór Wolnych Chrześcijan w Jaworznie	Zbór posiada osobowość prawną jako całość (§ 2)
61	Misja Pokoleń	Misja Pokoleń jako całość posiada osobowość prawną (§ 2 ust. 1)
62	Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze	<i>brak przepisów o osobowości prawnej związku wyznaniowego</i>
63	Związek Wyznaniowy Kwinarystów	Związek ma osobowość prawną jako całość (§ 3)
64	Kościół Dobrego Pasterza	Kościół jako całość posiada osobowość prawną (§ 2 ust. 1)
65	Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai	Związek jako całość posiada osobowość prawną (§ 5)
66	Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (§ 4)
67	Kościół „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiadają: 1) Kościół jako całość (...) (§ 7 ust. 1)
68	Wspólnota Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiada Wspólnota jako całość (...) (art. 40)
69	Zbór Ewangelii Łaski	<i>brak przepisów o osobowości prawnej związku wyznaniowego</i>
70	Kościół Miłosiernego Boga	Kościół jest samodzielną jednostką organizacyjną posiadającą osobowość prawną (§ 8)
71	Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtżang w Polsce	Osobowość prawną posiada Związek jako całość (...) (§ 3)
72	Zbór Ewangeliczny <i>Betel</i> w Warszawie	Zbór posiada osobowość prawną jako całość (...) (art. 2 zd. 1)
73	Kościół w Radomiu	Kościół, jako całość, posiada osobowość prawną (...) (§ 13)
74	Wspólnota „Drzewo Oliwne”	Wspólnota posiada osobowość prawną (art. 5)
75	Związek Buddyjski Khordong w Polsce	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (§ 3)
76	Wspólnota Dzogczen w Polsce	Wspólnota posiada osobowość prawną jako całość (§ 3 ust. 2)
77	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”	<i>brak przepisów o osobowości prawnej związku wyznaniowego</i>

Aneks 1 (cd.)

78	Chrześcijańska Wspólnota Mennonitów	Osobowość prawną posiadają: 1) Kościół jako całość (...) (§ 13 ust. 1)
79	Rodzimy Kościół Polski	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (§ 3)
80	Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (...) (§ 2)
81	Misja Buddyjska – Trzy Schronienia w Polsce	Związek (...) jako całość posiada osobowość prawną (§ 3)
82	Polski Kościół Słowiański	Polski Kościół Słowiański jest jednolitą strukturą posiadającą jako całość osobowość prawną (§ 11)
83	Kościół Boży	Osobowość prawną ma Kościół jako całość (...) (§ 8)
84	Związek Garuda w Polsce	Związek (...) jako całość posiada osobowość prawną (§ 3)
85	Warszawski Kościół Chrystusowy	<i>brak przepisów o osobowości prawnej związku wyznaniowego</i>
86	Wspólnota Chrześcijańska „Wrocław dla Jezusa”	Osobowość prawną posiada Kościół jako całość (...) (§ 6 ust. 1)
87	„Misja Na Wschód” we Wrocławiu	Misja Na Wschód posiada osobowość prawną jako całość (§ 3 ust. 1)
88	Kościół Remonstrantów Polskich	Kościół Remonstrantów Polskich posiada osobowość prawną wyłącznie jako całość (§ 9 ust. 1)
89	Kościół Boży w Polsce	Osobowość prawną posiadają: 1) Kościół jako całość (...) (§ 7 ust. 1)
90	Kościół Pentakostalny w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiada Kościół jako całość (...) (§ 2)
91	Kościół Chrześcijański „Wieczernik”	Osobowość prawną posiada Kościół jako całość (...) (§ 11 ust. 1)
92	Rodzima Wiara	Rodzima Wiara jako całość posiada osobowość prawną (§ 2)
93	Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem w Żywcu”	Zbór posiada osobowość prawną wyłącznie jako całość (...) (art. 2)
94	Kościół Starokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną w Kościele posiadają: 1) Kościół jako całość (...) (§ 38)
95	Kościół Chrześcijański w Rypinie	Kościół posiada osobowość prawną wyłącznie jako całość (...) (§ 8 ust. 3)
96	Kościół Chrześcijański w Warszawie	Osobą prawną jest Kościół jako całość (§ 7 ust. 1)
97	Chrześcijański Kościół Dobra	Osobowość prawną posiada Kościół wyłącznie jako całość (§ 2 ust. 3)
98	Kościół Anglikański w Polsce	Kościół i jego parafie posiadają osobowość prawną (art. 5)

Aneks 1 (cd.)

99	Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”	Kościół ma osobowość prawną wyłącznie jako całość (...) (§ 2 ust. 1)
100	Kościół Panteistyczny „Pneuma”	Kościół posiada osobowość prawną wyłącznie jako całość (art. 7)
101	Spółeczność Chrześcijańska „Miejsce Odnowienia”	Osobowość prawną posiada wyłącznie Spółeczność jako całość (§ 8 ust. 1)
102	Centrum Chrześcijańskie KANAAN	Osobowość prawną posiada: 1) Kościół Kanaan jako całość (...) (§ 6)
103	Biblijny Kościół Baptystyczny	Kościół posiada osobowość prawną wyłącznie jako całość (...) (§ 3)
104	Związek Buddyjski Dak Shang Kagyu w Polsce	Związek (...) jest zarejestrowany i jako całość posiada osobowość prawną – wyłącznie (§ 3)
105	Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (§ 2 zd. 1)
106	Kościół Unitariański	Kościół jako całość posiada osobowość prawną (art. 6)
107	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna	Osobą prawną jest Społeczność jako całość (art. 7 ust. 1)
108	Polski Kościół Dialogu	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (§ 2 zd. 3)
109	Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina”	Kościół jest osobą prawną jako ogół (...) (§ 2)
110	„Misja dla Polski”	Kościół posiada osobowość prawną (...) (§ 2 ust. 6)
111	Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (...) (art. 2)
112	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (...) (art. 2)
113	Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej	Osobowość prawną posiada Kościół jako całość (§ 4)
114	Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego	Zakon posiada osobowość prawną wyłącznie jako całość (§ 1 ust. 2)
115	Kościół Nowego Przymierza w Lublinie	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (...) (art. 2)
116	Kościół Ekklesia w Warszawie	Kościół, jako całość, posiada osobowość prawną (...) (§ 13)
117	Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie	Osobowość prawną posiadają 1) Kościół jako całość (...) (§ 10 ust. 1)
118	Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce	Związek (...) jest zarejestrowany i z tego tytułu posiada osobowość prawną jako całość (§ 1 ust. 3)
119	Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje”	Osobowość prawną posiada Kościół jako całość (...) (§ 4)

Aneks 1 (cd.)

120	Kościół Chrześcijański Nowe Życie	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (§ 4)
121	Związek Buddystów Czan	Związek posiada osobowość prawną (§ 5)
122	Chrześcijański Związek Wyznaniowy „ŹRÓDŁO”	Związek posiada osobowość prawną jako całość (§ 3)
123	Miejskowy Kościół w Lublinie	Miejskowy Kościół w Lublinie posiada osobowość prawną jako całość (§ 5)
124	Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych”	Zbór jako całość posiada osobowość prawną (§ 4)
125	Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha”	Osobowość prawną posiada Kościół Miecz Ducha jako całość (...) (§ 6)
126	Zgromadzenie Braci i Sióstr Politeistów	Zgromadzenie posiada osobowość prawną jako całość (§ 4)
127	Kościół Chrześcijan w Rybniku	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (§ 1 ust. 3)
128	Lokalny Kościół w Kwidzynie	Lokalny Kościół w Kwidzynie jako całość, posiada osobowość prawną (...) (§ 13)
129	Związek Wyznaniowy „Polska Chrześcijańska Służba”	PChS (...) posiada osobowość prawną (§ 3)
130	Kościół Chrześcijański Otwarte Drzwi	<i>brak przepisów o osobowości prawnej związku wyznaniowego</i>
131	Związek Hatha Jogi „Brama Jogi”	<i>brak przepisów o osobowości prawnej związku wyznaniowego</i>
132	Niezależna Gmina Wyznania Mojżeszowego	Gmina posiada osobowość prawną (...) (art. 4 ust. 1)
133	Warszawski Kościół Międzynarodowy	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (§ 3)
134	Izraelicka Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu	Gmina Izraelicka posiada osobowość prawną (...) (art. 4 ust. 1)
135	Kościół Miłosierdzia Jezusowego	<i>brak przepisów o osobowości prawnej związku wyznaniowego</i>
136	Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiadają: 1) Kościół jako całość (...) (§ 6 ust. 1)
137	Gmina Wyznaniowa Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej	Gmina posiada osobowość prawną (...) (art. 4 ust. 1)
138	Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary”	Osobowość prawną posiada: 1) Kościół jako całość (...) (§ 11)
139	Chrześcijański Kościół Reformacyjny	Osobowość prawną posiadają: 1) Kościół jako całość (...) (§ 9 ust. 1)
140	Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiadają: 1) Liga jako całość (...) (§ 3)

Aneks 1 (cd.)

141	Związek Taoistów TAO TE KING	<i>brak przepisów o osobowości prawnej związku wyznaniowego</i>
142	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiadają: 1) Unia jako całość (...) (§ 10 ust. 1)
143	Ewangeliczny Kościół Chrześcijański	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (§ 7 ust. 1 zd. 1)
144	Kościół Prezbiteriański	Kościół posiada osobowość prawną jako całość (§ 2 ust. 2)
145	Kościół Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak przepisów o osobowości prawnej związku wyznaniowego</i>
146	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół jako całość posiada osobowość prawną (art. 1 ust. 6)
147	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	Kościół jako całość posiada osobowość prawną (§ 2)
148	Związek Wyznaniowy Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej	Związek posiada osobowość prawną (art. 3 ust. 4)
149	Związek Wyznaniowy Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej	Związek posiada osobowość prawną (art. 3 ust. 2)
150	Instytut Śardza Ling	Związek (...) posiada osobowość prawną (§ 3)
151	Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiadają: 1) Zrzeszenie jako całość (...) (art. 8 ust. 1)
152	Sangha „Dogen Zenji”	Osobowość prawną posiada: 1) Sangha jako całość (...) (§ 1 ust. 2)
153	Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich	Osobowość prawną posiadają: 1) Związek jako całość (...) (art. 13 ust. 1)
154	Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”	Słowiańska Wiara posiada osobowość prawną jako całość (§ 3)
155	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	Kościół jako całość posiada osobowość prawną (§ 2)
156	Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”	Związek posiada osobowość prawną jako całość (§ 3 ust. 1)
157	Związek Buddyjski „Dzogcien Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej”	Związek posiada osobowość prawną jako całość (§ 3 ust. 1)
158	„Wyznawcy Słońca”	Osobowość prawną posiadają: 1) Związek wyznaniowy jako całość (...) (art. 18 ust. 1)

ANEKS 2. Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie osobowości prawnej jednostek organizacyjnych

Lp.	Związek wyznaniowy	Treść postanowień statutu
1	Świecki Ruch Misyjny „Epifania”	<i>brak postanowienia statutu przyznającego wprost osobowość prawną</i>
2	Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej	Zbory nie posiadają osobowości prawnej (§ 8 ust. 3) Zrzeszenie prowadzi Dom Pomocy Społecznej o nazwie „BETANIA” w Miechowie, zwany dalej „Domem” (§ 18 ust. 1) Dom jest jednostką organizacyjną Zrzeszenia nieposiadającą osobowości prawnej (§ 18 ust. 2)
3	Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego w Polsce	Osobowość prawną posiadają również zbory Stowarzyszenia (§ 3 ust. 3)
4	Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego	Osobowość prawną posiadają: Kościół jako całość, Okręgi Kościoła, Seminarium Kościoła, Kościelna Służba Charytatywno-Opiekuńcza „TABITA”, Wydawnictwo „DUCH CZASÓW” (art. 5) Okręgi Kościoła posiadają osobowość prawną (art. 50) Seminarium Kościoła posiada osobowość prawną (art. 59) „TABITA” posiada osobowość prawną (art. 70) Wydawnictwo posiada osobowość prawną (art. 81)
5	Jednota Idei Braci Polskich	Osobowość prawną posiada Jednota jako całość i poszczególne Ośrodki Ariańskie (§ 4)
6	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich	Żadna z wyżej wymienionych jednostek organizacyjnych nie posiada osobowości prawnej (art. 4 ust. 3)
7	Związek Buddystów Zen „Bodhidharma”	Na zasadach określonych w statucie Związek tworzy oddziały, które posiadają osobowość prawną (§ 5 zd. 2)
8	Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa	Wspólnota jako całość oraz poszczególne Zbory posiadają osobowość prawną (§ 1 ust. 6)
9	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną mają: (...) 2) Zbory (§ 6 ust. 1 pkt 2)
10	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce	W ramach Związku działają jednostki organizacyjne mające pochodną z tego Statutu osobowość prawną (§ 9 zd. 1) Jednostkami organizacyjnymi Związku, mającymi osobowość prawną są: 1) Główna Świątynia Do Am Sah, zwana dalej „Główną Świątynią Zen”; 2) ośrodki zen; 3) grupy zen (§ 37)
11	Kościół Chrystusowy w Polsce	Kościół Chrystusowy w Polsce posiada osobowość prawną wyłącznie jako całość (§ 3)

Aneks 2 (cd.)

12	Nowoapostolski Kościół w Polsce	<i>brak postanowienia statutu przyznającego wprost osobowość prawną</i>
13	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu	Ośrodki medytacyjne nie posiadają osobowości prawnej (§ 13)
14	Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiadają: (...) 2. poszczególne Zbory (§ 8)
15	Związek Ajapa Yoga	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
16	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) Zbory 3) Szkoła Biblijna (§ 16) (zob. też § 6)
17	Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża	Osobowość prawną posiada także jednostka organizacyjna Lectorium Rosicrucianum o nazwie: Instytut Wydawniczy „Rozekruis Pers” (art. 2 ust. 2)
18	Związek Badaczy Biblii	Osobowość prawną posiadają również Zbory Związku (§ 6)
19	„Kanzeon” Związek Buddyjski	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
20	Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris w Polsce	Uniwersytet posiada osobowość prawną wyłącznie jako całość (§ 5)
21	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej	Ewangeliczne Zbory Chrystusowe są jednostkami organizacyjnymi Związku bez osobowości prawnej (...) (§ 10 ust. 1) Placówki są jednostkami organizacyjnymi Związku bez osobowości prawnej (...) (§ 19 ust. 1) Szkoła Biblijna jest jednostką organizacyjną Związku bez osobowości prawnej (§ 21 ust. 1)
22	Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) Zbory; 3) Agendy; 4) Seminaria (§ 8 ust. 1) Kościelnymi jednostkami organizacyjnymi mającymi osobowość prawną są: 1) Zbory; 2) Agendy; 3) Seminaria (§ 49) Agendy są kościelnymi jednostkami organizacyjnymi posiadającymi osobowość prawną (...) (§ 88 ust. 1) Seminaria są kościelnymi jednostkami organizacyjnymi posiadającymi osobowość prawną (...) (§ 92 ust. 1)
23	Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) Zbory; 3) kościelne jednostki organizacyjne, jak: a) Agendy; b) Seminaria (§ 13 ust. 1) Agendy są kościelnymi jednostkami organizacyjnymi posiadającymi osobowość prawną (...) (§ 35 ust. 1) Seminaria są kościelnymi jednostkami organizacyjnymi posiadającymi osobowość prawną (...) (§ 38 ust. 1)

Aneks 2 (cd.)

24	Kościół Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobami prawnymi są: (...) 2) Zbory; 3) Agendy Ogólnokościelne (§ 2) Jednostkami organizacyjnymi Kościoła posiadającymi osobowość prawną są: 1) Zbory; 2) Agendy Ogólnokościelne (§ 34)
25	Kościół Boży w Chrystusie	Osobowość prawną posiada (...), poszczególne Zbory, a także inne powoływane przez Radę Kościoła następujące jednostki organizacyjne: 1) seminaria i szkoły biblijne, 2) przedszkola i szkoły, 3) instytuty naukowe, naukowo-dydaktyczne i wydawnicze, 4) misje, 5) ośrodki pomocy, 6) ośrodki wypoczynkowo-rekreacyjne, 7) zakłady produkcyjno-usługowe lub handlowe, 8) fundacje, 9) agencje, 10) diakonaty (§ 8 ust. 1)
26	„Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzai w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
27	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) Świątynie; 3) Wydawnictwa; 4) Szkoły; 5) Instytuty; 6) Akcja Charytatywna „Hare Kryszna – Nakarmić Świat”; 7) Centra Pomocy Społecznej i Charytatywnej (§ 11 ust. 2) Wydawnictwo jest jednostką organizacyjną Towarzystwa posiadającą osobowość prawną (§ 32 ust. 1) Szkoły są jednostkami organizacyjnymi Towarzystwa posiadającymi osobowość prawną (§ 40 ust. 1) Instytuty są jednostkami organizacyjnymi Towarzystwa posiadającymi osobowość prawną (§ 48 ust. 1) Akcja Charytatywna „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” jest jednostką organizacyjną Towarzystwa posiadającą osobowość prawną (§ 56 ust. 1) Centra Pomocy Społecznej i Charytatywnej są jednostkami organizacyjnymi Towarzystwa posiadającymi osobowość prawną (§ 64 ust. 1)
28	Uczniowie Ducha Świętego	<i>brak postanowienia statutu przyznającego wprost osobowość prawną</i>
29	Buddyjska Wspólnota Zen Kannon	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
30	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej	<i>brak postanowienia statutu przyznającego wprost osobowość prawną</i>

Aneks 2 (cd.)

31	STRAŻNICA – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, Zarejestrowany Związek Wyznania Świadków Jehowy w Polsce	Związek posiada osobowość prawną wyłącznie jako całość (§ 1 ust. 6) ¹⁸⁸⁵
32	Kościół Zjednoczeniowy	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) Regiony, 3) Ośrodki (art. 7)
33	Kościół Ewangeliczny „Misja Łaski”	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) Kościoły lokalne; 3) Seminaria teologiczne (§ 14)
34	Ruch Świadomości Babadzi „Herakhandi Samadź”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
35	Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
36	Zbór Chrześcijański w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
37	Centrum Biblijne „Jezus Jest Panem”	Osobowość prawną posiada Centrum jako całość oraz poszczególne Zbory (art. 2) Jednostkami organizacyjnymi Centrum posiadającymi osobowość prawną są Zbory (art. 19 ust. 1)
38	Zbór w Wodzisławiu Śląskim	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
39	Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach	Odrębną osobowość prawną posiadają: Instytut Naukowy im. Jana Łaskiego (...) oraz Wydawnictwo zborowe (art. zd. 2) Instytut posiada osobowość prawną (art. 14 ust. 2) Wydawnictwo posiada osobowość prawną (art. 15 ust. 2)
40	Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
41	Chrześcijańska Wspólnota Ewangeliczna	Osobowość prawną posiadają (...) oraz Zbory Wspólnoty (art. 14)
42	Zbór Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
43	Adwentyści Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
44	Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”	(...) każdy oddział Instytutu posiada osobowość prawną (§ 5) Ośrodki medytacji, zakony, misje, szkoły oraz ośrodki dydaktyczno-wychowawcze Instytutu mogą działać na prawach oddziału jeżeli taką przyznaje im statut nadany przez Radę Inicjowanych (§ 4 ust. 2)

¹⁸⁸⁵ Statut stanowi o osobie prawnej o nazwie Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania, ale z kontekstu wynika, że jest to zagraniczna osoba prawna powiązana z polską wspólnotą religijną.

Aneks 2 (cd.)

45	Stowarzyszenie Muzułmańskie Ahmadiyya	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
46	Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce	<i>brak postanowienia statutu przyznającego wprost osobowość prawną</i>
47	Międzynarodowa Misja „Centrum Służby Życia”	Osobowość prawną posiadają: (...) Autonomiczne Zbory (art. 3 ust. 1)
48	Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt	Osobowość prawną posiada (...), poszczególne Gminy Wyznaniowe oraz Szkoły i Instytuty (art. 40)
49	Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju	Kościół lokalny nie posiada osobowości prawnej (...) (§ 31 ust. 3)
50	Radha Govind Society of Poland	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
51	Zachodni Zakon Sufi w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
52	Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) Zbory Filialne (...) (art. 2) (zob. też art. 19 ust. 1)
53	Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie”	Odrębną osobowość prawną posiada Wydawnictwo Wspólnoty (art. 2 zd. 2) (zob. też art. 17 ust. 1)
54	Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego	Osobowość prawną posiadają także poszczególne Zbory Społeczności (§ 2 ust. 2)
55	Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem”	<i>brak postanowienia statutu przyznającego wprost osobowość prawną</i>
56	Związek Wyznaniowy „Wierzę w Dobro Człowieka”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
57	Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
58	„Ruch Nowego Życia”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
59	Wiara Bahá'í	Osobami prawnymi są: (...) 2) Wydawnictwo Bahá'í (art. 5 ust. 1)
60	Zbór Wolnych Chrześcijan w Jaworznie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
61	Misja Pokoleń	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
62	Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
63	Związek Wyznaniowy Kwinarystów	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
64	Kościół Dobrego Pasterza	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
65	Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai	<i>brak postanowienia statutu przyznającego wprost osobowość prawną</i>
66	Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
67	Kościół „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) Zbory, 3) Szkoła Biblijna (§ 7 ust. 1)

Aneks 2 (cd.)

68	Wspólnota Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
69	Zbór Ewangelii Łaski	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
70	Kościół Miłosiernego Boga	Kościelne jednostki organizacyjne nabywają osobowość prawną z chwilą powiadomienia właściwych organów administracji państwowej o ich utworzeniu przez władzę kościelną (§ 11)
71	Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtżang w Polsce	Osobowość prawną posiada Związek jako całość oraz jego poszczególne gminy (§ 3) (zob. też § 21 ust. 3 zd. 1)
72	Zbór Ewangeliczny <i>Betel</i> w Warszawie	Odrębną osobowość prawną posiada zborowe Wydawnictwo „Betel” (art. 2 zd. 2) Wydawnictwo posiada osobowość prawną (art. 15 ust. 3)
73	Kościół w Radomiu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
74	Wspólnota „Drzewo Oliwne”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
75	Związek Buddyjski Khordong w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
76	Wspólnota Dzogczen w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
77	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
78	Chrześcijańska Wspólnota Mennonitów	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) Szkoła Kościoła pod nazwą: „Gateway to English”; 3) Zbory (§ 13 ust. 1) „Gateway to English” – Szkoła Kościoła (...) jest jednostką organizacyjną Kościoła posiadającą osobowość prawną (§ 18 ust. 1)
79	Rodzimy Kościół Polski	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
80	Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny	Kościół posiada osobowość prawną jako całość oraz poszczególne Zbory (§ 2) Jednostkami organizacyjnymi posiadającymi osobowość prawną są Zbory (§ 19 ust. 1)
81	Misja Buddyjska – Trzy Schronienia w Polsce	Związek ma prawo tworzyć jednostki organizacyjne posiadające osobowość prawną (§ 20) Jednostka organizacyjna Związku nosi nazwę: „ośrodek misyjny” (...) (§ 21 ust. 1) Ileokroć w Statucie jest mowa o ośrodku misyjnym, to rozumie się przez to również zakony, klasztory i świątynie (§ 28 ust. 1)
82	Polski Kościół Słowiański	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
83	Kościół Boży	Osobowość prawną ma Kościół jako całość oraz Kościoły lokalne jako jednostki organizacyjne (§ 8)
84	Związek Garuda w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
85	Warszawski Kościół Chrystusowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>

Aneks 2 (cd.)

86	Wspólnota Chrześcijańska „Wrocław dla Jezusa”	Osobowość prawną posiada Kościół jako całość, oraz poszczególne Zbory (§ 6 ust. 1) Misja posiada osobowość prawną (§ 26 ust. 4)
87	„Misja Na Wschód” we Wrocławiu	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
88	Kościół Remonstrantów Polskich	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
89	Kościół Boży w Polsce	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) Kościoły lokalne; 3) Seminarium Teologiczne Szkoła Biblijna „Jozue”; 4) Instytut Wydawniczy „Compassion” (...); 5) Biuro Misyjne Kościoła Bożego w Polsce (...); 6) Centrum Pomocy Humanitarnej „Compassion” (...); 7) Misja wśród Romów (...) (§ 7 ust. 1)
90	Kościół Pentakostalny w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiada Kościół jako całość oraz Zbory (§ 2)
91	Kościół Chrześcijański „Wieczernik”	Osobowość prawną posiada Kościół jako całość oraz poszczególne Wspólnoty, o których mowa w niniejszym Statucie (§ 11 ust. 1) Osobą prawną jest także jednostka organizacyjna Kościoła o nazwie Szkoła Biblijna „Wieczernik” (...) (§ 11 ust. 2)
92	Rodzima Wiara	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
93	Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem w Żywcu”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
94	Kościół Starokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną w Kościele posiadają: (...) 2) Parafie (§ 38)
95	Kościół Chrześcijański w Rypinie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
96	Kościół Chrześcijański w Warszawie	Osobami prawnymi są następujące kościelne jednostki organizacyjne: 1) Misja Akademicka, 2) Oficyna Wydawnicza, 3) Szkoła Biblijna, 4) Misja Pomocy (§ 7 ust. 2) Jednostkami organizacyjnymi Kościoła posiadającymi osobowość prawną są: Misja Akademicka, Oficyna Wydawnicza, Szkoła Biblijna, Misja Pomocy (...) (§ 22 ust. 1)
97	Chrześcijański Kościół Dobra	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
98	Kościół Anglikański w Polsce	Kościół i jego parafie posiadają osobowość prawną (art. 5)
99	Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
100	Kościół Panteistyczny „Pneuma”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
101	Spółeczność Chrześcijańska „Miejsce Odnowienia”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>

Aneks 2 (cd.)

102	Centrum Chrześcijańskie KANAAN	Osobowość prawną posiada: (...) 2) Kościoły Lokalne (§ 6)
103	Biblijny Kościół Baptystyczny	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
104	Związek Buddyjski Dak Shang Kagyu w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
105	Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle	Osobowość prawną posiadają też Zbory (...) (§ 2 zd. 2)
106	Kościół Unitariański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
107	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna	Osobami prawnymi są następujące kościelne jednostki organizacyjne: 1) Służba Młodzieżowo-Dziecięca 2) Służba Pomocy Rodzinie 3) Służba Wydawnicza (art. 7 ust. 2) Jednostkami organizacyjnymi społeczności posiadającymi osobowość prawną są: 1) Służba Młodzieżowo-Dziecięca 2) Służba Pomocy Rodzinie 3) Służba Wydawnicza (art. 24 ust. 1)
108	Polski Kościół Dialogu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
109	Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
110	„Misja dla Polski”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
111	Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
112	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
113	Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
114	Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
115	Kościół Nowego Przymierza w Lublinie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
116	Kościół Ekklesia w Warszawie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
117	Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie	Osobowość prawną posiadają (...) 2) Filie (§ 10 ust. 1)
118	Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
119	Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje”	Osobowość prawną posiada Kościół jako całość oraz Zbory (§ 4) Zbór posiada osobowość prawną (§ 25)
120	Kościół Chrześcijański Nowe Życie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>

Aneks 2 (cd.)

121	Związek Buddystów Czan	Związek może powoływać terenowe jednostki zwane dalej Ośrodkami Czan, posiadające osobowość prawną (§ 6) Ośrodki mają osobowość prawną (§ 53)
122	Chrześcijański Związek Wyznaniowy „ŹRÓDŁO”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
123	Miejskowy Kościół w Lublinie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
124	Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
125	Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha”	Osobowość prawną posiada Kościół Miecz Ducha jako całość oraz poszczególne Kościoły Lokalne (§ 6)
126	Zgromadzenie Braci i Sióstr Politeistów	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
127	Kościół Chrześcijan w Rybniku	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
128	Lokalny Kościół w Kwidzynie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
129	Związek Wyznaniowy „Polska Chrześcijańska Służba”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
130	Kościół Chrześcijański Otwarte Drzwi	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
131	Związek Hatha Jogi „Brama Jogi”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
132	Niezależna Gmina Wyznania Mojżeszowego	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
133	Warszawski Kościół Międzynarodowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
134	Izraelicka Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
135	Kościół Miłosierdzia Jezusowego	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
136	Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) zbory, 3) seminaria, 4) agendy (§ 6 ust. 1) Agendy są kościelnymi jednostkami organizacyjnymi posiadającymi osobowość prawną (...) (§ 39 ust. 1) Seminaria są kościelnymi jednostkami organizacyjnymi posiadającymi osobowość prawną (...) (§ 43 ust. 1)
137	Gmina Wyznaniowa Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
138	Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary”	Osobowość prawną posiada: (...) 2) Kościoły Lokalne; 3) Szkoła Biblijna, 4) Agencja Telewizyjna „Wszystko Jest Możliwe” (§ 11) Kościół Lokalny jest jednostką organizacyjną Kościoła: 1) posiadającą osobowość prawną (...) (§ 22)

Aneks 2 (cd.)

139	Chrześcijański Kościół Reformacyjny	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) Kościoły Lokalne, 3) Seminaria, 4) Agendy (§ 9 ust. 1) Agendy są kościelnymi jednostkami organizacyjnymi posiadającymi osobowość prawną (...) (§ 32 ust. 1) Seminaria są kościelnymi jednostkami organizacyjnymi posiadającymi osobowość prawną (...) (§ 38 ust. 1)
140	Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) Oddziały Ligi (§ 3) Oddziały Ligi są jednostkami organizacyjnymi Ligi mającymi osobowość prawną (§ 35 ust. 1)
141	Związek Taoistów TAO TE KING	Jednostkami organizacyjnymi Związku posiadającymi osobowość prawną są: 1) TURTLE SOCIETY (...); 2) SNAKE SOCIETY (...) (§ 28)
142	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) Placówki Misyjne (§ 10 ust. 1)
143	Ewangeliczny Kościół Chrześcijański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
144	Kościół Prezbiteriański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
145	Kościół Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
146	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej	Jednostkami organizacyjnymi Kościoła, które posiadają osobowość prawną są: 1) Parafie; 2) Wyższe Seminarium Duchowne; 3) Ordynariat Zgromadzeń Zakonnych; 4) Zgromadzenia Zakonne; 5) Ośrodki charytatywno-opiekuńcze, kulturalne, edukacyjne i społeczne; 6) Zakłady produkcyjno-usługowe (art. 19) Ordynariat Zgromadzeń Zakonnych (...) jest jednostką organizacyjną Kościoła posiadającą osobowość prawną (art. 25 ust. 1) Kościół prowadzi Zgromadzenia Zakonne, posiadające osobowość prawną (art. 28 ust. 1) Kościół prowadzi Ośrodki charytatywno-opiekuńcze, kulturalne, edukacyjne i społeczne, (...) posiadające osobowość prawną (art. 29 ust. 1) Kościół prowadzi Zakłady produkcyjno-usługowe (...) posiadające osobowość prawną (...) (art. 30 ust. 1)
147	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
148	Związek Wyznaniowy Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
149	Związek Wyznaniowy Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>

Aneks 2 (cd.)

150	Instytut Śardza Ling	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
151	Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) Kościoły Lokalne (art. 8 ust. 1) Jednostkami organizacyjnymi Zrzeszenia posiadającymi osobowość prawną są Kościoły Lokalne (art. 27)
152	Sangha „Dogen Zenji”	Osobowość prawną posiada: (...) 2) ośrodki praktyki zazen (...); 3) klasztory zen (§ 1 ust. 2)
153	Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) Gminy Lokalne; 3) Agendy (art. 13 ust. 1)
154	Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
155	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
156	Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
157	Związek Buddyjski „Dzogczien Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
158	„Wyznawcy Słońca”	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) gminy wyznaniowe (art. 18 ust. 1)

ANEKS 3. Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie struktury organów związku wyznaniowego

Lp.	Związek wyznaniowy	Treść postanowień statutu
1	Świecki Ruch Misyjny „Epifania”	Organami ruchu są: 1) Walne Zgromadzenie 2) Zarząd Główny 3) Komisja Rewizyjna (§ 7)
2	Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami Zrzeszenia są: 1) Walne Zgromadzenie członków Zrzeszenia, zwane dalej „Walnym Zgromadzeniem”; 2) Zjazd Starszych Zborowych, Diakonów Zborowych i Przedstawicieli Zborów, zwany dalej „Zjazdem”; 3) Zarząd Zrzeszenia; 4) Komisja Rewizyjna 5) Kaznodzieje Objazdowi; 6) Komitety Wykonawcze: a) Komitet Redakcyjny, b) Komitet do spraw Młodzieży, c) Komitet Pomocy Społecznej (§ 19)
3	Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego w Polsce	Krajowy Zjazd Delegatów jest najwyższym organem Stowarzyszenia (§ 16 ust. 1 zd. 1) Zjazd Starszy i Diakonów jest organem Stowarzyszenia rozstrzygającym wątpliwości doktrynalne (§ 17 ust. 1) Organem wykonawczym Stowarzyszenia jest, Komitet Międzyzborowy, którego siedzibą jest miasto Bydgoszcz (§ 2 ust. 2)
4	Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego	Organami Kościoła są: 1) Synod Kościoła; 2) Rada Kościoła; 3) Zarząd Kościoła; 4) Komisja Rewizyjna (art. 23)
5	Jednota Idei Braci Polskich	Władzami Naczelnymi Jednoty są: 1) Synod Jednoty, 2) Rada Jednoty, 3) Naczelny Kanonik Wizytator (§ 27)
6	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich	Dyrektor jest prawnym przedstawicielem i głównym organem władzy wykonawczej Kościoła (art. 16 zd. 1)
7	Związek Buddystów Zen „Bodhidharma”	Władzami Związku są: 1) Walne Zgromadzenie Związku, 2) Zarząd Związku, 3) Komisja Rewizyjna (§ 15)
8	Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa	Organami Wspólnoty są: 1) Synod, 2) Rada Naczelna, 3) Prezbyter Naczelny (§ 4 ust. 1)
9	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami kościelnych osób prawnych są: 1) dla Kościoła jako całości: a) Synod b) Rada Kościoła (§ 7)

Aneks 3 (cd.)

10	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce	Organami Związku są: 1) Mistrz Prowadzący; 2) Rada Sanghi; 3) Opat Związku (§ 22)
11	Kościół Chrystusowy w Polsce	Władzami Kościoła są 1) Walne Zgromadzenie Starszych Braci Zborów Kościoła Chrystusowego w Polsce (...), 2) Rada Administracyjno-Misyjna, 3) (...) Przewodniczący Rady – Biskup Kościoła (§ 22)
12	Nowoapostolski Kościół w Polsce	Naczelnymi organami Kościoła są: – Walne Zgromadzenie – Rada Kościoła – Zarząd – Komisja Rewizyjna (§ 18)
13	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu	Organami Związku są: 1) Zgromadzenie Przedstawicieli Ośrodków, 2) Rada Nadzorcza Związku, 3) Zarząd Związku (§ 19)
14	Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Najwyższą władzą Stowarzyszenia jest Konferencja (...) (§ 20 ust. 1) Zadania i kompetencje Konferencji: (...) (§ 21) Organem realizującym cele i postanowienia Stowarzyszenia jest Rada (§ 19) Rada Stowarzyszenia jest organem wykonawczym postanowień Konferencji (§ 22 ust. 1zd. 1) Zadania i kompetencje Rady: (...) (§ 23)
15	Związek Ajapa Yoga	Władzami Związku są: 1) Nauczyciel, 2) Przewodniczący Zarządu Związku (...), 3) Kierownicy Jednostek Organizacyjnych (...) (§ 11)
16	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa	Organami osób prawnych wymienionych w § 16 są: 1) dla Wspólnoty jako całości: a) Synod Wspólnoty, b) Rada Naczelna, c) Prezydium Rady Naczelnej, d) Prezbiter Naczelny (§ 17)
17	Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża	Organami Lectorium Rosicrucianum są: 1) Rada; 2) Kierownictwo Krajowe (art. 8)
18	Związek Badaczy Biblii	Organami naczelnymi Związku są: 1) Walny Zjazd, 2) Zarząd Międzyzborowy, 3) Komisja Rewizyjna Związku (§ 25)
19	„Kanzeon” Związek Buddyjski	Organami Związku Wyznaniowego Kanzeon są: 1) Mistrz Zen; 2) Zarząd Kanzeon; 3) Rada Kanzeon (art. 23)

Aneks 3 (cd.)

20	Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris w Polsce	Naczelną władzą Uniwersytetu jest Zarząd (§ 22) Do kompetencji Zarządu należy w szczególności: (...) 3) podejmowanie decyzji dotyczących administrowania Uniwersytetem (...) (§ 27) Do kompetencji Dyrektora Uniwersytetu należy w szczególności: 1) codzienne kierowanie całością pracy Uniwersytetu, 2) zarządzanie majątkiem Uniwersytetu (...) (§ 30) Główny Sekretarz jest odpowiedzialny za realizację postanowień Zarządu, za wypełnianie zaleceń, obowiązków i zobowiązań Uniwersytetu (§ 33)
21	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej	Władzami Związku są: 1) Walne Zebranie Braci Starszych (...) 2) Rada Starszych (...) 3) Komisja Rewizyjna (...) (§ 22)
22	Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: 1. dla Kościoła jako całości – Konferencja Krajowa, Rada Krajowa, Prezbiter Naczelny i Komisja Kontrolna (...) (§ 8 ust. 2) Organami Kościoła są: 1. Konferencja Krajowa; 2. Rada Krajowa; 3. Prezbiter Naczelny; 4. Komisja Kontrolna (§ 10)
23	Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są 1) dla Kościoła jako całości – Synod, Kolegium Pastorów, Kancelaria Kościoła, Prezbiter Naczelny, Komisja Kontrolująca (...) (§ 13 ust. 2)
24	Kościół Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami Kościoła jako całości są: 1) Synod; 2) Rada Kościoła; 3) Kolegium Pastorów; 4) Kościelna Komisja Kontrolująca (§ 12)
25	Kościół Boży w Chrystusie	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są dla: 1) Kościoła – Konferencja Pastorów, Rada Kościoła, Prezbiter Naczelny (§ 8 ust. 3)
26	„Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzai w Rzeczypospolitej Polskiej	Władzami Wspólnoty są: 1) Walne Zgromadzenie; 2) Rada Wspólnoty; 3) Zarząd (§ 26)
27	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 2 są: 1) dla Towarzystwa – Rada Towarzystwa (...) (§ 11 ust. 3)
28	Uczniowie Ducha Świętego	Naczelnymi Władzami Stowarzyszenia są: 1/ Zjazd Krajowy, 2/ Rada Krajowa, 3/ Komisja Rewizyjna Stowarzyszenia (§ 20) Rada Krajowa wyłania spośród siebie Prezydium (§ 26 ust. 1)

Aneks 3 (cd.)

29	Buddyjska Wspólnota Zen Kannon	Władzami BWZ Kannon są: 1) Nauczyciel BWZ Kannon; 2) Rada Tanto; 3) Zarząd BWZ Kannon; 4) Walne Zebranie (§ 13)
30	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej	Najwyższą władzą Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej jest Naczelny Imam (§ 9) Do Konferencji Ogólnej Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej należy: (...) (§ 14) Do kompetencji Naczelnego Imama należy: (...) (§ 32) Do kompetencji Skarbnika Naczelnego Imamatu należy: (...) (§ 39)
31	STRAŻNICA – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, Zarejestrowany Związek Wyznania Świadków Jehowy w Polsce	Związek działa przez następujące organy: A) Zarząd B) Walne Zgromadzenie (§ 7)
32	Kościół Zjednoczeniowy	Ruch działa przez następujące organy naczelne 1) Zjazd Ogólny, 2) Kolegium Reprezentantów Ruchu, 3) Komisję Opiniującą Ruchu (art. 22) Do kompetencji Reprezentanta Narodowego należy: (...) (art. 36)
33	Kościół Ewangeliczny „Misja Łaski”	Organami osób prawnych wymienionych w § 14 są: 1) dla Kościoła – Rada Kościoła (...) (§ 15)
34	Ruch Świadomości Babadzi „Herakhandi Samadz”	Władzami Ruchu są: a. Zgromadzenie b. Zarząd c. Rada Ruchu (§ 5 ust. 1)
35	Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy	Władzami Związku są: 1. Walne Zebranie Członków 2. Okresowe Zebranie Członków 3. Zarząd 4. Komisja Rewizyjna (art. 17)
36	Zbór Chrześcijański w Rzeczypospolitej Polskiej	Zebranie Braterskie decyduje w sprawach zarządzania zborom (§ 9 ust. 1) Zebranie Braterskie (...) uznaje co najmniej dwóch braci ze swojego grona za Braci Starszych-Biskupów odpowiedzialnych za przewodzenie zborowi w sprawach duchowych i troszczących się o wszelkie sfery życia i pracy zboru, powierzając jednemu z nich funkcję Sekretarza ZCh (§ 10 ust. 1 zd. 1) Skarbnik ZCh i Zastępca Skarbnika ZCh upoważnieni są do reprezentowania ZCh w sprawach gospodarczo-finansowych tylko w okresie bieżącej kadencji (§ 11 ust. 4)
37	Centrum Biblijne „Jezus Jest Panem”	Organami Centrum są: 1) Synod Centrum (...), 2) Rada Centrum (art. 11)
38	Zbór w Wodzisławiu Śląskim	Sprawy dotyczące całego Zboru rozstrzyga Zebranie członków Zboru (§ 7 ust. 1 zd. 1) Do kompetencji Zebrania Zboru należą w szczególności: (...) (§ 7 ust. 1 zd. 2) Zarząd Zboru stanowią starsi Zboru (§ 8 ust. 1 zd. 1)

Aneks 3 (cd.)

39	Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach	Działalnością Zboru kieruje Rada Pastorów (...) (art. 9 ust. 1) Pastor Przełożony koordynuje pracę Rady Pastorów Zboru (...) (art. 11 ust. 1)
40	Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim	Organami statutowymi Zboru są: Ogólne Zebranie Członków Zboru, Rada Starszych Zboru i Komisja Rewizyjna (§ 4a)
41	Chrześcijańska Wspólnota Ewangeliczna	Organami Wspólnoty jako całości są: 1) Synod Wspólnoty; 2) Rada Wspólnoty (art. 15)
42	Zbór Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami Zboru są: 1) Ogólne Zgromadzenie Członków; 2) Rada Starszych; 3) Komisja Rewizyjna (§ 7)
43	Adwentyści Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej	Władzami Kościoła są: 1) Walny Zjazd Delegatów; 2) Rada Kościoła; 3) Zarząd Kościoła; 4) Komisja Rewizyjna (art. 15 ust. 1)
44	Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”	Organami Instytutu są: 1. Zebranie Inicjowanych Wyznawców 2. Rada Inicjowanych 3. Zarząd Główny (§ 10 ust. 1) Nadzwyczajnym organem jest ogół wyznawców (...) (§ 10 ust. 3)
45	Stowarzyszenie Muzułmańskie Ahmadiyya	Władzami Stowarzyszenia są: 1) Rada Naczelna Stowarzyszenia 2) Zarząd Stowarzyszenia 3) Komisja Finansowa (art. 9)
46	Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce	Organami za pomocą których Kościół realizuje swe cele są: (...) 3) dla Kościoła – Walny Zjazd Delegatów Kościoła oraz Rada Kościoła i Zarząd Kościoła (art. 14)
47	Międzynarodowa Misja „Centrum Służby Życia”	Na czele Misji stoi Rada Starszych (art. 8 zd. 1) Konwencja Misji (...) (art. 13)
48	Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt	Władzami Zgromadzenia są: 1) Naczelny Imam Polski (...) 2) Najwyższa Rada Islamska (art. 16)
49	Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju	Organami Kościoła są: 1) Zebranie Ogólne Członków Kościoła; 2) Starszy Kapłan; 3) Rada Kościoła; 4) Komisja Rewizyjna (§ 19 ust. 1)
50	Radha Govind Society of Poland	Władzami Stowarzyszenia są: 1) Zjazd Członków Stowarzyszenia; 2) Rada Stowarzyszenia; 3) Komisja Rewizyjna (§ 12)

Aneks 3 (cd.)

51	Zachodni Zakon Sufi w Polsce	Najwyższą władzę ZSS stanowi Rada Krajowa (...) (art. 10 ust. 1)
52	Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu	Organami Zboru są: 1) Zebranie Członkowskie, 2) Rada Starszych, 3) Pastor-Przełożony Zboru (art. 11)
53	Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie”	Działalnością Wspólnoty kieruje Rada Starszych (...) (art. 10 ust. 1) Zebranie Wspólnoty jest jej organem (...) (art. 13 zd. 1)
54	Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego	Organami naczelnymi Społeczności są: 1) Sobór 2) Rada Starszych 3) Kolegium Wykonawcze (§ 22 ust. 1)
55	Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem”	Organami Wspólnoty są: 1) Zebranie Członków Wspólnoty (...) 2) Rada Starszych Wspólnoty (...) 3) Pastor Wspólnoty (...) (§ 20)
56	Związek Wyznaniowy „Wierzę w Dobro Człowieka”	Organem naczelnym Związku jest „Zwierzchnik Związku” (...) (art. 11 ust. 1)
57	Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu	Zebranie Członkowskie (...) (art. 9) Rada Starszych (...) (art. 11 ust. 2)
58	„Ruch Nowego Życia”	Organami Ruchu są: 1) Dyrektor Kraju. 2) Rada Ruchu. (§ 6 ust. 1)
59	Wiara Bahá'í	Organami Wiary Bahá'í jako całości są: 1) Coroczny Zjazd Narodowy Bahaitów w Polsce (...); 2) Narodowe Zgromadzenie Duchowe Bahaitów w Polsce (...) (art. 6 ust. 1)
60	Zbór Wolnych Chrześcijan w Jaworznie	Organami Zboru są: 1) Ogólne Zebranie Członków Zboru, 2) Przełożony Zboru, jego Zastępca, Sekretarz, Skarbnik, 3) Komisja Rewizyjna (§ 11)
61	Misja Pokoleń	Organami Misji Pokoleń są: 1) Rada Misji Pokoleń; 2) Dyrektor Misji Pokoleń; 3) Komisja do Spraw Członków (§ 6)
62	Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze	Organy Kościoła Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze: 1/ Pasterz Kościoła Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze (...), 2/ Starsi Kościoła Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze (...), 3/ Zgromadzenie członków Kościoła Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze (...) (§ 8 ust. 1)
63	Związek Wyznaniowy Kwinarzy	Władzami Związku są: Zjazd Wiernych, Rada Główna, Rewizor, Sekretarz (§ 7)

Aneks 3 (cd.)

64	Kościół Dobrego Pasterza	Organami Kościoła są: 1) Naczelna Rada Kościoła, 2) Regionalna Rada Kościoła, 3) Lokalna Rada Kościoła (§ 6 ust. 1)
65	Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai	Władzami centralnymi Związku są 1) Walne Zgromadzenie; 2) Zarząd (§ 15)
66	Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach	Do zadań „Ogólnego Zebrania Członków” należy: (...) 6/ rozpatrywanie innych spraw wniesionych przez członków Kościoła (§ 28) Pastor ma obowiązek: (...) (§ 31) Zarząd Kościoła: (...) (§ 34)
67	Kościół „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami osób prawnych wymienionych w pkt. 1 są: 1) dla Kościoła jako całości: a) Synod, b) Rada Kościoła, c) Prezbiter Naczelny (...) (§ 7 ust. 2)
68	Wspólnota Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej	Władzami Wspólnoty Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej są: 1. Synod Wspólnoty 2. Rada Naczelna 3. Prezydent Wspólnoty (art. 26) Osobowość prawną posiada Wspólnota jako całość, a jej organem jest Prezydent Wspólnoty (art. 40)
69	Zbór Ewangelii Łaski	Organami Zboru są: 1. Zgromadzenie Ogólne członków Zboru, 2. Zarząd Zboru, 3. Pastor (...), 4. Komisja Rewizyjna (§ 4)
70	Kościół Miłosiernego Boga	Najwyższą władzę w Kościele sprawuje Zwierzchnik Kościoła (...) (§ 9)
71	Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtzang w Polsce	Władzami Związku są: 1) Walne Zgromadzenie Członków Zwyczajnych 2) Rada Związku 3) Komisja Rewizyjna (§ 16)
72	Zbór Ewangeliczny <i>Betel</i> w Warszawie	Działalnością Zboru kieruje Rada Starszych (...) (art. 9 ust. 1) Pastor-Przełożony Zboru (...) reprezentuje Zbór na zewnątrz (art. 11 ust. 1)
73	Kościół w Radomiu	Jedynym organem KOŚCIOŁA W RADOMIU, (...) podejmującym w imieniu Kościoła wszystkie decyzje i wszelkie działania prawne jest RADA STARSZYCH KOŚCIOŁA W RADOMIU (...) (§ 10 pkt 1)
74	Wspólnota „Drzewo Oliwne”	Organami Wspólnoty są: a) Walne Zgromadzenie, b) Rada, c) Zarząd (art. 14)

Aneks 3 (cd.)

75	Związek Buddyjski Khordong w Polsce	Władzami Związku są: 1) Walne Zgromadzenie Członków; 2) Zarząd; 3) Komisja Rewizyjna (§ 20)
76	Wspólnota Dzogczen w Polsce	Organami Wspólnoty są: 1) Walne Zebranie Wspólnoty; 2) Zarząd Wspólnoty; 3) Komisja Rewizyjna (§ 12)
77	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”	Organami Kościoła są: 1) Zgromadzenie Członków; 2) Rada Starszych Kościoła; 3) Zarząd (§ 13)
78	Chrześcijańska Wspólnota Mennonitów	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: 1) dla Kościoła jako całości – Zebranie Członków Kościoła oraz Zarząd Kościoła (...) (§ 13 ust. 2) Organami Kościoła są: 1) Zebranie Członków Kościoła; 2) Zarząd Kościoła (§ 14)
79	Rodzimy Kościół Polski	Najwyższym organem Kościoła jest Walne Zgromadzenie (§ 10 ust. 1) Organem wykonawczym (...) jest Rada Kościoła (§ 12 ust. 1)
80	Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny	Organami Kościoła są: 1) Synod Kościoła (...), 2) Rada Kościoła (§ 11)
81	Misja Buddyjska – Trzy Schronienia w Polsce	Władzami Związku są: 1) Rada Starszych Misji 2) Główny Opat Misji 3) Rada Misji (§ 15)
82	Polski Kościół Słowiański	Organami Polskiego Kościoła Słowiańskiego są: 1) Zgromadzenie Wiernych, 2) Rada Starszych (§ 12)
83	Kościół Boży	Organami naczelnymi Kościoła są: Konferencja, Rada Kościoła i Pastor Główny (§ 28 ust. 1)
84	Związek Garuda w Polsce	Władzami Związku są: 1) Walne Zgromadzenie członków – lub jeśli liczba członków przekroczy sto osób – zgromadzenie delegatów, 2) Zarząd, 3) Komisja Rewizyjna (§ 20)
85	Warszawski Kościół Chrystusowy	Organami Kościoła są: 1) Zgromadzenie Wiernych; 2) Rada Kościoła; 3) Przewodniczący (art. 14)
86	Wspólnota Chrześcijańska „Wrocław dla Jezusa”	Organem Kościoła jest Rada Kościoła (§ 6 ust. 2)

Aneks 3 (cd.)

87	„Misja Na Wschód” we Wrocławiu	Do kompetencji Zebrania Członkowskiego należą w szczególności sprawy: (...) (§ 16) Do zadań Rady Starszych należą w szczególności: (...) (§ 23)
88	Kościół Remonstrantów Polskich	Organami Kościoła Remonstrantów Polskich są: a) Walne Zgromadzenie Członków Kościoła b) Zwierzchnik Kościoła c) Rada Kościoła (§ 10)
89	Kościół Boży w Polsce	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: 1) dla Kościoła jako całości – Kolegium Pastorów (...) (§ 7 ust. 2)
90	Kościół Pentakostalny w Rzeczypospolitej Polskiej	Synod jest najwyższą władzą Kościoła (§ 37) Komisja Kontrolująca sprawdza (...) (§ 39 ust. 2) Do kompetencji Naczelnej Rady Kościoła należy: (...) (§ 43) Prezbiter Naczelny Kościoła Pentakostального upoważniony jest do (...) (§ 44 ust. 2)
91	Kościół Chrześcijański „Wieczernik”	Prawnymi organami (...) są: 1.1.1. Pastor (...); 1.1.2. Rada Starszych; 1.1.3. Rada Pastorów (§ 11 ust. 1 pkt 1)
92	Rodzima Wiara	Organami Rodzimej Wiary są: 1) Wiek, 2) Naczelnik, 3) Ława Rozjemcza (§ 12)
93	Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem w Żywcu”	Zebranie Członkowskie składające się z (...) (art. 10) Działalnością Zboru kieruje Rada Starszych (...) (art. 12 ust. 1)
94	Kościół Starokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami Kościoła są: 1) Synod Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej; 2) Zwierzchnik Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej; 3) Rada Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej; 4) Sąd Biskupi Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (...) (§ 42)
95	Kościół Chrześcijański w Rypinie	Organami Kościoła są: 1) Zebranie Członków Kościoła; 2) Zarząd Kościoła (§ 11)
96	Kościół Chrześcijański w Warszawie	Organami kościelnych osób prawnych są: 1) dla Kościoła jako całości – Zebranie Członków Kościoła, Pastor Kościoła, Rada Kościoła (...) (§ 8) Organami Kościoła są: 1) Zebranie Członków Kościoła, 2) Pastor Kościoła, 3) Rada Kościoła (§ 17)
97	Chrześcijański Kościół Dobra	Organami Kościoła są: a) Suweren, b) Wielkie Zgromadzenie Kościoła, c) Rada Nadzorcza (§ 10 ust. 1)

Aneks 3 (cd.)

98	Kościół Anglikański w Polsce	Organem zwierzchnim Kościoła jest proboszcz parafii warszawskiej (...) (art. 18 ust. 1)
99	Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”	Prawnymi organami (...) są: 1) Pastor Kościoła-organ naczelny; 2) Rada Starszych (§ 10)
100	Kościół Panteistyczny „Pneuma”	Najwyższą władzą Kościoła jest Ogólne Zgromadzenie Wyznawców (...) (art. 10) Organem wykonawczym Zgromadzenia jest Rada Kościoła (art. 15)
101	Spółeczność Chrześcijańska „Miejsce Odnowienia”	Organami Społeczności jako osoby prawnej są: 1) Pastor Senior; 2) Rada Pastorów (§ 8 ust. 2)
102	Centrum Chrześcijańskie KANAAN	Rada Kościoła jest organem Kościoła Kanaan (§ 9 ust. 1)
103	Biblijny Kościół Baptystyczny	Do kompetencji Ogólnego Zebrania Członków Kościoła należy rozstrzyganie w następujących sprawach: (...) (§ 14) Władzą wykonawczą Ogólnego Zebrania Członków Kościoła jest Rada Kościoła (§ 12 ust. 3)
104	Związek Buddyjski Dak Shang Kagyu w Polsce	Władzami Związku są: 1) Dzierżawca Linii Nauk – Lama Dzigme Tenzin 2) Zarząd Związku (§ 15)
105	Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle	Organami Kościoła są: 1) Pastor-organ naczelny 2) Rada Starszych (§ 12 ust. 1)
106	Kościół Unitariański	Organami Kościoła Unitariańskiego są: 1) Synod Kościoła 2) Rada Naczelna 3) Przewodniczący Kościoła (art. 28 ust. 1)
107	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna	Organami kościelnych osób prawnych są: 1) dla Społeczności – Zebranie Członków Społeczności, Rada Społeczności oraz Pastor Społeczności (...) (art. 8) Organami Społeczności są: 1) Zebranie Członków Społeczności, 2) Rada Społeczności, 3) Pastor Społeczności (art. 18)
108	Polski Kościół Dialogu	Władzami Kościoła są: 1) Rada Parafialna, 2) Rada Starszych Dialogu (§ 10)
109	Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina”	Prawnymi organami (...) są: 1) Pastor – organ naczelny 2) Rada Starszych (§ 11)
110	„Misja dla Polski”	Organami władzy Kościoła są: 1) Pastor Kościoła 2) Rada Kościoła (§ 12)

Aneks 3 (cd.)

111	Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie	Działalnością Kościoła kieruje Rada Starszych Kościoła (art. 10) Pastor-Przełożony Przełożony Kościoła (...) reprezentuje Kościół na zewnątrz (art. 16)
112	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach	Ogólne Zebranie Członkowskie (...) (art. 11 ust. 4) Działalnością Zboru kieruje (...) Rada Starszych (...) (art. 12 ust. 2) Przełożony Zboru (...) reprezentuje Zbór na zewnątrz (art. 12 ust. 3)
113	Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej	Organami władzy Kościoła są: 1. Komisja Nadzorująca 2. Pastor Kościoła (§ 13)
114	Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego	Władzami Zakonu są: 1) Zgromadzenie Wiernych, 2) Ciało Trzech, 3) Komisja Kontrolna, 4) Sąd Zakonny (§ 14 ust. 1)
115	Kościół Nowego Przymierza w Lublinie	Działalnością Kościoła kieruje Rada Kościoła (...) (art. 9 ust. 1)
116	Kościół Ekklesia w Warszawie	Jedynym organem Kościoła Ekklesia w Warszawie (...) jest Rada Starszych Kościoła Ekklesia w Warszawie (...) (§ 10 ust. 1)
117	Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: 1) dla Kościoła jako całości: a) Pastor Kościoła b) Grono Starszych Kościoła (...) (§ 10 ust. 2)
118	Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce	Władzami Związku są: 1) Rada Członków 2) Zarząd (§ 12)
119	Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje”	Władzami Kościoła są: 1) Zebranie Kościoła, 2) Synod, 3) Zarząd Kościoła, 4) Pierwszy Pastor Kościoła (§ 13)
120	Kościół Chrześcijański Nowe Życie	Organami Kościoła są: 1) Pastor Kościoła; 2) Rada Pastorów; 3) Rada Diakonów; 4) Zebranie Członków Kościoła (§ 20)
121	Związek Buddystów Czan	Władzami Związku są: 1) Walne Zgromadzenie; 2) Zarząd; 3) Komisja Rewizyjna (§ 18)
122	Chrześcijański Związek Wyznaniowy „ŹRÓDŁO”	Władzami Związku są: 1. Konferencja Związku 2. Zarząd Związku (§ 15)

Aneks 3 (cd.)

123	Miejscowy Kościół w Lublinie	Jedynym organem Miejscowego Kościoła w Lublinie, (...) podejmującym w imieniu Kościoła wszystkie decyzje i wszelkie działania prawne, jest Rada Starszych Miejscowego Kościoła w Lublinie (...) (§ 9 ust. 1)
124	Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych”	Organami Zboru są: 1. Walne Zebranie Członków Zboru, 2. Biskup Starszy (§ 16)
125	Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha”	Organem Kościoła Miecz Ducha jest Rada Kościoła (§ 9)
126	Zgromadzenie Braci i Sióstr Politeistów	Władzami Zgromadzenia są: 1. Walne Zgromadzenie Członków 2. Senat Zgromadzenia 3. Kapituła Zgromadzenia (...) (§ 13)
127	Kościół Chrześcijan w Rybniku	Sprawy dotyczące całego Kościoła rozstrzyga zebranie członków Kościoła (§ 7 ust. 1 zd. 1) Na czele Kościoła stoją starsi Kościoła w liczbie co najmniej dwóch. Stanowią oni zarząd Kościoła (§ 8 ust. 1 zd. 1 i 2)
128	Lokalny Kościół w Kwidzynie	Jedynym organem Kościoła, (...) podejmującym w imieniu Kościoła wszystkie decyzje i wszelkie działania prawne, jest Rada Starszych Lokalnego Kościoła w Kwidzynie (...) (§ 10 ust. 1)
129	Związek Wyznaniowy „Polska Chrześcijańska Służba”	Władzami PChS są: 1) Ogólne Zgromadzenie Członków, 2) Zarząd (§ 15)
130	Kościół Chrześcijański Otwarte Drzwi	Organami Kościoła są: 1) Pastor; 2) Rada Kościoła (§ 16 ust. 1)
131	Związek Hatha Jogi „Brama Jogi”	Organami Związku są: 1. Nauczyciel Hatha Jogi, 2. Zebranie Członków Związku (...) (art. 12)
132	Niezależna Gmina Wyznania Mojżeszowego	<i>brak przepisów o strukturze organizacyjnej w statucie</i>
133	Warszawski Kościół Międzynarodowy	Organami Kościoła są: 1. Zgromadzenie Kościoła (...) 2. Rada Kościoła 3. Przewodniczący Rady Kościoła (§ 14)
134	Izraelska Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu	Władzami Gminy Izraelskiej są: 1) Walne Zebranie, 2) Zarząd, 3) Komisja Rewizyjna, 4) Sąd Polubowny (art. 13)
135	Kościół Miłosierdzia Jezusowego	Organami Kościoła są: 1) Zgromadzenie Ogólne Wiernych, 2) Rada Kościoła, 3) Głowa Kościoła (art. 4)

Aneks 3 (cd.)

136	Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: 1) dla Kościoła jako całości – Synod Kościoła, Rada Kościoła i Komisja Rewizyjna (...) (§ 6 ust. 2) Organami Kościoła są: 1) Synod Kościoła, 2) Rada Kościoła, 3) Komisja Rewizyjna (§ 18 ust. 1)
137	Gmina Wyznaniowa Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami Gminy są: 1) Walne Zebranie; 2) Zarząd; 3) Komisja Rewizyjna; 4) Sąd Polubowny (art. 14)
138	Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary”	Organami Kościoła jako całości są: 1) Kolegium Pastorów; 2) Naczelna Rada Biskupów (§ 12 ust. 1)
139	Chrześcijański Kościół Reformacyjny	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: 1) dla Kościoła jako całości – Rada Kościołów i Przewodniczący Rady Kościołów (...) (§ 9 ust. 2)
140	Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej	Władzami Ligi są: 1) Kongres Ogólny; 2) Rada Naczelna; 3) Rada Nadzorcza (§ 17) Rada Imamów jest organem opiniodawczym Ligi w sprawach religijnych (§ 50 ust. 3)
141	Związek Taoistów TAO TE KING	Organami Związku są: 1) Rada Starszych Związku; 2) Przewodniczący Związku; 3) Rada Związku; 4) Prezes Rady Związku; 5) Kanclerz Związku (§ 12)
142	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: 1) dla Unii jako całości – Zarząd Unii i Rada Unii (...) (§ 10 ust. 2)
143	Ewangeliczny Kościół Chrześcijański	Organami Kościoła są: 1) Rada Starszych; 2) Naczelna Rada Kościoła; 3) Biskup (§ 7 ust. 1 zd. 2)
144	Kościół Prezbiteriański	Organami Kościoła są: 1) Zarząd Kościoła; 2) Zgromadzenie Ogólne Kościoła (§ 13)
145	Kościół Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej	Armia Zbawienia jest administrowana przez następujące organy: Zwierzchnika, Radę oraz Zgromadzenie Ogólne (§ 25)
146	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami Kościoła jako całości są: 1) Synod Kościoła; 2) Rada Kościoła; 3) Komisja Rewizyjna; 4) Sąd Kościelny; 5) Administrator Kościoła (art. 12 ust. 1)

Aneks 3 (cd.)

147	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	Organami Kościoła są: 1) Rada Generalna Kościoła; 2) Zarząd Administracyjny Kościoła (§ 12)
148	Związek Wyznaniowy Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami Związku są: 1) Komitet; 2) Naczelny Przełożony; 3) Zebranie Ogólne; 4) Rada Kontroli (art. 3 ust. 5) Organami Związku są: Komitet, Naczelny Przełożony, Zebranie Ogólne oraz Rada Kontroli (art. 7)
149	Związek Wyznaniowy Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami Związku są: 1) Pradhan; 2) Karya Karta; 3) Samiti Mandal; 4) Rada Kontroli (art. 3 ust. 3)
150	Instytut Śardza Ling	Organami Związku są: 1) Główny Nauczyciel, 2) Zgromadzenie Członków, 3) Rada Związku (§ 18)
151	Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1, są: 1) dla Zrzeszenia jako całości – Zjazd Delegatów i Rada Krajowa Zrzeszenia (...) (art. 8 ust. 2)
152	Sangha „Dogen Zenji”	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 2, są: 1) dla Sanghi – Rada Sanghi, Komisja Rewizyjna (...) (§ 1 ust. 3)
153	Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: 1) dla Związku jako całości – Zarząd Centralny, Zgromadzenie Delegatów, Centralna Komisja Rewizyjna i Sąd Polubowny (...) (art. 13 ust. 2)
154	Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”	Organami Słowiańskiej Wiary są: 1) Wiec; 2) Rada Starszych; 3) Ława Rozjemcza (§ 10)
155	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	Organami Kościoła są: 1) Rada Generalna Kościoła; 2) Zarząd Administracyjny Kościoła (§ 12)
156	Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”	Organami Związku są: 1) Główny Nauczyciel; 2) Zgromadzenie Członków; 3) Rada Związku (§ 17)
157	Związek Buddyjski „Dzogzien Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej”	Władzami Związku są: 1) Główny Nauczyciel; 2) Walne Zgromadzenie Członków; 3) Zarząd Związku (§ 17)
158	„Wyznawcy Słońca”	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: 1) dla Związku wyznaniowego jako całości – Zebranie Ogólne, Rada Pierwszych, Naczelny Pierwszy (...) (art. 18 ust. 2)

ANEKS 4. Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie struktury organów jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną

Lp.	Związek wyznaniowy	Treść postanowień statutu
1	Świecki Ruch Misyjny „Epifania”	Walne Zgromadzenie zboru powołuje spośród grona sług trzyosobowy Zarząd zboru w składzie Przewodniczący, Sekretarz i Skarbnik w głosowaniu jawnym przez podniesienie ręki, zwykłą większością głosów (§ 30 zd. 1)
2	Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej	„Zgromadzenie Członków Zboru”: Zbór podejmuje uchwały w drodze jawnego głosowania członków Zboru, ustalając najpierw w głosowaniu zwykłą większością głosów, czy uchwała do swojej ważności wymaga podjęcia zwykłą, czy też określoną w tym głosowaniu kwalifikowaną większością głosów (§ 14 ust. 1) Przewodniczący i Rada Zboru: Zbór ze swego grona wybiera starszych zborowych i diakonów zborowych (sługi zborowe), w tym Przewodniczącego, a w miarę potrzeby sekretarza, skarbnika i księgarza. Stanowią oni Radę Zboru, załatwiającą wszystkie bieżące sprawy Zboru (§ 14 ust. 4)
3	Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego w Polsce	W celu zabezpieczenia działalności wybrani starsi i diakoni tworzą Zarząd, spośród którego zbór wybiera przewodniczącego (§ 12 ust. 4 zd. 1) Do kompetencji Zarządu zboru należy organizacja sfery duchowej (§ 12 ust. 4 zd. 3)
4	Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego	Organami Okręgu Kościoła są: 1) Rada Okręgu; 2) Prezbyter Okręgu (art. 51) Organami Seminarium są: 1) Zarząd Seminarium; 2) Rektor Seminarium (art. 63) Organami „TABITY” są: 1) Zarząd „TABITY”; 2) Dyrektor „TABITY” (art. 74) Organami Wydawnictwa są: 1) Zarząd Wydawnictwa; 2) Dyrektor Wydawnictwa (art. 85)
5	Jednota Idei Braci Polskich	Władzami Ośrodka są: 1) Zgromadzenie Ośrodka, 2) Rada Ośrodka, 3) Kanonik Wizytator (§ 14)
6	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
7	Związek Buddystów Zen „Bodhidharma”	Organami Oddziału Związku są: 1) Zebranie Członków Oddziału Związku; 2) Zarząd Oddziału Związku (§ 33.4)

Aneks 4 (cd.)

8	Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa	Organami Zboru są: 1) Zebranie Ogólne, 2) Rada Zboru, 3) Pastor (§ 4 ust. 2)
9	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami kościelnych osób prawnych są: 2) dla Zboru: a) Ogólne Zebranie Członków Zboru, b) Rada Braterska (§ 7)
10	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce	Organami jednostek organizacyjnych Związku, wymienionych w § 37, są: 1) dla Głównej Świątyni Zen – Opat Głównej Świątyni Zen; 2) dla ośrodka zen – Opat Ośrodka Zen i Zarząd Ośrodka Zen; 3) dla grupy zen – Kierownik Grupy Zen i Zarząd Grupy Zen (§ 38)
11	Kościół Chrystusowy w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
12	Nowoapostolski Kościół w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
13	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
14	Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Władzą Zboru upoważnioną do decydowania o wszystkich sprawach zarządzania Zborem jest Ogólne Zebranie Członków Zboru (§ 38) Pracę w Zborze organizuje i nią kieruje Rada Braterska, jako organ wykonawczy uchwał i decyzji Ogólnego Zebrania Członków Zboru (§ 43 zd. 1)
15	Związek Ajapa Yoga	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
16	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa	Organami osób prawnych wymienionych w § 16 są (...): 2) dla Zboru: a) Ogólne Zebranie Członków Zboru, b) Pastor Zboru, 3) dla Szkoły Biblijnej: a) Rada Programowa, b) Dyrektor Szkoły Biblijnej (§ 17)
17	Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża	Organem Instytutu Wydawniczego „Rozekrui Pers” jest Dyrektor (...) (art. 12 ust. 5) Kierownictwo Krajowe (...) może powoływać i odwoływać (...) innych członków Zarządu Instytutu Wydawniczego „Rozekrui Pers” (...) (art. 13 ust. 8)
18	Związek Badaczy Biblii	Członkowie Zboru dokonują wyboru Zarządu (...) (§ 19)
19	„Kanzeon” Związek Buddyjski	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
20	Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>

Aneks 4 (cd.)

21	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
22	Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: 2. dla Zboru – Zebranie Członków Zboru, Rada Starszych, Pastor Przełożony i Komisja Rewizyjna 3. dla Agendy – Dyrektor; 4. dla Seminarium – Rektor (§ 8 ust. 2) Organami Zboru są: 1) Zebranie Członków Zboru; 2) Rada Starszych; 3) Pastor Przełożony; 4) Komisja Rewizyjna (§ 57 ust. 1) Organem Agendy jest dyrektor (...) (§ 90 ust. 1) Organem Seminarium jest Rektor (...) (§ 94 ust. 1)
23	Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: (...) 2) dla Zboru – Zebranie Członków Zboru, Rada Zboru, Pastor; 3) dla Agendy – Dyrektor; 4) dla Seminarium – Rektor (§ 13 ust. 2)
24	Kościół Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami Zboru są: 1) Ogólne Zebranie Członków Zboru; 2) Rada Zboru; 3) Komisja Kontrolująca Zboru (§ 43) Organami Agendy Ogólnokościelnej są: 1) Zarząd Agendy Ogólnokościelnej (...) 2) Rada Agendy Ogólnokościelnej (...) (§ 64)
25	Kościół Boży w Chrystusie	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są dla: (...) 2) Zboru – Pastor Zboru, 3) seminarium i szkoły biblijnej – Rektor, 4) przedszkola i szkoły, instytutu naukowego, naukowo-dydaktycznego, wydawniczego, misji, ośrodka pomocy, ośrodka wypoczynkowo-rekreacyjnego, zakładu produkcyjno-usługowego lub handlowego, fundacji, agencji – dyrektor, 5) diakonatu – przełożony (§ 8 ust. 3)
26	„Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzaï w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
27	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 2 są: (...) 2) dla Świątyni – Zarząd Świątyni; 3) dla Wydawnictwa – Zarząd Wydawnictwa; 4) dla Szkoły – Zarząd Szkoły; 5) dla Instytutu – Zarząd Instytutu; 6) dla Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” – Zarząd Akcji; 7) dla Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej – Zarząd Centrum (§ 11 ust. 3)

Aneks 4 (cd.)

28	Uczniowie Ducha Świętego	Władzą Oddziału Stowarzyszenia jest: 1/ Zjazd Oddziału, 2/ Rada Oddziału, 3/ Komisja Rewizyjna Oddziału (§ 34) Organami Zboru są: 1/ Walne Zgromadzenie Członków Zboru (...), 2/ Rada Zboru, 3/ Komisja Rewizyjna Zboru (§ 41)
29	Buddyjska Wspólnota Zen Kannon	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
30	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
31	STRAŻNICA – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, Zarejestrowany Związek Wyznania Świadków Jehowy w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
32	Kościół Zjednoczeniowy	Regiony działają przez następujące organy: 1) Kolegium Reprezentantów Regionu, 2) Komisję Opiniującą Regionu (art. 40) W Ośrodkach działa Kolegium Reprezentantów Ośrodka (art. 50) Do kompetencji Reprezentanta Ośrodka należy: (...) (art. 56)
33	Kościół Ewangeliczny „Misja Łaski”	Organami osób prawnych wymienionych w § 14 są: (...) 2) dla kościołów lokalnych: a) Pastor; b) Rada Starszych; c) Zgromadzenie Ogólne 3) dla seminariów teologicznych – Dyrektor (§ 15) Organem Seminarium jest Dyrektor (§ 36 ust. 1)
34	Ruch Świadomości Babadzi „Herakhandi Samadż”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
35	Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
36	Zbór Chrześcijański w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
37	Centrum Biblijne „Jezus Jest Panem”	Organem Zboru jest Rada Zboru (art. 22 ust. 1)
38	Zbór w Wodzisławiu Śląskim	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
39	Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach	Na czele Instytutu stoi Rada Naukowa z jej Przewodniczącym (...) (art. 14 ust. 3) Organem wykonawczym Rady Naukowej jest Dyrektor (...) (art. 14 ust. 4) Na czele Wydawnictwa stoi Dyrektor (...) (art. 15 ust. 3)
40	Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>

Aneks 4 (cd.)

41	Chrześcijańska Wspólnota Ewangeliczna	Organami Zboru są: 1) Ogólne Zebranie Członków Zboru; 2) Rada Zboru (art. 16)
42	Zbór Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
43	Adwentyści Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
44	Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”	Organami oddziałów i ośrodków na prawach oddziału są Zarządy Oddziału (§ 10 ust. 2)
45	Stowarzyszenie Muzułmańskie Ahmadiyya	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
46	Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce	Organami za pomocą których Kościół realizuje swe cele są: 1) dla Zborów – Walne Zgromadzenie Członków Zboru oraz Rada Zboru i Zarząd Zboru, 2) dla Okręgów – Walny Zjazd Delegatów Okręgu oraz Rada Okręgu i Zarząd Okręgu (...) (art. 14)
47	Międzynarodowa Misja „Centrum Służby Życia”	Na czele Autonomicznego Zboru stoi Rada Starszych Zboru (art. 16 ust. 1 zd. 1) Zebranie Członkowskie (...) (art. 18 zd. 1 i art. 19. zd. 1)
48	Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt	Do kompetencji Zarządu Gminy Wyznaniowej należy: (...) (art. 29) Do kompetencji Dyrektorów Szkół i Instytutów należy: (...) (art. 31)
49	Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
50	Radha Govind Society of Poland	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
51	Zachodni Zakon Sufi w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
52	Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu	Organami Zboru filialnego są: 1) Zebranie Członków Zboru Filialnego, 2) Rada Starszych Zboru Filialnego, 3) Przewodniczący Rady Starszych Zboru Filialnego (art. 19 ust. 6)
53	Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie”	Na czele Wydawnictwa stoi Dyrektor (...) (art. 17 ust. 3)
54	Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego	Organem uchwałodawczym Zboru jest Zebranie Członków Zboru, a organem wykonawczym Rada Zboru (§ 16 ust. 1)
55	Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem”	Obowiązkiem Przewodniczącego Agendy (...) (§ 37)
56	Związek Wyznaniowy „Wierzę w Dobro Człowieka”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>

Aneks 4 (cd.)

57	Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
58	„Ruch Nowego Życia”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
59	Wiara Bahá'í	Organem Wydawnictwa Bahá'í jest dyrektor Wydawnictwa (art. 6 ust. 2)
60	Zbór Wolnych Chrześcijan w Jaworznie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
61	Misja Pokoleń	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
62	Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
63	Związek Wyznaniowy Kwinarystów	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
64	Kościół Dobrego Pasterza	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
65	Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai	Władzami Ośrodków są: 1) Opiekun Ośrodka oraz jego zastępca (...) 2) Zgromadzenie członków powoływane w razie potrzeby (...) (§ 16)
66	Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
67	Kościół „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami osób prawnych wymienionych w pkt 1 są: (...) 2) dla Zboru – Pastor lub osoba upoważniona przez niego, bądź przez Radę Zboru, 3) dla Szkoły Biblijnej – dyrektor (§ 7 ust. 2)
68	Wspólnota Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
69	Zbór Ewangelii Łaski	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
70	Kościół Miłosiernego Boga	<i>brak przepisów o strukturze organizacyjnej</i>
71	Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtżang w Polsce	Władzą gminy jest Rada Gminy (§ 23 ust. 2)
72	Zbór Ewangeliczny <i>Betel</i> w Warszawie	Na czele Wydawnictwa stoi Dyrektor (...) (art. 15 ust. 4)
73	Kościół w Radomiu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
74	Wspólnota „Drzewo Oliwne”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
75	Związek Buddyjski Khordong w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
76	Wspólnota Dzogchen w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
77	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
78	Chrześcijańska Wspólnota Mennonitów	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: (...) 2) dla Szkoły „Gateway to English” – Dyrektor Szkoły; 3) dla Zboru – Zebranie Członków Zboru oraz Zarząd Zboru (§ 13 ust. 2) Organami Zboru są: 1) Zebranie Członków Zboru; 2) Zarząd Zboru (§ 24)

Aneks 4 (cd.)

79	Rodzimy Kościół Polski	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
80	Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny	Organem Zboru jest Rada Zboru (§ 22 ust. 1)
81	Misja Buddyjska – Trzy Schronienia w Polsce	Organem jednostki organizacyjnej jest Opat Ośrodka Misyjnego (...) (§ 21 ust. 3)
82	Polski Kościół Słowiański	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
83	Kościół Boży	Najważniejszym organem władzy w Kościele lokalnym jest Pastor Lokalny (§ 11 ust. 1) Rada Kościoła lokalnego (...) (§ 14 ust. 1)
84	Związek Garuda w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
85	Warszawski Kościół Chrystusowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
86	Wspólnota Chrześcijańska „Wrocław dla Jezusa”	Organem Zboru jest Rada Zboru (...) (§ 6 ust. 3) Najwyższą władzą i organem Misji jest Dyrektor Misji (§ 26 ust. 2)
87	„Misja Na Wschód” we Wrocławiu	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
88	Kościół Remonstrantów Polskich	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
89	Kościół Boży w Polsce	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: (...) 2) dla Kościołów lokalnych: a) Pastor, b) Rada Starszych, c) Zgromadzenie Ogólne; 3) dla Seminarium Teologicznego Szkoły Biblijnej „Jozue” – Dyrektor; 4) Instytutu Wydawniczego – Dyrektor; 5) Biura Misyjnego – Dyrektor; 6) dla Centrum Pomocy – Dyrektor; 7) dla Misji – Dyrektor (§ 7 ust. 2)
90	Kościół Pentakostalny w Rzeczypospolitej Polskiej	Zebranie Członkowskie Zboru (...) (§ 20) Organem wykonawczym Zboru jest Rada Starszych Zboru (§ 22 ust. 1) Pastor (...) reprezentuje Zbór na zewnątrz (§ 23 ust. 1) Komisja Kontrolująca Zboru (...) (§ 29)
91	Kościół Chrześcijański „Wieczernik”	Organami prawnymi Wspólnoty są Pastor Wspólnoty oraz Zebranie Członków Wspólnoty (§ 11 ust. 1 pkt 2) Organami Wspólnoty są: 1) Zebranie Członków Wspólnoty. 2) Pastor Wspólnoty (§ 26) Organem Szkoły Biblijnej „Wieczernik” jest dyrektor (...) (§ 11 ust. 6)
92	Rodzima Wiara	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
93	Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem w Żywcu”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
94	Kościół Starokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	Organem Parafii jest Proboszcz (§ 61)

Aneks 4 (cd.)

95	Kościół Chrześcijański w Rypinie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
96	Kościół Chrześcijański w Warszawie	Organami kościelnych osób prawnych są: (...) 2) dla Misji Akademickiej – dyrektor, 3) dla Oficyny Wydawniczej – dyrektor, 4) dla Szkoły Biblijnej – dyrektor, 5) dla Misji Pomocy – dyrektor (§ 8) Organem prawnym jednostki organizacyjnej jest dyrektor (...) (§ 22 ust. 4)
97	Chrześcijański Kościół Dobra	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
98	Kościół Anglikański w Polsce	Proboszcz kieruje (...) (art. 13 ust. 2) W parafii działa komitet parafialny, który służy pomocą proboszczowi (...) (art. 24 ust. 1)
99	Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
100	Kościół Panteistyczny „Pneuma”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
101	Spółeczność Chrześcijańska „Miejsce Odnowienia”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
102	Centrum Chrześcijańskie KANAAN	Organem Kościoła Lokalnego jest Rada Kościoła Lokalnego (§ 22)
103	Biblijny Kościół Baptystyczny	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
104	Związek Buddyjski Dak Shang Kagyu w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
105	Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle	Organami Zboru są: 1) Pastor Zboru 2) Rada Starszych Zboru (§ 12 ust. 2)
106	Kościół Unitariański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
107	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna	Organami kościelnych osób prawnych są: (...) 2) dla Służby Młodzieżowo-Dziecięcej – dyrektor 2) dla Służby Pomocy Rodzinie – dyrektor 3) dla Służby Wydawniczej – dyrektor (art. 8) Organem prawnym jednostki organizacyjnej jest dyrektor (...) (art. 24 ust. 4)
108	Polski Kościół Dialogu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
109	Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
110	„Misja dla Polski”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
111	Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
112	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
113	Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>

Aneks 4 (cd.)

114	Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
115	Kościół Nowego Przymierza w Lublinie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
116	Kościół Ekklesia w Warszawie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
117	Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: (...) 2) dla Filii: a) Pastor Filii b) Grono Starszych Filii (§ 10 ust. 2)
118	Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
119	Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje”	Władzami Zboru są: 1) Zebranie Zboru, 2) Zarząd Zboru, 3) Pierwszy Pastor Zboru (§ 27)
120	Kościół Chrześcijański Nowe Życie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
121	Związek Buddystów Czan	Władzami Ośrodka są: 1) Walne Zgromadzenie Ośrodka; 2) Zarząd Ośrodka; 3) Komisja Rewizyjna Ośrodka (§ 65)
122	Chrześcijański Związek Wyznaniowy „ŹRÓDŁO”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
123	Miejscowy Kościół w Lublinie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
124	Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
125	Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha”	Organem Kościoła Lokalnego jest Rada Kościoła Lokalnego (§ 24)
126	Zgromadzenie Braci i Sióstr Politeistów	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
127	Kościół Chrześcijan w Rybniku	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
128	Lokalny Kościół w Kwidzynie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
129	Związek Wyznaniowy „Polska Chrześcijańska Służba”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
130	Kościół Chrześcijański Otwarte Drzwi	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
131	Związek Hatha Jogi „Brama Jogi”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
132	Niezależna Gmina Wyznania Mojżeszowego	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
133	Warszawski Kościół Międzynarodowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
134	Izraelicka Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>

Aneks 4 (cd.)

135	Kościół Miłosierdzia Jezusowego	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
136	Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: (...) 2) dla zboru – Ogólne Zebranie Wiernych i Rada Zboru, 3) dla osób prawnych wymienionych w ust. 1 pkt 3-4 – Dyrektor (§ 6 ust. 2) Organami Zboru są: 1) Ogólne Zebranie Wiernych, 2) Rada Zboru (§ 31 ust. 1) Organem Agendy jest dyrektor (...) (§ 41 ust. 1) Organem Seminarium jest dyrektor (...) (§ 45 ust. 1)
137	Gmina Wyznaniowa Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
138	Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary”	Organami Kościołów Lokalnych są: 1) Pastor; 2) Asystent Pastora; 3) Rada Kościoła Lokalnego (§ 12 ust. 2) Organami Szkoły Biblijnej są: 1) Dyrektor; 2) Zastępcę Dyrektora (art. 12 ust. 3) Organami Agencji Telewizyjnej „Wszystko Jest Możliwe” są: 1) Dyrektor; 2) Kierownik Produkcji; 3) Kierownik Anteny (art. 12 ust. 4)
139	Chrześcijański Kościół Reformacyjny	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: (...) 2) dla Kościołów Lokalnych – Zgromadzenie Ogólne, Pastor i Rada Kościoła; 3) dla Seminarium – Rada Seminarium i Dyrektor, 4) dla Agendy – Rada Agendy i Dyrektor (...) (§ 9 ust. 2) Organami Kościoła Lokalnego są: 1) Zgromadzenie Ogólne, 2) Pastor, 3) Rada Kościoła (§ 22 ust. 1) Organami Agendy są: 1) dyrektor Agendy (...) 2) Rada Agendy (§ 33) Organami Seminarium są: 1) dyrektor Seminarium (...) 2) Rada Seminarium (§ 40)
140	Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami Oddziału Ligi są: 1) Ogólne Zebranie Członków Oddziału Ligi (...); 2) Rada Naczelna Oddziału Ligi (...) (§ 37)
141	Związek Taoistów TAO TE KING	Do kompetencji Dyrektorów jednostek organizacyjnych, o których mowa w § 28, należy: (...) (§ 30)
142	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: (...) 2) dla Placówki Misyjnej – Zarząd Placówki Misyjnej i Komisja Kontrolna Placówki Misyjnej (§ 10 ust. 2)

Aneks 4 (cd.)

143	Ewangeliczny Kościół Chrześcijański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
144	Kościół Prezbiteriański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
145	Kościół Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
146	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami jednostek organizacyjnych Kościoła, które posiadają osobowość prawną, są: 1) dla Parafii – Proboszcz Parafii lub Administrator Parafii, Rada Parafialna, Walne Zgromadzenie Parafialne; 2) dla Wyższego Seminarium Duchownego – Rektor; 3) dla Ordynariatu Zgromadzeń Zakonnych – Opat; 4) dla Zgromadzeń Zakonnych – Przełożony lub Przełożona; 5) dla Ośrodków charytatywno-opiekuńczych, kulturalnych, edukacyjnych i społecznych – Prezes; 6) dla Zakładów produkcyjno-usługowych – Dyrektor (art. 19)
147	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
148	Związek Wyznaniowy Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
149	Związek Wyznaniowy Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
150	Instytut Śardza Ling	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
151	Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1, są (...): 2) dla Kościoła Lokalnego – Rada Starszych Kościoła Lokalnego, z wyjątkiem sytuacji, gdy: a) Kościół Lokalny nie ma Starszych, organem kierującym Kościołem jest Rada Braci Kościoła Lokalnego, b) w Kościele Lokalnym nie ma Braci, którzy mogliby pełnić obowiązki członków Rady Braci Kościoła Lokalnego, organem kierującym Kościołem Lokalnego jest Zebranie Członków Kościoła Lokalnego (art. 35 ust. 3 i 7 Statutu) (art. 8 ust. 2)
152	Sangha „Dogen Zenji”	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 2 są: (...) 2) dla dojo – Rada Dojo; 3) dla klasztoru Zen – rada klasztoru (§ 1 ust. 3)
153	Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: (...) 2) dla Gminy Lokalnej – Walne Zebranie Gminy Lokalnej, Zarząd Gminy Lokalnej i Komisja Rewizyjna Gminy Lokalnej; 3) dla Agend – Dyrektor (art. 13 ust. 2)

Aneks 4 (cd.)

154	Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
155	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
156	Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
157	Związek Buddyjski „Dzogcien Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
158	„Wyznawcy Słońca”	Organami osób prawnych wymienionych w ust. 1 są: (...) 2) dla gminy wyznaniowej – Zebranie gminy, Komitet gminy, Przełożony gminy (art. 18 ust. 2)

ANEKS 5. Postanowienia statutów krajowych organizacji międzykościelnych w przedmiocie struktury organów krajowej organizacji międzykościelnej

Lp.	Krajowa organizacja międzykościelna	Treść postanowień statutu
1	Polska Rada Ekumeniczna	Organami Rady są: 1. Zgromadzenie Ogólne 2. Prezydium 3. Zarząd 4. Komisja Rewizyjna (§ 11)
2	Towarzystwo Biblijne w Polsce	Organami Towarzystwa są: 1) Komitet Krajowy; 2) Prezydium; 3) Komisja Rewizyjna; 4) Dyrektor Generalny (§ 14)
3	Rada Zborów Ewangelicznych	Rada posiada dwa organy prawne: 1) Konferencję 2) Prezydium (art. 14)
4	Polska Unia Buddyjska	Unia posiada dwa organy prawne, którymi są: 1) Rada 2) Sekretariat (art. 14)
5	Alians Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Organami Aliansu są: 1) Rada Krajowa; 2) Sekretarz Generalny; 3) Komisja Rewizyjna (§ 22)

ANEKS 6. Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie wskazania organu reprezentacji związku wyznaniowego

Lp.	Związek wyznaniowy	Treść postanowień statutu
1	Świecki Ruch Misyjny „Epifania”	Ruch jest reprezentowany na zewnątrz przez Przewodniczącego lub upoważnionego przez niego członka Zarządu Głównego (§ 21)
2	Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej	Zarząd Zrzeszenia jest organem wykonawczym Zrzeszenia (§ 31 ust. 1) Zrzeszenie reprezentują na zewnątrz jednoosobowo Przewodniczący Zarządu Zrzeszenia lub działający na podstawie pełnomocnictwa Przewodniczącego Zarządu Zrzeszenia każdy z Zastępców Przewodniczącego Zarządu Zrzeszenia (§ 36)
3	Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego w Polsce	Organem wykonawczym Stowarzyszenia jest, Komitet Międzyzborowy, którego siedzibą jest miasto Bydgoszcz (§ 2 ust. 2) Komitet Międzyzborowy jest organem wykonawczym ułatwiającym współpracę między zborami w okresie między krajowymi Zjazdami Delegatów (§ 19 ust. 1)
4	Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego	Do reprezentowania Kościoła na zewnątrz, upoważnionych jest łącznie dwóch członków Zarządu Kościoła (art. 40) Do zaciągania zobowiązań w imieniu Kościoła jako całości upoważnionych jest dwóch działających łącznie członków Zarządu Kościoła (art. 94)
5	Jednota Idei Braci Polskich	Do reprezentowania Jednoty, a w szczególności do zaciągania zobowiązań, rozporządzania majątkiem i składania oświadczeń woli w imieniu Jednoty upoważniony jest Prezydent (§ 42)
6	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich	Dyrektor jest prawnym przedstawicielem i głównym organem władzy wykonawczej Kościoła (art. 16 zd. 1) Dyrektor realizuje swoje uprawnienia samodzielnie lub przez pełnomocnika, któremu udziela w tym celu pisemnego pełnomocnictwa (art. 16) Wszelka działalność oraz uprawnienia Kościoła realizowane są przez Dyrektora względnie pod jego kierownictwem lub nadzorem (art. 15) Dyrektor jest prawnym przedstawicielem i głównym organem władzy wykonawczej Kościoła (art. 16 zd. 1) Dyrektor realizuje swoje uprawnienia samodzielnie lub przez pełnomocnika, któremu udziela w tym celu pisemnego pełnomocnictwa (art. 16) Dyrektor wykonuje i realizuje wszelkie uprawnienia Kościoła jako osoby prawnej, w tym uprawnienia określone poniżej, uprawnienia przyznane lub wynikające z przepisów prawa oraz uprawnienia wymienione w niniejszym Statucie w zakresie: (...) 3) reprezentowania Kościoła przed organami sądowymi oraz innymi organami i władzami,

Aneks 6 (cd.)

	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich	4) nabywania lub przyjmowania w imieniu Kościoła jakichkolwiek środków finansowych, majątku osobistego lub ruchomości, które mogą być przedmiotem darowizny na rzecz Kościoła lub mogą zostać nabyte w jakimkolwiek sposób przez Kościół oraz do zbierania i przyjmowania kwot pieniężnych, majątku osobistego, towarów, wierzytelności lub spadków będących własnością Kościoła lub płatnych na rzecz Kościoła, 5) zakładania kont bankowych i dysponowania nimi oraz podpisywania i indosowania czeków oraz innych środków wymiany, 6) zawierania kontraktów, umów oraz podpisywania dokumentów w imieniu Kościoła oraz ogólnej reprezentacji Kościoła w zakresie nabywania, zarządzania, użytkowania, wynajmowania, ustanawiania zabezpieczenia, sprzedawania lub zbywania w dowolny sposób nieruchomości i majątku Kościoła z tym, że nabywanie lub sprzedawanie nieruchomości, może być dokonywane za uprzednią pisemną zgodą Rady Prezydenta Kościoła Ogólnoswiatowego lub Wyznaczonego Przedstawiciela, 7) udzielania pełnomocnictw ogólnych i szczególnych w imieniu Kościoła, 8) wykonywania innych uprawnień niezbędnych, istotnych lub użytecznych z punktu widzenia prowadzenia spraw Kościoła (art. 17)
7	Związek Buddystów Zen „Bodhidharma”	Do kompetencji Zarządu Związku należy: 1) reprezentowanie Związku na zewnątrz (§ 25)
8	Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa	Kompetencje Prezbitera Naczelnego: 1) reprezentuje Wspólnotę na zewnątrz (...) 3) realizuje uchwały Rady Naczelnej (§ 7 ust. 1) Do składania oświadczeń woli w sprawach majątkowych Wspólnoty, a w szczególności do zaciągania zobowiązań majątkowych upoważnionych jest dwóch członków Rady Naczelnej, w tym Prezbyter Naczelny lub Sekretarz (§ 9 ust. 3)
9	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Do reprezentowania na zewnątrz i składania oświadczeń woli w imieniu Kościoła są uprawnieni: Przewodniczący Rady Kościoła lub Pierwszy Zastępca Przewodniczącego, bądź pełnomocnik ustanowiony przez Radę Kościoła (§ 28 ust. 5)
10	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce	Do obowiązków Opata Związku należy: 1) reprezentowanie Związku jako całości na zewnątrz (§ 35)
11	Kościół Chrystusowy w Polsce	Rada Administracyjno-Misyjna zwana dalej: „Radą Kościoła” zarządza wszystkimi sprawami Kościoła, a reprezentuje ją na zewnątrz jej Przewodniczący – Biskup Kościoła, który jest osobą uprawnioną do zaciągania w imieniu Kościoła wszelkich zobowiązań majątkowych (§ 24 ust. 1 zd. 1) Władzą wykonawczą między posiedzeniami Rady jest Przewodniczący Rady – Biskup Kościoła (§ 22 pkt 3)

Aneks 6 (cd.)

12	Nowoapostolski Kościół w Polsce	Zarząd Kościoła jest organem urzędującym Kościoła. Do jego zadań i kompetencji należą w szczególności: (...) – reprezentowanie Kościoła na zewnątrz i wobec władz państwowych (§ 24) Przewodniczący Rady Kościoła (i jednocześnie Zarządu) (...). Do jego zadań należy: (...) – reprezentowanie Kościoła na zewnątrz (§ 25) Do reprezentowania Kościoła na zewnątrz oraz występowania w imieniu Kościoła do władz i organów państwowych, upoważniony jest przewodniczący i członkowie Zarządu Kościoła (§ 28) Dla ważności pism i uchwał Kościoła wychodzących na zewnątrz wymagane są dwa podpisy: przewodniczącego Zarządu lub jego zastępcy oraz sekretarza, a w sprawach finansowych dodatkowo skarbnika (§ 29)
13	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu	Z zastrzeżeniem ust. 2, 3 i 4 do reprezentacji Związku na zewnątrz i zaciągania zobowiązań majątkowych w jego imieniu upoważniony jest przewodniczący Zarządu Związku jednoosobowo lub dwóch wiceprzewodniczących Zarządu Związku działających łącznie (§ 33 ust. 1) Dla ważności zobowiązujących lub rozporządzających czynności prawnych o wartości powyżej 10 tysięcy złotych wymagana jest uchwała całego Zarządu Związku. Zarząd Związku może podjąć uchwałę upoważniającą poszczególnych członków Zarządu Związku lub inne osoby do podejmowania zobowiązujących lub rozporządzających czynności prawnych o wartości wyższej niż 10 tysięcy złotych (§ 33 ust. 2) Zarząd Ośrodka nie jest uprawniony do rozporządzania prawami i zaciągania zobowiązań w imieniu Związku, chyba że zostanie mu udzielone pełnomocnictwo przez Zarząd Związku (§ 16 ust. 1 zd. 2)
14	Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Zadania i kompetencje Rady: (...) 2) reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz przez Przewodniczącego (lub jego zastępcę) i Sekretarza, a w sprawach finansowych także przez Skarbnika (...) (§ 23)
15	Związek Ajapa Yoga	Przewodniczący Związku w szczególności: 1) jednoosobowo reprezentuje Związek na zewnątrz, zaciąga zobowiązania, rozporządza majątkiem i składa oświadczenia woli w imieniu Związku (§ 13 ust. 1)
16	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa	Wspólnotę jako całość reprezentują jednoosobowo: Prezbiter Naczelny, I Zastępca Prezbitera Naczelnego, II Zastępca Prezbitera Naczelnego, Sekretarz Rady Naczelnej albo osoby upoważnione przez Prezydium Rady Naczelnej (§ 20 ust. 6)

Aneks 6 (cd.)

	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa	W sprawach majątkowych Wspólnoty jako całości do składania oświadczeń woli uprawnione są łącznie 2 osoby: 1) Prezbiter Naczelny i Skarbnik Wspólnoty, albo: 2) osoby upoważnione każdorazowo przez Prezydium Rady Naczelnej (§ 23 ust. 2)
17	Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża	Rada wybiera na okres r. przewodniczącego, który podpisuje w jej imieniu wszystkie pisma Rady, oraz wiceprzewodniczącego, który w razie potrzeby zastępuje przewodniczącego w jego funkcjach (art. 9 ust. 8) Kierownictwo Krajowe ma następujące kompetencje: 1) reprezentowanie Lectorium Rosicrucianum na zewnątrz (art. 10 ust. 5) Lectorium Rosicrucianum jest reprezentowane prawnie oraz w ramach prowadzonej działalności statutowej przez dwóch członków Kierownictwa Krajowego (art. 11 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Lectorium Rosicrucianum uprawnione jest Kierownictwo Krajowe (art. 11 ust. 2)
18	Związek Badaczy Biblii	Zarząd Międzyzborowy reprezentuje Związek na zewnątrz (§ 29 ust. 2)
19	„Kanzeon” Związek Buddyjski	Związek Wyznaniowy Kanzeon w sprawach religijnych jest reprezentowany przez Mistrza Zen lub upoważnioną przez Mistrza Zen osobę (art. 32) Związek Wyznaniowy Kanzeon jest reprezentowany przez Mistrza Zen lub przez dwóch członków Zarządu Kanzeon łącznie (art. 33) Do zaciągania zobowiązań finansowych i majątkowych w imieniu Kanzeon upoważnieni są Mistrz Zen lub dwóch członków Zarządu Kanzeon łącznie (art. 34 zd. 1) Do zaciągania zobowiązań nie przekraczających kwoty 2 000,00 zł upoważniony jest każdy członek Zarządu Kanzeon jednoosobowo (art. 34 zd. 2)
20	Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris w Polsce	Do kompetencji Zarządu należy w szczególności: (...) 4) reprezentowanie Uniwersytetu na zewnątrz i działanie w jego imieniu (...) (§ 27)
21	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Rady należy: 1) reprezentowanie Związku wobec państwa, kościołów i innych związków wyznaniowych albo świeckich (...) (§ 27) Związek jako całość reprezentuje na zewnątrz Przewodniczący Rady łącznie z Sekretarzem Rady lub Skarbnikiem Rady (§ 36 ust. 1) Przewodniczący Rady może samodzielnie zaciągać zobowiązania majątkowe w imieniu Związku nie przekraczające kwoty 5000 zł. Zaciągając zobowiązania majątkowe przekraczające kwotę 5000 zł Przewodniczący działa na podstawie upoważnienia udzielonego w formie uchwały przez Radę (§ 36 ust. 2)

Aneks 6 (cd.)

	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej	Umowy dotyczące bieżącej eksploatacji zasobów kościelnych np. o dostarczenie energii, wody, gazu lub inne zobowiązania miesięcznie nie przekraczające sumy 1000 zł może zawierać Przewodniczący Rady, Sekretarz Rady lub Skarbnik jednoosobowo (za wyjątkiem umów kredytowych) (§ 36 ust. 3)
22	Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Prezbitera Naczelnego należy: (...) 4) reprezentowanie Kościoła (§ 23 ust. 1) Kościół jako całość jest reprezentowany na zewnątrz przez Prezbitera Naczelnego bądź inną osobę upoważnioną przez Radę Krajową (§ 100 ust. 1) Do nabywania praw i zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła jako całości uprawniony jest Prezbyter Naczelny działający łącznie z jednym z pozostałych członków Rady Krajowej lub osoba upoważniona przez Prezbitera Naczelnego działająca łącznie z jednym z członków Rady Krajowej, o których mowa w § 16 ust. 1 pkt 2 (§ 100 ust. 2)
23	Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej	Prezbyter Naczelny (...) reprezentuje Kościół na zewnątrz w kraju i zagranicą (§ 22 ust. 1) Do kompetencji Prezbitera Naczelnego należy: (...) 5) reprezentowanie i składania oświadczeń woli za Kancelarię Kościoła (...) (§ 22) Kościół jako całość jest reprezentowany na zewnątrz przez Prezbitera Naczelnego bądź inną osobę przez niego upoważnioną, a w razie braku takiego upoważnienia, Zastępcę Prezbitera Naczelnego upoważnionego przez Kancelarię Kościoła (§ 44 ust. 1) Do składania oświadczeń woli, w tym do nabywania praw i zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła jako całości uprawniony jest Prezbyter Naczelny lub członek Kancelarii Kościoła upoważniony przez Kancelarię Kościoła (§ 44 ust. 2)
24	Kościół Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół jako całość reprezentuje na zewnątrz Prezbyter Naczelny działający łącznie z Sekretarzem Rady Kościoła lub Skarbnikiem Rady Kościoła (§ 24 ust. 1) W imieniu Kościoła jako całości zaciąga zobowiązania majątkowe na podstawie uchwały Rady Krajowej Prezbyter Naczelny Kościoła działający łącznie z Sekretarzem Rady Kościoła lub Skarbnikiem Rady Kościoła (§ 24 ust. 2) W przypadku przeszkody uniemożliwiającej Prezbyterowi Naczelnemu Kościoła wykonywanie obowiązków, o których mowa w ust. 1, Kościół jako całość reprezentuje na zewnątrz i zaciąga w imieniu Kościoła zobowiązania majątkowe na podstawie uchwały Rady Kościoła, Zastępcę Przewodniczącego Rady Kościoła działający łącznie z Sekretarzem Rady Kościoła lub Skarbnikiem Rady Kościoła (§ 24 ust. 3) Do reprezentowania Kościoła na zewnątrz w konferencjach międzykościelnych i spotkaniach okolicznościowych upoważniony jest jednoosobowo

Aneks 6 (cd.)

	Kościół Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Prezbiter Naczelny Kościoła lub osoba przez niego delegowana (§ 24 ust. 4) Rada Kościoła ma prawo upoważnić do reprezentowania Kościoła do działań wymienionych w ust. 1 pozostałych członków Rady (§ 24 ust. 5)
25	Kościół Boży w Chrystusie	Prezbiter Naczelny jest upoważniony do reprezentowania Kościoła i zaciągania zobowiązań majątkowych w jego imieniu z zastrzeżeniem § 11 pkt 8 (§ 14) Zakres uprawnień Rady Kościoła obejmuje: (...) 8) zarządzanie majątkiem Kościoła, z wyłączeniem majątku będącego własnością Zborów lub innych jednostek organizacyjnych Kościoła (§ 11) Do kompetencji Prezbitera Naczelnego należy w szczególności: 1) reprezentowanie Kościoła w kraju i za granicą (...) 3) realizowanie uchwał Rady Kościoła (§ 15)
26	„Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzai w Rzeczypospolitej Polskiej	Do zakresu działania Zarządu należy: 1) reprezentowanie, na zasadach określonych w § 41, Wspólnoty i działanie w jej imieniu (...) (§ 39)
27	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	Członek Towarzystwa ma prawo: (...) 3) reprezentować Towarzystwo na zewnątrz po uzyskaniu pisemnej zgody Rady Towarzystwa (§ 14) Towarzystwo jako całość reprezentuje jednoosobowo Sekretarz (§ 79 ust. 1) Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Towarzystwa jako całości upoważniony jest Sekretarz działający łącznie ze Skarbnikiem (§ 79 ust. 2)
28	Uczniowie Ducha Świętego	Prezydium w imieniu Rady Krajowej ma prawo: (...) 2/ reprezentować Stowarzyszenia na zewnątrz (§ 28)
29	Buddyjska Wspólnota Zen Kannon	W imieniu BWZ Kannon zaciąga zobowiązania i rozporządza jej majątkiem Przewodniczący Zarządu BWZ Kannon wspólnie ze Skarbnikiem lub Zastępcą Przewodniczącego wspólnie ze Skarbnikiem (§ 34) BWZ reprezentuje na zewnątrz dwóch członków Zarządu BWZ Kannon, w tym Przewodniczący lub Zastępcą Przewodniczącego (§ 35 ust. 1)
30	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej	Naczelny Imamat sprawuje pieczę nad religijnymi potrzebami członków Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej oraz nadzór nad wykonywaniem obowiązków przez duchowieństwo reprezentując Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej wobec: władz państwowych, kościołów i związków religijnych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej oraz zagranicznych związków religijnych (§ 21) Naczelny Imamat zaciąga zobowiązania majątkowe w imieniu Stowarzyszenia (§ 26 zd. 1) Osobami uprawnionymi do zaciągania zobowiązań są: Naczelny Imam, Sekretarz oraz Skarbnik Naczelnego Imamatu (§ 26 zd. 2)

Aneks 6 (cd.)

	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej	Do kompetencji Naczelnego Imama [= Przewodniczącego Naczelnego Imamatu – przyp. M. S.] należy: (...) 2) występowanie w imieniu Naczelnego Imamatu wobec władz państwowych, kościołów i związków religijnych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej oraz w stosunkach z zagranicznymi związkami religijnymi (...) (§ 32)
31	STRAŻNICA – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, Zarejestrowany Związek Wyznania Świadców Jehowy w Polsce	Związek jest reprezentowany przez Zarząd (§ 1 ust. 5) Do kompetencji Zarządu należy: 1. zarządzanie wszystkimi sprawami Związku i reprezentowanie go (...) (§ 9)
32	Kościół Zjednoczeniowy	Do kompetencji Reprezentanta Narodowego należy: 1) kierowanie działalnością Ruchu i reprezentowanie go na zewnątrz (...) (art. 36) Zobowiązania majątkowe zaciągane w imieniu Ruchu wymagają podpisu Reprezentanta Narodowego lub jego zastępcy i podpisu Reprezentanta do spraw finansowych Ruchu lub jego zastępcy (art. 58 ust. 1)
33	Kościół Ewangeliczny „Misja Łaski”	Rada Kościoła pisemnie upoważnia sekretarza i jego zastępcę do reprezentowania Kościoła na zewnątrz oraz zaciągania zobowiązań majątkowych w jego imieniu. Osoby te dwuosobowo reprezentują Kościół jako osobę prawną (§ 19 ust. 3 zd. 1 i 2)
34	Ruch Świadomości Babadzi „Herakhandi Samadz”	Do zakresu działania Zarządu należy: a) reprezentowanie Ruchu na zewnątrz przez Przewodniczącego lub jego zastępcę lub skarbnika lub sekretarza (...) (§ 5 ust. 1 lit. B pkt 3)
35	Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy	Do kompetencji Zarządu w szczególności należy: 1. reprezentowanie Związku na zewnątrz (...) (art. 26)
36	Zbór Chrześcijański w Rzeczypospolitej Polskiej	Bracia Starsi-Biskupi reprezentują bezterminowo ZCh i są upoważnieni wspólnie do działań prawnych w imieniu ZCh (§ 10 ust. 2) Wszelkiego rodzaju pisma wystawiane w imieniu ZCh (z wyjątkiem podanych w § 11 ust. 3) do swej ważności wymagają dwóch podpisów Braci Starszych-Biskupów, w tym podpisu Sekretarza ZCh. W szczególnych sytuacjach Sekretarz ZCh ma prawo upoważnić jednego z Braci Starszych-Biskupów do reprezentowania ZCh na zewnątrz w jego imieniu (§ 10 ust. 3) Wszelkie akta wiążące ZCh pod względem finansowym, dokumenty obrotu pieniężnego oraz dokumenty o charakterze rozliczeniowym podpisują: Skarbnik ZCh lub Zastępcę Skarbnika ZCh oraz Sekretarz ZCh (§ 11 ust. 3) Skarbnik ZCh i Zastępcę Skarbnika ZCh upoważnieni są do reprezentowania ZCh w sprawach gospodarczo-finansowych tylko w okresie bieżącej kadencji (§ 11 ust. 4)

Aneks 6 (cd.)

37	Centrum Biblijne „Jezus Jest Panem”	Do kompetencji Rady Centrum należy: (...) 3) reprezentowanie Centrum i działanie w jego imieniu (...) (art. 18)
38	Zbór w Wodzisławiu Śląskim	Do reprezentowania w imieniu Zboru upoważniony jest Zarząd Zboru (§ 8 ust. 3)
39	Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach	Pastor Przełożony (...) reprezentuje Zbór na zewnątrz (art. 11 ust. 1) Do reprezentowania Zboru jako osoby prawnej upoważnieni są, samodzielnie Pastor-Przełożony Zboru lub łącznie dwaj inni Pastorzy Zboru (art. 12)
40	Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim	Organem prawnym, a zarazem (...) reprezentującym Zbór na zewnątrz jest Rada Starszych Zboru (§ 5) Do kompetencji Rady w ramach prowadzonej działalności administracyjnej, finansowej i reprezentacyjnej należy: (...) (§ 5 ust. 4)
41	Chrześcijańska Wspólnota Ewangeliczna	Wspólnotę jako całość reprezentuje oraz zaciąga w jej imieniu zobowiązania majątkowe dwóch członków Rady Wspólnoty działających łącznie, w tym Prezbiter Naczelny Wspólnoty (art. 17)
42	Zbór Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Przełożony sprawuje (...) wspólnie z Sekretarzem reprezentuje Zbór na zewnątrz (§ 12) Wszystkie dokumenty wiążące Zbór pod względem finansowym oraz obrotu pieniężnego, materiałowego i o charakterze rozliczeniowo-kredytowym, podpisują w imieniu Zboru Przełożony i Skarbnik (§ 13)
43	Adwentyści Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej	Zarząd Kościoła reprezentuje Kościół na zewnątrz (art. 23 ust. 2)
44	Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”	Rada Inicjowanych reprezentuje Instytut wobec Mistrza Duchowego oraz pełni funkcje reprezentacyjne wobec innych Kościołów i Związków Wyznaniowych i ich władz, bez prawa zaciągania zobowiązań o charakterze majątkowym (§ 12 ust. 4) Prawo do reprezentowania Instytutu Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii” rozciągające się na wszystkie czynności sądowe i pozasądowe związane z prowadzeniem spraw Instytutu przysługuje każdemu członkowi Zarządu samodzielnie (§ 13 ust. 5) Do składania oświadczeń woli w zakresie praw i obowiązków majątkowych Instytutu Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii” upoważniony jest każdy członek Zarządu samodzielnie (§ 13 ust. 6 lit. a) Do zaciągania zobowiązań majątkowych przekraczających równowartość 1000 (jednego tysiąca) ECU upoważnieni są dwaj członkowie Zarządu działający łącznie (§ 13 ust. 6 lit. b)
45	Stowarzyszenie Muzułmańskie Ahmadiyya	Stowarzyszenie reprezentuje na zewnątrz Prezes Stowarzyszenia lub inna upoważniona przez niego osoba (art. 24) Do zaciągania zobowiązań finansowych upoważniony jest Prezes Stowarzyszenia oraz Skarbnik łącznie, lub 2 inne, upoważnione przez nich osoby (art. 28)

Aneks 6 (cd.)

46	Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce	Do reprezentowania Kościoła na zewnątrz oraz zaciągania w jego imieniu zobowiązań majątkowych uprawniony jest Przewodniczący Zarządu Kościoła, a w razie jego nieobecności inny członek Zarządu, upoważniony przez Przewodniczącego Zarządu Kościoła (art. 28)
47	Międzynarodowa Misja „Centrum Służby Życia”	Rada Starszych (...) reprezentuje ją [Misję – przyp. M. S.] na zewnątrz (art. 9)
48	Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt	Zgromadzenie jako całość, w sprawach majątkowych reprezentuje Naczelny Imam Polski lub upoważnieni przez Naczelnego Imama Polski przewodniczący, wiceprzewodniczący i sekretarz generalny Najwyższej Rady Islamskiej (art. 41 ust. 1) Na zewnątrz Zgromadzenie reprezentuje Naczelny Imam Polski lub jednoosobowo, upoważnieni przez Naczelnego Imama Polski przewodniczący, wiceprzewodniczący albo sekretarz generalny Najwyższej Rady Islamskiej (art. 45 ust. 1)
49	Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju	Starszy Kapłan reprezentuje Kościół na zewnątrz wobec władz państwowych, samorządowych, kościołów i innych związków wyznaniowych oraz przedsiębiorców i stowarzyszeń (§ 26 ust. 1) Oświadczenia woli, w tym powodujące zobowiązania majątkowe, za Kościół składają dwaj członkowie Rady Kościoła lub jednoosobowo Starszy Kapłan (§ 26 ust. 3) Oświadczenie, o którym mowa w ust. 3 składa się w ten sposób, że pod nazwą Kościoła osoby upoważnione do jego składania zamieszczają swoje podpisy (§ 26 ust. 4)
50	Radha Govind Society of Poland	Do kompetencji Rady Stowarzyszenia należy: 1) reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz przez każdego z członków prezydium Rady działając oddzielnie (...) (§ 24 ust. 1)
51	Zachodni Zakon Sufi w Polsce	Kompetencje Rady Krajowej: (...) 2. Reprezentowanie ZZS oraz jego filii na zewnątrz (...) (art. 12)
52	Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu	Do reprezentowania Zboru jako osoby prawnej upoważnieni są: 1) Pastor-Przełożony Zboru samodzielnie 2) dwaj Starsi Zboru łącznie (art. 17)
53	Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie”	Starszy wskazany przez Radę reprezentuje Wspólnotę na zewnątrz, m.in. jako osobę prawną (art. 12)
54	Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego	Kolegium Wykonawcze posiada następujące kompetencje: 1) reprezentuje Społeczność na zewnątrz (...) (§ 30 ust. 1)
55	Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem”	Do obowiązków Pastora należy: (...) 4) reprezentowanie Wspólnoty wobec władz państwowych i wszelkich instytucji (...) (§ 31 pkt 4) Uprawnionym do zaciągania zobowiązań majątkowych i składania oświadczeń woli w imieniu Wspólnoty jest Pastor (§ 43)

Aneks 6 (cd.)

56	Związek Wyznaniowy „Wierzę w Dobro Człowieka”	Do reprezentowania Związku na zewnątrz i zaciągania w jego imieniu zobowiązań majątkowych uprawniony jest Zwierzchnik lub osoba przez niego upoważniona (art. 13)
57	Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu	Do reprezentowania Kościoła jako osoby prawnej upoważnieni są samodzielnie Pastor-Pasterz Kościoła lub łącznie dwaj inni członkowie Rady Starszych (art. 14)
58	„Ruch Nowego Życia”	§ 7 Dyrektor Kraju [nagłówek – przyp. M. S.] Reprezentuje Ruch na zewnątrz (§ 7 ust. 2) Wszelkie dokumenty związane ze zobowiązaniami finansowymi Ruchu muszą być podpisane przez dwie osoby łącznie, upoważnione przez Dyrektora Kraju (§ 4 ust. 4)
59	Wiara Bahá'í	Wiarę Bahá'í reprezentują na zewnątrz jednoosobowo Przewodniczący Narodowego Zgromadzenia lub Zastępca Przewodniczącego Narodowego Zgromadzenia (art. 12 ust. 1) Do czasu wyboru osób określonych w ust. 1, Wiarę Bahá'í reprezentuje jednoosobowo ten członek Narodowego Zgromadzenia, który w głosowaniu delegatów na Corocznym Zjeździe Narodowym otrzymał największą liczbę ważnie oddanych głosów (art. 12 ust. 2) Na podstawie zaprotokołowanej uchwały Narodowego Zgromadzenia każdy jego członek może uzyskać upoważnienie, o którym mowa w ust. 1, na określony czas lub w konkretnej sprawie (art. 12 ust. 3) Do zaciągania zobowiązań finansowych oraz składania oświadczeń woli w imieniu Wiary Bahá'í upoważnieni są działający łącznie Przewodniczący Narodowego Zgromadzenia albo Zastępca Przewodniczącego Narodowego Zgromadzenia ze Skarbnikiem Narodowego Zgromadzenia (art. 12 ust. 4)
60	Zbór Wolnych Chrześcijan w Jaworznie	Zbór reprezentuje na zewnątrz Przełożony Zboru /lub jego Zastępcę/ i Sekretarz (§ 15 ust. 1) W sprawach majątkowych Zbór reprezentuje Przełożony /lub jego Zastępcę/ i Skarbnik (§ 15 ust. 2)
61	Misja Pokoleń	Dyrektor Misji Pokoleń: 1. Reprezentuje Misję Pokoleń na zewnątrz (...) (§ 8) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Misji Pokoleń uprawnieni są, działający łącznie, Przewodniczący Rady Misji Pokoleń i Dyrektor Misji Pokoleń (§ 4 ust. 5 zd. 2)
62	Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze	Pasterz reprezentuje Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze na zewnątrz (§ 9 ust. 3 pkt 2) Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze w sprawach majątkowych jest reprezentowany przez pasterza lub osoby przez niego upoważnione (§ 12 ust. 3)

Aneks 6 (cd.)

63	Związek Wyznaniowy Kwinarystów	Do kompetencji Sekretarza należy: (...), c) reprezentowanie Związku na zewnątrz (...) f) reprezentowanie Związku w sprawach finansowych (§ 22) W sprawach finansowych Związek jest reprezentowany przez Sekretarza (§ 29)
64	Kościół Dobrego Pasterza	Do praw i zadań NRK [Naczelnej Rady Kościoła – przyp. M. S.] należy: (...): 6) reprezentowanie Kościoła jako całości (...) (§ 7 ust. 3) Wszelkie dokumenty związane ze zobowiązaniami finansowymi Kościoła muszą być podpisane łącznie przez dwie osoby upoważnione przez przewodniczącego Naczelnej Rady Kościoła (§ 4 ust. 4) Kościół jest reprezentowany wobec władz państwowych przez: 1) przewodniczącego Naczelnej Rady Kościoła, 2) osoby upoważnione przez przewodniczącego Naczelnej Rady Kościoła (§ 4 ust. 8)
65	Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai	Do zakresu działania Zarządu należy: (...) 2) reprezentowanie Związku na zewnątrz (...) (§ 18)
66	Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach	Pastor reprezentuje Kościół /jako całość/ na zewnątrz (§ 29 zd. 2) W sprawach gospodarczo-financeowych reprezentuje i odpowiada za działalność Kościoła pastor, administrator i zastępca administratora (§29 zd. 3) Zarząd Kościoła: (...) 5) z upoważnienia Pastora, administrator lub zastępca administratora, podpisuje umowy i reprezentuje Kościół na zewnątrz w sprawach organizacyjnych, administracyjnych, finansowo-gospodarczych oraz reprezentuje go przed organami władzy państwowej, samorządowej oraz sądami (...) (§ 34)
67	Kościół „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół jako całość reprezentuje Prezbiter Naczelny lub osoba upoważniona przez Radę Kościoła (§ 8) W sprawach majątkowych Kościół jako całość reprezentuje Prezbiter Naczelny lub osoba upoważniona przez Radę Kościoła (§ 9) Do kompetencji Prezbitera Naczelnego należy: 1) reprezentowanie Rady Kościoła w kraju i za granicą (§ 14)
68	Wspólnota Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej	Prezydent Wspólnoty (...) reprezentuje Wspólnotę wobec władz i urzędów państwowych, wobec innych kościołów i związków wyznaniowych oraz bratnich wspólnot unitarian-uniwersalistów za granicą (art. 35 zd. 1) Do kompetencji Prezydenta Wspólnoty należy: 1. reprezentowanie interesów Wspólnoty jako osoby prawnej (...) (art. 35 zd. 2)
69	Zbór Ewangelii Łaski	Pastor działa w imieniu Zarządu i ZBORU, reprezentuje je na zewnątrz (§ 12 ust. 3)

Aneks 6 (cd.)

	Zbór Ewangelii Łaski	Zadaniem Pastora jest: (...) h) zawieranie umów i zaciąganie zobowiązań majątkowych w imieniu Zboru i reprezentowanie go przed wszystkimi władzami i urzędami państwowymi, samorządowymi oraz innymi osobami prawnymi i fizycznymi (§ 17 ust. 1)
70	Kościół Miłosiernego Boga	Zwierzchnikowi Kościoła przysługuje prawo do: 1) reprezentowania Kościoła na terenie Rzeczypospolitej Polskiej i poza jej granicami (...) (§ 10) W sprawach finansowych Kościół reprezentuje Zwierzchnik Kościoła (§ 13)
71	Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtżang w Polsce	Do kompetencji Rady Związku należy: 1) reprezentacja Związku na zewnątrz i działanie w jego imieniu (...) (§ 19 ust. 8)
72	Zbór Ewangeliczny Betel w Warszawie	Pastor-Przełożony Zboru (...) reprezentuje Zbór na zewnątrz (art. 11 ust. 1) Do reprezentowania Zboru jako osoby prawnej we wszystkich sprawach, włącznie ze sprawami majątkowymi upoważniony jest samodzielnie Pastor-Przełożony Zboru (art. 12 ust. 1) W przypadku gdy Rada Starszych jest 3- lub 5-osobowa, Pastor-Przełożony Zboru może w formie pisemnej upoważnić dwóch innych Starszych Zboru do łącznego reprezentowania Zboru jako osoby prawnej we wszystkich sprawach, włącznie ze sprawami majątkowymi, w przypadkach, gdy: 1) Pastor-Przełożony Zboru nie może wskutek nieobecności lub choroby reprezentować Zboru, 2) urząd Pastora-Przełożonego Zboru nie jest obsadzony (art. 12 ust. 2) Zaistnienie przypadku, o którym mowa w ust. 2 pkt 1 i 2 stwierdza pisemne oświadczenie Pastora-Przełożonego Zboru, lub gdy uzyskanie takiego oświadczenia nie jest możliwe, pisemne oświadczenie Rady Starszych (art. 12 ust. 3)
73	Kościół w Radomiu	Jedynym organem KOŚCIOŁA W RADOMIU, (...) podejmującym w imieniu Kościoła wszystkie decyzje i wszelkie działania prawne jest RADA STARSZYCH KOŚCIOŁA W RADOMIU (...) (§ 10 pkt 1) Do kompetencji Rady Starszych należy w szczególności: (...) 3) reprezentowanie Kościoła, jako osoby prawnej, na zewnątrz; 4) zaciąganie w imieniu Kościoła zobowiązań majątkowych (...) (§ 10 pkt 4)
74	Wspólnota „Drzewo Oliwne”	Wspólnotę reprezentują w sprawach majątkowych i finansowych łącznie 2 osoby, a mianowicie: a) Koordynator lub jego zastępca, b) jeden spośród 2 członków Zarządu (w tym Skarbnik, jeśli został powołany) powołanych do tego celu uchwałą Rady (art. 39)

Aneks 6 (cd.)

75	Związek Buddyjski Khordong w Polsce	Do kompetencji Zarządu należy: 1) reprezentacja Związku na zewnątrz i działanie w jego imieniu (...) (§ 26 ust. 7)
76	Wspólnota Dzogczen w Polsce	Do reprezentowania Wspólnoty na zewnątrz upoważniony jest jednoosobowo dyrektor Zarządu Wspólnoty, wicedyrektor Zarządu Wspólnoty lub upoważniony przez Zarząd Wspólnoty członek Wspólnoty (§ 24) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Wspólnoty uprawniony jest jednoosobowo dyrektor Zarządu Wspólnoty, wicedyrektor Zarządu Wspólnoty albo upoważniony przez Zarząd Wspólnoty, zgodnie z § 23 pkt 5 Statutu, członek Wspólnoty (§ 36)
77	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”	Kościół reprezentuje na zewnątrz jednoosobowo Przewodniczący lub upoważnieni przez niego członkowie Zarządu (§ 30 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła jako całości upoważniony jest jednoosobowo Przewodniczący lub działający łącznie Sekretarz i Skarbnik (§ 30 ust. 2)
78	Chrześcijańska Wspólnota Mennonitów	Do kompetencji Zarządu należy w szczególności: (...) 9) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz (§ 16 ust. 2) Zarząd Kościoła reprezentuje Kościół na zewnątrz i zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe przez jednego lub dwóch pisemnie upoważnionych Przebiterów Kościoła (§ 17 ust. 1)
79	Rodzimym Kościół Polski	Kościół jako osobę prawną reprezentuje jednoosobowo Ofiarnik Generalny lub Ofiarnik-Sekretarz (§ 12 ust. 9) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła upoważniony jest Ofiarnik Generalny lub Ofiarnik-Sekretarz jednoosobowo (§ 12 ust. 10)
80	Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny	Do kompetencji Rady należy: (...) 4) reprezentowanie Kościoła i działanie w jego imieniu (...) (§ 18)
81	Misja Buddyjska – Trzy Schronienia w Polsce	Do kompetencji Głównego Opata Misji należy: (...) 5) reprezentacja Związku na zewnątrz i działanie w jego imieniu (...) (§ 18 ust. 2)
82	Polski Kościół Słowiański	Rada Starszych reprezentuje Polski Kościół Słowiański na zewnątrz we wszelkich kontaktach z jakimikolwiek organami i instytucjami (§ 18 ust. 2)
83	Kościół Boży	Pastor Główny (...) reprezentuje Kościół na zewnątrz (§ 31 ust. 3) Wszelki oficjalny kontakt jakichkolwiek instytucji, organów i urzędów z Kościołem dzieje się za pośrednictwem Pastora Głównego (§ 31 ust. 5) Pastor Główny jest organem Kościoła i może w imieniu Kościoła nabywać majątek ruchomy i nieruchomy, służący potrzebom, związany z wykonywaniem zadań Kościoła, dysponować tym majątkiem i zarządzać (§ 36 ust. 1)

Aneks 6 (cd.)

84	Związek Garuda w Polsce	Do kompetencji Zarządu należy: (...) 5) reprezentacja Związku na zewnątrz i działanie w jego imieniu (...) (§ 24 ust. 4)
85	Warszawski Kościół Chrystusowy	Przewodniczący reprezentuje Kościół i podpisuje dokumenty w imieniu Kościoła, w szczególności zaciąga w imieniu Kościoła zobowiązania majątkowe (art. 17 ust. 2)
86	Wspólnota Chrześcijańska „Wrocław dla Jezusa”	Kościół na zewnątrz reprezentuje Przewodniczący Rady Kościoła lub jego Zastępcy (§ 7 ust. 5) W imieniu Kościoła oświadczenia woli składa i zaciąga zobowiązania majątkowe Przewodniczący Rady Kościoła lub Sekretarz-Dyrektor Administracyjny (§ 7 ust. 6)
87	„Misja Na Wschód” we Wrocławiu	Rada Starszych (...) reprezentuje Misję na Wschód na zewnątrz (§ 16)
88	Kościół Remonstrantów Polskich	Zwierzchnik Kościoła ma następujące uprawnienia: a) reprezentuje Kościół na zewnątrz, m.in. w kontaktach z Urzędami Administracji Państwowej, w kontaktach zagranicznych, oraz w kontaktach z innymi Kościołami; b) zaciąga jednoosobowo zobowiązania majątkowe do kwoty 100.000 zł; c) zaciąga zobowiązania majątkowe w kwocie powyżej 100.000 zł wspólnie z drugą osobą wyznaczoną przez Radę Kościoła (...) (§ 12 ust. 2)
89	Kościół Boży w Polsce	Kościół reprezentuje na zewnątrz i zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe dwóch działających łącznie Pastorów, pisemnie upoważnionych przez Kolegium Pastorów (§ 12 ust. 1)
90	Kościół Pentakostalny w Rzeczypospolitej Polskiej	Prezbiter Naczelny Kościoła Pentakostального upoważniony jest do samodzielnego reprezentowania Kościoła jako osoby prawnej we wszystkich sprawach, włącznie ze sprawami majątkowymi. Reprezentuje Kościół wobec władz państwowych, Kościołów i innych Związków Wyznaniowych w kraju i za granicą (§ 44 ust. 2) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła jako całości upoważniony jest samodzielnie Prezbiter Naczelny Kościoła Pentakostального lub Zastępca Prezbitera Naczelnego Kościoła Pentakostального do Spraw Nauczania i Duszpasterstwa każdorazowo upoważniony w formie pisemnej przez Prezbitera Naczelnego Kościoła Pentakostального (§ 44 ust. 7)
91	Kościół Chrześcijański „Wieczernik”	Do kompetencji Pastora należy: (...) 1.3. Reprezentowanie Kościoła na zewnątrz wobec władz administracyjnych, sądowych i innych. 1.4. Reprezentowanie Kościoła za granicą. 1.5. Składanie oświadczeń woli w imieniu Kościoła oraz zaciąganie zobowiązań majątkowych (...) (§ 12 ust. 1) Kościół reprezentuje na zewnątrz Pastor Kościoła oraz upoważnieni przez niego na piśmie Starsi (§ 36 ust. 1)

Aneks 6 (cd.)

92	Rodzima Wiara	Do kompetencji Naczelnika należy: 1) reprezentowanie Rodzimej Wiary na zewnątrz (...) 13) zaciąganie zobowiązań i rozporządzanie majątkiem Rodzimej Wiary (§ 15 ust. 2)
93	Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem w Żywcu”	Prezbiter-Pastor (przełożony Zboru) (...) reprezentuje Zbór na zewnątrz (art. 14 ust. 1) Do reprezentowania Zboru jako osoby prawnej włącznie ze sprawami majątkowymi, upoważniony jest samodzielnie Prezbiter-Pastor (przełożony Zboru), lub łącznie dwaj inni Starsi Zboru (art. 15)
94	Kościół Starokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	Funduszami Kościoła dysponuje Zwierzchnik, który jest uprawniony jednoosobowo do reprezentacji Kościoła na zewnątrz, w szczególności do reprezentowania Kościoła w sprawach majątkowych (§ 33) Zwierzchnik może upoważnić Skarbnika Generalnego do reprezentowania Kościoła w sprawach majątkowych (§ 34) Zwierzchnik reprezentuje Kościół bez względu na ilość parafii (§ 52)
95	Kościół Chrześcijański w Rypinie	Do obowiązków Prezbiterów Kościoła należy w szczególności: (...) 8) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz (...) (§ 13 ust. 2) Zarząd reprezentuje Kościół na zewnątrz i zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe (...) (§ 14)
96	Kościół Chrześcijański w Warszawie	Do kompetencji Pastora Kościoła należy: (...) 3) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz (...) (§ 20 ust. 2) Kościół jako osobę prawną reprezentuje Pastor Kościoła lub Przewodniczący Rady Kościoła (§ 25 ust. 1) Oświadczenia woli w sprawach majątkowych w imieniu Kościoła składa Pastor Kościoła lub Przewodniczący Rady Kościoła (§ 25 ust. 2)
97	Chrześcijański Kościół Dobra	Suweren lub Rada Nadzorcza reprezentuje na zewnątrz Kościół (§ 11 ust. 2) Do składania oświadczeń woli i podpisywania w imieniu Kościoła wymagane jest współdziałanie całej Rady Nadzorczej lub Suwerena jednoosobowo (§ 26 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań finansowych upoważniony jest jednoosobowo Suweren lub kolegialnie Rada Nadzorcza (§ 40 ust. 1)
98	Kościół Anglikański w Polsce	Proboszcz parafii warszawskiej: 1) reprezentuje Kościół na zewnątrz, w tym wobec sądów oraz organów administracji państwowej i samorządu terytorialnego (...) 3) reprezentuje Kościół w stosunkach ekumenicznych z innymi Kościołami chrześcijańskimi;

Aneks 6 (cd.)

	Kościół Anglikański w Polsce	4) reprezentuje Kościół w sprawach majątkowych i finansowych, przy czym może w tym zakresie udzielać pełnomocnictw innym osobom (art. 18 ust. 3) Kościół reprezentuje w sprawach majątkowych i finansowych proboszcz parafii warszawskiej (art. 35 ust. 1)
99	Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”	Do kompetencji Pastora Kościoła należy: (...) 2) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz wobec władz administracyjnych, sądowych i innych; 3) zaciąganie zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła (...) (§ 11)
100	Kościół Panteistyczny „Pneuma”	Do kompetencji Rady należy: (...) 3) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz i działanie w jego imieniu (...) (art. 18 ust. 1)
101	Spółeczność Chrześcijańska „Miejsce Odnowienia”	Pastor Senior reprezentuje Spółeczność na zewnątrz i zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe (§ 10 ust. 2 zd. 1) Pastor Senior może upoważnić do działania w tym zakresie któregośkolwiek Pastora (§ 10 ust. 2 zd. 2)
102	Centrum Chrześcijańskie KANAAN	Przewodniczący i Zastępcy Przewodniczącego [Rady Kościoła – przyp. M. S.] reprezentują jednoosobowo Kościół Kanaan na zewnątrz (§ 13) W imieniu Kościoła Kanaan jako całości oświadczenia składają i zaciągają zobowiązania majątkowe jednoosobowo Przewodniczący lub Dyrektor Administracyjny w porozumieniu i za zgodą Rady Kościoła wyrażoną w formie uchwały (§ 15)
103	Biblijny Kościół Baptystyczny	Kościół na zewnątrz reprezentuje Pastor, natomiast wobec władz państwowych reprezentuje Pastor i Sekretarz Rady łącznie, a w sprawach finansowo-gospodarczych Pastor i Skarbnik Rady Kościoła łącznie (§ 15 ust. 7)
104	Związek Buddyjski Dak Shang Kagyu w Polsce	Do kompetencji Zarządu należy: a) reprezentowanie Związku na zewnątrz i działanie w jego imieniu (...) (§ 18 ust. 3)
105	Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle	Do kompetencji Pastora należy: (...) 2) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz (...) 4) zaciąganie zobowiązań majątkowych (...) (§ 16)
106	Kościół Unitariański	Przewodniczący Kościoła (...) reprezentuje Kościół wobec władz i urzędów państwowych, wobec innych Kościołów, związków wyznaniowych oraz Kościołów i Wspólnot Unitariańskich i uniwersalistycznych w innych krajach (art. 39) Do kompetencji Przewodniczącego Kościoła należy: 1) reprezentowanie Kościoła (...) 4) zaciąganie w imieniu Kościoła zobowiązań majątkowych (art. 40)
107	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna	Do kompetencji Pastora Społeczności należy: (...) 4) reprezentowanie Społeczności na zewnątrz, w tym składanie oświadczeń woli w sprawach majątkowych w imieniu Społeczności (...) (art. 21 ust. 4)

Aneks 6 (cd.)

	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna	Społeczność, jako osobę prawną reprezentuje Pastor Społeczności (art. 26 ust. 1) Oświadczenia woli w sprawach majątkowych w imieniu Społeczności składa Pastor Społeczności (art. 26 ust. 2)
108	Polski Kościół Dialogu	Kościół reprezentowany jest przez Dialogosa (...) (§ 5 ust. 1) Dialogos uprawniony jest do zaciągania zobowiązań majątkowych przez Kościół (§ 5 ust. 3 zd. 1) Oświadczenia w tym zakresie są wiążące dla Kościoła, o ile będą zaopatrzone pieczęcią Kościoła i podpisem Dialogosa (§ 5 ust. 3 zd. 2)
109	Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina”	Do kompetencji Pastora należy: (...) 2) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz wobec władz administracyjnych, sądowych i innych 3) zaciąganie zobowiązań majątkowych (...) (§ 12 ust. 1) Pastor jest upoważniony do reprezentowania Kościoła na zewnątrz, bądź upoważnieni przezeń na piśmie Starsi (§ 17)
110	„Misja dla Polski”	Kościół jako osobę prawną przed wszelkimi organami władzy państwowej, sądami i urzędami reprezentuje Pastor Kościoła lub z jego upoważnienia Przewodniczący Rady Kościoła (§ 2 ust. 7) Oświadczenia woli w sprawach majątkowych w imieniu Kościoła składa Pastor Kościoła lub z jego upoważnienia Przewodniczący Rady Kościoła (§ 6 ust. 6) Do kompetencji Pastora Kościoła należy: (...) b) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz (...) (§ 14 ust. 2)
111	Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie	Pastor-Prezbiter Przełożony Kościoła (...) reprezentuje Kościół na zewnątrz (art. 16) Do reprezentowania Kościoła jako osoby prawnej we wszystkich sprawach, w tym do dysponowania majątkiem Kościoła, upoważniony jest Pastor-Prezbiter Przełożony Kościoła (art. 17 ust. 1) Pastor-Prezbiter Przełożony Kościoła może, w formie pisemnej, upoważnić innego Starszego Kościoła lub diakona do reprezentowania Kościoła jako osoby prawnej we wszystkich sprawach, włącznie ze sprawami majątkowymi (art. 17 ust. 2) W przypadku gdy urząd Pastora-Prezbitera Przełożonego Kościoła nie jest obsadzony, we wszystkich sprawach dotyczących dysponowania majątkiem Kościoła decyduje Rada Starszych (...) (art. 17 ust. 3)
112	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach	Przełożony Zboru (...) reprezentuje Zbór na zewnątrz (art. 12 ust. 3) Do reprezentowania Kościoła jako osoby prawnej we wszystkich sprawach, włącznie ze sprawami

Aneks 6 (cd.)

	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach	majątkowymi, upoważniony jest samodzielnie Przełożony Zboru (art. 14 ust. 1) Przełożony Zboru może, w formie pisemnej upoważnić dwóch innych Starszych Zboru do łącznego reprezentowania Zboru jako osoby prawnej we wszystkich sprawach, włącznie ze sprawami majątkowymi (art. 14 ust. 2) W przypadku gdy funkcja Przełożonego Zboru nie jest obsadzona, Rada Starszych upoważni dwóch ze swego grona do reprezentowania Zboru we wszystkich sprawach (art. 14 ust. 3)
113	Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej	Do kompetencji Pastora należy: (...) 2) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz, w tym składanie oświadczeń woli w sprawach majątkowych (...) (§ 17) Do kompetencji Komisji Nadzorującej należy: (...) 7) wyznaczanie osoby do reprezentowania Kościoła na zewnątrz w czasie nieobecności Pastora (§ 15)
114	Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego	Ciało Trzech kieruje całokształtem działalności Zakonu zgodnie z uchwałami Zgromadzenia Wiernych, reprezentuje je na zewnątrz (...) (§ 20 ust. 1)
115	Kościół Nowego Przymierza w Lublinie	Wskazany przez Radę Kościoła jej członek reprezentuje Kościół na zewnątrz jako osobę prawną (art. 11) Do zaciągania zobowiązań majątkowych przez Kościół upoważnieni są dwaj członkowie Rady Kościoła łącznie działający w oparciu o uchwałę Rady Kościoła w określonej sprawie (art. 15)
116	Kościół Ekklesia w Warszawie	Do kompetencji Rady Starszych należy w szczególności: (...) 3) reprezentowanie Kościoła, jako osoby prawnej, na zewnątrz; 4) zaciąganie w imieniu Kościoła zobowiązań majątkowych (...) (§ 10 ust. 4) We wszystkich sprawach majątkowych Kościół reprezentowany jest przez Radę Starszych (...) (§ 16 zd. 1)
117	Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie	Do kompetencji Pastora Kościoła należy w szczególności: (...) 2) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz, 3) zaciąganie zobowiązań majątkowych Kościoła działając łącznie z jednym ze Starszych Kościoła (...) (§ 13) Kościół reprezentuje na zewnątrz Pastor Kościoła albo Starszy przez niego upoważniony (§ 42 ust. 1) Zobowiązania majątkowe Kościoła zaciągają działający łącznie Pastor Kościoła i Starszy wybrany przez Grono Starszych Kościoła zwykłą większością głosów (§ 43 ust. 1)

Aneks 6 (cd.)

118	Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce	Może on [Przewodniczący Rady Członków – przyp. M. S.] podpisywać wszelkie dokumenty Związku zgodnie z upoważnieniem Rady Członków (...) (§ 13 ust. 3 zd. 2) Prezydent (...) reprezentuje Związek na zewnątrz (§ 14 ust. 3 zd. 3) Do reprezentowania Związku w sprawach finansowych upoważnieni są Przewodniczący Rady Członków łącznie z Prezydentem, lub inne osoby określone uchwałą przez Radę Członków (§ 19)
119	Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje”	Kościół na zewnątrz reprezentuje Pierwszy Pastor Kościoła lub osoba przez niego upoważniona (§ 20) Do składania oświadczeń woli w sprawach majątkowych uprawniony jest Pierwszy Pastor Kościoła lub osoba przez niego upoważniona (§ 23)
120	Kościół Chrześcijański Nowe Życie	Do kompetencji Pastora Kościoła należy: (...) 10) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz (...) (§ 23) Pastor Kościoła jednoosobowo reprezentuje Kościół na zewnątrz i zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe (§ 25 ust. 1) Pastor Kościoła może pisemnie upoważnić dwóch występujących oddzielnie członków Rady Pastorów do dokonywania działań w zakresie, o którym mowa w ust. 1 (§ 25 ust. 2) Rada Pastorów przejmie kompetencje Pastora Kościoła w przypadku zrezygnowania przez niego z zajmowanego stanowiska lub odwołania Pastora Kościoła z przyczyn wymienionych w paragrafie 22 ust. 1 niniejszego statutu aż do czasu powołania nowego Pastora Kościoła (§ 32)
121	Związek Buddystów Czan	Związek na zewnątrz reprezentuje Przewodniczący Zarządu lub upoważniony przez Zarząd członek Zarządu (§ 36) Wszelkie akty prawne, które pociągają za sobą zobowiązania finansowe lub zmianę stanu majątkowego Związku, podpisuje Przewodniczący Zarządu oraz osoba upoważniona przez Zarząd (§ 48)
122	Chrześcijański Związek Wyznaniowy „ŹRÓDŁO”	Związek na zewnątrz reprezentowany jest przez Przewodniczącego Związku (§ 22) Oświadczenia woli oraz dokumenty, na podstawie których Związek zaciąga zobowiązania finansowe wymagają podpisu Przewodniczącego Związku (§ 24)
123	Miejskowy Kościół w Lublinie	Do kompetencji Rady Starszych należy w szczególności: (...) 2) reprezentowanie Kościoła jako osoby prawnej, na zewnątrz (...) Rada Starszych może delegować ze swego grona dowolnych dwóch starszych, upoważniając ich pisemnie do określonych działań w imieniu Rady Starszych. Dokument zawierający takie upoważnienie winien być sygnowany podpisami wszystkich starszych (§ 9 ust. 3 pkt 2)

Aneks 6 (cd.)

	Miejskowy Kościół w Lublinie	Sposób reprezentowania Kościoła: 1) w sytuacjach wymagających reprezentowania Kościoła, jako osoby prawnej, na zewnątrz, Kościół jest reprezentowany przez Radę Starszych w jej pełnym składzie; 2) Rada Starszych może delegować ze swego grona dowolnych dwóch starszych, upoważniając ich pisemnie do reprezentowania Kościoła w imieniu Rady Starszych. Dokument zawierający takie upoważnienie powinien być sygnowany podpisami wszystkich starszych (§ 9 ust. 5) We wszystkich sprawach majątkowych Kościół reprezentowany jest przez Radę Starszych w jej pełnym składzie. Rada Starszych może delegować ze swego grona dowolnych dwóch starszych, upoważniając ich pisemnie do reprezentowania Kościoła w imieniu Rady Starszych. Dokument zawierający takie upoważnienie powinien być sygnowany podpisami wszystkich starszych (§ 15)
124	Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych”	Do kompetencji Biskupa Starszego należy: (...) 1. reprezentowanie Zboru w kraju i za granicą, 2. składanie oświadczeń woli w sprawach majątkowych w imieniu Zboru (...) (§ 22) Do zaciągnięcia zobowiązań w imieniu Zboru wymagany jest podpis Biskupa Starszego, lub biskupa przez niego upoważnionego (§ 27)
125	Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha”	Przewodniczący i Zastępcy Przewodniczącego reprezentują jednoosobowo Kościół Miecz Ducha na zewnątrz (§ 14) W imieniu Kościoła Miecz Ducha oświadczenia woli składają i zaciągają zobowiązania majątkowe jednoosobowo Przewodniczący lub Dyrektor Administracyjny w porozumieniu i za zgodą Rady Kościoła wyrażoną w formie uchwały (§ 16)
126	Zgromadzenie Braci i Sióstr Politeistów	Do kompetencji Senatu należy: (...) 5. Reprezentowanie Zgromadzenia w zakresie spraw gospodarczych a) nabywanie i zbywanie nieruchomości, b) przyjmowanie spadków, darowizn i zapisów, c) dokonywanie innych rozporządzeń majątkowych (...) (§ 21)
127	Kościół Chrześcijan w Rybniku	Do kompetencji Zarządu należy: (...) 6) Reprezentowanie Kościoła na zewnątrz (§ 8 ust. 5 pkt 8)
128	Lokalny Kościół w Kwidzynie	Jedynym organem Kościoła, (...) podejmującym w imieniu Kościoła wszystkie decyzje i wszelkie działania prawne, jest Rada Starszych Lokalnego Kościoła w Kwidzynie (...) (§ 10 ust. 1) Do kompetencji Rady Starszych należy w szczególności: (...)

Aneks 6 (cd.)

	Lokalny Kościół w Kwidzynie	2) reprezentowanie Kościoła, jako osoby prawnej, na zewnątrz; 3) zaciąganie w imieniu Kościoła zobowiązań majątkowych (...) (§ 10 ust. 4)
129	Związek Wyznaniowy „Polska Chrześcijańska Służba”	Do kompetencji Zarządu należy: 1) reprezentowanie PChS na zewnątrz i działanie w jej imieniu (...) (§ 19 ust. 5)
130	Kościół Chrześcijański Otwarte Drzwi	Pastor jest organem (...) reprezentującym Kościół na zewnątrz (§ 17 ust. 2 zd. 1) Do składania oświadczeń i podpisywania w imieniu Kościoła upoważniony jest Pastor samodzielnie lub członek Rady Kościoła upoważniony przez Pastora na piśmie (§ 17 ust. 4)
131	Związek Hatha Jogi „Brama Jogi”	Do kompetencji Nauczyciela należy: (...) 12. składanie oświadczeń woli w sprawach finansowych i majątkowych w imieniu Związku, 13. reprezentowanie Związku na zewnątrz (...) (art. 13)
132	Niezależna Gmina Wyznania Mojżeszowego	<i>brak przepisów o kompetencji reprezentacyjnej w statucie</i>
133	Warszawski Kościół Międzynarodowy	Do kompetencji Przewodniczącego Rady Kościoła należy: 1. reprezentowanie Kościoła na zewnątrz (...) (§ 17) W sprawach majątkowych Kościół jest reprezentowany łącznie przez: Przewodniczącego Rady Kościoła, Skarbnika Rady Kościoła oraz jej trzech członków (§ 22) W sprawach innych niż wymienione w § 22 Kościół reprezentuje Przewodniczący lub Wiceprzewodniczący Rady Kościoła (§ 25)
134	Izraelicka Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu	Zarząd Gminy Izraelickiej reprezentuje Gminę Izraelicką na zewnątrz (art. 21 ust. 1)
135	Kościół Miłosierdzia Jezusowego	Do czasu wyboru Głowy Kościoła funkcje tego organu sprawuje Rada Kościoła (art. 10) Do kompetencji Głowy Kościoła należy: 1) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz (...) (art. 12) Głowa Kościoła reprezentuje Kościół we wszystkich czynnościach sądowych i pozasądowych (art. 25 ust. 1) Rada Kościoła jako całość lub poszczególni jej członkowie mogą wykonać w imieniu Kościoła czynność nagłą której zaniechanie przyniosłoby Kościołowi niepowetowane szkody (art. 25 ust. 3)
136	Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Rady Kościoła należy: (...) 3) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz i działanie w jego imieniu (...) (§ 24) Kościół jako całość reprezentuje na zewnątrz Przewodniczący Rady Kościoła lub inna osoba upoważniona przez Radę Kościoła (§ 53 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła jako całości upoważniony jest zewnątrz Przewodniczący Rady Kościoła działający łącznie ze Skarbnikiem lub Sekretarzem Kościoła (§ 53 ust. 2)

Aneks 6 (cd.)

137	Gmina Wyznaniowa Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej	Zarząd (...) reprezentuje Gminę na zewnątrz (art. 24) Do zakresu działania Zarządu należą wszystkie sprawy nie zastrzeżone dla innych organów, a w szczególności: (...) 5) prowadzenie wszystkich spraw oraz zarządzanie majątkiem i prawami majątkowymi Gminy; a w szczególności składanie wszelkich oświadczeń woli w imieniu Gminy (...) (art. 25)
138	Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary”	Kościół jako całość reprezentują na zewnątrz i zaciągają w jego imieniu zobowiązania majątkowe jednoosobowo Biskup i Zastępcy Biskupa (§ 17 ust. 5)
139	Chrześcijański Kościół Reformacyjny	Do kompetencji Przewodniczącego Rady Kościołów należy: (...) 2) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz i działanie w jego imieniu (...) (§ 17 ust. 2) Kościół jako całość reprezentuje na zewnątrz Przewodniczący Rady Kościołów lub inna osoba upoważniona przez Radę Kościołów (§ 51 ust. 1) Do nabywania praw i zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła jako całości upoważniony jest Przewodniczący Rady Kościołów działający łącznie z upoważnionym członkiem Rady Kościołów (§ 51 ust. 2)
140	Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Rady Naczelnej należy: (...) 4) reprezentowanie Ligi na zewnątrz i zaciąganie w jej imieniu zobowiązań majątkowych, na zasadach określonych w § 55 (...) (§ 27)
141	Związek Taoistów TAO TE KING	Związek reprezentuje na zewnątrz i zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe dwóch Członków Rady Związku działających łącznie (§ 31)
142	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej	Unię jako całość, w sprawach nie przekraczających zakresu czynności zwykłego zarządu, reprezentuje na zewnątrz i zaciąga w jej imieniu zobowiązania majątkowe jednoosobowo Sekretarz lub Skarbnik (§ 42 ust. 1) Do nabywania praw i zaciągania zobowiązań w imieniu Unii jako całości w zakresie przekraczającym czynności zwykłego zarządu upoważnieni są – działający na podstawie uchwały Rady Unii wyrażającej zgodę na określoną czynność prawną – Sekretarz działający łącznie z innym członkiem Zarządu Unii, albo dwóch działających łącznie, upoważnionych przez Radę Unii, innych członków Zarządu Unii (§ 42 ust. 3)
143	Ewangeliczny Kościół Chrześcijański	Do kompetencji Naczelnej Rady Kościoła należy: (...) 2) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz (§ 9 ust. 5) Do kompetencji Biskupa należy w szczególności: (...) 4) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz; 5) zaciąganie zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła łącznie z innym członkiem Naczelnej Rady Kościoła (...) (§ 10 ust. 6)

Aneks 6 (cd.)

144	Kościół Prezbiteriański	Zarząd: 1) reprezentuje Kościół jako całość na zewnątrz w tym także przed: sądami i organami administracji publicznej (...) (§ 15 ust. 1)
145	Kościół Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej	Zwierzchnik jest upoważniony do reprezentowania Armii Zbawienia wobec osób trzecich we wszelkich sprawach świeckich i kościelnych oraz zaciągania w imieniu Armii Zbawienia zobowiązań majątkowych oraz niemajątkowych, z zastrzeżeniem § 27 ust. 5 (§ 26 ust. 3) Zwierzchnik może upoważnić Oficera (Osobę Duchowną) Armii Zbawienia do reprezentowania Armii Zbawienia wobec osób trzecich w określonych bądź wszystkich sprawach świeckich i kościelnych oraz zaciągania w imieniu Armii Zbawienia określonych bądź wszystkich zobowiązań majątkowych oraz niemajątkowych z zastrzeżeniem § 27 ust. 5 (§ 26 ust. 4)
146	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół reprezentuje na zewnątrz i zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe Administrator Kościoła wraz z Sekretarzem Rady Kościoła lub Sekretarz Rady Kościoła wraz ze Skarbnikiem Rady Kościoła (art. 36)
147	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	Kościół jako osobę prawną reprezentuje na zewnątrz Prezes Zarządu Administracyjnego Kościoła (§ 36 ust. 1) Do zaciągnięcia zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła jako całości jest uprawniony Prezes Zarządu Administracyjnego Kościoła (...) (§ 36 ust. 2)
148	Związek Wyznaniowy Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej	Związek reprezentuje na zewnątrz Naczelny Przełożony. Do zaciągania w imieniu Związku zobowiązań majątkowych przekraczających zakres zwykłego zarządu wymagane jest łączne działanie Naczelnego Przełożonego i jednego członka Komitetu (art. 11 ust. 2 zd. 1 i 2)
149	Związek Wyznaniowy Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej	Związek reprezentuje na zewnątrz Pradhan. Do zaciągania w imieniu Związku zobowiązań majątkowych przekraczających zakres zwykłego zarządu wymagane jest łączne działanie Pradhan i jednego członka Karty Karta (art. 10 ust. 2 zd. 1 i 2)
150	Instytut Śardza Ling	Związek jako całość reprezentuje Przewodniczący Rady (§ 38 ust. 1) Oświadczenie woli w sprawach finansowych i majątkowych w imieniu Związku składa dwóch członków Rady posiadających jej upoważnienie (w tym Przewodniczący Rady) (§ 38 ust. 2 zd. 1)
151	Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Rady Krajowej Zrzeszenia należy: 1) reprezentowanie Zrzeszenia na zewnątrz (...) (art. 18)

Aneks 6 (cd.)

152	Sangha „Dogen Zenji”	Do reprezentowania Sanghi jako całości na zewnątrz oraz do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Sanghi jako całości upoważniony jest każdy członek Rady Sanghi jednoosobowo (§ 12)
153	Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich	Zarząd Centralny (...) reprezentuje go na zewnątrz (art. 19 ust. 1)
154	Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”	Kompetencje Rady Starszych: 1) reprezentowanie Słowiańskiej Wiary na zewnątrz (...) (§ 13 ust. 6)
156	Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”	Związek jako osobę prawną reprezentuje na zewnątrz Przewodniczący Rady (§ 35 ust. 1) Oświadczenie woli w sprawach finansowych i majątkowych w imieniu Związku składa dwóch członków Rady Związku, posiadających jej upoważnienie, w tym Przewodniczący Rady (§ 35 ust. 2)
157	Związek Buddyjski „Dzogczien Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej”	Zarząd Związku (...) reprezentuje go na zewnątrz (§ 24) Do zadań Zarządu Związku w szczególności należy: 1) reprezentacja Związku na zewnątrz i działanie w jego imieniu (...) (§ 28)
158	„Wyznawcy Słońca”	Do kompetencji Naczelnego Pierwszego należy: 1) reprezentowanie Związku wyznaniowego na zewnątrz (...) (art. 28) Związek wyznaniowy reprezentuje na zewnątrz Naczelnny Pierwszy (art. 47 ust. 2) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Związku wyznaniowego wymagane jest współdziałanie dwóch członków Rady Pierwszych (art. 47 ust. 3)

ANEKS 7. Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie wskazania organu reprezentacji jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną

Lp.	Związek wyznaniowy	Treść postanowień statutu
1	Świecki Ruch Misyjny „Epifania”	Zbór na zewnątrz reprezentuje jego Zarząd, szczególnie Przewodniczący lub na życzenie zboru Zarząd Główny Ruchu (§ 36)
2	Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej	Zbór reprezentowany jest na zewnątrz przez Przewodniczącego lub osobę upoważnioną przez zebranie organizacyjno-gospodarcze Zboru (§ 14 ust. 6)
3	Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego w Polsce	W celu zabezpieczenia działalności wybrani starsi i diakoni tworzą Zarząd, spośród którego zbór wybiera przewodniczącego (§ 12 ust. 4 zd. 1) Do kompetencji Zarządu zboru należy organizacja sfery duchowej (§ 12 ust. 4 zd. 3)
4	Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego	Do kompetencji Prezbitera Okręgu należy: (...) 5) reprezentowanie Okręgu na zewnątrz (art. 56) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Okręgu Kościoła upoważnione są dwie osoby ze składu Rady Okręgu działające łącznie, w tym Prezbyter Okręgu (art. 57) Do kompetencji Rektora Seminarium należy: 1) administrowanie Seminarium; (...) 5) reprezentowanie Seminarium na zewnątrz Kościoła (art. 67) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Seminarium upoważnione są dwie osoby ze składu Zarządu Seminarium działające łącznie, w tym Rektor Seminarium (art. 68) Do kompetencji Dyrektora „TABITY” należy: 1) administrowanie „TABITĄ” (...) 5) reprezentowanie „TABITY” na zewnątrz Kościoła (art. 78) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu „TABITY” upoważnione są dwie osoby ze składu Zarządu „TABITY”, działające łącznie, w tym Dyrektor „TABITY” (art. 79) Do kompetencji Dyrektora Wydawnictwa należy: 5) reprezentowanie Wydawnictwa na zewnątrz Kościoła (art. 90) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Wydawnictwa upoważnione są dwie osoby ze składu Zarządu Wydawnictwa, działające łącznie, w tym Dyrektor Wydawnictwa (art. 91)
5	Jednota Idei Braci Polskich	Do reprezentowania Ośrodka na zewnątrz, a w szczególności do zaciągania zobowiązań, rozporządzania majątkiem i składania oświadczeń woli w imieniu Ośrodka upoważniony jest Prezbyter Ośrodka (§ 24)
6	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>

Aneks 7 (cd.)

7	Związek Buddystów Zen „Bodhidharma”	Do kompetencji Zebrania Członków Oddziału Związku należy: (...) 7) decydowanie o podjęciu przez Oddział Związku określonej działalności gospodarczej (§ 33.6) Do kompetencji Zarządu Oddziału Związku należy: 1) reprezentowanie Oddziału Związku na zewnątrz (§ 33.7)
8	Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa	Kompetencje Pastora: 1) reprezentuje Zbór na zewnątrz (...) (§ 14 ust. 2) Do składania oświadczeń woli w sprawach majątkowych, a w szczególności do zaciągania zobowiązań majątkowych upoważnionych jest dwóch członków Rady Zboru, w tym Pastor lub Skarbnik (§ 11 ust. 4)
9	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Do reprezentowania na zewnątrz i składania oświadczeń woli w imieniu Zboru jest uprawniony Przełożony Zboru albo upoważniony przez Przełożonego Zboru bądź Radę Braterską członek Rady Braterskiej (§ 20 ust. 7)
10	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce	Ośrodek zen reprezentuje na zewnątrz i zaciąga zobowiązania majątkowe w jego imieniu Opat Ośrodka Zen lub Zastępca Opata (§ 45) Grupę zen reprezentuje na zewnątrz i zaciąga zobowiązania majątkowe w jej imieniu Kierownik Grupy Zen (§ 49)
11	Kościół Chrystusowy w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
12	Nowoapostolski Kościół w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
13	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
14	Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Rada [Braterska – przyp. M. S.] (...) reprezentuje Zbór na zewnątrz (§ 43 zd. 2 <i>in fine</i>) Rada Braterska reprezentuje Zbór jako osobę prawną przez Przewodniczącego (lub Z-cę) i jednego z Członków Rady. Do zaciągania zobowiązań wymagany jest ponadto podpis Skarbnika (§ 44 ust. 4)
15	Związek Ajapa Yoga	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
16	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa	W sprawach majątkowych Zboru do składania oświadczeń woli są uprawnieni łącznie Pastor i członek Rady Zboru upoważniony przez Ogólne Zebranie Członków Zboru (§ 27 ust. 2) Zadania i kompetencje Pastora: (...) 2) zarządza Zborem; 3) reprezentuje Zbór na zewnątrz (...) (§ 31 ust. 1) Dyrektor Szkoły Biblijnej: (...) 3) reprezentuje Szkołę Biblijną na zewnątrz (§ 34 ust. 6) W sprawach majątkowych Szkoły Biblijnej do składania oświadczeń woli uprawniony jest Dyrektor Szkoły Biblijnej w zakresie upoważnienia udzielanego przez Prezydium Rady Naczelnej (§ 36 ust. 2)

Aneks 7 (cd.)

17	Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża	Do kompetencji Dyrektora należy w szczególności: (...) 2) reprezentowanie podległej mu jednostki organizacyjnej na zewnątrz (...) (art. 13 ust. 6)
18	Związek Badaczy Biblii	Przewodniczący lub sekretarz Zarządu Zboru reprezentuje Zbór jako osobę prawną (§ 24)
19	„Kanzeon” Związek Buddyjski	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
20	Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
21	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
22	Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej	Zbór jest reprezentowany na zewnątrz przez Pastora Przełożonego, bądź inną osobę, upoważnioną przez Radę Starszych (§ 57 ust. 2) Do nabywania praw i zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Zboru upoważniony jest Pastor Przełożony działający łącznie z jednym z pozostałych członków Rady Starszych lub osoba upoważniona przez Pastora Przełożonego działająca łącznie z jednym z członków Rady Starszych, o których mowa w § 62 ust. 2 pkt 2 (§ 57 ust. 3) Do kompetencji Pastora Przełożonego należy: (...) 2) reprezentowanie Zboru na zewnątrz (§ 71) Do kompetencji dyrektora Agendy należy: (...) 4) reprezentowanie Agendy na zewnątrz; 5) zarządzanie majątkiem Agendy, w tym zaciąganie zobowiązań majątkowych w imieniu Agendy, za wyjątkiem ograniczeń zastrzeżonych do kompetencji Rady Krajowej określonych w § 20 pkt 14 Statutu Kościoła (...) (§ 90 ust. 2) Do kompetencji Rektora Seminarium należy: (...) 4) reprezentowanie Seminarium na zewnątrz; 5) zarządzanie majątkiem Seminarium, w tym zaciąganie zobowiązań majątkowych w imieniu Seminarium, za wyjątkiem ograniczeń zastrzeżonych do kompetencji Rady Krajowej określonych w § 20 pkt 14 Statutu Kościoła (...) (§ 94 ust. 2)
23	Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Pastora Zboru należy: (...) 4) reprezentowanie Zboru na zewnątrz; 6) składanie oświadczeń woli w zakresie nabywania praw i zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Zboru i za Radę Zboru, zgodnie z § 32 ust. 1 pkt 14 statutu (...) (§ 34 ust. 1) Do kompetencji dyrektora Agendy należy: (...) 4) reprezentowanie Agendy na zewnątrz, zaciąganie zobowiązań majątkowych w imieniu Agendy (...) (§ 37 ust. 2) Do kompetencji rektora Seminarium należy: (...) 4) reprezentowanie Seminarium na zewnątrz, zaciąganie zobowiązań majątkowych w imieniu Seminarium (...) (§ 40 ust. 2)

Aneks 7 (cd.)

24	Kościół Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Zbór reprezentuje na zewnątrz Pastor Zboru działający łącznie z Sekretarzem lub innym członkiem Rady Zboru. Zobowiązania majątkowe w imieniu Zboru zaciąga Pastor Zboru działający łącznie ze Skarbnikiem lub innym członkiem Rady Zboru na podstawie uchwały Ogólnego Zebrania Członków Zboru. W razie niemożności pełnienia funkcji przez Pastora Zboru zastępuje go Pastor Pomocniczy lub osoba upoważniona przez Pastora Zboru lub Radę Zboru (§ 53 ust. 1) Do kompetencji Pastora Zboru należy: (...) 10) reprezentowanie Zboru na zewnątrz na konferencjach i spotkaniach okolicznościowych oraz w urzędach; 11) zaciąganie zobowiązań w imieniu Zboru zgodnie z § 53 ust. 1 Statutu (...) (§ 92) Agendę Ogólnokościelną reprezentuje na zewnątrz Zarząd Agendy. Zobowiązania majątkowe w imieniu Agendy Ogólnokościelnej zaciąga Zarząd Agendy działający na podstawie uchwały Rady Agendy (§ 66) Do kompetencji Zarządu Agendy należy: (...) 2) reprezentowanie Agendy Ogólnokościelnej na zewnątrz; 3) zaciąganie w imieniu Agendy Ogólnokościelnej zobowiązań majątkowych na podstawie uchwały Rady Agendy (...) (§ 69)
25	Kościół Boży w Chrystusie	Do kompetencji rektorów, dyrektorów i przełożonych należy kierowanie podległymi jednostkami i reprezentowanie ich oraz zaciąganie zobowiązań majątkowych (§ 8 ust. 4 zd. 1) Do reprezentowania Zboru na zewnątrz oraz zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Zboru upoważniony jest Pastor Zboru lub uprawniony przez Radę Kościoła II Pastor Zboru (§ 26) Do kompetencji Pastora Zboru należy: (...) 3) reprezentowanie Zboru (...) 5) zaciąganie zobowiązań majątkowych w imieniu Zboru (...) (§ 33 ust. 1) Na wniosek Pastora Zboru II Pastor Zboru może zostać upoważniony przez Radę Kościoła do reprezentowania Zboru i zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Zboru (§ 35 ust. 5)
26	„Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzaï w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
27	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	Do kompetencji Prezydenta Świątyni należy: (...) 5) reprezentowanie Świątyni na zewnątrz (§ 27) Do kompetencji Skarbnika Świątyni należy: (...) 2) wraz z Prezydentem Świątyni reprezentowanie, w sprawach majątkowych Świątyni (§ 28) Świątynia jest reprezentowana na zewnątrz przez Prezydenta Świątyni (§ 29 ust. 1) Dla ważności pism i dokumentów Świątyni wymagany jest podpis Prezydenta Świątyni (§ 29 ust. 2)

Aneks 7 (cd.)

Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Świątyni upoważniony jest Prezydent Świątyni działający łącznie ze Skarbnikiem Świątyni (§ 29 ust. 3) Do kompetencji Dyrektora Wydawnictwa należy: (...) 3) reprezentowanie Wydawnictwa na zewnątrz (...) (§ 36) Do kompetencji Skarbnika Wydawnictwa należy: 2) reprezentowanie Wydawnictwa, wraz z Dyrektorem Wydawnictwa w sprawach majątkowych (...) (§ 37) Wydawnictwo jest reprezentowane na zewnątrz przez Dyrektora Wydawnictwa (§ 38 ust. 1) Dla ważności pism i dokumentów Wydawnictwa wymagany jest podpis Dyrektora Wydawnictwa (§38 ust. 2) Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Świątyni upoważniony jest Dyrektor Wydawnictwa działający łącznie ze Skarbnikiem Wydawnictwa (§ 38 ust. 3) Do kompetencji Dyrektora Szkoły należy: (...) 2) reprezentowanie Szkoły na zewnątrz (...) (§ 44) Do kompetencji Skarbnika Szkoły należy: 2) reprezentowanie, wraz z Dyrektorem Szkoły w sprawach majątkowych Szkoły (§ 45) Szkoła jest reprezentowana na zewnątrz przez Dyrektora Szkoły (§ 46 ust. 1) Dla ważności pism i dokumentów Szkoły wymagany jest podpis Dyrektora Szkoły (§ 46 ust. 2) Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Świątyni upoważniony jest Dyrektor Szkoły działający łącznie ze Skarbnikiem Szkoły (§ 46 ust. 3) Do kompetencji Dyrektora Instytutu należy: (...) 2) reprezentowanie Instytutu na zewnątrz (...) (§ 52) Do kompetencji Skarbnika Instytutu należy: 2) reprezentowanie, wraz z Dyrektorem Instytutu w sprawach majątkowych Instytutu (§ 53) Instytut jest reprezentowany na zewnątrz przez Dyrektora Instytutu (§ 54 ust. 1) Dla ważności pism i dokumentów Szkoły wymagany jest podpis Dyrektora Instytutu (§ 54 ust. 2) Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Instytutu upoważniony jest Dyrektor Instytutu działający łącznie ze Skarbnikiem Instytutu (§ 54 ust. 3) Do kompetencji Dyrektora Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” należy: (...) 2) reprezentowanie Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” na zewnątrz (...) (§ 60) Do kompetencji Skarbnika Instytutu należy: 2) reprezentowanie, wraz z Dyrektorem Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” w sprawach majątkowych Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” (§ 61) Akcja Charytatywna „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” jest reprezentowana na zewnątrz przez Dyrektora Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” (§ 62 ust. 1)
--	---

Aneks 7 (cd.)

	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	Dla ważności pism i dokumentów Szkoły wymagany jest podpis Dyrektora Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” (§ 62 ust. 2) Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” upoważniony jest Dyrektor Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” działający łącznie ze Skarbnikiem Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” (§ 62 ust. 3) Do kompetencji Dyrektora Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej należy: (...) 2) reprezentowanie Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej na zewnątrz (...) (§ 68) Do kompetencji Skarbnika Instytutu należy: 2) reprezentowanie, wraz z Dyrektorem Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej w sprawach Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej (§ 69) Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej jest reprezentowana na zewnątrz przez Dyrektora Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej (§ 70 ust. 1) Dla ważności pism i dokumentów Szkoły wymagany jest podpis Dyrektora Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej (§ 70 ust. 2) Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej upoważniony jest Dyrektor Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej działający łącznie ze Skarbnikiem Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej (§ 70 ust. 3)
28	Uczniowie Ducha Świętego	Wszelkie pisma w imieniu Rady Oddziału podpisuje Przewodniczący i Sekretarz, a w sprawach finansowych – Przewodniczący i Skarbnik (§ 39 ust. 2) Wszelkie pisma w imieniu Rady Zboru podpisuje Przewodniczący i Sekretarz, a w sprawach finansowych – Przewodniczący i Skarbnik (§ 39 ust. 2)
29	Buddyjska Wspólnota Zen Kannon	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
30	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
31	STRAŻNICA – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, Zarejestrowany Związek Wyznania Świadków Jehowy w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
32	Kościół Zjednoczeniowy	Do kompetencji Reprezentanta Regionu należy: 1) kierowanie działalnością Regionu i reprezentowanie go na zewnątrz (...) (art. 46) Do kompetencji Reprezentanta Ośrodka należy: 1) kierowanie działalnością Ośrodka i reprezentowanie go na zewnątrz (...) (art. 56) Zob. jednak: Zobowiązania majątkowe zaciągane w imieniu Regionu wymagają podpisu Reprezentanta Regionu lub jego zastępcy i podpisu Reprezentanta do spraw finansowych Regionu jego zastępcy (art. 58 ust. 2)

Aneks 7 (cd.)

	Kościół Zjednoczeniowy	Zobowiązania majątkowe zaciągane w imieniu Ośrodka wymagają podpisu Reprezentanta Ośrodka lub jego zastępcy i podpisu Reprezentanta do spraw finansowych Ośrodka lub jego zastępcy (art. 58 ust. 3)
33	Kościół Ewangeliczny „Misja Łaski”	Rada Starszych pisemnie upoważnia dwóch członków rady Starszych kościoła lokalnego do reprezentowania kościoła lokalnego na zewnątrz oraz zaciągania zobowiązań majątkowych w jego imieniu. Osoby te dwuosobowo reprezentują kościół lokalny jako osobę prawną (§ 28 ust. 1 zd. 1 i 2) W przypadku braku Rady Starszych czynności z pkt 1 i 2 wykonuje Rada Kościoła, wyznaczając dwóch członków kościoła lokalnego (...) (§ 28 ust. 3) Do kompetencji Dyrektora Seminarium Teologicznego należy w szczególności: (...) 4) reprezentowanie Seminarium Teologicznego jako osoby prawnej na zewnątrz oraz zaciąganie zobowiązań majątkowych w jego imieniu (§ 37) Dyrektor jednoosobowo reprezentuje Seminarium Teologiczne na zewnątrz oraz odpowiada za zobowiązania majątkowe (§ 38)
34	Ruch Świadomości Babadzi „Herakhandi Samadž”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
35	Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
36	Zbór Chrześcijański w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
37	Centrum Biblijne „Jezus Jest Panem”	Do kompetencji Rady Zboru należy: (...) 6) reprezentowanie Zboru na zewnątrz (art. 22 ust. 4)
38	Zbór w Wodzisławiu Śląskim	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
39	Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach	Dyrektor reprezentuje Instytut jako osobę prawną (...) (art. 14 ust. 5) Dyrektor reprezentuje Instytut jako osobę prawną (...) (art. 15 ust. 4)
40	Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
41	Chrześcijańska Wspólnota Ewangeliczna	Zbór jako osobę prawną reprezentuje oraz zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe dwóch członków Rady Zboru działających łącznie, w tym Pastor Zboru (art. 18)
42	Zbór Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
43	Adwentyści Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
44	Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”	(...) Zarząd, który reprezentuje oddział (§ 9 ust. 2) Wszelkie czynności prawne dokonywane są przez Zarząd Oddziału wyłącznie w imieniu Oddziału (§ 14 ust. 3)

Aneks 7 (cd.)

45	Stowarzyszenie Muzułmańskie Ahmadiyya	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
46	Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce	Zbór jest reprezentowany na zewnątrz przez członków Zarządu (art. 21) brak określenia organu uprawnionego do reprezentacji w przypadku okręgów Kościoła
47	Międzynarodowa Misja „Centrum Służby Życia”	Autonomiczny Zbór jest reprezentowany na zewnątrz przez Pastora lub inną upoważnioną przez niego osobę (art. 16 ust. 2 zd. 1)
48	Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt	Gminę Wyznaniową jednoosobowo reprezentuje oraz zaciąga zobowiązania majątkowe przewodniczący Zarządu (art. 41 ust. 2) Do kompetencji Dyrektorów Szkół i Instytutów należy: 1) (...) reprezentowanie na zewnątrz swoich jednostek (art. 31) Szkółę lub Instytut jednoosobowo reprezentuje oraz zaciąga zobowiązania majątkowe dyrektor (art. 41 ust. 3)
49	Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
50	Radha Govind Society of Poland	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
51	Zachodni Zakon Sufi w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
52	Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu	Rada Starszych Zboru Filialnego w szczególności: (...) 1) reprezentuje Zbór Filialny (...) na zewnątrz (...) (art. 19 ust. 11)
53	Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie”	Dyrektor reprezentuje Wydawnictwo jako osobę prawną (art. 17 ust. 4 zd. 1)
54	Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego	Zbory działają na zewnątrz poprzez swoje organy pochodzące z wyboru (§ 5 ust. 2) Do obowiązków Rady Zboru należy w szczególności: 1) reprezentowanie Zboru na zewnątrz (...) (§ 19 ust. 2)
55	Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem”	Agendę Wspólnoty reprezentuje na zewnątrz Przewodniczący Agendy (...) (§ 35)
56	Związek Wyznaniowy „Wierzę w Dobro Człowieka”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
57	Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
58	„Ruch Nowego Życia”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
59	Wiara Bahá'í	(...) powołuje dyrektora, który reprezentuje Wydawnictwo na zewnątrz, zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe oraz składa oświadczenia woli w imieniu Wydawnictwa (art. 29 ust. 4)
60	Zbór Wolnych Chrześcijan w Jaworznie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
61	Misja Pokoleń	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>

Aneks 7 (cd.)

62	Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
63	Związek Wyznaniowy Kwinarystów	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
64	Kościół Dobrego Pasterza	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
65	Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai	Do kompetencji opiekuna (w przypadku niemożności pełnienia przez niego funkcji do kompetencji jego zastępcy) należy: (...) 3) podpisywanie wszelkich aktów prawnych, w tym dokumentów pociągających za sobą zobowiązania finansowe i majątkowe dotyczące Ośrodka, 4) reprezentowanie Ośrodka (...) (§ 37)
66	Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
67	Kościół „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Pastora Zboru należy: (...) 3) reprezentowanie Zboru (...) 5) składanie oświadczeń woli w sprawach majątkowych w imieniu Zboru (...) (§ 28 ust. 2) Do zakresu kompetencji Dyrektora należy: d) składanie oświadczeń woli w sprawach majątkowych w imieniu Szkoły (§ 35 ust. 8)
68	Wspólnota Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
69	Zbór Ewangelii Łaski	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
70	Kościół Miłosiernego Boga	<i>brak przepisów o kompetencji do reprezentacji</i>
71	Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtżang w Polsce	Do kompetencji Rady Gminy należy: 1) reprezentacja gminy na zewnątrz i działanie w jego imieniu (...) (§ 23 ust. 5)
72	Zbór Ewangeliczny Betel w Warszawie	Dyrektor reprezentuje Wydawnictwo jako osobę prawną (...) (art. 15 ust. 5)
73	Kościół w Radomiu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
74	Wspólnota „Drzewo Oliwne”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
75	Związek Buddyjski Khordong w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
76	Wspólnota Dzogczen w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
77	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
78	Chrześcijańska Wspólnota Mennonitów	Do kompetencji Dyrektora Szkoły należy w szczególności: (...) 2) reprezentowanie Szkoły na zewnątrz i działanie w jej imieniu (§ 20 ust. 4) Do kompetencji Zarządu Zboru należy w szczególności: (...) 9) reprezentowanie Zboru na zewnątrz (§ 26 ust. 2) Zarząd Zboru reprezentuje Zbór na zewnątrz i zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe przez dwóch pisemnie upoważnionych Prezbitarów Zboru (§ 26 ust. 6)

Aneks 7 (cd.)

79	Rodzimy Kościół Polski	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
80	Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny	Do kompetencji Rady Zboru należy: (...) 3) reprezentowanie Zboru na zewnątrz (...) (§ 22 ust. 5)
81	Misja Buddyjska – Trzy Schronienia w Polsce	Do określenia kompetencji Opata Ośrodka Misyjnego stosuje się przepisy § 18 ust. 1 oraz ust. 2 pkt 1-2, 4-5, 7-8 niniejszego Statutu (...) (§ 21 ust. 5 zd. 1) Do kompetencji Głównego Opata Misji należy: (...) 5) reprezentacja Związku na zewnątrz i działanie w jego imieniu (...) (§ 18 ust. 2)
82	Polski Kościół Słowiański	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
83	Kościół Boży	Pastor Lokalny (...) reprezentuje Kościół Lokalny, zarówno przed Pastorem Głównym, jak i przed organami władzy świeckiej (§ 11 ust. 5) Wszelki oficjalny kontakt jakichkolwiek instytucji, organów i urzędów z Kościołem Lokalnym dzieje się za pośrednictwem Pastora Lokalnego (§ 11 ust. 7)
84	Związek Garuda w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
85	Warszawski Kościół Chrystusowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
86	Wspólnota Chrześcijańska „Wrocław dla Jezusa”	Zbór na zewnątrz reprezentuje Pastor Zboru lub jego Zastępcy (§ 18 ust. 4) W imieniu Zboru oświadczenia woli składa i zaciąga zobowiązania majątkowe Pastor Zboru lub Sekretarz-Dyrektor Administracyjny (§ 18 ust. 5) Do reprezentowania Misji na zewnątrz, składania oświadczeń woli i zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Misji upoważniony jest Dyrektor Misji lub jego Zastępca (§ 27 ust. 1)
87	„Misja Na Wschód” we Wrocławiu	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
88	Kościół Remonstrantów Polskich	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
89	Kościół Boży w Polsce	Do kompetencji Pastora należy w szczególności: (...) 2) reprezentowanie Kościoła lokalnego na zewnątrz oraz zaciąganie w imieniu Kościoła lokalnego zobowiązań majątkowych (...) (§ 18) Do kompetencji Dyrektora Seminarium Teologicznego Szkoły Biblijnej „Jozue” należy w szczególności: (...) 4) reprezentowanie Seminarium Teologicznego Szkoły Biblijnej „Jozue” na zewnątrz oraz zaciąganie w jego imieniu zobowiązań majątkowych (...) (§ 33) Do kompetencji Dyrektora Instytutu Wydawniczego należy w szczególności: (...) 4) reprezentowanie Instytutu Wydawniczego na zewnątrz i zaciąganie w jego imieniu zobowiązań majątkowych (§ 39) Do kompetencji Dyrektora Biura Misyjnego należy w szczególności: (...)

Aneks 7 (cd.)

	Kościół Boży w Polsce	4) reprezentowanie Biura misyjnego na zewnątrz i zaciąganie w jego imieniu zobowiązań majątkowych (§ 45 ust. 1) Do kompetencji Dyrektora Centrum Pomocy należy w szczególności: (...) 4) reprezentowanie Centrum Pomocy na zewnątrz i zaciąganie w jego imieniu zobowiązań majątkowych (§ 51 ust. 1) Do kompetencji Dyrektora Misji należy w szczególności: (...) 4) reprezentowanie Misji na zewnątrz i zaciąganie w jej imieniu zobowiązań majątkowych (§ 57 ust. 1)
90	Kościół Pentakostalny w Rzeczypospolitej Polskiej	Pastor (...) reprezentuje Zbór na zewnątrz (§ 23 ust. 1) Do reprezentowania Zboru jako osoby prawnej we wszystkich sprawach, włącznie ze sprawami majątkowymi, upoważniony jest samodzielnie Pastor (§ 27 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Zboru, upoważniony jest samodzielnie Pastor lub jeden ze starszych Zboru, upoważniony przez Pastora w formie pisemnej (§ 27 ust. 3)
91	Kościół Chrześcijański „Wieczernik”	Do kompetencji dyrektora należy (...) reprezentowanie jej w sprawach majątkowych (§ 11 ust. 7 zd. 1) Do kompetencji Pastora Wspólnoty należy: 1.1. Reprezentowanie Wspólnoty na zewnątrz wobec władz administracyjnych, sądowych i innych. 1.2. Reprezentowanie Wspólnoty za granicą. 1.3. Składanie oświadczeń woli i zaciąganie zobowiązań majątkowych w imieniu Wspólnoty (...) (§ 30 ust. 1) Prawnym organem, za pomocą którego Wspólnota Kościoła wykonuje swoje prawa i obowiązki jest Pastor Wspólnoty (§ 31) Wspólnotę reprezentuje na zewnątrz Pastor Wspólnoty (§ 36 ust. 2)
92	Rodzima Wiara	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
93	Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem w Żywcu”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
94	Kościół Starokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji proboszcza należy: (...) 5) reprezentowanie Parafii na zewnątrz, w tym w sprawach majątkowych (...) (§ 63)
95	Kościół Chrześcijański w Rypinie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
96	Kościół Chrześcijański w Warszawie	Do kompetencji dyrektora należy: (...) 2) reprezentowanie jednostki organizacyjnej na zewnątrz i zaciąganie w jej imieniu zobowiązań majątkowych (§ 22 ust. 5)
97	Chrześcijański Kościół Dobra	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>

Aneks 7 (cd.)

98	Kościół Anglikański w Polsce	Proboszcz reprezentuje parafię na zewnątrz, w tym wobec sądów oraz organów administracji państwowej i samorządu terytorialnego (art. 13 ust. 3) Parafię reprezentuje w sprawach majątkowych i finansowych proboszcz parafii (art. 35 ust. 2)
99	Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
100	Kościół Panteistyczny „Pneuma”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
101	Spółeczność Chrześcijańska „Miejsce Odnowienia”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
102	Centrum Chrześcijańskie KANAAN	Do kompetencji Rady Kościoła Lokalnego należy: (...) 3) reprezentowanie Kościoła Lokalnego na zewnątrz (...) (§ 24)
103	Biblijny Kościół Baptystyczny	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
104	Związek Buddyjski Dak Shang Kagyu w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
105	Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle	Do kompetencji Pastora Zboru należy w szczególności: (...) 2) reprezentowanie Zboru na zewnątrz; 3) zaciąganie zobowiązań majątkowych działając łącznie z jednym ze Starszych Zboru (...) (§ 16)
106	Kościół Unitariański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
107	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna	Do kompetencji dyrektora należy: 2) reprezentowanie jednostki organizacyjnej na zewnątrz i zaciąganie w jej imieniu zobowiązań majątkowych (art. 24 ust. 5)
108	Polski Kościół Dialogu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
109	Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
110	„Misja dla Polski”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
111	Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
112	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
113	Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
114	Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
115	Kościół Nowego Przymierza w Lublinie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
116	Kościół Ekklesia w Warszawie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>

Aneks 7 (cd.)

117	Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie	Do kompetencji Pastora Filii należy w szczególności: (...) 2) reprezentowanie Filii na zewnątrz, 3) zaciąganie zobowiązań majątkowych działając łącznie z jednym ze Starszych Filii (...) (§ 28) Kościół reprezentuje na zewnątrz Pastor Kościoła albo Starszy przez niego upoważniony (§ 42 ust. 1) Ust. 1 stosuje się odpowiednio do reprezentacji Filii (§ 42 ust. 2) Zobowiązania majątkowe Kościoła zaciągają działający łącznie Pastor Kościoła i Starszy wybrany przez Grono Starszych Kościoła zwykłą większością głosów (§ 43 ust. 1) Ust. 1 stosuje się odpowiednio do osób zaciągających zobowiązania majątkowe Filii (§ 43 ust. 2)
118	Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
119	Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje”	Zbór na zewnątrz reprezentuje Pierwszy Pastor Zboru lub osoba przez niego upoważniona (§ 32 ust. 2) Do składania oświadczeń woli w sprawach majątkowych uprawniony jest Pierwszy Pastor Zboru lub osoba przez niego upoważniona (§ 39)
120	Kościół Chrześcijański Nowe Życie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
121	Związek Buddystów Czan	Ośrodek na zewnątrz reprezentuje Przewodniczący Zarządu Ośrodka lub upoważniony przez Zarząd Ośrodka członek Zarządu Ośrodka (§ 85) Wszelkie akty prawne, które pociągają za sobą zobowiązania finansowe lub zmianę stanu majątkowego Związku, podpisuje Przewodniczący Zarządu Ośrodka oraz osoba upoważniona przez Zarząd Ośrodka (§ 98)
122	Chrześcijański Związek Wyznaniowy „ŹRÓDŁO”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
123	Miejskowy Kościół w Lublinie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
124	Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
125	Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha”	Do kompetencji Rady Kościoła Lokalnego należy: (...) 5) reprezentowanie Kościoła Lokalnego na zewnątrz (§ 26)
126	Zgromadzenie Braci i Sióstr Politeistów	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
127	Kościół Chrześcijan w Rybniku	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
128	Lokalny Kościół w Kwidzynie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
129	Związek Wyznaniowy „Polska Chrześcijańska Służba”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>

Aneks 7 (cd.)

130	Kościół Chrześcijański Otwarte Drzwi	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
131	Związek Hatha Jogi „Brama Jogi”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
132	Niezależna Gmina Wyznania Mojżeszowego	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
133	Warszawski Kościół Międzynarodowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
134	Izraelicka Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
135	Kościół Miłosierdzia Jezusowego	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
136	Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Rady Zboru należy: (...) 4) reprezentowanie Zboru na zewnątrz i działanie w jego imieniu (...) (§ 35) Do kompetencji dyrektora Agendy należy: (...) 4) reprezentowanie Agendy na zewnątrz oraz zaciąganie w jej imieniu zobowiązań majątkowych (...) (§ 41 ust. 2) Do kompetencji dyrektora Seminarium należy: (...) 4) reprezentowanie Seminarium na zewnątrz zobowiązań majątkowych (...) (§ 45 ust. 2)
137	Gmina Wyznaniowa Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
138	Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary”	Do kompetencji Pastora należy: (...) 2) jednoosobowe reprezentowanie Kościoła na zewnątrz i zaciąganie w imieniu Kościoła Lokalnego zobowiązań majątkowych (...) (§ 24) Do kompetencji Asystenta Pastora należy: 1) w czasie nieobecności Pastora (...) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz z wyłączeniem zaciągania w imieniu Kościoła Lokalnego zobowiązań majątkowych (...) (§ 25) Do zakresu kompetencji Dyrektora Szkoły Biblijnej należy: (...) 4) jednoosobowe reprezentowanie Szkoły Biblijnej na zewnątrz, oraz zaciąganie w jej imieniu zobowiązań majątkowych (...) (§ 30) Do kompetencji Zastępcy Dyrektora należy: (...) 3) reprezentowanie Szkoły Biblijnej na zewnątrz z wyłączeniem zaciągania w jej imieniu zobowiązań majątkowych w czasie nieobecności Dyrektora Szkoły Biblijnej (§ 32)
139	Chrześcijański Kościół Reformacyjny	Do kompetencji Pastora należy: (...) 2) reprezentowanie Kościoła Lokalnego na zewnątrz i działanie w jego imieniu (...) (§ 26) Kościół Lokalny reprezentuje na zewnątrz Pastor lub inna osoba upoważniona przez Radę Kościoła Lokalnego (§ 29 ust. 1)

Aneks 7 (cd.)

	Chrześcijański Kościół Reformacyjny	Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła Lokalnego upoważniony jest Pastor działający łącznie z upoważnionym członkiem Rady Kościoła Lokalnego (§ 29 ust. 2) Do kompetencji dyrektora Agendy należy: (...) 3) reprezentowanie Agendy na zewnątrz i działanie w jej imieniu, także w sprawach majątkowych (...) (§ 34) Do kompetencji dyrektora Seminarium należy: (...) 3) reprezentowanie Seminarium na zewnątrz i działanie w jego imieniu, także w sprawach majątkowych (...) (§ 41)
140	Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej	Oddział Ligi reprezentują na zewnątrz, działający łącznie, Przewodniczący Rady Naczelnej Oddziału i Sekretarz Rady Naczelnej Oddziału (§ 48 ust. 1) W imieniu Oddziału Ligi zobowiązania majątkowe zaciągają, działający łącznie, trzech członkowie Rady Naczelnej Oddziału, upoważnieni w formie uchwały przez Radę Naczelną Oddziału (§ 48 ust. 2)
141	Związek Taoistów TAO TE KING	Jednostki organizacyjne, o których mowa w § 28, są reprezentowane na zewnątrz jednoosobowo przed Dyrektorów (§ 29 ust. 1) Do kompetencji Dyrektorów jednostek organizacyjnych, o których mowa w § 28, należy: (...) 2) reprezentowanie jednoosobowo jednostki organizacyjnej na zewnątrz i zaciąganie w jej imieniu zobowiązań majątkowych (§ 30)
142	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej	Placówkę Misyjną reprezentuje na zewnątrz jednoosobowo Przewodniczący lub inna osoba upoważniona przez Zarząd Placówki Misyjnej (§ 30 ust. 1) Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Placówki Misyjnej upoważniony jest Przewodniczący działający łącznie z innym, upoważnionym przez Zarząd Placówki Misyjnej, członkiem Zarządu Placówki Misyjnej (§ 30 ust. 2)
143	Ewangeliczny Kościół Chrześcijański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
144	Kościół Prezbiteriański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
145	Kościół Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
146	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Rady Parafialnej należy: (...) 9) reprezentowanie Parafii na zewnątrz i zaciąganie zobowiązań majątkowych w imieniu Parafii (art. 23 ust. 11) Do kompetencji Opata należy: (...) 15) zaciąganie zobowiązań majątkowych w imieniu Opactwa;

Aneks 7 (cd.)

	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej	16) reprezentowanie Opactwa na zewnątrz (art. 25 ust. 14) Do kompetencji Rektora należy: (...) 2) reprezentowanie WSD na zewnątrz oraz zaciąganie zobowiązań majątkowych w jego imieniu (art. 27 ust. 8) Do kompetencji Przełożonego lub Przełożonej należy: 1) reprezentowanie Zgromadzenia Zakonnego na zewnątrz oraz zaciąganie zobowiązań majątkowych w jego imieniu (art. 28 ust. 13) Prezes (...) reprezentuje Ośrodek na zewnątrz (art. 29 ust. 9) Prezes jest upoważniony do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Ośrodka (art. 29 ust. 11) Dyrektor (...) reprezentuje Zakład na zewnątrz (art. 30 ust. 6) Prezes jest upoważniony do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Ośrodka (art. 30 ust. 8)
147	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
148	Związek Wyznaniowy Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
149	Związek Wyznaniowy Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
150	Instytut Śardza Ling	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
151	Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji organów wykonawczych Kościoła Lokalnego należy: (...) 5) reprezentowanie Kościoła Lokalnego na zewnątrz oraz zaciąganie zobowiązań majątkowych w jego imieniu (...) (art. 36)
152	Sangha „Dogen Zenji”	Do reprezentowania Dojo na zewnątrz upoważniony jest każdy członek Rady Dojo (§ 18 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Dojo w sprawach nieprzekraczających zwykłego zarządu, upoważniony jest jednoosobowo każdy członek Rady Dojo (§ 18 ust. 2) Do reprezentowania klasztoru na zewnątrz i zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu klasztoru upoważniony jest każdy członek rady klasztoru Zen jednoosobowo (§ 21)
153	Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich	Zarząd Gminy Lokalnej (...) reprezentuje ją na zewnątrz (...) (art. 35 ust. 1) Do kompetencji dyrektora Agendy należy: (...) 3) reprezentowanie Agendy na zewnątrz i zaciąganie w jej imieniu zobowiązań majątkowych (...) (art. 42 ust. 2)
154	Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>

Aneks 7 (cd.)

155	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
156	Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
157	Związek Buddyjski „Dzogcien Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
158	„Wyznawcy Słońca”	Do kompetencji Przełożonego gminy należy: 1) reprezentowanie gminy wyznaniowej (...) (art. 44) Do reprezentowania gminy wyznaniowej na zewnątrz uprawniony jest Przełożony gminy (art. 48 ust. 2)

ANEKS 8. Postanowienia statutów krajowych organizacji międzykościelnych w przedmiocie wskazania organu reprezentacji krajowej organizacji międzykościelnej

Lp.	Krajowa organizacja międzykościelna	Treść postanowień statutu
1	Polska Rada Ekumeniczna	Kompetencje Zarządu są następujące: (...) 5. reprezentowanie Rady w kontaktach zewnętrznych (§ 18)
2	Towarzystwo Biblijne w Polsce	Dyrektor Generalny (...) reprezentuje Towarzystwo na zewnątrz (§ 24) Do kompetencji Dyrektora Generalnego należy: (...) 3) reprezentowanie Towarzystwa na zewnątrz (...) (§ 26) Towarzystwo jest reprezentowane przez Dyrektora Generalnego (§ 33 ust. 1) W razie czasowej niemożności reprezentowania Towarzystwa przez Dyrektora Generalnego, stwierdzonej uchwałą Prezydium, Towarzystwo reprezentuje Przewodniczący lub inny członek Prezydium upoważniony przez Prezydium (§ 33 ust. 2)
3	Rada Zborów Ewangelicznych	Prezydium prowadzi jako organ wykonawczy Rady jej bieżące sprawy: (...) 3) reprezentuje Radę na zewnątrz (...) (art. 21)
4	Polska Unia Buddyjska	Jako organ wykonawczy Unii Sekretariat prowadzi jej sprawy bieżące: (...) 2) reprezentuje Unię na zewnątrz i działa w jej imieniu (...) (art. 21)
5	Alians Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Sekretarza Generalnego należy: 1) reprezentowanie Aliansu na zewnątrz (...) (§ 30)

ANEKS 9. Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie nazwy związku wyznaniowego

Lp.	Związek wyznaniowy	Treść postanowień statutu
1	Świecki Ruch Misyjny „Epifania”	Świecki Ruch Misyjny „Epifania” zwany dalej „Ruchem” jest ruchem religijnym osób fizycznych (§ 1)
2	Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej	Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej, zwane w dalszej części Statutu „Zrzeszeniem”, jest związkiem wyznaniowym działającym w konstytucyjnych ramach ustrojowych Rzeczypospolitej Polskiej (§ 1)
3	Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego w Polsce	Pełne brzmienie nazwy: Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego w Polsce (w dalszej części statutu zwane jest Stowarzyszeniem) (§ 1)
4	Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego	Kościół nosi nazwę: „Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego” zwany dalej „Kościołem” (art. 1)
5	Jednota Idei Braci Polskich	Nazwa związku wyznaniowego brzmi: „Jednota Idei Braci Polskich” (...) (§ 1)
6	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich w Polsce	Nazwa Kościoła brzmi: „Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich w Polsce” (art. 1 ust. 1 zd. 1)
7	Związek Buddystów Zen „Bodhidharma”	Związek nosi nazwę Związek Buddystów Zen „Bodhidharma” (...) (§ 1)
8	Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa	Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa, zwana dalej „Wspólnotą” (...) (§ 1 ust. 1 <i>in principio</i>)
9	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej, zwany dalej (...) (§ 1)
10	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce, zwana dalej: „Związkiem” jest buddyjskim związkiem religijnym (§ 1 zd. 1)
11	Kościół Chrystusowy w Polsce	Terenem działania Kościoła Chrystusowego w Polsce, zwanego dalej: „Kościołem” (§ 4)
12	Nowoapostolski Kościół w Polsce	Nazwa wyznania brzmi: Nowoapostolski Kościół w Polsce (...) (§ 1)
13	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu, zwany dalej: (...) (§ 1 <i>in principio</i>)
14	Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej jest dobrowolnym związkiem wyznaniowym (...) (§ 1) Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w RP zwane dalej „Stowarzyszeniem” (...) (§ 11)
15	Związek Ajapa Yoga	Związek nosi nazwę: „Związek Ajapa Yoga” (...) (§ 1)

Aneks 9 (cd.)

16	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa zwana dalej (...) (§ 1)
17	Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża	Pełna nazwa związku wyznaniowego brzmi: „Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża” (...) (art. 1)
18	Związek Badaczy Biblii ¹⁸⁸⁶	Związek Badaczy Biblii, w dalszej części statutu zwany (...) (§ 1)
19	„Kanzeon” Związek Buddyjski	Nazwa związku wyznaniowego brzmi: „Kanzeon” Związek Buddyjski, w wersji skróconej „Kanzeon”, w dalszej części Statutu określany jako (...) (art. 1)
20	Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris w Polsce	Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris w Polsce jest związkiem wyznaniowym zarejestrowanym, zwanym dalej „Uniwersytetem” (§ 1)
21	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej, zwany dalej: (...) (§1 ust. 1)
22	Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej, zwany dalej: (...) (§ 1 ust. 1)
23	Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej, zwany dalej: (...) (§ 1)
24	Kościół Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej, zwany dalej: (...) (§ 1 ust. 1)
25	Kościół Boży w Chrystusie	Kościół Boży w Chrystusie, zwany dalej: (...) (§ 1 ust. 1)
26	„Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzaï w Rzeczypospolitej Polskiej	Nazwa związku wyznaniowego brzmi: „Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzaï w Rzeczypospolitej Polskiej, zwany dalej (...) (§ 1)
27	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	Związek wyznaniowy nosi nazwę Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny (§ 1 zd. 1)
28	Uczniowie Ducha Świętego ¹⁸⁸⁷	Religijne Stowarzyszenie Panunistyczne nosi nazwę: „Uczniowie Ducha Świętego” (§ 1) Religijne Stowarzyszenie Panunistyczne – zwane w dalszej części (...) (§ 2)
29	Buddyjska Wspólnota Zen Kannon	Buddyjska Wspólnota Zen Kannon, zwana dalej (...) (§ 1)
30	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej jest związkiem religijnym (...) (§ 1)
31	STRAŻNICA – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, Zarejestrowany Związek Wyznania Świadków Jehowy w Polsce ¹⁸⁸⁸	Związek nosi nazwę: „STRAŻNICA – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, Zarejestrowany Związek Wyznania Świadków Jehowy w Polsce” (§ 1 ust. 1 zd. 1)

¹⁸⁸⁶ Odmienne: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 250.

¹⁸⁸⁷ Odmienne: *ibidem*, s. 353.

¹⁸⁸⁸ Zob. nieco odmienne: *ibidem*, s. 368.

Aneks 9 (cd.)

32	Kościół Zjednoczeniowy ¹⁸⁸⁹	Kościół nosi nazwę Kościoła Zjednoczeniowego oraz może używać również uzupełniającej nazwy: „Ruch pod Wezwaniem Ducha Świętego dla Zjednoczenia Chrześcijaństwa Światowego” (...) (art. 1)
33	Kościół Ewangeliczny „Misja Łaski”	Kościół Ewangeliczny „Misja Łaski” (zwany dalej Kościołem) (...) (§ 1)
34	Ruch Świadomości Babadži „Herakhandi Samadź”	Ruch nosi nazwę: Ruch Świadomości Babadži „Herakhandi Samadź” (...) (§ 1 ust. 1)
35	Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy	Stowarzyszenie (...) nosi nazwę: „Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy” (art. 1)
36	Zbór Chrześcijański w Rzeczypospolitej Polskiej	Zbór Chrześcijański w Rzeczypospolitej Polskiej, zwany dalej (...) (§ 1 ust. 1)
37	Centrum Biblijne „Jezus Jest Panem”	Związek wyznaniowy pod nazwą CENTRUM BIBLIJNE „JEZUS JEST PANEM”, zwany dalej (...) (art. 1 ust. 1)
38	Zbór w Wodzisławiu Śląskim	„Zbór w Wodzisławiu Śląskim” zwany dalej (...) (§ 1 ust. 1)
39	Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach	Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach zwany dalej (...) (art. 1)
40	Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim	Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim tworzą (...) (§ 1 ust. 1)
41	Chrześcijańska Wspólnota Ewangeliczna	Chrześcijańska Wspólnota Ewangeliczna, zwana dalej (...) (art. 1)
42	Zbór Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Zbór Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej, zwany dalej (...) (§ 1)
43	Adwentyści Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół nosi nazwę „Adwentyści Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej”, zwany dalej (...) (art. 1 ust. 1)
44	Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”	Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”, zwany dalej (...) (§ 1)
45	Stowarzyszenie Muzułmańskie Ahmadiyya	Stowarzyszenie (...) nosi nazwę: STOWARZYSZENIE MUZUŁMAŃSKIE AHMADIYYA (art. 1)
46	Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce	Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce, zwany dalej: (...) (art. 1)
47	Międzynarodowa Misja „Centrum Służby Życia”	Międzynarodowa Misja „Centrum Służby Życia”, zwana dalej (...) (art. 1)
48	Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt ¹⁸⁹⁰	Związek wyznaniowy działający na podstawie niniejszego statutu nosi nazwę: Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt, zwane dalej (...) (art. 1 ust. 1)

¹⁸⁸⁹ W rejestrze kościołów i innych związków wyznaniowych zamieszczono nazwę oraz nazwę skróconą połączone dodatkowo słowem „czyli”. W rezultacie według rejestru nazwa brzmi: „Kościół Zjednoczeniowy czyli Ruch pod Wezwaniem Ducha Świętego dla Zjednoczenia Chrześcijaństwa Światowego”.

¹⁸⁹⁰ Odmienne: R. Brożniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 438.

Aneks 9 (cd.)

49	Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju	Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju, zwany (...) (§ 1)
50	Radha Govind Society of Poland	Nazwa związku wyznaniowego brzmi „Radha Govind Society of Poland”, zwane dalej (...) (§ 1)
51	Zachodni Zakon Sufi w Polsce	Organizacja nosi nazwę „Zachodni Zakon Sufi w Polsce” (...) (art. 1 ust. 1)
52	Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu	Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu, zwany dalej (...) (art. 1)
53	Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie”	Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie” w Lublinie, zwana dalej (...) (art. 1)
54	Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego	Związek nosi nazwę: „ZBORY BOŻE CHRZEŚCIJAN DNIA SIÓDMEGO” (§ 1)
55	Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem”	Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem” zwana dalej (...) (§ 1)
56	Związek Wyznaniowy „Wierzę w Dobro Człowieka”	Związek Wyznaniowy „Wierzę w Dobro Człowieka”, zwany dalej (...) (art. 1)
57	Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu	Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu zwany dalej (...) (art. 1)
58	„Ruch Nowego Życia”	„Ruch Nowego Życia”, zwany dalej (...) (§ 1 ust. 1)
59	Wiara Bahá'í	Nazwa związku wyznaniowego brzmi: Wiara Bahá'í (art. 1 ust. 1)
60	Zbór Wolnych Chrześcijan w Jaworznie	Zbór Wolnych Chrześcijan w Jaworznie jest (...) (§ 1 ust. 1)
61	Misja Pokoleń	Misja Pokoleń, zwana dalej (...) (§ 1 ust. 1)
62	Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze	Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze jest (...) (§1 ust. 1)
63	Związek Wyznaniowy Kwinarystów	Związek nosi nazwę: „Związek Wyznaniowy Kwinarystów” (...) (§ 1)
64	Kościół Dobrego Pasterza	Kościół Dobrego Pasterza, zwany dalej (...) (§ 1)
65	Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai	Związek nosi nazwę „Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai” (...) (§ 1)
66	Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach	Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach zwany dalej (...) (§ 1)
67	Kościół „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej, zwany dalej (...) (§ 1)
68	Wspólnota Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej	Pełna nazwa związku brzmi: „Wspólnota Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej” (art. 1)
69	Zbór Ewangelii Łaski	Spółeczność przyjmuje nazwę ZBÓR EWANGELII ŁASKI (§ 2 ust. 1)

Aneks 9 (cd.)

70	Kościół Miłosiernego Boga	Kościół Miłosiernego Boga, zwany dalej (...) (§ 1)
71	Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtżang w Polsce	Związek wyznaniowy nosi nazwę „Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtżang w Polsce” (§ 1 zd. 1)
72	Zbór Ewangeliczny <i>Betel</i> w Warszawie	Nazwa związku wyznaniowego brzmi: „Zbór Ewangeliczny <i>Betel</i> w Warszawie” (art. 1 zd. 1)
73	Kościół w Radomiu	nazwa: KOŚCIÓŁ W RADOMIU (§ 1)
74	Wspólnota „Drzewo Oliwne”	Związek wyznaniowy nosi nazwę Wspólnota „Drzewo Oliwne” (...) (art. 1)
75	Związek Buddyjski Khordong w Polsce	Związek wyznaniowy nosi nazwę „Związek Buddyjski Khordong w Polsce” (...) (§ 1)
76	Wspólnota Dzogczen w Polsce	Związek wyznaniowy nosi nazwę „Wspólnota Dzogczen w Polsce” (...) (§ 1 ust. 1)
77	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”, zwany dalej (...) (§ 1 ust. 1)
78	Chrześcijańska Wspólnota Mennonitów	Chrześcijańska Wspólnota Mennonitów, zwana dalej (...) (§ 1)
79	Rodzimym Kościół Polski	Rodzimym Kościół Polski, w dalszym ciągu Statutu zwany (...) (§ 1)
80	Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny	Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny, zwany dalej (...) (§ 1 ust. 1)
81	Misja Buddyjska – Trzy Schronienia w Polsce	Związek wyznaniowy nosi nazwę Misja Buddyjska – Trzy Schronienia w Polsce (§ 1 zd. 1)
82	Polski Kościół Słowiański	Niniejszy statut określa zasady działania a także cele Polskiego Kościoła Słowiańskiego (§ 1)
83	Kościół Boży	Kościół Boży (dalej zwany Kościołem) jest (...) (§ 1 ust. 1)
84	Związek Garuda w Polsce	Związek wyznaniowy nosi nazwę „Związek Garuda w Polsce” (...) (§ 1)
85	Warszawski Kościół Chrystusowy	Nazwa Kościoła brzmi Warszawski Kościół Chrystusowy (...) (art. 1)
86	Wspólnota Chrześcijańska „Wrocław dla Jezusa”	Wspólnotę Chrześcijańską „Wrocław dla Jezusa”, zwaną dalej (...) (§ 1)
87	„Misja Na Wschód” we Wrocławiu	Związek Wyznaniowy o nazwie „Misja Na Wschód” we Wrocławiu, zwany dalej (...) (§ 1)
88	Kościół Remonstrantów Polskich	Niniejszy Statut określa zasady i cele działania Kościoła Remonstrantów Polskich (...) (§ 1)
89	Kościół Boży w Polsce	Kościół Boży w Polsce, zwany dalej (...) (§ 1)
90	Kościół Pentakostalny w Rzeczypospolitej Polskiej	Nazwa związku wyznaniowego brzmi: Kościół Pentakostalny w Rzeczypospolitej Polskiej (...) (§ 1 zd. 1)

Aneks 9 (cd.)

91	Kościół Chrześcijański „Wieczernik”	Kościół Chrześcijański „Wieczernik”, zwany dalej (...) (§ 1)
92	Rodzima Wiara	RODZIMA WIARA jest (...) (§ 1)
93	Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem w Żywcu”	Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem w Żywcu” zwany w dalszym ciągu (...) (art. 1 zd. 1)
94	Kościół Starokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół Starokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej zwany dalej (...) (§ 1)
95	Kościół Chrześcijański w Rypinie	Kościół Chrześcijański w Rypinie zwany dalej (...) (§ 1 zd. 1)
96	Kościół Chrześcijański w Warszawie	Kościół Chrześcijański w Warszawie, zwany w dalszej części (...) (§ 1)
97	Chrześcijański Kościół Dobra	Kościół (...) nosi nazwę CHRZEŚCIJAŃSKI KOŚCIÓŁ DOBRA (§ 1)
98	Kościół Anglikański w Polsce	Kościół nosi nazwę: „Kościół Anglikański w Polsce” (art. 1)
99	Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”	Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”, zwane dalej (...) (§ 1)
100	Kościół Panteistyczny „Pneuma”	Związek wyznaniowy nosi nazwę Kościół Panteistyczny „Pneuma” (...) (art. 1)
101	Spółeczność Chrześcijańska „Miejsce Odnowienia”	Spółeczność Chrześcijańska „Miejsce Odnowienia”, zwana dalej (...) (§ 1)
102	Centrum Chrześcijańskie KANAAN	Centrum Chrześcijańskie KANAAN, zwane dalej (...) (§ 1)
103	Biblijny Kościół Baptystyczny	Biblijny Kościół Baptystyczny, zwany dalej (...) (§ 1)
104	Związek Buddyjski Dak Shang Kagyu w Polsce	Związek nosi nazwę „Związek Buddyjski Dak Szang [pis. za cytowanym źródłem – przyp. MS] Kagyu w Polsce” (...) (§ 1)
105	Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle	Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle, zwany dalej (...) (§ 1)
106	Kościół Unitariański	Kościół Unitariański, zwany dalej (...) (art. 1 ust. 1)
107	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna, zwana w dalszej części (...) (art. 1)
108	Polski Kościół Dialogu	Kościół nosi nazwę „Polski Kościół Dialogu” zwany w dalszym ciągu (...) (§ 1)
109	Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina”	Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina” zwany dalej (...) (§ 1)
110	„Misja dla Polski”	Nazwa Kościoła brzmi: „Misja dla Polski” (§ 1)
111	Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie	Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie zwany dalej (...) (art. 1)

Aneks 9 (cd.)

112	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach w dalszym ciągu (...) (art. 1)
113	Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej	Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej, zwany dalej (...) (§ 1)
114	Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego	Związek wyznaniowy pod nazwą „Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego”, zwany dalej (...) (§ 1 ust. 1)
115	Kościół Nowego Przymierza w Lublinie	Kościół Nowego Przymierza w Lublinie, zwany dalej (...) (art. 1)
116	Kościół Ekklesia w Warszawie	nazwa: KOŚCIÓŁ EKKLESIA W WARSZAWIE (§ 1)
117	Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie	Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie, zwany dalej (...) (§ 1)
118	Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce	Związek nosi nazwę: Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce (...) (§ 1 ust. 1)
119	Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje”	Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje” zwany dalej (...) (§ 1)
120	Kościół Chrześcijański Nowe Życie	Kościół Chrześcijański Nowe Życie, zwany dalej (...) (§ 1)
121	Związek Buddystów Czan	Związek nosi nazwę Związek Buddystów Czan (...) (§ 1)
122	Chrześcijański Związek Wyznaniowy „ŹRÓDŁO”	Nazwa Związku Wyznaniowego brzmi: Chrześcijański Związek Wyznaniowy „ŹRÓDŁO” (...) (§ 1)
123	Miejscowy Kościół w Lublinie	Miejscowy Kościół w Lublinie, zwany dalej (...) (§ 1)
124	Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych”	Nazwa Kościoła brzmi: Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych” (...) (§ 1)
125	Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha”	Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha”, zwane dalej (...) (§ 1)
126	Zgromadzenie Braci i Sióstr Politeistów	Związek wyznaniowy nosi nazwę Zgromadzenie Braci i Sióstr Politeistów (...) (§ 1)
127	Kościół Chrześcijan w Rybniku	Nazwa związku wyznaniowego brzmi: „Kościół Chrześcijan w Rybniku” (§ 1 ust. 1)
128	Lokalny Kościół w Kwidzynie	Nazwa: LOKALNY KOŚCIÓŁ W KWIDZYNIE (§ 1)
129	Związek Wyznaniowy „Polska Chrześcijańska Służba”	Związek Wyznaniowy „Polska Chrześcijańska Służba” – w skrócie zwany dalej (...) (§ 1)
130	Kościół Chrześcijański Otwarte Drzwi	„KOŚCIÓŁ CHRZEŚCIJAŃSKI OTWARTE DRZWI” zwany dalej (...) (§ 1)
131	Związek Hatha Jogi „Brama Jogi”	Związek przyjmuje nazwę: Związek Hatha Jogi „Brama Jogi” (...) (art. 1)
132	Niezależna Gmina Wyznania Mojżeszowego	(...) powołuje się Niezależną Gminę Wyznania Mojżeszowego zwaną dalej (...) (art. 1 ust. 1)

Aneks 9 (cd.)

133	Warszawski Kościół Międzynarodowy	Wspólnota nosi nazwę Warszawski Kościół Międzynarodowy (...) (§ 2)
134	Izraelicka Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu	Nazwa związku wyznaniowego brzmi: Izraelicka Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu, zwana dalej (...) (art. 1 ust. 1)
135	Kościół Miłosierdzia Jezusowego	Nazwa kościoła brzmi: Kościół Miłosierdzia Jezusowego, zwany dalej (...) (art. 1 ust. 1)
136	Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej, zwany dalej (...) (§ 1 ust. 1)
137	Gmina Wyznaniowa Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej	Nazwa związku wyznaniowego brzmi: Gmina Wyznaniowa Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej zwana dalej (...) (art. 1 ust. 1)
138	Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary”	Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary” z siedzibą w Gdyni, dalej zwany (...) (§ 1)
139	Chrześcijański Kościół Reformacyjny	Chrześcijański Kościół Reformacyjny, zwany dalej (...) (§ 1 ust. 1)
140	Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej	Nazwa kościoła brzmi: LIGA MUZUŁMAŃSKA W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ, zwany dalej (...) (§ 1)
141	Związek Taoistów TAO TE KING	Związek Taoistów TAO TE KING, zwany dalej (...) (§ 1 zd. 1)
142	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej, zwana dalej (...) (§ 1)
143	Ewangeliczny Kościół Chrześcijański	Ewangeliczny Kościół Chrześcijański, zwany dalej (...) (§ 1)
144	Kościół Prezbiteriański	Kościół Prezbiteriański, zwany dalej (...) (§ 1)
145	Kościół Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej	Pełna nazwa Armii Zbawienia w Polsce brzmi „Kościół Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej” (§ 2 zd. 1)
146	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół nosi nazwę Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej (...) (art. 1)
147	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce ¹⁸⁹¹	Wyznawcy (...) tworzą w Rzeczypospolitej Polskiej Ormiański Kościół Apostolski, zwany dalej (...) (§ 1 ust. 1)
148	Związek Wyznaniowy Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej	Związek Wyznaniowy Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej, zwany dalej (...) (art. 1)
149	Związek Wyznaniowy Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej	Związek używa nazwy „Związek Wyznaniowy Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej” oraz nazwy skróconej „Hindu Bhavan” (art. 2 ust. 4)

¹⁸⁹¹ Nieco odmiennie: *ibidem*, s. 960.

Aneks 9 (cd.)

150	Instytut Śardza Ling ¹⁸⁹²	Związek wyznaniowy nosi nazwę „Instytut Śardza Ling” (...) (§ 1)
151	Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej	Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej zwane dalej (...) (art. 1)
152	Sangha „Dogen Zenji”	Związek wyznaniowy nosi nazwę Sangha „Dogen Zenji” (...) (§ 1 ust. 1 zd. 1)
153	Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich	Nazwa związku wyznaniowego brzmi: Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich (...) (art. 1 ust. 1)
154	Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”	Niniejszy statut określa zasady (...) Zachodniosłowiańskiego Związku Wyznaniowego „Słowiańska Wiara”, w dalszym ciągu (...) (§ 1)
155	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce ¹⁸⁹³	Wyznawcy (...) tworzą w Rzeczypospolitej Polskiej Ormiański Kościół Apostolski w Polsce, zwany dalej (...) (§ 1 ust. 1)
156	Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”	Związek wyznaniowy nosi nazwę Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang” (...) (§ 1)
157	Związek Buddyjski „Dzogczien Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej”	Związek nosi nazwę: Związek Buddyjski „Dzogczien Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej” (...) (§ 1)
158	„Wyznawcy Słońca” ¹⁸⁹⁴	Nazwa związku wyznaniowego brzmi: „Wyznawcy Słońca” (...) (art. 1)

¹⁸⁹² Nieco odmiennie: *ibidem*, s. 975.

¹⁸⁹³ Nieco odmiennie: *ibidem*, s. 1011.

¹⁸⁹⁴ Nieco odmiennie: *ibidem*, s. 1028.

ANEKS 10. Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie nazwy jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną

Lp.	Związek wyznaniowy	Treść postanowień statutu
1	Świecki Ruch Misyjny „Epifania”	Zbór przyjmuje nazwę Świecki Ruch Misyjny „Epifania”, dodając „Zbór w ...” z nazwą miejscowości swej siedziby i używa pieczęci o tej samej treści (§ 27)
2	Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej	Za zgodą Zarządu Zrzeszenia Zbór może używać pieczętki podłużnej z napisem: Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego Zbór w (miejscowość) (pełny adres) (§ 8 ust. 7)
3	Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego w Polsce	Zbór może posiadać pieczętkę podłużną treści: Zbór Stowarzyszenia Badaczy Pisma Świętego w Polsce (adres) ¹⁸⁹⁵ (§ 9 ust. 3)
4	Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego	<i>brak regulacji w zakresie nazw okręgów</i> Seminarium Kościoła zwane dalej „Seminarium” jest tworzone, znoszone i przekształcane przez Synod Kościoła (art. 58) Kościelna Służba Charytatywno-Opiekuńcza „TABITA”, zwana dalej „TABITA” jest tworzona, znoszona i przekształcana przez Synod Kościoła (art. 69)
5	Jednota Idei Braci Polskich	Ośrodki używają okrągłej pieczęci z napisem w otoku: „Jednota Idei Braci Polskich”, a w polu: „Ośrodek Ariański w” (§ 48 ust. 2)
6	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
7	Związek Buddystów Zen „Bodhidharma”	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
8	Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i> ¹⁸⁹⁶
9	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej, zwany dalej „Kościołem”, tworzą wyznawcy zgrupowani, na zasadzie wspólnie wyznawanej wiary, w Zborach Wolnych chrześcijan zwanych dalej „Zborami” (§ 1)
10	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce	Nazwy, zakresy uprawnień oraz zasady tworzenia, znoszenia i przekształcania tych jednostek oraz ich organy, zakres kompetencji, sposób powoływania

¹⁸⁹⁵ Zachowano układ.

¹⁸⁹⁶ W ramach składania tekstu jednolitego statutu złożono listę zborów zawierającą ich nazwy (np. Zbór w Gorlicach).

Aneks 10 (cd.)

	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce	i odwoływania tych organów, regulują postanowienia Rozdziałów V i VI niniejszego Statutu oraz odnośne regulaminy (§ 9 zd. 2)
11	Kościół Chrystusowy w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
12	Nowoapostolski Kościół w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
13	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
14	Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
15	Związek Ajapa Yoga	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
16	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
17	Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża	(...) o nazwie: Instytut Wydawniczy „Rozekrui Pers” (art. 2 ust. 2 <i>in fine</i>)
18	Związek Badaczy Biblii	Zbór przyjmuje nazwę ustaloną w § 1, dodając: „Zbór w” (z nazwą miejscowości swej siedziby (...)) (§ 17) (zob. też § 39 pkt 1)
19	„Kanzeon” Związek Buddyjski	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
20	Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
21	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
22	Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej	Nazwa Zboru jest tworzona poprzez dodanie do nazwy Kościoła lub jej skrótu „KCh”, nazwy własnej Zboru, jeżeli taka istnieje oraz nazwy miejscowości, w której znajduje się siedziba Zboru (§ 55) Agenda Kościoła posiada nazwę własną, określoną w uchwale o utworzeniu Agendy (§ 88 ust. 2) Seminarium posiada nazwę własną, określoną w uchwale o utworzeniu Seminarium (§ 92 ust. 2)
23	Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej	Nazwa Zboru jest tworzona poprzez dodanie do nazwy Kościoła lub jej skrótu „KCHWE”, nazwy własnej Zboru, jeżeli taka istnieje oraz nazwy miejscowości, w której znajduje się siedziba Zboru (§ 24 ust. 6) Agenda posiada nazwę własną określoną w uchwale o utworzeniu Agendy (§ 35 ust. 2) Seminarium posiada nazwę własną określoną w uchwale o utworzeniu Seminarium (§ 38 ust. 2)
24	Kościół Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Zbory oprócz nazwy Kościoła mogą przyjmować nazwy własne (§ 41 ust. 3) Agenda Ogólnokościelna używa nazwy: „(nazwa własna) Agenda Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej” (§ 61 ust. 2) Uchwała o utworzeniu Agendy Ogólnokościelnej określa nazwę (...) (§ 63 ust. 3)

Aneks 10 (cd.)

25	Kościół Boży w Chrystusie	Powołując do istnienia nową jednostkę organizacyjną wymienioną w § 8 ust. 1 pkt 1-10 Rada Kościoła każdorazowo określa: nazwę, (...) tej jednostki. Nazwa tworzona jest według wzoru: – Kościół Boży w Chrystusie, [nazwa własna] albo – [nazwa własna], [rodzaj jednostki] Kościoła Bożego w Chrystusie (§ 9 ust. 1) Przy zastosowaniu pierwszej formy w nazwie własnej należy użyć odpowiedniej nazwy jednostki organizacyjnej spośród wymienionych w § 8 ust. 1 pkt 1-10 (§ 9 ust. 2) Obszar działania jednostki organizacyjnej zostaje określony na cały kraj, chyba że Rada Kościoła postanowi inaczej. Wówczas w nazwie własnej umieszcza się nazwę miejscowości, która jest siedzibą jednostki (§ 9 ust. 4) Tworząc Zbór, Rada Kościoła każdorazowo określa: nazwę (...) Zboru (...) (§ 21) Nazwa Zboru może przybrać jedną z poniższych form: Nazwa tworzona jest według wzoru: 1) Kościół Boży w Chrystusie, Zbór [nazwa własna] w [miejscowość] 2) [nazwa własna] w [miejscowość], Zbór Kościoła Bożego w Chrystusie 3) [nazwa własna] Kościół Boży w Chrystusie w [miejscowość] (§ 22 ust. 1) W przypadku, gdy w danej miejscowości jest tylko jeden Zbór, można nie stosować nazwy własnej – wtedy nazwa przybiera pierwszą z powyższych form. Gdy w danej miejscowości jest więcej niż jeden Zbór, nazwy własne muszą być nadane (§ 22 ust. 2)
26	„Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzai w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
27	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	Osobowość prawną posiadają: (...) 6) Akcja Charytatywna „Hare Kryszna – Nakarmić Świat”; 7) Centra Pomocy Społecznej i Charytatywnej (§ 11 ust. 2) Wydawnictwo, obok nazwy Towarzystwa może używać nazwy własnej (§ 32 ust. 3) Szkoła, obok nazwy Towarzystwa może używać nazwy własnej (§ 41 ust. 3) Instytut, obok nazwy Towarzystwa może używać nazwy własnej (§ 48 ust. 3) Akcja Charytatywna „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” jest jednostką (...) (§ 56 ust. 1) Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej, obok nazwy Towarzystwa może używać nazwy własnej (§ 64 ust. 3)
28	Uczniowie Ducha Świętego	Treść, formę i wygląd zewnętrzny poszczególnych pieczęci używanych w Stowarzyszeniu ustala Rada Krajowa Stowarzyszenia (§ 56)

Aneks 10 (cd.)

29	Buddyjska Wspólnota Zen Kannon	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
30	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
31	STRAŻNICA – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, Zarejestrowany Związek Wyznania Świadków Jehowy w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
32	Kościół Zjednoczeniowy	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
33	Kościół Ewangeliczny „Misja Łaski”	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
34	Ruch Świadomości Babadži „Herakhandi Samadż”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
35	Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
36	Zbór Chrześcijański w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
37	Centrum Biblijne „Jezus Jest Panem”	Zbory używają nazwy: Centrum Biblijne „Jezus Jest Panem” – Zbór (nazwa własna) w (siedziba) (art. 20 ust. 1)
38	Zbór w Wodzisławiu Śląskim	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
39	Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach	Instytut Naukowy im. Jana Łaskiego jest zakładem naukowo-dydaktycznym Zboru (art. 14 ust. 1) Wydawnictwo zborowe pod nazwą Dom Wydawniczy i Księgarski „Didache” (...) (art. 15 ust. 1)
40	Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
41	Chrześcijańska Wspólnota Ewangeliczna	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
42	Zbór Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
43	Adwentyści Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
44	Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
45	Stowarzyszenie Muzułmańskie Ahmadiyya	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
46	Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
47	Międzynarodowa Misja „Centrum Służby Życia”	Pełna nazwa dla Autonomicznego Zboru brzmi: Autonomiczny Zbór Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia” (art. 24 ust. 2)

Aneks 10 (cd.)

48	Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt	Do kompetencji Najwyższej Rady Islamskiej należy: (...) 7) tworzenie, przekształcanie i znoszenie Gmin Wyznaniowych oraz innych jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną (szkół, instytutów), ustalanie ich (...) nazw (...) (art. 21 pkt 7)
49	Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
50	Radha Govind Society of Poland	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
51	Zachodni Zakon Sufi w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
52	Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu	Zbór Filialny występuje pod własną nazwą. Nazwę tę uzupełnia się dodatkiem „Zbór Filialny Zboru Ewangelicznego „Agape” w Poznaniu” (art. 19 ust. 2)
53	Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie”	Odrębną osobowość prawną posiada Wydawnictwo Wspólnoty (art. 2 zd. 2) (zob. też art. 17 ust. 1)
54	Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
55	Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem”	Powołana Agenda przyjmuje nazwę: Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem” Agenda nr. w (§ 34)
56	Związek Wyznaniowy „Wierzę w Dobro Człowieka”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
57	Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
58	„Ruch Nowego Życia”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
59	Wiara Bahá'í	Osobami prawnymi są: (...) 2) Wydawnictwo Bahá'í (art. 5 ust. 1)
60	Zbór Wolnych Chrześcijan w Jaworznie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
61	Misja Pokoleń	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
62	Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
63	Związek Wyznaniowy Kwinarystów	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
64	Kościół Dobrego Pasterza	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
65	Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
66	Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
67	Kościół „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej	Osobowość prawną posiadają: (...) 3) Szkoła Biblijna (§ 7 ust. 1) <i>w przypadku zbiorów brak regulacji w zakresie nazwy</i>

Aneks 10 (cd.)

68	Wspólnota Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
69	Zbór Ewangelii Łaski	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
70	Kościół Miłosiernego Boga	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
71	Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtchang w Polsce	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
72	Zbór Ewangeliczny <i>Betel</i> w Warszawie	Wydawnictwo zborowe nosi nazwę „Wydawnictwo Betel” (...) (art. 15 ust. 1)
73	Kościół w Radomiu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
74	Wspólnota „Drzewo Oliwne”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
75	Związek Buddyjski Khordong w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
76	Wspólnota Dzogczen w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
77	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
78	Chrześcijańska Wspólnota Mennonitów	Osobowość prawną posiadają: (...) 2) Szkoła Kościoła pod nazwą: „Gateway to English” (...) (§ 13 ust. 1) Zbór, obok nazwy Kościoła, może używać nazwy własnej różnej od nazw innych Zborów (§ 22 ust. 4)
79	Rodzimy Kościół Polski	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
80	Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny	Zbory używają nazwy: „Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny” Zbór (nazwa własna) w – (miejscowość) (§ 20 ust. 1)
81	Misja Buddyjska – Trzy Schronienia w Polsce	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
82	Polski Kościół Słowiański	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
83	Kościół Boży	W nazwie Kościoła lokalnego, umieszczona jest nazwa miejscowości, w której znajduje się Kościół lokalny, np. Kościół Boży w Siedlcach (§ 10 ust. 4)
84	Związek Garuda w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
85	Warszawski Kościół Chrystusowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
86	Wspólnota Chrześcijańska „Wrocław dla Jezusa”	Powołuje się jednostkę organizacyjną pod nazwą Chrześcijańska Misja Afryka, zwana dalej (...) (§ 24) w przypadku zborów brak regulacji w zakresie nazwy
87	„Misja Na Wschód” we Wrocławiu	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
88	Kościół Remonstrantów Polskich	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
89	Kościół Boży w Polsce	Osobowość prawną posiadają: (...) 3) Seminarium Teologiczne Szkoła Biblijna „Jozue”; 4) Instytut Wydawniczy „Compassion” (...);

Aneks 10 (cd.)

	Kościół Boży w Polsce	5) Biuro Misyjne Kościoła Bożego w Polsce (...); 6) Centrum Pomocy Humanitarnej „Compassion” (...); 7) Misja wśród Romów (...) (§ 7 ust. 1) <i>w przypadku kościołów lokalnych brak regulacji w zakresie nazwy</i>
90	Kościół Pentakostalny w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
91	Kościół Chrześcijański „Wieczernik”	Osobą prawną jest także jednostka organizacyjna Kościoła o nazwie Szkoła Biblijna „Wieczernik” (...) (§ 11 ust. 2) Wspólnota nosi nazwę: Wspólnota Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik” z dodaniem nazwy własnej Wspólnoty (§ 23 ust. 1) Wspólnota posiada nazwę różną od innych nazw Wspólnot Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik” (§ 23 ust. 2)
92	Rodzima Wiara	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
93	Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem w Żywcu”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
94	Kościół Starokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
95	Kościół Chrześcijański w Rypinie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
96	Kościół Chrześcijański w Warszawie	Osobami prawnymi są następujące kościelne jednostki organizacyjne: 1) Misja Akademicka, 2) Oficyna Wydawnicza, 3) Szkoła Biblijna, 4) Misja Pomocy (§ 7 ust. 2) Jednostkami organizacyjnymi Kościoła posiadającymi osobowość prawną są: Misja Akademicka, Oficyna Wydawnicza, Szkoła Biblijna, Misja Pomocy (...) (§ 22 ust. 1)
97	Chrześcijański Kościół Dobra	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
98	Kościół Anglikański w Polsce	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
99	Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
100	Kościół Panteistyczny „Pneuma”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
101	Społeczność Chrześcijańska „Miejsce Odnowienia”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
102	Centrum Chrześcijańskie KANAAN	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
103	Biblijny Kościół Baptystyczny	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
104	Związek Buddyjski Dak Shang Kagyu w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>

Aneks 10 (cd.)

105	Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
106	Kościół Unitariański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
107	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna	Osobami prawnymi są następujące kościelne jednostki organizacyjne: 1) Służba Młodzieżowo-Dziecięca 2) Służba Pomocy Rodzinie 3) Służba Wydawnicza (art. 7 ust. 2) Jednostkami organizacyjnymi społeczności posiadającymi osobowość prawną są: 1) Służba Młodzieżowo-Dziecięca 2) Służba Pomocy Rodzinie 3) Służba Wydawnicza (art. 24 ust. 1)
108	Polski Kościół Dialogu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
109	Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
110	„Misja dla Polski”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
111	Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
112	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
113	Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
114	Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
115	Kościół Nowego Przymierza w Lublinie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
116	Kościół Ekklesia w Warszawie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
117	Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
118	Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
119	Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje”	Zbór przyjmuje nazwę: „Kościół Chrześcijański ‘Jezus Żyje’ – Zbór...” (§ 26)
120	Kościół Chrześcijański Nowe Życie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
121	Związek Buddystów Czan	Terenowe jednostki organizacyjne Związku Buddystów Czan noszą nazwę Ośrodków Czan (...) (§ 49)
122	Chrześcijański Związek Wyznaniowy „ŹRÓDŁO”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
123	Miejscowy Kościół w Lublinie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
124	Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>

Aneks 10 (cd.)

125	Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha”	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>
126	Zgromadzenie Braci i Sióstr Politeistów	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
127	Kościół Chrześcijan w Rybniku	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
128	Lokalny Kościół w Kwidzynie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
129	Związek Wyznaniowy „Polska Chrześcijańska Służba”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
130	Kościół Chrześcijański Otwarte Drzwi	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
131	Związek Hatha Jogi „Brama Jogi”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
132	Niezależna Gmina Wyznania Mojżeszowego	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
133	Warszawski Kościół Międzynarodowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
134	Izraelicka Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
135	Kościół Miłosierdzia Jezusowego	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
136	Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Zbór używa nazwy: „Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej – w [nazwa miejscowości]”. Nazwa Zboru może zawierać dodatek wyróżniający ten Zbór spośród Zborów Kościoła (§ 27 ust. 5) Agenda używa nazwy: „Agenda [nazwa własna] Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej” (§ 39 ust. 2) Seminarium używa nazwy: „Seminarium [nazwa własna] Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej” (§ 43 ust. 2)
137	Gmina Wyznaniowa Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
138	Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary”	<i>w odniesieniu do Kościołów Lokalnych – brak regulacji w zakresie nazwy</i> Osobowość prawną posiada: (...) 3) Szkoła Biblijna, 4) Agencja Telewizyjna „Wszystko Jest Możliwe” (§ 11)
139	Chrześcijański Kościół Reformacyjny	Kościół Lokalny używa nazwy: „Chrześcijański Kościół Reformacyjny – Kościół Lokalny w [nazwa miejscowości]” (§ 18 ust. 3) W przypadku utworzenia więcej niż jednego Kościoła Lokalnego w tej samej miejscowości, do nazwy Kościoła Lokalnego dodaje się kolejną liczbę rzymską (§ 18 ust. 4)
140	Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak regulacji w zakresie nazwy</i>

Aneks 10 (cd.)

141	Związek Taoistów TAO TE KING	Jednostkami organizacyjnymi Związku posiadającymi osobowość prawną są: 1) TURTLE SOCIETY (...); 2) SNAKE SOCIETY (...) (§ 28)
142	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej	Placówka Misyjna, obok nazwy Unii, może używać nazwy własnej różnej od nazw innych Placówek Misyjnych (§ 23 ust. 3)
143	Ewangeliczny Kościół Chrześcijański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
144	Kościół Prezbiteriański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
145	Kościół Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
146	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej	Jednostki organizacyjne Kościoła posiadające osobowość prawną używają nazwy: „(nazwa własna)” Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej (art. 18 ust. 2) Nazwa Parafii jest tworzona przez Administratora Kościoła (art. 22 ust. 3)
147	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
148	Związek Wyznaniowy Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
149	Związek Wyznaniowy Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
150	Instytut Śardza Ling	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
151	Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej	Nazwa Kościoła Lokalnego jest tworzona poprzez dodanie nazwy miejscowości do wyrażenia „Kościół Chrystusowy” (np. „Kościół Chrystusowy w Warszawie”) (art. 33)
152	Sangha „Dogen Zenji”	<i>brak przepisów o nazwach</i>
153	Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich	Nazwa Gminy Lokalnej brzmi Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich, Gmina Lokalna w [nazwa miejscowości, w której utworzono Gminę Lokalną] (art. 29 ust. 6) Agenda używa nazwy „[nazwa własna] Agenda Beit Polska – Związku Postępowych Gmin Żydowskich” (art. 40 ust. 2)
154	Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
155	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
156	Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>

Aneks 10 (cd.)

157	Związek Buddyjski „Dzogczen Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
158	„Wyznawcy Słońca”	Aktualną liczbę gmin wyznaniowych, ich nazwy (...) określa załącznik do niniejszego statutu (art. 30 ust. 3) Nazwy gmin wyznaniowych tworzy się przez dodanie do zwrotu „Gmina wyznaniowa” nazwy miejscowości w której siedzibę ma ta gmina (art. 30 ust. 6)

ANEKS 11. Postanowienia statutów krajowych organizacji międzykościelnych w przedmiocie nazwy krajowej organizacji międzykościelnej

Lp.	Krajowa organizacja międzykościelna	Treść postanowień statutu
1	Polska Rada Ekumeniczna	Polska Rada Ekumeniczna, zwana dalej (...) (wstęp)
2	Towarzystwo Biblijne w Polsce	Towarzystwo Biblijne w Polsce, zwane dalej (...) (§ 1 ust. 1)
3	Rada Zborów Ewangelicznych	Rada Zborów Ewangelicznych, zwana dalej (...) (art. 1)
4	Polska Unia Buddyjska	Polska Unia Buddyjska, zwana dalej (...) (art. 1)
5	Alians Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Alians Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej, zwany dalej (...) (§ 1 ust. 1)

ANEKS 12. Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie siedziby związku wyznaniowego

Lp.	Związek wyznaniowy	Treść postanowień statutu
1	Świecki Ruch Misyjny „Epifania”	Siedziba i adres Ruchu: 05-100 Nowy Dwór Mazowiecki, ul. Zdobywców Kosmosu 17 (§ 6)
2	Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą Zarządu Zrzeszenia jest miasto Kraków (§ 3 ust. 1)
3	Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego w Polsce	Organem wykonawczym Stowarzyszenia jest, Komitet Międzyzborowy, którego siedzibą jest miasto Bydgoszcz (§ 2 ust. 2)
4	Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego	Siedzibą władz Kościoła jest Bielsko-Biała (art. 3)
5	Jednota Idei Braci Polskich	Siedzibą Rady Jednoty jest miasto stołeczne Warszawa (...) (§ 3)
6	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich	Siedziba Kościoła mieści się w Warszawie (art. 3 zd. 1)
7	Związek Buddystów Zen „Bodhidharma”	Siedzibą władz Związku jest miasto stołeczne Warszawa (...) (§ 2)
8	Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa	Siedzibą władz Wspólnoty jest Wola Piotrowa, gmina Bukowsko, województwo Podkarpackie (§ 1 ust. 3 zd. 1) Wspólnota może obrać za siedzibę inną miejscowość będącą siedzibą zboru założycielskiego (§ 1 ust. 3 zd. 2)
9	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Katowice (§ 2 ust. 2)
10	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce	Siedzibą Związku jest Miasto Stołeczne Warszawa (§ 2 zd. 2) Główna Świątynia Zen jest siedzibą Organów Związku (...) (§ 41 zd. 1 <i>in principio</i>)
11	Kościół Chrystusowy w Polsce	Siedzibą Kościoła jest miasto Sopot, woj. gdańskie (§ 5)
12	Nowoapostolski Kościół w Polsce	Siedzibą Kościoła jest miasto Gdańsk (§ 3)
13	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu (...) z siedzibą w Warszawie (§ 1 <i>in medio</i>)
14	Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	(...) jego siedzibą jest miasto Orzesze (§ 10)
15	Związek Ajapa Yoga	Siedzibą władz Związku jest miasto Bydgoszcz (§ 2 ust. 3)
16	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa	Siedzibą Wspólnoty jest miasto Legnica (§ 3)
17	Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża	Siedziba władz Lectorium Rosicrucianum mieści się w Wieluniu (art. 3 ust. 1)

Aneks 12 (cd.)

18	Związek Badaczy Biblii	Siedzibą naczelnego organu Związku – to jest Zarządu Międzyzborowego – jest miasto Wrocław (§ 5)
19	„Kanzeon” Związek Buddyjski	Siedzibą Kanzeon jest miasto stołeczne Warszawa (art. 2 <i>in principio</i>)
20	Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris w Polsce	Siedzibą Uniwersytetu jest miasto stołeczne Warszawa (§ 4)
21	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz Związku jest miasto Szczecinek (§ 3)
22	Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz Kościoła jest miasto stołeczne Warszawa (§ 2 ust. 2)
23	Kościół Chrześcjan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Kielce (§ 3)
24	Kościół Ewangelicznych Chrześcjan w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Warszawa (§ 4 ust. 2)
25	Kościół Boży w Chrystusie	Siedzibą władz Kościoła jest miasto stołeczne Warszawa (§ 3)
26	„Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzaï w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą Wspólnoty jest Szklarska Poręba (...) (§ 2)
27	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	Siedzibą Towarzystwa jest Mysiadło, ul. Zakręt 11, 05-500 Piaseczno, woj. mazowieckie (§ 5)
28	Uczniowie Ducha Świętego	Siedzibą Naczelnych Władz Stowarzyszenia jest miasto stołeczne Warszawa (§ 4)
29	Buddyjska Wspólnota Zen Kannon	Siedzibą BWZ Kannon jest miasto stołeczne Warszawa (§ 2 ust. 2)
30	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej	Siedzibą władz naczelnych jest m. st. Warszawa (§ 6)
31	STRAŻNICA – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, Zarejestrowany Związek Wyznania Świadców Jehowy w Polsce	Związek ma obecnie siedzibę w Nadarzynie (§ 1 ust. 2 zd. 1)
32	Kościół Zjednoczeniowy	(...) siedzibą władz naczelnych jest miasto stołeczne Warszawa (art. 2)
33	Kościół Ewangeliczny „Misja Łaski”	Siedzibą Kościoła jest miasto Kraków (§ 2 ust. 4)
34	Ruch Świadomości Babadzi „Herakhandi Samadz”	Siedzibą Ruchu jest Wrocław (...) (§ 1 ust. 2)
35	Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy	Siedzibą Związku jest Warszawa (art. 3)
36	Zbór Chrześcijański w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz ZCh jest miasto stołeczne Warszawa (§ 4 ust. 2)
37	Centrum Biblijne „Jezus Jest Panem”	Siedzibą władz Centrum jest miasto Warszawa (art. 4 ust. 2)

Aneks 12 (cd.)

38	Zbór w Wodzisławiu Śląskim	Siedzibą Zboru jest miasto Wodzisław Śląski (§ 1 ust. 3)
39	Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach	Terenem działalności Zboru jest (...), a jego siedzibą miasto Katowice (art. 3)
40	Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim	Siedzibą Zboru jest miasto Elk (§ 1 ust. 2)
41	Chrześcijańska Wspólnota Ewangeliczna	Terenem działalności Wspólnoty jest (...), a jej siedzibą jest miasto Bielsko-Biała (art. 5)
42	Zbór Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą Zboru jest miasto WISŁA (...) (§ 5)
43	Adwentyści Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedziba Władz Kościoła znajduje się w Katowicach (art. 1 ust. 3)
44	Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”	Siedzibą Główną Instytutu jest miasto Lublin (§ 2)
45	Stowarzyszenie Muzułmańskie Ahmadiyya	Siedziba Stowarzyszenia mieści się w Warszawie (art. 2 ust. 2)
46	Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce	Siedzibą Kościoła jest miasto Poznań (art. 2 ust. 2)
47	Międzynarodowa Misja „Centrum Służby Życia”	Siedzibą Misji jest miasto Skoczów, województwo Bielsko-Biała (art. 2 ust. 2)
48	Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt	Siedzibą władz jest Warszawa (art. 2 ust. 3)
49	Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Rybnik (§ 3)
50	Radha Govind Society of Poland	Siedzibą Stowarzyszenia jest miejscowość Brzegi (...) (§ 2)
51	Zachodni Zakon Sufi w Polsce	(...) siedzibą władz miasto Warszawa (art. 1 ust. 3)
52	Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu	(...) jego siedzibą miasto Poznań (art. 4)
53	Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie”	(...) jej siedzibą miasto Lublin (art. 3)
54	Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego	Siedzibą władz naczelných Społeczności jest adres Biura Kolegium Wykonawczego (§ 6 ust. 2 zd. 1)
55	Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem”	Siedzibą władz Wspólnoty jest miasto Pabianice (§ 8)
56	Związek Wyznaniowy „Wierzę w Dobro Człowieka”	Siedzibą Związku jest miasto Kraków (art. 2 ust. 2)
57	Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu	(...) jego siedzibą miasto Poznań (art. 3)
58	„Ruch Nowego Życia”	Siedzibą władz naczelných Ruchu jest miasto stołeczne Warszawa (§ 2 ust. 3)

Aneks 12 (cd.)

59	Wiara Bahá'í	Siedzibą władz wiary Bahá'í jest miasto stołeczne Warszawa (art. 3 ust. 2)
60	Zbór Wolnych Chrześcijan w Jaworznie	(...) jego siedzibą miasto Jaworzno (§ 3)
61	Misja Pokoleń	Siedziba władz naczelných Misji znajduje się w Rzasce, gmina Zabierzów, przy ul. Spacerowej 16 (§ 3 ust. 3)
62	Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze	Siedzibą władz Kościoła Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze jest miasto Kamienna Góra (§ 4)
63	Związek Wyznaniowy Kwinarystów	(...) siedzibą Nowy Dwór Mazowiecki (§ 2)
64	Kościół Dobrego Pasterza	Siedzibą władz naczelných Kościoła jest miasto stołeczne Warszawa (§ 2 ust. 3)
65	Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai	Siedzibą Związku jest miasto stołeczne Warszawa (...) (§ 2)
66	Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach	Siedziba Kościoła znajduje się w Werbkowicach przy ul. Przemysłowej 2 (§ 5)
67	Kościół „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Szczecin (§ 3)
68	Wspólnota Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą Wspólnoty jest miasto Chorzów (art. 5)
69	Zbór Ewangelii Łaski	Siedzibą Zboru jest miasto Katowice (§ 3 ust. 2)
70	Kościół Miłosiernego Boga	Siedzibą Kościoła jest miasto Lublin (§ 3)
71	Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtżang w Polsce	(...) siedziba władz Związku mieści się w Grabniku, gm. Jaktorów, woj. Skierniewickie (§ 2 zd. 1)
72	Zbór Ewangeliczny <i>Betel</i> w Warszawie	(...) jego siedzibą miasto Warszawa (art. 3)
73	Kościół w Radomiu	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Radom (§ 4)
74	Wspólnota „Drzewo Oliwne”	Siedzibą organów Wspólnoty jest Warszawa (art. 4)
75	Związek Buddyjski Khordong w Polsce	(...) siedzibą władz jest miejscowość Darnków, gmina Lewin Kłodzki (§ 2)
76	Wspólnota Dzogchen w Polsce	Siedzibą władz Wspólnoty jest miasto Warszawa (§ 1 ust. 3)
77	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Łódź (§ 1 ust. 3)
78	Chrześcijańska Wspólnota Mennonitów	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Mińsk Mazowiecki (§ 3)
79	Rodzimy Kościół Polski	Siedzibą Kościoła jest miasto stołeczne Warszawa (...) (§ 2)
80	Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Warszawa (...) (§ 4 ust. 2)

Aneks 12 (cd.)

81	Misja Buddyjska – Trzy Schronienia w Polsce	(...) siedzibą władz jest miasto Szczecin (§ 2)
82	Polski Kościół Słowiański	Siedziba władz Polskiego Kościoła Słowiańskiego znajduje się w mieście Toruniu przy ul. Bydgoskiej 1/3 (§ 2 ust. 2)
83	Kościół Boży	Siedzibą władz Kościoła są Siedlce (§ 2 ust. 2)
84	Związek Garuda w Polsce	(...) jego siedzibą miasto stołeczne Warszawa (§ 2)
85	Warszawski Kościół Chrystusowy	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Warszawa (art. 2)
86	Wspólnota Chrześcijańska „Wrocław dla Jezusa”	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Wrocław (§ 3)
87	„Misja Na Wschód” we Wrocławiu	Siedzibą Misji Na Wschód jest miasto Wrocław (§ 3 ust. 3)
88	Kościół Remonstrantów Polskich	Siedziba władz Kościoła Remonstrantów Polskich znajduje się w Krakowie (§ 2 ust. 2)
89	Kościół Boży w Polsce	Siedzibą Kościoła jest miasto Kraków (§ 3)
90	Kościół Pentakostalny w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Żory (§ 5)
91	Kościół Chrześcijański „Wieczernik”	(...) jej siedziba znajduje się w Kielcach (§ 3 ust. 1)
92	Rodzima Wiara	Siedzibą władz Rodzimej Wiary jest miasto Wrocław (§ 4 ust. 2 zd. 1)
93	Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem w Żywcu”	(...) jego siedzibą miasto Żywiec (art. 3)
94	Kościół Starokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	(...) siedzibą miasto Marki (§ 5 ust. 1)
95	Kościół Chrześcijański w Rypinie	Siedzibą Kościoła jest miasto Rypin (§ 3)
96	Kościół Chrześcijański w Warszawie	Siedzibą Kościoła jest miasto Warszawa (§ 2)
97	Chrześcijański Kościół Dobra	Siedzibą Kościoła jest miejscowość Majdan woj. warszawskie (§ 2 ust. 2)
98	Kościół Anglikański w Polsce	Siedzibą władz Kościoła jest miasto stołeczne Warszawa (art. 4)
99	Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”	(...) siedziba jego władz znajduje się w mieście Gdynia (§ 3 ust. 1)
100	Kościół Panteistyczny „Pneuma”	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Łowicz (art. 2)
101	Spółeczność Chrześcijańska „Miejsce Odnowienia”	Siedzibą władz Społeczności jest miasto Lublin (§ 3)
102	Centrum Chrześcijańskie KANAAN	Siedzibą władz Kościoła Kanaan jest miasto Wrocław (§ 3)
103	Biblijny Kościół Baptystyczny	(...) jego siedzibą jest miasto stołeczne Warszawa (§ 4 zd. 1)

Aneks 12 (cd.)

104	Związek Buddyjski Dak Shang Kagyu w Polsce	(...) siedzibą miasto Katowice (§ 2)
105	Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle	Siedzibą Kościoła jest miasto Wisła (§ 5)
106	Kościół Unitariański	Siedzibą władz Kościoła jest miasto stołeczne Warszawa (art. 3)
107	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna	Siedzibą Społeczności jest miasto Warszawa (art. 2 ust. 3)
108	Polski Kościół Dialogu	Siedzibą Kościoła jest Warszawa (§ 2 zd. 2)
109	Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina”	(...) jego siedziba mieści się w Pabianicach (§ 3 ust. 1)
110	„Misja dla Polski”	Siedzibą władz Kościoła jest miasto stołeczne Warszawa (§ 4)
111	Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Tarnów (art. 3 ust. 2)
112	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach	(...) jego siedzibą miasto Tarnowskie Góry (art. 3)
113	Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Świdnik (§ 3)
114	Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego	(...) siedzibą miasto Kraków (§ 2)
115	Kościół Nowego Przymierza w Lublinie	(...) jego siedzibą miasto Lublin (art. 3)
116	Kościół Ekklesia w Warszawie	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Warszawa (§ 4)
117	Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie	Siedzibą Kościoła jest miasto Rzeszów (§ 3)
118	Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce	(...) a siedzibą Związku jest m. st. Warszawa (§ 1 ust. 2)
119	Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje”	Siedzibą Kościoła jest miasto Kutno (§ 3)
120	Kościół Chrześcijański Nowe Życie	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Świdnik (§ 3)
121	Związek Buddystów Czan	Siedzibą Związku jest Zalesie Górne (§ 2)
122	Chrześcijański Związek Wyznaniowy „ŹRÓDŁO”	Siedzibą Związku jest Olsztyn (§ 2)
123	Miejscowy Kościół w Lublinie	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Lublin (§ 3)
124	Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych”	Siedzibą władz Zboru jest miejscowość Komprachcice (§ 5)
125	Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha”	Siedzibą Kościoła Miecz Ducha jest miasto Kalisz (§ 3)

Aneks 12 (cd.)

126	Zgromadzenie Braci i Sióstr Politeistów	Siedzibą Zgromadzenia jest miasto Wrocław (§ 3)
127	Kościół Chrześcijan w Rybniku	Siedzibą Kościoła jest miasto Rybnik (§ 1 ust. 5)
128	Lokalny Kościół w Kwidzynie	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Kwidzyn (§ 4)
129	Związek Wyznaniowy „Polska Chrześcijańska Służba”	Siedzibą PChS jest Warszawa (§ 2)
130	Kościół Chrześcijański Otwarte Drzwi	Siedzibą Kościoła jest m. st. Warszawa (§ 3)
131	Związek Hatha Jogi „Brama Jogi”	Siedzibą władz Związku jest miasto Łódź (art. 3)
132	Niezależna Gmina Wyznania Mojżeszowego	Siedzibą władz Gminy jest miasto Gdańsk (art. 1 ust. 2)
133	Warszawski Kościół Międzynarodowy	Siedzibą władz Kościoła jest Warszawa (§ 4 ust. 2)
134	Izraelicka Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu	Siedzibą władz Gminy Izraelickiej jest miasto Poznań (art. 1 ust. 2)
135	Kościół Miłosierdzia Jezusowego	Siedziba władz Kościoła znajduje się w Toruniu (art. 1 ust. 3)
136	Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz Kościoła jest Bydgoszcz (§ 3 ust. 1)
137	Gmina Wyznaniowa Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz Gminy jest miasto stołeczne Warszawa (art. 1 ust. 3)
138	Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary”	Siedzibą Kościoła jest miasto Gdynia (§ 3)
139	Chrześcijański Kościół Reformacyjny	Siedzibą władz Kościoła jest miasto stołeczne Warszawa (§ 4)
140	Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz Ligi jest Warszawa (§ 6)
141	Związek Taoistów TAO TE KING	Siedziba władz Związku znajduje się w mieście Łodzi (§ 3 ust. 2)
142	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz Unii jest miasto Wrocław (§ 5)
143	Ewangeliczny Kościół Chrześcijański	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Żory (§ 3)
144	Kościół Prezbiteriański	Siedzibą władz Kościoła jest miasto stołeczne Warszawa (§ 3 ust. 2)
145	Kościół Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz Armii Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej jest miasto stołeczne Warszawa (§ 3)
146	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz Kościoła jest miasto stołeczne Warszawa (art. 1 ust. 5)
147	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Łódź (§ 4 ust. 3)

Aneks 12 (cd.)

148	Związek Wyznaniowy Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz Związku jest miasto stołeczne Warszawa (art. 2 ust. 2)
149	Związek Wyznaniowy Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz Związku jest Kolonia Warszawska (art. 2 ust. 2)
150	Instytut Śardza Ling	(...) siedzibą władz jest miejscowość Borków k. Warszawy (05-340 Kołbiel) (§ 2)
151	Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą władz Zrzeszenia jest miasto Radom (art. 2 ust. 2)
152	Sangha „Dogen Zenji”	Siedzibą władz Sanghi jest m. st. Warszawa w województwie mazowieckim (§ 1 ust. 1 zd. 2)
153	Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich	Siedzibą władz Związku jest miasto stołeczne Warszawa (art. 1 ust. 3)
154	Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”	Siedzibą Słowiańskiej Wiary jest miasto Opole (§ 4 ust. 1)
155	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	Siedzibą władz Kościoła jest miasto Zabrze (§ 4 ust. 3)
156	Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”	Siedzibą władz Związku jest Miasto Stołeczne Warszawa (§ 2 ust. 2)
157	Związek Buddyjski „Dzogcien Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej”	Siedzibą Zarządu Związku jest Miasto Stołeczne Warszawa (§ 2 ust. 2)
158	„Wyznawcy Słońca”	Siedzibą władz Związku wyznaniowego jest miasto Szklarska Poręba, województwo dolnośląskie (art. 3)

ANEKS 13. Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie siedziby jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną

Lp.	Związek wyznaniowy	Treść postanowień statutu
1	Świecki Ruch Misyjny „Epifania”	Zbór przyjmuje nazwę Świecki Ruch Misyjny „Epifania”, dodając „Zbór w ...” z nazwą miejscowości swej siedziby i używa pieczęci o tej samej treści (§ 27)
2	Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej – zob. jednak:</i> Za zgodą Zarządu Zrzeszenia Zbór może używać pieczęci podłużnej z napisem: Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego Zbór w (miejscowość) (pełny adres) (§ 8 ust. 7)
3	Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego w Polsce	Zbór może posiadać pieczętkę podłużną treści: Zbór Stowarzyszenia Badaczy Pisma Świętego w Polsce (adres) ¹⁸⁹⁷ (§ 9 ust. 3) Siedzibą zboru jest wynajęta sala, dom modlitwy lub mieszkanie prywatne, gdzie odbywają się modlitwy, wykłady biblijne i inne formy zgromadzeń zgodnych z duchowymi potrzebami zboru (§ 9 ust. 6)
4	Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego	Siedzibą Okręgu Kościoła jest miejscowość, będąca siedzibą Rady Okręgu Kościoła (art. 49 ust. 3) Siedzibą Seminarium jest Bielsko-Biała (art. 60) Siedzibą „TABITY” jest Bielsko-Biała (art. 71) Siedzibą Wydawnictwa są Górki Małe k/Skoczowa (art. 82)
5	Jednota Idei Braci Polskich	Teren działania oraz siedzibę Ośrodka określa Rada Jednoty, udzielając upoważnienia, o którym mowa w ust. 1 (§ 12 ust. 2)
6	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
7	Związek Buddystów Zen „Bodhidharma”	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
8	Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa	<i>nie ma szczególnych przepisów o nazwach (przy okazji składania tekstu jednolitego statutu złożono listę zborów – np. Zbór w Gorlicach)</i>
9	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>

¹⁸⁹⁷ Zachowano układ.

Aneks 13 (cd.)

10	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce	Nazwy, zakresy uprawnień oraz zasady tworzenia, znoszenia i przekształcania tych jednostek oraz ich organy; zakres kompetencji, sposób powoływania i odwoływania tych organów, regulują postanowienia Rozdziałów V i VI niniejszego Statutu oraz odnośne regulaminy (§ 9 zd.2) Ośrodek zen jest siedzibą Zarządu Ośrodka Zen (§ 43 zd. 2)
11	Kościół Chrystusowy w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
12	Nowoapostolski Kościół w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
13	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
14	Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
15	Związek Ajapa Yoga	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
16	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
17	Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża	Instytut Wydawniczy ma swą siedzibę w Wieluniu (...) (art. 12 ust. 1)
18	Związek Badaczy Biblii	Zbór przyjmuje nazwę ustaloną w § 1, dodając: „Zbór w” (z nazwą miejscowości swej siedziby (...)) (§ 17)
19	„Kanzeon” Związek Buddyjski	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
20	Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
21	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
22	Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą Zboru jest miejscowość, w której ma siedzibę Pastor Przełożony (§ 53 ust. 2) Siedzibą Agendy jest miejscowość, w której ma siedzibę Dyrektor Agendy (§ 88 ust. 6) Siedzibą Seminarium jest miejscowość, w której ma siedzibę Rektor (§ 92 ust. 6)
23	Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą Zboru jest miejscowość określona w uchwale o utworzeniu Zboru (§ 24 ust. 3) Siedzibą Agendy jest miejscowość określona w uchwale o utworzeniu Agendy (§ 35 ust. 6) Siedzibą Seminarium jest miejscowość określona w uchwale o utworzeniu Seminarium (§ 38 ust. 6)
24	Kościół Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą Zboru jest miejscowość, w której ma siedzibę Pastor Zboru (§ 36 ust. 3) Siedzibą Agendy Ogólnokościelnej jest miejscowość, w której ma siedzibę Zarząd Agendy Ogólnokościelnej (§ 62 ust. 2) Uchwała o utworzeniu Agendy Ogólnokościelnej określa (...), siedzibę (...) (§ 63 ust. 3)

Aneks 13 (cd.)

25	Kościół Boży w Chrystusie	Powołując do istnienia nową jednostkę organizacyjną wymienioną w § 8 ust. 1 pkt 1-10 Rada Kościoła każdorazowo określa: (...) siedzibę tej jednostki (§ 9 ust. 1) Siedzibą jednostki jest miejscowość, w której została ona powołana (§ 9 ust. 3) Tworząc Zbór, Rada Kościoła każdorazowo określa: (...) siedzibę Zboru (...) (§ 21) Siedzibą Zboru jest miejscowość, w której Zbór został powołany. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, tymczasowo, siedziba może być w innej miejscowości (§ 23 ust. 2)
26	„Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzai w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
27	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	Siedzibą Świątyni jest miejscowość, w której ma siedzibę Zarząd Świątyni (§ 22 ust. 5) Siedzibą Wydawnictwa jest miejscowość, w której ma siedzibę Zarząd Wydawnictwa (§ 32 ust. 6) Siedzibą Szkoły jest miejscowość, w której ma siedzibę Zarząd Szkoły (§ 40 ust. 7) Siedzibą Instytutu jest miejscowość, w której ma siedzibę Zarząd Instytutu (§ 48 ust. 6) Siedzibą Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” jest miejscowość, w której siedzibę ma Zarząd Programu Siedzibą Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej jest miejscowość, w której ma siedzibę Zarząd Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej (§ 64 ust. 6)
28	Uczniowie Ducha Świętego	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
29	Buddyjska Wspólnota Zen Kannon	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
30	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
31	STRAŻNICA – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, Zarejestrowany Związek Wyznania Świadków Jehowy w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
32	Kościół Zjednoczeniowy	Kolegium Reprezentantów powołuje i rozwiązuje Regiony, określając teren ich działania i siedzibę (art. 39) Kolegium Reprezentantów Regionu powołuje i rozwiązuje Ośrodki, określając teren ich działania i siedzibę (art. 49)
33	Kościół Ewangeliczny „Misja Łaski”	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
34	Ruch Świadomości Babadzi „Herakhandi Samadż”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
35	Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>

Aneks 13 (cd.)

36	Zbór Chrześcijański w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
37	Centrum Biblijne „Jezus Jest Panem”	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
38	Zbór w Wodzisławiu Śląskim	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
39	Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
40	Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
41	Chrześcijańska Wspólnota Ewangeliczna	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
42	Zbór Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
43	Adwentyści Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
44	Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
45	Stowarzyszenie Muzułmańskie Ahmadiyya	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
46	Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
47	Międzynarodowa Misja „Centrum Służby Życia”	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
48	Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt	Do kompetencji Najwyższej Rady Islamskiej należy: (...) 7) tworzenie, przekształcanie i znoszenie Gmin Wyznaniowych oraz innych jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną (szkół, instytutów), ustalanie ich (...) siedzib władz (art. 21 pkt 7) Siedzibą władz Gminy Wyznaniowej jest miejscowość zamieszkania przewodniczącego (art. 28 ust. 2)
49	Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
50	Radha Govind Society of Poland	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
51	Zachodni Zakon Sufi w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
52	Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
53	Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie”	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
54	Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>

Aneks 13 (cd.)

55	Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem”	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
56	Związek Wyznaniowy „Wierzę w Dobro Człowieka”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
57	Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
58	„Ruch Nowego Życia”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
59	Wiara Bahá’í	(...) jego siedzibą miasto stołeczne Warszawa (art. 29 ust. 2)
60	Zbór Wolnych Chrześcijan w Jaworznie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
61	Misja Pokoleń	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
62	Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
63	Związek Wyznaniowy Kwinarystów	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
64	Kościół Dobrego Pasterza	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
65	Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
66	Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
67	Kościół „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej	(...) siedzibę Zboru określa Rada Kościoła (§ 20 ust. 4) (...) siedzibę Szkoły Biblijnej określi Rada Kościoła (§ 35 ust. 3)
68	Wspólnota Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
69	Zbór Ewangelii Łaski	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
70	Kościół Miłosiernego Boga	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
71	Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtżang w Polsce	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
72	Zbór Ewangeliczny Betel w Warszawie	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
73	Kościół w Radomiu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
74	Wspólnota „Drzewo Oliwne”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
75	Związek Buddyjski Khordong w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
76	Wspólnota Dzogchen w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
77	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>

Aneks 13 (cd.)

78	Chrześcijańska Wspólnota Mennonitów	Siedzibą Szkoły jest miasto Mińsk Mazowiecki (§ 18 ust. 4) Siedzibą Zboru jest miejscowość, w której siedzibę ma Zarząd Zboru (§ 22 ust. 7)
79	Rodzimy Kościół Polski	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
80	Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
81	Misja Buddyjska – Trzy Schronienia w Polsce	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
82	Polski Kościół Słowiański	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
83	Kościół Boży	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
84	Związek Garuda w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
85	Warszawski Kościół Chrystusowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
86	Wspólnota Chrześcijańska „Wrocław dla Jezusa”	<i>brak regulacji w zakresie siedziby zborów</i> Siedziba Misji mieści się pod adresem ul. Lotników 2b/3, 44-196 Knurów (§ 26 ust. 1)
87	„Misja Na Wschód” we Wrocławiu	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
88	Kościół Remonstrantów Polskich	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
89	Kościół Boży w Polsce	<i>kościół lokalne – brak regulacji w zakresie siedziby</i> Seminarium Teologiczne Szkoła Biblijna „Jozue” (...), a jego siedzibą jest miasto Kraków (§ 29) Instytut Wydawniczy (...), a jego siedzibą jest miasto Kraków (§ 35) Biuro Misyjne (...), a jego siedzibą jest miasto Kraków (§ 41) Centrum Pomocy (...), a jego siedzibą jest miasto Kraków (§ 47) Centrum Pomocy (...), a jego siedzibą jest miasto Ruda Śląska (§ 53)
90	Kościół Pentakostalny w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
91	Kościół Chrześcijański „Wieczernik”	<i>Wspólnoty – brak regulacji w zakresie siedziby</i> Osobą prawną jest także jednostka organizacyjna Kościoła o nazwie Szkoła Biblijna „Wieczernik” z siedzibą w Kielcach (...) (§ 11 ust. 2) Siedzibą Wspólnoty jest miejscowość, w której ma swą siedzibę Pastor Wspólnoty (...) (§ 22 ust. 4)
92	Rodzima Wiara	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
93	Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem w Żywcu”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
94	Kościół Starokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>

Aneks 13 (cd.)

95	Kościół Chrześcijański w Rypinie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
96	Kościół Chrześcijański w Warszawie	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
97	Chrześcijański Kościół Dobra	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
98	Kościół Anglikański w Polsce	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
99	Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
100	Kościół Panteistyczny „Pneuma”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
101	Spółeczność Chrześcijańska „Miejsce Odnowienia”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
102	Centrum Chrześcijańskie KANAAN	Siedzibą Kościoła Lokalnego jest miejscowość, w której swoją siedzibę ma Rada Kościoła Lokalnego (§ 21 ust. 3)
103	Biblijny Kościół Baptystyczny	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
104	Związek Buddyjski Dak Shang Kagyu w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
105	Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle	Siedzibą Zboru jest miejsce jego powstania i spotkania się członków (§ 33)
106	Kościół Unitariański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
107	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
108	Polski Kościół Dialogu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
109	Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
110	„Misja dla Polski”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
111	Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
112	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
113	Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
114	Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
115	Kościół Nowego Przymierza w Lublinie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
116	Kościół Ekklesia w Warszawie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
117	Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
118	Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>

Aneks 13 (cd.)

119	Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje”	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
120	Kościół Chrześcijański Nowe Życie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
121	Związek Buddystów Czan	<i>brak regulacji w zakresie siedziby</i>
122	Chrześcijański Związek Wyznaniowy „ŹRÓDŁO”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
123	Miejscowy Kościół w Lublinie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
124	Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
125	Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha”	Siedzibą Kościoła Lokalnego jest miejscowość, w której swoją siedzibę ma Rada Kościoła Lokalnego (§ 22 ust. 4)
126	Zgromadzenie Braci i Sióstr Politeistów	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
127	Kościół Chrześcijan w Rybniku	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
128	Lokalny Kościół w Kwidzynie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
129	Związek Wyznaniowy „Polska Chrześcijańska Służba”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
130	Kościół Chrześcijański Otwarte Drzwi	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
131	Związek Hatha Jogi „Brama Jogi”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
132	Niezależna Gmina Wyznania Mojżeszowego	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
133	Warszawski Kościół Międzynarodowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
134	Izraelicka Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
135	Kościół Miłosierdzia Jezusowego	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
136	Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą Zboru jest miejscowość określona w uchwale powołującej Zbór (§ 27 ust. 7) Siedzibą Agendy jest miejscowość określona w uchwale powołującej Agendę (§ 39 ust. 5) Siedzibą Seminarium jest miejscowość określona w uchwale powołującej Seminarium (§ 43 ust. 5)
137	Gmina Wyznaniowa Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
138	Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary”	Siedziba Kościoła Lokalnego znajduje się w miejscowości, w której ma siedzibę Rada Kościoła Lokalnego (§ 21 ust. 2) Siedziba Szkoły Biblijnej mieści się w miejscowości, w której ma swoją siedzibę Dyrektor Szkoły Biblijnej (§ 29 ust. 5) Siedziba Agencji Telewizyjnej „Wszystko Jest Możliwe” znajduje się w Gdyni (§ 32a ust. 3)

Aneks 13 (cd.)

139	Chrześcijański Kościół Reformacyjny	Siedzibą Kościoła Lokalnego jest miejscowość, w której ma siedzibę Pastor (§ 18 ust. 7) Siedzibą Agendy jest miejscowość, w której siedzibę ma dyrektor Agendy (§ 32 ust. 6) Siedzibą Seminarium jest miejscowość, w której siedzibę ma dyrektor Seminarium (§ 38 ust. 6)
140	Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą Oddziału Ligi jest miejscowość, w której swoją siedzibę ma Rada Naczelna Oddziału Ligi (§ 36 ust. 3)
141	Związek Taoistów TAO TE KING	Jednostkami organizacyjnymi Związku posiadającymi osobowość prawną są: 1) TURTLE SOCIETY, z siedzibą w mieście Łodzi (...); 2) SNAKE SOCIETY, z siedzibą w mieście Łodzi (...) (§ 28)
142	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą Placówki Misyjnej jest miejscowość, w której siedzibę ma Zarząd Placówki Misyjnej (§ 23 ust. 6)
143	Ewangeliczny Kościół Chrześcijański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
144	Kościół Prezbiteriański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
145	Kościół Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
146	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą jednostek organizacyjnych Kościoła posiadających osobowość prawną jest miejscowość, w której znajduje się siedziba organu jednostki organizacyjnej posiadającej osobowość prawną (art. 18 ust. 4) Siedzibą Opactwa jest miasto stołeczne Warszawa (art. 25 ust. 6) Kościół prowadzi Wyższe Seminarium Duchowne (...) z siedzibą w Warszawie (art. 26 ust. 1) Siedzibą Zgromadzenia Zakonnego jest miejscowość, w której znajduje się siedziba Przełożonego lub Przełożonej Zgromadzenia Zakonnego (art. 28 ust. 2) Siedzibą Ośrodka jest miejscowość, w której znajduje się siedziba Prezesa Ośrodka (art. 29 ust. 3 zd. 2) Siedzibą Zakładu jest miejscowość, w której znajduje się siedziba Dyrektora Zakładu (art. 30 ust. 2 zd. 2)
147	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
148	Związek Wyznaniowy Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
149	Związek Wyznaniowy Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
150	Instytut Śardza Ling	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
151	Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą Kościoła Lokalnego jest miejscowość określona w uchwale o jego powołaniu (art. 31 ust. 2)

Aneks 13 (cd.)

152	Sangha „Dogen Zenji”	<i>brak przepisów o siedzibach</i>
153	Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich	Siedzibą Agendy jest miejscowość określona w uchwale powołującej Agendę (art. 40 ust. 7)
154	Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
155	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
156	Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
157	Związek Buddyjski „Dzogcien Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
158	„Wyznawcy Słońca”	Aktualną liczbę gmin wyznaniowych, ich (...) siedziby określa załącznik do niniejszego statutu (art. 30 ust. 3)

ANEKS 14. Postanowienia statutów krajowych organizacji międzykościelnych w przedmiocie siedziby krajowej organizacji międzykościelnej

Lp.	Krajowa organizacja międzykościelna	Treść postanowień statutu
1	Polska Rada Ekumeniczna	Siedzibą organów Rady jest miasto stołeczne Warszawa (§ 2 ust. 2)
2	Towarzystwo Biblijne w Polsce	Siedzibą władz Towarzystwa jest miasto stołeczne Warszawa (§ 4)
3	Rada Zborów Ewangelicznych	(...) jej siedzibą jest miasto Poznań (art. 3)
4	Polska Unia Buddyjska	(...) jej siedzibą miasto Warszawa (art. 3)
5	Alians Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Siedzibą Aliansu jest Miasto Stołeczne Warszawa (§ 4)

ANEKS 15. Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie sposobu reprezentacji związku wyznaniowego

Lp.	Związek wyznaniowy	Treść postanowień statutu
1	Świecki Ruch Misyjny „Epifania”	Ruch jest reprezentowany na zewnątrz przez Przewodniczącego lub upoważnionego przez niego członka Zarządu Głównego (§ 21) Do nabywania i zbywania majątku Ruchu upoważnionych jest dwóch członków Zarządu Głównego, w tym Przewodniczący (§ 46 pkt 4) Dysponowanie środkami finansowymi, zaciągania zobowiązań i nabywanie praw: 1) Akta prawne i wszystkie zobowiązania wymagają do swej ważności podpisu pod pieczęcią Ruchu dwóch członków Zarządu Głównego, w tym Przewodniczącego 2) Wszystkie zobowiązania wynikające z gospodarki finansowej jak: czeki i inne dokumenty o charakterze rozliczeniowym, stanowiące podstawę do otrzymania lub wydania środków pieniężnych, podpisują pod pieczęcią Ruchu Przewodniczący i członek Zarządu Głównego (§ 47 pkt 1 i 2)
2	Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej	Zrzeszenie reprezentują na zewnątrz jednoosobowo Przewodniczący Zarządu Zrzeszenia lub działający na podstawie pełnomocnictwa Przewodniczącego Zarządu Zrzeszenia każdy z Zastępców Przewodniczącego Zarządu Zrzeszenia (§ 36)
3	Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego w Polsce	Do reprezentowania Stowarzyszenia na zewnątrz upoważniony jest przewodniczący Komitetu Międzyzborowego lub sekretarz, w sprawach finansowych obaj łącznie lub jeden z nich i upoważniona przez przewodniczącego Komitetu Międzyzborowego inna osoba (§ 20 ust. 2)
4	Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego	Do reprezentowania Kościoła na zewnątrz, upoważnionych jest łącznie dwóch członków Zarządu Kościoła (art. 40)
5	Jednota Idei Braci Polskich	Do reprezentowania Jednoty, a w szczególności do zaciągania zobowiązań, rozporządzania majątkiem i składania oświadczeń woli w imieniu Jednoty upoważniony jest Prezydent (§ 42)
6	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
7	Związek Buddystów Zen „Bodhidharma”	Do składania oświadczeń w imieniu Związku, w tym zaciągania zobowiązań majątkowych, wymagane jest współdziałanie dwóch członków Zarządu Związku, lub jednego członka Zarządu Związku i pełnomocnika ustanowionego przez Zarząd Związku (§ 27)
8	Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa	Do składania oświadczeń woli w sprawach majątkowych Wspólnoty, a w szczególności do zaciągania zobowiązań majątkowych upoważnionych jest dwóch członków Rady Naczelnej, w tym Prezbyter Naczelny lub Sekretarz (§ 9 ust. 3)
9	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Do reprezentowania na zewnątrz i składania oświadczeń woli w imieniu Kościoła są uprawnieni: Przewodniczący Rady Kościoła lub Pierwszy Zastępca Przewodniczącego, bądź pełnomocnik ustanowiony przez Radę Kościoła (§ 28 ust. 5)

Aneks 15 (cd.)

10	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce	<i>jednoosobowy organ reprezentacji – zob. jednak:</i> Wszystkie dokumenty wychodzące na zewnątrz Związku lub jego jednostek organizacyjnych podpisują odpowiednio: osoby reprezentujące Związek lub jego jednostkę organizacyjną, a ponadto w czynnościach rozporządzających pod rygorem nieważności konieczny jest podpis Księgowego (§58)
11	Kościół Chrystusowy w Polsce	Rada Administracyjno-Misyjna zwana dalej: „Radą Kościoła” zarządza wszystkimi sprawami Kościoła, a reprezentuje ją na zewnątrz jej Przewodniczący-Biskup Kościoła, który jest osobą uprawnioną do zaciągania w imieniu Kościoła wszelkich zobowiązań majątkowych (§ 24 ust. 1 zd. 1) Władzą wykonawczą między posiedzeniami Rady jest Przewodniczący Rady-Biskup Kościoła (§ 22 pkt 3)
12	Nowoapostolski Kościół w Polsce	Do reprezentowania Kościoła na zewnątrz oraz występowania w imieniu Kościoła do władz i organów państwowych, upoważniony jest przewodniczący i członkowie Zarządu Kościoła (§ 28) Dla ważności pism i uchwał Kościoła wychodzących na zewnątrz wymagane są dwa podpisy: przewodniczącego Zarządu lub jego zastępcy oraz sekretarza, a w sprawach finansowych dodatkowo skarbnika (§ 29)
13	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu	Z zastrzeżeniem ust. 2, 3 i 4 do reprezentacji Związku na zewnątrz i zaciągania zobowiązań majątkowych w jego imieniu upoważniony jest przewodniczący Zarządu Związku jednoosobowo lub dwóch wiceprzewodniczących Zarządu Związku działających łącznie (§ 33 ust. 1) Zarząd Związku może podjąć uchwałę upoważniającą poszczególnych członków Zarządu Związku lub inne osoby do podejmowania zobowiązujących lub rozporządzających czynności prawnych o wartości wyższej niż 10 tysięcy złotych (§ 33 ust. 2 zd. 2) Zarząd Ośrodka nie jest uprawniony do rozporządzania prawami i zaciągania zobowiązań w imieniu Związku, chyba że zostanie mu udzielone pełnomocnictwo przez Zarząd Związku (§ 16 ust. 1 zd. 2)
14	Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Zadania i kompetencje Rady: (...) 2) reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz przez Przewodniczącego (lub jego zastępcę) i Sekretarza, a w sprawach finansowych także przez Skarbnika (...) (§ 23)
15	Związek Ajapa Yoga	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
16	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa	Wspólnotę jako całość reprezentują jednoosobowo: Prezbiter Naczelny, I Zastępca Prezbitera Naczelnego, II Zastępca Prezbitera Naczelnego, Sekretarz Rady Naczelnej albo osoby upoważnione przez Prezydium Rady Naczelnej (§ 20 ust. 6) W sprawach majątkowych Wspólnoty jako całości do składania oświadczeń woli uprawnione są łącznie 2 osoby: 1) Prezbiter Naczelny i Skarbnik Wspólnoty, albo: 2) osoby upoważnione każdorazowo przez Prezydium Rady Naczelnej (§ 23 ust. 2)

Aneks 15 (cd.)

17	Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża	Rada wybiera na okres r. przewodniczącego, który podpisuje w jej imieniu wszystkie pisma Rady, oraz wiceprzewodniczącego, który w razie potrzeby zastępuje przewodniczącego w jego funkcjach (art. 9 ust. 8) Lectorium Rosicrucianum jest reprezentowane prawnie oraz w ramach prowadzonej działalności statutowej przez dwóch członków Kierownictwa Krajowego (art. 11 ust. 1)
18	Związek Badaczy Biblii	Zarząd Międzyzborowy (w pełnym składzie) upoważniony jest na podstawie przepisu § 31 ust. 10 niniejszego statutu do nabywania i sprzedawania (względnie innego typu zbycia) majątku Związku (§ 29 ust. 3) Wszelkie dokumenty zobowiązaniowe, wynikające z gospodarki finansowej, jak czeki i inne dokumenty o charakterze rozliczeniowym, stanowiące podstawę do otrzymania lub wydawania środków pieniężnych, podpisują pod pieczęcią Związku: przewodniczący, skarbnik oraz członek Zarządu Międzyzborowego (§ 29 ust. 4)
19	„Kanzeon” Związek Buddyjski	Związek Wyznaniowy Kanzeon w sprawach religijnych jest reprezentowany przez Mistrza Zen lub upoważnioną przez Mistrza Zen osobę (art. 32) Związek Wyznaniowy Kanzeon jest reprezentowany przez Mistrza Zen lub przez dwóch członków Zarządu Kanzeon łącznie (art. 33) Do zaciągania zobowiązań finansowych i majątkowych w imieniu Kanzeon upoważnieni są Mistrz Zen lub dwóch członków Zarządu Kanzeon łącznie (art. 34 zd. 1) Do zaciągania zobowiązań nie przekraczających kwoty 2 000,00 zł upoważniony jest każdy członek Zarządu Kanzeon jednoosobowo (art. 34 zd. 2)
20	Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris w Polsce	Do reprezentowania Uniwersytetu upoważniony jest Dyrektor Uniwersytetu, Zastępca Dyrektora, Główny Sekretarz lub członek Zarządu (§ 29) Dla ważności czynności finansowych podejmowanych przez Uniwersytet wymagane są podpisy Dyrektora i Zastępcy Dyrektora łącznie. W razie nieobecności jednej z wyżej wymienionych osób wymagany jest podpis Dyrektora lub Zastępcy Dyrektora oraz Głównego Sekretarza (§ 42)
21	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Rady należy: 1) reprezentowanie Związku wobec państwa, kościołów i innych związków wyznaniowych albo świeckich (...) (§ 27) Związek jako całość reprezentuje na zewnątrz Przewodniczący Rady łącznie z Sekretarzem Rady lub Skarbnikiem Rady (§ 36 ust. 1) Przewodniczący Rady może samodzielnie zaciągać zobowiązania majątkowe w imieniu Związku nie przekraczające kwoty 5000 zł. Zaciągając zobowiązania majątkowe przekraczające kwotę 5000 zł Przewodniczący działa na podstawie upoważnienia udzielonego w formie uchwały przez Radę (§ 36 ust. 2) Umowy dotyczące bieżącej eksploatacji zasobów kościelnych np. o dostarczenie energii, wody, gazu lub inne zobowiązania miesięcznie nie przekraczające sumy 1000 zł może zawierać Przewodniczący Rady, Sekretarz Rady lub Skarbnik jednoosobowo (za wyjątkiem umów kredytowych) (§ 36 ust. 3)

Aneks 15 (cd.)

22	Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Prezbitera Naczelnego należy: (...) 4) reprezentowanie Kościoła (§ 23 ust. 1) Kościół jako całość jest reprezentowany na zewnątrz przez Prezbitera Naczelnego bądź inną osobę upoważnioną przez Radę Krajową (§ 100 ust. 1) Do nabywania praw i zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła jako całości uprawniony jest Prezbyter Naczelny działający łącznie z jednym z pozostałych członków Rady Krajowej lub osoba upoważniona przez Prezbitera Naczelnego działająca łącznie z jednym z członków Rady Krajowej, o których mowa w § 16 ust. 1 pkt 2 (§ 100 ust. 2)
23	Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej	Prezbyter Naczelny (...) reprezentuje Kościół na zewnątrz w kraju i zagranicą (§ 22 ust. 1) Do kompetencji Prezbitera Naczelnego należy: (...) 5) reprezentowanie i składania oświadczeń woli za Kancelarię Kościoła (...) (§ 22) Kościół jako całość jest reprezentowany na zewnątrz przez Prezbitera Naczelnego bądź inną osobę przez niego upoważnioną, a w razie braku takiego upoważnienia, Zastępcę Prezbitera Naczelnego upoważnionego przez Kancelarię Kościoła (§ 44 ust. 1) Do składania oświadczeń woli, w tym do nabywania praw i zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła jako całości uprawniony jest Prezbyter Naczelny lub członek Kancelarii Kościoła upoważniony przez Kancelarię Kościoła (§ 44 ust. 2)
24	Kościół Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół jako całość reprezentuje na zewnątrz Prezbyter Naczelny działający łącznie z Sekretarzem Rady Kościoła lub Skarbnikiem Rady Kościoła (§ 24 ust. 1) W imieniu Kościoła jako całości zaciąga zobowiązania majątkowe na podstawie uchwały Rady Krajowej Prezbyter Naczelny Kościoła działający łącznie z Sekretarzem Rady Kościoła lub Skarbnikiem Rady Kościoła (§ 24 ust. 2) W przypadku przeszkody uniemożliwiającej Prezbyterowi Naczelnemu Kościoła wykonywanie obowiązków, o których mowa w ust. 1, Kościół jako całość reprezentuje na zewnątrz i zaciąga w imieniu Kościoła zobowiązania majątkowe na podstawie uchwały Rady Kościoła, Zastępcą Przewodniczącego Rady Kościoła działający łącznie z Sekretarzem Rady Kościoła lub Skarbnikiem Rady Kościoła (§ 24 ust. 3) Do reprezentowania Kościoła na zewnątrz w konferencjach międzykościelnych i spotkaniach okolicznościowych upoważniony jest jednoosobowo Prezbyter Naczelny Kościoła lub osoba przez niego delegowana (§ 24 ust. 4) Rada Kościoła ma prawo upoważnić do reprezentowania Kościoła do działań wymienionych w ust. 1 pozostałych członków Rady (§ 24 ust. 5)
25	Kościół Boży w Chrystusie	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
26	„Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzaï w Rzeczypospolitej Polskiej	Wspólnotę reprezentuje na zewnątrz Główny Koordynator lub Zastępca Głównego Koordynatora (§ 41 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Wspólnoty niezbędne jest współdziałanie Głównego Koordynatora i Skarbnika lub Zastępcy Głównego Koordynatora i Skarbnika (§ 41 ust. 2)

Aneks 15 (cd.)

27	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	Członek Towarzystwa ma prawo: (...) 3) reprezentować Towarzystwo na zewnątrz po uzyskaniu pisemnej zgody Rady Towarzystwa (§ 14) Towarzystwo jako całość reprezentuje jednoosobowo Sekretarz (§ 79 ust. 1) Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Towarzystwa jako całości upoważniony jest Sekretarz działający łącznie ze Skarbnikiem (§ 79 ust. 2)
28	Uczniowie Ducha Świętego	Wszelkie pisma w imieniu Rady Krajowej podpisuje Przewodniczący i Sekretarz, a w sprawach finansowych – Przewodniczący i Skarbnik (§ 29)
29	Buddyjska Wspólnota Zen Kannon	W imieniu BWZ Kannon zaciąga zobowiązania i rozporządza jej majątkiem Przewodniczący Zarządu BWZ Kannon wspólnie ze Skarbnikiem lub Zastępcą Przewodniczącego wspólnie ze Skarbnikiem (§ 34) BWZ reprezentuje na zewnątrz dwóch członków Zarządu BWZ Kannon, w tym Przewodniczący lub Zastępcą Przewodniczącego (§ 35 ust. 1)
30	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej	Osobami uprawnionymi do zaciągania zobowiązań są: Naczelny Imam, Sekretarz oraz Skarbnik Naczelnego Imamatu (§ 26 zd. 2) Ważność zobowiązanie zyskuje po złożeniu podpisów przez wszystkich wyżej wymienionych uprawnionych (§ 26 zd. 3)
31	STRAŻNICA – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, Zarejestrowany Związek Wyznania Świadków Jehowy w Polsce	Do oficjalnego reprezentowania Związku oraz zaciągania zobowiązań majątkowych upoważnionych jest dwóch członków Zarządu, jednakże jednym z nich zawsze musi być przewodniczący, a w razie jego nieobecności inny członek Prezydium według kolejności wymienionej w § 8 p. 4 (§ 10) W ciągu siedmiu dni po Walnym Zgromadzeniu członkowie Zarządu wybierają za swego grona: a) przewodniczącego, b) jego zastępcę, c) sekretarza, d) skarbnika (§ 4 ust. 4 zd. 1)
32	Kościół Zjednoczeniowy	Do kompetencji Reprezentanta Narodowego należy: 1) reprezentowanie (...) na zewnątrz (...) (art. 36) Zobowiązania majątkowe zaciągane w imieniu Ruchu wymagają podpisu Reprezentanta Narodowego lub jego zastępcy i podpisu Reprezentanta do spraw finansowych Ruchu lub jego zastępcy (art. 58 ust. 1)
33	Kościół Ewangeliczny „Misja Łaski”	Rada Kościoła pisemnie upoważnia sekretarza i jego zastępcę do reprezentowania Kościoła na zewnątrz oraz zaciągania zobowiązań majątkowych w jego imieniu. Osoby te dwuosobowo reprezentują Kościół jako osobę prawną (§ 19 ust. 3 zd. 1 i 2)
34	Ruch Świadomości Babadzi „Herakhandi Samadz”	Do zakresu działania Zarządu należy: a) reprezentowanie Ruchu na zewnątrz przez Przewodniczącego lub jego zastępcę lub skarbnika lub sekretarza (...) (§ 5 ust. 1 lit. B pkt 3) Wszelkie akty prawne, które pociągają za sobą zobowiązania finansowe podpisuje przewodniczący lub jego zastępcą lub sekretarz (§ 6 ust. 3)

Aneks 15 (cd.)

35	Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy	Dokumenty organizacyjno-prawne wymagają dla swej ważności podpisów Przewodniczącego oraz jednego członka Zarządu (art. 37 ust. 1) Dokumenty majątkowe wymagają dla swej ważności podpisów Przewodniczącego, jednego członka Zarządu oraz skarbnika (art. 37 ust. 2) W korespondencji wymagany jest podpis Przewodniczącego Zarządu lub upoważnionego przez niego sekretarza (art. 37 ust. 3)
36	Zbór Chrześcijański w Rzeczypospolitej Polskiej	Bracia Starsi-Biskupi reprezentują bezterminowo ZCh i są upoważnieni wspólnie do działań prawnych w imieniu ZCh (§ 10 ust. 2) Wszelkiego rodzaju pisma wystawiane w imieniu ZCh (z wyjątkiem podanych w § 11 ust. 3) do swej ważności wymagają dwóch podpisów Braci Starszych-Biskupów, w tym podpisu Sekretarza ZCh. W szczególnych sytuacjach Sekretarz ZCh ma prawo upoważnić jednego z Braci Starszych-Biskupów do reprezentowania ZCh na zewnątrz w jego imieniu (§ 10 ust. 3) Wszelkie akta wiążące ZCh pod względem finansowym, dokumenty obrotu pieniężnego oraz dokumenty o charakterze rozliczeniowym podpisują: Skarbnik ZCh lub Zastępca Skarbnika ZCh oraz Sekretarz ZCh (§ 11 ust. 3)
37	Centrum Biblijne „Jezus Jest Panem”	Centrum jako osobę prawną reprezentuje na zewnątrz Przewodniczący lub Zastępca Przewodniczącego (art. 33 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań majątkowych, w imieniu Centrum jako całości, uprawnieni są: Przewodniczący i Zastępca Przewodniczącego oraz Skarbnik, działający łącznie (art. 33 ust. 2)
38	Zbór w Wodzisławiu Śląskim	<i>brak określenia sposobu reprezentacji</i>
39	Zbór Ewangelicko- Baptystyczny w Katowicach	Pastor Przełożony (...) reprezentuje Zbór na zewnątrz (art. 11 ust. 1) Do reprezentowania Zboru jako osoby prawnej upoważnieni są, samodzielnie Pastor-Przełożony Zboru lub łącznie dwaj inni Pastorzy Zboru (art. 12)
40	Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim	Zbór reprezentuje na zewnątrz wchodzący w skład Rady Starszych sekretarz Zboru, działający z upoważnienia i w imieniu Rady oraz Zboru we wszystkich sprawach organizacyjnych i gospodarczych, zarządzania majątkiem Zboru oraz udzielania informacji na zewnątrz organom statystycznym i innym, zainteresowanym w związku z działalnością Zboru (§ 5a ust. 1 zd. 1) Do zaciągania zobowiązań finansowych lub majątkowych w imieniu Zboru upoważnionych jest 2 członków Rady Starszych Zboru, w tym zawsze Skarbnik (§ 5a ust. 3)
41	Chrześcijańska Wspólnota Ewangeliczna	Wspólnotę jako całość reprezentuje oraz zaciąga w jej imieniu zobowiązania majątkowe dwóch członków Rady Wspólnoty działających łącznie, w tym Prezbyter Naczelny Wspólnoty (art. 17)

Aneks 15 (cd.)

42	Zbór Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Przełożony (...) wspólnie z Sekretarzem reprezentuje Zbór na zewnątrz (§ 12) Wszystkie dokumenty wiążące Zbór pod względem finansowym oraz obrotu pieniężnego, materiałowego i o charakterze rozliczeniowo-kredytowym, podpisują w imieniu Zboru Przełożony i Skarbnik (§ 13)
43	Adwentyści Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej	Do składania oświadczeń woli w imieniu Kościoła i zaciągania w imieniu Kościoła zobowiązań majątkowych wymagane jest łączne działanie dwóch członków Zarządu Kościoła (art. 23 ust. 3)
44	Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”	Rada Inicjowanych reprezentuje Instytut wobec Mistrza Duchowego oraz pełni funkcje reprezentacyjne wobec innych Kościołów i Związków Wyznaniowych i ich władz, bez prawa zaciągania zobowiązań o charakterze majątkowym (§ 12 ust. 4) Prawo do reprezentowania Instytutu Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii” rozciągające się na wszystkie czynności sądowe i pozasądowe związane z prowadzeniem spraw Instytutu przysługuje każdemu członkowi Zarządu samodzielnie (§ 13 ust. 5) Do składania oświadczeń woli w zakresie praw i obowiązków majątkowych Instytutu Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii” upoważniony jest każdy członek Zarządu samodzielnie (§ 13 ust. 6 lit. a) Do zaciągania zobowiązań majątkowych przekraczających równowartość 1000 (jednego tysiąca) ECU upoważnieni są dwaj członkowie Zarządu działający łącznie (§ 13 ust. 6 lit. b)
45	Stowarzyszenie Muzułmańskie Ahmadiyya	Stowarzyszenie reprezentuje na zewnątrz Prezes Stowarzyszenia lub inna upoważniona przez niego osoba (art. 24) Do zaciągania zobowiązań finansowych upoważniony jest Prezes Stowarzyszenia oraz Skarbnik łącznie, lub 2 inne, upoważnione przez nich osoby (art. 28)
46	Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce	Do reprezentowania Kościoła na zewnątrz oraz zaciągania w jego imieniu zobowiązań majątkowych uprawniony jest Przewodniczący Zarządu Kościoła, a w razie jego nieobecności inny członek Zarządu, upoważniony przez Przewodniczącego Zarządu Kościoła (art. 28)
47	Międzynarodowa Misja „Centrum Służby Życia”	Wszystkie dokumenty oraz korespondencje Misji podpisuje Przewodniczący i Skarbnik lub Zastępca Przewodniczącego i Sekretarz (art. 10)
48	Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt	Są oni [przewodniczący, wiceprzewodniczący i sekretarz generalny Najwyższej Rady Islamskiej – przyp. M. S.] uprawnieni do jednoosobowego składania oświadczeń woli i zaciągania zobowiązań majątkowych (art. 41 ust. zd. 1)
49	Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju	Starszy Kapłan reprezentuje Kościół na zewnątrz wobec władz państwowych, samorządowych, kościołów i innych związków wyznaniowych oraz przedsiębiorców i stowarzyszeń (§ 26 ust. 1) Oświadczenia woli, w tym powodujące zobowiązania majątkowe, za Kościół składają dwaj członkowie Rady Kościoła lub jednoosobowo Starszy Kapłan (§ 26 ust. 3) Oświadczenie, o którym mowa w ust. 3 składa się w ten sposób, że pod nazwą Kościoła osoby upoważnione do jego składania zamieszczają swoje podpisy (§ 26 ust. 4)

Aneks 15 (cd.)

50	Radha Govind Society of Poland	Do kompetencji Rady Stowarzyszenia należy: 1) reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz przez każdego z członków prezydium Rady działając oddzielnie (...) (§ 24 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Stowarzyszenia, wymagane są podpisy dwóch członków Rady Stowarzyszenia, upoważnionych przez nią, działających w oparciu o uchwały Rady (§ 27)
51	Zachodni Zakon Sufi w Polsce	Reprezentowanie Rady Krajowej należy do Przedstawiciela Krajowego lub osoby przez niego upoważnionej (art. 10 ust. 4) Do ważności pism i dokumentów wymagany jest podpis Przedstawiciela Krajowego lub osoby przez niego upoważnionej. W sprawach majątkowych wymagane są dwa podpisy: Przedstawiciela Krajowego i jednego Członka Rady Krajowej lub Skarbnika (art. 13 ust. 5)
52	Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu	Do reprezentowania Zboru jako osoby prawnej upoważnieni są: 1) Pastor-Przełożony Zboru samodzielnie 2) dwaj Starsi Zboru łącznie (art. 17)
53	Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie”	Starszy wskazany przez Radę reprezentuje Wspólnotę na zewnątrz, m.in. jako osobę prawną (art. 12)
54	Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego	Do składania oświadczeń woli, podpisywania umów, z którymi łączą się prawa i zobowiązania majątkowe w imieniu Społeczności wymagany jest podpis przewodniczącego i jednego z członków Kolegium Wykonawczego (§ 30 ust. 3)
55	Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem”	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
56	Związek Wyznaniowy „Wierzę w Dobro Człowieka”	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
57	Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu	Do reprezentowania Kościoła jako osoby prawnej upoważnieni są samodzielnie Pastor-Pasterz Kościoła lub łącznie dwaj inni członkowie Rady Starszych (art. 14)
58	„Ruch Nowego Życia”	§ 7 Dyrektor Kraju [nagłówek – przyp. M. S.] Reprezentuje Ruch na zewnątrz (§ 7 ust. 2) Wszelkie dokumenty związane ze zobowiązaniami finansowymi Ruchu muszą być podpisane przez dwie osoby łącznie, upoważnione przez Dyrektora Kraju (§ 4 ust. 4)
59	Wiara Bahá'í	Wiarę Bahá'í reprezentują na zewnątrz jednoosobowo Przewodniczący Narodowego Zgromadzenia lub Zastępca Przewodniczącego Narodowego Zgromadzenia (art. 12 ust. 1) Do czasu wyboru osób określonych w ust. 1, Wiarę Bahá'í reprezentuje jednoosobowo ten członek Narodowego Zgromadzenia, który w głosowaniu delegatów na Corocznym Zjeździe Narodowym otrzymał największą liczbę ważnie oddanych głosów (art. 12 ust. 2) Do zaciągania zobowiązań finansowych oraz składania oświadczeń woli w imieniu Wiary Bahá'í upoważnieni są działający łącznie Przewodniczący Narodowego Zgromadzenia albo Zastępca Przewodniczącego Narodowego Zgromadzenia ze Skarbnikiem Narodowego Zgromadzenia (art. 12 ust. 4)

Aneks 15 (cd.)

59	Wiara Bahá'í	Wiarę Bahá'í reprezentują na zewnątrz jednoosobowo Przewodniczący Narodowego Zgromadzenia lub Zastępca Przewodniczącego Narodowego Zgromadzenia (art. 12 ust. 1) Do czasu wyboru osób określonych w ust. 1, Wiarę Bahá'í reprezentuje jednoosobowo ten członek Narodowego Zgromadzenia, który w głosowaniu delegatów na Corocznym Zjeździe Narodowym otrzymał największą liczbę ważnie oddanych głosów (art. 12 ust. 2)
60	Zbór Wolnych Chrześcijan w Jaworznie	Zbór reprezentuje na zewnątrz Przełożony Zboru /lub jego Zastępca/ i Sekretarz (§ 15 ust. 1) W sprawach majątkowych Zbór reprezentuje Przełożony /lub jego Zastępca/ i Skarbnik (§ 15 ust. 2)
61	Misja Pokoleń	Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Misji Pokoleń uprawnieni są, działający łącznie, Przewodniczący Rady Misji Pokoleń i Dyrektor Misji Pokoleń (§ 4 ust. 5 zd. 2)
62	Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
63	Związek Wyznaniowy Kwinarystów	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
64	Kościół Dobrego Pasterza	Do praw i zadań NRK [Naczelnej Rady Kościoła – przyp. M. S.] należy: (...): 6) reprezentowanie Kościoła jako całości (...) (§ 7 ust. 3) Wszelkie dokumenty związane ze zobowiązaniami finansowymi Kościoła muszą być podpisane łącznie przez dwie osoby upoważnione przez przewodniczącego Naczelnej Rady Kościoła (§ 4 ust. 4) Kościół jest reprezentowany wobec władz państwowych przez: 1) przewodniczącego Naczelnej Rady Kościoła, 2) osoby upoważnione przez przewodniczącego Naczelnej Rady Kościoła (§ 4 ust. 8) Do zadań przewodniczącego NRK należy: (...) 3) reprezentacja Kościoła wobec władz państwowych (§ 7 ust. 10) 4) wyznaczanie pełnomocników do reprezentacji Kościoła, zgodnie z § 4 ust. 4 i 8 (§ 7 ust. 10)
65	Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai	Wszelkie pisma i dokumenty Związku wychodzące na zewnątrz podpisuje Przewodniczący Zarządu, a w razie jego nieobecności Zastępca (§ 20) Wszelkie akty prawne, które pociągają za sobą zobowiązania finansowe lub zmianę majątku Związku podpisuje Przewodniczący Zarządu, a w razie jego nieobecności Zastępca Przewodniczącego Zarządu Związku (§ 42)
66	Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach	Pastor reprezentuje Kościół /jako całość/ na zewnątrz (§ 29 zd. 2) W sprawach gospodarczo-finansowych reprezentuje i odpowiada za działalność Kościoła pastor, administrator i zastępca administratora (§29 zd. 3) Zarząd Kościoła: (...) 5) z upoważnienia Pastora, administrator lub zastępca administratora, podpisuje umowy i reprezentuje Kościół na zewnątrz w sprawach organizacyjnych, administracyjnych, finansowo-gospodarczych oraz reprezentuje go przed organami władzy państwowej, samorządowej oraz sądami (...) (§ 34)

Aneks 15 (cd.)

67	Kościół „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół jako całość reprezentuje Prezbiter Naczelny lub osoba upoważniona przez Radę Kościoła (§ 8) W sprawach majątkowych Kościół jako całość reprezentuje Prezbiter Naczelny lub osoba upoważniona przez Radę Kościoła (§ 9) Do kompetencji Prezbitera Naczelnego należy: 1) reprezentowanie Rady Kościoła w kraju i za granicą (§ 14)
68	Wspólnota Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
69	Zbór Ewangelii Łaski	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
70	Kościół Miłosiernego Boga	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
71	Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtżang w Polsce	Związek jako całość jest reprezentowany przez przewodniczącego Rady Związku (§ 28 ust. 1) Oświadczenia woli w sprawach finansowych i majątkowych składa w imieniu Rady Związku przewodniczący Rady Gminy lub wiceprzewodniczący Rady wraz z upoważnionym uchwałą Rady Związku członkiem Rady lub zatrudnionym i upoważnionym przez Radę głównym księgowym (§ 28 ust. 2) Upoważnienie, o którym mowa powyżej, następuje zwykłą większością głosów przy obecności połowy plus jednej liczby osób uprawnionych do głosowania (§ 28 ust. 3)
72	Zbór Ewangeliczny Betel w Warszawie	Pastor-Przełożony Zboru (...) reprezentuje Zbór na zewnątrz (art. 11 ust. 1) Do reprezentowania Zboru jako osoby prawnej we wszystkich sprawach, włącznie ze sprawami majątkowymi upoważniony jest samodzielnie Pastor-Przełożony Zboru (art. 12 ust. 1) W przypadku gdy Rada Starszych jest 3- lub 5-osobowa, Pastor-Przełożony Zboru może w formie pisemnej upoważnić dwóch innych Starszych Zboru do łącznego reprezentowania Zboru jako osoby prawnej we wszystkich sprawach, włącznie ze sprawami majątkowymi, w przypadkach, gdy: 1) Pastor-Przełożony Zboru nie może wskutek nieobecności lub choroby reprezentować Zboru, 2) urząd Pastora-Przełożonego Zboru nie jest obsadzony (art. 12 ust. 2) Zaistnienie przypadku, o którym mowa w ust. 2 pkt 1 i 2 stwierdza pisemne oświadczenie Pastora-Przełożonego Zboru, lub gdy uzyskanie takiego oświadczenia nie jest możliwe, pisemne oświadczenie Rady Starszych (art. 12 ust. 3)
73	Kościół w Radomiu	Rada Starszych może delegować ze swego grona dwóch starszych, upoważniając ich pisemnie do określonych działań prawnych w imieniu Rady Starszych. Dokument zawierający takie upoważnienie powinien być sygnowany podpisami wszystkich starszych (art. 10 pkt 3 zd. 2 i 3) Sposób reprezentowania Kościoła: 1) w sytuacjach wymagających reprezentowania Kościoła, jako osoby prawnej, na zewnątrz, Kościół jest reprezentowany przez Radę Starszych w jej pełnym składzie; 2) Rada Starszych może delegować ze swego grona dwóch starszych, upoważniając ich pisemnie do reprezentowania Kościoła w imieniu Rady Starszych. Dokument zawierający takie upoważnienie powinien być sygnowany podpisami wszystkich starszych (§ 10 pkt 6)

Aneks 15 (cd.)

	Kościół w Radomiu	We wszystkich sprawach majątkowych Kościół reprezentowany jest przez Radę Starszych w jej pełnym składzie. Rada Starszych może delegować ze swego grona dwóch starszych, upoważniając ich pisemnie do reprezentowania Kościoła w imieniu Rady Starszych. Dokument zawierający takie upoważnienie powinien być sygnowany podpisami wszystkich starszych (§ 14)
74	Wspólnota „Drzewo Oliwne”	Koordinator: (...) b) reprezentuje Wspólnotę na zewnątrz, a w razie potrzeby powołuje w tym celu swych pełnomocników spośród Zarządu (...); d) zatrudnia i zwalnia pracowników na podstawie decyzji Zarządu, zaś w przypadku duchownych na podstawie decyzji Rady podjętej na wniosek Zarządu (...) (art. 25) Wspólnotę reprezentują w sprawach majątkowych i finansowych łącznie 2 osoby, a mianowicie: a) Koordynator lub jego zastępca, b) jeden spośród 2 członków Zarządu (w tym Skarbnik, jeśli został powołany) powołanych do tego celu uchwałą Rady (art. 39)
75	Związek Buddyjski Khordong w Polsce	Związek jako całość jest reprezentowany przez Przewodniczącego Zarządu, lub, w razie jego nieobecności, przez Wiceprzewodniczącego Zarządu (§ 36 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Związku jako całości upoważniony jest jednoosobowo Przewodniczący Zarządu lub Wiceprzewodniczący Zarządu działający łącznie wraz z upoważnionym uchwałą Zarządu członkiem Zarządu albo zatrudnionym i upoważnionym do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Związku przez Zarząd głównym księgowym (§ 36 ust. 2) Upoważnienie, o którym w ust. 2, następuje zwykłą większością głosów przy obecności wszystkich osób uprawnionych do głosowania (§ 36 ust. 3)
76	Wspólnota Dzogczen w Polsce	Do reprezentowania Wspólnoty na zewnątrz upoważniony jest jednoosobowo dyrektor Zarządu Wspólnoty, wicedyrektor Zarządu Wspólnoty lub upoważniony przez Zarząd Wspólnoty członek Wspólnoty (§ 24) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Wspólnoty uprawniony jest jednoosobowo dyrektor Zarządu Wspólnoty, wicedyrektor Zarządu Wspólnoty albo upoważniony przez Zarząd Wspólnoty, zgodnie z § 23 pkt 5 Statutu, członek Wspólnoty (§ 36)
77	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”	Kościół reprezentuje na zewnątrz jednoosobowo Przewodniczący lub upoważnieni przez niego członkowie Zarządu (§ 30 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła jako całości upoważniony jest jednoosobowo Przewodniczący lub działający łącznie Sekretarz i Skarbnik (§ 30 ust. 2)
78	Chrześcijańska Wspólnota Mennonitów	Do kompetencji Zarządu należy w szczególności: (...) 9) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz (§ 16 ust. 2) Zarząd Kościoła reprezentuje Kościół na zewnątrz i zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe przez jednego lub dwóch pisemnie upoważnionych Prezbitarów Kościoła (§ 17 ust. 1)

Aneks 15 (cd.)

79	Rodzimy Kościół Polski	Kościół jako osobę prawną reprezentuje jednoosobowo Ofiarnik Generalny lub Ofiarnik-Sekretarz (§ 12 ust. 9) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła upoważniony jest Ofiarnik Generalny lub Ofiarnik-Sekretarz jednoosobowo (§ 12 ust. 10)
80	Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny	Kościół jako osobę prawną reprezentuje Przewodniczący lub Zastępca (§ 33 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań majątkowych uprawnieni są: Przewodniczący, Zastępca Przewodniczącego do ds. organizacyjno-finansowych, oraz skarbnik (§ 33 ust. 2)
81	Misja Buddyjska – Trzy Schronienia w Polsce	Związek jako całość reprezentowany jest przez Głównego Opata Misji (§ 23 ust. 1) Oświadczenia woli w sprawach finansowych i majątkowych składa w imieniu Rady Misji Główny Opat Misji wraz z jednym, stale upoważnionym członkiem Rady Misji lub zatrudnionym upoważnionym przez Radę Misji głównym księgowym (§ 23 ust. 2 zd. 1)
82	Polski Kościół Słowiański	Z zastrzeżeniem § 22 i 23, do reprezentowania na zewnątrz Polskiego Kościoła Słowiańskiego w szczególności składania oświadczeń woli we wszelkich sprawach majątkowych, w tym zaciągania zobowiązań, niezbędne jest współdziałanie dwóch członków Rady Starszych (§ 21) Każdy ze Starszych jednoosobowo reprezentuje Polski Kościół Słowiański w sprawach związanych z kultywowaniem oraz upowszechnianiem wiary, wykonywaniem władzy duchownej w zakresie organizowania i publicznego sprawowania kultu, udzielania posług religijnych, organizowania obrzędów i zgromadzeń religijnych (§ 22) Jednomysłności wszystkich członków Rady Starszych wymagają decyzje dotyczące: (...) 2) nabycia i zbycia nieruchomości, a także ustanawianie jakichkolwiek obciążeń na nieruchomościach, 3) tworzenia organizacji mających na celu działalność na rzecz Kościoła i wiary, charytatywno-opiekuńczą oraz przeciwdziałanie patologiom społecznym i ich skutkom, 4) przystąpienia do międzynarodowych organizacji wyznaniowych i międzywyznaniowych, 5) podjęcia działalności gospodarczej, 6) przystąpienia do spółek i innych podmiotów gospodarczych (...) (§ 23)
83	Kościół Boży	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
84	Związek Garuda w Polsce	Związek jako całość reprezentuje przewodniczący (§ 32 ust. 1) Oświadczenia woli w sprawach finansowych i majątkowych w imieniu Związku Garuda składa Przewodniczący wraz z upoważnionym członkiem Zarządu. Może to być Skarbnik, lub zatrudniony i upoważniony przez Zarząd, Główny Księgowy (§ 34 ust. 1 i 2)
85	Warszawski Kościół Chrystusowy	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
86	Wspólnota Chrześcijańska „Wrocław dla Jezusa”	Kościół na zewnątrz reprezentuje Przewodniczący Rady Kościoła lub jego Zastępca (§ 7 ust. 5) W imieniu Kościoła oświadczenia woli składa i zaciąga zobowiązania majątkowe Przewodniczący Rady Kościoła lub Sekretarz-Dyrektor Administracyjny (§ 7 ust. 6)

Aneks 15 (cd.)

87	„Misja Na Wschód” we Wrocławiu	Członek Rady Starszych jest upoważniony do (...) reprezentowania Misji na Wschód na zewnątrz (§ 21) Do reprezentowania Misji na Wschód jako osoby prawnej oraz zaciągania w jej imieniu zobowiązań majątkowych, upoważniony jest samodzielnie każdy członek Rady Starszych (§ 24)
88	Kościół Remonstrantów Polskich	Zwierzchnik Kościoła ma następujące uprawnienia: a) reprezentuje Kościół na zewnątrz, m.in. w kontaktach z Urzędami Administracji Państwowej, w kontaktach zagranicznych, oraz w kontaktach z innymi Kościołami; b) zaciąga jednoosobowo zobowiązania majątkowe do kwoty 100.000 zł; c) zaciąga zobowiązania majątkowe w kwocie powyżej 100.000 zł wspólnie z drugą osobą wyznaczoną przez Radę Kościoła (...) (§ 12 ust. 2)
89	Kościół Boży w Polsce	Kościół reprezentuje na zewnątrz i zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe dwóch działających łącznie Pastorów, pisemnie upoważnionych przez Kolegium Pastorów (§ 12 ust. 1)
90	Kościół Pentakostalny w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
91	Kościół Chrześcijański „Wieczernik”	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
92	Rodzima Wiara	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
93	Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem w Żywcu”	Prezbiter-Pastor (przełożony Zboru) (...) reprezentuje Zbór na zewnątrz (art. 14 ust. 1) Do reprezentowania Zboru jako osoby prawnej wyłącznie ze sprawami majątkowymi, upoważniony jest samodzielnie Prezbiter-Pastor (przełożony Zboru), lub łącznie dwaj inni Starsi Zboru (art. 15)
94	Kościół Starokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
95	Kościół Chrześcijański w Rypinie	Zarząd reprezentuje Kościół na zewnątrz i zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe przez dwóch pisemnie upoważnionych, działających oddzielnie Prezbiterów Kościoła (§ 14)
96	Kościół Chrześcijański w Warszawie	Do kompetencji Pastora Kościoła należy: (...) 3) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz (...) (§ 20 ust. 2) Kościół jako osobę prawną reprezentuje Pastor Kościoła lub Przewodniczący Rady Kościoła (§ 25 ust. 1) Oświadczenia woli w sprawach majątkowych w imieniu Kościoła składa Pastor Kościoła lub Przewodniczący Rady Kościoła (§ 25 ust. 2)
97	Chrześcijański Kościół Dobra	Do składania oświadczeń woli i podpisywania w imieniu Kościoła wymagane jest współdziałanie całej Rady Nadzorczej lub Suwerena jednoosobowo (§ 26 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań finansowych upoważniony jest jednoosobowo Suweren lub kolegialnie Rada Nadzorcza (§ 40 ust. 1)

Aneks 15 (cd.)

98	Kościół Anglikański w Polsce	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
99	Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
100	Kościół Panteistyczny „Pneuma”	Do reprezentowania Kościoła i zaciągania zobowiązań majątkowych upoważniony jest Prezes (art. 18 ust. 3)
101	Społeczność Chrześcijańska „Miejsce Odnowienia”	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
102	Centrum Chrześcijańskie KANAAN	Przewodniczący i Zastępcy Przewodniczącego reprezentują jednoosobowo Kościół Kanaan na zewnątrz (§ 13) W imieniu Kościoła Kanaan jako całości oświadczenia składają i zaciągają zobowiązania majątkowe jednoosobowo Przewodniczący lub Dyrektor Administracyjny w porozumieniu i za zgodą Rady Kościoła wyrażoną w formie uchwały (§ 15)
103	Biblijny Kościół Baptystyczny	Kościół na zewnątrz reprezentuje Pastor, natomiast wobec władz państwowych reprezentuje Pastor i Sekretarz Rady łącznie, a w sprawach finansowo-gospodarczych Pastor i Skarbnik Rady Kościoła łącznie (§ 15 ust. 7)
104	Związek Buddyjski Dak Shang Kagyu w Polsce	Do składania oświadczeń woli w sprawach finansowych i majątkowych upoważniony jest Przewodniczący Zarządu lub wyznaczony przez niego inny członek Zarządu wraz z upoważnionym przez Zarząd głównym księgowym (§ 18 ust. 4) Dla ważności pism wychodzących na zewnątrz wymagane są: a) dwa podpisy członków Zarządu w imieniu Związku jako całości (...) (§ 18 ust. 6 zd. 1)
105	Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle	Kościół reprezentują na zewnątrz i zaciągają w jego imieniu zobowiązania majątkowe Pastor lub dwaj członkowie Rady Starszych łącznie (§ 48 ust. 1)
106	Kościół Unitariański	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
107	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
108	Polski Kościół Dialogu	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
109	Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina”	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
110	„Misja dla Polski”	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
111	Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
112	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
113	Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>

Aneks 15 (cd.)

114	Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego	Do składania oświadczeń woli w zakresie praw i obowiązków majątkowych Zakonu oraz podpisywania umów i zobowiązań w jego imieniu jest wymagane współdziałanie dwóch członków Ciała Trzech – w tym Wielkiego Brata (§ 22 ust. 1) Dla ważności innych pism i dokumentów wymagany jest podpis Wielkiego Brata lub innego członka Ciała Trzech (§ 22 ust. 2)
115	Kościół Nowego Przymierza w Lublinie	Wskazany przez Radę Kościoła jej członek reprezentuje Kościół na zewnątrz jako osobę prawną (art. 11) Do zaciągania zobowiązań majątkowych przez Kościół upoważnieni są dwaj członkowie Rady Kościoła łącznie działający w oparciu o uchwałę Rady Kościoła w określonej sprawie (art. 15)
116	Kościół Ekklesia w Warszawie	Sposób reprezentowania Kościoła: 1) w sytuacjach wymagających reprezentowania Kościoła, jako osoby prawnej, na zewnątrz, Kościół jest reprezentowany przez Radę Starszych w jej pełnym składzie; 2) Rada Starszych może delegować ze swego grona dowolnych dwóch starszych, upoważniając ich pisemnie do reprezentowania Kościoła w imieniu Rady Starszych. Dokument zawierający takie upoważnienie winien być sygnowany podpisami wszystkich starszych (§ 10 ust. 6) We wszystkich sprawach majątkowych Kościół reprezentowany jest przez Radę Starszych w jej pełnym składzie. Rada Starszych może delegować ze swego grona dowolnych dwóch starszych, upoważniając ich pisemnie do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Rady Starszych. Dokument zawierający takie upoważnienie winien być sygnowany podpisami wszystkich starszych (§ 16 zd. 1 i 2) Rada Starszych może delegować ze swego grona dowolnych dwóch starszych, upoważniając ich pisemnie do określonych działań prawnych w imieniu Rady Starszych. Dokument zawierający takie upoważnienie winien być sygnowany podpisami wszystkich starszych (§ 10 ust. 3 zd. 2 i 3)
117	Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie	Do kompetencji Pastora Kościoła należy w szczególności: (...) 2) reprezentowanie Kościoła na zewnątrz, 3) zaciąganie zobowiązań majątkowych Kościoła działając łącznie z jednym ze Starszych Kościoła (...) (§ 13) Kościół reprezentuje na zewnątrz Pastor Kościoła albo Starszy przez niego upoważniony (§ 42 ust. 1) Zobowiązania majątkowe Kościoła zaciągają działający łącznie Pastor Kościoła i Starszy wybrany przez Grono Starszych Kościoła zwykłą większością głosów (§ 43 ust. 1)
118	Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce	Może on [Przewodniczący Rady Członków – przyp. M. S.] podpisywać wszelkie dokumenty Związku zgodnie z upoważnieniem Rady Członków (...) (§ 13 ust. 3 zd. 2) Prezydent (...) reprezentuje Związek na zewnątrz (§ 14 ust. 3 zd. 3) Do reprezentowania Związku w sprawach finansowych upoważnieni są Przewodniczący Rady Członków łącznie z Prezydentem, lub inne osoby określone uchwałą przez Radę Członków (§ 19)

Aneks 15 (cd.)

119	Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje”	Kościół na zewnątrz reprezentuje Pierwszy Pastor Kościoła lub osoba przez niego upoważniona (§ 20) Do składania oświadczeń woli w sprawach majątkowych uprawniony jest Pierwszy Pastor Kościoła lub osoba przez niego upoważniona (§ 23)
120	Kościół Chrześcijański Nowe Życie	<i>jednoosobowy organ reprezentacji (w przypadku Rady Pastorów, których status organu reprezentacji jest dyskusyjny, brak określenia sposobu działania)</i>
121	Związek Buddystów Czan	Związek na zewnątrz reprezentuje Przewodniczący Zarządu lub upoważniony przez Zarząd członek Zarządu (§ 36) Wszelkie akty prawne, które pociągają za sobą zobowiązania finansowe lub zmianę stanu majątkowego Związku, podpisuje Przewodniczący Zarządu oraz osoba upoważniona przez Zarząd (§ 48)
122	Chrześcijański Związek Wyznaniowy „ŹRÓDŁO”	Związek na zewnątrz reprezentowany jest przez Przewodniczącego Związku (§ 22) Oświadczenia woli oraz dokumenty, na podstawie których Związek zaciąga zobowiązania finansowe wymagają podpisu Przewodniczącego Związku (§ 24)
123	Miejskowy Kościół w Lublinie	Do kompetencji Rady Starszych należy w szczególności: (...) 2) reprezentowanie Kościoła jako osoby prawnej, na zewnątrz (...) Rada Starszych może delegować ze swego grona dowolnych dwóch starszych, upoważniając ich pisemnie do określonych działań w imieniu Rady Starszych. Dokument zawierający takie upoważnienie winien być sygnowany podpisami wszystkich starszych (§ 9 ust. 3 pkt 2) Sposób reprezentowania Kościoła: 1) w sytuacjach wymagających reprezentowania Kościoła, jako osoby prawnej, na zewnątrz, Kościół jest reprezentowany przez Radę Starszych w jej pełnym składzie; 2) Rada Starszych może delegować ze swego grona dowolnych dwóch starszych, upoważniając ich pisemnie do reprezentowania Kościoła w imieniu Rady Starszych. Dokument zawierający takie upoważnienie powinien być sygnowany podpisami wszystkich starszych (§ 9 ust. 5) We wszystkich sprawach majątkowych Kościół reprezentowany jest przez Radę Starszych w jej pełnym składzie. Rada Starszych może delegować ze swego grona dowolnych dwóch starszych, upoważniając ich pisemnie do reprezentowania Kościoła w imieniu Rady Starszych. Dokument zawierający takie upoważnienie powinien być sygnowany podpisami wszystkich starszych (§ 15)
124	Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych”	Do zaciągnięcia zobowiązań w imieniu Zboru wymagany jest podpis Biskupa Starszego, lub biskupa przez niego upoważnionego (§ 27)
125	Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha”	Przewodniczący i Zastępcy Przewodniczącego reprezentują jednoosobowo Kościół Miecz Ducha na zewnątrz (§ 14) W imieniu Kościoła Miecz Ducha oświadczenia woli składają i zaciągają zobowiązania majątkowe jednoosobowo Przewodniczący lub Dyrektor Administracyjny w porozumieniu i za zgodą Rady Kościoła wyrażoną w formie uchwały (§ 16)

Aneks 15 (cd.)

126	Zgromadzenie Braci i Sióstr Politeistów	Do kompetencji Senatu należy: (...) 7. Na zewnątrz Zgromadzenie reprezentuje Zwierzchnik Generalny Zgromadzenia lub osoba przez niego upoważniona (§ 21) Oświadczenia woli, oraz wszelkie dokumenty, na podstawie których Zgromadzenie zaciąga zobowiązania finansowe wymaga dwóch podpisów członków Senatu, w tym każdorazowo Generalnego Zwierznika Zgromadzenia (§ 27)
127	Kościół Chrześcijan w Rybniku	Każdy ze starszych samodzielnie jest uprawniony do reprezentowania Kościoła na zewnątrz (§ 8 ust. 6) Oświadczenia woli w zakresie praw i obowiązków majątkowych Kościoła składają przez swoje podpisy pod okrągłą pieczęcią Kościoła przynajmniej dwaj starsi (§ 8 ust. 7)
128	Lokalny Kościół w Kwidzynie	Rada Starszych może delegować ze swego grona dowolnych dwóch starszych, upoważniając ich pisemnie do określonych działań prawnych w imieniu Rady Starszych. Dokument zawierający takie upoważnienie powinien być sygnowany podpisami wszystkich starszych (art. 10 ust. 3 zd. 2 i 3) Sposób reprezentowania Lokalnego Kościoła w Kwidzynie: 1) W sytuacjach wymagających reprezentowania Kościoła, jako osoby prawnej, na zewnątrz, Kościół jest reprezentowany przez Radę Starszych w jej pełnym składzie; 2) Rada Starszych może delegować ze swego grona dwóch starszych, upoważniając ich pisemnie do reprezentowania Kościoła w imieniu Rady Starszych. Dokument zawierający takie upoważnienie powinien być sygnowany podpisami wszystkich starszych (§ 10 ust. 6) We wszystkich sprawach majątkowych Lokalny Kościół w Kwidzynie reprezentowany jest przez Radę Starszych w jej pełnym składzie. Rada Starszych może delegować ze swego grona dowolnych dwóch starszych, upoważniając ich pisemnie do reprezentowania Kościoła w imieniu Rady Starszych. Dokument zawierający takie upoważnienie powinien być sygnowany podpisami wszystkich starszych (§ 16)
129	Związek Wyznaniowy „Polska Chrześcijańska Służba”	PChS reprezentują na zewnątrz członkowie Zarządu. a) w sprawach finansowych i majątkowych: Przewodniczący plus Skarbnik łącznie, b) w sprawach innych Przewodniczący plus Sekretarz łącznie (§ 21)
130	Kościół Chrześcijański Otwarte Drzwi	<i>jednoosobowy organ reprezentacji – zob. jednak:</i> Do składania oświadczeń i podpisywania w imieniu Kościoła upoważniony jest Pastor samodzielnie lub członek Rady Kościoła upoważniony przez Pastora na piśmie (§ 17 ust. 4)
131	Związek Hatha Jogi „Brama Jogi”	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
132	Niezależna Gmina Wyznania Mojżeszowego	<i>brak przepisów o sposobie działania organu reprezentacji</i>

Aneks 15 (cd.)

133	Warszawski Kościół Międzynarodowy	<i>Przewodniczący Rady Kościoła – jednoosobowy organ reprezentacji</i> W sprawach majątkowych Kościół jest reprezentowany łącznie przez: Przewodniczącego Rady Kościoła, Skarbnika Rady Kościoła oraz jej trzech członków (§ 22) W sprawach innych niż wymienione w § 22 Kościół reprezentuje Przewodniczący lub Wiceprzewodniczący Rady Kościoła (§ 25)
134	Izraelicka Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu	W sprawach dotyczących zobowiązań finansowych lub działań prawnych, w imieniu Gminy Izraelickiej uprawnieni są przewodniczący Zarządu lub jego wiceprzewodniczący (art. 21 ust. 2 zd. 1) W sprawach bieżących Gminy Izraelickiej działa przewodniczący Zarządu lub wiceprzewodniczący w oparciu o regulamin zatwierdzony przez Zarząd Gminy Izraelickiej (art. 21 ust. 3)
135	Kościół Miłosierdzia Jezusowego	<i>Głowa Kościoła – jednoosobowy organ reprezentacji</i> <i>Rada Kościoła – brak określenia sposobu reprezentacji przy czynności innej niż nagła</i> Rada Kościoła jako całość lub poszczególni jej członkowie mogą wykonać w imieniu Kościoła czynność nagłą której zaniechanie przyniosłoby Kościołowi niepowetowane szkody (art. 25 ust. 3)
136	Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół jako całość reprezentuje na zewnątrz Przewodniczący Rady Kościoła lub inna osoba upoważniona przez Radę Kościoła (§ 53 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła jako całości upoważniony jest Przewodniczący Rady Kościoła działający łącznie ze Skarbnikiem lub Sekretarzem Kościoła (§ 53 ust. 2)
137	Gmina Wyznaniowa Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej	Do składania oświadczeń woli w imieniu Gminy w zakresie praw i zobowiązań majątkowych uprawnieni są dwaj członkowie Zarządu łącznie, w tym przewodniczący lub wiceprzewodniczący Zarządu (art. 24 ust. 2) W sprawach bieżących Gminy, członkowie Zarządu działają w oparciu o Regulamin Zarządu uchwalony przez Zarząd (art. 24 ust. 3)
138	Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary”	Kościół jako całość reprezentują na zewnątrz i zaciągają w jego imieniu zobowiązania majątkowe jednoosobowo Biskup i Zastępcy Biskupa (§ 17 ust. 5)
139	Chrześcijański Kościół Reformacyjny	Kościół jako całość reprezentuje na zewnątrz Przewodniczący Rady Kościołów lub inna osoba upoważniona przez Radę Kościołów (§ 51 ust. 1) Do nabywania praw i zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła jako całości upoważniony jest Przewodniczący Rady Kościołów działający łącznie z upoważnionym członkiem Rady Kościołów (§ 51 ust. 2)
140	Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej	Ligę reprezentują na zewnątrz, działający łącznie, Przewodniczący i Zastępca Rady Naczelnej (§ 55 ust. 1) W imieniu Ligi zobowiązania majątkowe zaciągają, działający łącznie, trzej członkowie Rady Naczelnej, w tym Przewodniczący, upoważnieni w formie uchwały przez Radę Naczelną Oddziału (§ 55 ust. 2)

Aneks 15 (cd.)

141	Związek Taoistów TAO TE KING	Związek reprezentuje na zewnątrz i zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe dwóch Członków Rady Związku działających łącznie (§ 31)
142	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej	Unię jako całość, w sprawach nie przekraczających zakresu czynności zwykłego zarządu, reprezentuje na zewnątrz i zaciąga w jej imieniu zobowiązania majątkowe jednoosobowo Sekretarz lub Skarbnik (§ 42 ust. 1) Do nabywania praw i zaciągania zobowiązań w imieniu Unii jako całości w zakresie przekraczającym czynności zwykłego zarządu upoważnieni są – działający na podstawie uchwały Rady Unii wyrażającej zgodę na określoną czynność prawną – Sekretarz działający łącznie z innym członkiem Zarządu Unii, albo dwóch działających łącznie, upoważnionych przez Radę Unii, innych członków Zarządu Unii (§ 42 ust. 3) Zakres czynności zwykłego zarządu i czynności przekraczających zwykły zarząd określa uchwała Rady Unii (§ 42 ust. 4) Do kompetencji Rady Unii należy: (...) 5) uchwalanie zakresu czynności zwykłego zarządu i czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu przy reprezentacji Unii na zewnątrz (...) (§ 22)
143	Ewangeliczny Kościół Chrześcijański	Do reprezentowania na zewnątrz Kościoła uprawniony jest jednoosobowo Biskup albo ustanowiony przez niego pełnomocnik (§ 7 ust. 2) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła uprawnieni są działający łącznie dwaj członkowie Naczelnej Rady Kościoła (§ 7 ust. 3)
144	Kościół Prezbiteriański	Zarząd: 1) reprezentuje Kościół jako całość na zewnątrz w tym także przed: sądami i organami administracji publicznej (...). W tym zakresie Kościół reprezentuje jednoosobowo Pastor Naczelny lub co najmniej dwaj członkowie Zarządu działający łącznie (...) (§ 15 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła jako całości upoważniony jest jednoosobowo Pastor Naczelny lub co najmniej dwaj członkowie Zarządu działający łącznie (§ 27 ust. 1) Diakon, będący członkiem Zarządu, na podstawie niniejszego statutu, posiada upoważnienie do samodzielnego zaciągania zobowiązań w imieniu Kościoła w celu realizacji bieżących wydatków Kościoła do kwoty 10.000 zł (słownie: dziesięciu tysięcy złotych) w ciągu miesiąca kalendarzowego (§ 27 ust. 2 zd. 1)
145	Kościół Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
146	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej	Kościół reprezentuje na zewnątrz i zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe Administrator Kościoła wraz z Sekretarzem Rady Kościoła lub Sekretarz Rady Kościoła wraz ze Skarbnikiem Rady Kościoła (art. 36)
147	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	Kościół jako osobę prawną reprezentuje na zewnątrz Prezes Zarządu Administracyjnego Kościoła (§ 36 ust. 1) Do zaciągnięcia zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła jako całości jest uprawniony Prezes Zarządu Administracyjnego Kościoła (...) (§ 36 ust. 2)

Aneks 15 (cd.)

148	Związek Wyznaniowy Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej	Związek reprezentuje na zewnątrz Naczelny Przełożony. Do zaciągania w imieniu Związku zobowiązań majątkowych przekraczających zakres zwykłego zarządu wymagane jest łączne działanie Naczelnego Przełożonego i jednego członka Komitetu (art. 11 ust. 2 zd. 1 i 2)
149	Związek Wyznaniowy Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej	Związek reprezentuje na zewnątrz Pradhan. Do zaciągania w imieniu Związku zobowiązań majątkowych przekraczających zakres zwykłego zarządu wymagane jest łączne działanie Pradhan i jednego członka Kary Karta (art. 10 ust. 2 zd. 1 i 2)
150	Instytut Śardza Ling	Związek jako całość reprezentuje Przewodniczący Rady (§ 38 ust. 1) Oświadczenie woli w sprawach finansowych i majątkowych w imieniu Związku składa dwóch członków Rady posiadających jej upoważnienie (w tym Przewodniczący Rady) (§ 38 ust. 2 zd. 1)
151	Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak określenia sposobu reprezentacji</i>
152	Sangha „Dogen Zenji”	Do reprezentowania Sanghi jako całości na zewnątrz oraz do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Sanghi jako całości upoważniony jest każdy członek Rady Sanghi jednoosobowo (§ 12)
153	Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich	Do reprezentowania Związku na zewnątrz i zaciągania zobowiązań majątkowych uprawnieni są dwaj członkowie Zarządu Centralnego łącznie, w tym Prezes Zarządu Centralnego lub jego Zastępca (art. 19 ust. 2)
154	Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”	Kompetencje Rady Starszych: 1) reprezentowanie Słowiańskiej Wiary na zewnątrz jednoosobowo przez każdego z członków Rady Starszych (...) (§ 13 ust. 6)
155	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	Kościół jako całość reprezentuje na zewnątrz Prezes Zarządu Administracyjnego Kościoła (§ 36 ust. 1) Do zaciągnięcia zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła jako całości jest uprawniony Prezes Zarządu Administracyjnego Kościoła za pisemną zgodą jednego z Zastępców Prezesa Zarządu Administracyjnego Kościoła (art. 36 ust. 2)
156	Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”	Związek jako osobę prawną reprezentuje na zewnątrz Przewodniczący Rady (§ 35 ust. 1) Oświadczenie woli w sprawach finansowych i majątkowych w imieniu Związku składa dwóch członków Rady Związku, posiadających jej upoważnienie, w tym Przewodniczący Rady (§ 35 ust. 2)
157	Związek Buddyjski „Dzogczien Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej”	Każdy członek Zarządu Związku reprezentuje Związek samodzielnie, z zastrzeżeniem ust. 2 (§ 26 ust. 1) Do składania oświadczeń woli, w wyniku których następuje zaciągnięcie zobowiązania wartości powyżej 10.000 złotych, udzielania pełnomocnictw, zatrudniania pracowników,

Aneks 15 (cd.)

	Związek Buddyjski „Dzogczien Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej”	składania oświadczeń w postępowaniu przed organami państwowymi, samorządowymi i sądami wymagane jest współdziałanie dwóch członków Zarządu Związku, przy czym jednym z nich musi być Prezes, Skarbnik lub Sekretarz (§ 26 ust. 2)
158	„Wyznawcy Słońca”	<i>Naczelny Pierwszy – jednoosobowy organ reprezentacji</i> Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Związku wyznaniowego wymagane jest współdziałanie dwóch członków Rady Pierwszych (art. 47 ust. 3)

ANEKS 16. Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie sposobu reprezentacji jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną

Lp.	Związek wyznaniowy	Treść postanowień statutu
1	Świecki Ruch Misyjny „Epifania”	Zbór na zewnątrz reprezentuje jego Zarząd, szczególnie Przewodniczący lub na życzenie zboru Zarząd Główny Ruchu (§ 36)
2	Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej	Zbór reprezentowany jest na zewnątrz przez Przewodniczącego lub osobę upoważnioną przez zebranie organizacyjno-gospodarcze Zboru (§ 14 ust. 6)
3	Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego w Polsce	Do reprezentowania zboru jako osoby prawnej upoważniony jest przewodniczący zboru lub sekretarz (§ 15 ust. 3)
4	Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego	Do kompetencji Prezbitera Okręgu należy: (...) 5) reprezentowanie Okręgu na zewnątrz (art. 56) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Okręgu Kościoła upoważnione są dwie osoby ze składu Rady Okręgu działające łącznie, w tym Prezbyter Okręgu (art. 57) Do kompetencji Rektora Seminarium należy: 1) administrowanie Seminarium; (...) 5) reprezentowanie Seminarium na zewnątrz Kościoła (art. 67) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Seminarium upoważnione są dwie osoby ze składu Zarządu Seminarium działające łącznie, w tym Rektor Seminarium (art. 68)
5	Jednota Idei Braci Polskich	Do reprezentowania Ośrodka na zewnątrz, a w szczególności do zaciągania zobowiązań, rozporządzania majątkiem i składania oświadczeń woli w imieniu Ośrodka upoważniony jest Prezbyter Ośrodka (§ 24)
6	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
7	Związek Buddystów Zen „Bodhidharma”	Do składania oświadczeń w imieniu Oddziału Związku, w tym zaciągania zobowiązań majątkowych, wymagane jest współdziałanie dwóch członków Zarządu Oddziału Związku, lub jednego członka Zarządu Oddziału Związku i pełnomocnika ustanowionego przez Zarząd Oddziału Związku (§ 33.8 ust. 1)
8	Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa	Do składania oświadczeń woli w sprawach majątkowych, a w szczególności do zaciągania zobowiązań majątkowych upoważnionych jest dwóch członków Rady Zboru, w tym Pastor lub Skarbnik (§ 11 ust. 4)

Aneks 16 (cd.)

9	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Do reprezentowania na zewnątrz i składania oświadczeń woli w imieniu Zboru jest uprawniony Przełożony Zboru albo upoważniony przez Przełożonego Zboru bądź Radę Braterską członek Rady Braterskiej (§ 20 ust. 7)
10	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce	Ośrodek zen reprezentuje na zewnątrz i zaciąga zobowiązania majątkowe w jego imieniu Opat Ośrodka Zen lub Zastępca Opata (§ 45) Grupę zen reprezentuje na zewnątrz i zaciąga zobowiązania majątkowe w jej imieniu Kierownik Grupy Zen (§ 49) Wszystkie dokumenty wychodzące na zewnątrz Związku lub jego jednostek organizacyjnych podpisują odpowiednio: osoby reprezentujące Związek lub jego jednostkę organizacyjną, a ponadto w czynnościach rozporządzających pod rygorem nieważności konieczny jest podpis Księgowego (§58)
11	Kościół Chrystusowy w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
12	Nowoapostolski Kościół w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
13	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
14	Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Rada Braterska reprezentuje Zbór jako osobę prawną przez Przewodniczącego (lub Z-cę) i jednego z Członków Rady. Do zaciągania zobowiązań wymagany jest ponadto podpis Skarbnika (§ 44 ust. 4)
15	Związek Ajapa Yoga	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
16	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa	W sprawach majątkowych Zboru do składania oświadczeń woli są uprawnieni łącznie Pastor i członek Rady Zboru upoważniony przez Ogólne Zebranie Członków Zboru (§ 27 ust. 2) W sprawach majątkowych Szkoły Biblijnej do składania oświadczeń woli uprawniony jest Dyrektor Szkoły Biblijnej w zakresie upoważnienia udzielanego przez Prezydium Rady Naczelnej (§ 36 ust. 2)
17	Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
18	Związek Badaczy Biblii	Przewodniczący lub sekretarz Zarządu Zboru reprezentuje Zbór jako osobę prawną (§ 24)
19	„Kanzeon” Związek Buddyjski	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
20	Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
21	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>

Aneks 16 (cd.)

22	Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej	Zbór jest reprezentowany na zewnątrz przez Pastora Przełożonego, bądź inną osobę, upoważnioną przez Radę Starszych (§ 57 ust. 2) Do nabywania praw i zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Zboru upoważniony jest Pastor Przełożony działający łącznie z jednym z pozostałych członków Rady Starszych lub osoba upoważniona przez Pastora Przełożonego działająca łącznie z jednym z członków Rady Starszych, o których mowa w § 62 ust. 2 pkt 2 (§ 57 ust. 3) Do kompetencji Pastora Przełożonego należy: (...) 2) reprezentowanie Zboru na zewnątrz (§ 71) Do kompetencji dyrektora Agendy należy: (...) 4) reprezentowanie Agendy na zewnątrz; 5) zarządzanie majątkiem Agendy, w tym zaciąganie zobowiązań majątkowych w imieniu Agendy, za wyjątkiem ograniczeń zastrzeżonych do kompetencji Rady Krajowej określonych w § 20 pkt 14 Statutu Kościoła (...) (§ 90 ust. 2) Do kompetencji Retora Seminarium należy: (...) 4) reprezentowanie Seminarium na zewnątrz; 5) zarządzanie majątkiem Seminarium, w tym zaciąganie zobowiązań majątkowych w imieniu Seminarium, za wyjątkiem ograniczeń zastrzeżonych do kompetencji Rady Krajowej określonych w § 20 pkt 14 Statutu Kościoła (...) (§ 90 ust. 2)
23	Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
24	Kościół Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Zbór reprezentuje na zewnątrz Pastor Zboru działający łącznie z Sekretarzem lub innym członkiem Rady Zboru. Zobowiązania majątkowe w imieniu Zboru zaciąga Pastor Zboru działający łącznie ze Skarbnikiem lub innym członkiem Rady Zboru na podstawie uchwały Ogólnego Zebrania Członków Zboru. W razie niemożności pełnienia funkcji przez Pastora Zboru zastępuje go Pastor Pomocniczy lub osoba upoważniona przez Pastora Zboru lub Radę Zboru (§ 53 ust. 1) <i>w odniesieniu do Agendy Ogólnokościelnej – brak określenia sposobu reprezentacji (zob. § 66)</i>
25	Kościół Boży w Chrystusie	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
26	„Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzai w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
27	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	Do kompetencji Prezydenta Świątyni należy: (...) 5) reprezentowanie Świątyni na zewnątrz (§ 27) Do kompetencji Skarbnika Świątyni należy: (...) 2) wraz z Prezydentem Świątyni reprezentowanie, w sprawach majątkowych Świątyni (§ 28) Świątynia jest reprezentowana na zewnątrz przez Prezydenta Świątyni (§ 29 ust. 1) Dla ważności pism i dokumentów Świątyni wymagany jest podpis Prezydenta Świątyni (§ 29 ust. 2)

Aneks 16 (cd.)

Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Świątyni upoważniony jest Prezydent Świątyni działający łącznie ze Skarbnikiem Świątyni (§ 29 ust. 3) Do kompetencji Dyrektora Wydawnictwa należy: (...) 3) reprezentowanie Wydawnictwa na zewnątrz (...) (§ 36) Do kompetencji Skarbnika Wydawnictwa należy: 2) reprezentowanie Wydawnictwa, wraz z Dyrektorem Wydawnictwa w sprawach majątkowych (...) (§ 37) Wydawnictwo jest reprezentowane na zewnątrz przez Dyrektora Wydawnictwa (§ 38 ust. 1) Dla ważności pism i dokumentów Wydawnictwa wymagany jest podpis Dyrektora Wydawnictwa (§38 ust. 2) Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Świątyni upoważniony jest Dyrektor Wydawnictwa działający łącznie ze Skarbnikiem Wydawnictwa (§ 38 ust. 3) Do kompetencji Dyrektora Szkoły należy: (...) 2) reprezentowanie Szkoły na zewnątrz (...) (§ 44) Do kompetencji Skarbnika Szkoły należy: 2) reprezentowanie, wraz z Dyrektorem Szkoły w sprawach majątkowych Szkoły (§ 45) Szkoła jest reprezentowana na zewnątrz przez Dyrektora Szkoły (§ 46 ust. 1) Dla ważności pism i dokumentów Szkoły wymagany jest podpis Dyrektora Szkoły (§ 46 ust. 2) Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Świątyni upoważniony jest Dyrektor Szkoły działający łącznie ze Skarbnikiem Szkoły (§ 46 ust. 3) Do kompetencji Dyrektora Instytutu należy: (...) 2) reprezentowanie Instytutu na zewnątrz (...) (§ 52) Do kompetencji Skarbnika Instytutu należy: 2) reprezentowanie, wraz z Dyrektorem Instytutu w sprawach majątkowych Instytutu (§ 53) Instytut jest reprezentowany na zewnątrz przez Dyrektora Instytutu (§ 54 ust. 1) Dla ważności pism i dokumentów Szkoły wymagany jest podpis Dyrektora Instytutu (§ 54 ust. 2) Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Instytutu upoważniony jest Dyrektor Instytutu działający łącznie ze Skarbnikiem Instytutu (§ 54 ust. 3) Do kompetencji Dyrektora Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” należy: (...) 2) reprezentowanie Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” na zewnątrz (...) (§ 60) Do kompetencji Skarbnika Instytutu należy: 2) reprezentowanie, wraz z Dyrektorem Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” w sprawach majątkowych Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” (§ 61)
--	---

Aneks 16 (cd.)

	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	Akcja Charytatywna „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” jest reprezentowana na zewnątrz przez Dyrektora Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” (§ 62 ust. 1) Dla ważności pism i dokumentów Szkoły wymagany jest podpis Dyrektora Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” (§ 62 ust. 2) Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” upoważniony jest Dyrektor Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” działający łącznie ze Skarbnikiem Akcji Charytatywnej „Hare Kryszna – Nakarmić Świat” (§ 62 ust. 3) Do kompetencji Dyrektora Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej należy: (...) 2) reprezentowanie Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej na zewnątrz (...) (§ 68) Do kompetencji Skarbnika Instytutu należy: 2) reprezentowanie, wraz z Dyrektorem Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej w sprawach Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej (§ 69) Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej jest reprezentowana na zewnątrz przez Dyrektora Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej (§ 70 ust. 1) Dla ważności pism i dokumentów Szkoły wymagany jest podpis Dyrektora Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej (§ 70 ust. 2) Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej upoważniony jest Dyrektor Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej działający łącznie ze Skarbnikiem Centrum Pomocy Społecznej i Charytatywnej (§ 70 ust. 3)
28	Uczniowie Ducha Świętego	Wszelkie pisma w imieniu Rady Oddziału podpisuje Przewodniczący i Sekretarz, a w sprawach finansowych – Przewodniczący i Skarbnik (§ 39 ust. 2) Wszelkie pisma w imieniu Rady Zboru podpisuje Przewodniczący i Sekretarz, a w sprawach finansowych – Przewodniczący i Skarbnik (§ 39 ust. 2)
29	Buddyjska Wspólnota Zen Kannon	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
30	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
31	STRAŻNICA – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, Zarejestrowany Związek Wyznania Świadków Jehowy w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
32	Kościół Zjednoczeniowy	Do kompetencji Reprezentanta Regionu należy: 1) kierowanie działalnością Regionu i reprezentowanie go na zewnątrz (...) (art. 46) Do kompetencji Reprezentanta Ośrodka należy: 1) kierowanie działalnością Ośrodka i reprezentowanie go na zewnątrz (...) (art. 56)

Aneks 16 (cd.)

	Kościół Zjednoczeniowy	Zobowiązania majątkowe zaciągane w imieniu Regionu wymagają podpisu Reprezentanta Regionu lub jego zastępcy i podpisu Reprezentanta do spraw finansowych Regionu jego zastępcy (art. 58 ust. 2) Zobowiązania majątkowe zaciągane w imieniu Ośrodka wymagają podpisu Reprezentanta Ośrodka lub jego zastępcy i podpisu Reprezentanta do spraw finansowych Ośrodka lub jego zastępcy (art. 58 ust. 3)
33	Kościół Ewangeliczny „Misja Łaski”	Rada Starszych pisemnie upoważnia dwóch członków rady Starszych kościoła lokalnego do reprezentowania kościoła lokalnego na zewnątrz oraz zaciągania zobowiązań majątkowych w jego imieniu. Osoby te dwuosobowo reprezentują kościół lokalny jako osobę prawną (§ 28 ust. 1 zd. 1 i 2) W przypadku braku Rady Starszych czynności z pkt 1 i 2 wykonuje Rada Kościoła, wyznaczając dwóch członków kościoła lokalnego (...) (§ 28 ust. 3) Dyrektor jednoosobowo reprezentuje Seminarium Teologiczne na zewnątrz oraz odpowiada za zobowiązania majątkowe (§ 38)
34	Ruch Świadomości Babadži „Herakhandi Samadž”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
35	Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
36	Zbór Chrześcijański w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
37	Centrum Biblijne „Jezus Jest Panem”	Zbór jako osobę prawną reprezentuje na zewnątrz Przewodniczący Rady Zboru lub Sekretarz (art. 26 ust. 1) Do składania oświadczeń woli w sprawach majątkowych upoważnieni są członkowie Rady Zboru działający łącznie (art. 26 ust. 2)
38	Zbór w Wodzisławiu Śląskim	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
39	Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
40	Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
41	Chrześcijańska Wspólnota Ewangeliczna	Zbór jako osobę prawną reprezentuje oraz zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe dwóch członków Rady Zboru działających łącznie, w tym Pastor Zboru (art. 18)
42	Zbór Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
43	Adwentyści Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>

Aneks 16 (cd.)

44	Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”	<i>brak określenia sposobu reprezentacji</i> ¹⁸⁹⁸
45	Stowarzyszenie Muzułmańskie Ahmadiyya	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
46	Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce	<i>brak określenia sposobu reprezentacji</i>
47	Międzynarodowa Misja „Centrum Służby Życia”	Autonomiczny Zbór jest reprezentowany na zewnątrz przez Pastora lub inną upoważnioną przez niego osobę (art. 16 ust. 2 zd. 1)
48	Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt	Gminę Wyznaniową jednoosobowo reprezentuje oraz zaciąga zobowiązania majątkowe przewodniczący Zarządu (art. 41 ust. 2) Szkółę lub Instytut jednoosobowo reprezentuje oraz zaciąga zobowiązania majątkowe dyrektor (art. 41 ust. 3)
49	Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
50	Radha Govind Society of Poland	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
51	Zachodni Zakon Sufi w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
52	Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu	W zakresie reprezentacji Zboru Filialnego jako osoby prawnej, oraz zaciągania w jego imieniu zobowiązań finansowych stosuje się odpowiednio postanowienia dotyczące Zboru jako całości (art. 19 ust. 16) Do reprezentowania Zboru jako osoby prawnej upoważnieni są: 1) Pastor-Przełożony Zboru samodzielnie 2) dwaj Starsi Zboru łącznie (art. 17)
53	Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie”	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
54	Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego	Do składania oświadczeń woli, podpisywania umów, z którymi łączą się prawa i zobowiązania majątkowe Zboru, wymagany jest podpis starszego Zboru i jednego z członków Rady Zboru (§ 19 ust. 6)
55	Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem”	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
56	Związek Wyznaniowy „Wierzę w Dobro Człowieka”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
57	Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
58	„Ruch Nowego Życia”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
59	Wiara Bahá’í	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
60	Zbór Wolnych Chrześcijan w Jaworznie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>

¹⁸⁹⁸ W samym statucie związku wyznaniowego mowa jest natomiast o – stanowiącym doń załącznik nr 1 – nieopublikowanym statucie oddziałów.

Aneks 16 (cd.)

61	Misja Pokoleń	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
62	Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
63	Związek Wyznaniowy Kwinarystów	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
64	Kościół Dobrego Pasterza	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
65	Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
66	Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
67	Kościół „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w przypadku Zboru – jednoosobowy organ reprezentacji w przypadku Szkoły Biblijnej – jednoosobowy organ reprezentacji</i>
68	Wspólnota Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
69	Zbór Ewangelii Łaski	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
70	Kościół Miłosiernego Boga	<i>brak określenia sposobu reprezentacji</i>
71	Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtchang w Polsce	Gmina jako całość jest reprezentowana przez przewodniczącego Rady Gminy (§ 23 ust. 6) Oświadczenia woli w sprawach finansowych i majątkowych składa w imieniu Rady Gminy przewodniczący Rady Gminy wraz z jednym z wiceprzewodniczących (§ 23 ust. 7)
72	Zbór Ewangeliczny Betel w Warszawie	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
73	Kościół w Radomiu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
74	Wspólnota „Drzewo Oliwne”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
75	Związek Buddyjski Khordong w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
76	Wspólnota Dzogczen w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
77	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
78	Chrześcijańska Wspólnota Mennonitów	<i>w przypadku „Gateway to English” – jednoosobowy organ reprezentacji</i> Zarząd Zboru reprezentuje Zbór na zewnątrz i zaciąga w jego imieniu zobowiązania majątkowe przez dwóch pisemnie upoważnionych Prezbiterów Zboru (§ 26 ust. 6)
79	Rodzimy Kościół Polski	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
80	Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny	Zbór jako osobę prawną reprezentuje Przewodniczący Rady Zboru lub Sekretarz (...) (§ 26 ust. 1) Do składania oświadczeń woli w sprawach majątkowych upoważnieni są członkowie Rady Zboru działający łącznie (§ 26 ust. 2)

Aneks 16 (cd.)

81	Misja Buddyjska – Trzy Schronienia w Polsce	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
82	Polski Kościół Słowiański	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
83	Kościół Boży	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
84	Związek Garuda w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
85	Warszawski Kościół Chrystusowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
86	Wspólnota Chrześcijańska „Wrocław dla Jezusa”	Zbór na zewnątrz reprezentuje Pastor Zboru lub jego Zastępcy (§ 18 ust. 4) W imieniu Zboru oświadczenia woli składa i zaciąga zobowiązania majątkowe Pastor Zboru lub Sekretarz-Dyrektor Administracyjny (§ 18 ust. 5) <i>w przypadku Misji – jednoosobowy organ reprezentacji</i>
87	„Misja Na Wschód” we Wrocławiu	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
88	Kościół Remonstrantów Polskich	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
89	Kościół Boży w Polsce	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
90	Kościół Pentakostalny w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
91	Kościół Chrześcijański „Wieczernik”	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
92	Rodzima Wiara	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
93	Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem w Żywcu”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
94	Kościół Starokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
95	Kościół Chrześcijański w Rypinie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
96	Kościół Chrześcijański w Warszawie	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
97	Chrześcijański Kościół Dobra	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
98	Kościół Anglikański w Polsce	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
99	Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
100	Kościół Panteistyczny „Pneuma”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
101	Spółeczność Chrześcijańska „Miejsce Odnowienia”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
102	Centrum Chrześcijańskie KANAAN	Kościół Lokalny reprezentują na zewnątrz jednoosobowo Przewodniczący Rady Kościoła Lokalnego lub Zastępcy Przewodniczącego Rady Kościoła Lokalnego (§ 25 ust. 1) W imieniu Kościoła Lokalnego oświadczenia składają i zaciągają zobowiązania majątkowe jednoosobowo Przewodniczący Rady Kościoła Lokalnego lub Sekretarz w porozumieniu i za zgodą Rady Kościoła Lokalnego (§ 25 ust. 2)

Aneks 16 (cd.)

103	Biblijny Kościół Baptystyczny	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
104	Związek Buddyjski Dak Shang Kagyu w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
105	Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle	Do kompetencji Pastora Zboru należy w szczególności: (...) 3) zaciąganie zobowiązań majątkowych działając łącznie z jednym ze Starszych Zboru (...) (§ 16) Kościół reprezentują na zewnątrz i zaciągają w jego imieniu zobowiązania majątkowe Pastor lub dwaj członkowie Rady Starszych łącznie (§ 48 ust. 1) Ust. 1 stosuje się odpowiednio do Zboru (§ 48 ust. 2)
106	Kościół Unitariański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
107	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
108	Polski Kościół Dialogu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
109	Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
110	„Misja dla Polski”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
111	Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
112	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
113	Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
114	Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
115	Kościół Nowego Przymierza w Lublinie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
116	Kościół Ekklesia w Warszawie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
117	Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie	Do kompetencji Pastora Filii należy w szczególności: (...) 2) reprezentowanie Filii na zewnątrz, 3) zaciąganie zobowiązań majątkowych działając łącznie z jednym ze Starszych Filii (...) (§ 28) Kościół reprezentuje na zewnątrz Pastor Kościoła albo Starszy przez niego upoważniony (§ 42 ust. 1) Ust. 1 stosuje się odpowiednio do reprezentacji Filii (§ 42 ust. 2) Zobowiązania majątkowe Kościoła zaciągają działający łącznie Pastor Kościoła i Starszy wybrany przez Grono Starszych Kościoła zwykłą większością głosów (§ 43 ust. 1) Ust. 1 stosuje się odpowiednio do osób zaciągających zobowiązania majątkowe Filii (§ 43 ust. 2)

Aneks 16 (cd.)

118	Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
119	Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje”	Zbór na zewnątrz reprezentuje Pierwszy Pastor Zboru lub osoba przez niego upoważniona (§ 32 ust. 2) Do składania oświadczeń woli w sprawach majątkowych uprawniony jest Pierwszy Pastor Zboru lub osoba przez niego upoważniona (§ 39)
120	Kościół Chrześcijański Nowe Życie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
121	Związek Buddystów Czan	Ośrodek na zewnątrz reprezentuje Przewodniczący Zarządu Ośrodka lub upoważniony przez Zarząd Ośrodka członek Zarządu Ośrodka (§ 85) Wszelkie akty prawne, które pociągają za sobą zobowiązania finansowe lub zmianę stanu majątkowego Związku, podpisuje Przewodniczący Zarządu Ośrodka oraz osoba upoważniona przez Zarząd Ośrodka (§ 98)
122	Chrześcijański Związek Wyznaniowy „ŹRÓDŁO”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
123	Miejscowy Kościół w Lublinie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
124	Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
125	Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha”	Kościół Lokalny na zewnątrz reprezentują jednoosobowo Przewodniczący Rady Kościoła Lokalnego lub Zastępca Przewodniczącego Rady Kościoła Lokalnego (§ 28 ust. 1) W imieniu Kościoła Lokalnego oświadczenia woli składają i zaciągają zobowiązania majątkowe jednoosobowo Przewodniczący Rady Kościoła Lokalnego lub Sekretarz w porozumieniu i za zgodą Rady Kościoła Lokalnego, wyrażoną w formie uchwały (§ 28 ust. 2)
126	Zgromadzenie Braci i Sióstr Politeistów	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
127	Kościół Chrześcijan w Rybniku	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
128	Lokalny Kościół w Kwidzynie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
129	Związek Wyznaniowy „Polska Chrześcijańska Służba”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
130	Kościół Chrześcijański Otwarte Drzwi	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
131	Związek Hatha Jogi „Brama Jogi”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
132	Niezależna Gmina Wyznania Mojżeszowego	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
133	Warszawski Kościół Międzynarodowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
134	Izraelska Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>

Aneks 16 (cd.)

135	Kościół Miłosierdzia Jezusowego	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
136	Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Zbór reprezentuje na zewnątrz Pastor lub inna osoba upoważniona przez Radę Zboru (§ 35 ust. 1) Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Zboru upoważniony jest Pastor działający łącznie ze Skarbnikiem lub Sekretarzem (§ 35 ust. 2) <i>Dyrektor Agendy – jednoosobowy organ reprezentacji</i> <i>Dyrektor Seminarium – jednoosobowy organ reprezentacji</i>
137	Gmina Wyznaniowa Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
138	Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary”	<i>w przypadku Kościoła Lokalnego – jednoosobowy organ reprezentacji</i>
139	Chrześcijański Kościół Reformacyjny	Kościół Lokalny reprezentuje na zewnątrz Pastor lub inna osoba upoważniona przez Radę Kościoła Lokalnego (§ 29 ust. 1) Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła Lokalnego upoważniony jest Pastor działający łącznie z upoważnionym członkiem Rady Kościoła Lokalnego (§ 29 ust. 2) <i>w przypadku Agendy – jednoosobowy organ reprezentacji</i> <i>w przypadku Seminarium – jednoosobowy organ reprezentacji</i>
140	Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej	Oddział Ligi reprezentują na zewnątrz, działający łącznie, Przewodniczący Rady Naczelnej Oddziału i Sekretarz Rady Naczelnej Oddziału (§ 48 ust. 1) W imieniu Oddziału Ligi zobowiązania majątkowe zaciągają, działający łącznie, trzej członkowie Rady Naczelnej Oddziału, upoważnieni w formie uchwały przez Radę Naczelną Oddziału (§ 48 ust. 2)
141	Związek Taoistów TAO TE KING	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>
142	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej	Placówkę Misyjną reprezentuje na zewnątrz jednoosobowo Przewodniczący lub inna osoba upoważniona przez Zarząd Placówki Misyjnej (§ 30 ust. 1) Do nabywania praw lub zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Placówki Misyjnej upoważniony jest Przewodniczący działający łącznie z innym, upoważnionym przez Zarząd Placówki Misyjnej, członkiem Zarządu Placówki Misyjnej (§ 30 ust. 2)
143	Ewangeliczny Kościół Chrześcijański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
144	Kościół Prezbiteriański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
145	Kościół Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>

Aneks 16 (cd.)

146	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej	Do czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu upoważniony jest Proboszcz Parafii, Administrator Parafii lub jeden członek Rady Parafialnej, na podstawie decyzji Rady Parafialnej, podjętej w formie uchwały. W pozostałych sprawach Rada Parafialna reprezentowana jest przez Proboszcza Parafii lub Administratora Parafii albo Przewodniczącego Rady Parafialnej (art. 23 ust. 12 zd. 1 i 2) <i>w przypadku pozostałych osób prawnych – jednoosobowe organy reprezentacji</i>
147	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
148	Związek Wyznaniowy Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
149	Związek Wyznaniowy Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
150	Instytut Śardza Ling	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
151	Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak określenia sposobu reprezentacji</i>
152	Sangha „Dogen Zenji”	Do reprezentowania Dojo na zewnątrz upoważniony jest każdy członek Rady Dojo (§ 18 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Dojo w sprawach nieprzekraczających zwykłego zarządu, upoważniony jest jednoosobowo każdy członek Rady Dojo (§ 18 ust. 2) Do reprezentowania klasztoru na zewnątrz i zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu klasztoru upoważniony jest każdy członek rady klasztoru Zen jednoosobowo (§ 21)
153	Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich	Do reprezentowania Gminy Lokalnej na zewnątrz i zaciągania zobowiązań majątkowych uprawnieni są dwaj członkowie Zarządu Gminy Lokalnej łącznie, w tym Prezes lub Zastępca Prezesa Zarządu Gminy Lokalnej (art. 35 ust. 2) <i>w przypadku Agendy – jednoosobowy organ reprezentacji</i>
154	Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
155	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
156	Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
157	Związek Buddyjski „Dzogcien Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
158	„Wyznawcy Słońca”	<i>jednoosobowy organ reprezentacji</i>

ANEKS 17. Postanowienia statutów krajowych organizacji międzykościelnych w przedmiocie sposobu reprezentacji krajowej organizacji międzykościelnej

Lp.	Krajowa organizacja międzykościelna	Treść postanowień statutu
1	Polska Rada Ekumeniczna	Do ważności pisemnych oświadczeń woli Rady wymagane są podpisy dwóch członków Zarządu w tym Prezesa lub jednego z Wiceprezesów (§ 19 ust. 3) Do ważności zobowiązań finansowych i majątkowych potrzebne są podpisy Prezesa lub jednego z Wiceprezesów i Skarbnika (§ 24 ust. 3)
2	Towarzystwo Biblijne w Polsce	<i>jednoosobowy organ reprezentacji – zob. jednak:</i> Do nabywania praw i zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Towarzystwa jako całości w zakresie czynności przekraczający zwykły zarząd upoważnieni są łącznie Dyrektor Generalny wraz z Przewodniczącym lub Zastępcą Przewodniczącego do spraw administracyjno-finansowych (art. 33 ust. 4)
3	Rada Zborów Ewangelicznych	Radę jako osobę prawną reprezentuje samodzielnie Przewodniczący lub łącznie dwaj członkowie Prezydium (art. 26 ust. 1) W przypadku zastosowania przez Radę art. 25, Radę jako osobę prawną samodzielnie reprezentuje Pełnomocnik Prezydium (art. 26 ust. 2) Rada w szczególnych wypadkach może odstąpić od wyłonienia z grona Prezydium Przewodniczącego i Sekretarza, powołując w ich miejsce Pełnomocnika Prezydium (...) (art. 25)
4	Polska Unia Buddyjska	Do ważności pism i dokumentów Unii wymagany jest podpis sekretarza lub jednego z jego zastępców (art. 31 ust. 1) W sprawach zobowiązań majątkowych wymagany jest podpis sekretarza i jednego z jego zastępców (art. 31 ust. 2)
5	Alians Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Alians jako osobę prawną reprezentują Sekretarz Generalny lub Przewodniczący jednoosobowo (§ 36 ust. 1) Do zaciągania zobowiązań majątkowych uprawniony jest Sekretarz Generalny łącznie ze Skarbnikiem lub Przewodniczący łącznie ze Skarbnikiem (§ 36 ust. 2)

ANEKS 18. Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie ograniczeń reprezentacji związku wyznaniowego

Lp.	Związek wyznaniowy	Treść postanowień statutu
1	Świecki Ruch Misyjny „Epifania”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
2	Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Zjazdu należą wszystkie sprawy niezastrzeżone dla Walnego Zgromadzenia, a w szczególności: (...) 4) podejmowanie decyzji w sprawach nabywania i zbywania majątku nieruchomego; 5) podejmowanie decyzji w pozostałych sprawach majątkowych o wartości przekraczającej 10% kapitału Zrzeszenia (§ 28 ust. 1) Osoby, o których mowa w ust. 1, w zakresie nabywania i zbywania nieruchomości lub podejmowania decyzji majątkowych o wartości przekraczającej 10% kapitału Zrzeszenia działają na podstawie uchwały Zjazdu (§ 37 ust. 2) Ileć w statucie jest mowa o: (...) 2) kapitale Zrzeszenia należy przez to rozumieć wartość mienia Zrzeszenia określoną przez księgowego Zrzeszenia na dzień 31 grudnia r. poprzedzającego (§ 4) Decyzję o obciążeniu hipoteką nieruchomości Zrzeszenia podejmuje Zjazd po zasięgnięciu opinii księgowego Zrzeszenia (§ 52 ust. 4 zd. 2)
3	Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
4	Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego	Do kompetencji Rady Kościoła należy: (...) 1) realizowanie uchwał Synodu Kościoła (...) 5) zarządzanie majątkiem Kościoła (art. 29)
5	Jednota Idei Braci Polskich	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
6	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich	6) (...) z tym, że nabywanie lub sprzedawanie nieruchomości, może być dokonywane za uprzednią pisemną zgodą Rady Prezydenta Kościoła Ogólnoświatowego lub Wyznaczonego Przedstawiciela (art. 17)
7	Związek Buddystów Zen „Bodhidharma”	Do kompetencji Walnego Zgromadzenia Związku należy w szczególności: (...) 8) zatwierdzanie umowy Związku z nauczycielem buddyzmu zen w sprawie kierowania praktyką w Związku (§ 16 ust. 3)
8	Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
9	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>

Aneks 18 (cd.)

10	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce	Mistrz Prowadzący posiada prawo „veta” wobec wszystkich decyzji Rady Sanghi (§ 24) Czynności przekraczające zakres zwykłego zarządzania (rozporządzające) każdorazowo określa uchwałą Rada Sanghi, wskazując osoby powołane do wykonywania uchwały (z powołaniem imienia, nazwiska, aktualnego dowodu tożsamości oraz innych koniecznych danych jednoznacznych dla identyfikacji osoby) (§ 51 zd. 2)
11	Kościół Chrystusowy w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
12	Nowoapostolski Kościół w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
13	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu	Niezależnie od innych uprawnień określonych w niniejszym Statucie, do kompetencji Rady Nadzorczej Związku należy: (...) 6) wyrażanie zgody na kupno nieruchomości oraz dokonywanie czynności zobowiązujących i rozporządzających o wartości powyżej 50000 złotych (§ 27) Dla ważności zobowiązujących lub rozporządzających czynności prawnych o wartości powyżej 50 tysięcy złotych oraz dla ważności nabycia nieruchomości wymagana jest uprzednia pisemna zgoda Rady Nadzorczej Związku (§ 33 ust. 3) Dla ważności zbycia nieruchomości wymagana jest uprzednia pisemna zgoda Głównego Nauczyciela (§ 33 ust. 4)
14	Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
15	Związek Ajapa Yoga	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
16	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
17	Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża	Kierownictwo Krajowe musi uzyskać zgodę Rady przy zawieraniu umów dotyczących alienacji i obciążenia nieruchomości (art. 11 ust. 2 zd. 2)
18	Związek Badaczy Biblii	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
19	„Kanzeon” Związek Buddyjski	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
20	Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
21	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
22	Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
23	Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
24	Kościół Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>

Aneks 18 (cd.)

25	Kościół Boży w Chrystusie	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
26	„Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzai w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
27	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
28	Uczniowie Ducha Świętego	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
29	Buddyjska Wspólnota Zen Kannon	Do ważności uchwał Zarządu BZW Kannon, w sprawach o których mowa w § 20 pkt 1-5, wymagane jest zatwierdzenie ich przez Radę Tanto (§ 21 ust. 2)
30	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
31	STRAŻNICA – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, Zarejestrowany Związek Wyznania Świadków Jehowy w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
32	Kościół Zjednoczeniowy	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
33	Kościół Ewangeliczny „Misja Łaski”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
34	Ruch Świadomości Babadzi „Herakhandi Samadz”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
35	Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy	Do kompetencji Zarządu w szczególności należy: (...) 2. zarządzanie funduszami Związku zgodnie z preliminarzem budżetowym; 3. realizowanie zatwierdzonego planu finansowego i wytycznych pracy oraz opracowywanie planu i wytycznych na rok następny 4. rozporządzanie ruchomym i nieruchomym majątkiem w ramach zatwierdzonego przez Walne Zebranie Członków planu (...) 6. powierzanie funkcji pracowniczych w Związku oraz opracowywanie szczegółowych zakresów czynności dla pracowników (art. 26)
36	Zbór Chrześcijański w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
37	Centrum Biblijne „Jezus Jest Panem”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
38	Zbór w Wodzisławiu Śląskim	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
39	Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
40	Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim	Do wyłącznej właściwości Ogólnego Zebrania Członków Zboru należy: (...) 2/ podejmowanie decyzji w formie uchwał dotyczących nabycia lub zbycia majątku trwałego, bądź innej nieruchomości (...) (§ 6 ust. 2)
41	Chrześcijańska Wspólnota Ewangeliczna	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>

Aneks 18 (cd.)

42	Zbór Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
43	Adwentyści Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej	Między posiedzeniami Rady Kościoła kompetencje Rady Kościoła przysługują Zarządowi Kościoła, przy czym uchwały Zarządu Kościoła podjęte między posiedzeniami Rady Kościoła dla swej ważności wymagają zatwierdzenia ich na najbliższym posiedzeniu Rady Kościoła (art. 24)
44	Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
45	Stowarzyszenie Muzułmańskie Ahmadiyya	Khalifatul Masih [zwierzchnik międzynarodowego związku wyznaniowego – przyp. M. S.]: (...) 10) akceptacja uchwał Zarządu Stowarzyszenia w sprawach (...) zdobywania funduszy i wydatków (art. 3 ust. 1) Międzynarodowy Zarząd Centralny Ruchu Ahmadiyya w Islamie: 1) wydaje zgodę na wydatkowanie kwot rezerwowych gromadzonych na specjalnym koncie Stowarzyszenia, 2) wydaje zezwolenie na zwolnienie z zobowiązań finansowych członka Stowarzyszenia w stosunku do Stowarzyszenia (art. 3 ust. 3) Część środków finansowych stanowi rezerwę finansową Stowarzyszenia, zdeponowaną na specjalnym koncie bankowym (art. 27 ust. 1) Środki te nie mogą być wydatkowane bez zgody Międzynarodowego Zarządu Centralnego Ruchu Ahmadiyya w Islamie (art. 27 ust. 2) Do kompetencji Zarządu należy: 1) przygotowywanie i podejmowanie uchwał w sprawach dotyczących zbierania funduszy oraz wydatków (...) (art. 19 ust. 1) Uchwały w sprawach wymienionych w ust. 1, pkt 1 i 2 wymagają akceptacji Khalifatul Masih (art. 19 ust. 2)
46	Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
47	Międzynarodowa Misja „Centrum Służby Życia”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
48	Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt	Do kompetencji Naczelnego Imama Polski należy: (...) 2) zatwierdzanie uchwał Najwyższej Rady Islamskiej i Zarządów Gmin Wyznaniowych oraz możliwość uchylania tych uchwał (...) (...) dekrety i decyzje Najwyższej Rady Islamskiej (...) są obowiązujące po zatwierdzeniu ich przez Naczelnego Imama Polski (art. 22 ust. 1 zd. 1) W razie odmowy zatwierdzenia (...) uchwały, dekrety i decyzje Najwyższej Rady Islamskiej zostają uchylone (art. 22 ust. 1 zd. 2) Wszystkie uchwały i decyzje Najwyższej Rady Muzułmańskiej (...) dotyczące zarządzania majątkiem wymagają zatwierdzenia przez Naczelnego Imama Polski lub udzielenia przez niego pisemnego pełnomocnictwa do wykonania określonej czynności (art. 39 ust. 2)

Aneks 18 (cd.)

49	Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
50	Radha Govind Society of Poland	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
51	Zachodni Zakon Sufi w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
52	Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
53	Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie”	Działalnością Wspólnoty kieruje Rada Starszych (...) (art. 10 ust. 1) Rada Starszych: (...) 2) kieruje działalnością ewangelizacyjną, misyjną, gospodarczą i finansową Wspólnoty 3) decyduje o dysponowaniu majątkiem Wspólnoty (art. 10 ust. 2)
54	Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego	Kolegium Wykonawcze posiada następujące kompetencje: 1) (...) podejmuje w ramach umocowania przez Sobór i Radę Starszych decyzje, z którymi łączą się prawa i obowiązki Społeczności jako osoby prawnej (...) (§ 30 ust. 1) W sprawach nabywania, zbywania i obciążania nieruchomości majątku Społeczności decyzję podejmuje Sobór (§ 31 ust. 4)
55	Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem”	Zebranie Członków zwołuje się w celu: (...) 3) podejmowania uchwał we wszystkich sprawach dotyczących funkcjonowania Wspólnoty (...) (§ 21)
56	Związek Wyznaniowy „Wierzę w Dobro Człowieka”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
57	Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
58	„Ruch Nowego Życia”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
59	Wiara Bahá'í	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
60	Zbór Wolnych Chrześcijan w Jaworznie	Ogólne Zebranie Członków Zboru (...) jest organem upoważnionym do decydowania o wszystkich sprawach Zboru, zarządzania jego majątkiem i podejmowania uchwał w ważniejszych sprawach (§ 12 ust. 1) Zebranie podejmuje w szczególności uchwały i decyzje w następujących sprawach: 1) prowadzenie przez Zbór działalności określonej w § 8 niniejszego Statutu [sposoby realizacji celów – przyp. M. S.] (...) 4) zarządzanie majątkiem ruchomym i nieruchomym Zboru, 5) ustalanie wysokości składek i ich wydatkowanie, 6) administracyjno-gospodarczych i zatrudnienia (...) (§ 14) Przełożony Zboru jest organem wykonawczym uchwał i decyzji Zebrania, kieruje na co dzień działalnością Zboru (...) (§ 16 ust. 1)

Aneks 18 (cd.)

61	Misja Pokoleń	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
62	Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze	Starsi pod przewodnictwem pasterza współuczestniczą wraz z nim w rozstrzyganiu spraw dotyczących całościowego funkcjonowania Kościoła Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze, co przejawia się w: (...) 4/ jednomyślnym podejmowaniu decyzji i sprawowaniu lub zlecaniu nadzoru w sprawach finansowania i gospodarowania majątkiem Kościoła Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze (§ 10 ust. 3)
63	Związek Wyznaniowy Kwinarystów	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
64	Kościół Dobrego Pasterza	Do praw i zadań NRK [Naczelnej Rady Kościoła – przyp. M. S.] należy: (...): 8) rozstrzyganie o zbywaniu i obciążaniu majątku kościołów lokalnych oraz zaciąganiu przez nie zobowiązań finansowych (§ 7 ust. 3) Majątek nieruchomości kościołów lokalnych stanowi własność Kościoła i może być zbywany lub obciążany tylko przez Naczelną Radę Kościoła (§ 4 ust. 5)
65	Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
66	Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach	Zarząd Kościoła: (...) 4) zarządza środkami finansowymi i materialnymi w zakresie określonym przez „Ogólne Zebranie Członków” (...) Zarząd Kościoła: (...) 5) z upoważnienia Pastora, administrator lub zastępcy administratora, podpisuje umowy i reprezentuje Kościół na zewnątrz w sprawach organizacyjnych, administracyjnych, finansowo-gospodarczych oraz reprezentuje go przed organami władzy państwowej, samorządowej oraz sądami (...) (§ 34)
67	Kościół „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
68	Wspólnota Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Synodu (...) należy: (...) 2. podejmowanie uchwał w sprawach ogólnych (...) (art. 31) Między sesjami Synodu władzę we Wspólnocie sprawuje Rada Naczelna (art. 32) Do kompetencji Rady Naczelnej (...) należy: 1. wykonywanie uchwał Synodu (...) 4. udzielanie pełnomocnictw do reprezentowania Rady w sprawach należących do kompetencji Rady (...) (art. 34) Majątkiem i funduszami Wspólnoty dysponuje na podstawie upoważnienia Rady Naczelnej jej Prezydium (...) (art. 39)

Aneks 18 (cd.)

69	Zbór Ewangelii Łaski	Decyzje Zgromadzenie podejmuje w formie uchwał, w których zatwierdza się, zmienia bądź znosi się decyzje Zarządu we wszystkich sprawach finansowych, gospodarczych, majątkowych i administracyjnych Zboru oraz podejmuje wszelkie niezbędne decyzje dotyczące życia religijnego Zboru (§ 6 ust. 4) Bieżące sprawy Zboru prowadzi i załatwia Zarząd Zboru (§ 12 ust. 1) Zarząd (...) omawia: a) działalność bieżącą Zboru w zakresie potrzeb religijnych, nabożeństw i liturgii, b) działalność dotyczącą wytwarzania oraz nabywania i zbywania przedmiotów i artykułów potrzebnych dla celów kultu i praktyk religijnych (...) (§ 13 ust. 1) Zarząd w celu realizacji swych zadań: (...) b) przyjmuje do pracy pracowników i zawiera z nimi umowy w wypadkach gdy wymaga tego dobro Zboru, c) dysponuje majątkiem ruchomym i nieruchomym Zboru (§ 13 ust. 2)
70	Kościół Miłosiernego Boga	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
71	Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtchang w Polsce	(...) do zbycia głównego ośrodka Związku, tj. nieruchomości Grabnik 4, gm. Jaktorów, wymagana jest pisemna zgoda Opata Zespołu Klasztorów Benchen Phuntsok Dargye Ling (§ 27)
72	Zbór Ewangeliczny <i>Betel</i> w Warszawie	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
73	Kościół w Radomiu	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
74	Wspólnota „Drzewo Oliwne”	Ponadto uchwał Rady wymagają (...) d) decyzja o powołaniu członków Zarządu do reprezentowania Wspólnoty w sprawach majątkowych i finansowych, e) decyzja o nabyciu lub zbyciu nieruchomości oraz prawa majątkowego Wspólnoty (...) (art. 21) Rada i Zarząd decydują o powołaniu duchownych oraz o ich zatrudnieniu i zwolnieniu z zatrudnienia (art. 27 ust. 4)
75	Związek Buddyjski Khordong w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
76	Wspólnota Dzogchen w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
77	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”	Do kompetencji Zgromadzenia Członków należy: (...) 3) podejmowanie uchwał w sprawie zbycia nieruchomości (...) (§ 14 ust. 3) Do zakresu działania Rady należy: (...) 4) podejmowanie uchwał w sprawie nabycia nieruchomości (...) (§ 23 ust. 2) W przypadku nabywania nieruchomości, członkowie Zarządu, o których mowa w ust. 2, zaciągają zobowiązania majątkowe w imieniu Kościoła jako całości na podstawie uchwały Rady (§ 30 ust. 3)

Aneks 18 (cd.)

	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”	W przypadku zbywania nieruchomości członkowie Zarządu, o których mowa w ust. 2, zaciągają zobowiązania majątkowe w imieniu Kościoła jako całości na podstawie uchwały Zgromadzenia Członków (§ 30 ust. 4)
78	Chrześcijańska Wspólnota Mennonitów	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
79	Rodzimy Kościół Polski	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
80	Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
81	Misja Buddyjska – Trzy Schronienia w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
82	Polski Kościół Słowiański	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
83	Kościół Boży	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
84	Związek Garuda w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
85	Warszawski Kościół Chrystusowy	Rada Kościoła zarządza bieżącymi sprawami Kościoła i jego majątkiem (art. 16 ust. 1)
86	Wspólnota Chrześcijańska „Wrocław dla Jezusa”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
87	„Misja Na Wschód” we Wrocławiu	Decyzje w sprawach zbywania majątku trwałego Misji na Wschód podejmuje Rada Starszych, a zatwierdza Zebranie Członkowskie (§ 26 ust. 4)
88	Kościół Remonstrantów Polskich	Zwierzchnik Kościoła ma następujące uprawnienia: a) reprezentuje Kościół na zewnątrz, m.in. w kontaktach z Urzędami Administracji Państwowej, w kontaktach zagranicznych, oraz w kontaktach z innymi Kościołami; b) zaciąga jednoosobowo zobowiązania majątkowe do kwoty 100.000 zł; c) zaciąga zobowiązania majątkowe w kwocie powyżej 100.000 zł wspólnie z drugą osobą wyznaczoną przez Radę Kościoła, d) administruje bezpośrednio lub przy pomocy zatrudnionych pracowników majątkiem Kościoła (...) (§ 12 ust. 2) Rada Kościoła wybiera osobę-członka Rady, która będzie upoważniona do zaciągania wraz ze Zwierzchnikiem Kościoła zobowiązań majątkowych Kościoła na kwoty powyżej 100.000 złotych (§ 13 ust. 7)
89	Kościół Boży w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
90	Kościół Pentakostalny w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Synodu należy: (...) 4) decydowanie w sprawach przedstawionych przez Naczelną Radę Kościoła (...) (§ 38 ust. 4) Do kompetencji Naczelnej Rady Kościoła należy: (...) 1) strzeżenie (...) interesów Kościoła (...) 3) podejmowanie decyzji w sprawach majątkowych i ofiar na rzecz Kościoła (...) (§ 43)

Aneks 18 (cd.)

91	Kościół Chrześcijański „Wieczernik”	Do kompetencji Pastora należy: (...) 1.9. Zatrudnianie pracowników, na podstawie umowy o pracę lub umowy zlecenia, do wykonywania celów statutowych (...) (§ 12 ust. 1) Do kompetencji Rady Starszych należy w szczególności: (...) 3.5. naliczanie płac oraz rozliczanie podatków (...) 3.7. zarządzanie majątkiem trwałym Kościoła; 3.8. ustalanie wysokości wynagrodzenia dla Pastora (...) 3.10. zajmowanie się sprawami zleconymi przez Pastora (...) 3.12. kierowanie działalnością ewangelizacyjną, misyjną i gospodarczą Kościoła (...) (13 ust. 3)
92	Rodzima Wiara	Do kompetencji Wiecu należy: (...) 4) decydowanie w pozostałych sprawach, nie zastrzeżonych do kompetencji innych organów Rodzimej Wiary (§ 14)
93	Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem w Żywcu”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
94	Kościół Starokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	Synod decyduje w następujących sprawach dotyczących Kościoła: (...) 6) stosunków Państwo-Kościół (...) 8) decydowania o sprawach finansowo-gospodarczych Kościoła (...) (§ 49) Rada posiada następujące kompetencje: 1) wykonywanie uchwał Synodu, 2) podejmowanie uchwał w sprawach niecierpiących zwłoki należących do kompetencji Synodu określonych w § 49 pkt 5-9 (...) 5) podejmowanie uchwał dotyczących zagadnień administracyjnych Kościoła (§ 58)
95	Kościół Chrześcijański w Rypinie	Sprawy dotyczące całego Kościoła rozstrzyga Zebranie Członków Kościoła (...) (§ 12 ust. 1) Do kompetencji Zebrania Członków Kościoła należą w szczególności: 1) podejmowanie decyzji w ważnych sprawach (...) administracyjnych i gospodarczych (...) (§ 12 ust. 4)
96	Kościół Chrześcijański w Warszawie	Do kompetencji Zebrania Członków Kościoła należy: 1) rozpatrywanie spraw dotyczących Kościoła (...) 9) decydowanie o wszystkich innych sprawach nie wymienionych w niniejszym paragrafie, a nie zastrzeżonych do kompetencji innych władz Kościoła (§ 19 ust. 1) Do kompetencji Rady Kościoła należy: (...) 6) podejmowanie decyzji nabywania, zbywania i obciążania majątku ruchomego i nieruchomego oraz zarządzania nim (...) (§ 21 ust. 5)

Aneks 18 (cd.)

97	Chrześcijański Kościół Dobra	Do kompetencji Suwerena należy: (...) g) akceptacja uchwał Rady Nadzorczej (...) (§ 12 ust. 1) Wszelkie sprawy związane z prowadzeniem spraw Kościoła nie zastrzeżone niniejszym Statutem do kompetencji Suwerena lub Wielkiego Zgromadzenia Kościoła należą do zakresu działania Rady Nadzorczej (§ 24 ust. 1) Do szczególnych kompetencji i zadań Rady Nadzorczej należy: (...) c) podejmowanie decyzji w sprawach dotyczących zbierania funduszy oraz wydatków (...) (§ 24 ust. 2) Dla ważności uchwał Rady Nadzorczej wymagane jest zaproszenie na posiedzenie wszystkich Członków Rady oraz akceptacja Suwerena (§ 30 ust. 1) Kwoty przewyższające jednorazowo 500 PLN (pięset złotych) oraz miesięcznie 1500 PLN (jeden tysiąc pięćset złotych) nie mogą być wydatkowane bez zgody Suwerena (§ 39 ust. 1)
98	Kościół Anglikański w Polsce	Proboszcz parafii warszawskiej decyduje jednoosobowo o wydatkach Kościoła, jeżeli Konferencja Kościoła nie ustali inaczej (art. 32 ust. 1)
99	Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”	Do kompetencji Rady Starszych należy: (...) 5) naliczanie płac i rozliczania podatków (...) 7) zarządzanie majątkiem trwałym Kościoła; 8) ustalanie wynagrodzenia dla Pastora Kościoła (...) 10) zajmowanie się sprawami zleconymi przez Pastora Kościoła; 11) czuwanie nad całością życia Kościoła (...) 12) kierowanie działalnością ewangelizacyjną i misyjną Kościoła (...) 15) załatwianie wszelkich innych spraw nie zastrzeżonych do kompetencji Pastora Kościoła (§ 12 ust. 3)
100	Kościół Panteistyczny „Pneuma”	Do kompetencji Zgromadzenia należy: (...) 6) podejmowanie decyzji w sprawie zbywania nieruchomości Kościoła (...) (art. 13 ust. 1) Do kompetencji Rady należą także wszelkie sprawy nie zastrzeżone przez statut dla Zgromadzenia (art. 18 ust. 2)
101	Społeczność Chrześcijańska „Miejsce Odnowienia”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
102	Centrum Chrześcijańskie KANAAN	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
103	Biblijny Kościół Baptystyczny	Władzą Kościoła upoważnioną do wydawania uchwał i decydowania w sprawach dotyczących Kościoła jest Ogólne Zebranie Członków Kościoła (§ 12 ust. 2) Do kompetencji Ogólnego Zebrania Członków Kościoła należy rozstrzyganie w następujących sprawach: (...) 6) dysponowanie majątkiem ruchomym i nieruchomym Kościoła w sprawach nabycia, zbycia, najmu i dzierżawy oraz innych zmian majątkowych (...)

Aneks 18 (cd.)

	Biblijny Kościół Baptystyczny	7) decydowanie o budowie i administrowaniu obiektami kościelnymi (...) oraz zakładanie cmentarzy z zachowaniem przepisów państwowych (...) 10) powoływanie i odwoływanie pracowników administracyjnych i odpowiedzialnych za poszczególne agendy Kościoła (...) 12) decydowanie w sprawach ofiar na cele Kościoła oraz decydowanie o użyciu kościelnego funduszu na wydatki nie objęte budżetem (§ 14)
104	Związek Buddyjski Dak Shang Kagyu w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
105	Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle	Do kompetencji Rady Starszych należy w szczególności: (...) 3) zarządzanie majątkiem trwałym (...) Kościoła; 4) decydowanie o funkcjach i zatrudnieniu pracowników Kościoła (...) (§ 20)
106	Kościół Unitariański	Między sesjami Synodu władzę w Kościele sprawuje Rada Naczelna (art. 35) Do kompetencji Rady Naczelnej (...) należy: (...) 2) wykonywanie uchwał Synodów (...) 6) udzielanie pełnomocnictw do reprezentowania Rady w sprawach należących do kompetencji Rady (...) (art. 37)
107	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna	Do kompetencji Zebrania Członków Społeczności należy: (...) 7) decydowanie o wszystkich innych sprawach dotyczących Społeczności a nie zastrzeżonych do kompetencji innych władz Społeczności (art. 20 ust. 1) Do kompetencji Rady Społeczności należy: (...) 7) podejmowanie decyzji o nabywaniu, zbywaniu i obciążaniu majątku ruchomego i nieruchomego oraz zarządzania nim (...) (art. 22 ust. 4)
108	Polski Kościół Dialogu	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i> ¹⁸⁹⁹
109	Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina”	Do kompetencji Rady Starszych należy: (...) 5) naliczanie płac oraz rozliczanie podatków (...) 7) zarządzanie majątkiem trwałym Kościoła 8) ustalanie wysokości wynagrodzenia dla Pastora 9) czuwanie nad całością życia Kościoła (...) 10) kierowanie działalnością misyjną, ewangelizacyjną i gospodarczą Kościoła 11) zajmowanie się sprawami zleconymi przez Pastora (§ 13 ust. 7) Wszelkie decyzje, dotyczące spraw nieobjętych lub nieuregulowanych niniejszym statutem, Rada Starszych podejmuje przy obecności (...) (§ 13 ust. 8)

¹⁸⁹⁹ Brak wyraźnego przyznania kompetencji decyzyjnych innemu organowi, ale brak też ich wyraźnego przyznania organowi reprezentacji.

Aneks 18 (cd.)

110	„Misja dla Polski”	Do kompetencji Rady Kościoła należy: (...) e) podejmowanie decyzji w sprawie nabywania, zbywania i obciążania majątku ruchomego i nieruchomego oraz form korzystania z niego (...) (§ 15 ust. 5)
111	Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie	Działalnością Kościoła kieruje Rada Starszych Kościoła (art. 10) Do kompetencji Rady Starszych Kościoła należy: (...) 3) dysponowanie majątkiem ruchomym i nieruchomym Kościoła, 4) zatrudnianie i zwalnianie pracowników Kościoła (...) (art. 13 ust. 1)
112	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach	Działalnością Zboru kieruje (...) Rada Starszych (...) (art. 12 ust. 2) Rada Starszych w szczególności: (...) d) dysponuje majątkiem ruchomym i nieruchomym Zboru; e) decyduje o funkcjach i zatrudnieniu pracowników Zboru (...) (art. 13 ust. 1)
113	Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
114	Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego	Do kompetencji Zgromadzenia Wiernych w szczególności należy: (...) 7) rozpatrywanie wniosków i postulatów zgłoszonych przez członków Zakonu lub jego władze (...) 11) podejmowanie uchwał w sprawie rozporządzania majątkiem Zakonu, 12) podejmowanie uchwał w innych sprawach wniesionych pod obrady (...) (§ 19 ust. 1)
115	Kościół Nowego Przymierza w Lublinie	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
116	Kościół Ekklesia w Warszawie	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
117	Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie	Do kompetencji Grona Starszych Kościoła należy w szczególności: (...) 7) podejmowanie decyzji gospodarczych, finansowych i administracyjnych (...) (§ 17) Finansami Kościoła zarządza Grono Starszych Kościoła (§ 39 ust. 1)
118	Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce	Zadaniem Rady Członków jest kierowanie Związkiem i jego bieżącymi sprawami (...), a w szczególności: 2) mianować, odwoływać i nadzorować (...) pracowników, wyznaczać ich uprawnienia i obowiązki i ustalać ich wynagrodzenie; 3) przyjmować darowizny, dotacje i zapisy majątkowe i pieniężne dla Związku; 4) działać jako zarządca majątku Związku wyłącznie na rzecz Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce (...);

Aneks 18 (cd.)

	Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce	5) dokonywać darowizn lub przekazów zgodnych z celami Związku, na potrzeby charytatywne, religijne, społeczne i tym podobne (§ 13 ust. 1) Prezydent jest naczelnym wykonawcą decyzji RESA i Rady Członków. Sprawuje ogólny zarząd działalnością Związku (...) (§ 14 ust. 3)
119	Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
120	Kościół Chrześcijański Nowe Życie	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
121	Związek Buddystów Czan	Do kompetencji Walnego Zgromadzenia należy: (...) 8) podejmowanie decyzji we wszystkich sprawach, które ze względu na swą szczególną wagę wymagają przejawu woli całego Związku (§ 20)
122	Chrześcijański Związek Wyznaniowy „ŹRÓDŁO”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
123	Miejscowy Kościół w Lublinie	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
124	Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych”	Do kompetencji Walnego Zebrania Członków Zboru należy: (...) 2. rozpatrywanie spraw dotyczących Zboru wniesionych pod obrady przez biskupów i członków (...) (§ 19) Biskupi pełnią funkcję dożywotnio, a do ich kompetencji należy: 1. administrowanie Zborem (...) 10. wykonywanie uchwał i postanowień Walnego Zebrania Członków Zboru (...) (§ 21) Majątkiem i funduszami Zboru dysponują biskupi (§ 26)
125	Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
126	Zgromadzenie Braci i Sióstr Politeistów	Walne Zgromadzenie Członków jest organem stanowiącym i kontrolnym Zgromadzenia (§ 14) Walne Zgromadzenie Członków: (...) 10) Walne Zgromadzenie Członków zatwierdza dokumenty, mocą których Zgromadzenie zaciąga zobowiązania finansowe (...) (§ 15)
127	Kościół Chrześcijan w Rybniku	Sprawy dotyczące całego Kościoła rozstrzyga zebranie członków Kościoła (§ 7 ust. 1 zd. 1) Do kompetencji zebrania członków Kościoła należy w szczególności: 1) decydowanie o formach prowadzonej przez Kościół działalności (...) (§ 7 ust. 1 zd. 1) Zarząd Kościoła może podejmować samodzielnie decyzje tylko w zakresie kompetencji zarządu (§ 8 ust. 3 pkt 6) Inne sprawy rozwiązywane są przez Zebranie członków Kościoła (§ 8 ust. 3 pkt 7) Do kompetencji Zarządu należy: (...) 2) zarządzanie finansami i majątkiem Kościoła (...) 4) prowadzenie administracji (...) (§ 8 ust. 5 pkt 8)

Aneks 18 (cd.)

128	Lokalny Kościół w Kwidzynie	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
129	Związek Wyznaniowy „Polska Chrześcijańska Służba”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
130	Kościół Chrześcijański Otwarte Drzwi	Do kompetencji Rady Kościoła należy decydowanie na wniosek Pastora o ważnych sprawach Kościoła, w sposób przewidziany niniejszym statutem, a także sprawowanie funkcji doradczo-konsultacyjnej Pastora (§ 18 ust. 1)
131	Związek Hatha Jogi „Brama Jogi”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
132	Niezależna Gmina Wyznania Mojżeszowego	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
133	Warszawski Kościół Międzynarodowy	Do kompetencji Dorocznego Zgromadzenia Kościoła należy: (...) 11) podejmowanie uchwał w innych sprawach Kościoła (...) (§ 15 ust. 10) Do zakresu działania Rady Kościoła należy: (...) 6) upoważnianie osób do reprezentacji Kościoła (...), 8) realizowanie uchwał Dorocznego Zgromadzenia Kościoła, 9) wydawanie tygodnika „Wiadomości Niedzielne” i miesięcznika „Kontakty”, 10) podejmowanie uchwał w sprawach bieżących Kościoła (...) (§ 16 ust. 5) Komisja Ekonomiczna: – nadzoruje i zarządza sprawami finansowymi Kościoła (...) (§ 20 ust. 1 pkt 3)
134	Izraelicka Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu	Celem Walnego Zebrania Gminy Izraelickiej jest (...) podejmowanie decyzji (...) w sprawach zasadniczych dla istnienia i funkcjonowania Gminy Izraelickiej oraz oczekiwań indywidualnych (art. 17 ust. 1) Do zadań Walnego Zebrania Gminy Izraelickiej należy: (...) 5) uchwalanie wytycznych w sprawie rozporządzania majątkiem nieruchomości i ruchomym, liturgicznym i księgozbiorem Gminy Izraelickiej (...) 9) rozpatrywanie spraw wniesionych (...), których załatwienie ze względu na swoją wagę wykracza poza kompetencje pozostałych władz Gminy Izraelickiej (art. 17 ust. 2) Do ważności pism wymagana jest kontrasygnata głównego księgowego (art. 21 ust. 2 zd. 1 i 2)
135	Kościół Miłosierdzia Jezusowego	Do czasu wyboru Głowy Kościoła funkcje tego organu sprawuje Rada Kościoła (art. 10) Głowa Kościoła jest najwyższym organem Kościoła (art. 11) Do kompetencji Głowy Kościoła należy: (...) 2) prowadzenie spraw bieżących Kościoła (...) (art. 12) Jeżeli Głowa Kościoła nie potwierdzi ważności czynności prawnej dokonanej przez Radę Kościoła lub poszczególnych Doradców czynność ta jest nieważna (art. 25 ust. 4)

Aneks 18 (cd.)

136	Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Synodu należy (...) 14) podejmowanie uchwał we wszelkich innych sprawach, nie należących do kompetencji innych władz Kościoła (§ 22) Rada Kościoła jest organem wykonawczym Kościoła (...) (§ 23 ust. 1)
137	Gmina Wyznaniowa Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Walnego Zebrania należy: (...) 8) rozpatrywanie spraw, które ze względu na swoją wagę wykraczają poza kompetencje innych organów Gminy (...) (art. 21)
138	Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary”	Do kompetencji Kolegium Pastorów należy w szczególności: 1) zarządzanie finansami i majątkiem Kościoła (...) (§ 15)
139	Chrześcijański Kościół Reformacyjny	Do kompetencji Rady Kościołów należy: 4) zarządzanie finansami i majątkiem Kościoła (...) 10) podejmowanie uchwał we wszelkich innych sprawach, nie należących do kompetencji innych władz Kościoła (§ 16) Do kompetencji Przewodniczącego Rady Kościołów należy: 1) kierowanie bieżącą działalnością Kościoła (...) (§ 17 ust. 2)
140	Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Kongresu należy: (...) 10) rozpatrywanie wniesionych przez delegatów Oddziałów Ligi wniosków dotyczących całokształtu funkcjonowania Ligi (§ 22)
141	Związek Taoistów TAO TE KING	Do kompetencji Przewodniczącego Związku należy: (...) 4) koordynacja i organizacja prowadzonych przez Związek praktyk medytacyjno-ruchowych (§ 19)
142	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej	Unię jako całość, w sprawach nie przekraczających zakresu czynności zwykłego zarządu, reprezentuje na zewnątrz i zaciąga w jej imieniu zobowiązania majątkowe jednoosobowo Sekretarz lub Skarbnik (§ 42 ust. 1) Do nabywania praw i zaciągania zobowiązań w imieniu Unii jako całości w zakresie przekraczającym czynności zwykłego zarządu upoważnieni są – działający na podstawie uchwały Rady Unii wyrażającej zgodę na określoną czynność prawną – Sekretarz działający łącznie z innym członkiem Zarządu Unii, albo dwóch działających łącznie, upoważnionych przez Radę Unii, innych członków Zarządu Unii (§ 42 ust. 3) Zakres czynności zwykłego zarządu i czynności przekraczających zwykły zarząd określa uchwała Rady Unii (§ 42 ust. 4) Do kompetencji Rady Unii należy: (...) 5) uchwalanie zakresu czynności zwykłego zarządu i czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu przy reprezentacji Unii na zewnątrz (...) (§ 22)

Aneks 18 (cd.)

	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Rady Unii należy: (...) 6) wyrażanie zgody na nabywanie, zbywanie i obciążanie majątku Unii w zakresie przekraczającym zwykły zarząd; 7) podejmowanie uchwał we wszystkich innych sprawach, nie zastrzeżonych do kompetencji organów jednostek organizacyjnych (...) (§ 22)
143	Ewangeliczny Kościół Chrześcijański	Do kompetencji Rady Starszych należy: (...) 3) decydowanie w sprawach zgłoszonych przez Naczelną Radę Kościoła (...) 8) decydowanie o innych kwestiach, istotnych dla Kościoła (...) (§ 8 ust. 3) Do kompetencji Naczelnej Rady Kościoła należy: 1) prowadzenie bieżącej działalności Kościoła (...) 6) udzielanie Pastorom Placówek misyjnych pełnomocnictw szczególnych (...) 10) podejmowanie uchwał w sprawach majątkowych i finansowych (§ 9 ust. 5) Do kompetencji Biskupa należy w szczególności: (...) 3) kierowanie bieżącą działalnością pracą Kościoła (...) 7) zarządzanie majątkiem Kościoła (§ 10 ust. 6) Wszelkie decyzje niezastrzeżone w niniejszym Statucie do kompetencji innych organów podejmuje Biskup po zasięgnięciu opinii Naczelnej Rady Kościoła (§ 10 ust. 7)
144	Kościół Prezbiteriański	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
145	Kościół Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej	Zaciąganie zobowiązań przez Armię Zbawienia w następujących kwestiach wymaga zgody Rady: a) zawarcie umowy najmu na czas dłuższy niż 9 lat; b) ustanowienie hipoteki na nieruchomości Armii Zbawienia; c) nabycie lub zbycie nieruchomości; d) zawarcie umowy pożyczki oraz innych o wartości przekraczającej PLN 50,000 (§ 27 ust. 5)
146	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
147	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	Do zaciągnięcia zobowiązań majątkowych w imieniu Kościoła jako całości jest uprawniony Prezes Zarządu Administracyjnego Kościoła za pisemną zgodą jednego z Zastępców Prezesa Zarządu Administracyjnego Kościoła (§ 36 ust. 2)
148	Związek Wyznaniowy Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej	Naczelny Przełożony, w zakresie zarządu zwykłego rozporządza ruchomym i nieruchomym majątkiem Związku (...), podejmuje wszystkie inne zgodne z prawem, statutem i dobrem Związku czynności zmierzające do osiągnięcia jego celów (...) (art. 9 ust. 1) Do zaciągania w imieniu Związku zobowiązań majątkowych przekraczających zakres zwykłego zarządu wymagane jest łączne działanie Naczelnego Przełożonego i jednego członka Komitetu (art. 11 ust. 2 zd. 2)

Aneks 18 (cd.)

149	Związek Wyznaniowy Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej	Pradhan dokonuje czynności w zakresie zwykłego zarządu majątkiem Związku, (...), podejmuje wszystkie inne zgodne z prawem, statutem i dobrem Związku czynności zmierzające do osiągnięcia jego celów (...) (art. 8 ust. 1) Do zaciągania w imieniu Związku zobowiązań majątkowych przekraczających zakres zwykłego zarządu wymagane jest łączne działanie Pradhan i jednego członka Karya Karta (art. 10 ust. 2 zd. 2)
150	Instytut Śardza Ling	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
151	Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
152	Sangha „Dogen Zenji”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
153	Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich	Do nabywania, zbywania i obciążania nieruchomości wymagana jest zgoda Zgromadzenia Delegatów w formie uchwały (art. 19 ust. 3)
154	Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
155	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
156	Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
157	Związek Buddyjski „Dzogdzien Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej”	Następujące sprawy wymagają pisemnej akceptacji Ranjak Patrul Nyima Rinpocze, zaś po jego odejściu osoby przez niego wyznaczonej, o czym zostanie powiadomiony organ rejestrowy: (...) 2) uchwała Walnego Zgromadzenia Członków wyrażająca zgodę na nabywanie i zbywanie nieruchomości (...) (§ 18 ust. 2) Do kompetencji Walnego Zgromadzenia Członków należy: (...) 10) wyrażanie zgody na zamierzone przez Zarząd zbycie lub nabycie nieruchomości (§ 23 ust. 1) Zarząd Związku jest organem wykonawczym Związku, prowadzi sprawy Związku (...) (§ 24) Nabycie i zbycie nieruchomości wymaga uchwały Walnego Zgromadzenia Członków. Uchwała ta do swej skuteczności musi zyskać akceptację Ranjak Patrul Nyima Rinpocze (§ 39)
158	„Wyznawcy Słońca”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>

ANEKS 19. Postanowienia statutów związków wyznaniowych rejestrowych w przedmiocie ograniczeń reprezentacji jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną

Lp.	Związek wyznaniowy	Treść postanowień statutu
1	Świecki Ruch Misyjny „Epifania”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
2	Zrzeszenie Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
3	Stowarzyszenie Badaczy Pisma Świętego w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
4	Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
5	Jednota Idei Braci Polskich	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
6	Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
7	Związek Buddystów Zen „Bodhidharma”	Do kompetencji Zebrania Członków Oddziału Związku należy: (...) 7) decydowanie o podjęciu przez Oddział Związku określonej działalności gospodarczej (§ 33.6)
8	Ewangeliczna Wspólnota Zielonoświątkowa	Zbory prowadzą samodzielną gospodarkę w granicach swoich potrzeb oraz mogą nabywać i zbywać nieruchomości za pisemną zgodą Rady Naczelnej (§ 11 ust. 2)
9	Kościół Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Zbór ma swobodę zarówno w sprawach religijnych, jak i w sprawach zarządzania i dysponowania swoim majątkiem (§ 16 ust. 1)
10	Szkoła Zen Kwan Um w Polsce	Nazwy, zakresy uprawnień oraz zasady tworzenia, znoszenia i przekształcania tych jednostek oraz ich organy, zakres kompetencji, sposób powoływania i odwoływania tych organów, regulują postanowienia Rozdziałów V i VI niniejszego Statutu oraz odnośne regulaminy (§ 9 zd. 2) Na mocy uchwały Rady Sanghi jednostki organizacyjne Związku mogą prowadzić własną działalność gospodarczą (§ 53) Wszystkie decyzje jednostek organizacyjnych Związku dotyczące dysponowania majątkiem trwałym i nieruchomościami o wartości przekraczającej 3.000 EUR, winny być poprzedzone uchwałą Rady Sanghi (§ 54)
11	Kościół Chrystusowy w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
12	Nowoapostolski Kościół w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
13	Buddyjski Związek Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>

Aneks 19 (cd.)

14	Stowarzyszenie Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
15	Związek Ajapa Yoga	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
16	Chrześcijańska Wspólnota Zielonoświątkowa	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
17	Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowa Szkoła Złotego Różokrzyża	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
18	Związek Badaczy Biblii	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
19	„Kanzeon” Związek Buddyjski	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
20	Światowy Uniwersytet Duchowy Brahma Kumaris w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
21	Ewangeliczny Związek Braterski w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
22	Kościół Chrystusowy w Rzeczypospolitej Polskiej	Przed zawarciem transakcji kupna, sprzedaży, zamiany, darowizny lub obciążenia nieruchomości będącej własnością kościelnej osoby prawnej, Pastor Przełożony lub Rada Starszych zgłasza Prezbiterowi Naczelnemu zamiar dokonania transakcji (§ 57 ust. 4) Transakcja określona w ust. 4 dla skuteczności wymaga pisemnej zgody Rady Krajowej wydanej w terminie nie dłuższym niż 30 dni (§ 57 ust. 5) Przed zawarciem transakcji kupna/sprzedaży, zamiany, darowizny lub obciążenia nieruchomości będącej własnością kościelnej osoby prawnej, Dyrektor zgłasza Prezbiterowi Naczelnemu zamiar dokonania transakcji (§ 91 ust. 1) Transakcja określona w ust. 1 dla skuteczności wymaga pisemnej zgody Rady Krajowej wydanej w terminie nie dłuższym niż 30 dni (§ 91 ust. 2) Przed zawarciem transakcji kupna/sprzedaży, zamiany, darowizny lub obciążenia nieruchomości będącej własnością kościelnej osoby prawnej, rektor zgłasza Prezbiterowi Naczelnemu zamiar dokonania transakcji (§ 95 ust. 1) Transakcja określona w ust. 1 dla skuteczności wymaga pisemnej zgody Rady Krajowej wydanej w terminie nie dłuższym niż 30 dni (§ 95 ust. 2)
23	Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej	Zakres uprawnień Zebrania Członków Zboru obejmuje: (...) 1) wyrażanie zgody dla Rady Zboru w sprawach majątkowych dotyczących Zboru w zakresie: a) ustanowienia ograniczonego prawa rzeczowego na majątku Zboru; b) nabycia i zbycia nieruchomości (wieczystego użytkowania) lub udziału w nieruchomości (wieczystym użytkowaniu) z zastrzeżeniem § 20 ust. 1 pkt 5 lit. c statutu, to jest z zachowaniem prawa pierwokupu przysługującego Kościołowi;

Aneks 19 (cd.)

	Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej	c) zaciągania kredytu, pożyczek, udzielania poręczeń, wystawiania weksli; Rada Zboru (...) zarządza Zborem (§ 31 ust. 1) Do kompetencji Rady Zboru należy: (...) 14) podejmowanie decyzji w sprawie majątku Zboru. Do ważności czynności określonych w § 30 ust. 1 pkt 1 statutu wymagana jest zgoda Zebrania Członków Zboru (§ 32 ust. 1)
24	Kościół Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	Nabywanie majątku za środki przekazane przez Kościół i zbywanie majątku nabytego za środki przekazane przez Kościół wymaga wcześniejszej pisemnej zgody Rady Kościoła (§ 49 ust. 1 pkt 9 zd. 2) Nabywanie majątku ze środków przekazanych przez Kościół jako całość i zbywanie majątku nabytego za środki przekazane przez Kościół jako całość wymaga wcześniejszej pisemnej zgody Rady Kościoła (§ 53 ust. 2)
25	Kościół Boży w Chrystusie	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
26	„Wspólnota Bez Bram” Mumon-Kai Związek Buddyjski Zen Rinzai w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
27	Międzynarodowe Towarzystwo Świadomości Kryszny	W celu nabywania i zbywania majątku nieruchomego wymagana jest każdorazowo pisemna zgoda Rady Towarzystwa (§ 11 ust. 6 zd. 2)
28	Uczniowie Ducha Świętego	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
29	Buddyjska Wspólnota Zen Kannon	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
30	Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
31	STRAŻNICA – Towarzystwo Biblijne i Traktatowe, Zarejestrowany Związek Wyznania Świadków Jehowy w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
32	Kościół Zjednoczeniowy	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
33	Kościół Ewangeliczny „Misja Łaski”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
34	Ruch Świadomości Babadzi „Herakhandi Samadź”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
35	Stowarzyszenie Chrześcijańskiej Nauki Związek Wyznaniowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
36	Zbór Chrześcijański w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
37	Centrum Biblijne „Jezus Jest Panem”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
38	Zbór w Wodzisławiu Śląskim	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>

Aneks 19 (cd.)

39	Zbór Ewangelicko-Baptystyczny w Katowicach	Dyrektor (...) posiada prawo podejmowania decyzji we wszystkich sprawach administracyjnych i organizacyjnych Instytutu, przy czym działania dotyczące majątku nieruchomego Instytutu muszą zostać uprzednio zatwierdzone przez jego Radę Naukową (art. 14 ust. 5) Dyrektor (...) posiada prawo podejmowania decyzji we wszystkich sprawach Wydawnictwa przy czym działania dotyczące obrotu jego majątkiem nieruchomym muszą uprzednio zostać zatwierdzone przez jego Radę Pastorów Zboru (art. 15 ust. 4)
40	Zbór Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
41	Chrześcijańska Wspólnota Ewangeliczna	Do kompetencji Ogólnego Zebrania Członków Zboru w [najprawdopodobniej opuszczono „szczegółności” – przyp. M. S.] należy: 3) decydowanie o obrocie majątkiem nieruchomym Zboru (art. 28)
42	Zbór Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
43	Adwentyści Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
44	Instytut Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i> ¹⁸⁹⁰
45	Stowarzyszenie Muzułmańskie Ahmadiyya	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
46	Kościół Reformowany Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce	O podziale funduszy na cele i potrzeby Zboru, Okręgu i Kościoła decyduje Walne Zebranie Członków Zboru (art. 30)
47	Międzynarodowa Misja „Centrum Służby Życia”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
48	Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt	Do kompetencji Zarządu Gminy Wyznaniowej należy: (...) 8) za zgodą Najwyższej Rady Islamskiej, zakładanie, utrzymywanie, posiadanie meczetów, domów modlitw oraz cmentarzy, 9) w zakresie ustalonym przez Najwyższą Radę Islamską dysponowanie funduszami i majątkiem, 10) prowadzenie, za zgodą Najwyższej Rady Islamskiej, działalności gospodarczej (...) (art. 29) Do kompetencji Dyrektorów Szkół i Instytutów należy: (...) 2) jednoosobowe zarządzanie majątkiem swoich jednostek i zaciąganie zobowiązań majątkowych w zakresie ustalonym przez Naczelnego Imama Polski (...) (art. 31)

¹⁸⁹⁰ W samym statucie związku wyznaniowego mowa jest natomiast o nieopublikowanym statucie oddziałów, stanowiącym doń załącznik nr 1, oraz o statutach innych jednostek organizacyjnych mających osobowość prawną.

Aneks 19 (cd.)

	Islamskie Zgromadzenie Ahl-ul-Bayt	Wszystkie uchwały i decyzje (...) Zarządów Gmin Wyznaniowych dotyczące zarządzania majątkiem wymagają zatwierdzenia przez Naczelnego Imama Polski lub udzielenia przez niego pisemnego pełnomocnictwa do wykonania określonej czynności (art. 39 ust. 2)
49	Kościół Chrześcijański w Duchu Prawdy i Pokoju	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
50	Radha Govind Society of Poland	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
51	Zachodni Zakon Sufi w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
52	Zbór Ewangeliczny „Agape” w Poznaniu	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
53	Wspólnota Chrześcijańska „Pojednanie”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
54	Zbory Boże Chrześcijan Dnia Siódmego	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
55	Chrześcijańska Wspólnota „Jezus Panem”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
56	Związek Wyznaniowy „Wierzę w Dobro Człowieka”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
57	Kościół Chrześcijański „Arka” w Poznaniu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
58	„Ruch Nowego Życia”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
59	Wiara Bahá'í	Narodowe Zgromadzenie zatwierdza budżet Wydawnictwa, ustalając przy tym najwyższą sumę zobowiązań, jakie może zaciągać dyrektor Wydawnictwa (art. 29 ust. 5)
60	Zbór Wolnych Chrześcijan w Jaworznie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
61	Misja Pokoleń	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
62	Kościół Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
63	Związek Wyznaniowy Kwinarystów	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
64	Kościół Dobrego Pasterza	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
65	Medytacyjne Stowarzyszenie Najwyższej Mistrzyni Czing Hai	Wszelkie akty prawne, w tym dokumenty finansowe oraz majątkowe, uchwalone przez władze Ośrodka winny zostać zatwierdzone przez Centralny Zarząd Związku (§ 38)
66	Kościół Jezusa Chrystusa w Werbkowicach	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>

Aneks 19 (cd.)

67	Kościół „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej	Dyrektor Szkoły Biblijnej decyzje dotyczące Szkoły podejmuje samodzielnie, z wyjątkiem zaciągania zobowiązań majątkowych, które konsultuje z Radą Kościoła (§ 35 ust. 9 pkt d)
68	Wspólnota Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
69	Zbór Ewangelii Łaski	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
70	Kościół Miłosiernego Boga	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
71	Związek Buddyjski Tradycji Karma Kamtchang w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
72	Zbór Ewangeliczny Betel w Warszawie	Dyrektor (...) posiada prawo podejmowania decyzji we wszystkich sprawach Wydawnictwa włącznie z zaciąganiem zobowiązań majątkowych z wyjątkiem dysponowania jego majątkiem nieruchomym, co zastrzeżone jest do kompetencji Rady Starszych (art. 15 ust. 5)
73	Kościół w Radomiu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
74	Wspólnota „Drzewo Oliwne”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
75	Związek Buddyjski Khordong w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
76	Wspólnota Dzogchen w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
77	Chrześcijański Kościół Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
78	Chrześcijańska Wspólnota Mennonitów	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
79	Rodzimy Kościół Polski	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
80	Chrześcijański Kościół Głosicieli Dobrej Nowiny	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
81	Misja Buddyjska – Trzy Schronienia w Polsce	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
82	Polski Kościół Słowiański	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
83	Kościół Boży	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
84	Związek Garuda w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
85	Warszawski Kościół Chrystusowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
86	Wspólnota Chrześcijańska „Wrocław dla Jezusa”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
87	„Misja Na Wschód” we Wrocławiu	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
88	Kościół Remonstrantów Polskich	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>

Aneks 19 (cd.)

89	Kościół Boży w Polsce	Do kompetencji Rady Starszych należy w szczególności: (...) 5) decydowanie o funkcjach i zatrudnieniu pracowników Kościoła lokalnego (...) (§ 22)
90	Kościół Pentakostalny w Rzeczypospolitej Polskiej	Zebranie Członkowskie Zboru jest organem upoważnionym do decydowania we wszystkich sprawach Zboru, a w szczególności dotyczących: (...) 3) dysponowania majątkiem ruchomym i nieruchomym Zboru, 4) zatrudniania pracowników Zboru (...) (§ 20) Organem wykonawczym Zboru jest Rada Starszych Zboru (§ 22 ust. 1) Do kompetencji Rady Starszych Zboru należy: (...) 6) nadzorowanie działalności gospodarczej i finansowej Zboru (§ 22 ust. 3)
91	Kościół Chrześcijański „Wieczernik”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
92	Rodzima Wiara	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
93	Zbór Ewangeliczny „Jeruzalem w Żywcu”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
94	Kościół Starokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej	Parafie muszą uzyskać pisemną zgodę Zwierzchnika po jego uprzedniej konsultacji z Radą, do nabywania i zbywania ruchomości i nieruchomości oraz zaciągania pożyczek, nie wyłączając zobowiązań wekslowych (§ 39)
95	Kościół Chrześcijański w Rypinie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
96	Kościół Chrześcijański w Warszawie	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
97	Chrześcijański Kościół Dobra	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
98	Kościół Anglikański w Polsce	W parafii działa komitet parafialny, który służy pomocą proboszczowi (...) (art. 24 ust. 1) Komitet omawia sprawy (...) finansowe i majątkowe parafii (art. 24 ust. 2) Komitet parafialny uchwała swój regulamin, który w szczególności ustala, w jakich sprawach podejmuje on uchwały (art. 24 ust. 4) Regulamin komitetu parafialnego ustala rodzaje wydatków, odnośnie których wymagana jest zgoda albo opinia komitetu parafialnego (art. 33 ust. 2)
99	Centrum Chrześcijańskie „Nowa Fala”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
100	Kościół Panteistyczny „Pneuma”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
101	Spółeczność Chrześcijańska „Miejsce Odnowienia”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
102	Centrum Chrześcijańskie KANAAN	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
103	Biblijny Kościół Baptystyczny	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>

Aneks 19 (cd.)

104	Związek Buddyjski Dak Shang Kagyu w Polsce	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
105	Chrześcijański Kościół „Maranatha” w Wiśle	Do kompetencji Pastora Zboru należy w szczególności: (...) 5) wydawanie ostatecznej decyzji dotyczących realizacji celu Kościoła w ramach Zboru (§ 16) Do kompetencji Rady Zboru należy w szczególności: (...) 2) decydowanie w sprawach gospodarczych, finansowych i administracyjnych dotyczących Zboru (...) (§ 40)
106	Kościół Unitariański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
107	Ursynowska Społeczność Ewangeliczna	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
108	Polski Kościół Dialogu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
109	Chrześcijański Kościół „Dobra Nowina”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
110	„Misja dla Polski”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
111	Chrześcijańskie Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościół w Tarnowie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
112	Polski Ewangeliczny Kościół Braterski w Tarnowskich Górach	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
113	Kościół Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
114	Zakon Braci Zjednoczenia Energetycznego	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
115	Kościół Nowego Przymierza w Lublinie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
116	Kościół Ekklesia w Warszawie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
117	Kościół Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie	Do kompetencji Grona Starszych Filii należy w szczególności: (...) 4) podejmuje decyzje gospodarcze, finansowe i administracyjne dotyczące Filii (...) (§ 32) Finansami Kościoła zarządza Grono Starszych Kościoła (§ 39 ust. 1) Ust. stosuje się odpowiednio do finansów Filii (§ 39 ust. 2)
118	Związek Wyznaniowy ECKANKAR w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
119	Kościół Chrześcijański „Jezus Żyje”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
120	Kościół Chrześcijański Nowe Życie	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
121	Związek Buddystów Czan	Do kompetencji Walnego Zgromadzenia należy: (...) 6) podejmowanie decyzji we wszystkich sprawach, które ze względu na swą szczególną wagę wymagają przejawu woli całego Ośrodka (§ 67)

Aneks 19 (cd.)

122	Chrześcijański Związek Wyznaniowy „ŹRÓDŁO”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
123	Miejskowy Kościół w Lublinie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
124	Zbór w Opolu – „Społeczność wywołanych”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
125	Centrum Chrześcijańskie „Miecz Ducha”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
126	Zgromadzenie Braci i Sióstr Politeistów	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
127	Kościół Chrześcijan w Rybniku	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
128	Lokalny Kościół w Kwidzynie	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
129	Związek Wyznaniowy „Polska Chrześcijańska Służba”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
130	Kościół Chrześcijański Otwarte Drzwi	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
131	Związek Hatha Jogi „Brama Jogi”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
132	Niezależna Gmina Wyznania Mojżeszowego	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
133	Warszawski Kościół Międzynarodowy	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
134	Izraelicka Niezależna Gmina Wyznaniowa w Poznaniu	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
135	Kościół Miłosierdzia Jezusowego	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
136	Kościół Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Zebrania należy (...) 13) podejmowanie uchwał we wszelkich innych sprawach, nie należących do kompetencji innych władz Zboru (§ 33) Rada Zboru jest organem wykonawczym Zboru (...) (§ 34 ust. 1) Agenda – <i>brak ograniczeń reprezentacji</i> Seminarium – <i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
137	Gmina Wyznaniowa Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
138	Kościół Chrześcijański „Słowo Wiary”	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
139	Chrześcijański Kościół Reformacyjny	Do kompetencji Pastora należy: (...) 7) (...) zatrudnianie pracowników Kościoła Lokalnego, po uzyskaniu akceptacji co najmniej połowy członków Rady Kościoła Lokalnego (§ 26) Do kompetencji Zgromadzenia należy (...) 5) decydowanie w sprawach majątkowych Kościoła Lokalnego (...)

Aneks 19 (cd.)

	Chrześcijański Kościół Reformacyjny	8) podejmowanie uchwał we wszelkich innych sprawach, nie należących do kompetencji innych władz Kościoła Lokalnego (§ 24)
140	Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej	Do kompetencji Rady Naczelnej należy: (...) 15) wyrażanie zgody na nabycie lub sprzedaż nieruchomości przez Oddziały Ligi (...) (§ 27) Do kompetencji Ogólnego Zebrania Członków należy: (...) 7) decydowanie o nabyciu lub sprzedaży nieruchomości Oddziału Ligi, po uprzednim uzyskaniu zgody Rady Naczelnej Ligi; 8) rozpatrywanie spraw związanych z funkcjonowaniem Oddziału Ligi wniesionych przez Radę Naczelną Oddziału lub przez członków danego Oddziału Ligi (§ 42) O nabyciu lub sprzedaży nieruchomości należącej do Oddziału Ligi, decyduje Ogólne Zebranie Członków, po uprzednim uzyskaniu zgody Rady Naczelnej Ligi (§ 48 ust. 3)
141	Związek Taoistów TAO TE KING	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
142	Unia Ewangelikalna w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
143	Ewangeliczny Kościół Chrześcijański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
144	Kościół Prezbiteriański	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
145	Kościół Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
146	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej	W sprawach przekraczających zwykły zarząd Opat musi otrzymać zgodę Administratora Kościoła w formie pisemnej (art. 25 ust. 15) Do kompetencji Rektora należy: 1) prowadzenie spraw WSD (...) (art. 27 ust. 8) Rektor jest upoważniony do dokonywania czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu za zezwoleniem Administratora Kościoła, wyrażonym dekretem. W przypadku, gdy Rektorem jest Administrator Kościoła, zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zwykły zarząd wydaje Rada Kościoła w formie uchwały (art. 27 ust. 9) Przełożony lub Przełożona Zgromadzenia Zakonnego kieruje wszystkimi sprawami Zgromadzenia Zakonnego za zgodą Opata (art. 28 ust. 9) Przełożony lub Przełożona Zgromadzenia Zakonnego jest upoważniony (upoważniona) do dokonywania czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu, po uzyskaniu zgody Opata, w formie pisemnej (art. 28 ust. 14) W przypadku, gdy Opat jest Przełożonym Zgromadzenia Zakonnego, jest on upoważniony do dokonywania czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu, po uzyskaniu zgody Administratora Kościoła w formie pisemnej (art. 28 ust. 15)

Aneks 19 (cd.)

	Polski Narodowy Katolicki Kościół w Rzeczypospolitej Polskiej	Do czynności przekraczających zwykły zarząd Prezes Ośrodka upoważniony jest po uzyskaniu zgody Rady Kościoła, wyrażonej w formie pisemnej (art. 29 ust. 12) Do czynności przekraczających zwykły zarząd Dyrektor upoważniony jest po uzyskaniu zgody Rady Kościoła, wyrażonej w formie uchwały (art. 30 ust. 9)
147	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
148	Związek Wyznaniowy Singh Sabha Gurudwara w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
149	Związek Wyznaniowy Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
150	Instytut Śardza Ling	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
151	Zrzeszenie Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
152	Sangha „Dogen Zenji”	W sprawach majątkowych dla czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu (przenoszących własność nieruchomości lub polegających na zaciąganiu zobowiązań o wartości powyżej 10.000 złotych) wymagana jest pisemna zgoda trzech członków Rady Sanghi (§ 18 ust. 3)
153	Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich	Do nabywania, zbywania i obciążania nieruchomości wymagana jest zgoda Zebrania w formie uchwały (art. 35 ust. 3)
154	Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
155	Ormiański Kościół Apostolski w Polsce	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
156	Związek Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”	<i>brak jednostek organizacyjnych</i>
157	Związek Buddyjski „Dzogzien Kunzang Cziulung w Rzeczypospolitej Polskiej”	<i>w świetle statutu nie posiadają osobowości prawnej</i>
158	„Wyznawcy Słońca”	Do kompetencji Zebrania gminy należy: (...) 6) wyrażanie zgody na zbycie nieruchomości gminy wyznaniowej (...) (art. 37 ust. 1) Do kompetencji Komitetu gminy należy: (...) 3) wyrażanie zgody na rozporządzenie przez gminę wyznaniową mieniem i zaciągnięcie zobowiązań majątkowego (...) (art. 41) Do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu gminy wyznaniowej upoważnieni są: 1) do kwoty 100 tys. złotych (...) – Przełożony gminy; 2) powyżej kwoty 100 tys. złotych (...) – Przełożony gminy, po uzyskaniu pozytywnej decyzji Rady Pierwszych, wyrażonej w formie uchwały (art. 48 ust. 3)

ANEKS 20. Postanowienia statutów krajowych organizacji międzykościelnych w przedmiocie ograniczeń reprezentacji

Lp.	Krajowa organizacja międzykościelna	Treść postanowień statutu
1	Polska Rada Ekumeniczna	<i>brak ograniczeń reprezentacji</i>
2	Towarzystwo Biblijne w Polsce	Do kompetencji Komitetu Krajowego należy: (...) 7) uchwalanie zakresu czynności zwykłego zarządu i czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu przy reprezentacji Towarzystwa na zewnątrz (...) (§ 17) Do nabywania praw i zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Towarzystwa jako całości w zakresie czynności zwykłego zarządu upoważniony jest Dyrektor Generalny (§ 33 ust. 3) Do nabywania praw i zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu Towarzystwa jako całości w zakresie czynności przekraczających zwykły zarząd upoważnieni są łącznie Dyrektor Generalny wraz z Przewodniczącym lub Zastępcą Przewodniczącego do spraw administracyjno-finansowych (§ 33 ust. 4) Zakres czynności zwykłego zarządu i czynności przekraczających zwykły zarząd określa uchwała Komitetu Krajowego (§ 33 ust. 5) Do kompetencji Prezydium należy: 1) czuwanie nad realizacją celów Towarzystwa (...) 4) wykonywanie uchwał Komitetu Krajowego (§ 21)
3	Rada Zborów Ewangelicznych	Konferencja Rady podejmuje uchwały we wszystkich sprawach Rady z wyjątkiem spraw powierzonych kompetencji Prezydium Rady (art. 17 ust. 1) Konferencja decyduje w szczególności o: (...) 5) o obrocie majątkiem Rady (art. 17 ust. 2)
4	Polska Unia Buddyjska	Rada podejmuje uchwały we wszystkich sprawach Unii (art. 19 ust. 1) Do kompetencji Rady należy w szczególności: (...) 7) zarządzanie majątkiem Unii (...) 10) załatwianie wszystkich innych spraw nie wymienionych w niniejszym ustępie (art. 19 ust. 2)
5	Alians Ewangeliczny w Rzeczypospolitej Polskiej	Rada Krajowa jest najwyższą władzą Aliansu (§ 23 ust. 1) Do kompetencji Rady Krajowej należy: (...) 8) decydowanie o wszystkich innych sprawach nie wymienionych w niniejszym paragrafie, a nie zastrzeżonych do kompetencji innych władz Aliansu (...) 12) decydowanie o nabyciu, zbyciu lub obciążeniu majątku nieruchomości Aliansu (...) (§ 25) Prezydium realizuje kompetencje Rady Krajowej w zakresie bieżącej działalności Aliansu pomiędzy posiedzeniami Rady Krajowej (§ 27 ust. 1) Do nabycia, zbycia lub obciążenia majątku Aliansu niezbędna jest uchwała Rady Krajowej (§ 37)

Summary

Making declarations of intent of denominational legal entities is a complex issue which is solved differently in each European country. In particular, there are differences concerning method of regulating organisation of denominational legal persons and possibility to shape organisational structure in accordance with the self-understanding of the religious community and its internal law. These issues largely depend on the legal form of the religious community.

In Europe religious communities can generally choose normal forms of legal personality, e.g. association, foundation or corporation (to some degree the Federal Republic of Germany, the Italian Republic, the Republic of Austria, the Kingdom of Spain). Sometimes there are some modifications if a religious community choose this type of legal personality (the French Republic). It is often possible to reflect the self-understanding of the religious community in the organisational structure of this legal entities. Sometimes it is often possible to ensure the effectiveness of internal law in the state legal system. This includes especially principles of property management derived from internal law of the religious communities. For this reason, religious communities that use these normal forms of legal personality choose forms which organisational structure can be freely regulated by bylaws, in particular the legal forms of the association and foundations. Also in Poland there is a general possibility of regulating internal structure of legal entities that will reflect structures of the religious communities and its internal laws. This applies especially to associations, however there are some limitations. In some European countries there is a special form of legal personality for religious communities and their organisational units (denominational legal personality). This applies especially to the Federal Republic of Germany, the Italian Republic, the Republic of Austria and the Kingdom of Spain). In the case of this legal entities rules of will-creation and limits of authority to represent are regulated by religious communities. Usually, these rules are formed on the basis of by-laws autonomy (registered religious communities in the Republic of Austria, registered religious communities in the Kingdom of Spain, religious communities recognized under the Act of 1929 and partly religious communities with their own individual statute in the Italian Republic). At the same time, there are state laws

protecting the parties that conclude contracts with denominational legal entities, e.g. public registers that enable to check rules of representation (registered religious communities in the Republic of Austria, registered religious communities in the Kingdom of Spain, religious communities recognized under the Act of 1929 in the Italian Republic). Also in Poland there is a similar special legal form of denominational legal entity – registered religious communities and their organisational units, that have their own legal personality. The by-laws of such legal persons can be shaped very freely, which allows to reflect the organisational structure and internal laws of a religious communities. However, the existing register of such legal persons does not fully protect the parties of contracts with such religious legal persons. That is because it is possible to declare a contract null and void due to the violation of principles of representation even if they were not included in the register. On the other hand, it is possible to find legally binding texts of the by-laws in the registration files.

In the case of some religious communities European legislators provide for the possibility of reflecting their self-understanding and internal law in the state law on the basis of reference and reception of internal law (recognized religious communities in the Republic of Austria, recognized religious communities in the Republic of Federal Germany, partly the Catholic Church in the Kingdom of Spain, partly the Catholic Church in the Italian Republic). In Poland this applies to religious communities regulated with an individual normative act. Their organisational units have legal personality but they are not included in any register of legal persons and their by-laws are not registered either. However, reception of their internal law in the case of rules of representation and effect of internal law on the validity of the contracts concluded by their denominational legal entities is controversial and became the subject of numerous court rulings in Poland. According to case law of the Polish Supreme Court as well as case law before 1939, as regards those legal persons, rules of representation and will-formation are determined by internal law of the religious community. In particular, in the case of the Catholic Church, for the successful sale of real estate, it is necessary to comply with the canon law rules concerning alienation. However, this view is rejected by many authors and many counterarguments have been raised.

The analysis of this problem leads to the conclusion that the view supporting reception of internal law is correct. The principle of equality of religious communities, the principle of respect for their autonomy and independence and the principle of praxeological necessity provide for application of the internal law. Grammatical, systematic and teleological interpretations, as well as extensive comparative and historical analysis also supports reception of the internal law. This reception, however, is troublesome due to difficulties in determining and interpreting norms of internal law. It often requires knowledge of internal legal institutions and concepts to understand and interpret rules of representation and will-formation properly. It is particularly difficult to examine whether conditions resulting from the internal law of the Catholic Church are met due to the complex system of norms, many legislations,

and disputes – even among canonists – concerning the interpretation of particular legal institutions of canon law.

Summarizing, reception of internal law of religious communities in the Polish law can be direct (in the case of religious communities that legal status is regulated by an individual act of parliament or president) or indirect. In the latter case it is done by including provisions of the internal law in state-registered by-laws of a registered religious communities. These two ways of reception are the continuation of previous regulations. Austrian, Prussian and Russian laws which Poland inherited in 1918 differed significantly in the matter of determining the organisation of denominational legal entities and the influence of a religious community on it, as well as the possibility of reflecting the organisation and the internal laws of the religious communities in the structure of denominational legal persons. Depending on the district (Austrian, Prussian or Russian) and particular religious community, organisation of religious legal entities was determined either by the state (with or without respect of self-understanding and internal law of religious communities) or by the religious community (on the basis of by-laws autonomy or by incorporation-by-reference and reception). In Poland, in the years 1918-1945, regulating rules of representation was based on the Austrian and the Prussian models, i.e. was determined by internal law of religious communities included in the by-laws presented to the state authorities and incorporated by direct reference in the case of the Catholic Church. This model of reception of internal law by including its norms in the state-law by-laws was continued in Poland in the years 1945-1989, when religious communities were registered as normal associations. However, by-laws regulations had to be compatible with nature of association, especially the principle of superior authority of general assembly and the body structure determined strictly by state law concerning associations. Apart from that, religious communities which were regulated by an individual statute had more discretion. They were able to regulate the structure of their denominational legal persons on the basis of by-laws autonomy but they were not bound by the above mentioned internal organisation imposed by state law. Additionally, some religious communities still were regulated by laws and individual statutes issued in the years 1918-1939. Direct reception was a model for determining the rules of representation of denominational entities of the Roman Catholic Church but, over time, the state authorities and courts sometimes were rejecting reception and stated that rules of canon law concerning the restrictions on managing ecclesiastical property were not effective in the state legal system.

Today it is necessary in Poland to meet prerequisites provided by the Polish Civil Code to validly represent a denominational legal person and act on its behalf as a representative, regardless of the model of regulating internal organisation (by way of by-laws or by reference to internal law of religious communities). The analysis of those prerequisites leads to the conclusion that denominational legal persons form a unique category of legal entities in the Polish law. The majority of norms concerning them has no equivalent in laws regulating other types of legal personality. At the same

time, it's exceptionally difficult and practically almost impossible in some cases to verify if prerequisites are met for making a valid and legally-binding declaration of intent by denominational legal person.

Most of parallels are in the field of acquiring legal personality. In the case of registered religious communities, they become legal persons when the appropriate entry is made in the register and this is a common regulation in Poland in regard to other types of legal personality. As far as the moment of liquidation and losing legal personality is concerned, in the Polish law there are no precise regulations, which leads to doubts about the existence of the denominational legal entity in question at the moment of making any declaration of intent. In the case of religious communities with status regulated by an individual act of parliament, dubious is not only moment of the extinction of their legal entities but also time of their creation. Because of the fact that the majority of existing denominational legal entities are not included in any public register of legal persons and many of them acquired legal capacity long ago, verifying their legal personality is complicated.

Finding and verifying legally-binding name, seat, representative body, and rules of joint representation is possible only with use of complex interpretation methods, especially in the case of registered religious communities. As far as denominational legal entities of other religious communities are concerned, difficulty arises also as regards finding and verifying legally-binding by-laws and other relevant internal regulations. In Poland, in the case of the majority of legal persons, such information is included in public register but the denominational legal entities neither are included in any register (in the case of religious communities regulated by the individual act of parliament) nor any information revealed in the register is legally-binding (in the case of registered religious communities). As regards the latter situation, analysis of the by-laws of the registered religious communities and inter-ecclesiastical organisations leads to the conclusion that their provisions are often ambiguous, discrepant and/or discordant with the provisions of the Polish Civil Code and with the concept of legal person.

In the practice of law, the most important aim of the register of legal persons is to make it possible for contractors of a legal person to verify who are the representatives of the legal person and to protect the good faith of contractors concluding contracts with the persons revealed in the register as representative, regardless of possessing by them the authority to represent. In the case of the register of denominational legal persons this aim is not reached due to the fact that there are no provisions that can effectively protect contractors concluding contracts with denominational legal entities. Particularly, there is no provision in law which stipulates that contract concluded by the person who is a representative of the denominational legal entity according to the register is valid and legally-binding for the entity, even if this person no longer possess the authority to act on the behalf of the entity. In the case of denominational entities which are not included in any register, verifying who is the representative of the denominational legal person is even more problematic.

Similarly, verifying the limits of the authority to represent denominational legal persons is very difficult. This is a result of the provisions of by-laws of registered religious communities which are often ambiguous and incompatible with the concept of legal person in the Polish law. Particularly, it is difficult to analyze limits of the power to represent a denominational legal person in the case of the legal entities of religious communities which are regulated by an individual act. In their case rules of will-formation that affect authority to represent their denominational legal persons are regulated by the provisions of their internal law. These provisions are not included in any register or filed to any register files. They are issued by the religious community itself without control of the state authorities. Apart from difficulties with determining up-to-date and legally-bounding provisions of internal law, there is also a problem with interpreting its provisions, because of the used terminology which differs from the terms of the Polish civil law.

Taking into consideration all the aforementioned issues, it is possible to make some *de lege ferenda* notions. It is advisable to change regulations concerning the existing register of religious communities. Currently, it has the informational value only and there are no guarantees for parties concluding contracts with the registered denominational legal entities that they could not be declared null and void if information included in the register were untrue. Also in the case of the legal entities of those religious communities which are regulated by an individual act of parliament, it is possible to include them all into the register. As far as the rules of will-formation are determined by the internal law, it is also possible to limit the scope of reception to the information included in the register and/or the main act of internal law, e.g. to limit the application of internal law to the Code of Canon Law in the case of the Roman Catholic Church (the Italian model).

Spis tabel

Tabela 1. Informacje objęte Krajowym Rejestrem Sądowym.....	217
Tabela 2. Związki wyznaniowe – osoby prawne.....	230
Tabela 3. Krajowe organizacje międzykościelne	240
Tabela 4. Indywidualnie oznaczone w ustawie indywidualnej wyznaniowe osoby prawne Kościoła Katolickiego.....	247
Tabela 5. Rodzajowo wskazane w ustawie indywidualnej wyznaniowe osoby prawne Kościoła Katolickiego	250
Tabela 6. Osoby prawne Kościoła Katolickiego utworzone w trybie rozporządzenia.....	252
Tabela 7. Typologia osób prawa kanonicznego	262
Tabela 8. Indywidualnie oznaczone w ustawie indywidualnej osoby prawne wspólnot religijnych innych niż Kościół Katolicki	264
Tabela 9. Rodzajowo oznaczone w ustawie indywidualnej wyznaniowe osoby prawne wspólnot religijnych innych niż Kościół Katolicki	265
Tabela 10. Osoby prawne utworzone w trybie rozporządzenia wspólnot religijnych innych niż Kościół Katolicki.....	267
Tabela 11. Struktura organizacyjna wyznaniowych osób prawnych określona ustawą indywidualną.....	332
Tabela 12. Rady i zgody przewidziane Kodeksem prawa kanonicznego z 1983 r.....	488
Tabela 13. Wymogi ważnej alienacji według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.....	497
Tabela 14. Ograniczenia reprezentacji zakonnych osób prawnych według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.....	508
Tabela 15. Postanowienia prawa wewnętrznego nierzymskokatolickich wspólnot religijnych o własnej ustawie indywidualnej w zakresie ograniczeń reprezentacji.....	510

Bibliografia

Źródła

Akty prawa byłych państw zaborczych

Akty prawa austriackiego

Porozumienie między Jego Świątobliwością Papieżem Piusem IX i Jego Cesarsko-Królewską Apostolską Mością Franciszkiem Józefem I, cesarzem Austrii (*Vereinbarung zwischen Seiner Heiligkeit Papst Pius IX. und Seiner kaiserlich-königlichen Apostolischen Majestät Franz Joseph I., Kaiser von Österreich*), RGBL. z 1855 r., Nr 42, poz. 195, s. 637-652.

Rozporządzenie Ministrów Wyznań i Oświaty oraz Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 1858 r. w sprawie tworzenia zakonów duchownych i kongregacyjnych, tudzież wykonania ich uprawnień w zakresie zawierania aktów prawnych (*Verordnung der Ministerien für Cultus und Unterricht und der Justiz, und bezüglich der Militärgränze des Armee-Ober-Commando, wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, betreffend die Erfordernisse und den Nachweis des gesetzlichen Bestandes geistlicher Orden und Congregationen, so wie die Bedingungen, welche bei Abschließung von Rechtsgeschäften für dieselben zu beobachten sind*), RGBL. z 1858 r., Nr 25, poz. 95, s. 393-395; tekst w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 117-119.

Rozporządzenie Ministerstwa Wyznań i Oświaty z 20 czerwca 1860 r. o pozbywaniu i obciążaniu majątku kościołów i beneficjów katolickich tudzież zakładów duchownych (*Verordnung des Ministeriums für Cultus und Unterricht und, bezüglich der Militärgränze, des Armee-Ober-Commando vom 20 Juni 1860, wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, mit Ausnahme des lombardisch-venetianischen Königreiches, betreffend die Veräußerung und Belastung des Vermögens katholischer Kirchen, Pfründen und geistlichen Institute*), RGBL. z 1860 r., Nr 40, poz. 162, s. 278-280; tekst w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 63-65.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 lipca 1860 r. o pozbywaniu i obciążaniu majątków kościołów i beneficjów katolickich i zakładów duchownych (*Verordnung des Justizministeriums und des Armee-Ober-Commando vom 13 Juli 1860, wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, mit Ausnahme des lombardisch-venetianischen Königreiches, betreffend die Veräußerung und Belastung des Vermögens katholischer Kirchen, Pfründen und geistlicher Institute*), RGBL. z 1860 r., Nr 42, poz. 175, s. 295; tekst w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 66-67.

Patent Cesarski z dnia 8 kwietnia 1861 r. tyżący się spraw kościoła ewangelickiego obu wyznań mianowicie polityczno-prawnych stosunków onegoż (*Kaiserliches Patent vom 8. April 1861, womit die Angelegenheiten der evangelischen Kirche augsburgischen und helvetischen Bekenntnisses, insbesondere die staatsrechtlichen Beziehungen derselben in dem Erzherzogthume Oesterreich ob und unter der Enns, dem Herzogthume Salzburg, dem Herzogthume Steiermark, den Herzogthümern Kärnthen und Krain, der gefürsteten Grafschaft Görz und Gradisca, der Markgrafschaft Istrien und der Stadt Triest*

mit ihrem Gebiete, in der gefürsteten Grafschaft Tirol und Vorarlberg, dem Königreiche Böhmen, der Markgrafschaft Mähren, dem Herzogthume Ober- und Nieder-Schlesien, den Königreichen Galizien und Lodomerien mit den Herzogthümern Auschwitz und Zator, dem Großherzogthume Krakau und dem Herzogthume Bukowina geregelt werden), RGBl. z 1861 r., Nr 18, poz. 41, s. 337-343; tekst w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 203-207.

Tymczasowe rozporządzenie Ministra Stanu z dnia 9 kwietnia 1861 r., dotyczące się wewnętrznego zarządu kościoła ewangelickiego obu wyznań w niemiecko-słowiańskich krajach koronnych (*Verordnung des Staatsministers vom 9. April 1861, womit die innere Verfassung der evangelischen Kirche beider Bekenntnisse in dem Erzherzogthume Oesterreich ob und unter der Enns, dem Herzogthume Salzburg, dem Herzogthume Steiermark, den Herzogthümern Kärnthen und Krain, der gefürsteten Grafschaft Görz und Gradisca, der Markgrafschaft Istrien und der Stadt Triest mit ihrem Gebiete, in der gefürsteten Grafschaft Tirol und Vorarlberg, dem Königreiche Böhmen, der Markgrafschaft Mähren, dem Herzogthume Ober- und Nieder-Schlesien, den Königreichen Galizien und Lodomerien mit den Herzogthümern Auschwitz und Zator, dem Großherzogthume Krakau und dem Herzogthume Bukowina provisorisch geregelt wird*), RGBl. z 1861 r., Nr 18, poz. 42, s. 344-384.

Rozporządzenie Ministra Wyznań i Oświaty z dnia 18 października 1877 r., którem orzeczone zostaje uznanie społeczności religijnej starokatolickiej (*Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 18 October 1880, womit die Anerkennung der altkatholischen Religionsgemeinschaft ausgesprochen wird*), RGBl. z 1887 r., Nr 24, poz. 99, s. 210.

Ustawa z dnia 7 maja 1874 r. o wprowadzeniu przepisów regulujących zewnętrzne stosunki Kościoła Katolickiego (*Gesetz, wodurch Bestimmungen zur Regelung der äußeren Rechtsverhältnisse der katholischen Kirche erlassen werden*, KatholikenG), RGBl. z 1874 r., Nr 16, poz. 50, s. 101-111; t. pierw. w j. pol.: E. Till, *Ustawy...*, s. 3-35; J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 15-61.

Rozporządzenie Ministra Wyznań i Oświaty z dnia 30 marca 1880 r. dotyczące się uznania Kościoła braci ewangelickich [pis. oryg. z polskiego urzędowego wydania austriackiego promulgatora – przyp. M. S.] Kościoła braci Herrnhuckich (*Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 30 März 1880, womit die Anerkennung der evangelischen Brüderkirche (Herrnhuter-Brüderkirche) ausgesprochen wird*), RGBl. z 1880 r., Nr 16, poz. 40, s. 152.

Ustawa Ewangelickiego Kościoła Wyznania Augsburskiego i Helweckiego w Królestwach i Krajach w Radzie Państwa reprezentowanych z dnia 9 grudnia 1891 r. (*Verfassung der evangelischen Kirche Augsburgischen und Helvetischen Bekenntnisses in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern*), RGBl. z 1892 r., Nr 2, poz. 4, s. 5-38; tekst w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 208-245.

Obwieszczenie Ministerstwa Wyznań i Oświecenia z dnia 15 grudnia 1891 (*Kundmachung des Ministeriums für Cultus und Unterricht, betreffend die Verfassung der evangelischen Kirche Augsburgischen und Helvetischen Bekenntnisses in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern*), RGBl. z 1892 r., Nr 2, poz. 4, s. 5; tekst w j. pol.: J. Piwocki, *Zbiór...*, t. V, s. 207.

Akty prawa pruskiego

Powszechne prawo krajowe dla państw pruskich z 1794 r. (*Allgemeines Landrecht für die preussischen Staaten*). Tekst w j. pol. wydano w czterech tomach nakładem Wilhelma Dekera i Spółki w 1826 r. w Poznaniu.

Koncesja generalna dla luteran odłączonych od wspólnoty z Ewangelickim Kościołem Krajowym z dnia 23 lipca 1845 r. (*Generalkonzession für die von der Gemeinschaft der evangelischen Landeskirche sich getrennt haltenden Lutheraner vom 23 Juli 1845*), G-S. K.P. S. z 1845 r., Nr 26, poz. 2 608, s. 516-517.

Ustawa z dnia 23 lipca 1847 r. o stosunkach Żydów, G-S. K.P. S. z 1847 r., Nr 30, poz. 2871, s. 263-278.

Konstytucja pruska z dnia 31 stycznia 1850 r. (*Verfassungsurkunde für den Preußischen Staat vom 31 Januar 1850*), GS z 1850 r., Nr 3, poz. 3212, s. 17-35.

Ustawa z dnia 5 kwietnia 1873 r. o uchyleniu art. 15 i 18 Konstytucji pruskiej z dnia 31 stycznia 1850 r. (*Das Gesetz vom 05. April 1873, betreffend die Abänderung der Artikel 15 und 18 der Verfassungsurkunde vom 31 Januar 1850*), GS z 1873 r., Nr 8, poz. 8113, s. 143.

Ordynacja gmin kościelnych i synodów z dnia 10 września 1873 r. (*Kirchengemeinde- und Synodalordnung für die Provinzen Preussen, Brandenburg, Pommern, Posen, Schlesien und Sachsen*), G-S. K.P. S. z 1873 r., Nr 29, poz. 8157, s. 418-444.

- Najwyższy reskrypt z dnia 10 września 1873 r. o wprowadzeniu ewangelickiej ordynacji gmin kościelnych i synodów (*Allerhöchster Erlaß vom 10 September 1873., betreffend die Einführung einer evangelischen Kirchengemeinde- und Synodalordnung für die Provinzen, Preussen, Brandenburg, Pommern, Posen, Schlesien und Sachsen, sowie die Berufung einer außerordentlichen Generalsynode für die acht älteren Provinzen*), G-S. K.P. S. z 1873 r., Nr 29, poz. 8157, s. 417-418.
- Ustawa z dnia 12 czerwca 1874 r. o stosunkach Menonitów (*Gesetz, betreffend die Verhältnisse der Menoniten vom 12 Juni 1874*), G-S. K.P. S. z 1874 r., Nr 16, poz. 8208, s. 238.
- Ustawa z dnia 20 czerwca 1875 r. o zarządzie majątkiem w katolickich gminach wyznaniowych (*Das Gesetz vom 20 Juni 1875 über die Vermögensverwaltung in den katholischen Kirchengemeinden*), GS z 1875 r., Nr 20, poz. 8302, s. 241-255.
- Ustawa z dnia 4 lipca 1875 r. o prawach społeczności starokatolickich do majątku Kościoła Katolickiego (*Gesetz, betreffend die Rechte der altkatholischen Kirchengemeinschaften an dem kirchlichen Vermögen vom 4. Juli 1875*), GS z 1875 r., Nr 24, poz. 8329, s. 333-334.
- Ustawa z dnia 7 lipca 1875 r. o nadaniu praw korporacyjnych gminom baptystycznym (*Gesetz, betreffend die Ertheilung der Korporationsrechte an Baptistengemeinden vom 7. Juli 1875*), G-S. K.P. S. z 1875 r., Nr 26, poz. 8336, s. 374.
- Ustawa z dnia 7 czerwca 1876 r. o prawie nadzoru państwowego przy zarządzie majątku katolickich diecezji (*Gesetz vom 7. Juni 1876 über die Aufsichtsrechte des Staates bei der Vermögensverwaltung in den katholischen Diözesen*), GS z 1876 r., Nr 12, poz. 8411, s. 149-152.
- Ustawa o ustroju Kościoła Ewangelickiego w Prusach z dnia 3 czerwca 1876 r. (*Gesetz vom 3. Juni 1876, betreffend die evangelische Kirchenverfassung in den acht älteren Provinzen der Monarchie*), G-S. K.P. S. z 1876 r., Nr 11, poz. 8410, s. 125-132.
- Ustawa kościelna w sprawie nadzoru kościelnego nad zarządzeniem majątkami gmin kościelnych z dnia 18 lipca 1892 r. (*Kirchengesetz vom 18 Juli 1892, betreffend die kirchliche Aufsicht über die Vermögensverwaltung der Kirchengemeinden*, VAG), KGVBl. z 1893 r., s. 9.
- Rozporządzenie dotyczące organizacji Żydowskiego Towarzystwa Religijnego w Generał Gubernatorstwie Warszawskim, Dz. R. G.-G.W. z dnia 15 listopada 1916 r., Nr 53, poz. 184, s. 30-40.

Akty prawa rosyjskiego

- Zwód Praw Cesarstwa Rosyjskiego (*Swod zakonow Rossijskoj imperii*).
- Dekret carski z dnia 6/18 marca 1817 r. o ustanowieniu dozorów kościelnych i zasadach utrzymania budowli kościelnych, DzP KP z 1820 r., t. 6, s. 242-249.
- Dekret królewski z dnia 6 stycznia 1824 r., DzP KP z 1824 r., t. 8, s. 320-350.
- Ukaz z dnia 8(20) lutego 1849 r., DzP KP z 1849 r., Nr 42, poz. 129, s. 4-9.
- Przepisy o zarządzie spraw Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Królestwie Polskiem [pis. oryg. – przyp. M. S.], DzP KP z 1849 r., Nr 42, s. 239-247.
- Najwyższy ukaz imienny z dnia 17 listopada 1906 r., Zb. pr. i rozp. b. ces. ros., Nr 245, poz. 1728.
- Dekret z dnia 28 listopada 1906 r. o wydaniu tymczasowych przepisów, dotyczących sekty marjwickiej, Zb. pr. i rozp. b. ces. ros. z 1906 r., Nr 296, poz. 2080, s. 3971-3972; tekst w j. pol.: J. Sawicki, *Stan...*, s. 22.
- Ustawa z dnia 11/24 marca 1912 r. Prawo o uznaniu mariawitów, Zb. pr. i rozp. b. ces. ros. z 1912 r., Nr 55, poz. 516; tekst w j. pol.: J. Sawicki, *Studia...*, s. 338, przyp. 1 i jego ciąg dalszy na s. 335 oraz idem, *Stan...*, s. 23-24.

Akty prawa polskiego

Akty prawa państwowego

- Dekret Naczelnika Państwa z dnia 7 lutego 1919 r., Dz. U. z 1919 r., Nr 14, poz. 175.
- Rozporządzenie Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z dnia 15 maja 1919 r. w przedmiocie prawa cywilnego i postępowania cywilnego na obszarach wschodnich, podlegających Komisarzowi Generalnemu Ziem Wschodnich, Dz. U. Z. C. Z. W. z 1919 r., Nr 4, poz. 23.
- Traktat pokoju między mocarstwami sprzymierzonymi i skojarzonymi i Niemcami, podpisany w Wer-salu dnia 28 czerwca 1919 r., Dz. U. z 1920 r., Nr 35, poz. 200.

- Rozporządzenie w sprawie Zjednoczonego Kościoła Ewangelickiego w byłej dzielnicy pruskiej, Dz. U. M. B. D. P. z 1920 r., Nr 35, poz. 327.
- Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich, t. pierw.: Dz. U. z 1920 r., Nr 72, poz. 494.
- Ustawa Konstytucyjna z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca statut organiczny Województwa Śląskiego, Dz. U. z 1920 r., Nr 73, poz. 497 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 4 lutego 1921 r. o unormowaniu stanu prawno-politycznego na ziemiach, przyłączonych do obszaru Rzeczypospolitej na podstawie umowy o preliminaryrnyjnym pokoju dnia 12 października 1920 r., Dz. U. z 1921 r., Nr 16, poz. 93.
- Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1921 r., Nr 44, poz. 267.
- Tymczasowe przepisy o stosunku Rządu do Kościoła Prawosławnego w Polsce z dnia 30 stycznia 1922 r., Dz. U. M. W. r. O.P. z 1922 r., Nr 7, poz. 59. Opublikowane również: M.P. z 1922 r., Nr 38, poz. 20.
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1922 r. o objęciu władzy państwowej nad Ziemią Wileńską, Dz. U. z 1922 r., Nr 16, poz. 93.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 1922 r. zmieniająca postanowienia §§ 152-162 ustawy dla Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Królestwie Polskim z dnia 20 lutego 1849 r., Dz. U. z 1922 r., Nr 32, poz. 257.
- Polsko-niemiecka konwencja górnośląska, podpisana w Genewie dnia 15 maja 1922 r., Dz. U. z 1922 r., Nr 44, poz. 371.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 września 1922 r. w przedmiocie organizacji sądownictwa na Spiszu i Orawie i rozciągnięcia na ten obszar mocy obowiązującej niektórych ustaw i rozporządzeń, Dz. U. z 1922 r., Nr 90, poz. 833.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1925 r. o zatwierdzeniu układu ze Stolicą Apostolską, określającego stosunek Państwa do Kościoła Rzymsko-Katolickiego, Dz. U. z 1925 r., Nr 47, poz. 324.
- Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Rzymie dn. 10 lutego 1925 r., Dz. U. z 1925 r., Nr 72, poz. 501.
- Okólnik prezesa Rady Ministrów z dnia 26 sierpnia 1925 wydany w porozumieniu z Ministrami Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Spraw Wewnętrznych, Sprawiedliwości i Skarbu, zawierający instrukcje celem wykonania art. XXV Konkordatu co do ustaw, rozporządzeń i dekretoów sprzecznych z postanowieniami Konkordatu, M. P. z dnia 4 września 1925 r., Nr 204, poz. 877.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 października 1925 r. w sprawie utworzenia gmin wyznaniowych żydowskich na obszarze województw: wołyńskiego, poleskiego, nowogródzkiego, powiatów: grodzieńskiego, wołkowyskiego i gmin: białowieskiej, masiewskiej i suchopolskiej powiatu bielskiego województwa białostockiego oraz okręgu administracyjnego wileńskiego, Dz. U. z 1925 r., Nr 114, poz. 807.
- Komunikat w sprawie przepisów prawa kościelnego o osobach prawnych kościelnych i zakonnych, Dz. U. MS z 1926 r., Nr 10, s. 175-182.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 marca 1927 r. w sprawie utworzenia gmin wyznaniowych żydowskich na obszarze powiatów: białostockiego, bielskiego i sokolskiego województwa białostockiego, Dz. U. z 1927 r., Nr 23, poz. 175.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 26 marca 1927 r. o unormowaniu stanu prawnego w województwach: wileńskim, nowogródzkim, poleskim i wołyńskim oraz powiatach: grodzieńskim, wołkowyskim, białostockim, bielskim i sokólskim województwa białostockiego, Dz. U. z 1927 r., Nr 31, poz. 258.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 października 1927 r. o uporządkowaniu stanu prawnego w organizacji gmin wyznaniowych żydowskich, Dz. U. z 1927 r., Nr 91, poz. 818.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o zmianie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 października 1927 r. o uporządkowaniu stanu prawnego w organizacji gmin wyznaniowych żydowskich na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej z wyjątkiem województw: poznańskiego, pomorskiego i śląskiego, Dz. U. z 1928 r., Nr 28, poz. 259.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o stosunku Państwa do Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego, nie posiadającego hierarchji duchownej, Dz. U. z 1928 r., Nr 38, poz. 363.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 sierpnia 1928 r. o uznaniu statutu Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego, nie posiadającego hierarchji duchownej, Dz. U. z 1928 r., Nr 210, poz. 482.

- Ustawa z dnia 23 marca 1929 r. o utworzeniu państwowej fundacji pod nazwą „Wieś Kościuszkowska”, Dz. U. z 1929 r., Nr 24, poz. 248.
- Ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r. Prawo wekslowe, t. jedn.: Dz. U. z 2016 r., poz. 160.
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów i Ministrów: Spraw Wojskowych, Spraw Wewnętrznych, Sprawiedliwości, Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Reform Rolnych oraz Rolnictwa z dnia 26 maja 1931 r. w sprawie wykonania postanowień Konkordatu zawartego pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, Dz. U. z dnia 3 czerwca 1931 r., Nr 51, poz. 424.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. Prawo o stowarzyszeniach, Dz. U. z 1932 r., Nr 94, poz. 808 z późn. zm.
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów i Ministrów, Spraw Wewnętrznych, Spraw Wojskowych, Skarbu, Sprawiedliwości, Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 25 marca 1933 r. w sprawie wykonania postanowień Konkordatu, zawartego pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, Dz. U. z 1933 r., Nr 24, poz. 197.
- Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich, Dz. U. z 1933 r., Nr 29, poz. 247 z późn. zm.
- Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r., Dz. U. z 1935 r., Nr 30, poz. 227.
- Ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1936 r., Nr 30, poz. 240.
- Ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Karańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1936 r., Nr 30, poz. 241.
- Ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r. Prawo wekslowe, t. jedn.: Dz. U. z 2016 r., poz. 160.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 sierpnia 1936 r. o uznaniu Statutu Karańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1936 r., Nr 72, poz. 518.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 sierpnia 1936 r. o uznaniu Statutu Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1936 r., Nr 72, poz. 517.
- Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 25 listopada 1936 r. o stosunku państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1936 r., Nr 88, poz. 613.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 grudnia 1936 r. o uznaniu Zasadniczego Prawa Wewnętrznego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1936 r., Nr 94, poz. 659.
- Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o nadaniu Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu pełnych praw państwowych szkół wyższych, t. pierw.: Dz. U. z 1938 r., Nr 27, poz. 242.
- Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 18 listopada 1938 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, Dz. U. z 1938 r., Nr 88, poz. 597.
- Zarządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 6 maja 1939 r., M.P. z 1939 r., Nr 136, poz. 319.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 1938 r. o uznaniu Statutu Wewnętrznego Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, Dz. U. z 1938 r., Nr 103, poz. 679.
- Uchwała Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej z dnia 12 września 1945 r., opubl.: „Rzeczpospolita”, Nr 249, 12 IX 1945, s. 1.
- Dekret z dnia 16 października 1945 r. o stosunkach Państwa do Kościoła Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1945 r., Nr 46, poz. 259.
- Ustawa z dnia 3 stycznia 1946 r. o utworzeniu przedsiębiorstwa państwowego Polskie Linie Lotnicze „Lot”, Dz. U. z 1946 r., Nr 3, poz. 21 z późn. zm.
- Dekret z dnia 2 marca 1945 r. o majątkach opuszczonych i porzuconych, Dz. U. z 1945 r., Nr 9, poz. 45.
- Ustawa z dnia 6 maja 1945 r. o majątkach opuszczonych i porzuconych, Dz. U. z 1945 r., Nr 17, poz. 95.
- Dekret o majątkach opuszczonych i poniemieckich z dnia 8 marca 1946 r., Dz. U. z 1946 r., Nr 13, poz. 87.
- Dekret z dnia 5 września 1947 r. o uregulowaniu położenia prawnego Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościoła Mariawickiego i Kościoła Starokatolickiego, Dz. U. z 1947 r., Nr 59, poz. 316.
- Pismo okólne z dnia 8 października 1947 r. w sprawie stanowiska prawnego Polskiego Kościoła Katolicko-Narodowego, Dz. U. Min. Adm. Publ. z 1947 r., Nr 15, s. 6.

- Pismo okólne z dnia 21 października 1947 r. w sprawie stanowiska prawnego Polskiego Kościoła Ewangelicznych Chrześcjan Baptystów i Unii Zborów Adwentystów Dnia Siódmego, Dz. U. Min. Adm. Publ. z 1947 r., Nr 16, s. 8.
- Dekret z dnia 5 sierpnia 1949 r. o zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach, Dz. U. z 1949 r., Nr 45, poz. 335.
- Rozporządzenie Ministra Administracji Publicznej z dnia 6 sierpnia 1949 r. w sprawie wykonania dekretu z dnia 5 sierpnia 1949 r. o zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach, Dz. U. z 1949 r., Nr 47, poz. 358.
- Porozumienie episkopatu z rządem z dnia 14 kwietnia 1950 r. o uregulowaniu stosunków pomiędzy Kościołem a państwem w sposób odpowiadający nowym warunkom historycznym, opubl.: „Dziennik Polski”, Nr 104, 16 IV 1950, s. 1-2.
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki, t. pierw.: Dz. U. z 1952 r., Nr 6, poz. 38 w brzmieniu ustalonym nowelami z r. 1952.
- Dekret z dnia 31 grudnia 1956 r. o organizowaniu i obsadzaniu stanowisk kościelnych, Dz. U. z 1957 r. Nr 1, poz. 6.
- Ustawa z dnia 5 listopada 1958 r. o szkołach wyższych, t. pierw.: Dz. U. z 1958 r., Nr 68, poz. 336.
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego, t. jedn.: Dz. U. z 2018 r., poz. 2096 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks Cywilny, t. jedn.: Dz. U. z 2018 r., poz. 1025 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 16 listopada 1964 r. o Polskim Czerwonym Krzyżu, Dz. U. z 1964 r., Nr 41, poz. 276.
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, t. jedn.: Dz. U. z 2018 r., poz. 1360 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 23 czerwca 1971 r. o przejściu na osoby prawne Kościoła Rzymskokatolickiego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych własności niektórych nieruchomości położonych na Ziemiach Zachodnich i Północnych, Dz. U. z 1971 r., Nr 16, poz. 156.
- Ustawa z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych, t. jedn.: Dz. U. z 2013 r., poz. 1384.
- Ustawa z dnia 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym, t. pierw.: Dz. U. z 1982 r., Nr 14, poz. 113.
- Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, t. jedn.: Dz. U. z 2013 r., poz. 707 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze, t. jedn.: Dz. U. z 2018 r., poz. 1285 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach, t. pierw.: Dz. U. z 1989 r., Nr 20, poz. 104 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t. jedn.: Dz. U. z 2013 r., poz. 1169 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, t. jedn.: Dz. U. z 2005 r., Nr 231, poz. 1965 z późn. zm.
- Umowa między Rządem a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie uregulowania statusu wyższych uczelni papieskich oraz trybu i zakresu uznawania przez Państwo stopni i tytułów naukowych nadawanych przez te uczelnie, M. P. z 1989 r., Nr 22, poz. 174.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, t. jedn.: Dz. U. z 2016 r., poz. 446.
- Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym, t. pierw.: Dz. U. z 1990 r., Nr 65, poz. 385.
- Ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, Dz. U. z 1991 r., Nr 66, poz. 287 z późn. zm.
- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., Dz. U. z 1998 r., Nr 51, poz. 318.
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, t. jedn.: Dz. U. z 2006 r., Nr 90, poz. 631 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1994 r., Nr 73, poz. 323 z późn. zm.

- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1995 r., Nr 97, poz. 482 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1995 r., Nr 97, poz. 481 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1995 r., Nr 97, poz. 480 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 5 stycznia 1995 r. o fundacji – Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Dz. U. z 1995 r., Nr 23, poz. 121 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1995 r., Nr 97, poz. 479 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 28 sierpnia 1996 r. o zasadach wykonywania uprawnień przysługujących Skarbowi Państwa, Dz. U. z 1996 r., Nr 106, poz. 493 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 grudnia 1996 r. o Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych, Dz. U. z 1996 r., Nr 156, poz. 777 z późn. zm.
- Deklaracja Nr 11 Aktu Końcowego Traktatu Amsterdamskiego z 1997 r., Dz. Urz. WE C z 1997 r., Nr 340, s. 133.
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1997 r., Nr 41, poz. 254 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o fundacji – Centrum Badania Opinii Społecznej, Dz. U. z 1997 r., Nr 30, poz. 163 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1997 r., Nr 41, poz. 251 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1997 r., Nr 41, poz. 252 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego, Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1997 r., Nr 41, poz. 253 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, t. jedn.: Dz. U. z 2018 r., poz. 986.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, t. pierw.: Dz. U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 z późn. zm.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- Obwieszczenia Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 29 lipca 1999 r. o wykonaniu Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, Dz. U. z 1999 r., Nr 63, poz. 727.
- Ustawa z dnia 3 września 1999 r. o utworzeniu Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Dz. U. z 1999 r., Nr 79, poz. 884.
- Ustawa z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych, t. jedn.: Dz. U. z 2011 r., Nr 197, poz. 1172 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, t. jedn.: Dz. U. z 2019 r., poz. 505 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 18 września 2001 r. o fundacji – Zakłady Kórnickie, Dz. U. z 2001 r., Nr 130, poz. 1451.
- Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe, t. jedn.: Dz. U. z 2019 r., poz. 498 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 4 marca 2005 r. o europejskim zgrupowaniu interesów gospodarczych i spółce europejskiej, Dz. U. z 2005 r., Nr 62, poz. 551 z późn. zm.
- Rozporządzenie Nr 2157/2001/WE z dnia 8 października 2001 r. w sprawie statutu spółki europejskiej, Dz. Urz. WE L z 2001 r., Nr 294, s. 1-21 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo szkolnictwie wyższym, t. pierw.: Dz. U. z 2005 r., Nr 164, poz. 1365.
- Ustawa z dnia 2 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy o finansowaniu Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie z budżetu państwa oraz ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 2009 r., Nr 219, poz. 1710.
- Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk, Dz. U. z 2010 r., Nr 96, poz. 619 z późn. zm.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 listopada 2011 r. w sprawie szczegółowego sposobu prowadzenia rejestrów wchodzących w skład Krajowego Rejestru Sądowego oraz szczegółowej treści wpisów w tych rejestrach, Dz. U. z 2011 r., Nr 273, poz. 1616 z późn. zm.

Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), Dz. Urz UE C z 2012 r., Nr 326, s. 47-390.

Ustawa z dnia 15 maja 2015 r. Prawo restrukturyzacyjne, Dz. U. z 2015 r., poz. 978 z późn. zm.

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz. U. z 2018 r., poz. 1668.

Ustawa z dnia 9 listopada 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu wprowadzenia uproszczeń dla przedsiębiorców w prawie podatkowym i gospodarczym, Dz. U. z 2018 r., poz. 2244.

Akty prawa wewnętrznego Kościołów i związków wyznaniowych

Akty prawne prawa wewnętrznego Kościoła Katolickiego (prawo kanoniczne)

Prawo powszechne

Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi, iussu digestus, Benedicti Papae XV, auctoritate promulgatus, AAS 1917, pars II, s. 11-521.

Encyklika *Maximam gravissimamque*, AAS 16 (1924), Nr 1, s. 5-11 wraz z załącznikiem w postaci statutu wzorcowego stowarzyszenia diecezjalnego, AAS 1924, s. 19-24.

Codex Iuris Canonici, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, AAS 1983, pars II, s. 1-320; przekład na język polski dokonany przez E. Szafrankowskiego ogłosił dekretem Nr 48/84/P Prymas Polski kard. Józef Glemp.

Konstytucja Apostolska *Ut sit validum*, AAS 1983, s. 423-425.

Konstytucja Apostolska *Spirituali militum curae*, AAS 1986, s. 481-486.

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, AAS 1990, s. 1033-1363.

Prawo partykularne

Prawo synodalne

Statuty III Powojennego Synodu Archidiecezji Gnieźnieńskiej, Gniezno 2001.

I Synod Diecezji Łowickiej 1995-1999, Łowicz 1999.

I Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000: statuty i aneksy, Przemyśl 2000.

IV Synod Diecezji Tarnowskiej, Tarnów 1982-1986, Tarnów 1990.

Dekrety biskupów diecezjalnych

Zarządzenie Biskupa Włocławskiego z dnia 24 października 2003 r. (kopia elektroniczna w posiadaniu autora).

Zarządzenie Biskupa Ordynariusza z dnia 26 stycznia 2005 r. w sprawie sprzedaży parafialnych dóbr kościelnych, „Kronika Diecezji Włocławskiej. Czasopismo poświęcone sprawom diecezji” 2005, Nr 1, s. 18-19.

Dekret Metropolity Krakowskiego z dnia 20 maja 2005 r. ustalający wykaz czynności prawnych w zarządzie majątkiem kościelnym przez kościelne publiczne osoby prawne Archidiecezji Krakowskiej, do ważności których wymaga się pisemnej zgody ordynariusza miejsca, „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi” 2005 (CXLIII), Nr 7-9, s. 139-140.

Dekret Biskupa Drohiczyńskiego z dnia 10 lutego 2007 r. w sprawie alienacji dóbr kościelnych, „Wiadomości Diecezjalne. Pismo urzędowe Kurii Diecezjalnej w Drohiczyźnie” 2007, Nr 1, s. 61-62.

Dekret Ekonomiczny Biskupa Elbląskiego z dnia 18 stycznia 2012 r., (kopia elektroniczna w posiadaniu autora).

Dekret Arcybiskupa Metropolity Warmińskiego z dnia 17 lutego 2012 r. ustalający wykaz czynności prawnych przekraczających granicę i sposób zwyczajnego zarządzania kościelnymi publicznymi osobami prawnymi podlegającymi Arcybiskupowi Warmińskiemu, opubl.: I Synod Archidiecezji Warmińskiej (2006-2012): misja Kościoła warmińskiego w dziele nowej ewangelizacji: Przypatrzmy się sięwołaniu naszemu! (1 Kor 1, 26), Olsztyn 2012, s. 215-216.

Dekret Biskupa Elbląskiego z dnia 1 października 2014 r. ustalający czynności prawne przekraczające granice i sposób zwyczajnego zarządzania kościelnymi publicznymi osobami prawnymi podlegającymi Biskupowi Elbląskiemu (kopia elektroniczna w posiadaniu autora).

Zarządzenie Biskupa Bielsko-Żywieckiego z dnia 1 grudnia 2015 r. (kopia elektroniczna w posiadaniu autora).

Akty ogólne Konferencji Episkopatu Polski

Statut Konferencji Episkopatu Polski uchwalony przez biskupów diecezjalnych na posiedzeniu w Warszawie dnia 16 września 1995 roku; zatwierdzony przez Stolicę Apostolską 20 listopada 1995 r. dekretem Kongregacji ds. Biskupów, AKEP 1998, Nr 1, s. 7-17.

Dekret ustalający minimalną i maksymalną sumę alienacji dóbr kościelnych, AKEP 2007, Nr 13, s. 32-33.

Instrukcja Konferencji Episkopatu z dnia 13 marca 2000 r. dotycząca sposobu powiadamiania organów państwowych o uzyskaniu osobowości prawnej przez terytorialne i personalne instytucje kościelne (art. 4 ust. 2), InsKon2000, AKEP 2000, Nr 4, s. 35-40.

Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski z dnia 31 sierpnia-18 września 2014 r. dotycząca sposobu powiadamiania organów państwowych o uzyskaniu osobowości prawnej przez instytucje kościelne terytorialne i personalne (art. 4 ust. 2 Konkordatu) oraz powiadamiania o powoływaniu i odwoływaniu osoby sprawującej funkcję organu osoby prawnej, AKEP 2014, Nr 2, s. 86-90.

Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski z dnia 25 sierpnia 2015 r. w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła, http://pliki.episkopat.pl/cms/pliki/c23526/o/INSTRUKCJA_dobra_doczesne_Ko_cio_a_do_publicacji_ostateczne.pdf – 13 VI 2016.

Statuty wewnątrzkościelne

Codex iuris particularis seu Statuta praelaturae Sanctae Crucis et Operis Dei, Roma 1983.

Statut Ordynariatu Wojskowego czyli Polowego w Polsce z dnia 21 stycznia 1991 r., AAS 1991, s. 155-157.

Statut Caritas Polska, t. jedn. na dzień 4 października 2016 r., <http://caritas.pl/wp-content/uploads/2017/01/Statut-CP-nowelizacja-4-5-10-2016.pdf> – 30 VII 2019.

Akty prawne prawa wewnętrznego pozostałych wspólnot religijnych (w kolejności według daty uregulowania sytuacji prawnej)

Statut Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego nieposiadającego hierarchii duchownej (z okresu PRL), opubl.: P. Borecki, Cz. Janik, *Prawo...*, s. 41-50.

Statut Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (2009), opubl.: P. Borecki, Cz. Janik, *Prawo...*, s. 51-69.

Statut Karaimeńskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (z okresu PRL), opubl.: P. Borecki, Cz. Janik, *Prawo...*, s. 69-76.

Statut wewnętrzny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (1995), opubl.: P. Borecki, Cz. Janik, *Prawo...*, s. 77-87.

Statut Parafialny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (1998), www.diecezjawroclawsko-szczecinska.pl/przydatne/Statut_parafialny_PAKP.pdf – 13 VI 2016.

Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (1996), opubl.: P. Borecki, Cz. Janik, *Prawo...*, s. 87-105.

Regulamin Diecezjalny Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, t. jedn. na dzień 13 marca 2015 r., <https://bik.luteranie.pl/files/Prawo/20150313RegulaminDiecezjalny.pdf> – 30 VII 2019.

Regulamin Parafialny [Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej – przyp. MS], t. jedn. na dzień 21 stycznia 2006 r., <http://www.chorzow.luteranie.pl/wp-content/uploads/2014/10/Regulamin-Parafialny-Kosciola.pdf> – 30 VII 2019.

Prawo wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej (1991), opubl.: P. Borecki, Cz. Janik, *Prawo...*, s. 106-117.

- Prawo wewnętrzne Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (1991), opubl.: P. Borecki, Cz. Janik, *Prawo...*, s. 117-136.
- Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej (2005), opubl.: P. Borecki, Cz. Janik, *Prawo...*, s. 136-148.
- Statut Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej (2008), opubl.: P. Borecki, Cz. Janik, *Prawo...*, s. 148-158.
- Prawo Wewnętrzne Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (1995), opubl.: P. Borecki, Cz. Janik, *Prawo...*, s. 158-188.
- Prawo Wewnętrzne Wyznaniowej Wspólnoty Żydowskiej w Rzeczypospolitej Polskiej (2006), opubl.: P. Borecki, Cz. Janik, *Prawo...*, s. 226-239.
- Statut Kościoła Katolickiego Mariawitów (1967), opubl.: P. Borecki, Cz. Janik, *Prawo...*, s. 216-225.
- Statut Kościoła Starokatolickiego Mariawitów (1967), opubl.: P. Borecki, Cz. Janik, *Prawo...*, s. 205-216.
- Prawo wewnętrzne Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej (2007), opubl.: P. Borecki, Cz. Janik, *Prawo...*, s. 188-205.

Statuty zarejestrowanych związków wyznaniowych

- Statut Świeckiego Ruchu Misyjnego „Epifania”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 157-160.
- Statut Zrzeszenia Wolnych Badaczy Pisma Świętego w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 161-169.
- Statut Stowarzyszenia Badaczy Pisma Świętego w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 170-174.
- Statut Kościoła Chrześcijan Dnia Sobotniego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 175-184.
- Statut Jednoty Idei Braci Polskich, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 185-190.
- Statut Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 191-194.
- Statut Związku Buddystów Zen „Bodhidharma”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 195-201.
- Statut Ewangelicznej Wspólnoty Zielonoświątkowej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 202-206.
- Statut Kościoła Wolnych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 207-213.
- Statut Szkoły Zen Kwan Um w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 213-216.
- Statut Kościoła Chrystusowego w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 217-219.
- Statut Nowoapostolskiego Kościoła w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 220-223.
- Statut Buddyjskiego Związku Diamentowej Drogi linii Karma Kagyu, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 224-228.
- Statut Stowarzyszenia Zborów Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 229-234.
- Statut Związku Ajapa Yoga, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 235-237.
- Statut Chrześcijańskiej Wspólnoty Zielonoświątkowej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 238-245.
- Statut Lectorium Rosicrucianum Międzynarodowej Szkoły Złotego Różokrzyża, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 246-249.
- Statut Związku Badaczy Biblii, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 250-256.

- Statut „Kanzeonu” Związku Buddyjskiego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 257-260.
- Statut Światowego Uniwersytetu Duchowego Brahma Kumaris w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 261-265.
- Statut Ewangelicznego Związku Braterskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 266-271.
- Statut Kościoła Chrystusowego w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 272-291.
- Statut Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 292-304.
- Statut Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 305-323.
- Statut Kościoła Bożego w Chrystusie, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 324-331.
- Statut „Wspólnoty Bez Bram” Mumon-Kai Związku Buddyjskiego Zen Rinzaï w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 332-336.
- Statut Międzynarodowego Towarzystwa Świadomości Kryszny, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 337-351.
- Statut Religijnego Stowarzyszenia Panunistycznego Uczniów Ducha Świętego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 352-358.
- Statut Buddyjskiej Wspólnoty Zen Kannon, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 359-362.
- Statut Stowarzyszenia Jedności Muzułmańskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 363-367.
- Statut STRAŻNICY – Towarzystwa Biblijnego i Traktatowego, Zarejestrowanego Związku Wyznania Świadków Jehowy w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 368-372.
- Statut Kościoła Zjednoczeniowego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 373-378.
- Statut Kościoła Ewangelicznego „Misja Łaski”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 379-385.
- Statut Ruchu Świadomości Babadzi „Herakhandi Samadz”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 386-388.
- Statut Stowarzyszenia Chrześcijańskiej Nauki Związku Wyznaniowego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 389-392.
- Statut Zboru Chrześcijańskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 393-396.
- Statut Centrum Biblijnego „Jezus jest Panem”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 397-401.
- Statut Zboru w Wodzisławiu Śląskim, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 402-404.
- Statut Zboru Ewangelicko-Baptystycznego w Katowicach, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 405-407.
- Statut Zboru Ewangelicznych Chrześcijan w Duchu Apostolskim, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 408-411.
- Statut Chrześcijańskiej Wspólnoty Ewangelicznej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 412-416.
- Statut Zboru Stanowczych Chrześcijan w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 417-419.
- Statut Adwentystów Dnia Siódmego Ruch Reformacyjny w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 420-426.
- Statut Instytutu Wiedzy o Tożsamości „Misja Czaitanii”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 424-426.

- Statut Stowarzyszenia Muzułmańskiego Ahmadiyya, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 427-430.
- Statut Kościoła Reformowanego Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 431-433.
- Statut Międzynarodowej Misji „Centrum Służby Życia”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 434-437.
- Statut Islamskiego Zgromadzenia Ahl-ul-Bayt, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 438-445.
- Statut Kościoła Chrześcijańskiego w Duchu Prawdy i Pokoju, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 446-450.
- Statut Radha Govind Society of Poland, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 451-454.
- Statut Zachodniego Zakonu Sufi w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 455-461.
- Statut Zboru Ewangelicznego „Agape” w Poznaniu, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 461-465.
- Statut Wspólnoty Chrześcijańskiej „Pojednanie”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 466-468.
- Statut Zborów Bożych Chrześcijan Dnia Siódmego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 469-475.
- Statut Chrześcijańskiej Wspólnoty „Jezus jest Panem”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 476-480.
- Statut Związku Wyznaniowego „Wierzę w Dobro Człowieka”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 481-482.
- Statut Kościoła Chrześcijańskiego „Arka” w Poznaniu, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 483-485.
- Statut „Ruchu Nowego Życia”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 486-489.
- Statut Wiary Bahá'í, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 490-495.
- Statut Zboru Wolnych Chrześcijan w Jaworznie, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 496-498.
- Statut Misji Pokoleń, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 499-502.
- Statut Kościoła Jezusa Chrystusa w Kamiennej Górze, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 503-505.
- Statut Związku Wyznaniowego Kwinarystów, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 506-508.
- Statut Kościoła Dobrego Pasterza, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 509-513.
- Statut Medytacyjnego Stowarzyszenia Najwyższej Mistrzyni Czing Hai, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 514-517.
- Statut Kościoła Jezusa Chrystusa w Werbkowicach, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 518-522.
- Statut Kościoła „Chrystus dla Wszystkich” w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 523-529.
- Statut Wspólnoty Unitarian-Uniwersalistów w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 530-533.
- Statut Zboru Ewangelii Łaski, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 534-536.
- Statut Kościoła Miłosiernego Boga, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 537-538.
- Statut Związku Buddyjskiego Tradycji Karma Kamtżang w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 539-544.

- Statut Zboru Ewangelicznego *Betel* w Warszawie, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 545-548.
- Statut Kościoła w Radomiu, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 549-551.
- Statut Wspólnoty „Drzewo Oliwne”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 552-556.
- Statut Związku Buddyjskiego Khordong w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 557-562.
- Statut Wspólnoty Dżogczen w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 563-567.
- Statut Chrześcijańskiego Kościoła Pełnej Ewangelii „Duch i Moc”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 568-572.
- Statut Chrześcijańskiej Wspólnoty Mennonitów, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 573-578.
- Statut Rodzimego Kościoła Polski, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 579-587.
- Statut Chrześcijańskiego Kościoła Głosicieli Dobrej Nowiny, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 588-592.
- Statut Misji Buddyjskiej – Trzy Schronienia w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 593-596.
- Statut Polskiego Kościoła Słowiańskiego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 597-600.
- Statut Kościoła Bożego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 601-609.
- Statut Związku Garudy w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 610-615.
- Statut Warszawskiego Kościoła Chrystusowego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 616-618.
- Statut Wspólnoty Chrześcijańskiej „Wrocław dla Jezusa”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 619-623.
- Statut „Misji Na Wschód” we Wrocławiu, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 624-628.
- Statut Kościoła Remonstrantów Polskich, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 629-634.
- Statut Kościoła Bożego w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 635-642.
- Statut Kościoła Pentakostального w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 643-649.
- Statut Kościoła Chrześcijańskiego „Wieczernik”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 650-656.
- Statut Rodzimej Wiary, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 657-660.
- Statut Zboru Ewangelicznego „Jeruzalem w Żywcu”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 661-663.
- Statut Kościoła Starokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 664-670.
- Statut Kościoła Chrześcijańskiego w Rypinie, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 671-674.
- Statut Kościoła Chrześcijańskiego w Warszawie, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 675-679.
- Statut Chrześcijańskiego Kościoła Dobra, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 680-684.
- Statut Kościoła Anglikańskiego w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 685-689.

- Statut Centrum Chrześcijańskiego „Nowa Fala”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 690-693.
- Statut Kościoła Panteistycznego „Pneuma”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 694-697.
- Statut Społeczności Chrześcijańskiej „Miejsce Odnowienia”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 698-701.
- Statut Centrum Chrześcijańskiego KANAAN, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 702-705.
- Statut Biblijnego Kościoła Baptystycznego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 706-711.
- Statut Związku Buddyjskiego Dak Shang Kagyu w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 712-715.
- Statut Chrześcijańskiego Kościoła „Maranatha” w Wiśle, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 716-721.
- Statut Kościoła Unitariańskiego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 722-725.
- Statut Ursynowskiej Społeczności Ewangelicznej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 726-731.
- Statut Polskiego Kościoła Dialogu, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 732-734.
- Statut Chrześcijańskiego Kościoła „Dobra Nowina”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 735-738.
- Statut „Misji dla Polski” opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 739-742.
- Statut Chrześcijańskiego Centrum „Pan Jest Sztandarem” – Kościoła w Tarnowie, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 743-746.
- Statut Polskiego Ewangelicznego Kościoła Braterskiego w Tarnowskich Górach, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 747-751.
- Statut Kościoła Jezusa Chrystusa Wiary Chrześcijańskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 752-754.
- Statut Zakonu Braci Zjednoczenia Energetycznego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 755-760.
- Statut Kościoła Nowego Przymierza w Lublinie, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 761-763.
- Statut Kościoła Ekklesia w Warszawie, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 764-768.
- Statut Kościoła Jezusa Chrystusa „Syjon” w Rzeszowie, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 769-774.
- Statut Związku Wyznaniowego ECKANKAR w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 775-777.
- Statut Kościoła Chrześcijańskiego „Jezus Żyje”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 778-782.
- Statut Kościoła Chrześcijańskiego Nowe Życie, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 783-788.
- Statut Związku Buddyistów Czan, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 789-797.
- Statut Chrześcijańskiego Związku Wyznaniowego „ŹRÓDŁO”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 798-800.
- Statut Miejsowego Kościoła w Lublinie, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 801-803.
- Statut Zboru w Opolu – „Społeczność wywołanych”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 804-807.
- Statut Centrum Chrześcijańskiego „Miecz Ducha”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 808-812.

- Statut Zgromadzenia Braci i Sióstr Politeistów, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 813-816.
- Statut Kościoła Chrześcijań w Rybniku, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 817-820.
- Statut Lokalnego Kościoła w Kwidzynie, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 821-825.
- Statut Związku Wyznaniowego „Polska Chrześcijańska Służba”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 826-834.
- Statut Kościoła Chrześcijańskiego „Otwarte Drzwi”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 835-840.
- Statut Związku Wyznaniowego Hatha Jogi „Brama Jogi”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 841-843.
- Statut Niezależnej Gminy Wyznania Mojżeszowego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 844-846.
- Statut Warszawskiego Kościoła Międzynarodowego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 847-852.
- Statut Izraelickiej Niezależnej Gminy Wyznaniowej w Poznaniu, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 853-857.
- Statut Kościoła Miłosierdzia Jezusowego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 858-860.
- Statut Kościoła Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 861-871.
- Statut Gminy Wyznaniowej Starozakonnych w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 872-877.
- Statut Kościoła Chrześcijańskiego „Słowo Wiary”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 878-884.
- Statut Chrześcijańskiego Kościoła Reformacyjnego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 885-901.
- Statut Ligi Muzułmańskiej w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 902-909.
- Statut Związku Taoistów Tao Te King, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 910-914.
- Statut Unii Ewangelikalnej w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 915-924.
- Statut Ewangelicznego Kościoła Chrześcijańskiego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 925-929.
- Statut Kościoła Prezbiteriańskiego, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 930-935.
- Statut Kościoła Armia Zbawienia w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 936-940.
- Statut Polskiego Narodowego Katolickiego Kościoła w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 941-959.
- Statut Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 960-964.
- Statut Związku Wyznaniowego Singh Sabha Garudwara w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 965-969.
- Statut Związku Wyznaniowego Hindu Bhavan w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 970-974.
- Statut Związku Wyznaniowego „Instytut Śardza Ling”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 975-980.
- Statut Zrzeszenia Kościołów Chrystusowych w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 981-988.

- Statut Sangha „Dogen Zenji”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 989-993.
- Statut Beit Polska – Związek Postępowych Gmin Żydowskich, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 994-1005.
- Statut Zachodniosłowiańskiego Związku Wyznaniowego „Słowiańska wiara”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 1006-1010.
- Statut Ormiańskiego Kościoła Apostolskiego Katolikosatu Eczmiadzyńskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 1011-1015.
- Statut Związku Tybetańskiego Bon „Sa Trik Er Sang”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 1016-1020.
- Statut Związku Buddyjskiego „Dzogcien Kunzang Cziuling w Rzeczypospolitej Polskiej”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 1021-1027.
- Statut Związku Wyznaniowego „Wyznawcy Słońca”, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 1028-1034.

Statuty zarejestrowanych krajowych organizacji międzykościelnych

- Statut Polskiej Rady Ekumenicznej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 1035-1040.
- Statut Towarzystwa Biblijnego w Polsce, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 1041-1047.
- Statut Rady Zborów Ewangelicznych, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 1048-1050.
- Statut Polskiej Unii Buddyjskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 1051-1054.
- Statut Aliansu Ewangelicznego w Rzeczypospolitej Polskiej, opubl.: R. Brożyniak, M. Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości...*, s. 1055-1060.

Akty prawa państw obcych

Republika Austrii

- Powszechny Kodeks Cywilny (*Allgemeine Bürgerliches Gesetzbuch*), JGS Nr 946/1811 z późn. zm.
- Ustawa zasadnicza o prawach obywateli z dnia 21 grudnia 1867 r. (*Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder*), RGBl. Nr 142/1867 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 maja 1874 r. o prawnym uznaniu wspólnot religijnych (*Gesetz betreffend die gesetzliche Anerkennung von Religionsgesellschaften*), RGBl. Nr 68/1874 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 21 marca 1890 r. dotycząca uregulowania zewnętrznych stosunków prawnych Żydowskiej Wspólnoty Wyznaniowej (*Gesetz betreffend die Regelung der äußeren Rechtsverhältnisse der israelitischen Religionsgesellschaft*), RGBl. Nr 57/1890 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 15 lipca 1912 r. dotycząca uznania wyznawców islamu jako wspólnoty religijnej (*Gesetz betreffend die Anerkennung der Anhänger des Islams als Religionsgesellschaft*), RGBl. Nr 159/1912 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 1 października 1920 r. o utworzeniu Republiki Austrii jako państwa związkowego (*Gesetz womit die Republik Österreich als Bundesstaat eingerichtet wird*), StGBL. Nr 450/1920 z późn. zm.
- Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską i Republiką Austrii zawarty dnia 5 lipca 1933 r., AAS 1934, Nr 7, s. 249-284.
- Deklaracja o niepodległości Austrii z dnia 27 kwietnia 1945 r. (*Proklamation über die Selbständigkeit Österreichs*), StGBL. Nr 1/1945.
- Ustawa z dnia 6 lipca 1961 r. o zewnętrznych stosunkach prawnych Kościoła Ewangelickiego (*Bundesgesetz über äußere Rechtsverhältnisse der Evangelischen Kirche*), BGBl.(a) Nr 182/1961 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 15 lipca 1967 r. o zewnętrznych stosunkach prawnych Kościoła Grecko-Wschodniego (*Bundesgesetz über äußere Rechtsverhältnisse der griechisch-orientalischen Kirche in Österreich*), BGBl.(a) Nr 229/1967 z późn. zm.

- Rozporządzenie Ministra Nauki, Sztuki i Sportu z dnia 2 sierpnia 1988 r. o islamskiej wspólnocie religijnej w Austrii (*Verordnung des Bundesministers für Unterricht, Kunst und Sport betreffend die Islamische Glaubensgemeinschaft in Österreich*), BGBl.(a) Nr 466/1988 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 10 stycznia 1998 r. o osobowości prawnej zarejestrowanych wspólnot religijnych (*Bundesgesetz über die Rechtspersönlichkeit von religiösen Bekenntnisgemeinschaften*), BGBl.(a) I Nr 19/1998 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 1 lipca 2002 r. o stowarzyszeniach (*Bundesgesetz über Vereine*), BGBl.(a) I Nr 66/2002 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 26 kwietnia 2003 r. o zewnętrznych stosunkach prawnych Kościołów Wschodnich Ortodoksyjnych (*Bundesgesetz über äußere Rechtsverhältnisse der orientalisch-orthodoxen Kirchen in Österreich*), BGBl.(a) I, Nr 20/2003 z późn. zm.

Republika Francuska

- Prawo z dnia 18. gromadziła r. X. dotyczące organizacji kultów (*Loi du 18 germinal an X relative à l'organisation des cultes*), Bull. r. X, Nr 172, s. 13 i n.
- Dekret z dnia 17 marca 1808 r. o zasadach wykonania regulacji z dnia 10 grudnia 1806 r. dotyczących Żydów (*Décret du 17 mars 1808 qui prescrit des mesures pour l'exécution du Règlement du 10 Décembre 1806 concernant les Juifs*), Bull. 1808, Nr 187, s. 211 i n. z późn. zm.
- Dekret z dnia 30 grudnia 1809 r. dotyczący zakładów kościelnych (*Décret du 30 décembre 1809 du concernant les fabriques des églises*), Bull. 1810, Nr 303, s. 69 i n. z późn. zm.
- Dekret z dnia 6 listopada 1813 r. o zachowaniu i zarządzie dóbr posiadanych przez kler w wielu częściach imperium (*Décret du 6 novembre 1813 sur la conservation et administration des biens que possède le clergé dans plusieurs parties de l'empire*), Bull. 1813, Nr 536, s. 377 i n. z późn. zm.
- Ordonans z dnia 25 maja 1844 r. o regulacjach dla organizacji kultu żydowskiego (*Ordonnance du 25 mai 1844 portant règlement pour l'organisation du culte israélite*), Bull. 1844, Nr 1102, s. 571 i n. z późn. zm.
- Dekret z dnia 26 marca 1852 r. o organizacji kultów protestanckich (*Décret du 26 mars 1852 sur la organisation des Cultes protestants*), Bull. 1852, Nr 527, s. 1211 i n. z późn. zm.
- Ustawa z dnia 1 lipca 1901 r. o umowie stowarzyszenia (*loi relative au contrat d'association*), J.O. z dnia 2 lipca 1901 r., s. 4025 i n. z późn. zm.
- Ustawa z dnia 9 grudnia 1905 r. o rozdziale Kościołów i Państwa (*loi concernant la Séparation des Eglises et de l'Etat*), J.O. z dnia 11 grudnia 1905 r., s. 7205 i n. z późn. zm.
- Dekret z dnia 6 lutego 1911 r. o zasadach zastosowania w Martynice, Gwadelupie i Reunion prawa o rozdziale Kościołów i państwa oraz wykonywaniu publicznego kultu (*Decret du 6 février 1911 concernant les conditions d'application à la Martinique, à la Guadeloupe et à la Réunion, des lois sur la séparation des Églises et de l'État et l'exercice public des cultes*), J.O. z dnia 10 lutego 1911 r., s. 1021 i n. z późn. zm.
- Prawo z dnia 1 czerwca 1924 r. wprowadzające w życie prawo cywilne francuskie w departamentach Bas-Rhin, du Haut-Rhin i de la Moselle (*Loi du 1er juin 1924 mettant en vigueur la législation civile française dans les départements du Bas-Rhin, du Haut-Rhin et de la Moselle*), J.O. z dnia 15 lutego 1924 r., s. 1618-1619.
- Dekret z dnia 16 stycznia 1939 r. wprowadzający w terytoriach zamorskich zarządy misji religijnych (*Décret-loi du 16 janvier 1939 instituant outre-mer des conseils d'administration des missions religieuses*), J.O. z dnia 19 stycznia 1939 r., s. 1001 i n. z późn. zm.
- Dekret z dnia 6 grudnia 1939 r. o zarządach misji religijnych w koloniach (*Décret-loi du 6 décembre 1939 relatif aux conseils d'administration des missions religieuses aux colonies*), J.O. z dnia 11 grudnia 1939 r., s. 13670 i n. z późn. zm.

Królestwo Hiszpanii

- Konkordat między Jego Świątobliwością i Jej Katolicką Królewską Mością, podpisany w Madrycie dnia 16 marca 1851 r. (*Concordato celebrado entre Su Santidad y S. M. Católica firmado en madrid el 16 de marzo de 1851*), tekst w j. ang.: UNTS 1991, t. 1221, poz. II-874, s. 300-313.

- Umowa podpisana dnia 25 sierpnia 1859 r., uzupełniająca Konkordat zawarty dnia 16 marca 1851 r. pomiędzy Jego Świątobliwością i Jej Królewską Katolicką Mością (*Convenio firmado el 25 de Agosto de 1859, adicional al Concordato celebrado el 16 de Marzo de 1851, entre Su Santidad y S. M. Católica*), tekst w j. hiszp.: *Tratados de España. Documentos internacionales del Reinado de Doña Isabel II desde 1842 a 1868*, Madrid 1869, s. 193-196.
- Kodeks cywilny (*Código Civil*), B.O.E. z dnia 25 lipca 1889 r., Nr 206, s. 249-259 z późn. zm., tekst w j. ang.: *Spanish Civil Code* [z serii *Traducciones del derecho español*], Madrid 2009, [http://www.elra.eu/wp-content/uploads/file/Spanish_Civil_Code_\(C%C3%B3digo_Civil\)%5B1%5D.pdf](http://www.elra.eu/wp-content/uploads/file/Spanish_Civil_Code_(C%C3%B3digo_Civil)%5B1%5D.pdf) – 25 IV 2011.
- Konkordat zawarty pomiędzy Hiszpanią i Stolicą Apostolską w dniu 27 sierpnia 1953 r. (*Concordato entre la Santa Sede y España*), AAS 45 (1953), Nr 13, s. 625-656, tekst w j. ang.: UNTS 1981, t. 1219, poz. I-19671, s. 77-87.
- Układ między Stolicą Apostolską i Państwem Hiszpańskim dotyczący kwestii prawnych z dnia 3 stycznia 1979 r., AAS 72 (1980), Nr 1, s. 29-36, tekst w j. pol.: J. Krukowski, *Konkordaty...*, s. 306-309.
- Konstytucja Hiszpańska zatwierdzona przez Kortezy dnia 31 października 1978 r., ratyfikowana w referendum przez lud hiszpański dnia 6 grudnia 1978 r., sankcjonowana przez Króla Don Juana Carlosa I dnia 27 grudnia 1978 r. (*Constitucion Española Aprobada por las Cortes el 31 de octubre de 1978. Ratificada en referéndum por el pueblo español el 6 de diciembre de 1978 Sancionada por el Rey Don Juan Carlos I el 27 de diciembre de 1978*), B.O.E. z dnia 29 grudnia 1978 r., Nr 311, s. 29 316-29 339 z późn. zm.; tekst w j. pol.: T. Mołdawa, *Konstytucja Hiszpanii...*, s. 29-98.
- Ustawa Nr 7/80 z dnia 5 lipca 1980 r. o wolności religijnej (*Ley Orgánica 7/80 del 5 de julio de 1980 de Libertad Religiosa*), B.O.E. z dnia 24 lipca 1980 r., Nr 177, s. 16 804.
- Dekret królewski Nr 142/1981 z dnia 09 stycznia 1981 r. o organizacji i funkcjonowaniu rejestru wyznaniowych osób prawnych (*Real Decreto 142/1981, de 9 de enero, sobre Organización y Funcionamiento del Registro de Entidades Religiosas*), B.O.E. z dnia 31 stycznia 1981 r., Nr 27, s. 2247-2248.
- Uchwała Dyrekcji Generalnej ds. Wyznań z dnia 11 marca 1982 r. dotycząca wpisu osób prawnych Kościoła Katolickiego do Rejestru Wyznaniowych Osób Prawnych (*Resolución de 11 de marzo de 1982, de la Dirección General de Asuntos Religiosos, sobre inscripción de Entidades de la Iglesia católica en el Registro de Entidades Religiosas*), B.O.E. z dnia 30 marca 1982 r., Nr 76, s. 8151-8152.
- Dekret królewski Nr 589/1984 z dnia 8 lutego 1984 r. o fundacjach kościelnych Kościoła Katolickiego (*Real Decreto 589/1984, de 8 de febrero, sobre Fundaciones religiosas de la Iglesia Católica*), B.O.E. Nr 75 z dnia 28 marca 1984 r., s. 8631.
- Ustawa Nr 1/2002 z dnia 22 marca 2002 r. o prawie stowarzyszeniowym (*Ley Orgánica 1/2002, de 22 de marzo, reguladora del Derecho de Asociación*), B.O.E. z dnia 26 marca 2002 r., Nr 73, s. 11 981-11 991.

Republika Federalna Niemiec

Ustawodawstwo federalne

- Ustawa z dnia 1 maja 1889 r. o spółdzielniach (*Genossenschaftsgesetz*), t. jedn.: BGBl. I 2006, s. 223 i n. z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 1892 r. o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością (*Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung*, GmbHG), DRGBl. 1892, s. 477 i n. z późn. zm.
- Kodeks handlowy z dnia 10 maja 1897 r. (*Handelsgesetzbuch*), t. jedn.: BGBl. III, 4100-1 z późn. zm.
- Kodeks Cywilny (*Bürgerliches Gesetzbuch*, BGB), DRGBl. I 1896, s. 195 i n. z późn. zm.
- Konstytucja Rzeszy Niemieckiej z dnia 11 sierpnia 1919 r. (*Weimarer Rechtsverfassung*), DRGBl. 1919, s. 1383-1418; tekst w j. pol.: *Ustawa zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec*, s. 317-320.
- Konstytucja Republiki Federalnej Niemiec z dnia 23 maja 1949 r. (*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*), BGBl. 1949, s. 1 i n. z późn. zm.; tekst w j. pol.: *Ustawa zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec*, s. 65-331; B. Banaszak, A. Malicka, *Konstytucja Niemiec*, s. 37-114.
- Ustawa z dnia 6 września 1965 r. o akcjach (*Aktiengesetz*, AktG), BGBl. I 1965, s. 1089 i n. z późn. zm.

Ustawodawstwo krajów związkowych

- Bawarska ustawa z dnia 26 listopada 1954 r. o fundacjach (*Bayerisches Stiftungsgesetz*, BayStG), t. jedn.: GVBl 2008, s. 834-839.

- Berlińska ustawa o fundacjach z dnia 11 marca 1960 r. (*Berliner Stiftungsgesetz*), t. jedn.: GVBl. 2003, s. 293 i n.
- Ustawa o fundacjach dla Kraju Brandenburgii z dnia 20 kwietnia 2004 r. (*Stiftungsgesetz für das Land Brandenburg*), GVBl. I 2004, s. 150 i n. z późn. zm.
- Heska ustawa z dnia 4 kwietnia 1966 r. o fundacjach (*Hessisches Stiftungsgesetz*, StiftG HE 1966), GVBl. I 1966, s. 77 i n. z późn. zm.
- Ustawa z dnia 24 lipca 1968 r. o fundacjach Dolnej Saksonii (*Niedersächsisches Stiftungsgesetz*, NStiftG), Nds. GVBl. 1968, s. 119 i n. z późn. zm.
- Ustawa z dnia 13 lipca 1972 r. o fundacjach prawa cywilnego ze zdolnością prawną (*Gesetz über rechtsfähige Stiftungen des bürgerlichen Rechts*, StiftG), t. jedn.: GVOBl. Schl.-H. z 2000, s. 208 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 4 października 1977 r. o fundacjach dla Badenii-Wirtembergii (*Stiftungsgesetz für Baden-Württemberg*), GBl. 1977, s. 408 i n. z późn. zm.
- Ustawa z dnia 11 lipca 1984 r. o fundacjach Kraju Saary (*Saarländisches Stiftungsgesetz*), t. jedn.: Amtsbl. 2004, s. 1825 i n. z późn. zm.
- Bremeńska ustawa o fundacjach z dnia 7 marca 1989 r. (*Bremisches Stiftungsgesetz*), Brem. GBl. 1989, s. 163 i n. z późn. zm.
- Krajowa ustawa z dnia 19 lipca 2004 r. o fundacjach (*Landesstiftungsgesetz*, LStiftG), GVBl. 2004, s. 385 i n.
- Ustawa z dnia 15 lutego 2005 r. o fundacjach dla Kraju Nadrenii-Północnej Westfalii (*Stiftungsgesetz für das Land Nordrhein-Westfalen*), GV. NRW 2005 r., s. 52 i n. z późn. zm.
- Hamburska ustawa z dnia 14 grudnia 2005 r. o fundacjach (*Hamburgisches Stiftungsgesetz*), GVBl. 2005, s. 521 i n. z późn. zm.
- Ustawa z dnia 7 czerwca 2006 r. o fundacjach Kraju Meklemburgii-Pomorza Przedniego (*Stiftungsgesetz des Landes Mecklenburg-Vorpommern*), GVOBl. M-V 2006, s. 366 i n.
- Ustawa z dnia 7 sierpnia 2007 r. o fundacjach Saksonii (*Sächsisches Stiftungsgesetz*), SächsGVBl. 2007, s. 386 i n. z późn. zm.
- Turyńska ustawa z dnia 16 grudnia 2008 r. o fundacjach (*Thüringer Stiftungsgesetz*), GVBl. 2008, s. 561 i n. z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 stycznia 2011 r. o fundacjach Saksonii-Anhalt (*Stiftungsgesetz Sachsen-Anhalt*, StiftG LSA), GVBl. LSA 2011, s. 14 i n.

Konkordaty zawarte pomiędzy Stolicą Apostolską i poszczególnymi krajami związkowymi

- Konkordat zawarty pomiędzy Stolicą Apostolską i krajem związkowym Dolna Saksonia w dniu 26 lutego 1965 r., AAS 1965, Nr 12, s. 834-856.
- Konkordat zawarty pomiędzy Stolicą Apostolską i krajem związkowym Saksonia w dniu 24 stycznia 1997 r., AAS 1997, Nr 9, s. 613-650.
- Konkordat zawarty pomiędzy Stolicą Apostolską i krajem związkowym Turyngia w dniu 11 czerwca 1997 r., AAS 1997, Nr 11, s. 756-795.
- Konkordat zawarty pomiędzy Stolicą Apostolską i krajem związkowym Meklemburgia w dniu 15 sierpnia 1997 r., AAS 1998, Nr 2, s. 98-116.
- Konkordat zawarty pomiędzy Stolicą Apostolską i krajem związkowym Saksonia-Anhaltz w dniu 15 stycznia 1998 r., AAS 1998, Nr 7, s. 470-502.
- Konkordat zawarty pomiędzy Stolicą Apostolską i krajem związkowym Hamburg w dniu 29 listopada 2005 r., AAS 2006, Nr 11, s. 825-847.
- Konkordat zawarty pomiędzy Stolicą Apostolską i krajem związkowym Schleswig-Holsztyn w dniu 12 stycznia 2009 r., AAS 2009, Nr 6, s. 539-556.

Inne porozumienia państwowo-kościelne

- Protokół końcowy konferencji przedstawicieli Biskupa-Ordynariusza Berlina i Senatu Berlina w sprawie regulacji zagadnień będących przedmiotem wspólnego zainteresowania z dnia 2 lipca 1970 r., http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/ExterneLinks/DE/Themen/Kirchen_und_Religionsgemeinschaften/Berlin_katholische_gemeinde.html?nn=268184 – 16 II 2012.

Umowa z dnia 18 września 1975 r. pomiędzy krajem związkowym Ren-Palatynat i arcybiskupstwem Köln oraz biskupstwami Limburg, Mainz, Speyer i Trier dotyczące zagadnień pozycji prawnej i zarządu majątku Kościoła Katolickiego (*Vertrag vom 18. September 1975 zwischen dem Land Rheinland-Pfalz und dem Erzbistum Köln sowie den Bistümern Limburg, Mainz, Speyer und Trier über Fragen der Rechtsstellung und Vermögensverwaltung der Katholischen Kirche*), GVBl. 1975, s. 398 i n. z późn. zm.

Umowa z dnia 29 marca 1974 r. pomiędzy krajem związkowym Hesja i biskupami Fuldy, Limburg i Mainz oraz arcybiskupstwem Paderborn (*Vertrag zur Ergänzung des Vertrages des Landes Hessen mit den Katholischen Bistümern in Hessen*), GVBl. 1974, s. 388 i n. z późn. zm.

Republika Włoska

Prawodawstwo państwowe

Ustawa Nr 1159 z dnia 24 czerwca 1929 r. o uprawianiu kultów uznanych przez państwo i małżeństwach zawieranych przed ich duchownymi (*Legge n. 1159 del 24 giugno 1929 Disposizioni sull'esercizio dei culti ammessi nello Stato e sul matrimonio celebrato davanti ai ministri dei culti medesimi*), G.U. Nr 164 z dnia 16 lipca 1929 r.

Codice Civile, G.U. Nr 79 z dnia 4 kwietnia 1942 r. z późn. zm.

Konstytucja Republiki Włoskiej (*Costituzione della Repubblica Italiana*), G.U. z dnia 27 grudnia 1947 r.; tekst w j. pol.: Z. Witkowski, *Konstytucja Republiki Włoskiej*, Warszawa 2004, s. 57-106.

Ustawa Nr 449 z dnia 11 sierpnia 1984 r. o normach regulujących stosunki między państwem i kościołami reprezentowanymi przez Stół Waldensów (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e le chiese rappresentate dalla Tavola valdese*), G.U. Nr 222 z dnia 13 sierpnia 1984 r. z późn. zm.

Ustawa Nr 222 z dnia 20 maja 1985 r. o instytucjach i dobrach kościelnych we Włoszech i wspieraniu duchownych katolickich w służbie diecezji (*Disposizioni sugli enti e beni ecclesiastici in Italia e per il sostentamento del clero cattolico in servizio nelle diocesi*), G.U. Nr 129 z dnia 3 czerwca 1985 r., dodatek zwyczajny.

Rozporządzenie wykonawcze do ustawy Nr 222 z dnia 20 maja 1985 r. (*Regolamento di esecuzione della legge 20 maggio 1985, n. 222*) zatwierdzone dekretem Nr 33 Prezydenta Republiki Włoskiej z dnia 13 lutego 1987 r. (*Decret del Presidente della Repubblica 13 febbraio 1987, n. 33*), G.U. Nr 41 z dnia 19 lutego 1987 r.

Ustawa Nr 516 z dnia 22 listopada 1988 r. o normach regulujących stosunki między państwem i Chrześcijańskich Kościołów Adwentystów Dnia Siódmego (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e l'Unione italiana delle Chiese cristiane avventiste del 7° giorno*), G.U. Nr 283 z dnia 2 grudnia 1988 r., dodatek zwyczajny Nr 107 z późn. zm.

Ustawa Nr 517 z dnia 22 listopada 1988 r. o normach regulujących stosunki między państwem i Zgromadzeniami Bożymi we Włoszech (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e le Assemblee di Dio in Italia*), G.U. Nr 283 z dnia 2 grudnia 1988 r., dodatek zwyczajny Nr 107.

Ustawa Nr 101 z dnia 8 marca 1989 r. o normach regulujących stosunki między państwem i Związkiem Włoskich Gmin Żydowskich (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e l'Unione delle Comunità ebraiche italiane*), G.U. Nr 69 z dnia 23 marca 1989 r., dodatek zwyczajny Nr 21 z późn. zm.

Ustawa Nr 116 z dnia 12 kwietnia 1995 r. o normach regulujących stosunki między państwem i Chrześcijańską Unią Ewangelicko-Baptystyczną Włoch (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e l'Unione Cristiana Evangelica Battista d'Italia*), G.U. Nr 94 z dnia 22 kwietnia 1995 r., dodatek zwyczajny Nr 46 z późn. zm.

Ustawa Nr 520 z dnia 29 listopada 1995 r. o normach regulujących stosunki między Państwem i Kościołem Ewangelicko-Luterańskim we Włoszech (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e la Chiesa Evangelica Luterana in Italia*), G.U. Nr 286 z dnia 7 grudnia 1995 r., dodatek zwyczajny Nr 146.

Rozporządzenie Nr 361 z dnia 10 lutego 2000 r. dotyczące przepisów o uproszczeniu procedur uznawania osób prawnych prawa prywatnego oraz zatwierdzania zmian aktu założycielskiego i statutu

(*Regolamento recante norme per la semplificazione dei procedimenti di riconoscimento di persone giuridiche private e di approvazione delle modifiche dell'atto costitutivo e dello statuto*), G.U. Nr 286 z dnia 7 grudnia 2000 r.

Ustawa Nr 126 z dnia 30 lipca 2012 r. o normach regulujących stosunki między państwem i Świętą Archidiecezją Prawosławną Włoch i Egzarchatem dla Europy Południowej (*Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e la Sacra arcidiocesi ortodossa d'Italia ed Esarcato per l'Europa Meridionale*), G.U. Nr 183 z dnia 7 sierpnia 2012 r., dodatek zwyczajny Nr 168.

Konkordaty zawierane ze Stolicą Apostolską

Konkordat z dnia 11 lutego 1929 r. zawarty pomiędzy Stolicą Apostolską i Włochami (*Concordato trala Santa Sede e l'Italia*), AAS 21 (1929), Nr 6, s. 275-294.

Umowa między Stolicą Apostolską i Republiką Włoską w sprawie rewizji Konkordatu Laterańskiego (*Accordo trala Santa Sede e la Repubblica Italiana che apporta modificazioni al concordato lateranense*), AAS 77 (1985), Nr 6, s. 521-535.

Protokół zatwierdzenia norm o uregulowaniu kwestii, o których mowa w art. 7 n. 6 Umowy pomiędzy Stolicą Apostolską i Republiką Włoską, która wprowadziła zmiany do Konkordatu Laterańskiego (*Protocollo di approvazione delle norme per la disciplina della materia di cui all'art. 7 n. 6 dell'Accordo trala Santa Sede e la Repubblica Italiana che apporta modificazioni al concordato lateranense*), AAS 77 (1985), Nr 6, s. 536-537.

Akty prawne włoskiego partykularnego prawa kanonicznego¹⁸⁹¹

Dekret Kardynała Agostino Casaroli Sekretarza Stanu i Prefekta Rady ds. Publicznych Spraw Kościoła (*Decreto il Cardinale Agostino Casaroli, Segretario di Stato, Prefetto del Consiglio per gli Affari Pubblici della Chiesa*), AAS 1985, Nr 6, s. 547-578.

Orzecznictwo

Orzecznictwo sądów polskich

Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 1921 r., OSN(C) 1921, Nr 1, poz. 113

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 1922 r., I rej. 687; OSP 1921-1922, poz. 459, s. 400.

Orzeczenie Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 10 października 1924 r., I rej. 1521/23, Zbiór Wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego 1925, poz. 456, s. 604-607.

Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 1928 r., I C 109/28, ZOSN 1928, z. 1, poz. 67, s. 107-108.

Wyrok Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 10 października 1928 r., I rej. 18/25, 2969/27, 4703/27, 4890/27, 4925/27, 4995/27, „Zbiór wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego” 1930 (VI), poz. 1539, „Czasopismo Adwokatów Polskich” 1928, s. 145-147.

Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 1929 r., I C 923/25, ZOSN 1929, z. 1, poz. 92, s. 154-155.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 września 1929 r., Rw. 1174/28, OSP 1930, poz. 432, s. 414-415.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 października 1929 r., Rw. 691/29, OSP 1930, poz. 13, s. 8-9.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 1930 r., C 1662/29, OSP 1930, poz. 410, s. 399.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 maja-4 czerwca 1930 r., I C 158/30, „Głos Sądownictwa” 1931 (III), Nr 3, s. 188.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 września 1930 r., I C 277/30, ZOSN 1930, z. 2, poz. 156, s. 33-35.

Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 31 października 1930 r. (akta SN III 2 C 231/30), OSN(C) 1930, poz. 83, „Czasopismo Adwokatów Polskich” 1931, s. 3.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lutego 1931 r., r. 51/31, OSP 1931, poz. 553, s. 537.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 1931 r., II 3 K 203/31, OSP 1931, poz. 383, s. 379-381.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 czerwca 1931 r., I C 47/31, ZOSN 1931, z. 1, poz. 129, s. 222-224.

Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 1931 r., III 2 C 229/31, OSP 1932, z. 5, poz. 249, s. 232-233.

¹⁸⁹¹ Konkordaty zamieszczono w działach poświęconych poszczególnym państwom.

- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 1931 r., C 967/31, OSP 1932, poz. 164.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 1932 r. (akta SN III 1. Rw 2887/31), OSN(C) 1932, poz. 36.
- Orzeczenie Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 22 maja 1932 r., l. rej. 125/29.
- Orzeczenie Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 27 września 1932 r., l. rej. 4165/29.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 3 listopada 1932 r. (akta SN III 1 Rw 1769/32), Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Zbiór orzeczeń izby pierwszej z 1932 r., poz. 213, Przegląd Prawa i Administracji im. E. Tilla: orzecznictwo w zakresie Małopolski 1933 (LVIII), s. 1-2.
- Orzeczenie Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 29 grudnia 1928 r., l. rej. 2597/26, „Zbiór Wyroków Najwyższego Trybunału Administracyjnego” 1928, poz. 1613.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 1933 r., I C 771/32, ZOSN 1933, z. 2, poz. 132, s. 11-12.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 1933 r., I C 1740/32, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1933, Nr 36, s. 569-570.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 22 grudnia 1933 r.-31 stycznia 1934 r. (C I 1952/33), OSN(C) 1934, Nr 7, poz. 481, Lex Nr 385241.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1934 r., I C 326/34, OSP 1935, poz. 309, s. 311.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1934 r., I C 12/34, ZOSN 1935, Nr 9; OSP 1935, poz. 531, s. 514-515.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia-11 czerwca 1935 r. (C III 334/34).
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 października 1935 r., I C 1260/35, OSP 1936, poz. 191, s. 185.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 października-19 listopada 1935 r., I C 1265/33, OSP 1936, poz. 264, s. 248.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 18 sierpnia-1 września 1936 r., I C 2792/35, OSP 1937, poz. 125, s. 113.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 1945 r., C II 809/45, OSN 1945-46, Nr 1, poz. 23.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 18 listopada 1952 r., C 1479/52, OSNCK 1953, Nr 4, poz. 114, PiP 1953, Nr 8-9, poz. 374.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 1959 r., 3 CR 70/59 (niepubl.).
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 1963 r., I CR 223/63, OSNC 1964, Nr 10, poz. 198, OSP 1965, Nr 1, poz. 6.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 1964 r., VI KO 49/63, OSNKW 1964, Nr 4, poz. 67.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 24 października 1972 r., I CR 177/72, OSNC 1973, Nr 10, poz. 171.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 1977 r., II CR 404/77, LEX Nr 8030.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 grudnia 1982 r., IV CR 510/82, OSP 1984, Nr 4, poz. 83, LEX Nr 5176.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 1984 r., II CR 442/84, LEX Nr 8658.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 2 września 1987 r., IV SA 396/87, LEX Nr 9946.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 17 sierpnia 1988 r., III CZP 62/88, OSNC 1989, Nr 4, poz. 65, LEX Nr 9317.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 1990 r., III CZP 97/89, OSNC 1990, Nr 6, poz. 74, Lex Nr 3549.
- Uchwała Sądu Najwyższego w składzie siedmiu sędziów o mocy zasady prawnej z dnia 30 maja 1990 r., III CZP 8/90, OSNCP 1990, Nr 10-11, poz. 124, LEX Nr 3573.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 1990 r., III CZP 62/90, OSNC 1991, Nr 4, poz. 36, LEX Nr 3612.
- Postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 4 maja 1992 r. I SA 490/92, „Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego” 1992, Nr 3-4, poz. 86, LEX Nr 10305.
- Uchwała Sądu Najwyższego zapadła w składzie siedmiu sędziów z dnia 18 stycznia 1994 r., III CZP 178/93, OSN 1994, Nr 7-8, poz. 154.
- Uchwała Sądu Najwyższego w składzie siedmiu sędziów z dnia 14 października 1994 r., III CZP 16/94, OSNC 1995, Nr 3, poz. 40, LEX Nr 4137.

- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 października 1995 r., I PRN 28/95, OSNP 1996, Nr 11, poz. 163.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 8 listopada 1995 r., I ACr 716/95, Wokanda 1996, Nr 5, poz. 49, LEX 24125.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 1996 r., III CZP 111/95, OSNC 1996, Nr 5, poz. 63, LEX Nr 23809.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1996 r., I CKN 22/96, OSNC 1997, Nr 6-7, poz. 75, LEX 29439.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 1997 r., II CKN 24/97, LEX Nr 80725.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 1997 r., I CKN 130/97, LEX Nr 78438.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 1998 r., III CKN 60/98, OSNC 1999, Nr 7-8, poz. 126.
- Wyrok z dnia 26 sierpnia 1999 r., III CKN 682/98, Wokanda 1999, Nr 11, poz. 5, M. Prawn. 2000, Nr 1, poz. 6, Biul. SN 1999, Nr 11, poz. 11, LEX Nr 452804.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 4 kwietnia 2000 r., I ACa 1326/99, Pr.Gosp. 2001, Nr 7-8, poz. 95, LEX 47734.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r., IV CKN 88/00, OSP 2003, Nr 9, poz. 115, OSP 2004, Nr 5, poz. 58, LEX Nr 52448.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2001 r., III CKN 984/98, LEX 301853.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 2002 r., III CZ 135/01 (niepubl.).
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2002 r., III CKN 494/99, LEX Nr 54459.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 2002 r., III CZP 15/02, OSNC 2003, Nr 1, poz. 6, Prok.i Pr.-wkł. 2002, Nr 10, poz. 38, OSP 2003, Nr 2, poz. 18, Wokanda 2002, Nr 7-8, poz. 10, Biul. SN 2002, Nr 3, poz. 11, M. Prawn. 2002, Nr 10, poz. 438.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2002 r., II CKN 1415/00, Lex, Nr 53284.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 6 czerwca 2002 r., I ACa 1372/01, OSA 2004, Nr 1, poz. 2, LEX 83376.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 2 kwietnia 2003 r. K 13/02; OTK-A 2003, Nr 4, poz. 28.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 8 maja 2003 r., I ACa 1874/01, OSA 2004, Nr 9, poz. 26, LEX Nr 123877.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2003 r., III RN 66/02, LEX Nr 707523, M. Podat. 2003, Nr 6, poz. 2.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 2003 r., I PK 23/03, LEX Nr 602205.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2004 r., I CK 54/03, OSNC 2005, Nr 2, poz. 35, Wokanda 2004, Nr 9, poz. 2, Biul. SN 2004, Nr 6, poz. 7, M. Prawn. 2004, Nr 20, poz. 947, LEX Nr 108160.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03, OSNC 2005, Nr 4 poz. 65, LEX Nr 145184.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2004 r., III CZP 35/04, OSNC 2005, Nr 7-8, poz. 125, Prok.i Pr.-wkł. 2005, Nr 2, poz. 35, Biul. SN 2004, Nr 7, poz. 7, Wokanda 2004, Nr 10, poz. 10, LEX Nr 112849.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 października 2004 r., V CK 76/04, OSNC 2005, Nr 10, poz. 175, OSP 2006, Nr 7-8, poz. 88, Biul. SN 2005, Nr 4, poz. 13, M. Prawn. 2006, Nr 4, poz. 202, LEX Nr 148146.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2004 r., V CK 674/03, LEX Nr 194109.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2005 r., IV CK 480/04, LEX Nr 177273.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2005 r., IV CK 582/04, LEX Nr 176007.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 marca 2005 r., II CK 409/04, OSNC 2006, Nr 2, poz. 33, OSP 2006, Nr 10, poz. 111, Biul. SN 2005, Nr 10, poz. 11, LEX Nr 156990.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2005 r., III SZ 8/05, OSNP 2006, Nr 5-6, poz. 105.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 lutego 2006 r., sygn. akt I CSK 18/05, LEX Nr 201015.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2007 r., III CSK 360/06, OSNC-ZD 2008, Nr A, poz. 16.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2007 r., III CSK 411/06, OSNC 2008, Nr 1, poz. 9, Biul. SN 2007, Nr 6, poz. 14, LEX Nr 282125.

- Uchwała Sądu Najwyższego z 14 września 2007 r., III CZP 31/07, OSNC 2008, Nr 2, poz. 14, Prok. i Pr.-wkł. 2009, Nr 2, poz. 42, OSP 2008, Nr 5, poz. 56, Biul. SN 2007, Nr 9, poz. 7, Pr.Bank. 2008, Nr 1, poz. 11, M. Prawn. 2008, Nr 2, poz. 89, LEX Nr 298667.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 09 listopada 2007 r., V CSK 278/06, LEX Nr 467478.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2008 r., I CZ 143/07, LEX Nr 457855.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lutego 2008 r., II CSK 502/07, LEX Nr 496376.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2008 r., V CSK 6/08, LEX Nr 453127.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 czerwca 2008 r., V CSK 48/08, LEX Nr 424395.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08, OSNC 2009, Nr 7-8, poz. 115, Biul. SN 2008, Nr 12, poz. 7; OSP 2010, Nr 2, poz. 18.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 2009 r., I CSK 297/08, OSNC-ZD 2009, Nr 3, poz. 86, LEX Nr 494004.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 2009 r., III CSK 265/08, LEX Nr 584751.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2009 r., I CSK 464/08, LEX Nr 511974.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 października 2009 r., II CSK 180/09, LEX Nr 536071.
- Postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 20 kwietnia 2010 r., II OSK 687/10, LEX Nr 619870.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 5 kwietnia 2011 r., VI ACa 884/10, LEX Nr 1120301.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2011 r., I CSK 182/10, Biul. SN 2011, Nr 3, s. 15.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 9 marca 2011 r., I ACa 33/11, LEX Nr 1001350.
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Łodzi z dnia 30 stycznia 2012 r., I SA/Łd 1518/11, LEX Nr 1113549.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2012 r., I UK 300/11, LEX Nr 1170219.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2012 r. I CSK 451/11, LEX Nr 1168535.
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 12 marca 2013 r., I ACz 304/13, LEX Nr 1438048.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2013 r., III CSK 294/12, LEX Nr 1360255, Biul. SN 2013, Nr 10, poz. 12.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 28 marca 2014 r., II GSK 434/14, LEX Nr 1488117.

Orzecznictwo sądów państw obcych

Republika Austrii

- Orzeczenie Sądu Najwyższego z 19 września 1956 r., RIS JJR_19560919_OGH0002_0030OB 00377_5600000_001.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 1959 r., RIS JJT_19591125_OGH0002_0050OB 00554_5900000_000.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 1974 r., SZ 47/59, RIS JJT_19740508_OGH0002_0010OB 00068_7400000_000.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 19 czerwca 1975 r., SZ 48/71, RIS JJT_19750619_OGH0002_0020OB 00110_7500000_000.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 1980 r., SZ 53/85, RIS JJT_19800528_OGH0002_0060OB 00576_8000000_000.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 15 lipca 1981 r., SZ 54/111, RIS JJT_19810715_OGH0002_0010OB 00625_8100000_000.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 1999 r., RIS JJT_19990413_OGH0002_0040OB 00046_99I0000_000.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 9 września 1999 r., RIS JJT_19990909_OGH0002_008OBA00230_99B0000_000.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 2002 r., RIS JJT_20021105_OGH0002_0040OB 00006_02I0000_000.

Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 29 września 2010 r., RIS JJT_20100929_OGH0002_009OBA00084_10H0000_000.

Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2011 r., RIS JJT_20110322_OGH0002_0080OB00020_11S0000_000.

Republika Francuska

Orzeczenie Sądu Kasacyjnego Izby Cywilnej z dnia 5 lutego 1991, 88-11351, Bull. civ. I, Nr 45.

Królestwo Hiszpanii

Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 6 czerwca 1959 r., STS 1362/1959, Nr ECLI:ES:TS:1959:1362.

Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 1962 r., STS 134/1962, Nr ECLI:ES:TS:1962:134.

Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 1967 r., STS 68/1967, Nr ECLI:ES:TS:1967:68.

Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 1975 r., STS 30/1975, Nr ECLI:ES:TS:1975:30.

Literatura

Abraham W., *Konstytucja a stosunki wyznaniowe i Kościół*, [w:] W. Abraham et al., *Nasza Konstytucja. Cykl odczytów urządzonych staraniem dyrekcji Szkoły Nauk Politycznych w Krakowie od 12-25 maja 1921 r.*, Kraków 1922, s. 112-134.

Abraham W., *Studja wstępne o konkordacie Stolicy apostolskiej z Rzeczpospolitą Polską*, „Nova Polonia Sacra” 1926, t. II, s. 135-189.

Abramowicz A.M., *Równouprawnienie związków wyznaniowych w prawie polskim*, Lublin 2018.

Achmatowicz A., *Zarys stanu prawnego wyznania muzułmańskiego w b. Rosji i współczesnej Polsce*, „Rocznik Tatarski” 1932, t. I, s. 96-112.

Adamczewski W., Trzeciak B., *Konkordat polski – po ratyfikacji*, „Palestra” 1998, Nr 7-8, s. 74-80.

Bair J., *Islamgesetz. An den Schnittstellen zwischen österreichischer Rechtsgeschichte und österreichischem Staatsrecht*, Wien 2002.

Baltl H., *Österreichische Rechtsgeschichte unter Einschluss sozial- und wirtschaftsgeschichtlicher Grundzüge: von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Graz 1986.

Banaszak B., Malicka A., *Konstytucja Niemiec*, Warszawa 2008.

Basdevant-Gaudemet B., *Droit et religions en France*, RIDC 1998, Nr 2, 335-366, <https://doi.org/10.3406/ridc.1998.1166>.

Basdevant-Gaudemet B., Messner F., *Entites religieuses comme personnes juridiques – France*, [w:] *Churches and other religious organisations as legal persons: proceedings of the 17th meeting of the European Consortium for Church and State Research, Höör (Sweden), 17-20 November 2005*, ed. L. Friedner, Leuven 2007, s. 101-108, <https://doi.org/10.1017/s0956618x09990159>.

Berman H. J., *Prawo i rewolucja. Kształtowanie się zachodniej tradycji prawnej*, tłum. S. Amsterdamski, Warszawa 1995.

Błahuta F. et al., *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, Warszawa 1972.

Borecki P., *Autonomia kościołów i innych związków wyznaniowych we współczesnym prawie polskim*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2012, t. 15, s. 85-109.

Borecki P., *Rejestracja Kościoła i związku wyznaniowego*, [w:] *Wolność myśli, sumienia i wyznania. Poradnik prawny*, red. M. Nowicki, Warszawa 2003, s. 23-33, <https://doi.org/10.31743/spw.5109>.

Borecki P., *Rozdział Kościoła i Państwa w III Rzeczpospolitej*, [w:] *Francuska ustawa z 9 grudnia 1905 roku o rozdziale Kościołów i Państwa z perspektywy stu lat*, red. M. Pietrzak, Warszawa 2007, s. 199-214.

Borecki P., *Uwagi o statusie prawnym wyznawców judaizmu na ziemiach polskich*, CPH 2010, t. LXII, z. 2, s. 49-90.

Borecki P., Janik Cz., *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce – wybór aktów prawnych*, Warszawa 2012.

Brauneder W., Lachmayer F., *Österreichische Verfassungsgeschichte*, Wien 1983.

Brożyniak R., Winiarczyk-Kossakowska M., *Mniejszości wyznaniowe w Polsce. Prawo wewnętrzne (statutowe)*, Warszawa 2014.

Bruce C. R., Michae T., *2008 Standard Catalog of World Coins 1901-2000*, Iola 2007.

- Brzechczyn K., *Kościół Baptystyczny w Polsce w latach 1858-2008. Stan badań i postulaty badawcze*, [w:] *Kościół, polityka, historia. Ze studiów nad problemami mniejszości wyznaniowych w Polsce w XX i XXI wieku*, red. S. Dudra, O. Kiec, Warszawa 2009, s. 37-50.
- Brzeziński J. [bez tytułu] [w:] *Ankieta o Konstytucji z 17 marca 1921*, red. W. L. Jaworski, Kraków 1924, s. 400-408.
- Brzozowski W., *Konstytucyjne ramy stosunków państwo – kościół w Hiszpanii na przestrzeni XX wieku*, [w:] *Francuska ustawa z 9 grudnia 1905 roku o rozdziale Kościołów i Państwa z perspektywy stu lat*, red. M. Pietrzak, Warszawa 2007, s. 149-159.
- Buffelan-Lanore Y., *Droit civil*, Paris 1992.
- Carbonnier J., *Droit civil. Les obligations*, t. I, Paris 2004.
- Chauveau R., *Constitution et fonctionnement des associations et syndicats*, Paris 1972.
- Chmiel W., *Obrót nieruchomościami przez parafię rzymskokatolicką*, „Rejent” 2000, Nr 6, s. 13-25.
- Ciepla H. et al., *Kodeks cywilny: praktyczny komentarz z orzecnictwem*, Warszawa 2005.
- Classen C. D., *Religionsrecht*, Tübingen 2006, <https://doi.org/10.1628/978-3-16-153626-7>.
- Code civil*, réd. G. Wiederkehr, Paris 2008.
- Cornu G., *Droit civil*, t. I: *Introduction, les personnes, les biens*, Paris 1980.
- Cuhaj G. S., Michael T., *Standard Catalog of World Coins – 1801-1900*, Iola 2012.
- Cupriak P., *Reprezentacja osób prawnych związków wyznaniowych*, „Nowy Przegląd Notarialny” 2017, Nr 1, s. 47-61.
- Czapiński W., *Zrzeszenia zbliżone do instytucji stowarzyszeń (Na pograniczu instytucyj)*, „Gazeta Administracji” 1937, r. XIX, Nr 1, s. 2-21.
- Czochara A., *Francuski model rozdziału Kościoła od Państwa po stu latach*, [w:] *Francuska ustawa z 9 grudnia 1905 roku o rozdziale Kościołów i Państwa z perspektywy stu lat*, red. M. Pietrzak, Warszawa 2007, s. 29-39.
- Czochara A., *Konstytucyjne ramy hiszpańskiego modelu wolności religijnej*, [w:] *Religia – tożsamość – Europa*, red. P. Mazurkiewicz, S. Sowiński, Wrocław 2005, s. 190-195.
- Czochara A., *Stosunki państwo – Kościół. Belgia, Francja, Hiszpania, Włochy*, Warszawa 1994.
- Czochara A., Zieliński T. J., *Ustawa o stosunku państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Polsce. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Dadańska K. A., *Działanie osoby prawnej*, Warszawa 2006.
- Dembicki S., *Sytuacja prawna Autokefального Kościoła Prawosławnego w Polsce*, „Głos Sądownictwa” 1934, Nr 5, s. 365-369.
- Dembski K., *Osobowość cywilnoprawna Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, RPEiS 1981, Nr 3, s. 1-20.
- Dmowski S., Rudnicki S., *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*, Warszawa 2011.
- Dole G., *Le régime juridique des cultes en Alsace et Moselle*, Rev. adm. 1986, t. XXXIX, Nr 234, s. 558-563.
- Dworkin R., *Hard cases*, „Harvard Law Review” 1975, Nr 6, s. 1057-1109, <https://doi.org/10.2307/1340249>.
- Dubiel S., *Uprawnienia majątkowe Kościoła Katolickiego w Polsce w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. i ustaw synodalnych*, Lublin 2007.
- Durand J.-P., *Les institutions religieuses*, Paris 1999.
- Dziadzio A., *Ochrona praw i wolności obywatelskich w austriackiej monarchii konstytucyjnej (1867-1914)*, CPH 2001, t. LIII, z. 1, s. 263-274.
- Dziadzio A., *Orzecznictwo austriackiego Trybunału Administracyjnego w sprawach wyznaniowych (1876-1918)*, CPH 1995 (XLVII), z.1-2, s. 125-154.
- Dziadzio A., *Wolność wyznania i sumienia a przymus religijny w austriackiej monarchii konstytucyjnej 1867-1914*, CPH 1993, t. XLV, z. 1-2, s. 65-85.
- Dziobek-Romański J., *Uznawanie związków religijnych w Polsce (1944-1989) narzędziem dyskryminacyjnej polityki władz*, Lublin 2004.
- Enti ecclesiastici e attività notarile*, a cura di V. Tozzi, Napoli 1989.
- Falkowski E., *Ustrój Wileńskiego Kościoła Ewangelicko-Reformowanego (była Jednota Ewangelicko-Reformowana Wielkiego Księstwa Litewskiego), jego stosunek do Państwa Polskiego i jego uprawnienia w dziedzinie prawa małżeńskiego*, Wilno 1936.

- Ferrari S., *Entités Religieuses comme Personnes Juridiques – Italie*, [w:] *Churches and other religious organisations as legal persons: proceedings of the 17th meeting of the European Consortium for Church and State Research, Höör (Sweden)*, 17-20 November 2005, ed. L. Friedner, Leuven 2007, s. 139-148, <https://doi.org/10.1017/s0956618x09990159>.
- Ferrari S., *Religious communities as legal persons: an introduction to the national reports*, [w:] *Churches and other religious organisations as legal persons: proceedings of the 17th meeting of the European Consortium for Church and State Research, Höör (Sweden)*, 17-20 November 2005, ed. L. Friedner, Leuven 2007, s. 3-8.
- Ferrari S., *The Emerging Pattern of Church and State in Western Europe: The Italian Model*, „Brigham Young Law Review” 1995, Nr 2, s. 421-437.
- Fisher H. D., *The German Legal System and Legal Language*, New York 2009.
- Frąckowiak J., *Źródła i formy harmonizacji prawa spółek w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej*, [w:] *Wspólnoty Europejskie. Wybrane problemy prawne*, red. J. Kolasa, cz. 1, AUWr 1998, Nr 1653, s. 177-224.
- Fundowicz S., *Osobowość publicznoprawna wspólnot religijnych w Niemczech*, [w:] *Współczesne problemy prawa publicznego*, red. S. Fundowicz, Lublin 1999, s. 55-60.
- Gampl I., *Staat-Kirche-Individuum in der Rechtsgeschichte Österreichs zwischen Reformation und Revolution*, Wien–Graz–Köln 1984, <https://doi.org/10.2307/3166843>.
- Garlicki L., *Rada Konstytucyjna a ochrona praw jednostki we Francji*, Warszawa 1993.
- Giewartowski T., *Kościół ewangelickie w Polsce z uwagi na ich właściwości ustrojowe i narodowościowe*, „Strażnica Zachodnia” 1933, r. XII, s. 130-171.
- Gizbert-Studnicki W., *Kościół Ewangelicko-Reformowany w Wilnie. Historia – Organizacja – Świątynia*, Wilno 1935.
- Gizbert-Studnicki W., *Zarys historyczny Wileńskiego Kościoła Ewangelicko-Reformowanego i jego biblioteki*, Wilno 1932.
- Głowacka A., *Wybrane zagadnienia dotyczące problematyki czynności prawnych dokonywanych przez osoby prawne Kościoła katolickiego*, „Folia Iuridica Wratislaviensis” 2014, Nr 3, s. 299-316.
- Góralski W., *Władza ustawodawcza Konferencji Episkopatu według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Prawo Kanoniczne” 1989, Nr 1-2, s. 42-57.
- Góralski W., Adamczewski W., *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 r.*, Płock 1994.
- Góralski W., Pieńdyk A., *Zasada niezależności i autonomii państwa i Kościoła w konkordacie polskim z 1993 r.*, Warszawa 2000.
- Grelewski S., *Wyznania protestanckie i sekty religijne w Polsce współczesnej*, Lublin 1937.
- Grynsztajn J., Kerner I., *Przepisy o organizacji gmin wyznaniowych żydowskich wraz z ustawami, rozporządzeniami, okólnikami i reskryptami związkowymi oraz orzecznictwem sądowym*, Warszawa 1931.
- Guillaumont O., *Le Conseil d'État et le principe constitutionnel de laïcité, à propos de l'arrêt du 16 mars 2005, Ministre de l'outre-mer c/gouvernement de la Polynésie française*, RFDC 2005, Nr 3, s. 631-638.
- Guzik E. M., *Prawne aspekty działalności sekt religijnych w Polsce*, PiP 2000, z. 3, s. 43-58.
- Halban L., *Kilka uwag dotyczących znaczenia naukowego i praktycznego prawa kościelnego*, Lublin 1957.
- Halban L., *Konkordat ze Stolicą Apostolską*, Warszawa 1934.
- Halban L., *Pakta Laterańskie*, Warszawa 1931.
- Halban L., *Religia w Trzeciej Rzeszy*, Lwów 1936.
- Halban L., *Zanik supremacji państwa nad kościołem w Niemczech*, „Pamiętnik Historyczno-Prawny” 1933, Nr 1¹⁸⁹².
- Haring J., *Kommentar zum neuen österreichischen Konkordat – Text des Vertrages mit Erklärungen*, Innsbruck 1934.
- Hess A., *Państwo a Kościół. Doświadczenia austriackie – uregulowania konkordatowe*, Kraków 2003.

¹⁸⁹² Każdy zeszyt ma własną paginację.

- Hintz M., Hucal M., *Wielowymiarowość ewangelickiego prawa kościelnego. Analiza porównawcza i teologiczno-prawna*, Warszawa 2018.
- Insadowski H., *Osoba prawna. Studium prawnokanoniczne*, Lublin 1927.
- Insadowski H., *Ustrój prawny Kościoła Katolickiego*, Lublin 1926.
- Januchowski A., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, OSP 2010, Nr 2, s. 127-132.
- Januchowski A., *Skuteczność prawa kanonicznego w zakresie reprezentacji osób prawnych Kościoła katolickiego*, „Rejent” 2007, Nr 9, s. 49-67.
- Januchowski A., *Uprawnienia majątkowe związków wyznaniowych*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2006(9), s. 197-208.
- Januchowski A., *Uzyskiwanie osobowości prawnej przez związki wyznaniowe i ich jednostki organizacyjne – zagadnienia wybrane*, „Rejent” 2009, Nr 5, s. 30-56.
- Januchowski A., *Wpływ państwa na powoływanie organów osób prawnych związków wyznaniowych – wybrane zagadnienia*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2011, Nr 6, s. 27-41.
- Januchowski A., *Wybrane zagadnienia związane z reprezentacją parafii przez proboszcza na gruncie prawa kanonicznego i polskiego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2008, t. 11, s. 211-236.
- Jasiakiewicz M., *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2000 r. IV KKN 88/00*, „Rejent” 2005, Nr 1, s. 122-137.
- Jaworski W. L., *Kościół rzymsko-katolicki a Konstytucja polska*, [w:] *Ankieta o Konstytucji z 17 marca 1921*, red. W. L. Jaworski, Kraków 1924, s. 408-415.
- Jaworski W. L., *Prawa państwa polskiego, z. II A: Konstytucja z dnia 17 marca 1921. Prawo polityczne: od 2 października 1919 r. do 4 lipca 1921*, Kraków 1921.
- Jaworski W. L., *Stosunek Konstytucji do ustaw z nią sprzecznych*, [w:] *Ankieta o Konstytucji z 17 marca 1921*, red. W. L. Jaworski, Kraków 1924, s. 420-423.
- Jurina J., *Der Rechtsstatus der Kirchen und Religionsgemeinschaften im Bereich ihrer eigenen Angelegenheiten*, Berlin 1972, <https://doi.org/10.3790/978-3-428-42618-8>.
- Kaczmarczyk R., *Status prawny i faktyczny muzułmańskich związków wyznaniowych w Polsce*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2016, t. 19, s. 263-287, <https://doi.org/10.31743/spw.135>.
- Kaleta P., *Prawne aspekty zarządzania dobrami kościelnymi*, Lublin 2017.
- Kaleta P., *Skuteczność zawarcia umowy pożyczki przez parafię bez zezwolenia biskupa*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2013, t. 16, s. 281-299.
- Kaleta P., *Zadania zarządcy majątku kościelnego w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i w polskich synodach diecezjalnych*, Lublin 2012.
- Kaliński M., *Rozporządzanie prawami do nieruchomości należącymi do wyznaniowych osób prawnych na przykładzie Kościoła katolickiego*, „Przegląd Sądowy” 2013, Nr 4, s. 28-54.
- Kenig-Witkowska M. M., *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*, Warszawa 2011.
- Kiec O., *Historia protestantyzmu w Poznaniu od XVI do XXI wieku*, Poznań 2015.
- Kiec O., *Protestantyzm w Poznaniu 1815-1918*, Warszawa 2001.
- Kierski K., *Ochrona praw mniejszości w Polsce*, Poznań 1933.
- Kierski K., *Prawa mniejszości niemieckiej w Polsce*, Poznań 1923, przedruk w częściach: część pierwsza – „Strażnica Zachodnia” 1923, r. II, Nr 1-3, s. 2-24, część druga – „Strażnica Zachodnia” 1923, r. II, Nr 4-5, s. 161-192, część trzecia – „Strażnica Zachodnia” 1923, r. II, Nr 6, s. 285-321.
- Klein A., *Charakter prawny organów osób prawnych*, [w:] *Rozprawy z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego*, red. J. Błeszyński, J. Rajski, Warszawa 1985, s. 121-137.
- Klein A., *Ewolucja instytucji osobowości prawnej*, [w:] *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, red. E. Łętowska, Wrocław 1983, s. 54-156.
- Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz*, red. M. Pyziak-Szafnicka Warszawa 2009.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011.
- Kodeks cywilny z komentarzem*, red. J. Winiarz, t. I, Warszawa 1989.
- Kodeks prawa kanonicznego: komentarz: powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego, podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, Kraków 2011.

- Komarnicki W., *Polskie prawo polityczne (Geneza i system)*, Warszawa 1922¹⁸⁹³.
- Komarnicki W., *Ustrój państwowy Polski współczesnej. Geneza i system*, Wilno 1937¹⁸⁹⁴.
- Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch mit IPR-Gesetz, Ehegesetz, Mietrechtsgesetz, Wohnungseigentumsgesetz, Landpachtgesetz, Konsumentenschutzgesetz, Produkthaftungsgesetz, UN-Kaufrecht, hrsg. P. Rummel, t. I, Wien 1990.
- Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch mit wichtigen Nebengesetzen und EU-Verordnungen, t. §§ 859-916 ABGB, hrsg. P. Rummel, M. Lukas, Wien 2014.
- Korytkowski J., *Prałatury personalne*, Warszawa 1991.
- Krasowski K., *Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historycznoprawne*, Warszawa–Poznań 1988.
- Krasuski J., *Istota Kulturkampfu*, Poznań 1957.
- Krasuski J., *Kulturkampf. Katolicyzm i liberalizm w Niemczech XIX wieku*, Poznań 1963.
- Kroczyński P., *Ocena regulacji prawnych ustanowionych przez Konferencję Episkopatu Polski po 1989 roku*, „Studia Socialia Cracoviensia” 2015, Nr 1, s. 93-105, <https://doi.org/10.15633/ssc.982>.
- Krukowski J., *Autonomia i niezależność Kościoła i wspólnoty politycznej*, „Kościół i Prawo” 1985, Nr 4, s. 51-77.
- Krukowski J., *Funkcje stabilizacyjne konkordatu między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 1993 r. w procesie normalizacji stosunków państwo-Kościół*, „Politeja. Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2014, Nr 3(29), s. 179-201, <https://doi.org/10.12797/politeja.11.2014.29.15>.
- Krukowski J., *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*, Lublin 1999.
- Krukowski J., *Konkordaty współczesne: doktryna, teksty (1964-1994)*, Warszawa 1995.
- Krukowski J., *Kościelne prawo publiczne. Prawo konkordatowe*, Lublin 2013.
- Krukowski J., *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 1993.
- Krukowski J., *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2008.
- Krukowski J., *Refleksje po ratyfikacji konkordatu*, „Rejent” 1998, Nr 9, s. 33-53.
- Krukowski J., Sobański R., *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. I: *Księga I: Normy ogólne*, Poznań 2003.
- Krukowski J., Warchałowski K., *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000.
- Krzemiński M., *Znaczenie prawa kanonicznego dla określenia sposobu reprezentacji kościelnych osób prawnych. Glosa do wyroku SN z 27. VII. 2000 r. IV CKN 88/00*, Pr.Bank. 2005, Nr 10, s. 20-30.
- Krzyżowski E., [bez tytułu] [w:] *Ankieta o Konstytucji z 17 marca 1921*, red. W. L. Jaworski, Kraków 1924, s. 399-400.
- Krzyżtofek K., *Pozycja prawna Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Stosunki państwo – Kościół w Polsce 1944-2010. Studia i materiały*, red. R. Łatka, Kraków 2013, s. 115-133.
- Krzyżtofek K., *Stowarzyszenia Kościoła Katolickiego w świetle norm prawa polskiego i prawa kanonicznego*, [w:] *Prawo wyznaniowe w Polsce (1989-2009). Analizy – dyskusje – postulaty*, red. D. Walencik, Katowice–Bielsko-Biała 2009, s. 107-124.
- Krzyżanowski H., *Zbiór przepisów o fabrykach kościelnych i dozorach kościelnych parafii katolickich obejmujący obowiązujące w Królestwie Polskim postanowienia i instrukcje w przedmiocie budowania, restauracji i reparacji budowli kościelnych i plebańskich oraz utrzymania cmentarzy wydany za upoważnieniem Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*, Warszawa 1863.
- Kuglarz P., Majer P., *Obrót majątkiem kościelnym jest ograniczony*, „Rzeczpospolita” 2005, 4 VII, s. B1.
- Kumaniecki K. W., *Centralizm i decentralizacja*, [w:] *Ankieta o Konstytucji z 17 marca 1921*, red. W. L. Jaworski, Kraków 1924, s. 151-161.
- Kumaniecki K. W., *Administracja wyznaniowa*, [w:] K. W. Kumaniecki, B. Wasiutyński, J. Panejko, *Polskie prawo administracyjne w zarysie*, cz. I, Kraków, ca. 1930, s. 205-244.
- Kumaniecki K. W., *Zarys prawa administracyjnego na ziemiach Polski*, cz. 1: *Administracja szkolna: (szkolnictwo powszechne, średnie, wyższe i zawodowe, ustawa o szkołach akademickich i ustawa o władzach szkolnych)*, Warszawa 1920.

¹⁸⁹³ Dostępne również w reprimie Wydawnictwa Sejmowego, wyd. Warszawa 2008.

¹⁸⁹⁴ Dostępne również w reprimie Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, wyd. Kraków 2006.

- Kumor B., *Historia Kościoła*, t. VII: *Czasy najnowsze 1815-1914*, Lublin 2001.
- Kumor B., *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772-1918*, Kraków 1980.
- Kurzkomentar zum ABGB: *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, Ehegesetz, Konsumentenschutzgesetz, IPR-Gesetz und Europäisches Vertragsstatutübereinkommen*, hrsg. H. Koziol et al., Wien 2007.
- Kutrzeba S., *Historia ustroju Polski w zarysie*, t. III: *Po rozbiorach* (cz. 1), Lwów 1920, t. IV: *Po rozbiorach* (cz. 2), Lwów 1920.
- Kutrzeba S., *Sprawa żydowska w Polsce: szkic historyczny*, Lwów 1918.
- Kuźnicka-Sulikowska J., Machnikowski P., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08, „Rejent”* 2010, Nr 2, s. 120-126.
- Lamacchia L., *Alienazione di beni ecclesiastici*, „Notariato” 2007, Nr 5, s. 563-571.
- Langrod J. S., *Instytucje prawa administracyjnego. Zarys części ogólnej*, t. I, Kraków 1948.
- Langrod J. S., *O autokefalji prawosławnej w Polsce. Studium z zakresu polskiej polityki i administracji wyznaniowej*, Warszawa 1931.
- Langrod J. S., *Polskie prawo o stowarzyszeniach. Uwagi krytyczne*, Kraków 1934.
- Langrod J. S., Wyznania, [w:] K. W. Kumaniecki, J. S. Langrod, Sz. Wachholz, *Zarys ustroju, postępowania i prawa administracyjnego w Polsce*, Kraków-Warszawa 1939, s. 323-366.
- Leszczynski P. A., *Kontekstualizacja zasady rozdziału Kościoła i Państwa na przykładzie Republiki Federalnej Niemiec*, [w:] *Francuska ustawa z 9 grudnia 1905 roku o rozdziale Kościołów i Państwa z perspektywy stu lat*, red. M. Pietrzak, Warszawa 2007, s. 107-146.
- Leszczynski P. A., *O stosunkach państwo – Kościoły w Niemczech*, „Res Humana” 1997, Nr 6, s. 11-13.
- Lipiński S. T., *Na marginesie Kodeksu Zobowiązań*, „Głos Sądownictwa” 1934, Nr 5, s. 369-371.
- Lombardia P., *La personalidad civil de los entes eclesiásticos, según los acuerdos entre la Santa Sede y el Estado español de 3 de enero de 1979*, „Ius canonicum” 1989, Nr 37, s. 79-106.
- Longchamps de Berier R., *Studia nad istotą osoby prawniczej*, Lwów 1911.
- López Alarcón M., *Eficacia civil de la licencia para la enajenación de bienes eclesiásticos*, „Ius canonicum” 1989, Nr 57, s. 305-326.
- Lubicz T., *Stan prawny ewangelickiego kościoła unijnego na polskim Górnym Śląsku*, „Komunikaty” (Wydawnictwo Instytutu Śląskiego) 1934, seria I, Nr 19¹⁸⁹⁵.
- Łakomy H., *Państwo a kościół we Francji. Historia i współczesność*, Kraków 1999.
- Łotocki A., *Autokefalia: zasady autokefalji*, Warszawa 1932.
- Magen S., *Körperschaftsstatus und Religionsfreiheit: Zur Bedeutung des Art. 137 Abs. 5 WRV im Kontext des Grundgesetzes*, Tübingen 2004.
- Malesa W., Wawrzaszek A., *Rejestr wyznaniowych osób prawnych – wybrane zagadnienia na przykładzie jednostek Kościoła katolickiego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2014, t. 17, s. 275-309, <https://doi.org/10.31743/spw.5123>.
- Margueritte B., *Republika i religia. Francuski model stosunków państwo-Kościół*, [w:] *Religia – tożsamość – Europa*, red. P. Mazurkiewicz, S. Sowiński, Wrocław 2005, s. 177-184.
- Martínez de Codes R. M., *The Contemporary Form of Registering Religious Entities in Spain*, „Brigham Young Law Review” 1998, Nr 2, s. 369-387.
- Matwiejuk J., *Pozycja prawna gmin wyznaniowych żydowskich w świetle ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2002, t. 5, s. 31-47.
- Messner F., *State and religion in France* (cz. I), RSR 2007, Nr 1, s. 21-30.
- Messner F., *The autonomy of religious confessions in France*, [w:] *Legal position of churches and church autonomy*, ed. H. Warnink, Leuven 2001, s. 111-120.
- Mezglewski A., *Spór o wygaśnięcie konkordatu polskiego z 1925 r.*, RNP 1988, t. 8, s. 325-241.
- Mezglewski A., *Utworzenie oraz rejestracja związku wyznaniowego jako przejawy wolności religijnej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2015, t. 18, s. 123-134, <https://doi.org/10.31743/spw.5087>.
- Mezglewski A., Misztal H., Stanisław P., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011.
- Michejda W., *Stosunki w Ewangelickim Kościele Unijnym na polskim Górnym Śląsku*, Katowice 1935.

¹⁸⁹⁵ Każdy numer ma własną paginację.

- Mołdawa T., *Konstytucja Hiszpanii z 27 grudnia 1978 znowelizowana 27 sierpnia 1992*, Warszawa 2008.
- Moreno Antón M., *La enajenación canónica de bienes eclesíasticos y su eficacia en el derecho español* (dyktacja doktorska), <https://repositorio.uam.es/xmlui/handle/10486/4495> – 29 VI 2015.
- Motilla A., *Religious Entities as Legal Persons-Spain*, [w:] *Churches and Other Religious Organisations as Legal Persons: proceedings of the 17th meeting of the European Consortium for Church and State Research*, Höör (Sweden), 17-20 November 2005, ed. L. Friedner, Leuven 2007, s. 209-216.
- Mückl S., *Religious Entities as Legal Persons-Germany*, [w:] *Churches and Other Religious Organisations as Legal Persons: proceedings of the 17th meeting of the European Consortium for Church and State Research*, Höör (Sweden), 17-20 November 2005, ed. L. Friedner, Leuven 2007, s. 109-114.
- Navarro Valls R., *La licencia en la enajenación canónica y el Derecho español*, „*Ius Canonicum*” 1970, Nr 10, s. 303-391.
- New commentary on the Code of Canon Law*, ed. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, New York 2000.
- Olszówka M., *Przenikanie się prawa państwowego i prawa wewnętrznego związków religijnych w świetle art. 25 ust. 3 Konstytucji RP*, [w:] *Prawo państwowe a prawo wewnętrzne związków wyznaniowych. Pamiętnik VII Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego, Gniezno 11-12 IX 2010*, red. K. Krasowski, M. Materniak-Pawłowska, M. Stanulewicz, Poznań 2010, s. 111-123.
- Opalski A., *Europejskie prawo spółek. Zasady prawa europejskiego i ich wpływ na polskie prawo spółek*, Warszawa 2010.
- Orzeszyna K., *Status prawny kościołów i innych związków wyznaniowych w Republice Włoskiej*, Prz. Sejm. 2006, Nr 2, s. 61-79.
- Orzeszyna K., *Status prawny Kościołów i innych związków wyznaniowych w systemie prawnym Republiki Austriackiej*, [w:] *Ecclesia et Status. Księga jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej profesora Józefa Krukowskiego*, red. A. Dębiński, K. Orzeszyna, M. Sitarz, Lublin 2002, s. 753-776.
- Orzeszyna K., *Systemy relacji między państwem i Kościołem we Francji*, RNP 2002, Nr 1, s. 236-256.
- Osuchowski J., *Prawo wyznaniowe Rzeczypospolitej Polskiej: 1918-1939: (węzłowe zagadnienia)*, Warszawa 1967.
- Osuchowski J., *Problemy polskiego konkordatu z 1925 r.*, PiP 1965, Nr 12, s. 839-849.
- Osuchowski W., *Rzymskie prawo prywatne: zarys wykładu*, Warszawa 1981.
- Panek M.A., *Reprezentacja kościelnych osób prawnych w umowach cywilnoprawnych*, „Przegląd Sądowy” 2015, Nr 10, s. 81-92.
- Pawluk A., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego (Izba Cywilna) z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08, „Rejent” 2010, Nr 7-8, s. 138-153.*
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, t. IV: Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 1990.
- Pawluk T., *Problem wygaśnięcia konkordatu polskiego z 1925 r.*, „Prawo Kanoniczne” 1986, Nr 1-2, s. 133 i n.
- Pazdan M., *Niektóre konsekwencje teorii organów osoby prawnej*, Pr. Nauk. UŚI. Pr. Praw. 1969, t. 1, s. 201-223.
- Piasecki K., *Kodeks cywilny. Księga pierwsza. Część ogólna. Komentarz*, Kraków 2003.
- Piccoli P., *La rappresentanza negli enti ecclesiastici*, Riv. Not. 2000, Nr 1, s. 21-42.
- Piekarski S., *Wyznania religijne w Polsce: Administracja wyznań. Konstytucja a wyznanie. Wolność sumienia. Konkordat. Prawosławie. Ewangelicy. Żydzi. Inne wyznania. Rozporządzenia wykonawcze do Konkordatu*, Warszawa 1927.
- Pietraszewski M., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2008 r. (III CZP 122/08), „Rejent” 2010, Nr 3, s. 211-230.*
- Pietrzak M., *Francuska ustawa o rozdziale Kościołów i Państwa z 9 grudnia 1905 r.*, [w:] *Francuska ustawa z 9 grudnia 1905 roku o rozdziale Kościołów i Państwa z perspektywy stu lat*, red. idem, Warszawa 2007, s. 10-28.
- Pietrzak M., *Nowy konkordat polski*, PiP 1994, z. 1, s. 15-28.
- Pietrzak M., *Prawo kanoniczne a państwowy porządek prawny*, RPEiS 1985, Nr 3, s. 1-22.
- Pietrzak M., *Prawo wewnętrzne (kanoniczne) Kościołów i związków wyznaniowych w polskim systemie prawnym*, [w:] *Prawo państwowe a prawo wewnętrzne związków wyznaniowych. Pamiętnik*

- VII Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego, Gniezno 11-12 IX 2010, red. K. Krasowski, M. Materniak-Pawłowska, M. Stanulewicz, Poznań 2010, s. 137-150.
- Pietrzak M., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2010.
- Pietrzak M., *Przełom w polskim ustawodawstwie wyznaniowym*, RPEiS 1990, Nr 2, s. 1-42.
- Pietrzak M., *Stosunki między państwem i Kościołem w świetle ustaw wyznaniowych z 17 maja 1989 r.*, PiP 1991, Nr 1, s. 1-15.
- Piotrowicz W., *Z zagadnień wyznaniowych w Polsce*, Wilno 1929.
- Piotrowski S., *Konkordat zawarty ze Stolicą Apostolską w 1925 r. przestał obowiązywać jako wewnętrzna ustawa krajowa*, PiP 1947, Nr 12, s. 3-8.
- Piwocki J., *Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych*, t. I, Lwów 1909, t. V, Lwów 1912.
- Plisiecki M., *Głosa do uchwały Sądu Najwyższego (Izba Cywilna) z dnia 19 grudnia 2008 r.*, III CZP 122/08, „Rejent” 2010, Nr 7-8, s. 154-160.
- Plisiecki M., *Osoba prawna w prawie wewnętrznym kościołów o regulacji ustawowej*, Warszawa 2013.
- Plisiecki M., *Wyznaniowa osoba prawna w prawie polskim*, Warszawa 2013.
- Potz R., *Państwo i Kościół w Austrii*, [w:] *Państwo i Kościół w Unii Europejskiej* (tyt. oryg.: *State and Church in the European Union*), ed. G. Robbers, tłum. J. Łopatowska-Rynkowska, M. Rynkowski, Wrocław 2007, s. 11-30.
- Prawo francuskie*, red. A. Machnowska, K. Wojtyczek, t. I, Kraków 2004, t. II, Kraków 2005.
- Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej w zarysie*, red. A. Kuś, Lublin 2012.
- Prawo Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Komentarz*, red. J. Cebula, Warszawa 2017.
- Prawo Unii Europejskiej z uwzględnieniem Traktatu z Lizbony*, red. A. Kuś, Lublin 2010.
- Pree H., *Österreichisches Staatskirchenrecht*, Wien 1984, <https://doi.org/10.1007/978-3-7091-7021-2>.
- Pree H., Primetshofer B., *Das Kirchliche Vermögen, seine Verwaltung und Vertretung*, Wien 2007, <https://doi.org/10.1007/978-3-211-71349-5>.
- Pyziak-Szafnicka M., Robaczyński W., Kawecka-Stępień M., *Elementarny kurs prawa cywilnego*, Warszawa 2012.
- Radecki G., *Głosa do wyroku SN z 24.03.2004 r. IV CK 108/03*, PS 2006, Nr 1, s. 134-140.
- Radecki G., *Głosa do wyroku SN z dn. 27.07.2000 r. IV CKN 88/00*, OSP 2004, z. 5, s. 246-249.
- Radecki G., *Organy osób prawnych Kościoła Katolickiego w Polsce (na styku prawa kanonicznego i cywilnego)*, „Rejent” 2003, Nr 7-8, s. 127-155.
- Radwański Z., *Zarys części ogólnej prawa cywilnego*, Warszawa 1979.
- Rakoczy B., *Głosa do orzeczenia SN z 22. VII. 2000 r. IV CKN 88/00*, OSP 2003, Nr 9, s. 492-495.
- Rakoczy B., *Głosa do wyroku SN z 24.03.2004 r. IV CK 108/03*, „Rejent” 2005, Nr 11, s. 131-144.
- Rakoczy B., *Prawo kanoniczne w orzecznictwie sądów polskich*, [w:] *Prawo wyznaniowe w Polsce (1989-2009). Analizy – dyskusje – postulaty*, red. D. Walencik, Katowice–Bielsko-Biała 2009, s. 275-283.
- Rakoczy B., *Reprezentacja kościelnych osób prawnych. Głosa do wyroku SN z dnia 17 lutego 2005 r.*, IV CK 582/04, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2009, Nr 2, s. 159-164.
- Rakoczy B., *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2008.
- Robbers G., *Religion and Law in Germany*, Alphen aan den Rijn 2010.
- Rossa D., *Polityka wyznaniowa Unii Europejskiej*, „Przegląd Religioznawczy” 2011, s. 97-114.
- Rostworowski M., *Autonomia (Śląska)*, [w:] W. Abraham et al., *Nasza Konstytucja. Cykl odczytów urządzonych staraniem dyrekcji Szkoły Nauk Politycznych w Krakowie od 12-25 maja 1921 r.*, Kraków 1922, s. 173-188.
- Rymowicz Z., Świącicki W., *Prawo cywilne Ziem Wschodnich, Tom X, cz. 1 Zwodu praw rosyjskich*, t. I, Warszawa 1932, t. II, Warszawa 1933.
- Rynkowski M., *Status prawny kościołów i związków wyznaniowych w Unii Europejskiej*, Warszawa 2004.
- Rzepecki A., *Problematyka wygaśnięcia konkordatu zawartego między Rzeczypospolitą Polską a Stolicą Apostolską w dniu 10 lutego 1925 r.*, „Studia Erasmiana Wratislaviensia” 2011, Nr 5, s. 285 i n.
- Sarkowicz R., Stelmach J., *Teoria prawa*, Kraków 2001.
- Sawicki J., *Stan prawny Kościoła Marjawitów*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1935, Nr 7, s. 14-24.

- Sawicki J., *Studia nad położeniem prawnym mniejszości religijnych w Państwie Polskim*, Warszawa 1937.
- Sawicki J., *Z aktualnych problemów administracji wyznaniowej w województwach zachodnich*, Warszawa 1936.
- Schinkele B., *Religious entities as legal persons – Austria*, [w:] *Churches and Other Religious Organisations as Legal Persons: proceedings of the 17th meeting of the European Consortium for Church and State Research, Höör (Sweden), 17-20 November 2005*, ed. L. Friedner, Leuven 2007, s. 37-44.
- Sobański R., *Niezależność i autonomia Kościoła i państwa podstawową przesłanką konkordatu*, „Ate-neum Kapłańskie” 1996, t. 127, z. 1, s. 16-27.
- Sochaniewicz K., *Autokefalia Kościoła Wschodniego w Polsce*, „Drogi Polski” 1922, Nr 1, s. 9-33.
- Sohm R., *Instytucje, historia i system rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1925.
- Soler I., *Kościół katolicki w nowej sytuacji politycznej w Hiszpanii*, [w:] *Religia – tożsamość – Europa*, red. P. Mazurkiewicz, S. Sowiński, Wrocław 2005, s. 200-210.
- Sołtyński S., *Wynalazek osoby prawnej: o krok od wieczności*, [w:] *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji siedemdziesięciolecia urodzin profesora Aleksandra Ratajczaka*, red. A. J. Szwarz, Poznań 1999, s. 257-269.
- Stanisz P., *Porozumienia w sprawie regulacji stosunków między państwem i niekatolickimi związkami wyznaniowymi we włoskim porządku prawnym*, Lublin 2007.
- Stanisz P., *Proboszcz jako reprezentant parafii rzymskokatolickiej w stosunkach majątkowych*, [w:] *Prawo państwowe a prawo wewnętrzne związków wyznaniowych. Pamiętnik VII Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego, Gniezno 11-12 IX 2010*, red. K. Krasowski, M. Materniak-Pawłowska, M. Stanulewicz, Poznań 2010, s. 191-200.
- Starczewski E., *Sprawy wyznaniowe w świetle Konstytucji*, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej” 1925, r. VII, Nr 22, s. 1-2.
- Strzała M., *Aktualne problemy dotyczące rewindykacji majątku dawnych stowarzyszeń katolickich – ujęcie praktyczne*, [w:] *Aktualne problemy wolności myśli, sumienia i religii*, red. P. Stanisz et al., Lublin 2015, s. 295-316.
- Strzała M., *Ograniczenia reprezentacji wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego*, „Krakowski Przegląd Notarialny” 2016, Nr 2, s. 107-138.
- Strzała M., *Orzecznictwo austriackiego Sądu Najwyższego w sprawie reprezentacji wyznaniowych osób prawnych Kościoła Katolickiego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2017, t. 20, s. 249-265, <https://doi.org/10.31743/spw.266>.
- Strzała M., *Przejawy supremacyjnej polityki wyznaniowej władz państwowych w przepisach Powszechnego Prawa Krajowego dla Państw Pruskich regulujących ustrój osób prawnych Kościoła Katolickiego*, [w:] *Wokół prawa wyznaniowego*, red. K. Górski, J. Pokoj, Kraków 2015, s. 77-103.
- Strzała M., *Skuteczność norm prawa kanonicznego w zakresie reprezentacji kościelnych osób prawnych w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, [w:] *Prawo państwowe a prawo wewnętrzne związków wyznaniowych. Pamiętnik VII Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego, Gniezno 11-12 IX 2010*, red. K. Krasowski, M. Materniak-Pawłowska, M. Stanulewicz, Poznań 2010, s. 211-221.
- Strzała M., *Udział Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego i jego wyznaniowych osób prawnych w obrocie prawnym*, [w:] *Kościół Ewangelicko-Augsburski w relacjach z państwem. Aspekty ustrojowe i prawne*, red. M. Hucal, A. Filak, Warszawa 2018, s. 97-109.
- Strzała M., *Wybrane uregulowania prawne Trzeciej Rzeczypospolitej dotyczące osobowości prawnej Kościołów i związków wyznaniowych jako przykład przyjaznej polityki wyznaniowej*, [w:] *Polityka wyznaniowa a prawo III Rzeczypospolitej*, red. M. Skwarzyński, P. Steczkowski, Lublin 2016, s. 265-283.
- Suchocka H., *Ocena konkordatu w dwadzieścia lat po jego podpisaniu*, „Politeja. Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2014, Nr 3(29), s. 371-379.
- Suski P., *Stowarzyszenia i fundacje*, Warszawa 2011, <https://doi.org/10.12797/politeja.11.2014.29.30>.
- System prawa cywilnego. Część ogólna*, red. S. Grzybowski, t. I, Wrocław 1985.
- System Prawa Prywatnego, t. I: Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012.
- Szaliński T., *Sprawa ewangelicka na Kresach Zachodnich*, „Strażnica Zachodnia” 1923, r. II, Nr 1-3, s. 40-56.
- Szelążek A., *Rys historyczny zaboru dóbr kościelnych na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej od r. 1795*, „Przegląd Katolicki” 1925, r. IV, cz. I: Nr 1, s. 3-5, cz. II: Nr 2, s. 25-27, cz. III: Nr 4, s. 51-53, cz. IV: Nr 6, s. 85-87, cz. V: Nr 10, s. 145-146, cz. VI: Nr 11, s. 162-163.

- Szer S., *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1967.
- Szytk R., *Kościół i związki wyznaniowe jako podmioty czynności prawnych w praktyce notarialnej*, „Rejent” 2005, cz. I: Nr 1, s. 52-73, cz. II: Nr 2, s. 62-87.
- Szytk R., *Kościół i związki wyznaniowe jako podmioty praw majątkowych*, „Rejent” 1991, Nr 1, s. 63-99.
- Świątkowski H., *Państwo a kościół w świetle prawa (wybrane zagadnienia)*, Warszawa 1960.
- Świątkowski H., *Wyznaniowe prawo państwowe*, Warszawa 1962.
- Świto L., *Alienacja majątku kościelnego w diecezjach rzymskokatolickich w Polsce*, Olsztyn 2010.
- Till E., *Ustawy wyznaniowe w przekładzie polskim wraz z autentycznym tekstem niemieckim*, Lwów 1874, *Zbiór ustaw państwowych i krajowych*, t. III.
- Tomkiewicz M., *Obrót majątkiem kościoła rzymskokatolickiego w Polsce*, Olsztyn 2013.
- Trzeciak B., *Klauzule odsyłające w konkordatach z Hiszpanią i z Polską*, Lublin 2007.
- Uruszczak W., Art. 25 ust. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Problemy interpretacyjne, [w:] *Pro bono Reipublicae. Księga jubileuszowa Profesora Michała Pietrzaka*, red. P. Borecki, A. Czohara, T. J. Zieliński, Warszawa 2009, s. 477-486.
- Uruszczak W., *Konkordat z 1993 r. ważnym etapem w stosunkach Polski ze Stolicą Apostolską*, [w:] *Konkordat 1993. Dar i zadanie dla Kościoła i Polski*, red. J. Dyduch, Kraków 1994, s. 95-109.
- Uruszczak W., *Konkordat nadziei. Refleksje o znaczeniu Konkordatu z 1993 r. dla Państwa Polskiego*, [w:] *Rola i znaczenie konkordatu 1993*, red. J. Dyduch, Kraków 1994, s. 53-67.
- Uruszczak W., *Recepcja prawa kanonicznego w obowiązującym prawie polskim*, „Annales Canonici” 2007, Nr 3, s. 5-20.
- Uruszczak W., *Wprowadzenie*, [w:] *Kościół i inne związki wyznaniowe w służbie dobru wspólnemu*, red. W. Uruszczak, K. Krzysztofek, M. Mięka, Kraków 2014, s. 15-16.
- Uruszczak W., *Wprowadzenie*, [w:] W. Uruszczak, Z. Zarzycki, *Prawo wyznaniowe. Zbiór przepisów*, Kraków 2003, s. 17-30.
- Uruszczak W., *Znaczenie konkordatu z 1993 r. dla państwa polskiego*, „Ateneum Kapłańskie” 1996, t. 127, z. 1, s. 73-81.
- Ustawa zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec*, red. L. Janicki, Poznań 2007.
- Ustrój Unii Europejskiej*, red. J. Barcz, t. I, Warszawa 2010.
- Vetulani A., *Dążenia powojennej polityki konkordatowej*, Kraków 1935.
- Vetulani A., *Konkordat z Austrią*, Kraków 1936.
- Vetulani A., *Polityka konkordatowa Stolicy Apostolskiej*, Kraków 1939.
- Wachholz Sz., *Szkolnictwo*, [w:] K. W. Kumaniecki, J. S. Langrod, Sz. Wachholz, *Zarys ustroju, postępowania i prawa administracyjnego w Polsce*, Kraków-Warszawa 1939, s. 266-295.
- Walencik D., *Nieruchomości Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918-2012. Regulacje prawne – nacjonalizacja – rewindykacja*, Katowice 2013.
- Walencik D., *Prawo kanoniczne (wewnętrzne) związków wyznaniowych a prawo polskie*, PS 2013, Nr 5, s. 11-25.
- Wasiutyński B., *Administracja szkolna*, [w:] K. W. Kumaniecki, B. Wasiutyński, J. Panejko, *Polskie prawo administracyjne w zarysie*, cz. I, Kraków ca. 1930, s. 245-285.
- Wilanowski B., *Ustępstwa ze strony Kościoła na rzecz państwa poczynione w konkordacie z 10 lutego 1925 r. w świetle konkordatów innych*, RPW 1928, r. II, t. 2, s. 177-240.
- Winiarczyk-Kossakowska M., *Państwowe prawo wyznaniowe w praktyce administracyjnej*, Warszawa 1999.
- Winiarski B., *Położenie prawne mniejszości niemieckiej w Polsce*, „Strażnica Zachodnia” 1922, r. I, Nr 8, s. 236-257.
- Wiśłocki J., *Konkordat polski z 1925 r.*, Poznań 1977.
- Wiśłocki J., *Uposażenie Kościoła i duchowieństwa katolickiego w Polsce 1918-1939*, Poznań 1981.
- Witkowski W., *Organizacja kościoła ewangelicko-reformowanego w b. zaborze rosyjskim*, „Gazeta Administracji” 1936, r. XVIII, Nr 20, s. 12-21.
- Witkowski Z., *Ustrój konstytucyjny współczesnych Włoch w aktualnej fazie jego przemian 1989-2004*, Toruń 2004.
- Woliński J., *Polska i kościół prawosławny. Zarys historyczny*, Lwów 1936.

- Wolność myśli, sumienia i wyznania. Poradnik prawny*, red. M. Nowicki, Warszawa 2003.
- Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001.
- Wójcik W., Krukowski J., Lempa F., *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. 4, Lublin 1987.
- Wybrańczyk D., *Obrót nieruchomościami kościelnymi z naruszeniem prawa*, „Rejent” 2018, Nr 9, s. 58-78.
- Zaïkyn W., *Zarys dziejów ustroju Kościoła wschodnio-słowiańskiego*, Lwów 1939.
- Zarys prawa*, red. J. Kuciński, Warszawa 2012.
- Zarzycki Z., *Tryby nabywania osobowości prawnej przez kościelne osoby prawne w Polsce*, [w:] *Kościoty i inne związki wyznaniowe w służbie dobru wspólnemu*, red. W. Uruszczak, K. Krzysztofek, M. Miłkuła, Kraków 2014, s. 71-90.
- Zasady ustrojowe Unii Europejskiej*, red. J. Barcz, Warszawa 2010.
- Zieliński K., *Uzyskiwanie cywilnej osobowości prawnej przez instytucje kościelne w Polsce w świetle ustawy z 1989 r. o stosunku państwa do kościoła i w świetle konkordatu*, „Ateneum Kapłańskie” 1996, t. 127, z. 1, s. 82-91.
- Zieliński T.J., *Prawo wewnętrzne gmin wyznaniowych żydowskich w Polsce a normy ustawowe*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2011, t. 14, s. 25-45.
- Zieliński T. J., *Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 1989 r. jako „magna charta” swobód światopoglądowych w Polsce*, [w:] *Prawo wyznaniowe w Polsce (1989-2009). Analizy – dyskusje – postulaty*, red. D. Walencik, Katowice–Bielsko-Biała 2009, s. 53-65.
- Ziemianin B., Kuniewicz Z., *Prawo cywilne. Część ogólna*, Poznań 2007.
- Zoll F., *Prawo cywilne w zarysie*, t. I: *Część ogólna*, Kraków 1948.
- Zubert B. W., *Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. Tom II: Lud Boży. Część III: Instytucje życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, Lublin 1990.
- Zyzykin M., *Autokefalia i zasady jej zastosowania*, Warszawa 1931.
- Żywczyński M., *Kościół i rewolucja francuska*, Kraków 1995.

Inne

- Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1927.
- Opracowanie Głównego Urzędu Statystycznego: *Wyznania Religijne. Stowarzyszenia Narodowościowe i Etniczne w Polsce 2006-2008*, Warszawa 2010.
- Opracowanie Głównego Urzędu Statystycznego: *Wyznania Religijne-Stowarzyszenia Narodowościowe i Etniczne w Polsce 2009-2011*, Warszawa 2013.
- Opracowanie Głównego Urzędu Statystycznego: *Trzeci sektor w Polsce. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, samorząd zawodowy i gospodarczy oraz organizacje pracodawców w 2012 r.*, Warszawa 2014.
- Rejestr kościołów i innych związków wyznaniowych, <https://www.gov.pl/attachment/cba97fac-675e-4191-8fb4-cfcc8df8ab76> – 28 VII 2019.

Praca dr. Marka Strzały podejmuje temat o wyjątkowej doniosłości poznawczej w dziedzinie nauk prawnych z zakresu prawa wyznaniowego i prawa cywilnego. Chodzi o uczestnictwo wyznaniowych osób prawnych w obrocie cywilnoprawnym i składanie przez nie ważnych oświadczeń woli ze skutkiem prawnym. Wyznaniowe osoby prawne to obszerny krąg podmiotów prawa, którymi są kościoły i inne związki wyznaniowe funkcjonujące w życiu społecznym i w obrocie cywilnoprawnym jako samodzielne podmioty wyposażone w osobowość prawną. (...) Celem badawczym pracy jest analiza przesłanek istnienia wyznaniowej osoby prawnej na gruncie prawa polskiego, a następnie rozważenie kompleksowo zagadnienia istoty i form działania organu czy innego podmiotu będącego jej reprezentantem w obrocie. (...) Zwraca uwagę rozległość i głęboko analityczny charakter rozważań i w konsekwencji uderzająca trafność sądów i wniosków. (...) Praca dr. Marka Strzały stanowi niezwykle dojrzałe studium naukowe z zakresu prawoznawstwa, przynoszące bardzo kompleksowy obraz podjętej problematyki oświadczeń woli wyznaniowych osób prawnych w obrocie prawnym w aspektach historycznym, porównawczym i prawnopozytywnym. Jej lektura pozwala na pogłębione zrozumienie, czym są w swej istocie wyznaniowe osoby prawne, w jakim zakresie i w jaki sposób mogą one skutecznie pod względem prawnym podejmować działania w obrocie prawnym. Pomimo dużego ładunku teoretycznego praca w znacznym zakresie dostarcza wiedzy niezbędnej dla praktyki prawnej.

Z recenzji prof. dr. hab. Wacława Uruszczaka

Marek Strzała – adwokat, doktor nauk prawnych, adiunkt w Zakładzie Prawa Kościelnego i Wyznaniowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, członek Okręgowej Izby Adwokackiej w Krakowie, członek zwyczajny Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego, autor kilkudziesięciu publikacji naukowych z zakresu prawa wyznaniowego, prawa kościelnego i prawa cywilnego.

<https://akademicka.pl>